ספרי' — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי

שער שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קכ.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִּי
קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־
שֶׁקֶר מִלְּשׁוֹן רְמִיָּה: ג מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ
לָשׁוֹן רְמִיָּה: ד חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי
רְתָמִים: ה אוֹיָה־לִּי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי
עִם־אָהֳלֵי קֵדָר: ו רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם
שׂוֹנֵא שָׁלוֹם: ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה
לַמִּלְחָמָה:

קכא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב"ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן
יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ
יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

סוף זמן קידוש לבנה
יום שני בערב, ט"ו בשבט

אגרות קודש

ב"ה, ז' שבט תשי"ב
ברוקלין.

שלום וברכה!

ע"י אחד ממכיריו מסרו לי אשר מצב בריאותו אינו כ"כ טוב, והנני בזה לעוררו, אף כי בטח אין הדבר חדש בעיניו, אשר כל אחד ואחד מאתנו נמצא הוא תחת השגחתו הפרטית של הבורא יתי', ובמילא אם נדמה לו אשר מי שהוא בידו להזיק לו, הנה דמיון הוא כי אי אפשר דבר זה, ובמילא צריך להיות חזק בבטחונו שכמו שהשי"ת מנהיג את כל העולם כולו, הרי מנהיג הוא כמו"כ גם אותו ואת גופו, אשר האדם נקרא עולם קטן (תנחומא ר"פ פקודי, תקוני זהר תקון סט, דף קי"ז ע"ב) ואם לפרקים מרגיש חלישות בבטחונו בזה, הרי אין כדאי להתעמק בזה, ויסיח דעתו מחלישות זו, כי בטח אין זה אלא דמיון, וכעבור זמן מועט יראה, גם הוא, שכמו שכל בני ישראל הם מאמינים בני מאמינים, הנה גם הוא חזק בבטחונו.

בטח ימלא אחר הוראת הרופא, שהתורה נתנה רשות (שפירושו ג"כ כח) לרופא לרפאות, והשי"ת יזכהו שיבשרני בקרוב מהטבת מצב בריאותו ואשר הולך וטוב.

מהנכון שיאמר בכל יום איזה קאפיטלעך תהלים, וידוע בקשת דוד המלך שיחשב אמירת תהלים כעוסק בנגעים ואהלות, ובמילא נכלל בזה הן ענין של תפלה (עיין ברכות ד, ע"ב) והן ענין של תורה.

בברכת רפואה קרובה ובריאות הנכונה המחכה לבשורות טובות.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קכ, קכא ..... ג

ג) מאמר ד״ה ומשה ניגש אל הערפל
שבת פרשת יתרו, כ״ף שבט, ה׳תשכ״ה ..... ה

ד) ״הדרן״ על מסכת מכות ..... יג

ה) שיחת ש״פ יתרו, כ״ף שבט, ה׳תשכ״ה ..... לד

ו) לקוטי-שיחות פרשת יתרו כרך טז, ג ..... לט

ז) לקוטי-שיחות פרשת יתרו כרך טז, ד ..... מז

ח) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... נב

ט) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת יתרו ..... נח

י) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת יתרו ..... נט

יא) שיעורי תהלים לשבוע פרשת יתרו ..... צו

יב) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת יתרו ..... צז

יג) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת יתרו ..... קה

יד) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... קח

שיעורי רמב״ם

טו) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע פרשת יתרו ..... קיא

טז) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת יתרו ..... קנז

יז) – ספר המצוות, לשבוע פרשת יתרו ..... קפא

יח) נביאים וכתובים
יחזקאל פרק טז, נחמיה פרק י-יא ..... קפג

יט) משניות – מסכת ברכות/פאה
ביאור קהתי ..... קפה

כ) עין יעקב מסכת יומא ..... קצד

כא) מסכת מועד קטן עם ביאורים
מדף ד עד דף י ..... קצו

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כב) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רכד

כג) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רכד

כד) תורה אור זכור את יום השבת [א]
אדמו״ר הזקן ..... רכז

כה) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי ..... רלב

כו) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רלג

כז) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... רלה

כח) ספר המאמרים – המשך תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב ..... רלה

כט) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רלז

ל) ספר השיחות ה׳תש״ד-ה׳תש״ה בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רלט

לא) ספר הזכרונות פרק צב ..... רמא

לב) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רמה

לג) חומש לקריאה בציבור ..... רמו

לד) קריאת התורה למנחת שבת-קודש ..... רנב

לה) לוח זמנים לשבוע פרשת יתרו ..... רנד

לו) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רנה

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת יתרו, כ"ף שבט, ה'תשכ"ה

(הנחה בלתי מוגה)

ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלקים[1],
ופירש רש"י, לפנים משלש מחיצות,
חשך ענן וערפל, שנאמר[2] והר בער באש עד
לב השמים חשך ענן וערפל, ערפל הוא עב
הענן וכו'. ומביא הצמח צדק[3] בהגהותיו
למאמר אדמו"ר הזקן דבור־המתחיל הזה (שלא
נדפס עדין, והתקונה שיודפס בקרוב)[4], שבספר
'עמק המלך'[5] כתב, ש"ערפל" (שהוא חשך
יותר מחשך סתם, וכנ"ל שהוא עב הענן) הוא
עולם העשיה [ועל־פי־זה יש לומר, ש"חשך
ענן וערפל" הם ג' עולמות בריאה־יצירה־
עשיה[6], והינו, שעולם הבריאה נקרא בשם
חשך, כמו שכתוב[7] בורא חשך, ועולם היצירה
נקרא בשם "ענן"[8], ועולם העשיה נקרא בשם
"ערפל"], וזהו "ומשה נגש אל הערפל", שהוא
עולם הזה, "אשר שם האלקים", פירוש:
שעולם העשיה נעשה בסוד אלקים (עד־כאן־
לשונו). ועל זה כותב הצמח צדק, שמה שכתב
ש"ערפל" הוא עולם העשיה, ואם־כן החשך
העב שלו הוא לגריעותא, לא משמע כן ממה
שכתוב[9] הוי' אמר לשכון בערפל. ומביא גם
דברי הגמרא במסכת חגיגה[10], ערבות שבו צדק
משפט וצדקה וכו', וכסא הכבוד מלך א־ל חי
רם ונשא שוכן עליהם בערבות כו', וחשך וענן וערפל מקיפין אותו,
שנאמר[11] ישת חשך סתרו סביבותיו גו'. (ופריך) ומי איכא חשוכא קמי

ביאור בדרך אפשר

1 בתיאור מעמד מתן תורה בפרשת השבוע, פרשת יתרו, נאמר:
2 **ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלקים**[1], **ופירש רש"י,**
3 **לפנים משלש מחיצות,** כלומר, משה התקרב להר סיני לא רק אל
4 הערפל אלא נכנס מבעד לשלוש מחיצות שהן **חשך ענן וערפל,**
5 **שנאמר**[2] בתיאור מעמד מתן תורה
6 בפרשת ואתחנן **והר** הר סיני **בער**
7 **באש עד לב השמים חשך**
8 **ענן וערפל, ערפל הוא עב**
9 **הענן וכו'** "שאמר לו [הקדוש־
10 ברוך־הוא למשה רבינו] הנה אנכי בא
11 אליך בעב הענן".
12 **ומביא** הצמח צדק[3]
13 **בהגהותיו למאמר אדמו"ר**
14 **הזקן דבור־המתחיל** הפותח
15 בפסוק **הזה** "ומשה נגש אל הערפל"
16 **(שלא נדפס עדין, והתקונה**
17 **שיודפס בקרוב)**[4], **שבספר**
18 **'עמק המלך'**[5] מתורת הקבלה
19 **כתב, ש"ערפל" (שהוא חשך**
20 **יותר מחשך סתם, וכנ"ל**
21 **שהוא עב הענן,** לא הסתר רגיל
22 אלא הסתר גדול, כשם ש'עב הענן'
23 אינו ענן רגיל אלא ענן עבה במיוחד)
24 **הוא עולם העשיה** העולם
25 התחתון ביותר מבין ארבעת העולמות
26 הכלליים אצילות־בריאה־יצירה־עשיה
27 **[ועל־פי־זה יש לומר,**
28 **ש"חשך ענן וערפל" הם ג'**
29 **עולמות בריאה־יצירה־**
30 **עשיה**[6], שהם עולמות שבהם יש
31 מציאות של נבראים הנחשבים מציאות
32 בפני עצמה ואינם בטלים לאלוקות
33 בביטול מוחלט כמו הספירות
34 העליונות שבעולם באצילות, כך
35 שבמובן מסויים יש בעולמות בריאה־
36 יצירה־עשיה העלם והסתר על האור
37 האלוקי **והינו, שעולם הבריאה**
38 **נקרא בשם חשך, כמו**
39 **שכתוב**[7] **בורא חשך** וכיוון
40 שלגבי החושך נאמר 'בורא', הדבר רומז לעולם הבריאה **ועולם היצירה**
41 **נקרא בשם "ענן"**[8] שהוא הסתר יותר מ'חושך' סתם, **ועולם**
42 **העשיה נקרא בשם "ערפל"** שהוא מסתיר ומחשיך יותר מ'ערפל'**]**,
43 **והזהו** הפירוש הפנימי של הפסוק **"ומשה נגש אל הערפל", שהוא**
44 **עולם הזה** החלק התחתון והנחות
45 של עולם העשייה, **"אשר שם**
46 **האלקים", פירוש: שעולם**
47 **העשיה נעשה** נוצר ונברא **בסוד**
48 השם הקדוש **אלקים** הקשור במידת
49 הגבורה, שורש הצמצום וההעלם
50 **(עד־כאן־לשונו** של אדמו"ר
51 הזקן). **ועל זה כותב הצמח**
52 **צדק'** ב'הגהות' שלו על המאמר,
53 **שמה שכתב** במאמר של אדמו"ר
54 הזקן, **ש"ערפל" הוא עולם**
55 **העשיה, ואם־כן החשך העב**
56 **שלו הוא לגריעותא** חושך של
57 גירעון וחיסרון, **לא משמע כן**
58 **ממה שכתוב**[9] **הוי' אמר**
59 **לשכון בערפל** והמשמעות של
60 הפסוק היא הפוכה, היינו ש'ערפל' הוא
61 מקום ראוי שבו ישכון ה'. **ומביא**
62 **גם דברי הגמרא במסכת**
63 **חגיגה**[10], לגבי שבעת הרקיעים
64 ושמותיהם ומה יש בכל אחד מהם
65 **ערבות שבו צדק משפט**
66 **וצדקה וכו', וכסא הכבוד**
67 **מלך א־ל חי רם ונשא שוכן**
68 **עליהם בערבות כו', וחשך**
69 **וענן וערפל מקיפין אותו,**
70 **שנאמר**[11] **ישת חשך סתרו**
71 **סביבותיו גו'** "סוכתו חשכת מים
72 עבי שחקים". **(ופריך** והגמרא
73 שואלת) **ומי איכא חשוכא קמי**
74 **שמיא** וכי יש חושך לפני ה',

---

1) פרשתנו כ, יח. 2) ואתחנן ד, יא. 3) נדפס בקונטרס בפ"ע (עם הערות מכ"ק אדמו"ר שליט"א) - קה"ת תשכ"ה, ואח"כ באוה"ת פרשתנו ע' א'ח ואילך. וראה גם סה"מ תרנ"ח ס"ע קפו ואילך. רד"ה ומשה נגש אל הערפל תרפ"ב (סה"מ תרפ"ב ע' שג). 4) נדפס לאח"ז במאמרי אדמו"ר הזקן על פרשיות התורה פרשתנו ע' שלז ואילך. 5) שער יז (עולם הבריאה) פי"ג. 6) ראה גם סה"מ עת"ר ס"ע רלח. 7) ישעי' מה, ז. וראה לקו"ת שה"ש ד, ג. ובכ"מ. 8) ראה גם סה"ש תש"ד ע' 79. 9) מלכים־א ח, יב. 10) יב, סע"ב ואילך. 11) תהלים יח, יב.

ביאור בדרך אפשר

וְהָכְתִיב[12] **הוּא גָלֵא עֲמִיקָתָא גו׳ וּנְהוֹרָא עִמֵּהּ שְׁרֵא** והרי כתוב: הוא גילה עמוקות וגו׳ והאור שורה עמו. **(וּמְשַׁנֵּי** והגמרא מתרצת) **לָא קַשְׁיָא,** אין זו קושיא **הָא** זה, הפסוק האומר ש'ערפל' הוא מקום שבו שוכן ה׳, מדבר **בְּבָתֵּי גַוָּאֵי** הבתים הפנימיים, **הָא** הפסוק ממנו עולה שערפל הוא חושך והסתר **בְּבָתֵּי בְּרָאֵי** בבתים החיצוניים, **וּפִירַשׁ רַשׁ"י, בְּבָתֵּי גַוָּאֵי - וּנְהוֹרָא עִמֵּהּ שְׁרֵא.**

וּמְבָאֵר הַ'צֶּמַח צֶדֶק׳, שֶׁעִנְיַן הַחוֹשֶׁךְ בְּבָתֵּי בְּרָאֵי העדר הגילוי של האור האלוקי בבתים החיצוניים, **קָאֵי** מכוון **עַל בְּחִינַת הַכֶּתֶר שֶׁנִּקְרָא יָשֵׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ, כִּי כִּתְרָא עִילָּאָה,** בחינת ׳כתר עליון׳ **אוּכְמָא** שחור **הוּא לְגַבֵּי אוֹר־אֵין־סוֹף**[13] שהוא אור גדול לא מוגבל כלל.

וְעַל־פִּי־זֶה מְבָאֵר ה'צמח צדק׳ ב'הגהות׳ האמורות **שֶׁשֶּׁלֹשׁ הַבְּחִינוֹת, חוֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל, הֵם כֶּתֶר** בחינת ׳כתר עליון׳ שלמעלה מהספירות והוא אור אלוקי בלי גבול אך גם בו קיים העלם מסוים לגבי ה'אין־סוף׳ עצמו **(חֹשֶׁךְ), חָכְמָה** ראשית הספירות שהיא מציאות שיש לה הגדרה, ויש בה העלם יותר מאשר ב'כתר׳ **(עָנָן), וּבִינָה** שהיא הסתעפות של החכמה ובה המציאות עוד יותר מוגדרת **(עֲרָפֶל). וּפִירוּשׁ "וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל" הוּא עִנְיַן עֲלִיַּת הַ'תְּפְאֶרֶת'** הקו האמצעי במידות העליונות **(בְּחִינָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה) בְּ'בִינָה׳** (עֲרָפֶל), **וּמַה שֶׁכָּתוּב "אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹקִים", הַיְנוּ לְפִי שֶׁהִתְגַּלּוּת 'עַתִּיק'** בחינת ׳עתיק יומין׳ (הבחינה הנעלית והפנימית ב'כתר׳) **הוּא בְּ'בִינָה׳**[14] (כמבואר בקבלה וחסידות, ולדוגמה ב'תורה אור׳ פרשת לך־לך: "כשנצרך להשתלשל המדרגה [דנקודת החכמה] שתהיה ההתבוננות בהרחבה [בינה], צריך שיהיה מן מקור עליון הגבוה ביותר מבחינת חכמה [עתיק], ואז יכול

ביאור בדרך אפשר

להיות התגלות בינה. אבל מן חכמה עצמה אין יכול לירד להשתלשל ממנה בחינת בינה. רק שורש בינה והתגלותה היא התגלות ׳עתיק׳, בה ועל ידה נשתלשלה ונתגלה בהרחבה").

וּמְדַיֵּק בַּמַּאֲמָר[15], **דְּצָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב "וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל", שֶׁמְּיַחֵד עִנְיָן זֶה** של העלייה לבחינת ׳בינה׳ **לְמֹשֶׁה דַּוְקָא, הֲלֹא אָז (בְּמַתַּן־תּוֹרָה) הָיְתָה הִתְגַּלּוּת גְּדוֹלָה (הִתְגַּלּוּת הָעַצְמוּת** עצמותו ומהותו של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו) **לְכָל יִשְׂרָאֵל** ולא רק למשה רבינו בלבד?

וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב "אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹקִים", שֵׁם אֱלֹקִים דַּוְקָא (אַף שֶׁשְּׁנָם לקדוש־ברוך־הוא **שֵׁמוֹת נַעֲלִים יוֹתֵר מִשֵּׁם אֱלֹקִים, וְעַד לְשֵׁם הָוָיָ׳, שֶׁהוּא שֵׁם הָעֶצֶם כּוֹ׳**[16] ולא רק שם שמתייחס לתכונה או פעולה מסויימת), **הֲלֹא בְּהַר סִינַי נִגְלָה** הקדוש־ברוך־הוא, כמאמר חכמינו ז"ל, **כְּזִקֵּן מָלֵא רַחֲמִים**[17] ולמה אם כן נזכר כאן שם אלוקים שהוא השם של מידת הדין?

ב) וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר[15], **שֶׁתְּחִלָּה צָרִיךְ לְהַקְדִּים מַהוּ הָעִנְיָן** והחידוש המיוחד **דְּמַתַּן־תּוֹרָה, דְּלִכְאוֹרָה, הֲלֹא הָאָבוֹת קִיְּמוּ כָּל הַתּוֹרָה קוֹדֶם שֶׁנִּתְּנָה**[18]**?**

וּבְהַגָּהַת הַ'צֶּמַח צֶדֶק׳[19], כתב **שֶׁמַּעֲלַת אַבְרָהָם** אף שהיה קודם מתן תורה **הָיְתָה גְּדוֹלָה מְאֹד, שֶׁהָיְתָה עֲבוֹדָתוֹ בְּבְחִינַת רָצוֹא־וָשׁוֹב,** ככתוב לגבי חיות הקודש (המלאכים) של המרכבה העליונה שהן רצות "רצוא ושוב", היינו מצד אחד "רצוא", תשוקה ושאיפה לדבוק בה׳ בתכלית הדביקות עד לאיבוד המציאות, ומצד שני ׳שוב׳ למעמד ומצב שבו ימלא את תפקידו, וכך גם בעבודת ה׳ של האדם למטה, מצד אחד "רצוא" ושאיפה לדבוק באלוקות עד כלות הנפש, ומצד שני "שוב" למלא תפקידו כנשמה בגוף, כמו שכתוב

1 שְׁמַיָּא, וְהָכְתִיב[12] הוּא גָלֵא עֲמִיקָתָא גו׳ וּנְהוֹרָא
2 עִמֵּהּ שְׁרֵא. (וּמְשַׁנֵּי) לָא קַשְׁיָא, הָא בְּבָתֵּי גַוָּאֵי,
3 הָא בְּבָתֵּי בְּרָאֵי, וּפִירַשׁ רַשׁ"י, בְּבָתֵּי גַוָּאֵי -
4 וּנְהוֹרָא עִמֵּהּ שְׁרֵא. וּמְבָאֵר הַ'צֶּמַח צֶדֶק׳, שֶׁעִנְיַן
5 הַחוֹשֶׁךְ בְּבָתֵּי בְּרָאֵי, קָאֵי עַל בְּחִינַת הַכֶּתֶר
6 שֶׁנִּקְרָא יָשֵׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ, כִּי כִּתְרָא עִילָּאָה,
7 אוּכְמָא הוּא לְגַבֵּי אוֹר־אֵין־סוֹף[13]. וְעַל־פִּי־זֶה
8 מְבָאֵר שֶׁשֶּׁלֹשׁ הַבְּחִינוֹת, חוֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל, הֵם
9 כֶּתֶר (חֹשֶׁךְ), חָכְמָה (עָנָן), וּבִינָה (עֲרָפֶל).
10 וּפִירוּשׁ "וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל" הוּא עִנְיַן עֲלִיַּת
11 הַ'תְּפְאֶרֶת' (בְּחִינָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה) בְּ'בִינָה׳ (עֲרָפֶל),
12 וּמַה שֶׁכָּתוּב "אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹקִים", הַיְנוּ לְפִי
13 שֶׁהִתְגַּלּוּת 'עַתִּיק' הוּא בְּ'בִינָה׳[14]. וּמְדַיֵּק
14 בַּמַּאֲמָר[15], דְּצָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב "וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ
15 אֶל הָעֲרָפֶל", שֶׁמְּיַחֵד עִנְיָן זֶה לְמֹשֶׁה דַּוְקָא, הֲלֹא
16 אָז (בְּמַתַּן־תּוֹרָה) הָיְתָה הִתְגַּלּוּת אֱלֹקוּת גְּדוֹלָה
17 (הִתְגַּלּוּת הָעַצְמוּת) לְכָל יִשְׂרָאֵל. וְגַם צָרִיךְ
18 לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב "אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹקִים", שֵׁם
19 אֱלֹקִים דַּוְקָא (אַף שֶׁשְּׁנָם שֵׁמוֹת נַעֲלִים יוֹתֵר
20 מִשֵּׁם אֱלֹקִים, וְעַד לְשֵׁם הָוָיָ׳, שֶׁהוּא שֵׁם הָעֶצֶם
21 כּוֹ׳[16]), הֲלֹא בְּהַר סִינַי נִגְלָה כְּזִקֵּן מָלֵא רַחֲמִים[17].
22 ב) **וּמַמְשִׁיךְ** בַּמַּאֲמָר[15], שֶׁתְּחִלָּה צָרִיךְ לְהַקְדִּים
23 מַהוּ הָעִנְיָן דְּמַתַּן־תּוֹרָה,
24 דְּלִכְאוֹרָה, הֲלֹא הָאָבוֹת קִיְּמוּ כָּל הַתּוֹרָה קוֹדֶם
25 שֶׁנִּתְּנָה[18]. וּבְהַגָּהַת הַ'צֶּמַח צֶדֶק׳[19], שֶׁמַּעֲלַת
26 אַבְרָהָם הָיְתָה גְּדוֹלָה מְאֹד, שֶׁהָיְתָה עֲבוֹדָתוֹ

---

12) דניאל ב, כב. 13) ראה תקו"ז ת"ע קרוב לסופו (קלה, ריש ע"ב). וראה לקו"ת מטות פב, א. בלק סט, א. נצבים מח, א. 14) ראה זח"ג קעח, ב. תו"א לך יא, סע"ב. 15) אוה"ת שם ע׳ א"ט. 16) כסף משנה הל׳ ע"ז פ"ב ה"ז. פרדס שער יט (שער שם בן ד"). 17) מכילתא ופירש"י עה"פ פרשתנו שם, ב. 18) יומא כח, ב. וש"נ. 19) אוה"ת שם ס"ע א"ט ואילך.

ביאור בדרך אפשר

באברהם אבינו **הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ גו׳**[20] ומבואר בחסידות שלפי הפירוש הפנימי הכתוב מתאר את ה׳מסע׳ וההתקדמות שלו בעבודת ה׳, **וְלָכֵן נִתְּנָה לוֹ** לאברהם אבינו **הַתּוֹרָה**, ועוד לפני מתן תורה קיים **רַמַ״ח מִצְוֹת־עֲשֵׂה וְשָׁסָ״ה מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁהֵן בְּחִינַת רָצוֹא־וָשׁוֹב**[21], מצוות ׳עשה׳ – ׳רצוא׳ ומצוות לא־תעשה – ׳שוב׳ **וְזוֹהִי שִׁיטָה אַחַת, שֶׁאַבְרָהָם זָכָה לִבְחִינַת רָצוֹא־וָשׁוֹב** בעבודת ה׳ **מִצַּד שֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ, וְכָל אָדָם יוּכַל לְהַגִּיעַ לִבְחִינַת רָצוֹא־וָשׁוֹב עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה. וְשִׁיטָה שְׁנִיָּה, שֶׁהַהַמְשָׁכוֹת** וגילוי האלוקות **דְּאַבְרָהָם** מלמעלה למטה **הָיוּ (בְּעִקָּר) בָּעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים** הרוחניים, **וּכְדֵי לִהְיוֹת הַמְשָׁכַת אוֹר־אֵין־סוֹף** האור האלוקי הבלי גבול **גַּם לְמַטָּה** ולא רק ברוחניות, **הֲרֵי זֶה עַל־יְדֵי מַתַּן־תּוֹרָה** ודבר זה לא היה אצל אברהם אבינו. **וּמוּבָן, שֶׁמַּה שֶׁכָּתַב בַּשִּׁיטָה הַשְּׁנִיָּה, אֵינוֹ שׁוֹלֵל** את האמור לגבי השיטה הראשונה שההמשכות שפעל אברהם היו ברוחניות - **אֶלָּא מוֹסִיף עַל מַה שֶׁכָּתַב בַּשִּׁיטָה הָרִאשׁוֹנָה, וְהַיְנוּ, שֶׁעִנְיָן זֶה גּוּפָא** עצמו **שֶׁלְּאַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה יֵשׁ בֵּיכוֹלֶת** של עבודת ה׳ בקיום המצוות **לְהַמְשִׁיךְ אוֹר־אֵין־סוֹף (בַּשִּׁיטָה הַשְּׁנִיָּה), הֲרֵי זֶה עִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר וְשַׁיָּךְ לְכָל אָדָם.**

וּמוֹסִיף בְּהַגָּהַת הַ״צֶּמַח צֶדֶק״: וְיֵשׁ שִׁיטָה שְׁלִישִׁית, עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתוּב[22] **וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם בְּאֵ־ל שַׁדָּ־י, (אֲבָל) וּשְׁמִי הֲוָיָ׳ לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם, כִּי זֶה נִמְשָׁךְ** שם הוי׳ **רַק עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת** בגשמיות בפועל כפי שהוא לאחר מתן תורה, **וְהַיְנוּ, שֶׁהָאָבוֹת הִמְשִׁיכוּ** וגילו אלוקות מלמעלה למטה **מִבְּחִינַת** המידות העליונות **חֶסֶד־גְּבוּרָה־תִּפְאֶרֶת, הַיְנוּ, שֵׁם הֲוָיָ׳** מידת החסד והגילוי **כְּפִי שֶׁמְּלוּבָּשׁ בְּשֵׁם אֱלֹקִים** מידת הגבורה, **שֶׁמֶשׁ** עניין האור והגילוי **בְּתוֹךְ הַמָּגֵן** ההעלם וההסתר על האור והגילוי **כו׳**[23], כפי שנרמז בכתוב ״כי שמש ומגן ה׳ אלוקים״ וזו ההמשכה שנמשכה על ידי האבות לפני מתן תורה **אֲבָל ״וּשְׁמִי הֲוָיָ״״, הַיְנוּ שֶׁמֶשׁ הֲוָיָ״**[23], האור והגילוי של **בְּחִינַת אוֹר־אֵין־סוֹף הַמְלוּבָּשׁ בַּחָכְמָה, שֶׁנִּקְרָא ״אֱמֶת״**, על שם שבבחינה זו האור מאיר במילואו, ללא העלמות והסתרים, **לִהְיוֹת גִּילוּי** של האור בדרגה נעלית ביותר **כְּפִי שֶׁכּוּלָּא קַמֵּהּ כְּלָא חֲשִׁיב מַמָּשׁ** שהכל לפניו נחשב ממש כ״לא״, כאילו אינו קיים, **מוֹצִיא חַמָּה מִנַּרְתִּקָהּ**[24], כפי שהשמש היא ללא ׳מגן׳ ו׳נרתק׳ המסתיר **זֶהוּ** האור הנעלה הזה **הַנִּמְשָׁךְ עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה כו׳** כפי שהיא לאחר מתן תורה.

וּבְמָקוֹם אַחֵר[25] **מְבֹאָר, שֶׁהָאָבוֹת הִמְשִׁיכוּ** מלמעלה למטה אור אלוקי **רַק מֵעוֹלָם הָאֲצִילוּת,** הראשון והנעלה מבין ארבעת העולמות שב׳סדר השתלשלות׳ (שבו האור יורד ונמשך ממדריגה למדריגה כטבעות של שלשלת האחוזות זו בזו) **וְאִילוּ עַל־יְדֵי מַתַּן־תּוֹרָה נִמְשַׁךְ מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, בְּחִינַת ״כִּי לֹא אָדָם״**[26] **כו׳** שלמעלה מבחינת ׳אדם׳ שיש לו ׳ציור קומה׳ המסמל את סדר השתלשלות. **וְכַמְּבֹאָר גַּם בְּמַאֲמָר זֶה**[27], **שֶׁעִקַּר עִנְיַן מַתַּן־תּוֹרָה הוּא לְהַמְשִׁיךְ בְּבְחִינַת הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת ״אָדָם״, מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ** שלמעלה מבחינת ׳אדם׳.

---

20) לך־לך יב, ט. וראה תו״א פרשתנו עג, ד. 21) תו״א מגלת אסתר צו, ג. 22) ר״פ וארא. 23) ע״פ תהלים פד, יב. וראה תניא שער היחוד והאמונה רפ״ד. אוה״ת (יהל אור) תהלים ס״ע ש ואילך. 24) לשון חז״ל - נדרים ח, ב. 25) ראה סה״מ תרל״ב ח״א ע׳ קטז ואילך. תרנ״ד ע׳ קצו ואילך. תרע״ח ע׳ קסד ואילך. ועוד. 26) שמואל־א טו, כט. 27) ע׳ א׳יב.

ביאור בדרך אפשר

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁעִנְיַן הַתּוֹרָה הוּא גִּילּוּי רְצוֹן הָעֶלְיוֹן מַמָּשׁ, הרצון עצמו ולא רק הסתעפות שלו **שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת הָרָצוֹן הַפָּשׁוּט** הלא מוגדר **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל** שיש לו תחומים והגדרות, **וְעַל־דֶּרֶךְ שֶׁמָּצִינוּ בְּנוֹגֵעַ לְרַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁהַקָּבָּ"ה אָמַר** במענה לשאלתו של משה רבינו שראה שהרומאים עתידים לסרוק את בשרו של רבי עקיבא במסרקות של ברזל, האם 'זו תורה וזה שכרה': **שְׁתוֹק, כָּךְ עָלָה בַּמַּחְשָׁבָה**[28], במדריגה שמלמעלה מהבנה והשגה בשכל, **וַהֲרֵי אֵצֶל רַבִּי עֲקִיבָא הָיָה עִנְיָן שֶׁהוּא הֵפֶךְ הַשֵּׂכֶל (כְּפִי שֶׁהִקְשָׁה מֹשֶׁה "וְכִי זוֹ תּוֹרָה וְזוֹ שְׂכָרָהּ"[28]), וְהַיְנוּ, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁאֵינוֹ מוּשָׂג כְּלָל בַּשֵּׂכֶל כו'**[29] ומעצם מהותו אי אפשר להבין ולהשיג אותו בהיגיון שכלי, וזו מדריגת התורה מצד עצמה, רצון 'פשוט' ונעלה מהשכל המוגדר. **וְזֶהוּ הַחִדּוּשׁ דְּמַתַּן־תּוֹרָה, שֶׁגַּם עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל לְגַמְרֵי,** ומצד עצמו הוא למעלה מהתלבשות בשכל אנושי **נִמְשָׁךְ לְמַטָּה בְּשֵׂכֶל הָאָדָם כו'.**

וּמוּבָן, שֶׁהַחִדּוּשׁ דְּמַתַּן־תּוֹרָה לְפִי הַשִּׁיטָה הַשְּׁלִישִׁית המשכת עניין שלמעלה מהשכל בשכל **כּוֹלֵל גַּם אֶת שְׁתֵּי הַשִּׁיטוֹת שֶׁלְּפָנֶיהָ, שֶׁלְּאַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה נִמְשֶׁכֶת הַבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת (כַּשִּׁיטָה הַשְּׁלִישִׁית) עַל־יְדֵי כָּל אָדָם (כַּשִּׁיטָה הָרִאשׁוֹנָה), וּבְאוֹפֶן שֶׁנִּמְשָׁךְ גַּם לְמַטָּה (כַּשִּׁיטָה הַשְּׁנִיָּה).** כי כשם שהשיטה השנייה לא חולקת על הראשונה אלא מוסיפה עליה, כך השיטה השלישית לא חולקת על שתי השיטות הקודמות אלא מוסיפה עליהן.

ג) וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר[30] הנזכר, דיבור־המתחיל 'ומשה ניגש אל הערפל' לאדמו"ר הזקן, **אַךְ מֵהֵיכָן יִזְכֶּה לָזֶה הָאָדָם** לכוח לקבל את התורה ולהמשיך אלוקות למטה ככל המבואר לעיל, למרות **שֶׁבֶּאֱמֶת** האדם **הוּא הַשָּׁפֵל שֶׁבְּכָל הַבְּרִיּוֹת, כִּדְאִיתָא** כמובא **בַּגְּמָרָא**[31] **מִפְּנֵי מַה נִּבְרָא אָדָם בְּעֶרֶב שַׁבָּת,** ביום השישי לבריאת העולם, **שֶׁאִם תָּזוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו** ויבוא לידי גאווה, **אוֹמֵר לוֹ: יַתּוּשׁ קָדְמָךְ בְּמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית** ונברא לפני שנברא האדם **(הַיְנוּ, שֶׁאֲפִילּוּ יַתּוּשׁ שֶׁמַּכְנִיס** שרק קולט ומקבל לעצמו **וְאֵינוֹ מוֹצִיא**[32] אינו משפיע כלל לאחרים, **שֶׁהוּא קְלִיפָּה** בריאה השייכת לצד של היפך הקדושה (הנקרא 'קליפה' על שם שמעלים ומסתיר על האלוקות כמו קליפה המכסה על הפרי) **הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה כו'**[33] הנחותה ביותר מבין הקליפות עצמן כי בקדושה יש נתינה והשפעה וה'קליפה' רוצה רק לקבל ולא לתת ולהשפיע, ואפילו קליפה נחותה זו **קוֹדֶמֶת לָאָדָם כו')?**

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁמִּי שֶׁהוּא בְּמַדְרֵגָה תַּחְתּוֹנָה ובענייננו האדם **יָכוֹל לַעֲלוֹת** להתעלות **יוֹתֵר** ממי שנמצא בדרגה עליונה ממנו, **וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֹׁרֶשׁ גָּבוֹהַּ** ונעלה **יוֹתֵר, שֶׁלָּכֵן** בגלל הכוח המיוחד שמקבל משרשו **יָכוֹל** יש לו את הכוח והיכולת **לֵירֵד לְמַדְרֵגָה תַּחְתּוֹנָה כָּזוֹ כו'** ולכן אין להתפלא שהתורה ניתנה דווקא לאדם התחתון ודווקא לו ניתן הכוח להמשיך אלוקות למטה.

וְעוֹד זֹאת, סיבה נוספת לכך שהתורה והכוח להמשיך אלוקות למטה ניתנו לאדם, למרות שפלותו, היא **שֶׁזֶּהוּ מִצַּד גּוֹדֶל הַמַּעֲלָה** והחשיבות **שֶׁבְּבֵרוּר הַהֶעְלֵם דִּלְמַטָּה,** בעולם הזה יש העלם והסתר גדול ביותר על האלוקות וכאשר האדם עובד עבודתו כאן למטה ומברר את הטוב מהרע ומעלה אותו לקדושה, יש לכך חשיבות רבה **כַּמְבֹאָר בַּמַּאֲמָר**[34] **בְּפֵירוּשׁ הַכָּתוּב**[35] **וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו גוֹ',** הכתוב אומר שהעולם נברא לכבודו של הקדוש־ברוך־הוא אבל לפי הפירוש הפנימי יש בכתוב זה גם רמז לכך שהעולם מעלים ומסתיר על

---

28) מנחות כט, ב. 29) ראה אוה"ת שם ע' א'יא. 30) ע' א'טז. 31) סנהדרין לח, א. 32) גיטין נו, ב. 33) ראה תניא פכ"ד. 34) ע' א'יז ואילך. 35) ישעי' מג, ז.

ביאור בדרך אפשר

האלוקות שֶ״כְּבוֹדִי״ הוּא לְשׁוֹן מַלְבּוּשׁ (כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[36] רַבִּי יוֹחָנָן קָארֵי לְמָאנֵי מְכַבְּדוּתָא קורא לבגדים מכבדי האדם), שֶׁהוּא הבגד והלבוש אמנם מכבד את האדם אך בד בבד גם מכסה ומעלים דָּבָר הַמַּעְלִים, וְהַיְנוּ, שֶׁהַקָּבָּ״ה מַלְבִּישׁ ומכסה ומעלים אֶת עַצְמוֹ בְּתוֹךְ הָעוֹלָמוֹת, עוֹלָם לְשׁוֹן הֶעְלֵם[37], וְזוֹהִי תַּכְלִית כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה, לגלות את האלוקות המכוסה והנסתר, כפי שממשיך, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[38] כָּל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּבָּ״ה בְּעוֹלָמוֹ לֹא בְּרָאוֹ אֶלָּא לִכְבוֹדוֹ, בשביל הלבוש המכסה הַיְנוּ, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה לְבָרֵר אֶת הַהֶעְלֵם וּלְהַמְשִׁיךְ גִּילוּי אֱלֹקוּת לְמַטָּה (לפי הביאור הראשון האדם זכה למתן תורה וניתן לו הכוח לגלות אלוקות בעולם מפני שהוא נמשך משורש גבוה ביותר ולפי הביאור השני האדם זכה לכך כי אמנם מצד עצמו הוא שפל ונחות, אבל הוא נמצא למטה ועוסק בבירור ההעלם של העולם הזה ודווקא בכך נשלמת הכוונה והמטרה של הבריאה).

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְתַוֵּךְ בֵּין שְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים בְּעִנְיַן ״הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹקִים״, הנזכרים לעיל בתחילת המאמר, הַפֵּירוּשׁ שֶׁ״עֲרָפֶל״ קָאֵי מכוון עַל עוֹלָם הָעֲשִׂיָּה התחתון (שֶׁנַּעֲשָׂה נברא בְּסוֹד אֱלֹקִים, השם המורה על הצמצום והעלם שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית הַהֶעְלֵם), וְהַפֵּירוּשׁ שֶׁ״עֲרָפֶל״ קָאֵי עַל בְּחִינַת ״יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ״ (כַּנַּ״ל סְעִיף א), שהיא בחינה נעלית מאד, העלם שלמעלה מגילוי, כִּי עַל־יְדֵי בֵּרוּר הַהֶעְלֵם דְּעוֹלָם הַזֶּה הנמוך ביותר באלקות מַגִּיעִים לִבְחִינַת הַהֶעְלֵם הָעַצְמִי[39] מתעלים ומתקשרים במדריגות גבוהות מאד, שהם ״העלם״ מצד העצם והמהות הנעלית שלמעלה מגילוי (וְזֶהוּ ״אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹקִים״ האמור כאן אינו העלם וצמצום במובן הרגיל אלא קָאֵי מכוון עַל בְּחִינַת הַהֶעְלֵם הָעַצְמִי[40]).

ד) וְהִנֵּה עַל־פִּי הָאָמוּר לְעֵיל, יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם הָעִנְיָן דְּ״נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹקִים״ (שֶׁמֵּהַהֶעְלֵם הֲכִי עֶלְיוֹן, בְּחִינַת ״יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ״, נִמְשָׁךְ עַד לַהֶעְלֵם הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה) שַׁיָּךְ לְכָל אָדָם. וְאַף שֶׁהַכָּתוּב מְחַלֵּק בֵּין כָּל הָעָם לְמֹשֶׁה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וַיַּעֲמֹד הָעָם מֵרָחוֹק וּמֹשֶׁה (לְבַדּוֹ) נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל גו׳, הִנֵּה גַּם כָּל הָעָם שַׁיָּךְ לִבְחִינַת הָעֲרָפֶל. וּבְהַקְדִּים, שֶׁהַמַּעֲמָד וּמַצָּב דְּ״וַיַּעֲמֹד הָעָם מֵרָחֹק״ גוּפָא, מוֹרֶה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם שַׁיָּכוּת עִם הַבְּחִינָה שֶׁנִּמְצָאִים בְּרִחוּק מָקוֹם מִמֶּנָּה, כִּי אִילּוּ לֹא הָיוּ שַׁיָּכִים כְּלָל לִבְחִינָה זוֹ, לֹא הָיָה נוֹפֵל עֲלֵיהֶם אֲפִילּוּ הַלָּשׁוֹן שֶׁל ״עֲמִידָה מֵרָחוֹק״ כי גם עמידה מרחוק מוכיחה על קשר ושייכות מסויימת. וְעוֹד זֹאת, דְּמַשְׁמָעוּת לְשׁוֹן הַכָּתוּב ״וַיַּעֲמֹד הָעָם מֵרָחֹק וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל״ הִיא,

ביאור בדרך אפשר

1 שֶ״כְּבוֹדִי״ הוּא לְשׁוֹן מַלְבּוּשׁ (כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ
2 זַ״ל[36] רַבִּי יוֹחָנָן קָארֵי לְמָאנֵי מְכַבְּדוּתָא), שֶׁהוּא
3 דָּבָר הַמַּעְלִים, וְהַיְנוּ, שֶׁהַקָּבָּ״ה מַלְבִּישׁ אֶת עַצְמוֹ
4 בְּתוֹךְ הָעוֹלָמוֹת, עוֹלָם לְשׁוֹן הֶעְלֵם[37], וְזוֹהִי
5 תַּכְלִית כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[38] כָּל
6 מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּבָּ״ה בְּעוֹלָמוֹ לֹא בְּרָאוֹ אֶלָּא
7 לִכְבוֹדוֹ, הַיְנוּ, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה לְבָרֵר אֶת
8 הַהֶעְלֵם וּלְהַמְשִׁיךְ גִּילוּי אֱלֹקוּת לְמַטָּה.
9 וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְתַוֵּךְ בֵּין שְׁנֵי
10 הַפֵּירוּשִׁים בְּעִנְיַן ״הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר
11 שָׁם הָאֱלֹקִים״, הַפֵּירוּשׁ שֶׁ״עֲרָפֶל״ קָאֵי עַל עוֹלָם
12 הָעֲשִׂיָּה (שֶׁנַּעֲשָׂה בְּסוֹד אֱלֹקִים, שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית
13 הַהֶעְלֵם שֶׁמִּצַּד שֵׁם אֱלֹקִים), וְהַפֵּירוּשׁ שֶׁ״עֲרָפֶל״
14 קָאֵי עַל בְּחִינַת ״יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ״ (כַּנַּ״ל סְעִיף
15 א), כִּי עַל־יְדֵי בֵּרוּר הַהֶעְלֵם דְּעוֹלָם הַזֶּה מַגִּיעִים
16 לִבְחִינַת הַהֶעְלֵם הָעַצְמִי[39] (וְזֶהוּ ״אֲשֶׁר שָׁם
17 הָאֱלֹקִים״, שֶׁשֵּׁם אֱלֹקִים קָאֵי עַל בְּחִינַת הַהֶעְלֵם
18 הָעַצְמִי[40]).
19 ד) וְהִנֵּה עַל־פִּי הָאָמוּר לְעֵיל, יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם
20 הָעִנְיָן דְּ״נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר שָׁם
21 הָאֱלֹקִים״ (שֶׁמֵּהַהֶעְלֵם הֲכִי עֶלְיוֹן, בְּחִינַת ״יָשֶׁת
22 חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ״, נִמְשָׁךְ עַד לַהֶעְלֵם הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן
23 שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה) שַׁיָּךְ לְכָל אָדָם. וְאַף שֶׁהַכָּתוּב
24 מְחַלֵּק בֵּין כָּל הָעָם לְמֹשֶׁה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וַיַּעֲמֹד
25 הָעָם מֵרָחוֹק וּמֹשֶׁה (לְבַדּוֹ) נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל גו׳,
26 הִנֵּה גַּם כָּל הָעָם שַׁיָּךְ לִבְחִינַת הָעֲרָפֶל.
27 וּבְהַקְדִּים, שֶׁהַמַּעֲמָד וּמַצָּב דְּ״וַיַּעֲמֹד הָעָם
28 מֵרָחֹק״ גוּפָא, מוֹרֶה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם שַׁיָּכוּת עִם
29 הַבְּחִינָה שֶׁנִּמְצָאִים בְּרִחוּק מָקוֹם מִמֶּנָּה, כִּי אִילּוּ לֹא הָיוּ שַׁיָּכִים כְּלָל לִבְחִינָה
30 זוֹ, לֹא הָיָה נוֹפֵל עֲלֵיהֶם אֲפִילּוּ הַלָּשׁוֹן שֶׁל ״עֲמִידָה מֵרָחוֹק״. וְעוֹד זֹאת,
31 דְּמַשְׁמָעוּת לְשׁוֹן הַכָּתוּב ״וַיַּעֲמֹד הָעָם מֵרָחֹק וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל״ הִיא,

36) שבת קיג, א־ב. 37) ראה לקו״ת שלח לז, ד. 38) אבות ספ״ו. 39) ראה המשך תרס״ו ע׳ צג. סה״מ תרע״ח ע׳ קכה.
40) ראה המשך תרס״ו ע׳ צא.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁבִּתְחִלָּה לפני שמשה ניגש אל הערפל הִנֵּה גַּם מֹשֶׁה עָמַד יַחַד עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵרָחוֹק, וְאַחַר־כָּךְ נִגַּשׁ מֹשֶׁה אֶל הָעֲרָפֶל, וּשְׁאָר הָעָם נִשְׁאֲרוּ עַל עָמְדָם במקום שבו עמדו קודם לכן ביחד עם משה רבנו. וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁ"מֵרָחוֹק" הוּא מָקוֹם כָּזֶה שֶׁמִּמֶּנּוּ נִגַּשׁ מֹשֶׁה אֶל הָעֲרָפֶל והרי זו הוכחה שהמקום שבו עמדו בני ישראל קשור אל ה'ערפל' ומהווה נקודת־מוצא לגשת אל ה'ערפל'. וְהַיְנוּ, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁגַּם הַבְּחִינָה דְ"מֵרָחוֹק" כְּשֶׁלְּעַצְמָהּ שַׁיֶּכֶת לִבְחִינַת "הָעֲרָפֶל" כפי שמובן מביאור הקודם שעצם העמידה כלפי ה'ערפל', אפילו מרחוק, מוכיחה על שייכות, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁהִיא העמידה מרחוק גַּם הֲכָנָה שֶׁמִּמֶּנָּה בָּאִים לִבְחִינַת "הָעֲרָפֶל" אלא שבפועל רק משה ניגש. וְעוֹד הסבר מדוע למרות שהעמידה הייתה מרחוק היא הוכחה על קשר ושייכות ל'ערפל' וְהוּא הָעִקָּר, הסבר זה הוא הסיבה העיקרית לכך שלאמתו של דבר כל בני ישראל, כל העם, שייכים לבחינה זו שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁמֹּשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל, הִמְשִׁיךְ בְּחִינָה זוֹ לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, גַּם לְאֵלּוּ שֶׁהֵם בִּבְחִינַת עָם (מִלְּשׁוֹן עוֹמְמוּת[41] שמשמעו מציאות נפרדת בפני עצמה). וְכַמּוּבָן גַּם מֵהַמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא[42] בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן הַיִּרְאָה, שֶׁכִּיְּנָן שֶׁלְּגַבֵּי מֹשֶׁה מִילְּתָא זוּטַרְתִּי הִיא[43], דבר קטן ובנקל להגיע ליראת ה', ככתוב "מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה", ומשמעות הכתוב היא שהבקשה היא דבר קל לביצוע, חֲרֵי בגלל שכך זה לגבי משה שבדרגתו אכן קל להגיע ליראת ה' זֶה נַעֲשָׂה עִנְיָן שֶׁשַּׁיָּךְ וְנוֹגֵעַ לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי כָּל נֶפֶשׁ וְנֶפֶשׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל יֵשׁ בָּהּ מִבְּחִינַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם כּוֹ'

ביאור בדרך אפשר

כמבואר בתניא שם לגבי ענין היראה, וְעוֹד זֹאת, שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר יוֹרְדִין נִיצוֹצִין מִנִּשְׁמַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם וּמִתְלַבְּשִׁין בְּגוּף וְנֶפֶשׁ שֶׁל חַכְמֵי הַדּוֹר, עֵינֵי הָעֵדָה, לְלַמֵּד דַּעַת אֶת הָעָם כּוֹ' ובאמצעותם ענייניו של משה רבנו מגיעים בסופו של דבר אל העם כולו.

---

1 שֶׁבִּתְחִלָּה הִנֵּה גַּם מֹשֶׁה עָמַד יַחַד עִם כָּל בְּנֵי
2 יִשְׂרָאֵל מֵרָחוֹק, וְאַחַר־כָּךְ נִגַּשׁ מֹשֶׁה אֶל הָעֲרָפֶל,
3 וּשְׁאָר הָעָם נִשְׁאֲרוּ עַל עָמְדָם. וּמִזֶּה מוּבָן,
4 שֶׁ"מֵרָחוֹק" הוּא מָקוֹם כָּזֶה שֶׁמִּמֶּנּוּ נִגַּשׁ מֹשֶׁה אֶל
5 הָעֲרָפֶל. וְהַיְנוּ, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁגַּם הַבְּחִינָה
6 דְ"מֵרָחוֹק" כְּשֶׁלְּעַצְמָהּ שַׁיֶּכֶת לִבְחִינַת "הָעֲרָפֶל",
7 אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁהִיא גַּם הֲכָנָה שֶׁמִּמֶּנָּה בָּאִים
8 לִבְחִינַת "הָעֲרָפֶל". וְעוֹד וְהוּא הָעִקָּר, שֶׁעַל־יְדֵי־
9 זֶה שֶׁמֹּשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל, הִמְשִׁיךְ בְּחִינָה זוֹ
10 לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, גַּם לְאֵלּוּ שֶׁהֵם בִּבְחִינַת עָם
11 (מִלְּשׁוֹן עוֹמְמוּת[41]). וְכַמּוּבָן גַּם מֵהַמְּבֹאָר
12 בַּתַּנְיָא[42] בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן הַיִּרְאָה, שֶׁכִּיְּנָן שֶׁלְּגַבֵּי
13 מֹשֶׁה מִילְּתָא זוּטַרְתִּי הִיא[43], חֲרֵי זֶה נַעֲשָׂה עִנְיָן
14 שֶׁשַּׁיָּךְ וְנוֹגֵעַ לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי כָּל נֶפֶשׁ וְנֶפֶשׁ
15 מִבֵּית יִשְׂרָאֵל יֵשׁ בָּהּ מִבְּחִינַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־
16 הַשָּׁלוֹם כּוֹ', וְעוֹד זֹאת, שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר יוֹרְדִין
17 נִיצוֹצִין מִנִּשְׁמַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם
18 וּמִתְלַבְּשִׁין בְּגוּף וְנֶפֶשׁ שֶׁל חַכְמֵי הַדּוֹר, עֵינֵי
19 הָעֵדָה, לְלַמֵּד דַּעַת אֶת הָעָם כּוֹ'.
20 ה) **וְהָעִנְיָן** בָּזֶה, דְּהִנֵּה, מֹשֶׁה עִנְיָנוֹ תּוֹרָה,
21 שֶׁחֲרֵי מֹשֶׁה[44] קִבֵּל תּוֹרָה כּוֹ'
22 וּמְסָרָהּ כּוֹ' לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְעַד שֶׁהַתּוֹרָה
23 נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[45] זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה
24 עַבְדִּי[46]. וּכְמוֹ־כֵן בְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד
25 מִיִּשְׂרָאֵל הוּא עִנְיָן לִימוּד הַתּוֹרָה. וְעַל־יְדֵי
26 בְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּנַפְשׁוֹ, נִמְשָׁךְ אוֹר הַתּוֹרָה גַּם
27 בִּבְחִינַת "הָעָם" שֶׁבְּנַפְשׁוֹ (כְּשֵׁם שֶׁמִּמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ
28 נִמְשָׁךְ בְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מֵ"רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם עַד
29 חוֹטֵב עֵצֶיךָ וְשׁוֹאֵב מֵימֶיךָ"[47]), וְהַיְנוּ, שֶׁלִּימוּד
30 הַתּוֹרָה נוֹתֵן כֹּחַ וְחִיּוּת בְּכָל עִנְיְנֵי הָעֲבוֹדָה, הֵן
31 בַּעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה [דְּאַף שֶׁתְּפִלָּה קוֹדֶמֶת לְתוֹרָה, וּכְמַאֲמַר אַבָּא בִּנְיָמִין שֶׁתְּהֵא
32 תְּפִלָּתִי סְמוּכָה לְמִטָּתִי[48], הִנֵּה גַּם עִנְיָן זֶה גּוּפָא שֶׁתְּפִלָּה קוֹדֶמֶת לְתוֹרָה, חֲרֵי

ה) וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, מֹשֶׁה עִנְיָנוֹ תּוֹרָה, שֶׁחֲרֵי מֹשֶׁה[44] קִבֵּל תּוֹרָה מסיני, מהקדוש־ברוך־הוא כּוֹ' וּמְסָרָהּ כּוֹ' לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְעַד שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ של משה רבינו, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[45] זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי[46]. וּכְמוֹ־כֵן בְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הוּא עִנְיָן לִימוּד הַתּוֹרָה. וְעַל־יְדֵי בְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּנַפְשׁוֹ של כל אחד ואחד מישראל, נִמְשָׁךְ אוֹר הַתּוֹרָה והכוח להמשיך ולגלות אלוקות על־ידי התורה (כמבואר לעיל) גַּם בִּבְחִינַת "הָעָם" שֶׁבְּנַפְשׁוֹ הדרגות הנמוכות בנשמתו של כל אחד מישראל (כְּשֵׁם שֶׁמִּמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ נִמְשָׁךְ ענין היראה וענין התורה בְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בכל המדריגות ובכל הסוגים מֵ"רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם עַד חוֹטֵב עֵצֶיךָ וְשׁוֹאֵב מֵימֶיךָ"[47]), וְהַיְנוּ, שֶׁלִּימוּד הַתּוֹרָה נוֹתֵן כֹּחַ וְחִיּוּת בְּכָל עִנְיְנֵי הָעֲבוֹדָה, בכל שאר העניינים שבהם כל יהודי עובד את ה' הֵן בַּעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה [דְּאַף שֶׁתְּפִלָּה קוֹדֶמֶת לְתוֹרָה, לפי סדר הדברים של עבודת היום וּכְמַאֲמַר אַבָּא בִּנְיָמִין שביקש שֶׁתְּהֵא תְּפִלָּתִי סְמוּכָה לְמִטָּתִי[48], מיד בקומו משנתו, ולימוד התורה הוא לאחר התפילה הִנֵּה גַּם עִנְיָן זֶה גּוּפָא עצמו שֶׁתְּפִלָּה קוֹדֶמֶת לְתוֹרָה, חֲרֵי

---

41) תניא שעהיוה"א פ"ז (פא, ב). וראה גם סה"מ תר"ס ע' ה. 42) רפמ"ב. 43) ברכות לג, ב. 44) אבות רפ"א. 45) מלאכי ג, כב. 46) שבת פט, א. 47) לשון הכתוב - ר"פ נצבים. 48) ברכות ה, ב. וראה לקו"ת ברכה צו, ב.

ביאור בדרך אפשר

זֶה נִלְקָח מֵהַתּוֹרָה עצמה, **שֶׁהַתּוֹרָה מוֹרָה שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הַתְּפִלָּה בִּכְלָל, וְגַם פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים בְּנוֹגֵעַ לְאוֹפֶן הַתְּפִלָּה**

ואם כן למעשה גם התפילה הקודמת לתורה בסדר הזמנים באה מהתורה והיא על פי התורה, ואין זה פלא שהכוח לעבודת התפילה בא מלימוד התורה], **הֵן בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, וְעַד לַעֲבוֹדָה** ד"בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ"[49] שהכל בא בכוח התורה ועל ידי לימוד התורה. **וּבָזֶה** בלימוד התורה (ובכל מה שנמשך ומקבל כוח ממנו) **צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּ"מֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל", שֶׁגַּם בְּחִינַת "עֲרָפֶל", יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ, שֶׁהוּא עִנְיַן הָרָצוֹן הַפָּשׁוּט** הלא מוגדר **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה** והבנה שכלית, **יוּמְשַׁךְ בְּלִימוּד הַתּוֹרָה בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה. וְזֶהוּ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּלִימוּד פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, תּוֹרַת הַחֲסִידוּת, שֶׁגַּם הָעִנְיָנִים דְּרָזִין וְרָזִין דְּרָזִין שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה, צְרִיכִים לָבֹא בְּלִימוּד בְּאוֹפֶן שֶׁל הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה, וּכְדִבְרֵי כ"ק אַדְמוֹ"ר (מְהוֹרָשַׁ"ב) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן[50], שֶׁלִּימוּד תּוֹרַת הַחֲסִידוּת צָרִיךְ לִהְיוֹת כְּלִימוּד הַסּוּגִיּוֹת בְּגַלְיָא שֶׁבַּתּוֹרָה. וְזֶהוּ גַּם כְּלָלוּת הָעִנְיָן שֶׁלִּימוּד הַתּוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּיִרְאַת שָׁמַיִם[51], וְלֹא רַק בְּלִימוּד תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, שֶׁבָּהּ מוּדְגָּשׁ עִנְיַן הַקְּדוּשָׁה כוּ' יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר עִנְיַן הַהֲבָנָה וְהַהַשָּׂגָה, אֶלָּא גַּם בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, שֶׁעִקָּרָהּ הוּא עִנְיַן הַהֲבָנָה וְהַהַשָּׂגָה (כַּיָּדוּעַ הַחִלּוּק בֵּין מִקְרָא וְקַבָּלָה לְמִשְׁנָה וְתַלְמוּד[52]), הִנֵּה הַגַּם שֶׁהַהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה קְשׁוּרָה עִם תְּנוּעָה שֶׁל הִתְפַּשְּׁטוּת הַצִּיאוֹת שֶׁל הָאָדָם הַלּוֹמֵד, וְהַדִּבּוּר מֵבִיא לִידֵי בִּיטּוּי אֶת הַמַּעֲלוֹת וְהַכִּישָׁרוֹנוֹת שֶׁלּוֹ, **וְאִילּוּ יִרְאַת שָׁמַיִם פּוֹעֶלֶת תְּנוּעָה שֶׁל כִּיּוּוּץ** הַמְּצִיאוֹת הָאִישִׁית **(הֵפֶךְ הַהִתְפַּשְּׁטוּת), מִכָּל־מָקוֹם צָרִיךְ לִהְיוֹת לִימוּד** הַתּוֹרָה **בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה וְ"יִרְאַת שָׁמַיִם" - שְׁנֵיהֶם יַחַד, וְלֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁהַכִּיּוּוּץ שֶׁמִּצַּד הַיִּרְאָה לֹא יַפְרִיעַ לַהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה** לְמִרְאוֹת שֶׁלְּכַאוֹרָה הַ'כִּיּוּוּץ' הָיָה יָכוֹל לִגְרוֹם לְכָךְ כִּי עֲשׂוֹת לְמַנּוֹעַ מֵהִיכֹלוֹת וְהַכִּישָׁרוֹנוֹת לִפְעוֹל וּלְהִתְבַּטֵּא, **אֶלָּא אַדְּרַבָּה, שֶׁעַל־יְדֵי הַ"יִרְאַת שָׁמַיִם" יִתְוַסֵּף בַּהֲבָנָה וַהֲשָׂגָה** עצמה. **וְזֶהוּ "וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל", שֶׁגַּם בְּחִינַת "עֲרָפֶל", רָצוֹן פָּשׁוּט שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל,** הרצון האלוקי העליון הלא מוגדר שלמעלה ממדרגת המוחין **נִמְשָׁךְ לְמֹשֶׁה, בְּלִימוּד הַתּוֹרָה, כּוֹלֵל גַּם תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה** אף שלימודה הוא מתוך הבנה והשגה שכלית. **וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁמָּצִינוּ הָעִנְיָן דְּ"שְׁתוֹק, כָּךְ עָלָה בַּמַּחְשָׁבָה"** עניין הקשור ברצון העליון שלמעלה מהמוחין ולא יורד להבנה והשגה כמו שאר ענייני התורה **בְּשַׁיָּכוּת לְרַבִּי עֲקִיבָא** דווקא **(כנ"ל סְעִיף ב), דְּהִנֵּה אָמְרוּ**

ביאור בדרך אפשר

זֶה נִלְקָח מֵהַתּוֹרָה, שֶׁהַתּוֹרָה מוֹרָה שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הַתְּפִלָּה בִּכְלָל, וְגַם פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים בְּנוֹגֵעַ לְאוֹפֶן הַתְּפִלָּה], הֵן בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, וְעַד לַעֲבוֹדָה ד"בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ"[49]. וּבָזֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּ"מֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל", שֶׁגַּם בְּחִינַת "עֲרָפֶל", יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ, שֶׁהוּא עִנְיַן הָרָצוֹן הַפָּשׁוּט שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה, יוּמְשַׁךְ בְּלִימוּד הַתּוֹרָה בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה. וְזֶהוּ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּלִימוּד פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, תּוֹרַת הַחֲסִידוּת, שֶׁגַּם הָעִנְיָנִים דְּרָזִין וְרָזִין דְּרָזִין שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה, צְרִיכִים לָבֹא בְּלִימוּד בְּאוֹפֶן שֶׁל הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה, וּכְדִבְרֵי כ"ק אַדְמוֹ"ר (מְהוֹרָשַׁ"ב) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן[50], שֶׁלִּימוּד תּוֹרַת הַחֲסִידוּת צָרִיךְ לִהְיוֹת כְּלִימוּד הַסּוּגִיּוֹת בְּגַלְיָא שֶׁבַּתּוֹרָה. וְזֶהוּ גַּם כְּלָלוּת הָעִנְיָן שֶׁלִּימוּד הַתּוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּיִרְאַת שָׁמַיִם[51], וְלֹא רַק בְּלִימוּד תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, שֶׁבָּהּ מוּדְגָּשׁ עִנְיַן הַקְּדוּשָׁה כוּ' יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר עִנְיַן הַהֲבָנָה וְהַהַשָּׂגָה, אֶלָּא גַּם בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, שֶׁעִקָּרָהּ הוּא עִנְיַן הַהֲבָנָה וְהַהַשָּׂגָה (כַּיָּדוּעַ הַחִלּוּק בֵּין מִקְרָא וְקַבָּלָה לְמִשְׁנָה וְתַלְמוּד[52]), הִנֵּה הַגַּם שֶׁהַהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה קְשׁוּרָה עִם תְּנוּעָה שֶׁל הִתְפַּשְּׁטוּת, וְאִילּוּ יִרְאַת שָׁמַיִם פּוֹעֶלֶת תְּנוּעָה שֶׁל כִּיּוּוּץ (הֵפֶךְ הַהִתְפַּשְּׁטוּת), מִכָּל־מָקוֹם צָרִיךְ לִהְיוֹת לִימוּד בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה וְ"יִרְאַת שָׁמַיִם" - שְׁנֵיהֶם יַחַד, וְלֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁהַכִּיּוּוּץ שֶׁמִּצַּד הַיִּרְאָה לֹא יַפְרִיעַ לַהֲבָנָה וַהַשָּׂגָה, אֶלָּא אַדְּרַבָּה, שֶׁעַל־יְדֵי הַ"יִרְאַת שָׁמַיִם" יִתְוַסֵּף בַּהֲבָנָה וַהַשָּׂגָה גּוּפָא. וְזֶהוּ "וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל", שֶׁגַּם בְּחִינַת "עֲרָפֶל", רָצוֹן פָּשׁוּט שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, נִמְשָׁךְ לְמֹשֶׁה, בְּלִימוּד הַתּוֹרָה, כּוֹלֵל גַּם תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁמָּצִינוּ הָעִנְיָן דְּ"שְׁתוֹק, כָּךְ עָלָה בַּמַּחְשָׁבָה" בְּשַׁיָּכוּת לְרַבִּי עֲקִיבָא (כנ"ל סְעִיף ב), דְּהִנֵּה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ

---

49) משלי ג, ו. וראה רמב"ם הל' דעות ספ"ג. 50) הובא באג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"י ע' שסח. 51) ראה קונטרס עץ החיים פכ"ב. וראה ספר השיחות תרפ"ט ע' 75 ואילך. לקו"ש חי"ד ע' 316 ואילך. 52) ראה לקו"ת ויקרא ה, ג־ד. שה"ש ג, סע"ג ואילך. 53) סנהדרין פו, א.

ביאור בדרך אפשר

רבותינו ז"ל[53] **כולהו** כל המשניות, היינו כל התורה **אליבא דרבי עקיבא**, מתאימים לשיטתו, **הינו שרבי עקיבא הוא מקור תורה שבעל־פה, שעקרה הבנה והשגה. ואילו בענין ד"שתוק, כך עלה במחשבה"** מתבטא הרצון הפשוט שאין לו **מקום בשכל, ועד שהשכל טוען שזהו הפך השכל ("זו תורה וזה שכרה"). והינו שגם בהבנה והשגה תורה שבעל־פה צריך להמשיך בחינת הרצון הפשוט שלמעלה מטעם־ודעת.**

ביאור בדרך אפשר

ועד שהשכל טוען שזהו הפך השכל (שהרי זו הטענה והתמיהה **"זו תורה וזה שכרה"). והינו שגם בהבנה והשגה בלימוד תורה שבעל־פה** שבחלק זה של התורה ההבנה וההשגה היא עניין עיקרי והכרחי, כמבואר לעיל, **צריך להמשיך בחינת הרצון הפשוט שלמעלה מטעם־ודעת** ולכן הלימוד צריך להיות מתוך יראת שמים, כמבואר לעיל.

המשך ביאור למס' מועד קטן ליום שישי עמ' א

לחיי העולם הבא, ונמחל להם על שאכלו ביום הכפורים.

הגמרא מבארת את המשך הפסוק: 'אשר עשה ה' לדוד עבדו ולישראל עמו'. מבררת הגמרא: **בשלמא** הטובה 'לישראל עמו' היינו כמבואר **דאחיל להו עון יום הכפורים, אלא** הטובה 'לדוד עבדו' **מאי היא.** משיבה הגמרא: **אמר רב יהודה אמר רב, בשעה שבקש שלמה** לחכנים הארון **למקדש** לאחר גמר בנייתו, **דבקו שערים** של קודש הקדשים **זה לזה, ולא היה יכול להכניסו. אמר שלמה עשרים ואربע רננות** – לשונות תפילה הנזכרים בפרשת חנוכת המקדש (שם ח יב–נד), **ולא נענה. ופתח עוד ואמר 'שאו שערים ראשיכם וגו' והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד'** (תהלים כד ז), כלומר היפתחו שיכנס הארון, **ולא נענה.** ורק כיון **שאמר 'ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך'** (דברי הימים ב' ו מב), **מיד נענה** ונפתחו השערים. **באותה שעה** שראו זאת כולם, **נהפכו פני שונאי דוד** לשחורים כשולי [–תחתית] קדירה, **וידעו הכל שמהל לו הקדוש ברוך הוא על אותו עון** של בת שבע.

אגב הלימוד מן הפסוק 'וביום השמיני', מביאה הגמרא מעשה שבו מוזכר פסוק זה: **רבי יונתן בן עמרי ורבי יהודה בן גרים תנו פרשת** [–מסכת] **נדרים בבי רבי שמעון בן יוחי. איפטור מיניה באורתא** – נפטרו ממנו לשלום בלילה ונשארו ללון בעיר, **לצפרא הדור וקא מפטרי מיניה** – בבוקר חזרו ונפטרו ממנו לשלום, **אמר להו, ולאו איפטריתו מיני באורתא** – וכי לא נפטרתם ממני כבר בלילה. **אמרו ליה, למדתנו רבינו, תלמיד שנפטר מרבו לשלום ולן לבסוף באותה העיר, צריך ליפטר ממנו שוב פעם אחרת, שנאמר** (מלכים א' ח סו) 'ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך' וגו', **וכתיב** (דברי הימים ב' ז י) 'וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם' וגו', וכיון שנפטרו ממנו ביום השמיני שהוא כ"ב לחודש מדוע נפטרו שוב בכ"ג לחודש, **אלא מכאן** נלמד **לתלמיד הנפטר מרבו ולן באותה העיר, שצריך ליפטר ממנו פעם אחרת.**

המשך המעשה: לאחר שנפטרו ממנו והלכו, **אמר ליה** רבי שמעון בן יוחאי **לבריה** רבי אלעזר, **בני אדם הללו אנשים של צורה** – חכמים **הם, זיל נביהון דילברכוך** – לך אצלם לשמשם אולי יברכוך. **אזל אשכחינהו דקא רמו קראי אהדדי** – הלך ומצאם מקשים סתירת פסוקים, **כתיב** (משלי ד כו) 'פלס מעגל רגלך וכל דרכיך יכונו', ומשמע שיש לעיין במצוות שנקרו לו איזו גדולה ואיזו קטנה ולעשות הגדולה, **וכתיב** (שם ה ו) 'ארח חיים פן תפלס', ומשמע שלא תעיין בכך אלא כל מצוה הבאה לידך עשה. ותירצו, **לא קשיא, כאן במצוה קטנה שאפשר לעשותה על ידי אחרים ולא** תתבטל, יניחה ויעשה הגדולה,

---

המשך ביאור למס' מועד קטן ליום שישי עמ' ב

מביאה הגמרא מעשה: **רב ביבי הוה ליה ברתא** [–בת], **וטפלה** גופה בסיד **אבר אבר**, כלומר כל יום אבר אחר, ונתייפתה כל כך ששקל **בה** מבעלה **ארבע מאה זוזי. והוה** הוא **כותי כשכבותיה** – היה לו שכן נכרי **דהוה ליה ברתא**, וכשראה זאת **טפלה** אף הוא בסיד **בחד זמנא** – בפעם אחת, ושרפה הסיד **ומתה. אמר** הנכרי, **קטלא ביבי לברתי** – הרג ביבי את בתי, שממנו למדתי לטפול. **אמר רב נחמן, רב ביבי דשתי שיכרא** – שרגיל לשתות שכר המגדל שיער ומעבה הבשר, **בעיין בנתיה טפלא** – צריכות בנותיו לטפול שערן ולעדן בשרן בסיד, אך **אנן דלא שתינן שיכרא** – אנו שאיננו שותים שכר, **לא בעיין בנתין טפלא** – אין בנותינו צריכות לטפול שערן ובשרן, שאין עליהן שיער ובשרן מעודן.

בס"ד. "הדרן" על מסכת מכות.

- משיחות יו"ד שבט, וש"פ בשלח י"ג שבט, ה'תשכ"ה* -

בלתי מוגה

...יא. ובפרטיות יותר - "(אמרו לו) הללו כושיים שמשתחוים לעצבים ומקטרים לעבודת כוכבים יושבין בטח והשקט":

בניצוצות הקדושה שבעולם - יש מהם שנמצאים בדברים הגשמיים שהם עניני הרשות, ויש מהם שנפלו למטה יותר - בדברים האסורים, ועד לתכלית הירידה - "משתחוים לעצבים" - ע"ז (ניגוד למהותו ועצמותו יתברך), שרש וכללות[116] שבע מצוות בני נח[117].

ובעבודה זרה גופא ישנה ירידה הכי גדולה - "מקטרים לעבודת כוכבים" - כי: הקטורת היא "חביבה מן כל הקרבנות"[118], ועד שהעבודה היחידה שהיתה נעשית בקדש הקדשים (אחת בשנה, על־ידי הכהן גדול)[119] היא עבודת הקטורת דוקא, וכידוע[120] שבה מתבטאת ההתקשרות של בני ישראל עם הקדוש־ברוך־הוא באופן ש"בחד קטירא אתקטרנא"[121]. ונמצא, ש"מקטרים לעבודה־זרה" הוא הניגוד וההיפך לגמרי - קישור וחיבור לעבודה־זרה.

[ויש להוסיף, שמהענינים המיוחדים שבעבודת הקטורת הוא בירור והפיכת הלעומת־זה, שלכן, בין י"א[122] סממני הקטורת הוא "מור", שלכמה דעות הוא דם חיה שאינה טהורה[123], אף־על־פי שבכל שאר הענינים "לא הוכשרו למלאכת שמים אלא טהורים ומותרים בפיך"[124]. ובזה מודגש גודל הירידה שב"מקטרים לעבודה־זרה" - שתמורת הפיכת הלעומת־זה לקדושה על־ידי הקטורת בבית המקדש, מנצלים את ענין הקטורת לעבודה־זרה].

ועל־פי הידוע[125] שכל הגבוה ביותר יורד למטה יותר, כמשל האבן שבראש החומה שנופלת למטה בריחוק יותר, מובן, שנפילת ניצוצי הקדושה למטה ביותר - "משתחוים לעצבים", ויתירה מזה: "מקטרים לעבודה־זרה" - מורה ששרשם של 'ניצוצי קדושה' אלה גבוה ביותר.

וכיון שכן, היה צריך להשמע ה"קול" דניצוצות הקדושה שצריכים ורוצים וחפצים להתברר ולעלות לקדושה[126], ולא עוד אלא שמצד גודל מעלת ניצוצי קדושה אלה ששרשם גבוה ביותר, ונפלו למטה ביותר, היה צריך להשמע קולם (רצונם וחפצם להתברר ולעלות לקדושה) מתוך רעש ("שטורעם") גדול כו'; ואף־על־פי־כן, לא זו בלבד שלא נשמע קולם של ניצוצות הקדושה מתוך רעש כו', אלא אדרבה - "יושבין בטח והשקט", ומה ששומעים אינו אלא "קול המונה של רומי"!

---

116) כשם ש"אנכי ולא יהי' לך" הם שרש וכללות כל התורה כולה, ש"אנכי" כולל כל רמ"ח מ"ע, ו"לא יהי' לך" כולל כל שס"ה מל"ת (תניא רפ"כ).

117) ראה סנהדרין נו, ב (ובפרש"י): "שבע מצות נצטוו בני נח .. רבי יהודה אומר אדה"ר לא נצטווה אלא על ע"ז בלבד, שנאמר (בראשית ב, טז) ויצו ה' אלקים על האדם (את אלקותו צוה עליו על האדם שלא ימירהו באחר), רבי יהודה בן בתירה אומר אף על ברכת השם (דנפקא לי' נמי מאלקים, אלקותו צוה עליו שלא יקללוהו), ויש אומרים אף על הדינים (מאלקים נמי נפקא, יהא אלקותי עליך להיות מוראי עליך .. ולא מורא בשר ודם להטות משפט, כי המשפט לאלקים הוא)". וראה ב"ר פט"ז, ו: "ויצו, על ע"ז .. כי הואיל הלך אחרי צו (הושע ה, יא). ה', על ברכת ה' כד"א (אמור כד, טז) ונוקב שם ה' מות יומת. אלקים, אלו הדיינים שנאמר (משפטים כב, כז) אלקים לא תקלל. על האדם, זו שפיכת דמים שנאמר (נח ט, ו) שופך דם האדם. לאמר, זה גילוי עריות שנאמר (ירמי' ג, א) לאמר הן ישלח איש את אשתו וגו'. מכל עץ הגן אכול תאכל (בראשית ב, טז), צוהו על הגזל".

118) במדב"ר פי"ח, ח.

119) ההיפך בתכלית מהמצב ד"שועל שיצא מבית קדשי הקדשים" שבסיפור השני. - ועפ"ז י"ל ששני הפרטים שבסיפור הראשון, "משתחוים לעצבים" ו"מקטרים לע"ז", מכוונים לשני הפרטים שבסיפור השני, "הגיעו להר הצופים כו'" (ראיית חורבן ביהמ"ק בכללותו) ו"הגיעו להר הבית ראו שועל שיצא כו'" (החורבן דבית קדשי הקדשים).

120) ראה תורת מנחם - סה"מ אייר ע' רפד ואילך. וש"נ.

121) זח"ג רפח, א.

122) י"א דייקא - שמורה על בירור והפיכת י"א כתרין דמסאבותא (ראה תורת מנחם - סה"מ חשון ס"ע שמ ואילך. וש"נ).

123) ראה רמב"ם הל' כלי המקדש פ"א ה"ג.

124) ראה שבת כח, א־ב. תניא פל"ז (מו, סע"ב). וראה השגות הראב"ד לרמב"ם שם. רמב"ן תשא ל, כג. ועוד. וע"ד החסידות - תורת מנחם - סה"מ תשרי ע' קסה. וש"נ.

125) ראה לקו"ת ראה יט, ג. ובכ"מ.

126) ע"ד "מים תחתונים בוכין כו'" (תקו"ז ת"ה). - וראה לקו"ד שבהערה 102.

יב. ויתירה מזה - "אנו בית הדום רגלי אלקינו שרוף באש":

ובהקדם הטעם שבית המקדש נקרא "(בית) הדום רגלי (אלקינו)" - כמו שכתוב[127] (בחורבן בית המקדש) "ולא זכר הדום רגליו **ביום אפו", "אין הדום זה אלא בית המקדש"[128], וכמו שכתוב[129] "השמים כסאי והארץ** הדום רגלי[130] **אי זה** בית[131] אשר תבנו לי".

ויש לבאר זה על־פי המבואר ב'תורה אור' בתחלתו, ש"השמים כסאי" קאי על תורה, שהיא רצונו וחכמתו של הקדוש־ברוך־הוא שנשפלו וירדו למטה לדבר ולדון בענינים גשמיים - כמשל היושב על הכסא שעל־ידי־זה נשפל קומתו למטה, ו"הארץ הדום רגלי" קאי על מצוות, **שבהם ההשפלה למטה** גדולה יותר **מההשפלה דתורה (שרק מדברת בענינים גשמיים), כיון** שנתלבשו **בדברים גשמיים** ממש **(ציצית בצמר גשמי ותפילין בקלף גשמי וכיוצא בזה), ועל־ידי־זה יתעלו למעלה - בדוגמת "הדום" שהוא כמו שרפרף, כסא קטן שמעמידין תחת הרגלים להגביהם מעל הארץ. ועל־פי־זה יש לבאר הטעם שבית המקדש נקרא "בית הדום רגלי אלקינו" - לפי** שהגילוי **דהשפלת אלקותו יתברך בעולם הזה הגשמי ("הדום רגלי"[132]) הוא (בעיקר)** בבית המקדש[133].

וזהו שבזמן הגלות (רק) "בית הדום רגלי אלקינו (ולא "השמים כסאי") שרוף באש" - כידוע שהחורבן והגלות נגע רק במצוות **("הדום רגלי")**[134], **שמכל רמ"ח מצוות־עשה נשארו רק פ"ז מצוות**[135], **מה־שאין־כן** בתורה **("השמים כסאי"), שגם לאחרי החורבן**[136] **"כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה"**[137], **ולכן לא שייך בזה הענין ד"שרוף באש"**[138] **חס־ושלום.**

ועל־פי־זה יש לבאר המשך דברי רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע לרבי עקיבא "הללו כושיים שמשתחוים לעצבים ומקטרים לעבודת כוכבים יושבין בטח והשקט ואנו בית הדום רגלי אלקינו שרוף באש":

רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע אינם מזכירים כאן את הצער דקושי שעבוד הגלות בניגוד לשלוותה של רומי, כי מה שנוגע להם **(עד כדי בכיה) הוא (לא הצער הגשמי שלהם ושל כללות בני־ישראל, אלא)** הצער דגלות השכינה[139], **שמתבטא גם בנפילת ניצוצות הקדושה למטה מטה ביותר - "משתחוים לעצבים ומקטרים לעבודת כוכבים", עד שלא נשמע קולם ("יושבין בטח והשקט").**

---

127) איכה ב, א.

128) איכ"ר פ"ב, ג.

129) ישעי' סו, א.

130) ראה פי' מהרז"ו לאיכ"ר שם: "ומ"ש השמים כסאי והארץ הדום רגלי פי' ג"כ על ביהמ"ק שבארץ שמכוון כנגד כסאו בשמים".

131) ראה תו"א בתחלתו (א, ג): "אי זה בית כו' כי הכסא והשרפרף אין דרכן להעמידן בחוץ אלא בתוך הבית". ומזה משמע שמפרש "אי זה בית אשר תבנו" - בניחותא (ע"ד הפירוש בפסוק (מלכים־א ח, כז) "הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה" - בניחותא).

132) משא"כ "השמים כסאי" - שקאי על ביהמ"ק של מעלה (כנ"ל הערה 130).

133) ראה פי' יפה ענף לאיכ"ר שם: "דהתם (הארץ) בבחינת שהיא כבושה תחת רגליו .. וכאן (בביהמ"ק) הוא בבחינת הִגלות שם כבודו כמלך שרגליו מיוחדים בהדומו".

134) ובמצוות גופא - רק כפי שירדו למטה, ע"י הצמצום דשם אלקים, ולא כפי שהם למעלה, שנקראות "מצוות הוי'" (שלח, טו, לט. וראה לקו"ת שלח מו, א. ובכ"מ). - ועפ"ז יומתק דיוק הלשון "בית הדום רגלי אלקינו", אף שבפסוק "השמים כסאי והארץ הדום רגלי" נזכר שם הוי' ("כה אמר הוי").

135) ראה ד"ה להבין ענין לקיחת אנשי חיל לאדהאמ"צ (מאמרי אדהאמ"צ קונטרסים ע' רסו): "ראשו כתם פ"ז, היינו פ"ז מצות שנשארו מרמ"ח, כי קס"א נתבטלו, ופ"ז מצות אלו נק' בחי' ראשו, כי המה עיקר קיום העולם", עיי"ש בארוכה (וראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל"ט ריש ע' 209). וש"נ.

136) וראה ברכות ח, א: "מיום שחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה".

137) מנחות בסופה. - וראה לקו"ת במדבר יג, סע"א ואילך: "מעלת התורה זו עדיפא מהמצוות עצמן (אף שהתורה היא פירושי המצוות) שאינם נוהגות אלא בזמן שביהמ"ק הי' קיים דוקא במקום מזבח .. שהתורה היא בחי' הדם הממשיך חיות לכל האברין בשוה בכללותן, משא"כ המצוות שהם אברין דמלכא עד"מ יש בהן התחלקות עת וזמן .. לפי שהם .. למטה מבחינת התורה".

138) ואדרבה: דברי תורה נמשלו לאש, כמ"ש (ירמי' כג, כט) "הלא כה דברי כאש", אש דקדושה, שעלי' נאמר (יומא כא, ב) "אש אוכלת אש", ששורפת ומכלה האש דלעו"ז.

139) וע"ד ששלימות התפלה היא שמבקש (לא על מילוי החסרון שלו, כיון שנמצא בדרגא כזו שאין זה נוגע לו*, אלא) על מילוי חסרון השכינה, "כובד ראש" דלמעלה (ראה לקו"ש חכ"ג ע' 217. וש"נ).

---

*) וע"ד הסיפור שהרב המגיד שלח א' מתלמידיו אל הרה"צ ר' זושא מאַניפּאָלי כדי ללמוד ממנו קבלת יסורים בשמחה, ואמר לו ר' זושא שאינו מבין למה שלחו הה"מ אליו, שהרי אין לו יסורים – אף שהי' עני מרוד וכו' (ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חל"ד ס"ע 203 ואילך. וש"נ).

ויתירה מזה - טוענים רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע לרבי עקיבא: ניצוצות אלה (לא רק שנתרחקו ביותר עד שנחשך אורם לגמרי[140], אלא עוד זאת) - במקום להכלל באבוקה דאש הקדושה - נכללו ונשרפו באש דלעומת־זה (אש ד'רומי'), כמו "בית הדום רגלי אלקינו" [שבזה נכלל גם ירידת ניצוצות הקדושה בדברים הגשמיים כדי להעלותם לקדושה על־ידי קיום המצוות] ש"שרוף באש", כך, שלא נראית אפשרות לבררם ולהעלותם לקדושה על־ידי ההליכה בדרך.

יג. ויש להוסיף בזה:

שריפת "בית הדום רגלי אלקינו" - אינה בגלל חזקם ותקפם של נבוכדנאצר, אספסיינוס או טיטוס, ריבוי חילותיהם עם כל מכונות המלחמה כו'; זוהי "כפירה" לומר כן; גם אם היו מתקבצים כל מלכי מזרח ומערב לא היו יכולים, מצד עצמם, להחריב את בית המקדש ולהגלות את ישראל מעל אדמתם, כיון שאין לאומות העולם שליטה על בני־ישראל,

ובפרט שגם מצד עצמם "אינם יכולים (אומות העולם) לעבור כלל על רצונו יתברך .. שהוא חיותם וקיומם", "אינם משנים תפקידם ופקודתו יתברך שמרה רוחם", וגם אם עובדים עבודה־זרה, "קרו[141] ליה אלקא דאלקייא"[142], ובמילא, גם אם היו יכולים להעמיד צלם בהיכל [כפי שמצינו בהנהגת כמה ממלכי רומי שחפצו שבית המקדש ישאר לעמוד על תלו אלא שיעמידו בו צלם[143]], שענינו שיתוף שם שמים ודבר אחר[144] - לא היו יכולים לשרוף ההיכל, כיון שזהו בסתירה למציאותו יתברך;

אלא הסיבה לכך היא בגלל הנהגתם של בני־ישראל[145] ("מהרסיך[146] ומחריביך ממך יצאו"[147]) - כדאיתא בגמרא[148] "מקדש ראשון מפני מה חרב מפני ג' דברים שהיו בו[149] עבודה־זרה וגילוי עריות[150] ושפיכות דמים .. מקדש שני .. מפני מה חרב מפני שהיתה בו שנאת חנם" (וזהו הטעם ש"ראשונים שנתגלה עונם נתגלה קצם, אחרונים שלא נתגלה עונם לא נתגלה קצם") - שכיון שניתנה להם בחירה חפשית שאין בה הגבלות[151], לכן, ביכלתם לגרום שאומות העולם יציתו אש בהיכל[152] עד שיהיה "בית הדום רגלי אלקינו שרוף באש".

ועל־דרך־זה בנוגע לניצוצות הקדושה שנכללו ונשרפו באש דלעומת־זה ("משתחוים לעצבים ומקטרים לעבודת כוכבים") - שלולי התערבותם של בני־ישראל אין זה בכח הקליפה וסטרא־אחרא מצד עצמה.

ועל־פי־זה יש לבאר דיוק הלשון "ואנו בית הדום רגלי אלקינו שרוף באש"[153] - שבזה מרומז שהאפשרות ל"בית הדום רגלי אלקינו שרוף באש" היא ההתערבות מצדם של בני־ישראל - "אנו".

---

140) ראה סה"מ עת"ר ע' קב.

141) מנחות בסופה.

142) תניא פכ"ד. וראה בארוכה בדרוש תער השכירה (אוה"ת נ"ך ח"ב ע' תשסז ואילך).

143) ראה (לדוגמא) תענית כו, ריש ע"ב: "והעמיד צלם בהיכל".

144) ובפרט להדעות שב"נ לא נצטוו על השיתוף (ראה רמ"א או"ח סקנ"ו. הנסמן בלקו"ש חכ"א ע' 41 הערה 36).

145) ובלשון הכתוב - שהובא בהמשך הסוגיא (בסיפור הב') - "לכן בגללכם ציון שדה תחרש גו'".

146) ישעי' מט, יז. וראה אג"ק חכ"ג ע' נג.

147) וראה גם סוטה בסופה: "ת"ר כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה ("שני אחים שהיו מתקוטטין על המלוכה", וא' מהם "הביא עמו חייל רומיים" - פרש"י) .. הי' שם זקן אחד .. אמר להן כל זמן שעוסקים בעבודה אין נמסרין בידכם, למחר שלשלו להם דינרים בקופה והעלו להם חזיר, כיון שהגיע לחצי חומה נעץ צפרניו וכו'".

וכן הי' גם בזמן חזקי' המלך - שביקש הקב"ה לעשותו משיח (סנהדרין צד, א) - שהי' אז שבנא, שנתן אחיזה לסנחריב כו', שהי' הלעו"ז של משיח (ראה אוה"ת נח (כרך ו) תתרסה, ריש ע"ב. ועוד).

148) יומא ט, ב.

149) ובהמשך הסוגיא (יומא שם): "לפיכך הביא עליהן ג' גזירות כנגד ג' עבירות שבידם, שנאמר לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיין תהי' והר הבית לבמות יער".

150) ראה גם גיטין נח, סע"א: "ואמרי לה על שתי פתילות בנר אחד" (אשת איש - פרש"י).

151) שעז"נ (בראשית ג, כב) "הן האדם הי' כאחד ממנו", "כלומר הן מין זה של אדם הי' יחיד בעולם .. עושה כל מה שהוא חפץ ואין מי שיעכב בידו כו'" (רמב"ם הל' תשובה רפ"ה), ש"בחירה זו נלקחה מבחי' גבוה מאד .. ע"ד כשעלה ברצונו הפשוט כו' ואין מעכב על ידו, ועד"ז הוא בחי' הבחירה שניתן לאדם עד שאין מי שמעכב על ידו .. אך לפי שבחינה ומעלה הרמה זו ירדה ונתלבשה למטה .. ע"כ יכולה להיות ממשלה זו גם לבחור הרע ח"ו" (לקו"ת אמור לח, ב).

ולהעיר, שאוה"ע (לא זו בלבד שאין אצלם בחירה חפשית, אלא) אין להם השגה במהותה של הבחירה חפשית דבנ"י, שלכן, כשידע הערבי (בשמעו געיית הפרה בפעם הב') שנולד מושיען של ישראל, אמר להיהודי שיכול תיכף ומיד לחזור ולקשור שורו וצמדו (ירושלמי ואיכ"ר שבהערה 22), כי לא עלתה על דעתו שקיימת אפשרות שבנ"י לא יעשו תשובה ויגאלו מיד, משום שאין לו השגה בהענין דבחירה חפשית.

152) ראה תענית כט, א.

153) דלכאורה: תיבת "אנו" מיותרת, ויכולים לומר "ובית כו' שרוף באש".

וזוהי טענתם של רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע - כשהיו "מהלכין בדרך ושמעו קול המונה של רומי", ש"משתחוים כו' ומקטרים כו' ואנו כו' שרוף באש" - מהי התועלת בטירחא והיגיעה והצער שבהליכה בדרך במעמד ומצב ירוד ביותר?! - טענה שנאמרת מתוך רגש של צער גדול ביותר עד כדי בכיה - "ולא נבכה" (בתמיה).

יד. ועל זה משיב להם רבי עקיבא ("אמר להן") "לכך אני משחק, ומה לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו על אחת כמה וכמה" - שהחידוש בזה הוא, שמכאן רואים שהנהגתו של הקדוש־ברוך־הוא אינה על־פי מדידה והגבלה:

מצד מדידה והגבלה - כהסדר הרגיל ב"מדתו של הקדוש־ברוך־הוא" שהיא "מדה כנגד מדה"[154] - לא יתכן שאומות העולם "עוברי רצונו" (שמתנהגים היפך טבעם ש"אינם יכולים לעבור כלל על רצונו יתברך"), ש"משתחוים לעצבים ומקטרים לעבודת כוכבים" [לא רק שלא יתבטלו ממציאותם כיון שפגעו ב"חיותם וקיומם", אלא עוד זאת] יהיו "יושבין בטח והשקט", ויתירה מזה, בתוקף גדול ביותר עד כדי כך ש"שמעו קול המונה של רומי .. ברחוק מאה ועשרים[155] מיל"!

- חורבן בית המקדש הוצרך אמנם להיות באופן ש"הלבנון באדיר (דוקא) יפול"[156], אבל הדבר יכול להתקיים על־ידי מלכות שאינה עוברת על רצונו יתברך בענין הכי חמור של עבודה זרה, ועל־כל־פנים לא באופן ש"מקטרים לעבודת כוכבים".

וכיון שרואים ש"לעוברי רצונו כך", הנהגה שאינה על־פי מדידה והגבלה - "לעושי רצונו על־אחת־כמה־וכמה" שתהיה ההנהגה למעלה ממדידה והגבלה.

ולכן, למרות גודל הירידה שבמצב ההוה עד שגרמו לכך ש"בית הדום רגלי אלקינו שרוף באש", הרי, כשיעשו ישראל תשובה ויגאלו, תהיה הטובה שלהם באופן שלמעלה ממדידה והגבלה, שלא בערך ל"עוברי רצונו".

ולא רק בענינים שדוגמתם ניתן לעוברי רצונו, כמו שמיעת קול המונה של רומי ברחוק ק"כ מיל, ויתירה מזה בירושלים: "וראמה וישבה תחתי'", "ורחבה ונסבה למעלה", שהיא עצמה תתפשט ותתרחב[157] "ג' פרסאות למעלה", "אלף טפף גינואות אלף קפל מגדלים וכו'", "עד שעולה לשמים", "עד כסא הכבוד" - שהרי, ענינים אלה אין להם תפיסת־מקום ביחס לטובתם האמיתית דבני־ישראל, שלהיותם "בנים אתם לה' אלקיכם", ו"ברא כרעא דאבוה"[158], אינם מסתפקים בדברים מוגבלים, אלא רצונם וחפצם בבלי־גבול, ועד לבלי־גבול האמיתי דמהותו ועצמותו יתברך!

אלא מאי, השאלה היא (מצד בית־דין של מעלה) אם מצד עבודתם[159] ראויים הם לכך[160] באופן של "מדה כנגד מדה"[161] - הנה על זה בא הקל־וחומר "אם לעוברי רצונו כך (שההנהגה עמהם אינה על־פי מדידה והגבלה), לעושי רצונו על־אחת־כמה־וכמה" שתהיה ההנהגה עמהם באופן שלמעלה ממדידה והגבלה, עד להבלי־גבול האמיתי דמהותו ועצמותו יתברך.

ועל זה אומר רבי עקיבא "לכך אני משחק":

שחוק (שמחה) - בא בגלל חידוש מפתיע בלתי־צפוי (כמו הפכו, הבכיה, כנזכר לעיל סעיף ט). ולכן, כל ההבטחות ויעודי הגאולה שנתפרשו בדברי הנביאים אינם מביאים אותו לידי שחוק, כיון שהדברים ידועים לכל, שהרי "כל הספרים מלאים בדבר זה".

---

154) סנהדרין צ, סע"א. וראה סוטה ח, ב ואילך.

155) ראה תורת לוי"צ חידושים וביאורים לש"ס (ע' ריא) ש"עשו (ש"מלכות רומי יצא ממנו") יותר על רומ"י במספר ק"כ, הוא מה .. (ש)שמעו קול המונה של רומי ברחוק ק"כ מיל .. שמתפשטת עוד ק"כ, ואז הוא מספר עש"ו".

156) ישעי' יו"ד, לד. וראה גיטין נו, ריש ע"ב.

157) ולא רק שישמע קול המונה בריחוק מקום.

158) ראה עירובין ע, ריש ע"ב. פרש"י כתובות צב, א - ד"ה כבעל. תוד"ה מקמי - יבמות ג, א. יונת אלם רפ"ד. רפפ"ב. ע"ח שכ"ג פ"א. עמה"מ שער עולם הבריאה פי"ז. של"ה קנד, א. "התמים" ח"ג ע' כז. ועוד.

159) ש"אפי' הוא צדיק גמור עובד ה' ביראה ואהבה בתענוגים .. הוא דבר בפני עצמו כו'" (תניא פל"ה).

160) שהרי "שמים לא זכו בעיניו" (איוב טו, טו), ו"במלאכיו ישים תהלה" (שם ד, יח).

161) ובלשון אדמו"ר הזקן בתניא אגה"ק (ס"ח): "לכאורה זו אינה מן המדה כ"א להשפיע לו חיי העוה"ב לבד כנגד מה שהוא משפיע חיי עוה"ז, אבל לא להשפיע לו חיי הארת אור ה' [א"ס ב"ה] ממש".

אבל, כשראה חידוש מפתיע בהנהגה שאינה על־פי מדידה והגבלה, עד לשמיעת "קול המונה של רומי .. ברחוק ק"כ מיל" אצל "הללו שמשתחוים לעצבים וכו' ואנו בית הדום רגלי אלקינו שרוף באש"[162] - היה משחק, באמרו: הן אמת שנמצאים עתה במצב הכי ירוד, אבל אף־על־פי־כן, "לכך (דוקא) אני משחק", כיון שמענין בלתי־רצוי זה גופא למדים[163] חידוש בנוגע להגאולה העתידה, שלא נתפרש ביעודי הגאולה - שההנהגה עם בני־ישראל תהיה באופן שלמעלה ממדידה והגבלה לגמרי.

טו. ולאחרי סיום הסיפור הראשון כשהיו "מהלכין בדרך", בא הסיפור השני - "שוב פעם אחת היו עולין לירושלים":

הלשון "שוב פעם אחת" מורה על עבודה מיוחדת בפני עצמה - לא העבודה ד"מהלכין בדרך", בירור והעלאת ניצוצות הקדושה שבעולם, שעל־ידי־זה מבטלים סיבת הגלות ("לא הגלה כו' אלא כדי שיתוספו עליהם גרים", ניצוצות הקדושה), "סור מרע" - שכבר סיימו עבודה זו (כדלקמן), ולאחריה התחילו עבודה מיוחדת בפני עצמה - "עולין לירושלים", עבודה הקשורה עם בנין ירושלים ובית המקדש, "עשה טוב".

ויש לומר, ש"שוב" הוא גם מלשון שיבה וחזרה, בניגוד ל"מהלכין בדרך" (כמו "הלוך ושוב"), היינו, שלאחרי סיום העבודה (עבודת פרך) ד"מהלכין בדרך", מיד שבו ("שוב") מהליכתם בדרך ו"היו עולין לירושלים".

והענין בזה - שרבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא, גדולי הדור, סיימו עבודתם **בביטול סיבת הגלות (בירור ניצוצות הקדושה), ומצדם היו מוכנים כבר להגאולה, שלכן "היו עולין לירושלים"; אלא, כנראה שרוב הדור (שנידון אחר רובו[164]) לא היה ראוי לכך[165], או שנתערבו ענינים אחרים מן הצד כו' (על־ידי אלה שניצלו הכח דבחירה חפשית באופן בלתי־רצוי).**

[ועל־דרך־זה יש לומר בנוגע לכל הקיצין[166] שנאמרו על־ידי גדולי ישראל בעלי רוח הקודש וכו', כמו: הרס"ג[167], רש"י[168], הרמב"ם[169] וכו', ועד להקיצין שנאמרו על־ידי גדולי ישראל בדורות שלאחרי־זה על השנים האחרונות[170] - דלכאורה איך יתכן שעברו קיצין אלה[171] ומושיען של ישראל עדיין לא בא[172]?! - שהבטחתם של גדולי ישראל היתה אמיתית, משום שמצדם ואופן הנהגתם[173] יכול וצריך היה להיות אותו קץ בעת ההיא ("בעתה"[174]), אלא שמצד סיבות כו' נתארך הזמן].

טז. וכש"היו עולין לירושלים" - "כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם, כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין":

הטעם שלא היו בוכין (אף ש"קרעו בגדיהם") כשהגיעו להר הצופים, וגם לא כשהגיעו להר הבית

---

162) שזהו חידוש גם לגבי כללות ההנהגה עם בנ"י בזמן הגלות שאינה ב"מדה כנגד מדה" [דלא כבזמן הבית שראו בגלוי השכר על קיום מצוה, והפכו בעבירה, שע"י עון כרת רח"ל לא הי' אפשר לחיות יותר מנ' או ס' שנה (לפי שנכרת ונפסק חבל ההמשכה כו')], שהרי "נמצאו .. כמה וכמה חייבי כריתות ומיתות והאריכו ימיהם ושנותיהם בנעימים", כיון ש"יכול גם החוטא ופושעי ישראל לקבל חיות .. ואדרבה ביתר שאת .. נוטל חלק בראש כו'" (גם באיכות - שלוה), "וזהו שאמרו רז"ל (אבות פ"ד מט"ו) אין בידינו לא משלות הרשעים וכו', בידינו דוקא, כלומר, בזמן הגלות אחר החורבן", כמבואר בתניא אגה"ת (פ"ד־ו) - כיון שכאן ניתוסף בזה באופן שלא בערך, העלם אחר העלם, למטה מטה עד אין תכלית.

163) אף שלא מדובר כאן אודות הפיכתו לטוב, שלכן, לא אמרו על זה "עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו" (כי־אם בסיפור הב', כדלקמן בארוכה).

164) ראה קידושין מ, ב.

165) ע"ד שמצינו בגלות הראשון של יעקב בהיותו בחוץ לארץ ("ארמי אובד אבי") - שיעקב מצידו הי' מוכן כבר להיעוד "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו" שנאמר אודות ימי המשיח (עובדי' בסופו), אלא ש"הילדים רכים והצאן והבקר עלות עלי ודפקום וגו'" (וישלח לג, יג. וראה תו"א ר"פ וישלח. ובכ"מ).

166) כמה מהם הובאו ונסמנו בהערות הרב מרגליות לשו"ת מן השמים (ירושלים תשי"ז) סי' עא.

167) האמונות והדעות מאמר ח' פ"ג.

168) דניאל ח, יד. סנהדרין צז, ב.

169) אגרת תימן פ"ג (קרוב לסופו).

170) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות ח"ב ס"ע 181 ואילך. וש"נ.

171) ועד שבזמן הש"ס נאמר כבר ש"כלו כל הקיצין" (סנהדרין שם).

172) ויתירה מזה: התינוק, מושיען של ישראל, שנולד ברגע שלאחרי החורבן - שנתפרש (בירושלמי ואיכ"ר שבהערה 22) שמו (מנחם), שם אביו (חזקי'), ומקום לידתו (בירת מלכא דבית לחם יהודה) - כבר ריבוי שנים שאינו בעלמא דין!

173) וע"ד לשון הרמב"ם (הל' דעות פ"ד ה"כ) - בענין אחר - "כל המנהיג עצמו בדרכים אלו שהורינו אני ערב לו כו'".

174) ישעי' ס, כב. וראה סנהדרין צח, א.

(לולי ראיית השועל שיצא כו', אף שראו "הר ציון ששמם"[175]) - יש לומר, משום שבכיה באה בסיבת מאורע לא טוב שמתרחש באופן בלתי־צפוי (כנזכר לעיל סעיף ט), ואילו בנדון דידן, אף שראו החורבן כו' [ולכן "קרעו בגדיהם", "דדינו ליעבד הכי"], לא היה הדבר חידוש אצלם.

ומה גם שהיו חדורים באמונה שלימה שתיכף ומיד תבוא הגאולה - "אחכה לו בכל יום שיבוא"[176], ו"זכו אחישנה"[177], וכפי שהבטיחה תורה שישראל עושין תשובה - בשעתא חדא וברגע חדא[178], על־ידי הרהור תשובה שנעשה צדיק (גמור)[179] - "ומיד הן נגאלין"[180], ולא עוד אלא שאפילו יחיד מישראל, כש"עשה מצוה אחת, הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה"[181].

ובפרט בידעם שהחורבן אינו אלא בבית המקדש הגשמי, מה־שאין־כן בית המקדש הרוחני שבכל אחד ואחד מישראל[182] בלבו פנימה, ועל־אחת־כמה־וכמה קדש־הקדשים (נקודת היהדות) הוא בשלימות[183], וכיון שאצל בני ישראל, הרוחניות עיקר והגשמיות טפל (נשמתם עיקר וגופם טפל[184]), בודאי ששלימות המקדש הרוחני תביא גם בנין ושלימות המקדש הגשמי.

אבל כש"ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים התחילו הן בוכין" - כי, בראיית המאורע ד"שועל שיצא מבית קדשי הקדשים", שזהו דבר נוסף שאינו מוכרח מצד כללות הענין דחורבן בית המקדש [שהרי גם כש"בית הדום רגלי אלקינו שרוף באש" אין הכרח כלל ששועלים יהלכו בו, ועל־אחת־כמה־וכמה בקדש־הקדשים שבו[185]], נתחדש אצלם עד כמה גדולה וחמורה הירידה דהחורבן והגלות (בגלל גודל וחומר הירידה במעמדם ומצבם של בני־ישראל[186]), ועל זה "התחילו הן בוכין".

יז. וההסברה בזה:

"קדשי הקדשים" - שנוסף על הקדושה ד"הר הבית" כולו[187], הרי בבית המקדש גופא הוא המקום המקודש ביותר (תכלית השלימות ד"עשר קדושות"[188]) - הוא מקום הארון[189], ש"אין[190] בארון רק שני

---

175) כלשון הכתוב שסיומו "שועלים הלכו בו", ואעפ"כ לא נזכר בגמרא, כי "על הר ציון ששמם" לא היו בוכין, עד שראו ש"שועלים הלכו בו".

176) עיקר הי"ב מי"ג העיקרים.

177) סנהדרין שם.

178) זח"א קכט, סע"א.

179) ראה קידושין מט, ב: המקדש את האשה "על מנת שאני צדיק (גמור), אפילו רשע גמור מקודשת (מספק - רמב"ם הל' אישות פ"ח ה"ה. טושו"ע אה"ע סל"ח סל"א), שמא הרהר תשובה", אבל כאשר ודאי שהרהר תשובה, ה"ה ודאי מקודשת.

180) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.

181) שם פ"ג ה"ד.

182) כמ"ש (תרומה כה, ח) "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", "בתוכו לא נאמר אלא בתוכם, בתוך כל אחד ואחד" (ראה אלשיך עה"פ. של"ה סט, א. ועוד).

183) כשם שגם לאחרי חורבן ביהמ"ק נשארת בו הקדושה - "לפי שקדושת המקדש .. מפני השכינה ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר (בחוקותי כו, לא) והשמותי את מקדשיכם, ואמרו חכמים (מגילה כח, סע"א) אע"פ ששמומין בקדושתן הם עומדים" (רמב"ם הל' ביהב"ח ספ"ו).

184) ראה תניא רפל"ב.

185) ועפ"ז יש לבאר דיוק הלשון "ועכשיו שועלים הלכו בו" - דלכאורה תיבת "ועכשיו" מיותרת, והיו יכולים לומר "מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת שועלים הלכו בו" (כשם שבסיפור הראשון לא אמרו "ועכשיו בית הדום רגלי אלקינו שרוף באש") - ש"עכשיו" (בזמן הגלות) כשלעצמו (גם לולי ההוספה ד"שועלים הלכו בו") הוא מצב של ירידה בהענין ד"והזר הקרב יומת", כדעת הפוסקים (ראה השגות הראב"ד לרמב"ם שם) שבזמן הגלות יש רק איסור להכנס למקום המקדש, אבל אין העונש ד"והזר הקרב יומת"; ונוסף לזה ישנה גם הירידה ד"שועלים הלכו בו".

186) וכיון שזוהי הוספה שאינה מוכרחת מצד כללות החורבן, מודגשת שייכותה למעמדם ומצבם של בנ"י (שבאה בגללם) יותר מהשייכות דכללות החורבן - שנעשה בפועל ע"י אוה"ע, אלא שזהו כתוצאה מהנהגתם הבלתי־רצוי' של בנ"י (כנ"ל סי"ג).

187) שלכן צ"ל זהירות מיוחדת בכבוד המקום - ש"לא יכנס להר הבית במקלו כו' ובאבק שעל רגליו כו'" (ברכות רפ"ט).

188) ראה כלים פ"א מ"ו־ט: "עשר קדושות הן, ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות .. הר הבית מקודש ממנו .. החיל מקודש הימנו .. עזרת נשים .. עזרת ישראל .. עזרת הכהנים .. בין האולם ולמזבח .. ההיכל .. קדש הקדשים מקודש מהם שאין נכנס לשם אלא כהן גדול ביום הכפורים בשעת העבודה".

ולהעיר, שבקדושת כה"ג ביוהכ"פ בכניסתו לקד"ק גופא ניתוסף בעילוי אחר עילוי*, כדמוכח מזה שנוסף על טבילת הכה"ג קודם הכניסה לקד"ק, הרי בין כניסה לכניסה ביוהכ"פ

---

*) כשם שכל אחד מישראל צריך לילך ("בחוקותי תלכו") מדרגא לדרגא במשך כל ימי חייו עלי אדמות, והיינו, שגם כשמגיע לתכלית הקדושה לפי ערך מעמדו ומצבו היום, אין לו להשאר על עמדו, אלא בכל יום, עד מאה ועשרים שנה, עליו להמשיך לילך בעילוי אחר עילוי, כהפס"ד בגמרא (סוף ברכות) "תלמידי חכמים (ויש גירסא: "צדיקים", והרי "עמך כולם צדיקים") אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב, שנאמר ילכו מחיל אל חיל".

לוחות האבנים"[191], שלימות התורה, חכמתו של הקדוש־ברוך־הוא, ובזה גופא - פנימיות החכמה, שעליה נאמר[192] "ופני לא יראו", להיותה "שמחת לב ושעשוע המלך הקדוש־ברוך־הוא שמשתעשע בה . . ואהיה אצלו שעשועים[193], אצלו דוקא"[194]; והאפשרות שבני־ישראל יוכלו לקחת דבר קדוש כזה היא - מצד קדש הקדשים שבנפשם, בחינת היחידה, שמתאחדת עם הקדוש־ברוך־הוא על־ידי התאחדותה עם התורה (לאחרי הקדמת התפילה[195], שזהו ענין ד"ברכו[196] בתורה תחילה"[197]) באופן של אותיות החקיקה[198].

ו"את זה לעומת זה עשה האלקים"[199] - "שועל", שהוא "פיקח שבחיות"[200], שלימות החכמה, אבל לא חכמה ד"אדם", "אתם[201] קרויין אדם"[202], על שם "אדמה לעליון"[203], אלא חכמה ד"חיות", היינו, שבין ה"חיות" גופא הרי הוא "פיקח", שאינו מונח כל־כך בתאוות, אכילה ושתיה ודומיהן, אלא בעניני השכלה.

והנה, בזמן הגלות, שהסדר הרגיל הוא "ואספת דגנך גו'"[204], "מלאכתן נעשית על־ידי עצמן"[205], "וברכך[206] ה' אלקיך בכל אשר תעשה"[207] - יש אמנם צורך והכרח להשתמש גם בשכל ("פיקח") בשביל המלאכה[208], אבל כל זה אינו אלא באותו זמן שעל־פי תורה עוסק הוא בעניני העולם - "פיקח שבחיות" (ולא בזמן שבו עוסק בתורה - בהיותו ב"קדש הקדשים").

אבל כאן ראו "שועל שיצא מבית קדשי הקדשים" - שב"קדשי הקדשים" (לא רק בחוץ לארץ, בארץ ישראל, בהר הבית, ואפילו בהיכל, אלא ב"קדשי הקדשים" דוקא) הסתנן וחדר ("האָט זיך אַריינגעכאַפּט") "שועל" (לא בעל־חי אחר, אלא "שועל" דוקא[209]), ולא עוד אלא "שיצא מבית קדשי

גופא צ"ל טבילה נוספת (רמב"ם הל' עבודת יוהכ"פ פ"ב ה"ב), שמורה על הוספה ועילוי בקדושה (שלכן גם הטהור לקודש צריך טבילה לחטאת (חגיגה יח, ב)); אלא שכל דרגות אלה נכללות בקדושה העשירית - "עשר קדושות" - שלימות המספר, שכולל כל המספרים שלאח"ז (ולדוגמא: מספר מאה - עשר פעמים עשר, ואלף - עשר פעמים עשר פעמים עשר, וכיו"ב). וע"ד שמצינו בהלכה שלגבי כמה ענינים אין חילוק בין עשרה מישראל לריבוא וכו'*, ולדוגמא: לענין נוסח ברכת הזימון (טושו"ע (ואדה"ז) או"ח סקצ"ב ס"א (ס"ג)), לענין פרהסיא (סנהדרין עד, ב. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1332. וראה גם תורת מנחם - התוועדויות ח"מ ע' 199. וש"נ).

189) וגם בבית שני שחסרו בו חמשה דברים וביניהם הארון (יומא כא, ב) - נשאר מקום הארון (על האבן שתי' שבקד"ק), ולא עוד אלא שגם הארון עצמו נגנז במקום זה - "למטה במטמוניות עמוקות ועקלקלות" (רמב"ם הל' ביהב"ח רפ"ד. נתבאר בלקו"ש חכ"א ע' 156 ואילך).

190) מלכים־א ח, ט. וראה דברי הימים־ב ה, יו"ד.

191) וכן הספר תורה - בתוך הארון או מצד הארון (ראה ב"ב יד, א־ב).

192) תשא לג, כג.

193) משלי ח, ל.

194) תניא קו"א קסא, א.

195) שגם היא שייכת לביהמ"ק וקדה"ק, כמ"ש (ישעי' נו, ז) "כי ביתי בית תפלה יקרא (אפילו) לכל העמים", וכדברי שלמה: "והתפללו אל המקום הזה" (מלכים־א ח, לה), ועד שגם לאחרי החורבן, בזמן הגלות ובחו"ל, צריך המתפלל ש"יחזיר פניו . . ויכוין גם . . כנגד המקדש וכנגד בית ק"ק" (שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס צד) - המקום שעליו נאמר (מלכים־א ט, ג) "והיו עיני ולבי שם כל הימים", שלכן מתאחדים שם התורה והתפילה עם אחדות הפשוטה ד"ה' אחד".

196) נדרים פא, א. וראה לקו"ש חט"ו ע' 3. וש"נ.

197) נוסף על התפילה - כפשוטה - "ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד כו'".

198) ראה לקו"ת ר"פ בחוקותי ור"פ חוקת. ובכ"מ.

199) קהלת ז, יד.

200) ברכות סא, ב.

201) יבמות סא, רע"א. וש"נ.

202) ע"י לימוד התורה (חכמתו של הקב"ה) - "זאת התורה אדם" (חוקת יט, יד), שלכן, כלל זה הוא לאחרי מ"ת דוקא (ראה תוד"ה ואין - נדה ע, ב).

203) ראה עש"מ מאמר אכ"ח ח"ב פל"ג. של"ה ג, רע"א. ועוד.

204) עקב יא, יד.

205) ברכות לה, ב.

206) פ' ראה טו, יח.

207) כי "אין סומכין על הנס" (ראה פסחים סד, ב. ועוד), וכיון שזקוק לפרנסה - שהרי מחוייב לזון את אשתו ובני ביתו, ומחוייב ליתן צדקה, ולהחזיק מוסדות תורה וחינוך וכו' - עליו לעשות "כלי" בדרך הטבע שבו תומשך ברכתו של הקב"ה בענין הפרנסה.

208) אף שגם אז מונח השכל בעיקר בתורה ותפלה, וכמ"ש (תהלים קכח, ב) "יגיע כפיך כי תאכל אשריך גו'", שהיגיעה צ"ל ב"כפיך" (כלי המעשה) בלבד, ואילו "ראשך" מונח בתורה ותפלה (ראה תורת מנחם - סה"מ חשון ע' רמו. וש"נ).

209) דאף שכך אירע בפועל, הרי, כיון שתושבע"פ מדגישה ומספרת (גם) פרט זה, מובן, שיש בזה לימוד והוראה.

---

*) אף שלגבי ברכת "חכם הרזים" צ"ל ששים ריבוא מישראל דוקא (טושו"ע או"ח סרכ"ה ס"ה). וכן הוא בנוגע ללימוד והבנה והשגה בתורה – שהרי אמרו רז"ל (מכות יו"ד, א. וש"נ) "ומתלמידי יותר מכולם", ומזה מובן, שככל שיגדל מספר התלמידים, תגדל יותר מעלת ההבנה וההשגה אצל הרב.

הקדשים", דבר המורה על מצב של ניצול "קדשי הקדשים" גופא (שזוהי ירידה גדולה יותר מאשר החורבן דקדש־הקדשים) לענינים השייכים ל"פיקח שבחיות".

יח. ויש להוסיף ביאור בתוכן הענין ד"שועל שיצא מבית קדשי הקדשים" - על־פי המסופר במסכת ברכות[200] אודות ה"שועל" ביחס להנהגתם של בני ישראל בלימוד התורה בזמן הגלות:

"פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה, בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה. אמר לו, אי אתה מתיירא מפני מלכות.. אמר לו, אמשול לך משל למה הדבר דומה, לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום (רצים לכאן ולכאן[210]), אמר להם מפני מה אתם בורחים, אמרו לו מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם, אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם, אמרו לו, אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות, לא פקח אתה אלא טפש אתה, ומה במקום חיותנו אנו מתייראין, במקום מיתתנו על־אחת־כמה־וכמה. אף אנחנו, עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה שכתוב בה[211] כי הוא חייך ואורך ימיך, כך, אם אנו הולכים ומבטלים ממנה, על־אחת־כמה־וכמה".

כלומר: השועל יודע ומבין שמקומם של הדגים הוא במים, אבל טענתו היא, שכאשר רואים שבהיותם במים הם במצב של העדר המנוחה ("רצים לכאן ולכאן", ו"בורחים .. מפני רשתות כו'"), יש לתלות את סיבת הדבר (לא בדגים, אלא) במים, ולכן מציע להם לצאת מן המים ולעלות ליבשה, ושם ידורו במנוחה כמותו. ודוגמתו בהנמשל: בודאי צריכים בני ישראל (שנמשלו לדגים[212]) לעסוק בתורה (שנמשלה למים[213]), אבל כשנמצאים בזמן הגלות, בשעבוד מלכיות, במעמד ומצב של ריבוי דאגות וטרדות הפרנסה כו'[214] ("רצים לכאן ולכאן") - טוען השועל שהסיבה לכך היא [לא משום שזהו חלק בלתי נפרד מכללות המעמד ומצב ד"מפני חטאינו גלינו מארצנו", אלא] משום שבחרו להיות באהלה של תורה (מים), ששם אין כסף לשלם למורים, והילדים גדלים ומתחנכים באופן שאין בידם אומנות המפרנסת את בעליה בכבוד וכו', ואם רק יצאו מאהלה של תורה - מסיים את השועל דבריו (שבהשקפה ראשונה אינם דברי שטות, אלא דברי פיקחות) - אזי יוכלו לחיות (כמותו) חיי מנוחה ושלוה, שזהו דבר טוב וחיובי על־פי תורה שציוותה "ונשמרתם גו' לנפשותיכם"[215].

[ועל זה משיבים הדגים להשועל: "אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות?! לא פקח אתה אלא טפש אתה" - שגם ביחס ל"חיות" טפש הוא - כי ה"מים" (העסק בתורה) הם "מקום חיותנו" ("חייך ואורך ימיך"),

ולא רק בנוגע לענינים של רוחניות וקדושה, אלא גם החיים הגשמיים כפשוטם נמשכים על־ידי העסק בתורה, ולולי העסק בתורה לא יתכן אצל יהודי מעמד ומצב ד"שלום יהיה לי"[216] (גם אם הוא במעמד ומצב ש"התברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך"[217], כיון שהשפעת החיות ליהודי מסטרא דקליפה (כמו שאר בעלי־חיים), אינה אלא לפי שעה, ובהכרח שתופסק ההשפעה[218], וכיון שהתורה היא "חיותנו", צריכים אנו להתאים את עצמנו אל התורה - ללמדה ולהתנהג על־פי הוראותיה, שעל־ידי־זה נהיה כלים לקבל "חיותנו" (ולא להיפך, להתאים את החיות אלינו), ובודאי תמצא הדרך להנצל מהגזירות וכו'].

ונמצא, שענינו של השועל הוא שמנצל את התורה (קדשי הקדשים) גופא לענין שהוא היפך התורה, באמרו שהשהות באהלה של תורה (במים) היא הסיבה לקושי הגלות, ולכן צריכים לצאת מאהלה של

---

210) כ"ה בע"י שם.
211) ס"פ נצבים.
212) ע"ז ג, סע"ב.
213) תענית ז, סע"א.
214) ראה תו"א ר"פ נח. ובכ"מ.
215) ואתחנן ד, טו. וראה שבת לב, סע"ב ובחדא"ג מהרש"א.
216) נצבים כט, יח.
217) כלומר: לא יתכן שיהודי ישן במנוחה ("שלאָפן רואיק"), בה בשעה שאינו מתנהג ע"פ תורה; הוא יכול ליטול "גלולה" ("אַ פּיל"), או לשתות משקה המשכר ("ישתה וישכח ראשו"), כדי לבלבל ולהרדים את עצמו שלא ירגיש את הכאב, אבל סוכ"ס יתעורר מהתרדמה, ויווכח במעמדו ומצבו, ואז יצטער בלבבו כו'. - אצל כאו"א מישראל ללא יוצא מן הכלל, ישנו "חלק אלקה ממעל ממש" (כדברי רבינו הזקן - תניא רפ"ב), ובודאי שה"חלק אלקה ממעל ממש" לא יסכים לכך שיהודי יצא מ"קודש הקדשים" וילך למקום שראוי לחי' ולא לבן־אדם!
218) ראה בארוכה קונטרס ומעין סוף מאמר ו' (פ"ג) ואילך.

תורה (לצאת מן המים) - "שועל ש(רוצה לפעול ש)יצא מבית קדשי הקדשים"[219] - לצאת חס־ושלום מבית קדשי הקדשים, ולהתנהג כ"שועל", "פיקח שבחיות" (אף שלאמיתתו של דבר אינו אלא טפש).

יט. ולכן, כש"ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין":

כל זמן שהאמינו וידעו ש"קדש הקדשים" שבבית המקדש הפנימי שבכל אחד ואחד מישראל הוא בשלימות, היתה תקוותם חזקה ששלימות המקדש הרוחני תביא בקרוב גם בנין ושלימות המקדש הגשמי; אבל כשראו שה"שועל" נגע ב"בית קדשי הקדשים" (פנימיות הנפש, נקודת היהדות, הקשורה עם נקודת התפילה והתורה ואחדות הפשוטה של הקדוש־ברוך־הוא), ולא עוד אלא שמנצל זה באופן הפכי - "התחילו הן בוכין".

"אמר להם (רבי עקיבא) מפני מה אתם בוכים"[220] - מהי התועלת בבכיה?! במקום לבכות, צאו לרחוב ותפעלו על יהודי הנמצא בחוץ עד שתשיבוהו ותכניסוהו לבית קדשי הקדשים!

"אמרו לו מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו, ולא נבכה" (בתמיה): מהי התועלת בפעולתנו להשיב יהודי ל"קדשי הקדשים" - בה בשעה שנעשה שינוי, רחמנא־ליצלן, במקום דקדשי הקדשים, שתמורת היותו "מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת" (שאסור לזר להכנס בו, ולא עוד אלא שענשו הכי חמור), הנה "עכשיו שועלים הלכו בו", ולא רק דבר חד־פעמי שאירע באקראי ("שועל שיצא מבית קדשי הקדשים"), אלא ש"(שועלים) הלכו בו", שנעשה - לדאבוננו ולמגנת לבנו - דבר הרגיל, ואיך לא נבכה.

"אמר להם (רבי עקיבא) לכך אני משחק" - כי, היא הנותנת:

כל זמן שלא נוגעים בנקודת היהדות, יכולה להכנס אצל יהודי "רוח שטות"[221] ("טפש אתה") לעבור עבירה, ולדמות לעצמו "שבעבירה זו עודנו ביהדותו ואין נשמתו מובדלת מאלקי ישראל"[222], וכך, יכול לילך ולהתמשך חס־ושלום מעמד ומצב הגלות "מפני חטאינו";

אבל כשנוגעים בנקודת היהדות - כשאינו יכול לרמות את עצמו ש"עודנו ביהדותו" - הרי אפילו אצל קל שבקלים "ניעורה (נקודת היהדות) משנתה ופועלת פעולתה .. להתגבר על הקליפות .. ולבחור לו ה' לחלקו ולגורלו למסור לו נפשו על קדושת שמו"[223]. כלומר, דוקא תכלית הירידה למטה ביותר, עד לנגיעה בנקודת היהדות - היא זו שמעוררת ומביאה את העליה, התיקון והשלימות.

ועל־דרך־זה - אומר רבי עקיבא - בנדון דידן: עד עכשיו היו יכולים כמה מבני ישראל לדמות לעצמם שסיבת הגלות היא מפני ש"אתם המעט מכל העמים"[224], "מי יקום יעקב כי קטן הוא"[225], ולכן נוצחו על־ידי מלכות רומי מצד כחם ועוצם ידם; אבל עכשיו, שרואים "שועל שיצא מבית קדשי הקדשים", "מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת .. שועלים הלכו בו" - דבר שאינו שייך כלל לפעולת מלכות רומי - בודאי יכירו ויודו כולם ש"יד ה' עשתה זאת", וכתוצאה מזה יתעוררו מנקודת פנימיות נפשם לשוב בתשובה, ואז תבוא הגאולה. ו"לכך אני משחק" - כיון שדוקא תכלית הירידה למטה ביותר בענין החורבן היא זו שתביא את הגאולה ובנין בית המקדש.

וענין זה שייך לרבי עקיבא דוקא - להיותו בן גרים:

במסכת סנהדרין[226] (שהמשכה וסיומה מסכת מכות, כנזכר לעיל סעיף ה) איתא: "חזון עובדי' כה אמר ה' אלקים לאדום וגו'[227], מאי שנא עובדיה לאדום .. עובדיה גר אדומי היה, והיינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ניזיל ביה נרגא" (מעצמו של יער (אבא) יכנס בתוך הגרזן להיות בית יד ויקצצו בו את היער, וכן עובדיה לאדום).

---

219) ועפ"ז יומתק דיוק הלשון "שועל שיצא מבית קדשי הקדשים", ולא "נכנס" או "מהלך" (כלשון הכתוב "שועלים הלכו בו").

220) להעיר שכאן (בסיפור השני) לא נאמר (כבסיפור הראשון) "ואתם מפני מה אתם בוכים" - כיון שאין זה מענה על דבריהם "מפני מה אתה משחק" (שעל זה נופל הלשון לאידך גיסא - "ואתם מפני מה אתם בוכים"), אלא שאלה לפשר בכייתם כשלעצמה (גם אם הוא לא הי' משחק), כדלקמן בפנים.

221) סוטה ג, א.

222) תניא פי"ד.

223) שם פי"ט.

224) ואתחנן ז, ז.

225) עמוס ז, ב. ה.

226) לט, ב (ובפרש"י).

227) עובדי' בתחלתו.

ועל־דרך־זה אומר רבי עקיבא - בן גרים - אודות הירידה הכי גדולה בחורבן ("שועל שיצא מבית קדשי הקדשים") - שממנה גופא ("מיניה וביה") תבוא הגאולה ובנין בית המקדש.

וממשיך רבי עקיבא, "דכתיב ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו, וכי מה ענין אוריה אצל זכריה, אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני, אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש וגו', בזכריה כתיב עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים .. משנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת" - שהחידוש בנבואה זו דוקא ("ואעידה לי עדים נאמנים גו'", "תלה הכתוב כו'") לגבי שאר נבואות הגאולה, הוא, שקיום נבואת הגאולה תלויה בקיום נבואת החורבן, ובתכלית הירידה דוקא ("ציון שדה תחרש"), שמזה דוקא תצמח הגאולה, כדלקמן.

כ. וביאור הענין:

הנבואה "בגללכם ציון שדה תחרש וגו'" - אף שנאמרה על־ידי אוריה שהיה במקדש ראשון, לא נתקיימה בחורבן מקדש ראשון, אלא בחורבן מקדש שני דוקא (דביה עסקינן) - כדאיתא בירושלמי[228] "אבותינו (בחטאם) העבירו את התקרה (שלא החריב נבוכדנצר אלא התקרה של בית המקדש, והשאיר היסודות, שנאמר[229]) ויגל את מסך[230] יהודה, אבל אנו (גרם עוונותינו ש)פעפענו את הכתלים (שבחורבן בית שני החריבו גם היסודות, כדכתיב[231]) האומרים ערו ערו עד היסוד בה"[232].

[ולהעיר, שבבית ראשון נשארו לא רק היסודות, אלא גם הכתלים (שהרי רק בבית שני "פעפענו את הכתלים"), ולא עוד אלא שגם אפר הפרה שהיה בתוך הכתלים ("קילולות של אבן היו קבועין בכותל .. ובתוכן אפר מכל פרה ופרה"[233]) נשאר בשלימות ובטהרתו, ועל ידו נטהרו "כשעלו מן הגולה"[233] (כי, "כשהחריב נבוכדנצר לא החריב אלא התקרה אבל הכתלים הניח"[234])].

ואף שבחורבן בית שני היתה ירידה גדולה יותר (שהחריבו גם היסודות) - הרי, כיון שהירידה היא לצורך עליה, מובן, שגודל הירידה ביותר, מביאה ופועלת עליה גדולה יותר.

ויש לבאר זה על־פי דברי המדרש[235] בפירוש הפסוק[236] "מזמור לאסף אלקים באו גוים בנחלתך", "לא הוה קרא צריך למימר אלא בכי לאסף, נהי לאסף, קינה לאסף, ומה אומר מזמור לאסף .. כך אמרו לאסף, הקדוש־ברוך־הוא החריב היכל ומקדש, ואתה יושב ומזמר?! אמר להם, מזמר אני ששפך הקדוש־ברוך־הוא חמתו ("כלה ה' את חמתו"[237]) על העצים ועל האבנים ולא שפך חמתו על ישראל", היינו, שחורבן בית המקדש היה הצלה לבני ישראל שעל־ידי־זה נשארו בקיומם[238] (ואז יכולים הם לפעול גם בנין בית המקדש מחדש[239]).

ויש לומר, שבחורבן בית ראשון שחרבה רק התקרה, לא שפך כל חמתו על העצים ועל האבנים, וכיון שנשארה עדיין חימה, יש אפשרות שתשפך על ישראל חס־ושלום (ולכן חסר גם בשלימות הגאולה ובית המקדש[240]); מה־שאין־כן בחורבן בית שני ששפך כל חמתו על העצים ועל האבנים עד שחרבו גם הכתלים

---

228) יומא פ"א ה"א (ד, ב), ובקה"ע ופ"מ. וראה גם גיטין נז, ב. שמו"ר פל"ה, ה.

229) ישעי' כב, ח.

230) "מלשון סכך ותקרה" (פ"מ שם).

231) תהלים קלז, ז.

232) אם החריבו גם היסודות או רק עד היסודות - ראה הדעות בשמו"ר שם. איכ"ר רפ"ה. זח"ג פט, א.

233) תוספתא פרה פ"ג מ"ג - הובא בפי' הר"ש פרה שם.

234) פי' הר"ש פרה שם.

235) איכ"ר פ"ד, יד.

236) תהלים עט, א.

237) איכה ד, יא.

238) ופשוט, שענין זה אינו גורע מאומה מגודל העונש על אוה"ע שפעולתם בחורבן ביהמ"ק היתה מצד גודל רשעותם (כשם שנענש פרעה על שיעבוד בנ"י, אע"פ שהיתה הגזירה "ועבדום וענו אותם" (לך לך טו, יג), כיון שהוסיף בזה מצד רשעותו - ראה השגות הראב"ד הל' תשובה ספ"ו. רמב"ן לך לך טו, יד).

239) ולהעיר מסיפור הגמרא (גיטין נו, ב) ע"ד בקשת ריב"ז מאספסיינוס "תן לי יבנה וחכמי'" (שלא תחריבנה ולא תהרוג חכמי') - שע"י קיומה של יבנה וחכמי' (שיעסקו בתורה), יפעלו התוקף ד"אדיר" דקדושה שיבטל את ה"אדיר" דלעו"ז (עליו נאמר "והלבנון באדיר יפול").

240) שחסרו בו חמשה דברים (כנ"ל הערה 189). וכן הגאולה היא ע"ד גאולת פורים ש"אכתי עבדי אחשורוש אנן", שלכן אין אומרים עלי' הלל (מגילה יד, א).

והיסודות - כלתה **חמתו** ("כלה ה' את חמתו"), **ובמילא נשללה האפשרות דשפיכת חימה על בני ישראל, ואז יכולה לבוא שלימות הגאולה**[241].

ועל־פי־זה יש לבאר מה שכתוב בתוספתא ברכות[242]: **"לפי שהוא אומר**[243] **על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה עד היום הזה להסירה מעל פני, יכול אף עכשיו הרי היא בחימה, תלמוד־לומר ההר חמד אלקים לשבתו**[244]**, הרי היא בחמדה ובתאוה, מלמד שכיפר לה חורבתה, שאין שכינה חוזרת עד שתעשה הר .. מאימתי משנעקרו יסודותיה .. ערו ערו עד היסוד בה"**[245] - **שדוקא** "משנעקרו יסודותיה" (**בחורבן בית שני**) "כיפר לה חורבתה", **ומאז "הרי היא** בחמדה ובתאוה".

וענין זה מודגש ביותר בנבואתו של אוריה - "ציון שדה תחרש":

"**שדה** תחרש" - **מורה על החורבן בתכלית, שלא נשאר מאומה מבנין בית המקדש** ("**ציון**"[246]), **על־דרך "ערו ערו עד היסוד בה", ויתירה מזה, שפגע** (**לא רק בהעצים והאבנים שנעשו לעיים, אלא**) **גם** במקום ("**שדה**") **שבו עמד בית המקדש וקדש־הקדשים - שנעשית בו חרישה**[247] ("**תחרש**") "**דמרפי ארעא**"[248], **שמורה על ביטול המציאות הקודמת דהשדה - "שועל שיצא מבית קדשי הקדשים".**

ולאידך גיסא - "שדה (**דייקא**) **תחרש**" (**ולא "עיין תהיה"**[249], **"כמו עיים .. גלי אבנים"**[250]), **שחרישה** בשדה, **היא הכנה** לזריעה[251] (**שאינה אלא בשדה, ולא על גבי אבן או סלע צחיח**), **שעל ידה תבוא** הצמיחה[252] **כמה פעמים ככה** ("**כלום אדם זורע סאה אלא להכניס כמה כורין**"[89]), **ועל־דרך־זה בנדון דידן, שחורבן בית המקדש באופן ד"שדה תחרש" מהוה הכנה והתחלה** (**זריעה**[253]) **דבנין בית המקדש השלישי** (**על דרך "סותר על מנת לבנות"**[254]) **שיהיה** נעלה יותר באין־ערוך ("**גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון**"[255]), "**מקדש אדנ־י כוננו ידיך**"[256], "**בנינא דקודשא־בריך־הוא**"[257], **בית נצחי** (**שאין אחריו חורבן**).

ונמצא, שבנבואה זו כשלעצמה מודגש שהענין הבלתי־רצוי דהחורבן מתהפך לטוב - **שהחורבן עצמו הוא הכנה והתחלת בנין בית המקדש השלישי.**

כא. וענין זה מודגש גם בנבואת זכריה - "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים". **ובהקדמה:**

---

241) ולהעיר גם ממארז"ל (איכ"ר ספ"ד) "נטלו ישראל איפוכי (הנחה וקורת רוח) שלימה על עוונותיהם ביום שחרב בית המקדש, הה"ד (איכה ד, כב) תם עונך בת ציון" (נתבאר באוה"ת נ"ך איכה עה"פ (כרך ב' ע' א'פב ואילך) - ושם: "ויש להעיר ממ"ש כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת כו', שנאה כבושה היתה כו' (ויק"ר רפ"ז) .. בחורבן ביהמ"ק עם שבחיצוניות הי' גילוי הגבורה והדין והרוגז, מ"מ, בפנימיותו מחמת זה נתבטלה השנאה הכבושה הנ"ל ונתעוררה האהבה והרחמים". ובהמשך הענין, שמזה דוקא באים להגאולה העתידה, שלכן, בו ביום נולד מנחם כו').

242) ספ"א.

243) ירמי' לב, לא.

244) תהלים סח, יז.

245) וראה צפע"נ להרגצ'ובי (הובא במפענח צפונות ע' קמא) שדוקא עי"ז שהחורבן הי' באופן ד"ערו ערו עד היסוד בה" - "נשאר המקום בקדושתו"*.

246) להעיר שקד"ק נקרא "ציון" (זח"ג רצו, ב).

247) וע"ד שמצינו בעונש המבול שנימוחו גם ג' טפחים דעובי המחרישה (ב"ר פל"א, ז. פרש"י נח ו, יג).

248) פרש"י שבת עג, ב (ד"ה משום חורש).

249) כהמשך הכתוב ("וירושלים עיין תהי'") - שלא הובא בגמרא כאן**.

250) מצו"ד עה"פ.

251) ראה חדא"ג מהרש"א שבת קלט, א: "ציון שדה תחרש ויהי' ראוי לזריעה".

252) לאחרי הקדמת רקבון הגרעין, ובלשון הכתוב (תהלים קכו, ה) "הזורעים בדמעה ("בוכין") - ברנה ("משחק") יקצורו".

253) להעיר, שכללות ענין הגלות נמשל לזריעה, כמ"ש (הושע ב, כה) "וזרעתי' לי בארץ", שהיא בשביל הצמיחה כמ"פ ככה (תו"א ריש פרשתנו (בשלח). ובכ"מ).

254) ראה לקו"ש חכ"ט ע' 12 ואילך. וש"נ.

255) חגי ב, ט. - וכפי' הזהר (ח"א כח, א) שקאי על ביהמ"ק השלישי.

256) בשלח טו, יז.

257) זח"ג רכא, א.

---

*) אף שבנוגע לה"חילול" – "באו בה פריצים וחללוה" (יחזקאל ז, כב. וראה לקו"ש חכ"א ע' 253 ובהערות ושוה"ג), כש"באו" בלבד, עוד לפני שהחריבו ביהמ"ק.

**) אבל הובא בע"י, ספרי וילקוט.

לעתיד לבוא, כשיקויים היעוד[258] "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ"[259], יתבטל ענין המיתה בעולם[260], כמו שכתוב[261] "בלע המות לנצח", ויהיו חיים נצחיים. ומזה מובן שלא יהיה גם ענין של חלישות מצד הזקנה[262], כי ההכרח דטבע החלישות הוא מצד הכליון דמיתה, שלא בא בבת אחת אלא לאט לאט (ועל־דרך מאמר הבחיי[263] "התינוק מיום הולדו מתחיל להתייבש"), וכיון שיבטל הכליון דמיתה, תבטל גם החלישות דזקנה.

אמנם, בנוגע לתחיית המתים אומר זכריה בנבואתו[264] ש"ישבו זקנים וזקנות* .. ואיש משענתו בידו מרוב ימים" (שלכן "יהיו צריכים למשענת בידם"[265]) - שלא יקומו מיד כ"בחורים" (כמו בתחילת הבריאה, "כבני עשרים שנה נבראו"[266]), כי־אם "זקנים וזקנות" ש"יהיו צריכים למשענת בידם", ואף־על־פי־כן "ישבו ברחובות ירושלים", ש"לא ישיגם החולשה לשבת בית־כי־אם ברחובות ישבו כדרך הבחורים"[267].

[ועל־דרך המבואר במסכת סנהדרין[268] ש"עומדין במומן ומתרפאין .. אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא[269], אמר הקב"ה מה שאני ממית אני מחיה, והדר מה שמחצתי ואני ארפא" (שלאחר כן מתרפא). ועל־דרך־זה במדרש[270]: "כשם שאדם הולך הוא בא. הולך עור ובא עור, חרש ובא חרש, אלם ובא אלם. כשם שהוא הולך לבוש בא לבוש כו'", ומוסיף לבאר טעם הדבר - "ולמה כשם שהאדם הולך כך הוא בא" - "שלא יאמרו, כשהם חיים לא ריפאן, משמתו ריפאן הקב"ה ואחר־כך הביאן (בתמיה), דומה שאינן אותן לא אלו אחרים הם, אמר הקב"ה אם כן יעמדו כמו שהלכו ואחר־כך אני מרפא אותן"].

ויש להוסיף בביאור המעלה והחידוש[271] בכך ש"עוד ישבו זקנים וזקנות (דוקא) ברחובות ירושלים"[272] - דלכאורה: מצד השלימות דלעתיד לבוא (שאז יהיו כל הענינים בתכלית השלימות) מתאים יותר שענין התחיה (שעיקרו בשביל נצחיות השכר) יהיה באופן שיקומו לכתחילה במצב של שלימות כבחורים[273] - כי, בזה שיקומו "זקנים וזקנות" ואף־על־פי־כן "ישבו (באופן של קביעות, "אין ישיבה אלא לשון עכבה"[274]) ברחובות ירושלים", "כדרך הבחורים" - מודגש בתמידות (לא רק באופן חד־פעמי) העילוי

*) ומה שכתוב "ונשיהם לבד" (זכריה יב, יב. וראה סוכה נב, ריש עמוד א - היינו קודם תחיית המתים (וכמו שנאמר (זכריה שם) "וספדה") מה־שאין־כן קרא ד"ישבו זקנים וזקנות" - לאחר תחיית המתים. (מרשימת כ"ק אדמו"ר שליט"א)

258) זכרי' יג, ב.
259) ולכן "ישבו זקנים (וגם) זקנות ברחובות ירושלים" - אף ש"כל כבודה בת מלך פנימה" (תהלים מה, יד), והישיבה ברחובות היא היפך הצניעות - משום שלעתיד לבוא לא תהי' שליטה ליצה"ר*.
260) כמו לפני חטא עה"ד - שרק בגלל זה נקנסה מיתה.
261) ישעי' כה, ח. וראה משנה סוף מו"ק.
262) כשם שבתחילת הבריאה (גם לאחרי חטא עה"ד) לא הי' זקנה (חלישות) בעולם (ראה ב"מ פז, א. ב"ר פס"ה, ט).
263) "אולי הכוונה למ"ש בפי' עה"ת בראשית א, כח" (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בסה"מ תשי"א ע' 142).
264) כפי' התוס' (לעיל הערה 44) שקאי בתחיית המתים.
265) כפירוש רש"י עה"פ. - וגם לפי' התוס' "גמרינן משענת .. ממשענת דאלישע .. אף כאן תחיית המתים", הרי, "אין מקרא יוצא מידי פשוטו" (שבת סג, א. וש"נ), שיקומו לתחי' זקנים וזקנות ויצטרכו למשענת.
266) ב"ר פי"ד, ז.
267) מצו"ד עה"פ.
268) צא, ב.
269) האזינו לב, לט.
270) ב"ר פצ"ה, א. זח"ג צא, א. וראה זח"ב קצט, ב.
271) נוסף על הצורך שבדבר מפני "שלא יאמרו כו'".
272) כמודגש גם בלשון הכתוב "עוד ישבו גו'" (שגם תיבה זו - "עוד" - הובאה בגמרא כאן), שמורה על הוספה וחידוש.
273) ומה גם שאין בכך "טירחא" (כביכול) גדולה יותר ביחס לכללות ענין התחי'.
274) מגילה כא, סע"א. הובא בפרש"י עה"ת תזריע יב, ד. עקב ט, ט. ועוד.

*) ומטעם זה "ישמע גו' (לעתיד לבוא) בערי יהודה ובחוצות ירושלים גו' קול חתן (וגם) קול כלה" (ירמי' לג, יז"ד־יא) [ואז יהי' "משמח חתן עם הכלה", "שעל ידי הכלה הוא משמח את החתן", שתתעלה למעלה מהחתן, "נקבה תסובב גבר", "אשת חיל עטרת בעלה" (ראה תו"א ס"פ ויגש)], דלא כבזמן הזה שאסור לשמוע "קול כלה" ("קול באשה ערוה" – ברכות כד, א), ועד שכאשר "אנשים ונשים בחדר א' אין אומרים שהשמחה במענו דאין שמחה כשיצה"ר שולט" (ב"ח וב"ש אה"ע סס"ב סקי"א).

דאתהפכא. ומזה מובן גם בנוגע לשאר יעודי הגאולה שיהיו באופן של אתהפכא, שהענין הבלתי־רצוי דהחורבן והגלות (לא רק יתבטל, אלא גם) יתהפך לטוב.

וכיון שכל עניני העולם תלויים בעבודתם של ישראל (על־דרך ש"אסתכל באורייתא וברא עלמא"[275], שכל עניני העולם ישנם תחילה בתורה) - הנה כאשר עבודתם של ישראל היא באופן של אתהפכא, שתמורת זה ש"בגללכם ציון שדה תחרש", נעשה הענין ד"הזורעים בדמעה (ועל־ידי־זה) ברנה יקצורו"[252], אזי נעשים גם יעודי הגאולה, ועד להענין דתחיית המתים (ושלימות השכר באלף השביעי[276]) באופן של אתהפכא.

כב. על־פי־זה יש לבאר תוכן דברי רבי עקיבא - "דכתיב ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה .. ואת זכריה .. תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה":

החידוש בנבואה זו לגבי כל ריבוי הנבואות של ישעיה אודות הגאולה, הוא, שאוריה וזכריה - שהיו בזמנים שונים והתנבאו נבואות שונות והפכיות זה מזה, נבואת אוריה על תכלית הירידה[277] דהחורבן, ונבואת זכריה על תכלית העליה[277] דהגאולה - הם כמו שני עדים (גופים נפרדים) שעדותם מצטרפת ונעשית מציאות אחת של הגדת עדות[278], שתוכנה, שתכלית העליה דהגאולה תלויה בהקדמת תכלית הירידה דהחורבן, כי החורבן אינו ענין בפני עצמו (שצריך להתבטל לגמרי, ולאחריו בא הפכו, הגאולה), אלא הוא ענין אחד עם הגאולה, להיותו הכשר והכנה, ועד להתחלת הגאולה.

וכיון שהא בהא תליא, שתכלית העליה תלויה בהקדמת תכלית הירידה, לכן, "עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה (בנוגע לתכלית הירידה דהחורבן) הייתי מתיירא שלא תתקיים[279] נבואתו של זכריה" (בנוגע לתכלית העליה דהגאולה).

ואף ש"כל דבר טוב שיגזור הא־ל אפילו על תנאי אינו חוזר" - הרי, נוסף לכך שיש אופנים שאפשר שלא יתקיים הדבר הטוב, וכדאיתא בשבת[280] "מעולם לא יצתה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר בה לרעה, חוץ מדבר זה .. (משום) שהיה בידם למחות ולא מיחו" [ועל־דרך־זה מצינו[281] ש"לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה, שנאמר[282] היו שריה כאילים לא מצאו מרעה, מה איל זה ראשו של זה בצד זנבו של זה, אף ישראל שבאותו הדור כבשו פניהם בקרקע ולא הוכיחו זה את זה"], יש לומר, שבנדון דידן אין זה "תנאי", שמצד עצמו הוא ענין צדדי, ונצטרף לגזירה על דבר טוב שמצד עצמו יכול להתקיים גם ללא התנאי, כי־אם ענין אחד שנחלק לב' פרטים התלויים זה בזה, כיון שגודל הירידה דהחורבן ("ציון שדה תחרש") הוא (בדוגמת חרישה שמהוה הכנה לזריעה בשביל הצמיחה) התחלת גודל העליה דהגאולה באופן של הפיכת הענינים הבלתי־רצויים[283] (כמודגש בענין האתהפכא שבתחיית המתים - "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים"), ואי אפשר להפריד ביניהם[284].

ורק "עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת" - דכיון ששתי נבואות אלה הן עדות אחת, נמצא, שקיום נבואת אוריה מהוה גם התחלת קיום נבואת זכריה, וכיון שהותחל קיומה, בידוע שמתקיימת בשלימותה, על־דרך שמצינו[285] בכמה נבואות שבהם נצטווה הנביא לעשות פעולה

275) זח"ב קסא, ריש ע"ב.

276) תניא פל"ו בהגהה.

277) דבר נוסף שאינו מוכרח בהחורבן והגאולה כשלעצמם, שהרי, גם אם החורבן הוכרח להיות באופן ד"ערו ערו עד היסוד בה", אין הכרח שתהי' הירידה גדולה יותר עד לאופן ד"ציון שדה תחרש". ועד"ז בנוגע לתחה"מ - שאין הכרח בהחידוש ש"ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים" (באופן דאתהפכא), אלא יכול להיות באופן שיקומו לכתחילה כבחורים, כנ"ל.

278) ע"ד הענין ד"עדים זוממין" שבהתחלת המסכת, ש"אינן נהרגין עד שיהיו שניהם זוממין" (מכות ה, ב - במשנה).

279) ועאכו"כ שאין לצפות לקיומה מיד (ע"ד פי' ענף יוסף לע"י: "כל זמן שלא נתקיימה נבואתו של אורי' אין תוחלת שתתקיים נבואתו של זכרי' שעדיין לא הגיע זמנה").

280) נה, א. - והאריכו המפרשים בהשקו"ט שבדבר (ראה חדא"ג מהרש"א לברכות ד, א. לח"מ לרמב"ם הל' יסוה"ת פ"י ה"ד. ועוד). ואכ"מ.

281) שבת קיט, ב.

282) איכה א, ו.

283) בדוגמת הפיכת החורבן עצמו שנעשה התחלת הבנין דהגאולה.

284) וכמו בהנבואה "ציון שדה תחרש" גופא - שאי אפשר שיתקיים הדבר הטוב שבזה (מעלת הצמיחה) ללא הקדמת הדבר הבלתי־רצוי שבזה (הביטול דהחרישה), וכל זמן שלא נתקיים הדבר הבלתי־רצוי, לא יתקיים הדבר הטוב שבזה, ועאכו"כ כשנתבטלה נבואה זו ע"י התשובה (שלכן הוצרך אורי' לחזור ולנבא אותה נבואה שנבא מיכה - ראה פי' ענף יוסף לע"י), שבטל גם הדבר הטוב שבזה, אף ש"כל דבר טוב .. אינו חוזר".

285) ראה רמב"ן לך לך יב, ו. לבוש לרקנטי לך לך שם. דרשות הר"ן דרוש ב'.

גשמית להבטיח את קיומה של הנבואה בפועל ממש (לא רק ברוחניות), שפעולה זו היא כמו התחלת קיום הנבואה, ואז בידוע שתתקיים בשלימותה.

כג. ולאחרי דברי רבי עקיבא הנ"ל - "בלשון הזה אמרו לו, עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו":

"נחמה" ("ניחמתנו") - לאמיתתה ובשלימותה - היא כאשר הענין הבלתי־רצוי נהפך לטוב, עד שאומרים "אודך ה' כי אנפת בי" (כנ"ל ס"ו). ולכן, כשרבי עקיבא אמר להם "לכך אני משחק, דכתיב ואעידה לי עדים נאמנים .. עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת", שתוכן הדברים הוא שהחורבן עצמו נהפך לטוב (כנ"ל בארוכה) - אזי "אמרו לו עקיבא ניחמתנו", נחמה שענינה הפיכת הצער לשחוק; מה־שאין־כן בסיפור הראשון שלא מצינו בדברי רבי עקיבא ("אם לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו על־אחת־כמה־וכמה") הענין דהפיכה לטוב (שהרי לא נזכר מאומה אודות הפיכת "המונה של רומי", כי־אם שמזה למדים אודות הטובה לישראל), לא היה שם ענין של נחמה (ולכן לא אמרו לו ניחמתנו).

ומדייק הש"ס "בלשון הזה אמרו לו" - כי, מהחילוקים שבין תורה שבכתב לתורה שבעל־פה, שההדגשה על דיוק הלשון ביותר עיקרה בתורה שבכתב, ולא כל־כך בתורה שבעל־פה, שבה העיקר הוא תוכן הענין[286], ולכן, כשנוגע ביותר הדגשת לשון מסויים דוקא, אומרת הגמרא: "בלשון הזה אמרו לו" - שלשון זה הוא לעיכובא.

והלשון הוא "עקיבא ניחמתנו, עקיבא ניחמתנו" - ובכפל לשון, שהכפל כשלעצמו מדגיש שענין זה הוא לעיכובא, על־דרך "שנה הכתוב עליו לעכב"[287], והוא גם "לשון חבה"[288], ויש לומר שהא בהא תליא, שמצד החביבות הרי זה לעיכובא.

ובפרטיות יותר - הכפל הוא בשתים, הן בנוגע להשם ("עקיבא"), והן בנוגע לענין הנחמה ("ניחמתנו"):

"ניחמתנו .. ניחמתנו" - נחמה בכפליים, על־דרך מה שכתוב[51] "נחמו נחמו עמי", וכדאיתא במדרש[289] "חטאו בכפליים .. לקו בכפליים .. ומתנחמים בכפליים", שהפירוש ב"מתנחמים בכפליים" הוא לא רק ב' פעמים ככה, כנגד זה ש"לקו בכפליים", "מדה כנגד מדה" - ד'מאי קא־משמע־לן' - אלא "כפליים" מלשון ריבוי מופלג עד בלי גבול[290], באופן שבאין־ערוך לגמרי, שאז דוקא הנחמה היא בשלימותה.

וההקדמה לזה - "עקיבא (ניחמתנו) עקיבא (ניחמתנו)" - כאמור לעיל (סי"ט) שהפיכת הענין הבלתי־רצוי לטוב (ענין הנחמה), "מיניה וביה אבא ניזיל ביה נרגא", שייכת לרבי עקיבא דוקא, להיותו בן גרים, ולכן, כשמדובר אודות הפיכת דבר בלתי־רצוי בתכלית הירידה ביותר ("שועל שיצא מבית קדשי הקדשים"), שלזה צריך תוספת־כח ביותר, אזי חוזרים וכופלים "עקיבא .. עקיבא".

כד. ויש להוסיף ולהמתיק דיוק הלשון "עקיבא .. עקיבא" (ב' פעמים) - שמצינו בזה ג' אופנים:

א) במסכת ראש השנה[291] במשנה, כשחלק רבי יהושע על רבן גמליאל בנוגע לקידוש החודש, "שלח לו רבן גמליאל גוזרני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעותיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך, הלך ומצאו רבי עקיבא (לרבי יהושע) מיצר (על שהנשיא גזר עליו לחלל יום הכפורים), אמר לו, יש לי ללמוד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי, שנאמר[292] אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אתם (בקריאת

---

286) ולכן השכלה אחת, בדיבור התוספות היא באותיות ותיבות אלו, ובהרא"ש והר"ן השכלה זו עצמה היא באותיות ותיבות אחרים (לקו"ת פ' ראה כד, ד. וראה סה"מ תש"י ע' 36 ובהערת כ"ק אדמו"ר שליט"א שם).

287) יומא נא, ב. וש"נ.

288) ראה תו"כ ר"פ ויקרא: "כל הקריאות היו משה משה .. משה משה, אברהם אברהם .. לשון חבה". ובנדו"ד, ישנו גם הכפל בקריאת שם - "עקיבא .. עקיבא".

289) איכ"ר ספ"א.

290) ע"ד הפירוש "כפלים לתושי'" שנאמר בנחמה על שבירת הלוחות - "אל תצטער בלוחות הראשונות שלא היו אלא עשרת הדברות לבד (או "חמשה חומשי תורה וספר יהושע" - נדרים כב, ב), ובלוחות השניים אני נותן לך שיהא בהם הלכות מדרש ואגדות, הה"ד (איוב יא, ו) ויגד לך תעלומות חכמה כי כפלים לתושי'" (שמו"ר רפמ"ו) - שבלוחות שניות ניתוסף הריבוי דתושבע"פ שהוא בלי גבול ("עלמות אין מספר כו' אלו ההלכות דלית לון חושבנא" - תניא אגה"ק סכ"ט (קנא, א). וראה לקו"ש חכ"ט ע' 111. וש"נ).

291) שבהערה 10.

292) אמור כג, ד.

בית־דין תלאו הכתוב), בין בזמנן בין שלא בזמנן" - שכאן לא נזכר שרבי יהושע אמר לו "עקיבא ניחמתני" (אף שקיבל את דבריו).

ב) בגמרא שם: "תניא הלך רבי עקיבא ומצאו לרבי יהושע כשהוא מיצר, אמר לו [רבי] מפני מה אתה מיצר, אמר לו (רבי) עקיבא ראוי לו שיפול למטה י"ב חדש ואל יגזור עליו גזירה זו, אמר לו רבי תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתני, אמר לו אמור, אמר לו הרי הוא אומר אתם אתם אתם ג' פעמים (שלשה זמנין כתיב אשר תקראו אותם .. וקרי ביה תקראו אתם), אתם אפילו שוגגין אתם אפילו מזידין אתם אפילו מוטעין, בלשון הזה אמר לו עקיבא נחמתני נחמתני" (עקיבא פעם אחת).

ג) בסוגיין: "בלשון הזה אמרו לו: עקיבא נחמתנו, עקיבא נחמתנו" (עקיבא ב' פעמים).

וההסברה בזה - על־פי האמור לעיל:

החילוק בדברי רבי עקיבא בענין קידוש החודש בין המשנה לגמרא - שבמשנה נתפרש עיקר הדין שקידוש החודש תלוי (לא בחשבון, אלא) בקריאת בית־דין, "בין בזמנן בין שלא בזמנן", ובגמרא ניתוסף גם האפשרות לענין בלתי־רצוי אצל בית־דין (שקידשו שלא בזמנן) - "אתם אפילו שוגגין אתם אפילו מזידין כו'", שגם "השוגגין צריכים כפרה"[293], לפי ש"השגגות הן מהתגברות נפש הבהמית שמנוגה"[294] (בגלל שהיה מושקע בגשמיות וחומריות), ואילו היה מתנהג כדבעי, לא היה בא לידי שוגג, שהרי "לא יאונה לצדיק כל און"[295], ועל־אחת־כמה־וכמה "מזידין" - ענין בלתי־רצוי שלא שייך אצל יהודי מצד נפשו האלקית[296] [כי־אם מצד העלם והסתר שעל־ידי ההתלבשות בגוף ונפש הבהמית, "הגוי אשר בקרבך"[297], שלהיותה מקליפת נוגה שיש בה תערובות טוב ורע, יכול להיות גם התגברות הרע (כמו שכתוב[298] "ולאום מלאום יאמץ")], ולכן לא נזכר במשנה שהיא "דבר ברור"[299] (על־דרך שעולם הבא נקרא "עולם ברור"[300]), כי־אם בגמרא, עליה נאמר[301] "במחשכים הושיבני", שעל־ידה נעשה מ"מחשכים" - "תורה אור"[302].

וענין זה "אפילו שוגגין כו' אפילו מזידין כו'" אומר רבי עקיבא לרבי יהושע - כי, להיותו "בן גרים" יכול הוא לראות ולהבחין אצל הזולת ענין בלתי־רצוי שבא מה"גוי אשר בקרבך" (בגלל שגם אצלו[303] היה מעמד ומצב שלפני הגירות[304]), מה־שאין־כן רבי יהושע שהיה צדיק מעיקרו, ועליו נאמר[305] "אשרי

293) פרש"י ד"ה תולה - ריש שבועות.

294) תניא אגה"ק סו"ס כח.

295) משלי יב, כא.

296) שיראה ומפחדת בטבעה מדבר שהוא היפך רצון הבורא, כשם שטבע הגוף (גם דבהמה) שירא מדבר המזיק, כמו אש ומים כו' (ראה תורת מנחם - התוועדויות חמ"ב ע' 114. וש"נ).

297) ע"פ לשון הכתוב - תבוא כח, מג. וראה לקו"ת תבוא מב, ב. דרושי שמע"צ צ, ד. ובכ"מ.

298) תולדות כה, כג.

299) ראה הקדמת הרמב"ם לפיהמ"ש (ד"ה אח"כ ראה להסתפק).

300) פסחים נ, א. וש"נ.

301) איכה ג, ו. וראה סנהדרין כד, א.

302) וכמשנ"ת בהתוועדות שלפנ"ז ממאמר של רבינו הזקן (מאמרי אדה"ז על פרשיות התורה ח"א ע' רכה) בענין "פלפולא דאורייתא" ש"נהג בה משה טובת עין ונתנה לישראל" (נדרים לח, א), שעי"ז באים לעומק ההלכה, ונעשה הבירור לא רק בין קודש לחול, אלא באופן שמבררים גם את החושך כו'.

303) כתורת הבעש"ט (ראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט בהוספות סקע"ה ואילך. וש"נ) שראיית דבר בלתי־רצוי אצל הזולת היא כמשל האדם המביט בתוך מראה, שכאשר רואה לכלוך ה"ז משום שפניו מלוכלכין, היינו, שגם אצלו יש ענין זה, בדקות או בדקות דדקות עכ"פ, ואילו אצלו לא הי' אפילו אפס קצהו, אזי לא הי' רואה זאת אצל הזולת, כיון שענין זה אינו קיים במציאות בעולמו.

ולהעיר מהסיפור אודות אדמו"ר האמצעי (וסיפור דומה אודות הצ"צ - ראה אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ג ס"ע שעט ואילך. וש"נ), שנכנס אליו א' לבקש תיקון על ענין בזוי ומאוס, היפך התורה והיפך האנושיות לגמרי כו', שלא הי' יכול למצוא בעצמו מעין זה גם בדקות דדקות, וסו"ס מצא איזה ענין בקשר לצורת מטבע*, שזה הי' בדקות דדקות מענין הנ"ל (ראה תורת מנחם - רשימת היומן ס"ע שפה ואילך).

304) להעיר מברכות כז, סע"ב: "ר' עקיבא .. לית לי' זכות אבות".

305) אבות פ"ב מ"ט.

*) ויש לומר, שהמדובר הוא (לא אודות מטבע שצורתה בלתי־רצוי', אלא) בנוגע לכללות הענין של "צורתא דזוזא", אפילו "מטבע של ירושלים, דוד ושלמה מצד אחד וירושלים עיר הקודש מצד אחר" (ב"ק צז, ב) – שלפי־ערך גודל מעלתו של אדמו"ר האמצעי, "בנן של קדושים" שמימיו "לא הסתכל בצורתא דזוזא" (ראה פסחים קד, א), נחשב גם זה לענין בלתי־רצוי, עד כדי כך, שזהו בדקות דדקות מענין שהוא היפך התורה והיפך האנושיות כו'.

יולדתו" (היפך לגמרי מגר), ולא עוד אלא שהיה משבט לוי[82], על־שם "ילוה אישי אלי"[306] - אינו רואה גם אצל הזולת ענין בלתי־רצוי[307].

ועל זה אומר רבי עקיבא "הרי הוא אומר אתם אתם אתם ג' פעמים, אתם אפילו שוגגין אתם אפילו מזידין אתם אפילו מוטעין" - שגם מעמד ומצב בלתי־רצוי ד"שוגגין .. מזידין כו'" יכולים להפוך ולעשות מזה פסק־דין בתורה אשר על פיו תהיה קביעות המועדים[308] לכל בני ישראל (וגם בנוגע להקב"ה ובית־דין של מעלה)[309].

וכיון שמדובר כאן אודות הפיכת ענין בלתי־רצוי - לכן "בלשון הזה אמר לו עקיבא נחמתני נחמתני" (מה־שאין־כן במשנה, שגם רבי עקיבא, בן גרים, אינו מזכיר אודות ענין בלתי־רצוי).

אמנם, בענין זה מדובר אודות הפיכת שוגג ואפילו מזיד של בני־ישראל, אשר "גם בשעת החטא היתה באמנה אתו יתברך"[310], וכפסק דין הרמב"ם[311] שבשעת מעשה "הוא רוצה להיות מישראל .. להתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו", ונמצא, שמעשה העבירה אינו "מלאכת מחשבת", ובמילא אין זו עבירה אמיתית[312], ולא עוד אלא שאפילו בשעה שנהנה מהחטא, לבו נוקפו[313], בידעו שעושה עוולה כו'[314]. ולכן, כדי להפוך ("נחמתני") שוגג או אפילו מזיד של יהודי - מספיק "עקיבא" (בן גרים) פעם אחת.

מה־שאין־כן כשצריכים להפוך ענין בלתי־רצוי שבעולם, ב"המונה של רומי", ועד לתכלית הירידה למטה ביותר ("שועל שיצא מבית קדשי הקדשים") - לא מספיק הכח של "עקיבא" פעם אחת (שבכחו להפוך ענין בלתי־רצוי של בני ישראל), אלא יש צורך בתוספת־כח יתירה - "בלשון הזה (דוקא) אמרו לו עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו" (ב' פעמים)[315].

כה. וכל זה מהוה הוראה בנוגע למעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות לכל אחד ואחד מישראל[316]:

נוסף לכך שכללות ישראל נחלקים לד' הסוגים דכהן לוי ישראל וגר (שמיוצגים על־ידי רבן גמליאל רבי אלעזר בן עזריה רבי יהושע ורבי עקיבא, כנזכר לעיל סעיף ו), הרי, מצד ענין ההתכללות שבישראל יש אצל כל אחד (לא רק ה"ישראל" שבו, אלא) גם ה"כהן" שבו - שהרי כל ישראל נקראים "ממלכת כהנים"[317]; ה"לוי" שבו - כפסק דין הרמב"ם[318] "לא שבט לוי בלבד אלא כל איש כו'"; וגם ה"גר" שבו - עניני אכילה ושתיה ודומיהן, מהדברים שבהם "דומים לבהמה"[319], "נדמה בחומריותו לגופי אומות העולם"[320], וצריך "לגיירם", לפעול שגם הם יהיו חדורים ביהדות, ועד שיהיו ראויים ל"ממלכת כהנים" (ולדוגמא: שאכילתו נעשית על־דרך ובדוגמת אכילת הכהנים בקדשים[321]).

וכיון שעיקר העבודה בזמן הגלות היא בבירור העולם, צריך כל אחד מישראל לקבץ כל כחות נפשו ("בכל לבבך ובכל נפשך גו'"[322]), הכהן הלוי הישראל והגר שבו, שכולם יחדיו יהיו "מהלכין בדרך",

---

306) ויצא כט, לד. וראה תו"א ר"פ ויחי. לקו"ת ר"פ שמיני. ובכ"מ.

307) ואף שר"י עצמו אמר דין זה (שהרי ר"ע אומר לו "תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתני") - ה"ז כפי שהוא בתורה.

308) ועד ל"יום הקדוש" (יוה"כ).

309) ראה שמו"ר פט"ו, ב. דב"ר פ"ב, יד.

310) תניא ספכ"ד.

311) הל' גירושין ספ"ב.

312) אף שגם בזה צריך למרק ולהעביר הלכלוך והפגם, ע"י העונש כו'.

313) ראה ברכות ז, ב. נדה ג, ב. וש"נ.

314) ורק אצל גוי - עמלק, נמרוד וכיו"ב - יכול להיות מעמד ומצב שיודע את רבונו ומכוין למרוד בו (תו"כ ופרש"י בחוקותי כו, יד. וראה לקו"ש חכ"א ע' 193 הערה 38. וש"נ).

315) ויש לומר, שהדיוק (בר"ה) "בלשון הזה אמר לו עקיבא נחמתני נחמתני" כולל גם שלילת הכפל ד"עקיבא עקיבא", כי בענין דקידוש החודש אין לערב ענינים השייכים לבירור העולם (וע"ד שמצינו בפרשה הקודמת, שאמירת פרשת קידוש החודש למשה ("החודש הזה לכם", "כזה ראה וקדש") בארץ מצרים לא היתה יכולה להיות בתוך הכרך, לפי שהיתה מלאה גילולים, אלא חוץ לכרך (מכילתא ופרש"י בא יב, א) - דאף שלכאורה מה איכפת להקב"ה ומשה (שמדברים ביניהם) מה נעשה בארץ מצרים, ומה תופס מקום אצלם אם ארץ מצרים מלאה גילולים או לא, בה בשעה ש"אין עוד מלבדו", מ"מ, אומרת התורה, שבשעה שמדובר אודות קידוש החודש, הרי זה צריך להיות מחוץ לכרך דוקא).

316) ההוראה בנוגע לעבודת נשי ישראל ממש"נ "עוד ישבו .. זקנות גו'" - נדפסה בשיחת יו"ד שבט סי"ט ואילך (תורת מנחם - התוועדויות חמ"ב ע' 171 ואילך).

317) יתרו יט, ו.

318) הל' שמיטה ויובל בסופן.

319) ראה לעיל הערה 107.

320) תניא פמ"ט (ע, רע"א).

321) להעיר מחגיגה כז, רע"א: "שולחנו של אדם מכפר עליו", בדוגמת המזבח.

322) ואתחנן ו, ה.

למלא שליחותו של הקדוש־ברוך־הוא[323] בחלקו בעולם (כולל גם "רומי" שבחלקו בעולם), עד שיהיו "עולין לירושלים", החל מהגאולה הפרטית דכל אחד ואחד מישראל [בעת התפלה[324] - שבה מברכים בשם ומלכות "גואל ישראל"[325], כיון ש"אין כאן שום ספק כלל"[326], ובפרט כשתפלתו היא "עד מיצוי הנפש"[327]], ובצירוף עוד כמה וכמה מישראל נעשית גם הגאולה הכללית דכל בני ישראל.

ונקודת ההוראה משני הסיפורים - שאין להתפעל ובודאי שלא להתייאש חס־ושלום מזה ששומעים "קול המונה של רומי", ואפילו כשרואים את גודל הירידה אצל כמה וכמה מבני ישראל עד למעמד ומצב ד"שועל שיצא מבית קדשי הקדשים", שכן, אף שישנו וצריך להיות רגש הצער עד כדי בכיה ("התחילו בוכין"), הרי זה באופן ש"בכיה תקיעא בלבאי מסטרא דא וחדוה תקיעא בלבאי מסטרא דא"[328] ("רבי עקיבא משחק"), שכן, דוקא גודל הירידה ביותר מעוררת ופועלת, ועד שנעשית כבר התחלה לעליה גדולה ביותר, בדוגמת הביטול שבחרישה וזריעה שמביא לידי צמיחה ("ציון שדה תחרש"), ובאופן שלא זו בלבד שמבטלים הענינים הבלתי־רצויים, אלא אדרבה, שמהפכים אותם לטוב ("ניחמתנו") - על־ידי התשובה[329] (שפועלת את הגאולה), שגדולים בעלי תשובה יותר מצדיקים[330], כיון שעבודתם היא באופן של אתהפכא חשוכא לנהורא, "זדונות נעשו לו כזכיות"[331], "אותן[332] מצעות שהציעה לו באיסור[333] הציעה לו בהיתר"[334], "גם אויביו ישלים אתו"[335], "זה[336] הנחש"[337] (לא רק כמו דוד שאמר[338] "ולבי חלל בקרבי", שאין לו יצר הרע, לפי שהרגו בתענית[339], אלא כמו אברהם, ש"עשה יצר־הרע טוב, דכתיב[340] ומצאת את לבבו נאמן לפניך"[341], כמו שכתוב[322] "בכל לבבך", "בשני יצריך"[342]).

וענין זה נעשה בכחו של "בן גרים" (רבי עקיבא) - שבידעו שאצלו גופא היו בעבר עניני חול ("גוי'שע ענינים") ש"נתגיירו" ונתעלו לקדושה, בכחו וביכלתו ("מיניה וביה כו'") לפעול על אלה שבהוה יש אצלם ענינים שאינם של קדושה ("גוי'שע ענינים") - שיתהפכו לקדושה.

---

323) שצ"ל באופן ד"שלוחו של אדם כמותו" (ברכות לד, ב. וש"נ), ולכן, כשם שהקב"ה נמצא (יחד עם בנ"י) בגלות בכל מציאותו, כך צ"ל עבודתו של יהודי בגלות בכל מציאותו ובכל כחות נפשו.

324) ראה תניא אגה"ק ס"ד: "כל ניצוץ פרטי מהשכינה שבנפש כל אחד מישראל יוצאת מהגלות והשבי' לפי שעה בחיי שעה זו תפלה ועבודה שבלב מעומקא דלבא מבחינת נקודה הפנימית כו'".

325) "אע"ג דהאי גאולה לאו גאולה דגלות היא אלא שיגאלנו מן הצרות הבאות עלינו תמיד .. כיון דשם גאולה עלה" (פרש"י ד"ה אתחלתא - מגילה יז, ב).

326) תניא אגה"ת פי"א. - ולהעיר מאוה"ת ענינים ע' קכב: "ואף שבגשמיות .. אינו נתקיים ואיך תקנו אנשי כנסת הגדולה שיהי' ח"ו ברכה לבטלה, אך הענין הוא שמכל תפילות ישראל מעוררים וממשיכים למעלה בודאי הכל, אך .. יוכל להיות נשאר' ההמשכה למעלה בהעלם .. ונק' מתן בסת"ר פי' שהמתנה נשארה בסתר והוא כמו למשל שנותנים צדקה אך שנותנים אותה בכלי סגור, והנה אף שהמתנה היא בשלימות בהכלי, אך הכלי היא סגור ומסוגר ואינו מתגלה לו מהעלם לגילוי, אבל המתנה היא יש בהכלי בשלימות כו'".

327) ספרי ואתחנן שם.

328) זח"ג עה, א. תניא ספל"ד. אגה"ת רפי"א.

329) שגם היא באופן של בכי' מסטרא דא וחדוא מסטרא דא - כמבואר בארוכה בכ"מ (ראה תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 47. וש"נ), שאפילו מצות התשובה, שהיא באופן ד"הן בוכין", "הזורעים בדמעה", צריכה להיות מתוך שמחה גדולה ביותר, כי למרות שהי' מרוחק כו', ובלשון רבינו הזקן בתניא (פכ"ט): "רע ורשע ומשוקץ ומתועב ומנוול וכו' ככל השמות שקראו לו חכמינו ז"ל", ניתן לו הכח לשוב בתשובה שלימה לאביו שבשמים, ולהיות מרוצה וחביב לפני ית' כקודם החטא, ועוד יותר כו'.

330) כדעת ר' אבהו - ברכות לד, ב (אף שבמחלוקת שנוי' שם, ור' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן "פליגא דר' אבהו". - ראה בארוכה סה"מ תש"ט ע' 183 בהערה. לקו"ש חי"ד ע' 361 ואילך).

ונפק"מ לדינא: המקדש את האשה ע"מ שאני צדיק גמור מקודשת שמא הרהר תשובה (כנ"ל הערה 179) - הרי, מצד זה שבעל־תשובה גדול מצדיק, חשיב כמו הטעה לשבח שאינה מקודשת (קידושין מח, ב מט, א), אלא, שבענין זה הולכים אחר לשון בני אדם (כמו בנדרים) שאינם מקפידים בחילוק שבין צדיק לבע"ת, והעיקר אצלם הוא השלילה דהיפך הצדיק שישנו גם בבע"ת [וע"ד "על מנת שאני ת"ח אין אומרים כשמעון בן עזאי כו' אלא כל ששואלים אותו כו'" (שם מט, ב)], אבל, לולי הטעם שאין מקפידים, הי' הדין כמו בהטעה לשבח שאינה מקודשת (ראה גם לקו"ש חי"ז ע' 186. וש"נ).

331) יומא פו, ב.

332) מנחות מד, א.

333) להעיר מיומא שם: "היכי דמי בעל תשובה .. כגון שבאת לידו דבר עבירה .. וניצל הימנה .. באותה אשה באותו פרק באותו מקום". ויתירה מזה בנדו"ד - שאותן מצעות הציעה לו בהיתר.

334) אף שהסדר הרגיל הוא ש"אין קטיגור נעשה סניגור" (ברכות נט, רע"א. וש"נ).

335) משלי טז, ז.

336) ב"ר רפנ"ד.

337) לא "נחש הנחושת" שריפא את בנ"י (חוקת כא, ח־ט), אלא "נחש הקדמוני", שהוא "אויביו", ואעפ"כ, "ישלים אתו".

338) תהלים קט, כב.

339) תניא פ"א (ה, ב).

340) נחמי' ט, ח.

341) ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה. סוטה פ"ה ה"ה.

342) ספרי ופרש"י עה"פ (ואתחנן ו, ה).

אמנם, סדר העבודה (גם אצל רבי עקיבא) הוא שלכל־לראש צריך להיות חדור בעצמו בעניני קדושה, וכאשר נעשים חדורים בתורה עד שהשקפת עולמם היא השקפת התורה, אזי יכולים וצריכים לצאת לעולם כדי להפוך הענינים הבלתי־רצויים שבעולם - כמרומז בכך שלכל־לראש באה הסוגיא בראש השנה אודות דברי רבי עקיבא בענין קידוש החודש, שמורה על העבודה בעניני קדושה[343], "עשה טוב" [ובזה נכלל גם השלב הנוסף דשלילת והפיכת הענינים הבלתי־רצויים ("סור מרע") אצל בני ישראל, "שוגגין כו' מזידין כו'", "עקיבא (פעם אחת) נחמתני נחמתני"], ולאחרי זה באה הסוגיא דמכות אודות עבודתו של רבי עקיבא להפוך את הענינים הבלתי־רצויים שבעולם, "המונה של רומי", "שועל שיצא כו'" - "עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו" (ב' פעמים עקיבא).

ועל ידי זה נעשה הענין דאתהפכא גם אצלו - שהענינים שהיו אצלו באופן של חלישות ("זקנים וזקנות"), נעשים בכל התוקף - "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים".

השלמות ל"הדרן"

...בסכ"ה, שדוקא גודל הירידה ביותר מעוררת כו':

וכפי שרואים בימינו במדינה זו:

יש יהודים שבמשך כמה שנים וכמה דורות העלימו עיניהם ממעמדם ומצבם בעניני יהדות, בחשבם שיכולים להמשיך לחיות ק"כ שנה בתור יהודי, גם אם יוותרו על הידור מצוה, דקדוק קל של דברי סופרים, ענין שמדרבנן, או אפילו על ענין חמור יותר, כמו כשרות וכיו"ב, שהרי יכולים לעשות תשובה...

בהיותם באמריקא, מדינה חפשית, רוצים הם "לחיות" בהרחבה כו', ולא להסתגר ב"גטו"; הם מעדיפים לישון במנוחה, במקום לנהל מלחמות עם גוים, עם "מזלות", ולעמוד נגד כל העולם כולו כו'. ולאחרי שהתרגלו לכך במשך כמה וכמה שנים - ממששים באפילה, כיון שחסר אצלם ה"נר מצוה ותורה אור"[1] שיאיר את דרכם בעולם.

אך בסופו של דבר התחילו לראות מה קורה עם הילדים שלהם [כפי שהטביע הקב"ה בטבע בני־אדם, שעד כמה שיגדל יוקר האדם בעיני עצמו, הרי הוא מייקר ודואג לילדיו עוד יותר] - שמביאים הביתה "שייגעץ"... ובאים לידי נישואי תערובות רחמנא־ליצלן, ש"יש בו הפסד שאין בכל העריות כמותו .. הבן מן הכותית אינו בנו (אלא גוי), שנאמר[2] כי יסיר את בנך מאחרי, מסיר אותו מלהיות אחרי ה'"[3].

כל זמן שמדובר בנוגע אליו או בנוגע להוריו - יש לו כל מיני "תירוצים" ומדמיין לעצמו "חלומות" כו'; אבל כשמדובר אודות בנו או בתו שעומדים על סף נישואי תערובות רחמנא־ליצלן - אזי "כלו כל הקיצין"... שוב אין מקום לתירוצים ושוב אינו יכול לרמות את עצמו, שהרי יודע שעלול להיוולד גוי רחמנא־ליצלן, וכך יצטרכו לרשום אותו ב"סיטי האָל" בשייכות אליו, שזהו "דור ההמשך" שלו.

וכאשר התחילו לדבר על זה בגלוי, ללא בושה, ולהדפיס זאת בעיתונים - הרי זה פעל גם על אלו ש"היו בוכין":

ישנם כאלו שכבר התייאשו, וסבורים שאי אפשר לפעול מאומה, כיון שזהו כבר לאחר גמר הענין... וכאשר אומרים להם: עשו משהו!... - משיבים: אנו בוכים!

ובכן: מהי התועלת בבכיה?! - צא ממקומך ומשוך ("שלעפ־אַריין") יהודים ל"קודש הקדשים"!... רצונך לבכות - לאחרי שתמשוך את כל היהודים לקודש הקדשים, ולא תישאר לך עבודה, אזי תשב

---

343) ענינו העיקרי של רבי עקיבא התנא - ש"כולהו אליבא דרע"ק" (כנ"ל ס"ח).

1) משלי ו, כג.

2) ואתחנן ז, ד.

3) רמב"ם הל' איסו"ב פי"ב ה"ז.

לבכות; אבל עכשיו - אין זמן לבכות ולקונן; ישנו ילד שנמצא מחוץ לקודש הקדשים - עליך למשוך אותו פנימה; יש ילדה שאינה יודעת אודות הדלקת נרות, אודות חלה וכו' וכו' - משוך אותה לקודש הקדשים; אין זמן לבכות!

ובשביל זה יש צורך ב"גר אדומי" דוקא, תחתון שאין למטה ממנו - אלו שגדלו במדינה זו, ויודעים תהלוכות המדינה, ויודעים שכאשר רוצים דבר־מה באמת אזי אין להתפעל משום דבר, והראיה, שהוא בעצמו לא התפעל - הנה זהו ה"עקיבא" שפועל הענין ד"ניחמתנו", באופן של חרטה מן הקצה אל הקצה: לא רק שישאר אצלו קצת "תוהו", מקצת מהיום יתנהג כגוי, ומקצת מהיום יתנהג כיהודי, אלא כשם שאתמול - קודם שהתגייר - התנהג כל היום כמו גוי, כך צריך להתנהג עתה כל היום כמו יהודי.

וענין זה נוגע לכל אחד מאתנו:

כאשר יהודי חושב לעצמו: כיצד יכולים לדרוש ממנו לבנות עדה בישראל, שיהיו שומרי תורה ומצוות, ויהיו מוכנים לצאת לקבל פני משיח מחר בבוקר, בה בשעה שהוא בעצמו אינו כדבעי למהוי?! - אזי אומרים לו: גם אם אתמול לא היתה הנהגתך בשלימות הראוי' ליהודי, הנה היום הנך "בן גרים", ובמילא, עליך לפעול על אלו שגם היום אינם מתנהגים כראוי ליהודי, שמחר תשתנה הנהגתם מן הקצה אל הקצה.

ועל־ידי־זה פועלים הענין ד"ניחמתנו" אצל כהנים, הן אצל לויים והן אצל ישראלים, ועד שזוכים לקיום היעוד "והיתה לה' המלוכה"[4].

שם, בנוגע לסדר העבודה, שצריך להיות חדור בעניני קדושה, ורק אז להפוך את הענינים הבלתי־רצויים שבעולם, כמרומז בהקדמת הסוגיא ד'ראש השנה' אודות דברי רבי עקיבא בענין קידוש החודש לסוגיא דמכות אודות עבודת רבי עקיבא בהפיכת הענינים הבלתי־רצויים שבעולם:

וזוהי גם ההוראה בנוגע אלינו:

ישנם כאלו שכאשר אומרים להם שצריכים לעשות את אמריקא למקום תורה, שיהיה שם הענין ד"ושכנתי בתוכם"[5], ויהיה ניכר ברחוב מציאותו של הקדוש־ברוך־הוא - מתחילים לטעון: מהו הצורך לעיין בשולחן־ערוך?! כאשר צריך "לעבוד" עם אמריקא, אין מה להסתכל בספרים של בני ישראל ("אידישע ספרים"), אלא צריך להסתכל בספרים שלהם, להבדיל, כדי לידע באיזו דרך צריכים לעבוד, וכיצד ליישם זאת וכו' וכו'.

והמענה על זה - שאי אפשר להגיע ל"עקיבא" השני, שענינו להפוך את הענינים הבלתי־רצויים שבעולם, לפני שישנו ה"עקיבא" הראשון, שענינו סידור וקביעת חדשים ושנים, שזוהי הפעולה בעניני יהדות; וגם כאשר צריך לפעול בעולם של גוים ("אַ גוי'שע וועלט"), אין לו עסק עם דרכי הגוים, כי־אם באופן שהוא קשור ("ער האַלט זיך") ויודע מה שכתוב בשולחן־ערוך, כך, שכל פעולותיו הם על־פי הוראת השולחן־ערוך: השולחן־ערוך אומר לו, שלאחרי התפלה ולאחרי לימוד התורה, "מבית הכנסת לבית המדרש"[6], אזי "הנהג בהן מנהג דרך ארץ"[7]; ואז בא "עקיבא" השני ופועל הענין ד"ניחמתנו" בעניני "דרך ארץ".

וענין זה נוגע לכל אחד מישראל (כמובן מזה שדברי הנחמה של רבי עקיבא פעלו גם על רבן גמליאל רבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע) - כמדובר לעיל[8] שכל אחד מישראל צריך לעסוק עם עצמו, וצריך לעסוק גם עם אלו שנמצאים באניה שלו, שהם בני ביתו ובני קהילתו, וצריך להיות אצלו גם הענין ד"עושי מלאכה במים רבים"[9], להתעסק עם יהודים שיכול להשפיע עליהם, וכאמור, שלא יתכן שיהודי לא יוכל להשפיע באיזה מקום שנמצא - שהסדר בזה הוא, שתחילה ישנה פעולת רבי עקיבא בתור תנא במשנה, ששם לא קיים כלל הענין של "מחשכים" כמו בגמרא, והיינו, שכדי לידע כיצד לפעול ברחוב,

---

4) עובדי' בסופו.
5) תרומה כה, ח.
6) ברכות בסופה.
7) שם לה, ב.
8) שיחת יו"ד שבט ס"ח ואילך (תורת מנחם - התוועדויות חמ"ב ע' 160 ואילך).
9) תהלים קז, כג.

צריך להיות חדור בעצמו בענין התורה, וכאשר נעשית אצלו השקפת העולם באופן של עולם תורני ("אַ תורה וועלט"), אזי יכול לירד למעמד ומצב ד"במחשכים הושיבני"[10], ולפעול שם כו'.

כו. ועד כדי כך, שכאשר צריך להושיב יהודי בבית־דין, יש צורך להזהיר שלא להושיב 'בעל־בית', כמו שכתב הסמ"ע בשולחן־ערוך חושן־משפט[11] ש"פסקי הבעלי־בתים ופסקי הלומדים הם שני הפכים":

לכאורה אינו מובן טעם הדבר: אם הוא "עם הארץ" - הרי גם אם הוא (לא 'בעל־בית', אלא) "רב", אסור להושיבו בבית־דין, ואם כן, החסרון אינו בכך שהוא 'בעל־בית', אלא שאינו יודע דין?!

ועל־כן־צריך־לומר, שהוא יודע את דיני התורה שנאמרו בשולחן־ערוך חושן־משפט, (דאם לא כן לא צריך להזהיר שלא יושיבוהו בבית־דין), ואף־על־פי־כן, להיותו 'בעל־בית', שמתעסק בעניני העולם, יש לו השקפת העולם של 'בעל־בית' ("זיין קוק אויף וועלט איז אַ 'בעל־בית'טישער קוק"), והיינו, שרגיל להסתכל על כל דבר כפי שהוא בעולם הזה הגשמי, בעולם המסחר, וכשיבוא לידי הכרעה, יהיה "משוחד" מהשקפת העולם שלו, שתסיר אותו מהשקפת העולם כפי שצריכה להיות על־פי התורה.

כלומר: לא זו בלבד שלא ידע כיצד לפסוק את הדין, אלא - כדברי הסמ"ע - שדעת 'בעל־בית' היא היפך דעת תורה!

לכאורה אינו מובן: מדובר אודות 'בעל־בית' חרדי, 'בעל־בית' שלמד שולחן־ערוך חושן־משפט ושאר חלקי השולחן־ערוך (דאם לא כן, אין מקום לקא־סלקא־דעתך שיושיבוהו בבית־דין), ואם כן, איך יתכן שדעתו תהיה היפך דעת תורה?!

ומזה מוכח, שכיון שבאותם שעות שבהם נמצא חוץ לבית־דין עסוק הוא בעסקי "דרך ארץ", אזי "המתאבק עם מנוול מתנוול גם כן"[12]; כיון שמתעסק עם עניני העולם, בהכרח שיתדבק בו משהו מהשקפת העולם, וישפיע עליו גם בנוגע לתורה, ולכן, כשיבוא לפסוק דין, הנה לא זו בלבד שאין זה דעת תורה, אלא עוד זאת, שיהיה היפך דעת תורה!

כז. לכאורה יכולים להתווכח ולשאול מהו טעם הדבר, אבל כך הוא הדין, ובעוונותינו הרבים רואים זאת בפועל ממש:

ישנו 'בעל־בית' חרדי, שמקפיד על דקדוק קל של דברי סופרים, אבל כאשר, מתערב ענין של העולם, וצריך לצאת ידי חובתו כלפי עורך־דין, או כלפי 'בעל־בית' שעומד עמו בקשרי מסחר ואחר כך צריך להתעסק עם ה"מפלגה" באותו מחוז ("דיסטריקט") שבו רוצה להיות חבר הקונגרס, או חבר בית המחוקקים ("סענאַטאָר") - הנה למרות שראשי־ישיבות אומרים שזהו דבר האסור, הרי לא זו בלבד שאינו מקבל דעת תורה, אלא עוד זאת, שנעשה אצלו היפך דעת תורה, באמרו, שגם הוא דתי, ובעבר קיבל סמיכה לרבנות, ובמילא יכול לישב בבית־דין, והוא פוסק היפך דעת תורה.

וכאשר טוענים אליו: הרי זה ענין שנוגע לרבבות ילדים מישראל שיוכלו להתחנך בחינוך הכשר - עונה, שיש לו סמיכה לרבנות... אלא מאי, ישנו רב שהורה דעת תורה באופן אחר - אזי מחפש על זה תירוץ...

וכאמור, מדובר אודות 'בעל־בית' דתי, שיודע שכיבוד אב ואם הוא ענין שנאמר בעשרת הדברות, ואף־על־פי־כן מעיז פניו נגד אביו - שעל זה בודאי אין שום תירוץ!

ובכן: זה מה שקורה כאשר 'בעל־בית' רוצה לפסוק דין, למרות שיודע שהוא שייך למסחר! - במסחר, אתה הוא 'בעל־הבית' ואתה הוא הפוסק; אבל כשמדובר אודות חושן משפט, יורה דעה, אבן העזר ואורח חיים - אסור להושיב בעלי־בתים בבית־דין!

ואף שיודע גם אודות דין זה - טוען הוא: דין זה - כתב רב!...

וזהו ענין שנעשה ברבים, ואף־על־פי־כן, לא נגע ולא פגע!...

ובודאי שלא יצליח הדבר, כיון שהקדוש־ברוך־הוא לא יניח זאת, וכמו שכתוב[13] "אל תגעו במשיחי",

---

10) איכה ג, ו. וראה סנהדרין כד, א.
11) ס"ג סקי"ג.
12) תניא ספכ"ח.
13) תהלים קה, טו.

ודרשו רז"ל[14]: "אלו תינוקות של בית רבן", כך, שבודאי יפעלו שיתקבלו הכספים עבור הילדים, ויחנכו אותם על יסודי התורה והמצוה.

ובסופו של דבר - עוד תהיה לבעלי־בתים ה"ברייטקייט" לדרוש שיתנו להם לחלק את הכספים, כיון שהרב הוא "בטלן", ואינו יודע לחלק כספים!...

וכל זה - בה בשעה שהוא צעק שאסור לקחת את הכסף, בגלל שזה נגד "חוקת־המדינה" ("קאָנסטיטוציע"), ויש להקפיד על שמירת "חוקת־המדינה" גם על חשבון חינוכם של רבבות ילדים. וכאשר באים גוים ואומרים שאין זה בניגוד לחוקת־המדינה - שולל את דבריהם, באמרו: אני יהודי של "חושן משפט", ו"חושן משפט" פוסק[15] ש"דינא דמלכותא דינא"...

אלא מאי, רבנים כבר פסקו את הדין - רבנים הם "בטלנים"; ישנו ענין של כיבוד אב - האבא הוא מהדור הישן ("אַן אָלד־פעשענד איד"); צריכים לרשום ילדים, וצריכים עוד כתה ועוד מלמד או שני מלמדים - איזה תפיסת־מקום יש לזה בשעה שהוא צריך לשאת את "חוקת־המדינה" על כתפיו, ולהתעסק עם עורך־דין, ועם 'בעל־בית' שני ושלישי, שלמחרת צריך לנהל עמהם מסחר?!...

הוא אמנם לא עושה זאת במזיד, כי אם בשוגג, כיון שנדמה לו שהוא מכוין אל האמת; אבל ענין זה גופא מבהיר השולחן־ערוך: מלכתחילה לא צריך 'בעל־בית' להתערב בענין שאינו שלו!... כשם שלא מתערבים במסחר שלך, כך אל תתערב בעניני "חושן משפט"!...

ואז יהיה טוב יותר ("געזינטער") ל'בעל־בית', וטוב יותר לרב - שהרי גם בשביל הרב הרי זה נסיון גדול שישב בבית דינו 'בעל־בית' כזה שדואג למשכורתו של רב חרדי, כך, שבודאי "יודע" הדין בשולחן־ערוך חושן־משפט שאסור ל"בעל־בית" לישב בבית־דין [שהרי ה'בעל־בית' שאינו יודע דין זה, אינו משלם משכורת לרב חרדי...], ואף־על־פי־כן "מורד בו"... ודוחק את עצמו ("ער שפּאַרט זיך") לישב בבית־דין!

כאשר הבעל־הבית יעסוק בחלק שלו, ולא יתערב בהקביעות של ראש השנה ויום הכפורים, שזהו ענין ששייך לרבנים, "מאן מלכי רבנן"[16] - אזי יהיה טוב לו וטוב לו, והעיקר - שיהיה טוב לתינוקות של בית רבן.

וכל התירוצים האמורים, שבחוקת־המדינה נאמר כך וכך וכו' - הנה לכל לראש נוגע ה"חוקה" שניתנה בהר סיני: "ושננתם לבניך"[17], "אלו התלמידים"[18], וכל זמן שישנו ילד אחד שאינו במצב של "ושננתם", הרי החיוב בזה מוטל על כל אחד ואחד מישראל.

אלא שיש לו שתי ברירות: או שיתן מכספו, ואם אינו רוצה ליתן מכספו - יניח למישהו אחר ליתן... לא מוצא חן בעיניך - אל תתערב; אף אחד לא דורש ממך לעשות היפך ממה שנראה לך, אבל אל תקלקל למישהו אחר; לא יהיה לך חלק במצוה זו, ובמקום זה תעסוק במצוות אחרות, ובכלל, מי אומר שצריך גם "כתר כהונה", גם "כתר מלכות", וגם "כתר מסחר" וכו' וכו' - מספיק שיהיה לו כתר אחד!...

ובכל אופן - סוף כל סוף יהיה זה באופן ש"מלאכתן נעשית על־ידי אחרים"[7], כמו שכתוב[19] "ועמדו זרים ורעו צאנכם", כך, שהתינוקות של בית רבן יקבלו את התמיכה הכספית על־ידי גוים.

וכאמור לעיל, שכאשר יצטרכו לקבל את הכספים, אזי יהיו הם ה"קופצים בראש", שידרשו שיתנו להם את הכספים, והם יהיו ה"מחלקים", והם אלו שיקבעו איזה מלמד לבחור, ובאיזה ספר לימוד ללמוד!

ואין לתמוה על זה - שהרי נמצאים אנו "בעקבות משיחא", ככל הסימנים שנאמרו על זה בסיום מסכת סוטה...

ויהי־רצון שיקויים מה שכתוב שם בברייתא דרבי פינחס בן יאיר - שניתוספה ונדפסה בש"ס - שמסיימת בביאת אליהו הנביא זכור לטוב, ולאחרי זה מפטירים ב"אמן" גדול,

וכפי שהיו ה"מגידים" רגילים לסיים: "ובא לציון גואל, ונאמר אמן".

---

14) שבת קיט, ב.
15) סשס"ט.
16) ראה גיטין סב, סע"א. זח"ג רנג, ב (ברע"מ).
17) ואתחנן ו, ז.
18) ספרי ופרש"י עה"פ.
19) ישעי' סא, ה.

בס"ד. שיחת ש"פ יתרו, כ"ף שבט, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. נתבאר פירוש רש"י ריש פרשתנו, "וישמע יתרו", "מה שמועה שמע ובא[1] **(רק עכשיו, לאחרי ראש חודש סיון שאז באו בני־ישראל למדבר סיני, ולא תיכף לאחרי יציאת מצרים[2]) קריעת ים־סוף ומלחמת עמלק"[3] - שיתרו בא (לא כדי להתגייר[4], אלא) כדי[5] לתקן את הקלקול שנעשה על־ידי** מלחמת[6] עמלק **- חלישות** בחשיבות וכבוד **של בני־ישראל לעיני העמים (הן מפני החוצפה שהעיז לצאת למלחמה נגד בני־ישראל מבלי להתפעל מכל הנסים שנעשו להם[7], והן מפני שניצחוהו באופן של מלחמה, בדרך הטבע[8]), והתיקון לזה - על־ידי־זה שיתרו[9] "כהן מדין",** שר וכהן לעבודה־זרה **(שהיה מכיר בכל עבודה־זרה שבעולם, שהיתה לו ידיעה והשגה[10] בכל הממוצעים שבכל העולמות שעל־ידם היא השפעת החיות כו', אלא שטעה[11] לחשוב שיש להם כח ושלטון, היפך האמת שאינם אלא כגרזן ביד החוצב בו[12]),** בא אליהם; **וכל זה - לאחרי שכבר נפעל בו הביטול[13] בקריעת־ים־סוף[14], כמו שכתוב[15] "כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף גו' וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש גו'".**

---

1) היינו, שמ"ש (פרשתנו יח, ה) "ויבוא יתרו חותן משה ובניו ואשתו", הי' זה בגלל ש"וישמע יתרו" ("שמועה שמע ובא"), ולא בשביל להביא את אשתו ובניו אל משה, שהרי הי' יכול לשלוח אותם ע"י שליח, ולא הוצרך לבוא בעצמו.

2) ואין לומר שתיכף לאחרי ששמע אודות יצי"מ יצא ממדין, אלא שנמשך זמן הליכתו עד שבא - שהרי הר סיני הי' קרוב למדין, כפי שמוכיח הרמב"ן (ריש פרשתנו) מזה ש"משה הלך שם לרעות צאן מדין וכו'".

3) ראה גם שיחת ש"פ יתרו דאשתקד בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות חל"ט ע' 86 ואילך). וש"נ.

4) שהרי רש"י בפשוטו של מקרא אינו מביא את גירסת הגמרא (זבחים קטז, א) "מה שמועה שמע ובא ונתגייר". והיינו, דאף שעוד בהיותו במדין שמע "את כל אשר עשה אלקים למשה ולישראל עמו גו'" - עדיין לא הי' בדעתו להתגייר; ורק לאחרי שבא אל משה, "ויספר משה לחותנו וגו'" (יח, ח) (אף שגם אז הי' זה רק באופן של שמיעה, ולא באופן של ראי'), אזי אמר "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלקים כי בדבר אשר זדו עליהם" (שם, יא).

5) משא"כ לאחרי יצי"מ, אף ששמע "כי הוציא ה' את ישראל ממצרים" - לא היתה לו סיבה לבוא (וכנ"ל שלא הי' בדעתו להתגייר כו').

6) ולכן מדייק רש"י כאן: "מלחמת עמלק", משא"כ בהמשך הענין, בפירושו על "את כל אשר עשה" - "בירידת המן ובבאר ובעמלק".

7) וכמבואר בחסידות (ראה סה"מ תר"ם ח"א ע' תה. ח"ב ריש ע' תתעו. ע' תתפד ואילך) בענין קליפת עמלק, שגם כאשר רואה ענין של השגחה פרטית מהקב"ה, יש לו תוקף החוצפה להטיל ספק - "עמלק" בגימטריא "ספק" - שאין זו השגחה פרטית, אלא מקרה ח"ו בדרך הטבע.

8) כמו פורים. - ולהעיר שבשבת שקודם פורים קורין פרשת זכור.

9) שהי' באותו מקום שבו הי' עמלק, שלכן, כאשר שאול הוצרך להלחם בעמלק, כתיב (שמואל־א טו, ו) "ויאמר שאול אל הקיני (בני יתרו) לכו סורו רדו מתוך עמלקי".

10) וע"ד מ"ש הרמב"ם במו"נ (ח"ב פ"ד ואילך) אודות א' הפילוסופים, שהיתה לו ידיעה בחכמת החקירה כו', עד שהגיע לגלגל התשיעי, שכל הפועל.

11) היינו, טעות שבאה מצד ידיעה והשגה, ולא ענין של תאוה כו'. - ולהעיר גם ממענה כ"ק מו"ח אדמו"ר (ראה גם תורת מנחם - התוועדויות ח"י ע' 279. וש"נ) לא' שטען למה מדברים עמו על הנחת תפילין, בה בשעה שהוא "אפיקורס": האם אתה חושב ש"אפיקורס" הוא מי שמפצח גרעינים ("קנאַקט סעמיטשקעס") ביוהכ"פ*?!... - "אפיקורס" הוא מי שעוסק בעניני חכמה, וגם חכמה אלקית, ועד ש"יודע את רבונו", אלא ש"מכוין למרוד בו" (תו"כ ופרש"י בחוקותי כו, יד. ועוד), והיינו, שלימודו הוא כדי למרוד כו'; אבל מי שמתנהג באופן הנ"ל הוא למטה ממדריגת אדם - בהמה לא נורמלית, בצורת אדם!...

12) ועל זה צריך להזהיר גם (ועוד יותר) במדריגות היותר נעלות - ולדוגמא: "אל תמר בו גו' כי שמי בקרבו" (משפטים כג, כא) - דקאי על מטטרון ששמו כשם רבו (פרש"י עה"פ - מסנהדרין לח, ב), ועל זה מזהירים "אל תמר בו", מלשון תמורה, שלא להחליפו בהקב"ה (ראה סנהדרין שם. שמו"ר פל"ב, ד), כיון שאינו אלא כגרזן ביד החוצב בו.

וזהו גם מה שמצינו שר' עקיבא אמר "כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור אל תאמרו מים מים" (חגיגה יד, ב) - שלא להפריד מים תחתונים ממים עליונים, אלא לידע שזוהי מציאות אחת, ואילו מים תחתונים לעצמם אינם מציאות כלל (כמבואר בארוכה בהמשך תער"ב (ח"ב ע' תתקסד. ע' תתקעב)).

13) כי לולי זאת, אינו מובן, מה ראה יתרו כהן מדין לבוא ולסייע לבנ"י ולתקן את הקלקול שנעשה ע"י מלחמת עמלק. ובפרט שיתרו הי' רחוק מבנ"י יותר מאשר עמלק, שהרי עמלק הי' מזרעו של עשו שיצא מיצחק, ואילו יתרו הי' מזרע בני קטורה (מדין) שיצאו מאברהם.

14) אלא שמיד לאחרי קרי"ס לא היתה לו סיבה לבוא (כנ"ל הערה 5 בנוגע ליצי"מ), ורק לאחרי מלחמת עמלק בא כדי לתקן כו', כנ"ל בפנים.

15) יהושע ב, יו"ד־יא.

---

*) גם בשבת היתה הנהגה זו נחשבת לפריקת־עול, אבל, הפוקרים שרצו להבליט את גודל האפיקורסות שלהם, היו עושים זאת אפילו ביוהכ"פ רח"ל.

וביאור השייכות דקריעת־ים־סוף ומלחמת עמלק[16] בפנימיות הענינים - שלמרות שבקריעת־ים־סוף היה חיבור עליון ותחתון (כהכנה למתן־תורה), הנה מלחמת עמלק הוכיחה שהחיבור עדיין אינו בשלימותו, כי הקליפה מתנגדת עדיין, ואז בא יתרו לתקן ולהשלים את החיבור על־ידי בירור וזיכוך הלעומת־זה; וזהו העילוי שבהודאת יתרו (וכן מעלת אמירתו[17] "ברוך ה'" לגבי אמירת השירה דמשה ובני־ישראל), שדוקא על־ידי־זה נעשה הענין דמתן־תורה[18].

וההוראה בנוגע למתן־תורה שבכל יום, שההכנה לזה היא על־ידי העבודה בעניני הרשות הרחוקים מקדושה, בדוגמת מלחמת עמלק, לאחרי הקדמת ה'נתינת כח' על־ידי העבודה בעניני קדושה, בדוגמת קריעת־ים־סוף - הוגה על־ידי כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקוטי־שיחות חלק י"א עמוד 74 ואילך.

ב. והוראה נוספת מזה שיתרו בא כששמע אודות מלחמת עמלק:

כאשר יהודי מרגיש בעצמו "מלחמת עמלק" - קרירות ("אשר קרך"[19]) לעניני קדושה, צריך לידע, שהעצה לזה היא - ש"יתרו" שבנפשו ילך למדבר להר האלקים.

יכולים לחשוב שהעצה לקרירות דעמלק היא ללמוד פרק תניא, מאמר חסידות, שבו מדובר אודות גדלות ה', שעל־ידי־זה "יתחמם" מעט, ולאט לאט, כשילמד עוד מאמר וכו', הנה סוף־כל־סוף יפטר מקליפת עמלק.

ועל זה באה ההוראה, שהעצה לבטל קליפת עמלק היא - לא על־ידי הליכה בסדר והדרגה, צעד אחר צעד, "מעט מעט אגרשנו"[20], אלא - להניח את כל הענינים והמעלות, הן הגשמיים והן הרוחניים, ולהכניס את כל מציאותו ("אַריינוואַרפן זיך אינגאַנצן"), בכל התוקף, בעניני קדושה - הר האלקים.

וכידוע שביטול קליפת עמלק הוא (לא על־ידי טעם ודעת, אלא) דוקא על־ידי קבלת עול ושטות דקדושה שלמעלה מטעם ודעת; ובזה צריך להכניס את ה"יתרו" שבנפשו שעבד על־זה, מצד הרוח שטות שלמטה מטעם ודעת (כמאמר רז"ל[21] "אין אדם עובר עבירה אלא־אם־כן נכנס בו רוח שטות") - להפוך השטות דלעומת־זה לשטות דקדושה.

* * *

ג. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל ומשה נגש אל הערפל.

* * *

16) דלכאורה, קרי"ס (השמועה שיתרו "שמע ובא") שייכת: (א) ליצי"מ (שבסיום הפסוק): "כי הוציא ה' את ישראל ממצרים" - כיון שגמר ושלימות היציאה ממצרים היתה בקרי"ס, שהרי גם לאחרי יצי"מ נשארו המצריים במציאותם ואח"כ רדפו אחרי בנ"י, ורק בקרי"ס, כאשר "לא נשאר בהם עד אחד" (בשלח יד, כח), נשלמה היציאה ממצרים*, (ב) למ"ת (תוכן הפרשה) - שבשניהם ישנו ענין של חיבור עליון ותחתון; אבל מהי השייכות של קרי"ס למלחמת עמלק - הרי הם שני הפכים: קרי"ס - גילוי אלקי נעלה ביותר, למעלה גם מבריאת שמים וארץ, ובאופן שכל אחד הי' מראה באצבעו ואומר "זה א־לי ואנוהו" (בשלח טו, ב ובפרש"י); ומלחמת עמלק - שאפילו הנצחון הי' ע"י נס המלובש בטבע, ועאכו"כ המלחמה שהיא בודאי ענין של העלם והסתר, היפך מגילוי אלקות.

17) פרשתנו יח, יו"ד.

18) מעין הגילוי דלעתיד לבוא (כמבואר בתניא (פל"ו)), שאז תושלם הכוונה דדירה בתחתונים, שה"תחתון במדריגה שאין תחתון למטה ממנו" יהי' דירה לעצמותו ית'.

19) תצא כה, יט ובפרש"י.

20) משפטים כג, ל.

21) סוטה ג, א.

*) ואין סתירה לזה מפירוש רש"י "כי הוציא ה' וגו'", "זו גדולה על כולם" – כי: (א) "הוציא ה' וגו'" כולל גם את גמר ושלימות היציאה ממצרים ע"י קרי"ס. (ב) גם אם נאמר ש"הוציא ה' וגו'" קאי רק על היציאה ממצרים בט"ו ניסן, י"ל, שה"גדולה" דיצי"מ מתבטאת בכך שהקב"ה הוציא אותם ממ"ט שערי טומאה והכניסם אל הקדושה, ובלשון ההגדה: "הוציאנו מעבדות לחירות .. מאפילה לאור גדול" (ובפרט ע"פ הידוע (נסמן בתורת מנחם – התוועדויות חל"ו ע' 315) בביאור הטעם ש"לא עיכבן המקום כהרף עין", כיון שאילו היו נשארים במצרים עוד רגע אחד, היו מגיעים לשער הנו"ן דלעו"ז, ואז היו נשארים בגלות לעולם ח"ו); משא"כ בקרי"ס – אף שאז היתה שלימות הגאולה, וגילוי אלקות נעלה יותר מאשר הגילוי דיצי"מ, הרי עלי' זו היתה בקדושה גופא.

ד. בהמשך להאמור לעיל (במאמר[22]) אודות בחינת משה שבכל אחד מישראל, שהוא ענין התורה, שמזה נמשך אל כל העם שבנפשו, שהוא ענין כללות העבודה, כולל גם עבודת התפלה - ישנו גם ענינו של משה בשייכות לכללות ישראל (שהרי כל הענינים הם בדרך פרט ובדרך כלל[23]), שזהו ענינם של מוסדות התורה, הישיבות, שנקראים בשם "בית גדול"[24], "מקום שמגדלין בו תורה"[25], ומשם נמשך אור התורה בכל שאר עניני עבודת בני־ישראל, וגם "בית גדול" ד"מקום שמגדלין בו תפלה"[25] צריך לקבל מה"מקום שמגדלין בו תורה", כי עיקר הגדלות הוא בענין התורה.

ובנוגע למוסדות שייסדו רבותינו נשיאינו - הנה "מקום שמגדלין בו תפלה" הם הבתי־כנסיות וה"שטיבלאַך" שיסד רבינו הזקן שבהם יתפללו על־פי נוסח האריז"ל כפי שיסד רבינו הזקן[26], כולל גם על־ידי הכנת ההתבוננות קודם התפלה ובעת התפלה, ובאופן שיומשך ה"בכן" מעבודת התפלה גם לאחרי התפלה בהנהגת כל היום; ו"מקום שמגדלין בו תורה" הם ישיבות תומכי תמימים שנתייסדו על־ידי כבוד קדושת אדמו"ר (מהורש"ב) נשמתו־עדן ובנו ממלא מקומו כבוד קדושת מורי־וחמי אדמו"ר[27], ששם לומדים תורה באופן ד"נגש אל הערפל"[28], כנזכר לעיל (במאמר[29]).

וכיון שמחר מתקיימת החגיגה השנתית של ישיבת תומכי תמימים[30] (מקום שמגדלין בו תורה שממנו נמשך לכל ישראל, כנזכר לעיל) - בודאי ישתתפו כולם בחגיגה, וההשתתפות תהיה באופן ד"נגש אל הערפל", והיינו, שלא להתחשב בחשבונות ומדידות והגבלות של השכל, אלא לסייע לישיבה ללא הגבלות, כפי שמתחייב מצד הרצון הפשוט שבנפש שלמעלה מטעם ודעת, ובמילא יהיה הענין ד"נגש אל הערפל" גם בפשטות - ליטול גם מהחסכונות הכמוסים (דוגמת ההעלם ד"ערפל") עבור הישיבה; ועל־ידי־זה יומשך שפע ברכה לכל המשתתפים בכל המצטרך להם, ובאופן של הרחבה.

ויהי־רצון שתהיה הרחבה בישיבות תומכי תמימים - "בית גדול" כפשוטו, הן אצל התלמידים והן אצל הר"מים, משפיעים ומלמדים, הרחבה ברוחניות והרחבה בגשמיות,

[ומה שאמרו רז"ל[31] "כל המקיים את התורה מעוני כו'" - הרי ענין ה"עוני" יכול להתפרש (שלא כפשוטו, אלא) בנוגע להכיוון דיראת שמים, כנ"ל (במאמר[29]) שלימוד התורה צריך להיות ביראת שמים ובביטול],

ועד שמזה נבוא ל"בית גדול" כפשוטו, דקאי על בית המקדש, שיתגלה בביאת משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

ה. נתבאר פירוש רש"י בסוף פרשתנו, "ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך" - דלכאורה, מוטב היה שלא לפרש הטעם[32] "אשר לא תגלה ערותך", כיון שעל־פי־זה צריך להיות האיסור ד"לא תעלה גו'" גם במעלות[33] שהיו בכל המקדש[34], ומזה מוכח שהטעם שבכתוב בא ללמד ענין חדש - "והרי דברים קל־וחומר, ומה אבנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיונן, אמרה תורה הואיל ויש

22) פ"ד (תורת מנחם - התוועדויות חמ"ב ע' 241).
23) מלכים־ב כה, ט.
24) ראה גם תורת מנחם שם ע' 113. וש"נ.
25) מגילה כז, רע"א.
26) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חי"ד ע' 311. וש"נ.
27) ראה גם תורת מנחם שם ע' 227. וש"נ.
28) פרשתנו כ, יח.
29) פ"ה (תורת מנחם - התוועדויות חמ"ב ע' 242).
30) ראה מכתב זאת חנוכה; טו"ב שבט שנה זו (אג"ק חכ"ג ע' שה ואילך; ע' שכח ואילך) - בקשר לחגיגה זו.
31) אבות פ"ד מ"ט.
32) ובהקדים - שבכו"כ ציוויים כתבה תורה הטעם (אף שעיקר קיום המצוות צריך להיות מצד קבלת עול, להיותם רצון העליון) כדי שע"י ידיעת הטעם יתוסף חיות בקיום המצוה (ובלשון החסידות: לחבר את העשי' עם החכמה שלמעלה כו'); אבל כאשר הטעם מעורר קושיא כו' - הרי אדרבה כו', ולכן מוטב הי' שיהי' הציווי ללא טעם.
33) והרי ענין המעלות שבמקדש הו"ע נעלה, כידוע בענין "שיר המעלות" או "שיר למעלות" (ראה פרש"י תהלים קכ, א. קכא, א).
34) ולהעיר, שבנוגע לענין המעלות יש לומר, דכיון שבנין ביהמ"ק הי' באופן ש"הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל" (דברי הימים־א כח, יט. וראה זבחים סב, רע"א), הנה הציווי לבנות מעלות במקדש שולל את האיסור ד"לא תעלה במעלות" (וכמו שהציווי לבנות עץ במקדש שולל את האיסור ד"לא תטע גו' עץ" (פ' שופטים טז, כא)); אבל עדיין יוקשה מהאיסור לפסוע פסיעה גסה (ועל זה לא שייך התירוץ ד"מיד ה' עלי השכיל"). ומצד זה צריך הכתוב להוסיף תיבת "עליו", ללמדנו ש"עליו אי אתה פוסע

בהם צורך (לכהנים כדי לעלות על המזבח (מה־שאין־כן בנוגע למעלות שלפני ההיכל)) לא תנהג בהם (אפילו) מנהג בזיון (בלבד, "קרוב לגילוי ערוה", דחשיב בזיון לכהנים), חבירך שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על בזיונו על־אחת־כמה־וכמה" (שאין לנהוג בו מנהג בזיון, כיון שהבזיון הוא כלפי "יוצרך") - הוגה על־ידי כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקוטי־שיחות חלק כא עמוד 119 ואילך.

* * *

ו. הנקודה של פרשת השבוע היא - מתן תורה.

ואף־על־פי שהענין דמתן־תורה שבפרשת יתרו אינו דומה ואינו מגיע לענין דמתן־תורה שבחג השבועות, וכידוע ביאור ה'צמח־צדק' בזה[35], ולכן יש דעות[36] שקריאת עשרת הדיברות שבפרשת יתרו אינה צריכה להיות בטעם העליון (כמו בחג השבועות) - הרי גם ענינה ונקודתה של פרשת יתרו הוא ענין דמתן־תורה, והדין הוא - כפי שפוסק רבינו הזקן[37] - שגם בפרשת יתרו קורין עשרת הדיברות בטעם העליון.

והנה אמרו חז"ל[38] שבמתן־תורה "צפור לא צווח כו' שור לא געה", ומכל ד' רוחות היו שומעין את הדיבור "אנכי[39] ה' אלקיך"[40].

וענין זה מהוה הוראה בעבודת כל אחד מישראל,

- שהרי הענין דמתן־תורה ישנו תמיד, בכל דור ובכל יום, וכנוסח הברכה: "נותן התורה", לשון הוה[41]. וזהו אחד הטעמים לכך שלאחרי "וידבר[42] אלקים את כל הדברים האלה" כתיב "לאמר"[43], דהיינו, לדורות הבאים, שמאז חוזר ונשנה הענין דמתן־תורה בכל הזמנים[44], ולכן אמרו רבותינו זכרונם־לברכה[45] "מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע, אף כאן כו'" -

שהענין ד"אנכי הוי' אלקיך" צריך להיות נשמע (לא רק בחלק ה"מדבר" שבו, אלא) גם בחלק ה"חי" שבו: צפור, שור וכו', כפי שידע איניש בנפשיה שבזמנים מסויימים ומצד ענינים מסויימים אינו דומה (לא רק למלאכים, אלא) אפילו לבני אדם[46]... ואף־על־פי־כן, הנה גם בזמנים וענינים אלו צריך להיות נשמע הענין ד"אנכי הוי' אלקיך" - שזהו תוכן הענין ד"בכל דרכיך דעהו"[47], והיינו, ש"דרכיך" עצמם נעשים קדושה[48].

וזהו גם אחד הטעמים לכך שכבוד־קדושת־מורי־וחמי אדמו"ר רצה שהספרים יודפסו באופן של יופי והידור, אף־על־פי שזהו ענין חיצוני - כיון שגם ענינים גשמיים וחיצוניים צריכים לנצלם לקדושה.

ז. ענין זה קשור גם עם לימוד התניא על־ידי הרדיו[49] - כפי שנהוג כבר במשך חמש שנים, ועתה מתחילה השנה הששית - כי, כל הכחות הטבעיים, גם אלו שאחרים משתמשים בהם (בעיקר) עבור ענינים בלתי־רצויים, צריכים להיות מנוצלים לקדושה.

וכאשר מנצלים כח זה לקדושה, על־ידי־זה שלומדים ברדיו תורה, וגם פנימיות התורה - הנה מלבד זאת שהעובדה שיש אחרים שמשתמשים בכח זה עבור ענינים בלתי־רצויים אינה פוגעת חס־ושלום בתורה, שהרי "אין דברי תורה מקבלין טומאה"[45], אלא יתירה מזה - שהתורה פועלת ענין של טהרה, שהרי תורה נמשלה לאש[45], ו"עיקר טבילותא בנורא"[50].

פסיעה גסה, אבל אתה פוסע פסיעה גסה בהיכל ובקדש הקדשים" (מכילתא עה"פ); משא"כ אם הי' כתוב רק "ולא תעלה במעלות על מזבחי", ללא טעם, אזי לא הי' מקום לקושיא מלכתחילה.

35) ראה סה"ש תש"ג ע' 119.

36) ראה מג"א או"ח ר"ס תצד.

37) שם סי"א.

38) שמו"ר ספכ"ט.

39) פרשתנו כ, ב. ואתחנן ו, ה.

40) שם פ"ה, ט. תנחומא שמות כה. תקו"ז תכ"ב (סד, ב). תניא פל"ו.

41) ראה של"ה כה, א. לקו"ת תזריע כג, א. ובכ"מ. ואתחנן ה, ו.

42) שם, א.

43) ראה תו"א פרשתנו סז, ב. וראה גם לקו"ת שה"ש מ, א.

44) ראה עד"ז תו"א שם. לקו"ת שם מב, א.

45) ברכות כב, א. וש"נ.

46) ראה חגיגה טז, א.

47) משלי ג, ו. וראה רמב"ם הל' דעות ספ"ג.

48) ראה גם שיחת י"ט כסלו סי"ט (תורת מנחם - התוועדויות חמ"ב ע' 26). וש"נ.

49) ראה גם שיחת ש"פ משפטים, פ' שקלים, מבה"ח אדר דאשתקד סט"ו (תורת מנחם - התוועדויות חל"ט ע' 119). שם חמ"א ע' 202. וש"נ.

50) סנהדרין לט, סע"א.

ח. ויש לקשר זה עם הפרשה הבאה - "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם":

א) "ואלה מוסיף על הראשונים"[51] - שהענינים שבין אדם לחבירו אודותם מדובר בפרשת משפטים, באים בהמשך ומיוסדים "על הראשונים", הענינים שבין אדם למקום עד ל"אנכי הוי' אלקיך" שבפרשת יתרו - על־דרך האמור לעיל שממשיכים את הענין ד"אנכי הוי' אלקיך" גם בשכל אנושי.

ב) איתא בירושלמי[52] ש"תשים" הוא מלשון "סימה" שפירושו "אוצר" - דקאי על פנימיות התורה. ומתאים גם עם פירוש רבינו הזקן[53] ש"לפניהם" היינו "לפנימיותם", פנימיות הנשמה (כידוע שסתים דאורייתא קשור עם סתים דנשמה[54]); וביחד עם זה ישנו גם הפירוש ד"תשים לפניהם": "תשים" - "סדורה בפיהם"[51], "לפניהם" - "להראות לו פנים"[55], והיינו, שגם סתים דאורייתא ("תשים") שקשור עם סתים דנשמה ("לפניהם") צריך להיות באופן ד"סדורה בפיהם" ו"להראות לו פנים" - חיבור עליונים ותחתונים[56].

אלא שזהו רק החיבור דסתים וגליא בקדושה, בדוגמת קריעת ים־סוף, וכאמור לעיל (סעיף א) שאין זה מספיק, אלא צריך להיות גם מלחמת עמלק - הפיכת הלעומת־זה לקדושה, שעל־ידי־זה יהיה "השם שלם והכסא שלם"[57].

51) פרש"י ר"פ משפטים.
52) ע"ז פ"ב סה"ז, ובפ"מ שם.
53) תו"א משפטים עה, ג.
54) ראה זח"ג עג, א. לקו"ת ויקרא ה, ג. ובכ"מ.
55) עירובין נד, ב.
56) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל"ג ע' 100 ואילך. וש"נ.
57) תנחומא ס"פ תצא. פרש"י ס"פ בשלח.

אגרות קודש

ב"ה, ט"ו שבט תשי"ב
ברוקלין.

שלום וברכה!

בעתו קבלתי מכתבו מח' שבט ונזכרו שמותיהם על הציון של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, ובטח יעורר ר"ר על כל הנזכרים במכתבו להמצטרך להם.

אקוה אשר לעת קבלת מכתבי הנה כבר הוטב מצב בריאותו ויודיע מזה וכן ממצב ב"ב שיחיו.

תמי' קצת שלא הי' כאן לא בי"ט כסלו ולא ביום ההילולא להשתטח על ציון כ"ק מו"ח אדמו"ר, ואף אם אמת נכון הדבר שיש אצלו טעם ותירוץ ע"ז. הנה אין זה נוגע אלא בענין שכר ועונש שלא להענישו ח"ו על מה שלא הי' נוכח כאן, אבל ידוע בענין דאונס רחמנא פטרי' [כ]מאן [ד]עביד לא אמרינן, ובטח האריכות בזה אך למותר.

בודאי ישתמש בהשפעתו על ב"ד שי' להחזיקו ולעוררו על דבר ההליכה בדרך התורה והמצוה ומזמן לזמן להזכירו ע"ד הבטחתו לי לחזור לישיבת תומכי תמימים ויש לקוות אשר לבסוף הנה יסכים ע"ז.

בברכה.

לקוטי־שיחות פרשת יתרו כרך טז שיחה ג

מתורגם ללשון הקודש

א.

השאלות על דברי רב יוסף

אחד ממאמרי חז״ל המבטאים את הגדלות הנפלאה של מתן תורה הוא מאמר שבמסכת פסחים[1]: ״רב יוסף ביומא דעצרתא אמר: עבדי לי עגלא תילתא. אמר: אי לאו האי יומא דקא גרים, כמה יוסף איכא בשוקא״ (=רב יוסף הורה בחג השבועות להכין לו עגלה משולשת, ואמר: לולא יום זה שגרם להגיעי לדרגה זו — כמה יוסף יש בשוק).

בין השאלות המתעוררות על המאמר, נמצאת השאלה: מהי משמעות המילים ״האי יומא״? כוונת רב יוסף במאמרו היא, שמעלתו על פני אחרים היא בזכות התורה שלמד, כפירוש רש״י, ומדוע הוא אומר זאת באופן מוסתר, ולא אומר בגלוי ״אי לאו תורה״[2] וכדומה?

יתר־על־כן: רב יוסף רוצה לציין את מעלת לימוד התורה, ודבר זה אינו קשור דוקא ל״האי יומא״ — יום נתינת התורה, כי למדו תורה גם לפני מתן תורה, כמאמר חז״ל[3] ״מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם. היו במצרים ישיבה עמהם... אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה...״, ומדוע הוא קושר זאת ל״האי יומא״?

כן יש להבין: מה מוסיפות המילים ״דקא גרים״ — די היה במילים ״אי לאו האי יומא״?

ב.

אין כוונתו רק למעלת בחירת עם ישראל

לכאורה, ניתן היה לומר, שכוונת רב יוסף באומרו ״האי יומא״ לא היתה למעלת יום זה כיום מתן תורה, אלא כיום שבו אירע ״והייתם לי סגולה מכל העמים״[4], בחירת הקדוש־ברוך־הוא בישראל מכל עם ולשון[5], ובזאת שונה רב יוסף מ״כמה יוסף בשוקא״. ולפיכך אין הוא מתבטא במילים ״אי לאו תורה״, כי־אם ״האי יומא״, ומוסיף ״דקא גרים״, ועל־ידי כך הוא מדגיש שאין הוא מתכוון למתן תורה, אלא לענין אחר שנגרם ביום זה.

אבל קשה להניח שזהו הטעם היחיד לדבריו[6], כי רש״י, שהוא ראש הפשטנים, מסביר: ״שלמדתי תורה״, ופירוש זה אף מובן מתוכן הסוגיות שלפני־כן[7] ושלאחרי־כן[8], שבהן מדובר על מעלת התורה ולימודה. ועוד ועיקר: לפי זה, זוהי מעלה של כל ישראל, לעומת ״כל העמים״, ואילו ממאמר רב יוסף נראה[9] שמדובר על מעלה מיוחדת שבו, בשונה מיהודים אחרים[10].

ג.

דיוקים נוספים במאמר

יש לשים לב לעוד כמה דיוקים במאמר רב יוסף:

א) מדוע הוא אומר ״כמה יוסף איכא״ ולא סתם ״כמה אינשי״ — מהי החשיבות של שמו יוסף לגבי מעלתו המיוחדת, וכפי אשר רש״י מדגיש זאת יותר ״הרי אנשים הרבה בשוק ששמן יוסף״?

ב) מהי כוונתו בהוספת המילה ״בשוקא״, ולא סתם ״כמה יוסף איכא״?

ואין לומר, שבכך הוא רוצה להדגיש את ההבדל בינו לבין ״כמה יוסף״, אשר הם נמצאים ״בשוקא״, ולא בבית המדרש, כמוהו, שהרי דבר זה מובן גם ללא המילה ״בשוקא״: לולא מתן תורה לא היה בכלל בית מדרש, וכל מקום היה ״שוקא״, להיפך מבית־המדרש.

ד.

ההבדל בין קיום המצוות לפני מ״ת ולאחריו

ההסבר לכך הוא:

ההבדל הפשוט בין לימוד התורה וקיום המצוות לפני מתן תורה [כפי שמספרים חז״ל על לימוד התורה

---

1) סח, ב.

2) וע״ד מאמר ר״נ בקדושין (לג, סע״א).

3) יומא כח, ב. וראה תנחומא ס״פ ויגש. פרש״י שם. מו, כח.

4) פרשתנו יט, ה. וראה פרש״י שם: אם עתה תקבלו כו׳.

5) ראה מ״א בשו״ע או״ח סי׳ ס׳ סק״ב. שו״ע אדה״ז שם ס״ד.

6) נוסף על הדוחק שג״ז הוא מצד נתינת התורה, כבמ״מ שבהערה שלפנ״ז.

7) ״הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם מ״ט יום שניתנה בו תורה״ — ״להראות שנוח ומקובל יום זה לישראל שניתנה תורה בו״ (פרש״י שם).

8) ״רב ששת כל תלתין יומין מהדר לי׳ תלמודי׳ ואמר כו׳״.

9) וכמאמר רע״ק במו״ק כא, ב: כמה עקיבא בשוק. ר״נ בקדושין שם: כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא.

10) אף ש(בדוחק עכ״פ) י״ל ד״והייתם לי סגולה מכה״ע״ תלוי בהתנאים ״אם שמוע גו׳ ושמרתם גו׳״ ובזה מעלת רב יוסף לגבי ״יוסף בשוקא״.

לפני מתן תורה, כדלעיל, ועל קיום המצוות[11] "קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה"] לבין לימוד התורה וקיומה לאחר מתן־תורה הוא, שלפני מתן תורה היה קיום המצוות באופן של "אינו מצווה ועושה", ולאחר מתן תורה היה זה באופן של "מצווה ועושה".

היתרון שב"מצווה ועושה" איננו רק אצל מקיים המצוה – ה'גברא', שהוא מקבל שכר גדול יותר[12] וכדומה, אלא גם בחפץ שבו נעשית המצוה:

לפני מתן תורה קויימו המצוות רק מצד האדם ובכוחו, ללא ציווי הבורא, ולכן לא השפיע קיום המצוה על החפץ שבו היא נעשתה, ולא נגרם בו שום שינוי במהותו ובאיכותו מבריאתו – הוא לא נהפך לחפץ של מצוה. ההשפעה היחידה היתה על האדם[13], מקיים המצוה[14].

ואילו לאחר מתן תורה, כאשר נצטוינו מאת הקב"ה על מצוות־עשה ועל מצוות לא־תעשה, משפיעה פעולת המצוה גם על החפץ. באמצעות ציווי הבורא לאדם אפשר לשנות גם את החפצים שבהם נעשית המצוה, או העבירה, ר"ל[15].

כאשר יהודי מקיים מצות־עשה, משפיע הדבר גם על ה'גברא', מקיים המצוה, וגם החפץ נעשה חפץ של מצוה[16]. ובדומה לכך גם לגבי מצוות לא־תעשה: כאשר עוברים חלילה עבירה, אין היא משפיעה רק על הגברא, אלא גם על החפצא, ההופך לדבר מתועב[17].

ה.

אצל אברהם רק המילה הי' חפץ של מצוה

כך מובן, כמוסבר במקום אחר בהרחבה[18], מדוע כאשר רצה אברהם אבינו להשביע את אליעזר בנקיטת חפץ של מצוה[19], הוא אמר לו[20] "שים נא ידך תחת ירכי" – דבר שהוא, לכאורה, היפך הצניעות – והרי אברהם קיים את כל התורה כולה, והיו לו חפצי מצוה רבים שבהם יכול היה להשביע את אליעזר?

אלא, ההסבר לכך הוא כדלעיל, שקיום המצוות אצל אברהם היה מעצמו, ולא מפני ציווי הבורא, ולכן לא היה בכוחו להפוך חפץ לחפץ של מצוה[21], חוץ ממצות מילה, שעליה הוא נצטווה, ולכן היה זה חפץ קדוש[22].

בכל זאת אומר הרמב"ם[23]: "אין אנו מלין מפני שאברהם אבינו ע"ה מל עצמו ואנשי ביתו, אלא מפני שהקדוש־ברוך־הוא ציוה אותנו על־ידי משה רבינו שנימול", למרות שציווי הקדוש־ברוך־הוא אל אברהם היה "אתה וזרעך אחריך לדורותם"[24] – כי שלמות הענין של קדושת חפץ היא רק לאחר מתן תורה. ואחת

---

11) יומא שם. קדושין פב, א. בפרש"י תולדות כו, ה (בנוגע לאברהם). שם כו, יב. כז, ג. כז, ט (בנוגע ליצחק). וישלח לב, ה (ביעקב) . וירא יט, ג ובפרש"י (בלוט).

12) ראה קדושין לא, א. ב"ק לח, א. פז, א. ובכ"מ. וכפי' התוס' קדושין שם ד"ה גדול* (ועוד) שהוא במעלת פעולת הגברא. ולהעיר מפירוש המשניות להרמב"ם שצויין בסוף הערה 17.

13) להעיר מהדיעות דאיסורי דרבנן הם רק איסורי גברא וההסברה בזה, ועד"ז במצות דרבנן. ראה אתוון דאורייתא כלל יו"ד. ועוד. לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 55.

14) וע"פ מרז"ל שעד מ"ת הייתה הגזירה דתחתונים לא יעלו למעלה כו' (שמו"ר פי"ב, ג. תנחומא וארא טו) י"ל שכן הוא גם בד' מצות בני נח לפני מ"ת אף שנצטוו עליהם. והטעם כי תוכנם הרי הוא – ישוב העולם, בין אדם לחבירו** – ואי"ז שייך להחפצא. וראה לקו"ש חי"ז ע' 317 שוה"ג להערה 21, שע"פ פשש"מ משמע דרק בזה שמפורש (נח ט, ד ואילך) נצטוו ב"נ בפירוש. ואכ"מ.

15) ועפ"ז יומתק זה שמ"ת דוקא פעל קיום העולם, כדרז"ל (שבת פח, א. וש"נ. וראה המשך הגמרא פסחים שם "והא"ר אליעזר כו'"), אף שלפני זה קיימו האבות כל התורה, כי רק התורה שלאחרי מ"ת פועלת בחפצא דהעולם, משא"כ דלפני מ"ת. וראה צל"ח פסחים שם.

16) וכמה דרגות בזה: תשמישי מצוה, תשמישי קדושה, קדושה כו' – ראה מגילה כו, ב. רמב"ם הל' ס"ת פ"י ה"ג ואילך. טושו"ע או"ח סי' קנד. יו"ד סרפ"ב. וראה שו"ע אדה"ז סי' מב ס"ו.

17) ולהעיר מדין מצוה הבאה בעבירה. (ועיין תניא פל"ז שלאחרי שמביא הדוגמא בזה "אתרוג שאינו ערלה" מוסיף ומעות הצדקה שאינן גזל***. ובהגהה שם מדמה "כל מצוה הבאה בעבירה" לאתרוג דערלה!). וראה לקח טוב כלל י"ב. בית האוצר מערכת א' כלל קכה. וראה צפע"נ הל' מאכא"ס והל' תרומות שנסמן לקמן הערה 51.

וע"פ הנ"ל בפנים י"ל שגם ז' מצות ב"נ (ראה לעיל הערה 14) – נתחדש לאחר מ"ת שמשנים החפצא (ראה רמב"ם ספ"ח מהל' מלכים).

ולהעיר מפי' המשניות להרמב"ם ספ"ג דתרומות. וראה לקמן בפנים סי"א. ואכ"מ.

18) לקו"ש [המתורגם] ח"א ע' 33 ואילך. ח"ג 13.

19) שבועות לח, ב. שו"ע חו"מ ספ"ד סי"ג־טו.

20) חיי שרה כד, ב.

21) וצ"ע בגדרו של יצחק לאחרי העקידה – שנקרא "עולה תמימה" (פרש"י תולדות כו, ג. מב"ר פ' סד, ג). וראה לקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 220 הערה 44 ובשוה"ג שם.

22) ראה תוד"ה האי דיינא (שבועות שם). ועי' לשון רש"י עה"פ שם. ובפרש"י רש"י. ואכ"מ.

23) פיה"מ ספ"ז דחולין. וראה סנהדרין נט, ב. וצפע"נ שם.

24) לך יז, ט.

---

*) ביאור התוס' – ראה אוה"ת מסעי ע' תיג.

**) וגם ע"ז – ה"ז אדרבה יסוד ישובו של עולם וכמש"נ אין יראת אלקים במקום הזה והרגוני ע"ד אשתי (וירא כ, יא).

***) וראה בצד החיובי (שם פל"ד) "החומש מעלה עמו כל הארבע ידות". ראה לקו"ש חי"ב ע' 135.

הסיבות לכך היא, שאינו דומה ציווי בנבואה לאברהם, על מצוה פרטית לאיש פרטי, לציוויים של הקדוש־ברוך־הוא במתן תורה[25] על ידי משה רבינו, ששם ניתנו כל תרי"ג המצוות לכל ישראל[26].

ו.

רק "יוסף" שלאחר מתן תורה גורם לתוספת ושינוי בעולם

וזוהי משמעות דברי רב יוסף "אי לאו האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא": "אי לאו האי יומא" של מתן תורה, היו גם כן לומדים תורה ומקיימים מצוות, כדלעיל, וזהו ענין של "יוסף"[27] — הוספה בקדושה, אבל "כמה יוסף", התוספת בקדושה על־ידי קיום תורה ומצוות לפני מתן תורה, הם באופן שהעולם נשאר "בשוקא", בדיוק כמו לפני לימוד התורה וקיום המצוות — רשות רבים רגילה, כי השפעת קיום התורה והמצוות היא רק לגבי האדם, ולא בעניני העולם, אשר הם אינם נעשים חפצא דקדושא.

רק מפני "האי יומא", כאשר הקב"ה ציוה על תורה ומצוות, גורם "יוסף" לתוספת ולשינוי בעולם עצמו, שאיננו נשאר "בשוקא" — ההשפעה של לימוד התורה וקיום המצוות איננה רק לגבי האדם, אלא כל מציאות ה"שוקא" מתהפכת לחפץ של מצוה, למקום קדוש וכדומה.

ז.

"שלמדתי תורה ונתרוממתי"

לפי זה מובנת התוספת של רש"י "שלמדתי תורה ונתרוממתי" — שהרי, לכאורה, כיצד לומד רש"י מלשון רב יוסף את הענין של "נתרוממתי"? הן הפירוש הפשוט של דבריו הוא, שבאמצעות לימוד התורה הוא נעשה שונה מכל בני האדם שבשוק, שאינם לומדים תורה.

אבל לפי האמור לעיל מובן הדבר: כשם שהשינוי שגרם "האי יומא", הוא שלאחריו משנה קיום המצוות את החפץ לחפץ של מצוה, כך גם לגבי לימוד התורה: אמנם, גם לפני מתן תורה יכלו ללמוד תורה, להשיג את חכמתה, ולקנות דברי תורה, אבל הדבר לא השפיע על שינוי ה"חפצא" של לומד התורה. ואילו באמצעות לימוד התורה לאחר מתן תורה חל שינוי בלומד — "ונתרוממתי"[28], הוא נעשה לחפץ נעלה יותר.

ח.

לפני מתן תורה לא היה חפץ שהוא ערלה או קדושה

לפי האמור לעיל יובנו המילים "דקא גרים":

בשינוי שהביא "האי יומא" ישנו עוד ענין:

לפני מתן תורה לא היו האיסור או המצוה חלים על החפצא, על עניני העולם, אלא היו ציוויים על האדם של 'עשה' ו'לא תעשה'. ואילו לאחר מתן תורה, יש בחפץ ובעולם עצמו מהות של מצוה או איסור.

מעין דוגמא לדבר זה אפשר למצוא לפני מתן תורה:

אחד מן ההסברים לכך שאברהם אבינו לא קיים את מצות מילה לפני שהוא נצטווה על כך, למרות ש"קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה", הוא, שכיוון שלא היה ציווי על המילה הרי לא היה במציאות של התורה כל המושג של דבר שהוא ערלה, לכן גם לא היתה קיימת מציאות של מילת הערלה, אלא היה זה כחותך בעלמא.

אמנם, כך הוא הדבר גם באכילת מצה וכדומה, שאין כלל מציאות של מצה, או עניני מצוות בדומה לזה, ובכל זאת אנו מוצאים קיום אכילת מצה וכל המצוות על־ידי אברהם ובניו אחריו[29]. אלא, ההסבר לכך הוא, שבכל אופן היה מושג של אכילת מצוה, והיו הבדלים באכילה של "פת לחם", "בן הבקר" וכדומה, כמו בהכנסת אורחים של אברהם, ובכללות, היה קיים מושג של "לעשות צדקה", כולל לבוש ובית. (ועוד: בקיום מצוות אחרות אין הבדל זה מונע את קיום המצוה כראוי, ואילו במצות מילה, לו היה מל לפני שהיה בכלל ענין של ערלה, היה מתבטל בעקבות זאת הקיום של מצות מילת הערלה[30], שאחרי ציווי הקדוש־ברוך־הוא[31]).

---

25) ראה בארוכה לקו"ש חי"ט (ע' 177: ע' 182 ואילך). ועוד.

26) ראה לקמן בפנים סי"א החילוק בפשטות.

27) וברע"ק ובר"נ (ראה לעיל הערה 9) — גם בהיותם "בשוק" (לולא תורתם) — צניע ומעלי (רע"ק — כתובות סב, ב), יראת חטא (ר"נ — שלהי סוטה. וראה שבת קנו, ב).

28) משא"כ ר"נ קדושין (לג, סע"א) דקאמר "אי לאו תורה" דלא קאי ברוממות ובמעלת עצמו אלא "בשביל תורה". ולהעיר מדעת רב יוסף (שם לב, סע"א) "אפילו הרב שמחל על כבודו כבודו מחול". וי"ל כיון דנתרוממתי הוא שינוי חפצא בו הרי יכול למחול. וראה שם "תורה דילי' היא". ואכ"מ.

29) ראה תוד"ה אלא ר"ה יא, א. פרש"י וירא יט, ג. פדר"א פל"ב הובא בפרש"י תולדות כז, ט. תיב"ע שם. צפע"נ וירא יח, ו. תולדות כז, ג ואילך. ובכ"מ.

30) וע"ד מה שהובא בריב"א ס"פ לך בשם הר"ף.

31) אף שהי' יכול להטיף דם ברית הרי מ"מ הי' חסר ענין עיקרי — העברת ערלה.

וכך גם לאחר מתן תורה:

כשם שהאיסורים של התורה אינם חלים רק על הגברא, אלא גם החפצא הוא דבר מתועב, כך גם לגבי המצוות, שגם לפני פעולת המצוה של האדם חלה קדושה על החפץ, בגלל הציווי עצמו, דבר שלא היה לפני מתן תורה.

אבל מובן שהחפץ נעשה קדוש רק בשעת קיום הציווי, כאשר מקיימים בפועל את מצות תפילין בתפילין[32], מצות נטילת ד' מינים באתרוג וכדומה.

ט.

פסח מצה ומרור - בראש חודש

לפי האמור לעיל אפשר להבין מאמר ב"מכילתא", שנראה, לכאורה, תמוה:

על הפסוק[33] "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" — מצות סיפור יציאת מצרים — נאמר במכילתא[34]: "יכול מראש חודש, תלמוד לומר ביום ההוא, אי ביום ההוא יכול מבעוד יום, תלמוד לומר בעבור זה, בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך".

ומסבירים המפרשים[35] שאפשר לחשוב שחובת "והגדת לבנך" (סיפור יציאת מצרים), תחול מראש־חודש, כשם שמשה "הגיד" אז את דיני פסח ומצוות אכילתו, ו"מצות על מרורים יאכלוהו"[36], (ו"הגדה" זו הביאה את הגאולה ביציאת מצרים), כמו כן גם הדיבור של עם ישראל "והגדת לבנך" (סיפור יציאת מצרים) חייב להיות מראש־חודש. אלא, שמן הפסוק לומדים שצריך להיות "ביום ההוא..." ודוקא "בשעה שיש מצה ומרור...".

יש להבין: מפשטות לשון המכילתא נראה, שהמסקנה שלומדת המכילתא שחובת סיפור יציאת מצרים חלה דוקא "בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך" אינה נובעת מחידוש כלשהו בהגדרת מהות יציאת מצרים ותוכנו. אלא, גם לפי הסברא הראשונית במכילתא לומדים מן הפסוק "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים", שסיפור יציאת מצרים קשור לנושאים אלו, ויש להזכיר[37] את הפסח[38], מצה ומרור, יחד עם הסיפור ביציאת מצרים, אבל מן הדיוק בפסוק מסיקים רק את החידוש לגבי זמן קיום המצוה, שהיא דוקא "בשעה שיש (פסח) מצה ומרור... מונחים לפניך".

וצריך להבין מהו הקשר שבין פסח מצה ומרור, שכל מציאותם התהוותה רק בליל ט"ו בניסן, לבין "ראש חודש", או ל"מבעוד יום"?

י.

"בשעה שיש מצה ומרור..."

ההסבר לכך הוא: בראש־חודש ציוה הקב"ה על עשיית הפסח ואכילתו ואכילת מצה ומרור, ולכן כבר אז נתחדשה המציאות של ה"חפצא": פסח מצה ומרור, דבר שלא היה קיים בזמן האבות ואצל בני ישראל לפני ראש־חודש.

[ועוד: יש אומרים שהחובה של "שואלין ודורשין" בהלכות פסח "קודם הפסח" חלה שבועיים לפני פסח[39], ויוצא שבראש־חודש כבר מתחילה להתקיים המציאות המיוחדת של "חפצא" של פסח מצה ומרור, לפי הלכות התורה],

וניתן היה לומר שכבר אז חלה חובת "והגדת לבנך"[40] — הדיבור אודות פסח מצה ומרור ויציאת מצרים, כיוון שאז קבלה מציאותם משמעות מיוחדת[41].

---

32) ולהעיר אשר תפלה של ראש, אחר שכבר לבשן אסור לשנותן לשל יד, משא"כ באם לא לבשן אדם (אף שגם אז אסור לשנותה לדבר חול). ראה מנחות לד, ב. רמב"ם הל' תפלין פ"ג הי"ד. טושו"ע (ואדה"ז) או"ח סי' מב, ס"א. וכמה דינים כיו"ב.

33) בא יג, ח.

34) הלשון בפנים הוא כהגירסא בהגש"פ. ובמכילתא הוא בשינוי לשון.

35) ראה ספר האורה לרש"י ע' קה. ריטב"א להגש"פ. שבלי הלקט סדר פסח (ריח). אבודרהם. ועוד.

36) בא יב, ח.

37) וכמאמר ר"ג (פסחים קטז, סע"א במשנה) "כל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו כו' פסח מצה ומרור". וברמב"ם הל' חו"מ פ"ז ה"ח. ומסיים: ודברים האלו כולן הן הנקראין הגדה. ומשמע דזה דלא יצא ידי חובתו היינו מצות סיפור ביציאת מצרים, וכ"ה בקרית ספר לרמב"ם שם. וכ"כ במאירי פסחים שם. וראה פמ"ג או"ח (א"א) סתע"ט סק"ב. סתפ"ה סק"א. ולהעיר דמצינו יתירה מזו דאכילת פסח ומצה היינו זכירת יצי"מ — פרש"י ראה טז, ג. שו"ת הרא"ש כלל כד סי' ב. וראה לקו"ש חי"ז ע' 79 הערה 20.

38) ראה שבלי הלקט שם, ד"בזמן שביהמ"ק קיים הי' אומר בשעה שפסח ומצה ומרור מונחים כו'".

39) רשב"ג — תוספתא מגילה פ"ג, ב. פסחים ו, סע"א ואילך.

כן הובא בספר האורה לרש"י שם. ובכל בו (בפי' הב'). אבל בפרש"י להגש"פ "הואיל ואנו שואלין בהל' הפסח קודם לפסח ל' יום כו'". ובשבלי הלקט בסתמא "בהל' המועד קודם המועד" אבל ממשיך "שהרי עומד (משה) בר"ח ומזהיר כו'".

40) להעיר מטושו"ע סתפ"א ס"ב (ואדה"ז שם ס"א) "חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בניסים ובנפלאות כו'" שמשמע (קצת) שהעסק בהל' פסח יש בו צד השווה לעסק ביצי"מ וסיפור ביצי"מ. וראה מכילתא ס"פ בא. גבורות ה' להמהר"ל ספ"ב. צל"ח ברכות יב, ב ד"ה מזכירין.

41) וע"פ הנ"ל מובנים דברי הגמרא (פסחים שם) דמצד הדין ד"שואלין ודורשין בהל' הפסח קודם לפסח כו'" חל חיוב ביעור חמץ

הסברא השניה במכילתא היא, שמן הנאמר "ביום ההוא" לומדים שאין די במציאות ה"חפצא" כפי שהוא בראש חודש, אבל מספיקה מציאותם "מבעוד יום", שאז קיימת מציאותם גם מצד חובת ה"גברא"[42], ולא רק מצד ה"חפצא", בזמן זה חלה בפועל החובה על ה'גברא'[43] להקריב את קרבן פסח[44].

אבל המסקנה היא, שצריך להיות "(בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש) מצה ומרור מונחים לפניך": אפשר להזכיר את מצות פסח ומצה ומרור, ולקיים את מצות סיפור יציאת מצרים הקשורה לכך, רק כאשר קיימת החובה על אכילת מצה ומרור למעשה בלילה[45], כאשר האדם עומד לקיים את המצוה[46] והמצוה חלה בפועל על ה'חפצא'[47], ולא לפני כן[48].

[וזאת לא רק לגבי מצה ומרור, כי־אם גם לגבי קרבן פסח. אמנם, כבר הקריבוהו בין הערביים, אבל הוא "לא בא מתחילתו אלא לאכילה"[49], ולכן שלימות המצוה ב"חפצא" של קרבן פסח היא רק בלילה, בעת חובת האכילה[50], ביחד עם מצה ומרור[51]].

יא.

מתן תורה גרם לאפשרות של חפצא דמצוה

ולפיכך אמר רב יוסף "האי יומא דקא גרים": המשמעות הפשוטה של "גרים" היא, שהפעולה איננה תוצאה ישירה, אלא נגרמה באופן עקיף.

וכך בענינו: כאמור, חל שינוי ב'חפצא' ("ונתרוממתי") באמצעות לימוד התורה וקיום המצוות בפועל, "האי יומא" גרם לכך שלימוד התורה וקיום המצוות ישנו את ה'חפצא', בשני דברים[52]:

א) נתחדשה המציאות של 'חפצא דמצוה', שעניני העולם הם כלי מוכשר לקיום מצוה בהם או באמצעותם.

ב) אז חל שינוי ב"חפצא" של בני ישראל עצמם —

בתוך שלושים יום, לא לפנ"ז.

42) בספר האורה "יכול מבעוד יום משעת זמן הפסח", ובפרש"י להגש"פ "שאתה שוחט וכו'". ועד"ז הוא בשבלי הלקט. אבודרהם. כל בו. ועוד.

43) בזמן דמבעוד יום יש כמה דרגות זו למעלה מזו: א) קודם חצות אף שאסור להקריב אז מצד לא תזבח על חמץ גו' (משפטים כג, יח) הרי לדעת בן בתירא כשר כשהקריבו (בדיעבד). וכל היום מקרי זמנו (ראה פסחים קח, א. זבחים יא, ב). ב) לאחר חצות אבל קודם הקרבת התמיד דאף שאסור אז להקריבו, מקרי זמן שחיטה, ראה פסחים ה, א תוד"ה לא תשחט*. ג) בין הערביים הזמן דחייב להקריבו בפועל. וראה לשון השבלי הלקט דלקמן הערה 50.

44) וגם במצה ומרור י"ל שנתוסף בגדר חפצא ב"ביום ההוא" (ע"ז שבר"ח שהוא רק מצד ציווי והלכות), כי:

א) מצה ומרור הם מצוה אחת עם הפסח והם מכשירי פסח (ראה פסחים צ, א. מכילתא הובא בסהמ"צ להרמב"ם מ"ע נו. וראה צפע"נ השלמה יד, ד. ל, ד. מהד"ת עד, א), וא"כ כמו שניתוסף בגדר החפצא דפסח "ביום ההוא", כן י"ל גם במצה ומרור.

ב) גם בזמן הזה אסור לאכול מצה ער"פ (ירושלמי פסחים פ"י ה"א. רמב"ם ספ"ר מהלי חו"מ. טושו"ע (ואדה"ז) או"ח סתע"א ס"ב (ס"ד)**) וכן יש נוהגין במרור (רמ"א ואדה"ז שם (סי"א)), וא"כ איסורו חישובו (כבכורות י, א. פרש"י ביצה כז, ב ד"ה חלה)***.

ג) "נהגו כל ישראל שלא ללוש המצות של מצוה עד אחר חצות היום בע"פ שהוא זמן הקרבת הפסח שמצות מצוה הוקשה למצות הפסח כו'" (שו"ע אדה"ז ר"ס תנח מטושו"ע שם). ולכמה דיעות אסור באם אפה קודם, ראה טור שם. ובנו"כ.

ובספר הפרדס (והאורה. מחו"ר. ועוד) לרש"י "מצינו איסורא דאורייתא (לאפות מצה בערב שבת – בע"פ שחל בשבת) דהא הוקשו מצות לפסח כו' מה עשיית הפסח משבע שעות ומחצה ואילך אף עשיית מצה כן כו'". ובספר האורה שם מסיים "מיכן סמכו רבותינו שלא לעסוק בבצק לצורך מצה קודם ביעור חמץ שנאמר לא תשחט על חמץ כו' לא תשחט הפסח כו' ואם לש קודם ביעור הרי הוא כיוצא בפסח שנשחט קודם ביעור חמץ".

וגם לדעת הגאונים (רבינו אליעזר ור' שמואל הכהן) שבדיעבד כשר כשאפה קודם חצות "לכתחילה יש ליזהר משום חביבה מצוה בשעתה" (טור שם. שבה"ל סרי"ג. ועוד). ולהעיר מל' השבה"ל שם "וראי' לדבר מיוצאי מצרים שלא אפו המצות מראש חודש אע"פ שנצטוו על פסח מצה ומרור מאז אלא המתינו עד שיצאו ממצרים דכתיב כו'".

45) ראה שו"ת תרומת הדשן סקל"ז. ובשו"ע אדה"ז סתע"ג ס"ג: "בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך לשם חובה".

46) וכן משמע להגירסא כמו"ש במכילתא "לפניך על שלחנך", משא"כ להגי' המובאה בהגש"פ (וראה שינוי הל' דתרוה"ד ואדה"ז שבהערה הקודמת). וראה הגש"פ קה"ת על הפסקא "יכול מר"ח".

47) ראה ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ רס"ג עשה לג (קפז, ד).

48) להעיר בכהנ"ל מהשקו"ט הידוע האם יש חיוב המצוה על האדם גם לפני זמן המצוה. וראה צפע"נ על הרמב"ם הל' שבועות (פ"ה הט"ו) שמחלק בין סוכה ומצה. וראה לקח טוב כלל ו (לא, א ואילך). שד"ח אסיפת דינים מע' יו"כ סי' א' סק"י. לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 64 בהערה. לקו"ש חל"ב ס"ע 129 ואילך.

49) פסחים עו, ב.

50) ראה שבלי הלקט שבהערה 35: למדת שמצות ההגדה בשעת אכילתו של פסח ולא בשעת אזהרתו ולא בשעת לקיחתו ולא בשעת שחיטתו.

51) ולהעיר בכהנ"ל מצפע"נ מהד"ת (מ, א. עז, א) דמחלק בין מצה ומרור (וכמה מצוות) אם נעשה חפצא דמצוה לפני מעשה המצוה או שנעשה בעת קיום המצוה. ועד"ז באיסורים – ראה צפע"נ הל' מאכלות אסורות פ"ב הכ"ה. הל' תרומות (ל, א).

52) להעיר מאוה"ת מסעי ריש ע' א'שס.

---

*) וראה לקח טוב (להר"י ענגל) כלל ד. בית האוצר מערכת א' כלל קכא.

**) ובפר"ח שם סוסק"ב בשם הרוקח (סי' רפ) "דאסור לאכול מצה בער"פ דכתיב בערב תאכלו מצות" – "משמע דס"ל דאסור מדאורייתא (וכמו בפסח) דהו"ל לאו הבא מכלל עשה כו'". וראה פמ"ג (משב"ז) סתע"ב סק"א. הגהות "טוב ירושלים" לירושלמי שם. אבל דעת אדה"ז (שבפנים ההערה) שהוא רק מדרבנן.

***) ולהעיר שמצינו כמה דיעות בזמן התחלת איסור אכילת מצה בע"פ: מליל יד (מלחמות ה' ס"פ ג דפסחים. ובח"י שם סק"ז שכ"ה משמעות המ"א); כל היום מעמוד השחר (רמ"א ושו"ע אדה"ז שם. ובמ"מ לרמב"ם שם שכן נראה מדברי הרמב"ם. ועוד); מזמן איסור חמץ ואילך. מד' שעות, משש שעות ולמעלה (ראה המאור שם. רא"ש שם ס"ז. ר"ן שם. ריטב"א פסחים נ, א. ועוד), וכמה טעמים בזה. ואכ"מ.

הושלמה גירותם, ונכנסו תחת כנפי השכינה[53], והרי גר שנתגייר כקטן שנולד דמי[54]: כלומר, ישראל, גופם כפשוטו, נהיו "גוי קדוש"[55] —

ומפני זה יש בידי יהודי היכולת והכוח[56] לקיים באמצעות דבר גשמי מצות ה', ובאמצעות זאת להופכו לחפצא דמצוה. זהו "יוסף" — הוספה, שה"שוקא" ייהפך למקום קדוש, לחפצא דקדושה. וכך גם לגבי ישראל עצמם: כאשר יהודי לומד תורה בפועל, חל בו שינוי והתעלות — "ונתרוממתי" — בנוסף לקדושתו התמידית[57].

אך יש להבין: איך ייתכן שאת מעלת מתן תורה אמר רק רב יוסף? הלא היו כמה וכמה אמוראים לפניו, ולפני־כן — כל דורות התנאים (השאלה איננה קיימת לגבי האמוראים שלאחריו, כי הוא כבר גילה זאת), ואין מוצאים שאחד מהם הדגיש את הענין של "אי לאו האי יומא"?

יב.

השאלה לגבי אינו מצווה ועושה

ההסבר לכך הוא: בהשפעה של "האי יומא", שאז נתחדש ענין המצוות על־ידי הקדוש־ברוך־הוא גם בחפצא, יכולה להתעורר השאלה אם הקדושה חלה בחפצא רק באמצעות המצווה ועושה, כלומר, שהקדושה והמצוה חלה בחפץ רק כאשר חל על אדם זה הציווי לקיים את המצוה, ואילו אדם שלא צווה, איננו יכול לגרום לכך.

או שמא, כיוון שבשעת מתן תורה נתקדש כל יהודי בקדושת הגוף, ונתחדשה המציאות של קדושת חפץ בעולם, יכולה לחול המצוה בחפץ גם על־ידי מי שאינו מצווה ועושה.

לדוגמא: נשים פטורות ממצוות־עשה שהזמן גרמן[58], אבל ישנן כמה מצוות שמותר להן לקיים[59], והשאלה היא: האם המצוות שהן מקיימות הן רק פעולת האדם, או שהן משפיעות גם[60] על החפצא[61].

ויש לשאלה זו חשיבות מעשית להלכה בכמה ענינים, כגון:

לגבי אתרוג אשר אתקצאי לכולי יומא ואסור לאוכלו כל שבעה[62] מתעוררת השאלה: האם לגבי אתרוג של אשה חל גם־כן דין זה, כאשר המצוה משפיעה על האתרוג, אם לאו[63].

וכן מתעוררת שאלה לגבי עיור, ר"ל, אשר לדעת רבי יהודה[64] הוא פטור מכל מצוות האמורות בתורה[65]. האם קיום המצוות על־ידו משפיעה על החפץ, אם לאו, שהרי הוא אינו מצווה ועושה[66].

והנה, מוצאים בגמרא[62]: "אמר רב יוסף: מריש הוה אמינא, מאן דאמר "הלכה כרבי יהודה דאמר סומא פטור מן המצוות" קא עבדינא יומא טבא לרבנן מאי טעמא, דלא מפקדינא וקא עבדינא מצוות, והשתא דשמעית להא דרבי חנינא, דאמר רבי חנינא: "גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה", מאן דאמר לי: אין הלכה כרבי יהודה, עבדינא יומא טבא לרבנן, מאי טעמא, דכי מפקדינא אית לי אגרא טפי" (= אמר רב יוסף: בתחילה הייתי אומר, שמי שיאמר לי שהלכה כרבי יהודה אשר אמר "סומא פטור מן המצוות", אעשה יום־טוב לחכמים, כי איני מצווה במצוות ואני מקיימן. ועתה, כאשר שמעתי את דברי רבי חנינא, שאמר "גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה", אם יבוא מישהו ויאמר לי: אין הלכה כרבי יהודה, אעשה יום־טוב לחכמים, כי כאשר אני מצווה יש לי יותר שכר).

---

53) ראה יבמות מו, ב. כריתות ט, א. רמב"ם הל' איסו"ב פי"ג בתחלתו. פרש"י משפטים כד, ו.

54) יבמות כב, א. וש"נ.

55) פרשתנו יט, ו. ונאמר כמ"פ (ואתחנן ז, ו. ראה יד, ב) "כי עם קדוש אתה".

56) ועפ"ז מובן שבעכו"ם אין שייך זה. וראה לעיל הערה 17. וראה שבת קמו, רע"א.

57) ועפ"ז יומתק מה שהוסיף רש"י פסחים שם "שלמדתי תורה (ונתרוממתי)", וי"ל שמקורו הוא מל' הגמרא "קא גרים" ולא רק "האי יומא".

58) משנה קדושין כט, א. רמב"ם הלכות ע"ז פי"ב ה"ג. טושו"ע (ואדה"ז) או"ח סי' יז, ס"ב (א).

59) וכ"ה להלכה שכל המצוות רשות בידן לקיים, תוד"ה דילמא (עירובין צו, א), תוד"ה הא (ר"ה לג, א). רמב"ם הל' ציצית פ"ג ה"ט. רא"ש ר"ן לר"ה שם. המחבר בשו"ע או"ח סתקפ"ט ס"ו.

60) ובפרט לפי דעת ר"ת (תוס' עירובין ור"ה שם. ובכ"מ. רא"ש ר"ה פ"ד ס"ז. ר"ן ר"ה שם. ראב"ד הלכות ציצית שם. וכן הוא המנהג — רמ"א (ואדה"ז) או"ח סי"ז ס"ב (ס"ג), סתקפ"ט ס"ו (ס"ב)) שמברכות על כל מ"ע שהז"ג "וצונו". וראה לקמן הערה 68. שו"ת צ"צ או"ח ס"ג.

61) ולהעיר משו"ע אדה"ז סתפ"ט ס"ב (ממ"א שם סוסק"א) "שמו הנשים מצוה זו עליהם חובה". וראה מנ"ח מצוה שו.

62) סוכה מו, ב. רמב"ם ספ"ז מהל' לולב. טושו"ע או"ח ס' תרסה ס"א. ולהעיר מל' רש"י שם ד"ה תינוקת דוקא.

63) ולדעת הט"ז (ובאר היטב) שם סק"א השאלה היא אם אפילו ביום ראשון קודם שנטלה למיפק בה יש איסור מוקצה. אבל ראה מחה"ש שם סק"א. פמ"ג לט"ז שם. וראה בכורי יעקב שם סק"א.

64) ב"ק פז, א.

65) ומשמע דפטור גם ממצות ל"ת, כדמוכח ממ"ש התוס' (ב"ק שם ד"ה וכן הי' הב'. ד"ה דילמא עירובין צו, סע"א. ד"ה מי מגילה כד, סע"א) "ה"ל כמו נכרי שאין נוהג בתורת ישראל כלל", וראה שד"ח קונט' הכללים מערכת סמך כלל סו. דברי חכמים סס"ט. וש"נ.

66) וסומא גרוע מאשה שהרי פטור גם ממ"ע שאין הזמ"ג ולדעת

ממאמר זה מובן (א) שרב יוסף הסתפק אם הלכה כחכמים, שסומא חייב במצוות, או כרבי יהודה, שהוא פטור מכל המצוות. (ב) מפשטות הלשון "מאן דאמר לי הלכה כרבי יהודה... עבידנא... דלא מפקדינא וקא עבידנא" נראה, שרב יוסף סובר, שלדעת רבי יהודה אין הוא מחוייב כלל במצוות, אפילו לא מדרבנן, ולכן מובנת שמחתו הגדולה לו היתה הלכה כרבי יהודה[67].

לפי זה מובן, מדוע דוקא רב יוסף אמר "אי לאו האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא", ואת החידוש שבדבר זה:

התוצאה של "האי יומא", שישראל נתקדשו בקדושת הגוף ונתחדשה מציאות של חפצא דמצוה, מפני ציווי הקדוש־ברוך־הוא, היתה שגם כאשר סומא, כרב יוסף, לומד תורה נגרם שינוי בחפצא, וכך גם כאשר הוא מקיים מצוות, למרות שאין הוא מצווה. כיוון שלאחר מתן תורה זהו מעשה מצוה[68].

יג.

השאלות שעדיין לא תורצו

אך עדיין אין הכל ברור: כיוון שהשינוי בחפצא נגרם בכל זאת מפני ציווי הקדוש־ברוך־הוא, סביר לומר, לכאורה, שבאמצעות לימוד תורה וקיום מצוות על־ידי מצווה ועושה, תהיה המציאות של חפצא דקדושה יותר מאשר על ידי מי שאינו מצווה ועושה[69], ואילו ממאמרו של רב יוסף נראה, שהוא מפליא ומגדיל את לימוד התורה וקיום המצוות שלו, והשפעתם על החפצא, ולא באופן שגם הוא יכול להביא לשינוי בחפצא, גם אם לא בשלמות.

כמו־כן עדיין לא תורצה לגמרי הקושיא דלעיל, מסוף סעי' יא: גם אם דברי רב יוסף "אי לאו האי יומא דקא גרים" קשורים בעובדת היותו עיור, אפשר עדיין לשאול: רב יוסף לא היה העיור הראשון בין התנאים והאמוראים, כפי שמוצאים שגם בבא בן בוטא היה עיור[70], ומדוע אין מוצאים שתנא או אמורא קודם אמר "אי לאו האי יומא" (אם כי אפשר לתרץ, בקושי, שהם סברו כרבנן, שסומא חייב במצוות)?

יד.

רב יוסף - "סיני"

ההסבר לכך הוא: רב יוסף היה "סיני"[71], "קרי' רב יוסף אנפשי': (= אמר רב יוסף על עצמו) ורב תבואות בכח שור"[72], אשר "משניות ובריתות סדורות לו כנתינתן מהר סיני"[73], ולפיכך מינו אותו לראש ישיבה, כי אמרו "סיני עדיף, דאמר מר: הכל צריכין למרי חטיא"[69] (= בקי עדיף, שהרי הכל זקוקין לבעל התבואות הרבות).

ולכן, לפי הדעה ש"סומא פטור מן המצוות" אמר רב יוסף "אי לאו האי יומא דקא גרים":

כיוון שבמהותו הוא היה "סיני", הרי גם אם הוא אינו מצווה ועושה וייתכן שמצד עצמו אין הוא משפיע כל־כך על שינוי בחפצא כמי שמצווה ועושה, אבל "הכל צריכין למרי חטיא" – הכל נזקקו לתורתו ונהגו לפי פסקיו והוראותיו, גם מי שמצווה, ופעולותיו השפיעו ושינו את החפצא, בשלמות, ולכן, נגרם ענין של "ונתרוממתי" ושינוי בחפצא באופן מושלם גם על־ידי רב יוסף, בשונה מתנאים אחרים ומאמוראים לפני רב יוסף, כבבא בן בוטא, שלגביו לא מצויין שהוא היה "סיני" של דורו, אשר "הכל צריכין למרי חטיא"[74].

לפיכך אמר דוקא רב יוסף "אי לאו האי יומא דקא גרים, כמה יוסף איכא בשוקא", כי דוקא החידוש של "האי יומא", שהביא לשינוי במציאות החפצא על־ידי

התוס' שבהערה שלפנ"ז גם מלאווין.

67) בתוס' (במקומות שנסמנו בהערה 65 ור"ה לג, א ד"ה הא) דצ"ל דסומא חייב מדרבנן. אבל (נוסף ע"ז שלדעת כמה (ראה אתוון דאורייתא כלל יו"ד) אין דרבנן שייכת להחפצא) – דעת חידושי הרשב"א ב"ק שם דלר' יהודא פטור לגמרי מכל המצוות ואפי' מדרבנן והיינו דרב יוסף דקאמר דאנא לא מפקידנא ועבידנא. וגם ההכחה מפסחים קטז, ב דחי בתוס' (עירובין ר"ה שם) דאפילו רשות יכול להוציא. וראה ריטב"א קדושין (לא, א) ד"ה ויש דוחין דלעולם.

68) וכן משמע לכאורה מדברי ר"י בב"ק "מריש הו"א מאן דאמר כו' דלא מפקדינא וקא עבדינא מצות". דאת"ל דאי"ז מצוה כלל האיך ס"ד דגדול אינו מצווה ועושה, וכ"מ גם ממ"ש "דכי מפקדינא אית לי אגרא טפי". וראה לשון הר"ן ר"ה שם (הובא בב"י או"ח סי"ז. סתקפ"ט) בהראי' לדברי ר"ת דנשים מברכות במ"ע שהז"ג "מדאמר כו' גדול המצווה ועושה כו' דמדקאמר גדול אלמא דמי שאינו מצווה ועושה נמי יש לו שכר. הלכך בכלל מצוה הן". ובהמשך לשונו שם (בנשים) "דכיון שהאנשים נצטוו ואף הן נוטלות שכר". וראה לשון אדה"ז בשו"ע שם סי"ז.

69) ראה שו"ת הצ"צ או"ח ס"ג אות יו"ד "ל"ד לנטילת לולב שהאשה נוטלת שלא נתקיים שום מצוה גמורה עי"ז".

70) ב"ב ד, רע"א.

71) ברכות סד, א. הוריות בסופה.

72) סנהדרין מה, א. ראה תוד"ה ורב תבואות שם.

73) פרש"י הוריות שם.

74) אף שהי' דיין (ראה סדר הדורות בערכו).

מצוות, גרם לכך שרב יוסף יגיע ל"ונתרוממתי", לשיא השלמות של שינוי החפצא, למרות שהוא אינו מצווה, מפני היותו "סיני" של דורו.

טו.

הנגלה והחסידות - תורה אחת

בענין המוזכר לעיל רואים כיצד פנימיות התורה והנגלה שבתורה הם "תורה אחת" ממש:

ההסבר דלעיל לפי הנגלה, עולה בקנה אחד עם המוסבר בתורת החסידות[75], שעבודת האבות גרמה להמשכות ויחודים עליונים רק למעלה. ובזמן מתן תורה, כאשר נתבטלה הגזרה ונקבע ש"העליונים ירדו לתחתונים..."[76], ניתן הכח להוריד ו"להמשיך" אלקות גם למטה, בדברים גשמיים[77].

ובהמשכה זו עצמה יש מספר דרגות[78]. ובאופן כללי: דרגה אחת לגבי דברים גשמיים שאפשר לקיים בהם מצוה, דרגה נעלית יותר הקיימת בחפץ שהכינו אותו וקבעו לקיים בו מצוה, ודרגה נעלית עוד יותר הקיימת כאשר יהודי מבצע בפועל את המצוה[79], כפי שכל זאת מוסבר בהרחבה ובפירוט בתורת החסידות.

(משיחות אחש"פ ויום ב' דחגה"ש תשל"ו)

---

75) ראה תו"א פרשתנו סח, א ואילך, תו"ח שם. ומבאר (בתו"א ותו"ח) המרז"ל "אי לאו האי יומא דקא גרים כו'". תו"א ותו"ח ר"פ לך. וראה ספר הערכים חב"ד כרך א' אבות ס"ד. וש"נ.

76) שמו"ר פי"ב, ג. תנחומא וארא טו.

77) וראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 80 ואילך. ע' 89 ואילך. וראה בהנ"ל ובהמובא בס' הערכים שם, כמה פרטים, ובסגנון תורת החסידות (שעבודת האבות היתה רק בכח עצמם, במ"ת הי' כבר הזדככות ישראל ואז נזדכך גם העולם כו'. החילוק דמצות מילה כו') שמבואר לעיל בנגלה.

78) ראה תו"א צ, סע"ב ואילך. שערי אורה ד"ה יביאו לבוש מלכות פ"ה ואילך, ופע"ז ובקיצורים לשם. וראה תו"ש ע' 4. המשך תער"ב פקע"ט. סה"מ תש"ט ע' 148 בהערה. וראה לקו"ש חי"ט ע' 357 ואילך.

79) מה שא"כ עכו"ם אפילו אם מקיימין תו"מ אין ממשיכין כלום – תו"א פרשתנו שם (סח, ב). שמות נג, ד.

אגרות קודש

ב"ה, י"ט טבת, ה'תשי"ב
ברוקלין, נ.י.

הרה"ג והרה"ח וו"ח אי"א נו"מ וכו'
מהור"א שי'

שלום וברכה!

קבלתי מכתבו מיום י"ד וכ"ז כסלו, ותי"ח ת"ח על כתבו בפרטיות ע"ד הענינים...

הנה כמה פעמים דברוני, הן עם כת"ר והן עם עוד מהנהלת אגו"ח, על דבר הנחיצות, **הכי גדולה** שיהיו מוסדות חינוך תחת כנפי אגו"ח נוסף על הישיבות הקיימות, ואמרתי ג"כ לכת"ר בהיותו פה, שבטוח אני שמכמה טעמים יסייעו בזה באי-כח המפלגות הדתיות באה"ק ת"ו, ובאופן רשמי הרי יש זרם בלתי זרמי שעל שמו יוכלו להקרא כל מוסדות אלו, וזה נוגע להפועל ממש, כי יש האפשריות, זה **מכמה זמן**, להכניס מוסדות דתיים לרשותנו שאין מסכימים עדיין ללימוד החסידות וכיו"ב, ומהם חלק מהתלמוד תורות והחדרים המתייסדים על ידי פעילי המחנות...

יש לקוות אשר בעתיד הקרוב הנה סו"ס יהיו תוצאות גם מעבודת הקאארדינייטיניג קאמיטי, ואם גם לזמן ההוא לא תהי' אפשריות למוסדות חינוך ברשותנו קבועים בזרם בלתי זרמי, יגרום זה ג"כ להפסד שאיני יודע אם אפשר יהי' לתקן עוד אח"כ.

בבקשה לפרסם מכתבי כללי הנ"ל בין הנהלות המוסדות חב"ד, ולהודיעני [חות ד] עתו באופן בלתי רשמי אדותיו.

בברכה לבריאות הנכונה לו ולזוג' שיחיו,

מ. שניאורסאהן

לקוטי־שיחות פרשת יתרו כרך טז שיחה ד

מתורגם ללשון הקודש

א.

הקושי שמיישב רש"י בפסוק "וירד ה' על הר סיני"

על "וירד ה' על הר סיני"[1] מפרש רש"י: יכול ירד עליו ממש, תלמוד לומר[2] כי מן השמים דברתי עמכם, מלמד וכו' (כדלהלן מסעיף ג').

בפשטות מסבירים, שכוונת רש"י היא ליישב את הסתירה בין הפסוקים: כאן נאמר "וירד ה' על הר סיני", שמשמעותו הפשוטה היא "ירד עליו ממש", ומאוחר יותר נאמר "כי מן השמים דברתי עמכם". ועל כך משיב רש"י: "מלמד...".

אך אי אפשר לומר שזוהי כוונת רש"י כאן, כי:

(א) לשם מה צריך רש"י להקדים ולומר את המילים "יכול ירד עליו ממש" – הוא צריך היה להתחיל מיד בקושי[3] "וכתוב אחד אומר כי מן השמים..." וכדומה?

(ב) ועיקר: הסתירה בין שני הפסוקים מתעוררת רק בפסוק המאוחר יותר "כי מן השמים...". ומדוע מתייחס רש"י לסתירה כבר בפסוק שלנו[4]?

[ובמיוחד כאשר בפסוק "כי מן השמים..." אכן מתייחס רש"י לסתירה – "וכתוב אחד אומר וירד ה' על הר סיני", כדלהלן בסעיף ד'].

הכרחי אפוא לומר, שכוונת רש"י אינה ליישב את הסתירה שבין שני הפסוקים, אלא שבפסוק כאן, לפני ידיעתנו אודות הפסוק המאוחר יותר "כי מן השמים...", מתעורר ספק – "יכול" – אם "ירד עליו ממש" או לאו. וכיון שמכאן אי אפשר להכריע ספק זה, מצטט רש"י כהוכחה פסוק מאוחר יותר – "תלמוד לומר, כי מן השמים דברתי עמכם".

וצריך להבין: מנין מתעורר כאן הספק אם "ירד עליו ממש".

ב.

הספק אם "ירד עליו ממש" מתעורר עקב פסוקים קודמים

ההסבר לכך הוא: בפסוק קודם[5] נאמר "והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש". ההר היה מלא עשן, אך לא בער. ולכאורה: אם ה"אש" – "ירד עליו ממש", צריך היה ההר לבעור[6] [ובמיוחד הצמחים וכל אשר היה עליו, כנאמר במפורש בפסוק[7] שעל הר סיני היה סנה, וכפי המובן בפשטות, לא היה זה הסנה[8] או הצמח היחיד על הר סיני[9]]?

---

1) פרשתנו יט, כ.

2) פרשתנו כ, יט.

3) וכפרש"י בענין זה עצמו – בכתוב השני (הובא לקמן בפנים).

4) במשכיל לדוד (וראה גם רע"ב) כתב, דבפירושו "מלמד שהרכין כו'" מתרץ רש"י מש"נ "אל ראש ההר" (עיי"ש) – אבל מזה שרש"י לא העתיק תיבות אלו ("אל ראש ההר") בדיבור־המתחיל (ואפילו לא רמזן ב"וגו'"), מוכח, שבפירושו בא לפרש רק התיבות "וירד ה' על הר סיני".

5) יט, יח. ועד"ז לקמן כ, טו: ואת הלפידים גו' ואת ההר (רק) עשן גו'. ולהעיר ממשפטים כד, יז: כאש אוכלת בראש ההר. ואכ"מ.

6) וכמו בסנה שנאמר (שמות ג, ב) "הסנה בוער באש".

ואף שגם בהר סיני נאמר (ואתחנן ד, יא (הובא בפרש"י פרשתנו יט, שם ד"ה הכבשן). שם ה, כ) "וההר בוער באש גו'" – מ"מ, מכיון שנאמר כאן שההר רק "עשן", מסתבר, ד"בוער" (בנדו"ד) אין פירושו שנראית אש, כ"א שהוא חם ביותר, עשן (וכיו"ב), וכמש"נ (אסתר א, יב) "וחמתו בערה". וראה רש"י בשלח טו, ח: כועס .. עלה עשן .. שריפה.

ושאני בסיפור דסנה שנאמר (שמות שם) שתמה ש"הסנה איננו אוכל".

7) שמות שם, א־ב.

8) ראה רמב"ן דברים א, ו.

9) ראה שמות שם: וינהג את הצאן גו' (כדי לרעות – ראה רש"י שם). ונאמר (תשא לד, ג) "אל ירעו אל מול ההר ההוא". ולהעיר מפרש"י שמות (שם, ב): ולא אילן אחר כו'.

ולהוסיף: את"ל שאין שם אילנות ועשבים רק הר של אבנים – הרי ע"פ טבע גם עשן אינו שייך*. [ואף שזה שהעשן הי' "עד לב השמים" (ראה פרש"י פרשתנו שבהערה 6) זהו לכאורה ענין ניסי – הרי אין הכרח ע"ד הפשט** להגדיל הנס ולומר שגם עצם התהוות העשן הי' שלא ע"פ טבע. ולהעיר מרד"ה וכל העם תש"ד]. וראה לקמן ע' 297 (ס"ז).

ומ"ש באוה"ח עה"פ וה"ס עשן: ששלט האש בגופו של הר ונשרפו אבניו כו' – הרי פי' עשן – שנשרפו, אינו ע"ד הפשט.

---

*) באלשיך כאן הקשה: "בהר סיני אין בו אילנות ועצים כי מדבר הוא ואיך יהי' עשן כולו מפני האש" (ראה גם אוה"ת פרשתנו ע תתכט. רד"ה וה"ס עשן תרכ"ח, תרס"ב, תש"א, תש"ח, ועוד) – אבל ע"ד **הפשט** אינה קושיא כבפנים. ואולי כוונת האלשיך היא, **שהר** סיני הוא ברובו של אבנים ואין שייך לומר כ"כ "**והר** סיני עשן **כולו**" [אבל בד"ה וה"ס תרס"ב: שלא היו בה אילנות ועצים **כלל**].

ומחוורתא לומר שמדרשות חלוקות הן וכבשמ"ר ספ"ב דלחד מ"ד הסנה הוא הפחות בכל הצומח (וכהלשון "אפילו סנה") ולחד מ"ד **הסנה** עושה קוצין ועושה ורדין. ואכ"מ.

**) משא"כ ע"ד הדרוש והסוד – ראה במקומות שנסמנו בשוה"ג הקודם.

אפשר לומר, שההר היה מלא עשן אך בנס לא בער, ברם לשם מה יש צורך לעשות נס זה במיוחד? ובמיוחד כאשר לפני כן, לגבי הסנה שבהר סיני, כתוב שהוא בער. לפיכך פשוט יותר להסביר שהדבר היה כך בדרך הטבע: כיון שאש ה' לא "ירד עליו ממש", אלא היא נשארה מעל ההר, ולכן לא בער ההר, אלא רק "עשן כולו" מפני האש אשר היתה רק סמוכה אליו[10], כתכונתה הטבעית של האש, שכאשר האש סמוכה במדה מספקת לדבר כלשהו, עולה מדבר זה "עשן".

ולפיכך אומר רש"י מיד בפסוק זה "יכול ירד עליו ממש" — מן הפסוקים כאן[11] מתעורר ספק אם "ירד עליו ממש".

אך לפי זה יש להבין מצד שני: מדוע זה ספק בלבד ורש"י זקוק להוכחה מהפסוק המאוחר יותר "כי מן השמים..." שלא "ירד עליו ממש", בעוד אשר כבר יודעים זאת מן הפסוק הקודם "והר סיני עשן כולו", כדלעיל?

ג.

כיצד נלמדים כל פרטי פירוש רש"י לפי הפשט

לאחר מכן ממשיך רש"י ואומר: "מלמד שהרכין שמים העליונים ותחתונים והציען על גבי ההר כמצע על המטה, וירד כסא הכבוד עליהם".

המקור לפירוש זה הוא ב"מכילתא[12]. אך, כאמור פעמים רבות, מצטט רש"י בפירושו רק את מדרשי חז"ל שהם לפי דרך הפשט וחשובים לפשוטו של מקרא. ובמיוחד בענייננו, כאשר רש"י אינו מציין (כפי שהוא נוהג במקרים רבים[13]) מקור לפירושו. ומובן, שהוא לומד פירוש זה על כל פרטיו (לא מ"מכילתא", אלא) מפשוטו של מקרא[14].

וצריך להבין: כדי ליישב בין שני הענינים — (א) "וירד ה' על הר סיני", (ב) "מן השמים דברתי עמכם" — די, לכאורה, לומר בקצרה "מלמד שהרכין שמים על גבי ההר וירד עליהם"[15],

מנין לומד רש"י בפשוטו של מקרא, ש(א) "הרכין שמים העליונים ותחתונים", (ב) לא רק "הרכין...", כי־אם גם "והציען...". (ג) בפרט זה עצמו — "כמצע על המטה", (ד) "וירד (לא "ה'" כלשון הפסוק אלא) כסא הכבוד עליהם"[16]?

ד.

השאלות המתעוררות בהשוואת פירושי רש"י על שני הפסוקים

בנוסף לדיוקים בפירוש רש"י במקום זה, יש להבין גם כיצד מתאים פירוש רש"י כאן לפירושו על הפסוק השני "כי מן השמים דברתי עמכם", ששם הוא מפרש[17]: "וכתוב אחד אומר וירד ה' על הר סיני, בא הכתוב[18] השלישי והכריע ביניהם: מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה. כבודו בשמים ואשו וגבורתו על הארץ. דבר אחר: הרכין שמים ושמי השמים והציען על ההר, וכן הוא אומר[19]: ויט שמים וירד".

תמוה: בפסוקנו מביא רש"י רק את הפירוש "הרכין שמים...", ואילו על הפסוק "כי מן השמים..." אומר רש"י (א) פירוש נוסף, (ב) הפירוש היחיד כאן "הרכין שמים..." מופיע שם כפירוש שני. כלומר, אין הוא הפירוש העיקרי לפי פשוטו של מקרא?

גם צריך להבין: אכן, לגבי השמטת הפרטים "כמצע על המטה" ו"ירד כסא הכבוד עליהם" בפירוש השני, ניתן לומר, שרש"י מסתמך על פירושו הקודם, ומציין רק את הפירוש באופן כללי.

אך צריך להבין את השינויים שם ואת ההוספות[20]:

---

10) מצד הפסק השמים — כדלקמן בפרש"י כאן "שהרכין שמים כו'".

11) ולא כתב רש"י פירושו לפנ"ז עה"פ "וה"ס עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש" (שהוא המטיל הספק), כ"א עה"פ וירד גו' שהוא עיקר הסיפור בזה — כבכמה מקומות עד"ז שמחכה עד שידעו כל הפרטים (אולי ימצא בהם תירוץ).

12) עה"פ.

13) הכוונה להציון שבתוך פרש"י, משא"כ הציונים שבפרש"י שבחצנ"ג — שהם הוספה מאוחרת, ואינם בכת"י ודפוסי רש"י הראשונים.

14) וכדמוכח גם מזה שיש כו"כ שינויים בין לשון רש"י ולשון המכילתא. ואכ"מ.

15) ראה תיב"ע לעיל פסוק יח: דארכין לי' שמיא.

16) ובמכילתא לפנינו: וירד הכבוד (ותיבת "כסא" — ליתא).

17) ממכילתא עה"פ. וראה תו"כ ברייתא די"ג מדות בסופה. מדרש תהלים מזמור יח.

18) ואתחנן ד, לו.

19) ש"ב כב, י. תהלים יח, י.

20) ואף שגם במכילתא יש שינויים בין ב' הדרשות על ב' הכתובים — הרי

[נוסף על העיקר שרש"י מעתיק רק מדרשי חז"ל שהם ע"ד הפשט, ובפרט שכאן לא ציין רש"י המקור (וכנ"ל בפנים) — הרי]

במכילתא אפשר לומר שהם ב' דרשות של ב' תנאים [ולהעיר שהדרשה עה"פ וירד נאמרה סתם, ועה"פ כי מן השמים הוא דעת רע"ק (ור' ישמעאל* ס"ל "הכריע השלישי מן השמים השמיעך גו'" — פי' הא' שברש"י)]:

*) וצ"ע, שהרי בתו"כ דלעיל הערה 16 – שהתחלת הברייתא היא ר' ישמעאל אומר – הובא הפירוש "מלמד שהרכין הקב"ה כו'" סתם. והלשון שם הוא ע"ד לשון (רע"ק שב)מכילתא עה"פ כי מן השמים גו' (לא – ע"ד לשון הדרשה עה"פ וירד גו').

(א) כאן אומר רש"י "שמים העליונים ותחתונים", ושם – "שמים ושמי השמים"[21]?

(ב) שם מוסיף רש"י הוכחה מן הפסוק – "וכן הוא אומר ויט שמים וירד". והרי, לכאורה, אם נדרשת הוכחה לפירוש מפסוק, צריך היה רש"י לצטט את ההוכחה בפעם הראשונה שבה הוא מביא פירוש זה?

(ג) אם רש"י מביא שם רק את הפירוש בכללות, ללא כל הפרטים, כדלעיל, מדוע הוא מציין את הפרט "והציען על ההר"[22]? ובמיוחד כאשר בפסוק שהוא מצטט כהוכחה נאמר רק "ויט שמים" – שמשמעותו "הרכין"[23] – ולא נאמר הפרט של "והציען...".

ה.

ירידת ה' על ההר, ורוממות ה'

ההסבר לכל זה הוא:

ההבדלים בין שני פירושי רש"י נובעים מהבדל כללי בין הפסוקים כאן ובפרשה "אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם":

בהמשך הפסוקים כאן מסופר שהקב"ה ירד על הר סיני באופן גלוי לעין כל עד אשר ההר עצמו התקדש, ולכן – "השמרו לכם עלות בהר... לא תגע בו יד... לא יוכל העם לעלות אל הר סיני... הגבל את ההר וקדשתו"[24].

[ולפיכך זקוק רש"י להוכחה מן הפסוק "כי מן השמים..." לכך שלא "ירד עליו ממש", למרות שכתוב (כדלעיל סעיף ב'), "והר סיני (רק) עשן כולו" – כי מכל המשך הפרשה כאן יוצא ש"ירד עליו ממש". ולכן הפסוק "והר סיני עשן כולו" רק "מטיל ספק" ("יכול") אם "ירד עליו ממש", אך אינו מכריע את הספק].

לעומת זאת, הפרשה "אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם" מדגישה את ההיפך – עד כמה הקדוש־ברוך־הוא נעלה ורחוק מן הארץ, ולכן "לא תעשון אתי, לא תעשון דמות שמשי המשמשים לפני במרום"[25].

ולכן שם הפירוש הראשון (והעיקרי) לפי פשוטו של מקרא הוא ש"כבודו בשמים ו(רק) אשו וגבורתו על הארץ" – כי לפי פירוש זה מודגשת רוממות הקדוש־ברוך־הוא מעל הארץ – "כבודו" לא ירד על הר סיני, אלא נשאר "בשמים".

ואילו לפי הפירוש "הרכין שמים...", אין ברורה ההדגשה "אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם"[26], שהקדוש־ברוך־הוא דיבר ממקום נעלה ורחוק, בעוד אשר השמים ירדו על הארץ, על הר סיני[27].

ו.

ההבדל בין הביטוי "העליונים ותחתונים" לבין "השמים ושמי השמים"

לפי זה מובן גם מדוע אומר רש"י כאן "הרכין שמים העליונים ותחתונים", ואילו שם – "הרכין שמים ושמי השמים":

מטרת רש"י בפירושו כאן היא להסביר את משמעות הפרשה, את ירידתו של הקדוש־ברוך־הוא על ההר, אך באופן שאינו סותר לפסוק "כי מן השמים...", ו"והר סיני עשן...".

וכיון שלפי הפסוקים כאן יוצא ש(א) הקדוש־ברוך־הוא עצמו, (ב) ירד על הר סיני – אי אפשר לומר ש"הרכין שמים" בלבד, שבין ה' לבין הר סיני ישנו רקיע אחד בלבד, ולכן מוכרח רש"י להוסיף שבמילה "שמים" הכוונה היא כאן לכל ה"שמים" – "העליונים ותחתונים".

וכיון שמדובר כאן על ירידה, אין רש"י משתמש בלשון הפסוק[28] "שמים ושמי השמים", אלא בביטוי המתאים לענין הירידה[29] – "העליונים ותחתונים".

לעומת זאת, כוונת רש"י שם היא להסביר את ההדגשה של "כי מן השמים...", אך באופן שלא יסתור לפסוק "וירד ה' על הר סיני". ולכן מוסיף רש"י, שלמרות ש"הרכין שמים...", דבר המפחית את ההדגשה "כי מן השמים...", בכל זאת הפעולה של "הרכין שמים" כוללת גם את "השמים ושמי השמים", דבר

אבל בפרש"י מסתבר לומר שהם אותו הפירוש, וכדמוכח גם מזה שבפירושו עה"פ כי מן השמים מוסיף "והציען על ההר", שבמכילתא שם ליתא. וראה גם מדרש לקח טוב על ב' הכתובים.

21) ולשון המכילתא עה"פ וירד: שמים התחתונים ושמי שמים העליונים. וראה לקמן הערה 29.

22) ובפרט שבמכילתא שם ליתא, כנ"ל הערה 20.

23) כתרגום עה"פ – ש"ב ותהלים שם.

24) פרשתנו יט, יב־יג. שם, כג.

25) פרשתנו כ, כ וברש"י.

26) ראה גם משכיל לדוד שם: דלשון מן השמים לא דייק כ"כ לפי' זה.

27) ומ"מ צריך גם לפירוש הב' – כי לפי' הא' קשה: (א) "וירד ה' על הר סיני" משמע שגם "כבודו" ירד. (ב) בשביל קדושת ההר אין מספיק "אשו וגבורתו" וצ"ל גם "כבודו" על ההר.

28) עקב י, יד. ועוד.

29) ובפרט שלשון הכתוב "שמים ושמי השמים" צריך פי' (שמים תחתונים ועליונים).

המגביר את רוממות המקום, שהקדוש־ברוך־הוא דיבר מעל גבי "שמי השמים"[30], כפי שהם היו על ההר.

ז.

כאן - "כמצע..." - השמים בטלים לארץ

מהמשך הפרשה יוצא, ש"וירד ה'..." היה באופן שקדושת השכינה שרתה על ההר עד אשר ההר התקדש – "וקדשתו", כדלעיל, ולכן אין די במילים "הרכין שמים...", כי הן מספרות על "וירד..." בכלל. אך לא על אופן הירידה שהקדוש־ברוך־הוא ירד על הר סיני עד אשר ההר התקדש.

לפיכך צריך רש"י להוסיף "והציען על גבי ההר" – השכינה שרתה על ההר. ויותר מזה: "כמצע על המטה" – ה"מצע" אינו דבר חשוב כשלעצמו, אלא הוא חלק מן ה"מטה", וכך בענייננו: ה"שמים" לא נשארו דבר נפרד מן ההר, אלא הם הפכו ל"מצע" של ההר, ולכן שרתה קדושת השכינה גם על ההר עצמו.

אבל בפסוק "כי מן השמים...", מושם הדגש על כך שהקדוש־ברוך־הוא דיבר מן השמים, ולא מן הארץ, ושם אין רש"י יכול לומר שפסוק זה בא להדגיש "(והציען...) כמצע על המטה", כי זוהי הדגשה הפוכה – שהשמים היו "בטלים" להר (ארץ).

אך גם שם מוכרח רש"י להוסיף "והציען", כי במילים "הרכין שמים..." בלבד אין מיושבת הסתירה של "וירד ה' על הר סיני", שהקדושה שרתה על ההר עצמו. ולכן מוכרח רש"י לומר "והציען" – שהשמים לא נשארו גבוהים מעל הר סיני, אלא "הציען על ההר".

בכך מובן גם מדוע צריך רש"י להוסיף שם את ההוכחה מן הפסוק "ויט שמים וירד": ההוכחה מן הפסוק היא על כך, שהפסוק אינו מדגיש יותר מאשר "ויט שמים" – שמשמעותו "הרכין"[22], וכך גם בפסוק "כי מן השמים...". בפסוקים אין מדובר על המצב של "כמצע על המטה"[31], שאז "בטלים" ה"שמים", ונעשים "חלק" מן ההר, אלא "הציען" הוא רק המשך ל"הרכין", ונכלל ב"ויט" – הקדוש־ברוך־הוא הוריד את השמים עד ההר, אך לא יותר מכך, גם אז הם נשארו "שמים" כשלעצמם, ולכך מתאימה ההדגשה "אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם".

ח.

ההסבר ל"וירד כסא הכבוד"

לפי האמור לעיל, שכוונת רש"י כאן היא להסביר את אופן ירידת הקדוש־ברוך־הוא על הר סיני, מובן גם סגנונו של רש"י "וירד כסא הכבוד עליהם":

לגבי יציאת מצרים נאמר[32] "ועברתי בארץ מצרים...", שהקדוש־ברוך־הוא בכבודו ובעצמו[33] ירד[34] למצרים "והכיתי כל בכור". ובכל זאת אין מוצאים שהיה ביציאת מצרים[35] העשן וכו' כפי שהיה ב"וירד ה' על הר סיני"[36].

כדי להסביר את ההבדל שבין "וירד ה' על הר סיני" ל"וארד להצילו מיד מצרים"[37], מדייק רש"י בלשונו ואומר "וירד כסא הכבוד עליהם" – המילה "כסא" מצביעה על קביעות וחשיבות (ובמיוחד – "הכבוד") ומלוכה[38]. כלומר, בזמן מתן תורה היה הקדוש־ברוך־הוא על הר סיני באופן של התיישבות וקביעות, כבוד ומלוכה[39]. ולכן גרם "וירד ה' על הר סיני" לכל הפרטים המוזכרים בפרשה.

ט.

פרק יט פסוק כ - כתר שבמלכות, פרק כ פסוק יט - מלכות שבכתר

מן הענינים המופלאים[40] שבדרך הרמז והסוד בפירוש רש"י:

ההבדל האמור לעיל בין שני הפסוקים, ובמילא בין שני פירושי רש"י הנ"ל

– שכאן מודגשת יותר הירידה, אלא שהיא היתה באופן של "הרכין שמים...", ואילו שם מושם הדגש

---

30) ובמכילתא שם: הרכין שמים העליונים (ולא נזכר – תחתונים). ועד"ז הוא בתו"כ שבהערה 17.

31) ב' הפירושים ברש"י אינם סותרים זל"ז – אלא שבכל מקום מפרש רש"י מה מדגיש פשש"מ דפסוק זה: בכתוב "וירד ה' על ה"ס" שבו מודגשת קדושת ההר, הרי בפרט זה השמים הם "כמצע על ההר": בכתוב "כי מן השמים גו'" מודגש שמים בפ"ע, מעתיק רש"י רק "והציען".

32) בא יב, יב. וראה שם יא, ד.

33) ראה פרש"ר שם (ד"ה אעשה שפטים אני ה'): אני בעצמי ולא ע"י שליח.

34) להעיר גם מנח יא, ה וברש"י. וירא יח, כא וברש"י.

35) ועד"ז בקרי"ס ד"בכבודו נגלה עליהם" (פרש"י בשלח טו, ב ד"ה זה א־לי) ומ"מ לא היו בזה כל הפרטים שבמ"ת.

36) ולהעיר ד"ויט שמים וירד" קאי בפשטות על המכות דמצרים – ראה פרש"י ש"ב ותהלים שם. ועוד.

37) שמות ג, ח.

38) פרש"י מקץ מא, מ.

39) להעיר מפרש"י בראשית א, ב.

40) לשון השל"ה במס' שבועות שלו (קפא, א).

על "מן השמים דברתי עמכם", מעל הארץ, אלא שהשמים היו במצב של "הרכין..." –

רמוז בכך, שהפסוק "וירד ה' על הר סיני" מופיע בפרק יט פסוק כ, ואילו הפסוק "כי מן השמים..." הוא בפרק כ פסוק יט[41]:

יט (כנאמר בספרים), זוהי הגימטריא של מילוי שם הוי' (שם מ"ה)[42]. משמעות ה"מילוי" היא – אופן ביטוי האות בדיבור[43], "גילוי ההעלם", ובספירות מתבטא הדבר בספירת המלכות[44]. "כ' היא (תחילת המילה) כתר"[45], שהכתר היא דרגה מקיפה ונעלית מסדר ההשתלשלות.

כל הספירות כלולות זו בזו, ולכן יש בדרגת כתר ענין של מלכות שבכתר. כלומר, הדרגה שבה הכתר, שמעל לעולם, הוא בכיוון של גילוי למטה – מלכות. וכך יש גם בספירת המלכות דרגה של כתר שבמלכות – שבמלכות, עולם הגילוי[46], מתגלה ה"כתר".

וזהו ההבדל בין שני פסוקים אלו:

פרק יט פסוק כ – "כ" הוא פרט ב"יט" – מורה על כתר שבמלכות, ולכן התוכן הכללי של הפסוק הוא, ירידה – מלכות. אך רש"י, יינה של תורה[47], מגלה, שבירידה זו נמצא כתר שבמלכות – "הרכין שמים...".

ואילו פרק כ פסוק יט – "יט" הוא פרט ב"כ" – מורה על מלכות שבכתר. ולכן התוכן הכללי הוא – "מן השמים", רוממות הקדוש־ברוך־הוא על העולם, (בבחינת כתר). וגם כאן מגלה רש"י, שאין זה כתר כפי שהוא לעצמו בהעלם, אלא "הרכין שמים..." – מלכות שבכתר.

י.

"כמצע על המטה" רק בכתר שבמלכות

זהו גם ההסבר בפנימיות לכך שבפירושו על הפסוק "וירד..." אומר רש"י "כמצע על המטה", ואילו על הפסוק "כי מן השמים..." הוא משמיט זאת:

כיון שכתר שבמלכות הוא פרט בספירת המלכות שענינה ירידה למטה, תיתכן גם ב"כתר" שבה ירידה ו"התלבשות" למטה, עד "כמצע על המטה"[48], כדלעיל בסעיף ז'.

שונה מכך בחינת מלכות שבכתר – הארת הכתר למטה. כיון שכתר הוא בעצם אור שמעל העולמות, לכן גם כאשר הוא מאיר למטה – מלכות שבכתר – אין זה באופן של התלבשות, אלא בבחינת מקיף[49] – "שמים".

(משיחות ש"פ יתרו וש"פ משפטים תשל"ז)

41) ידועה השקו"ט בנוגע לחלוקה זו לקאַפּיטלאך ומקורה – אבל בכל אופן הרי נמצא חלוקה זו בכל הספרים דכל תפוצות ישראל (וגדולי ישראל) ומאז כו"כ דורות, ומנהג ישראל תורה היא. ולהעיר מהרמב"ם הל' ממרים (פ"א ה"ב־ג. פ"ב ה"ב) בנוגע למנהגות ומנהג שפשט בכל ישראל. – וראה לקו"ש ח"ה (ע' 57 ואילך. ע' 337 ואילך) בענין שמות הסדרות.

42) ל"ת להאריז"ל בראשית ב, כג. שה"פ ול"ת שם ג, כ. ס' הליקוטים שם ב, ז. תו"א ו, ד. סידור קטו, ב.

43) ראה סדור שם. קנט, ב. קצב, ב. ועוד.

44) סדור שבהערה 42.

45) לקו"ת שה"ש לה, ג. ושם: וכן עשרים הוא גימט' כתר. וראה פרדס שער טו פ"א. שכ"ז פי"ד (מהקדמת תקו"ז).

46) ראה תו"א שם, סע"ד.

47) היום יום ע' כד.

48) ולהוסיף: מלכות נקראת מטה (פרדס שער כ"ג ערך מטה. מאו"א ע' מטה. וראה זח"ב קלג, א. הגהות הרח"ו לזח"ג ס, א): העליון שבה, המקיף וכו' – כתר שבמלכות, הוא כ(דוגמת) מצע על המטה (שהוא ביחד עם זה – חלק מהמטה.

49) ראה תו"א ס"פ ויקהל (בפי' "אסתלק יקרא דקוב"ה").

אגרות קודש

ב"ה, ג' שבט תשי"ב

ברוקלין.

שלום וברכה!

... ומ"ש בענין ההיזק שהי' להם ע"י השטפון וכו', הנה בודאי ראה מכתב אדמו"ר הזקן במ"ש להר"מ מדריבין (הנדפס בבית רבי ח"א עק"ן. ועיין במאה שערים ע' לו, ועד"ז יש ג"כ מאדמו"ר האמצעי - שם ע' כח. ואדמו"ר הצמח צדק בספר המצות עמוד רכ"ח), אשר לאחר היזק היינו מדת הדין מתעוררת מדת הרחמים שהיא גדולה ממדת החסד שבתחלה כנודע שהיא מדריגתו של יעקב נחלה בלי מצרים מבריח מן הקצה אל הקצה, וזהו ענין של עשירות, ויה"ר אשר בקרוב ממש יראה זה בעיני בשר ולמטה מעשרה טפחים.

בברכת הצלחה בגו"ר.

שמות ב, א-ב - וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי. ותהר האשה ותלד בן ותרא אתו כי טוב הוא ותצפנהו שלשה ירחים

יג

ביאור כמה שאלות ודיוקים בפר', דמשה הוא בחי' התורה, ויש ב' בחי' נגלה דתורה ונסתר דתורה, ומבאר עפ"י ביאור מאחז"ל (ברכות סג, ב) "אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עלי".

להבין מ"ש וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי ותהר האשה ותלד בן ותרא אותו כי טוב הוא ותצפנהו שלשה ירחים ולא יכלה עוד הצפינו כו'. והנה[1]:

א) משמעות הכתוב שמפני שראתה אותו כי טוב הוא לכן הצפינתו כו'. ולכאורה אינו מובן הרי אפילו אם הי' כשארי כל הילדים היתה צריכה להצילו ולהצפינו, ולמה תולה ההצפנה משום כי טוב הוא?

ב) גם צריך להבין, למה הצפינתו ג' ירחים דוקא לא פחות ולא יותר?

ג) גם צריך להבין, למה לא נאמר בפסוק מי היו האיש והאשה, שֶׁמֶם עמרם ויוכבד, רק בסתם איש מבית לוי ובת לוי?

1) מתחיל כאן בשלשה שאלות, ולקמן בפנים מבאר ומתרץ עוד שאלות, והם:
ד) כל דבר בתורה הוא בדיוק, למה דוקא אמו של משה הצפינו ולא אביו?
ה) למה הצפינו משה בנהר ומים דוקא?
ו) שאלות המפרשים (רבינו בחיי. ועוד) למה נקרא "שלשה ירחים", ולא שלשה "חדשים", וע"ד מ"ש (וישב לח, כד) "ויהי כמשלש חדשים", מה הדיוק "ירחים" דוקא?
ז) כל דבר בתורה הוא בדיוק, ובפרט בחיי משה רבינו, ולמה מתחילה הי' משה רבינו אצל אביו ואמו, ואח"כ לא ידע אביו ואמו דנתגדל אצל בת פרעה?
ח) בהמשך לשאלה ז', מה הטעם ד"משה" הי' עם אביו ואמו "שלשה ירחים", לא פחות ולא יותר?
ט) מה הכוונה דנתגדל משה בבית "פרעה" דוקא?
י) מבואר בתניא - שער היחוד והאמונה פרק א', דשמו אשר יקראו לו בלשון הקדש זהו חיותו, וא"כ מהו ענין אותיות שֵׁם "פרעה"?
יא) למה נק' משה בתורה "איש מצרי"?
יב) למה נולד משה לשבט "לוי" דוקא?
יג) ביאור המדרש (דברים רבה פרשה יא, י) "משה כשהי' בן ג' חדשים נתנבא ואמר, שעתיד לקבל התורה מתוך להבי אש", למה נתנבא זה לאחר שהי' בן ג' חדשים ולא קודם?
יד) בהמשך שאלה יג, למה "מתוך להבי אש"?
טו) ביאור המדרש (שמו"ר פרשה נב, ב) המשכן הי' מקופל ג' חדשים עד שהקימו משה, מהו הענין שהמשכן הי' מקופל "ג' חדשים" דוקא, עד שהקימו משה?
טז) מצינו דהתורה נמשלה לאש (ירושלמי סוטה פ"ח ה"ג. תענית ז, א.), וכן נמשלה למים (תענית שם), ומהו החילוק?
יז) גם יבואר, דידוע הכלל "נעוץ תחלתן בסופן", מהו הקשר דהתחלת ספר שמות - פרשת שמות, עם הסיום דספר שמות - פרשת פקודי?
יח) בפסוק (שמות לח, כא) "אלה פקודי המשכן משכן העדות אשר פקד על פי משה וגו'", מהו השני פעמים "המשכן משכן"?
יט) בהמשך שאלה יח, "המשכן" הראשון כתוב סתם, ובמשכן השני כתוב "משכן העדות", מהו החילוק?
כ) בהמשך להנ"ל, תיבת "אלה" מורה על דבר שהוא ב"גילוי", משא"כ הלשון "העדות" מורה על דבר שהוא ב"נסתר" (ראה לקמן הערה 45), ומשמע דיש שני בחי' במשכן, בגלוי "אלה פקודי המשכן", ובנסתר "משכן העדות", מהו ענינו? ויבואר בפנים.

טבלא

התורה ניתנה ע"י משה ונקראת "תורת משה"

(א)

	מרומז בפסוק	קטן וגדול	עולמות	אש ומים
נגלה דתורה	"ולא יכלה עוד הצפינו" - משה בבית פרעה - לברר בירורים	דבר קטן - הויות דאביי ורבא (סוכה כח.)	תורה של עולם הזה	תורה כפי שנמשלה למים
פנימיות ונסתר דתורה	"ותרא אותו כי טוב ותצפנהו שלשה ירחים" - משה ביחד עם אביו ואמו	דבר גדול - מעשה מרכבה (שם)	תורה של עוה"ב	תורה כפי שנמשלה לאש

(ב)

	עץ החיים – עץ הדעת	שרשם	נובלות ועצמות	בשר ומלח
נגלה דתורה	מתלבשת בעץ הדעת טוב ורע	מבחי׳ אחוריים דחכמה ובינה	נובלות דחו״ב – כמו שירדה בזו״ן –	בחי׳ ״בשר״
פנימיות ונסתר דתורה	עץ החיים	מבחי׳ ״פנים״ דחכמה ובינה	עצמות דחו״ב – ״אאלפך חכמה אאלפך בינה״	בחי׳ ״מלח״ המקיים את הבשר

אך הענין הוא:

כי משה הוא בחי׳ תורה בכלל, כי התורה ניתנה ע״י משה, ונקראת תורת משה, כמ״ש[2] זכרו תורת משה עבדי, וכמ״ש[3] תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, ותורה שרשה מחכמה ובינה, ב׳ הבחי׳ שבתורה הנגלה והנסתר שרשם מחכמה ובינה, הנגלה הוא מאחוריים דחכמה ובינה, והנסתר דתורה הוא מהפנים דחכמה ובינה.

והיינו, חלק הנגלה דתורה הוא הבחי׳ דתורה שנק׳ נובלות[4] חכמה, שהוא הבחי׳ דתורה כמו שירדה בזו״ן[5] והוא בחי׳ השמים כסאי בתורה אור בד״ה[6] השמים כסאי, והיינו תורה כמו שירדה במדות כשר פסול, מותר אסור כו׳.

וחלק הנסתר דתורה הוא הבחי׳ דתורה שקדמה לעולם הוא ו׳ קצוות, דהיינו מדות, ותורה שקדמה[7] אלפים שנה היינו אאלפך[8] חכמה אאלפך בינה דהיינו חו״ב שלמעלה מז׳ תחתונים, וזהו דנגלה דהוא נובלות נקרא דבר קטן הויית[9] דאביי ורבא, בחי׳ אחוריים דחו״ב, ונסתר דתורה הוא עצמות חכמה ובינה.

וזהו תורה צוה[10] כו׳ הוא הנסתר דתורה, מורשה קהלת יעקב הנגלה דתורה, (כי הנגלה דתורה הוא בחי׳ ירושה[11] מהמתים דתהו, דהיינו ממיתת התהו שנפלו אז גם האחוריים דחו״ב, וכנ״ל דנגלה דתורה

---

2) מלאכי ג, כב.

3) ברכה לג, ד.

4) ראה לקוטי תורה שיר השירים עמוד יט, ב וז״ל: הנה ארז״ל (בראשית רבה יז, ה) נובלות חכמה שלמעלה תורה. כי התורה הנגלית היא בחינת הארתא החכמה המתלבשת במדות ולכן הם גם כן שיתא סדרי משנה כנגד ששה מדות עליונות סדר זרעים מבחינת חסד כו׳, והענין הוא כי כשר ופסול טמא וטהור חייב וזכאי נמשך מהמדות עליונות, דהיינו, כשר ומותר וטהור זהו בחינת חסד וימין מקרבת שיתעלה אותו דבר ליכלל באור א״ס, ופסול ואסור וטמא היינו בחינת גבורה שמאל דוחה שלא יוכל להתעלות כו׳, וכ״ז הוא ע״פ חכמתו ית׳ חכים ולא בחכמה ידיעא הנמשכת ומתלבשת במדותיו ית׳ ולכן נקרא התורה נובלות חכמה של מעלה, כי חכמה זו המתלבשת במדות היא בחי׳ נובלות לבד לגבי עצמיות חכמה עילאה חכמתו ית׳ שהיא רמה ונשגבה למעלה מהמדות כו׳, [ועמ״ש בד״ה [תורה אור א, ב] השמים כסאי כו׳ דקאי על התורה שנקרא כסאי לבחינת רצונו וחכמתו ובינתו כו׳ והיינו מה״ט וע״ש מענין זה] וכו׳. ולכן נקראת התורה תורת משה כו׳ והיינו לפי שנשמת משה שרשה מעצמיות ח״ע שזהו מקור התורה וכמ״ש מזה [תורה אור סה, ג. ועי״ש סו, ב.] בד״ה להבין ענין לחם משנה בפ׳ בשלח עי״ש.

א) ראה ספר המאמרים ה׳תר״פ ע׳ צח.

5) ראה לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות-דברים ע׳ תנז וז״ל: מ״ש על תורה או יחזיק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי. ב׳ בחי׳ שלום. הוא יחוד חו״ב ויחוד זו״נ. ועיין בלקו״ת [מטות פו, ב] בהביאור דהחלצו ע״ש. וי״ל ע״י נגלה דתורה הוא המשכה מיסוד ז״א במל׳, בחי׳ והנגלות ו״ה נגלות, וע״י נסתר דתורה הוא המשכה מיסוד אבא בבינה, בחי׳ הנסתרות לה׳ אלקינו. עי״ש.

6) תורה אור א, ב.

7) מדרש תהלים קאפ׳ צ, אות יב (במהדו׳ באבער). ועייג״כ בראשית רבה פ״ח ב. תנחומא וישב ד׳. זח״ב דף מט א, - ראה ד״ה איתא במדרש תהלים סה״מ תש״ח ע׳ 272 ואילך. תורת מנחם סה״מ התשי״א ע׳ 133 ואילך.

8) איוב לג, לג.

9) סוכה כח א, דבר גדול ודבר קטן, דבר גדול מעשה מרכבה, דבר קטן הויות דאביי ורבא. וראה תורת מנחם ספר המאמרים מלוקט חלק ג׳ ע׳ שסה. ועי׳ גם לקמן סי׳ לא.

10) ברכה לג, ד. ראה לקוטי תורה מהאריז״ל עה״פ (מובא לקמן סי׳ כ הערה 23).

11) מבאר בזה לשון הפסוק ״מורשה קהלת יעקב״, דבחי׳ נגלה דתורה העוסק בבירור העולם דכשר ופסול כנ״ל, הוא בא אחר השבירה ״המיתה״ דעולם התוהו.

ראה תורת מנחם - ספר המאמרים מלוקט - חלק א׳ ע׳ קצו וז״ל: זה שהתורה נקראת ירושה הוא מצד הבירורים שע״י התורה. דהניצוצות שבדברים הגשמיים, וכן הניצוצות שבהשכל דנפש הבהמית, שרשם הוא בתוהו, והשורש דנשמות ישראל הוא בתיקון. דזהו שעשו נקרא גדול ויעקב נקרא קטן, כי שורש עשו הוא בתוהו, שהאורות דתוהו הם אורות מרובים (גדול), ושורש יעקב הוא בתיקון, שהאורות דתיקון הם אורות מועטים וכן מוגבלים בכלים (קטן). וכיון שיעקב ועשו הם אחים, כמ״ש הלא אח עשו ליעקב, והאחים יורשים זה את זה, לכן, על ידי שנשמות ישראל מבררים את הניצוצות, הם יורשים האורות דתוהו עי״ש.

וראה ילקוט לוי יצחק עה״ת חלק ב׳ סימנים קמו. קסה. קסו. קסז. קסח. דבכל מלכי אדום דתהו (וישלח לו פסוקים לב-לט) נזכר וימלוך וימת, משא״כ בהמלך השמיני הדר עי״ש.

הוא הנובלות דחו"ב).

וזהו שמשה נולד מאיש מבית לוי ובת לוי. לוי רומז על יחוד חו"ב כמ"ש בלקוטי תורה[12] בהביאור דנשא דרוש הראשון ע"ש. ולכן לא נאמר שמם בפירוש, כי חו"ב הם בחי' נסתרות[13]. ומשה בחי' תורה נולד מחו"ב, כי תורה שרשה מחו"ב.

והנה ידוע מארז"ל[14] ע"פ אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עלי', ופירש בע"ח[15] שער המוחין פ"ג, דתורה הוא ז"א תורה שבכתב, והקיום שלו הם המוחין, ואין התורה יכול להתקיים להיות לו מוחין המקיים אותו אלא ע"י בינה הנקראת מי כנודע, אשר היא ממיתה עצמה בשביל התורה, כי נה"י שלה מסתלקין[16] האורות שלה ונשארין כמתים[17] כלים בלי עצמות וגוף בלי נשמה, ועושה כן בשביל התורה שהוא ז"א כדי שיתלבשו בתוכה המוחין שהם הקיום שלו ע"ש.

ולכאורה צריך להבין, מהו ההפרש בין התורה שהיא בחי' ז"א, לגבי הקיום דהתורה שהוא המוחין דז"א.

אך הענין הוא:

דמה שהתורה ז"א, היינו בחי' הנגלה דתורה, כמו השמים כסאי שקאי על תורה כמו שתורה ירדה במדות לברר כשר פסול כו', והיינו ז"א שהוא נגלה, והנגלות, ובכלל הוא הנובלות דחו"ב וכנ"ל. והקיום דתורה דהיינו המוחין דז"א, שהמוחין הוא מה שנמשך לו מחו"ב, דהיינו מהפנים דחו"ב, (כי מהאחוריים[18] דחו"ב אין קיום התורה, כי מצד האחוריים יש שכחה כמ"ש בעץ חיים[19] שער הזווגים פ"ו), היינו פנימיות התורה, שפנימיות התורה הוא מהפנים דחו"ב, ובחי' זו דפנימיות התורה מקיים את הנגלה דתורה, (בדוגמא כמו שמלח מקיים את הבשר לימים רבים, ופנימיות התורה הוא בחי' מלח כמ"ש בלקו"ת בד"ה[20] ולא תשבית מלח ובהביאור ע"ש).

---

12) ראה לקו"ת פ' נשא עמוד כא, ד. וז"ל: וביקשה לאה הפעם ילוה אישי אלי להיות התחברות ממש א"ס ב"ה . . ע"ד ביום ההוא תקראי אישי ועמ"ש מזה בד"ה ואשה כי תדור [לקו"ת פ' מטות כד, ג], גם כי יעקב הוא בריח התיכון מבריח מן הקצה אל הקצה שהוא התחברות והמשכת אור א"ס ב"ה בעולמות והיינו הפעם דוקא ע"י בחי' לוי עיי"ש המשך הביאור.

13) "ומובן שמה שלוי רומז על חו"ב, היינו ישראל סבא ותבונה בפרט, כי הלא לוי הוא בחי' בינה, אך לוי גימט' מ"ו מילוי ע"ב דחכמה, והיינו ישראל סבא ותבונה שהם בחי' בינה בכלל, ועיין ברשימה על המשנה מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו כו' בענין לוים" ע"ש. (לקוטי לוי יצחק כאן)

14) ברכות סג, ב. עה"כ חקת יט, יד.

15) שער כ'.

16) ראה הביאור בספר המאמרים תער"ב ח"ג עמוד א'רנא וז"ל: דהנה התורה הגם שהיא בחי' מוחין, ה"ז בחי' חב"ד דז"א פי' שהיא חכמה שבהנהגת המדות כו', שהרי התורה הנגלית היא פסקי המדות כשר פסול טמא טהור חייב זכאי שהן בחי' המדות, דהיינו כשר מותר וטהור הן מבחי' החסד וימין מקרבת שיתעלה אותו הדבר למעלה ויהי' נכלל באלקות, ופסול אסור וטמא הוא מבחי' הגבו' דשמאל דוחה שא"א להתעלות והבירור שלהם הוא ע"י הדחי' דוקא כו', וכמ"ש בסש"ב בפי' מותר ואסור כו', וזהו שהן שתא סדרי משנה מבחי' ששה מדות עליונות כו', וכ"ז הוא ע"פ החכמה שבתורה שזה יהי' כשר וזה יהי' פסול כו'.

אבל החכמה שבזה היא בחי' מוחין שבמדות לבד, שזהו מה שנה"י דאימא נעשים מוחין לז"א ובתוכם מתלבש בחי' נו"ה דאבא.

אך זהו שמתעלמים בבחי' נה"י דאימא וכידוע דנה"י הוא בחי' לבוש המעלים כו', ובחי' נה"י דאימא המתלבשים בזה זהו רק בחי' הכלים לאחר שהאורות דאימא מסתלקים מהם כו', וכמ"ש בע"ח שער המוחין פ"ג בפי' מארז"ל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו, דתורה היא בחי' ז"א שהוא תורה שבכתב, והקיום שלו הם המוחין, ואין התורה יכול להתקיים להיות לו מוחין אלא ע"י בינה (הנק' מי כנודע) אשר היא ממיתה עצמה בשביל התורה, כי נה"י שלה מסתלקים האורות שלה ונשארין כמתים כלים בלי עצמות וגוף בלי נשמה, ועושה כן בשביל התורה שהוא ז"א כדי שילבישו בתוכה המוחין שהם הקיום שלו כו', והיינו שהאורות הן של ז"א עצמו כו', וי"ל שזהו מה שהמוחין מתהפכין ונעשים מהות מדה כו' וכמשנת"ל, וזהו שהאורות הן מז"א עצמו כו', ע"ש.

עיין גם ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי [קה"ת ה'תשע"א] ע' ריט, א ואילך. אור התורה פרשת חוקת עמוד תתיח. ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ג סי' קנב.

17) בלקוטי לוי יצחק כאן מציין למ"ש בעץ חיים שער ט וז"ל: מיתה נקרא רק מי שהולך מעולם לעולם ונבדל מעולמו . . . כל מאן דנחית מדרגא קדמאה דהוה בי', קרי ביה מיתה עי"ש.

18) ראה גם לעיל סי' ו' הערה 8.

19) שער טו. ראה תניא - קונטרס אחרון - קסא א. ראה לעיל סי' יא הערה 33.

20) ראה לקו"ת ויקרא עמוד ג, ד. ד, ב ואילך. וז"ל: ולא תשבית מלח וגו'. הנה מלח הוא נותן טעם בדברים הנמלחים בו כמו הבשר וכו', והנה כמו"כ יש בחי' זו גם כן בתורה, שבחי' חכמת הקבלה היא גם כן בבחי' המלח. שהיא בעצמה נסתרה ונעלמה שאינה מושגת בבחינת טעם ממש כמו שיש לנו השגה וטעם בהנגלות לנו. ואעפ"כ המלח הוא הנותן טעם בכל המאכלים גם בלחם גם בבשר. שכל הנהגות העולמות הוא ע"פ פנימי' התורה וכל התורה נאמרה ע"פ הקבלה. וכן גם באדם העוסק בתורה הוא כן שהמלח הוא נותן טעם בלחם ובשר כו' וע"כ בענין חיוב אכילת מצה שהוא תחלת העבודה צ"ל לחם עוני דוקא שהוא בחי' אמונה ואתכפיא בלי שום טעם ודעת.

וע"כ אין ליתן בה מלח. שהמלח הוא נותן טעם להיות בחי' טעם ודעת שהוא גילוי פנימית התורה כו'. וראשית העבודה צ"ל בבחי' לחם עוני דוקא. ולכן ישראל מונין ללבנה, אלא שאח"כ צריך להיות בה המשכת הדעת מבחי' שמשא וזהו ענין מצה עשירה כו', אבל בבחי' מצה לחם עני א"צ ליתן מלח כו'. ומזה יובן איך מנהג ישראל תורה, ואח"כ בקרבנות שהוא ענין הקירוב והיחוד של המדרגות דממכ"ע וסוכ"ע בא המצוה ולא תשבית מלח כו' כדי להיות התקשרות והתחברות כו'. עי"ש.

והנה הקיום דתורה תלוי במי שממית עצמו עלי׳, דהיינו שבינה הנקראת מי מתרוקנים נה״י שלה מאורותיהם ונעשים כמתים, ומתלבשים בנה״י המוחין דז״א, דהיינו פנימיות התורה,

ועיין היטב במה שנרשם בגליון המד״ר פ׳ וישלח פפ״ב ס״ח על מאמר המד״ר[21] שם שלשה שאלות כו׳ בפי׳ השאלה הב׳, כמו שדרש ר׳ יהושע רבכם עובד אלקים עד יום מותו ישבע לחם מלחמו של עולם הבא ע״ש. והיינו ג״כ ענין עולם הבא כמ״ש בגליון המד״ר בפי׳ מלחמו של עולם הבא, שמובן שבתורה יש גם כן בחי׳ עולם הזה ועולם הבא. שעולם הזה הוא גלוי ועולם הבא הוא נסתר ונעלם, והיינו הנגלה דתורה והנסתר דתורה,

גם הנגלה דתורה הוא הלימוד תורה בעולם הזה לברר בירורים כו׳, שבעולם הזה לומדין הנגלה דתורה, והנסתר דתורה הוא הלימוד דתורה בעולם הבא, שהוא עולם ברור, ושם לא שייך הלימוד דתורה בנגלה דתורה, רק הנסתר דתורה, ועיין בלקוטי תורה[22] בד״ה קמפלגי במתיבתא דרקיע בהלימוד דבהרת כו׳ למעלה, ועל דרך זה יובן בכל שארי חלקי התורה.

וזהו שנאמר על משה בחי׳ תורה, ותרא אותו כי טוב הוא, מה שמשה בחי׳ תורה נקרא טוב, היינו הנסתר דתורה, פנימיות התורה (שבחי׳ זו דתורה נקרא טוב עץ החיים שכולו טוב, משא״כ הנגלה דתורה מתלבשת בעץ הדעת טוב ורע כו׳, ועיין[23] באגה״ק בד״ה ברע״מ פרשת נשא כו׳ ע״ש, ועיין ברשימה רב ור׳ יוחנן בענין טוב דתורה ע״ש).

והיינו בחי׳ משה כמו שנולד מאביו ואמו, איש מבית לוי ובת לוי שקאי על חכמה ובינה, כי המוחין דז״א נמשכו מהפנים דחכמה ובינה כנ״ל. הנה בחי׳ זו דמשה כי טוב הוא, דהיינו פנימיות[24] התורה, צפנתו אמו דהיינו בינה[25], שלשה ירחים.

השלשה ירחים קאי על נה״י[26] דבינה, וצפנתו בתוך השלשה ירחים, היינו ממש כמו שהמוחין דז״א, הקיום דתורה, מלובשים בנה״י דאימא, כשנעשו כמתים, שזהו מה שמי[27] דבינה ממית עצמו עלי׳, (ואמו צפנתו ולא אביו, כי מי בחי׳ בינה ממית עצמו עלי׳ ולא חכמה). וזהו מה ששלשה ירחים[28] גימטריא תתק״ג מיני מיתות כמ״ש בספר היכל[29] הברכה להרה״ק מקאמארנא ז״ל זיע״א פרשת שמות ע״ש. התתק״ג מיני מיתות שנרמזו

21) ראה בראשית רבה פרשה פב, ח וז״ל: שני תלמידים . . פגע בהם סרדיוט אחד (ממונה- רש״י. ממונה מבית המלך והכיר אותם שהם יהודים – מת״כ) . . אמר להם מה הוא דין דכתיב עובד אדמתו ישבע לחם וגו׳ (משלי כח), אמרו לו, טוב מי שהוא חוכר שדה אחת ומזבלה ומעדרה ממי שהוא חוכר שדות הרבה ומובירן (ופרש״י – מוטב וכו׳ שהוא חוכר שדה אחת וחורש נרה ומזבלה ומעדרה, ממי שחוכר שדות הרבה ומובירן שדה בור.), אמר להם לא כך דרש ר׳ יהושע רבכם אלא עובד אלקים עד יום מותו (אדמתו דרש עד מותו – מת״כ, עובד אדמתו זו תורה – רש״י), ישבע לחם מלחמו של עולם הבא, (משלי שם) ומרדף רקים ישבע ריש, אלו עובדי כוכבים שמרדפים אחר הריק אחר עבודת כוכבים שלהם. עי״ש.
והנה כמה ממפרשי המדרש (יפה תואר הארוך. נזר הקודש השלם. ועוד) מפרשינן דמ״ש ״עובד אלקים עד יום מותו ישבע לחם מלחמו מלחמו של עוה״ב״, דקאי על השכר לעתיד לבוא שהוא לאחר המיתה, ולפי הביאור כאן מלקוטי לוי יצחק, הכוונה הוא בעולם הזה, והפי׳ של המדרש הוא כך, עובד אלקים עד ״יום מותו״ שהוא לומד תורה בבחי׳ שממית עצמו עלי׳, ״ישבע לחם מלחמו של עולם הבא״ היינו שזוכה לבחי׳ פנימית התורה שהוא לחמו של עוה״ב וד״ל. ומ״ש בהמשך הפסוק ״ומרדף ריקים ישמע ריש״, היינו הלומדים רק נגלה דתורה בחי׳ נובלות, שהוא בחי׳ אחוריים וד״ל. ומתורצת בזה שאלת המפרשים הנ״ל על המדרש. עיי״ש.

22) ראה לקוטי תורה פ׳ תזריע כב סע״ב. כג, א ואילך.

23) תניא אגרת הקדש סימן כו (קמב, א ואילך). וראה גם אור התורה (בראשית חלק ג׳) פ׳ נח ע׳ תקצז ב׳ ואילך. קונטרס עץ חיים פרק יא ואילך. ספר המאמרים ה׳תרס״ו עמוד קיד. ועוד.

24) כי טוב הוא היינו פנימיות התורה: ראה לקוטי שיחות חלק כ״ה ע׳ 5 ואילך.

25) ראה תניא פרק ג׳, דאַב בחי׳ חכמה ואֵם בחי׳ בינה.

26) ראה ספר המאמרים ה׳תרנ״ט ע׳ קכה וז״ל: וסדר ואופן ההמשכה מעליון לתחתון הוא רק חיצוניות שבעליון נעשה פנימיות לתחתון, דהפנימיות שבעליון א״א להתגלות אל התחתון, וכל זמן שיהי׳ בחי׳ התגלות הפנימיות, לא יוכל להיות התגלות מציאות התחתון. וכן בלידת והתגלות המדות מן המוחין הוא ג״כ רק מבחי׳ חיצוניות המוחין, היינו מבחי׳ חיצוניות ההשגה, ועיקר לידת המדות הוא מן הבכן לבד (כי כללות המוחין הם פנימיות לגבי מדות) שנשאר לאחר כל ההשגה כו׳, ועצם ההשגה צריך להתעלם, דכל זמן שמאיר גילוי המוחין, לא יוכל להיות התפעלות המדות כו׳, כמ״ש במ״א, כ״א לאחר שמתעלם הפנימיות, אז נמשך בחי׳ החיצוניות להיות מקור למדות כו׳. והוא מה שנה״י דאימא נעשים מוחין לז״א, בחי׳ נה״י לבד. עי״ש.

27) מי הוא בחי׳ בינה, ראה זהר חלק ב׳ דף קיז, א. מי בגי׳ נ׳ כנגד נ׳ שערי בינה, וכידוע הפ׳ עה״פ ״מי ברא אלה״, מי בחי׳ בינה מוליד המדות שהם בגי׳ אל״ה, ששה מדות הכלולים ביחד, ששה פעמים ששה בגי׳ אלה.

28) שלשה (בגי׳ 635) + ירחים (268) = 903. מספר תתק״ג. ומתרץ בזה (שאלה ו׳) דנק׳ ״ירחים״ דוקא.

29) וז״ל: ותלד בן, כללות כל ישראל. ותרא אותו כי טוב, שישראל הם הטוב שבמלכים. ותצפנהו, מספר ז׳ פעמים הוי״ה אדנ״י*) וכו׳. שלשה ירחים, דינים (של תוצאות) נמתקין ביחוד זה, רל״ב תרע״א – שלשה ירחים, במספר השוה הממתיקין מוחין דקטנות וצער וחסרונות. ע״ש. [ועיי״ש שרמז ״ירחים״ דבנ״י נמשלו ללבנה]. ראה הערות הבאות.
וזהו שמבאר שהתיבות ״שלשה ירחים״ הוא הגימטריא של ה״מילוי״ של השמות הוי׳ אדנ״י כבפנים ובהערות.

בשלשה ירחים היינו המיתה שבנה״י דבינה מה שמתרוקנים אורותיהם כו׳.

(ונלמד זה דיש תתק״ג מיני מיתות ממ״ש[30] ולהוי׳ אדנ״י למות תוצאות, שתוצאות גימטריא תתק״ג כדאיתא[31] בברכות. והיינו כי פירוש תוצאות הוא יציאה והתגלות לחוץ, והיינו כדי שהוי׳[32] אדנ״י שהם ז״א ומלכות, שהוי׳ בכל הד׳[33] מלואים ע״ב ס״ג מ״ה ב״ן, ואדנ״י במלואו תרע״א, ביחד גימטריא תתק״ג, שהיו בעיבור באימא, יתגלו ויצאו לחוץ, דהיינו שיהי׳ לידת ז״א ומלכות מאימא, צריך להיות למות, דהיינו שיהי׳ התתק״ג מיני מיתות בנה״י דאימא, שהם שלשה ירחים גימטריא תתק״ג, שכשמתרוקנים נה״י דאימא ונעשו כמתים כו׳, אז נעשה הלידה שיוצאים ומתגלים ז״א ומלכות לחוץ).

נמצא הותצפנהו שלשה ירחים דמשה כי טוב הוא, הוא מה שפנימיות התורה שהוא קיום התורה, המוחין דז״א שנמשכו מחו״ב, מלובשים בנה״י דבינה, שנה״י דבינה הוא בחי׳ עולם הבא, ולא יכלה הצפינו עוד כו׳, ונתגלה משה לחוץ, היינו הבחי׳ דמשה תורה, דנגלה דתורה, שנגלה דתורה מתגלה לחוץ בעולם הזה.

וזהו מה שאלו הג׳ ירחים הי׳ משה אצל אביו ואמו, שהכיר את אביו ואמו. משא״כ אחר כך גדל אצל בת פרעה ולא ידע אביו ואמו וכמ״ש האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו, שי״ל שקאי על משה שהי׳ משבט לוי, וגדל אצל בת פרעה. ובחי׳ זו מה שאחר כך גדל אצל בת[34] פרעה, ונקרא איש מצרי[35], היינו כמו הנגלה דתורה, שמתלבשת בעץ הדעת טוב ורע לברר בירורים[36], והיינו הנובלות חו״ב. וזהו שהי׳ אצל פרעה, שפרעה[37] אותיות הערף, דהיינו האחוריים דהמוחין, אחוריים דחכמה ובינה, וכמובן.

ועפ״י המבואר יובן מה שאיתא במד״ר[38] פרשת ברכה ס״י שמשה כשהי׳ בן ג׳ חדשים נתנבא ואמר שעתיד לקבל תורה מתוך להבי אש, למה התנבא זה לאחר שהי׳ בן ג׳ חדשים דוקא ולא קודם. גם מהו״ע שאמר לקבל תורה מתוך להבי אש, מתוך להבי אש דוקא.

אך עפ״י המבואר א״ש, והיינו לאחר שהי׳ צפון שלשה ירחים, שזה מורה שנמשכו המוחין דז״א, קיום התורה, בנה״י דאימא, אז דוקא יוכל לנבאות שעתיד לקבל התורה מתוך להבי אש. שבחי׳ זו דתורה שהיא מתוך להבי אש, י״ל הוא בחי׳ פנימיות התורה, שפנימיות התורה נמשלה לאש, אש[39] שחורה ע״ג אש

---

*) יש ז׳ מלכי אדום דתהו, ובנ״י הם הטוב שבמלכים בחי׳ תיקון, ע״ד מלך השמיני ״הדר״ (ראה לקמן סי׳ קכט), וזהו ותצפנהו בגי׳ 637, וכן ז׳ פעמים הוי׳ (26) + אדנ״י (65) הוא 91, והיינו 7 × 91 = 637.

30) תהלים סח, כא.

31) ברכות ח, א (תהלים סח, כא) ״למות תוצאות״, תניא תשע מאות ושלושה מיני מיתות נבראו בעולם שנא׳ למות תוצאות תוצאות הכי הוו בגימטריא [בחדא״ג מהרש״א: ודריש תוצאות בגימטריא, דה״ל למיכתב מוצאות באות מ׳ וק״ל]. ראה גם ילקוט לוי יצחק עה״ת חלק א׳ סי׳ יב.

32) ראה ביאורי הזהר לאדמו״ר האמצעי ע׳ ל, ב. ועוד.

33) פירוש: הוי׳ בכל הד׳ מלואים הוא כזה:

שֵׁם ע״ב הוא, יו״ד ה״י וי״ו ה״י (72).

שֵׁם ס״ג הוא, יו״ד ה״י וא״ו ה״י (63).

שֵׁם מ״ה הוא, יו״ד ה״א וא״ו ה״א (45).

שֵׁם ב״ן הוא, יו״ד ה״ה ו״ו ה״ה (52).

ביחד 72 + 63 + 45 + 52 = 232 רל״ב.

וחושבין גם שֵׁם אדנ״י במלואו, והוא: אל״ף (111) + דל״ת (434) + נו״ן (156) + יו״ד (20) = 671 תרע״א.

סך הכל (שֵׁם הוי׳ בכל הד׳ מלואים + אדנ״י במלוי, היינו) 232 + 671 = 903 תתק״ג, מספר ״תוצאות״.

והרמז שחושבין ה״מלואים״ שבשֵׁם הוי׳, וכן ה״מילוי״ דשֵׁם אדנ״י, דמילוי רמז על לידה ההתגלות והיציאה לחוץ וד״ל. ראה לקמן סי׳ ס – חודש כסלו (ג) הערה 8.

34) להעיר מ״ש בקהלת יעקב ערך בת וז״ל: בת פרעה הוא מלכות שהיא בת בינה שנקרא פרעה זוהר שמות דף י״ב ע״א.

35) שמות ב, יט.

36) מצרי . . לברר בירורים: ראה עד״ז לקוטי שיחות חלק ג׳ ע׳ 892 (סעיף ה׳) ואילך.

37) פרעה אותיות הערף: ראה תורה אור (פרשת וארא) עמוד נח, ב ואילך. וז״ל: בחי׳ מצרים הוא מצר מי. פי׳ כי מבואר בלק״ת פ׳ וישב (ד״ה ועתה נבאר סוד יוסף) כי הגרון נק׳ ארץ מצרים כי הוא מקום יותר צר שבכל האדם . . וזה ענין פרעה אותיות הערף. וזהו ופרעה עמד על היאור. כי היאור הוא יסוד דאימא הנמשך דרך הגרון עד חזה דז״א ובו מלובש מוח הדעת. ופרעה שהוא הערף בחי׳ גרון עומד על היאר ממש. וענין יצ״מ הוא יציאת המוחין ממצר הגרון בהתפשטות בגוף עיי״ש. ועיין לקמן סי׳ לט.

וראה לקו״ת להאריז״ל וישב מ, א. שמות א, ח. שער מאמרי רשב״י לזהר תצוה קפד, ב בסופו. מאמרי אדמו״ר הזקן על פרשיות התורה חלק ב׳ עמוד תקיג ובהנסמן במ״מ לשם. תורת חיים לך צא, ב. שמות עמוד לב, ד.

38) דברים רבה פרשה יא, י וז״ל: [אמר משה לסמא״ל] אני בן עמרם שיצאתי ממעי אמי מהול ולא נצרכתי למוהלני ובו ביום שנולדתי מצאתי פתחון פה והלכתי ברגלי ודברתי עם אבי ואמי ואפי׳ חלב לא ינקתי וכשהייתי בן שלשה חדשים התנבאתי ואמרתי שעתיד אני לקבל תורה מתוך להבי אש. עיי״ש.

39) ראה ירושלמי סוטה פ״ח סוף הלכה ג. תורת מנחם התוועדיות ה׳תשי״ז ח״א ע׳ 71 ואילך וז״ל: יש ״אילנא דטוב ורע״ ויש ״אילנא דחי״, אילנא דטו״ר הוא נגלה דתורה על שם שעניינה לברר ענינים שיש בהם תערובת טוב ורע, ומזה מובן שזהו״ע ״אש שחורה״, ואילנא דחי׳ הוא פנימיות התורה ״דלית תמן לא קושיא ולא מחלוקת״ שאינה מתעסקת באופן פשוט וישיר בבירור טוב ורע, כי אם בעניני אלקות וזהו ״אש לבנה״. עיי״ש.

לבנה, (משא"כ הנגלה דתורה נמשלה למים[40] שיורדים מגבוה לנמוך[41]). והיינו המוחין דז"א, ולכן דוקא לאחר שהי' צפון ג' ירחים שמורה שנמשכו המוחין דז"א, קיום התורה, בנה"י דאימא, אז דוקא יוכל לנבאות זה.

ועפ"י משנ"ת בס"ד, יש לפרש גם כן מה שאיתא במד"ר פקודי[42] פנ"ב, דהמשכן כשנגמר הי' מקופל ג' חדשים עד שהקימו משה ע"ש, והיינו כשם שבתורה יש ב' בחי', נסתר דתורה ונגלה דתורה, ונסתר דתורה בחי' משה כי טוב הי' צפון ג' ירחים מקודם, ואחר כך מתגלה לחוץ דהיינו הנגלה דתורה, כמו כן במשכן שהוא ג"כ ע"ד כמו בחי' תורה כמאמר[43] ביום חתונתו זו מתן תורה ויש ג"כ דרש דביום חתונתו במשכן במד"ר פקודי שם פנ"ב[44] ס"ה ע"ש, יש ג"כ ב' בחי', בחי' נסתר ובחי' נגלה.

והיינו אלה פקודי המשכן הוא הנגלה דמשכן וזהו אלה לשון גלוי, ומשכן העדות אשר פקד עפ"י משה הוא הנסתר דמשכן, וזהו עדות שהוא על דבר הנסתר, עיין בלקוטי תורה בד"ה אלה פקודי[45] ותבין.

וזהו שמקודם שהועמד המשכן בגלוי לכל, דהיינו הבחי' נגלה דמשכן, הי' מקופל ג' חדשים, המקופל ג' חדשים הוא הנסתר דהמשכן, כמו שמשה כי טוב, נסתר דתורה, הי' צפון ג' חדשים.

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד קכח ואילך

עיין גם תורת מנחם ספר המאמרים ה'תשי"ט ע' רנ.

40) נמצא לפי הביאור בלקוטי לוי יצחק, דהשלשה חדשים שהי' משה בבחי' צפון זה כנגד תורה הנמשל לאש - פנימיות התורה, ואח"כ התגלה הבחי' דנגלה דתורה לברר בירורים, ולכן כשלא יכלה עוד הצפינו אז ותשם משה ביאור המים, שהוא בחי' התורה שיורד מגבוה לנמוך ומתורצת שאלה ה. ראה הערה 41.

41) תענית ז, א. תניא פרק ה'. ראה אור התורה כרך ח' ע' ב'תקט וז"ל: נשמת משרבע"ה אשר שרשה גבוה מאד נעלה אף מן הנהר היוצא מעדן כו' שהוא נמשך ממקור הנהר עילאה כמ"ש כי מן המים משיתיהו וגו' פי' כמשל המים גשמיי' שנגררים במורד מלמעלה למטה ממקום גבוה למקום נמוך כמו"כ עד"מ למעלה נאמר במרבע"ה כי מן המים משיתיהו ששרשו ממקור המים דנהר היוצא מעדן הנ"ל והוא נמשך ממקום גבוה מאד נעלה למקום נמוך להתלבש למטה בכלים דבי"ע. עי"ש.

42) שמות רבה פרשה נב, ב וז"ל: א"ר יוחנן ו' חדשים היה עוסק [משה] במשכן ג' חדשים עשאוהו וג' חדשים קפלוהו וכו' והקב"ה נתכוון להעמיד המשכן בחודש שנולד בו יצחק אבינו וכו'. עיי"ש.

ופירש מהרז"ו, ג' חדשים הי' עוסק: מי"א תשרי עד אחד בניסן שהוקם המשכן והנדבה הביאו בב' ימים וביי"ג תשרי שנה א' ליציאת מצרים התחילו לעסוק הרי ו' חדשים פחות י"א יום, ומ"ש ג' חדשים עשהו לא מצאתי רמז בזה הפסוק, לבד זה מצאתי בפסיקתא פר' ו' בס"ה וז"ל: בכ"ה בכסלו נגמרה מלאכת המשכן ועשה מקופל עד אחד בניסן שהקימו משה, וכל זמן שהי' מקופל הי' ישראל מלמלאין (פי' מתאננין) על משה למה לא הוקם המשכן שמא אירע דופי, שחשב לערב שמחת המשכן בחודש שנולד בו יצחק וכו' ומעתה הפסיד כסליו שנגמר בו וכו', מה שילם לו, חנוכת בית חשמונאי שהי' בכ"ה בכסליו, וחשבון ג' חדשים מי"ג תשרי היינו רוב תשרי וכל חשון וכ"ה מכסליו ועשה מקופל, ה' מכסליו שאינו חושב, וחודש טבת שבט אדר.

43) תענית פרק ד' משנה ח' (שה"ש ג', א) צאינה וראינה בנות ציון . . ביום חתונתו וביום שמחת לבו, ביום חתונתו זו מתן תורה, וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו.

44) שמות רבה פרשה נב, ה. וז"ל: דבר אחר: ויביאו את המשכן, הה"ד (שה"ש ד): צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו, ביום חתונתו וביום שמחת לבו. אימתי נאמר הפסוק הזה. ביום שעמד המשכן, שהיתה שמחה גדולה בישראל, שהקב"ה שורה אצלם וכו'.

ביום חתונתו, בסיני. ביום שמחת לבו, בירושלים. דבר אחר: ביום חתונתו, במשכן. וביום שמחת לבו, בבית המקדש. וכן דוד אמר (תהלים מח): יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב. עיי"ש.

45) ראה לקוטי תורה פקודי עמוד ד, א וז"ל: כי הנה עד"מ ענין עדות ועדים שהיא הגדה הנאמנת, אין שייך אלא על דבר הנסתר ונעלם מעיני הכל ע"ז צריך עדות שיעידו ע"ז אבל על דבר הנגלה אין צריך ואין שייך עדות. ואפי' על מלתא דעבידא לאגלויי ממש מיד לא הצריכה התורה עדות. עי"ש.

אגרות קודש

ב"ה, ב' שבט, תשי"ב
ברוקלין.

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מי"ג טבת וכן את הקודם לו, וליום מלאת לו שלשים ואחת שנה, הנני בזה להביע ברכתי לאריכות ימים ושנים טובות עם כל הפירושים, ומתאים להקפיטל תהלים שצריך

המשך בעמוד הבא

יט, ג – לא תגע בו יד כי סקול יסקל או ירה יירה אם בהמה אם איש לא יחיה במשוך היובל המה יעלו בהר

א. מ"ש במדרש דמאילו של יצחק נעשו ב' שופרות מקרן השמאלי שופר דמתן תורה ומהימיני שופר גדול דלעתיד לבוא, היינו כי השופר ממשיך הקול שהוא ת"ת בדבור שהוא מלכות ועכשיו מקבלת מז"א הנק' שמאל ולעתיד לבוא תקבל מא"א זהו שופר גדול כו' שמבחי' ימין ועז"נ נאום ה' לאדוני שב לימיני כו' וזהו ענין ועתה יגדל נא כח אד', שיהי' בחי' שב לימיני כו', וזהו ועתה כי אף שעיקר הארה זו לעתיד לבוא היינו בקביעות אבל להוראת שעה נמשך גם עתה כמ"ש הרמ"ז בסה"מ שם בפי' בימי שלמה קיימא סיהרא באשלמותא, עוד פי' הרמ"ז שם נאום הוא בחי' אמן שהוא חיבור הוי' אד', הדום לרגליך כי עכשיו רגלי' יורדות משא"כ לעתיד לבוא, ובחי' אמן הנ"ל יש לפרש ע"ד אמן יהא שמי' רבא מברך כו', זח"ב תרומה קס"ב ע"ב.

תהלים – יהל אור עמוד תכו

כ, ט – ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך

ב. ששת ימים תעבוד יש לפרשו על עסק התורה ועבודה דוקא כמו בין עובד אלקים לאשר לא עבדו, בין שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה פעמים ואחד, ועי"ז ויום השביעי שבת כו', כי אורייתא סתים וגליא, וכן ישראל סתים וגליא וכנודע מענין תלת דרגין והתורה מחברת ישראל עם הקב"ה וע"י גליא ההתקשרות מבחי' גליא כו', אבל ע"י סתים כו', גם ב' בחי' אלו בכלל נק' אירוסין ונשואין שמ"ת שהי' גילוי גליא שבתורה נק' אירוסין, ולעתיד לבוא שיהי' גילוי פנימיות התורה נק' נשואין, מ"מ עד"ז יובן ההפרש בין חול לשבת שהריעו לה' כל הארץ ר"ת הלכה זהו בחול, והשתחוו לה' בהדרת קודש ר"ת קבלה זהו בחי' שבת.

אור התורה פרשת יתרו עמוד תתקנו

כ, יב – כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה' אלקיך נותן לך

ג. ליישב למה לא נאמר בדברות הראשונות רק למען יאריכון ימיך ובדברות ב' נאמר גם למען ייטב לך, ותו בדברות הראשונות לא נכתב אות ט' כלל ובדברות האחרונות יש ב' טתי"ן.

ואמרתי ליישב עפ"י נגלה וכבר כתבתי בספרי במס' חולין באריכות קצת וכאן אכתוב בקיצור. דיש פלוגתא לתנא דמתניתין ריש מס' פאה [פ"א מ"ב] גבי כיבוד או"א יש לו שכר בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא מדכתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך אבל ר"י [חולין דף קמ"ב ע"א] מעשה חזא שזה קיים מצות כיבוד ומת מיד לכך דרש שכר מצות בהאי עלמא ליכא ושניהן למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך קאי לעולם הבא שכולו ארוך וכולו טובה והאמת הוא כדברי ר"י דהא מעשה חזא וידוע מדברי הזוהר פ' תרומה שאות ט' נותנת חיים לעולם הזה ולכך לוז שנבנית תחת אות ט' אין מתים שם וע"ש דף קנ"ב.

לכך לא נכתב בדברות הראשונות אות ט' ונאמר רק למען יאריכון ימיך לחוד להורות דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא ואריכות ימים יהי' לו לעולם הבא וממילא מוכח שגם השכר למען ייטב לך הנאמר באחרונות קאי לעולם הבא שכולו טוב וכולו ארוך.

מעשה רוקח

המשך מעמוד הקודם

הוא עתה לאמר, הנה יאחז דרכו בדרך הבעש"ט וכסיום הקאפיטל שמחו בה' וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב, כמ"ש בקאפיטל קודם לזה על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא, ואף שמדריגות נעלות הם (תו"ש עקפ"ד) בכ"ז מקצת ומעין שבכל הדרגות ישנם בכל מקושר וחסיד כיון שמתעסק הוא לחזק התקשרותו ע"י לימוד תורת החסידות של הנשיא ובפרט החזקתו בהשלשה שיעורים השוים לכל נפש בחומש תהלים ותניא, אבל מתפקידו של החסיד שלא להסתפק בפעולה בעצמו, וצריך להשפיע ג"כ על הסביבה - לקרבם ולעוררם ולהאירם בנר מצוה ותורה אור חדורים במאור שבתורה זוהי תורת החסידות.

ת"ח על הודעתו בנוגע להתועדות די"ט כסלו, ומוסג"פ ג"כ הצעות הנהגות ליום ההילולא יו"ד שבט הבע"ל, אשר בטח יפרסמם באופן המתאים.

בברכה להצלחה בהשפעה על הסביבה ושזה ישמש כלים רחבים להמשכת וקבלת ברכות השי"ת בגו"ר.

◆ יום ראשון י"ד שבט ◆

יח (א) **וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹהֵן מִדְיָן חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי־הוֹצִיא יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם:**

א וּשְׁמַע יִתְרוֹ רַבָּא דְּמִדְיָן חֲמוּהִי דְּמֹשֶׁה יָת כָּל דִּי עֲבַד יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמֵּהּ אֲרֵי אַפֵּיק יְיָ יָת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם:

רש"י ◄ **וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ** • מַה שְּׁמוּעָה שָׁמַע וּבָא? קְרִיעַת יַם־סוּף וּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק (זבחים קטז). **יִתְרוֹ** • שִׁבְעָה שֵׁמוֹת נִקְרְאוּ לוֹ: רְעוּאֵל, יֶתֶר, יִתְרוֹ, חוֹבָב, חֶבֶר, קֵינִי, פּוּטִיאֵל (מכילתא). יֶתֶר, עַל שֵׁם שֶׁיִּתֵּר פָּרָשָׁה אַחַת בַּתּוֹרָה: "וְאַתָּה תֶחֱזֶה". יִתְרוֹ, לְכְשֶׁנִּתְגַּיֵּר וְקִיְּמָם הַמִּצְוֹת, הוֹסִיפוּ לוֹ אוֹת אַחַת עַל שְׁמוֹ. חוֹבָב, שֶׁחִבֵּב אֶת הַתּוֹרָה, וְחוֹבָב הוּא יִתְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִבְּנֵי חֹבָב חֹתֵן מֹשֶׁה". וְיֵשׁ אוֹמְרִים: רְעוּאֵל אָבִיו שֶׁל יִתְרוֹ

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(א) כְּבָר נֶחְלְקוּ רַבּוֹתֵינוּ בַּפָּרָשָׁה הַזֹּאת (מכילתא כאן, זבחים קטז). יֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים כִּי קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה בָּא יִתְרוֹ כְּסֵדֶר הַפָּרָשִׁיּוֹת, וְיֵשׁ מֵהֶן שֶׁאָמְרוּ שֶׁאַחַר מַתַּן תּוֹרָה בָּא. וְזֶה וַדַּאי יִסְתַּיֵּעַ מִן הַכָּתוּב שֶׁאָמַר: **וַיָּבֹא יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל מֹשֶׁה אֶל הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר הוּא חֹנֶה שָׁם הַר הָאֱלֹהִים** (פסוק ה'). הִנֵּה אָמַר שֶׁבָּא אֵלָיו "בַּחֲנוֹתוֹ" לִפְנֵי הַר סִינַי שֶׁחָנוּ שָׁם שָׁנָה אַחַת, וְזֶה טַעַם **אֲשֶׁר הוּא חֹנֶה שָׁם.** וְעוֹד, שֶׁאָמַר: **וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֶת תּוֹרֹתָיו** (פסוק ט"ז), שֶׁהֵם הַנִּתְּנִים לוֹ בְּהַר סִינַי. וְעוֹד, כִּי כָּאן אָמַר: **וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה אֶת חֹתְנוֹ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל אַרְצוֹ** (פסוק כ"ז), וְהָיָה זֶה בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִיָּה בְּנָסְעָם מֵהַר סִינַי, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּפָרָשַׁת בְּהַעֲלוֹתְךָ (במדבר י', כ"ט.): **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹבָב בֶּן רְעוּאֵל הַמִּדְיָנִי חֹתֵן מֹשֶׁה נֹסְעִים אֲנַחְנוּ,** וְשָׁם כָּתוּב (פסוק ל'.): **וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא אֵלֵךְ כִּי אִם אֶל אַרְצִי וְאֶל מוֹלַדְתִּי אֵלֵךְ,** וְהִיא הַהֲלִיכָה הַכְּתוּבָה בְּכָאן: **וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל אַרְצוֹ** (להלן כ"ז.). וְעוֹד הֲבִיאוּ רְאָיָה מִמַּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: **ה' אֱלֹהֵינוּ דִּבֵּר אֵלֵינוּ בְּחֹרֵב לֵאמֹר רַב לָכֶם שֶׁבֶת בָּהָר הַזֶּה פְּנוּ וּסְעוּ לָכֶם** (דברים א', ו'-ז'), וְשָׁם נֶאֱמַר (בפסוק ט'.): **וְאֹמַר אֲלֵכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר לֹא אוּכַל לְבַדִּי שְׂאֵת אֶתְכֶם וָאֶקַּח אֶת רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְגוֹ'** (שם פסוק ט"ו.), וְזוֹ עֵצַת יִתְרוֹ, וְשָׁם כָּתוּב (בפסוק י"ט.): **וַנִּסַּע מֵחוֹרֵב,** כִּי נָסְעוּ מִיָּד. וְאִם כֵּן נִצְטָרֵךְ טַעַם לָמָּה מַקְדִּים הַפָּרָשָׁה הַזֹּאת לִכְתֹּבָהּ בְּכָאן.

וְאָמַר ר"א כִּי הָיָה זֶה בַּעֲבוּר דְּבַר עֲמָלֵק, כִּי כַּאֲשֶׁר הִזְכִּיר הָרָעָה שֶׁעָשָׂה עִמָּנוּ עֲמָלֵק וְצִוָּה שֶׁנִּגְמְלֵהוּ כְּרָעָתוֹ, הִזְכִּיר שֶׁעָשָׂה לָנוּ יִתְרוֹ טוֹבָה, לְהוֹרוֹתֵינוּ שֶׁנְּשַׁלֵּם לוֹ גְּמוּל טוֹב, וּכְשֶׁנָּבֹא לְהַכְרִית אֶת עֲמָלֵק כַּמְצֻוָּה עָלֵינוּ שֶׁנִּזָּהֵר בִּבְנֵי הַקֵּינִי הָעוֹמְדִים עִמָּהֶם וְלֹא נוֹסִיפָם עִמָּם. הוּא דְּבַר שְׁאוּל שֶׁאָמַר לָהֶם כֵּן (שמואל-א' ט"ו, ו'.).

וְעַם כָּל זֶה אֲנִי שׁוֹאֵל, עַל הַדַּעַת הַזּוֹ כְּשֶׁאָמַר הַכָּתוּב: **וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי הוֹצִיא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם,** וְלָמָּה לֹא אָמַר שֶׁשָּׁמַע מַה שֶּׁעָשָׂה לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל בְּמַתַּן הַתּוֹרָה שֶׁהוּא מֵהַנִּפְלָאוֹת הַגְּדוֹלוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ לָהֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: כִּי שְׁאַל נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קְצֵה הַשָּׁמַיִם הֲנִהְיָה כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הֲנִשְׁמַע כָּמֹהוּ, הֲשָׁמַע עָם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ אַתָּה וַיֶּחִי (דברים ד', ל"ב-ל"ג).

וּכְשֶׁאָמַר וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְפַרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל אֹדוֹת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתַם בַּדֶּרֶךְ (להלן פסוק ח'.), וְאָמַר יִתְרוֹ מִזֶּה **עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל ה'** (פסוק י"א.), לָמָּה לֹא סִפֵּר לוֹ מַעֲמַד הַר סִינַי, וּמִמֶּנּוּ יִוָּדַע כִּי הַשֵּׁם אֱמֶת וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת וְאֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר: אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ, מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת קוֹלוֹ וְגוֹ' (דברים ד', ל"ה-ל"ו.). וְאוּלַי נֹאמַר שֶׁשָּׁמַע יִתְרוֹ בְּאַרְצוֹ מִיָּד **כִּי הוֹצִיא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם** וְנָסַע מֵאַרְצוֹ וְהִגִּיעַ אֶל מֹשֶׁה אַחֲרֵי הֱיוֹתוֹ חוֹנֶה בְּהַר סִינַי אַחַר מַתַּן תּוֹרָה. וְלֹא סִפֵּר שֶׁהִזְכִּיר לוֹ עִנְיָן הַמַּעֲמָד הַהוּא, כִּי הַדָּבָר עוֹדֶנּוּ קָרוֹב וְעוֹדָם שָׁם, וּבַיָּדוּעַ כִּי סָפֵר לוֹ.

וְהַקָּרוֹב אֵלַי לִתְפֹּשׂ סֵדֶר הַתּוֹרָה שֶׁבָּא קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה בִּהְיוֹתָם בִּרְפִידִים, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּמְּכִילְתָא (כאן) רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר מִלְּחֶמֶת עֲמָלֵק שָׁמַע וּבָא, שֶׁהִיא כְּתוּבָה בְּצִדּוֹ (עב"ל), וְנָסַע עִמָּהֶם מֵרְפִידִים אֶל הַר סִינַי. וְהַכָּתוּב שֶׁאָמַר: **אֶל הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר הוּא חֹנֶה שָׁם הַר הָאֱלֹהִים** (פסוק ה'.), עִנְיָנוֹ כִּי הָיָה הַר סִינַי בְּדֶרֶךְ מִדְיָן קָרוֹב מִשָּׁם, שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה הָלַךְ שָׁם לִרְעוֹת צֹאן מִדְיָן (לעיל ג', א'.), וּבְאַחֲרֹן אָמַר: וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים (לעיל ד', כ"ז.). וְהִנֵּה יִתְרוֹ יָצָא עִם בִּתּוֹ וְהַבָּנִים מִמִּדְיָן וּבָאוּ אֶל הַר סִינַי, וּמֹשֶׁה הָיָה בִּרְפִידִים שֶׁהוּא מָקוֹם אֶחָד בְּמִדְבַּר סִין, שֶׁהַכָּתוּב אָמַר: וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם וַיָּבֹאוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מִדְבַּר סִין אֲשֶׁר בֵּין אֵילִם וּבֵין סִינָי (לעיל ט"ז, א'.), לוֹמַר כִּי מִדְבַּר סִין מַגִּיעַ עַד הַר סִינַי, וְיִכְלֹל דָּפְקָה אָלוּשׁ וּרְפִידִים. וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמַר: וַיִּסְעוּ מִמִּדְבַּר סִין וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִים (לעיל י"ז, א'.), כָּךְ אָמַר: וַיִּסְעוּ מִמִּדְבַּר סִין וַיַּחֲנוּ בְּדָפְקָה וְאָלוּשׁ (במדבר ל"ג, י"ב-י"ג.), וְהֵם מִמִּדְבַּר סִין עַצְמוֹ, כִּי הַמִּדְבָּר כֻּלּוֹ יִקָּרֵא מִדְבַּר סִין, וְהַמָּקוֹם שֶׁלִּפְנֵי הַר סִינַי יִקָּרֵא מִדְבַּר סִין, וְכָמוֹהוּ: וַיֵּשְׁבוּ אֶל אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים (בראשית כ"א, ל"ב.).

וְהִנֵּה יִהְיֶה פֵּרוּשׁ הַכָּתוּב: **וַיָּבֹא יִתְרוֹ**

הָיָה, וּמַהוּ אוֹמֵר (לעיל ב) "**וַתָּבֹאנָה אֶל רְעוּאֵל אֲבִיהֶן**"? **שֶׁהַתִּינוֹקוֹת קוֹרִין לַאֲבִי אֲבִיהֶן: אַבָּא. בְּ"סִפְרֵי". חֹתֵן מֹשֶׁה•** (מכילתא) **כָּאן הָיָה יִתְרוֹ מִתְכַּבֵּד בְּמֹשֶׁה: אֲנִי חוֹתֵן הַמֶּלֶךְ, וּלְשֶׁעָבַר הָיָה מֹשֶׁה תּוֹלֶה הַגְּדֻלָּה בְּחָמיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּשֶׁב אֶל יֶתֶר חוֹתְנוֹ". לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל• שָׁקוּל מֹשֶׁה כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל. אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה• לָהֶם בִּירִידַת הַמָּן, וּבַבְּאֵר וּבַעֲמָלֵק. כִּי הוֹצִיא ה' וְגוֹ'• זוֹ גְּדוּלָה עַל כֻּלָּם** (מכילתא)•

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז עמ' 201)

מַה שְּׁמוּעָה שָׁמַע וּבָא (רש"י יח, א) שְׁאֵלָתוֹ אֵינָהּ מַה גֵּרֵם לִיתְרוֹ **לְהִתְגַּיֵּר**, שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר מְפֹרָשׁ בַּכָּתוּב – הוּא שָׁמַע "אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹקִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל". שְׁאֵלָתוֹ הִיא, מַה גֵּרֵם לוֹ **לָבוֹא**, הֵיינוּ מַדּוּעַ לֹא נִשְׁאַר בְּמִדְיָן וְהִתְגַּיֵּר שָׁם. לָכֵן הֶעְדִּיף אֶת לְשׁוֹן הַמְּכִילְתָּא, "וּבָא", עַל לְשׁוֹן הַגְּמָרָא (זבחים קטז, א): "וּבָא **וְנִתְגַּיֵּר**".

(ב) וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת־צִפֹּרָה אֵשֶׁת מֹשֶׁה אַחַר שִׁלּוּחֶיהָ:

ב וּדְבַר יִתְרוֹ חֲמוּהִי דְּמֹשֶׁה יָת צִפּוֹרָה אִתַּת מֹשֶׁה בָּתַר דְּפַטְרַהּ:

רש"י◄ **אַחַר שִׁלּוּחֶיהָ•** כְּשֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּמִדְיָן: "לֵךְ שֵׁב מִצְרָיִם... וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו וְגוֹ'", וְיָצָא אַהֲרֹן לִקְרָאתוֹ "וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים", אָמַר לוֹ: 'מִי הֵם הַלָּלוּ'? אָמַר לוֹ: 'זוֹ

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

חֹתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל מֹשֶׁה אֶל הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר הוּא חֹנֶה שָׁם וַיָּבֹא אֶל **הַר הָאֱלֹהִים,** כִּי אֶל הָהָר בָּא וְשָׁם עָמַד, וְהוּא כְּמוֹ שֶׁאָמַר: וַיָּבֹא אֶל הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵבָה (לעיל ג', א'), וְכֵן: וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים (שם ד', כ"ז), וְכֵן: רַב לָכֶם שֶׁבֶת בָּהָר הַזֶּה (דברים א', ו'). וּמִן הָהָר שָׁלַח אֵלָיו: **אֲנִי חֹתֶנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ, וַיֵּצֵא** אֵלָיו **מֹשֶׁה.** וְלֹא נִצְטָרֵךְ לוֹמַר כִּי "וַיֹּאמֶר" יִהְיֶה מֻקְדָּם. וַאֲפִלּוּ אִם לֹא יִהְיֶה רְפִידִים בְּמִדְבַּר סִין, עַל כָּל פָּנִים בַּמִּדְבָּר הוּא, כִּי לֹא בָּאוּ יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ נוֹשֶׁבֶת כָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְקָרוֹב מֵהַר סִינַי הָיָה, שֶׁבָּאוּ מִשָּׁם אֶל הָהָר בְּיוֹם אֶחָד מַחֲנֶה קָהָל גָּדוֹל כָּמוֹהוּ, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן הַצּוּר שֶׁשָּׁתוּ מִמֶּנּוּ בְּרִפִידִים כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (לעיל י"ז, ה'). וְהִנֵּה יִהְיֶה הַפֵּרוּשׁ שֶׁאָמַרְתִּי נָכוֹן.

וְרָאִיתִי נָמֵי בַּמְּכִילְתָּא (כאן) **אֶל הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר הוּא חֹנֶה שָׁם,** הֲרֵי הַכָּתוּב מַתְמִיהַּ עָלָיו שֶׁהוּא שָׁרוּי בְּתוֹךְ כְּבוֹדוֹ שֶׁל עוֹלָם וּבִקֵּשׁ לָצֵאת אֶל הַמִּדְבָּר תֹּהוּ שֶׁאֵין בּוֹ כְּלוּם. דַּעְתָּם לְפָרֵשׁ **אֶל הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר הוּא חֹנֶה שָׁם,** הוּא מִדְבַּר **הַר הָאֱלֹהִים,** כִּי מֵאֵלִים וְעַד הַר סִינַי הָיָה מִדְבַּר סִין, וְסִפֵּר הַכָּתוּב שֶׁבָּא אֶל קְצֵה **הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר הוּא חֹנֶה שָׁם,** הוּא מִדְבַּר **הַר הָאֱלֹהִים** חוֹרֵבָה. וְהִזְכִּיר זֶה לְשֶׁבַח יִתְרוֹ, שֶׁעָזַב אַרְצוֹ וּבָא אֶל הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר הוּא שָׁם בַּעֲבוּר שֶׁיָּדַע שֶׁהוּא **הַר הָאֱלֹהִים,** כִּי בוֹ נִגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים, שֶׁכִּבֵּר שָׁמַע כָּל הָעִנְיָן כִּי יִשְׂרָאֵל יָצְאוּ מִמִּצְרַיִם לַעֲבֹד **אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה** (לעיל ג', י"ב), וּבָא לְשֵׁם ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וְגַם זֶה נָכוֹן הוּא.

וְכֵן נִרְאֶה לִי כִּי מַה שֶּׁאָמַר כָּאן (בפסוק כ"ז): **וַיְשַׁלַּח מֹשֶׁה אֶת חֹתְנוֹ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל אַרְצוֹ.** שֶׁהָיָה זֶה בִּשְׁנָה הָרִאשׁוֹנָה, וְהָלַךְ לוֹ אֶל אַרְצוֹ וְחָזַר אֵלָיו. וְיִתָּכֵן שֶׁהָלַךְ שָׁם לְגַיֵּר אֶת מִשְׁפַּחְתּוֹ וְחָזַר לְמֹשֶׁה וְעוֹדֶנּוּ בְּהַר סִינַי כִּי קָרוֹב הוּא לְמִדְיָן, כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְתִּי, שֶׁהֲרֵי בִּנְסֹעַ הַמַּחֲנֶה בְּאִיר בְּשָׁנָה שְׁנִיָּה כְּשֶׁאָמַר לוֹ מֹשֶׁה: **נִסְעִים אֲנַחְנוּ לְכָה אִתָּנוּ** (במדבר י', כ"ט), וְעָנָה אוֹתוֹ: **לֹא אֵלֵךְ כִּי אִם אֶל אַרְצִי וְאֶל מוֹלַדְתִּי אֵלֵךְ** (שם ל'), הִתְחַנֵּן לוֹ מֹשֶׁה מְאֹד וְאָמַר לוֹ **אַל נָא תַּעֲזֹב אֹתָנוּ** וכו' **וְהָיִיתָ לָּנוּ לְעֵינָיִם, וְהָיָה כִּי תֵלֵךְ עִמָּנוּ וְהָיָה הַטּוֹב הַהוּא אֲשֶׁר יֵיטִיב ה' עִמָּנוּ וְהֵטַבְנוּ לָךְ** (שם ל"א-ל"ב), וְלֹא הֵשִׁיב אוֹתוֹ דָּבָר, וְנִרְאֶה שֶׁקִּבֵּל דְּבָרָיו וְעָשָׂה כִּרְצוֹנוֹ וְלֹא עֲזָבָם.

אֲבָל בִּימֵי שָׁאוּל הָיוּ בָּנָיו עִם עֲמָלֵק וּבָאוּ וְהִתְחַבְּרוּ עוֹד אֶל יִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם בְּנֵי יוֹנָדָב בֶּן רֵכָב (ירמיה ל"ה), אוּלַי בְּמוֹת מֹשֶׁה חָזַר לְאַרְצוֹ הוּא אוֹ בָּנָיו. וְאֶפְשָׁר שֶׁהָיָה הַקֵּנִי הַיּוֹשֵׁב עִם עֲמָלֵק מִמִּשְׁפַּחַת יִתְרוֹ לֹא בָּנָיו, וְעָשָׂה חֶסֶד עִם כָּל הַמִּשְׁפָּחָה בַּעֲבוּרוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ עִם מִשְׁפַּחַת רָחָב (יהושע ו', כ"ג).

וְדַעַת רַבּוֹתֵינוּ כָּךְ הִיא שֶׁהָלַךְ עִמָּהֶם, אָמְרוּ בְּסִפְרֵי (בהעלתך א'.) שֶׁנָּתְנוּ לוֹ דֶּשְׁנָהּ שֶׁל יְרִיחוֹ וְהָיוּ אוֹכְלִין אוֹתָהּ עַד שֶׁנִּבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ ת"מ שָׁנָה, וְרַשִּׁ"י עַצְמוֹ כָּתַב זֶה בְּסֵדֶר בְּהַעֲלֹתְךָ (במדבר י', ל"ב.). אִם כֵּן חָזַר אֵלָיו. וּבַמְּכִילְתָּא (כאן) אָמַר לוֹ הֲרֵינִי הוֹלֵךְ וּמְגַיֵּר אֶת בְּנֵי מְדִינָתִי שֶׁאֲבִיאָם תַּחַת כַּנְפֵי שְׁמַיִם, יָכוֹל שֶׁהָלַךְ וְלֹא חָזַר, ת"ל וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים וְכו' (שופטים א', ט"ז.).

לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ. הַנִּפְלָאוֹת שֶׁעָשָׂה לְמֹשֶׁה, שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ חֶסֶד וְטוֹבָה שֶׁיָּבֹא אֶל פַּרְעֹה תָּמִיד וְלֹא יִפְחַד מִמֶּנּוּ וְיָבִיא עָלָיו הַמַּכּוֹת עַד שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם הוּא וְהָעָם עִמּוֹ, וְהוּא כְּמֶלֶךְ עֲלֵיהֶם. וְרִ"א אָמַר: **לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל,** בַּעֲבוּר מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל, וְהַטַּעַם עַל הַמַּכּוֹת וּטְבִיעַת פַּרְעֹה. וְכֵן נִרְאֶה מִדַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (מכילתא כאן) שֶׁאָמְרוּ: שָׁקוּל מֹשֶׁה כְּיִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה.

וְטַעַם אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים, כִּי הוֹצִיא ה', הִזְכִּיר אֱלֹהִים, הַשֵּׁם שֶׁהָיָה יִתְרוֹ יוֹדֵעַ מִלְּפָנִים, **וְכִי הוֹצִיא ה',** בִּשְׁמוֹ הַגָּדוֹל, שֶׁנּוֹדַע עַתָּה עַל יְדֵי מֹשֶׁה שֶׁבּוֹ נַעֲשׂוּ הָאוֹתוֹת. תורה ב

(ב) אַחַר שִׁלּוּחֶיהָ. בַּעֲבוּר שֶׁהִזְכִּיר הַכָּתוּב **וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו וַיָּשֶׁב אַרְצָה מִצְרָיִם** (לעיל ד', כ'.), הָצְרַךְ לוֹמַר כָּאן שֶׁהָיְתָה בְּבֵית אָבִיהָ, כִּי מֹשֶׁה שִׁלְּחָהּ שָׁם. וְיִתָּכֵן שֶׁיֹּאמַר כִּי לָקְחָהּ יִתְרוֹ לְהַשִּׁיבָהּ אֵלָיו אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁלְּחָהּ מִמֶּנּוּ, בַּעֲבוּר שֶׁשָּׁמַע

הִיא אִשְׁתִּי שֶׁנִּשָּׂאתִי בְּמִדְיָן, וְאֵלּוּ בָנַי. אָמַר לוֹ: 'לְהֵיכָן אַתָּה מוֹלִיכָן'? אָמַר לוֹ: 'לְמִצְרַיִם'. אָמַר לוֹ: 'עַל הָרִאשׁוֹנִים אָנוּ מִצְטַעֲרִים, וְאַתָּה בָּא לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶם'? אָמַר לָהּ: 'לְכִי לְבֵית אָבִיךְ'. נָטְלָה שְׁנֵי בָנֶיהָ וְהָלְכָה לָהּ.

(ג) וְאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ אֲשֶׁר שֵׁם הָאֶחָד גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה:

ג וְיָת תְּרֵין בְּנָהָא דִּי שׁוּם חַד גֵּרְשֹׁם אֲרֵי אֲמַר דַּיָּר הֲוֵיתִי בְּאַרְעָא נוּכְרָאָה:

(ד) וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי־אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצִּלֵנִי מֵחֶרֶב פַּרְעֹה:

ד וְשׁוּם חַד אֱלִיעֶזֶר אֲרֵי אֱלָהָא דְּאַבָּא הֲוָה בְּסַעֲדִי וְשֵׁזְבַנִי מֵחַרְבָּא דְּפַרְעֹה:

רש"י◄ וַיַּצִּלֵנִי מֵחֶרֶב פַּרְעֹה • כְּשֶׁגִּלּוּ דָּתָן וַאֲבִירָם עַל דְּבַר הַמִּצְרִי וּבִקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת מֹשֶׁה, נַעֲשָׂה צַוָּארוֹ כְּעַמּוּד שֶׁל שַׁיִשׁ. (מכילתא)◆

(ה) וַיָּבֹא יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל־מֹשֶׁה אֶל־הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר־הוּא חֹנֶה שָׁם הַר הָאֱלֹהִים:

ה וַאֲתָא יִתְרוֹ חֲמוּהִי דְּמֹשֶׁה וּבְנוֹהִי וְאִתְּתֵהּ לְוָת מֹשֶׁה לְמַדְבְּרָא דִּי הוּא שָׁרֵי תַּמָּן לְטוּרָא דְּאִתְגְּלֵי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ:

רש"י◄ אֶל הַמִּדְבָּר • אַף אָנוּ יוֹדְעִים שֶׁבַּמִּדְבָּר הָיָה, אֶלָּא בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל יִתְרוֹ דִּבֵּר הַכָּתוּב, שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בִּכְבוֹדוֹ שֶׁל עוֹלָם וּנְדָבוֹ לִבּוֹ לָצֵאת אֶל הַמִּדְבָּר, מְקוֹם תֹּהוּ, לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי תוֹרָה.

(ו) וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה אֲנִי חֹתְנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיהָ עִמָּהּ:

ו וַאֲמַר לְמֹשֶׁה אֲנָא חֲמוּךְ יִתְרוֹ אָתֵי לְוָתָךְ וְאִתְּתָךְ וּתְרֵין בְּנָהָא עִמַּהּ:

רש"י◄ וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה • עַל־יְדֵי שָׁלִיחַ. אֲנִי חֹתְנְךָ יִתְרוֹ וְגוֹ' • אִם אֵין אַתָּה יוֹצֵא בְּגִינִי, צֵא בְּגִין אִשְׁתְּךָ. וְאִם אֵין אַתָּה יוֹצֵא בְּגִין אִשְׁתְּךָ, צֵא בְּגִין שְׁנֵי בָנֶיהָ. (מכילתא)◆

(ז) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֹתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיִּשְׁאֲלוּ אִישׁ־לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ הָאֹהֱלָה:

ז וּנְפַק מֹשֶׁה לְקַדָּמוּת חֲמוּהִי וּסְגִיד וּנְשִׁיק לֵהּ וּשְׁאִילוּ גְּבַר לְחַבְרֵהּ לִשְׁלָם וְעַלּוּ לְמַשְׁכְּנָא:

רש"י◄ וַיֵּצֵא מֹשֶׁה • כָּבוֹד גָּדוֹל נִתְכַּבֵּד יִתְרוֹ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, כֵּיוָן שֶׁיָּצָא מֹשֶׁה, יָצָא אַהֲרֹן, נָדָב וַאֲבִיהוּא. וּמִי הוּא שֶׁרָאָה אֶת אֵלּוּ יוֹצְאִין, וְלֹא יָצָא? וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשַּׁק לוֹ • אֵינִי יוֹדֵעַ מִי הִשְׁתַּחֲוָה לְמִי. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "אִישׁ לְרֵעֵהוּ", מִי הַקָּרוּי "אִישׁ"? זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה" (מכילתא)◆

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה, כִּי מֵעַתָּה רָאוּי לָלֶכֶת אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ בְּכָל אֲשֶׁר יֵלֵךְ. תורה ג

(ג־ד) וְאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ אֲשֶׁר שֵׁם הָאֶחָד גֵּרְשֹׁם. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין זֶה מְקוֹם מוֹלַדְתָּם יְפָרֵשׁ שֵׁם הַבָּנִים, כִּי לֹא הָיָה מָקוֹם לְהַזְכִּיר שֵׁם אֱלִיעֶזֶר בְּהִוָּלְדוֹ כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי בְּסֵדֶר וְאֵלֶּה שְׁמוֹת (לעיל ד', כ'. ד"ה וּטְעַם וּיִקַּח). וּבְכָאן רָצָה לְהַזְכִּיר הַחֶסֶד שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, שֶׁהָיָה גָּר בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה, וְנוֹתֵן שָׁם הוֹדָאָה לַשֵּׁם שֶׁהִצִּילוֹ מֵחֶרֶב פַּרְעֹה בְּבָרְחוֹ, וְעַתָּה הוּא מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל וְהִטְבִּיעַ פַּרְעֹה וְעַמּוֹ בַּיָּם. וְטַעַם: כִּי אָמַר, נִמְשַׁךְ לְמֹשֶׁה הַנִּזְכָּר בַּפָּסוּק הָרִאשׁוֹן, וְכֵן שֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי, נִמְשָׁךְ עַל כִּי אָמַר, וְכֵן רַבִּים. תורה ה

(ו) וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה אֲנִי חֹתְנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ. שָׁלַח לוֹ הַדָּבָר בְּאִגֶּרֶת כָּתוּב בָּהּ כֵּן (מכילתא כאן), כִּי הַשָּׁלִיחַ לֹא יֹאמַר אֲנִי חֹתְנְךָ, אֲבָל יֹאמַר הִנֵּה חֹתְנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ. וְכֵן לֹא יִתְּכֵן שֶׁיֹּאמַר לוֹ כָּכָה פֶּה אֶל פֶּה, כִּי יֹאמַר הִנֵּה בָּאתִי אֵלֶיךָ, וְאֵין דֶּרֶךְ לְהַזְכִּיר שְׁמוֹ אֲנִי פְּלוֹנִי, כִּי בִּרְאוֹתוֹ אוֹתוֹ יַכִּירֶנּוּ, וְכָמוֹהוּ: וַיֹּאמֶר חוּרָם מֶלֶךְ צֹר בִּכְתָב וַיִּשְׁלַח אֶל שְׁלֹמֹה (דה"י־ב ב', י'). תורה ז

(ח) וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְפַרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתַם בַּדֶּרֶךְ וַיַּצִּלֵם יְהוָה:

ח וְאִשְׁתְּעֵי מֹשֶׁה לַחֲמוּהֵי יָת כָּל דִּי עֲבַד יְיָ לְפַרְעֹה וּלְמִצְרָאֵי עַל עֵיסָק יִשְׂרָאֵל יָת כָּל עַקְתָא דִּי אַשְׁכַּחְתְּנוּן בְּאָרְחָא וְשֵׁזְבָנוּן יְיָ:

רש"י ◄ וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ • לִמְשֹׁךְ אֶת לִבּוֹ לְקָרְבוֹ לַתּוֹרָה (מכילתא). אֵת כָּל הַתְּלָאָה • שֶׁעַל הַיָּם וְשֶׁל עֲמָלֵק (מכילתא). הַתְּלָאָה • לָמֶ"ד אַלֶ"ף מִן הַיְסוֹד שֶׁל תֵּבָה, וְהַתָּי"ו הוּא תִּקּוּן וְיסוֹד הַנּוֹפֵל מִמֶּנּוּ לִפְרָקִים, וְכֵן: תְּרוּמָה, תְּנוּפָה, תְּקוּמָה, תְּנוּאָה.

(ט) וַיִּחַד יִתְרוֹ עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרָיִם:

ט וַחֲדִי יִתְרוֹ עַל כָּל טַבְתָּא דִּי עֲבַד יְיָ לְיִשְׂרָאֵל דִּי שֵׁזְבָנוּן מִידָא דְּמִצְרָאֵי:

רש"י ◄ וַיִּחַד יִתְרוֹ • וַיִּשְׂמַח יִתְרוֹ, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. (סנהדרין צד) וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: 'נַעֲשָׂה בְּשָׂרוֹ חֲדוּדִין חֲדוּדִין', מֵצַר עַל אִבּוּד מִצְרַיִם, הֵינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי: "גִּיּוֹרָא עַד עֲשָׂרָה דָּרֵי לָא תִּבְזֵי אֲרַמָּאָה בְּאַפֵּיהּ". עַל כָּל־הַטּוֹבָה • טוֹבַת הַמָּן, וְהַבְּאֵר וְהַתּוֹרָה. וְעַל כֻּלָּן 'אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרָיִם'. עַד עַכְשָׁו לֹא הָיָה עֶבֶד יָכוֹל לִבְרֹחַ מִמִּצְרַיִם, שֶׁהָיְתָה הָאָרֶץ מְסֻגֶּרֶת, וְאֵלּוּ יָצְאוּ שִׁשִּׁים רִבּוֹא (מכילתא).

(י) וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת־הָעָם מִתַּחַת יַד־מִצְרָיִם:

י וַאֲמַר יִתְרוֹ בְּרִיךְ יְיָ דִּי שֵׁזִיב יָתְכוֹן מִידָא דְּמִצְרָאֵי וּמִידָא דְּפַרְעֹה דִּי שֵׁזִיב יָת עַמָּא מִתְּחוֹת מַרְוַת מִצְרָאֵי:

רש"י ◄ אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם • אֵמָּה קָשָׁה. וּמִיַּד פַּרְעֹה • מֶלֶךְ קָשֶׁה. מִתַּחַת יַד מִצְרָיִם • כְּתַרְגּוּמוֹ: לְשׁוֹן רְדוּי וּמָרוּת, הַיָּד שֶׁהָיוּ מַכְבִּידִים עֲלֵיהֶם, הִיא הָעֲבוֹדָה.

(יא) עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְהוָה מִכָּל־הָאֱלֹהִים כִּי בַּדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם:

יא כְּעַן יָדַעְנָא אֲרֵי רַב יְיָ וְלֵית אֱלָהּ בַּר מִנֵּהּ אֲרֵי בְּפִתְגָּמָא דְּחַשִּׁיבוּ מִצְרָאֵי לְמִדַּן יָת יִשְׂרָאֵל בֵּהּ דָּנִנּוּן:

רש"י ◄ עַתָּה יָדַעְתִּי • מַכִּירוֹ הָיִיתִי לְשֶׁעָבַר, וְעַכְשָׁו בְּיוֹתֵר (מכילתא). מִכָּל הָאֱלֹהִים • מִלַּמֵּד שֶׁהָיָה מַכִּיר בְּכָל עֲבוֹדַת אֱלִילִים שֶׁבָּעוֹלָם, שֶׁלֹּא הִנִּיחַ עֲבוֹדַת אֱלִילִים שֶׁלֹּא עָבָדָהּ (מכילתא). כִּי בַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם • כְּתַרְגּוּמוֹ: בְּמַיִם דִּמּוּ לְאַבְּדָם, וְהֵם נֶאֱבְדוּ בְּמַיִם. אֲשֶׁר זָדוּ • אֲשֶׁר הִרְשִׁיעוּ. וְרַבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּהוּ (סוטה יא) לְשׁוֹן (בראשית כה) "וַיָּזֵד יַעֲקֹב נָזִיד": בַּקְּדֵרָה אֲשֶׁר בִּשְׁלוּ, בָּהּ נִתְבַּשְּׁלוּ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(י) אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה. כִּי עָשָׂה עִמָּכֶם נֵס גָּדוֹל שֶׁלֹּא הָרְגוּ אֶתְכֶם פַּרְעֹה וְעַמּוֹ, כִּי בָּאוּ בַּעֲבוּרְכֶם עֲלֵיהֶם מַכּוֹת גְּדוֹלוֹת בְּאַרְצָם. וְהָיָה הַנֵּס הַזֶּה גָּדוֹל בְּמֹשֶׁה, עַל כֵּן הִזְכִּירוֹ לְנֹכַח בַּכְּלָל, וְאָמַר "אֶתְכֶם", אַתָּה וְהָעָם. וְעוֹד נֵס אַחֵר, אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת הָעָם מִתַּחַת יַד מִצְרָיִם, שֶׁהָיוּ הֵם בְּמִצְרַיִם וְיָצְאוּ מִשָּׁם לְחֵרוּת עוֹלָם. וְר"א אָמַר כִּי בֵּרֵךְ תְּחִלָּה הַשֵּׁם אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם "אַתָּה וְאַחֲרֹן" שֶׁבָּאוּ הַמַּכּוֹת עַל יְדֶכֶם "לְפַרְעֹה וּלְמִצְרַיִם", וְאַחֲרֵי כֵן בֵּרֵךְ אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת הָעָם מִתַּחַת יַד מִצְרַיִם בְּמִצְרַיִם וּבַיָּם. תורה יא

(יא) כִּי בַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם. פֵּרוּשׁוֹ בַּדָּבָר אֲשֶׁר הֵזִידוּ "הַמִּצְרִים עַל יִשְׂרָאֵל" יָדַעְתִּי שֶׁהוּא גָּדוֹל מִכָּל הָאֱלֹהִים. וְטַעַם זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם גָּזַר עַל יִשְׂרָאֵל וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם (בראשית ט"ו, י"ג) וְלֹא הָיָה עַל הַמִּצְרִים בָּזֶה הָעֹנֶשׁ הַגָּדוֹל, אֲבָל הֵזִידוּ עֲלֵיהֶם וְחָשְׁבוּ לְהַכְרִית אוֹתָם מִן הָעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: דָּבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה (לעיל א', י'), וְצִוָּה לַמְיַלְּדוֹת לְהָמִית הַבָּנִים (שם פסוק ט"ז), וְגָזַר עֲלֵיהֶן כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ (שם פסוק כ"ב), וּמִפְּנֵי זֶה הָיָה עֲלֵיהֶם הָעֹנֶשׁ הַמַּשְׁחִית אוֹתָם לְגַמְרֵי, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי (בראשית ט"ו, י"ד), כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּיו (שם ולעיל י"ב, מ"ב). וְהִנֵּה הַשֵּׁם רָאָה מַחְשַׁבְתָּם, וְנָקַם מֵהֶם עַל זְדוֹן לִבָּם. וְכֵן אָמַר הַכָּתוּב עוֹד כִּי יָדַעְתָּ כִּי הֵזִידוּ עֲלֵיהֶם (נחמיה ט', י'), כִּי הָעֹנֶשׁ בַּעֲבוּר הַזְּדוֹן שֶׁחָשְׁבוּ לַעֲשׂוֹת לָהֶם. וְהִנֵּה ה' רוֹאֶה לֵבָב וְעוֹשֶׂה מִשְׁפַּט הָעֲשׁוּקִים, וְנוֹקֵם וּבַעַל חֵמָה, וְאֵין מוֹחֶה בְּיָדוֹ. וְאָנְקְלוּס שֶׁאָמַר: "אֲרֵי בְּפִתְגָּמָא דִּי חֲשִׁיבוּ מִצְרָאֵי

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'לקוטי שיחות' כרך ד, עמוד 1271 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הַ'יִתְרוֹ' שֶׁבְּכָל אֶחָד

בִּתְחִילַת פָּרָשָׁתֵנוּ הוּבְאוּ דִּבְרֵי יִתְרוֹ "עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל ה' מִכָּל הָאֱלֹקִים" (יח, יא), וְאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (ריש פרשתנו סז, ב) שֶׁרַק אַחֲרֵי שֶׁהוֹדָה יִתְרוֹ וְאָמַר "גָּדוֹל ה' מִכָּל הָאֱלֹקִים" הָיָה יָכוֹל לִהְיוֹת עִנְיַן מַתַּן־תּוֹרָה. כִּי יִתְרוֹ הוּא "סִטְרָא־אַחֲרָא דְּאִיהוּ סְטַר שְׂמָאלָא", וְהֵינוּ בְּחִינַת הַקְּלִפּוֹת שֶׁאֵינָן צַד הַקְּדוּשָׁה, וְעַל־יְדֵי שֶׁגַּם הוּא הוֹדָה בִּגְדוּלַת ה' - הָיָה שַׁיָּךְ שֶׁיִּתֵּן הַקָּבָּ"ה אֶת הַתּוֹרָה.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר הַטַּעַם לִקְרִיאַת סִדְרָה זוֹ עַל שֵׁם יִתְרוֹ, דְּלִכְאוֹרָה מִכַּיָּוֵן שֶׁמְּדָבָּר בָּהּ עַל מַתַּן־תּוֹרָה הָיוּ צְרִיכִים לִקְרָאָהּ בְּשֵׁם הַקָּשׁוּר לְמַתַּן־תּוֹרָה?

אֶלָּא שֶׁבָּזֶה הוֹרָאָה לָנוּ בְּדֶרֶךְ קַבָּלַת הַתּוֹרָה:

כְּמוֹ שֶׁמַּתַּן־תּוֹרָה הָיְתָה רַק אַחֲרֵי שֶׁגַּם יִתְרוֹ הוֹדָה עַל קִיּוּם הַקָּבָּ"ה, כְּמוֹ־כֵן אִם רוֹצִים לִזְכּוֹת לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה וְלַהֲבִינָהּ כָּרָאוּי, אֵין דַּי בָּזֶה שֶׁהִנְּשָׁמָה הַקְּדוֹשָׁה שֶׁבְּטִבְעָהּ רוֹצָה לְקַיֵּם רְצוֹן הַקָּבָּ"ה יֵשׁ לָהּ רְצוֹן לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, אֶלָּא עַל הָאָדָם לִפְעֹל בְּעַצְמוֹ שֶׁגַּם גּוּפוֹ שֶׁמִּצַּד־עַצְמוֹ נִמְשָׁךְ וְרוֹצֶה בְּ'מוֹתְרוֹת' - דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים וְחָמְרִיִּים, גַּם הוּא יוֹדֶה וְיַסְכִּים שֶׁצָּרִיךְ לְקַיֵּם אֶת רְצוֹן הַקָּבָּ"ה, וְלִלְמֹד אֶת הַתּוֹרָה וְלַהֲבִינָהּ כָּרָאוּי.

וְרַק אַחֲרֵי שֶׁגַּם גּוּפוֹ הַגַּשְׁמִי, הַ'יִתְרוֹ' שֶׁבְּכָל אֶחָד, 'מוֹדֶה' וְרוֹצֶה לְקַיֵּם אֶת רְצוֹן הַקָּבָּ"ה, אֲזַי הוּא כְּלִי לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה, וְיוּכַל לַהֲבִינָהּ כָּרָאוּי וּלְהַצְלִיחַ בָּזֶה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך טז עמ' 200 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

טָעוּת עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה־זָרָה הָרִאשׁוֹנִים

עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל ה' מִכָּל־הָאֱלֹקִים כִּי בַּדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם:

כִּי בַּדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם – כְּתַרְגּוּמוֹ, בַּמַּיִם דִּמּוּ לְאַבְּדָם, וְהֵם נָאֶבְדוּ בְּמַיִם (יח, יא. ובפרש"י)

יֵשׁ לְעַיֵּן מַדּוּעַ רַק גַּם זֶה שֶׁ"בַּמַּיִם דִּמּוּ לְאַבְּדָם, וְהֵם נָאֶבְדוּ בַּמַּיִם" הוּא אֲשֶׁר הִכְרִיחַ אֶת יִתְרוֹ לְהַכִּיר "כִּי גָדוֹל ה' מִכָּל הָאֱלֹקִים"?

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי מַה שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם בְּרִישׁ הִלְכוֹת עֲבוֹדָה־זָרָה, דְּעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה־זָרָה הָרִאשׁוֹנִים לֹא כָּפְרוּ בִּמְצִיאוּת הַקָּבָּ"ה ח"ו, כִּי־אִם אָמְרוּ שֶׁהַקָּבָּ"ה נָתַן כֹּחַ לַכּוֹכָבִים וְלַמַּזָּלוֹת לְהַנְהִיג הָעוֹלָם כִּרְצוֹנָם, וְלָכֵן עָבְדוּ אֶת הַכּוֹכָבִים וְהַמַּזָּלוֹת. אַךְ בְּוַדַּאי גַּם הֵם הוֹדוּ שֶׁבִּיכֹלֶת הַקָּבָּ"ה לִשְׁלֹט וּלְהִתְגַּבֵּר עַל הַכּוֹכָבִים וְהַמַּזָּלוֹת, שֶׁהֲרֵי הוּא זֶה שֶׁנָּתַן לָהֶם אֶת הַכֹּחַ לְהַנְהִיג אֶת הָעוֹלָם.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר שֶׁאִם עֹנֶשׁ הַמִּצְרִיִּים לֹא הָיָה עַל יְדֵי הַמַּיִם כִּי־אִם בְּאֹפֶן אַחֵר, עֲדַיִן הָיָה מָקוֹם לִטְעוּת, שֶׁלַּמַּיִם עַצְמָם יֵשׁ כֹּחַ וּשְׁלִיטָה, אֶלָּא שֶׁהַקָּבָּ"ה "גָּבַר" עַל כֹּחַ הַמַּיִם, וְעָנַשׁ אֶת הַמִּצְרִיִּים, הֵיְינוּ שֶׁהַטֶּבַע עַצְמוֹ מְנֻהָג ח"ו בִּידֵי הַכּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֶלָּא שֶׁהַקָּבָּ"ה יָכוֹל לְשַׁדֵּד וְלִשְׁבֹּר אֶת הַטֶּבַע עַל יְדֵי כֹּחַ גָּדוֹל יוֹתֵר,

אַךְ מִזֶּה שֶׁהַקָּבָּ"ה אִבְּדָם עַל יְדֵי אוֹתוֹ דָּבָר שֶׁדִּמּוּ לְאַבְּדָם, (הֵיְינוּ שֶׁהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֹחַ הַמַּיִם גּוּפָא) וְלֹא שֶׁאִבְּדָם עַל־יְדֵי שְׁבִירַת כֹּחַ זֶה, הוּכַח וְהָבְרַר לַכֹּל, שֶׁהַקָּבָּ"ה הוּא הַ'בַּעַל־הַבַּיִת' עַל טֶבַע הָעוֹלָם גּוּפָא, וּלְכֹחוֹת הַטֶּבַע אֵין שׁוּם כֹּחַ וּשְׁלִיטָה אֶלָּא הֵם רַק 'כְּגַרְזֶן בְּיַד הַחוֹצֵב', וְרַק עַל־יְדֵי־זֶה בָּטְלָה הַטָּעוּת דְּעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה־זָרָה הָרִאשׁוֹנִים. וק"ל.

(יב) **וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה עֹלָה וּזְבָחִים לֵאלֹהִים וַיָּבֹא אַהֲרֹן וְכָל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכָל־לֶחֶם עִם־חֹתֵן מֹשֶׁה לִפְנֵי הָאֱלֹהִים:**

יב **וְקָרִיב יִתְרוֹ חֲמוּהִי דְּמֹשֶׁה עֹלָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ וַאֲתָא אַהֲרֹן וְכֹל סָבֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵיכַל לַחְמָא עִם חֲמוּהִי דְּמֹשֶׁה קֳדָם יְיָ:**

רש"י ◄ **עֹלָה** • כְּמַשְׁמָעָהּ, שֶׁהִיא כֻּלָּהּ כָּלִיל. **זְבָחִים** • שְׁלָמִים. **וַיָּבֹא אַהֲרֹן וגו'** • וּמֹשֶׁה הֵיכָן הָלַךְ, וַהֲלֹא הוּא שֶׁיָּצָא לִקְרָאתוֹ וְגָרַם לוֹ אֶת כָּל הַכָּבוֹד? אֶלָּא שֶׁהָיָה עוֹמֵד וּמְשַׁמֵּשׁ לִפְנֵיהֶם. **לִפְנֵי הָאֱלֹהִים** • מִכָּאן שֶׁהַנְּהֵנֶה מִסְּעֻדָּה שֶׁתַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְסֻבִּין בָּהּ, כְּאִלּוּ נֶהֱנֶה מִזִּיו הַשְּׁכִינָה (ברכות כד).

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לְמֵידָן יָת יִשְׂרָאֵל בֵּיהּ דָּנִינּוּן", יִרְצֶה לוֹמַר כִּי הָיָה עָנְשָׁם עַל טְבִיעַת הַיְלָדִים בַּיְּאוֹר שֶׁאֵינֶנּוּ בִּכְלַל **וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם,** וְעַל כֵּן אִבְּדָם בַּמַּיִם. תורה יב

(יב) וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה עֹלָה וּזְבָחִים לֵאלֹהִים. הָיָה כָּל זֶה טֶרֶם בּוֹאָם אֶל הַר סִינַי, גַּם יִתְּכֵן לְפָרֵשׁ שֶׁסִּדֵּר הַכָּתוּב כָּל עִנְיַן יִתְרוֹ, אֲבָל הָיָה זֶה אַחַר שֶׁעָמַד עִמָּהֶם יָמִים רַבִּים, וְנִתְגַּיֵּר בְּמִילָה וּטְבִילָה וְהַרְצָאַת דָּמִים כַּמִּשְׁפָּט. **וַיָּבֹא אַהֲרֹן וְכֹל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכָל לֶחֶם** עִמּוֹ בְּיוֹם חֲתוּנָתוֹ כִּי חֲתַן דָּמִים הוּא. תורה יג

◆ יום שני ט"ו שבט ◆

(יג) וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לִשְׁפֹּט אֶת־הָעָם וַיַּעֲמֹד הָעָם עַל־מֹשֶׁה מִן־הַבֹּקֶר עַד־הָעָרֶב:

יג וַהֲוָה מִיּוֹמָא דְּבַתְרוֹהִי וִיתֵב מֹשֶׁה לְמִדַּן יָת עַמָּא וְקָם עַמָּא עִלָּוֹהִי דְּמֹשֶׁה מִן צַפְרָא עַד רַמְשָׁא:

רש"י◄ **וַיְהִי מִמָּחֳרָת.** מוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים הָיָה, כָּךְ שָׁנִינוּ בַּ'סִּפְרֵי'. וּמַהוּ מִמָּחֳרָת? לְמָחֳרַת רִדְתּוֹ מִן הָהָר. וְעַל־כָּרְחֲךָ אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר אֶלָּא מִמָּחֳרָת יוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁהֲרֵי קֹדֶם מַתַּן־תּוֹרָה אִי־אֶפְשָׁר לוֹמַר: "וְהוֹדַעְתִּי אֶת־חֻקֵּי וְגוֹ'" וּמִשֶּׁנִּתְּנָה תּוֹרָה עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, לֹא יָשַׁב מֹשֶׁה לִשְׁפֹּט אֶת הָעָם, שֶׁהֲרֵי בְּי"ז בְּתַמּוּז יָרַד וְשָׁבַר אֶת הַלּוּחוֹת, וּלְמָחָר עָלָה בְּהַשְׁכָּמָה וְשָׁהָה שְׁמֹנִים יוֹם וְיָרַד בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וְאֵין פָּרָשָׁה זוֹ כְּתוּבָה כַּסֵּדֶר, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר: "וַיְהִי מִמָּחֳרָת", עַד שָׁנָה שְׁנִיָּה, אַף לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר 'יִתְּרוֹ קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה בָּא', שֶׁלּוּחוֹ אֶל אַרְצוֹ לֹא הָיָה אֶלָּא עַד שָׁנָה שְׁנִיָּה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר כָּאן: "וַיְשַׁלַּח מֹשֶׁה אֶת־חֹתְנוֹ", וּמְצִינוּ בְּמַסַּע הַדְּגָלִים שֶׁאָמַר לוֹ מֹשֶׁה: (במדבר י) "נוֹסְעִים אֲנַחְנוּ אֶל הַמָּקוֹם וְגוֹ' אַל נָא תַּעֲזֹב אוֹתָנוּ". וְאִם זוּ קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה, מִשֶּׁשִּׁלְּחוֹ וְהָלַךְ, הֵיכָן מָצִינוּ שֶׁחָזַר? וְאִם תֹּאמַר: שָׁם לֹא נֶאֱמַר יִתְּרוֹ אֶלָּא חוֹבֵב, וּבְנוֹ שֶׁל יִתְּרוֹ הָיָה? הוּא חוֹבֵב הוּא יִתְּרוֹ, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב: (שופטים ד) "מִבְּנֵי חוֹבָב חוֹתֵן מֹשֶׁה". **וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה וְגוֹ' וַיַּעֲמֹד הָעָם.** יוֹשֵׁב כְּמֶלֶךְ וְכֻלָּן עוֹמְדִים, וְהֵקֶשָׁה הַדָּבָר לְיִתְרוֹ שֶׁהָיָה מְזַלְזֵל בִּכְבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְהוֹכִיחוֹ עַל כָּךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "מַדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ" וְכֻלָּם נִצָּבִים. **מִן הַבֹּקֶר עַד הָעָרֶב.** (שבת י) אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן? אֶלָּא כָּל דַּיָּן שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה כָּל הַיּוֹם, וּכְאִלּוּ נַעֲשָׂה שֻׁתָּף לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "וַיְהִי עֶרֶב וְגוֹ'" (מגילה י)◆.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (מהתוועדות ט"ו בשבט תשמ"ב. התוועדויות תשמ"ב כרך ב, עמ' 871)

וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לִשְׁפֹּט אֶת הָעָם (יח, יג)

מוֹצָאֵי יוֹם־הַכִּפּוּרִים הָיָה... לְמָחֳרַת רִדְתּוֹ מִן הָהָר (רש"י)

הַיּוֹם שֶׁלְּמָחֳרַת יוֹם־הַכִּפּוּרִים מוֹרָה שֶׁבַּעֲבוֹדַת ה' נִדְרֶשֶׁת הוֹסָפָה מִתְּמָדֶת. גַּם לְאַחַר שֶׁמַּשִּׂיגִים מַצָּב נַעֲלֶה כָּל־כָּךְ, כְּמַעֲמָדָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים, יֵשׁ מַה לְּהוֹסִיף, כְּפִתְגַּם כ"ק אַדְמוּ"ר מְהוֹרָשַׁ"ב עַל יוֹם זֶה - "אִיצְטָעֶר דַּארְף מָען עֶרְשְׁט תְּשׁוּבָה טָאן" [=רַק עַכְשָׁו צָרִיךְ לְהַתְחִיל לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה]. הוֹרָאָה זוֹ יֵשׁ לִלְמֹד גַּם מִשְּׁמָהּ (וְתָכְנָהּ) שֶׁל כָּל הַפָּרָשָׁה - יִתְרוֹ, "עַל־שֵׁם שֶׁיִּתֵּר (וְהוֹסִיף) פָּרָשָׁה בַּתּוֹרָה" וְגַם הָיָה גֵּר שֶׁהִתְוַסֵּף לְיִשְׂרָאֵל כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד, וּבְלִידָתוֹ בָּאָה לָעוֹלָם מְציאוּת נוֹסֶפֶת חֲדָשָׁה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ו עמ' 212)

מוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים הָיָה . . לְמָחֳרַת רִדְתּוֹ מִן הָהָר (רש"י יח, יג) וְקָשֶׁה, לְפִי־זֶה הָיְתָה הַסְּעוּדָה בְּיוֹם כִּפּוּר. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה כָּל עִנְיַן יוֹם כִּפּוּר הִתְחִיל רַק כַּאֲשֶׁר הַקָּבָּ"ה אָמַר "סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶיךָ", וּמֵאָז הוּא נִקְבַּע "לִמְחִילָה וְלִסְלִיחָה" (רש"י עקב ט, יח). מוּבָן אִם כֵּן, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁדִּינֵי יוֹם כִּפּוּר יָחוּלוּ עַל הַיּוֹם שֶׁיָּרַד מֹשֶׁה מִן הָהָר (אַף בְּחֵלֶק הַיּוֹם שֶׁלְּאַחַר אֲמִירַת "סָלַחְתִּי"), כַּאֲשֶׁר חֶלְקוֹ הָרִאשׁוֹן (לִפְנֵי אֲמִירַת "סָלַחְתִּי") **לֹא** הָיָה יוֹם כִּפּוּר.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יג) וַיְהִי מִמָּחֳרָת. מִמָּחֳרַת הַיּוֹם שֶׁעָשׂוּ זֶה שֶׁנִּזְכַּר **יָשַׁב מֹשֶׁה לִשְׁפֹּט אֶת הָעָם.** וְאָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא (כאן) **מִמָּחֳרָת** יוֹם הַכִּפּוּרִים. וְאֵין דַּעְתָּם לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה **מִמָּחֳרָת** רָמֵז לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, כִּי יוֹם הַכִּפּוּרִים לֹא נִזְכַּר בַּכְּתוּב שֶׁיֹּאמַר עָלָיו **מִמָּחֳרָת.** וְגַם כֵּן אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁיִּהְיֶה "מִמָּחֳרָתוֹ" מַמָּשׁ, כִּי לֹא אָכְלוּ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, אִם הָיָה לָהֶם יוֹם הַכִּפּוּרִים בַּשָּׁנָה רִאשׁוֹנָה קֹדֶם שֶׁנִּצְטַוּוּ בוֹ. וְעוֹד, כִּי בוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים נִתְּנוּ לוּחוֹת אַחֲרוֹנוֹת וּמִמָּחֳרָתוֹ יָרַד מֹשֶׁה וְדִבֵּר עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְצַוֵּם אֵת כָּל אֲשֶׁר דִּבֵּר הַשֵּׁם אִתּוֹ בְּהַר סִינַי (לְהִלָּן ל"ד, ל"ב), וְאֵינֶנּוּ יוֹם הַמִּשְׁפָּט שֶׁיַּעֲמֹד הָעָם עָלָיו מִן הַבֹּקֶר עַד עֶרֶב. וְגַם כֵּן אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה בְּשָׁנָה שְׁנִיָּה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, כִּי בִּנְסֹעַ הַדְּגָלִים אָמַר: כִּי אִם אֶל אַרְצִי וְאֶל מוֹלַדְתִּי אֵלֵךְ (במדבר י, ל'). אֲבָל הַכַּוָּנָה לַבְּרִיתָא הַזּוֹ לוֹמַר שֶׁהָיָה זֶה אַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים, כִּי אֵין לָהֶם יוֹם פָּנוּי לְמִשְׁפָּט מִיּוֹם בּוֹאָם לְהַר סִינַי עַד אַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁל שָׁנָה רִאשׁוֹנָה הַזֹּאת. **וְאָמַר: עֹלָה וּזְבָחִים לֵאלֹהִים,** בַּעֲבוּר שֶׁיִּתְּרוּ עֲדַיִן לֹא יָדַע ה', כִּי מֹשֶׁה אָמַר: **אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְפַרְעֹה וּלְמִצְרַיִם** וְגוֹ' **וַיַּצִּילֵם ה'** (לְעֵיל פָּסוּק ח'), אֲבָל יִתְּרוֹ הִקְרִיב **לֵאלֹהִים.** וְכָכָה לֹא יִמָּצֵא בְּכָל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, כַּאֲשֶׁר אֲפָרֵשׁ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (וַיִּקְרָא א', ט'). וְכֵן **כִּי יָבֹא אֵלֵי הָעָם לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים, וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵּי הָאֱלֹהִים** (לְהִלָּן פְּסוּקִים ט"ו-ט"ז), דִּבְרֵי מֹשֶׁה לְחָמִיו. וְיִתָּכֵן שֶׁאָמַר לוֹ כֵּן בַּעֲבוּר **כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא** (דְּבָרִים א', י"ז), כְּמוֹ שֶׁמַּזְכִּירִין

(יד) וַיַּרְא חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מָה־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מַדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ וְכָל־הָעָם נִצָּב עָלֶיךָ מִן־בֹּקֶר עַד־עָרֶב:

יד וַחֲזָא חֲמוֹהִי דְּמֹשֶׁה יָת כָּל דְּהוּא עָבֵד לְעַמָּא וַאֲמַר מָה פִּתְגָּמָא הָדֵין דִּי אַתְּ עָבֵד לְעַמָּא מָה דֵּין אַתְּ יָתֵב בִּלְחוֹדָךְ וְכָל עַמָּא קָיְמִין עֲלָוָךְ מִן צַפְרָא עַד רַמְשָׁא:

(טו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ כִּי־יָבֹא אֵלַי הָעָם לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים:

טו וַאֲמַר מֹשֶׁה לַחֲמוֹהִי אֲרֵי אָתָן לְוָתִי עַמָּא לְמִתְבַּע אֶלְפַּן מִן קֳדָם יְיָ:

רש"י ◄ כִּי יָבֹא • כִּי בָא, לְשׁוֹן הוֹוֶה. לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים • כְּתַרְגּוּמוֹ: לְמִתְבַּע אֶלְפַּן, לִשְׁאֹל תַּלְמוּד מִפִּי הַגְּבוּרָה.

(טז) כִּי־יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי וְשָׁפַטְתִּי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת־חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֶת־תּוֹרֹתָיו:

טז כַּד הֲוֵי לְהוֹן דִּינָא אָתָן לְוָתִי וְדָאיְנְנָא בֵּין גַּבְרָא וּבֵין חַבְרֵהּ וּמְהוֹדַעְנָא לְהוֹן יָת קְיָמַיָּא דַיְיָ וְיָת אוֹרָיָתֵהּ:

רש"י ◄ כִּי־יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי • מִי שֶׁהָיָה לוֹ הַדָּבָר, בָּא אֵלַי.

(יז) וַיֹּאמֶר חֹתֵן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא־טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה:

יז וַאֲמַר חֲמוֹהִי דְּמֹשֶׁה לֵהּ לָא תַקִּין פִּתְגָּמָא דְּאַתְּ עָבֵד:

רש"י ◄ וַיֹּאמֶר חֹתֵן מֹשֶׁה • דֶּרֶךְ כָּבוֹד קוֹרְאוֹ הַכָּתוּב: 'חוֹתְנוֹ שֶׁל מֶלֶךְ'.

(יח) נָבֹל תִּבֹּל גַּם־אַתָּה גַּם־הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי־כָבֵד מִמְּךָ הַדָּבָר לֹא־תוּכַל עֲשֹׂהוּ לְבַדֶּךָ:

יח מִלְּאָה תִּלְאֶה אַף אַתְּ אַף עַמָּא הָדֵין דְּעִמָּךְ אֲרֵי יַקִּיר מִנָּךְ פִּתְגָּמָא לָא תְּכוֹל לְמֶעְבְּדֵהּ בִּלְחוֹדָךְ:

רש"י ◄ נָבֹל תִּבֹּל • כְּתַרְגּוּמוֹ, וּלְשׁוֹנוֹ לְשׁוֹן כְּמִישָׁה פליישטר"א בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ: (ירמיה ח) "וְהֶעָלֶה נָבֵל", (ישעיה לד) "כִּנְבֹל עָלֶה מִגֶּפֶן", שֶׁהוּא כָּמוּשׁ עַל־יְדֵי חַמָּה וְעַל־יְדֵי קֶרַח, וְכֹחוֹ תַּשׁ וְנִלְאֶה. גַּם־אַתָּה • לְרַבּוֹת אַהֲרֹן וְחוּר וְשִׁבְעִים זְקֵנִים. כִּי־כָבֵד מִמְּךָ • כָּבְדוֹ רַב יוֹתֵר מִכֹּחֲךָ.

(יט) עַתָּה שְׁמַע בְּקֹלִי אִיעָצְךָ וִיהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הֱיֵה אַתָּה לָעָם מוּל הָאֱלֹהִים וְהֵבֵאתָ אַתָּה אֶת־הַדְּבָרִים אֶל־הָאֱלֹהִים:

יט כְּעַן קַבֵּל מִנִּי אֲמַלְכְּנָךְ וִיהֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדָּךְ הֲוֵי אַתְּ לְעַמָּא (תִּבְעֵי) אֶלְפָּן מִן קֳדָם יְיָ וּתְהֵי מַיְתֵי אַתְּ יָת פִּתְגָּמַיָּא לְקֳדָם יְיָ:

רש"י ◄ אִיעָצְךָ וִיהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ • (מכילתא) בְּעֵצָה אָמַר לוֹ: צֵא, הִמָּלֵךְ בַּגְּבוּרָה. הֱיֵה אַתָּה לָעָם מוּל הָאֱלֹהִים • שָׁלִיחַ מֵלִיץ בֵּינוֹתָם לַמָּקוֹם, וְשׁוֹאֵל מִשְׁפָּטִים מֵאִתּוֹ. אֶת־הַדְּבָרִים • דִּבְרֵי רִיבוֹתָם.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

רַבּוֹתֵינוּ תָּמִיד (ב"ר ע"ג, ג'.) אֱלֹהִים זוֹ מִדַּת הַדִּין. תורה יד

(טו–טז) כִּי יָבֹא אֵלַי הָעָם לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים. הֵשִׁיב מֹשֶׁה לְחוֹתְנוֹ: צְרִיכִים הֵם שֶׁיִּעַמְּדוּ עָלַי זְמָן גָּדוֹל מִן הַיּוֹם, כִּי לִדְבָרִים רַבִּים בָּאִים לְפָנַי, **כִּי יָבֹא אֵלַי הָעָם לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים** לְהִתְפַּלֵּל עַל חוֹלֵיהֶם וּלְהוֹדִיעָם מַה שֶּׁאֹבַד לָהֶם, כִּי זֶה יִקָּרֵא "דְּרִישַׁת אֱלֹהִים", וְכֵן יַעֲשׂוּ עִם הַנְּבִיאִים כְּמוֹ שֶׁאָמַר, לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר הָאִישׁ בְּלֶכְתּוֹ לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים לְכוּ וְנֵלְכָה עַד הָרֹאֶה (שמואל־א' ט', ט'.), וְכֵן, וְדָרַשְׁתָּ אֶת ה' מֵאוֹתוֹ לֵאמֹר הַאֲחִיָּה מִחֲלִי זֶה (מלכים־ב' ח', ח'.), שֶׁיִּתְפַּלֵּל עָלָיו וְיוֹדִיעֶנּוּ אִם נִשְׁמְעָה תְּפִלָּתוֹ, וְכֵן, וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת ה' (בְּרֵאשִׁית כ"ה, כ"ב.), כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי שָׁם, וְעוֹד שֶׁאֲנִי שׁוֹפֵט אוֹתָם, **כִּי יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי וְשָׁפַטְתִּי.** וְעוֹד אֲנִי מְלַמֵּד אוֹתָם תּוֹרָה, **וְהוֹדַעְתִּי לָהֶם אֶת חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֶת תּוֹרֹתָיו.** תורה יז

(יט–כ) וִיהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ. בְּעֵצָה זוֹ, אָמַר לוֹ, צֵא הִמָּלֵךְ בַּגְּבוּרָה. לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְר"א פֵּרַשׁ: **שְׁמַע בְּקוֹלִי**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לד עמ' 12)

צֵא הִמָּלֵךְ בַּגְּבוּרָה (רש"י יח, יט) בְּפָרָשַׁת דְּבָרִים (א, טו) כָּתַב רַשִׁ"י: "זוֹ אַחַת מִשֶּׁבַע מִדּוֹת שֶׁאָמַר **יִתְרוֹ** לְמֹשֶׁה". אָמְנָם, פְּשִׁיטָא שֶׁמֹּשֶׁה לֹא הָיָה מַסְכִּים לְשַׁנּוֹת אֶת סֵדֶר הַמִּשְׁפָּט בְּלִי הַסְכָּמַת הַקָּבָּ"ה, וְכַמְּפֹרָשׁ בְּרַשִׁ"י כָּאן. וּלְהָעִיר מִמַּה שֶׁכָּתַב לְהַלָּן (פְּסוּק כא): "בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁעָלֶיךָ".

(כ) וְהִזְהַרְתָּה אֶתְהֶם אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַתּוֹרֹת וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ וְאֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן:

כ וְתַזְהַר יָתְהוֹן יָת קְיָמַיָּא וְיָת אוֹרַיְתָא וּתְהוֹדַע לְהוֹן יָת אוֹרְחָא דִּיהָכוּן בַּהּ וְיָת עוֹבָדָא דִּיעַבְּדוּן:

(כא) וְאַתָּה תֶחֱזֶה מִכָּל־הָעָם אַנְשֵׁי־חַיִל יִרְאֵי אֱלֹהִים אַנְשֵׁי אֱמֶת שֹׂנְאֵי בָצַע וְשַׂמְתָּ עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת:

כא וְאַתְּ תֶּחֱזֵי מִכָּל עַמָּא גֻּבְרִין דְּחֵילָא דַּחֲלָיָא דַיְיָ גֻּבְרִין דִּקְשׁוֹט דְּסָנְן לְקַבָּלָא מָמוֹן וּתְמַנֵּי עֲלֵיהוֹן רַבָּנֵי אַלְפִין רַבָּנֵי מְאוָתָא רַבָּנֵי חַמְשִׁין וְרַבָּנֵי עִשּׂוֹרְיָתָא:

רש"י◄ **וְאַתָּה תֶחֱזֶה** • בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁעָלֶיךָ. **אַנְשֵׁי־חַיִל** • עֲשִׁירִים, שֶׁאֵין צְרִיכִים לְהַחֲנִיף וּלְהַכִּיר פָּנִים. **אַנְשֵׁי אֱמֶת** • אֵלּוּ בַּעֲלֵי הַבְטָחָה שֶׁהֵם כְּדַאי לִסְמֹךְ עַל דִּבְרֵיהֶם, שֶׁעַל־יְדֵי־כֵן יִהְיוּ דִּבְרֵיהֶם נִשְׁמָעִין. **שֹׂנְאֵי בָצַע** • שֶׁשּׁוֹנְאִין אֶת מָמוֹנָם בַּדִּין, כְּהַהִיא דְּאַמְרִינָן: 'כָּל דַּיָּנָא דְּמַפְּקִין מָמוֹנָא מִינֵּהּ בְּדִינָא, לָאו דַּיָּנָא הוּא' (ב"ב נח). **שָׂרֵי אֲלָפִים** • הֵם הָיוּ שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׂרִים לְשֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף (סנהדרין יח). **שָׂרֵי מֵאוֹת** • שֵׁשֶׁת אֲלָפִים הָיוּ. **שָׂרֵי חֲמִשִּׁים** • י"ב אֶלֶף. **וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת** • שִׁשִּׁים אֶלֶף. (מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י עַל כָּל הַשָּׂרִים כַּמָּה הָיוּ, וְהוּא לִכְאוֹרָה לְלֹא צֹרֶךְ, וְהִנֵּה בֶּאֱמֶת תִּקֵּן בָּזֶה וְתֵרֵץ קֻשְׁיָה בַּפָּסוּק דְּקָחֲשִׁיב מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, רָצָה לוֹמַר: הַמִּסְפָּר מְרֻבֶּה קוֹדֶם מִסְפָּר הַמּוּעָט, וְלֹא הָיָה לוֹ לְפָרֵשׁ אֶלָּא מִתְּחִלָּה שָׂרֵי עֲשָׂרוֹת בְּרֵאשׁוֹנָה, וְאַחַר־כָּךְ בְּהַדְרָגָה כֻּלָּם. וּלְפִי פֵּרוּשׁוֹ שֶׁהִזְכִּיר וּפֵרַט סְכוּם מִנְיַן הַשָּׂרִים, צֵא וַחֲשֹׁב וּכְשֶׁתְּדַקְדֵּק בְּמִנְיָנָם, וּלְגַבֵּיהוּ אָתֵי שַׁפִּיר: מִסְפָּר הַמּוּעָט תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ בְּהַדְרָגָה, כֵּן נִרְאֶה לִי נָכוֹן, וְדוֹק).

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

"וְהָיָה ה'" בְּעֶזְרְךָ לְהַצְלִיחֲךָ בַּעֲצָתִי. אֲבָל לְמַטָּה אָמַר (פסוק כ"ג.) **אִם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוְּךָ אֱלֹהִים, שֶׁפֵּרוּשׁוֹ, אִם תַּעֲשֶׂה אֶת הַדָּבָר וְצִוְּךָ אֱלֹהִים** לַעֲשׂוֹתוֹ אָז תּוּכַל לַעֲמֹד, שֶׁתִּמָּלֵךְ בַּגְּבוּרָה, וְאֵין סָפֵק שֶׁעָשָׂה כֵּן. **הֱיֵה אַתָּה לָעָם מוּל הָאֱלֹהִים,** "נֶגֶד" הָאֱלֹהִים, וְיֹאמַר, הֱיֵה אַתָּה בַּעֲבוּרָם עוֹמֵד נֶגֶד הָאֱלֹהִים לְהִתְפַּלֵּל אֵלָיו, כְּטַעַם יוֹם צָעַקְתִּי בַלַּיְלָה נֶגְדֶּךָ (תהלים פ"ח, ב'.). **וְהֵבֵאתָ אַתָּה אֶת הַדְּבָרִים** שֶׁיְּבַקְּשׁוּ **אֶל הָאֱלֹהִים,** הוֹדָה לוֹ עַל הַדָּבָר הָרִאשׁוֹן שֶׁאָמַר: **כִּי יָבֹא אֵלַי הָעָם לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים.** וְיִתָּכֵן שֶׁהָיָה גַּם בָּזֶה עֵצָה מִמֶּנּוּ, יֹאמַר: **הֱיֵה אַתָּה לָעָם מוּל הָאֱלֹהִים** לָשֶׁבֶת בְּאֹהֶל מוֹעֵד "מִמָּמָן לְפָנָיו" לִדְרֹשׁ אוֹתוֹ, וְלֹא יִהְיֶה זֶה בִּמְקוֹם הַמִּשְׁפָּט. **וְהִזְהַרְתָּה אֶתְהֶם אֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַתּוֹרֹת, וְתוֹדִיעַ לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ** אֲשֶׁר **יֵלְכוּ בָהּ** עַל פִּי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה. שֶׁתַּזְהִירֵם אַתָּה מְאֹד, וּתְלַמְּדֵם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה. הוֹדָה לוֹ גַּם בַּמָּה שֶׁאָמַר: **וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֶת תּוֹרֹתָיו.** וְגַם בָּזֶה עֵצָה, לְהַזְהִיר אוֹתָם מְאֹד, וּלְהַתְרוֹת אוֹתָם בַּמִּצְוֹת וְעָנְשָׁם, אַחֲרֵי אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה הוּא בָּהֶם אֶת הַדִּין. אֲבָל בַּמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר אָמַרְתָּ: **וְשָׁפַטְתִּי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ,** שִׂים לְךָ שׁוֹפְטִים עִמָּךְ, **כִּי כָבֵד מִמְּךָ** "דְּבַר הַמִּשְׁפָּט" יוֹתֵר מִן הַכֹּל, וְטוֹב לְךָ וְלָהֶם לְהָקֵל מֵעָלֶיךָ **וְנָשְׂאוּ אִתְּךָ.** וּבִיָּדוּעַ כִּי הָיוּ עִם מֹשֶׁה שׁוֹטְרִים נוֹגְשִׁים בָּעָם, לְהָבִיא הַנִּתְבָּעִים לְפָנָיו וּלְנָגְשָׁם בְּדִבַּר הַמִּשְׁפָּט, וְהִרְבָּה מֵהֶם עִם הַשּׁוֹפְטִים הָאֵלּוּ, וּלְכָךְ אָמַר בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה (דברים א', ט"ו.) וְשֹׁטְרִים לְשִׁבְטֵיכֶם. וְאֵין צָרִיךְ לְהַזְכִּיר זֶה בְּכָאן, כִּי לֹא הָיָה מֵעֵצַת יִתְרוֹ. תורה כא

(כא) וְטַעַם **אַנְשֵׁי חַיִל.** אֲנָשִׁים רְאוּיִים לְהַנְהִיג עַם גָּדוֹל, כִּי כָּל קִבּוּץ וְאֹסֶף יִקָּרֵא חַיִל, וְאֵינֶנּוּ בְּיוֹצְאֵי צְבָא הַמִּלְחָמָה בִּלְבַד, וְכֵן חַיִל גָּדוֹל מְאֹד (יְחֶזְקֵאל ל"ז, י'.), וּבָאַרְבֶּה, חֵילִי הַגָּדוֹל (יוֹאֵל ב', כ"ה.), וּבַמָּמוֹן, כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה (דברים ח', י"ז.), יִשְׂאוּ עַל כֶּתֶף עֲיָרִים חֵילֵיהֶם (יְשַׁעְיָה ל', ו'.), וּבַפֶּרוֹת, תְּאֵנָה וָגֶפֶן נָתְנוּ חֵילָם (יוֹאֵל ב', כ"ב.). וְהִנֵּה יִקָּרֵא אִישׁ חַיִל בְּמִשְׁפָּטִים, הָחָכָם הַזָּרִיז וְהַיָּשָׁר. וּבְמִלְחָמָה, הַגִּבּוֹר הַזָּרִיז הַיּוֹדֵעַ מַעֲרֻכוֹת הַמִּלְחָמָה, וְתִקָּרֵא גַּם כֵּן הָאִשָּׁה אֵשֶׁת חַיִל (מִשְׁלֵי ל"א, י'.) בְּהִיוֹתָהּ זְרִיזָה וְיוֹדַעַת בְּהַנְהָגַת הַבַּיִת

וְהִנֵּה יִתְרוּ דִּבֵּר בַּכְּלָל וּפֹרָט, אָמַר "שֶׁיֵּחָזֶה אֲנָשִׁים רְאוּיִים לְהַנְהִיג הָעָם הַגָּדוֹל בְּמִשְׁפָּטִים", וּפֹרַט שֶׁיִּהְיוּ **יִרְאֵי אֱלֹהִים אַנְשֵׁי אֱמֶת וְשֹׂנְאֵי בָצַע,** כִּי לֹא יִהְיוּ **אַנְשֵׁי חַיִל** בַּמִּשְׁפָּט בְּלִי מִדּוֹת הַלָּלוּ. וְלֹא הֶצְרַךְ לְהַזְכִּיר חָכְמָתָם וּבִינָתָם, כִּי הַדָּבָר בְּרוּר שֶׁהוּא בִּכְלַל **אַנְשֵׁי חַיִל.** וְכַאֲשֶׁר נֶאֱמַר לְמַטָּה (פסוק כ"ה.): **וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי חַיִל,** הִנֵּה הַכֹּל בְּכְלָל, שֶׁהָיוּ **יִרְאֵי אֱלֹהִים אַנְשֵׁי אֱמֶת שֹׂנְאֵי בָצַע** "וְחֲכָמִים וּנְבוֹנִים".

(כב) **וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ־הֵם וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ:**

כב וידונון יָת עַמָּא בְּכָל עִדָּן וִיהֵי כָּל פִּתְגָּם רַב יַיְתוּן לְוָתָךְ וְכָל פִּתְגָּם זְעֵר יְדוּנוּן אִנּוּן וְיִקְלוּן מִנָּךְ וִיסוֹבְרוּן עִמָּךְ:

רש"י ◄**וְשָׁפְטוּ•** "וידונון", לְשׁוֹן צִוּוּי. **וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ•** דָּבָר זֶה לְהָקֵל מֵעָלֶיךָ. "וְהָקֵל", כְּמוֹ "וְהַכְבֵּד אֶת לִבּוֹ", "וְהַכּוֹת אֶת מוֹאָב", לְשׁוֹן הוֹוֶה.

(כג) **אִם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוְּךָ אֱלֹהִים וְיָכָלְתָּ עֲמֹד וְגַם כָּל־הָעָם הַזֶּה עַל־מְקֹמוֹ יָבֹא בְשָׁלוֹם:**

כג אִם יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין תַּעְבֵּד וִיפַקְּדִנָּךְ יְיָ וְתִכּוֹל לְמֵיקָם וְאַף כָּל עַמָּא הָדֵין עַל אַתְרֵהּ יְהַךְ בִּשְׁלָם:

רש"י ◄**וְצִוְּךָ אֱלֹהִים וְיָכָלְתָּ עֲמֹד•** הִמְּלֵךְ בַּגְּבוּרָה, אִם יְצַוֶּה אוֹתְךָ לַעֲשׂוֹת כָּךְ — תּוּכַל עֲמֹד, (מכילתא) וְאִם יְעַכֵּב עַל יָדְךָ — לֹא תּוּכַל לַעֲמֹד. **וְגַם כָּל הָעָם הַזֶּה•** אַהֲרֹן, נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים זְקֵנִים הַנִּלְוִים עַתָּה עִמָּךְ (מכילתא).

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְעוֹד, שֶׁאָמַר: **מִכָּל יִשְׂרָאֵל,** וְטַעֲמוֹ הַמִּבְחָר **מִכָּל יִשְׂרָאֵל,** וְהֵם שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם כָּל הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ, כִּי כֵּיוָן שֶׁאָמַר: **מִכָּל יִשְׂרָאֵל,** אָמַר שֶׁהָיוּ הַמִּבְחָרִים מִכֻּלָּם, בַּיָּדוּעַ כִּי הַטּוֹבִים שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל כָּל מִדּוֹת טוֹבוֹת בָּהֶם, אֲבָל יִתְרוֹ מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה רָגִיל בָּעָם הֶצְרֵךְ לְפָרֵשׁ.

וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים **אַנְשֵׁי חַיִל,** אַנְשֵׁי כֹּחַ וּזְרִיזוּת, וְכֵן אֵשֶׁת חַיִל, בַּעֲלַת כֹּחַ וּזְרִיזוּת בַּעֲבוֹדַת הַבַּיִת, כַּאֲשֶׁר יְפָרֵשׁ בָּהּ, כְּעִנְיָנִין, וַאֲשֶׁר כֹּחַ בָּהֶם לַעֲמֹד בְּהֵיכַל הַמֶּלֶךְ (דניאל א׳, ד׳.), וְכֵן, הֲנִיעֵמוֹ בְּחֵילְךָ (תהלים נ"ט, י"ב.), בְּכֹחֲךָ. וְכֵן, וּבְרֹב חֵילוֹ לֹא יִמָּלֵט (שם ל"ג, י"ז.), מִלְּשׁוֹן הָאֲרָמִית שֶׁיֹּאמַר בְּיֶשׁ לְאֵל יָדִי (בראשית ל"א, כ"ט.): אִית חֵילָא בִידִי. וּלְמַטָּה אָמַר, **וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי חַיִל מִכָּל יִשְׂרָאֵל** (פסוק כ"ה.), הַמִּבְחָרִים מִכָּל הָעָם, וְהַכֹּל בַּכְּלָל, כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי.

שֹׂנְאֵי בָצַע "שֶׁשּׁוֹנְאִין אֶת מָמוֹנָם" בַּדִּין, כְּהַהִיא דְּאַמְרִינָן (ב"ב נ"ח:), כָּל דַּיָּנָא דְּמַפְקִין מִינֵיהּ מָמוֹנָא בְּדִינָא לָאו דַּיָּנָא הוּא. לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. יִרְצֶה לְפָרֵשׁ שֶׁכָּל מָמוֹן שֶׁיֻּדְּעוּ בּוֹ שֶׁאָדָם יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ מִיָּדָם בַּדִּין יִשְׁנָאוּ אוֹתוֹ וְיִזְחֲזִירוּהוּ מֵעַצְמָם, וַאֲפִלּוּ הוּא שֶׁלָּהֶם בֶּאֱמֶת, כְּגוֹן שֶׁקָּנָה עֶבֶד שֶׁלֹּא בְּעֵדִים, וְכֵיוֹצֵא בּוֹ. אֲבָל הַלָּשׁוֹן בַּמְּכִילְתָּא אֵינוֹ כֵּן, אֶלָּא כָּךְ שְׁנוּיָה שָׁם: **שֹׂנְאֵי בָצַע,** שֶׁהֵן שׁוֹנְאִין לְקַבֵּל מָמוֹן בַּדִּין דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי אוֹמֵר **שֹׂנְאֵי בָצַע** אֵלּוּ שֶׁהֵן שׁוֹנְאִין מָמוֹן עַצְמָן, אִם מָמוֹן עַצְמָן שׁוֹנְאִין קַל וָחֹמֶר מָמוֹן חַבְרֵיהֶם. פֵּרַשׁ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ **שֹׂנְאֵי בָצַע,** שׁוֹנְאֵי "שׂוֹחֵד", כְּמוֹ: כֻּלּוֹ בּוֹצֵעַ בָּצַע (יִרְמְיָה ו׳, י"ג.), אִישׁ לְבִצְעוֹ מִקָּצֵהוּ (יְשַׁעְיָה נ"ז, י"א.). רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי דָּרַשׁ כִּי הֵם "הַשּׁוֹנְאִים הַמָּמוֹן הָרַב", וְאֵין לָהֶם חֵפֶץ בְּרִבּוּי כֶּסֶף וְזָהָב, כְּעִנְיָנִין: אִם אֶשְׂמַח כִּי רַב חֵילִי וְכִי כַבִּיר מָצְאָה יָדִי (איוב ל"א, כ"ה.). כִּי הַמָּמוֹן יִקָּרֵא **בֶּצַע,** מַה בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג אֶת אָחִינוּ (בראשית ל"ז, כ"ו.), וְאִם בָּצַע כִּי תַּתֵּם דְּרָכֶיךָ (איוב כ"ב, ג׳.), וְהַחֲרַמְתִּי לַה׳ בִּצְעָם וְחֵילָם לַאֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ (מיכה ד׳, י"ג.). וְשׁוּב רָאִיתִי בִּילַמְּדֵנוּ (לְפַנֵּינוּ לִיתָא): **שֹׂנְאֵי בָצַע,** "שֶׁשּׁוֹנְאִין מָמוֹן עַצְמָן" וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מָמוֹן אֲחֵרִים, יְהִיוּ אוֹמְרִים אֲפִלּוּ שׁוֹרֵף גְּדִישֵׁי אֲפִלּוּ קוֹצֵץ נְטִיעוֹתַי כְּהֹגֶן אֲנִי דָּנוֹ. וְזֶה עִנְיָן שֶׁשּׁוֹנְאִין מָמוֹן עַצְמָן שֶׁאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי, שֶׁלֹּא יַחְמְלוּ עַל מָמוֹנָם בְּעִנְיָן הַדִּין אִם יָבֹא לָהֶם הֶפְסֵד מִמְּנוּ. וּמֹשֶׁה הִזְהִירָם עוֹד בָּזֶה: **לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ** (דברים א׳, י"ז.). **וְהַבֶּצַע** מָמוֹן כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי.

וְאֲנַקְלוּם אוֹמֵר: "דְּסָנָן לְקַבְּלָא מָמוֹן". וְאֵין הַמָּמוֹן אֶצְלוֹ שׂוֹחֵד (לְהִלָּן כ"ג, ח׳.), רַק שֶׁלֹּא יְקַבְּלוּ מָמוֹן מִבְּנֵי אָדָם בְּמַתָּנָה אוֹ בְּהַלְוָאָה לְעוֹלָם, שֶׁלֹּא יִשְׁאוּ לָהֶם פָּנִים בְּעֵת הַמִּשְׁפָּט. וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ (כְּתֻבּוֹת ק"ה:) הַאי דַּיָּנָא דְּשָׁאִיל שְׁאֵלְתָּא אָסוּר לְמֵידַן דִּינָא. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט: **אַנְשֵׁי אֱמֶת שֹׂנְאֵי בָצַע,** שֶׁהֵם אוֹהֲבִים "הָאֱמֶת" "וְשׁוֹנְאִים הָעֹשֶׁק", וְכִי יִרְאוּ עֹשֶׁק וְחָמָס אֵין דַּעְתָּם סוֹבֶלֶת אוֹתוֹ, אֲבָל כָּל חֶפְצָם לְהַצִּיל גָּזוּל מִיַּד עוֹשֵׁק. תורה כב

(כב־כג) וְטַעַם **וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת,** כִּי בִּהְיוֹת לָהֶם שׁוֹפְטִים רַבִּים יֵלֵךְ הָעָשׁוּק אֶל הַשּׁוֹפֵט **בְּכָל עֵת** שֶׁיִּרְצֶה וְיִמְצָאֶנּוּ מְזֻמָּן, כִּי אֵלֶיךָ לֹא יוּכַל לְהִתְקָרֵב בְּכָל עֵת מִפְּנֵי הֶהָמוֹן הַגָּדוֹל אֲשֶׁר לְפָנֶיךָ וְהַטִּרְדָּה הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר לְךָ, וְרַבִּים מֵהֶם יִסְבְּלוּ הֶחָמָס הַנַּעֲשֶׂה לָהֶם מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יִזְדַּמֵּן לָהֶם לְהַגִּידוֹ לְךָ וְלֹא יִרְצוּ לַעֲזֹב מְלַאכְתָּם וְעִסְקֵיהֶם עַד בֹּא הָעֵת הַפְּנַאי שֶׁיּוּכְלוּ לְגֶשֶׁת אֵלֶיךָ.

וְזֶה טַעַם: **אִישׁ עַל מְקֹמוֹ יָבֹא בְשָׁלוֹם,** כִּי עַתָּה מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לָגֶשֶׁת לַמִּשְׁפָּט בְּכָל עֵת לֹא יָנוּחוּ בְּשָׁלוֹם, כִּי זֶה פֶּתַח לַגּוֹזְלִים לַעֲשׂוֹת חָמָס וְלָעוֹשְׁקִים לַעֲשׂוֹת מְרִיבָה. וְטַעַם: **עַל מְקֹמוֹ,** "אֶל כָּל הַמְּקוֹם" אֲשֶׁר יָבֹאוּ שָׁמָּה בִּהְיוֹתָם בַּמִּדְבָּר. וְדִקְדְּקוּ רַבּוֹתֵינוּ (סנהדרין ל"ד:) מִלְּשׁוֹן **וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת,** שֶׁדַּיְנֵי מָמוֹנוֹת גּוֹמְרִין אֲפִלּוּ בַּלַּיְלָה, כִּי לֹא אָמַר **כָּל הַיּוֹם.** תורה כד

◆ יום שלישי ט"ז שבט ◆

(כד) וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֹתְנוֹ וַיַּעַשׂ כֹּל אֲשֶׁר אָמָר׃

כד וְקַבִּיל מֹשֶׁה לְמֵימְרָא דַחֲמוּהִי וַעֲבַד כֹּל דִּי אֲמַר׃

(כה) וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי־חַיִל מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֹתָם רָאשִׁים עַל־הָעָם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת׃

כה וּבְחַר מֹשֶׁה גֻּבְרִין דְּחֵילָא מִכָּל יִשְׂרָאֵל וּמַנִּי יָתְהוֹן רֵישִׁין עַל עַמָּא רַבָּנֵי אַלְפִין רַבָּנֵי מָאוָתָא רַבָּנֵי חַמְשִׁין וְרַבָּנֵי עֲשׂוֹרְיָתָא׃

(כו) וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת אֶת־הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן אֶל־מֹשֶׁה וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפּוּטוּ הֵם׃

כו וְדָיְנִין יָת עַמָּא בְּכָל עִדָּן יָת פִּתְגַם קָשֵׁי מַיְתָן לְוָת מֹשֶׁה וְכָל פִּתְגַם זְעֵר דָּיְנִין אִנּוּן׃

רש"י◄ **וְשָׁפְטוּ** • "וְדָיְנִין יָת עַמָּא". **יְבִיאוּן** • "מַיְתָן". **יִשְׁפּוּטוּ הֵם** • כְּמוֹ 'יִשְׁפּוֹטוּ' (בחולם), וְכֵן (רות ב) "לֹא תֵלְכִי לָלֶקֶט בְּשָׂדֶה אַחֵר וְגַם לֹא תַעֲבוֹרִי מִזֶּה כֹּה תִדְבָּקִין עִם נַעֲרוֹתָי", כְּמוֹ: 'לֹא תַעֲבוּרִי' כְּמוֹ: 'לֹא תַעַבְרִי', וְתַרְגּוּמוֹ: דָּיְנִין אִנּוּן. מִקְּרָאוֹת הָעֶלְיוֹנִים הָיוּ לְשׁוֹן צִוּוּי, לְכָךְ מְתֻרְגָּמִין "וִידוּנוּן" "יַיְתוּן" "יְדוּנוּן", וּמִקְּרָאוֹת הַלָּלוּ - לְשׁוֹן עֲשִׂיָּה.

(כז) וַיְשַׁלַּח מֹשֶׁה אֶת־חֹתְנוֹ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל־אַרְצוֹ׃ פ

כז וְשַׁלַּח מֹשֶׁה יָת חֲמוּהִי וַאֲזַל לֵהּ לְאַרְעֵהּ׃

רש"י◄ **וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל אַרְצוֹ** • לְגַיֵּר בְּנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ (מכילתא)◆

◆ יום רביעי י"ז שבט ◆

יט (א) בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינָי׃

א בְּיַרְחָא תְּלִיתָאָה לְמִפַּק בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּיוֹמָא הָדֵין אֲתוֹ לְמַדְבְּרָא דְסִינָי׃

רש"י◄ **בַּיּוֹם הַזֶּה** • (שבת פו) בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ. לֹא הָיָה צָרִיךְ לִכְתֹּב אֶלָּא "בַּיּוֹם הַהוּא". מַהוּ "בַּיּוֹם הַזֶּה"? שֶׁיִּהְיוּ דִּבְרֵי תוֹרָה חֲדָשִׁים עָלֶיךָ כְּאִלּוּ הַיּוֹם נִתְּנוּ.

(ב) וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינַי וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר וַיִּחַן־שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר׃

ב וּנְטָלוּ מֵרְפִידִים וַאֲתוֹ לְמַדְבְּרָא דְסִינַי וּשְׁרוֹ בְּמַדְבְּרָא וּשְׁרָא תַּמָּן יִשְׂרָאֵל לָקֳבֵל טוּרָא׃

רש"י◄ **וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים** • לָמָּה הֵצְרַךְ לַחֲזֹר וּלְפָרֵשׁ מֵהֵיכָן נָסְעוּ, וַהֲלֹא כְּבָר כָּתַב שֶׁבִּרְפִידִים הָיוּ חוֹנִים, בְּיָדוּעַ שֶׁמִּשָּׁם נָסְעוּ? אֶלָּא לְהַקִּישׁ נְסִיעָתָן מֵרְפִידִים לְבִיאָתָן לְמִדְבַּר סִינַי: מַה בִּיאָתָן לְמִדְבַּר סִינַי בִּתְשׁוּבָה, אַף נְסִיעָתָן מֵרְפִידִים בִּתְשׁוּבָה (מכילתא)◆. **וַיִּחַן־שָׁם יִשְׂרָאֵל** • כְּאִישׁ אֶחָד בְּלֵב אֶחָד, אֲבָל שְׁאָר כָּל הַחֲנִיּוֹת בְּתַרְעוֹמוֹת וּבְמַחֲלֹקֶת (מכילתא)◆. **נֶגֶד הָהָר** • (מכילתא) לְמִזְרָחוֹ, וְכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא "נֶגֶד", פָּנִים לַמִּזְרָח.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(א־ב) בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי. הָיָה רָאוּי שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב **וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר סִינַי בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם,** כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְמַעְלָה (ט"ז, א'.) בְּמִדְבַּר סִין, אֲבָל בַּעֲבוּר הֱיוֹת בִּיאָתָם בְּמִדְבַּר סִינַי שִׂמְחָה לָהֶם וְיוֹם טוֹב, וּמֵעֵת צֵאתָם מִמִּצְרַיִם נִכְסָפִים אֵלָיו, כִּי יָדְעוּ שֶׁשָּׁם יְקַבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה, כִּי מֹשֶׁה הִגִּיד לָהֶם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר לוֹ: **תַּעַבְדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה** (לעיל ג', י"ב.), וְגַם לְפַרְעֹה אָמַר **נֵלְכָה נָא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לַה' אֱלֹהֵינוּ** (שם ה', ג'.), וְהוּא הַמַּהֲלָךְ מִמִּצְרַיִם וְעַד הַר סִינַי, בַּעֲבוּר זֶה הִתְחִיל הַפָּרָשָׁה כִּי **בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי בַּיּוֹם הַזֶּה** שֶׁהִתְחִיל הַחֹדֶשׁ בָּאוּ לְשָׁם. וְאַחֲרֵי כֵן חָזַר לוֹמַר כִּשְׁאָר הַמַּסָּעוֹת: **וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים.**

(ג) **וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן־הָהָר לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגֵּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:**

ג **וּמֹשֶׁה סְלֵק לְקֳדָם יְיָ וּקְרָא לֵהּ יְיָ מִן טוּרָא לְמֵימַר כִּדְנַן תֵּימַר לְבֵית יַעֲקֹב וּתְחַוִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:**

רש"י ◄ **וּמֹשֶׁה עָלָה•** בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, וְכָל עֲלִיּוֹתָיו בְּהַשְׁכָּמָה הָיוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן לד) "וַיַּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בַּבֹּקֶר". **כֹּה תֹאמַר•** בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה וְכַסֵּדֶר הַזֶּה (שבת פו). **לְבֵית יַעֲקֹב•** אֵלּוּ הַנָּשִׁים, תֹּאמַר לָהֶם בְּלָשׁוֹן רַכָּה. **וְתַגֵּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל•** עֲנָשִׁין וְדִקְדּוּקִין, פָּרֵשׁ לַזְּכָרִים דְּבָרִים קָשִׁין כְּגִידִין (מכילתא).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך לו עמ' 86 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

אֹפֶן מְסִירַת דִּבְרֵי ה' לבנ"י

כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגֵּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: . . אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (יט, ג-ו)

וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: "אֵלֶּה הַדְּבָרִים - לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר".

וּכְבָר הִקְשׁוּ, לָמָּה תִּיסַּק אַדַּעְתִּין שֶׁמֹּשֶׁה יִפְחֹת אוֹ יוֹסִיף עַל דִּבְרֵי ה' עַד שֶׁיִּצְטָרֵךְ אַזְהָרָה מִיֻּחֶדֶת עַל כָּךְ, וְאִם יֵשׁ מָקוֹם שֶׁמֹּשֶׁה יִפְחֹת אוֹ יוֹסִיף, לָמָּה הִזְהַר רַק כָּאן וְלֹא בְּצִוּוּיִים אֲחֵרִים?

וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּה בָּא בְּהֶמְשֵׁךְ לְהַכָּתוּב לִפְנֵי זֶה "כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגֵּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל" וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: "לְבֵית יַעֲקֹב אֵלּוּ הַנָּשִׁים, תֹּאמַר לָהֶם בְּלָשׁוֹן רַכָּה. וְתַגֵּיד לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל, עוֹנְשִׁין וְדִקְדּוּקִין, פָּרֵשׁ לַזְּכָרִים דְּבָרִים קָשִׁין כְּגִידִין".

דְּהַיְנוּ, שֶׁנִּצְטַוָּה מֹשֶׁה שֶׁבְּאֹפֶן מְסִירָתוֹ דִּבְרֵי ה' יֵשׁ חִלּוּק בֵּין אֲנָשִׁים לְנָשִׁים. שֶׁלַּנָּשִׁים צָרִיךְ לְדַבֵּר בְּלָשׁוֹן רַכָּה, וְלַאֲנָשִׁים צָרִיךְ לְפָרֵשׁ הָעוֹנָשִׁים. וְנִמְצָא שֶׁבְּדֶרֶךְ כְּלָל נִצְטַוָּה מֹשֶׁה לִפְחֹת אוֹ לְהוֹסִיף עַל דִּבְרֵי ה' וְלֹא לִמְסֹר אֶת הַדְּבָרִים בְּדִיּוּק כְּפִי שֶׁקִּבֵּל מֵהַגְּבוּרָה.

וְעַל־פִּי־זֶה הָיָה־אֲמִינָא שֶׁגַּם בִּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁנִּצְטַוָּה מֹשֶׁה כָּאן לִמְסֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יֵשׁ חִלּוּק זֶה, וְעַל זֶה הִזְהַר "אֵלֶּה הַדְּבָרִים – לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר" דְּאַף שֶׁבְּדֶרֶךְ כְּלָל הָצְרַךְ לִפְחֹת אוֹ לְהוֹסִיף, כָּאן לֹא יַעֲשֶׂה כֵּן אֶלָּא יִמְסֹר אֶת דִּבְרֵי ה' בְּדִיּוּק כְּפִי שֶׁקִּבְּלָם.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְהָיָה רָאוּי גַּם כֵּן שֶׁיֹּאמַר: **וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר סִינַי, אֲבָל כָּתַב: **וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינַי,** לוֹמַר כִּי מִיָּד שֶׁבָּאוּ אֶל מִדְבַּר סִינַי חָנוּ בַּמִּדְבָּר בִּרְאוֹתָם הָהָר מִנֶּגֶד, וְלֹא הִמְתִּינוּ עַד שֶׁיִּכָּנְסוּ בּוֹ אֶל מָקוֹם טוֹב לַחֲנוֹת שָׁם, אֲבָל חָנוּ בַּמִּדְבָּר אוֹ בְּחוֹרֵב שֶׁהוּא מְקוֹם חָרֵב שֶׁמְּמָמָה לִפְנֵי הָהָר. וְזֶה טַעַם: **וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר.**

וְיִתָּכֵן שֶׁהִבְדִּילוֹ מִתּוֹכָם כָּל הָאֹסַפְּסוּף אֲשֶׁר בְּקִרְבָּם, **וְחָנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** לְבַדָּם **לִפְנֵי הָהָר,** וְעֵרֶב רַב אַחֲרֵיהֶם, כִּי לְיִשְׂרָאֵל יִתֵּן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגֵּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל (בפסוק הבא). וְזֶה טַעַם **וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל,** אוֹ הוּא לְהַזְכִּירָם דֶּרֶךְ כְּבוֹד בְּקִבְּלָם הַתּוֹרָה.

וְרַשִׁ"י כָּתַב **וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים,** מַה הִצְרַךְ לַחֲזֹר וּלְפָרֵשׁ מֵהֵיכָן נָסְעוּ, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר כִּי בִּרְפִידִים הָיוּ חוֹנִים (לעיל י"ז, א'), בַּיָּדוּעַ שֶׁמִּשָּׁם נָסְעוּ, אֶלָּא מִקִּישׁ נְסִיעָתָם מֵרְפִידִים לַחֲנָיָתָם בְּמִדְבַּר סִינַי מַה חֲנָיָתָן בִּתְשׁוּבָה אַף נְסִיעָתָן בִּתְשׁוּבָה. לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְלֹא הֲבִינוֹתִי זֶה, שֶׁכָּךְ נֶאֱמַר בְּכָל הַמַּסָּעוֹת, וַיַּחֲנוּ בְאֵלִים, וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם וַיָּבֹאוּ אֶל מִדְבַּר סִין (לעיל ט"ז, א'), וַיִּסְעוּ מִמִּדְבַּר סִין וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִים (שם י"ז, א'), וְכֵן כָּל פָּרָשַׁת מַסְעֵי. וְיִרְצָה הַכָּתוּב לְפָרֵשׁ שֶׁלֹּא הָיוּ חֲנָיוֹת אֲחֵרוֹת בֵּינֵיהֶן.

וּלְשׁוֹן מְכִילְתָא (כ"א) **וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינַי,** וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר בְּפָרָשַׁת מַסָּעוֹת, וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר סִינַי (במדבר ל"ג, ט"ו), וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר **וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינַי** מִקִּישׁ נְסִיעָתָם מֵרְפִידִים וְכוּ'. וְהָעִנְיָן לוֹמַר מִפְּנֵי שֶׁכָּל הַמַּסָּעוֹת שֶׁסִּפֵּר בָּהֶן כָּאן מֵאֵילִם (לעיל ט"ז, א'.) וּרְפִידִים (שם י"ז, א'.) נִשְׁנוּ בְּפָרָשַׁת אֵלֶּה מַסְעֵי בִּשְׁבִיל דְּבָרִים שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בָּהֶן שָׁם בַּכָּתוּב, אֲבָל הַמַּסָּע הַזֶּה סִפֵּר אוֹתוֹ הַכָּתוּב כָּאן וְכָאן בְּשָׁוֶה, וְהִצְרַךְ לִדְרֹשׁ שֶׁהָיָה לְצֹרֶךְ הַהֶקֵּשׁ. תורה ג

(ג) וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים. מִיּוֹם בּוֹאָם אֶל הַר סִינַי כִּסָּה הֶעָנָן אֶת הָהָר וְשָׁם כְּבוֹד ה', וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: וַיִּשְׁכֹּן כְּבוֹד ה' עַל הַר סִינַי וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן שֵׁשֶׁת יָמִים (לְהַלָּן כ"ד, ט"ז.), קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה (יוֹמָא ד'.), וּלְפִיכָךְ אָמַר: **וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים,** כִּי עָלָה אֶל קְצֵה הָהָר לְהִוָּדְמֵן לְפָנָיו, וְלֹא בָּא אֶל הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹהִים. וַיִּקְרָא אֵלָיו הַשֵּׁם מֵרֹאשׁ הָהָר: **כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב. וְרַבִּי** אַבְרָהָם אָמַר כִּי **וַיִּקְרָא אֵלָיו** מִקֶּדֶם, שֶׁקָּרָא לוֹ וְעָלָה אֵלָיו. וְלֹא נִרְאָה לִי, כִּי הַקְּרִיאָה הִיא **כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב.** וְהוּא יְפָרֵשׁ **וַיִּקְרָא אֵלָיו לֵאמֹר** לוֹ **כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב.** וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן. וְטַעַם **עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים, וַיִּקְרָא אֵלָיו ה',** כִּי עָלָה אֶל כְּבוֹד הַשֵּׁם שֶׁשָּׁכַן בְּהָר **לֵאמֹר** לְיִשְׂרָאֵל עֶשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת (לְהַלָּן כ', ב'.), וּבִשְׁמוֹ הַגָּדוֹל יְדַבֵּר עִם מֹשֶׁה, כְּטַעַם אִם יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם וּגו' (במדבר י"ב, ו'-ח'.). תורה ד

(ד) אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרָיִם וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים וָאָבִא אֶתְכֶם אֵלָי:

ד אַתּוּן חֲזִתּוּן דִּי עֲבַדִית לְמִצְרָיִם וּנְטָלִית יָתְכוֹן כִּדְעַל גַּדְפֵי נִשְׁרִין וְקָרֵבִית יָתְכוֹן לְפָלְחָנִי:

רש"י ◄ אַתֶּם רְאִיתֶם • (שבת פו) לֹא מָסֹרֶת הִיא בְּיֶדְכֶם, וְלֹא בִּדְבָרִים אֲנִי מְשַׁגֵּר לָכֶם, לֹא בְּעֵדִים אֲנִי מֵעִיד עֲלֵיכֶם, אֶלָּא "אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרָיִם", עַל כַּמָּה עֲבֵרוֹת הָיוּ חַיָּבִין לִי קֹדֶם שֶׁנִּזְדַּוְּגוּ לָכֶם וְלֹא נִפְרַעְתִּי מֵהֶם אֶלָּא עַל יֶדְכֶם. וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם • (מכילתא) זֶה הַיּוֹם שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל לְרַעְמְסֵס, שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְפֻזָּרִין בְּכָל אֶרֶץ גֹּשֶׁן, וּלְשָׁעָה קַלָּה כְּשֶׁבָּאוּ לִיסַּע וְלָצֵאת, נִקְבְּצוּ כֻּלָּם לְרַעְמְסֵס. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: 'וָאֶשָּׂא', 'וּנְטָלִית יָתְכוֹן', כְּמוֹ וָאַסִּיעַ אֶתְכֶם, — תִּקֵּן אֶת הַדִּבּוּר, דֶּרֶךְ כָּבוֹד לְמַעְלָה. עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים • כַּנֶּשֶׁר הַנּוֹשֵׂא גּוֹזָלָיו עַל כְּנָפָיו, שֶׁכָּל שְׁאָר הָעוֹפוֹת נוֹתְנִים אֶת בְּנֵיהֶם בֵּין רַגְלֵיהֶם, לְפִי שֶׁמִּתְיָרְאִין מֵעוֹף אַחֵר שֶׁפּוֹרֵחַ עַל גַּבֵּיהֶם, אֲבָל הַנֶּשֶׁר הַזֶּה אֵינוֹ מִתְיָרֵא אֶלָּא מִן הָאָדָם שֶׁמָּא יִזְרֹק בּוֹ חֵץ, לְפִי שֶׁאֵין עוֹף אַחֵר פּוֹרֵחַ עַל גַּבָּיו, לְכָךְ נוֹתְנָן עַל כְּנָפָיו, אוֹמֵר: מוּטָב יִכָּנֵס הַחֵץ בִּי וְלֹא בְּבָנַי. אַף אֲנִי עָשִׂיתִי כֵּן: "וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים וְגוֹ', וַיָּבֹא בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וְגוֹ'", וְהָיוּ מִצְרַיִם זוֹרְקִים חִצִּים וְאַבְנֵי בַּלִּיסְטְרָאוֹת, וְהֶעָנָן מְקַבְּלָם. וָאָבִא אֶתְכֶם אֵלָי • כְּתַרְגּוּמוֹ.

(ה) וְעַתָּה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־בְּרִיתִי וִהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה מִכָּל־הָעַמִּים כִּי־לִי כָּל־הָאָרֶץ:

ה וּכְעַן אִם קַבָּלָא תְּקַבְּלוּן לְמֵימְרִי וְתִטְרוּן יָת קְיָמִי וּתְהוֹן קֳדָמַי חַבִּיבִין מִכָּל עַמְמַיָּא אֲרֵי דִּי לִי כָּל אַרְעָא:

רש"י ◄ וְעַתָּה • אִם עַתָּה תְּקַבְּלוּ עֲלֵיכֶם, יֶעֱרַב לָכֶם מִכָּאן וָאֵילָךְ, שֶׁכָּל הַתְּחָלוֹת קָשׁוֹת (מכילתא. שבת פז). וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־בְּרִיתִי • שֶׁאֶכְרֹת עִמָּכֶם עַל שְׁמִירַת הַתּוֹרָה. סְגֻלָּה • אוֹצָר חָבִיב, כְּמוֹ: (קהלת ב) "וּסְגֻלַּת מְלָכִים", כְּלֵי־יְקָר וַאֲבָנִים טוֹבוֹת שֶׁהַמְּלָכִים גּוֹנְזִים אוֹתָם, כָּךְ אַתֶּם תִּהְיוּ לִי "סְגֻלָּה" מִשְּׁאָר אֻמּוֹת, וְלֹא תֹּאמְרוּ אַתֶּם לְבַדְּכֶם שֶׁלִּי וְאֵין לִי אֲחֵרִים עִמָּכֶם, וּמַה יֵּשׁ לִי עוֹד שֶׁתְּהֵא חִבָּתְכֶם נִכֶּרֶת, "כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ", וְהֵם בְּעֵינַי וּלְפָנַי לִכְלוּם.

(ו) וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

ו וְאַתּוּן תִּהְוֹן קֳדָמַי מַלְכִין כָּהֲנִין וְעַם קַדִּישׁ אִלֵּין פִּתְגָמַיָּא דִּי תְמַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י ◄ וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים • שָׂרִים, כְּמַה דְּאַתְּ אָמַר: (שמואל ב ח) "וּבְנֵי דָוִד כֹּהֲנִים הָיוּ". אֵלֶּה הַדְּבָרִים • לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ד) **וָאָבִא אֶתְכֶם אֵלָי.** אֶל מְקוֹם כְּבוֹדִי, הָהָר הַזֶּה אֲשֶׁר שְׁכִינָתִי שָׁם עִמָּכֶם. וְאָנְקְלוֹס שֶׁתִּרְגֵּם "וְקָרֵבִית יָתְכוֹן לְפוּלְחָנִי", דֶּרֶךְ כָּבוֹד שֶׁל מַעְלָה תָּפַס לְעַצְמוֹ. תורה ה

(ה) **וְעַתָּה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי,** הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם לִהְיוֹת לָהֶם לֵאלֹהִים וּלְזַרְעָם אַחֲרֵיהֶם (בְּרֵאשִׁית י"ז, ז'). וְר"א אָמַר, הַבְּרִית שֶׁיִּכְרֹת מֹשֶׁה עִם יִשְׂרָאֵל אַחַר מַתַּן תּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (לְהַלָּן כ"ד, ח'.) הִנֵּה דַם הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת ה' עִמָּכֶם עַל כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. **וְעַל** דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, **שְׁתִּשְׁמְרוּ אֶת בְּרִיתִי** לְדָבְקָה בִּי, כִּי **אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹלִי** וְעָשִׂיתָ כָּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר. **וְהִיִּיתֶם לִי סְגֻלָּה מִכָּל הָעַמִּים,** "שֶׁתִּהְיוּ בְּיָדִי סְגֻלָּה". כְּדָבָר נֶחְמָד לֹא יִמְסְרֶנּוּ הַמֶּלֶךְ בְּיַד אַחֵר, כְּמוֹ: וּסְגֻלַּת מְלָכִים וְהַמְּדִינוֹת (קֹהֶלֶת ב', ח'.). וְאָמַר **כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ,** כְּטַעַם: אֲשֶׁר חָלַק ה' אוֹתָם לְכֹל הָעַמִּים, וְאֶתְכֶם לָקַח ה' (דְּבָרִים ד', י"ט-כ'.). וְכָךְ אָמַר (וַיִּקְרָא כ', כ"ו.) וָאַבְדִּיל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי.

אוֹ יִהְיֶה "סְגֻלָּה" דִּבְקוּת, **כִּי לִי הָאָרֶץ** הַנִּקְרֵאת **כֹּל,** כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בַּפָּסוּק: וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל (בְּרֵאשִׁית כ"ד, א'.). וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין.

וְכֵן, וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי (פסוק ו'.), שֶׁתִּהְיוּ אַתֶּם לִי בְּיִחוּד, וְלֹא כִּשְׁאָר הָעַמִּים. וְכָךְ אָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא (שם) **וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי,** כְּבֶיכוֹל אֵינִי מַעֲמִיד וְאֵינִי מַשְׁלִיט עֲלֵיכֶם אֶלָּא אֲנִי, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל (תְּהִלִּים קכ"א, ד'.). תורה ו

(ו) **מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים,** וְתִהְיוּ מַמְלֶכֶת "מִשְׂרָתַי", **וְגוֹי קָדוֹשׁ** לְדָבְקָה בְּאֵל הַקָּדוֹשׁ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר, קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה' (וַיִּקְרָא י"ט, ב'.). וְהִנֵּה הִבְטִיחָם בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא. תורה ז

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות, כרך ח עמוד 442)

וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים (יט, ו)
כָּאן נִרְמְזוּ כָּל שְׁלֹשׁ הַמַּעֲלוֹת (כְּתָרִים) שֶׁנִּתְּנוּ לְיִשְׂרָאֵל בְּשְׁעַת מַתַּן־תּוֹרָה - תּוֹרָה, מַלְכוּת וּכְהֻנָּה:
"וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי" - רוֹמֵז לַתּוֹרָה, עַל־פִּי פֵּרוּשׁ הַמְּכִילְתָּא: "שֶׁתִּהְיוּ פְּנוּיִין **לִי** וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה";
"מַמְלֶכֶת" - לְמַלְכוּת;
"כֹּהֲנִים" - לִכְהוּנָה.
בִּשְׁעַת מַתַּן־תּוֹרָה הָיוּ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל כָּל שְׁלֹשׁ הַמַּעֲלוֹת הָאֲמוּרוֹת - כָּל אֶחָד מֵהֶם הָיָה פָּנוּי לַה' וְעוֹסֵק **בַּתּוֹרָה**; שְׁנֵי כְּתָרִים בְּרֹאשׁוֹ (שבת פח) - **כְּמֶלֶךְ**; וְהָיָה רָאוּי לֶאֱכֹל בְּקָדָשִׁים (מְכִילְתָּא) - **כְּהוּנָה**.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יח עמ' 21)

מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים, שָׂרִים (רש"י יט, ו) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ לֹא פֵּרַשׁ 'מִשָּׂרְתִים', כְּפִי שֶׁפֵּרַשׁ לְעֵיל (ויגש מז, כב): "כָּל לָשׁוֹן כֹּהֵן, מְשֻׁרֶת לֶאֱלֹקוּת הוּא". וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַתֹּאַר 'מְשָׁרֵת לֶאֱלֹקוּת' מַתְאִים רַק בְּמִי שֶׁמְּשָׁרֵת בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְכַדּוֹמֶה, כַּכָּתוּב (עקב י, ח) "**לַעֲמֹד לִפְנֵי ה'** לְשָׁרְתוֹ", אַךְ לֹא לְגַבֵּי כְּלָלוּת קִיּוּם הַמִּצְוֹות שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל.

◆ יום חמישי י"ח שבט ◆

(ז) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם וַיָּשֶׂם לִפְנֵיהֶם אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ יְהוָה:

ז וַאֲתָא מֹשֶׁה וּקְרָא לְסָבֵי עַמָּא וְסַדַּר קֳדָמֵיהוֹן יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין דִּפַקְּדֵהּ יְיָ:

(ח) וַיַּעֲנוּ כָל־הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת־דִּבְרֵי הָעָם אֶל־יְהוָה:

ח וַאֲתִיבוּ כָל עַמָּא כַּחֲדָא וַאֲמָרוּ כֹּל דִּי מַלִּיל יְיָ נַעְבֵּד וַאֲתֵיב מֹשֶׁה יָת פִּתְגָּמֵי עַמָּא קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ **וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת־דִּבְרֵי הָעָם וְגוֹ'•** בְּיוֹם הַמָּחֳרָת, שֶׁהוּא יוֹם שְׁלִישִׁי, שֶׁהֲרֵי בְּהַשְׁכָּמָה עָלָה. וְכִי צָרִיךְ הָיָה מֹשֶׁה לְהָשִׁיב? אֶלָּא בָּא הַכָּתוּב לְלַמֶּדְךָ דֶּרֶךְ אֶרֶץ מִמֹּשֶׁה, שֶׁלֹּא אָמַר: הוֹאִיל וְיוֹדֵעַ מִי שֶׁשְּׁלָחַנִי, אֵינִי צָרִיךְ לְהָשִׁיב.

(ט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ וְגַם־בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם וַיַּגֵּד מֹשֶׁה אֶת־דִּבְרֵי הָעָם אֶל־יְהוָה:

ט וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה הָא אֲנָא מִתְגְּלִי לָךְ בְּעִיבָא דַעֲנָנָא בְּדִיל דִּישְׁמַע עַמָּא בְּמַלָּלוּתִי עִמָּךְ וְאַף בָּךְ יְהֵימְנוּן לְעָלָם וְחַוִּי מֹשֶׁה יָת פִּתְגָּמֵי עַמָּא קֳדָם יְיָ:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ז) וַיָּשֶׂם לִפְנֵיהֶם אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. טַעֲמוֹ שֶׁאָמַר לָהֶם "הִנֵּה נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם הַדְּבָרִים", בַּחֲרוּ לָכֶם הַיּוֹם אִם תַּעֲשׂוּן כֵּן, וְלָכֵן עָנוּ אוֹתוֹ: **כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה** (פסוק ח'), כְּטַעַם: רְאֵה נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע (דברים ל', ט"ו). וְכֵן, וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם (לקמן כ"א, א'), שֶׁיֹּאמְרוּ שֶׁאִם יִבְחֲרוּ וִיקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹתָם. וְעַל כֵּן אָמַר שָׁם: וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֶת כָּל דִּבְרֵי ה' וְאֶת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים, וַיַּעַן כָּל הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה (שם כ"ד, ג'). וְכֵן, וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (דברים ד', מ"ד), שֶׁאָמַר לַדּוֹר הַבָּא בְּאֶרֶץ אִם יְקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַתּוֹרָה, כִּי בָּא לִכְרֹת עִמָּהֶם בְּרִית בְּעַרְבוֹת מוֹאָב כַּאֲשֶׁר כָּרַת עִם אֲבוֹתֵיהֶם בְּחוֹרֵב.

וְהַנָּאוֹן רַב סְעַדְיָה אָמַר כִּי **וַיָּשֶׂם לִפְנֵיהֶם** כְּמוֹ: "שִׂימָהּ בְּפִיהֶם" (דברים ל"א, י"ט). וְאֵינֶנּוּ אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי. וְכֵן טַעַם: **וַיַּעֲנוּ כָל הָעָם יַחְדָּו,** כִּי מֹשֶׁה **קָרָא לִזְקְנֵי הָעָם** שֶׁהֵם חַכְמֵיהֶם וְשׁוֹפְטֵיהֶם, כִּי לָהֶם הַבְּחִירָה, **וְשָׂם לִפְנֵיהֶם כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה** בְּמַעֲמַד כָּל הָעֵדָה, כִּי עַל כֻּלָּם צִוָּה: **כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגִּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל** (פסוק ג'), וְהֵם לֹא הִמְתִּינוּ לְעֵצָה וּבְחִירָה, **וַיַּעֲנוּ כָל הָעָם יַחְדָּו** וַיֹּאמְרוּ לְמִקְטָן וְעַד גָּדוֹל: **כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה,** וְכֵן אָמַר עוֹד: **וַיַּעַן כָּל הָעָם** קוֹל **אֶחָד וַיֹּאמְרוּ** (לקמן כ"ד, ג'). תורה ח

(ח) וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת דִּבְרֵי הָעָם אֶל ה'. "שָׁשַׁב לְפָנָיו אֶל הָהָר עִם מַעֲנֵה הָעָם". וְהִנֵּה הַכֹּל גָּלוּי לְפָנָיו וְלֹא שְׁאָלוֹ מָה עָנָה לְךָ הָעָם הַזֶּה, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב: וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קוֹל דִּבְרֵיכֶם בְּדַבֶּרְכֶם אֵלַי (דברים ה', כ"ה). וּבְבֹאוֹ לְפָנָיו אָמַר ה' יִתְבָּרֵךְ: **הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם,** וְאָז הִגִּיד לְפָנָיו וְאָמַר: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם בָּנֶיךָ מַאֲמִינִים הֵם וּמְקַבְּלִין עֲלֵיהֶם כָּל אֲשֶׁר תְּדַבֵּר, וְכֵן, וַיָּשִׁיבוּ אֹתָם דָּבָר וַיַּרְאוּם אֵת פְּרִי הָאָרֶץ (במדבר י"ג, כ"ו), שׁוּבָם אֲלֵיהֶם עִם הַדְּבָרִים

רש"י◄ **בְּעַב הֶעָנָן** • בְּמַעֲבֵה הֶעָנָן, וְזֶהוּ עֲרָפֶל. **וְגַם בְּךָ** • גַּם בִּנְבִיאִים הַבָּאִים אַחֲרֶיךָ. **וַיַּגֵּד מֹשֶׁה וְגוֹ'** • בְּיוֹם הַמְּחֻרָת, שֶׁהוּא רְבִיעִי לַחֹדֶשׁ. **אֶת־דִּבְרֵי הָעָם וְגוֹ'** • תְּשׁוּבָה עַל דָּבָר זֶה שָׁמַעְתִּי מֵהֶם שֶׁרְצוֹנָם לִשְׁמֹעַ מִמְּךָ: 'אֵינוֹ דּוֹמֶה הַשּׁוֹמֵעַ מִפִּי הַשָּׁלִיחַ לַשּׁוֹמֵעַ מִפִּי הַמֶּלֶךְ, רְצוֹנֵנוּ לִרְאוֹת אֶת מַלְכֵּנוּ'.

(י) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵךְ אֶל־הָעָם וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר וְכִבְּסוּ שִׂמְלֹתָם:**

י וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲזֵיל לְוָת עַמָּא וּתְזַמְּנִנּוּן יוֹמָא דֵין וּמְחָר וִיחַוְּרוּן לְבוּשֵׁיהוֹן:

רש"י◄ **וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה** • אִם כֵּן, שֶׁמַּזְקִיקִין לְדַבֵּר עִמָּם, "לֵךְ אֶל הָעָם". **וְקִדַּשְׁתָּם** • וְזַמְּנְתָּם, שֶׁיָּכִינוּ עַצְמָם הַיּוֹם וּמָחָר.

(יא) **וְהָיוּ נְכֹנִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יֵרֵד יְהוָה לְעֵינֵי כָל־הָעָם עַל־הַר סִינָי:**

יא וִיהוֹן זְמִינִין לְיוֹמָא תְּלִיתָאָה אֲרֵי בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה יִתְגְּלֵי יְיָ לְעֵינֵי כָל עַמָּא עַל טוּרָא דְסִינָי:

רש"י◄ **וְהָיוּ נְכֹנִים** • מֻבְדָּלִים מֵאִשָּׁה. (מכילתא) **לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי** • (מכילתא) שֶׁהוּא שִׁשִּׁי בַּחֹדֶשׁ, וּבַחֲמִישִׁי בָּנָה מֹשֶׁה אֶת הַמִּזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר וּשְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה, כָּל הָעִנְיָן הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים", וְאֵין מֵקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה. **לְעֵינֵי כָל הָעָם** • מְלַמֵּד שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם סוּמָא, שֶׁנִּתְרַפְּאוּ כֻּלָּם (מכילתא).

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁרָאוּ, כִּי אַחַר כָּךְ אָמַר: וַיְסַפְּרוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ. וְאֵין צֹרֶךְ לְדִבְרֵי ר"א בָּזֶה. תורה ט

(ט) בְּעַב הֶעָנָן. הוּא הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹהִים (לְהִלָּן כ', י"ח), וְהַכֹּל רוֹאִין וּמַכִּירִין כֵּן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (לְהִלָּן כ"ד, י"ז) וּמַרְאֵה כְבוֹד ה' כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

כַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ. אָמַר ר"א כִּי הָיוּ בְּיִשְׂרָאֵל אֲנָשִׁים שֶׁהָיְתָה לָהֶם הַנְּבוּאָה בְּסָפֵק, וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב, וַיַּאֲמִינוּ בַה' וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ (לְעֵיל י"ד, ל"א), שָׁם אָמַר: וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל, וְלֹא כָּל יִשְׂרָאֵל, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ אֵלָיו: הַיּוֹם הַזֶּה רָאִינוּ כִּי יְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וָחָי (דְּבָרִים ה', כ"א), כִּי לֹא הָיוּ מַאֲמִינִים כֵּן מִתְּחִלָּה. וְזֶה טַעַם: **כַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ,** עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים, **וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ,** שֶׁאַתָּה נְבִיאִי, כִּי מֵעַתָּה יִתְאַמֵּת אֶצְלָם עִנְיַן הַנְּבוּאָה. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן, כִּי זֶרַע אַבְרָהָם לֹא יִסְתַּפְּקוּ בַּנְּבוּאָה, כִּי הֶאֱמִינוּ בָּהּ מֵאֲבוֹתָם. וּכְבָר אָמַר עוֹד: וַיַּאֲמֵן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ (לְעֵיל ד', ל"א), וַיַּאֲמִינוּ בַה' וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ (שם י"ד, ל"א), וְאִם לֹא אָמַר שָׁם כָּל הָעָם וְכָל יִשְׂרָאֵל אַף כָּאן לֹא נֶאֱמַר **כַּעֲבוּר יִשְׁמַע כָּל הָעָם.**

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי שֶׁאָמַר, **אֲנִי בָא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן,** שֶׁתִּגַּשׁ אוֹתָה אֶל הָעֲרָפֶל **כַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם** "דְּבָרַי", וְיִרְאוּ הֵם עַצְמָם נְבִיאִים בִּדְבָרַי, לֹא שֶׁיַּאֲמִינוּ מִפִּי אֲחֵרִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: בֶּאֱמֹר ה' אֵלַי הַקְהֵל לִי אֶת הָעָם וְאַשְׁמִעֵם אֶת דְּבָרַי לְמַעַן יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי כָּל הַיָּמִים (דְּבָרִים ד', י'), **וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ** לָנֶצַח בְּכָל הַדּוֹרוֹת, וְאִם יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אוֹ חוֹלֵם חֲלוֹם כְּנֶגֶד דְּבָרְךָ יַכְּחִישׁוּהוּ מִיָּד, שֶׁכְּבָר רָאוּ בְּעֵינֵיהֶם וְשָׁמְעוּ בְּאָזְנֵיהֶם שֶׁהִגִּעְתָּ לַמַּעֲלָה הָעֶלְיוֹנָה בַּנְּבוּאָה, יִתְבָּרֵר לָהֶם מִמְּךָ מַה שֶּׁכָּתוּב, אִם יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם ה' בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע בַּחֲלוֹם אֲדַבֵּר בּוֹ, לֹא כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ (בְּמִדְבַּר י"ב, ו'-ח'), וּלְכָךְ אָמַר: **כַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ,** "כִּי יִשְׁמַע דְּבָרַי" מִתּוֹךְ הָאֵשׁ וַיִּרְעוּ שֶׁאֲנִי ה' **מְדַבֵּר עִמָּךְ** וְיַאֲמִינוּ בִּדְבָרַי **וְגַם בְּךָ לְעוֹלָם.**

וְכֵן מַה שֶּׁאָמְרוּ הַיּוֹם הַזֶּה רָאִינוּ כִּי יְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וָחָי (דְּבָרִים ה', כ"א), לוֹמַר הִנֵּה נִתְקַיֵּם הַדָּבָר אֲצָלֵנוּ בִּרְאִיַּת עֵינֵינוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה חָפֵץ אֱלֹהִים, וּמֵעַתָּה **קָרַב אַתָּה** שֶׁיָּדַעְנוּ בְּךָ שֶׁהִגִּעְתָּ לַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה **וּשְׁמַע כָּל אֲשֶׁר אֹמַר ה' אֱלֹהֵינוּ וְשָׁמַעְנוּ** מִפִּיךָ **וְעָשִׂינוּ** (שם פסוק כ"ד), שֶׁכְּבָר נֶאֱמַנְהָ נְבוּאָתְךָ כִּי הִיא הָעֶלְיוֹנָה עַל כָּל הַנְּבִיאִים.

וּכְמִכִּילְתָא (כאן) רָאִיתִי **כַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ,** מְלַמֵּד שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הֲרֵי אֲנִי קוֹרֵא לְךָ מֵרֹאשׁ הָהָר וְאַתָּה עוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא ה' לְמֹשֶׁה (לְהִלָּן פָּסוּק כ'), **וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם, גַּם בְּךָ גַּם** בַּנְּבִיאִים הָעֲתִידִים לַעֲמֹד אַחֲרֶיךָ. מָטִין דִּבְרֵיהֶם לְדַעַת ר"א. תורה י

(י) וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר. פֵּרַשׁ רַשִׁ"י "וְזַמְּנְתָּם". וְכֵן דַּעַת אֶנְקְלוֹס. וְכָמוֹהוּ: אֲנִי צִוֵּיתִי לִמְקֻדָּשָׁי (יְשַׁעְיָה י"ג, ג'), וְכֵן, הִתְקַדְּשׁוּ לְמָחָר (בְּמִדְבַּר י"א, י"ח). וְר"א אָמַר שֶׁיִּרְחֲצוּ בְּמַיִם. וּמַה טַּעַם **הַיּוֹם וּמָחָר,** וְאֵין צָרִיךְ לִרְחֹץ אֶלָּא פַּעַם אַחַת. וְהַנָּכוֹן שֶׁיִּהְיוּ "קְדוֹשִׁים", שֶׁלֹּא יִגְּשׁוּ אֶל אִשָּׁה וְאֶל כָּל טֻמְאָה, כִּי הַנִּשְׁמָר מִן הַטֻּמְאָה יִקָּרֵא מְקֻדָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בַּכֹּהֲנִים: לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא (וַיִּקְרָא כ"א, א'), קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם (שם כ"א, ו'), וּכְתִיב: כִּי הַכֹּהֲנִים לֹא הִתְקַדְּשׁוּ (דִּ"ה־ב' ל', ג'), ר"ל לֹא הִטָּהֲרוּ, וְכֵן: כִּי אִם אִשָּׁה עֲצָרָה לָנוּ וַיִּהְיוּ כְּלֵי הַנְּעָרִים קֹדֶשׁ (שְׁמוּאֵל־א' כ"א, ו'). וּבִיָּדוּעַ כִּי יִרְחֲצוּ בְּמַיִם, וְהוּא נִלְמָד "מִכִּבּוּס הַבְּגָדִים". וְכָךְ אָמְרוּ בַּמְּכִילְתָא (כאן) אֵין כִּבּוּס בְּגָדִים בַּתּוֹרָה שֶׁאֵין טָעוּן טְבִילָה. תורה יא

(יא) יֵרֵד ה' לְעֵינֵי כָל הָעָם. "שֶׁכֻּלָּם יִרְאוּ בִּרְדָתוֹ שָׁם", כִּי יִרְאוּ מַרְאֵה כְּבוֹד ה' כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר (לְהִלָּן כ"ד, י"ז). לֹא שֶׁיִּרְאוּ אֶת הַשֵּׁם, דִּכְתִיב: כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי (לְהִלָּן ל"ג, כ'). תורה יב

(יב) וְהִגְבַּלְתָּ אֶת־הָעָם סָבִיב לֵאמֹר הִשָּׁמְרוּ לָכֶם עֲלוֹת בָּהָר וּנְגֹעַ בְּקָצֵהוּ כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהָר מוֹת יוּמָת:

יב וּתְתַחֵם יָת עַמָּא סְחוֹר סְחוֹר לְמֵימַר אִסְתַּמָּרוּ לְכוֹן מִלְּמִסַּק בְּטוּרָא וּלְמִקְרַב בְּסוֹפֵהּ כָּל דְּיִקְרַב בְּטוּרָא אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

רש"י◄ **וְהִגְבַּלְתָּ** • קְבַע לָהֶם תְּחוּמִין לְסִימָן שֶׁלֹּא יִקְרְבוּ מִן הַגְּבוּל וָהָלְאָה. **לֵאמֹר** • הַגְּבוּל אוֹמֵר לָהֶם: **הִשָּׁמְרוּ** מֵעֲלוֹת מִכָּאן וָהָלְאָה, וְאַתָּה תַּזְהִירֵם עַל כָּךְ. **וּנְגֹעַ בְּקָצֵהוּ** • אֲפִלּוּ בְּקָצֵהוּ.

(יג) לֹא־תִגַּע בּוֹ יָד כִּי־סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ־יָרֹה יִיָּרֶה אִם־בְּהֵמָה אִם־אִישׁ לֹא יִחְיֶה בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר:

יג לָא תִקְרַב בֵּהּ יְדָא אֲרֵי אִתְרְגָמָא יִתְרְגֵם אוֹ אִשְׁתְּדָאָה יִשְׁתְּדֵי אִם בְּעִירָא אִם אֱנָשָׁא לָא יִתְקַיֵּם בְּמֵיגַר שׁוֹפָרָא אִנּוּן מְרָשָׁן לְמִסַּק בְּטוּרָא:

רש"י◄ **יָרֹה יִיָּרֶה** • (סנהדרין מא) מִכָּאן לַנִּסְקָלִים שֶׁהֵם נִדְחִין לְמַטָּה מִבֵּית הַסְּקִילָה שֶׁהָיָה גָּבֹהַּ שְׁתֵּי קוֹמוֹת. **יִיָּרֶה** • יֵשֵׁלֵךְ לְמַטָּה לָאָרֶץ, כְּמוֹ (לעיל טו) "יָרָה בַיָּם". **בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל** • כְּשֶׁיִּמְשֹׁךְ הַיּוֹבֵל קוֹל אָרֹךְ, הוּא סִימָן סִלּוּק שְׁכִינָה וְהַפְסָקַת הַקּוֹל. וְכֵיוָן שֶׁנִּסְתַּלֵּק, הֵם רַשָּׁאִין לַעֲלוֹת. **הַיֹּבֵל** • הוּא שׁוֹפָר שֶׁל אַיִל, שֶׁכֵּן בְּעָרַבְיָא קוֹרִין לְדִכְרָא "יוֹבְלָא", וְשׁוֹפָר שֶׁל אֵילוֹ שֶׁל יִצְחָק הָיָה.

(יד) וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן־הָהָר אֶל־הָעָם וַיְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם וַיְכַבְּסוּ שִׂמְלֹתָם:

יד וּנְחַת מֹשֶׁה מִן טוּרָא לְוָת עַמָּא וְזַמִּין יָת עַמָּא וְחַוָּרוּ לְבוּשֵׁיהוֹן:

רש"י◄ **מִן־הָהָר אֶל־הָעָם** • מְלַמֵּד שֶׁלֹּא הָיָה מֹשֶׁה פּוֹנֶה לַעֲסָקָיו, אֶלָּא "מִן הָהָר אֶל הָעָם".

(טו) וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם הֱיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים אַל־תִּגְּשׁוּ אֶל־אִשָּׁה:

טו וַאֲמַר לְעַמָּא הֱווֹ זְמִינִין לִתְלָתָא יוֹמִין לָא תִקְרְבוּן לְצַד אִתְּתָא:

רש"י◄ **הֱיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים** • לְסוֹף שְׁלֹשֶׁת יָמִים, הוּא יוֹם רְבִיעִי, שֶׁהוֹסִיף מֹשֶׁה יוֹם אֶחָד מִדַּעְתּוֹ, כְּדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי, (שבת פז). וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר: 'בְּשִׁשָּׁה בַּחֹדֶשׁ נִתְּנוּ עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת', לֹא הוֹסִיף מֹשֶׁה כְּלוּם. וְל'שְׁלֹשֶׁת יָמִים', כְּמוֹ 'לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי'. **אַל־תִּגְּשׁוּ אֶל־אִשָּׁה** • כָּל שְׁלֹשֶׁת יָמִים הַלָּלוּ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַנָּשִׁים טוֹבְלוֹת לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְתִהְיֶינָה טְהוֹרוֹת לְקַבֵּל תּוֹרָה, שֶׁאִם יְשַׁמְּשׁוּ תּוֹךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים, שֶׁמָּא תִּפְלֹט הָאִשָּׁה שִׁכְבַת זֶרַע לְאַחַר טְבִילָתָהּ, וְתַחֲזֹר וְתִטְמָא, אֲבָל מִשֶּׁשָּׁהֲתָה שְׁלֹשָׁה יָמִים כְּבָר הַזֶּרַע מַסְרִיחַ וְאֵינוֹ רָאוּי לְהַזְרִיעַ, וְטָהוֹר מִלְּטַמֵּא אֶת הַפּוֹלֶטֶת.

(טז) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיֹת הַבֹּקֶר וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל־הָהָר וְקֹל שֹׁפָר חָזָק מְאֹד וַיֶּחֱרַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה:

טז וַהֲוָה בְיוֹמָא תְּלִיתָאָה בְּמֶהֱוֵי צַפְרָא וַהֲוָה קָלִין וּבַרְקִין וַעֲנָנָא תַּקִּיף עַל טוּרָא וְקַל שׁוֹפָרָא תַּקִּיף לַחֲדָא וְזָע כָּל עַמָּא דִּי בְמַשְׁרִיתָא:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יג) בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר. הוּא שׁוֹפָר שֶׁל אַיִל, וְשׁוֹפָר אֵילוֹ שֶׁל יִצְחָק הָיָה (פדר"א פ' ל"א). לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְלֹא הֲבִינוֹתִי זֶה, כִּי אֵילוֹ שֶׁל יִצְחָק עוֹלֶה הִקְרִיב אוֹתוֹ, וְהַקְּרָנַיִם וְהַטְּלָפַיִם הַכֹּל נִשְׂרָף בָּעוֹלוֹת (זְבָחִים פ"ה). אוּלַי גִּבֵּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲפַר קַרְנוֹ וְהֶחֱזִירוֹ לְמַה שֶׁהָיָה. **אֲבָל** לְפִי דַּעְתִּי הָאַגָּדָה הַזּוֹ יֵשׁ לָהּ סוֹד, וְאָמְרוּ שֶׁזֶּה הַקּוֹל הוּא פַּחַד יִצְחָק, וּלְכָךְ אָמַר: וַיֶּחֱרַד כָּל הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה (פְּסוּק ט"ז), וְלֹא הִשִּׁיגוּ דִּבּוּר בַּגְּבוּרָה הַזֹּאת זוּלָתִי קוֹל (דְּבָרִים ד', י"ב). תורה יד

(יד) וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן הָהָר אֶל הָעָם וַיְקַדֵּשׁ אֶת הָעָם. לְמֵד כָּאן שֶׁגַּם הַדִּבּוּר הַזֶּה שֶׁאָמַר בּוֹ: **וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵךְ אֶל הָעָם** (פְּסוּק י'), הָיָה בָּהָר, שֶׁהָיָה מֹשֶׁה עוֹלֶה שָׁם בְּכָל פַּעַם לְדַבֵּר אִתּוֹ. וּבַמְּכִילְתָּא (כָּאן) דָּרְשׁוּ בּוֹ, מְלַמֵּד שֶׁלֹּא הָיָה מֹשֶׁה פּוֹנֶה לַעֲסָקָיו וְלֹא הָיָה הוֹלֵךְ לְבֵיתוֹ כְּלָל אֶלָּא **מִן הָהָר אֶל הָעָם.** תורה טו

רש"י◄ **בְּהִיוֹת הַבֹּקֶר•** מְלַמֵּד שֶׁהִקְדִּים עַל יָדָם, מַה שֶּׁאֵין דֶּרֶךְ בְּשַׂר־וָדָם לַעֲשׂוֹת כֵּן, שֶׁיְּהֵא הָרַב מַמְתִּין לַתַּלְמִיד, וְכֵן מָצִינוּ: (ביחזקאל ג) "קוּם צֵא אֶל־הַבִּקְעָה וְגוֹ' וָאָקוּם וָאֵצֵא אֶל־הַבִּקְעָה וְהִנֵּה־שָׁם כְּבוֹד־ה' עוֹמֵד".◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'לקוטי שיחות' כרך לג, עמוד 22 ואילך)

קוֹלוֹת וּבְרָקִים – לְשֵׁם מַה?

בְּפָרָשָׁתֵנוּ מְסֻפָּר שֶׁבְּעֵת מַתַּן־תּוֹרָה "וַיְהִי קוֹלוֹת וּבְרָקִים וְגוֹ' וְקוֹל שׁוֹפָר חָזָק מְאֹד" (יט, טז). וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ, כַּוָּנַת וּמַטְרַת הַקּוֹלוֹת וּבְרָקִים הָיְתָה לִפְעֹל יִרְאָה וַחֲרָדָה בָּעוֹלָם, בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל.

וְתָמוּהַּ, דְּלִכְאוֹרָה, גִּילּוּי כְּבוֹד ה' עַצְמוֹ, "אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם" (כ, יט) דַּי בּוֹ כְּדֵי לִפְעֹל בָּהֶם יִרְאָה וַחֲרָדָה זוֹ, וְאִם־כֵּן לְשֵׁם מַה הָיוּ הַקּוֹלוֹת וּבְרָקִים?

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי הַיָּדוּעַ (ראה תנחומא וארא טו. שמות רבה פרשה יב, ג) שֶׁיְּרִידַת ה' עַל הַר סִינַי לֹא הָיְתָה רַק גִּילּוּי לְפִי שָׁעָה, אֶלָּא הַתְחָלַת מַצָּב חָדָשׁ לְגַמְרֵי. שֶׁלִּפְנֵי מַתַּן־תּוֹרָה הָיְתָה גְּזֵרָה, דְּ"עֶלְיוֹנִים לֹא יֵרְדוּ לַתַּחְתּוֹנִים, וְתַחְתּוֹנִים לֹא יַעֲלוּ לָעֶלְיוֹנִים", וְהַיְנוּ, שֶׁהָיְתָה 'גְּזֵרָה' - מִלְּשׁוֹן גָּזֵר וְחָתַךְ - בֵּין הַנִּבְרָא שֶׁלְּמַטָּה וּמְקוֹרוֹ בָּעֶלְיוֹנִים, וְלֹא הָרְגֵּשׁ אֵצֶל הַנִּבְרָאִים שֶׁלְּמַטָּה שֶׁמְּקוֹרָם מֵהַקָּבָּ"ה, וְהוּא יִתְבָּרֵךְ הַמְחַיֶּה וּמְהַוֶּה אֶת הַכֹּל.

וּבְמַתַּן־תּוֹרָה בָּטְלָה גְּזֵרָה זוֹ, וְנִתַּן הַכֹּחַ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד 'לִרְאוֹת' בְּכָל נִבְרָא שֶׁלְּמַטָּה אֶת שָׁרְשׁוֹ וּמְקוֹרוֹ שֶׁלְּמַעְלָה, וּלְהָבִין שֶׁקִּיּוּם וְחַיּוּת וְכָל מְצִיאוּתָם שֶׁל כָּל הַנִּבְרָאִים "לֹא נִמְצָאוּ אֶלָּא מֵאֲמִתַּת הִמָּצְאוֹ" (ראה רמב"ם ריש הלכות יסודי התורה).

וְהִנֵּה, יָדוּעַ שֶׁעִנְיַן הָרַעַשׁ בָּא מִדְּבַר חִדּוּשׁ, "וּכְמוֹ . . כְּשֶׁמַּשִּׂיג הַשָּׂגָה חֲדָשָׁה שֶׁאֵינוֹ כְּמוֹ שֶׁנִּרְאָה לָעֵינַיִם, יִתְהַוֶּה בְּחִינַת רַעַשׁ בַּלֵּב 'גֶּעוואַלְד'" (ספר המאמרים תרס"א ע' קצח).

וְזֶהוּ תֹּכֶן עִנְיַן הָרַעַשׁ וְהַקּוֹלוֹת וּבְרָקִים שֶׁבְּמַתַּן־תּוֹרָה, שֶׁלֹּא הָיָה זֶה רַק רַעַשׁ הַנִּשְׁמָע לָאֹזֶן הַגַּשְׁמִית, אֶלָּא הוּא רַעַשׁ בְּתָכְנוֹ הָרוּחָנִי. דְּכַאֲשֶׁר רָאוּ שֶׁאֵין הַבְּרִיאָה כּוּלָּהּ כְּפִי מַה שֶּׁנִּרְאָה וְנִגְלָה לְעֵינֵי בָּשָׂר, שֶׁהִיא דָּבָר וְיֵשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְאֵין לָהּ קֶשֶׁר לַהַקָּבָּ"ה, אֶלָּא נִתְגַּלָּה לַכֹּל שֶׁהַבְּרִיאָה כּוּלָּהּ מִתְחַדֶּשֶׁת וּמִתְקַיֶּמֶת כָּל רֶגַע מֵהַקָּבָּ"ה בְּעַצְמוֹ, הִנֵּה מִ'חִדּוּשׁ' עָצוּם כָּזֶה, נִתְעוֹרֵר רַעַשׁ גָּדוֹל.

(יז) **וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים מִן־הַמַּחֲנֶה וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר:**

יז **וְאַפִּיק מֹשֶׁה יָת עַמָּא לְקַדָּמוּת מֵימְרָא דַיְיָ מִן מַשְׁרִיתָא וְאִתְעַתָּדוּ בְּשִׁפּוֹלֵי טוּרָא:**

רש"י◄ **לִקְרַאת הָאֱלֹהִים•** (מכילתא) מַגִּיד שֶׁהַשְּׁכִינָה יָצְאָה לִקְרָאתָם, כְּחָתָן הַיּוֹצֵא לִקְרַאת כַּלָּה, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים לג) "ה' מִסִּינַי בָּא", וְלֹא נֶאֱמַר: 'לְסִינַי בָּא'. **בְּתַחְתִּית הָהָר•** לְפִי פְּשׁוּטוֹ: בְּרַגְלֵי הָהָר. וּמִדְּרָשׁוֹ, שֶׁנִּתְלַשׁ הָהָר מִמְּקוֹמוֹ וְנִכְפָּה עֲלֵיהֶם כְּגִיגִית (שבת פח)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על פי 'לקוטי שיחות' כרך ד עמוד 1024 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

שֵׁינָה כַּהֲכָנָה לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה?

בְּפָרָשָׁתֵנוּ נֶאֱמַר שֶׁלִּפְנֵי מַעֲמַד הַר סִינַי "וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹקִים" (יט, יז). וְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ "יָשְׁנוּ לָהֶם יִשְׂרָאֵל כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה, לְפִי שֶׁשֵּׁינָה שֶׁל עֲצֶרֶת עֲרֵבָה וְהַלַּיְלָה קְצָרָה כוּ' בָּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּמְצָאָן יְשֵׁנִים כוּ', וְהָיָה מֹשֶׁה מְעוֹרֵר לְיִשְׂרָאֵל כוּ' הֲדָא הוּא דִּכְתִיב 'וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹקִים' (שיר־השירים רבה פרשה א, יב, ב).

וְלִכְאוֹרָה הַדָּבָר תָּמוּהַּ בְּיוֹתֵר, הֲרֵי יְדוּעִים דִּבְרֵי הָרַ"ן (סוֹף פְּסָחִים) שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל סָפְרוּ אֶת הַיָּמִים, וְהִשְׁתּוֹקְקוּ בְּכָל לִבָּם וְנִפְשָׁם לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה, וְאִם־כֵּן אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁבַּלַּיְלָה הַזֶּה בִּמְקוֹם לְהַמְתִּין בְּקֹצֶר רוּחַ וּלְהִתְכּוֹנֵן לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה, הָלְכוּ לִישֹׁן, וְעַד שֶׁשָּׁנָתָם עָרְבָה לָהֶם?

וְיֵשׁ לְבָאֵר הַדְּבָרִים, דְּהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁכַּאֲשֶׁר הַנְּשָׁמָה נִמְצֵאת בַּגּוּף, הֲרֵי הִיא מְגֻבָּלָת בַּהַשָּׂגוֹת שֶׁיְּכוֹלָה לְהַשִּׂיג. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּעֵת הַשֵּׁינָה כַּאֲשֶׁר מִסְתַּלֶּקֶת מֵהַגּוּף וְעוֹלָה לְמַעְלָה, הֲרֵי יֵשׁ בִּיכָלְתָּהּ לְהַשִּׂיג הַשָּׂגוֹת כָּאֵלּוּ שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לָהּ לְהַשִּׂיגָם כַּאֲשֶׁר הַגּוּף עֵר (רֹאה מה שֶׁנִּתְבָּאֵר בָּזֶה במאמר ד"ה בלילה ההוא ה'ת"ש סעיף א, ועוד).

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְפָרֵשׁ מַה שֶּׁיִּשְׂרָאֵל הָלְכוּ לִישֹׁן בַּלַּיְלָה הַהוּא, מִפְּנֵי שֶׁחָשְׁבוּ שֶׁאֵין הֲכָנָה מַתְאִימָה יוֹתֵר לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה מֵאֲשֶׁר שֶׁהַנְּשָׁמָה תַּעֲלֶה לְמַעְלָה וְתַשִּׂיג הַשָּׂגוֹת נַעֲלוֹת לְאֵין שִׁעוּר.

אַךְ מִכָּל־מָקוֹם נָחְשַׁב זֶה כְּחֵטְא לְגַבֵּי יִשְׂרָאֵל. כִּי תַּכְלִית מַתַּן־תּוֹרָה הִיא לִפְעֹל שֶׁגַּם בִּדְבָרִים תַּחְתּוֹנִים גַּשְׁמִיִּים וּבְעִנְיְנֵי עוֹלָם־הַזֶּה יִשְׁכֹּן וְיַחְדֹּר אוֹר הַקְּדוּשָׁה, וְעַל כֵּן הֲגַם שֶׁבְּעֵת הַשֵּׁינָה הָיוּ מַשִּׂיגִים הַשָּׂגוֹת נַעֲלוֹת, לֹא הָיָה לָהֶם לְהִתְנַתֵּק מֵהַגּוּף וּלְהַשִּׂיג הַשָּׂגוֹת, אֶלָּא לַעֲבֹד עִם הַגּוּף וּלְהַעֲלוֹתוֹ וּלְזַכְּכוֹ כְּדֵי שֶׁגַּם הַגּוּף יִהְיֶה כְּלִי לְהַשָּׂגוֹת קְדוֹשׁוֹת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (יעויין בארוכה לקו"ש כרך לג עמ' 26 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

חִיּוּב הַמִּצְוֹת לְאַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה

וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר: (יט, יז)
כָּפָה הַקָּבָּ"ה עֲלֵיהֶם אֶת הָהָר כְּגִיגִית, וְאָמַר לָהֶם, אִם אַתֶּם מְקַבְּלִים אֶת הַתּוֹרָה, מוּטָב. וְאִם לָאו, שָׁם תִּהְיֶה קְבוּרַתְכֶם (שבת פח, א)
יְדוּעָה קַשְׁיַת הַתּוֹסְפוֹת (שם ד"ה כפה) הֲרֵי "כְּבָר הִקְדִּימוּ נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמַע" בְּה' סִיוָן, וּמַדּוּעַ הָיוּ צְרִיכִים לְ"כָּפָה הַקָּבָּ"ה עֲלֵיהֶם אֶת הָהָר כְּגִיגִית" כְּדֵי לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה עוֹד פַּעַם (כְּדִמַשְׁמַע בַּגְּמָרָא שָׁם שֶׁבְּנַיַּת הַמִּזְבֵּחַ, וּבְמֵילָא גַּם אֲמִירַת נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע, הָיְתָה בְּחֲמִישֵׁי בְּסִיוָן)?
וְיֵשׁ לוֹמַר בָּזֶה, עַל־פִּי מַה שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם (פֵּרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת חֻלִּין ספ"ז) דְּלְאַחֲרֵי שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה בְּהַר סִינַי, הִנֵּה גַּם הַמִּצְוֹת שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָּהֶן לִפְנֵי זֶה, אֵין אָנוּ מְקַיְּמִים אוֹתָן מִפְּנֵי הַצִּוּוּי שֶׁנֶּאֱמַר אָז, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָּהֶן מִפִּי הַגְּבוּרָה בְּהַר סִינַי. וְנִמְצָא, דְּאַף שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְוֹת שׁוֹנוֹת גַּם לִפְנֵי מַעֲמַד הַר סִינַי, הֲרֵי הַחִיּוּב לְקַיֵּם אוֹתָן הַמִּצְוֹת אָז, וְהַחִיּוּב לְקַיֵּם הַמִּצְוֹת שֶׁלְּאַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה – חִיּוּבִים שׁוֹנִים הֵם.
וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר, דְּמִכֵּיוָן שֶׁכְּשֶׁאָמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע" הָיָה זֶה לִפְנֵי מַעֲמַד הַר סִינַי, וְאָז לֹא הָיָה עֲדַיִן הַחִיּוּב לְקַיֵּם הַמִּצְוֹת כְּפִי שֶׁהוּא לְאַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה, הִנֵּה בְּקַבָּלַת הַמִּצְוֹת דְּאָז לֹא הָיָה שַׁיָּךְ שֶׁתִּהְיֶה קַבָּלָה אֲמִתִּית עַל הַמִּצְוֹת דְּאַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה שֶׁנִּצְטַוּוּ בָּהֶם מִפִּי הַגְּבוּרָה, כִּי לֹא הָיָה לָהֶם אֶפְשָׁרוּת לְהַשִּׂיג חֶמְרַת צִוּוּיִים אֵלּוּ.
וְלָכֵן הָיָה צָרֵךְ בְּקַבָּלַת מִצְוֹת עוֹד פַּעַם בִּשְׁעַת מַתַּן־תּוֹרָה בְּפֹעַל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך כו עמ' 424 – מתוך 'לקראת שבת')

קַבָּלַת הַתּוֹרָה בְּאֹנֶס אוֹ בִּרְצוֹן

וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר: (יט, יז)
מְלַמֵּד שֶׁכָּפָה הַקָּבָּ"ה עֲלֵיהֶם אֶת הָהָר כְּגִיגִית וְאָמַר לָהֶם אִם אַתֶּם מְקַבְּלִים הַתּוֹרָה מוּטָב וְאִם לָאו שָׁם תִּהֵא קְבוּרַתְכֶם . . מִכָּאן מוֹדָעָה רַבָּה לְאוֹרַיְתָא (שבת פח, א)
וְקָשֶׁה (כנ"ל מתוס'), שֶׁלְּפִי־זֶה לֹא קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה אֶלָּא מֵאֹנֶס, וְאֵיךְ זֶה מַתְאִים עִם זֶה שֶׁהִקְדִּימוּ נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמַע, דְּמַשְׁמָע מִזֶּה שֶׁקִּבְּלוּהָ מֵרָצוֹן?
וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהִנֵּה זֶה שֶׁאָדָם לֹא יְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ עֹל הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת הוּא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר בָּאֱמֶת שֶׁרַק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת הֵם תַּכְלִית הַטּוֹב, וְהֶפֶךְ הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת הוּא תַּכְלִית הָרַע, וְאִם יַכִּיר בְּטוּב הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת בְּוַדַּאי יְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ לְקַיְּמָם.
וְהִנֵּה בְּמַעֲמַד הַר סִינַי עָבְרוּ רַק חֲמִשִּׁים יוֹם מִיְּצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁהָיְתָה עֲרֵלַת הָאָרֶץ, בְּמִדּוֹת מְשֻׁחָתוֹת וְכוּ', וְאִי־אֶפְשַׁר הָיָה שֶׁבְּמֶשֶׁךְ זְמַן קָצָר כָּזֶה יִשְׁתַּנּוּ מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה לְהַכִּיר שֶׁרַק הַתּוֹרָה הִיא חַיֵּינוּ, וְזֶה שֶׁהִקְדִּימוּ נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמַע שֶׁהִכִּירוּ בְּמַעֲלַת הַתּוֹרָה, הָיָה מִפְּנֵי שֶׁמִּלְּמַעְלָה "כָּפוּ עֲלֵיהֶם" הַכָּרָה זוֹ עַל יְדֵי שֶׁהִשְׁפַּע עֲלֵיהֶם אוֹר הַכָּרַת הָאֱמֶת, וְעַל־יְדֵי־זֶה הִרְגִּישׁוּ מַמָּשׁ שֶׁהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת הֵם תַּכְלִית הַטּוֹב, אֲבָל מִצַּד שִׁכְלָם, וּמֵהֶלֶךְ חַיֵּיהֶם עֲדַיִן לֹא הִגִּיעוּ לַהַכָּרָה זוֹ.
וְלָכֵן לְאַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה "מוֹדָעָה רַבָּה לְאוֹרַיְתָא" כִּי זֶה שֶׁקִּבְּלוּהָ בִּרְצוֹן בִּזְמַן מַתַּן־תּוֹרָה לֹא הָיָה מִצַּד שִׁכְלָם, אֶלָּא בְּדֶרֶךְ מַתָּנָה מִלְּמַעְלָה, אֲבָל לְאַחֲרֵי זֶה נִשְׁאַר שֶׁקִּיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת עֲבוּדָה גְּדוֹלָה וְקָשָׁה הִיא.

(יח) וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָה בָּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׁנוֹ כְּעֲשַׁן הַכִּבְשָׁן וַיֶּחֱרַד כָּל־הָהָר מְאֹד:

יח וְטוּרָא דְּסִינַי תָּנֵן כֻּלֵּהּ מִן קֶדֶם דְּאִתְגְּלִי עֲלוֹהִי יְיָ בְּאֶשָּׁתָא וּסְלִיק תְּנָנֵהּ כִּתְנָנָא דְּאַתּוּנָא וְזָע כָּל טוּרָא לַחֲדָא:

רש"י◄ **עָשַׁן כֻּלּוֹ** • אֵין "עָשַׁן" זֶה שֵׁם דָּבָר, שֶׁהֲרֵי נִקּוּד הַשִּׁי"ן פַּתָּח, אֶלָּא לְשׁוֹן פֹּעַל, כְּמוֹ: אָמַר, שָׁמַר, שָׁמַע. לְכָךְ, תַּרְגּוּמוֹ: 'תָּנֵן כֻּלֵּהּ', וְלֹא תִּרְגֵּם 'תְּנָנָא', וְכָל "עָשָׁן" שֶׁבַּמִּקְרָא, נִקּוּדִים קָמַץ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם שֵׁם דָּבָר. **הַכִּבְשָׁן** • שֶׁל סִיד. יָכוֹל כְּכִבְשָׁן זֶה וְלֹא יוֹתֵר? תַּלְמוּד־לוֹמַר "בּוֹעֵר בָּאֵשׁ עַד לֵב הַשָּׁמַיִם". וּמַה תַּלְמוּד־לוֹמַר "כִּבְשָׁן"? לְסַבֵּר אֶת הָאֹזֶן מַה שֶּׁהִיא יְכוֹלָה לִשְׁמֹעַ, נוֹתֵן לַבְּרִיּוֹת סִימָן הַנִּכָּר לָהֶם. כַּיּוֹצֵא בוֹ: (הושע יא) "כְּאַרְיֵה יִשְׁאַג". וְכִי מִי נָתַן כֹּחַ בָּאַרִי, אֶלָּא הוּא, וְהַכָּתוּב מוֹשְׁלוֹ כְּאַרְיֵה, אֶלָּא אָנוּ מְכַנִּין וּמְדַמִּין אוֹתוֹ לִבְרִיּוֹתָיו, כְּדֵי לְסַבֵּר אֶת הָאֹזֶן מַה שֶּׁיְּכוֹלָה לִשְׁמֹעַ. כַּיּוֹצֵא בוֹ: (יחזקאל מג) "וְקוֹלוֹ כְּקוֹל מַיִם רַבִּים". וְכִי מִי נָתַן קוֹל לַמַּיִם? וַהֲלֹא הוּא, וְאַתָּה מְכַנֶּה אוֹתוֹ לְדַמּוֹתוֹ לִבְרִיּוֹתָיו, כְּדֵי לְסַבֵּר אֶת הָאֹזֶן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז עמ' 224)

וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ (יט, יח) הָאַלְשִׁיךְ הִקְשָׁה: "בְּהַר סִינַי אֵין בּוֹ אִילָנוֹת וְעֵצִים, כִּי מִדְּבָר הוּא, וְאֵיךְ יִהְיֶה עָשָׁן כֻּלּוֹ מִפְּנֵי הָאֵשׁ". אֲבָל מְפֹרָשׁ לְעֵיל (שמות ג, ב) שֶׁעַל הָהָר הָיָה סְנֶה, וּמִסְתַּבֵּר שֶׁזֶּה לֹא הָיָה הַצֶּמַח הַיְחִידִי. וְשָׁם נֶאֱמַר (פסוק א)

"וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר" (שֶׁלֹּא **יִרְעוּ** בְּשָׂדוֹת אֲחֵרִים, רש"י). וּכְתִיב (תשא לד, ג) "הַצֹּאן וְהַבָּקָר אַל **יִרְעוּ** אֶל מוּל הָהָר הַהוּא". וּלְהָעִיר מֵרַשִּׁ"י שְׁמוֹת שָׁם (פסוק ב): "וְלֹא אִילָן אַחֵר".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות, כרך יג, עמוד 151)

וְהַר סִינַי עָשַׁן כּוּלּוֹ (יט, יח) כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ, מַסְבִּיר אֶת מַשְׁמָעוּת הָעָשָׁ"ן שֶׁבְּמַתַּן־תּוֹרָה כְּלַפֵּי חִיּוּב לִמּוּד הַתּוֹרָה הַמָּטֵל עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד:

עוֹלָם - מָקוֹם, לִלְמֹד תּוֹרָה בְּכָל בַּיִת וּבְכָל מָקוֹם;

שָׁנָה - זְמַן, לְהַרְבּוֹת בְּכַמּוּת הַזְּמַן הַמְּקֻדָּשׁ לְלִמּוּד הַתּוֹרָה;

נָפֶשׁ - חִיּוּת, לְהוֹסִיף בְּאֵיכוּת הַלִּמּוּד, שֶׁהַלִּמּוּד יִהְיֶה בְּחִיּוּת יוֹתֵר, וּמְמֵילָא יֵדַע וְיַשִּׂיג בְּעֹמֶק יוֹתֵר.

(יט) וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל:

יט וַהֲוָה קַל שׁוֹפָרָא אָזֵל וְתָקֵף לַחֲדָא מֹשֶׁה מְמַלֵּל וּמִן קֳדָם יְיָ מִתְעַנֵּי לֵהּ בְּקָל:

רש"י◄ **הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד • מִנְהַג הֶדְיוֹט:** כָּל זְמַן שֶׁהוּא מַאֲרִיךְ לִתְקַע, קוֹלוֹ מַחֲלִישׁ וְכוֹהֶה, אֲבָל כָּאן: "הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד". וְלָמָּה כָּךְ? מִתְּחִלָּה לְסַבֵּר אָזְנֵיהֶם מַה שֶּׁיְּכוֹלִים לִשְׁמֹעַ. **מֹשֶׁה יְדַבֵּר • כְּשֶׁהָיָה מֹשֶׁה מְדַבֵּר** וּמַשְׁמִיעַ הַדִּבְּרוֹת לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֲרֵי לֹא שָׁמְעוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה, אֶלָּא "אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ", וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְסַיְּעוֹ לָתֵת בּוֹ כֹּחַ לִהְיוֹת קוֹלוֹ מַגְבִּיר וְנִשְׁמָע. **יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל • יַעֲנֶנּוּ עַל דְּבַר הַקּוֹל, כְּמוֹ:** (מלכים א יח) "אֲשֶׁר יַעֲנֶה בָאֵשׁ", עַל דְּבַר הָאֵשׁ לְהוֹרִידוֹ.

◆ יום שישי י"ט שבט ◆

(כ) וַיֵּרֶד יְהוָה עַל־הַר סִינַי אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה:

כ וְאִתְגְּלִי יְיָ עַל טוּרָא דְסִינַי לְרֵישׁ טוּרָא וּקְרָא יְיָ לְמֹשֶׁה לְרֵישׁ טוּרָא וּסְלִיק מֹשֶׁה:

רש"י◄ **וַיֵּרֶד ה' עַל־הַר סִינַי • יָכוֹל יָרַד עָלָיו מַמָּשׁ? תַּלְמוּד־לוֹמַר:** (לקמן כ) "כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם". (מכילתא) מְלַמֵּד שֶׁהִרְכִּין שָׁמַיִם הָעֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים וְהִצִּיעָן עַל גַּבֵּי הָהָר כְּמַצָּע עַל הַמִּטָּה, וְיָרַד כִּסֵּא הַכָּבוֹד עֲלֵיהֶם.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יט) מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל. אָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא (כָּאן) שֶׁזֶּה עַל שְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה, "שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מַשְׁמִיעַ הַדִּבְּרוֹת" לְיִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַשִּׁ"י. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט לֹא יְדַבֵּר בָּזֶה עֲדַיִן, אֲבָל יָרַד הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד אֶל הָהָר בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי (פסוק כ.), **וְהוֹצִיא מֹשֶׁה אֶת הָעָם מִן הַמַּחֲנֶה לִקְרַאת** "הַכְּבוֹד" הַנִּרְאֶה לָהֶם, **וַיִּתְיַצְּבוּ** הֵם **בְּתַחְתִּית הָהָר** (פסוק י"ז), **וּמֹשֶׁה עָלָה** "לְמַעְלָה קָרוֹב לְרֹאשׁ הָהָר" (פסוק כ.) שֶׁשָּׁם הַכָּבוֹד מְחִצָּה לְעַצְמוֹ "וּמְדַבֵּר עִם יִשְׂרָאֵל" לְהוֹרוֹתָם מַה יַּעֲשׂוּ, וְיִשְׂרָאֵל שׁוֹמְעִים "קוֹל הָאֱלֹהִים שֶׁעוֹנֶה אוֹתוֹ" וּיצַוֶּנּוּ וְהֵם לֹא יָבִינוּ מַה יֹּאמַר לוֹ, וִיצַוֶּה אוֹתוֹ בַּצִּוָּאוֹת הָאֲמוּרוֹת אַחַר כָּךְ בַּפָּרָשָׁה **רֵד הָעֵד בָּעָם** וְגוֹ', **לֵךְ רֵד וְעָלִיתָ אַתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ** (פסוק כ"ד.) וְגוֹ', וְהָיָה זֶה קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה וְגַם בְּשְׁעַת הַדִּבְּרוֹת, כִּי מֹשֶׁה לֹא עָלָה אֶל רֹאשׁ הָהָר **אֶל הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹהִים** (לְהַלָּן כ, י"ח.) רַק לְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה. וְכֵן אָמַר, אָנֹכִי עֹמֵד בֵּין ה' וּבֵינֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לְהַגִּיד לָכֶם אֶת דְּבַר ה' כִּי יְרֵאתֶם מִפְּנֵי הָאֵשׁ וְלֹא עֲלִיתֶם בָּהָר לֵאמֹר (דברים ה, ה'.), כַּאֲשֶׁר עָלִיתִי אֲנִי. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים "כִּי יִשְׂרָאֵל יְרֵאִים מְאֹד מִקּוֹל הַשּׁוֹפָר" שֶׁהוֹלֵךְ **וְחָזֵק** מְאֹד (פסוק י"ט.), וּמֹשֶׁה הָיָה אוֹמֵר תְּחִלָּה כַּוְּנוּ דַּעְתְּכֶם כִּי עַתָּה תִּשְׁמְעוּ קוֹל בָּעִנְיָן כָּךְ, וּמִיָּד **הָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ** אוֹתוֹ **בְקוֹל.** תורה כ

(כ) וַיֵּרֶד ה' עַל הַר סִינַי. אִם תַּשְׂכִּיל בַּפָּרָשָׁה תָּבִין כִּי שְׁמוֹ הַגָּדוֹל יָרַד עַל הַר סִינַי וְשָׁכַן עָלָיו בָּאֵשׁ, וְהוּא מְדַבֵּר עִם מֹשֶׁה, וְהַדִּבּוּר עִם מֹשֶׁה בְּכָל הַפָּרָשָׁה בַּשֵּׁם הַמְיֻחָד, וְהָעֲלִיָּה (לְעֵיל פָּסוּק ג.) וְהַיְצִיאָה (שם פָּסוּק י"ז.) לִקְרַאת מְקוֹם הַכָּבוֹד, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי (לְעֵיל פָּסוּק ג.), וְהִזְהִיר **פֶּן יֶהֱרְסוּ אֶל ה' לִרְאוֹת** (לְהַלָּן פָּסוּק כ"א.), כִּי גַּם אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא חָזוּ אוֹתוֹ, וְכָל יִשְׂרָאֵל שָׁמְעוּ קוֹל הַשֵּׁם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר, וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה (לְהַלָּן כ, א.), כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (מְכִילְתָא בְּחֹדֶשׁ צ.) אֵין אֱלֹהִים אֶלָּא דַּיָּן, וְאָמְרוּ (מכות כ"ד.) מִפִּי הַגְּבוּרָה שְׁמַעֲנוּם, וּבְמִשְׁנָה תּוֹרָה כָּתוּב: אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר ה' אֶל כָּל קְהַלְכֶם (דְּבָרִים ה, י"ט.), בַּעֲבוּר שֶׁפֵּרַשׁ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ. וְזֶה טַעַם פָּנִים בְּפָנִים (שם ה, ד'.), וּלְכָךְ נֶאֱמַר: אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ. וְאַל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ מַה שֶּׁאָמְרוּ הֵם לְמֹשֶׁה: כִּי מִי כָל בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ (שם ה', כ"ג.), כִּי לֹא אָמְרוּ אֲשֶׁר שָׁמַע אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ, אֲבָל אָמַר: קוֹל אֱלֹהִים, שֶׁאָמְרוּ מַה שֶּׁהִשִּׂיגוּ, וּלְכָךְ אָמְרוּ: קָרֵב אַתָּה וּשְׁמַע אֵת כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר ה' אֱלֹהֵינוּ (דְּבָרִים ה', כ"ד.), וְכֵן אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה: הַשְּׁמַע עַם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ (שם ד', ל"ג.), כִּי מְדַבֵּר

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז עמ' 228)

וְיָרַד כִּסֵּא הַכָּבוֹד עֲלֵיהֶם (רש"י יט, כ) בְּמַכַּת בְּכוֹרוֹת נֶאֱמַר (בא יב, יב) "וְעָבַרְתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" (אֲנִי בְּעַצְמִי וְלֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, רש"י), וּבְכָל זֹאת לֹא מָצִינוּ שֶׁהָיוּ שָׁם קוֹלוֹת, בְּרָקִים, עָנָן, קוֹל שׁוֹפָר וְעָשָׁן. וּבִכְדֵי לְבָאֵר אֶת הַהֶבְדֵּל בֵּין מַכַּת בְּכוֹרוֹת לְבֵין מַתַּן־תּוֹרָה מְדַיֵּק וְיָרַד **כִּסֵּא הַכָּבוֹד:** ה' יָרַד עַל הַר סִינַי בְּכָל הֲדַר **כָּבוֹד** מַלְכוּתוֹ, **בְּהִתְיַשְּׁבוּת** וּבְקִבִּיעוּת, וּירִידָה **כָּזוֹ** גּוֹרֶמֶת לְכָל הַפְּרָטִים הַמְּזֻכָּרִים לְעֵיל.

(כא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רֵד הָעֵד בָּעָם פֶּן־יֶהֶרְסוּ אֶל־יְהוָה לִרְאוֹת וְנָפַל מִמֶּנּוּ רָב:

כא **וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה חוּת אַסְהֵיד בְּעַמָּא דִּילְמָא יְפַגְּרוּן קֳדָם יְיָ לְמֶחֱזֵי וְיִפֵּל מִנְּהוֹן סַגִּי:**

רש"י◄ **הָעֵד בָּעָם** • הַתְרֵה בָּהֶם שֶׁלֹּא לַעֲלוֹת בָּהָר. **פֶּן יֶהֶרְסוּ וְגוֹ'** • שֶׁלֹּא יֶהֶרְסוּ אֶת מַצָּבָם עַל יְדֵי שֶׁתַּאֲוָתָם אֶל ה' לִרְאוֹת, וְיִקְרְבוּ לְצַד הָהָר. **וְנָפַל מִמֶּנּוּ רָב** • (מכילתא) כָּל מַה שֶּׁיִּפֹּל מֵהֶם, וַאֲפִלּוּ הוּא יְחִידִי, חָשׁוּב לְפָנַי "רָב". **פֶּן יֶהֶרְסוּ** • כָּל הְרִיסָה מַפְרֶדֶת אֲסִיפַת הַבִּנְיָן. אַף הַנִּפְרָדִין מִמַּצָּב אֲנָשִׁים, הוֹרְסִים אֶת הַמַּצָּב.

(כב) וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים אֶל־יְהוָה יִתְקַדָּשׁוּ פֶּן־יִפְרֹץ בָּהֶם יְהוָה:

כב **וְאַף כָּהֲנַיָּא דִּקְרִיבִין לְשַׁמָּשָׁא קֳדָם יְיָ יִתְקַדְּשׁוּן דִּילְמָא יִקְטוֹל בְּהוֹן יְיָ:**

רש"י◄ **וְגַם הַכֹּהֲנִים** • אַף הַבְּכוֹרוֹת שֶׁהָעֲבוֹדָה בָּהֶם (זבחים קטו). **הַנִּגָּשִׁים אֶל ה'** • לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת, אַף הֵם אַל יִסְמְכוּ עַל חֲשִׁיבוּתָם לַעֲלוֹת. **יִתְקַדָּשׁוּ** • יִהְיוּ מְזֻמָּנִים לְהִתְיַצֵּב עַל עָמְדָן. **פֶּן־יִפְרֹץ** • לְשׁוֹן פִּרְצָה, יַהֲרֹג בָּהֶם וְיַעֲשֶׂה בָהֶם פִּרְצָה.

(כג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֹא־יוּכַל הָעָם לַעֲלֹת אֶל־הַר סִינָי כִּי־אַתָּה הַעֵדֹתָה בָּנוּ לֵאמֹר הַגְבֵּל אֶת־הָהָר וְקִדַּשְׁתּוֹ:

כג **וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ לָא יִכּוֹל עַמָּא לְמִסַּק לְטוּרָא דְסִינַי אֲרֵי אַתְּ אַסְהֵדְתָּ בָּנָא לְמֵימַר תַּחִים יָת טוּרָא וְקַדְּשֵׁהּ:**

רש"י◄ **לֹא־יוּכַל הָעָם** • אֵינִי צָרִיךְ לְהָעִיד בָּהֶם, שֶׁהֲרֵי מוּתְרִין וְעוֹמְדִין הֵם הַיּוֹם שְׁלֹשֶׁת יָמִים, וְלֹא יוּכְלוּ לַעֲלוֹת, שֶׁאֵין לָהֶם רְשׁוּת.

(כד) וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה לֶךְ־רֵד וְעָלִיתָ אַתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אַל־יֶהֶרְסוּ לַעֲלֹת אֶל־יְהוָה פֶּן־יִפְרָץ־בָּם:

כד **וַאֲמַר לֵהּ יְיָ אֲזֵיל חוּת וְתִסַּק אַתְּ וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְכָהֲנַיָּא וְעַמָּא לָא יְפַגְּרוּן לְמִסַּק לְקֳדָם יְיָ דִּילְמָא יִקְטוֹל בְּהוֹן:**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

תֹּאַר לַקּוֹל, כְּעִנְיָן: וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו (במדבר ז, פ"ט).

וּמִזֶּה תָּבִין מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ תָּמִיד בְּמִדְרָשֵׁי הַגָּדוֹת (שמו"ר כ"ח, ד'.) כִּי בְּשִׁבְעָה קוֹלוֹת נִתְּנָה הַתּוֹרָה, וְהֵם שֶׁהִזְכִּיר דָּוִד בַּמִּזְמוֹר הָבוּ לַה' בְּנֵי אֵלִים (תהלים כ"ט), וְהוּא הַמִּנְיָן הַנִּרְמָז בַּפָּרָשָׁה הַזֹּאת, כִּי **וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים** חָסֵר וְיִמְנֶה אֶחָד, וְכֵן **וְכָל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת** יֶחְסַר מִמֶּנּוּ הָרַבִּים, וְהִנֵּה הֵם שִׁשָּׁה, וּכְבָר נֶאֱמַר בְּפֵרוּשׁ **וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים,** וְכֵן בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה הִזְכִּיר שִׁבְעָה קוֹלוֹת בְּמַתַּן תּוֹרָה ((א') דְּבָרִים ד', י"ב. (ב') שָׁם (ג') שָׁם ה', י"ט. (ד') שָׁם כ'. (ה') שָׁם כ"א. (ו') שָׁם כ"ב. (ז') שָׁם כ"ג.), וּבְמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת אָמְרוּ בַּגְּמָרָא (ו'.) שֶׁנִּתְּנָה בַּחֲמִשָּׁה קוֹלוֹת שֶׁהֵם יְחַשְּׁבוּ הַקּוֹלוֹת הַנִּסְתָּרִים וְהַשְּׁנַיִם מְפֹרָשִׁים לָהֶם בַּכְּתוּב, וְהַכַּוָּנָה כִּי לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ נִתְּנָה בְּשִׁבְעָה הַקּוֹלוֹת, וְהוּא הַשּׁוֹמֵעַ וּמִתְבּוֹנֵן בָּהֶם, אֲבָל לְיִשְׂרָאֵל בְּקוֹל אֶחָד יִשְׁמְעוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף (דְּבָרִים ה', י"ט.), וְנֶאֱמַר: קוֹל דְּבָרִים אַתֶּם שֹׁמְעִים וּתְמוּנָה אֵינְכֶם רֹאִים זוּלָתִי קוֹל (שם ד', י"ב.), וְאַף כָּאן רָמַז **וְכָל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת** בְּחֶסְרוֹן יָ"וֹ אֶחָד, כִּי כָּל הַקּוֹלוֹת יֵרָאוּ אֶחָד, וְהוּא מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים שְׁתַּיִם זוּ שָׁמָעְתִּי (תְּהִלִּים ס"ב, י"ב.), עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, וְהִנֵּה הַפָּרָשִׁיּוֹת מִבְּאֹרוֹת, לֹא יִתְחַלֵּף לָהֶם דְּבָר בְּדָבָר. תורה כא

(כב) וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים אֶל ה'. שֶׁהֵם מַגִּישִׁים לַשֵּׁם הַנִּכְבָּד קָרְבָּנוֹת וְנִגָּשִׁים בָּהֶם אֵלָיו. תורה כג

רש"י◄ **לֵךְ־רֵד •** (מכילתא) **וְהָעֵד בָּהֶם שֵׁנִית, שֶׁמִּזְרָזִין אֶת הָאָדָם קֹדֶם מַעֲשֶׂה, וְחוֹזְרִין וּמְזָרְזִין אוֹתוֹ בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה. וְעָלִיתָ אַתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים •** יָכוֹל אַף הֵם עִמָּךְ? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וְעָלִיתָ אַתָּה". אֲמֹר מֵעַתָּה: אַתָּה - מְחִצָּה לְעַצְמְךָ, וְאַהֲרֹן - מְחִצָּה לְעַצְמוֹ, וְהַכֹּהֲנִים - מְחִצָּה לְעַצְמָם. מֹשֶׁה נִגַּשׁ יוֹתֵר מֵאַהֲרֹן, וְאַהֲרֹן יוֹתֵר מִן הַכֹּהֲנִים, וְהָעָם כָּל עִקָּר אַל יֶהֶרְסוּ אֶת מַצָּבָם לַעֲלוֹת אֶל ה'. **פֶּן־יִפְרָץ־בָּם •** אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא נָקוּד חֲטָף קָמַץ, אֵינוֹ זָז מִגִּזְרָתוֹ, כָּךְ דֶּרֶךְ כָּל תֵּבָה שֶׁנְּקֻדָּתָהּ מְלֵאפוֹם, כְּשֶׁהִיא בָּאָה בְּמַקָּף, מִשְׁתַּנָּה הַנִּקּוּד לַחֲטָף קָמַץ.

(כה) **וַיֵּרֶד מֹשֶׁה אֶל־הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: ס** כה **וּנְחַת מֹשֶׁה לְעַמָּא וַאֲמַר לְהוֹן:**

רש"י◄ **וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם •** הַתְרָאָה זוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ משיחת יום שמחת תורה תשמ"ב

בְּנוֹגֵעַ לִכְלָלוּת עִנְיָן הַלּוּחוֹת (שֶׁהֻזְכַּר לְעֵיל) – כָּאן הַמָּקוֹם לְהָעִיר עִנְיָן מְסֻיָּם. וּבְהַקְדִּים:

הוּזְכַּר לְעֵיל שֶׁמִּקּוֹמָם הַקָּבוּעַ שֶׁל הַלּוּחוֹת הוּא - בָּאָרוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לוּחוֹת הָאֲבָנִים גו'". וְתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת שֶׁבָּזֶה - כַּאֲשֶׁר הַלּוּחוֹת הָיוּ בָּאָרוֹן בְּתוֹךְ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, לְאַחֲרֵי שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִגִּיעוּ "אֶל הַמְּנוּחָה וְאֶל הַנַּחֲלָה", כִּי כַּאֲשֶׁר הַלּוּחוֹת הָיוּ בָּאָרוֹן כְּפִי שֶׁהָיָה בַּמִּשְׁכָּן (לֹא בָּאָרוֹן שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה כו'), הָיָה זֶה בְּאֹפֶן שֶׁל עֲרָאי וְכו'. וְגַם לְאַחֲרֵי חֻרְבָּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִשְׁאֲרוּ הַלּוּחוֹת בָּאָרוֹן בְּאֹפֶן שֶׁל קְבִיעוּת – כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם (הִלְכוֹת בֵּית הַבְּחִירָה רֵישׁ פֶּרֶק ד) שֶׁ"בְּעֵת שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ אֶת הַבַּיִת וְיָדַע שֶׁסּוֹפוֹ לֵחָרֵב, בָּנָה בוֹ מָקוֹם לְגָנוֹז בּוֹ הָאָרוֹן לְמַטָּה בְּמַטְמוֹנִיּוֹת עֲמָקוֹת וַעֲקַלְקַלּוֹת, וְיֹאשִׁיָּהוּ הַמֶּלֶךְ צִוָּה וּגְנָזוֹ בְּמָקוֹם שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה כו'". וְגַם לְהַדֵּעָה שֶׁהָאָרוֹן נִלְקַח בְּגָלוּת כו' - הֲרֵי גַּם עַתָּה נִמְצָאִים שָׁם הַלּוּחוֹת בְּאֹפֶן שֶׁל קְבִיעוּת כו'.

וְהִנֵּה, יָדוּעַ הַכְּלָל שֶׁלֹּא בָּרָא הַקָּבָּ"ה בְּעוֹלָמוֹ דָּבָר אֶחָד לְבַטָּלָה, וּבִפְרָט כַּאֲשֶׁר מְדַבֵּר אוֹדוֹת עִנְיָנֵי קְדֻשָּׁה. וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן שֶׁהַלּוּחוֹת הָיוּ מְמַלְּאִים אֶת כָּל חֲלַל הָאָרוֹן, בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא נִשְׁאַר מָקוֹם פָּנוּי וּמָקוֹם רֵיק, כִּי אִם הָיָה נִשְׁאַר מָקוֹם רֵיק, הֲרֵי מָקוֹם זֶה הוּא לְבַטָּלָה חַס־וְשָׁלוֹם. וְעַל־דֶּרֶךְ שֶׁמָּצִינוּ שֶׁכְּלֵי שָׁרֵת מְקֻדָּשִׁים כְּשֶׁהֵם מְלֵאִים דַּוְקָא.

וְכַמְּפוֹרָשׁ בַּגְּמָרָא (בָּבָא בַּתְרָא יד, א) "אָרוֹן שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ וַאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וַאַמָּה וָחֵצִי קוֹמָתוֹ בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה טְפָחִים, וְהַלּוּחוֹת אָרְכָּן שִׁשָּׁה וְרָחְבָּן שִׁשָּׁה וְעָבְיָן שְׁלֹשָׁה, מוּנָּחוֹת כְּנֶגֶד אָרְכּוֹ שֶׁל אָרוֹן, כַּמָּה לוּחוֹת אוֹכְלוֹת בָּאָרוֹן כו', פִּרְנַסְתָּ אָרוֹן לְאָרְכּוֹ. צֵא וּפַרְנֵס אָרוֹן לְרָחְבּוֹ, כַּמָּה לוּחוֹת אוֹכְלוֹת בָּאָרוֹן שִׁשָּׁה טְפָחִים וְכו'" - זֹאת אוֹמֶרֶת, שֶׁעַל־פִּי חֶשְׁבּוֹן הַגְּמָרָא, הָיָה הָאָרוֹן מָלֵא בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ מָקוֹם פָּנוּי.

וְעַל־פִּי־זֶה הֲרֵי בְּהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁכָּל אֶחָד מֵהַלּוּחוֹת הָיָה רִבּוּעַ שֶׁל שִׁשָּׁה טְפָחִים עַל שִׁשָּׁה טְפָחִים, וְאִי־אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁקְּצָתוֹ הָעֶלְיוֹן שֶׁל הַלּוּחוֹת הָיָה בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל, כִּי אָז יוֹצֵא שֶׁמִּלְּמַטָּה הָיָה אָמְנָם הָאָרוֹן מָלֵא לְגַמְרֵי, אֲבָל מִלְּמַעְלָה נִשְׁאַר מָקוֹם פָּנוּי, בְּגֹלֶל צוּרַת חֲצִי עִגּוּל - וְזֶה הֵפֶךְ מַשְׁמָעוּת הַגְּמָרָא.

וּלְפָלָא הֲכִי גָּדוֹל - שֶׁיֶּשְׁנָם כַּמָּה וְכַמָּה מוֹסְדוֹת וְאַרְגּוּנִים שֶׁמְּצַיְּרִים בַּ"סֵמֶל" שֶׁלָּהֶם אֶת הַלּוּחוֹת בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל מִלְּמַעְלָה - הֵפֶךְ דִּבְרֵי הַגְּמָרָא!

וְהַמְּדֻבָּר, גַּם אוֹדוֹת מוֹסְדוֹת חִנּוּךְ שֶׁמִּחַנְּכִים יַלְדֵּי יִשְׂרָאֵל עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ - הִנֵּה מִבְּלִי הַבֵּט עַל זֶה שֶׁתַּכְלִית כַּוָּנַת הַמּוֹסָד הִיא לְהָגֵן עַל הַיְלָדִים מִפְּנֵי הַשְׁפָּעָה מִבַּחוּץ כו', וְלִפְעֹל עֲלֵיהֶם שֶׁהַנַּהֲגָתָם תִּהְיֶה בְּאֹפֶן דְּ"כָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם" וּ"בְכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ", וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ לְלִמּוּד הַתּוֹרָה וְכו', אַף־עַל־פִּי־כֵן כַּאֲשֶׁר הֵם מְצַיְּרִים אֶת הַלּוּחוֹת (עַל גַּבֵּי טְפָסִים הַשַּׁיָּכִים לַמּוֹסָד, פִּנְקְסֵי קַבָּלוֹת וְכו'), שֶׁבָּהֶם כְּלוּלִים כָּל עִנְיָנֵי הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, כִּמְבֹאָר בִּ"יְרוּשַׁלְמִי" עַל הַפָּסוּק "מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתוּבִים", שֶׁבַּלּוּחוֹת "כְּתוּבִים" כָּל עִנְיָנֵי הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, אֲפִלּוּ מַה שֶׁתַּלְמִיד וָתִיק עָתִיד לְחַדֵּשׁ - הֲרֵי הֵם מְצַיְּרִים זֹאת בְּאֹפֶן הָפְכִּי מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא!

וְכָאמוּר לְעֵיל, שֶׁעַל־פִּי דִּבְרֵי הַגְּמָרָא, בְּהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁצּוּרַת הַלּוּחוֹת הָיְתָה בְּאֹפֶן שֶׁל רִבּוּעַ (וְלֹא חֲצִי עִגּוּל מִלְּמַעְלָה) - וְזֶהוּ עִנְיָן הַמְּפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא מַסֶּכֶת בָּבָא־בַּתְרָא, שֶׁהִיא בֵּין שִׁבְעַת הַמַּסֶּכְתּוֹת הַנִּלְמָדוֹת בְּיֶשִׁיבוֹת!

יֶשְׁנוֹ רַב מְסֻיָּם בְּבֵאוּר־שִׁבְעָה - לֹא חָסִיד חַבַּ"ד - שֶׁפִּרְסֵם לָאַחֲרוֹנָה סֵפֶר, וּבוֹ מְבֹאָר גַּם אוֹדוֹת צוּרַת הַלּוּחוֹת – שֶׁעַל־פִּי דִּבְרֵי הַגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת בָּבָא־בַּתְרָא, בְּהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁהַלּוּחוֹת הָיוּ מְרֻבָּעוֹת, וְלֹא בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל. וּמְסֻיָּם, שֶׁלְּפָלָא בְּעֵינָיו מַדּוּעַ מְצַיְּרִים בְּכָל מָקוֹם אֶת הַלּוּחוֹת בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל, וְלֹא כְּפִי דִּבְרֵי הַגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת בָּבָא־בַּתְרָא!

וְהַטַּעֲנָה הַיְדוּעָה שֶׁלֹּא רוֹצִים לְהוֹצִיא לַעַז עַל הָרִאשׁוֹנִים - מֵאַחַר שֶׁמּוֹסֵד זֶה קַיָּם כְּבָר כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים, וְקָבוּ צִיּוּרוֹ אֶת הַלּוּחוֹת בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַזְּמַן כו' - הִנֵּה טַעֲנָה זוֹ אֵין לָהּ מָקוֹם כְּלָל כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת עִנְיָן שֶׁנּוֹגֵעַ לְחִנּוּךְ יַלְדֵּי יִשְׂרָאֵל! דְּהִנֵּה, כַּאֲשֶׁר הַיֶּלֶד מְקַבֵּל תְּעוּדָה מִזְּמַן לִזְמַן, וּבָהּ מוֹפִיעַ צִיּוּר הַלּוּחוֹת בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל מִלְּמַעְלָה, מִתְקַבֵּל אֶצְלוֹ לְלֹא

כָּל סָפֵק, שֶׁכַּךְ הָיְתָה צוּרַת הַלּוּחוֹת. וְאַחַר־כָּךְ כַּאֲשֶׁר יִלְמַד אֶת הַגְּמָרָא הַנַּ"ל, יְוַכַּח שֶׁמָּה שֶׁהוּנַח אֶצְלוֹ בְּפַשְׁטוּת כְּתוֹצָאָה מֵהַלִּמּוּד בְּמוֹסָד זֶה, הֲרֵי זֶה הֵפֶךְ פַּשְׁטוּת הַגְּמָרָא! וּכְתוֹצָאָה מִזֶּה - הֲרֵי הוּא מְאַבֵּד אֶת כָּל הָאֱמוּן בַּמְלַמֵּד וּמְחַנֵּךְ שֶׁלּוֹ, גַּם כַּאֲשֶׁר יִלְמְדוּ עִמּוֹ דָּבָר אֲמִתִּי מִתְּחִילָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ!

וְלָכֵן, בְּהֶכְרֵחַ לְתַקֵּן עִנְיָן זֶה, וְאֵין לַחֲשׁוֹב שֶׁזֶּהוּ דָּבָר שֶׁל מַה בְּכָךְ, כִּי אֲפִלּוּ כַּאֲשֶׁר מְדַבֵּר אוֹדוֹת דָּבָר קָטָן, נָאֱמַר אַל תְּהִי בָּז לִקְטַנּוֹת, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה כַּאֲשֶׁר מְדַבֵּר אוֹדוֹת עִנְיָן הַקָּשׁוּר עִם הַלּוּחוֹת, שֶׁהֵם יְסוֹד כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ!

וּבְפָרָט שֶׁבְּעִנְיָן זֶה יֶשְׁנוֹ דָּבָר נוֹסָף:

מְקוֹר צִיּוּר הַלּוּחוֹת בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל - נִלְקַח מֵאָמוֹת הָעוֹלָם, וְצִיּוּר זֶה הוּא הֵפֶךְ דִּבְרֵי הַגְּמָרָא. וְאִם כֵּן, כַּאֲשֶׁר מְצַיְּרִים אֵת הַלּוּחוֹת בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל – הֲרֵי מַעֲדִיפִים אֶת גִּירְסַת אָמוֹת הָעוֹלָם עַל דִּבְרֵי הַגְּמָרָא!

וְיִהְיֶ־רָצוֹן שֶׁמִּכָּאן וּלְהַבָּא יְתַקְּנוּ עִנְיָן זֶה, וּבְפָרָט שֶׁתִּקּוּן הַדָּבָר אֵינוֹ כָּרוּךְ עִם קֹשִׁי מְיֻחָד, כִּי הֲרֵי מִדֵּי פַּעַם מַדְפִּיסִים טְפָסִים הַנַּ"ל, וּכְשֶׁם שֶׁאֶפְשָׁר לְשַׁנּוֹת אֶת שְׁמוֹ שֶׁל הַ"פְּרֶעזִידֶענְט" שֶׁל הַמּוֹסָד וְכוּ' [וְעַד שֶׁשּׁוֹכְחִים לְגַמְרֵי מֵהַ"פְּרֶעזִידֶענְט" הַקּוֹדֵם, וְרַק בְּמִקְרִים הַיּוֹצְאִים מִן הַכְּלָל מַשְׁאִירִים לוֹ אֵיזֶה תֹּאַר כָּבוֹד!] - כְּמוֹ כֵן אֶפְשָׁר לְשַׁנּוֹת אֶת צִיּוּר הַלּוּחוֹת. הַיְנוּ, שֶׁבִּמְקוֹם צוּרַת חֲצִי עִגּוּל, יִהְיוּ הַלּוּחוֹת מְצֻיָּרִים בְּצוּרַת רִבּוּעַ. וּבִפְרָט עַל־פִּי הָאֱמוּר לְעֵיל שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הַקָּשׁוּר עִם חִנּוּךְ יַלְדֵי יִשְׂרָאֵל – וַהֲרֵי עִנְיָן הַחִנּוּךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת, וּכְפִי שֶׁרוֹאִים בְּמוּחָשׁ שֶׁטֶבַע הָאָדָם הוּא שֶׁגַּם בִּהְיוֹתוֹ בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְהַטְרִיחַ אֶת עַצְמוֹ לְקַיֵּם דָּבָר מְסֻיָּם בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת, אֶלָּא הוּא מִסְתַּפֵּק בְּקִיּוּם הַדָּבָר עַל דֶּרֶךְ הַמִּצּוּעַ כוּ' - הִנֵּה כַּאֲשֶׁר מְדַבֵּר אוֹדוֹת חִנּוּךְ בָּנָיו, הֲרֵי הוּא מִתְיַגֵּעַ וּמִשְׁתַּדֵּל בְּיוֹתֵר לְהַעֲנִיק לָהֶם אֶת הַחִנּוּךְ הַטּוֹב בְּיוֹתֵר, בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת.

וּשְׁלֵמוּת הַחִנּוּךְ, הֲרֵי זֶה גַּם כַּאֲשֶׁר מְדַבֵּר אוֹדוֹת מִנְהָגֵי יִשְׂרָאֵל – כַּיָּדוּעַ מַה שֶׁכָּתַב הָרַשְׁבָּ"א שֶׁאָסוּר לְבַטֵּל מִנְהַג נָשִׁים זְקֵנוֹת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, אֲפִלּוּ כַּאֲשֶׁר חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים בְּאֹפֶן אַחֵר. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה כַּאֲשֶׁר מְדַבֵּר אוֹדוֹת הִדּוּר מִצְוָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין זֶה לְעִיכּוּבָא, כְּגוֹן: ד' דְּפָנוֹת בַּסֻּכָּה, אַף־עַל־פִּי שֶׁעַל־פִּי דִּין מַסְפִּיק ב' דְּפָנוֹת וְטָפַח כוּ'. וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה כַּאֲשֶׁר מְדַבֵּר אוֹדוֹת עִנְיָן הַקָּשׁוּר עִם הַלּוּחוֹת, שֶׁזֶּהוּ יְסוֹד וְשֹׁרֶשׁ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ.

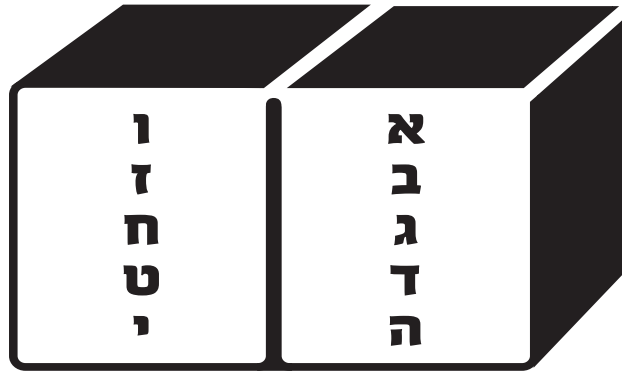

כ (א) **וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר*: ס**

א וּמַלִּיל יְיָ יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין לְמֵימָר:

רש"י ◄ **וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים•** אֵין 'אֱלֹהִים' אֶלָּא דַּיָּן, לְפִי שֶׁיֵּשׁ פָּרָשִׁיּוֹת בַּתּוֹרָה שֶׁאִם עָשָׂאן אָדָם מְקַבֵּל שָׂכָר, וְאִם לָאו, אֵינוֹ מְקַבֵּל עֲלֵיהֶם פֻּרְעָנוּת, (מכילתא) יָכוֹל אַף עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים", דַּיָּן לְהִפָּרַע. **אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה•** מְלַמֵּד שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת בְּדִבּוּר אֶחָד, מַה שֶּׁאִי־אֶפְשָׁר לְאָדָם לוֹמַר כֵּן. אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד־לוֹמַר עוֹד 'אָנֹכִי' וְ'לֹא יִהְיֶה לְךָ'? — שֶׁחָזַר וּפֵרַשׁ עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר בִּפְנֵי עַצְמוֹ. (וְקַשְׁיָת אִם כֵּן כוּ' פֵּרוּשׁ: לְפִי זֶה שֶׁמּוּכָח מִ'אֵת כָּל הַדְּבָרִים

*) כאן נדפסו עשרת הדברות בטעם תחתון. לקריאה בציבור בטעם עליון ראה עמוד רמח

הָאֵלֶּה׳ שֶׁגַּם שְׁאָר עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת כֻּלָּם אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּדִבּוּר אֶחָד, אִם־כֵּן מַה תַּלְמוּד־לוֹמַר: "אָנֹכִי" וְגוֹ׳? רָצָה לוֹמַר, מַה בָּא לְהוֹדִיעֵנוּ בְּמַה שֶׁפֵּרַט לְשׁוֹן ב׳ דִּבְּרוֹת אֵלּוּ מֵהַשְּׁאָר, מִדְּהוֹצִיאָם בְּלָשׁוֹן זֶה שֶׁהַמַּשְׁמָעוּת, דַּוְקָא אֵלּוּ שְׁנַיִם בִּפְרָט מִפְּי הַגְּבוּרָה יָצְאוּ, וַהֲלֹא לְפִי־זֶה כֻּלָּם כְּמוֹהֶם, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ דִּבְּרָם? וְתֵרֵץ שֶׁחָזַר וּפֵרַשׁ וְכוּ׳ וְרוֹצֶה לוֹמַר: בְּאוֹתָהּ הַחֲזָרָה, לֹא הֶחֱזִיר לְלַמֵּד עַל הַכְּלָל יָצָא, אֶלָּא עַל הַפְּרָט, אֵלּוּ שְׁתֵּי דִּבְּרוֹת רִאשׁוֹנוֹת בְּיִחוּד, וְדוֹק). **לְאמֹר** • מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ עוֹנִין עַל הֵן - הֵן, וְעַל לָאו - לָאו. (מכילתא)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שבת פרשת יתרו, י"ז שבט, ה'תשד"מ)

פֵּרוּשׁ "לֵאמֹר" כָּאן הוּא שֶׁהַגַּשְׁמִי וְהַתַּחְתּוֹן עַצְמוֹ נַעֲשָׂה הָאוֹמֵר (אַ זאָגער), מִשּׁוּם שֶׁאָז הָיְתָה הַמְשָׁכַת הָעַצְמוּת מִצַּד עִנְיָנוֹ (שֶׁל הַתַּחְתּוֹן).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך ו עמ' 124 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

עַל הֵן הֵן וְעַל לָאו לָאו

וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים אֶת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר: (כ, א) מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים עַל הֵן הֵן וְעַל לָאו לָאו, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, עַל הֵן הֵן וְעַל לָאו הֵן (מכילתא) יֵשׁ לְפָרֵשׁ פְּלוּגְתָּא זוֹ בְּדֶרֶךְ הַחֲסִידוּת:

בְּמִצְוֹת הַתּוֹרָה יֶשְׁנָם שְׁנֵי פְּרָטִים: א. בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת מְקַיְּמִים רְצוֹן הַבּוֹרֵא יִת׳, וְכִלְשׁוֹן בִּרְכַּת הַמִּצְוֹת כְּלָן "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ". ב. עַל־יְדֵי כָּל מִצְוָה מְבֹרָר וּמְזֻכָּךְ חֵלֶק אַחַר בְּגוּפוֹ וְנִשְׁמָתוֹ, וְכִדְאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (ח"א קע, ב) דְּרמ"ח מ"ע הֵן כְּנֶגֶד רמ"ח אֵיבָרִים, וְשס"ה מִצְוֹת ל"ת הֵן כְּנֶגֶד שס"ה גִּידִים. דִּבְכָל מִצְוָה הוּא מְזַכֵּךְ אֵבָר וְגִיד אַחַר שֶׁבְּגוּפוֹ. וְהִנֵּה, בְּעִנְיַן זִכּוּךְ הָאָדָם שֶׁעַל יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת, יֵשׁ חִלּוּק בֵּין מ"ע לְמִצְוֹת ל"ת. דְּמ"ע תִּכְנָן שֶׁעַל יְדֵי קִיּוּמָן הוּא מְזַכֵּךְ וּמַעֲלֶה אֶת הָאֵבָר הַשַּׁיָּךְ לְמִצְוָה זוֹ, אַף מִצְוֹת ל"ת תִּכְנָן דְּאִסּוּרִים אֵלּוּ יֵשׁ בָּהֶם רַע כו׳, וְלָכֵן צָרִיךְ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא לְהִכָּשֵׁל בָּהֶן כְּדֵי שֶׁלֹּא יוֹרִיד וְיִפְגֹּם אֶת הַחֵלֶק בְּגוּפוֹ וּבְנִשְׁמָתוֹ הַשַּׁיָּךְ לְמִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה זוֹ.

אַךְ בְּעִנְיַן קִיּוּם רְצוֹן הַבּוֹרֵא הֲרֵי כָּל הַמִּצְוֹת שָׁווֹת הֵן. דְּהֵן כְּשֶׁמְּקַיְּמִים מ"ע וְהֵן כְּשֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר עַל מִצְוֹת ל"ת, תֹּכֶן שְׁנֵיהֶם הוּא שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה הוּא מְקַיֵּם רְצוֹן וְצִוּוּי הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ.

וּבָזֶה פְּלִיגֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבִּי עֲקִיבָא. לְדַעַת רַבִּי יִשְׁמָעֵאל רָאוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּמַתַּן־תּוֹרָה שֶׁתּוֹמ"צ מְזַכְּכִים וּמַעֲלִים אֶת הָאָדָם, וְלָכֵן עָנוּ "עַל הֵן הֵן" – שֶׁבְּמ"ע רָאוּ אֶת הַטּוֹב וְעִנְיַן הַחִיּוּבִי שֶׁפּוֹעֵל בָּאָדָם, וְ"עַל לָאו לָאו" – שֶׁרָאוּ אֶת הָרַע וְהָעִנְיָן הַשְּׁלִילִי שֶׁיֵּשׁ בְּמִצְוֹת־לֹא־תַעֲשֶׂה.

אַךְ רַבִּי עֲקִיבָא ס"ל שֶׁגַּם עַל מ"ע וְגַם עַל מִצְוֹת ל"ת עָנוּ "הֵן". כִּי בְּעֵת מַתַּן־תּוֹרָה הָיָה נִרְגָּשׁ שֶׁיְּסוֹד וְתֹכֶן כָּל הַמִּצְוֹת הוּא שֶׁמּוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם רְצוֹן הַבּוֹרֵא בְּכָל אֹפֶן שֶׁיִּהְיֶה, הֵן לְקַיֵּם מִצְוֹתָיו וְהֵן שֶׁלֹּא לַעֲבֹר עֲלֵיהֶן ח"ו.

(ב) אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:

ב אַנָּא יְיָ אֱלָהָךְ דִּי אַפֵּיקְתָּךְ מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדּוּתָא:

רש"י◄ **אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם** • כְּדַאי הִיא הַהוֹצָאָה, שֶׁתִּהְיוּ מְשֻׁעְבָּדִים לִי (מכילתא). דָּבָר אַחֵר: לְפִי שֶׁנִּגְלָה בַּיָּם כְּגִבּוֹר מִלְחָמָה וְנִגְלָה כָּאן כְּזָקֵן מָלֵא רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר", זוֹ הָיְתָה לְפָנָיו בִּשְׁעַת הַשִּׁעְבּוּד, "וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם", מְשֻׁנְּגְאָלוּ — הוֹאִיל וַאֲנִי מִשְׁתַּנֶּה בְּמַרְאוֹת, אַל תֹּאמְרוּ: שְׁתֵּי רָשׁיוֹת הֵן. אָנֹכִי הוּא אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מִמִּצְרַיִם וְעַל הַיָּם. דָּבָר אַחֵר: לְפִי שֶׁהָיוּ שׁוֹמְעִין קוֹלוֹת הַרְבֵּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת הַקּוֹלוֹת", קוֹלוֹת בָּאִין מֵאַרְבַּע רוּחוֹת וּמִן הַשָּׁמַיִם וּמִן הָאָרֶץ,

---

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ב־ג) אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ. הַדִּבּוּר הַזֶּה מִצְוַת עֲשֵׂה, אָמַר: **אָנֹכִי ה׳,** יוֹרֶה וִיצַוֶּה אוֹתָם שֶׁיֵּדְעוּ וְיַאֲמִינוּ כִּי "יֵשׁ ה׳", "וְהוּא אֱלֹהִים לָהֶם", כְּלוֹמַר הוֹוֶה, קַדְמוֹן, מֵאִתּוֹ הָיָה הַכֹּל בְּחֵפֶץ וִיכֹלֶת, וְהוּא אֱלֹהִים לָהֶם, שֶׁחַיָּבִים לַעֲבֹד אוֹתוֹ. וְאָמַר: **אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם,** כִּי הוֹצָאָתָם מִשָּׁם תּוֹרָה עַל הַמְּצִיאוּת וְעַל הַחֵפֶץ, כִּי בִּידִיעָה וּבְהַשְׁגָּחָה מִמֶּנּוּ יָצָאנוּ מִשָּׁם, וְגַם תּוֹרָה עַל הַחִדּוּשׁ, כִּי עִם קַדְמוּת הָעוֹלָם לֹא יִשְׁתַּנֶּה דָּבָר מִטִּבְעוֹ, וְתוֹרָה עַל הַיְכֹלֶת, וְהַיְכֹלֶת תּוֹרָה עַל הַיִּחוּד, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: **בַּעֲבוּר תֵּדַע כִּי אֵין כָּמֹנִי בְּכָל הָאָרֶץ** (לעיל ט, י"ד). וְזֶה טַעַם **אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ,** כִּי הֵם הַיּוֹדְעִים וְעֵדִים בְּכָל אֵלֶּה.

וְטַעַם מִבֵּית עֲבָדִים, שֶׁהָיוּ עוֹמְדִים בְּמִצְרַיִם "בְּבֵית עֲבָדִים", שְׁבוּיִים לְפַרְעֹה, וְאָמַר לָהֶם זֶה שֶׁהֵם חַיָּבִין שֶׁיִּהְיֶה הַשֵּׁם הַגָּדוֹל וְהַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה לָהֶם לֵאלֹהִים, שֶׁיַּעַבְדוּהוּ, כִּי הוּא פָּדָה אוֹתָם מֵעֲבֹדוּת מִצְרַיִם, כְּטַעַם: עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (וַיִּקְרָא כ"ה, נ"ה). וּכְבָר

אַל תֹּאמְרוּ רָשֵׁיעוֹת הַרְבֵּה הֵן. וְלָמָּה אָמַר לְשׁוֹן יָחִיד: "אֱלֹהֶיךָ"? לִיתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְמֹשֶׁה לְלַמֵּד סַנֵּגוֹרְיָא בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: (לקמן לב) "לָמָה ה' יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ"? לֹא לָהֶם צִוִּיתָ: 'לֹא יִהְיֶה לָכֶם אֱלֹהִים אֲחֵרִים' אֶלָּא לִי לְבַדִּי. **מִבֵּית עֲבָדִים • מִבֵּית פַּרְעֹה** שֶׁהֱיִיתֶם עֲבָדִים לוֹ, אוֹ אֵינוֹ אוֹמֵר אֶלָּא "מִבֵּית עֲבָדִים", שֶׁהָיוּ עֲבָדִים לַעֲבָדִים? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וַיִּפְדְּךָ מִבֵּית עֲבָדִים מִיַּד פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם". אֲמֹר מֵעַתָּה, עֲבָדִים לְמֶלֶךְ הָיוּ וְלֹא עֲבָדִים לַעֲבָדִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך ג עמ' 892 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

"אָנֹכִי" לָשׁוֹן מִצְרִי

אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ (כ, ב)

"אָנֹכִי" – לָשׁוֹן מִצְרִי (ילקוט שמעוני)

לִכְאוֹרָה הַדָּבָר תָּמוּהַּ בְּיוֹתֵר: הֲרֵי בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת כְּלוּלוֹת כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה (ראה רש"י שמות כד, יב. זח"ב צ, ב). וּבַעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת עַצְמָן הֲרֵי "אָנֹכִי" כּוֹלֵל רְמַ"ח מ"ע וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ גו'" כּוֹלֵל שְׁסָ"ה ל"ת (ראה של"ה ר"פ יתרו. ספר התניא פ"כ). וּיתֵירָה מִכָּךְ מְבֹאָר בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (ח"ב פה, ב) שֶׁ"כָּל אִינּוּן פִּקּוּדֵי אוֹרַיְיתָא כּוּ' כְּלִילָן בְּהַאי מִלָּה", שֶׁכָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה נִכְלָלוֹת בְּתֵבַת "אָנֹכִי".

וּלְאַחֲרֵי כָּל זֶה, הִנֵּה "אָנֹכִי – לָשׁוֹן מִצְרִי" שֶׁהַתֵּבָה הֵכִי נַעֲלִית הִיא בִּלְשׁוֹן הָאֻמָּה הַשְּׁפֵלָה בְּיוֹתֵר, הַמְכֻנָּה בַּכָּתוּב "עֶרְוַת הָאָרֶץ" (מקץ מב, ט. וראה קה"ר פ"א, ד)?!

(ג) **לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי:** ג **לָא יְהֵי לָךְ אֱלָהִ אָחֳרָן בַּר מִנִּי:**

רש"י ◄**לֹא־יִהְיֶה לְךָ • לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ", אֵין לִי אֶלָּא שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה. הֶעָשׂוּי כְּבָר, מִנַּיִן שֶׁלֹּא יְקַיֵּם? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "לֹא יִהְיֶה לְךָ" (מכילתא)• אֱלֹהִים אֲחֵרִים • שֶׁאֵינָן אֱלֹהוּת, אֶלָּא אֲחֵרִים**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

רָמַזְתִּי עוֹד לְמַעְלָה (י"ט, כ'.) טַעַם שְׁנֵי הַשֵּׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת.

וְזוֹ הַמִּצְוָה תִּקָּרֵא בִּדְבָרֵי רַבּוֹתֵינוּ (בְּרָכוֹת י"ג) קַבָּלַת מַלְכוּת שָׁמַיִם, כִּי הַמִּלּוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִזְכַּרְתִּי הֵם בַּמֶּלֶךְ כְּנֶגֶד הָעָם. וְכָךְ אָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא (בפסוק הבא) **לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי** לָמָּה נֶאֱמַר, לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר: **אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ,** מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁנִּכְנַס לַמְּדִינָה, אָמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו גְּזֹר עָלֵינוּ גְּזֵרוֹת, אָמַר לָהֶם לָאו, כְּשֶׁתְּקַבְּלוּ מַלְכוּתִי אֲגַזֵּר עֲלֵיכֶם גְּזֵרוֹת, שֶׁאִם מַלְכוּתִי אֵינְכֶם מְקַבְּלִים גְּזֵרוֹתַי הֵאֵיךְ אַתֶּם מְקַיְּמִין. כָּךְ אָמַר הַמָּקוֹם לְיִשְׂרָאֵל: **אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ לֹא יִהְיֶה לְךָ,** אֲנִי הוּא שֶׁקִּבַּלְתֶּם מַלְכוּתִי עֲלֵיכֶם בְּמִצְרַיִם, אָמְרוּ לוֹ הֵן, כְּשֶׁקִּבַּלְתֶּם מַלְכוּתִי קַבְּלוּ גְּזֵרוֹתַי, כְּלוֹמַר אַחַר שֶׁאַתֶּם מְקַבְּלִים עֲלֵיכֶם וּמוֹדִים שֶׁאֲנִי ה' וַאֲנִי אֱלֹהֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם קַבְּלוּ כָּל מִצְוֹתַי.

וְנֶאֱמְרוּ כָּל הַדִּבְּרוֹת כֻּלָּן בִּלְשׁוֹן יָחִיד: **ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ,** וְלֹא כַּאֲשֶׁר הִתְחִיל לָהֶם: **אַתֶּם רְאִיתֶם** וְגוֹ', **אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ** (לעיל י"ט, ד"-ה'.), לְהַזְהִיר כִּי כָּל יָחִיד מֵהֶם יֵעָנֵשׁ עַל הַמִּצְוֹת, כִּי עִם כָּל אֶחָד יְדַבֵּר, וּלְכָל אֶחָד יְצַוֶּה שֶׁלֹּא יַחְשְׁבוּ כִּי אַחַר הָרֹב יֵלֵךְ וְהַיָּחִיד יִנָּצֵל עִמָּהֶם. וִיבֹאַר לָהֶם מֹשֶׁה זֹאת הַכַּוָּנָה בְּסוֹף הַתּוֹרָה בְּפָרָשַׁת אַתֶּם נִצָּבִים (דברים כ"ט, י"ז). תורה ד

(ג) לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי. כְּתַב רַשִׁ"י **לֹא יִהְיֶה לְךָ** לָמָּה נֶאֱמַר, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר **לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ,** אֵין לִי אֶלָּא שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה, הֶעָשׂוּי כְּבָר מִנַּיִן שֶׁלֹּא יְקַיֵּם, ת"ל **לֹא יִהְיֶה לְךָ.** וְזוֹ בֶּאֱמֶת בָּרִיתָא הִיא שְׁנוּיָה בַּמְּכִילְתָּא (כ"אז). וְאִם כֵּן תִּהְיֶה זוֹ מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה בִּלְבַד אַזְהָרָה לַמְקַיְּם ע"ג בִּרְשׁוּתוֹ וְאֵין בָּהּ מִיתַת ב"ד, וְלָמָּה הִקְדִּים הַקִּיּוּם שֶׁהוּא בְּלָאו לְהִשְׁתַּחֲוָאָה וַעֲבוֹדָה שֶׁהֵם בְּכָרֵת וּמִיתַת ב"ד. וּלְפִי דַּעְתִּי שֶׁאֵין הֲלָכָה כְּדִבְרֵי זֹאת הַבָּרַיְיתָא, וּכְדִבְרֵי יָחִיד הִיא שְׁנוּיָה, שֶׁכָּךְ שָׁנִינוּ בְּסִפְרָא (רי"ש קדושים): **וֵאלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם** (ויקרא י"ט, ד'.), יָכוֹל יַעֲשׂוּ לָכֶם אֲחֵרִים, ת"ל **לֹא לָכֶם.** אֵין לִי אֶלָּא **לָכֶם,** יָכוֹל הֵן יַעֲשׂוּ לְאֲחֵרִים, ת"ל **לֹא תַעֲשׂוּ** לֹא לָכֶם וְלֹא לְאֲחֵרִים. מִכָּאן אָמְרוּ הָעוֹשֶׂה ע"ג לְעַצְמוֹ עוֹבֵר מִשּׁוּם שְׁתֵּי אַזְהָרוֹת, מִשּׁוּם **לֹא תַעֲשׂוּ** וּמִשּׁוּם **לֹא לָכֶם.** רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר מִשּׁוּם שָׁלֹשׁ, מִשּׁוּם **לֹא תַעֲשׂוּ** וּמִשּׁוּם **לֹא לָכֶם** וּמִשּׁוּם **לֹא יִהְיֶה.** הֲרֵי שֶׁר' יוֹסֵי יָחִיד בִּמְקוֹם רַבִּים הוּא הָאוֹמֵר כִּי **לֹא יִהְיֶה לְךָ** אַזְהָרָה לְמַקְיֵם ע"ג, וּלְדִבְרֵי תַּנָּא קַמָּא אֵינוֹ כֵּן. **וְהַנָּכוֹן** גַּם לְפִי הַפְּשָׁט שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן וְהָיָה ה' לִי לֵאלֹהִים (בראשית כ"ח, כ"א.), לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים (ויקרא י"א, מ"ה.). יֹאמַר, "שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָנוּ" בִּלְתִּי הַשֵּׁם, **אֱלֹהִים אֲחֵרִים** מִכָּל מַלְאֲכֵי מַעְלָה וּמִכָּל צְבָא הַשָּׁמַיִם הַנִּקְרָאִים אֱלֹהִים,

עֲשָׂאוּם אֱלֹהִים עֲלֵיהֶם (מכילתא), **וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ: "אֱלֹהִים אֲחֵרִים" זוּלָתִי, שֶׁגְּנַאי הוּא כְּלַפֵּי מַעְלָה לִקְרוֹתָם אֱלֹהוּת אֶצְלוֹ. דָּבָר אַחֵר: "אֱלֹהִים אֲחֵרִים", שֶׁהֵם אֲחֵרִים לְעוֹבְדֵיהֶם, צוֹעֲקִים אֲלֵיהֶם וְאֵינָן עוֹנִים אוֹתָם, וְדוֹמֶה כְּאִלּוּ הוּא אַחֵר, שֶׁאֵינוֹ מַכִּירוֹ מֵעוֹלָם. עַל פָּנַי • כָּל זְמַן שֶׁאֲנִי קַיָּם, שֶׁלֹּא תֹּאמַר: לֹא נִצְטַוּוּ עַל עֲבוֹדָה־זָרָה אֶלָּא אוֹתוֹ הַדּוֹר** (מכילתא)•

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר, זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ (לְהַלָּן כ"ב, י"ט), וְהִיא מְנִיעָה שֶׁלֹּא יַאֲמִין בְּאֶחָד מֵהֶם וְלֹא יְקַבְּלֵהוּ עָלָיו בֵּאלֹהַּ וְלֹא יֹאמַר לוֹ אֵלִי אַתָּה (סַנְהֶדְרִין ס"ז). וְכֵן דַּעַת אָנְקְלוּס שֶׁאָמַר "אֶלָּהּ אָחֳרָן בַּר מִנִּי".

וְדַע כִּי בְּכָל הַמָּקוֹם שֶׁאָמַר הַכָּתוּב "אֱלֹהִים אֲחֵרִים" הַכַּוָּנָה בּוֹ אֲחֵרִים זוּלָתִי הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד, וְיִתְפֹּס זֶה הַלָּשׁוֹן בְּקַבְּלַת הָאֱלֹהוּת אוֹ בַּעֲבוֹדָה לוֹ, כִּי יֹאמַר לֹא תִּקַּבְּלוּ עֲלֵיכֶם אֱלֹהַּ בִּלְתִּי ה' לְבַדּוֹ, אֲבָל כְּשֶׁיְּדַבֵּר בַּעֲשִׂיָּה לֹא יֹאמַר בַּכָּתוּב אֲחֵרִים חָלִילָה, אֲבָל יֹאמַר וֵאלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם (וַיִּקְרָא י"ט, ד'), אֱלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ (לְהַלָּן ל"ד, י"ז), וְיִקְרָאֵם כֵּן בַּעֲבוּר שֶׁיֵּעָשֶׂה בְּכַוָּנָה לִהְיוֹת אֱלֹהָיו. אֲבָל בָּהֶם אָמַר הַכָּתוּב: כִּי לֹא אֱלֹהִים הֵמָּה כִּי אִם מַעֲשֵׂי יְדֵי אָדָם עֵץ וָאֶבֶן וַיְאַבְּדוּם (יְשַׁעְיָה ל"ז, י"ט).

וְהִנֵּה הִזְהִיר בְּדִבּוּר הַשֵּׁנִי תְּחִלָּה "שֶׁלֹּא נְקַבֵּל לָנוּ אָדוֹן מִכָּל הָאֱלֹהִים זוּלָתִי ה'", וְאַחַר כָּךְ אָמַר **שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה פֶסֶל וְכָל תְּמוּנָה** "לְהִשְׁתַּחֲוֹות לָהֶם וְלֹא לְעָבְדָם" בְּשׁוּם עֲבוֹדָה בָּעוֹלָם. וּלְכָךְ לֹא אָמַר **וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם,** כִּי הוּא נִסְמָךְ אֶל הָעֲשִׂיָּה שֶׁמָּנַע אוֹתָנוּ מֵהִשְׁתַּחֲוֹות לָהֶם. וְהִנֵּה כֻּלָּם אַזְהָרוֹת מֵעֲבוֹדָה זָרָה, וְכֻלָּן חַיָּבֵי מִיתָה, וְאֵין בַּפָּסוּק הַזֶּה אַזְהָרָה לְעוֹשֶׂה ע"ז שֶׁלֹּא עֲבָדָם, אֲבָל לְמַטָּה יַזְהִיר מִזֶּה: אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם (לְהַלָּן פָּסוּק כ'), וְכֵן: אֱלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ (לְהַלָּן ל"ד, י"ז), לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם (וַיִּקְרָא כ"ו, א').

וְטַעַם עַל פָּנַי, כְּמוֹ אִם לֹא עַל פָּנֶיךָ יְבָרְכֶךָ (אִיּוֹב א', י"א), וְעַתָּה הוֹאִילוּ פְנוּ בִי וְעַל פְּנֵיכֶם אִם אֲכַזֵּב (שָׁם ו', כ"ח). יַזְהִיר "לֹא תַעֲשֶׂה" **לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים,** כִּי **עַל פָּנַי** הֵם, שֶׁאֲנִי מִסְתַּכֵּל וּמַבִּיט בְּכָל עֵת וּבְכָל מָקוֹם בְּעוֹשִׂים כֵּן. הַדָּבָר הֶעָשׂוּי בְּפָנָיו שֶׁל אָדָם וְהוּא עוֹמֵד עָלָיו יִקָּרֵא "עַל פָּנָיו", וְכֵן וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל פָּנָיו (בְּרֵאשִׁית ל"ב, כ"ב), וְכֵן וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר עַל פְּנֵי אַהֲרֹן אֲבִיהֶם (בַּמִּדְבָּר ג', ד'), שֶׁהָיָה אַהֲרֹן אֲבִיהֶם רוֹאֶה וְעוֹמֵד שָׁם, וּבְדִבְרֵי הַיָּמִים, וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא לִפְנֵי אֲבִיהֶם וּבָנִים לֹא הָיוּ לָהֶם (ד"ה־א' כ"ד, ב'). וְהִנֵּה אָמַר **לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים** שֶׁאֲנִי נִמְצָא עִמְּךָ תָּמִיד וְרוֹאֶה אוֹתְךָ בַּסֵּתֶר וּבַגָּלוּי.

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת תָּבִין סוֹד הַפָּנִים מִמַּה שֶׁכָּתַבְנוּ (לְעֵיל ג', ב'), כִּי הַכָּתוּב הִזְהִיר בַּמַּעֲמָד הַזֶּה: פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם (דְּבָרִים ה', ד'), וְתֵדַע סוֹד מִלַּת אֲחֵרִים, וְיָבֹא כָּל הַכָּתוּב כִּפְשׁוּטוֹ וּמִשְׁמָעוֹ. וְכֵן רָמַז אָנְקְלוּס, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי וְגוֹ' (לְהַלָּן פָּסוּק כ').

כִּי אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ (פָּסוּק ה'.) לְבַדִּי, וְאֵין רָאוּי שֶׁתְּשַׁתֵּף עִמִּי אֲחֵרִים. **וְאָנֹכִי אֵל,** תַּקִּיף, שֶׁיֵּשׁ לְאֵל יָדִי, **קַנָּא,** שֶׁאֲקַנֵּא בְּנוֹתֵן כְּבוֹדִי לְאַחֵר וּתְהִלָּתִי לַפְּסִילִים. וְלֹא נִמְצָא בַּכָּתוּב בְּשׁוּם מָקוֹם שֶׁיָּבֹא לְשׁוֹן קִנְאָה בְּשֵׁם הַנִּכְבָּד כִּי אִם בְּעִנְיָן עֲבוֹדָה זָרָה בִּלְבַד. וְאָמַר הָרַב בְּמוֹרֶה הַנְּבוֹכִים (א', ל"ב) שֶׁלֹּא תִּמְצָא בְּכָל הַתּוֹרָה וּבְכָל סִפְרֵי הַנְּבִיאִים לְשׁוֹן חָרוֹן אַף וְלֹא לְשׁוֹן כַּעַס וְלֹא לְשׁוֹן קִנְאָה אֶלָּא בְּעִנְיָן ע"ז בִּלְבַד. וְהִנֵּה בִּקְדוֹשֵׁי עֶלְיוֹן, וַיִּחַר אַף ה' בְּמֹשֶׁה (לְעֵיל ד', י"ד.), וַיִּחַר אַף ה' בָּם וַיֵּלֶךְ (בַּמִּדְבָּר י"ב, ט.), וְכָתוּב, חָרָה אַפִּי בָךְ וּבִשְׁנֵי רֵעֶיךָ כִּי לֹא דִּבַּרְתֶּם אֵלַי נְכוֹנָה כְּעַבְדִּי אִיּוֹב (אִיּוֹב מ"ב, ז'). אֲבָל בִּלְשׁוֹן קִנְאָה אֱמֶת הוּא. וְכָךְ אָמְרוּ בְּמְכִילְתָא (פְּאו) בְּקִנְאָה אֲנִי נִפְרָע מֵעֲבוֹדָה זָרָה אֲבָל אֲנִי חָנוּן וְרַחוּם בִּדְבָרִים אֲחֵרִים.

וּלְפִי דַּעְתִּי שֶׁיַּזְכִּיר קִנְאָה בַּעֲבוֹדָה זָרָה בְּיִשְׂרָאֵל, בִּלְבַד, וְטַעַם הַקִּנְאָה כִּי יִשְׂרָאֵל סְגֻלַּת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד אֲשֶׁר הִבְדִּילָם לוֹ, כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה (לְעֵיל י"ט, ה'.). וְהִנֵּה אִם הָעָם שֶׁלּוֹ מִשְׁרְתָיו פּוֹנִים אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים יְקַנֵּא בָּהֶם הַשֵּׁם כַּאֲשֶׁר הָאִישׁ מְקַנֵּא בְּאִשְׁתּוֹ בְּלָכְתָּהּ לַאֲחֵרִים, וּבְעַבְדּוֹ בַּעֲשׂוֹת לוֹ אָדוֹן אַחֵר, וְלֹא יֹאמַר הַכָּתוּב כֵּן בִּשְׁאָר הָעַמִּים אֲשֶׁר חָלַק לָהֶם צְבָאוֹת שָׁמַיִם. **וּבְכָאן** אֲנִי מַזְכִּיר מַה שֶּׁיּוֹרוּ הַכְּתוּבִים

בְּעִנְיָן עֲבוֹדָה זָרָה, כִּי הָיוּ שְׁלֹשָׁה מִינִין. הָרִאשׁוֹנִים הֵחֵלּוּ לַעֲבֹד אֶת הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם הַשְּׂכָלִים הַנִּבְדָּלִים בַּעֲבוּר שֶׁיְּדָעוּ לְמִקְצָתָם שְׁרָרָה עַל הָאֻמּוֹת, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב **שַׂר מַלְכוּת יָוָן וְשַׂר מַלְכוּת פָּרָס** (דָּנִיֵּאל י', י"ג. כ'.), וְחָשְׁבוּ שֶׁיֵּשׁ לָהֶם יְכֹלֶת בָּם לְהֵיטִיב אוֹ לְהָרַע, וְכָל אֶחָד עוֹבֵד לַשַּׂר שֶׁלּוֹ כִּי הָיוּ הָרִאשׁוֹנִים יוֹדְעִים אוֹתָם, וְאֵלֶּה הֵם הַנִּקְרָאִים בַּתּוֹרָה וּבַכְּתוּבִים כֻּלָּם **אֱלֹהִים אֲחֵרִים, אֱלֹהֵי הָעַמִּים** (דְּבָרִים ו', י"ד. י"ג, ח'. שׁוֹפְטִים ב', י"ב. תְּהִלִּים צ"ו, ה'. ד"ה־א' ט"ז, כ"ו.), כִּי הַמַّלְאָכִים נִקְרָאִים אֱלֹהִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים (דְּבָרִים י', י"ז.), הִשְׁתַּחֲווּ לוֹ כָּל אֱלֹהִים (תְּהִלִּים צ"ז, ז.), כִּי גָּדוֹל ה' מִכָּל הָאֱלֹהִים (לְעֵיל י"ח, י"א.). וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ הָעוֹבְדִים מוֹדִים שֶׁהַכֹּחַ הַגָּדוֹל וְהַיְכֹלֶת הַגְּמוּרָה לְאֵל עֶלְיוֹן, וְכָךְ אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (מְנָחוֹת ק"י:) דִּקְרוּ לֵיה אֱלָהּ דְּאֱלָהַיָּא, וּבָזֶה אָמַר הַכָּתוּב: **זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם** (לְהַלָּן כ"ב, י"ט.) הַזְכִּירָם בְּשֵׁם הַיְדִיעָה.

וְהַמִּין הַשֵּׁנִי בַּעֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁחָזְרוּ לַעֲבֹד לִצְבָא הַשָּׁמַיִם הַנִּרְאֶה, מֵהֶם עוֹבְדֵי הַשֶּׁמֶשׁ אוֹ הַיָּרֵחַ, וּמֵהֶם לְמַזָּל מִן הַמַּזָּלוֹת, כִּי כָּל אַחַת מִן הָאֻמּוֹת יָדְעָה כֹּחַ הַמַּזָּל בָּהּ כְּפִי מִשְׁטָרוֹ עַל הָאָרֶץ שֶׁלָּהֶם, וְחָשְׁבוּ כִּי בַּעֲבוֹדָתָם יִגְבַּר הַמַּזָּל וְיוֹעִיל לָהֶם, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב וּשְׁטָרוּם לַשֶּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ וּלְכֹל צְבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר אֲהֵבוּם וַאֲשֶׁר עָבָדוּם וַאֲשֶׁר הָלְכוּ אַחֲרֵיהֶם וַאֲשֶׁר דָּרְשׁוּם וַאֲשֶׁר הִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם (יִרְמְיָה ח', ב'.), וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה בָּאִסּוּר שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה: **וּפֶן תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ אֶת הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶת הַיָּרֵחַ וְאֶת הַכּוֹכָבִים כֹּל צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וַעֲבַדְתָּם אֲשֶׁר חָלַק ה' אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים תַּחַת כָּל הַשָּׁמָיִם**

(ד) לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ:

ד לָא תַעְבֵּד לָךְ צֶלֶם וְכָל דְּמוּת דִּי בִשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא וְדִי בְאַרְעָא מִלְּרָע וְדִי בְמַיָּא מִלְּרַע לְאַרְעָא:

רש"י◄ **פֶּסֶל** • עַל שֵׁם שֶׁנִּפְסַל. **וְכָל תְּמוּנָה** • תְּמוּנַת כָּל דָּבָר אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם.

(ה) לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹקֵד עֲוֹן אָבֹת עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי:

ה לָא תִסְגֻּד לְהוֹן וְלָא תִפְלְחִנּוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ אֵל קַנָּא מַסְעַר חוֹבֵי אֲבָהָן עַל בְּנִין מָרְדִין עַל דַּר תְּלִיתַי וְעַל דַּר רְבִיעַי לְשָׂנְאָי כַּד מְשַׁלְּמִין בְּנַיָּא לְמֶחֱטֵי בָּתַר אֲבָהָתְהוֹן:

רש"י◄ **אֵל קַנָּא** • (מכילתא) מְקַנֵּא לְהִפָּרַע וְאֵינוֹ עוֹבֵר עַל מִדָּתוֹ לִמְחֹל עַל עָוֹן עֲבוֹדַת אֱלִילִים. כָּל לְשׁוֹן "קַנָּא", אנפרימנ"ט בְּלַעַ"ז, נוֹתֵן לֵב לְהִפָּרַע. **לְשֹׂנְאָי** • כְּתַרְגּוּמוֹ, כְּשֶׁאוֹחֲזִין מַעֲשֵׂה אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם (סנהדרין כז).

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(דברים ד', י"ט). יֹאמַר, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁחָלַק ה' אוֹתָם לְכָל הָעַמִּים וְנָתַן לְכָל עַם כּוֹכָב וּמַזָּל לֹא תִהְיֶה נִדָּח אַחֲרֵיהֶם לְעָבְדָם, וְאֵלֶּה הָאֲנָשִׁים הֵם שֶׁהֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת הַצּוּרוֹת הָרַבּוֹת בַּפְּסִילִים וְהָאֲשֵׁרִים וְהַחַמָּנִים, כִּי הָיוּ עוֹשִׂים צוּרוֹת מַזָּלָם בַּשָּׁעוֹת אֲשֶׁר לָהֶם הַכֹּחַ כְּפִי מַעֲלָתָם, וְהָיוּ נוֹתְנִים בָּעָם, כְּפִי מַחְשַׁבְתָּם, כֹּחַ וְהַצְלָחָה. וְקָרוֹב בְּעֵינַי שֶׁהוּחַל זֶה בְּדוֹר הַפְּלֻגָה כַּאֲשֶׁר הֵפִיצָם הַשֵּׁם אֶל הָאֲרָצוֹת, וּמָשְׁלוּ בָּהֶם הַכּוֹכָבִים וְהַמַּזָּלוֹת לְמַחְלְקוֹתֵיהֶם, כִּי הַבּוֹנִים הָיוּ רוֹצִים לַעֲשׂוֹת לָהֶם שֵׁם וְלֹא יִתְחַלְּקוּ, כַּאֲשֶׁר רָמַזְתִּי בִּמְקוֹמוֹ (בְּרֵאשִׁית י"א, ב').

וְהָיוּ לְכָל אֵלֶּה הַכִּתּוֹת נְבִיאֵי שֶׁקֶר מַגִּידִים לָהֶם מִן הָעֲתִידוֹת וּמוֹדִיעִים קְצָת הַבָּאוֹת עֲלֵיהֶם בְּחָכְמַת הַקֶּסֶם וְהַנִּחוּשׁ, כִּי יֵשׁ גַּם לַמַּזָּלוֹת שָׂרִים שׁוֹכְנִים בַּאֲוִיר כְּמַלְאָכִים בַּשָּׁמַיִם יוֹדְעִים בַּעֲתִידוֹת. וּמִמִּין הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת הָיוּ מֵהֶם עוֹבְדִים לַאֲנָשִׁים, כִּי בִּרְאוֹתָם לְאֶחָד מִבְּנֵי הָאָדָם מֶמְשָׁלָה גְּדוֹלָה וּמַזָּלוֹ עוֹלֶה מְאֹד כִּנְבֻכַדְנֶאצַּר, הָיוּ אַנְשֵׁי אַרְצוֹ חוֹשְׁבִים כִּי בְּקִבְּלָם עֲלֵיהֶם עֲבוֹדָתוֹ וְכִוְּנָתָם אֵלָיו יַעֲלֶה מַזָּלָם עִם מַזָּלוֹ, וְהוּא גַּם כֵּן יַחְשֹׁב כִּי בְּהִדָּבֵק מַחְשַׁבְתָּם בּוֹ תּוֹסִיף לוֹ הַצְלָחָה בְּכֹחַ נַפְשׁוֹתֵיהֶם הַמְכֻוָּנוֹת אֵלָיו. וְזֶה הָיָה דַּעַת פַּרְעֹה כִּדְבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (שמו"ר ט', ד'), וְדַעַת סַנְחֵרִיב שֶׁאָמַר הַכָּתוּב בְּמַחְשַׁבְתּוֹ **אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב אֶדַּמֶּה לְעֶלְיוֹן** (יְשַׁעְיָה י"ד, י"ד), וְחִירָם וַחֲבֵרָיו שֶׁעָשׂוּ עַצְמָם אֱלֹהוּת (יְחֶזְקֵאל כ"ח, ב'), כִּי הָיוּ רְשָׁעִים לֹא שׁוֹטִים גְּמוּרִים.

וְהַמִּין הַשְּׁלִישִׁי בַּעֲבוֹדָה זָרָה, אַחַר כְּךָ חָזְרוּ לְעָבֹד אֶת הַשֵּׁדִים שֶׁהֵם רוּחוֹת, כַּאֲשֶׁר אֶפְרֹשׁ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (וַיִּקְרָא י"ז, ד'), כִּי גַּם מֵהֶם יֵשׁ מְמֻנִּים עַל הָאֻמּוֹת שֶׁיִּהְיוּ הֵם בַּעֲלֵי הָאָרֶץ הַהִיא לְהַזִּיק לְצָרֵיהֶם וְלִנְכְּשָׁלִים שֶׁבָּהֶם, כַּיָּדוּעַ מֵעִנְיָנָם בְּחָכְמַת נֶגְרְמוּנְסְיָא, גַּם בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ. וּבָזֶה אָמַר הַכָּתוּב: **יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא אֱלֹהַּ אֱלֹהִים לֹא יָדְעוּם חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ לֹא שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם** (דְּבָרִים ל"ב, י"ז), לָעֵג לָהֶם הַכָּתוּב שֶׁהֵם **זוֹבְחִים גַּם לַשֵּׁדִים שֶׁאֵינָם אֱלֹהַּ כְּלָל,** כְּלוֹמַר שֶׁאֵינָם כַּמַּלְאָכִים הַנִּקְרָאִים **אֱלֹהַּ,** אֲבָל הֵם **אֱלֹהִים שֶׁלֹּא יְדָעוּם,** כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא מָצְאוּ בָּהֶם שׁוּם אֱלֹהוּת וְכֹחַ שִׁלְטָנוּת, וְהֵם **חֲדָשִׁים** לָהֶם שֶׁלָּמְדוּ לַעֲשׂוֹת כֵּן מֵחָדָשׁ מִן הַמִּצְרִים הַמְכַשְּׁפִים, וְגַם אֲבוֹתֵיהֶם הָרְשָׁעִים כְּתֶרַח וְנִמְרֹד **לֹא שְׂעָרוּם כְּלָל.** וּמִזֶּה מַזְהִיר: **וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם לַשְּׂעִירִם אֲשֶׁר הֵם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם** (וַיִּקְרָא י"ז, ז').

וְהִנֵּה הַתּוֹרָה אָסְרָה בְּדִבּוּר הַזֶּה הַשֵּׁנִי כָּל עֲבוֹדָה בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ (לְהִלָּן כ"ב, י"ט), וּלְכָךְ הִזְהִיר בִּתְחִלָּה: **לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי,** שֶׁהֵם הַמִּין הָרִאשׁוֹן, וְזֶהוּ **עַל פָּנָי,** כַּאֲשֶׁר רָמַזְתִּי סוֹדוֹ. וְהִזְהִיר עוֹד עַל הַפֶּסֶל וְגַם עַל הַתְּמוּנָה שֶׁהִיא תִּרְמֹז גַּם לַדָּבָר הָרוּחָנִי הַמְדֻמֶּה, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב: יַעֲמֹד וְלֹא אַכִּיר מַרְאֵהוּ תְּמוּנָה לְנֶגֶד עֵינָי (אִיּוֹב ד', ט"ז). וְכָךְ אָמְרוּ (ר"ה כ"ד): **אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם,** לְרַבּוֹת חַמָּה וּלְבָנָה כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. **מִמַּעַל,** לְרַבּוֹת מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. כִּי גַּם בָּהֶם יֵעָשׂוּ צוּרוֹת לַשְּׁכָלִים הַנִּבְדָּלִים אֲשֶׁר הֵם נָפֶשׁ לַמַּזָּלוֹת, כַּאֲשֶׁר הָיָה בְּעִנְיָן מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל שֶׁאֲנִי עָתִיד לְפָרֵשׁ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (לְהִלָּן ל"ב, א').

וְאָמַר **אֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ,** לְרַבּוֹת הַשֵּׁדִים, מִתַּחַת מַיִם וְשֹׁכְנֵיהֶם (אִיּוֹב כ"ו, ה'), וְכָךְ אָמְרוּ (בְּמִכִּלְתָּא כָּאן): לְהָבִיא אֶת הַבּוּבִיָּא. וְאָמַר בְּכֻלָּם: **לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם** בְּשׁוּם עֲבוֹדָה כְּלָל, וַאֲפִלּוּ לֹא יְהֵא דַּעְתּוֹ לְהוֹצִיא עַצְמוֹ מֵרְשׁוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהִנֵּה רִקֵּן כָּל הָעֲבוֹדוֹת כֻּלָּן לְשֵׁם הַמְיֻחָד יִתְבָּרֵךְ (סַנְהֶדְרִין ס'). תורה ד

(ה) **פֹּקֵד עֲוֹן אָבֹת עַל בָּנִים.** אָמַר ר"א כִּי טַעַם פְּקִידָה כְּטַעַם "זְכִירָה", כְּמוֹ וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה (בְּרֵאשִׁית כ"א, א'), שֶׁהוּא כְּמוֹ וַיִּזְכְּרֶהָ ה' (שְׁמוּאֵל־א' א', י"ט). וְהַטַּעַם, כִּי הַשֵּׁם יַאֲרִיךְ לָרְשָׁע אוּלַי יָשׁוּב וְיוֹלִיד בֵּן צַדִּיק, אֲבָל אִם הָלַךְ הַבֵּן בְּדַרְכֵי אָבִיו "גַּם הַדּוֹר הַשְּׁלִישִׁי גַּם הַדּוֹר הָרְבִיעִי" יְאַבֵּד זִכְרָם, כִּי הַשֵּׁם יִזְכֹּר מַה שֶּׁעָשׂוּ הָאָבוֹת, וְלֹא יַאֲרִיךְ עוֹד. וְכָזֶה אָמְרוּ כָּל הַמְפָרְשִׁים. וְאִם כֵּן לֹא יִפְקֹד עֲוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים וְעַל שְׁלִשִׁים, רַק עַל רִבֵּעִים, וְרָאוּי הָיָה שֶׁיֹּאמַר: **פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת וּבָנִים וְשִׁלֵּשִׁים עַל רִבֵּעִים.** וְאוּלַי יֹאמְרוּ

(ו) וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי: ס

ו וְעָבֵד טֵיבוּ לְאַלְפֵי דָרִין לְרַחֲמַי וּלְנָטְרֵי פִּקּוּדָי:

רש"י ◄ וְעֹשֶׂה חֶסֶד • שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה לְשַׁלֵּם שָׂכָר עַד לְאַלְפַּיִם דּוֹר, נִמְצֵאת מִדָּה טוֹבָה יְתֵרָה עַל מִדַּת פֻּרְעָנִיּוֹת אַחַת עַל חֲמֵשׁ מֵאוֹת. שֶׁזּוֹ לְאַרְבָּעָה דּוֹרוֹת, וְזוֹ לְאַלְפַּיִם (סוטה י"א) ◆

(ז) לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא: פ

ז לָא תִימֵי יָת שְׁמָא דַיְיָ אֱלָהָךְ לְמַגְּנָא אֲרֵי לָא יְזַכֵּי יְיָ יָת דִּיימֵי בִּשְׁמֵהּ לְשִׁקְרָא:

רש"י ◄ לַשָּׁוְא • (הַשֵּׁנִי, לְשׁוֹן שֶׁקֶר כְּתַרְגּוּמוֹ), כְּמַה דְתֵימַר אִי זֶהוּ שְׁבוּעַת שָׁוְא? נִשְׁבַּע לְשַׁנּוֹת אֶת הַיָּדוּעַ: עַל עַמּוּד שֶׁל אֶבֶן שֶׁהוּא זָהָב (הָרִאשׁוֹן לְשׁוֹן 'מַגָּן', כְּתַרְגּוּמוֹ, זֶה הַנִּשְׁבָּע לְחִנָּם וּלְהֶבֶל) עַל שֶׁל עֵץ - עֵץ, וְעַל אֶבֶן - אֶבֶן (שבועות כט. מכילתא) ◆

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁהוּא זוֹכֵר הֶעָוֹן עַל הַבָּנִים לֵאמֹר, אַתָּה וְאָבִיךָ חָטָאתֶם, וְכֵן יַעֲשֶׂה עִם "הַשְּׁלִשִׁים וְעִם הָרִבֵּעִים", וְאָז יִנָּקֵם מֵהֶם וְלֹא יִפְקֹד לָהֶם עוֹד כִּי יַכְרִיתֵם בַּעֲוֹן כֻּלָּם.

וְאֵין פֵּרוּשָׁם נָכוֹן, שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב הַזְּכִירָה בְּכֻלָּם בְּשָׁוָה, וְלֹא יַזְכִּיר הַנְּקָמָה שֶׁתְּהֵא בָּרִבֵּעִים בַּסּוֹף. וּלְשׁוֹן פְּקִידָה עִם מִלַּת "עַל" לֹא תָּבֹא עַל זְכִירָה, אֲבָל הִיא הַנְּקָמָה, וְכֵן וּבְיוֹם פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי עֲלֵיהֶם חַטָּאתָם (לְהִלָּן ל"ב, ל"ד), וְכֵן: יִפְקֹד ה' בְּחֶרְבּוֹ הַקָּשָׁה וְהַגְּדוֹלָה וְהַחֲזָקָה עַל לִוְיָתָן נָחָשׁ בָּרִחַ וְעַל לִוְיָתָן נָחָשׁ עֲקַלָּתוֹן וְהָרַג אֶת הַתַּנִּין אֲשֶׁר בַּיָּם (יְשַׁעְיָה כ"ז, א'), וְכֵן יִפְקֹד ה' עַל צְבָא הַמָּרוֹם בַּמָּרוֹם (שָׁם כ"ד, כ"א), כֻּלָּם הַנְּקָמָה וְהָעֹנֶשׁ.

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי שֶׁיֹּאמַר כִּי הוּא **פֹּקֵד הֶעָוֹן** אֲשֶׁר עָשָׂה **הָאָב עַל בָּנָיו** וּמַכְרִיתָם בַּעֲוֹן אֲבִיהֶם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: הָכִינוּ לְבָנָיו מַטְבֵּחַ בַּעֲוֹן אֲבוֹתָם (שָׁם י"ד, כ"א), וְכֵן יִפְקֹד אוֹתוֹ **עַל שִׁלֵּשִׁים** כְּשֶׁלֹּא יִהְיֶה עָוֹנָם שָׁלֵם בִּשְׁנֵי הַדּוֹרוֹת, כְּעִנְיָן כִּי לֹא שָׁלֵם עָוֹן הָאֱמֹרִי עַד הֵנָּה (בְּרֵאשִׁית ט"ו, ט"ז). וּפְעָמִים יִפְקֹד עָוֹן כֻּלָּם **עַל הָרִבֵּעִים** שֶׁנִּתְמַלְּאָה סְאָתָם וַיַּכְרִיתֵם, אֲבָל בְּדוֹר חֲמִישִׁי לֹא יֵעָנֵשׁ הַבֵּן בַּעֲוֹן אָבִיו הָרִאשׁוֹן. וְהוֹסִיף בְּמִשְׁנֶה הַתּוֹרָה: וְעַל שִׁלֵּשִׁים וְעַל רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי (דְּבָרִים ה', ט'), כְּטַעַם אוֹ.

וְאָמַר ר"א כִּי בְּנֵי הַבָּנִים נִקְרָאִים בָּנִים, עַל כֵּן אָחַז דֶּרֶךְ קְצָרָה, כִּי מִמִּלַּת **שִׁלֵּשִׁים וְרִבֵּעִים** יִתְבּוֹנַן זֶה. וְאֵינֶנּוּ כֵּן, אֲבָל **שִׁלֵּשִׁים,** הַדּוֹר הַשְּׁלִישִׁי בָּעָוֹן, **וְרִבֵּעִים** כֵּן, כִּי הֵם אַרְבַּע חֲטָאִים. וְהַכָּתוּב שֶׁאָמַר בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת פּוֹקֵד עָוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים וְעַל בְּנֵי בָנִים עַל שִׁלֵּשִׁים וְעַל רִבֵּעִים (לְהִלָּן ל"ד, ז'), יְפָרֵשׁ עַל בְּנֵי בָנִים הַשְּׁלִשִׁים וְהָרִבֵּעִים. וּלְפִיכָךְ חָזַר מֹשֶׁה בַּמְּרַגְּלִים וְאָמַר: עַל בָּנִים עַל שִׁלֵּשִׁים וְעַל רִבֵּעִים (בְּמִדְבַּר י"ד, י"ח), וְלֹא הִזְכִּיר בְּנֵי בָנִים, וְהַכֹּל אֶחָד.

וְאָמַר הַכָּתוּב: **לְשֹׂנְאָי,** כְּשֶׁיִּהְיוּ הַבָּנִים שׂוֹנְאֵי הַשֵּׁם, שֶׁאִם הוֹלִיד בֵּן צַדִּיק לֹא יִשָּׂא בַּעֲוֹן הָאָב (יְחֶזְקֵאל י"ח, כ'), כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ יְחֶזְקֵאל.

וּמִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (מְכִילְתָא כָּאן) נִרְאֶה כַּפְּרוּשׁ הַזֶּה שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, שֶׁלָּמְדוּ מִכָּאן שֶׁמִּדָּה טוֹבָה מְרֻבָּה עַל מִדַּת פֻּרְעָנוּת, שֶׁמִּדַּת פֻּרְעָנוּת לְאַרְבָּעָה דּוֹרוֹת וְכוּ', וְאִם הָיָה כַּפְּרוּשׁ הָרִאשׁוֹן הַזֶּה שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, הָיְתָה מִדָּה טוֹבָה מְרֻבָּה אִם יַאֲרִיךְ גַּם דּוֹר עֶשִׂירִי.

וְיִתָּכֵן שֶׁתִּהְיֶה הַמִּדָּה הַחֲמוּרָה הַזֹּאת בַּעֲבוֹדַת גִּלּוּלִים בִּלְבַד, כִּי בָּהּ יַזְהִיר, אֲבָל בִּשְׁאָר הַמִּצְוֹת **אִישׁ בַּעֲוֹנוֹ יָמוּת** (יִרְמְיָה ל"א, כ"ט). וְהַסּוֹד הַנִּסְתָּר **בְּפוֹקֵד עָוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים** בִּתְחִלַּת סֵפֶר קֹהֶלֶת תִּמְצָאֶנּוּ (קֹהֶלֶת א', ד'), וּכְבָר כְּתַבְתִּיו (בְּרֵאשִׁית ל"ח, ט'). תורה ו

(ו) **לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי.** הַנִּרְאֶה מִמַּשְׁמָעוּת הַכָּתוּב שֶׁזּוֹ הַבְטָחָה בְּעִנְיַן הַמִּצְוֹת הָאֵלּוּ אֲשֶׁר הִזְכִּיר, יֹאמַר כִּי הוּא עוֹשֶׂה בָּהֶן **חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבָיו,** הֵם הַמּוֹסְרִים נַפְשָׁם עָלָיו, כִּי הַמּוֹדִים בַּשֵּׁם הַנִּכְבָּד וּבֵאֱלֹהוּתוֹ לְבַדּוֹ וְיִכְפְּרוּ בְּכָל אֱלֹהֵי נֵכָר וְלֹא יַעַבְדוּ אוֹתָם עִם סַכָּנַת נַפְשָׁם, יִקָּרְאוּ אוֹהֲבָיו, כִּי זוֹ הִיא הָאַהֲבָה שֶׁנִּתְחַיַּבְנוּ בָּהּ בְּנִפְשׁוֹתֵינוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ (דְּבָרִים ו', ה'), שֶׁתִּמְסֹר נַפְשְׁךָ וְחַיֶּיךָ בְּאַהֲבָתוֹ, שֶׁלֹּא תַּחֲלִיפֶנּוּ בְּאֵל אַחֵר, וְלֹא תְּשַׁתֵּף עִמּוֹ אֵל נֵכָר. וּלְכָךְ נֶאֱמַר בְּאַבְרָהָם, זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי (יְשַׁעְיָה מ"א, ח'), שֶׁנָּתַן נַפְשׁוֹ שֶׁלֹּא יַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה בְּאוּר כַּשְׂדִּים. וּשְׁאָר הַצַּדִּיקִים יִקָּרְאוּ שׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו.

וְרַבִּים פֵּרוּשׁוֹ כִּי אוֹהֲבָיו הָעוֹבְדִים מֵאַהֲבָה שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ חֲכָמִים (בְּסִפְרֵי דְּבָרִים י"א, ג'). וּמָצָאתִי בַּמְּכִילְתָא (כָּאן) **לְאֹהֲבַי,** זֶה אַבְרָהָם וְכַיּוֹצֵא בּוֹ. **וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתַי,** אֵלּוּ הַנְּבִיאִים וְהַזְּקֵנִים. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, **לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתַי,** אֵלּוּ שֶׁהֵם יוֹשְׁבִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְנוֹתְנִין נַפְשָׁם עַל הַמִּצְוֹת. מַה לְּךָ יוֹצֵא לֵהָרֵג, עַל שֶׁמָּלְתִּי אֶת בְּנִי. מַה לְּךָ יוֹצֵא לִשָּׂרֵף, עַל שֶׁקָּרָאתִי בַּתּוֹרָה. מַה לְּךָ יוֹצֵא לְצָלֵב, עַל שֶׁאָכַלְתִּי אֶת הַמַּצָּה. מַה לְּךָ לוֹקֶה מֵאֲפַרְגֹּל, עַל שֶׁנָּטַלְתִּי אֶת הַלּוּלָב. וְאוֹמֵר אֲשֶׁר הֶכִּיתִי בֵּית מְאַהֲבַי (זְכַרְיָה י"ג, ו'), הַמַּכּוֹת הָאֵלֶּה גָּרְמוּ לִי לְאַהֵב לְאָבִי שֶׁבַּשָּׁמַיִם. הֲרֵי פֵּרֵשׁ רַבִּי נָתָן כִּי הָאַהֲבָה מְסִירַת הַנֶּפֶשׁ עַל הַמִּצְוָה. וְהַכָּתוּב וַדַּאי עַל ע"ז כִּי בָּהּ נִתְחַיַּבְנוּ בְּיִהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר בְּכָל הַזְּמַנִּים לְעוֹלָם, אֲבָל הִרְחִיב הָעִנְיָן לְכָל הַמִּצְוֹת, לְפִי שֶׁבִּשְׁעַת הַשְּׁמָד אָנוּ נֶהֱרָגִין עַל כֻּלָּן מִן הַכָּתוּב הָאַחֵר: וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי (וַיִּקְרָא כ"ב, ל"ב). וְת"ק שֶׁאָמַר זֶה אַבְרָהָם וְאֵלּוּ הַנְּבִיאִים, אֵינוֹ נָכוֹן שֶׁיֹּאמַר שֶׁהָיוּ הַנְּבִיאִים עוֹשִׂים עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, אֲבָל יֵשׁ בָּזֶה סוֹד, אָמַר שֶׁאַבְרָהָם מָסַר נַפְשׁוֹ בְּאַהֲבָה, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב: חֶסֶד לְאַבְרָהָם (מִיכָה ז', כ'), וּשְׁאָר הַנְּבִיאִים בִּגְבוּרָה. וְהָבֵן זֶה. תורה ז

(ז) **לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ**

(ח) **זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ:**

ח הֱוֵי דְּכִיר יָת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא לְקַדָּשׁוּתֵהּ:

רש"י◄ **זָכוֹר•** "זָכוֹר" וְ"שָׁמוֹר" בְּדִבּוּר אֶחָד נֶאֶמְרוּ, **וְכֵן** (לקמן לא) "מְחַלְּלֶיהָ מוֹת יוּמָת", (במדבר כח) "וּבְיוֹם **הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים". וְכֵן:** (דברים כב) "לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז", "גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ". **וְכֵן:** (ויקרא יח) "עֶרְוַת אִשֶּׁת אָחִיךָ", (דברים כב) "יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ". **הוּא שֶׁנֶּאֱמַר:** (תהלים סב) "אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים, שְׁתַּיִם זוּ שָׁמָעְתִּי". "זָכוֹר" לְשׁוֹן פָּעוּל הוּא, כְּמוֹ: (ישעיה כב) "אָכוֹל וְשָׁתוֹ", (שמואל ב ג) "הָלוֹךְ וּבָכֹה", **וְכֵן פִּתְרוֹנוֹ: תְּנוּ לֵב לִזְכֹּר תָּמִיד אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת: שֶׁאִם נִזְדַּמֵּן לְךָ חֵפֶץ יָפֶה, תְּהֵא מַזְמִינוֹ לְשַׁבָּת** (ביצה טז)•

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לַשָּׁוְא. כְּבָר נִתְפָּרֵשׁ זֶה הַכָּתוּב בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (שבועות כ"א.) שֶׁהוּא אוֹסֵר לְהִשָּׁבַע בַּשֵּׁם הַנִּכְבָּד "לָרִיק", כְּגוֹן הַנִּשְׁבַּע עַל הַיָּדוּעַ לְאָדָם לְשַׁנּוֹתוֹ אוֹ לְקַיְּמוֹ, עַל עַמּוּד שֶׁל שַׁיִשׁ שֶׁהוּא שֶׁל זָהָב אוֹ שֶׁהוּא שֶׁל שַׁיִשׁ, וְהוּא עוֹמֵד לִפְנֵיהֶם וּמַכִּירִים בּוֹ. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט יֶאֱסֹר עוֹד שֶׁלֹּא יִשָּׁא עַל שְׂפָתָיו הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד "עַל חִנָּם", כַּלָּשׁוֹן: לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא (לְהַלָּן כ"ג, א'.), וּבֵל אֶשָּׂא אֶת שְׁמוֹתָם עַל שְׂפָתָי (תְּהִלִּים ט"ז, ד'.), כִּי הַדִּבּוּר יִקָּרֵא כֵּן בַּעֲבוּר שֶׁיִּשָּׂא בּוֹ קוֹל. וְכֵן מַשָּׂא דָּבָר ה' (זְכַרְיָה ט', א'.), וְכֵן יִשָּׂא בַיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר לֹא אֶהְיֶה חֹבֵשׁ (יְשַׁעְיָה ג', ז'.), שֶׁיִּשָּׂא קוֹלוֹ לֵאמֹר כֵּן.

וּבֶאֱמֶת שֶׁגַּם זֶה אָסוּר, וְנִקְרָא בִּלְשׁוֹן חֲכָמִים (תְּמוּרָה ג'.) מוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה. וּכְבָר אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (סִפְרָא וַיִּקְרָא ב', נְדָרִים י"ז.) מִנַּיִן שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם לַה' עוֹלָה, לַה' חַטָּאת, אֶלָּא יֹאמַר עוֹלָה לַה', חַטָּאת לַה', ת"ל קָרְבָּן לַה' (וַיִּקְרָא א', ב'.), וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמָה אִם מִי שֶׁהוּא עָתִיד לְהַקְדִּישׁ אָמְרָה תּוֹרָה לֹא יָחוּל שְׁמִי אֶלָּא עַל הַקָּרְבָּן, קַל וָחֹמֶר וְכוּ'.

וְסֵדֶר זוֹ הַמִּצְוָה אַחַר אַזְהָרַת עֲבוֹדָה זָרָה, כִּי כַּאֲשֶׁר רָאוּי לְיִרְאָה אֶת ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא שֶׁלֹּא לָתֵת כְּבוֹדוֹ לְאַחֵר, כֵּן רָאוּי לָתֵת כָּבוֹד לִשְׁמוֹ, וְהַנּוֹשֵׁא אוֹתוֹ **לַשָּׁוְא** מְחַלְּלוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב: וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְחִלַּלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ (וַיִּקְרָא י"ט, י"ב.). וּכְמוֹ שֶׁהֶחְמִיר בַּעֲבוֹדָה זָרָה וְכָתַב הָעֹנֶשׁ כִּי הוּא **אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן אָבֹת עַל בָּנִים,** כֵּן כָּתַב בְּזֶה הָעֹנֶשׁ **כִּי לֹא יְנַקֶּה** אוֹתוֹ. וְאָמַר בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה, וְלֹא אָמַר **כִּי יִפְקֹד עָלָיו** בַּעֲבוּר שֶׁאֵינוֹ אֵצֶל הַנִּשְׁבָּעִים עֲבֵרָה גְּמוּרָה וְיִחָשֵׁב שֶׁרָאוּי לִמְחֹל לוֹ, אָמַר **כִּי לֹא יְנַקֶּה** כָּל הַנּוֹגֵעַ. וְדִבֵּר ר"א עַל הַכָּתוּב הַזֶּה כָּהֹגֶן.

וְהִנֵּה לְשׁוֹן הַכָּתוּב הַזֶּה **אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ,** כְּאִלּוּ מֹשֶׁה יְדַבֵּר, וְכֵן בְּכָל הַדִּבְּרוֹת אַחֲרֵי כֵן, וּבִשְׁנַיִם הַפְּסוּקִים הָרִאשׁוֹנִים הַשֵּׁם יְדַבֵּר **אָנֹכִי, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ, עַל פָּנָי, כִּי אָנֹכִי, לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי.** וּמִפְּנֵי זֶה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (מכות כ"ד.) **אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ** מִפִּי הַגְּבוּרָה שְׁמַעְנוּם, שֶׁהֵם עִקַּר הַכֹּל. וְר"א הִקְשָׁה כִּי הַכָּתוּב אָמַר **וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה** (לְעֵיל פָּסוּק א'.), וּמִפְּרָשׁ מִזֶּה אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר ה' אֶל כָּל קְהַלְכֶם (דְּבָרִים ה', י"ט.), וְשָׁם כָּתוּב עוֹד: וַיַּכְתְּבֵם עַל שְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים, כִּי כַּאֲשֶׁר אֲמָרָם אֶל כָּל קְהַלְכֶם כֵּן כְּתָבָם עַל הַלּוּחוֹת.

וַאֲנִי אֲפָרֵשׁ לְךָ קַבָּלַת רַבּוֹתֵינוּ. בְּוַדַּאי שֶׁכָּל עֶשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת שָׁמְעוּ כָּל יִשְׂרָאֵל מִפִּי אֱלֹהִים כִּפְשׁוּטוֹ שֶׁל כָּתוּב, אֲבָל בִּשְׁנֵי הַדִּבְּרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת הָיוּ שׁוֹמְעִים הַדִּבּוּר וּמְבִינִים אוֹתוֹ מִמְּנוּ כַּאֲשֶׁר יָבִין אוֹתָם מֹשֶׁה, וְעַל כֵּן יְדַבֵּר עִמָּהֶם כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר הָאָדוֹן אֶל עַבְדּוֹ, כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְתִּי (בְּתַחִלַּת הָעִנְיָן). וּמִכָּאן וָאֵילָךְ בִּשְׁאָר הַדִּבְּרוֹת יִשְׁמְעוּ קוֹל הַדִּבּוּר וְלֹא יָבִינוּ אוֹתוֹ, וְיִצְטָרֵךְ מֹשֶׁה לְתַרְגֵּם לָהֶם כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר עַד שֶׁיָּבִינוּ אוֹתוֹ מִמֹּשֶׁה. וְכָךְ הֵם מְפָרְשִׁים (בְּמִכִּילְתָּא שָׁם) **מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל** (לְעֵיל י"ט, י"ט.). וְעַל כֵּן הָיוּ בָּהֶם דִּבְרֵי ה' עִם מֹשֶׁה שֶׁיֹּאמַר לָהֶם כֵּן. וְהַכַּוָּנָה הָיְתָה בָּזֶה כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּם נְבִיאִים בֶּאֱמוּנַת ה' וּבְאִסּוּר עֲבוֹדָה זָרָה, כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (לְעֵיל י"ט, ט'.), לְפִי שֶׁהֵם הָעִקָּר לְכָל הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: הִקְהֵל לִי אֶת הָעָם וְאַשְׁמִיעֵם אֶת דְּבָרָי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי כָּל הַיָּמִים (דְּבָרִים ד', י'.). אֲבָל בִּשְׁאָר הַדִּבְּרוֹת יִקָּבְלוּ מִפִּי מֹשֶׁה בֵּאוּרָן עִם שְׁמִיעָתָם קוֹל הַדִּבְּרִים, וּבִשְׁאָר הַמִּצְוֹת יַאֲמִינוּ בְּמֹשֶׁה בְּכֹל. תורה ח

(ח) זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ.

אַחַר שֶׁצִּוָּה שֶׁנַּאֲמִין בַּשֵּׁם הַמְיֻחָד יִתְבָּרַךְ שֶׁהוּא הַנִּמְצָא, הוּא הַבּוֹרֵא, הוּא הַמֵּבִין, וְהַיָּכוֹל, וְשֶׁנְּיַחֵד הָאֱמוּנָה בְּכָל אֵלֶּה וְהַכָּבוֹד לוֹ לְבַדּוֹ, וְצִוָּה שֶׁנְּכַבֵּד זֵכֶר שְׁמוֹ, צִוָּה שֶׁנַּעֲשֶׂה בָּזֶה סִימָן וְזִכָּרוֹן תָּמִיד לְהוֹדִיעַ שֶׁהוּא בָּרָא הַכֹּל, וְהִיא מִצְוַת הַשַּׁבָּת שֶׁהִיא זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית.

וְאָמַר זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ, וּבְמִשְׁנַה תּוֹרָה כָּתוּב **שָׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ** (דְּבָרִים ה', י"ב.). וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ בָּזֶה (ר"ה כ"ז.) **זָכוֹר וְשָׁמוֹר** בְּדִבּוּר אֶחָד נֶאֶמְרוּ, וְלֹא הִקְפִּידוּ בִּלְשׁוֹנוֹת אֲחֵרִים שֶׁנִּתְחַלְּפוּ לָהֶם. וְהַכַּוָּנָה לָהֶם ז"ל, כִּי "זָכוֹר" מִצְוַת עֲשֵׂה, צִוָּה שֶׁנִּזְכֹּר יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ וְלֹא נִשְׁכָּחֵהוּ, וְ"שָׁמוֹר" אֶצְלָם מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר הִשָּׁמֵר פֶּן וְאַל אֵינוֹ אֶלָּא לֹא תַּעֲשֶׂה (ערובין צ"ו.), יַזְהִיר שֶׁנִּשְׁמֹר אוֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ שֶׁלֹּא נְחַלְּלֵהוּ, וְאֵין רָאוּי לְמֹשֶׁה שֶׁיַּחֲלִיף דִּבְרֵי הַשֵּׁם מִמִּצְוַת עֲשֵׂה לְמִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה. אֲבָל אִם הֶחֱלִיף בַּדִּבּוּר הַשֵּׁנִי **וְכָל תְּמוּנָה** וְאָמַר: **כָּל תְּמוּנָה,** בְּחֶסְרוֹן וָא"ו, וְהוֹסִיף אוֹתָהּ בִּ"וְעַל שִׁלְּשִׁים", וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בָּזֶה בִּשְׁאָר הַדִּבְּרוֹת, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, כִּי הַכֹּל אֶחָד. וְהַטַּעַם הַזֶּה לֹא יִסְבֹּל אוֹתוֹ אֶלָּא מִי שֶׁאֵינוֹ רָגִיל בַּתַּלְמוּד.

וּמְפָרֵשׁ אָמְרוּ (בְּרָכוֹת כ"ז.) נָשִׁים חַיָּבוֹת בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם דְּבַר תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר **זָכוֹר וְשָׁמוֹר,** כָּל שֶׁיֶּשְׁנוֹ בִּשְׁמִירָה יֶשְׁנוֹ בִּזְכִירָה, וְהַנֵּי נָשֵׁי הוֹאִיל וְאִתְנַהוּ בִּשְׁמִירָה אִתְנַהוּ בַּזְּכִירָה, שֶׁהַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בַּשְּׁמִירָה, שֶׁבְּכָל מִצְוֹת

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יד, עמ' 224)

זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ (כ, ח)

זָכוֹר וְשָׁמוֹר - בְּדִבּוּר אֶחָד נֶאֱמְרוּ (רש"י)

לְרַבֵּנוּ הַזָּקֵן הָיָה חָסִיד אֶחָד שֶׁהָיָה אִישׁ פָּשׁוּט בְּיוֹתֵר. סָפֵק אִם יָדַע אֶת פֵּירוּשׁ־הַמִּלּוֹת בַּמִּקוֹמוֹת הַקָּשִׁים שֶׁבַּתְּפִלָּה. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הָיָה מִתְפַּלֵּל אֶת כָּל שְׁלוֹשׁ הַתְּפִלּוֹת בַּאֲרִיכוּת.

הַחֲסִידִים הִתְפַּעֲלוּ מִצּוּרַת תְּפִלָּתוֹ שֶׁל חָסִיד זֶה, וּשְׁאָלוּהוּ: מַדּוּעַ מִתְאָרֶכֶת תְּפִלָּתְךָ כָּל־כָּךְ? "בַּמֶּה" אַתָּה מִתְפַּלֵּל?

עָנָה הַחָסִיד: 'זְכוּרֵנִי מַה שֶּׁשָּׁמַעְתִּי פַּעַם מֵהַרַבִּי (רַבֵּנוּ הַזָּקֵן), עַל הַמַּאֲמָר "זָכוֹר וְשָׁמוֹר בְּדִבּוּר אֶחָד": בְּכָל דִּבּוּר וְדִבּוּר, צְרִיכִים לִזְכֹּר וְלִשְׁמֹר אֶת ה' אֶחָד'...

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לא תַעֲשֶׂה הֵן חַיָּבוֹת, וְלֹא הָיוּ חַיָּבוֹת בְּזִכִּירָה שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא וְנָשִׁים פְּטוּרוֹת, אֶלָּא שֶׁהַהֶקֵּשׁ הַזֶּה מְחַיֵּב אוֹתָן. וְאֲנִי תְּמַהּ אִם נֹאמַר **זָכוֹר וְשָׁמוֹר** מִפִּי הַגְּבוּרָה, לָמָּה לֹא נִכְתַּב בַּלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת. וְיִתָּכֵן שֶׁהָיָה בַּלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת וּבַשְּׁנִיּוֹת כָּתוּב **זָכוֹר,** וּמֹשֶׁה פֵּרֵשׁ לְיִשְׂרָאֵל כִּי **שָׁמוֹר** נֶאֱמַר עִמּוֹ. וְזוֹ כַּוָּנָתָם בֶּאֱמֶת.

וּבְמִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה (סֵפֶר הַבָּהִיר אות קפ"ב.) הִזְכִּירוּ עוֹד סוֹד גָּדוֹל **בְּזָכוֹר וְשָׁמוֹר,** וְעַל הַכְּלָל תִּהְיֶה הִזְכִּירָה בַּיּוֹם וְהַשְּׁמִירָה בַּלַּיְלָה, וְזֶהוּ מַאֲמַר הַחֲכָמִים (ב"ק ל"ב:) שֶׁאוֹמְרִים בְּעֶרֶב שַׁבָּת, בֹּאִי כַּלָּה בֹּאִי כַּלָּה, בֹּאוּ וְנֵצֵא לִקְרַאת שַׁבָּת מַלְכָּה כַּלָּה, וְיִקְרְאוּ לְבִרְכַּת הַיּוֹם קִדּוּשָׁא רַבָּא (פְּסָחִים ק"ו.) שֶׁהוּא הַקִּדּוּשׁ הַגָּדוֹל, וְתָבִין זֶה.

וֶאֱמֶת הוּא גַּם כֵּן כִּי מִדַּת **זָכוֹר** רָמְזוּ בְּמִצְוַת עֲשֵׂה, וְהוּא הַיּוֹצֵא מִמִּדַּת הָאַהֲבָה וְהוּא לְמִדַּת הָרַחֲמִים, כִּי הָעוֹשֶׂה מִצְוֹת אֲדוֹנָיו אָהוּב לוֹ וַאֲדוֹנָיו מְרַחֵם עָלָיו, וּמִדַּת **שָׁמוֹר** בְּמִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, וְהוּא לְמִדַּת הַדִּין וְיוֹצֵא מִמִּדַּת הַיִּרְאָה, כִּי הַנִּשְׁמָר מֵעֲשׂוֹת דָּבָר הָרַע בְּעֵינֵי אֲדוֹנָיו יָרֵא אוֹתוֹ, וְלָכֵן מִצְוַת עֲשֵׂה גְּדוֹלָה מִמִּצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שֶׁהָאַהֲבָה גְּדוֹלָה מֵהַיִּרְאָה, כִּי הַמְקַיֵּם וְעוֹשֶׂה בְּגוּפוֹ וּבְמָמוֹנוֹ רְצוֹן אֲדוֹנָיו הוּא גָּדוֹל מֵהַנִּשְׁמָר מֵעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינָיו, וּלְכָךְ אָמְרוּ (שַׁבָּת קל"ב:) דְּאָתֵי עֲשֵׂה וּדְחִי לֹא תַעֲשֶׂה, וּמִפְּנֵי זֶה יִהְיֶה הָעֹנֶשׁ בְּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה גָּדוֹל וְעוֹשִׂין בּוֹ דִּין כְּגוֹן מַלְקוֹת וּמִיתָה, וְאֵין עוֹשִׂין בּוֹ דִּין בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה כְּלָל אֶלָּא בַּמּוֹרְדִין, כְּמוֹ לוּלָב וְצִיצִית אֵינִי עוֹשֶׂה, סֻכָּה אֵינִי עוֹשֶׂה (כְּתֻבּוֹת פ"ו, א"־ב.), שֶׁסַּנְהֶדְרִין הָיוּ מַכִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו לַעֲשׂוֹת אוֹ עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ.

וְכָתַב רַשִּׁ"י בְּפֵרוּשׁ **זָכוֹר** תִּנּוּ לֵב "לִזְכֹּר" תָּמִיד אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת שֶׁאִם נִזְדַּמֵּן לוֹ חֵלֶק יָפֶה יְהֵא מַזְמִינוֹ לְשַׁבָּת, וְזוֹ בְּרִיתָא הִיא שֶׁשְּׁנוּיָה בַּמְּכִילְתָּא (פְּאן) כָּךְ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן חֲנַנְיָה בֶּן חִזְקִיָּה בֶּן גְּרוֹן אוֹמֵר **זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ,** תְּהֵא זוֹכְרוֹ מֵאֶחָד בְּשַׁבָּת שֶׁאִם נִזְדַּמֵּן לְךָ חֵפֶץ יָפֶה תְּהֵא מַתְקִינוֹ לְשַׁבָּת. אֲבָל בִּלְשׁוֹן יָחִיד שְׁנוּיָה, וְאֵינָהּ כַּהֲלָכָה, שֶׁהֲרֵי בַּגְּמָרָא אָמְרוּ (בֵּיצָה ט"ז.) תַּנְיָא אָמְרוּ עָלָיו עַל שַׁמַּאי הַזָּקֵן כָּל יָמָיו הָיָה אוֹכֵל לִכְבוֹד שַׁבָּת, כֵּיצַד מָצָא בְּהֵמָה נָאָה אוֹמֵר תְּהֵא זוֹ לִכְבוֹד שַׁבָּת, לְמָחָר מָצָא אַחֶרֶת נָאָה הֵימֶנָּה מַנִּיחַ הַשְּׁנִיָּה וְאוֹכֵל אֶת הָרִאשׁוֹנָה, אֲבָל הִלֵּל הַזָּקֵן מִדָּה אַחֶרֶת הָיְתָה בּוֹ, כָּל מַעֲשָׂיו הָיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם יַעֲמָס לָנוּ. תַּנְיָא נָמֵי הָכִי, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים בְּחַד בְּשָׁבִיךְ לְשַׁבָּתֶיךָ, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים בָּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם יַעֲמָס לָנוּ (תְּהִלִּים ס"ח, כ.). וּבְמְכִילְתָּא אַחֶרֶת (מְכִילְתָּא דְּרַשְׁבִּ"י דף ק"ז.): שַׁמַּאי הַזָּקֵן אוֹמֵר **זְכִירָה** עַד שֶׁלֹּא תְּבֹא, **שְׁמִירָה** מִשֶּׁתָּבֹא, וּמַעֲשֶׂה בְּשַׁמַּאי הַזָּקֵן שֶׁלֹּא הָיָה זוֹכְרוֹן שַׁבָּת זָז מִפִּיו, לָקַח חֵפֶץ טוֹב אוֹמֵר זֶה לְשַׁבָּת, כְּלִי חָדָשׁ אוֹמֵר זֶה לְשַׁבָּת. אֲבָל הִלֵּל הַזָּקֵן מִדָּה אַחֶרֶת הָיְתָה בּוֹ שֶׁהָיָה אוֹמֵר כָּל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם. וְהַלָּכָה הִיא כְּדִבְרֵי בֵּית הִלֵּל.

וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט אָמְרוּ (בַּמְּכִילְתָּא פְּאן) שֶׁהִיא מִצְוָה "שֶׁנִּזְכֹּר" תָּמִיד בְּכָל יוֹם אֶת הַשַּׁבָּת שֶׁלֹּא נִשְׁכָּחֵהוּ וְלֹא יִתְחַלֵּף לָנוּ בִּשְׁאָר הַיָּמִים, כִּי בְּזָכְרֵנוּ אוֹתוֹ תָּמִיד יִזְכֹּר מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית בְּכָל עֵת, וְנוֹדֶה בְּכָל עֵת שֶׁיֵּשׁ לָעוֹלָם בּוֹרֵא, וְהוּא צִוָּה אוֹתָנוּ בְּאוֹת הַזֶּה כְּמוֹ שֶׁאָמַר: כִּי אוֹת הוּא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם (לְהִלָּן ל"א, י"ג.). וְזֶה עִקָּר גָּדוֹל בֶּאֱמוּנַת הָאֵל.

וְטַעַם לְקַדְּשׁוֹ, שֶׁיְּהֵא זִכְרוֹנֵנוּ בּוֹ לִהְיוֹת קָדוֹשׁ בְּעֵינֵינוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ ה' מְכֻבָּד (יְשַׁעְיָה נ"ח, י"ג.). וְהַטַּעַם, שֶׁתְּהֵא הַשְּׁבִיתָה בְּעֵינֵינוּ בַּעֲבוּר שֶׁהוּא יוֹם קָדוֹשׁ, לְהִפָּנוֹת בּוֹ מֵעִסְקֵי הַמַּחְשָׁבוֹת וְהֶבְלֵי הַזְּמַנִּים, וְלָתֵת בּוֹ עֹנֶג לְנַפְשֵׁנוּ בְּדַרְכֵי ה', וְלָלֶכֶת אֶל הַחֲכָמִים וְאֶל הַנְּבִיאִים לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי ה', כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: מִדּוּעַ אַתְּ הוֹלֶכֶת אֵלָיו הַיּוֹם לֹא חֹדֶשׁ וְלֹא שַׁבָּת (מְלָכִים־ב' ד', כ"ג.), שֶׁהָיָה דַּרְכָּם כֵּן, וְכָךְ אָמְרוּ רַז"ל (ר"ה ט"ז.) מִכְּלַל דְּבְחֹדֶשׁ וְשַׁבָּת בָּעֵי לְמֵיזַל. וְזֶה טַעַם שְׁבִיתַת הַבְּהֵמָה, שֶׁלֹּא תְּהֵא בְּלִבֵּנוּ מַחְשָׁבָה עֲלֵיהָ.

וּלְכָךְ אָמְרוּ ז"ל שֶׁהַשַّבָּת שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל מִצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה (חֻלִּין ה'.), כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּעֲבוֹדָה זָרָה, מִפְּנֵי שֶׁבָּהּ נָעִיד עַל כָּל עִקְּרֵי הָאֱמוּנָה בַּחִדּוּשׁ וּבַהַשְׁגָּחָה וּבַנְּבוּאָה. וּבַמְּכִילְתָּא (פְּאן) רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר, לֹא תְּהֵא מוֹנֶה כְּדֶרֶךְ שֶׁהָאֲחֵרִים מוֹנִים, אֶלָּא תְּהֵא מוֹנֶה לְשֵׁם שַׁבָּת. וּפֵרוּשָׁהּ, שֶׁהַגּוֹיִם מוֹנִין יְמֵי הַשָּׁבוּעַ לְשֵׁם הַיָּמִים עַצְמָן, יִקְרְאוּ לְכָל יוֹם שֵׁם בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אוֹ עַל שְׁמוֹת הַמְשָׁרְתִים, כַּנּוֹצְרִים, אוֹ שְׁמוֹת אֲחֵרִים שֶׁיִּקְרָאוּ לָהֶם, וְיִשְׂרָאֵל מוֹנִים כָּל הַיָּמִים לְשֵׁם שַׁבָּת, אֶחָד בְּשַׁבָּת, שֵׁנִי בְּשַׁבָּת, כִּי זוֹ מִן הַמִּצְוָה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בּוֹ "לְזָכְרוֹ" תָּמִיד בְּכָל יוֹם. וְזֶה פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, וְכָךְ פֵּרֵשׁ ר"א.

וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁזֶּהוּ מִדְּרָשׁוֹ שֶׁל שַׁמַּאי הַזָּקֵן שֶׁפֵּרֵשׁ (בַּמְּכִילְתָּא דְּרַשְׁבִּ"י הנ"ל.) מִצְוַת **זָכוֹר** עַד שֶׁלֹּא תְּבֹא, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נִשְׁכָּחֵהוּ בְּשׁוּם פָּנִים, אֲבָל הִזְכִּירוּ בַּבְּרִיתָא (בֵּיצָה ט"ז.) עוֹד מִדַּת חֲסִידוּתוֹ שֶׁהָיָה הוּא מַזְכִּירוֹ גַּם בְּמַאֲכָלָיו וְאוֹכֵל לִכְבוֹד שַׁבָּת כָּל יְמֵי חַיָּיו, וְהִלֵּל עַצְמוֹ מוֹדֶה בְּמִדְרָשׁוֹ שֶׁל שַׁמַּאי, אֲבָל הָיְתָה בּוֹ מִדָּה אַחֶרֶת בַּמַּאֲכָלִים מִפְּנֵי שֶׁכָּל מַעֲשָׂיו הָיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, וְהָיָה בּוֹטֵחַ בַּה' שֶׁיְּזַמֵּן לוֹ לְשַׁבָּת מָנָה יָפָה מִכָּל הַיָּמִים. **אֲבָל** לְרַבּוֹתֵינוּ עוֹד בּוֹ מִדְּרָשׁ מִמִּלַּת

(ט) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ:

ט שִׁתָּא יוֹמִין תִּפְלַח וְתַעְבֵּד כָּל עֲבִדְתָּךְ:

רש"י ◄ וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ • כְּשֶׁתָּבֹא שַׁבָּת, יְהֵא בְּעֵינֶיךָ כְּאִלּוּ כָּל מְלַאכְתְּךָ עֲשׂוּיָה, שֶׁלֹּא תְּהַרְהֵר אַחַר מְלַאכְתְּךָ (מכילתא)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ נח ב' דר"ח מר חשון, ה'תשכ"ז)

שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבוֹד. הֵינוּ, שֶׁבְּשֵׁשֶׁת יְמֵי הַחוֹל צְרִיכָה לִהְיוֹת הָעֲבוֹדָה לְתַקֵּן אֶת הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר דְּשֵׁם אֱלֹקִים, וְעִנְיָן זֶה נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה (לֹא רַק בְּעִנְיְנֵי הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, אֶלָּא גַּם) בְּעִנְיְנֵי הָרְשׁוּת, בְּל"ט מְלָאכוֹת, דְּ"תַנָּא סִידוּרָא דְּפַת נָקֵט", וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּמַשְׁא וּבְמַתָּן כוּ'. וְהֵינוּ, שֶׁכַּאֲשֶׁר מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ בֶּאֱמוּנָה, וַעֲבוֹדָתוֹ בְּ"סִידוּרָא דְּפַת" הִיא בְּאוֹפָן שֶׁ"מַאֲמִין בְּחֵי הָעוֹלָמִים וְזוֹרֵעַ", הִנֵּה עַל־יְדֵי־זֶה הוּא מְגַלֶּה אֶת הַ"שֶׁמֶשׁ הַיָּנִי" מֵהַ"מָּגֵן" שֶׁל שֵׁם אֱלֹקִים.

(י) וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה ׀ וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ:

י וְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שַׁבְּתָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תַעְבֵּד כָּל עֲבִדְתָּא אַתְּ וּבְרָךְ וּבְרַתָּךְ עַבְדָּךְ וְאַמְתָּךְ וּבְעִירָךְ וְגִיּוֹרָךְ דִּי בְקִרְוָנָךְ:

רש"י ◄ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ • אֵלּוּ קְטַנִּים, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא גְּדוֹלִים? אָמַרְתָּ: הֲרֵי כְּבָר מֻזְהָרִים הֵם, אֶלָּא לֹא בָּא אֶלָּא לְהַזְהִיר גְּדוֹלִים עַל שְׁבִיתַת הַקְּטַנִּים, וְזֶה שֶׁשָּׁנִינוּ: (שבת קכא) "קָטָן שֶׁבָּא לְכַבּוֹת, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ", מִפְּנֵי שֶׁשְּׁבִיתָתוֹ עָלֶיךָ◆

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לְקַדְּשׁוֹ, "שֶׁנִּקְדְּשֵׁהוּ בְּזִכָּרוֹן", כְּעִנְיַן וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה (וַיִּקְרָא כ"ה, י.), שֶׁהוּא טָעוּן קִדּוּשׁ בֵּית דִּין לוֹמַר בְּיוֹבֵל מְקָדֵּשׁ מִקְדָּשׁ. אַף כָּאן צִוָּה שֶׁנִּזְכֹּר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת בְּקִדֻּשֵׁנוּ אוֹתוֹ. וְכָךְ אָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא (כָּאן) **לְקַדְּשׁוֹ,** קִדֻּשֵׁהוּ בִּבְרָכָה, מִכָּאן אָמְרוּ מְקַדְּשִׁין עַל הַיַּיִן בִּכְנִיסָתוֹ, אֵין לִי אֶלָּא לַיּוֹם, לַלַּיְלָה מִנַּיִן, ת"ל **וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת** (לְהַלָּן ל"א, י"ד.), וְזֶהוּ קִדּוּשׁ הַיּוֹם, וְהוּא מִן הַתּוֹרָה, אֵינוֹ אַסְמַכְתָּא. וְכָךְ אָמְרוּ (בְּרָכוֹת כ"ו) נָשִׁים חַיָּבוֹת בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם דְּבַר תּוֹרָה, וְזֶה עַל קִדּוּשׁ הַלַּיְלָה, לְפִי שֶׁכָּל הַטְּעוּנִים קִדּוּשׁ מִתְקַדְּשִׁים בִּכְנִיסָתָן פַּעַם אַחַת, כְּגוֹן קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ, וְקִדּוּשׁ הַיּוֹבֵל, אֲבָל בַּיּוֹם אַסְמַכְתָּא, וְאֵין אוֹמְרִים בּוֹ מְקָדֵּשׁ כְּלָל, שֶׁדַּיֵּנוּ בְּפַעַם אַחַת בִּכְנִיסָתוֹ. וְכֵן עַל הַיַּיִן אַסְמַכְתָּא וְאֵינוֹ קָבַע כְּלָל.

וּבַגְּמָרָא פְּסָחִים אָמְרוּ (ק"ו) **זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ,** זְכָרֵהוּ עַל הַיַּיִן בִּכְנִיסָתוֹ, אֵין לִי אֶלָּא בַּיּוֹם, בַּלַּיְלָה מִנַּיִן, ת"ל **אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת,** הַאי תַּנָּא מְהַדֵּר אֲלֵילֵיָא וְנָסַב לֵיה קְרָא דִּימְמָא, וְעוֹד, עִקַּר קִדֻּשָּׁה בַּלַּיְלָה הוּא, אֶלָּא הָכִי קָאָמַר, **זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ,** זְכָרֵהוּ עַל הַיַּיִן בִּכְנִיסָתוֹ, אֵין לִי אֶלָּא בַּלַּיְלָה בַּיּוֹם מִנַּיִן, ת"ל **אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת.** וְכֵן הִבְרִיתָא שֶׁבַּמְּכִילְתָּא יְתֵרֵץ בָּהּ, אֵין לִי אֶלָּא בַּלַּיְלָה שֶׁהוּא עִקַּר הַקִּדּוּשׁ, לַיּוֹם מִנַּיִן וְכוּ', וְהוּא אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא. וּמִשָּׁם תִּלְמוֹד שֶׁהַמִּצְוָה הַזֹּאת לְמָדָהּ מִמִּלַּת "לְקַדְּשׁוֹ", אֲבָל **זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת** מִצְוָה לְזָכְרוֹ תָּמִיד בְּכָל יוֹם, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ, אֶלָּא שֶׁכָּל מִצְוַת הַזְּכִירָה בְּמִנְיָן אֶחָד בְּחֶשְׁבּוֹן רמ"ח מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוִּינוּ. וְדַע זֶה. תורה ט

(ט) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ. עִנְיַן עֲבוֹדָה הִיא מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ לְהַנָּאַת הַגּוּף כְּאוֹכֵל נֶפֶשׁ וְכִיּוֹצֵא בָּהּ, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר וּבְכָל עֲבוֹדָה בַּשָּׂדֶה (שְׁמוֹת א', י"ד.), כִּי תַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה (בְּרֵאשִׁית ד', י"ב.), וְנַעֲבֹדְתָּם וְנִזְרַעְתֶּם (יְחֶזְקֵאל ל"ו, ט'.), וְכַאֲשֶׁר אֲפָרֵשׁ עוֹד בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (וַיִּקְרָא כ"ג, ז'.). וּלְכָךְ אָמַר: **שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד** אֶת הָאֲדָמָה, **וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ,** אֲשֶׁר הִיא לְצָרְכְּךָ גּוּפְךָ וְלַהֲנָאָתְךָ, כְּעִנְיַן אֶת אֲשֶׁר תֹּאפוּ אֵפוּ (לְעֵיל ט"ז, כ"ג.), וּבְשַׁבָּת **לֹא תַעֲשֶׂה שׁוּם מְלָאכָה.** תורה י

(י) אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ הַקְּטַנִּים, הִזְהִירָנוּ בְּשַׁבָּת שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ הַבָּנִים הַקְּטַנִּים מְלָאכָה לְדַעְתֵּנוּ וּבִרְצוֹנֵנוּ (שַׁבָּת קכ"א.), **וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ,** הָעֲבָדִים שֶׁמָּלוּ וְטָבְלוּ שֶׁחַיָּבִין בְּכָל דִּינֵי הַשַּׁבָּת כְּיִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה, לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ (דְּבָרִים ה', י"ד.), וְאֵלּוּ חַיָּבִין בְּכָל הַמִּצְוֹת כַּנָּשִׁים, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (חֲגִיגָה ד'.). וְרָאוּי הָיָה שֶׁיַּזְהִיר לָהֶם בְּעַצְמָם, כִּי הֵם עַצְמָם מְצֻוִּים בְּשַׁבָּת, אֲבָל דִּבֵּר הַכָּתוּב עִמָּנוּ מִפְּנֵי שֶׁהָעֲבָדִים בִּרְשׁוּתֵנוּ, לוֹמַר שֶׁשְּׁבִיתָתָם עָלֵינוּ, וְאִם לֹא נִמְנָעֵם אֲנַחְנוּ נֶעֱנָשִׁים עֲלֵיהֶם, וְעוֹד, בַּעֲבוּר שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל יִדְבֵּר אֱלֹהִים בְּכָל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת.

וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ. עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט גֵּר־שַׁעַר לְעוֹלָם הוּא "גֵּר תּוֹשָׁב" שֶׁבָּא לָגוּר בְּשַׁעֲרֵי עִירֵנוּ וְקִבֵּל עָלָיו שֶׁבַע מִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ, וְהוּא הַנִּקְרָא "גֵּר אוֹכֵל נְבֵלוֹת" (עַ"ז ס"ד) שֶׁאָמַר בּוֹ הַכָּתוּב, לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ (דְּבָרִים י"ד, כ"א.). וְלָכֵן לֹא הָיְתָה בּוֹ הַמִּצְוָה שֶׁיֹּאמַר "לֹא תַעֲשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה הָאֶזְרָח וְהַגֵּר", אֲבָל לָנוּ יְצִוָּה שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה מְלָאכָה לְצָרְכֵינוּ כַּקְּטַנִּים וְהַבְּהֵמָה, וְהוּא בְּעַצְמוֹ אֵין עָלָיו זֹאת הַמִּצְוָה, וְעוֹשֶׂה מְלָאכָה לְעַצְמוֹ בְּשַׁבָּת. וְהַכָּתוּב שֶׁאָמַר: **וְיִנָּפֵשׁ בֶּן אֲמָתְךָ וְהַגֵּר** (לְהַלָּן כ"ג, י"ב.), הוּא "גֵּר צֶדֶק" שֶׁנִּתְיַהֵד וְחָזַר

(יא) כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ יְהוָה אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ׃ ס

יא אֲרֵי שִׁתָּא יוֹמִין עֲבַד יְיָ יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא יָת יַמָּא וְיָת כָּל דִּי בְהוֹן וְנָח בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה עַל כֵּן בָּרִיךְ יְיָ יָת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא וְקַדִּשֵׁה׃

רש"י ◄ וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי • כִּבְיָכוֹל הִכְתִּיב בְּעַצְמוֹ מְנוּחָה, לְלַמֵּד הֵימֶנּוּ קַל־וָחֹמֶר לְאָדָם שֶׁמְּלַאכְתּוֹ בְּעָמָל וּבִיגִיעָה שֶׁיְּהֵא נָח בְּשַׁבָּת. בֵּרַךְ • וַיְקַדְּשֵׁהוּ. בֵּרְכוֹ בַּמָּן לְכוֹפְלוֹ בַּשִּׁשִּׁי "לֶחֶם מִשְׁנֶה", וְקִדְּשׁוֹ בַּמָּן שֶׁלֹּא הָיָה יוֹרֵד בּוֹ.

(יב) כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ ס

יב יַקַּר יָת אָבוּךְ וְיָת אִמָּךְ בְּדִיל דִּיוֹרְכוּן יוֹמָיךְ עַל אַרְעָא דַיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ׃

רש"י ◄ לְמַעַן יַאֲרִיכוּן יָמֶיךָ • (מכילתא) אִם תְּכַבֵּד, יַאֲרִיכוּן. וְאִם לָאו, יְקָצְרוּן, שֶׁדִּבְרֵי תוֹרָה נוֹטְרִיקוֹן הֵם נִדְרָשִׁים: מִכְּלָל הֵן - לָאו, וּמִכְּלָל לָאו - הֵן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ וארא, כ"ה טבת, מברכים החודש שבט, ה'תשכ"ז)

הַכָּרַת הַטּוֹב וְרֶגֶשׁ שֶׁל אַהֲבָה לְכָל יְהוּדִי שֶׁעוֹשֶׂה לוֹ טוֹבָה, וְלֹא לֵעָרֹךְ חֶשְׁבּוֹן שֶׁהָיְתָה לִפְלוֹנִי אֵיזוֹ פְּנִיָּה, אוֹ שֶׁהָכְרַח לַעֲשׂוֹת זֹאת מִצַּד טִבְעוֹ.

וּבְמִכָּל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר, שֶׁהֲרֵי: (א) הַקָּבָּ"ה יָדַע מַה שֶּׁבְּלִבּוֹ שֶׁל נְבוּכַדְרֶאצַּר, שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ לְמַלֵּא רְצוֹנוֹ, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן נָתַן לוֹ שָׂכָר עַל פְּעֻלָּתוֹ, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ לָאָדָם שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ "מַה בְּלִבּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ" (פסחים נד, ריש עמוד ב), וְיָתֵכֶן שֶׁאֵין לוֹ שׂוּם פְּנִיָּה. (ב) לְכִידַת צוֹר - גַּם אִם לֹא הָיְתָה נַעֲשֵׂית עַל־יְדֵי נְבוּכַדְרֶאצַּר, הָיְתָה נַעֲשֵׂית עַל־יְדֵי אַחֵר, שֶׁהֲרֵי הַרְבֵּה שְׁלוּחִים לַמָּקוֹם, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַטּוֹבָה שֶׁנַּעֲשְׂתָה

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לְתוֹרָתֵנוּ, שֶׁצִּוָּה אוֹתוֹ בְּשַׁבָּת וְכֵן בְּכָל שְׁאָר הַמִּצְוֹת כַּאֲשֶׁר אָמַר: תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר הַגָּר אִתְּכֶם (בְּמִדְבַּר ט״ו, ט״ז), וְלַגֵּר וּלְאֶזְרַח הָאָרֶץ (שָׁם ט׳, י״ד).

אֲבָל מָצָאנוּ לְרַבּוֹתֵינוּ (מְכִילְתָא כָּאן) שֶׁדָּרְשׁוּ בַּהֵפֶךְ, אָמְרוּ כִּי **וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ** "גֵּר צֶדֶק", וְהוּא חַיָּב כָּמוֹנוּ בַּשְּׁבִיתָה, **וְיִנָּפֵשׁ בֶּן אֲמָתְךָ וְהַגֵּר** (לְהַלָּן כ״ג, י״ב) לְרַבּוֹת "גֵּר תּוֹשָׁב הֶעָרֵל". וּרְצוֹנָם שֶׁיִּהְיֶה הַמְּזֻהָר תְּחִלָּה הַגֵּר הַנִּמּוֹל שֶׁחַיָּב כָּמוֹנוּ, וְהַכָּתוּב הַשֵּׁנִי לְרַבּוֹת הָעָרֵל. וּלְפִיכָךְ הֶקֵּשׁ לַבְּהֵמָה, שֶׁאָמַר: **לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ וְיִנָּפֵשׁ בֶּן אֲמָתְךָ וְהַגֵּר** (לְהַלָּן כ״ג, י״ב), צִוָּנוּ בִּשְׁבִיתַת כֻּלָּם בְּשָׁוָה, שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ לָנוּ, וְיַעֲשׂוּ כִּרְצוֹנָם לְעַצְמָם, וְכֵן יִהְיוּ הָעֶבֶד וְהַגֵּר הַנִּזְכָּרִים בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת שָׁוִים, וְחַיָּבִים בְּכָל דִּין הַשַּׁבָּת כָּמוֹנוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: **לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ** (דְּבָרִים ה׳, י״ד). תורה יא

(יא) בֵּרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשַّבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ. אָמַר שֶׁיִּהְיֶה יוֹם הַשַּׁבָּת "מְבֹרָךְ וְקָדוֹשׁ", כִּי צִוָּה "בַּזְּכִירָה" לְבָרֵךְ אוֹתוֹ וּלְהַדְּרוֹ, וְצִוָּה "בַּשְּׁבִיתָה" שֶׁיִּהְיֶה לָנוּ קָדוֹשׁ וְלֹא נַעֲשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה. וְר״א אָמַר כִּי **בֵּרַךְ ה'** הַיּוֹם הַזֶּה **וְקִדְּשׁוֹ,** "שֶׁזִּמֵּן" אוֹתוֹ לְקַבֵּל בּוֹ הַנֶּפֶשׁ תּוֹסֶפֶת חָכְמָה יוֹתֵר מִכָּל הַיָּמִים.

וְדֶרֶךְ הָאֱמֶת כְּתַבְתִּיו בַּפָּסוּק וַיְכֻלּוּ (בְּרֵאשִׁית ב׳, ב׳), וּמִשָּׁם תִּשְׂכִּיל וְתָבִין. **כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה',** לֹא יֶחְסַר בֵּי״ת, אֲבָל **כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפֵשׁ** (לְהַלָּן ל״א, י״ז). תורה יב

(יב) כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ. הִנֵּה הִשְׁלִים כָּל מַה שֶּׁאָנוּ חַיָּבִין בְּדִבְרֵי הַבּוֹרֵא בְּעַצְמוֹ וּבִכְבוֹדוֹ, וְחָזַר לְצִוּוֹת אוֹתָנוּ בְּעִנְיְנֵי הַנִּבְרָאִים, וְהִתְחִיל מִן הָאָב שֶׁהוּא לְתוֹלְדוֹתָיו כְּעִנְיַן בּוֹרֵא מִשְׁתַּתֵּף בִּיצִירָה, כִּי הַשֵּׁם אָבִינוּ הָרִאשׁוֹן, וְהַמּוֹלִיד אָבִינוּ הָאַחֲרוֹן, וּלְכָךְ אָמַר בְּמִשְׁנֵה תוֹרָה (דְּבָרִים ה׳, ט״ז): כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ בְּכִבּוּדוֹ כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ בִּכְבוֹד הַמִּשְׁתַּתֵּף עִמּוֹ בִּיצִירָתְךָ. וְלֹא פֵּרֵשׁ הַכָּתוּב הַכָּבוֹד, שֶׁהוּא נִלְמָד מִן הַכָּבוֹד הַנֶּאֱמַר לְמַעְלָה בָּאָב הָרִאשׁוֹן יִתְבָּרֵךְ, שֶׁיּוֹדֶה בּוֹ שֶׁהוּא אָבִיו, וְלֹא יִכְפֹּר בּוֹ לֵאמֹר עַל אָדָם אַחֵר שֶׁהוּא אָבִיו, וְלֹא יַעַבְדֶנּוּ כְּבֵן לִירֻשָּׁתוֹ, אוֹ לְעִנְיָן אַחֵר שֶׁיְּצַפֶּה מִמֶּנּוּ, וְלֹא יִשָּׂא שֵׁם אָבִיו וְיִשְׁבַּע בְּחַיֵּי אָבִיו לַשָּׁוְא וְלַשֶּׁקֶר. וְיִכָּנְסוּ בִּכְלַל הַכָּבוֹד דְּבָרִים אֲחֵרִים, כִּי בְּכָל כְּבוֹדוֹ נִצְטַוִּינוּ, וּמִפֹּרָשִׁים הֵם בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (קִדּוּשִׁין ל״א:), וּכְבָר אָמְרוּ (שָׁם ל״:) שֶׁהֻקַּשׁ כְּבוֹדוֹ לְכִבּוּד הַמָּקוֹם.

וְכַאֲשֶׁר הַמִּצְוָה הַזֹּאת הִיא בַּתַּחְתּוֹנִים, כֵּן נָתַן שְׂכָרָהּ בַּאֲרִיכוּת יָמִים בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יִתֵּן לָנוּ, וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (קִדּוּשִׁין ל״ט) עִנְיַן הַכָּתוּב **לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ** "וְעַל" **הָאֲדָמָה** יַבְטִיחַ כִּי בַּמִּצְוָה הַזֹּאת יִהְיוּ כָּל "יְמוֹתֵינוּ" אֲרֻכִּים, כִּי יִמְלֵא הַשֵּׁם יָמֵינוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְיִהְיוּ אֲרֻכִּים בָּעוֹלָם הַבָּא שֶׁכֻּלּוֹ אָרֹךְ, וְתִהְיֶה יְשִׁיבָתֵנוּ לָעַד **עַל הָאֲדָמָה** הַטּוֹבָה "שֶׁיִּתֵּן לָנוּ", וּבְמִשְׁנֵה תּוֹרָה פֵּרֵשׁ (דְּבָרִים ה׳, ט״ז) **לְמַעַן יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לְךָ עַל הָאֲדָמָה,** וְהִנֵּה הֵם שְׁתֵּי הַבְטָחוֹת. תורה יג

לוֹ, שֶׁלּוּלֵי פְּעֻלַּת חֲבֵרוֹ יִתְּכֵן שֶׁלֹּא הָיְתָה נַעֲשִׂית כְּלָל.
(ג) הַצּוּוּי עַל לְכִידַת צוֹר לֹא הָיָה בִּשְׁבִיל נְבוּכַדְרֶאצַּר בִּלְבַד, אֶלָּא בִּשְׁבִיל תִּקּוּן הָעוֹלָם, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ לְטוֹבָה שֶׁנַּעֲשֵׂית עֲבוּרוֹ, שֶׁבְּוַדַּאי צְרִיכָה לִהְיוֹת הַכָּרַת הַטּוֹב כּוּ'.

עַל־דֶּרֶךְ דִּבְרֵי הַגְּמָרָא (שבת לג, ב) בְּנוֹגֵעַ לָאֻמּוֹת שֶׁ"תִּקְּנוּ שְׁוָקִים, תִּקְּנוּ גְּשָׁרִים, תִּקְּנוּ מֶרְחֲצָאוֹת" - "כָּל מַה שֶׁתִּקְּנוּ לֹא תִּקְּנוּ אֶלָּא לִצָּרְכָּן עַצְמָן כּוּ'". וְעַד שֶׁיֵּשׁ כָּאֵלּוּ שֶׁטּוֹעֲנִים כָּךְ בְּנוֹגֵעַ לַהקָּבָּ"ה, שֶׁנּוֹתֵן לָהֶם כָּל צָרְכָּם וְכוּ' - שֶׁאֵין צֹרֶךְ לְהוֹדוֹת וּלְהַחֲזִיר כּוּ', כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ לַהקָּבָּ"ה "פְּנִיָּה" בַּדָּבָר, שֶׁהֲרֵי "כָּל מַה שֶׁבָּרָא הַקָּבָּ"ה בְּעוֹלָמוֹ לֹא בְּרָאוֹ אֶלָּא לִכְבוֹדוֹ" (מַסֶּכֶת אָבוֹת בְּסוֹפָהּ).

וַהֲרֵי זֶה הֵיפֶךְ דִּבְרֵי הַגְּמָרָא (ברכות נח, א) "אוֹרַח טוֹב, מַהוּ אוֹמֵר.. כָּל מַה שֶׁטָּרַח לֹא טָרַח אֶלָּא בִּשְׁבִילִי".
וּכְפִי שֶׁיְּכוֹלִים לִטְעֹן בְּנוֹגֵעַ לִכְבוּד אָב וָאֵם - שֶׁגַּם הַשֹּׂכֶל מְחַיֵּב שֶׁיֵּשׁ לְכַבֵּדָם, כֵּיוָן שֶׁגִּדְּלוּהוּ וְדָאֲגוּ לְכָל צָרְכָּיו כּוּ' - שֶׁלֹּא עָשׂוּ זֹאת בִּשְׁבִיל טוֹבַת הַבֵּן, אֶלָּא הִכְרְחוּ לַעֲשׂוֹת זֹאת מִצַּד טִבְעָם, שֶׁטֶּבַע הָאָב לְרַחֵם עַל בְּנוֹ, וְעַד שֶׁטֶּבַע זֶה הוּא גַּם אֵצֶל בַּעֲלֵי חַיִּים, וְאִילוּ לֹא הָצְרְכוּ לְהַשְׁקִיט אֶת מַצְפּוּנָם הַטִּבְעִי, לֹא הָיוּ עוֹשִׂים זֹאת.

(יג) לֹא תִרְצָח׃ ס לֹא תִנְאָף׃ ס לֹא תִגְנֹב׃ ס לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר׃ ס

יג לֹא תִקְטוֹל נְפֶשׁ. לֹא תִּגּוּף. לֹא תִּגְנוּב. לֹא תַסְהֵד בְּחַבְרָךְ סַהֲדוּתָא דְשִׁקְרָא׃

רש"י◄ **לֹא תִנְאָף•** אֵין נִאוּף אֶלָּא בְּאֵשֶׁת אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר׃ (ויקרא כ) "מוֹת יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאֶפֶת", וְאוֹמֵר׃ (יחזקאל יז) "הָאִשָּׁה הַמְנָאֶפֶת תַּחַת אִישָׁהּ תִּקַּח אֶת זָרִים". **לֹא תִגְנֹב•** בְּגוֹנֵב נְפָשׁוֹת - הַכָּתוּב מְדַבֵּר. (ויקרא יט) "לֹא תִגְנֹבוּ", בְּגוֹנֵב מָמוֹן. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא זֶה בְּגוֹנֵב מָמוֹן, וּלְהַלָּן בְּגוֹנֵב נְפָשׁוֹת? אָמַרְתָּ׃ דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ. מַה "לֹא תִרְצָח", "לֹא תִנְאָף", מְדַבֵּר בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶם מִיתַת בֵּית־דִּין, אַף "לֹא תִגְנֹב", דָּבָר שֶׁחַיָּב עָלָיו מִיתַת בֵּית־דִּין (סנהדרין פו)◆

(יד) לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ׃ ס לֹא־תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ׃ פ

יד לֹא תַחְמֹד בֵּית חַבְרָךְ. לֹא תַחְמֹד אִתַּת חַבְרָךְ וְעַבְדֵּהּ וְאַמְתֵּהּ וְתוֹרֵהּ וַחֲמָרֵהּ וְכֹל דִּי לְחַבְרָךְ׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שבת פרשת יתרו, י"ז שבט, ה'תשד"מ)

הַטַּעַם לְמַה שֶׁעִנְיָן מַתַּן תּוֹרָה הָיָה בִּדְבָרִים פְּשׁוּטִים **דַּוְקָא**, מִשּׁוּם שֶׁהַמְשֶׁכַת הָעֶצֶם הִיא בִּדְבָרִים תַּחְתּוֹנִים וּפְשׁוּטִים בְּיוֹתֵר, הֵן בִּכְלָלוּת הָעוֹלָמוֹת, בָּעוֹלָם הֵכִי תַּחְתּוֹן שֶׁאֵין לְמַטָּה מִמֶּנּוּ, וְהֵן בָּעוֹלָם זֶה עַצְמוֹ, בִּדְבָרִים פְּשׁוּטִים שֶׁבּוֹ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יג־יד) לֹא תִרְצָח, לֹא תִנְאָף, לֹא תִגְנֹב. אָמַר, הִנֵּה צִוִּיתִיךָ לְהוֹדוֹת שֶׁאֲנִי בּוֹרֵא אֶת הַכֹּל בַּלֵּב וּבְמַעֲשֶׂה, וּלְכַבֵּד הָאָבוֹת בַּעֲבוּר שֶׁהֵם מִשְׁתַּתְּפִים בִּיְצִירָה, אִם כֵּן הַשֹּׁמֵר פֶּן תְּחַבֵּל מַעֲשֵׂה יָדַי "וְתִשְׁפֹּךְ דַּם הָאָדָם" אֲשֶׁר בָּרָאתִי לִכְבוֹדִי וּלְהוֹדוֹת לִי בְּכָל אֵלֶּה, **וְלֹא תִנְאָף** אֵשֶׁת רֵעֶךָ, כִּי תְּחַבֵּל עִנְיַן כְּבוֹד הָאָבוֹת לְכִפֹּר בָּאֱמֶת וּלְהוֹדוֹת בַּשֶּׁקֶר, כִּי לֹא יֵדְעוּ אֶת אֲבִיהֶם וַיִּתְּנוּ כְּבוֹדָם לְאַחֵר, כַּאֲשֶׁר יַעֲשׂוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה אוֹמְרִים לָעֵץ אָבִי אַתָּה (יִרְמְיָה ב׳, כ"ז), וְלֹא יֵדְעוּ אֲבִיהֶם שֶׁבְּרָאָם מֵאַיִן. וְאַחַר כֵּן הִזְהִיר **לֹא תִגְנֹב** נֶפֶשׁ, כִּי הוּא כְּמוֹ כֵן גּוֹרֵם כָּזֹאת, וְכֵן סֵדֶר הַמִּצְוֹת בְּחֻמְרָן וְעָנְשָׁן כָּךְ הוּא, אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה שְׁפִיכוּת דָּמִים, וְאַחֲרֵי כֵּן גִּלּוּי עֲרָיוֹת וְאַחַר כָּךְ הִזְהִיר גְּנֵבַת נֶפֶשׁ וְעֵדוּת שֶׁקֶר וְגֵזֶל. וּמִי שֶׁלֹּא יַחְמֹד לֹא יַזִּיק לְעוֹלָם לַחֲבֵרוֹ. וְהִנֵּה הִשְׁלִים כָּל מַה שֶׁאָדָם חַיָּב בְּשֶׁל חֲבֵרוֹ. וְאַחַר כֵּן יָבְאַר הַמִּשְׁפָּטִים בִּפְרָט, כִּי הַמִּתְחַיֵּב לַחֲבֵרוֹ בְּמִשְׁפָּט מִן הַמִּשְׁפָּטִים אִם לֹא יַחְמֹד וְלֹא יִתְאַוֶּה לְמַה שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ יְשַׁלֵּם מַה שֶּׁעָלָיו.

וְאָמַר ר"א כִּי אָחֹז הַכָּתוּב דֶּרֶךְ אֶרֶץ לֵאמֹר תְּחִלָּה **בֵּית רֵעֶךָ,** כִּי הַמַּשְׂכִּיל יַקְדִּים לִהְיוֹת לוֹ בַּיִת וְאַחֲרֵי כֵן "יִקַּח אִשָּׁה" לַהֲבִיאָהּ אֶל בֵּיתוֹ, וְאַחֲרֵי כֵן יִקְנֶה "עֶבֶד וְאָמָה". וּבְמִשְׁנַה תּוֹרָה הִזְכִּיר הָאִשָּׁה תְּחִלָּה, כִּי הַבַּחוּרִים יִתְאַוּוּ לְשֵׁאת אִשָּׁה תְּחִלָּה. אוֹ שֶׁחֻמְדַּת הָאִשָּׁה הָאסוּר הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶם. וְהִנֵּה עֶשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת חֻמְשָׁה בְּכְבוֹד הַבּוֹרֵא וַחֲמִשָּׁה לְטוֹבַת הָאָדָם, כִּי **כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ** כְּבוֹד הָאֵל, כִּי לִכְבוֹד הַבּוֹרֵא צִוָּה לְכַבֵּד הָאָב הַמִּשְׁתַּתֵּף בִּיְצִירָה, וְנִשְׁאֲרוּ חֲמִשָּׁה לָאָדָם בִּצְרָכוֹ וְטוֹבָתוֹ.

וְהִנֵּה הִזְכִּיר בִּקְצַת הַדִּבְּרוֹת גְּמוּלָם, וּבְקֻצָתָם לֹא הִזְכִּיר, כִּי בַּדִּבּוּר הַשֵּׁנִי **אֵל קַנָּא,** בַּשְּׁלִישִׁי **כִּי לֹא יְנַקֶּה,** בַּחֲמִישִׁי **לְמַעַן יַאֲרִיכוּן,** וְלֹא הִזְכִּיר בַּאֲחֵרִים עֹנֶשׁ אוֹ שָׂכָר. וְהָיָה זֶה, כִּי הַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים הָאַחֲרוֹנִים טוֹבַת הָאָדָם הֵם, וְהִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו. אֲבָל בַּעֲבוֹדָה זָרָה צָרִיךְ אַזְהָרַת עֹנֶשׁ לַחֹמֶר הַגָּדוֹל שֶׁבָּהּ, וְהוּא לִכְבוֹד הַבּוֹרֵא. וְהַנִּרְאֶה אֵלַי כִּי אָמַר **אֵל קַנָּא** עַל **לֹא יִהְיֶה לְךָ,** וְאָמַר **וְעֹשֶׂה חֶסֶד** עַל **אָנֹכִי,** כִּי הָעֹנֶשׁ יָבֹא עַל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְהַשָּׂכָר עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה. וְקַבָּלַת מַלְכוּת הָאֵל וְאַזְהָרַת עֲבוֹדַת זוּלָתוֹ עִנְיָן אֶחָד, וְהִשְׁלִים הַדָּבָר וְאַחַר כָּךְ הִזְהִיר

נקודות משיחות קודש ~ (ש״פ וארא, כ״ה טבת, מברכים החודש שבט, ה׳תשכ״ז)

הָאֱמוּנָה בַּה׳ הִיא הַיְסוֹד גַּם לַהַנְהָגָה הָרְאוּיָה בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר:

יְהוּדִי יָכוֹל לִטְעוֹן: מַהוּ הַהֶכְרֵחַ שֶׁקִּיּוּם הַמִּצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ יִהְיֶה מִצַּד צִוּוּי הַתּוֹרָה, וּבְאֹפֶן שֶׁקָּשׁוּר גַּם עִם הַהַנְהָגָה שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם?! - בִּשְׁלָמָא מִי שֶׁמִּצַּד טִבְעוֹ הוּא רַע וּמְשֻׁחָת, הֲרֵי הוּא זָקוּק לְמוֹרֶא מֵהַקָּבָּ״ה, וְהַבְטָחַת שָׂכָר בְּגַן־עֵדֶן, כְּדֵי לְהִתְנַהֵג כִּדְבָעֵי בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ; אֲבָל אִם הוּא רַק אָדָם רָגִיל, שֶׁגָּדֵל וְנִתְחַנֵּךְ בֵּין בְּנֵי תַּרְבּוּת (וְלֹא בֵּין חַיּוֹת טָרֶף), וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה אִם הוּא רַךְ לֵבָב, וּבַעַל מִדּוֹת טוֹבוֹת מִטֶּבַע תּוֹלַדְתּוֹ, הֲרֵי מִצַּד טִבְעוֹ יִתְנַהֵג בְּאֹפֶן דְּ״עֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בַּיִת, כִּי תִּרְאֶה עָרוֹם וְכִסִּיתוֹ״ (ישעי׳ נח, ז), לְלֹא צֹרֶךְ בְּצִוּוּי הַתּוֹרָה.

וְהַמַּעֲנֶה עַל זֶה - כְּפִי שֶׁלְּמֵדִים מֵהַהַפְטָרָה - שֶׁכַּאֲשֶׁר הָאָדָם מַרְגִּישׁ שֶׁאֵינוֹ זָקוּק לְאַף אֶחָד, וְיָכוֹל לְהַעֲמִיד עַל עַצְמוֹ וּלְהִתְנַהֵג כְּפִי טִבְעוֹ, הִנֵּה לְבַסּוֹף, כַּאֲשֶׁר הַדָּבָר יִפְגַּע בַּיֵּשׁוּת וּמְצִיאוּת שֶׁלּוֹ, הִנֵּה לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁלֹּא יִשְׁתַּדֵּל בְּטוֹבַת הַזּוּלַת (וְיִהְיֶה רַק ״מִשְׁעֻנָּת קָנֶה רָצוּץ״), אֶלָּא אַדְּרַבָּה, שֶׁיַּעֲשֶׂה הֵיפֶךְ הַטּוֹב כּוּ׳. וְהַיְנוּ, לְפִי שֶׁאָדָם קָרוֹב אֵצֶל עַצְמוֹ, וְחוֹשֵׁב עַל עַצְמוֹ יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר עַל הַזּוּלַת, וּבְמֶשֶׁךְ הַזְּמַן נַעֲשֶׂה יֵשׁ וּמְצִיאוּת יוֹתֵר (וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתוּב בַּתַּנְיָא (פרק יג) אֲפִילּוּ בְּנוֹגֵעַ לְ״בֵּינוֹנִי״, שֶׁ״מַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל הָרַע.. נִתְחַזֵּק יוֹתֵר בְּהֶמְשֵׁךְ הַזְּמַן שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ הַרְבֵּה בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וּשְׁאָר עִנְיְנֵי עוֹלָם־הַזֶּה״), וְעַד שֶׁרוֹצֶה לִכְבֹּשׁ אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְעַצְמוֹ, גַּם אִם בִּשְׁבִיל זֶה צָרִיךְ לִרְמּוֹת אֲחֵרִים כּוּ׳ (וְזֹאת - אֲפִילּוּ אִם בִּתְחִלָּה לֹא הָיָה שַׁיָּךְ לַאֲמִירַת שֶׁקֶר).

וְכָן הוּא בַּעֲשָׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, שֶׁגַּם הַדִּבְּרוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת, ״לֹא תִּגְנֹב״ וְ״לֹא תַחְמֹד וְגוֹ׳״, שֶׁהֵם עִנְיָנִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, יֵשׁ לְקַיְּמָם (לֹא מִצַּד טֶבַע הָאָדָם, אֶלָּא) מִצַּד צִוּוּי הַקָּבָּ״ה, כְּמוֹ הַמִּצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, וְכִמְדֻגָּשׁ בְּכָךְ שֶׁהֵם בָּאִים לְאַחֲרֵי ״אָנֹכִי גוֹ׳״ (ראה גם ׳תורת מנחם׳ כרך מג עמוד 400. ושם נסמן).

◆ שבת קודש כ׳ שבט ◆

(טו) **וְכָל־הָעָם רֹאִים אֶת־הַקּוֹלֹת וְאֶת־הַלַּפִּידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת־הָהָר עָשֵׁן וַיַּרְא הָעָם וַיָּנֻעוּ וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק:**

טו **וְכָל עַמָּא חָזְן יָת קָלַיָּא וְיָת בָּעוּרַיָּא וְיָת קַל שׁוֹפָרָא וְיָת טוּרָא תָּגֵן וַחֲזָא עַמָּא וְזָעוּ וְקָמוּ מֵרָחִיק:**

רש״י ◄**וְכָל הָעָם רוֹאִים•** מְלַמֵּד שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם אֶחָד סוּמָא. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם אִלֵּם? — תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וַיַּעֲנוּ כָל הָעָם״, וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם חֵרֵשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע״ (מכילתא)• **רוֹאִים אֶת הַקּוֹלוֹת•** רוֹאִין אֶת הַנִּשְׁמָע, שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לִרְאוֹת בְּמָקוֹם אַחֵר (שם)• **אֶת הַקּוֹלוֹת•** הַיּוֹצְאִין מִפִּי הַגְּבוּרָה• **וַיָּנֻעוּ•** (שם) אֵין נוּעַ אֶלָּא זִיעַ• **וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק•** (שם) הָיוּ נִרְתָּעִין לַאֲחוֹרֵיהֶם שְׁנֵים עָשָׂר מִיל, כְּאֹרֶךְ מַחֲנֵיהֶם, וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת בָּאִין וּמְסִיעִין אוֹתָן לְהַחֲזִירָן, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים סח) ״מַלְכֵי צְבָאוֹת יִדֹּדוּן יִדֹּדוּן״•

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

עַל הָעוֹבֵר, וְהִבְטִיחַ בְּשָׂכָר עַל הָעוֹשֶׂה. וְהַזְהִיר בִּשְׁבוּעַת שָׁוְא בְּעֹנֶשׁ **לֹא יְנַקֶּה,** וְלֹא הִזְכִּיר בְּשַׁבָּת גְּמוּל כְּלָל, וְלֹא אָמַר עַל הַמְחַלֵּל הַשַּׁבָּת עֹנֶשׁ הַכָּרֵת אוֹ עֹנֶשׁ אַחֵר זוּלָתוֹ, וְלֹא הִזְכִּיר שָׂכָר עַל הַשּׁוֹמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהַשַּׁבָּת נִכְלָל בִּשְׁתֵּי מִצְוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, כִּי הַשּׁוֹמֵר שַׁבָּת מֵעִיד עַל מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית וּמוֹדֶה בְּמִצְוַת **אָנֹכִי,** וְהַמְחַלְּלוֹ מַכְחִישׁ בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית וּמוֹדֶה בְּקַדְמוּת הָעוֹלָם לְהַכְחִישׁ בְּמִצְוַת **אָנֹכִי,** וְהִנֵּה הוּא בִּכְלַל **אֵל קַנָּא פֹּקֵד,** וּבִכְלַל **וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים.** וּבַדִּבּוּר הַחֲמִישִׁי בִּכְבוֹד הָאָבוֹת הִזְכִּיר שָׂכָר כִּי הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה.

וְהַנִּרְאָה בְּמִכְתַּב הַלּוּחוֹת שֶׁהָיוּ הַה׳ רִאשׁוֹנוֹת בְּלוּחַ אֶחָד שֶׁהֵם כְּבוֹד הַבּוֹרֵא כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְתִּי, וְהַה׳ הַשְּׁנִיּוֹת בְּלוּחַ אֶחָד, שֶׁיִּהְיוּ חָמֵשׁ חָמֵשׁ כְּנֶגֶד חָמֵשׁ, כְּעִנְיַן שֶׁהִזְכִּירוּ בְּסֵפֶר יְצִירָה (ט״ז, ג׳.) בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת בְּלִי מָה כְּמִסְפַּר עֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹת, ה׳ כְּנֶגֶד חָמֵשׁ, וּבְרִית יָחִיד מְכֻוָּנֶת בָּאֶמְצַע (שם). וּמִזֶּה יִתְבָּרֵר לְךָ לָמָּה הָיוּ שְׁתַּיִם, כִּי עַד **כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ** הוּא כְּנֶגֶד תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, וּמִכָּאן וָאֵילָךְ כְּנֶגֶד תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. וְנִרְאֶה שֶׁלָּזֶה רָמְזוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל (שמו״ר מ״א, ז׳.) שֶׁאָמְרוּ שְׁתֵּי לוּחוֹת כְּנֶגֶד שָׁמַיִם וָאָרֶץ וּכְנֶגֶד חָתָן וְכַלָּה וּכְנֶגֶד שְׁנֵי שׁוּשְׁבִינִין וּכְנֶגֶד שְׁנֵי עוֹלָמִים. וְכָל זֶה רָמְזוּ אֶחָד, וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין הַסּוֹד. תורה טו

(טו־טז) וְכָל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלוֹת. **וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה.** דַּעַת הַמְפָרְשִׁים (הראב״ע) שֶׁהָיָה זֶה אַחַר מִתַּן תּוֹרָה, וְהוּא שֶׁאָמַר **וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ הֵן הֶרְאָנוּ ה׳ אֱלֹהֵינוּ וְגוֹ׳ אִם יֹסִפִים אֲנַחְנוּ לִשְׁמֹעַ אֶת קוֹל ה׳ עוֹד וָמָתְנוּ** וְגוֹ׳ (דברים ה׳, כ״–כ״ב.). וְאֵין כֵּן דַּעְתִּי, בַּעֲבוּר שֶׁאָמַר בְּכָאן: **וְאַל יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים,** וְלֹא אָמַר ״עוֹד״, וּמֹשֶׁה אָמַר בְּכָאן **אַל תִּירָאוּ,** וְשָׁם נֶאֱמַר **הֵיטִיבוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ** (שם ה׳, כ״ה.). וְעוֹד, כִּי בְּכָאן לֹא סִפֵּר שֶׁיִּפַּחֲדוּ רַק מִן הַקּוֹלוֹת וְהַלַּפִּידִים וּמִן הָהָר שֶׁהוּא עָשֵׁן, וְשָׁם פָּחֲדוּ מִדִּבּוּר הַשְּׂכִינָה, שֶׁאָמְרוּ **כִּי מִי כָל בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ כָּמֹנוּ וַיֶּחִי** (שם ה׳, כ״ג.). וְעוֹד, כִּי

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שבת פרשת יתרו, י״ז שבט, ה׳תשד״מ)

קֹדֶם לְכָל הַוָּיָה וְהִתְהַוּוּת צָרִיךְ לִהְיוֹת הַהֶעְדֵּר, וּכְמוֹ עִנְיָן הַצִּמְצוּם שֶׁבִּשְׁבִיל הַגִּלּוּי. דְּזֶהוּ גַּם־כֵּן עִנְיָן הַחֲרָדָה עַל־יְדֵי הַקּוֹלוֹת וּבְרָקִים שֶׁהָיוּ בְּמַתַּן תּוֹרָה (שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן וַיַּרְא הָעָם וַיָּנוּעוּ גו׳, עִנְיָן הַחֲרָדָה), שֶׁזֶּהוּ הַהֶעְדֵּר הַקּוֹדֵם אֶל הַהַוָּיָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ בִּבְחִינַת בִּטּוּל שֶׁיּוּכְלוּ לְקַבֵּל אֶת גִּלּוּי הָעַצְמוּת בְּמַתַּן תּוֹרָה. שֶׁהֶעְדֵּר זֶה הוּא הַהֶכְנָה וְהַכְּלִי לְהַמְשָׁכַת הָעֶצֶם, שֶׁהוּא הַהַוָּיָה הָאֲמִתִּית.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בְּכָאן אָמַר (פסוק י״ח) **וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל,** וְלֹא אָמַר שֶׁבָּא בְּתוֹכוֹ.

וְהַנָּכוֹן בְּעִינַי בְּפָרָשָׁה וּבְסִדּוּר הָעִנְיָן,

כִּי **וְכָל הָעָם רֹאִים וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה** הָיָה קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה, וּמִתְּחִלָּה הִזְכִּיר כַּסֵּדֶר כָּל דִּבְרֵי הָאֱלֹהִים מַה שֶּׁצִּוָּה לְמֹשֶׁה "בְּהַגְבָּלַת הָהָר וְאַזְהָרַת הָעָם וַעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת", וְעַתָּה חָזַר וְהִזְכִּיר דִּבְרֵי הָעָם אֶל מֹשֶׁה וְאָמַר כִּי מֵעֵת שֶׁרָאוּ אֶת הַקּוֹלוֹת וְאֶת הַלַּפִּידִים **נָעוּ** לְאָחוֹר **וְעָמְדוּ מֵרָחוֹק** יוֹתֵר מִגְּבוּל הָהָר אֲשֶׁר הִגְבִּיל מֹשֶׁה.

וְהַסֵּדֶר בַּדְּבָרִים, כִּי **בִּבֹּקֶר הָיוּ קוֹלוֹת** (לעיל י״ט, ט״ז.) **וּבְרָקִים וְקוֹל שׁוֹפָר חָזָק** (לעיל י״ט, ט״ז.) וַעֲדַיִן לֹא יָרְדָה שְׁכִינָה, כְּעִנְיָן וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק מְפָרֵק הָרִים מֹשֵׁבֵר סְלָעִים לִפְנֵי ה׳ לֹא בָרוּחַ ה׳ (מלכים־א׳ י״ט, י״א.), **וְחָרְדוּ הָעָם בַּמַּחֲנֶה** בִּמְקוֹם תַּחֲנוֹתָם (לעיל י״ט, ט״ז.), וּמֹשֶׁה חִזֵּק לִבָּם **וְהוֹצִיאָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר** (שם פסוק י״ז.), וּבִהְיוֹתָם שָׁם בְּתַחְתִּית הָהָר מְצַפִּים וּמִתְיַצְּבִים **יָרַד ה׳ עַל הָהָר בָּאֵשׁ** (שם פסוק י״ח.), **וַיַּעַל עָשָׁן עַד לֵב הַשָּׁמַיִם חשך עָנָן וַעֲרָפֶל** (דברים ד׳, י״א.), **וְחָרַד הָהָר** עַצְמוֹ וְנִזְדַּעְזַע (לעיל י״ט, י״ח.) כַּאֲשֶׁר יַעֲשׂוּ בָּרַעַשׁ הַנִּקְרָא "זַלְזָלָה" אוֹ יוֹתֵר מִכֵּן. וְכֵן כָּתוּב, הָהָרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי צֹאן (תהלים קי״ד, ד׳.), וְאֵינֶנּוּ מָשָׁל, כַּאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ מָשָׁל הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר (שם פסוק ג׳.), **וְנִתְחַזֵּק קוֹל הַשּׁוֹפָר מְאֹד** (לעיל י״ט, י״ט.), אָז **רָאוּ הָעָם וַיָּנוּעוּ** לְאָחוֹר **וַיַּעַמְדוּ מֵרָחוֹק** (כאן) יוֹתֵר מִן הַגְּבוּל, וְאָז **אָמְרוּ אֵלָיו** כֻּלָּם **שֶׁלֹּא יְדַבֵּר עִמָּהֶם הָאֱלֹהִים** כְּלָל פֶּן יָמוּתוּ, כִּי בַּמַּרְאֶה נֶהֱפְכוּ צִירֵיהֶם עֲלֵיהֶם וְלֹא עָצְרוּ כֹּחַ (ע״פ דניאל י׳, ט״ז.), וְאִם יִשְׁמְעוּ הַדִּבּוּר **יָמוּתוּ,** וּמֹשֶׁה חִזְּקָם וְאָמַר לָהֶם: **אַל תִּירָאוּ** (פסוק י״ז.), וְשָׁמְעוּ אֵלָיו **וַיַּעֲמֹד הָעָם מֵרָחוֹק** בְּמַעֲמָדָם (פסוק י״ח.), כִּי לֹא רָצוּ בְּכָל דְּבָרָיו לְהִתְקָרֵב אֶל הַגְּבוּל, **וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל** (שם), לֹא בָּא בְּתוֹכוֹ, וְאָז דִּבֵּר אֱלֹהִים עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת. וְאַחַר עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת לֹא הִזְכִּיר כָּאן מַה שֶּׁאָמְרוּ הַזְּקֵנִים לְמֹשֶׁה, כִּי רָצָה לְבָאֵר כְּסֵדֶר הַמִּצְוֹת וְהַמִּשְׁפָּטִים, אֲבָל בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה (דברים ה׳, כ׳.) הִזְכִּיר מֹשֶׁה כִּי אַחֲרֵי הַדִּבְּרוֹת קָרְבוּ אֵלָיו כָּל רָאשֵׁי שִׁבְטֵיהֶם וְזִקְנֵיהֶם וְאָמְרוּ לוֹ **אִם יֹסִפִים אֲנַחְנוּ לִשְׁמֹעַ אֶת קוֹל ה׳ אֱלֹהֵינוּ עוֹד וָמָתְנוּ** (שם פסוק כ״ב.), כִּי שִׁעַרְנוּ בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ "שֶׁלֹּא נוּכַל עוֹד לְסִבֹּל מַשָּׂא דִּבֵּר ה׳ אֱלֹהִים", כִּי חָשְׁבוּ שֶׁיִּרְצֶה הָאֱלֹהִים לְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כָּל הַמִּצְוֹת, וּלְכָךְ אָמְרוּ **קְרַב אַתָּה וּשְׁמָע אֵת כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר ה׳ אֱלֹהֵינוּ וְאַתָּ תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ** (שם ה׳, כ״ד.), וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוֹדָה לְדִבְרֵיהֶם וְאָמַר: **הֵיטִיבוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ** (דברים ה׳, כ״ה.), כִּי כֵּן הָיָה הַחֵפֶץ לְפָנָיו שֶׁלֹּא יִשְׁמִיעֵם רַק עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, "וְהַיִּרְאָה יִשְׁרָה לְפָנָיו".

וַיָּנָעוּ. עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (מכילתא כאן) אֵין נוּעַ בְּכָאן אֶלָּא "זִיעַ", וְכֵן הוּא אוֹמֵר: נוֹעַ תְּנוּעַ אֶרֶץ כַּשִּׁכּוֹר (ישעיה כ״ד, כ׳.), וְאִם כֵּן יֹאמַר כִּי נִזְדַּעְזְעוּ, וּמִפַּחְדָּם חָזְרוּ עוֹד לְאָחוֹר **וְעָמְדוּ מֵרָחוֹק.** וְעַל דַּעַת בַּעֲלֵי הַפְּשָׁט **וַיָּנוּעוּ** "שֶׁנָּעוּ" מִמְּקוֹמָם לְאַחוֹרֵיהֶם **וְעָמְדוּ מֵרָחוֹק,** מִלְּשׁוֹן: נָע וָנָד תִּהְיֶה בָאָרֶץ (בראשית ד׳, י״ד.), וְכֵן: וַיְנִיעֵם בַּמִּדְבָּר (במדבר ל״ב, י״ג.).

וְאַל יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים. הִשְׁגִּיחַ הָרַב בְּמוֹרֵה הַנְּבוֹכִים (ב׳, ל״ג.) בְּאָנְקְלוֹס שֶׁתִּרְגֵּם **וְאַל יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים:** "וְלָא יִתְמַלֵּל עִמָּנָא מִן קֳדָם ה׳", וְלֹא עָשָׂה כֵּן בִּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת, כִּי תִּרְגֵּם וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה (לעיל כ׳, א׳.) וּמַלִּיל ה׳, וְכֵן בְּכָל מָקוֹם וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה וּמַלִּיל ה׳, וְהַטַּעַם אֶצְלוֹ כִּי הַדִּבּוּר הָרִאשׁוֹן אע״פ שֶׁשָּׁמְעוּהוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֵין מַעֲלָתָם בּוֹ כְּמַעֲלַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. וְאִם כֵּן כְּדַעְתּוֹ לָמָּה תִּרְגֵּם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם (להלן פסוק י״ט.) מַלִּילִית עִמְּכוֹן, וְהָיָה לוֹ לוֹמַר: אִתְמַלִּיל מִן קֳדָמַי עִמְּכוֹן, וְכֵן בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה, אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר ה׳ אֶל כָּל קְהַלְכֶם (דברים ה׳, י״ט.) תִּרְגֵּם אוֹתוֹ, מַלִּיל ה׳, וְכֵן אָמְרוּ הֵם, וְאֶת קוֹלוֹ שָׁמַעְנוּ (שם פסוק כ״א.), וְתִרְגֵּם יָת קָל מֵימְרֵיהּ שְׁמַעְנָא יוֹמָא דֵּין חֲזֵינָא אֲרֵי יְמַלֵּל ה׳ עִם אֱנָשָׁא, וְכֵן: פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה׳ עִמָּכֶם (שם פסוק ד׳.) מַלִּיל ה׳, וְעוֹד, שֶׁהֲרֵי תִּרְגֵּם וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֻנוּ בְקוֹל (לעיל י״ט, י״ט.) וּמִן קֳדָם ה׳ מִתְעֲנֵי לֵיהּ בְּקָל, וּכְבָר בָּא בְּלִשׁוֹן הַתּוֹרָה כֵּן בְּמֹשֶׁה עַצְמוֹ, וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו (במדבר ז׳, פ״ט.), וְתִרְגּוּמוֹ מִתְמַלֵּל, וְכֵן: יֵרֵד עִמּוּד הֶעָנָן וְעָמַד פֶּתַח הָאֹהֶל וְדִבֶּר עִם מֹשֶׁה (להלן ל״ג, ט׳.): מִתְמַלֵּל.

אֲבָל הַטַּעַם לְאָנְקְלוֹס מְבֹאָר, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בְּכָל מַתַּן תּוֹרָה דִּבּוּר הַשֵּׁם לְיִשְׂרָאֵל רַק **מִתּוֹךְ הָאֵשׁ** (דברים ה׳, כ״א.), וּמִן הָאֵשׁ שָׁמְעוּ, וְהוּא מַה שֶּׁהִשִּׂיגוּ הֵם, וְכֵן **כִּי מִן הַשָּׁמַיִם** (להלן פסוק י״ט.) עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת: "מִתּוֹךְ הַשָּׁמַיִם", וְהוּא מִתּוֹךְ הָאֵשׁ בְּשָׁוֶה, וּכְבָר נִתְבָּאֵר עִנְיָנוֹ (לעיל י״ט, כ׳.). וְהִנֵּה כְּשֶׁרָאָה אָנְקְלוֹס בְּכָאן **וְאַל יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים** שֶׁלֹּא הֻזְכַּר בּוֹ מְחִצָּה, לֹא רָאָה לְתַרְגֵּם בּוֹ "וְלָא יִמְלֵל עִמָּנָא ה׳", וְאֵין בִּלְשׁוֹנוֹ כִּנּוּי לְמִלַּת **אֱלֹהִים,** וּלְכָךְ שָׁלַל בְּכָאן מֵהֶם הַדִּבּוּר מַמָּשׁ.

וּמִן הַמִּפְלָא בְּחָכְמַת אָנְקְלוֹס שֶׁלֹּא הִזְכִּיר בְּמַעֲמַד הַר סִינַי "יְקָרָא דַה״" אוֹ "מֵימְרָא דַה״", וְתִרְגֵּם הָא אֲנָא מִתְגְּלִי לָךְ (לעיל י״ט, ט׳.), יִתְגְּלִי ה׳ לְעֵינֵי כָל עַמָּא עַל טוּרָא דְסִינַי (שם פסוק י״א.), דְּאִיתְגְּלִי עֲלוֹהִי (שם פסוק י״ח.), וְאִתְגְּלִי ה׳ עַל טוּרָא דְסִינַי (שם פסוק כ׳.), וְלֹא תִּרְגֵּם "וְאִיתְגְּלִי יְקָרָא דַה״" כַּאֲשֶׁר הוּא מְתַרְגֵּם תְּחִלָּה הַר הָאֱלֹהִים טוּרָא דְאִיתְגְּלִי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַה׳ (לעיל ג׳, א׳.), כֵּן עָשָׂה בְּכָל מָקוֹם שֶׁהִזְכִּיר הַשֵּׁם הַמְיֻחָד בִּירִידָה הַזֹּאת, אֲבָל כַּאֲשֶׁר יַזְכִּיר הַכָּתוּב אֱלֹהִים תִּרְגֵּם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים (לעיל י״ט, י״ז.) לְקַדְמוּת מֵימְרָא

(טז) וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר־אַתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאַל־יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן־נָמוּת:

טז וַאֲמָרוּ לְמֹשֶׁה מַלֵּל אַתְּ עִמָּנָא וּנְקַבֵּל וְלָא יִתְמַלֵּל עִמָּנָא מִן קֳדָם יְיָ דִּילְמָא נְמוּת:

(יז) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ כִּי לְבַעֲבוּר נַסּוֹת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים וּבַעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל־פְּנֵיכֶם לְבִלְתִּי תֶחֱטָאוּ:

יז וַאֲמַר מֹשֶׁה לְעַמָּא לָא תִדְחֲלוּן אֲרֵי בְּדִיל לְנַסָּאָה יָתְכוֹן אִתְגְּלִי לְכוֹן יְקָרָא דַיְיָ וּבְדִיל דִּתְהֵי דַחֲלְתֵּהּ עַל אַפֵּיכוֹן בְּדִיל דְּלָא תְחוּבוּן:

רש״י◄ לְבַעֲבוּר נַסּוֹת אֶתְכֶם • לְגַדֵּל אֶתְכֶם בָּעוֹלָם, שֶׁיֵּצֵא לָכֶם שֵׁם בָּאֻמּוֹת שֶׁהוּא בִּכְבוֹדוֹ נִגְלָה עֲלֵיכֶם. נַסּוֹת • לְשׁוֹן הֲרָמָה וּגְדֻלָּה, כְּמוֹ: (ישעיה סב) ״הָרִימוּ נֵס״, (שם מט) ״אָרִים נִסִּי״, (שם ל) ״וְכַנֵּס עַל הַגִּבְעָה״, שֶׁהוּא זָקוּף. וּבַעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ • עַל־יְדֵי שֶׁרְאִיתֶם אוֹתוֹ יָרוּי וּמְאֻיָּם, תֵּדְעוּ כִּי אֵין זוּלָתוֹ וְתִירְאוּ מִפָּנָיו.

(יח) וַיַּעֲמֹד הָעָם מֵרָחֹק וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל־הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר־שָׁם הָאֱלֹהִים: ס

יח וְקָם עַמָּא מֵרַחִיק וּמֹשֶׁה קָרֵב לְצַד אַמִּיטְתָּא דִּתַמָּן יְקָרָא דַיְיָ:

רש״י◄ נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל • לִפְנִים מִשָּׁלֹשׁ מְחִצּוֹת: חֹשֶׁךְ, עָנָן וַעֲרָפֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהָהָר בּוֹעֵר בָּאֵשׁ עַד־לֵב הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל״. עֲרָפֶל הוּא עַב הֶעָנָן, שֶׁאָמַר לוֹ: ״הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן״.

(יט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן־הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם:

יט וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּדֵנָן תֵּימַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אַתּוּן חֲזִתּוּן אֲרֵי מִן שְׁמַיָּא מַלֵּילִית עִמְּכוֹן:

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

דה׳, וְתִרְגֵּם בָּא הָאֱלֹהִים (לְהַלֵּן פָּסוּק י״ז.) יִתְגְּלִי לְכוֹן יְקָרָא דַה׳, וְלֹא אָמַר יִתְגְּלִי לְכוֹן ה׳, דְּתַמָּן יְקָרָא דַה׳ (שָׁם פָּסוּק י״ח.), וְכֵן אָמַר וּמִן קֳדָם ה׳ מִתְעֲנֵי לֵיהּ בְּקַל (לְעֵיל י״ט, י״ט.), וְכָל זֶה מְבֹאָר וּמְפֹרָשׁ לְמִי שֶׁיִּשְׂכִּיל דְּבָרֵינוּ הַמְפֹרָשִׁים לְמַעְלָה (י״ט, כ׳.). וְכֵן רָאִיתִי בְּנִסְחָאוֹת מְדֻקְדָּקוֹת וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל הַר הָאֱלֹהִים (לְהַלֵּן כ״ד, י״ג.): וּסְלִיק מֹשֶׁה לְטוּרָא דַה׳, כִּי אַחֲרֵי מַתַּן תּוֹרָה יֹאמַר כֵּן, וּכְתִיב וַיִּסְעוּ מֵהַר ה׳ (בְּמִדְבַּר י׳, ל״ג.). תורה יז

(יז) כִּי לְבַעֲבוּר נַסּוֹת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים. לְגַדֵּל אֶתְכֶם בָּעוֹלָם שֶׁיֵּצֵא לָכֶם שֵׁם בַּגּוֹיִם שֶׁהוּא בִּכְבוֹדוֹ נִגְלָה עֲלֵיכֶם. **נַסּוֹת,** לְשׁוֹן ״הֲרָמָה וּגְדֻלָּה״, כְּמוֹ: הָרִימוּ נֵס (יְשַׁעְיָה ס״ב, י׳.), וְכַנֵּס עַל הַגִּבְעָה (שָׁם ל׳, י״ז.), שֶׁהוּא זָקוּף, לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן. אֲבָל יִתְּכֵן שֶׁיֹּאמַר, **כִּי לְבַעֲבוּר** הַרְגִּילְכֶם בֶּאֱמוּנָתוֹ **בָּא הָאֱלֹהִים,** שֶׁכֵּיוָן שֶׁהָרְאָה לָכֶם גְּלוּי הַשְּׁכִינָה נִכְנְסָה אֱמוּנָתוֹ בִּלְבַבְכֶם לְדָבְקָה בּוֹ, וְלֹא תִפְרֹד נַפְשְׁכֶם מִמֶּנָּה לְעוֹלָם, **וּלְמַעַן תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פְּנֵיכֶם** בִּרְאוֹתְכֶם כִּי הוּא לְבַדּוֹ הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וְתִירְאוּן מִמֶּנּוּ יִרְאָה גְּדוֹלָה. אוֹ יֹאמַר, שֶׁתִּהְיֶה **עַל פְּנֵיכֶם** יִרְאַת הָאֵשׁ הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת **וְלֹא תֶחֱטָאוּ** מִיִּרְאַתְכֶם מִמֶּנָּה. וְיִהְיֶה הַלָּשׁוֹן מִן וַיֹּאֶל לָלֶכֶת כִּי לֹא נִסָּה, וַיֹּאמַר דָּוִד אֶל שָׁאוּל לֹא אוּכַל לָלֶכֶת בָּאֵלֶּה כִּי לֹא נִסִּיתִי (שְׁמוּאֵל־א׳ י״ז, ל״ט.), כְּעִנְיַן ״רְגִילוּת״.

וְהָרֵב אָמַר בְּמוֹרֶה הַנְּבוֹכִים (ג׳, כ״ד.) כִּי אָמַר לָהֶם **אַל תִּירָאוּ,** כִּי זֶה אֲשֶׁר רְאִיתֶם הָיָה שֶׁכְּשֶׁנִּסָּה ה׳ אֱלֹהִים אֶתְכֶם לְהוֹדִיעַ עֵרֶךְ אֱמוּנַתְכֶם, וְיִשְׁלַח לָכֶם נְבִיא שֶׁקֶר שֶׁיִּרְצֶה לִסְתֹּר מַה שֶּׁשָּׁמַעְתֶּם, לֹא תִּמְעַד אֲשׁוּרֵיכֶם לְעוֹלָם מִדֶּרֶךְ הָאֱמֶת, כִּי כְּבָר רְאִיתֶם הָאֱמֶת בְּעֵינֵיכֶם. וְאִם כֵּן יֹאמַר, בַּעֲבוּר ״שֶׁיּוּכַל לְנַסּוֹת אֶתְכֶם״ לָעָתִיד **בָּא הָאֱלֹהִים** עַתָּה כְּדֵי שֶׁתִּהְיוּ עוֹמְדִים לוֹ בְּכָל נִסָּיוֹן. **וְעַל** דַּעְתִּי הוּא ״נִסָּיוֹן מַמָּשׁ״. יֹאמַר, הִנֵּה רָצָה הָאֱלֹהִים לְנַסּוֹתְכֶם הֲתִשְׁמְרוּ מִצְוֹתָיו כִּי הוֹצִיא מִלִּבְּכֶם כָּל סָפֵק, וּמֵעַתָּה יִרְאָה הֲיֶשְׁכֶם אוֹהֲבִים אוֹתוֹ וְאִם תַּחְפְּצוּ בּוֹ וּבְמִצְוֹתָיו. וְכֵן כָּל לְשׁוֹן נִסָּיוֹן בְּחִינָה, לָלֶכֶת בָּאֵלֶּה כִּי לֹא נִסִּיתִי (שְׁמוּאֵל־א׳ י״ז, ל״ט.), לֹא בָּחַנְתִּי נַפְשִׁי מֵעוֹלָם לָלֶכֶת בָּהֶם. וְיִתְּכֵן שֶׁיִּהְיֶה הַנִּסָּיוֹן הַזֶּה בְּטוֹבָה, כִּי הָאָדוֹן כַּעַם יְנַסֶּה עַבְדּוֹ בַּעֲבוּדָה קָשָׁה לָדַעַת אִם יִסְבְּלֶנָּה לְאַהֲבָתוֹ, וּפַעַם יֵיטִיב עִמּוֹ לָדַעַת אִם יִגְמֹל אוֹתוֹ בְּטוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה עִמּוֹ לְהוֹסִיף לַאֲדוֹנָיו עֲבוֹדָה וְכָבוֹד, כְּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים (שמו״ר ל״א, כ׳.) אַשְׁרֵי אָדָם שֶׁעוֹמֵד בְּנִסְיוֹנָיו, שֶׁאֵין לְךָ בְּרִיָּה שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְנַסֶּה אוֹתָהּ, הֶעָשִׁיר מְנַסֶּה אוֹתוֹ אִם תְּהֶיָה יָדוֹ פְּתוּחָה לַעֲנִיִּים, הָעָנִי מְנַסֶּה אוֹתוֹ אִם יוּכַל לְקַבֵּל יִסּוּרִין וְכוּ׳. וּלְכָךְ אָמַר הַכָּתוּב הֵטִיב לָכֶם הָאֱלֹהִים לְהַרְאוֹתְכֶם אֶת כְּבוֹדוֹ, אֲשֶׁר לֹא עָשָׂה כֵּן לְכָל גּוֹי, ״לְנַסּוֹתְכֶם״ אִם תִּגְמְלוּ לְפָנָיו כַּטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּכֶם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם נַחֲלָה, כְּעִנְיָן שֶׁאָמַר הַלְּהִ׳ תִּגְמְלוּ זֹאת (דְּבָרִים ל״ב, ו׳.), וְאָמַר רַק אֶתְכֶם יָדַעְתִּי מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה עַל כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֵת כָּל עֲוֹנֹתֵיכֶם (עָמוֹס ג׳, ב׳.), כִּי הָעַמִּים אֵינָם חַיָּבִים לִי כָּכֶם אֲשֶׁר יָדַעְתִּי אֶתְכֶם פָּנִים בְּפָנִים. תורה יח

רש״י◄ **כֹּה תֹאמַר•** בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה. **אַתֶּם רְאִיתֶם•** יֵשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּין מַה שֶּׁאָדָם רוֹאֶה, לְמַה שֶּׁאַחֵרִים מְשִׂיחִין לוֹ: שֶׁמַּה שֶּׁאַחֵרִים מְשִׂיחִין לוֹ, פְּעָמִים שֶׁלִּבּוֹ חָלוּק מִלְּהַאֲמִין. **כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי•** וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר: ״וַיֵּרֶד ה׳ עַל הַר סִינַי״. בָּא הַכָּתוּב הַשְּׁלִישִׁי וְהִכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם (דברים ד): ״מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת קוֹלוֹ לְיַסְּרֶךָ וְעַל הָאָרֶץ הֶרְאֲךָ אֶת אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה״: כְּבוֹדוֹ בַּשָּׁמַיִם, וְאִשּׁוֹ וּגְבוּרָתוֹ עַל הָאָרֶץ. (מכילתא) דָּבָר אַחֵר: הִרְכִּין הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְהִצִּיעָן עַל הָהָר, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (תהלים יח) ״וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרֶד״.

(כ) **לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם:**

כ לֹא תַעְבְּדוּן קֳדָמַי דַּחֲלָן דְּכַסַף וְדַחֲלָן דְּדַהַב לָא תַעְבְּדוּן לְכוֹן:

רש״י◄ **לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי•** לֹא תַעֲשׂוּן דְּמוּת שַׁמְּשֵׁי הַמְשַׁמְּשִׁים לְפָנַי בַּמָּרוֹם. (מכילתא). **אֱלֹהֵי כֶסֶף•** בָּא לְהַזְהִיר עַל הַכְּרוּבִים שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה לַעֲמֹד אִתִּי שֶׁלֹּא יִהְיוּ שֶׁל כֶּסֶף, שֶׁאִם שִׁנִּיתֶם לַעֲשׂוֹתָם שֶׁל כֶּסֶף, הֲרֵי הֵן לְפָנַי כֵּאלֹהוּת. **וֵאלֹהֵי זָהָב•** בָּא לְהַזְהִיר שֶׁלֹּא יוֹסִיף עַל שְׁנַיִם: שֶׁאִם עָשִׂיתָ אַרְבָּעָה, הֲרֵי הֵן לְפָנַי כֵּאלֹהֵי זָהָב. **לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם•** לֹא תֹּאמַר: הֲרֵינִי עוֹשֶׂה כְּרוּבִים בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, כְּדֶרֶךְ שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה בְּבֵית עוֹלָמִים, לְכָךְ נֶאֱמַר: ״לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם״.

(כא) **מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה־לִּי וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת־עֹלֹתֶיךָ וְאֶת־שְׁלָמֶיךָ אֶת־צֹאנְךָ וְאֶת־בְּקָרֶךָ בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת־שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ:**

כא מַדְבַּח אַדְמְתָא תַּעְבֵּד קֳדָמַי וּתְהֵי דַּבַּח עֲלוֹהִי יָת עֲלָוָתָךְ וְיָת נִכְסַ קוּדְשָׁךְ מִן עָנָךְ וּמִן תּוֹרָךְ בְּכָל אַתְרָא דִּי אַשְׁרֵי יָת שְׁכִנְתִּי לְתַמָּן אֶשְׁלַח בִּרְכָתִי לָךְ וֶאֱבָרְכִנָּךְ:

רש״י◄ **מִזְבַּח אֲדָמָה•** מְחֻבָּר בָּאֲדָמָה שֶׁלֹּא יִבְנֶנּוּ עַל גַּבֵּי עַמּוּדִים, אוֹ עַל גַּבֵּי כָּפִיס (נִסְחָה אַחֶרֶת: בָּסִיס) (מכילתא). דָּבָר אַחֵר: שֶׁהָיָה מְמַלֵּא אֶת חֲלַל מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲדָמָה בִּשְׁעַת חֲנִיָּתָן. **תַּעֲשֶׂה לִּי•** שֶׁתְּהֵא תְּחִלַּת עֲשִׂיָּתוֹ לִשְׁמִי. **וְזָבַחְתָּ עָלָיו•** אֶצְלוֹ, כְּמוֹ: (במדבר ב) ״וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה״ (מכילתא). אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא עָלָיו מַמָּשׁ? תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל מִזְבַּח ה׳ אֱלֹהֶיךָ״, וְאֵין שְׁחִיטָה בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ (זבחים נח). **אֶת עֹלֹתֶיךָ וְאֶת־שְׁלָמֶיךָ•** אֲשֶׁר מִצֹּאנְךָ וּמִבְּקָרֶךָ. **אֶת־צֹאנְךָ וְאֶת־בְּקָרֶךָ•** פֵּרוּשׁ לְ״אֶת עֹלֹתֶיךָ וְאֶת־שְׁלָמֶיךָ״. **בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת־שְׁמִי•** אֲשֶׁר אֶתֵּן לְךָ רְשׁוּת לְהַזְכִּיר שֵׁם הַמְּפֹרָשׁ שֶׁלִּי, שָׁם ׳אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ׳, אַשְׁרֵה שְׁכִינָתִי עָלֶיךָ. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁלֹּא נִתַּן רְשׁוּת לְהַזְכִּיר שֵׁם הַמְּפֹרָשׁ אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁהַשְּׁכִינָה בָּאָה שָׁם, וְזֶהוּ בֵּית הַבְּחִירָה. שָׁם נִתַּן רְשׁוּת לַכֹּהֲנִים לְהַזְכִּיר שֵׁם הַמְּפֹרָשׁ בִּנְשִׂיאַת כַּפַּיִם לְבָרֵךְ אֶת הָעָם.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יט־כ) אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם. צִוָּה שֶׁיֹּאמַר לָהֶם אַחֲרֵי **שֶׁרְאִיתֶם** בְּעֵינֵיכֶם **כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם** וַאֲנִי הוּא הָאָדוֹן בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, אַל תְּשַׁתְּפוּ עִמִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב כִּי אֵין לָכֶם צֹרֶךְ אִתִּי אֶל עֵזֶר אַחֵר, וְשֶׁעִוֵּר הַכָּתוּב **לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וְלֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלֹהֵי זָהָב.** וּלְדַעְתִּי פֵּרוּשׁוֹ **לֹא תַעֲשׂוּן אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב** לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אִתִּי, **וְלֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם** כְּלָל, הִזְהִיר מִן הָאֱמוּנָה בָּהֶם, וְחָזַר וְהִזְהִיר מִן הָעֲשִׂיָּה לְבַדָּהּ, כְּעִנְיָן וּפֶסֶל וּמַצֵּבָה לֹא תָקִימוּ לָכֶם (וַיִּקְרָא כ״ו, א׳). **וְעַל** דֶּרֶךְ הָאֱמֶת טַעַם **אִתִּי** כְּטַעַם עַל פָּנַי, וּכְבָר רָמַזְתִּי פֵּרוּשׁוֹ (לְעֵיל פְּסוּק ג׳).

וְכָתַב רַשִּׁ״י: **כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם,** וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר **וַיֵּרֶד הַשֵּׁם עַל הַר סִינַי** (לְעֵיל י״ט, כ׳), בָּא הַשְּׁלִישִׁי לְהַכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם **מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת קֹלוֹ לְיַסְּרֶךָ וְעַל הָאָרֶץ הֶרְאֲךָ אֶת אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה** (דְּבָרִים ד׳, ל״ו), כְּבוֹדוֹ בַּשָּׁמַיִם וְאִשּׁוֹ וּגְבוּרָתוֹ בָּאָרֶץ. זֶהוּ לְשׁוֹן הָרַב, וְאֵינֶנּוּ מְכֻוָּן. אֲבָל הֶכְרֵעַ הַפְּסוּקִים מִדְרַשׁ חֲכָמִים הוּא (מְכִילְתָא פְּאן), וְאֱמֶת הוּא כִּי הַשֵּׁם בַּשָּׁמַיִם וּכְבוֹדוֹ בְּהַר סִינַי כִּי בָּאֵשׁ ה׳, וְכָתוּב **וְעַל הַר סִינַי יָרַדְתָּ וְדִבַּרְתָּ עִמָּהֶם מִשָּׁמָיִם** (נְחֶמְיָה ט׳, י״ג), וְהַמִּקְרָאוֹת כֻּלָּן מְבֹאָרוֹת בְּלִשׁוֹנָן לְכָל יוֹדֵעַ, וּכְבָר בֵּאַרְתִּי הַכֹּל לְמַעְלָה (לְעֵיל י״ט, כ׳). וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר כִּי מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לֵב יָבִין הַטַּעַם בְּפָרָשַׁת כִּי תִשָּׂא (לְהַלָּן ל״ג, כ״א). וְדִבְרֵי פִּי חָכָם חֵן (קֹהֶלֶת י׳, י״ב). תורה ;כא

(כא־כב) מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִּי.

פֵּרַשׁ ר״א כִּי אָמַר **לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב** לְקַבֵּל כֹּחַ עֶלְיוֹנִים בְּצוּרָתָם לִהְיוֹת אֶמְצָעִיִּים בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם, כִּי **בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבֹא אֵלֶיךָ** אֲנִי בִּכְבוֹדִי **וּבֵרַכְתִּיךָ,** אֵין לְךָ צֹרֶךְ לְאֶמְצָעִי כְּלָל. וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (מְכִילְתָא פְּאן) בַּמִּזְבְּחוֹת, שֶׁהֵם הַנַּעֲשִׂים בַּמִּשְׁכָּן וּבַמִּקְדָּשׁ, הִזְכִּיר מִצְוֹת הַמִּזְבְּחוֹת **בָּאֲדָמָה וּבָאֲבָנִים** לֵאמֹר שֶׁיֵּעָשׂוּ גַּם כֵּן הַמִּזְבְּחוֹת לַשֵּׁם לְבַדּוֹ, ״וְשָׁם יִזְבְּחוּ הָעוֹלוֹת וְהַשְּׁלָמִים״, וְלֹא לַשֵּׁדִים עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה, **וּבְכָל הַמָּקוֹם**

(כב) **וְאִם־מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה־לִּי לֹא־תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ וַתְּחַלְּלֶהָ:**

כב וְאִם מַזְבַּח אַבְנִין תַּעְבֵּד קֳדָמַי לָא תִּבְנֵי יָתְהֵן פְּסִילָן לָא תְרִים חַרְבָּךְ עֲלַהּ וּתְחַלְּלִנַּהּ:

רש״י◄ **וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים•** (מכילתא) רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: כָּל ׳אִם׳ וְ׳אִם׳ שֶׁבַּתּוֹרָה רְשׁוּת, חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה: ״וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה־לִּי״, הֲרֵי ׳אִם׳ זֶה מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ׳כַּאֲשֶׁר׳: ׳וְכַאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לִּי מִזְבַּח אֲבָנִים׳ — ״לֹא תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית״, שֶׁהֲרֵי חוֹבָה עָלֶיךָ לִבְנוֹת מִזְבַּח אֲבָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים כז) ״אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה״. וְכֵן (לקמן כב) ״אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה״, חוֹבָה הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים טו) ״וְהַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ״, וְאַף זֶה

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אֲשֶׁר יַזְכִּירוּ אֶת שְׁמוֹ יָבוֹא בְּכָבוֹדוֹ **עֲלֵיהֶן** לְשַׁכֵּן שְׁכִינָתוֹ בְּתוֹכָם **וּלְבָרֵךְ אוֹתָם.**

וְטַעַם וְאִם בְּמִצְוַת חוֹבָה, לוֹמַר, אִם יַגִּיעַ הַזְּמָן שֶׁתִּזְכּוּ לָרֶשֶׁת הָאָרֶץ וְלִבְנוֹת לִי **מִזְבַּח אֲבָנִים** בְּבֵית הַבְּחִירָה, הִשְׁמֵר **שֶׁלֹּא תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית** שֶׁתַּחֲשֹׁב לַעֲשׂוֹת כֵּן לְמַעֲלַת הַבִּנְיָן. וְדַעַת ר״א שֶׁהַמִּצְוָה עַל מִזְבַּח הַבְּרִית שֶׁבְּסֵדֶר וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים בְּפֵרוּשָׁיו (כ״ד, ד׳).

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, הַכְּתוּבִים כְּסִדְרָן, **אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם** (לְעֵיל פְּסוּק י״ט) בִּשְׁמִי הַגָּדוֹל, **וְלֹא תַעֲשׂוּן** ״עַל פָּנַי״ **אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב** (שם כ׳), אֲבָל אֲנִי מַתִּיר לָכֶם **שֶׁתַּעֲשׂוּ מִזְבַּח לִי** לְבַדִּי ״וְלִזְבֹּחַ עָלָיו עוֹלוֹת גַּם שְׁלָמִים״ **בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי** כִּי **אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ** (פְּסוּק כ״א), בִּרְכַּת שָׁמַיִם מֵעָל בִּרְכַּת תְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת (בְּרֵאשִׁית מ״ט, כ״ה.), **וַאֲזַכִּיר** מִן זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ (תְּהִלִּים קט״ו, י״ב.).

כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ. לֶאֱסֹר בָּהֶם נְגִיעַת הַבַּרְזֶל (מִדּוֹת ג׳, ד׳.), כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת מִזְבַּח ה׳ אֱלֹהֶיךָ (דְּבָרִים כ״ז, ו׳.), לֹא תָנִיף עֲלֵיהֶם בַּרְזֶל (שָׁם פְּסוּק ה׳.). וְהִזְכִּיר כָּאן הַבַּרְזֶל בִּלְשׁוֹן ״חֶרֶב״, כִּי כָּל כְּלִי בַּרְזֶל אֲשֶׁר בָּהֶם פִּיּוֹת כּוֹרְתוֹת יִקְרְאוּ חֶרֶב. יֹאמַר בְּסִיף, וַיַּעַשׂ לוֹ אֵהוּד חֶרֶב וְלָהּ שְׁנֵי פִּיּוֹת (שׁוֹפְטִים ג׳, ט״ז.), וּבְאִזְמֵל, קַח לְךָ חֶרֶב חַדָּה (יְחֶזְקֵאל ה׳, א׳.), וְיֹאמַר בְּכַשִּׁיל וְכֵלַפּוֹת אֲשֶׁר יִסְתְּרוּ בּוֹ הַבִּנְיָן: וּמִגְּדֹלֹתֶיךָ יִתֹּץ בְּחַרְבוֹתָיו (שָׁם כ״ז, ט׳.), וְכֵן זֶה הַמְסֻתֶּת אֲבָנִים יִקְרְאֻנוּ חֶרֶב.

וְטַעַם הַמִּצְוָה בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (מְכִילְתָא פּ״א) לְהִדּוּר מִצְוָה שֶׁלֹּא יוּנַף הַמְקַצֵּר עַל הַמְּאֹרִיךְ. וְר״א אָמַר שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר הַנִּפְסָל מִן הָאֶבֶן בָּאַשְׁפָּתוֹת וְהַמִּקְצָת בְּנוּי בְּמִזְבַּח הַשֵּׁם. אוֹ שֶׁלֹּא יִלָּקַח מִמֶּנָּה לַעֲשׂוֹת מִזְבֵּחַ לַעֲבוֹדָה זָרָה כִּי עוֹבְדֶיהָ יַעֲשׂוּ כֵּן אוּלַי יַצְלִיחוּ. וְהָרַב אָמַר בְּמוֹרֶה הַנְּבוֹכִים (ג׳, מ״ה.) שֶׁהִיא הִרְחָקָה, שֶׁלֹּא יָבֹאוּ לַעֲשׂוֹת בָּהֶן צוּרָה וְתִהְיֶה אֶבֶן מַשְׁכִּית, כִּי הָיָה כֵּן מִנְהַג עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה.

וַאֲנִי אוֹמֵר כִּי טַעַם הַמִּצְוָה, בַּעֲבוּר הֱיוֹת הַבַּרְזֶל חֶרֶב וְהוּא הַמַּחֲרִיב הָעוֹלָם, וְלָכֵן נִקְרָא כָּךְ. וְהִנֵּה עֵשָׂו אֲשֶׁר שְׂנָאוֹ הַשֵּׁם (מַלְאָכִי א׳, ג׳.) הוּא הַיּוֹרֵשׁ הַחֶרֶב, שֶׁאָמַר לוֹ וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה (בְּרֵאשִׁית כ״ז, מ׳.), וְהַחֶרֶב הוּא כֹּחוֹ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, כִּי בַּמַּאֲדִים וּבְמַזָּלוֹת הַדָּם הַחֶרֶב יַצְלִיחַ, וּבָהֶם תֵּרָאֶה גְּבוּרָתוֹ, וְלָכֵן לֹא יוּבָא בֵּית ה׳. וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁהִזְכִּירוֹ הַכָּתוּב בְּפֵרוּשׁ **אֲשֶׁר לֹא תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית,** כִּי בַּהֲנִיפְךָ עֲלֵיהֶם שׁוּם בַּרְזֶל לַעֲשׂוֹתָם כֵּן **הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ חַרְבְּךָ** הַמְרַצֵּחַ וּמַרְבֶּה חֲלָלִים **וְחִלַּלְתָּ אוֹתָהּ.**

וּמִפְּנֵי זֶה לֹא הָיָה בַּמִּשְׁכָּן בַּרְזֶל, כִּי גַּם יֶתֶדוֹתָיו שֶׁהָיוּ טוֹבוֹת יוֹתֵר מִבַּרְזֶל, עָשָׂה נְחֹשֶׁת. וְכֵן בְּבֵית עוֹלָמִים לֹא נַעֲשָׂה בּוֹ כְּלִי בַּרְזֶל מִלְּבַד הַסַּכִּינִים, כִּי הַשְּׁחִיטָה אֵינָהּ עֲבוֹדָה, וְהַכָּתוּב לֹא אָסַר לִבְנוֹת גְּזִית רַק בְּהָנִיף עֲלֵיהֶן בַּרְזֶל, כִּי פֵּרֵשׁ כַּאֲשֶׁר **חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ,** וּמִפֹּרָשׁ בָּזֶה לֹא תָנִיף עֲלֵיהֶם בַּרְזֶל (דְּבָרִים כ״ז, ה׳.), וְאִם בָּא לְסַתֵּת אוֹתָן בִּכְלִי כֶּסֶף אוֹ בְּשָׁמִיר שֶׁהִזְכִּירוּ רַבּוֹתֵינוּ (סוֹטָה מ״ח) הֲרֵי זֶה מֻתָּר (תּוֹסֶפְתָּא ב״ק ה׳, ב׳.), אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן שְׁלֵמוֹת. וְזֶה יְשַׁבֵּר טַעֲמוֹ שֶׁל ר״א. גַּם טַעַם הָרַב בַּעֲבוּר זֶה אֵינֶנּוּ נָכוֹן.

וְהִנֵּה שְׁלֵמָה הוֹסִיף בַּמִּצְוָה שֶׁלֹּא נִשְׁמַע כָּל כְּלִי בַּרְזֶל בַּבַּיִת בְּהִבָּנוֹתוֹ (מְלָכִים־א׳ ו׳, ז׳.), אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה מֻתָּר, שֶׁכָּךְ שָׁנִינוּ בַּמְּכִילְתָא (כָּאן) **לֹא תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית,** בּוֹ אִי אַתָּה בוֹנֶה אֲבָל אַתָּה בוֹנֶה בַּהֵיכָל וּבְקָדְשֵׁי קָדָשִׁים, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם וּמַקְבּוֹת וְהַגַּרְזֶן כָּל כְּלִי בַּרְזֶל לֹא נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבָּנוֹתוֹ, בַּבַּיִת אֵינוֹ נִשְׁמַע אֲבָל בַּחוּץ נִשְׁמַע. וְהָיָה הָעִנְיָן הַזֶּה, שֶׁהָיוּ עוֹקְרִין הָאֲבָנִים מֵהֲרָרֵיהֶן בִּכְלֵי בַּרְזֶל וּמְסַתְּתִים אוֹתָם שָׁם בַּבַּרְזֶל, כַּאֲשֶׁר יִכְרְתוּ גַּם כֵּן בַּבַּרְזֶל הָעֵצִים וְהַבְּרוֹשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ בַּבַּיִת, וְכֵן כָּתוּב: וַיִּסְעוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֲבָנִים יְקָרוֹת לְיַסֵּד הַבַּיִת אַבְנֵי גָזִית (מְלָכִים־א׳ ה׳, ל״א.). וְכַאֲשֶׁר יָבִיאוּ אוֹתָן אֶל הַבַּיִת לִבְנוֹת הַקִּירוֹת לֹא יְתַקְּנוּ אוֹתָם בְּבַרְזֶל וְלֹא יָנִיפוּ אוֹתוֹ עֲלֵיהֶן כְּלָל כְּדֶרֶךְ הַבּוֹנִים.

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע נִבְנָה (שָׁם ו׳, ז׳.), לֹא שֶׁהִיא שְׁלֵמָה לְגַמְרֵי, רַק שֶׁהִיא שְׁלֵמָה שֶׁאֵין בָּהּ פְּגָם כְּדֵי שֶׁתַּחֲגֹר בָּהּ צִפֹּרֶן, אֲבָל הִיא חֲלָקָה וְשָׁוָה. וּפֵרוּשׁ ״מַסָּע״, שֶׁהִיא גְּדוֹלָה כַּאֲשֶׁר הִסִּיעוּ אוֹתָהּ מִן הָהָר, לֹא חִלְּקוּ הַסֶּלַע לָאֲבָנִים מְרֻבּוֹת כְּמִנְהַג הַבּוֹנִים, וְלֹא יְתַקְּנוּ אוֹתָהּ בְּכָאן, וְלֹא יְשִׁיבוּהָ בְּמַקְּבוֹת וְהַגַּרְזֶן כְּמִנְהַג כָּל בְּנָיָן אַחֵר, כִּי לֹא רָצָה שְׁלֹמֹה שֶׁיִּשָּׁמַע בְּהַר הַבַּיִת קוֹל בַּרְזֶל, וְכָל זֶה לְהַרְחִיק הַבַּרְזֶל מִמֶּנּוּ, וְזֶה כְּדַעַת רַבִּי יִרְמְיָה (לְפָנֶיהָ הוּגְרְסָא ר׳ נְחֶמְיָה) בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (מ״ח.). אֲבָל לְדַעַת רַבִּי יְהוּדָה (שָׁם) אַבְנֵי גָזִית בְּבֵיתוֹ שָׁם אוֹתָן, לֹא בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. וְעַל דַּעְתּוֹ פֵּרוּשׁ הַמִּקְרָא, וַיִּסְעוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֲבָנִים יְקָרוֹת לְיַסֵּד אֶת הַבַּיִת אַבְנֵי גָזִית (מְלָכִים־א׳ ה׳, ל״א.), כְּלוֹמַר שֶׁהִסִּיעוּ גַּם אַבְנֵי גָזִית וְהֵם לְבֵיתוֹ. וְכֵן נִרְאֶה בִּפְשַׁט הַכָּתוּב כִּי הֶחָצֵר עָשָׂה אַבְנֵי גָזִית, דִּכְתִיב וַיִּבֶן אֶת הֶחָצֵר שְׁלֹשָׁה טוּרֵי גָזִית (מְלָכִים־א׳ ו׳, ל״ו.), וְלֹא הֶחֱמִיר רַק בַּהֵיכָל וּבַדְּבִיר. וְכָל זֶה רְחוּק הַבַּרְזֶל מִן הַקֹּדֶשׁ, וְהַבַּרְזֶל אֲשֶׁר הִקְדִּישׁ דָּוִד שֶׁלֹּא נֶחְקַר מִשְּׁקָלוֹ (דְּ״ה־א׳ כ״ב, י״ד.), לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ כֵּלִים לְכָרֹת הָעֵצִים וְלַחְצֹב הָאֲבָנִים הָיָה. תורה כג

מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ׳כַּאֲשֶׁר׳. וְכֵן: (ויקרא ב) ״וְאִם תַּקְרִיב מִנְחַת בִּכּוּרִים״, זוּ מִנְחַת הָעֹמֶר שֶׁהִיא חוֹבָה. וְעַל כָּרְחֲךָ, אֵין ׳אִם׳ הַלָּלוּ תְּלוּיִין אֶלָּא וַדַּאִין, וּבִלְשׁוֹן ׳כַּאֲשֶׁר׳ הֵם מְשַׁמְּשִׁים. **גְּזִית•** לְשׁוֹן גְּזִיזָה, שֶׁפּוֹסְלָן וּמְכַתְּתָן בְּבַרְזֶל. **כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ•** הֲרֵי ׳כִּי׳ זֶה מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ׳פֶּן׳ שֶׁהוּא ׳דִּילְמָא׳, פֶּן תָּנִיף חַרְבְּךָ עָלֶיהָ. **וַתְּחַלְּלֶהָ•** הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאִם הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ בַּרְזֶל, חִלַּלְתָּ (פרק ג׳ דמדות), שֶׁהַמִּזְבֵּחַ נִבְרָא לְהַאֲרִיךְ יָמָיו שֶׁל אָדָם, וְהַבַּרְזֶל נִבְרָא לְקַצֵּר יָמָיו שֶׁל אָדָם, אֵין זֶה בְּדִין שֶׁיּוּנַף הַמְקַצֵּר עַל הַמַּאֲרִיךְ. וְעוֹד, שֶׁהַמִּזְבֵּחַ מַטִּיל שָׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. לְפִיכָךְ, לֹא יָבֹא עָלָיו כּוֹרֵת וּמְחַבֵּל. וַהֲרֵי דְּבָרִים קַל־וָחֹמֶר: וּמָה אֲבָנִים שֶׁאֵינָן רוֹאוֹת וְלֹא שׁוֹמְעוֹת וְלֹא מְדַבְּרוֹת, עַל־יְדֵי שֶׁמַּטִּילוֹת שָׁלוֹם, אָמְרָה תּוֹרָה: ״לֹא תָנִיף עֲלֵיהֶם בַּרְזֶל״, הַמַּטִּיל שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, בֵּין מִשְׁפָּחָה לְמִשְׁפָּחָה, בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁלֹּא תְּבוֹאֵהוּ פֻּרְעָנוּת.

(כג) **וְלֹא־תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל־מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא־תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ עָלָיו: פפפ**

כג **וְלֹא תִסַּק בְּדַרְגִּין עַל מַדְבְּחִי דְּלָא תִתְגְּלֵי עֶרְיָתָךְ עֲלוֹהִי: פ פ פ**

רש״י◄ **וְלֹא תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת•** כְּשֶׁאַתָּה בּוֹנֶה כֶּבֶשׁ לַמִּזְבֵּחַ, לֹא תַעֲשֵׂהוּ מַעֲלוֹת מַעֲלוֹת, אשקלונ״ש בְּלַעַ״ז, אֶלָּא חָלוּק יְהֵא וּמְשֻׁפָּע. **אֲשֶׁר לֹא תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ•** שֶׁעַל־יְדֵי הַמַּעֲלוֹת אַתָּה צָרִיךְ לְהַרְחִיב פְּסִיעוֹתֶיךָ. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ גִּלּוּי עֶרְוָה מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב ״וַעֲשֵׂה לָהֶם מִכְנְסֵי־בָד״, מִכָּל־מָקוֹם הַרְחָבַת הַפְּסִיעוֹת קָרוֹב לְגִלּוּי עֶרְוָה הוּא, וְאַתָּה נוֹהֵג בָּהֶם מִנְהַג בִּזָּיוֹן. וַהֲרֵי דְּבָרִים קַל־וָחֹמֶר: וּמָה אֲבָנִים הַלָּלוּ שֶׁאֵין בָּהֶם דַּעַת לְהַקְפִּיד עַל בִּזְיוֹנָן, אָמְרָה תּוֹרָה: הוֹאִיל וְיֵשׁ בָּהֶם צֹרֶךְ, לֹא תִּנְהַג בָּהֶם מִנְהַג בִּזָּיוֹן, חֲבֵרְךָ שֶׁהוּא בִּדְמוּת יוֹצְרְךָ וּמַקְפִּיד עַל בִּזְיוֹנוֹ, עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה:

ע״ב פסוקים, יונד״ב סימן. חסלת פרשת יתרו

ההפטרה לציבור ולשמו״ת לקמן עמודים רנ - רנב

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כג) וְלֹא תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל מִזְבְּחִי. בַּעֲבוּר כִּי הִתְחִיל לְצַוּוֹת בַּמִּזְבֵּחַ הִשְׁלִים מִצְוָתוֹ וְלֹא אִחֵר זֶה עַד צַוּוֹתוֹ בְּדִבְרֵי הַקָּרְבָּנוֹת בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, וְזוֹ רְאִיָּה לְדִבְרֵי חֲכָמִים וְאֵין צְרִיכִין חִזּוּק. וְטַעַם ״הַמַּעֲלוֹת״, יִרְאַת הַמִּזְבֵּחַ וְהִדּוּרוֹ לִכְבוֹד הַשֵּׁם. וּלְמִצְוֹת הַשֵּׁם טְעָמִים רַבִּים בְּכָל אַחַת, כִּי יֵשׁ בְּכָל אַחַת תּוֹעֲלוֹת רַבּוֹת לַגּוּף וְלַנֶּפֶשׁ.

אגרות קודש

ב״ה, ט״ו שבט תשי״ב

ברוקלין.

שלום וברכה!

בעתו קבלתי מכתבו מח׳ שבט ונזכרו שמותיהם על הציון של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, ובטח יעורר ר״ר על כל הנזכרים במכתבו להמצטרך להם.

אקוה אשר לעת קבלת מכתבי הנה כבר הוטב מצב בריאותו ויודיע מזה וכן ממצב ב״ב שיחיו.

תמי׳ קצת שלא הי׳ כאן לא בי״ט כסלו ולא ביום ההילולא להשתטח על ציון כ״ק מו״ח אדמו״ר, ואף אם אמת נכון הדבר שיש אצלו טעם ותירוץ ע״ז. הנה אין זה נוגע אלא בענין שכר ועונש שלא להענישו ח״ו על מה שלא הי׳ נוכח כאן, אבל ידוע בענין דאונס רחמנא פטרי׳ [כ]מאן [ד]עביד לא אמרינן, ובטח האריכות בזה אך למותר.

בודאי ישתמש בהשפעתו על ב״ד שי׳ להחזיקו ולעוררו על דבר ההליכה בדרך התורה והמצוה ומזמן לזמן להזכירו ע״ד הבטחתו לי לחזור לישיבת תומכי תמימים ויש לקוות אשר לבסוף הנה יסכים ע״ז.

בברכה.

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י"ד שבט מפרק עב עד סוף פרק עו	**יום רביעי - י"ז שבט** מפרק פג עד סוף פרק פז
יום שני - ט"ו שבט פרק כ, מפרק עז עד סוף פרק עח	**יום חמישי - י"ח שבט** מפרק פח עד סוף פרק פט
יום שלישי - ט"ז שבט מפרק עט עד סוף פרק פב	**יום שישי - י"ט שבט** מפרק צ עד סוף פרק צו
שבת קודש - כ' שבט פרק כ מפרק צז עד סוף פרק קג	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון י"ד שבט

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 52, פרק כא והנה... עד עמ' 52, במראה נבואתם.

פֶּרֶק כא. וְהִנֵּה, מִדַּת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁלֹּא כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם[1]; – שונה לגמרי ה"מושג" כפי שהוא מתבטא באדם, מאותו "מושג" עצמו כפי שמשתמשים בו ביחס להקב"ה: **שֶׁהָאָדָם כְּשֶׁמְּדַבֵּר דִּבּוּר, הֲרֵי הֶכֶל הַדִּבּוּר שֶׁבְּפִיו** – בשעה שהוא מדבר, **הוּא מֻרְגָּשׁ, וְנִרְאֶה דָּבָר בִּפְנֵי־עַצְמוֹ מֻבְדָּל מִשָּׁרְשׁוֹ,** – של הדיבור, **שֶׁהֵן עֶשֶׂר בְּחִינוֹת הַנֶּפֶשׁ עַצְמָה**[2]. – כלומר "שכל"[3] ו"מדות", שכפי שהוסבר[4] בפרק הקודם הם שורש הדיבור; ומאחר שהדיבור מובדל משורשו, הוא יכול להיראות כ"מציאות" (כדבר), לעצמו, למרות שכשהוא נמצא בשורשו, הוא בטל לגמרי ואין לו שום ערך. כך הדבר ביחס לדיבורו של האדם. **אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֵין דִּבּוּרוֹ מֻבְדָּל מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ חַס־וְשָׁלוֹם, כִּי אֵין דָּבָר חוּץ מִמֶּנּוּ, וְלֵית אֲתַר פָּנוּי מִנֵּיהּ**[2], – אין שום מקום (או מדריגה) שהוא פנוי ממנו, מהקב"ה. הרי, בכל מקום בו קיים דיבורו של הקב"ה, באותו מקום עצמו נמצא הקב"ה, והדיבור נמצא תמיד **בתוך** שורשו. **וְלָכֵן אֵין דִּבּוּרוֹ יִתְבָּרֵךְ כְּדִבּוּרֵנוּ חַס־וְשָׁלוֹם** – "דיבור" האדם, בשעת דיבורו, נפרד משורשו ונראה כ"מציאות" לעצמו, גם בעיני האדם המדבר. אך, דיבורו של הקב"ה בטל תמיד לשורשו. [**כְּמוֹ** – שמובן הדבר, **שֶׁאֵין מַחֲשַׁבְתּוֹ** – של הקב"ה, **כְּמַחֲשַׁבְתֵּנוּ, כְּדִכְתִיב**[3]: **"כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם", וּכְתִיב**[4]: **"כֵּן גָּבְהוּ דְרָכַי מִדַּרְכֵיכֶם וְגוֹ'"**]. – והפסוק מסיים: "ומחשבותי ממחשבותיכם". הרי, כשם שאנו מוצאים שמחשבתו של הקב"ה היא סוג מחשבה אחר לגמרי, כך אנו מבינים, שדיבורו של הקב"ה שונה לגמרי מהדיבור שלנו. אלא, אם כך הדבר שדיבורו של הקב"ה אינו נפרד ממנו, מדוע קוראים לו "דיבור"? כל ענין שלמעלה שאנו רוצים להבין, אנו משיגים אותו לפי המושגים שלנו, מעצמנו ובשרנו. אנו רואים באדם שהמלים שהוא מדבר – נפרדות ממנו, ולכן הן יכולות להגיע לזולת; שונה הדבר באותיות המחשבה המאוחדות עם האדם עצמו, ונעלמות מהזולת. בהתאם לכך אין מושג הדיבור שבאדם נותן לנו תמונה מענין הדיבור כמו שהוא למעלה – כי למעלה גם הדיבור אינו מובדל משורשו – מדוע, איפוא, אנו קוראים לו בשם "דיבור"? הדברים יוסברו להלן, שישנן שתי תכונות בדיבור: א) הכוח לגלות לזולת מה שמוסתר במחשבתו של המדבר, ב) עובדת היפרדותו משורשו. **ורק** בגלל תכונתו הראשונה – לגלות לזולת את המוסתר במחשבתו של המדבר – הוא נקרא למעלה בשם "דיבור" – גילויו של האור האלקי לעולמות ולנבראים. **וְלֹא נִקְרָא דִּבּוּרוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּשֵׁם "דִּבּוּר" רַק עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, כְּמוֹ שֶׁדִּבּוּר הַתַּחְתּוֹן שֶׁבָּאָדָם הוּא מְגַלֶּה לַשּׁוֹמְעִים מַה שֶּׁהָיָה צָפוּן וְנֶעְלָם בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ, כָּךְ לְמַעְלָה בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, יְצִיאַת הָאוֹר וְהַחִיּוּת מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי** – בתחילה היו האור והחיות בהעלם, ועתה הם בהתגלות, **לִבְרֹא עוֹלָמוֹת וּלְהַחֲיוֹתָם,** – לפני שה"אור" וה"חיות" היו בהתגלות לא היו עולמות בנמצא, רק אחרי התגלות ה"אור" וה"חיות", נבראים ומתקיימים עולמות – הרי, התגלות זו **נִקְרָא בְּשֵׁם "דִּבּוּר".** – שכן, גם למעלה יש בכך משום התגלות לזולת, כלומר, שיהיו עולמות ונבראים המרגישים עצמם כמו זולת, כדבר נוסף. **וְהֵן הֵן עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת** – הכתובים בתורה, **שֶׁבָּהֶן** – ועל ידן, **נִבְרָא הָעוֹלָם**[5], – עשרה המאמרות מהווים התגלות האור והחיות האלקית, לברוא עולמות ונבראים. עיין "שער היחוד והאמונה" סוף פרק ד. **וְכֵן** – גם ב"דיבור" אחר שאינו כדי לברוא עולמות ולהחיות, כלומר – **שְׁאָר כָּל הַתּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים** – שבנוסף לעשרה מאמרות, נקראים בשם "דיבור", שכן הם הרי התגלו, **שֶׁהִשִּׂיגוּ הַנְּבִיאִים בְּמַרְאֵה נְבוּאָתָם.** – יש בהם משום התגלות האור האלקי לנביאים. ומחמת ענין ה"התגלות", קוראים להם בשם "דיבור", כמו שזה בכל דיבור למטה. אך, ענין **הפירוד** שקיים בדיבורו של האדם – אינו בנמצא בדיבור שלמעלה.

ליקוטי אמרים

פרק כא והנה מדת הקב"ה שלא כמדת בשר ודם שהאדם כשמדבר דבור הרי הכל הדבור שבפיו הוא מורגש ונראה דבר בפני עצמו מובדל משרשו שהן עשר בחי' הנפש עצמה אבל הקב"ה אין דבורו מובדל ממנו ית' ח"ו כי אין דבר חוץ ממנו ולית אתר פנוי מיני' ולכן אין דבורו ית' כדבורינו ח"ו [כמו שאין מחשבתו כמחשבתינו כדכתיב כי לא מחשבותי מחשבותיכם וכתיב כן גבהו דרכי מדרכיכם וגו'] ולא נקרא דבורו ית' בשם דבור רק עד"מ כמו שדבור התחתון שבאדם הוא מגלה לשומעים מה שהיה צפון ונעלם במחשבתו כך למעלה בא"ס ב"ה יציאת האור והחיות ממנו ית' מההעלם אל הגילוי לברוא עולמות ולהחיותם נק' בשם דבור והן הן עשרה מאמרות שבהן נברא העולם וכן שאר כל התורה נביאים וכתובים שהשיגו הנביאים במראה נבואתם.

---

1. ברכות מ, א. 2. תקוני זהר תקון נ"ז (דף צ"א עמוד ב). 3. ישעי' נה, ח. 4. שם נה, ט. 5. אבות פרק ה. משנה א.

יום שני ט"ו שבט

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 52, והרי דבורו... עד עמ' כז, ולא יתבטלו במציאות.

וְהֲרֵי דִּבּוּרוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ כְּבִיכוֹל מְיֻחָדוֹת עִמּוֹ בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, דֶּרֶךְ־מָשָׁל, כְּמוֹ דִּבּוּרוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל אָדָם – לפני שהוא חושב ומדבר אותם בפועל, בְּעוֹדָן בְּכֹחַ חָכְמָתוֹ וְשִׂכְלוֹ, אוֹ בִּתְשׁוּקָה וְחֶמְדָה שֶׁבְּלִבּוֹ, קֹדֶם – לפני, שֶׁעָלְתָה מֵהַלֵּב לַמֹּחַ לְהַרְהֵר בָּהּ בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת, – באותיות המחשבה. שֶׁאָז הָיוּ אוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה וְהַדִּבּוּר הַזֶּה, הַנִּמְשָׁכוֹת מֵחֶמְדָה וּתְשׁוּקָה זוֹ בְּכֹחַ בַּלֵּב, וּמְיֻחָדוֹת שָׁם בְּתַכְלִית הַיִּחוּד בְּשָׁרְשָׁן, שֶׁהֵן הַחָכְמָה וְשֵׂכֶל שֶׁבְּמוֹחַ וְחֶמְדָה וּתְשׁוּקָה שֶׁבַּלֵּב. – שהן הם "שורש" המחשבה והדיבור. הרי כשם שזה באדם, שלפני שהוא חושב והוגה את האותיות בדיבור – הן מאוחדות כליל בשורשן, כך בדיבור שלמעלה, (גם) אחרי ההתגלות – המחשבה והדיבור כביכול מהקב"ה – הם מאוחדים בתכלית עם הקב"ה:

וְכָכָה מַמָּשׁ, דֶּרֶךְ־מָשָׁל, מְיֻחָדוֹת דִּבּוּרוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּתַכְלִית הַיִּחוּד בְּמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, גַּם אַחַר שֶׁיָּצָא דִּבּוּרוֹ יִתְבָּרֵךְ אֶל הַפֹּעַל בִּבְרִיאוֹת הָעוֹלָמוֹת, – הוא מיוחד אז עם הקב"ה, כְּמוֹ שֶׁהָיָה מְיֻחָד עִמּוֹ קֹדֶם בְּרִיאַת הָעוֹלָמוֹת, וְאֵין שׁוּם שִׁנּוּי כְּלָל לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ – בין לפני הבריאה לבין אחרי הבריאה, אֶלָּא – השינוי הוא רק אֶל – לגבי, הַבְּרוּאִים הַמְקַבְּלִים חִיּוּתָם מִבְּחִינַת דִּבּוּרוֹ יִתְבָּרֵךְ – השינוי מתבטא בפשטות: בתחילה לא היו ברואים כלל, ולאחר מכן נבראו העולמות והם מקבלים חיותם מהדיבור – וזאת מתי? – בִּבְחִינַת יְצִיאָתוֹ כְּבָר – של הדיבור אֶל הַפֹּעַל בִּבְרִיאַת הָעוֹלָמוֹת שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ בָּהֶם – דיבורו של הקב"ה מתלבש בעולמות, לְהַחֲיוֹתָם עַל־יְדֵי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת מַעֲלָה לְעֻלּוֹל – על־ידי ירידתו ממדריגה עליונה למדריגה מתחתיה. המדריגה העליונה נקראת "עילה", כלומר שהיא "סיבה" (גורם) למדריגה מתחתיה, הנקראת "עלול" – "מסובב" (תוצאה). וְיִרִידַת הַמַּדְרֵגוֹת – על־ידי ירידת הדיבור ממדריגה למדריגה, בְּצִמְצוּמִים רַבִּים וְשׁוֹנִים, – המצמצמים את ה"אור" וה"חיות" האלקי של הדיבור, עַד שֶׁיּוּכְלוּ הַבְּרוּאִים לְקַבֵּל חִיּוּתָם וְהִתְהַוּוּתָם מִמֶּנּוּ – מדיבורו של הקב"ה, וְלֹא יִתְבַּטְּלוּ בִּמְצִיאוּת, – שכן, אם ה"חיות" של הדיבור, לא היתה מתצמצמת כל כך, אלא היתה מאירה בהתגלות כפי שהיא, היו הנבראים מאבדים את מציאותם לגמרי לגבי החיות האלקית. ברם, הרי הכוונה העליונה היא שהנבראים ירגישו עצמם כ"מציאות", ועל־ידי עבודתם העצמית יגיעו להתבטלות לאלקות – לכן על ה"חיות" לעבור צמצומים רבים; וכפי שיוסבר להלן, במה מתבטאות השפעתם של הצמצומים:

ליקוטי אמרים

והרי דבורו ומחשבתו כביכול מיוחדות עמו בתכלית היחוד ד"מ כמו דבורו ומחשבתו של אדם בעודן בכח חכמתו ושכלו או בתשוקה וחמדה שבלבו קודם שעלתה מהלב למוח להרהר בה בבחי' אותיות שאז היו אותיות המחשבה והדבור הזה הנמשכות מחמדה ותשוקה זו בכח בלב ומיוחדות שם בתכלית היחוד בשרשן שהן החכמה ושכל שבמוח וחמדה ותשוקה שבלב. וככה ממש ד"מ מיוחדות דבורו ומחשבתו של הקב"ה בתכלית היחוד במהותו ועצמותו ית' גם אחר שיצא דבורו ית' אל הפועל בבריאות העולמות כמו שהיה מיוחד עמו קודם בריאת העולמו' ואין שום שינוי כלל לפניו ית' אלא אל הברואים המקבלים חיותם מבחי' דבורו ית' בבחי' יציאתו כבר אל הפועל בבריאת העולמות שמתלבש בהם להחיותם ע"י השתלשלו' מעלה לעלול וירידת המדרגו' בצמצומים רבים ושונים עד שיוכלו הברואים לקבל חיותם והתהוותם ממנו ולא יתבטלו במציאות

יום שלישי ט"ז שבט

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' כז, וכל הצמצומים הם... עד עמ' כז, כלא חשיב ממש:

וְכָל הַצִּמְצוּמִים הֵם בְּחִינַת "הֶסְתֵּר פָּנִים", – פנימיות החיות האלקית – מסתתרת: לְהַסְתִּיר וּלְהַעֲלִים הָאוֹר וְהַחִיּוּת הַנִּמְשָׁךְ מִדִּבּוּרוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁלֹּא יִתְגַּלֶּה בִּבְחִינַת גִּלּוּי רַב – שאז היה זה באופן שֶׁלֹּא יוּכְלוּ הַתַּחְתּוֹנִים – הנבראים שבעולמות התחתונים, לְקַבֵּל – חיותם, וְלָכֵן – מחמת שה"חיות" עוברת דרך הצמצומים הרבים, גַּם־כֵּן נִדְמֶה לָהֶם – לנבראים, אוֹר וְחִיּוּת הַדִּבּוּר שֶׁל מָקוֹם בָּרוּךְ־הוּא הַמְלֻבָּשׁ בָּהֶם כְּאִלּוּ הוּא דָּבָר מֻבְדָּל מִמָּהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, – מהקב"ה, רַק שֶׁנִּמְשָׁךְ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ כְּמוֹ דִּבּוּר שֶׁל אָדָם – נמשך מִנַּפְשׁוֹ. – ובסופו של דבר נעשה כדבר נפרד. כך נדמה לנבראים

ליקוטי אמרים

וכל הצמצומים הם בחי' הסתר פנים להסתיר ולהעלים האור והחיות הנמשך מדבורו ית' שלא יתגלה בבחי' גילוי רב שלא יוכלו התחתונים לקבל ולכן ג"כ נדמה להם אור וחיות הדבור של מקום ב"ה המלובש בהם כאלו הוא דבר מובדל ממהותו ועצמותו ית' רק שנמשך ממנו ית' כמו דבור של אדם מנפשו. אך לגבי הקב"ה

ה"חיות" האלקית של הדיבור שלמעלה, וזאת יען שה"חיות" של הדיבור שלמעלה, מגיעה אליהם אחרי צמצומים רבים, ולגבי הנבראים מסתירים הצמצומים על ה"חיות", ולכן יכול להידמות **להם** שהדיבור שלמעלה דומה לדיבורו של האדם.

ליקוטי אמרים

אין שום צמצום והסתר והעלם מסתיר ומעלים לפניו וכחשכה כאורה כדכתיב גם חשך לא יחשיך ממך וגו' משום שאין הצמצומים והלבושי' דבר נפרד ממנו ית' ח"ו אלא כהדין קמצא דלבושי' מיניה וביה כמ"ש כי ה' הוא האלהים וכמ"ש במ"א ולכן קמיה כולא כלא חשיב ממש:

אַךְ לְגַבֵּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֵין שׁוּם צִמְצוּם וְהֶסְתֵּר וְהֶעְלֵם מַסְתִּיר וּמַעֲלִים לְפָנָיו, וְ"כַחֲשֵׁכָה – העלם, **כָּאוֹרָה",** – גילוי, לפני הקב"ה. **כְּדִכְתִיב**[6]**: "גַּם חֹשֶׁךְ לֹא יַחֲשִׁיךְ מִמֶּךָּ וְגוֹ'",** – שכן, גם החושך הוא "ממך", מהקב"ה, ולכן אין החושך מסתיר בפני הקב"ה, כפי המפורט להלן, שרק דבר חיצוני וזר בכוחו להסתיר, אך אין בנמצא שום "יש" המסתיר את עצמו עם עצמו, מאחר שהמוסתר והמסתיר הם אותו אחד – כמו שרבנו הזקן אומר: **מִשּׁוּם שֶׁאֵין הַצִּמְצוּמִים וְהַלְּבוּשִׁים דָּבָר נִפְרָד מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ חַס־וְשָׁלוֹם,** – כמו שלמדנו, שאין שום דבר שיהיה נפרד באמת מהקב"ה, **אֶלָּא כְּהָדֵין קַמְצָא דִּלְבוּשֵׁיהּ מִנֵּיהּ וּבֵיהּ**[7]**,** – כאותו צב שלבושו צומח ממנו עצמו. כך גם למעלה, הצמצומים והלבושים – הם עצמם אלקות. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[8]**: "כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים",** – שם הוי' רומז על "גילוי" – התגלות אלקית, ושם אלקים, הוא הכוח האלקי שב"העלם", להחביא ולהסתיר על אלקות, הרי הם דבר אחד, כלומר: שם אלקים הוא אלקות באותה מדה כמו שם הוי', **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר**[9]**.** – ממילא לא שייך ששם אלקים יסתיר על הקב"ה, מאחר שהוא עצם אחד עם שם הוי', שהוא כוח של גילוי, **וְלָכֵן קַמַּיְהּ - כְּלָא חָשִׁיב מַמָּשׁ:** – לפני הקב"ה, הכל נחשב לכלום ממש. שכן, מה שאפשר לנבראים להרגיש עצמם כ"מציאות", נובע מכך, שכלפיהם מהווים הצמצומים והעלמות, הסתרה על ה"אור" וה"חיות" האלקית – דבר זה נותן להם מקום להחשיב את עצמם ל"יש" ול"מציאות" – אך, לגבי הקב"ה אין הצמצומים והעלמות מסתירים כלל, ממילא "בולא קמי' כלא חשיב ממש" – כל המציאות של עולמות ונבראים הם ממש אין ואפס; ואין הם "פועלים" שום שינוי באחדותו המוחלטת של הקב"ה – הוא יחיד ומיוחד אחרי שנבראו העולמות כמו לפני שנבראו. ביחס למה שלמדנו שלגבי הקב"ה אין הצמצום וההעלם מהווים הסתרה, ולכן כל העולמות והנבראים הם אין ואפס לגבי הקב"ה, כאילו אינם במציאות ממש, ורק בנבראים "פועלת" ההסתרה, שיוכלו לקבל את הבריאה כ"מציאות" – מן הראוי להוסיף סיפור קצר מהמגיד מקוזניץ: לפני הסתלקותו אמר המגיד מקוזניץ לבנו: ...אין לי כבר גוף כלל. תפס הבן בידו ואמר לו: אבא, הריני מרגיש שאכן יש לך גוף! ענה לו אביו: – מפני שאתה ממשש עם גוף – לכן אתה מרגיש גוף.. כלומר, לאמיתו של דבר גופו איננו מציאות של גוף כלל, רק זאת, שמחמת שממשמשים עם גוף – מרגישים גוף.

יום רביעי י"ז שבט

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' כז, פרק כב רק שהתורה... עד עמ' כח, מאין ליש תמיד:

פֶּרֶק כב. בפרק הקודם הסביר רבנו הזקן שאין דיבורו של הקב"ה דומה לדיבורו של אדם: כשאדם מוציא דיבור מפיו, נראה הדיבור כדבר לעצמו, נפרד משורשו, ה"שכל" שבמוח והתשוקה שבלב. אך, ביחס לדיבורו של הקב"ה לא שייך לומר שהוא נפרד מהקב"ה. כי, הרי לא יתכן דבר שמחוץ להקב"ה.

ולכן, דיבורו של הקב"ה מאוחד תמיד בשורשו ובטל אליו. דיבורו של הקב"ה נקרא גם הוא בשם "דיבור", בגלל תכונה אחרת שישנה בדיבור, והיא – לגלות את אשר בהעלם המחשבה. ענין זה של גילוי ההעלם – קיים גם בדיבור שלמעלה. כמו עשרה המאמרות, שבהם נברא העולם, הרי הם התגלות ה"אור" וה"חיות" האלקית לברוא בהם עולמות ונבראים. כך גם שאר הדיבורים האלקיים שבתורה, נביאים וכתובים, הם ההתגלות לנביאים במחזה נבואתם. ואילו ענין הפירוד וה"מציאות" שבדיבור שלמטה – אינו שייך בדיבור שלמעלה. בפרק הבא, אותו אנו עומדים ללמוד, יסביר רבנו הזקן – התורה הרי קוראת לדיבורו של הקב"ה בשם "דיבור", ומאחר שדיבורו של האדם מייצג את ענין הפירוד, לאור העובדה שהוא נפרד משורשו – לכן עלינו לומר שגם בדיבור שלמעלה קיימת תכונה זו. ברם, לא לגבי הקב"ה, אלא לגבי הנבראים. כלומר: מהדיבור שלמעלה נוצרים נבראים כאלה שב**הרגשתם** הם "מציאות" לעצמם ונפרדים מקדושתו של הקב"ה, והם – ה"קליפות" וה"סטרא אחרא". **רַק שֶׁהַתּוֹרָה דִּבְּרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם**[1]**, וְנִקְרָא בַּתּוֹרָה דִּבּוּרוֹ שֶׁל מָקוֹם**

ליקוטי אמרים

פרק כב רק שהתורה דברה כלשון ב"א ונקרא בתורה דבורו של מקו' ב"ה בשם

---

6. תהלים קלט, יב. **7.** בראשית רבה, כא, ה. **8.** דברים ד, לה. **9.** ראה לקמן שער היחוד והאמונה פרק ו. **1.** ברכות כב, א.

בָּרוּךְ־הוּא בְּשֵׁם "דִּבּוּר" מַמָּשׁ כִּדְבּוּרוֹ שֶׁל אָדָם, – שכאמור, יש בדיבורו של האדם, ענין הפירוד משורשו, **לְפִי שֶׁבֶּאֱמֶת כָּךְ הוּא** – שגם בדיבור שלמעלה ישנו ענין הפירוד, אלא שאין זה אמור ביחס שבין הדיבור לגבי הקב"ה, אלא זה מתבטא כך רק לגבי הנבראים, כפי שיוסבר להלן, שזה – **דֶּרֶךְ יְרִידַת וְהַמְשָׁכַת הַחַיּוּת** – האלקית, **לַתַּחְתּוֹנִים,** – לנבראים התחתונים, הרי המשכה זו היא **בְּצִמְצוּמִים רַבִּים וַעֲצוּמִים,** – החיות האלקית מתמעטת יותר ויותר ונהיית מוגבלת מאד, על־ידי הצמצומים הרבים, **מִינִים מְמִינִים שׁוֹנִים,** – סוגי צמצומים שונים, וזאת כדי **לְהִבָּרְאוֹת מֵהֶם בְּרוּאִים רַבִּים, מִינִים מְמִינִים שׁוֹנִים,** – השוני שבסוגי הברואים הרבים, מקורו בצמצומים השונים שבאור וחיות האלקית. **וְכָל־כָּךְ גָּבְרוּ וְעָצְמוּ הַצִּמְצוּמִים וְהֶסְתֵּר פָּנִים הָעֶלְיוֹנִים,** – פנימיות ה"חיות" שלמעלה, נסתרת לגמרי, **עַד שֶׁיּוּכְלוּ לְהִתְהַוּוֹת וּלְהִבָּרֵאת גַּם דְּבָרִים טְמֵאִים וּקְלִפּוֹת וְסִטְרָא־אָחֳרָא,** – לו היו אלה רק צמצומים **רבים** בלבד, אפילו **הרבה מאד** צמצומים, כדי שה"אור" וה"חיות" האלקי יתגלה למטה יותר ויותר, הרי למרות זאת לא היו נבראים מה"אור" – דברים טמאים, קליפות וסטרא־אחרא. אלא, על־ידי **התגברות** הצמצומים, כלומר: על־ידי צמצומים כאלה שה"אור" מוסתר בהם לגמרי – אפשר להיברא דברים טמאים וסטרא־אחרא, **וּלְקַבֵּל** – ושהדברים הטמאים יקבלו **חַיּוּתָם וְקִיּוּמָם מִדִּבֵּר ה' וְרוּחַ פִּיו יִתְבָּרֵךְ בְּהֶסְתֵּר פָּנִים וִירִידַת הַמַּדְרֵגוֹת. וְלָכֵן נִקְרָאִים** – הקליפות, **"אֱלֹהִים אֲחֵרִים", מִפְּנֵי שֶׁיְּנִיקָתָם וְחַיּוּתָם** – שהן יונקות מהקדושה, כי הרי כל דבר מן ההכרח שיקבל חיותו מהקדושה. ברם, יניקת החיות שלהן **אֵינָהּ מִבְּחִינַת "פָּנִים"** – איננה מפנימיות רצונו של הקב"ה, **אֶלָּא מִבְּחִינַת "אֲחוֹרַיִם"**[2] **דִּקְדֻשָּׁה;** – כלומר: מחיצוניות רצונו של הקב"ה. "פנימיות הרצון" הוא כשרוצים את הדבר עצמו, והוא רצון של תענוג. ואילו "אחוריים" פירושו, "חיצוניות הרצון", שאת הדבר עצמו לא רוצים כי אין בו תענוג, אלא רוצים בו מחמת התועלת שתהיה מכך לגבי דבר אחר שממנו יהיה להם תענוג – ובלשונו של ה"תניא": **וּפֵרוּשׁ "אֲחוֹרַיִם",** – הוא: **כְּאָדָם הַנּוֹתֵן דָּבָר לְשׂוֹנְאוֹ שֶׁלֹּא בִּרְצוֹנוֹ,** – שלא ברצונו **הישיר,** אלא הוא נותן לו את הדבר מטעם צדדי, שאז צורת הנתינה היא: **שֶׁמַּשְׁלִיכוֹ לוֹ כְּלְאַחַר כְּתֵפוֹ, כִּי מַחֲזִיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ מִשֹּׂנְאָתוֹ אוֹתוֹ;** – שכן, תנועת ותנודת הגוף מקורן בתנועה כפי שהיא מתבטאת בנפש; ומאחר שקיימת בנפש שנאה כלפי אותו איש, והנתינה לו היא שלא מתוך רצון אמיתי, אלא מתוך **חיצוניות** רצונו – לכן, זה מתבטא גם בתנועה הגופנית בשעת הנתינה: הוא מפנה את פניו ממנו בשעת מעשה. שכן, **הפנים** הוא המקום בו משתקפת פנימיותו וחיותו של האדם. **כָּךְ** – גם, **לְמַעְלָה, בְּחִינַת "פָּנִים" הוּא פְּנִימִית הָרָצוֹן הָעֶלְיוֹן וְחֶפְצוֹ הָאֲמִתִּי, אֲשֶׁר חָפֵץ ה' לְהַשְׁפִּיעַ חַיּוּת לְכָל הַקְּרוֹב אֵלָיו מִסִּטְרָא דִּקְדֻשָּׁה;** – מצד הקדושה, **אֲבָל הַסִּטְרָא־אָחֳרָא וְהַטֻּמְאָה הִיא תּוֹעֲבַת ה' אֲשֶׁר שָׂנֵא**[3]**, וְאֵינוֹ מַשְׁפִּיעַ לָהּ** – ל"סטרא אחרא", **חַיּוּת מִפְּנִימִית הָרָצוֹן** – העליון, **וְחֶפְצוֹ הָאֲמִתִּי אֲשֶׁר** – נאמר שהקב"ה **חָפֵץ בָּהּ** – ב"סטרא אחרא", **חַס־וְשָׁלוֹם, כִּי־אִם כְּמַאֲן דְּשָׁדֵי בָּתַר כְּתֵפוֹי לְשׂוֹנְאוֹ שֶׁלֹּא בִּרְצוֹנוֹ,** – כמי שמשליך דבר לשונאו, מאחורי כתפו, שלא מרצונו הטוב. כך גם השפעת חיות הקדושה לסטרא־אחרא – אינה באה מתוך רצון טוב, **רַק כְּדֵי לְהַעֲנִיש** – באמצעות הקליפה, **אֶת הָרְשָׁעִים,** – הנמשכים אחרי הקליפה וה"סטרא אחרא" ומקבלים השפעתם מהן, **וְלִתֵּן שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים דְּאַכַּפְיָין לְסִטְרָא־אָחֳרָא;** – הכופים וכובשים את ה"סטרא אחרא" ומושלים עליה. לשם כך נזקקים ל"סטרא אחרא", כדי שיהיה ענין הבחירה, וכתוצאה מכך העונש המתאים לרשעים והשכר המתאים לצדיקים – משום כך נותנים "חיות" ל"סטרא אחרא". **וְזֶה** – צורה זו של השפעה, **נִקְרָא בְּחִינַת "אֲחוֹרַיִם" דִּרְצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא.** – לכן הם נקראים אלקים **אחרים,** כי יניקת ה"חיות" שלהן היא מבחינת "אחוריים". **וְהִנֵּה, רְצוֹן הָעֶלְיוֹן בִּבְחִינַת "פָּנִים",** – פנימיות

ליקוטי אמרים

דבור ממש כדבורו של אדם לפי שבאמת כך הוא דרך ירידת והמשכת החיות לתחתונים בצמצומים רבים ועצומים מינים ממינים שונים להבראות מהם ברואים רבים מינים ממינים שונים וכ"כ גברו ועצמו הצמצומים והסתר פנים העליונים עד שיוכלו להתהוות ולהבראות גם דברים טמאים וקליפות וס"א ולקבל חיותם וקיומם מדבר ה' ורוח פיו ית' בהסתר פנים וירידת המדרגות ולכן נקרא אלהים אחרים מפני שיניקתם וחיותם אינה מבחי' פנים אלא מבחי' אחוריים דקדושה ופי' אחוריים כאדם הנותן דבר לשונאו שלא ברצונו שמשליכו לו כלאחר כתפו כי מחזיר פניו ממנו משנאתו אותו כך למעלה בחי' פנים הוא פנימית הרצון העליון וחפצו האמיתי אשר חפץ ה' להשפיע חיות לכל הקרוב אליו מסטרא דקדושה אבל הס"א והטומאה היא תועבת ה' אשר שנא ואינו משפיע לה חיות מפנימית הרצון וחפצו האמיתי אשר חפץ בה ח"ו כ"א כמאן דשדי בתר כתפוי לשונאו שלא ברצונו רק כדי להעניש את הרשעים וליתן שכר טוב לצדיקי' דאכפיין לס"א וזה נקרא בחי' אחוריים דרצון העליון ב"ה. והנה רצון העליון בבחי' פנים הוא מקור החיים

---

2. "אחרים" יש בו דמיון מילולי ל"אחוריים". **3.** דברים יב, לא.

הרצון העליון, מה שהקב"ה רוצה את הדבר עצמו, **הוּא מְקוֹר הַחַיִּים הַמְחַיֶּה אֶת כָּל הָעוֹלָמוֹת, וּלְפִי שֶׁאֵינוֹ** – רצון זה, **שׁוֹרֶה בְּלֵל עַל הַסִּטְרָא־אָחֳרָא, וְגַם בְּחִינַת "אֲחוֹרַיִם" שֶׁל רְצוֹן הָעֶלְיוֹן** – המחיה אותן, כאמור, **אֵינוֹ מְלֻבָּשׁ** – בפנימיות, **בְּתוֹכָהּ** – ב"סטרא אחרא", **מַמָּשׁ, אֶלָּא מַקִּיף עֲלֶיהָ מִלְּמַעְלָה,** – בלבד, כמו שמקיפים דבר מלמעלה, **לְכָךְ** – לכן, **הִיא** – ה"סטרא אחרא", **מְקוֹם הַמִּיתָה וְהַטֻּמְאָה, ה' יִשְׁמְרֵנוּ, כִּי מְעַט מִזְּעֵר** – המעט מן המעט, **אוֹר וְחִיּוּת, שֶׁיּוּנַקֶת וּמְקַבֶּלֶת לְתוֹכָהּ מִבְּחִינַת "אֲחוֹרַיִם" דִּקְדֻשָּׁה שֶׁלְּמַעְלָה, הוּא בְּבְחִינַת גָּלוּת מַמָּשׁ בְּתוֹכָהּ, בְּסוֹד גָּלוּת הַשְּׁכִינָה הַנִּזְכָּר לְעֵיל**[4]. – ש"חיות" הקדושה נמצאת כביכול בגלות בתוך הקליפות, **וְלָכֵן נִקְרָא בְּשֵׁם "אֱלֹהִים אֲחֵרִים",** – לא רק מחמת הטעם האמור, שהם מקבלים את "חיותם" מבחינת "אחוריים", כי־אם: **שֶׁהִיא עֲבוֹדָה־זָרָה מַמָּשׁ וּכְפִירָה בְּאַחְדוּתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא,** – הסברת הדברים: בכל נברא נמצאים שני סוגי חיות – "חיות" המתלבשת א. בפנימיותו של הנברא ומתאחדת אתו. חיות אלקית זו, מצומצמת ומותאמת לפי מדתו של הנברא, עד כמה שהוא יכול לקלוט. ב. "חיות" המחיה ומשפיעה בנברא בצורה "מקיפה". חיות אלקית זו, איננה מצומצמת לפי מימדי הנברא ואינה מתלבשת בו; אלא בצורתה היא, כפי שהיא **למעלה** מהתלבשות בנברא – היא משפיעה ומחיה את הנברא. ל"קליפות" ול"סטרא אחרא" גם כן שני סוגי חיות אלה. סוג ה"חיות" השני, בקליפות ו"סטרא אחרא", מאחר שהוא בא אליהן בבחינת "מקיף", אין הוא מפריע ל"מציאותן", הן יכולות להחזיק את עצמן ל"יש", ואינן צריכות להכחיש "חיות" זו, למרות שהן יודעות שהן נבראו מ"חיות" זו (כפי שנאמר להלן, שהן קוראות להקב"ה "אלקא דאלקיא": הן חושבות את עצמן ל"מציאות", ל"אלקיא", למרות שהן עצמן מכירות שיש להן "אלקא" שברא אותן). מחמת חיות אלקית זו, הן נקראות "אלקים אחרים", מפני שהן מקבלות את חיותן מבחינת אחוריים. ואילו סוג ה"חיות" המתלבש בפנימיות, שאם היו ה"קליפות" וה"סטרא אחרא" מודות ב"חיות" זו, היתה בכך משום סתירה ל"מציאות" שלהן, כי "חיות" זו היא הרי "עצמותו" של הנברא עצמו – "חיות" זו, הן מכחישות לחלוטין, והיא נמצאת בהן בבחינת גלות. בגלל "חיות" זו – הן נקראות "אלקים אחרים", לא רק מפני שהן מקבלות מ"אחוריים", אלא מפני שהן מחזיקות את עצמן ל"עבודה זרה" וכופרות באחדותו של הקב"ה – כפי שיוסבר להלן: **כִּי מֵאַחַר שֶׁאּוֹר וְחַיּוּת דִּקְדֻשָּׁה** – ה"חיות" הפנימית, **הוּא בְּבְחִינַת גָּלוּת בְּתוֹכָהּ - אֵינָהּ בְּטֵלָה בְּלֵל לְגַבֵּי קְדֻשַּׁת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא; וְאַדְּרַבָּה, מַגְבִּיהַּ עַצְמָהּ כַּנֵּשֶׁר, לוֹמַר: "אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד"**[5], **וּכְמַאֲמַר**[6]: – שאמר פרעה: **"יְאֹר לִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי".** – ה"יאור" – הנילוס – הוא שלי, ואני עשיתי את עצמי, **וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל**[7], **שֶׁגַּפּוּת הָרוּחַ שִׁקּוּלָהּ כַּעֲבוֹדָה־זָרָה מַמָּשׁ, כִּי עֵקֶר וְשֹׁרֶשׁ של עֲבוֹדָה־זָרָה הוּא מַה שֶּׁנֶּחְשָׁב** – הוא מחשיב את עצמו, **לְדָבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, נִפְרָד מִקְּדֻשָּׁתוֹ שֶׁל מָקוֹם,** – של הקב"ה, **וְלֹא כְּפִירָה בַּה' לְגַמְרֵי,** – כלומר, גם כשלא כופרים לגמרי בהקב"ה, אלא רק מחשיבים את עצמם לדבר בפני עצמו, כמו ה"קליפות" וה"סטרא אחרא" הנקראות "עבודה זרה", שכפי שלמדנו, הן אינן כופרות בהקב"ה לגמרי, אלא **כְּדְאִיתָא** – כמו שאנו מוצאים, **בַּגְּמָרָא**[8] **דְּקָרוּ לֵיהּ "אֱלָהָא דְּאֱלָהַיָּא",** – ה"קליפות" וה"סטרא אחרא" קוראות להקב"ה "אלקא דאלקיא" – הרי שהן מודות בהקב"ה, שהוא **אלקא** דאלקיא, ובכל זאת זה נקרא "עבודה זרה" ו"אלקים אחרים". **אֶלָּא שֶׁגַּם הֵם מַחֲשִׁיבִים עַצְמָם לְיֵשׁ וְדָבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וּבָזֶה** – במה שהן מחשיבות את עצמן ל"יש", הן **מַפְרִידִים אֶת עַצְמָם מִקְּדֻשָּׁתוֹ שֶׁל מָקוֹם בָּרוּךְ־הוּא, מֵאַחַר שֶׁאֵין** – הן, **בְּטֵלִים לוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּי אֵין קְדֻשָּׁה עֶלְיוֹנָה שׁוֹרָה אֶלָּא עַל מַה שֶּׁבָּטֵל לוֹ יִתְבָּרֵךְ כַּנִּזְכָּר לְעֵיל**[9], **וְלָכֵן נִקְרָאִים** – הקליפות ו"סטרא אחרא", **"טוּרֵי דְּפִרוּדָא"** – הרי הפירוד, **בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ,** – אלה שמחזיקים את עצמם ל"מציאות" ומגביהים את עצמם **כהרים** ומרגישים את עצמם **נפרדים** מהקב"ה. **וַהֲרֵי זוֹ** – יש בכך משום **כְּפִירָה בְּאַחְדוּתוֹ הָאֲמִתִּית,** – של הקב"ה, שהיא – **דְּכֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא**

ליקוטי אמרים

המחיה את כל העולמות ולפי שאינו שורה כלל על הס"א וגם בחי' אחוריים של רצון העליון אינו מלובש בתוכה ממש אלא מקיף עליה מלמעלה לכך היא מקום המיתה והטומאה ה' ישמרנו כי מעט מזער אור וחיות שיונקת ומקבלת לתוכה מבחי' אחוריים דקדושה שלמעלה הוא בבחי' גלות ממש בתוכה בסוד גלות השכינה הנ"ל ולכן נקרא בשם אלהים אחרים שהיא ע"ז ממש וכפירה באחדותו של ממ"ה הקב"ה כי מאחר שאור וחיות דקדושה הוא בבחי' גלות בתוכה אינה בטילה כלל לגבי קדושת הקב"ה ואדרבה מגביה עצמה כנשר לומר אני ואפסי עוד וכמאמר יאור לי ואני עשיתני ולכן אמרו רז"ל שגסות הרוח שקולה כע"ז ממש כי עיקר ושרש ע"ז הוא מה שנחשב לדבר בפני עצמו נפרד מקדושתו של מקום ולא כפירה בה' לגמרי כדאיתא בגמ' דקרו ליה אלהא דאלהיא אלא שגם הם מחשיבים עצמם ליש ודבר בפני עצמו ובזה מפרידים את עצמם מקדושתו של מקום ב"ה מאחר שאין בטלים לו ית' כי אין קדושה עליונה שורה אלא על מה שבטל לו ית' כנ"ל ולכן נקראי' טורי דפרודא בזה"ק והרי זו כפירה באחדותו האמיתית דכולא קמיה כלא חשיב ובטל באמת לו ית' ולרצונו המחיה את כולם ומהוה אותם מאין ליש תמיד:

---

4. פרק יט. **5.** ישעי' מז, ח. **6.** יחזקאל כט (ט - ג). **7.** סוטה ד, א. **8.** מנחות קי, א. **9.** פרק ו.

חָשִׁיב, – לגבי הקב"ה הכל נחשב לכלום, **וּבָטֵל בֶּאֱמֶת לוֹ יִתְבָּרֵךְ וְלִרְצוֹנוֹ, הַמְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם וּמְהַוֶּה אוֹתָם מֵאַיִן לְיֵשׁ תָּמִיד:** – מאחר שאחדותו האמיתית של הקב"ה היא שהכל בטל אליו, הרי שההיחשבות ל"יש" ול"מציאות" – יש בה משום כפירה באחדותו של הקב"ה. ולכן גסות הרוח שוה ל"עבודה זרה". הרי, שאחרי צמצומים רבים ושונים, נבראו בדיבורו של הקב"ה, נבראים כאלה, כמו "קליפות" ו"סטרא אחרא", המרגישים את עצמם כדבר נפרד מהקב"ה. לכן, נקרא הדיבור שלמעלה בתורה, בשם "דיבור", כי ענין הפירוד (המציין את הדיבור שלמטה) קיים גם בדיבור שלמעלה, אלא שהוא רק בשייכות לנבראים ולהרגש **שלהם** כלפי שורשם. ואילו לגבי הקב"ה – אין שום דבר שנפרד ממנו.

יום חמישי י"ח שבט

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' כח, פרק כג ועם כל הנ"ל... עד עמ' כח, להתלבש בעולמות.

פֶּרֶק כג. למדנו בפרק הקודם, שלגבי הקב"ה אין דבר נפרד ממנו, כי דיבורו של הקב"ה, שבאמצעותו נוצרו הנבראים, אינו דומה לדיבורו של האדם: דיבורו של האדם נפרד משורשו; ואילו לגבי הקב"ה, הדיבור מאוחד תמיד אתו. אלא, מאחר שירידת ה"אור" וה"חיות" האלקי, המחיה את הנבראים, היא על־ידי צמצומים רבים והסתרת פנים, כך שפנימיות רצונו של הקב"ה מוסתרת מהנבראים – יכולים **הם,** בהרגשתם, להחשיב את עצמם ל"מציאות". ועם התרבות והתגברות הצמצומים – עלולות להיווצר גם "קליפות" ו"סטרא אחרא", המרגישות את עצמן כנפרדות לגמרי מהקדושה ומהקב"ה. הרי, שהרגשת הנבראים את עצמם ל"מציאות" נובעת מהעובדה שפנימיות רצונו של הקב"ה מכוסה ומוסתרת מהם. מהאמור מובן שדבר שמאיר בו פנימיות רצונו של הקב"ה בהתגלות – קשור ומאוחד כולו עם הקב"ה. שכן, אין כאן הסתרת פנים, הגורמת שהנברא יוכל להרגיש את עצמו ל"מציאות".

ליקוטי אמרים

פרק כג ועם כל הנ"ל יובן ויבואר היטב בתוספ' ביאור מה שאמרו בזהר דאוריית' וקב"ה כולא חד ובתיקוני' פירשו דרמ"ח פיקודין אינון רמ"ח אברין דמלכא לפי שהמצות הן פנימיות רצון העליון וחפצו האמיתי המלובש בכל העולמו' העליוני' ותחתוני' להחיותם כי כל חיותם ושפעם תלוי במעשה המצות של התחתוני' כנודע. ונמצא שמעשה המצות וקיומן הוא לבוש הפנימי לפנימית רצון העליון

וְעַם כָּל הַנִּזְכָּר לְעֵיל, יוּכָן וִיבֹאַר הֵיטֵב בְּתוֹסֶפֶת בֵּאוּר מַה שֶּׁאָמְרוּ בַּזֹּהַר[1] דְ"אוֹרַיְתָא וְקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד", – תורה והקב"ה הם דבר אחד, **וּבַ'תִּקּוּנִים'[2] פֵּרְשׁוּ דְ"רְמָ"ח פִּקּוּדִין** – שמאתים ארבעים ושמונה מצוות־העשה, **אִינּוּן** – הן, **רְמָ"ח אֵבְרִין דְּמַלְכָּא".** – מאתים ארבעים ושמונה אברי המלך, הקב"ה מלך העולם. משמעות כינוי המצוות בשם "אברין דמלכא" (אברי המלך), היא: כשם שכל אבר הוא כלי לכוח מיוחד בנפש, המתלבש באותו אבר, למשל – העין היא אבר וכלי מיוחד לכוח הראיה, האוזן הוא כלי מיוחד לכוח השמיעה, וכך הלאה – כך כל מצוה, היא כלי מיוחד ל"המשכה" מיוחדת מרצון הקב"ה. המצוות בכללותן הן רצונו של הקב"ה – הקב"ה **רוצה** שבני ישראל יקיימו מצוות – וכל מצוה כשלעצמה, היא כלי מיוחד להמשכה מיוחדת של רצון הקב"ה, הנמשכת ומגיעה למטה על־ידי שיהודי מקיים אותה מצוה שציווה הקב"ה לעשותה. לכן, נקראות המצוות "אברין דמלכא" (אברי המלך). כאן מתבקש, איפוא, הסבר – שהרי מן הנאמר ב'תיקונים' יוצא, שהמצוות (כל ענינה של התורה הוא פירוש והסברת המצוות) הן "אברים דמלכא" **בלבד,** היינו, אף שהאבר, אמנם, מאוחד עם הכוח המלובש בו, אך אין הוא דבר אחד ממש עם אותו כוח: האבר והכוח הם שני דברים נפרדים, ועל אף **התאחדותם** אין הם דבר **אחד** ממש. ואילו ביחס לתורה, נאמר ב"זוהר", שהתורה והקב"ה הם דבר אחד **ממש** – כלומר, **יותר** מאשר התאחדות האברים עם הכוחות. כך מסביר רבנו הזקן את ההבדל בין לימוד תורה לקיום מצוות – **לְפִי שֶׁהַמִּצְוֹת הֵן פְּנִימִיּוּת רְצוֹן הָעֶלְיוֹן וְחֶפְצוֹ הָאֲמִתִּי, הַמְלֻבָּשׁ בְּכָל הָעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים לְהַחֲיוֹתָם,** – כלומר: רצונו של הקב"ה בעולמות, שהוא רוצה בקיומם ומחיה אותם באותו רצון – הנה המצוות הן הפנימיות **שבאותו** רצון שיש להקב"ה בעולמות. שכן, מדוע רוצה הקב"ה בכל העולמות? – מפני שהוא רוצה במצוות, שבני ישראל יקיימו מצוות; הקב"ה מתענג, כביכול, ממה שבני ישראל מקיימים מצוות. ומחמת הרצון והתענוג שיש לו מקיום המצוות – הוא מחיה את כל העולמות (הרי זה למשל, כמי שנוסע בדרך רחוקה כדי להרוויח כסף, ברור שבעצם הנסיעה מתבטא רק חיצוניות הרצון – בשעה שהרצון הפנימי, הוא – להרוויח כסף; וגם הריווח איננו עדיין הרצון הפנימי האמיתי, שכן הוא מעוניין בריווח רק כדי לקנות בו את הדרוש לו לחיי נפשו – הרי, שרצונו הפנימי האמיתי הוא בדברים שהוא יקנה באותו כסף, ויתענג מהם. מרצון **זה,** נובע רצונו להרוויח כסף, וממילא גם רצונו לערוך את הנסיעה. כך נבין גם ביחס לעולמות ולמצוות, הקב"ה רוצה בקיום העולמות, מפני שהוא רוצה במצוות. הרי שהמצוות הן הן רצונו ותענוגו הפנימי של הקב"ה, ובגלל רצונו זה במצוות – הוא רוצה גם בעולמות ומחיה אותם). **כִּי כָּל חִיּוּתָם וְשִׁפְעָם** – של כל העולמות, **תָּלוּי בְּמַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת שֶׁל הַתַּחְתּוֹנִים, כַּנּוֹדַע,** – שעל־ידי שיהודי מקיים מצוה – הוא "ממשיך" חיות ושפע בכל העולמות. **וְנִמְצָא** – הרי, **שֶׁמַּעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת וְקִיּוּמָן הוּא לְבוּשׁ הַפְּנִימִי לִפְנִימִית רְצוֹן הָעֶלְיוֹן,** – של הקב"ה,

1. חלק א כד, א. **2.** תיקון ל.

ליקוטי אמרים

שממעשה זה נמשך אור וחיות רצון העליון להתלבש בעולמות

שֶׁמִּמַּעֲשֶׂה זֶה – של המצוות, נִמְשָׁךְ אוֹר וְחִיּוּת רְצוֹן הָעֶלְיוֹן לְהִתְלַבֵּשׁ בָּעוֹלָמוֹת. – הקב"ה רוצה בעולמות, מפני שיש בהם מעשה המצוות, כפי שאמרנו במשל: הדברים אותם יקנה בכסף שירוויח – הם הלבוש הפנימי לרצונו החיצוני.

יום שישי י"ט שבט

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' כח, ולכן נקרא' אברי... עד עמ' 56, כגוף לנשמה.

וְלָכֵן נִקְרָאוֹת – המצוות, "אֵבְרֵי דְּמַלְכָּא", – אברי המלך, דֶּרֶךְ־מָשָׁל, כְּמוֹ שֶׁאֵבְרֵי גּוּף הָאָדָם הֵם לְבוּשׁ לְנַפְשׁוֹ וּבְטֵלִים לְגַמְרֵי אֵלֶיהָ מִכֹּל וָכֹל, – כמו שאנו רואים כִּי מִיָּד שֶׁעוֹלֶה בִּרְצוֹנוֹ שֶׁל אָדָם לִפְשֹׁט יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ, הֵן נִשְׁמָעוֹת לִרְצוֹנוֹ תֵּכֶף וּמִיָּד בְּלִי שׁוּם צִוּוּי וַאֲמִירָה לָהֶן, – לידו או לרגלו, בְּלִי שׁוּם שֶׁהִיָּה כְּלָל, אֶלָּא כִּרְגַע מַמָּשׁ כְּשֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ – באותו רגע ידו ורגלו מבצעות את רצונו, האדם אינו זקוק לשום טיפול ומאמץ של רצונו כדי להפעיל את היד או הרגל ולהשפיע עליהן לבצע את רצונו – זו משמעות המלים "בלי שום ציווי ואמירה". שכן, טיפולו של ה"כוח" להפעלת השפעתו הוא כאילו בדרך של ציווי ומתן פקודה למושפע על־ידו שיעשה משהו. כפי שאנו רואים באברים, הרי הם בטלים לחלוטין לנפש ומאוחדים איתה. כָּךְ דֶּרֶךְ־מָשָׁל שֶׁל מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת וְקִיּוּמָן, – לכאורה משמע, שהכוונה כאן ל"חיות" המחיה את העשיה ואת ביצוע המצוה, כלומר: רוח־החיים שבקיום המצוה; לא ה"חיות" שב"מציאות" האתרוג, למשל, אלא ה"חיות" של **מצות** האתרוג, כפי שה"חיות" שרויה בקיום ובמעשה המצוות[3], **הוא** – חיות זו, בָּטֵל לְגַמְרֵי לְגַבֵּי רְצוֹן הָעֶלְיוֹן הַמְּלַבֵּשׁ בּוֹ, – ב"חיות" מעשה המצוות, וְנַעֲשָׂה – אותה "חיות" לוֹ – לרצון העליון, מַמָּשׁ כְּגוּף לְנִשְׁמָה.

ליקוטי אמרים

ולכן נקרא' אברי דמלכא ד"מ כמו שאברי גוף האדם הם לבוש לנפשו ובטלים לגמרי אליה מכל וכל כי מיד שעולה ברצונו של אדם לפשוט ידו או רגלו הן נשמעות לרצונו תכף ומיד בלי שום צווי ואמירה להן ובלי שום שהייה כלל אלא כרגע ממש כשעלה ברצונו. כך ד"מ החיות של מעשה המצות וקיומן הוא בטל לגמרי לגבי רצון העליון המלובש בו ונעשה לו ממש כגוף לנשמה.

יום שבת קודש כ' שבט

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 56, וכן הלבוש... עד עמ' 56, כל ימיהם:

וְכֵן הַלְּבוּשׁ הַחִיצוֹן שֶׁל נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית שֶׁבָּאָדָם הַמְקַיֵּם וְעוֹשֶׂה הַמִּצְוָה, שֶׁהוּא כֹּחַ וּבְחִינַת הַמַּעֲשֶׂה שֶׁלָּהּ, – "כוח המעשה" של הנפש האלקית, המשפיע ומפעיל את הפעולות המעשיות של כל מה שציווה הקב"ה לעשות – נקרא "לבוש החיצוני של הנפש האלקית", בהשוואה לכוחות הדיבור והמחשבה, שהם לבושים פנימיים יותר מאשר "כוח המעשה" הפועל בדבר זר. הרי, כוח מעשה זה הוא מִתְלַבֵּשׁ בַּחִיּוּת שֶׁל מַעֲשֵׂה הַמִּצְוָה, וְנַעֲשָׂה גַּם־כֵּן כְּגוּף לְנִשְׁמָה לִרְצוֹן הָעֶלְיוֹן – כוח המעשה מתאחד עם הרצון העליון באותה מדה שהגוף מתאחד עם הנשמה, וּבָטֵל אֵלָיו – לרצון העליון, לְגַמְרֵי. וְעַל כֵּן, גַּם אֵבְרֵי גּוּף הָאָדָם הַמְקַיְּמִים הַמִּצְוָה, שֶׁכֹּחַ וּבְחִינַת הַמַּעֲשֶׂה שֶׁל נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית מְלֻבָּשׁ בָּהֶם – באברים, בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה וְקִיּוּם הַמִּצְוָה, – על־ידי האברים, הֵם – האברים, נַעֲשׂוּ מֻרְכָּבָה מַמָּשׁ לִרְצוֹן הָעֶלְיוֹן, כְּגוֹן: הַיָּד הַמְחַלֶּקֶת צְדָקָה לַעֲנִיִּים, אוֹ עוֹשָׂה מִצְוָה אַחֶרֶת, – בשעה שהיד עוסקת בקיום מצוה, היא הופכת

ליקוטי אמרים

וכן הלבוש החיצון של נפש האלהית שבאדם המקיים ועושה המצוה שהוא כח ובחי' המעשה שלה הוא מתלבש בחיות של מעשה המצוה ונעשה ג"כ כגוף לנשמה לרצון העליון ובטל אליו לגמרי ועל כן גם אברי גוף האדם המקיימים המצוה שכח ובחי' המעשה של נפש האלהית מלובש בהם בשעת מעשה וקיום המצוה הם נעשו מרכבה ממש לרצון העליון כגון היד המחלקת צדקה

---

3. כפילות הלשון "מעשה המצוות וקיומן", אפשר היה לכאורה להסביר כך: "החיות של מעשה המצות" - החיות של המצוה הנעשית, החיות של האתרוג למשל: "וקיומן" - קיומו הפיזי של האתרוג (בטלים לרצון העליון). מעיר כאן כ"ק אדמו"ר שליט"א, ש"ממה שכתוב שבאדם המקיים ועושה המצות לא משמע כן" ממה שלהלן מובאים שני הביטויים "מעשה" ו"קיום" ביחס לאדם, שהוא עושה ומקיים - לא משמע ש"קיום" הוא קיומו הפיזי של הדבר בו נעשית המצוה. מהערה זו מובן, ש"מעשה" ו"קיום" המצוות, הם שני

לבחינת "מרכבה" לרצון העליון, כלומר: היא מתבטלת לגמרי לרצון העליון. ברם, אין היד הגשמית בטלה ומאוחדת, באותו מעמד, לרצון העליון, באותה מדה כפי שזה בכוח המעשה של הנפש האלקית, שכאמור, התאחדותו עם הרצון העליון היא כהתאחדות הגוף עם הנשמה – הרבה יותר מאשר התאחדות ה"מרכבה" עם ה"רוכב". שכן, גוף ונפש, למרות שהם שני "עצמים" שונים ורחוקים אחד מהשני – גשמיות ורוחניות – הם בכל זאת מתאחדים באחדות מלאה, הגוף כל כך בטל ונשלט על־ידי הנפש, שאין שום חלק בגוף, אף הקטן ביותר, שלא יהיה חדור ב"חיות" הנפש, וכל קורט "חיות" של הנפש בגוף, הופך לחיים גופניים. כך גם – ביטולו ויחודו של **כוח** המעשה לגבי הרצון העליון. לעומת זאת, היד הגשמית עצמה, שעושה את המצוה, היא רק בבחינת "מרכבה" לרצון העליון. "מרכבה" אכן בטלה לגמרי ל"רוכב", אך בכל זאת איננה מאוחדת אתו. וכפי שזה ביחס ל"יד" שעושה מצוה – כך הוא גם ביחס לשאר האברים – **וְרַגְלַיִם הַמְהַלְּכוֹת לְדֶרֶךְ מִצְוָה, וְכֵן הַפֶּה וְלָשׁוֹן שֶׁמְּדַבְּרִים דִּבְרֵי תּוֹרָה, וְהַמֹּחַ שֶׁמְּהַרְהֵר בְּדִבְרֵי תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם וּבְגְדֻלַּת ה' בָּרוּךְ־הוּא.** – הרי כשאותם אברים עוסקים בקיום מצוות, הם בטלים לגמרי, כ"מרכבה", לרצון העליון שבתוך אותן מצוות. **וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל[4]: "הָאָבוֹת הֵן הַמֶּרְכָּבָה"**, – משום, **שֶׁכָּל אֵבְרֵיהֶם כֻּלָּם הָיוּ קְדוֹשִׁים וּמֻבְדָּלִים מֵעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה, וְלֹא נַעֲשׂוּ מֶרְכָּבָה** – לשום דבר, **רַק לִרְצוֹן הָעֶלְיוֹן לְבַדּוֹ כָּל יְמֵיהֶם:** – מה שחכמינו ז"ל מציינים את האבות כ"מרכבה" אל הקב"ה, הרי זה מחמת שכל חלקי גופם, היו תמיד בטלים ומסורים לחלוטין להקב"ה – לכן הם מייצגים את הבחינה התמידית והמלאה של "מרכבה". ואילו ביחס לבני ישראל, שאינם במדריגת האבות, אפשרי הדבר שאותו אבר, שבשעה אחת הוא "מרכבה" לרצון העליון – יהיה בשעה אחרת "מרכבה" לדבר שאינו כפי הרצון העליון. ואם כן, הרי זה רק באופן חלקי ולעתים מסויימות בלבד: **בשעה** שהוא מקיים מצוה, בטל האבר שעושה את המצוה, לרצון הקב"ה בבחינת "מרכבה". עד כאן דובר אודות שני אופני הביטול לרצון העליון: א) ביטול כמו "מרכבה" ל"רוכב" (= האברים הגשמיים המקיימים מצוות). ב) ביטול ויחוד כמו גוף ונשמה (= כוח המעשה בשעת קיום המצוות). להלן יוסבר, שקיימת התאחדות עליונה יותר עם הרצון העליון, והיא – יחודם של הלבושים **הפנימיים** עם התורה.

ליקוטי אמרים

לעניים או עושה מצוה אחרת. ורגלים המהלכות לדבר מצוה וכן הפה ולשון שמדברי' דברי תורה והמוח שמהרהר בד"ת וי"ש ובגדולת ה' ב"ה. וזהו שארז"ל האבות הן הן המרכבה שכל אבריהם כולם היו קדושים ומובדלים מענייני עוה"ז ולא נעשו מרכבה רק לרצון העליון לבדו כל ימיהם:

אופנים בביצוע המצוה: מעשה - פעולת עשיית המצוה, המביאה לביצוע המעשי של המצוה, למשל: ההתעטפות בטלית, הנחת ה"של ראש" על הראש, וכדומה; קיום - כשהמצוה כבר נעשית ומתקיימת בפועל; כשהוא כבר לבוש בטלית ובתפילין, כשהוא יושב כבר בסוכה, וכדומה. או אפשר שהכוונה ב"קיום" היא, שישנן מצוות שקיומן אינה קשורה ל"מעשה", בעשייה ממשית (כמו שהדבר בהרבה מצוות, במיוחד במצוות־לא־תעשה, שהן גם "כאילו עשה"), ואלה הם שני הביטויים: "מעשה" ו"קיום" המצוה. אך עדיין יש להבין את המלה "הוא" (בטל לגמרי...), כמו גם את המלה (המלובש) "בו" - אם הכוונה למלה "חיות", היה לכאורה צריך להשתמש כאן בלשון נקבה? ומדוע משנה רבנו הזקן את הסדר להלן: "המקיים" ולאחר מכן "עושה"? **4.** בראשית רבה מז, ו.

אגרות קודש

ב"ה ב' שבט, תשי"ב

ברוקלין.

שלום וברכה!

בטח ידוע לו שביקר אצלי אחיו מוה"ר... שי' ובהמשך לשיחתינו מוסג"פ העתקת מכתבי אליו - ובטח טוב ונכון הדבר אשר לא ידע אחיו שי' ששלחתי לו העתק המכתב - ומוכרחני לומר שהנני מתפלא ביותר על כבודו שי', כי לפי הרושם שעשה עלי אחיו שי' מקבל הוא השפעה ויש להמשיכו

המשך בעמוד קז

יום ראשון

יום רביעי — **יד שבט** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: בשלח, רביעי עם פירש״י.
תהלים: עב־עו.
תניא: פרק כא. והנה . . . 52 נבואתם.

בְּמִנְחָה אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

בא כ״ק אבותינו רבותינו הקדושים, איז, לבד דער ענין פון התעוררות רחמים אויף די מקושרים, געווען א עבודה פון דערמאָנען בינו לבין עצמו די מקושרים, און אריינטראכטען בענין אהבתם והתקשרותם כמים הפנים, וואָס דאָס איז מעורר די כחות פנימים פון דעם וואָס מ׳טראַכט וועגען עם, ווי מיר זעהען במוחש, אז מ׳קוקט שטאַרק אויף איינעם מוז ער אקוק טאָן, ווייל די הבטה פנימית איז מעורר דעם עצם הנפש, און אזוי איז אויך אין דעם כח המחשבה.

אֵצֶל כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אֲבוֹתֵינוּ רַבּוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים, הֲרֵי שֶׁמִּלְּבַד הָעִנְיָן שֶׁל הִתְעוֹרְרוּת רַחֲמִים עַל הַמְקוּשָׁרִים, הָיְתָה עֲבוֹדָה שֶׁל הַזְכָּרַת הַמְקוּשָׁרִים בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, וּלְהִתְעַמֵּק בְּמַחֲשָׁבָה בְּעִנְיַן אַהֲבָתָם וְהִתְקַשְּׁרוּתָם כַּמַּיִם הַפָּנִים, שֶׁזֶּה מְעוֹרֵר אֶת הַכֹּחוֹת הַפְּנִימִיִּים שֶׁל זֶה שֶׁחוֹשְׁבִים עָלָיו, כְּפִי שֶׁאָנוּ רוֹאִים בְּמוּחָשׁ שֶׁכַּאֲשֶׁר מַבִּיטִים בְּחָזְקָה עַל אָדָם, הוּא חַיָּב לְהַחֲזִיר מַבָּט, כִּי הַהַבָּטָה הַפְּנִימִית מְעוֹרֶרֶת אֶת עֶצֶם הַנֶּפֶשׁ, וְכֵן הוּא גַּם בְּכֹחַ הַמַּחֲשָׁבָה.

יום שני

יום חמישי — **טו שבט** — ה׳תש״ג

אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

שיעורים. חומש: בשלח, חמישי עם פירש״י.
תהלים: עז־עח.
תניא: והרי . . . כז במציאות.

כְּשֶׁנִּגְּשׁוּ לְהַדְפִּיס חֵלֶק שֵׁנִי שֶׁל הַ״תּוֹרָה אוֹר״ – כְּבָר נוֹדַע לְהַחֲסִידִים, אֲשֶׁר יֶשְׁנָם הַגָּהוֹת וּבֵאוּרִים מֵהַ״צֶּמַח צֶדֶק״ עַל הַמַּאֲמָרִים. וַיַּפְצִירוּ בְּהַ״צֶּמַח צֶדֶק״ אֲשֶׁר יַדְפִּיסֵם עִם הַמַּאֲמָרִים, וַיְמָאֵן הַ״צֶּמַח צֶדֶק״. וַיַּחֲלֹם חֲלוֹם, אֲשֶׁר זְקֵנוֹ אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן בָּא לְבַקְּרוֹ וּמְבַקְּשוֹ לְהַדְפִּיסָם. מִכָּל־מָקוֹם הֶעְלִים הַדָּבָר, עַד אֲשֶׁר גַּם שְׁלִשָּׁה מִבָּנָיו חָלְמוּ הַחֲלוֹם הַזֶּה וַיְסַפְּרוּ לַאֲבִיהֶם, וְאָז הִסְכִּים לְהַדְפִּיס גַּם הַגָּהוֹתָיו וּבֵאוּרָיו לַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, וַיִּקְרְאוּ לוֹ בְּשֵׁם ״לִקּוּטֵי תּוֹרָה״.

יום שלישי

יום שישי — **טז שבט** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: בשלח, ששי עם פירש״י.
תהלים: עט־פב.
תניא: וכל הצמצומים . . . חשיב ממש.

אאמו״ר אמר: צווישען קעלט און כפירה איז גאָר א דינע מחיצה. עס שטעהט כי ה׳ אלקיך אש אוכלה הוא, אלקות איז פלאַם פייער, לערנען און דאוונען בעדארף מען מיט התלהבות הלב, אז כל עצמותי תאמרנה די דברי ה׳ אין תורה ותפלה.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשׁ״בַּ] אָמַר: בֵּין קְרִירוּת לִכְפִירָה יֶשְׁנָהּ מְחִצָּה דַּקָּה מְאֹד. כָּתוּב: ״כִּי ה׳ אֱלֹקֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא״, אֱלִקוּת הִיא שַׁלְהֶבֶת אֵשׁ, לִלְמֹד וּלְהִתְפַּלֵּל צָרִיךְ מִתּוֹךְ הִתְלַהֲבוּת הַלֵּב, שֶׁ״כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה״ אֶת דִּבְרֵי ה׳ בְּתוֹרָה וּתְפִלָּה.

יום רביעי

שבת **יז שבט, שבת שירה** ה׳תש״ג

עוֹמְדִין בְּעֵת קְרִיאַת הַשִּׁירָה.
הַפְּטוֹרָה: וּדְבוֹרָה אִשָּׁה נְבִיאָה.

שיעורים. חומש: בשלח, שביעי עם פירש״י.
תהלים: פג־פז.
תניא: פרק כב. רק . . . תמיד.

עס איז א מנהג צו עסען שווארצע קאַשע.

נָהוּג לֶאֱכֹל דַּיְסָה שְׁחוֹרָה.

שַׁבָּת בְּשַׁלַּח שְׁנַת תרכ״א אָמַר הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ הַמַּאֲמָר ״רְאוּ כִּי ה׳״ הַנִּדְפָּס בְּ״לִקּוּטֵי תּוֹרָה״. וְסִפֵּר אַחַר־כָּךְ לִבְנוֹ, אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהַר״שׁ]: שַׁבָּת בְּשַׁלַּח שְׁנַת תקס״ה אָמַר אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן] זֶה הַמַּאֲמָר. אַחַר־כָּךְ קָרָא אוֹתִי וְסִפֵּר לִי, אֲשֶׁר בִּשְׁנַת תקכ״ט בִּהְיוֹתוֹ בְּמֵעֶזְרִיטְשׁ, קָרָא אוֹתוֹ הָרַב הַמַּגִּיד לְחַדְרוֹ וְאָמַר לוֹ: שַׁבָּת בְּשַׁלַּח שְׁנַת תקט״ז אָמַר הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב מַאֲמָר עַל פָּסוּק ״וַיָּשֶׁב הַיָּם לִפְנוֹת בֹּקֶר לְאֵיתָנוֹ״ – לִתְנָאוֹ, כְּמַאֲמַר רַז״ל. בִּשְׁנַת תקכ״א (שָׁנָה אַחֲרֵי הִסְתַּלְּקוּת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב) הָיָה אֶצְלִי – הִמְשִׁיךְ דְּבָרָיו הָרַב הַמַּגִּיד – רַבִּי (הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב), וְאָמַר הַמַּאֲמָר וְהוֹסִיף בֵּאוּר בְּעִנְיַן ״עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ – וְלֹא דְּבָרוֹ – שֶׁל מָקוֹם״. וְהַיּוֹם הָיָה אֶצְלִי מוֹרִי לַחֲזוֹר הַמַּאֲמָר. וְאָמַר הָרַב הַמַּגִּיד הַמַּאֲמָר לִפְנֵי אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן, וְהוֹסִיף בֵּאוּר בְּעִנְיַן גִּנַּאי נַהֲרָא, שֶׁזֶּהוּ כְּעִנְיַן קְרִיעַת יַם סוּף.

וְסִיֵּם הַ״צֶּמַח צֶדֶק״: הַיּוֹם הָיוּ אֶצְלִי הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב, הָרַב הַמַּגִּיד, וַאֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן], וְכָל אֶחָד אָמַר לִי הַמַּאֲמָר בְּסִגְנוֹנוֹ. –

כַּעֲבוֹר אֵיזֶה שָׁעוֹת קָרָא הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ אֶת אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהַר״שׁ] עוֹד הַפַּעַם, וְאָמַר לְפָנָיו בֵּאוּר עַל הַמַּאֲמָר.

יום חמישי

יום ראשון **יח שבט** ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: יתרו, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: פח־פט.
תניא: פרק כג. ועם . . . כח בעולמות.

הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ סִפֵּר לִבְנוֹ אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהַר״שׁ], אֲשֶׁר הַדְּרוּשׁ ״וּמַרְאֵיהֶם וּמַעֲשֵׂיהֶם״ – ״תּוֹרָה אוֹר״ פָּרָשַׁת יִתְרוֹ – הוּא דְּרוּשׁ הָרִאשׁוֹן שֶׁאָמַר הָרַב הַמַּגִּיד מִמֶּעֶזְרִיטְשׁ בִּשְׁעַת קַבְּלוֹ אֶת הַנְּשִׂיאוּת – חַג הַשָּׁבוּעוֹת תקכ״א – כְּפִי אֲשֶׁר שְׁמָעוֹ רַבֵּנוּ הַזָּקֵן מִפִּי הָרַב מְנַחֵם מֶעֶנְדֶל מֵהאָרָאדָאק – בַּעַל ׳פְּרִי הָאָרֶץ׳ – שֶׁהָיָה בְּאוֹתוֹ מַעֲמָד, רַק שֶׁרַבֵּנוּ בֵּאֵר הַדְּרוּשׁ עַל פִּי סִגְנוֹנוֹ.

יום שישי

יום שני **יט שבט** ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: יתרו, שני עם פירש״י.
תהלים: צ־צו.
תניא: ולכן נקרא׳ . . . 56 כגוף לנשמה.

מצות־עשה הראשונה, ובל׳ הרמב״ם ״לידע שיש שם מצוי ראשון ממציא כל נמצא כו׳ וידיעת דבר זה מ״ע וכמ״ש אנכי ה״א״, היא מצות המוח והשכל, והיינו דהגם דכל אחד ואחד מישראל הוא מאמין בה׳ באמונה פשוטה ולבבו תמים עם ה׳, חובת המוח והשכל להביא אמונה זו בידיעה והשגה, וזהו ״לידע שיש שם מצוי ראשון״, ער

זאָל דאָס וויסען בהשגה והבנה דוקא, וכמ"ש דע את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם, וכתיב: וידעת היום גו'.

מִצְוַת־עֲשֵׂה הָרִאשׁוֹנָה, וּבִלְשׁוֹן הָרַמְבַּ"ם: "לֵידַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם מָצוּי רִאשׁוֹן מַמְצִיא כָּל נִמְצָא כו' וִידִיעַת דָּבָר זֶה מִצְוַת עֲשֵׂה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ", הֵיא מִצְוַת הַמֹּחַ וְהַשֵּׂכֶל, וְהֵינוּ דַּהֲגַם דְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הוּא מַאֲמִין בַּה' בֶּאֱמוּנָה פְּשׁוּטָה וּלְבָבוֹ תָּמִים עִם ה', חוֹבַת הַמֹּחַ וְהַשֵּׂכֶל לְהָבִיא אֱמוּנָה זוֹ בִּידִיעָה וְהַשָּׂגָה, וְזֶהוּ "לֵידַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם מָצוּי רִאשׁוֹן", שֶׁיֵּדַע זֹאת בְּהַשָּׂגָה וַהֲבָנָה דַּוְקָא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "דַּע אֶת אֱלֹקֵי אָבִיךָ וְעָבְדֵהוּ בְּלֵב שָׁלֵם", וּכְתִיב: "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם גו'".

שבת קודש יום שלישי **כ שבט** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: יתרו, שלישי עם פירש"י.
תהלים: צז־קג.
תניא: וכן הלבוש . . . 56 ימיהם.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"בּ] כּוֹתֵב בְּאֶחָד מִמִּכְתָּבָיו: עַל פִּי "הַגָּהוֹת אשר"י" – נְטִילַת יָדַיִם לִסְעוּדָה ג' פְּעָמִים רְצוּפוֹת, כֵּן הָיָה עוֹשֶׂה אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי – (מַהַר"שׁ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן) – וּמַנִּיחַ מִשְׁפִּיכָה הַג' מְעַט מַיִם בְּכַף יָדוֹ הַשְּׂמָאלִית וּבָזֶה מְשַׁפְּשֵׁף שְׁתֵּי יָדָיו.

המשך מעמוד קד

ולקרבו עוד יותר לעניני תורה ויהדות, ובכל זאת כשמדבר אתי לדוגמא עד"ז שחבר הוא בטעמפעל של הקאנסערוואטיווע, אינו ניכר בו כלל ואינו יודע כלל, שזה דבר שלא כדבעי למהוי.

והאומנם בדעת כת"ר שי' אשר מה שהביאו השי"ת ל... הוא רק כדי שיהנה מטובה של ארצוה"ב ולא יהי' עוד - ח"ו היל"ת - תחת ההרפתקאות שעברו עליו במדינתינו מלפנים, ואח"כ האי נוחיות שהי' בצרפת? ודבר ברור הוא שכיון שנמצא הוא בעיר אחת עם אחיו שי' והשי"ת זיכהו שיודע הוא כת"ר שי' מאור התורה בכלל ותורת החסידות בפרט, הרי מחוייב הוא, ובלשון כ"ק מו"ח אדמו"ר בשם כ"ק אביו אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע "כשם שיהודי צריך להניח תפילין בכל יום, כן בכל יום צריך להתענין בחינוך ב"ב שיחיו" ובנדון של כת"ר שי' זהו אחיו וב"ב שיחיו אשר על כת"ר שי' מוטל החוב והזכות קדוש לקרב את לבו ולב כב"ב של אחיו שי' לעניני תורה ומצות ככל האפשרי, ובלי ספק אשר אם יעבוד בזה מדי יום ביומו ובאותיות המתאימות ובנחת, הנה יצליח בזה,

אפשר הדבר שה"קלוגינקער" יבוא אליו בטענה, כיון שמוכרח הוא לקבל מהנ"ל תמיכה בגשמיות, לא יהיו דבריו נשמעים, אבל אין הדבר כן, כלל וכלל לא, ואין זה אלא מעצת היצר, וזהו חלקם של כל הת"ח וכל המשפיעים רוחניות, שלפעמים קרובות ביותר, מוכרחים הם לקבל השפעה בגשמיות, דוקא מאלו המושפעים מהם, ואדרבה זהו מחסדי השי"ת, ויעויין ברעיא מהימנא הובא באגה"ק סימן כ"ו, אינון חכמים דדמיין לשבתות ויו"ט לית להון אלא מה דמתקנין ליה ביומא דחול וכו', ויעויין ג"כ בספר המצות להצמח צדק דף קי"ב ע"ב, במ"ש רבינו הזקן ע"ד הנהגת הרב הקדוש ר' מענדל בארער, שהי' נוהג שלא הי' אומר דברי תורה כ"א במקום שנותנים לו נדבה עיי"ש היטב.

בברכת הצלחה בהנ"ל ות"ח מראש אם יודיעני בשו"ט בזה.

איזו שחיטה מטהרת מידי נבילה?

יום ראשון י"ד שבט ה'תשפ"ב

הלכות שאר אבות הטומאות פרק ב, הלכה ו: מָצָא בָּהּ בֶּן שְׁמוֹנָה חַי נִטְרַף – אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁחַט אַחַר שֶׁנִּטְרַף, אֵין שְׁחִיטָתוֹ מְטַהֲרַתּוּ מִידֵי נְבֵלָה; לְפִי שֶׁאֵין לְמִינוֹ שְׁחִיטָה.

עובר בן שמונה חדשים שנמצא חי במעי אמו – בשחיטת אמו נטהר העובר, ואף הותר באכילה (הל' מאכלות אסורות פ"ה הי"ד). וכאן מדובר שהאם לא נשחטה וכיוון שעובר הנולד לשמונה חדשים הוא 'נפל', דינו כנבילה ולא מועילה לו שחיטה לטהרו מידי נבילה. ואינו דומה לטריפה שנשחטה שאף שאסורה באכילה מועילה השחיטה לטהרה מטומאת נבילה, כי "יש במינה שחיטה", היינו הטריפה היא מהמינים הטהורים שיש בהם דין שחיטה, מה שאין כן עובר בן שמונה חדשים שהוא 'נפל' ואינו בר קיימא, לא נאמר בו דין שחיטה כלל, ולכן אין השחיטה מוציאה אותו מידי נבילה (ראה כס"מ).

וה'כסף משנה' דייק בלשון הרמב"ם שכתב "מצא בה בן שמונה חי נטרף – אין שחיטתו מטהרתו" והקשה: הרי גם אם העובר לא נטרף אין שחיטה מועילה לו כלל, כי הוא 'נפל' ואין במינו שחיטה, כמו בהמה טמאה שאין השחיטה מטהרתה מטומאת נבילה כיון שהיא מופקעת מדין שחיטה? ותירץ:

לבן שמונה חי אכן לא תועיל שחיטה אף אם לא נטרף כי 'אין למינו שחיטה', אך הרמב"ם משמיענו שבן שמונה חי שנמצא במעי אמו 'נטרף', היינו דינו כטריפה, ולכן כל זמן שהוא חי, אף שאסור באכילה (שהרי הוא טריפה) אינו מטמא כי אינו נבילה, אבל אם יישחט הוולד, כיוון 'שאין למינו שחיטה' אין זו שחיטה ואינה מטהרת מטומאת נבילה.

וה'בכור שור' (חולין עב, ב) תירץ באופן אחר:

כוונת הרמב"ם ב'מצא בה בן שמונה חי נטרף' היא שנטרף על ידי אמו, כלומר שאמו היתה טריפה, ואף ששחיטתה מטהרת את עצמה מידי נבילה – את וולדה בן השמונה אינה מטהרת. ודין זה הוא רק בוולד חי בן שמונה ('נפל'), כי בן תשעה יש לו תקנה בשחיטת עצמו, אבל בן שמונה 'שאין למינו שחיטה' – אין לו תקנה.

האם שתייה נחשבת 'אכילה'?

יום שני ט"ו שבט ה'תשפ"ב

הלכות שאר אבות הטומאות פרק ג, הלכה י: הַמְּחָה אֶת הַחֵלֶב בָּאוּר וּנְמָאוֹ – חֲרֵי זֶה טָמֵא כְּאוֹכֵל מִבְּשָׂרָהּ, שֶׁהַשּׁוֹתֶה כְּכָלָל אוֹכֵל.

דין זה נלמד בגמרא (חולין קכ, א) מהפסוק "וכל נפש אשר תאכל נבלה וטרפה... וטמא עד הערב". המילה 'נפש' מבטאת כל דבר המיישב נפשו של אדם (שאדם נהנה ממנו), לרבות כאשר המאכל נמחה והוא בצורת משקה.

בנוסף לכך, הגמרא (שבועות כג, א) לומדת מהפסוק שנאמר במעשר שני "ואכלת לפני ה' אלוקיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך" שהמושג 'אכילה' לגבי כל דיני התורה כולל גם שתייה (שהרי 'תירוש' הוא יין, וגם עליו נאמר 'ואכלת').

ומדוע צריכים שני לימודים? כי מהפסוק 'ואכלת... מעשר דגנך תירושך ויצהרך' אפשר ללמוד רק לדבר שעיקר דרכו בשתייה, כגון יין, אך אין ראייה שגם דבר שבעיקרו מיועד לאכילה ונמס ושתה אותו, גם זה בכלל אכילה. ואת זאת למדים מהמילה 'נפש' (תוספות חולין שם).

ולפי זה, מה שכתב הרמב"ם שאם המחה את החלב וגמעו חייב משום 'שהשותה בכלל אוכל', אין כוונתו לדין הכללי של שתייה בכלל אכילה הנלמד מהפסוק 'ואכלת... תירושך', אלא שמהפסוק 'נפש' האמור לגבי טומאת נבלה למדנו שגם שתייה כגון זו שאין הדרך בכך, גם היא בכלל 'אכילה' (לחם משנה הלכות חמץ ומצה א, א).

ויש המבארים את הצורך בשני הלימודים כך: דין 'שתייה בכלל אכילה' הנלמד מהכתוב 'ואכלת... תירושך ויצהרך' מתייחס לפעולת האדם, היינו שדין השתייה כדין האכילה, אך לגבי חלב שהתיכו, השאלה היא לגבי החפץ עצמו האם עדיין שם אוכל עליו או לא, כי אם פקע ממנו שם אוכל, ממילא כבר אינו מטמא. ואת זאת למדים מהמילה 'נפש' שעדיין שם חלב עליו גם לאחר ההתכה (תוספות נדה לב, א).

מתי מטהרת הטבילה במקוה?

יום שלישי ט"ז שבט ה'תשפ"ב

הלכות שאר אבות הטומאות פרק ו הלכה טז: הַנּוֹגֵעַ בְּאָב מֵאָבוֹת הַטֻּמְאוֹת הַמְּשֻׁלָּךְ בְּתוֹךְ הַמִּקְוֶה... חֲרֵי זֶה טָמֵא... וּכְשֶׁיַּעֲלֶה זֶה מִן הַמִּקְוֶה, יִטְהַר.

וכתב ה'כסף משנה': נראה לדעת הרמב"ם, טמא שטבל אינו נטהר אלא בעלייתו מן המקוה ולא בעודו בתוך המקוה.

וה'דבר אברהם' (ח"ב, בהשמטות לסי' טו) נקט שהבנת ה'כסף משנה' בשיטת הרמב"ם היא שהטובל נטהר רק כשיצא כולו מן המקוה, אבל אם יצא רק מקצתו, אינו נטהר. והקשה על זה מדברי הרמב"ם בהמשך ההלכה: "הנוגע במשכב כשהוא במקוה, אם פשט ידו ונגע חוץ למקוה הרי זה מטמא", ואם כל זמן שלא עלה כולו מן המקוה לא עלתה לו הטבילה, מדוע הפושט ידו חוץ למקוה מטמא כשהוא "נוגע במשכב כשהוא במקוה" – הרי אף אם אינו נוגע בטומאה כשהוא במקוה הרי הוא מטמא את מה שחוץ למקוה כי עדיין לא עלתה הטבילה ואינו טהור?

ולכן ביארו אחרונים (דבר אברהם ח"ג סי' יט. תורת מרדכי סי' קלו):

אכן, הטובל נטהר רק בעלייתו מן המקוה, אבל אין צורך שיעלה כולו אלא אף אם הוציא אבר אחד מחוץ למים, נגמרה

הטבילה והרי זה כעלה כולו מן המקוה.

ומה שכתב הרמב"ם "אם פשט ידו ונגע חוץ למקוה (כשהוא במקוה) הרי זה מטמא" – מדובר דוקא כשעדיין נוגע בטומאה (במשכב הזב) ולכן טבילתו לא נגמרה, והרי הוא 'טובל ושרץ בידו', אבל אם אינו נוגע בטומאה, נגמרה טבילתו כשפשט ידו חוץ למים, והרי הוא טהור ואינו מטמא.

וה'תורת מרדכי' (שם סק"ה) הביא ראיה לכך:

טבילת כלים טמאים אסורה ביום טוב, אך שנינו בברייתא (ביצה יח, א) שמותר לשאוב מים מתוך מקוה בדלי טמא והדלי נטהר, כי "הרואה אומר לשאוב מים הללו היה צריך" (רש"י) והטבילה נעשתה ממילא. ואם הכלי אינו נטהר עד שיעלה כולו מן המקוה, הרי כשהתחיל להעלות את הכלי נטמאו המים שבדלי מהכלי, כי הכלי עדיין טמא והמים נפסקו מחיבורם למקוה ואין כאן השקה וחוזרים המים ומטמאים את הדלי! אלא מכאן שהדלי נטהר כבר מתחילת עלייתו ואז המים עדיין מחוברים למי המקוה. ודברי הרמב"ם שהטובל נטהר "כשיעלה מן המקוה", היינו כשיעלה אפילו במקצתו.

גזירת 'שלשה לוגין מים שאובים'

יום רביעי י"ז שבט ה'תשפ"ב

הלכות שאר אבות הטומאות פרק ט, הלכה א: אֲפִלּוּ טָהוֹר שֶׁאֵינוֹ טְבוּל יוֹם – אִם נָפְלוּ עַל רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ שְׁלֹשֶׁת לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין, אוֹ שֶׁבָּא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִין – הֲרֵי זֶה כְּשֵׁנִי לְטֻמְאָה עַד שֶׁיִּטְבֹּל.

חכמים גזרו טומאה על "הבא ראשו ורובו במים שאובין" וכן על מי "שנפלו על ראשו ורובו שלשה לוגין מים שאובין" – שיהיה שני לטומאה עד שיטבול. והטעם הוא כדברי הרמב"ם כאן "שהיו טבולי יום טובלין במערות שמימיהן רעים, והיו רוחצין אחר כן במים שאובין יפים דרך נקיות, ופשט המנהג כך עד שהיו רוב העם מדמים שמים שאובין שרוחצין בהן באחרונה הן שמטהרין, לא הטבילה שבמי מקוה, והיו טובלין בזלזול בלא כוונה".

ויש לברר: האם גזרו רק על טבול יום או גם על טהור? בתוספות (שבת יג, ב. הובא במל"מ כאן) כתבו שהגזירה על "הבא ראשו ורובו במים שאובין" לא היתה אלא על טבול יום ואילו את הגזירה של "נפלו על ראשו ורובו" גזרו גם על טהור, כי "בטהור לא רצו לגזור יותר אלא דוקא בנפילה כמו שרגילים להפיל עליהם מים שאובין אחר שטבלו במים סרוחים".

אבל לדעת הרמב"ם גם את הגזירה של "הבא ראשו ורובו במים שאובין" גזרו אף על הטהור. ולשיטתו יש לומר שהרגילות לרחוץ אחר הטבילה היתה בשני האופנים – הן בביאה למים שאובין והן בנתינה של מים שאובין. ולכן גזרו חכמים אף על הטהור הן ב"הבא ראשו ורובו" והן ב"נפלו על ראשו ורובו" (גולת עליות סוף פ"ג).

וה'צמח צדק' (חי' על הש"ס, שבת שם) הביא ראיה לשיטת הרמב"ם מדברי המשנה (מקואות פ"ב מ"ב) "בא ראשו ורובו במים שאובין או שנפלו על ראשו ועל רובו שלשה לוגין מים שאובין וירד לטבול..." – שמשמעו שכעת יורד לטבול בפעם ראשונה ועדיין לא טבל היום, ונמצא שגם על הטהור גזרו טומאה אם "בא ראשו ורובו במים שאובין".

נשיאת מדרס הזב עם הקודש

יום חמישי י"ח שבט ה'תשפ"ב

הלכות שאר אבות הטומאות פרק יב, הלכה ג: הַנּוֹשֵׂא אֶת הַמִּדְרָס, מֻתָּר לוֹ לִשָּׂא עִמּוֹ תְּרוּמָה כְּאֶחָד – הוֹאִיל וְאֵין הַנּוֹשֵׂא נוֹגֵעַ בַּתְּרוּמָה וְלֹא הַתְּרוּמָה נוֹגַעַת בַּמִּדְרָס, הֲרֵי הִיא טְהוֹרָה; אֲבָל לֹא הַקֹּדֶשׁ... מַעֲשֶׂה הָיָה בְּאֶחָד שֶׁנָּשָׂא חָבִית לַקֹּדֶשׁ, וְטֻמְּאָה בַּמִּדְרָס שֶׁנָּשָׂא עִמָּהּ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה גָּזְרוּ, שֶׁהַנּוֹשֵׂא אֶת הַמִּדְרָס, לֹא יִשָּׂא אֶת הַקֹּדֶשׁ; וְלֹא גָּזְרוּ אֶלָּא בְּמִדְרָס עִם הַקֹּדֶשׁ, כַּמַּעֲשֶׂה שֶׁהָיָה.

שנינו במשנה (חגיגה כ, ב): הנושא את 'מדרס הזב' (נעל הזב שדינה כאב הטומאה) מותר לו לשאת עמו גם את התרומה ואין חוששים שמא תיטמא התרומה על ידי המדרס, אבל בקדשים ('קודש') החמירו שאין לשאת אותם יחד עם המדרס. וזו היא גזירת חכמים משום מעשה שהיה באחד שהעביר חבית יין של קודש ונפסקה הרצועה של סנדלו שהיה מדרס הזב, והניח את הרצועה על פי החבית ונפלה לתוכה ונטמאה (והיתה זו חבית של חרס הנטמאת רק מאוירה).

ומבארת הגמרא (שם כג, א) שהגזירה היתה רק לקודש ולא לתרומה, כי (לדעת חנניה בן עקביא) חכמים החמירו וגזרו רק בדבר שהיה באותו מעשה (קודש) ולא בדבר הדומה לו (תרומה).

וה'שיח יצחק' (שם, ד"ה באותה) הביא את דברי הרמב"ם (בפירוש המשנה שם) שהאיסור לשאת את המדרס יחד עם הקודש הוא כאשר "ישים שניהם בלוח וירים אותה", ואף שאין זה דומה למעשה שהיה, שהאדם לבש את המדרס (סנדל) ברגלו ולאחר שנפסקה הרצועה והניחה על פי החבית נפלה לאויר החבית, מכל־מקום הגזירה היתה רק שלא יישא קודש ומדרס כשהם סמוכים יחד כי בזה "קרוב הוא שיגע", אבל בנעלי מדרס הזב "לא גזרו מפני שדבר רחוק שתיפסק הרצועה ויסירנה מעל רגלו ויגע בקודש שבידו".

וכן ביאר ב'ראשון לציון' (לה'אור החיים', חגיגה שם ד"ה איבעיא) שהרמב"ם כאן דייק בלשונו וכתב "הנושא את המדרס" – "שלא אסרו אלא לישא אותם יחד" והאיסור נובע מהמעשה שהיה "שנתן את הסנדל על פי החבית", היינו, שהמדרס היה בסמיכות לקודש.

'ספק איסור' מותר מן התורה?

יום שישי י"ט שבט ה'תשפ"ב

הלכות שאר אבות הטומאות, פרק טז הלכה א: מִפְּנֵי מָה טְהֵרוּ חֲכָמִים סְפֵק רְשׁוּת הָרַבִּים? שֶׁהֲרֵי הַצִּבּוּר עוֹשִׂין הַפֶּסַח בְּטֻמְאָה, בְּזְמַן שֶׁהַטְּמֵאִים מְרֻבִּין. אִם טֻמְאָה וַדָּאִית נִדְחֵית מִפְּנֵיהֶם, קַל וָחֹמֶר לִסְפֵק טֻמְאָה – שֶׁאִסּוּר כָּל הַסְּפֵקוֹת מִדִּבְרֵיהֶם.

לדעת הרמב"ם, כל ספק איסור מותר מן התורה ואסור מדרבנן. ואילו לדעת הר"ן (קדושין טו, ב בדפי הרי"ף) והרשב"א (קידושין עג, א), "ספיקא דאורייתא לחומרא" הוא מן התורה.

והביא הר"ן ראיה לשיטתו: בגמרא (חולין יא, ב) למדו שהולכים אחר הרוב מכך שאסרה תורה לשבור את עצמות קרבן הפסח, וכיון שאי אפשר לשבור עצם כדי לבדוק אם ניקב קרום המוח והקרבן טריפה, איך מקריבים אותו? אלא מכאן שהולכים אחר הרוב ומקריבים כי רוב הבהמות אינן טריפה. ואם ספק איסור מותר מן התורה (כדעת הרמב"ם) מה ההכרח לומר שהולכים אחר הרוב, הרי יתכן שאין חוששים שמא ניקב הקרום כי מצד הדין כל ספק מותר מן התורה!

וביאר המהרי"ט (שו"ת יור"ד סי' א):

ספק איסור מותר מן התורה רק כאשר אי אפשר לבדוק ולברר את הספק, אבל אם "אפשר לעמוד על בוריו של דבר" ולבררו, לא התירה תורה ספק זה. ובקרבן פסח אין להתיר מחמת הספק ללא בדיקת הקרום, ואף שהתורה אסרה שבירת עצם, אם בסופו של דבר יתברר שהקרום ניקב והקרבן טריפה אין כאן קרבן פסח כלל ושבירת העצם מותרת, ורק לאחר שיתברר שקרבן הפסח כשר יהא מוזהר עליה, וכעת שעדיין לא הוחזק כקרבן פסח יש לברר אם הקרבן כשר (ואין להתיר מחמת הספק), וכיון שלמעשה אין חובה לבדוק את הקרום, מכאן שהולכים אחר הרוב ורוב הבהמות כשרות.

גם ה'שאגת אריה' (שו"ת החדשות סי' ט) כתב שאין להביא ראיה מכך שהולכים אחר הרוב שספק איסור נאסר מן התורה שהרי אמרו (חולין ט, א) "בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת" (שאסורה משום אבר מן החי – רש"י), ואם כן כאשר יש ספק טריפה היה ראוי להעמידה בחזקת איסור ולחשוש שמא טריפה היא (ורק משום שהולכים אחר הרוב ורוב בהמות אינן טריפה, אין חוששים שמא ניקב הקרום), אך ספק שאין לפניו חזקת איסור, מותר מן התורה.

בין קדירות לשבילים

שבת קודש כ' שבט ה'תשפ"ב

הלכות שאר אבות הטומאות פרק יט, הלכה ב: שְׁנֵי שְׁבִילִין, אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, הָלַךְ בְּאֶחָד מֵהֶן וְעָשָׂה טְהָרוֹת, וּבָא חֲבֵרוֹ, וְהָלַךְ בַּשֵּׁנִי וְעָשָׂה טְהָרוֹת – אִם בָּאוּ וְנִשְׁאֲלוּ זֶה אַחַר זֶה – מוֹרִין לְכָל אֶחָד מֵהֶן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, שֶׁהוּא טָהוֹר.

נחלקו ראשונים בדין שתי קדירות של שני בני אדם העומדות זו לצד זו ונפל לתוך אחת מהן דבר אסור ואין ידוע לאיזו מהן. יש אומרים, שאם נפל איסור מדרבנן שתי הקדירות מותרות, כי לגבי כל אחת מהן יש ספק אם נאסרה ו'ספקא דרבנן לקולא' (רמב"ן, הובא בש"ך יו"ד סי' קיא סקי"ח). ויש אומרים שבמקרה זה אין להקל מספק, כי אם־כן נצטרך להתיר את שתיהן, ושוב אין כאן ספק אלא וודאי איסור שהרי אחת משתיהן בוודאי נאסרה (רשב"א, מובא בש"ך שם).

וכתב הש"ך (שם) שמהלכה זו מוכח שהרמב"ם סובר כדעת הרמב"ן, שהרי בשני בני אדם שהלכו בשני שבילים וידוע בוודאי שאחד מהם טמא, שניהם טהורים (אם באו להישאל בנפרד), כי על כל אחד מהם יש ספק האם הלך בשביל הטמא או הטהור, אף על פי שאחד משניהם בוודאי הלך בשביל הטמא. ואם כן, ניתן לדון על כל אחד בנפרד ולטהרו מספק, למרות שמתוך שני המקרים יחד נמצא שטיהרנו טמא בוודאי.

אך ה'חוות דעת' (שם סק"ט) כתב שיש לחלק בין הדברים:

בשנים שהלכו בשני שבילין, מדובר על שני ספקות נפרדים הנובעים משני מעשים שונים (הליכת כל אחד מהם בשביל), וכאשר הם באים להישאל בנפרד ניתן להתייחס לכל אחד מהם בפני עצמו ולטהרו מספק. אבל בשתי קדירות הספק על שתיהן נובע ממעשה אחד – נפילת האיסור לאחת מהן, ומאחר ומדובר בספק אחד יש לדון בבת אחת על כל התוצאות הנובעות ממנו, וכאשר דנים על שתי הקדרות כאחת אי אפשר להתיר את שתיהן שהרי אחת בוודאי נאסרה.

מציאות העולם כפי שנעשית מצד מידותיו של הקדוש-ברוך-הוא היא באופן של העלם הבורא מהנברא, ומכל-מקום נעשה העולם מציאות אמיתית.

ממאמר מוצאי שבת-קודש, יו"ד שבט ה'תשל"ד

פועלים שיהיה ושכנתי בתוכם, ועל-ידי-זה מיד הן נגאלין, על-ידי איש מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו, וילחום מלחמת הוי' וינצח, ויבנה בית המקדש במקומו (ולאחרי-זה) ויקבץ נדחי ישראל, בגאולה האמיתית והשלימה, ובקרוב ממש.

ממאמר מוצאי שבת-קודש, יו"ד שבט ה'תשל"ד

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – י"ד־כ' שבט ה'תשפ"ב

יום א' י"ד שבט ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת מְטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר כהן שטיהר כליו לגת זו והניחם לגת הבאה, הרוצה לעשות יינו או שמנו בטהרה באומנים עמי הארץ, הבדדים והבוצרים שנמצאת טומאה לפניהם אם נאמנים לומר לא נגענו, המטהר הבדדים והכניסם לבית הבד ונעל בפניהם, חמריו ופועליו טעונים טהרות ועברו לפניו והפליגו ממנו, חבר שהיה לבוש חלק ועטוף בטלית ומהלך ואמר בדעתי היה לשמור החלוק ולא הטלית, ודין היה משתמש מן החבית בטהרה בחזקת שהיה חולין ונמצאת תרומה, נתחלפו לה כלים של חול בכלים של שבת ולבשם, חבר שהניח טהרות או כלים ומת, ומי שאמר לו עד אחד נטמאו טהרותיך, ודין היה עושה עמו בטהרות ולאחר זמן אמר לו טהרות שעשיתי עמך נטמאו.

1 **א. כֹּהֵן[2] שֶׁטִּהֵר כֵּלָיו לְגַת זוֹ וְהִנִּיחָן לַגַּת הַבָּאָה -**
2 **הֲרֵי אֵלּוּ בְּחֶזְקָתָן[3]; שֶׁאֵין עַמֵּי הָאָרֶץ נוֹגְעִין בְּכֵלִים**
3 **שֶׁל כֹּהֵן זֶה שֶׁהֵן בְּתוֹךְ גִּתּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא אוֹכֵל**
4 **טְהָרוֹת[4]. אֲבָל שֶׁל יִשְׂרָאֵל[5] טְמֵאוֹת, עַד שֶׁיֹּאמַר:**
5 **בְּלִבִּי הָיָה לִשְׁמֹר[6] עַם הָאָרֶץ שֶׁיִּכָּנֵס לַגַּת שֶׁלֹּא יִגַּע**
6 **בַּכֵּלִים.**

2) טהרות פרק ז משנה ז ושם כתוב סתם "המניח" ורבינו מפרש שהמדובר, בכהן המקבל לתוך כליו יין תרומה מעם הארץ והשאיר כליו בגיתו של עם הארץ, אולם הר"ש והרא"ש גורסים: "בגוי כליו טהורים". ופירשו שאין חוששים ליין נסך, אבל לטומאה חוששים. 3) בחזקת טהרה. 4) עם הארץ יודע שהכהן אוכל טהרות וייזהר, שלא לנגוע בכליו. 5) חבר. 6) שמתי לב ושמרתי.

7 **ב. הָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת יֵינוֹ בְּטָהֲרָה בְּאֻמָּנִין עַמֵּי הָאָרֶץ**
8 **- הֲרֵי זֶה מַטְבִּיל אֶת הַבּוֹצְרִים[7]. וְכֵן אִם הָיָה עוֹשֶׂה**
9 **שֶׁמֶן - מַטְבִּיל אֶת הַבַּדָּדִין[8]. וְצָרִיךְ לַעֲמֹד עַל**
10 **הָאֻמָּנִים עַד שֶׁיִּטְבְּלוּ בְּפָנָיו, שֶׁהֲרֵי אֵינָן יוֹדְעִים[9]**
11 **הִלְכוֹת טְבִילָה וַחֲצִיצָה[10]. יָצְאוּ חוּץ לְפֶתַח בֵּית הַבַּד**
12 **וְנִפְנוּ אֲחוֹרֵי הַגָּדֵר וְחָזְרוּ - הֲרֵי אֵלּוּ בְּטָהֲרָתָן. עַד**
13 **כַּמָּה יַרְחִיקוּ וְהֵם טְהוֹרִין? עַד כְּדֵי שֶׁלֹּא יִסָּתְרוּ**
14 **מֵעֵינָיו. אֲבָל אִם נִסְתְּרוּ מֵעֵינָיו - חָזְרוּ לְטֻמְאָתָם,**
15 **עַד שֶׁיִּטְבּוֹל פַּעַם אַחֶרֶת וְיַעֲרִיב שִׁמְשָׁן.**

7) הקוטפים את הענבים מן הגפנים, שהענבים מקבלים טומאה משעת בצירתם מפני שהוכשרו במשקה היוצא מעצמו מן הענבים. 8) שדורכים את הזיתים בבית הבד ואז כבר הוכשרו, אבל מוסקי (קוטפי) הזיתים אינם צריכים טבילה, שהרי הזיתים לא הוכשרו ומעט המוהל הנסחט בסלים אינו מכשיר. לקמן יתבאר שאוכלין אינם מקבלים טומאה כל זמן שלא הורטבו באחד משבעת המשקין (הלכות טומאת אוכלין פרק א הלכה א). 9) אבל אם היו בקיאים היינו מאמינים להם שטבלו שלא בפני החבר. 10) מה הם הדברים החוצצים בין הטובל ובין המים והטבילה אינה מועילה, כגון אם משהו דבוק בבשרו וכדומה.

16 **ג. הַבַּדָּדִין וְהַבּוֹצְרִים שֶׁנִּמְצֵאת טֻמְאָה לִפְנֵיהֶן -**
17 **נֶאֱמָנִין לוֹמַר לֹא נָגַעְנוּ. וְכֵן בַּתִּינוֹקוֹת שֶׁלָּהֶם[11].**

11) נאמנים לומר התינוקות לא נגעו ביין ובשמן.

18 **ד. הַמְטַהֵר אֶת הַבַּדָּדִין וְהִכְנִיסָן לְבֵית הַבַּד וְנָעַל**
19 **עֲלֵיהֶן, אִם הָיוּ שָׁם כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמִדְרָס - הֲרֵי**
20 **בֵּית הַבַּד כֻּלּוֹ טָמֵא, שֶׁמָּא נָגְעוּ בְּאוֹתָן הַכֵּלִים[12].**
21 **וַאֲפִלּוּ רָאָה אוֹתָם מִקֹּדֶם נִזְהָרִין מֵאוֹתָם הַכֵּלִים מִפְּנֵי**
22 **טֻמְאָתָן - הֲרֵי בֵּית הַבַּד טָמֵא, שֶׁמָּא הִסִּיטוּ[13] וְהֵן**
23 **מְדַמִּין שֶׁאֵין הַמֵּסִיט טָמֵא, שֶׁאֵין עַמֵּי הָאָרֶץ בְּקִיאִין**
24 **בְּטֻמְאַת הֶסֵּט[14].**

12) ואחר כן נגעו בזיתים ובשמן. 13) הזיזו אותם ממקומם בלי נגיעה. 14) ולפיכך גם הכלים שבבית הבד טמאים, שמא נגעו בהם לפני שפירשו מהטומאה שאם נגעו בהם אחר שפירשו אינם מטמאים אותם, שהרי הם ראשון לטומאה ואין ראשון מטמא כלים.

25 **ה. הָיוּ חַמָּרָיו[15] וּפוֹעֲלָיו טוֹעֲנִין טְהָרוֹת וְעוֹבְרִין**
26 **לְפָנָיו, אַף עַל פִּי שֶׁהִפְלִיגוּ[16] יָתֵר מִמִּיל[17] - הֲרֵי אֵלּוּ**
27 **טְהוֹרוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא שׁוֹמְרָן, וְהֵן**
28 **מְפַחֲדִין לִגַּע וְאוֹמְרִים: עַכְשָׁו יָבוֹא[18], שֶׁהֲרֵי הוּא**
29 **אַחֲרֵינוּ. אֲבָל אִם אָמַר לָהֶם: צְאוּ וַאֲנִי אָבוֹא**
30 **אַחֲרֵיכֶם[19] - כֵּיוָן שֶׁנִּתְכַּסּוּ מֵעֵינָיו הֲרֵי הֵן טְמֵאוֹת[20].**

15) נוהגי חמורים. 16) שהרחיקו. 17) מיל הוא אלפיים אמה ואין בעל הבית יכול לראות אם הם נוגעים. 18) שהרי הוא הולך אחריהם והם אינם יודעים, שמרחק רב כזה מפריד ביניהם (כסף משנה). 19) אחר זמן מה. 20) בטוחים הם שלא יבוא כל כך מהר ואינם מפחדים לנגוע.

31 **ו. חָבֵר שֶׁהָיָה לָבוּשׁ בְּחָלוּק וְעָטוּף בְּטַלִּית וּמְהַלֵּךְ,**
32 **וְאָמַר: בְּלִבִּי הָיָה לִשְׁמֹר אֶת הֶחָלוּק וְהָיִיתִי נִזְהָר בּוֹ,**
33 **וְהִסַּחְתִּי דַעְתִּי מִן הַטַּלִּית - הֲרֵי הֶחָלוּק בְּטָהֲרָתוֹ**
34 **וְהַטַּלִּית טְמֵאָה, שֶׁמָּא נָגַע בָּהּ עַם הָאָרֶץ. הָיָה סַל[21]**
35 **עַל כְּתֵפוֹ וּמַגְרֵפָה[22] בְּתוֹךְ הַסַּל, וְאָמַר: בְּלִבִּי הָיָה**
36 **לִשְׁמֹר אֶת הַסַּל[23], וְלִשְׁמֹר אֶת הַמַּגְרֵפָה מִדָּבָר**
37 **הַמְטַמְּאָהּ[24] אֲבָל לֹא מִדָּבָר הַפּוֹסְלָהּ[25] - הַסַּל טָהוֹר[26],**
38 **וְהַמַּגְרֵפָה טְמֵאָה[27], וְכָל תְּרוּמָה שֶׁבַּסַּל פְּסוּלָה, מִפְּנֵי**
39 **הַמַּגְרֵפָה שֶׁפּוֹסֶלֶת הָאֲכָלִין שֶׁבַּסַּל. הָיָה מִשְׁתַּמֵּשׁ מִן**
40 **הֶחָבִית בְּטָהֲרָה בְּחֶזְקַת שֶׁהִיא חֵלִין וְאַחַר כָּךְ נִמְצֵאת**

תְּרוּמָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא טְהוֹרָה - הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה, שֶׁמָּא נָגַע בָּהּ טְבוּל יוֹם[28], שֶׁהוּא פּוֹסֵל בִּתְרוּמָה וְטָהוֹר בְּחֻלִּין כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר, וְאֵינוֹ דּוֹמֶה מְשַׁמֵּר תְּרוּמָה לְמְשַׁמֵּר חֻלִּין. וְאִם אָמַר: בְּלִבִּי הָיָה לְשָׁמְרָהּ אֲפִלּוּ מִדָּבָר הַפּוֹסְלָהּ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת בַּאֲכִילָה. נִתְחַלְּפוּ לוֹ כֵּלִים שֶׁל שַׁבָּת בְּכֵלִים שֶׁל חֹל וּלְבֵשָׁן - נִטְמְאוּ, שֶׁאֵינוֹ מְשַׁמֵּר כֵּלִים שֶׁל חֹל כְּכֵלִים שֶׁל שַׁבָּת[29]. מַעֲשֶׂה בִּשְׁתֵּי נָשִׁים חֲבֵרוֹת שֶׁנִּתְחַלְּפוּ לָהֶן כְּלֵיהֶן בְּבֵית הַמֶּרְחָץ, וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים וְטִמְּאוּ הַכֹּל[30]. אֲפִלּוּ נָפְלָה מַעֲפָרְתָּהּ[31] מִמֶּנָּה וְאָמְרָה לְחָבֵר: תְּנֶהָ לִי, וּנְתָנָהּ לָהּ - נִטְמֵאת. גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְּנֶנָּה לָהּ עַם הָאָרֶץ, אוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה הֶחָבֵר מְשַׁמְּרָהּ; שֶׁאֵין אָדָם מְשַׁמֵּר כֵּלִים שֶׁאֵינָן שֶׁלּוֹ כְּכֵלָיו, אֶלָּא אִם כֵּן הוֹדִיעַ שֶׁסָּמַךְ עָלָיו.

21) ובו תאנים. 22) כלי ברזל שמשתמשים בו להפריד את התאנים המודבקות זו בזו. 23) מכל טומאה. 24) פירש בכסף משנה, מדבר הנותן לה כוח טומאה לטמא אוכלין שיפסלו אוכלין אחרים שיגעו בהם. 25) שנותן לה כוח לפסול את הנוגע בה (פסול אינו פוסל אחרים). 26) שהרי שמר עליו מכל דבר טמא. 27) פירוש, לפסול אוכלין אבל לא לטמאם (פירוש זה דחוק, שהרי פתח ב"הפוסלה" וסיים ב"טמאה", אולם לא מצאתי פירוש אחר להלכה זו). 28) טמא שטבל ביום וטרם שקעה השמש, טהור לחולין ופוסל את התרומה והוא שמר רק שמירת חולין. 29) ומכיוון שהסיח דעתו מהשמירה הדייקנית הרי זה כאילו הסיח דעתו לגמרי משמירה (רש"י שם). 30) מפני שלא שמרה על כליה של השנייה כמו על כליה. ואפשר לפרש שהמדובר, כשלא ידעה האחת אם האחרת היא חבירה ולפיכך לא שמרה כל כך על כליה. 31) סודר שלה. כל דינים אלה הם מעלות יתירות לטהרות.

ז. חָבֵר שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ טְהָרוֹת[32] - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת[33]. הִנִּיחַ כֵּלִים - הֲרֵי הֵן טְמֵאִים[34]; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: שֶׁמָּא[35] נִטְמְאוּ וְהִזָּה עֲלֵיהֶם בַּשְּׁלִישִׁי וְלֹא הִזָּה עֲלֵיהֶן בַּשְּׁבִיעִי[36], אוֹ שֶׁמָּא הִזָּה עֲלֵיהֶם בַּשְּׁבִיעִי וַעֲדַיִן לֹא הִטְבִּיל[37], אוֹ שֶׁמָּא לֹא הִזָּה עֲלֵיהֶן בַּשְּׁבִיעִי[38] כָּל עִקָּר.

32) אוכלין ומשקין. 33) חבר אינו משהה בביתו אוכלין טמאים, כדי שלא יבוא לידי מכשול. 34) בכלים החמירו מפני שאפשר לטהרם על ידי הזאה וטבילה ולא חילקו בין כלי לכלי ולפיכך טימאו אף כלי חרס, שאין להם טהרה כלל. 35) כל הספיקות הללו נאמרו בתוספתא שם. 36) וטעונים הזאה ארבעת הימים הראשונים, שכל אחד הוא ספק שביעי. 37) וטעונים טבילה אחר כל ההזאות. 38) המלה בשביעי לכאורה מיותרת.

ח. מִי שֶׁאָמַר לוֹ עֵד אֶחָד: נִטְמְאוּ טָהֳרוֹתֶיךָ, וְהַלָּה שׁוֹתֵק - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן וַהֲרֵי הֵן טְמֵאוֹת. וְאִם הִכְחִישוֹ וְאָמַר: לֹא נִטְמְאוּ - הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקָתָן, עַד שֶׁיָּעִידוּ שְׁנַיִם. הָיָה עוֹשֶׂה עִמּוֹ[39] בִּטְהָרוֹת אוֹ בִּזְבָחִים, וּלְאַחַר זְמַן מְצָאוֹ וְאָמַר לוֹ בְּשָׁעָה שֶׁפָּגַע בּוֹ: טְהָרוֹת שֶׁעָשִׂיתִי עִמְּךָ נִטְמְאוּ וּזְבָחִים שֶׁעָשִׂיתִי עִמְּךָ נִתְפַּגְּלוּ - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן. אֲבָל אִם פָּגַע בּוֹ וְלֹא אָמַר לוֹ כְּלוּם, וְאַחַר כָּךְ פָּגַע בּוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה וְאָמַר לוֹ - אֵינוֹ נֶאֱמָן, אֶלָּא הֲרֵי זְבָחָיו בְּחֶזְקַת כַּשְּׁרוּת וְטָהֳרוֹתָיו בְּחֶזְקַת טָהֳרָה.

39) והמדובר, בעושה עימו חינם, אבל אם הוא מקבל שכר נאמן אפילו בפגישה שנייה מפני שהוא מפסיד את שכרו ולפיכך אנו אומרים מתוך שנאמן להפסיד שכרו נאמן גם לטמא את הטהרות, כמו סופר שכתב ספר תורה בשכר ואמר שהקלף לא היה מעובד לשמו והספר פסול.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעָן

הִלְכוֹת שְׁאָר אֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת[1]

יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה[2], וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: א) דִּין טֻמְאַת נְבֵלָה. ב) דִּין טֻמְאַת שֶׁרֶץ. ג) דִּין טֻמְאַת שִׁכְבַת זֶרַע. וַעֲבוֹדָה זָרָה מְטַמְּאָה כַּשֶּׁרֶץ, וְטֻמְאָתָהּ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

1) רבינו בהקדמתו לפירוש המשנה סדר טהרות מונה אחד עשר סוגי אב הטומאות, והם: טומאת מת, טומאת מי חטאת (מים שנתנו עליהם אפר פרה אדומה), חטאות (בספרים שבידינו כתוב "חטאת", וצ"ל "חטאות", והכוונה לחטאות שמזים דמם בהיכל), טומאת צרעת, זב, זבה, נדה, יולדת, נבילה, שרץ ושכבת זרע. דיניהם של שמונת הראשונים נתבארו בארבע ההלכות הקודמות, ודיני שלושת אב הטומאות הנשארים יתבארו בהלכה זו, ומכאן השם "שאר אבות הטומאות". 2) כשאנו קוראים בתורה (ויקרא, יא) נמצא ציוויים רבים, אולם רבינו ב'ספר המצוות' כלל שביעי, מודיע לנו שיטתו במנין המצוות, וקובע שאין למנות את פרטי המצוות כמצוות בפני עצמן, אלא כולן נמנות כמצוה אחת הכוללת דינים הרבה, והשיג על 'בעל הלכות גדולות' שמנה פרטים במספר תרי"ג המצוות. בהתאם לשיטתו זו, יצאו לו כאן רק שלוש מצוות־עשה.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר שהנבילה אב מאבות הטומאות, ומה מטמאה, ואי זו היא נבילה. ודין אם שחיטה מועילה בבהמה וחיה טמאה, ואם הנבלות מצטרפות לטמא בכזית. מוח וחלב ודם בהמה טהורה שמתה או חלב בהמה טמאה. חלב הכוי והדברים שאין מטמאין מן הנבילות והבהמות שעורותיהן כבשרן. ודין אם עיבדן או הלך בהם כדי עיבוד או עשה מעשה שבטלם. ודין עד כמה יהיה העור חיבור ועור שיש עליו כזית נבילה. ודין עור שיש עליו שני חצאי זיתים, ובשר נבילה יבש או שהיה סרוח מעיקרו. ודין שיליא וקיבה וחלב של נבילה, ובהמה ששפעה חררת דם, ונבילה שנתערבה בשחוטה.

א. הַנְּבֵלָה - אָב[2] מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת. כְּזַיִת[3] מִבְּשָׂרָהּ[4] מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע[5], וּכְלֵי חֶרֶס בָּאֲוִיר[6].

וּמְטַמֵּא אֶת הָאָדָם בְּמַשָּׂא[7] לְטַמֵּא בְּגָדִים, כְּמֶרְכַּב הַזָּב[8]. כֵּיצַד? אָדָם שֶׁנָּגַע בִּנְבֵלָה - נִטְמָא, וַהֲרֵי הוּא רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. וְאִם נָגַע בְּכֵלִים אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ בַּנְּבֵלָה - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין[9]. וְכֵן כֵּלִים שֶׁעָלָיו טְהוֹרִין. לְפִי שֶׁהוּא וָלָד[10], וְאֵין וָלָד מְטַמֵּא כֵּלִים. אֲבָל הַנּוֹשֵׂא אֶת הַנְּבֵלָה מְטַמֵּא כֵּלִים בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתוֹ[11], שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַנֹּשֵׂא אֶת נִבְלָתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו. וְאוֹתָן הַבְּגָדִים רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לֹא אָדָם וְלֹא כְּלֵי חֶרֶס וַאֲפִלּוּ בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתוֹ[12], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּמְטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב[13].

2) כלים פ"א מ"ב. 3) 'תורת כהנים' פרשת שמיני פרשתא יוד, ה"ו: "למה נאמר (ויקרא יא, מ) האוכל מנבלתה? ליתן שיעור לנוגע ונושא, מה האוכל – כזית, אף הנוגע והנושא כזית" (סתם אכילה - כזית). 4) ולא עצמות – 'תורת כהנים' שם פרק י: "מנבלתם" ולא מן העצמות. 5) כתוב בתורה (שם, כז): כל הנוגע בנבלתם יטמא עד הערב. 6) אם נכנס כזית מן הנבילה לאוירו של כל חרס, נטמא הכלי וכל מה שבתוכו, אף־על־פי שלא נגע בדופניו. כתוב בתורה (שם, לג): "וכל כלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו יטמא", ודרשו ב'תורת כהנים' (שם פרשתא ז ה"ה): "מתוכו הוא מטמא ואינו מטמא מאחוריו". 7) אם האדם נשא את הנבילה, אף־על־פי שלא נגע בה, כגון שהיה דבר מבדיל בין גופו ובין הנבילה, שנאמר (שם, כח): "והנושא את נבלתם יכבס בגדיו וטמא עד הערב". 8) שהנוגע בו אינו מטמא בגדים, והנושאו מטמא בגדים. ובזה נבדל מרכב ממשכב וממושב, שגם נגיעתם מטמאה בגדים (ראה הלכות מטמאי משכב ומושב פ"ו הלכה ב). 9) ב'תורת כהנים' (שם פ"ו הלכה ז): "הנוגע יטמא עד הערב", ואין הנוגע מטמא בגדים. 10) הנוגע באב הטומאה נעשה ולד (ראשון לטומאה). 11) ונעשים ראשון לטומאה כמו האדם, אבל כלים שנגע בהם אחרי שפירש מן הטומאה לא נטמאו. וכל זמן שלא פירש מן הטומאה, מטמא כל כלים שהוא נוגע בהם, ולא דוקא בגדים. שם, פרשתא ד, ה"ט: מנין לעשות שאר כלים כבגדים? (בתורה כתוב: יכבס בגדיו), תלמוד לומר "טמא" (צ"ל יטמא - הגר"א). 12) שם: "יכול יטמא אדם וכלי חרס? תלמוד לומר בגד, בגד הוא מטמא ואינו מטמא אדם וכלי חרס". 13) פרק ו.

ב. אֶחָד[14] בְּהֵמָה וְחַיָּה, בֵּין הַמֻּתָּרִין בַּאֲכִילָה בֵּין הָאֲסוּרִין[15], אִם מֵתוּ - כֻּלָּן בְּשָׂרָן מְטַמֵּא בְּכַזַּיִת. וּשְׁחִיטַת בְּהֵמָה טְהוֹרָה וְחַיָּה טְהוֹרָה מְטַהֲרָתַן[16] בְּכָל מָקוֹם. וַאֲפִלּוּ שָׁחַט חֵלִין בַּעֲזָרָה וְקָדָשִׁים בַּחוּץ[17] - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין. וְאִם אֵרַע פִּסּוּל בִּשְׁחִיטָה - הֲרֵי זוֹ נְבֵלָה[18] וּמְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא[19], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שְׁחִיטָה[20].

14) בין בהמה ובין חיה. 15) בגמרא חולין ע, ב למדו זה מן הכתוב. 16) אפילו אם היא אסורה באכילה ע"י אחד משמונה־עשרה טריפות. שם עב, ב (ראה לקמן ה"ג).

17) שהם אסורים גם בהנאה (זבחים סח, א). 18) כר' יהושע, במשנה חולין לב, א. 19) השחיטה אינה מועילה אפילו לטהר מטומאת משא החמורה. 20) פ"ג הלכה יח.

ג. בְּהֵמָה טְמֵאָה וְחַיָּה טְמֵאָה אֵין הַשְּׁחִיטָה מוֹעֶלֶת בָּהּ[21], וְאֶחָד הַשּׁוֹחֲטָהּ אוֹ הַנּוֹחֲרָהּ אוֹ הַחוֹנְקָהּ אוֹ שֶׁמֵּתָה כְּדַרְכָּהּ - הֲרֵי זוֹ נְבֵלָה. וְכָל הַנְּבֵלוֹת מִצְטָרְפוֹת[22] לְעִנְיַן טֻמְאָה לִכְזַיִת, אֶחָד טְמֵאוֹת וְאֶחָד טְהוֹרוֹת[23].

21) משנה שם עב, ב. 22) משנה מעילה א, ב. 23) כחצי זית מטמאה מצטרף עם כחצי זית מטהורה לענין טומאה, אבל אין מצטרפים לחייב מלקות על אכילתם (ראה הלכות מאכלות אסורות פ"ד הלכה יז, והשלמות להלכה יב).

ד. מֹחַ הֲרֵי הוּא כְּבָשָׂר[24]. וְדַם הַנְּבֵלָה אֵינוֹ מְטַמֵּא[25] כִּנְבֵלָה, אֶלָּא הֲרֵי הוּא כְּמַשְׁקִין טְמֵאִים, שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא לֹא אָדָם וְלֹא כֵּלִים[26] מִן הַתּוֹרָה[27].

24) חולין קכה, א. 25) עדיות פ"ח מ"א. העיד ר' יהושע בן בתירה על דם נבילות שהוא טהור. 26) כוונת רבינו ברורה, שאינו מטמא מן התורה כלל אפילו בשיעור רביעית הלוג שהוא גדול פי שלושה מכזית. וחזר בו מפירושו למשנה זו (וכן פירש גם הרע"ב שם) שטהור מלטמא בכזית כבשר אבל ברביעית מטמא, מפני שבברייתא (מנחות קג, ב) נאמרה עדות זו בשם ר' יהושע (בן חנניה) ור' יהושע בן בתירה, והוסיפו מעשה שהיה, שלא טימאו חכמים דם נבילה אפילו בשיעור גדול (ראה 'תוספות יום טוב' בעדויות שם, וראה הלכות טומאת אוכלין פ"י הלכה ג בהשלמות). 27) משמע שמדרבנן מטמא כלים כמשקין טמאים. אולם מלשונו בפ"י מטומאת אוכלין ה"ג, משמע שאינו משקה.

ה. חֵלֶב[28] בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁמֵּתָה - טָהוֹר. שֶׁנֶּאֱמַר: וְחֵלֶב נְבֵלָה וְחֵלֶב טְרֵפָה יֵעָשֶׂה לְכָל מְלָאכָה[29] וְאָכֹל לֹא תֹאכְלֻהוּ - מִי שֶׁאִסּוּרוֹ מִשּׁוּם נְבֵלָה וּטְרֵפָה[30]. וְאִם הֶכְשֵׁר בַּמַּשְׁקִין הַמַּכְשִׁירִין[31] - הֲרֵי הוּא כָּאֲכָלִין טְמֵאִין[32], וְאֵינוֹ כְּבָשָׂר נְבֵלָה. וְהַנּוֹגֵעַ בַּחֵלֶב הַחוֹפֶה אֶת הַכֵּלְיָא קֹדֶם הַפְּרָשָׁה[33] - הֲרֵי זֶה טָמֵא כְּנוֹגֵעַ בַּכֵּלְיָא עַצְמָהּ, שֶׁהֲרֵי כַּמָּה חוּטִין נִמְשָׁכִין מִמֶּנָּה[34] בַּחֵלֶב. אֲבָל בְּהֵמָה טְמֵאָה וְהַחַיָּה בֵּין טְהוֹרָה[35] בֵּין טְמֵאָה - אֶחָד בְּשָׂרָהּ וְאֶחָד חֶלְבָּהּ לְטֻמְאָה, וּמְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בִּכְזַיִת כִּבְשַׂר הַנְּבֵלָה.

28) פסחים כג. 29) משמע אפילו למלאכת קודש שאסור לטמאו. 30) זה נימוק לטומאת חלב בהמה טמאה שנתנבלה, שנאמרה בסוף הלכה זו. 31) אוכלין אינם מקבלים טומאה כל זמן שלא נרטבו באחד משבעת המשקין שמנאם רבינו בפ"א מהלכות טומאת אוכלין הלכה ב [חלב שחוטה אינו צריך הכשר, מפני ששחיטתו מכשירתו]. 32) ואפילו אם לא נגע בטומאה, הרי הוא מטמא טומאת אוכלין כראשון לטומאה (רבינו בפירושו, עוקצין פ"ג מ"ט. ראה השלמות). 33) לפני שהפרידו מן הכליה. 34) מן

הכליה, וחוטים אלה בשר הם. 35) שחלבה מותר באכילה כשנשחטה.

1 **ו. הַכּוּי[36] - חֶלְבּוֹ מְטַמֵּא כִּבְשָׂרוֹ, וְטֻמְאָתוֹ בְּסָפֵק[37].**
2 **לְפִיכָךְ אֵין שׁוֹרְפִין עָלָיו תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים, וְאֵין חַיָּבִין**
3 **כָּרֵת עַל טֻמְאָתוֹ וְעַל[38] בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ[39] אוֹ עַל אֲכִילַת**
4 **קָדָשָׁיו[40].**

36) בברייתא חולין (פ, א) נחלקו תנאים במהותה של בריה זו, יש אומרים שהוא נולד מתיש וצביה (אביו בהמה, ואמו חיה). ור' יוסי אומר בריה בפני עצמה היא, ולא הכריעו בה חכמים אם היא מין חיה או מין בהמה. 37) שמא מין בהמה הוא, שחלבה טהור. 38) צ"ל "על". 39) פירוש, אם נטמא בחלב נבלת כוי ונכנס למקדש, אינו חייב כרת כמו טמא ודאי. 40) קדשי המקדש.

5 **ז. וְאֵלּוּ דְבָרִים[41] שֶׁאֵין מְטַמְּאִין מִן הַנְּבֵלוֹת:**
6 **הָעֲצָמוֹת, וְהַקְּרָנַיִם וְהַטְּלָפַיִם, אֲפִלּוּ עִקָּרָן הָרַךְ שֶׁאִם**
7 **יֵחָתֵךְ מִן הַחַי יוֹצֵא דָם, וְהָעוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ**
8 **מְעֻבָּד, וְהָאֲלָל[42] וְהַגִּידִים, וְהַמָּרָק וְהַתַּבְלִין**
9 **שֶׁמִּתְבַּשְּׁלִין עִמָּהּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן**
10 **שֶׁפֵּרְשׁוּ מִן הַנְּבֵלָה; אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בְּאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ**
11 **כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין בַּבָּשָׂר - הֲרֵי זֶה טָמֵא[43]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה**
12 **בַּבָּשָׂר כְּזַיִת, שֶׁאֵין אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ מִצְטָרֵף לִכְזַיִת[44].**

41) משנה חולין קיז, ב. 42) חתיכות קטנות של בשר שנשארו דבוקות בעור אחר הפשטתו. 43) שם קיח, א. והטעם, מפני שהם כיד לבשר, שנוטלים אותו והבשר ניטל עמו. 44) שם.

13 **ח. הָאֲלָל, בֵּין שֶׁפְּלָטָתוּ חַיָּה[45] בֵּין שֶׁפְּלָטָתוּ סַכִּין[46]**
14 **- אֵינוֹ מִצְטָרֵף לִכְזַיִת. וְאִם כְּנָסוֹ[47] וְהָיָה בּוֹ כְּזַיִת -**
15 **מְטַמֵּא[48].**

45) חיה אכלה את הבשר, והשאירה חתיכות קטנות דבוקות בעור. 46) כשהפריד בסכין את הבשר מהעור, נפלטו החתיכות מתחת חודו של סכין ונשארו במקומם בעור. 47) כנס את החתיכות הקטנות, והניחן יחד. 48) כרב הונא אליבא דרבי יהודה (שם קכא, א. ראה ראב"ד וכסף־משנה). והמדובר כשכנסו אדם בכוונה, וע"י מעשהו גילה דעתו שלא ביטלו לגבי העור. אבל אם כונס שלא בכוונה, כגון ע"י תינוקות, אינו מטמא (רש"י שם).

16 **ט. וְאֵלּוּ[49] בְּהֵמוֹת שֶׁעוֹרוֹתֵיהֶם כִּבְשָׂרָם: עוֹר חֲזִיר**
17 **שֶׁל יִשּׁוּב, וְעוֹר חֲטוֹטֶרֶת הַגָּמָל הָרַכָּה, וְעוֹר בֵּית**
18 **הַבֹּשֶׁת, וְעוֹר הַשְּׁלִיל[50], וְעוֹר שֶׁתַּחַת הָאַלְיָה. הֲרֵי**
19 **אֵלּוּ מְטַמְּאִין מִן הַנְּבֵלָה. וְאִם עִבְּדָן אוֹ הִלֵּךְ בָּהֶן[51]**
20 **כְּדֵי עִבּוּדָהּ[52] - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִים. וְאִם עָשָׂה בָּהֶן**
21 **מַעֲשֶׂה שֶׁבִּטְּלָן[53] - טְהוֹרִין אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִלֵּךְ בָּהֶן**
22 **כְּדֵי עִבּוּדָהּ. כֵּיצַד? אֵזֶן חֲמוֹר שֶׁטְּלָאָהּ[54] לִכְפִיפָתוֹ -**
23 **טְהוֹרָה. כַּמָּה הוּא כְּדֵי עִבּוּדָהּ? אַרְבָּעָה מִילִין[55]. וְאִי**
24 **זוֹ הִיא חֲטוֹטֶרֶת רַכָּה? כָּל זְמַן שֶׁלֹּא טְעָנָהּ[56]. הִגִּיעַ**
25 **זְמַנָּהּ לִטְעֹן[57] וְלֹא טְעָנָהּ, אוֹ שֶׁטְּעָנָהּ קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ**
26 **זְמַנָּהּ[58] - הֲרֵי זֶה סָפֵק[59].**

49) משנה שם קכב, א. 50) העובר שבמעי אמו. רבינו השמיט עור הראש של עגל הרך, ועור הפרסות שנימנו (שם) בין אלה שעורותיהם כבשרם. וטעמו, מפני שר' יוחנן אמר (שם קכב, ב) שדעת יחיד היא, ואין הלכה כאותו יחיד. 51) יש שוטחים את העורות, כדי שידרסו עליהם, ועל־ידי־זה הם מתקשים ונעשים ראויים למלאכת עור. 52) אולי צריך להיות: עיבודם. 53) על־ידי מעשה זה, ביטל אותם מתורת בשר הראוי לאכילה. 54) השתמש בה כטלאי לסל וכדומה. 55) גמרא שם. 56) שלא הניחו עליה משא. 57) הגמל גדל, וכוחו אתו לישא משאות. 58) הטעינו משא בעודו צעיר וחלש. 59) בעיא שם שלא נפשטה.

27 **י. הַמַּפְשִׁיט[60] נְבֵלַת בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה, בֵּין טְמֵאָה בֵּין**
28 **טְהוֹרָה, בֵּין דַּקָּה בֵּין גַּסָּה: אִם לִשְׁטִיחָה[61] הִפְשִׁיט**
29 **- כֵּיוָן שֶׁהִפְשִׁיט מִן הָעוֹר כְּדֵי אֲחִיזָה, וְהוּא שְׁנֵי**
30 **טְפָחִים[62], הַנּוֹגֵעַ בְּעוֹר זֶה שֶׁהֶפְשֵׁט טָהוֹר[63]; וְעַד**
31 **שֶׁלֹּא הִפְשִׁיט שְׁנֵי טְפָחִים - הַנּוֹגֵעַ בָּעוֹר כְּנוֹגֵעַ**
32 **בַּבָּשָׂר. הִפְשִׁיטָהּ כְּדֵי לַעֲשׂוֹת מִן הָעוֹר חֵמֶת[64] - הֲרֵי**
33 **הָעוֹר חִבּוּר[65] עַד שֶׁיַּפְשִׁיט אֶת כָּל הֶחָזֶה. וְאִם**
34 **הִפְשִׁיטָהּ מֵרַגְלֶיהָ[66] בִּלְבַד - הֲרֵי הָעוֹר כֻּלּוֹ חִבּוּר,**
35 **וְהַנּוֹגֵעַ בָּעוֹר כְּנוֹגֵעַ בַּבָּשָׂר, עַד שֶׁיַּפְרִישׁ הָעוֹר כֻּלּוֹ**
36 **מֵעַל הַבָּשָׂר. וְכֵן הַמַּפְשִׁיט בַּשְּׂרָצִים[67] - חִבּוּר עַד**
37 **שֶׁיַּפְשִׁיט כֻּלּוֹ. עוֹר שֶׁעַל הַצַּוָּאר - חִבּוּר[68] עַד**
38 **שֶׁיַּפְשִׁיט כֻּלּוֹ. וְכָל עוֹר שֶׁהוּא חִבּוּר לְטַמֵּא[69] - כָּךְ**
39 **הוּא חִבּוּר לְהִתְטַמֵּא, שֶׁאִם הָיְתָה שְׁחוּטָה וְנָגְעָה**
40 **טְמֵאָה בְּעוֹר זֶה שֶׁהוּא חִבּוּר - נִטְמָא הַבָּשָׂר.**

60) משנה שם קכג, א. 61) שהעור ישמש לו שטיח. בהפשט כזה, קורעים את העור מן הזנב עד הצואר ואחר־כך מפרידים אותו מן הבשר בסכין. 62) גמרא שם. 63) כרב שם. 64) כעין שק גדול, שהרועים נותנים בו חפציהם, ויש משתמשים בו גם למשקין. בהפשט זה אין קורעים את העור לאורך הבהמה, אלא מרגל לרגל, ומפשיט ממטה למעלה באופן שיצא העור שלם בהיקפו, ואחר־כך קושרים במשיחה את המקום הפתוח. 65) אם נגע בעור הנבילה נטמא, כאילו נגע בבשר. 66) כשרוצים לעשות נוד (נוד קטן מחמת) מעור כבש, מתחילים להפשיט מן הרגלים, וממשיכים באופן שיצא העור כולו שלם, וקושרים את מקום הרגליים וממלאים אותו מים ומשקין אחרים (על פי פירוש רבינו במשנה). 67) ברייתא שם קכג, ב. 68) אם הפשיט כל העור, והשאיר עור הצואר - העור מטמא. כחכמים במשנה. 69) שהנוגע בעור נבילה נטמא.

41 **יא. עוֹר[70] שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כְּזַיִת נְבֵלָה - הַנּוֹגֵעַ בַּצִּיב[71]**
42 **הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ[72] וּבִשְׂעָרוֹ שֶׁכְּנֶגְדּוֹ[73] מֵאַחוֹרֵי הָעוֹר**
43 **נִטְמָא, מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹר בִּשְׂעָרוֹ שׁוֹמֵר לַבָּשָׂר[74]. בַּמֶּה**
44 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁפְּלָטָתוּ חַיָּה; אֲבָל פְּלָטָתוּ סַכִּין[75],**
45 **אִם הָיָה מְרֻדָּד[76] - בָּטֵל אַגַּב הָעוֹר[77].**

70) משנה שם קכד, א. 71) חוט דק. 72) מן העור, והוא נוגע בבשר (רבינו בפירושו. ורש"י מפרש, שיוצא מן הבשר). 73) שכנגד הכזית. 74) והשומר מטמא כבשר עצמו. לא נתבאר דין הנוגע בשער כנגד הציב, ויש פנים לכאן ולכאן. 75) אנו אומרים שביטלו אצל העור. 76) דק מאוד וארוך ורחב, שאם תצרפו יחד יהיה בו כזית (רש"י). 77) שאין דרכו של אדם לטרוח ולכנס שיכבה דקה של בשר ולפיכך בטלו, אבל פלטתו חיה לא ביטלו אדם.

1 **יב. עוֹר[78] שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כִּשְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים בְּשַׂר נְבֵלָה**
2 **- הָעוֹר מְבַטְּלָן[79], וְאֵינָן מְטַמְּאִין לֹא בְּמַגָּע וְלֹא**
3 **בְּמַשָּׂא[80]; שֶׁכֹּל שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא מִן הַנְּבֵלָה בְּמַגָּע -**
4 **אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא[81]. אֲבָל שְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים שֶׁתְּחָבָן**
5 **בְּקֵיסָם[82] - הַנּוֹשְׂאָן טָמֵא[83], שֶׁהֲרֵי נָשָׂא כְּזַיִת, וְהַנּוֹגֵעַ**
6 **טָהוֹר, שֶׁאֵין חִבּוּרֵי אָדָם[84] חִבּוּר[85]. וְהוּא[86] שֶׁיִּהְיוּ**
7 **שְׁנֵיהֶן מְרֻדָּדִין[87] וּדְבוּקִין זֶה בָּזֶה עַד שֶׁיִּנָּטְלוּ**
8 **כְּאֶחָד[88]; אֲבָל אִם הָיָה חֲצִי זַיִת זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְזֶה**
9 **בִּפְנֵי עַצְמוֹ בְּקֵיסָם אֶחָד, אֲפִלּוּ הוֹלִיךְ וְהֵבִיא כָּל**
10 **הַיּוֹם כֻּלּוֹ - טָהוֹר.**

78) משנה שם. 79) כמות קטנה שכזו בטלה לגבי העור. 80) כר' עקיבא, שם. 81) נימוק זה נאמר בברייתא שם עמוד ב בשם ר' עקיבא, ופירושו: אף־על־פי שהוא נושא כזית שלם בבת אחת אינו טמא, מפני שהמגע אינו מטמא. ולמה אין המגע מטמא? מפני שאין כאן נגיעה אחת בכזית שלם אלא שתי נגיעות - כל אחת בחצי זית - ושתי נגיעות אינן מצטרפות. 82) הכוונה לכזית שלם שחתכו לשנים, או חתך חצאי זיתים מנתח גדול, ולא באותם החצאים שהיו על העור (ראה שם קכב, בגמרא, רש"י ותוספות ד"ה דאמר). 83) במשנה שם קכד, א: ומודה ר' עקיבא וכו'. 84) חיבור מלאכותי. 85) ודינם כשני חצאים נפרדים. ואפילו אם נגע בשניהם - טהור, מפני ששתי נגיעות הן ואינן מצטרפות, כמבואר למעלה (כסף־משנה. ראה השלמות). 86) בתנאי. זה נמשך לדין נושא, כלומר: אימתי טמא הנושאן? 87) ע"י דפיקות או לחץ חזק. 88) אם יגביה חלק אחד, יעלה השני עמו (ראה השלמות).

11 **יג. בְּשַׂר[89] נְבֵלָה שֶׁנִּפְסַד וְהִבְאִישׁ וְנִפְסַל מִלֶּאֱכֹל**
12 **הַכֶּלֶב - טָהוֹר[90]. לְפִיכָךְ, נֶצֶל[91] הַנְּבֵלָה - סָפֵק אִם**
13 **מְטַמֵּא בִּכְזַיִת אִם לֹא[92]. בְּשַׂר נְבֵלָה שֶׁיָּבֵשׁ[93]: אִם**
14 **יָכוֹל לִשָּׁרוֹת בְּפוֹשְׁרִין מֵעֵת לְעֵת לַחֲזֹר לַח וְרָאוּי**
15 **לְכֶלֶב - מְטַמֵּא; וְאִם לָאו - טָהוֹר, וַאֲפִלּוּ כָּאֲכָלִין[94]**
16 **טְמֵאִין אֵינוֹ מְטַמֵּא.**

89) בכורות כג, א. 90) ואם הוא ראוי לכלב, אע"פ שאינו ראוי לאכילת אדם, מטמא בין במגע ובין במשא. פסק כר' יוחנן שם (כסף־משנה. וראה לקמן פ"ג הי"א ופ"ד הי"ב). 91) בשר שנימוח וקרש. 92) הלכה למשה מסיני, שכזית ניצל מן המת מטמא כבשר (משנה נזיר מט, ב), ובנבילה בעיא היא (שם נ, א) שלא נפשטה. ופסק רבינו, כדרכו בכל בעיא שלא נפשטה, שטמא מספק. [בגמרא שם משמע, שניצל אינו ראוי לאכילת אדם, אבל ראוי לאכילת כלב, ולפיכך אין מקום לבעיא זו לדעת בר פדא שנבילה שאינה ראויה לגר (לאכילת אדם) אינה מטמאה, ונשאלה לדעת ר' יוחנן, שהיא מטמאה, ופירשו ב'תוספות' שם (וכן גם בפירוש המיוחס (בטעות) לרש"י), שניצל, אע"פ שהוא ראוי לאכילת כלב אין דינו כבשר הנבילה, מפני שהוא כעפר ("עפרא בעלמא"), ושאל השואל, אם ניצל מנבילה כלול גם כן בהלכה שניצל מטמא אע"פ שהוא עפרא בעלמא או לא. ולפי פירושם, קשה להבין כוונת המילה "לפיכך" בדברי רבינו. ונראה שלדעת רבינו ניצל נפסל מאכילת כלב, ונמסרה הלכה שמטמא, ושאלו אם גם ניצל של בהמה נכללה בה]. 93) משנה נדה נד, ב. 94) צ"ל כאוכלין. פירוש שאינו מטמא אפילו במגע, ואפילו אוכלין ומשקין.

17 **יד. בְּשַׂר[95] נְבֵלָה שֶׁהָיָה סָרוּחַ מֵעִקָּרוֹ וְאֵינוֹ רָאוּי**
18 **לְמַאֲכַל אָדָם - הֲרֵי זֶה טָהוֹר; שֶׁנֶּאֱמַר: לַגֵּר אֲשֶׁר**
19 **בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ - עַד שֶׁתִּהְיֶה תְּחִלָּתָהּ רְאוּיָה**
20 **לַגֵּר.**

95) בכורות כג, ב.

21 **טו. שִׁלְיָא[96] שֶׁל נְבֵלָה - הֲרֵי הִיא כְּפֶרֶשׁ וְכִרְעֵי**
22 **וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה כִּנְבֵלָה[97]. וְאִם חָשַׁב עָלֶיהָ לַאֲכִילָה -**
23 **מִתְטַמְּאָה טֻמְאַת אֳכָלִין[98]. הַקֵּבָה[99] וְהֶחָלָב[100] שֶׁל**
24 **נְבֵלָה - טְהוֹרִין מִכְּלוּם[101].**

96) העור שהעובר מונח בו. 97) משנה חולין עז, א. 98) אם נגעה בטומאה, שהמחשבה עושה אותה אוכל, אבל אין המחשבה מועילה שתטמא טומאת נבילות. 99) פירוש, חלב קרוש שנמצא בקיבת נבילה, אבל עור הקיבה מטמא. 100) חלב צלול שבקיבה. 101) חולין קטז, ב. רבינו קיבל גירסת הרי"ף שם: והילכתא . . . אבל מעמידין בקיבת נבילה וכו'. מאי טעמא? חלב המכונס בה פירשא בעלמא הוא (ראה פ"ד מהלכות מאכלות אסורות הט"ו והי"ט, ומגיד־משנה שם).

25 **טז. בְּהֵמָה שֶׁשָּׁפְעָה[102] חֲרָרַת דָּם[103], אַף עַל פִּי**
26 **שֶׁנִּפְטְרָה מִן הַבְּכוֹרָה[104] - אֵינָהּ מְטַמְּאָה[105] לֹא בְּמַגָּע**
27 **וְלֹא בְּמַשָּׂא עַד שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ צוּרַת נֶפֶל, לְפִי שֶׁהִיא**
28 **בְּטֵלָה בָּרֹב הַיּוֹצֵא עִמָּהּ[106], לְפִיכָךְ הִיא טְהוֹרָה אַף**
29 **עַל פִּי שֶׁהָיְתָה רְאוּיָה לַגֵּר[107] אַגַּב אִמָּהּ[108].**

102) הפילה. 103) חתיכה כעין דם קרוש, ויש בה בשר עובר שנימוק. 104) הוולד שתלד אחר־כך אינו קדוש כבכור, אפילו אם טרם ילדה בכלל (משנה בכורות כא, ב) מפני שאינו פטר רחם. 105) אף־על־פי שהחררה נידונת כוולד לענין בכורה. 106) הדם וגופים אחרים שאינם מגוף הנפל שנימוק (ר' יוחנן שם כב, א). ואם יש בה צורת ולד נפל, הרי אינו מעורב עם הגופים האחרים ואינם מבטלים אותו. 107) למעלה (בהלכה יד) אמרנו, שסרוחה מעיקרה ולא היתה ראויה לגר לפני הפלתה, ומטמאה עד שתיפסל מאכילת כלב (שם כג, ב). 108) כל זמן שהחררה היא במעי אמה אינה נמאסת על האדם אלא עם יציאתה,

ואז חלה עליה הטומאה, ואם כן לא נפסלה לאכילה לפני חלות הטומאה.

יז. נְבֵלָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בִּשְׁחוּטָה, אִם רֹב מִן הַשְּׁחוּטָה - בָּטְלָה הַנְּבֵלָה בַּשְּׁחוּטָה[109], וְאֵין הַכֹּל מְטַמֵּא בְּמַגָּע; אֲבָל אִם נָשָׁא הַכֹּל - נִטְמָא[110]. שֶׁאִי אֶפְשָׁר[111] לַשְּׁחוּטָה שֶׁתַּחֲזֹר נְבֵלָה[112], אֲבָל הַנְּבֵלָה אֶפְשָׁר שֶׁתִּטְהַר כְּשֶׁתִּסְרַח, לְפִיכָךְ תִּבָּטֵל.

109) שם כג, א תני ר' חייא. 110) מפני שהטומאה ישנה כאן במציאות, והוא נשא אותה. ואין זה דומה לחררת דם (בהט"ז) מפני שנימוק הבשר ונתערב עם הגופים הטהורים ואינו בעין (הר"י קורקוס). 111) זהו נימוק לדין מגע. 112) בגמרא נאמר טעם זה לפי דעת ר' יהודה, שמין במינו אינו בטל, וכאן בטל מפני שאינו מין במינו ממש, שזו שחוטה, ולעולם לא תהיה נבילה שמטמאה במגע ובמשא (ראה השגת הראב"ד וכסף־משנה). והר"י קורקוס (מובא בכסף־משנה כאן) מסביר את ההבדל בין מגע למשא. במגע הרי כל חתיכה היא נגיעה בפני־עצמה בבשר טהור מפני הביטול ברובו, ואפילו אם נוגע בבת אחת הרי נגיעות אינן מצטרפות, אבל במשא נשיאה אחת היא. [ומה בין זה לשני חצאי זיתים (בהי"ב) שאינו מטמא במשא אלא במרודד, ואין אנו אומרים נשיאה אחת היא? חצי זית אינו מטמא כלל, ושני חצאי זיתים מצטרפים רק כשנישאו ביחד, והתורה אמרה (לפי דרשת עולא הנ"ל), שאם מגביה חלק מהכזית ואין כולו נישא עמו - אין זה נידון כנישאו ביחד, אבל כאן הוא נשא בבת אחת שיעור המטמא, אלא שאין אנו יודעים איזה כזית הוא הטמא ולכן הוא טמא, שהרי נשא כזית שלם בבת אחת, וחסרון ידיעה אינו מועיל לטהרו].

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר בהמה או חיה טמאה ששחטה או נחרה והיתה מפרכסת אם מטמאה טומאת נבילה. ודין חלק הבהמה לשנים או שניטלה ירך וחלל שלה, ובהמה שמת עוברה במיעיה. בשר או אבר הפורש מבהמה כשהיא חיה. ואם יש שיעור לאיברים. הבשר או האבר המדולדלים בבהמה או חיה שאינם יכולים לחיות. טריפה שנשחטה שחיטה כשרה. והשוחט בהמה ומצא בה עובר מת או בן שמונה חי. ודין השוחט את הבהמה ומצא בה בן ט' חי קודם שיהלך על גבי קרקע. טריפה שנשחטה אם מטמאה קודש. ובהמה המקשה לילד והוציא העובר את ידו וחתכה וכו'. ודין שחיטת נכרי וישראל עומד על גביו. וקולית נבלה שניקבה או חישב לנוקבה.

א. בְּהֵמָה[2] אוֹ חַיָּה טְמֵאָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה[3] - אֵינָהּ מְטַמֵּאָה מִשּׁוּם נְבֵלָה כָּל זְמַן שֶׁהִיא מְפַרְכֶּסֶת[4], עַד שֶׁיַּתִּיז אֶת רֹאשָׁהּ[5], וַהֲרֵי הִיא כָּאֲכָלִין טְמֵאִין[6]. נְחָרָהּ[7] וַהֲרֵי הִיא מְפַרְכֶּסֶת - אֵין בָּהּ אֲפִלּוּ טֻמְאַת אֲכָלִין[8] כָּל זְמַן שֶׁהִיא מְפַרְכֶּסֶת. וְאִיבָר[9] הַפּוֹרֵשׁ מִן הַמְפַרְכֶּסֶת[10] - אָסוּר לִבְנֵי נֹחַ כְּפוֹרֵשׁ מִן הַחַי[11], וּבָשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנָּה - כְּפוֹרֵשׁ מִן הַחַי. וְכֵן טְהוֹרָה שֶׁנִּפְסְלָה בִּשְׁחִיטָתָהּ וַעֲדַיִן הִיא מְפַרְכֶּסֶת, אוֹ שָׁחַט בָּהּ אֶחָד[12] אוֹ רֹב אֶחָד - אֵין לָהּ טֻמְאָה כְּלָל עַד שֶׁתָּמוּת[13]. חֵלֶק בְּהֵמָה לִשְׁנַיִם[14] אוֹ שֶׁנִּטְּלָה[15] יָרֵךְ וְחָלָל שֶׁלָּהּ[16] - הֲרֵי זוֹ נְבֵלָה וּמְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא וּבְמַגָּע, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא עֲדַיִן בַּחַיִּים. וְכֵן אִם קָרְעָהּ מִגַּבָּהּ אוֹ שֶׁנִּשְׁבְּרָה מִפְּרֶקֶת וְרֹב בָּשָׂר עִמָּהּ - הֲרֵי זוֹ כִּנְבֵלָה לְכָל דָּבָר[17].

2) משנה, חולין קיז, ב. 3) בידי ישראל, שחיטה המתירה בהמה טהורה לאכילה. 4) שם, קכא, ב - אמרו: "מפרכסת יצאה מכלל חיה, ולכלל מתה לא באה". 5) אם התיז את ראשה הרי היא כנבילה אף־על־פי שהיא מפרכסת. 6) אם נגעה באב הטומאה נטמאה ומטמאה אוכלין אחרים – אפילו של חולין – גם בעודה מפרכסת. ואם נגעה בוולד הטומאה פוסלת את התרומה, מפני ששחיטה כזו מתירה בהמה טהורה לאכילה לישראל, היא מועילה בבהמה טמאה לעשותה כאוכל המקבל טומאה ומטמא. 7) אפילו ישראל (שם קכא, ב). 8) מפני שנחירה אינה מתירה לאכילה את המפרכסת, לא לישראל אפילו בטהורה ולא לגוי, אין עליה תורת אוכל. וכן גוי ששחט שחיטה כדינה, שהרי שחיטתו נבילה והרי היא כנחירה. 9) שלם. 10) אפילו מטהורה שנשחטה ע"י ישראל (רבינו בהל' מלכים פ"ט הי"ג), אע"פ שהיא מותרת לישראל. וטעמו של דבר, מפני שהשחיטה מתירה לישראל גם את המפרכסת, אבל לגויים שלא ניתנה להם מצוות שחיטה, לא יצאה הבהמה מכלל חיה כל זמן שלא מתה. 11) שאבר מן החי וכן בשר מן החי, הם משבע המצוות שנצטוו עליהם הגויים. 12) סימן אחד, וושט או קנה. 13) בהמה אינה ניתרת באכילה בשחיטת סימן אחד, ולכן אין עליה תורת אוכל. [ראה הל' טומאת אוכלין פ"ג ה"ד, פרטי דינים נוספים בענין זה. ודילג עליהם רבינו כאן, מפני שאינם נוגעים לטומאת נבילות, שבה אנו עוסקים כאן]. 14) גיסטרא בלשון הגמרא (שם כא, א). 15) שם. 16) כל הבשר החופה את עצם הקולית. 17) שם.

ב. בְּהֵמָה[18] שֶׁמֵּת עֻבָּרָהּ בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ וְהוֹשִׁיט הָרוֹעֶה אֶת יָדוֹ וְנָגַע בּוֹ, בֵּין בִּבְהֵמָה טְמֵאָה בֵּין בִּטְהוֹרָה - הֲרֵי זֶה הַנּוֹגֵעַ טָהוֹר[19], עַד שֶׁיֵּצֵא הַנֶּפֶל לַאֲוִיר הָעוֹלָם.

18) שם ע, ב. 19) בגמרא שם דרשו דין זה מהמקרא, אולם לדעת רבינו (בהל' טומאת מת פ"כ ה"א), שטומאה בלועה אינה מטמאה, דרשה זו מיותרת, ונאמרה שם אליבא דרבי עקיבא (שם עב, א) שעובר במעי אשה טמא. ולא נתברר לשם מה העתיק רבינו משנה זו.

ג. בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִבְּהֵמָה וְחַיָּה כְּשֶׁהֵן חַיִּין, בֵּין טְהוֹרִין בֵּין טְמֵאִין - טָהוֹר וְאֵינוֹ מְטַמֵּא כִּנְבֵלָה[20]. אֲבָל אֵיבָר מִן הַחַי הַפּוֹרֵשׁ מֵהֶן - מְטַמֵּא[21] כִּנְבֵלָה, אֶחָד אֵיבָר מִן הַחַי הַפּוֹרֵשׁ מִן הַבְּהֵמָה עַצְמָהּ אוֹ אֵיבָר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַשְּׁלִיל[22] שֶׁבְּבִטְנָהּ[23]. וְהָאֵיבָרִים אֵין לָהֶן שִׁעוּר[24], אֲפִלּוּ הָיָה כִּשְׁעוֹרָה אוֹ פָּחוֹת - מְטַמֵּא. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הָאֵיבָר כִּבְרִיָּתוֹ[25], בָּשָׂר וְגִידִין

וַעֲצָמוֹת[26], וְיִהְיֶה עָלָיו בָּשָׂר כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה[27]; הָיָה הַבָּשָׂר פָּחוֹת מִהַעֲלוֹת אֲרוּכָה בַּחַי אוֹ חָסֵר עַצְמוֹ[28] - טָהוֹר[29].

20) ברייתא, חולין קכח, ב. 21) משנה, שם קכז, ב. 22) עובר. 23) משנה, שם עב, א. 24) אהלות פ"א מ"ז. 25) בשלימותו הטבעית. ראה 'כסף משנה' הל' טומאת מת פ"ב ה"ג. 26) חולין קכח, ב. 27) כדי שיתרפא הפצע (כלים פ"א מ"ה). 28) ניטל קצת מן העצם. 29) אהלות פ"ב מ"ה, בדין אבר מן האדם. ובתוספתא שם (פ"א ה"ב) אמרו שגם בבהמה הדין כך (ראה הל' טומאת מת פ"ב).

ד. הַכֵּלְיָא[30] וְהַלָּשׁוֹן וְהַשָּׂפָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֵיבָרִים וְאֵין עוֹשִׂין חֲלִיפִין[31], הוֹאִיל וְאֵין בָּהֶם עֶצֶם - הֲרֵי הֵן כְּבָשָׂר[32].

30) חולין קכח, ב. 31) אם נחתכו, אין אחרים גדלים במקומם. 32) מן החי שאינו מטמא כלל. פסק כרבי שם (ראה כסף־משנה).

ה. הַבָּשָׂר[33] אוֹ הָאֵיבָר הַמְּדֻלְדָּלִין בִּבְהֵמָה אוֹ חַיָּה שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לִחְיוֹת וּלְהִדָּבֵק בִּשְׁאָר הַגּוּף - אֵינָן מְטַמְּאִין כִּנְבֵלָה[34] כָּל זְמַן שֶׁהַבְּהֵמָה בַּחַיִּים; וַהֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר אֲכָלִין, אִם הֻכְשְׁרוּ[35] - מְקַבְּלִין טֻמְאָה בִּמְקוֹמָן[36]. נִשְׁחֲטָה הַבְּהֵמָה - הֻכְשְׁרוּ בַּשְּׁחִיטָה[37] וְאֵינָן מְטַמְּאִין כִּנְבֵלָה[38], שֶׁאֵין הַשְּׁחִיטָה עוֹשָׂה אוֹתָן כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּ מֵחַיִּים[39]. אֲבָל אִם מֵתָה הַבְּהֵמָה - הַבָּשָׂר שֶׁהָיָה מְדֻלְדָּל בָּהּ צָרִיךְ הֶכְשֵׁר[40], וְהָאֵיבָר מְטַמֵּא מִשּׁוּם אֵיבָר מִן הַחַי[41] וְאֵינוֹ מְטַמֵּא מִשּׁוּם אֵיבָר מִן הַנְּבֵלָה[42]. וּמַה בֵּין אֵיבָר מִן הַחַי לְאֵיבָר מִן הַנְּבֵלָה? שֶׁהַבָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מֵאֵיבָר מִן הַחַי - טָהוֹר, וְהַבָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מֵאֵיבָר מִן הַנְּבֵלָה - מְטַמֵּא בִּכַזַּיִת בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא. וְזֶה וָזֶה[43] שָׁוִין לַשִּׁעוּר[44].

33) משנה, חולין קכז, א. 34) בשר מן החי אפילו פירש לגמרי מן הבהמה אינו מטמא (למעלה ה"ג), ונכתב כאן במדולדל להשמיענו שמטמא טומאת אוכלין אף־על־פי שעודנו מדולדל בבהמה חיה (ר"י קורקוס). 35) הורטבו באחד משבעת המשקין (ראה הל' טומאת אוכלין פ"א ה"ב) אחרי שנידלדלו. 36) בכת"י תימן, וכן בדפוס רומא: "במקומן", פירוש, כשהם תלויים בבהמה. 37) כרבי מאיר במשנה שם, נגד דעת רבי שמעון [בעירובין מו, ב שאלו: רבי מאיר ורבי שמעון, הלכה כמי? ולא נפשטה הבעיה, ולפיכך פסק רבינו לחומרא]. 38) גמרא, שם. 39) בלשון התלמוד: "שחיטה אינה עושה ניפול" (חולין עג, ב). ואסורים באכילה, שהשחיטה מועילה להם רק לטהרם אבל לא להתירם לאכילה (שם). 40) אם לא הוכשר לפני שמתה. 41) שמיתה עושה ניפול, והרי הוא כאילו פורש לגמרי מן הבהמה רגע לפני מיתתה. 42) מובן מאליו, שהבשר המדולדל אינו מטמא כלל אם לא נגע בטומאה. 43) אבר מן החי ואבר מן הנבילה. 44) מטמאים בכל שהוא, אם יש בהם גידים ועצמות ובשר כדי להעלות ארוכה, כלמעלה בה"ג.

ו. טְרֵפָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה[45] שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה - הֲרֵי הִיא טְהוֹרָה. וְכֵן הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּהֵמָה וּמָצָא בָּהּ עֻבָּר מֵת[46] - שְׁחִיטַת אִמּוֹ מְטַהַרְתּוּ מִידֵי נְבֵלָה[47]. מָצָא בָּהּ בֵּן שְׁמוֹנָה חַי[48] - נִטְרָף[49]. אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁחַט[50] אַחַר שֶׁנִּטְרַף - אֵין שְׁחִיטָתוֹ מְטַהַרְתּוּ מִידֵי נְבֵלָה, לְפִי שֶׁאֵין לְמִינוֹ שְׁחִיטָה[51]. לְפִיכָךְ, וְלַד בְּהֵמָה[52] שֶׁלֹּא שָׁהָה שִׁבְעָה יָמִים גְּמוּרִין, אִם שְׁחָטוֹ בְּתוֹךְ שִׁבְעָה - אֵין שְׁחִיטָתוֹ מְטַהַרְתּוּ מִידֵי נְבֵלָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּנֵפֶל[53].

45) משנה, שם עב, ב. 46) אפילו בן תשעה חדשים (בהמה גסה טהורה יולדת לתשעה — כאדם). 47) משנה, שם עד, א. רבינו בהל' מאכלות אסורות פ"ה הי"ג־י"ד פסק שמותר באכילה, וכתב כאן "מטהרתו מידי נבילה" משום סיפא: "מצא בה בן שמונה חי וכו' אין שחיטתו מטהרתו". ולא הקפיד רבינו להודיע שמותר באכילה, מפני שכאן אנו עוסקים בדיני טומאה וטהרה בלבד. 48) מדובר כשלא נשחטה אמו כדין, וקרעה והוציא ממנה עובר בן שמונה חדשים, אבל אם נשחטה אמו הותר העובר אפילו לאכילה, וכל־שכן שאינו מטמא. 49) פירש, נאסר באכילה כטריפה. 50) ואמרנו למעלה שטריפה שנשחטה — טהורה. 51) בן שמונה חדשים אין לו שחיטה כלל, אלא ניתר בשחיטת אמו. וזה שהוציאוהו לפני שחיטת אמו אין לו כל שחיטה, ולפיכך אינו דומה לטריפה ששחטה. 52) שנולד באופן טבעי. 53) כנולד לפני זמנו. [בשבת קלד, ב - אמרו שהוא ספק נפל. ונראה, שגם רבינו התכוון לכך]. ידעו חכמים, שנפל אינו חי שבעה ימים שלמים, ולכן אם עברו עליו שבעה ימים יצא מחשש נפל.

ז. הַשּׁוֹחֵט[54] אֶת הַבְּהֵמָה וּמָצָא בָּהּ בֵּן תִּשְׁעָה חַי, קֹדֶם שֶׁיְּהַלֵּךְ עַל הַקַּרְקַע, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין צָרִיךְ שְׁחִיטָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[55], שֶׁהֲרֵי שְׁחִיטַת אִמּוֹ מְטַהַרְתּוּ, אִם נִטְמֵאת אִמּוֹ[56] - לֹא נִטְמָא הוּא[57], וְאִם נִתְנַבְּלָה אִמּוֹ - הֲרֵי הוּא טָהוֹר[58]; שֶׁאֵין הַחַי מִתְטַמֵּא לֹא טֻמְאַת אֲכָלִין וְלֹא טֻמְאַת נְבֵלוֹת וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא כְּאֵיבָר מֵאֵיבָרֶיהָ[59]. וְאִם מֵת קֹדֶם שֶׁיַּפְרִיס[60] עַל גַּבֵּי קַרְקַע - הֲרֵי הוּא טָהוֹר[61], שֶׁשְּׁחִיטַת אִמּוֹ טְהַרַתּוּ.

54) משנה, שם עד, א. 55) בהל' מאכלות אסורות פ"ה הי"ד. 56) נגעה בדבר המטמא אוכלין לפני שהוציאו מתוכה את העובר. 57) מפני שהוא גוף בפני עצמו. כרבי יוחנן בדעת חכמים במשנה (כסף־משנה). 58) לגמרי טהור, אין דנים אותו כנבילה כחלק מגוף הבהמה, וגם לא נטמא בנגיעה באמו. 59) שהרי שחיטתה מתיר אותו באכילה בלי שחיטת עצמו. 60) שהעמיד פרסותיו. 61) שם עד, א. מדובר בבהמה שנשחטה, בין כשירה ובין טריפה, אבל לאכילה יש הבדל ביניהן. כשאמו כשירה הוא מותר באכילה, ובטריפה אסור (ראה כסף־משנה).

ח. טְרֵפָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה[62], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא טְהוֹרָה מִן הַתּוֹרָה, אִם נָגַע בָּהּ הַקֹּדֶשׁ - נִטְמָא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְזוֹ מַעֲלָה יְתֵרָה שֶׁעָשׂוּ בַּקֹּדֶשׁ.

62) שם עג, א.

ט. בְּהֵמָה[63] הַמְקַשָּׁה לֵילֵד, וְהוֹצִיא הָעֻבָּר אֶת יָדוֹ וַחֲתָכָהּ, וְאַחַר כָּךְ שָׁחַט אֶת אִמּוֹ - הָאֵיבָר שֶׁנֶּחְתַּךְ נְבֵלָה[64], וּשְׁאָר בְּשַׂר הָעֻבָּר טָהוֹר[65]. שָׁחַט אֶת אִמּוֹ וְאַחַר כָּךְ חֲתָכָהּ[66] - הָאֵיבָר כִּטְרֵפָה שֶׁנִּשְׁחֲטָה[67], וּשְׁאָר בְּשַׂר הָעֻבָּר מַגַּע טְרֵפָה שְׁחוּטָה[68], שֶׁהִיא מְטַמְּאָה אֶת הַקֹּדֶשׁ[69] אֲבָל לֹא אֶת הַתְּרוּמָה[70]. הוֹצִיא הָעֻבָּר אֶת יָדוֹ בֵּין שְׁחִיטַת סִימָן לִשְׁחִיטַת סִימָן[71] וַחֲתָכוֹ - מִצְטָרֵף[72] שְׁחִיטַת סִימָן לְסִימָן לְטַהֵר הָאֵיבָר מִידֵי נְבֵלָה.

63) ברייתא, שם סח, א. 64) כלומר, מטמא כנבילה מפני שהוא אבר מן החי (ראה למעלה ה"ג). 65) מפני שלא נגע אחר שחיטה באבר מן החי. 66) שם. ומשנה, שם עב, א. 67) שהשחיטה מטהרתה מטומאת נבילות אף־על־פי שהיא אסורה באכילה. שם סח, א - דרשו מהכתוב (שמות כב, ל): "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו", שהאבר שיצא לפני שחיטה, דינו כטריפה. המילה "בשדה" נדרשה חוץ למקומו הטבעי. 68) כחכמים, שם. 69) כמבואר בה"ח. 70) חכמים גזרו אחת־עשרה מעלות יתירות בקודש שלא גזרון בתרומה, ומנאן רבינו לקמן בפי"ב. 71) בעיה של אילפא שם סט, א. שאל, אם אפשר לצרף לענין טומאה שחיטת הסימן הראשון שבא להתיר באכילה, לשחיטת הסימן השני שאינו מתיר באכילה את האבר היוצא. 72) כרבא, שם.

י. שְׁחִיטַת עוֹבֵד כּוֹכָבִים[73] - נְבֵלָה וּמְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא, וַאֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל עוֹמֵד עַל גַּבָּיו וְשָׁחַט[74] בְּסַכִּין יָפָה שְׁחִיטָה כָּרָאוּי. אֶחָד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְאֶחָד הַכּוּתִי[75] אוֹ גֵר תּוֹשָׁב[76] שְׁחִיטָתָן נְבֵלָה[77]. וְקָרוֹב בְּעֵינַי, שֶׁאַף זֶה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[78]. שֶׁהֲרֵי טֻמְאַת עֲבוֹדָה זָרָה וְטֻמְאַת תִּקְרָבְתָּהּ מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[79], וּבִגְלַל עֲבוֹדָה זָרָה נִתְרַחֲקוּ הַכּוּתִים וְנֶאֱסְרָה שְׁחִיטָתָן. וְאִם תֹּאמַר: וַהֲלוֹא הִיא אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה דִּין תּוֹרָה! לֹא כָּל הָאָסוּר בַּאֲכִילָה מְטַמֵּא, שֶׁהֲרֵי הַטְרֵפָה אֲסוּרָה וּטְהוֹרָה. וְאִי אֶפְשָׁר לְחַיֵּב כָּרֵת עַל טֻמְאָה זוֹ עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ וַאֲכִילַת קֳדָשָׁיו אֶלָּא בִּרְאָיָה בְּרוּרָה[80].

73) משנה, שם יג, א. 74) אפילו שחט. 75) הגויים שהושיב סנחריב במדינת אפרים, שקיבלו עליהם מצוות כישראל ולא קיימו אותן. וחכמים השוו דינם לדין גויים (שם, ו, א). 76) שקיבל עליו שבע מצוות בני נח, ואפילו אם הוא מקיימן. 77) לאכילה ולטומאה. 78) הכוונה לטומאה, אבל באכילה כותב רבינו לקמן שאסור מן התורה (ראה הל' שחיטה פ"ד הי"א, שלוקים על אכילתה). [בתוספתא חולין פ"א ה"א, למדו מן הכתוב (דברים יב, כא) "וזבחת . . . ואכלת" ולא שזבח הגוי ולא שזבח הקוף. ורבינו בהל' שחיטה, מביא דרשה אחרת מהמקרא (שמות לד טו): "וקרא לך ואכלת מזבחו". ונראה שרבינו הביא את הכתוב "ואכלת מזבחו", כדי לנמק למה לוקה על אכילתה, הלא על 'עשה' אין לוקים, אולם בשמות שם כתוב "פן", ו"פן" דינו כלא־תעשה]. 79) לקמן פ"ו. 80) מלשון זה יש ללמוד, שרבינו עצמו מפקפק בדבר אם טומאתו מן התורה או מדבריהם (ראה ראב"ד וכסף־משנה).

יא. קוּלִית הַנְּבֵלָה[81] - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ אוֹ נוֹשְׂאָהּ טָהוֹר[82]; שֶׁכָּל דָּבָר[83] מִן הַנְּבֵלָה שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע - אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא. נִקְבָה כָּל שֶׁהוּא - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ אוֹ נוֹשְׂאָהּ טָמֵא[84]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[85] כְּשֶׁהָיָה הַמֹּחַ שֶׁבָּהּ מִתְקַשְׁקֵשׁ[86], שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ מַעֲלָה אֲרוּכָה[87]; אֲבָל אִם הָיָה עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ, אִם יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה לָעֶצֶם מִבַּחוּץ[88] - הֲרֵי זוֹ מְטַמְּאָה בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא כְּכָל הָאֵיבָרִים[89]. וּכְבָר פֵּרַשְׁנוּ, שֶׁהַקּוּלִית הִיא הָעֶצֶם הַסָּתוּם מִכָּל צְדָדָיו.

81) משנה, שם קכה, א. קולית = עצם הירך. 82) עצמות נבילה אינן מטמאות (שם עז, ב) ובמוח שבה אינו יכול ליגע, ולפיכך אינה מטמאה אפילו מדין שומר לטומאה. 83) נימוק למה אינה מטמאה במשא. 84) שם. ובברייתא (שם קכו, ב): "בנבלתה" ולא בקולית סתומה, יכול (יכול אתה לחשוב) אפילו ניקבה? תלמוד־לומר "הנוגע יטמא", את שאפשר ליגע – טמא, ואת שאי־אפשר ליגע – טהור. אם הקולית נקובה אפילו כל שהוא, אפשר להכניס שערה דרך הנקב ולנגוע במוח, ולפיכך גם הנגיעה בעצם הקולית מטמאה, שהרי היא כשומר לטומאה (ראה עוקצין פ"א מ"א). 85) שקולית שלא ניקבה טהורה. 86) המוח ניתק מחיבורו בעצם הקולית בפנים, ומקשקש כשמנדנדים את הקולית. 87) בחי. ידעו חכמינו ז"ל, שעצם שנקלף מעליה הבשר, ויש בו מוח בריא בפנים, היא מעלה ארוכה (מתרפאת), אבל מוח שניתק ממקומו בפנים העצם אינה מרפא את העצם. 88) כמותו ואיכותו מספיקות כדי לרפאות ולהעלות עליה בשר. 89) אפילו במגע, מפני שנגע באבר שלם. פסק כרבי יוחנן שם.

יב. קוּלִית[90] שֶׁחִשֵּׁב עָלֶיהָ לְנַקְּבָהּ וַעֲדַיִן לֹא נִקְּבָהּ - הֲרֵי הַנּוֹגֵעַ בָּהּ סְפֵק טָמֵא; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בַּדָּבָר סָפֵק, אִי מְחֻסַּר נְקִיבָה כִּמְחֻסַּר מַעֲשֶׂה אוֹ לֹא[91].

90) שם קכו, ב - בעיה של רבי אושעיא. 91) בספרים שלנו, הגירסא שם "הדר פשטה (חזר ופשט בעצמו את בעייתו) מחוסר נקיבה לאו כמחוסר מעשה", ובספרי רבינו אין הסיום הזה.

יום ב' ט"ו שבט ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר שנבלת עוף טהור מטמאה מן התורה, וכיצד היא טומאתה. ודין נבלת עוף טהור אם צריכה מחשבה. ואם חישב עליה אם צריכה הכשר. תחב כזית נבלת בהמה למקום שנבלת העוף מטמא. הכורך כזית נבלת העוף בחזרת

א. נִבְלַת הָעוֹף[2] הַטָּהוֹר מְטַמֵּא מִן הַתּוֹרָה. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[3] לָמְדוּ, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבֵלָה וּטְרֵפָה בָּאֶזְרָח וּבַגֵּר וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם - אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּאוֹכֵל נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר בִּלְבַד, שֶׁהוּא אָסוּר מִשּׁוּם נְבֵלָה וּטְרֵפָה[4]. וְכֵיצַד הִיא טֻמְאָתָהּ? אֵינָהּ מְטַמְּאָה לֹא בְּמַגָּע וְלֹא בְּמַשָּׂא וְלֹא כְּשֶׁהִיא בְּתוֹךְ הַפֶּה, אֶלָּא בְּתוֹךְ בֵּית הַבְּלִיעָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל - אֵינָהּ מְטַמְּאָה אֶלָּא כְּשֶׁהִיא בְּבֵית הַנֶּפֶשׁ[5]; וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר 'תֹּאכַל' - לָתֵת שִׁעוּר לְטֻמְאָתָהּ כְּשִׁעוּר אֲכִילָה שֶׁהוּא כְּזַיִת. וַהֲרֵי נֶאֱמַר בָּהּ: וְכִבֶּס בְּגָדָיו - מְלַמֵּד, שֶׁהַמִּתְטַמֵּא בָּהּ מְטַמֵּא בְּגָדָיו עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. כֵּיצַד? הַבּוֹלֵעַ כְּזַיִת מִנִּבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר וְנָגַע בִּכְלִים בִּשְׁעַת בְּלִיעָתוֹ - טְמֵאִים וְנַעֲשׂוּ רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. הָיָה נוֹגֵעַ בְּאָדָם וּבִכְלֵי חֶרֶס בִּשְׁעַת בְּלִיעָתוֹ - לֹא טִמְּאָן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּשְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת. וְאַחַר שֶׁבָּלַע אֵינוֹ מְטַמֵּא שְׁאָר כֵּלִים[6], שֶׁהֲרֵי הוּא כִּכְלִי רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה אַחַר שֶׁפֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָעוּן טְבִילָה וְהֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ[7] - אֵינוֹ מְטַמֵּא כֵּלִים[8].

2) כל הדינים שבהלכה זו מקורם בתורת כהנים פרשת אחרי פרק י"ב ומובאים במקומות שונים בש"ס. 3) איש מפי איש עד משה רבינו. 4) בתורת כהנים שם הלכה ז: יכול אף נבלת עוף הטמא ... תלמוד לומר "אשר תאכל נבילה וטריפה" ... נבילה שיש לה טריפה יצא עוף טמא שאין לו טריפה (איסור טריפה חל רק על עוף טהור). 5) עיקר הנאת הנפש היא בבית הבליעה. 6) פירוש, אפילו שאר כלים שאינם של חרס. 7) שקיעת החמה. טמא שטבל אינו טהור לכל דבר עד שתשקע החמה ונקרא "טבול יום". 8) מפני שכלים אינם מקבלים טומאה מראשון לטומאה אלא מאב הטומאה.

ב. אֵין נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר צְרִיכָה מַחֲשָׁבָה[9] לְטַמֵּא טֻמְאָה זוֹ הַחֲמוּרָה[10], אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁבָּלַע מִמְּנָה כְּזַיִת מִכָּל מָקוֹם - הֲרֵי זוֹ מְטַמְּאָה בְּבֵית הַבְּלִיעָה. חִשֵּׁב עָלֶיהָ לַאֲכִילָה - הֲרֵי זוֹ מְטַמְּאָה טֻמְאַת אֳכָלִין[11], וַהֲרֵי הִיא כְּאֹכֶל רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בָּהּ טֻמְאָה אַחֶרֶת[12], וְאֵינָהּ צְרִיכָה הֶכְשֵׁר.

9) ישנם סוגי אוכלין שאינם מטמאים טומאת אוכלין עד שהאדם יחשוב לאכלם (ראה לקמן) ומשמיענו רבינו שנבלת עוף טהור מטמאה בבית הבליעה בלי מחשבה כזו. 10) שמטמאה בגדים. 11) אם נגעה באוכלין - נטמאו, אבל אם לא חישב לאוכלה אין דינה כאוכל, מפני שאין דרכם של בני אדם לאכול נבלת עוף. [בעוקצין פרק ג משנה ג שנינו, שלא אמרו דין זה אלא בכפרים, אבל בשווקים שמתאסף שם עם רב, נאכלת (על ידי גויים), ולפיכך מטמאה גם בלי מחשבה מיוחדת. וכן פסק רבינו בהלכות טומאת אוכלין פרק ג הלכה ג]. 12) נידה נא, א: אינה צריכה לא הכשר שרץ ולא הכשר מים. פירוש, מטמאה טומאת אוכלין אפילו לא נגעה בשרץ (או בדבר טמא אחר) ואפילו לא נרטבה באחד משבעת המשקין שמכשירים את האוכלין לקבל טומאה, וטעמו של דבר, מפני שבבית הבליעה היא מטמאה טומאה חמורה לטמא בגדים, וכל דבר שסופו לטמא טומאה חמורה אינו צריך הכשר. כתנא דבי רבי ישמעאל שם.

ג. פָּרָה אֲדֻמָּה[13] וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים אֵינָן כֵּן. אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְטַמְּאִין הַמִּתְעַסֵּק בָּהֶן, אִם חִשֵּׁב עֲלֵיהֶן לַאֲכִילָה - צְרִיכִין שֶׁתִּגַּע בָּהֶן טֻמְאָה[14] וְאַחַר כָּךְ יִטַּמְּאוּ טֻמְאַת אֳכָלִין.

13) יש להוסיף: ופרים. 14) נבלת עוף טהור מטמאה אוכלין בנגיעה אפילו לא נגעה בטומאה, מפני שמטמאה טומאה חמורה בבית הבליעה כל אדם שהוא, אבל פרה ופרים שאינם מטמאים טומאה חמורה כל אדם, אלא את המתעסקים בהם, אינם מטמאים אוכלין אם לא נגעו בטומאה.

ד. כְּזַיִת מִנִּבְלַת הַבְּהֵמָה שֶׁתְּחָבוּ בְּכוּשׁ[15] וְהִכְנִיס לְתוֹךְ מְעֵי הָאִשָּׁה מִלְּמַטָּה, אוֹ שֶׁהִכְנִיסוֹ לְתוֹךְ בְּלִיעָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ בַּמָּקוֹם שֶׁנִּבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר מְטַמְּאָה - הֲרֵי זֶה טִמְּאוֹ מִשּׁוּם נוֹשֵׂא[16], לֹא מִשּׁוּם נוֹגֵעַ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר.

15) בפלך. 16) רבינו לשיטתו, שמשא מטמא אפילו כשלא הזיז את הטומאה ממקומה. פסק כרבא שם, שמקומות אלה דינם כבית הסתרים שמטמא במשא ולא במגע בניגוד לדעת אביי שדינם כבלוע שאינו מטמא כלל.

ה. הַכּוֹרֵךְ כְּזַיִת מִבְּשַׂר נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר בַּחֲזֶרֶת וְכִיוֹצֵא בָהּ וּבְלָעוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בִּגְרוֹנוֹ - הֲרֵי זֶה טָמֵא[17]. כְּרָכוֹ בְּסִיב[18] וּבְלָעוֹ - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[19].

17) שדרך אכילה היא. דרכם של בני אדם לאכול בשר בחזרת, ולכן אין החזרת חוצצת. 18) כעין חוטים רכים הכרוכים על אילנות. 19) מפני שהטומאה לא נגעה בבית הבליעה והסיב חוצץ.

ו. הַבּוֹלֵעַ נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר וְאַחַר שֶׁבְּלָעָהּ הֶקִיאָהּ קֹדֶם שֶׁתִּתְעַכֵּל - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים כְּשֶׁתֵּצֵא לִגְרוֹנוֹ בְּשָׁעָה שֶׁמְּקִיאָהּ; שֶׁאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּבֵית הַנֶּפֶשׁ אֶלָּא בִּשְׁעַת בְּלִיעָה, לֹא בְּשָׁעָה שֶׁמְּקִיאָהּ.

ז. מְעֵי שֶׁל נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר שֶׁבְּלָעוֹ, מְקִצָּתוֹ בְּבֵית הַבְּלִיעָה וּמִקְצָתוֹ בַּחוּץ לְתוֹךְ פִּיו: אִם יֵשׁ

בְּבֵית הַבְּלִיעָה כְּזַיִת - הֲרֵי זֶה טָמֵא, וְאִם לָאו - טָהוֹר.

ח. בָּלַע[20] מִמֶּנָּה אֵיבָר שָׁלֵם שֶׁאֵין בּוֹ כְּזַיִת - אֵינוֹ מִתְטַמֵּא. אֲפִלּוּ נָטַל צִפּוֹר וַאֲכָלָהּ: אִם יֵשׁ בָּהּ כְּזַיִת - נִטְמָא, וְאִם לָאו - טָהוֹר.

20) תוספתא זבים פרק ה הלכה ו. נאמר בה "אשר תאכל" ופחות מכזית אינה אכילה.

ט. הַכְּנָפַיִם[21] וְהַנּוֹצָה[22], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן כָּאֲכָלִים וּמִתְטַמְּאִין וּמְטַמְּאִין טֻמְאַת אֳכָלִין - אֵינָן מִצְטָרְפִין[23] בְּנִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר לִכְזַיִת. אֲבָל הַמְּקוֹמוֹת הָרַכִּים הַקְּרוֹבִים לַבָּשָׂר מִן הַחַרְטוֹם וְהַצִּפָּרְנַיִם - הֲרֵי הֵן כְּבָשָׂר וּמִצְטָרְפִין לִכְזַיִת. רָאשֵׁי אֲגַפַּיִם[24] וְרֹאשׁ הַזָּנָב וְהָעֲצָמוֹת, אֲפִלּוּ הָרַכּוֹת - אֵינָן מִצְטָרְפִין[25].

21) הנוצה הדקה הנשארת בעוף אחר מריטת הנוצה הגסה. 22) הדקה מן הדקה הנשארת אחרי מריטת הכנפיים. 23) אם אכל פחות מכזית בשר, והנוצה שאכל עימו משלימה לכזית - טהור. 24) יבשים הם ונוהגים לחתכם ולזרקם. 25) אבל מטמאים ומיטמאים. כל הלכה זו מקורה בטהרות פרק א משנה ב.

י. הָאוֹכֵל מִנִּבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר מִן הָעֲצָמוֹת הָרַכִּין אוֹ מִן הַגִּידִין וּמִן הַשֵּׁלֶל שֶׁל בֵּיצִים[26] וּמִן הַדָּם וּמִבָּשָׂר מִן הַחַי[27] מִמֶּנּוּ - טָהוֹר. אֲבָל הָאוֹכֵל מִן הָאֶשְׁכּוֹל[28] שֶׁל בֵּיצִים וּמִן הַקֵּרְקֶבָן וּמִן בְּנֵי הַמַּעַיִם, אוֹ שֶׁהִמְחָה אֶת הַחֵלֶב[29] בָּאוּר וּגְמָעוֹ - הֲרֵי זֶה טָמֵא כְּאוֹכֵל מִבְּשָׂרָם; שֶׁהַשּׁוֹתֶה בִּכְלַל אוֹכֵל. הִמְחָהוּ בַּחַמָּה וּגְמָעוֹ - טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי הִסְרִיחוֹ[30].

26) הביצים הקטנות כשהן דבוקות בשידרה. 27) חתך כזית בשר מעוף חי ואכלו. 28) הבשר שעל השידרה מבפנים. שהביצים דבוקות בו. 29) השומן. 30) שומן שניתך בחום השמש התקלקל ונפסל לאכילה.

יא. נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר[31] שֶׁנִּפְסְדָה מִלֶּאֱכֹל הַכֶּלֶב - טְהוֹרָה. וְכֵן אִם יָבְשָׁה כְּחֶרֶס וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִשָּׁרוֹת בְּפוֹשְׁרִין מֵעֵת לְעֵת לַחֲזוֹר לְכְמוֹת שֶׁהָיְתָה - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה. וְהָאוֹכֵל נֵצֶל[32] שֶׁל נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר - הֲרֵי זֶה טָהוֹר.

31) מבואר למעלה פרק א הלכה יג בדין נבלת בהמה. 32) למעלה (שם) כתב רבינו ניצל של בהמה טמא מספק מפני שבעייא היא שלא נפשטה, וכאן, בניצל של עוף, פסק שאינו מטמא מפני שהבעייא היא בניצל של בהמה בלבד, וסובר רבינו שניצל של עוף מאוס יותר משל בהמה.

יב. עוֹף טָהוֹר שֶׁנִּטְרַף וְנִשְׁחַט שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה - שְׁחִיטָתוֹ מְטַהַרְתּוֹ, וַאֲפִלּוּ נִשְׁחַט בָּעַזָּרָה. וְאִם נִמְלַק וְנִמְצָא טְרֵפָה - אֵין מְלִיקָתוֹ מְטַהַרְתּוֹ[33]. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר[34]: שֶׁהַשּׁוֹחֵט עוֹף טָהוֹר, בֵּין בַּחוּץ בֵּין בִּפְנִים, בֵּין קָדָשִׁים בֵּין חֻלִּין - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[35]; וְהַמּוֹלֵק חֻלִּין בִּפְנִים[36] אוֹ שֶׁמָּלַק קָדָשִׁים בַּחוּץ - הֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִין[37] בְּגָדִים בְּבֵית הַבְּלִיעָה.

33) בין בפנים ובין בחוץ. 34) יוצא מזה. 35) ואף על פי שקדשים טעונים מליקה מפני שהשוחט עוף קדשים בחוץ חייב כרת (שם קז, א) הרי החשיבה תורה את שחיטת העוף בחוץ ולפיכך מטהרת מידי נבילה גם בפנים, שבפנים ובחוץ דינם שווה בכל ענייני טומאת נבלת העוף. 36) וכל שכן בחוץ, שלא מצאנו שם מליקה בכלל. 37) משנה שם סח, א. והטעם, מפני שאין מליקה מועילה לחולין בשום מקום, וקדשים בחוץ נלמד (שם) מן הכלל המקובל: "לא היה פסולו בקודש, מטמא בגדים בבית הבליעה".

יג. הַמּוֹלֵק[38] קָדָשִׁים בִּפְנִים, אִם הָיוּ רְאוּיִין לְקָרְבָּן וְלֹא נִמְצְאוּ בָּהֶן מוּמִין שֶׁבַּאֲרַנּוּ בִּמְקוֹמוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין. כֵּיצֵא בּוֹ, עֶגְלָה עֲרוּפָה[39] שֶׁנֶּעֱרְפָה כְּהִלְכָתָהּ - טְהוֹרָה. כַּפָּרָה כְּתִיב בָּהּ[40] כְּקָדָשִׁים[41]. וְכֵן אִם נִשְׁחֲטָה[42] אַחַר יְרִידָתָהּ לַנַּחַל, אַף עַל פִּי שֶׁאֲסוּרָה בַּהֲנָאָה - הִצִּילָה אוֹתָהּ שְׁחִיטָתָהּ מִידֵי נְבֵלָה.

38) ברייתא שם. והיא מלמדת, שלא תאמר, אמנם התורה התירה מליקה בקדשים למזבח ולכהנים, אולם לאחרים לא יצאה מכלל נבילה. 39) שם ע, ב. אם נמצא אדם הרוג ולא נודע מי רצחו מביאים בית דין עגלה, מורידים אותה לנחל ועורפים אותה. 40) שם: כפר לעמך ישראל. 41) ועשיית מצוותה מטהרתה מידי נבילה כמו מליקה בעוף. 42) שם. מפני ששחיטתה מתירה בחולין, היא מועילה לטהר בעגלה ערופה.

יד. נִבְלַת הָעוֹף הַטָּמֵא - טְהוֹרָה[43] וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּבֵית הַבְּלִיעָה[44]. וְאִם חִשֵּׁב עָלֶיהָ לַאֲכִילָה וְהֻכְשְׁרָה[45] - הֲרֵי הִיא כָּאֳכָלִין טְמֵאִין שֶׁהֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[46]. וּכְנָפַיִם וְהַנּוֹצָה וְהַמְּקוֹמוֹת הָרַכִּים מִן הַחַרְטוֹם וּמִן הַצִּפָּרְנַיִם שֶׁלָּהּ - הֲרֵי הֵן כְּבָשָׂרָהּ[47].

43) בברייתא חולין (ק, ב) למדו זה מן הכתוב "נבילה וטריפה לא יאכל לטמאה בה" (ויקרא כב, ח) מי שאיסורו משום נבילה, יצא זה שאיסורו משום בל תאכל טמאה. 44) שטומאה זו נאמרה בעוף טהור בלבד, כל דבר שאינו מיוחד למאכל אדם אינו מטמא טומאת אוכלין אלא אם חישב עליו לאכילת אדם (הלכות טומאת אוכלין פרק א) ונבלת עוף טמא רוב בני אדם אינם אוכלים אותה ולפיכך צריכה מחשבה. 45) לשון המשנה טהרות פרק א, ג: "צריכה מחשבה והכשר" ופירש הר"י קורקוס, שהכוונה להכשר מים והכשר שרץ, היינו, שתורטב במשקין ותיגע אחרי כן בשרץ. אולם בכסף משנה כאן כתב, שמלשון רבינו משמע שצריכה הכשר מים בלבד. 46) הר"י קורקוס פירש: כשנגעה באב. 47) מיתטמאים ומטמאים

ומצטרפים (טהרות שם משנה ג'). בעוף טהור אמרנו למעלה (בהלכה ט) שהכנפיים והנוצה אינן מצטרפות. הרא"ש מנמק את ההבדל: נבלת עוף טמא אין אוכליה מצויים ולפיכך מניחים אותה כמו שהיא עם הכנפיים והנוצות עד שיימצאו אוכלים ולפיכך הם חשובים כחלק מן העוף.

טו. אֶחָד הָעוֹף הַטָּהוֹר וְאֶחָד הָעוֹף הַטָּמֵא - אֵיבָר מִן הַחַי הַפּוֹרֵשׁ מֵהֶם טָהוֹר, וְאֵין בּוֹ טֻמְאָה כְּלָל. שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְאֵלֶּה תִּטַּמָּאוּ, לְכָל הַבְּהֵמָה[48] - לְהוֹצִיא אֶת הָעוֹף שֶׁאֵין לוֹ פַּרְסָה. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁלֹּא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְטַמֵּא אֵיבָר מִן הַחַי שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה[49].

48) והכתוב ממשיך: "אשר היא מפרסת פרסה".
49) ומפני שכתוב "פרסה" ממעטים אבר מן העוף.

טז. אֵיבָר מִן הַמֵּת[50] מִן הָעוֹף - הֲרֵי הוּא כְּנִבְלַת הָעוֹף שֶׁפֵּרַשׁ מִמֶּנּוּ: אִם הָיְתָה נִבְלַת עוֹף טָהוֹר - מְטַמְּאָה טֻמְאָה חֲמוּרָה בְּבֵית הַבְּלִיעָה בְּכַזַּיִת; וְאִם חִשֵּׁב עָלָיו לַאֲכִילָה - מְטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין. וְאִם הָיְתָה נִבְלַת עוֹף טָמֵא - מְטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין, אִם חִשֵּׁב עָלָיו וְהֻכְשַׁר. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא אֳכָלִין אֲחֵרִים עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּבֵיצָה, כְּשִׁעוּר כָּל הָאֳכָלִין לְטַמֵּא, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

50) אבר מן העוף אינו כלול במה שאמרו במשנה (אהלות פרק א משנה ז): "האיברים אין להם שיעור".

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר טומאת שמונה שרצים האמורים בתורה ושיעורה וכל דיניה.

א. שְׁמוֹנָה שְׁרָצִים הָאֲמוּרִין בַּתּוֹרָה, וָהֵן: הַחֹלֶד[2] וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב וְהָאֲנָקָה וְהַלְּטָאָה וְהַכֹּחַ וְהַתִּנְשֶׁמֶת וְהַחֹמֶט - טֻמְאַת כֶּלֶן שָׁוָה, וְהֵן הַנִּקְרָאִין שֶׁרֶץ לְעִנְיַן טֻמְאָה.

~ נקודות משיחות קודש ~

"שמונה שרצים האמורים בתורה והן החולד... והן הנקראין שרץ לעניין טומאה".

בספר "קהלת יעקב" כתב ששבעת השרצים שמהחולד והלאה הם סוד שבעה קצוות הטומאה וכל אחד כלול מן השאר הרי ביחד מ"ט שערי טומאה ואלו יש להם עוד צד טהרה ששבעה אלה שבים טהורים (כל שבים טהור) אבל החולד אינו גם בים (חולין קכז, א.) ואין לו צד טהרה כלשהו כי חולדה רומז לבינה, כמו שכתב הרב בעניין חולדה הנביאה כי חולדה לשון הטמנה וכיסוי, עלמא דאתכסיא "הנסתרות לה' אלקינו" דקאי על בחינת הבינה. ובבינה נ' שערים, מ"ט מתפשטים לז' קצוות ושער הנו"ן נשאר בה וכולם מתקדשים על־ידי הבינה, כי האם מטהרתו והוא סוד התשובה שבחזרתם למקורם לבינה נטהרו אבל אם פגם גם בבינה אין לו שוב מקום להטהר. וכן מצינו ביציאת מצרים שהיו ישראל שקועים במ"ט שערי טומאה, ואילו הגיעו לשער הנו"ן שוב לא היו יכולים להטהר.

ויש להוסיף שכל זה הוא בנוגע לגאולת מצרים, אבל בגאולה האמיתית יהיה גם הבירור של שער הנו"ן כי במצרים הרע עדיין נשאר בתוקפו אלא שהיה העניין של "ברח העם" אבל בגאולה השלימה יתבטל הרע לגמרי וכתיב "...ובמנוסה לא תלכון" ועל זה נאמר "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" שהנפלאות שלעתיד־לבא הם כימי צאתך בכ"ף הדמיון ויהיו עוד הרבה למעלה מהם. ודוגמא לדבר בעבודת התשובה שהקשה אדמוה"ז באגרת התשובה מעניינים שאין תשובה מועילה בהם, איך יתכן והרי אין לך דבר העומד בפני התשובה, ומתרץ שאין מועילה תשובה תתאה אבל תשובה עילאה (תשובה עילאה בבינה) מועילה גם לעניינים אלו. ועל־דרך־זה בענייננו הגם שאין חולדה בים הרי זה בבחינת ים סתם, אבל כשנמשך ומתגלה בחינת ים לעתיד־לבוא בדרגא נעלית יותר אזי נעשה טהרה גם בנוגע לחולדה בירור שער הנו"ן. ומכיון שכל הגילויים שיהיו לעתיד־לבוא תלויים במעשינו ועבודתנו עתה, הרי שמעין ודוגמת דבר זה צריך להיות במעשינו ועבודתנו גם עתה, ועניין זה נפעל על־ידי שלומדים בתורה אודות שמונה שרצים, כי המציאות שלהם כמו שהיא בתורה הוא עניין של קדושה, ולא עוד אלא שעל־ידי־זה פועלים הבירור והטהרה של שמונה השרצים גם במציאות העולם עד לטהרה של שער הנו"ן.

(על־פי 'יין מלכות' ספר טהרה סימן י"ח)

2) לא עלה בידי אנשי המדע לקבוע בוודאות, שאפשר לסמוך עליה להלכה, את זהותם של שמונת השרצים ושמותיהם בזמננו.

ב. הַשֶּׁרֶץ[3] - אָב מֵאָבוֹת הַטֻּמְאוֹת. מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים[4] בְּמַגָּע, וּכְלֵי חֶרֶס בָּאִויר[5], וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא[6], וְהַנּוֹגֵעַ בּוֹ אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים[7] בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ[8]. וְשִׁעוּר טֻמְאָתוֹ בְּכַעֲדָשָׁה[9]. וְכָל הַשְּׁרָצִים מִצְטָרְפִין לְכַעֲדָשָׁה[10].

3) כלים פ"א מ"א. 4) ככל אב הטומאה. 5) אם השרץ היה תלוי בחוט והכניסוהו לאויר כלי חרס ולא נגע בדופנו - נטמא הכלי. 6) אם לא נגע (שם). 7) בתורה כתוב (ויקרא יא, לא): "הנוגע בהם במותם יטמא עד הערב", ולא נאמר "יכבס בגדיו" כמו שנאמר בטומאות אחרות. 8) כלומר, אפילו בשעת מגע בשרץ, ומכל־שכן אחר שפירש ממנו. 9) כשיעור תחילת ברייתו של החומט. ברייתא חגיגה יא, א. 10) חצי עדשה משרץ זה וחצי עדשה משרץ אחר - מצטרפים ומטמאים (מעילה טו, ב).

ג. הָאֵיבָרִים[11] אֵין לָהֶן שִׁעוּר[12]. אֵיבָר מִן הַשֶּׁרֶץ כִּבְרִיָּתוֹ[13].

11) אהלות פ"א מ"ז. 12) מטמאים בכל שהם. 13) כשהוא שלם, כמו שנברא (ראה למעלה פ"ב ה"ג).

ד. בָּשָׂר[14] וְגִידִים וַעֲצָמוֹת, שֶׁהוּא פָּחוֹת מִכַּעֲדָשָׁה, בֵּין שֶׁפֵּרֵשׁ מִן הַחַי בֵּין שֶׁפֵּרֵשׁ מִן הַמֵּת - מְטַמֵּא טֻמְאָתוֹ[15]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בַּבָּשָׂר שֶׁעָלָיו אוֹ בַּמֹּחַ שֶׁבָּעֶצֶם כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה[16].

14) זה פירוש להלכה הקודמת. 15) טומאת שרץ. 16) ראה למעלה פ"ב הי"א.

ה. בָּשָׂר[17] מִן הַחַי הַפּוֹרֵשׁ מִן הַשֶּׁרֶץ - טָהוֹר[18]; שֶׁאֵין מְטַמֵּא אֶלָּא אֵיבָר הַדּוֹמֶה לַשֶּׁרֶץ כֻּלּוֹ: מַה שֶּׁרֶץ - בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת, אַף אֵיבָר הַפּוֹרֵשׁ - בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת.

17) בלי גידים ועצמות. 18) ברייתא חולין קכח, ב.

ו. הַכֶּלְיָא[19] וְהַכָּבֵד וְהַלָּשׁוֹן וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֵיבָר וְאֵין עוֹשִׂין חֲלִיפִין[20] - הֲרֵי הֵן כְּבָשָׂר, וְאִם פֵּרְשׁוּ מִן הַחַי - טְהוֹרִין.

19) חולין שם. ראה למעלה פ"ב ה"ד. 20) אם נחתכו אינם חוזרים וגדלים. ראה למעלה פ"ב ה"ד.

ז. דַּם הַשֶּׁרֶץ[21] - כִּבְשָׂרוֹ[22], וּמִצְטָרֵף לְכַעֲדָשָׁה כָּל זְמַן שֶׁהוּא מְחֻבָּר בַּבָּשָׂר[23].

21) משנה מעילה יז, א. 22) מטמא בכעדשה. 23) אבל אם פירש מן הבשר אינו מצטרף, כרב חנין בגמרא שם, וכפירוש ה'תוספות' שם ד"ה אמר.

ח. עַצְמוֹת הַשֶּׁרֶץ[24] וְגִידָיו וְצִפָּרְנָיו - טְהוֹרִין. וְעוֹר הַחֹלֶד וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב וְהַתִּנְשֶׁמֶת - טָהוֹר[25], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא לַח וַעֲדַיִן לֹא עִבְּדוּ וְלֹא הִלֵּךְ בּוֹ[26]. אֲבָל עוֹר הָאֲנָקָה וְהַכֹּחַ וְהַלְּטָאָה וְהַחֹמֶט - כִּבְשָׂרָן, וּמְטַמֵּא בְּכַעֲדָשָׁה. וְאִם עִבְּדָן אוֹ שֶׁהִלֵּךְ בָּהֶן כְּדֵי עֲבוֹדָה - טְהוֹרִין. וְכַמָּה הִיא כְּדֵי עֲבוֹדָה? כְּדֵי הִלּוּךְ אַרְבָּעָה מִילִין.

24) ב'תורת כהנים' פרשת שמיני פ"י ה"ב, שנינו: "וכל אשר יפול מנבלתם עליו יטמא", לא מן העצמות ולא מן הציפרניים. ורבינו מוסיף גידים. 25) במשנה חולין קכב, א נמנו השרצים שעורותיהם מטמאים, ולא מנו תנשמת. ראה שם עמוד ב. 26) ראה למעלה פ"א ה"ט.

ט. קוּלִית הַשֶּׁרֶץ[27] - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָהוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מְלֵאָה מֹחַ. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַמֹּחַ מִתְקַשְׁקֵשׁ[28], שֶׁאֵינוֹ מַעֲלֶה אֲרוּכָה; אֲבָל אִם הָיָה עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה בָּהּ מִבַּחוּץ - הֲרֵי הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָמֵא, כְּכָל הָאֵיבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[29]. נִקְבָה הַקּוּלִית בְּכָל שֶׁהוּא - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם טָמֵא[30].

27) משנה שם קכה, א. 28) ראה למעלה פ"ב הי"א. 29) שם. 30) חולין שם.

י. בֵּיצַת הַשֶּׁרֶץ[31] הִמְרַקֶּמֶת[32], אַף עַל פִּי שֶׁהַשֶּׁרֶץ נִרְאֶה מִתּוֹכָהּ[33] - טְהוֹרָה. נִקְבָה כָּל שֶׁהוּא - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָמֵא.

31) שם קכו, ב. יש שרצים שמולידים ולדות חיים, ויש מהם (חומט צב ולטאה) שמטילים ביצים. 32) שהתרקמה בה תבנית בעל־חי. 33) דרך קליפת הביצה השקופה. [בתוספתא חולין פ"ח ה"ה, אמרו: "וכמה היא ריקומה? כדי שייראה השרץ מתוכה". ומפרש רבינו, שאפילו במצב שכזה – טהורה, כל זמן שלא ניקבה. והטעם נאמר בברייתא שם, מפני שאי־אפשר לנגוע בשרץ עצמו].

יא. שֶׁרֶץ[34] שֶׁחֲצָיוֹ בָּשָׂר וְחֲצָיוֹ אֲדָמָה - הַנּוֹגֵעַ בַּבָּשָׂר טָמֵא, וּבָאֲדָמָה טָהוֹר. וְאִם הִשְׁרִיץ עַל פְּנֵי כֻּלּוֹ[35] - אַף הַנּוֹגֵעַ בָּאֲדָמָה, שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה צוּרָתוֹ, טָמֵא[36].

34) משנה שם. 35) לכל ארכו, אבל לא לכל רחבו. 36) כר' יהודה במשנה, לפי פירושו של ר' יהושע בן לוי שם.

יב. בְּשַׂר הַשֶּׁרֶץ שֶׁנִּפְסַד[37] וְהִבְאִישׁ וְנִפְסַל מֵלֶּאֱכֹל הַכֶּלֶב - טָהוֹר. יָבֵשׁ[38] עַד שֶׁנַּעֲשָׂה כְּחֶרֶשׂ: אִם יָכוֹל לְהִשָּׁרוֹת בְּפוֹשְׁרִין מֵעֵת לְעֵת וְלַחֲזוֹר לַח כְּשֶׁהָיָה - מְטַמֵּא; וְאִם לָאו - טָהוֹר, וַאֲפִלּוּ כָּאֱכָלִים טְמֵאִים אֵינוֹ מְטַמֵּא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִקְצָת הַשֶּׁרֶץ; אֲבָל שֶׁרֶץ שֶׁיָּבֵשׁ וְשִׁלְּדוֹ קַיָּם[39], אוֹ שֶׁנִּשְׂרַף וְשִׁלְּדוֹ קַיָּם, הוֹאִיל וְתַבְנִית כֻּלּוֹ עוֹמֶדֶת - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא[40]. וְקָרוֹב בְּעֵינַי[41], שֶׁטֻּמְאָה זוֹ מִדִּבְרֵיהֶם.

37) ראה למעלה פ"א הי"ג בדין נבילה. 38) משנה, נדה נד, ב. 39) תבניתו נשארה שלימה וניכרת. 40) שם נו, א. 41) סברת עצמו, ללא מקור בתלמוד ובגאונים. בגמרא שם למדו זה מן המקרא, ודעת רבינו שהדרשה היא "אסמכתא בעלמא" (חכמים הסמיכו גזירתם על הכתוב).

יג. כְּזַיִת מִן הַנְּבֵלָה אוֹ כַּעֲדָשָׁה מִן הַשֶּׁרֶץ שֶׁצָּמְקוּ וְחָסְרוּ - טְהוֹרִין[42]. פָּחוֹת מִכַּעֲדָשָׁה מִן הַשֶּׁרֶץ וּפָחוֹת מִכְּזַיִת מִן הַנְּבֵלָה שֶׁתָּפְחוּ וְעָמְדוּ עַל כַּשְּׁעוּר - מְטַמְּאִין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[43]. הָיוּ בַּתְּחִלָּה כַּשְּׁעוּר וְצָמְקוּ, וְחָזְרוּ וְתָפְחוּ עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְשִׁעוּרָן - הֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִין כְּשֶׁהָיוּ דִּין תּוֹרָה[44]. וְכֵן אַתָּה אוֹמֵר בִּכְזַיִת מִן הַמֵּת.

42) טהרות פ"ג מ"ד. 43) מנחות נד, א. 44) שם עמוד ב, נפרכה שיטת ר' שמעון ברבי וריש לקיש שאמרו יש דיחוי באיסורין. פירוש, אם ירד האיסור או הטומאה מחתיכה זו מפני שצמקה לפחות מכשיעור, שוב לא יחזרו אפילו אם תתפח ותחזור לשיעורה הקודם (ראה הלכות טומאת אוכלין פ"ד ה"ה וה"ו).

יד. הַשֶּׁרֶץ[45] אֵינוֹ מְטַמֵּא עַד שֶׁיָּמוּת. הֵתִּזוּ רָאשֵׁיהֶן,

אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן הָרֹאשׁ מְעֹרֶה בְּעוֹר הַגּוּף[46], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְפֻרְכָּסִין כִּזְנַב הַלְּטָאָה[47] - מְטַמְּאִין. שְׁאָר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים[48] כֵּלָּן, כְּגוֹן הַצְּפַרְדֵּעַ וְהַנָּחָשׁ וְהָעַקְרָב וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין מִכֹּלּוּם, וַאֲפִלּוּ כָּאֲכָלִין טְמֵאִין אֵינָן[49]. וְאֵין לְךָ בְּכָל הַשְּׁרָצִים מַה שֶּׁמְּטַמֵּא בְּמוֹתוֹ חוּץ מִשְּׁמוֹנַת הַמִּינִין הַמְּפֹרָשִׁין בַּתּוֹרָה.

45) אהלות פ"א מ"ו. 46) אבל נמלקו שני הסימנים (קנה וושט). פסק כריש לקיש בחולין כא, א. ושם משמע, שריש לקיש מקפיד רק על מליקת שני הסימנים, אבל העור לא מעלה ולא מוריד. 47) שנחתך והופרד לגמרי מגוף הלטאה מפרכס עוד זמן מסוים, ואף־על־פי שאין בו כל חיות. 48) שלא נמנו בהלכה א בין השמונה. 49) אפילו אם נגעו בטומאה, אינם מטמאים אוכלין ומשקין.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר טומאת שכבת זרע הנוגע בה או הרואה אותה, ומתי היא מטמאה וכל דיניה.

א. שִׁכְבַת זֶרַע[2] - מֵאֵבוֹת הַטֻּמְאָה. מְטַמְּאָה אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע, וּכְלֵי חֶרֶס בָּאֲוִיר, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא[3], וְאֵין הַמִּתְטַמֵּא בָּהּ מְטַמֵּא בְּגָדִים[4] בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ[5]. וְאֶחָד הַנּוֹגֵעַ בָּהּ[6] וְאֶחָד הָרוֹאֶה אוֹתָהּ בִּבְשָׂרוֹ[7] - שְׁנֵיהֶן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[8] דִּין תּוֹרָה. וְכַמָּה שִׁעוּרָהּ? לַנּוֹגֵעַ - בְּכַעֲדָשָׁה[9], וְלָרוֹאֶה - בְּכָל שֶׁהוּא[10]. וְאֵין הָרוֹאֶה טָמֵא עַד שֶׁתֵּצֵא מִמֶּנּוּ[11] וַיַּחְתֹּם מִמֶּנּוּ פִּי אַמָּה[12], שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זָרַע. לְפִיכָךְ[13], אֲפִלּוּ רָאָה בְּקֵיסָם[14], הוֹאִיל וְהִגִּיעָה לְפִי אַמָּה - נִטְמָא. וְאֶחָד הָרוֹאֶה מֵחֲמַת בְּשָׂרוֹ[15] אוֹ הָרוֹאֶה בְּאֹנֶס[16] - טָמֵא.

2) של אדם (כלים פ"א מ"א). 3) שם. 4) שם. 5) פירוש, אפילו בשעת מגעו. 6) בשכבת זרע של אדם אחר. בנדה מג, ב - למדו מהכתוב שהנוגע טמא. 7) האדם שיצאה ממנו. 8) זבים פ"ה מי"א. 9) נדה שם, מימרא של רבי חנילאי. למדו זה מנוגע בשרץ. 10) משנה, שם מ, א. 11) שם. 12) נקב האבר. רבינו דייק בלשונו וכתב: ויחתום "ממנו" פי אמה, ולא התכוון לומר שהחתים כל פי האמה אלא משהו ממנו הגיע עד לפי אמה וסתם חלק ממנו (ב'תורת כהנים' פרשת זבים פ"א ה"ג, דרשו: "החתים" אפילו כל שהוא. ומכאן שאפילו לא סתם את כל פי האמה, נקרא "החתים"), להוציא אם לא הגיע לפי האמה ולא נסתם כלום ממנו. פסק כ'סתם משנה' (שם מ, א) וכרב חנילאי (שם מג, ב) ולא כשמואל (ראה שם). ומיושבת בזה השגת הראב"ד (ראה כסף־משנה, וראה גם שתי ההערות הבאות). 13) מפני שמטמאה בכל שהיא. 14) הכניס קיסם לחלל האבר, ועבר עליו הזרע על לפי האבר. [ביאור הדברים: בגמרא שם כב, א שאל רבה: הרואה קרי (שכבת זרע) בקיסם מהו? ממנו אמר רחמנא (התורה אמרה "אשר תצא ממנו") עד דנפיק (שיצא) מבשרו ולא בקיסם, או דילמא (או אפשר) האי ממנו (תיבת "ממנו" זו) עד שתצא טומאתו לחוץ? אמר ליה, תיפוק ליה (יצא לו דין זה) דהוא עצמו אינו מטמא אלא בחתימת פי האבר. ופירש רש"י, שדעת רבה כשמואל, שצריכה שיעור כחתימת פי האמה, והקיסם התופס מקום בפי האמה מקטין את שיעור הזרע שהגיע לשם, ואם כן הדבר פשוט שאינו מטמא. וגם רבינו מפרש כך, ומפני שדעתו שמטמא במשהו, פסק שרואה בקיסם — טמא. ביאור זה מיישב גם תמיהת הכסף־משנה ד"ה ומ"ש]. 15) מתוך קישוי אבר. 16) אכילה ושתיה מרובה, קפיצה, בהלה. אלה גורמים לפעמים להוצאת זרע (נדה לה, א).

ב. אֵין שִׁכְבַת זֶרַע[17] שֶׁל קָטָן מְטַמְּאָה עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[18].

17) 'תורת כהנים' פרשת זבים פ"ו ה"א (וראה נדה לב, ב). 18) בהל' מטמאי משכב ומושב פ"א ה"ד והי"ב נתבאר, שזיבה של קטן בן יום אחד מטמאה.

ג. שִׁכְבַת זֶרַע אֲדֻמָּה - טְהוֹרָה[19], עַד שֶׁתִּהְיֶה לְבָנָה וְנִמְשֶׁכֶת[20].

19) נדה לב, ב. 20) כלובן ביצה טריה (תוספתא, זבים פ"ב ה"ב).

ד. וְכָל שִׁכְבַת[21] זֶרַע שֶׁאֵין גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם מַרְגִּישׁ בָּהּ - אֵינָהּ מְטַמְּאָה. לְפִיכָךְ, אִם רָאָה בְּלֹא קְשׁוּי וּבְלֹא תַּאֲוָה - אֵינָהּ מְטַמְּאָה מִשּׁוּם שִׁכְבַת זֶרַע. נֶעֱקָרָה בְּהַרְגָּשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁיָּצְתָה שֶׁלֹּא בְּהַרְגָּשָׁה - טָמֵא[22].

21) מימרא של שמואל (נדה מג, א). בלשון אחרון אמרו בשם שמואל, שאפילו בלא הרגשה מטמאה ואף־על־פי־כן פסק רבינו כלשון ראשון, מפני שרבא סובר כך (כסף־משנה). 22) כשמואל בלשון ראשון גירסא שנייה (ראה כסף־משנה).

ה. הַמְּהַרְהֵר[23] בַּלַּיְלָה וְרָאָה שֶׁשִּׁמֵּשׁ מִטָּה בַּחֲלוֹם וְעָמַד וּמָצָא בְּשָׂרוֹ[24] חַם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מָצָא שִׁכְבַת זֶרַע - הֲרֵי זֶה טָמֵא. כֵּיוָן שֶׁהִרְגִּישׁ שֶׁשִּׁמֵּשׁ בַּחֲלוֹם כְּבָר רָאָה בְּהַרְגָּשָׁה, וּלְפִיכָךְ מָצָא בְּשָׂרוֹ חַם; וְהָיְתָה מְעַט וְנִתְקַנְּחָה בִּבְשָׂרוֹ אוֹ בְּכֵלָיו, וּלְפִיכָךְ לֹא מָצָא לַחְלוּחִית. הִרְהֵר וְלֹא מָצָא בְּשָׂרוֹ חַם, אוֹ שֶׁמָּצָא בְּשָׂרוֹ חַם וְלֹא הִרְהֵר - טָהוֹר[25].

23) מקוואות פ"ח מ"ג, כפירושו של רב הונא, נדה שם. 24) אבר המין. 25) תוספתא, שם פ"ו ה"ג.

ו. הַמְּטִיל מַיִם[26] וְרָאָה מַיִם חֲלוּקִין[27] אוֹ עֲכוּרִים בַּתְּחִלָּה[28] - טָהוֹר; רָאָה אוֹתָם בָּאֶמְצַע אוֹ בַּסּוֹף - הֲרֵי זֶה טָמֵא[29]. הָיוּ הַמַּיִם שֶׁהֵטִיל כֻּלָּם מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף חֲלוּקִין אוֹ עֲכוּרִים - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. הָיוּ לְבָנִים וְנִמְשָׁכִין[30] - טָמֵא. וְהַמֵּטִיל טִפִּים עָבוֹת מִתּוֹךְ הָאַמָּה - טָהוֹר[31].

26) משתין (שם מ"ב). 27) טיפות טיפות. נראה שמדובר

באדם בריא שדרכו להטיל מים בקילוח, אבל כשהפסקת הזרם באה מחמת מחלה, שאין לה קשר לזיבה, טהור אפילו כשההפסקות באות בסוף. 28) בהתחלת ההטלה ואחר־כך הטלה נורמלית כזרם בלתי נפסק. 29) השינוי הזה מוכיח ששכבת זרע יצאה עם השתן. 30) כלובן ביצה. 31) שם (מ"ג) שנינו: "טמא, דברי רבי אלעזר חסמא". ומזה למד רבינו, שחכמים חולקים עליו ומטהרים, ופסק כמותם (כסף־משנה).

1 ז. בַּעַל קֶרִי שֶׁטָּבַל[32] וְלֹא הִטִּיל מַיִם קֹדֶם שֶׁיִּטְבֹּל -
2 כְּשֶׁיַּטִּיל מַיִם[33] טָמֵא, מִפְּנֵי צִחְצוּחֵי שִׁכְבַת זֶרַע
3 שֶׁאֵינָן יוֹצְאִין אֶלָּא כְּשֶׁיַּטִּיל מַיִם. כַּמֶּה דְּבָרִים
4 אֲמוּרִים?[34] בְּחוֹלֶה אוֹ בִּזְקֵן; אֲבָל יֶלֶד[35] בְּרִיא -
5 טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹרֶה שִׁכְבַת זֶרַע בְּחֻזְקָה כְּחֵץ
6 וְהִיא כֻּלָּהּ נִנְתֶּקֶת מִן הָאֲמָה[36]. עַד כַּמָּה[37] הוּא יֶלֶד?
7 כָּל זְמַן שֶׁהוּא עוֹמֵד עַל רַגְלוֹ אַחַת וְנוֹעֵל אוֹ חוֹלֵץ
8 מִנְעָלוֹ. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כֵּן מִפְּנֵי חָלְיוֹ[38] - הֲרֵי
9 זֶה חוֹלֶה לְעִנְיָן זֶה.

32) שם מ"ד. 33) אחר הטבילה. 34) כרבי יוסי, שם. 35) אדם צעיר. 36) אבר המין. 37) חולין כד, ב. 38) חולשתו.

10 ח. וְכָל אִשָּׁה[39] שֶׁשִּׁמְּשָׁה מִטָּתָהּ וְיָרְדָה וְטָבְלָה קֹדֶם
11 שֶׁתִּקָּנַח עַצְמָהּ יָפֶה יָפֶה - הֲרֵי הִיא בְּטֻמְאָתָהּ[40].

39) מס' מקוואות, שם. 40) שאי־אפשר שלא תפלוט שכבת זרע, והפולטת – טמאה. ראה בהלכה הבאה.

12 ט. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה שֶׁשִּׁמְּשׁוּ מִטָּתָן -
13 שְׁנֵיהֶן טְמֵאִים, וּשְׁנֵיהֶן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה דִּין תּוֹרָה[41].
14 וְאֵין הָאִשָּׁה טְמֵאָה מִשּׁוּם נוֹגַעַת[42] בְּשִׁכְבַת זֶרַע,
15 שֶׁנִּגִּיעַת בֵּית הַסְּתָרִים[43] אֵינָהּ נְגִיעָה, אֶלָּא הַמְשַׁמֶּשֶׁת
16 הֲרֵי הִיא כְּרוֹאֶה קֶרִי[44]. וְהוּא שֶׁתְּהֵיֶה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים
17 וְיוֹם אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: [וְאִשָּׁה[45] אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ
18 אֹתָהּ]. הָיְתָה קְטַנָּה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים - אֵינָהּ
19 מִתְטַמְּאָה בִּשְׁכִיבָה[46], אֲבָל מִתְטַמְּאָה בִּנְגִיעַת שִׁכְבַת
20 זֶרַע אִם נָגְעָה[47] בִּבְשָׂרָהּ מִבַּחוּץ. [לְפִיכָךְ, הַבּוֹעֵל
21 גְּדוֹלָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ - טְהוֹרָה][48]; שֶׁלֹּא טִמֵּא אוֹתָהּ
22 הַכָּתוּב בְּטֻמְאַת בֵּית הַסְּתָרִים אֶלָּא כְּדַרְכָּהּ.

41) מן הכתוב (ויקרא טו, יח) ואשה אשר ישכב איש אותה שכבת זרע, ורחצו במים וטמאו עד הערב. 42) נדה מא, ב. 43) מקום שאינו נראה. נתבאר כבר (בהל' טומאת מת פ"א ה"ג), שנגיעת טומאה בבית הסתרים אינה מטמאה. 44) דינה כאיש שיצאה ממנו שכבת זרע. גזירת הכתוב היא (שם). 45) ב'תורת כהנים' פרשת מצורע (פ"ו ה"ד): "אשה", פרט לקטנה. יכול שאני מוציא בת שלוש שנים ויום אחד? תלמוד־לומר "ואשה". פירוש, סתם אשה משמע גדולה, והוא"ו המיותרת מרבה בת שלוש שנים ויום אחד, אבל למטה מגיל זה אינה ראויה לביאה. 46) מן הכתוב: ואשה אשר ישכב איש אותה וכו'. 47) צ"ל: נגעה. 48) יבמות לד, ב.

23 י. הַבּוֹעֵל[49] אֶת הָאִשָּׁה וְלֹא הוֹצִיא שִׁכְבַת זֶרַע -
24 טָהוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱרָה. וְכֵן הָאִשָּׁה טְהוֹרָה עַד
25 שֶׁיּוֹצִיא הָאִישׁ.

49) 'תורת כהנים' שם ה"ח.

26 יא. הָאִשָּׁה[50] שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע[51], אִם פָּלְטָה אוֹתָהּ
27 בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת[52] - הֲרֵי הִיא טְמֵאָה כְּרוֹאֶה קֶרִי.
28 לְפִיכָךְ סוֹתֶרֶת יוֹם אֶחָד, אִם הָיְתָה זָבָה[53], כְּאִישׁ
29 שֶׁרָאָה קֶרִי[54]. וּמְטַמְּאָה בְּכָל שֶׁהוּא[55]. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא
30 יָצְאַת לַחוּץ אֶלָּא נֶעֱקְרָה וְהִגִּיעָה לְבֵין הַשִּׁנַּיִם[56] -
31 נִטְמְאָה; שֶׁהֲרֵי שִׁכְבַת זֶרַע כְּדָמָהּ: מַה דָּמָהּ מְטַמֵּא
32 בִּפְנִים[57], אַף שִׁכְבַת זֶרַע שׁוּתְּפָלֵט תְּטַמֵּא אוֹתָהּ בִּפְנִים.

50) מס' מקוואות שם מ"ג. 51) שקיבלה מזכר. 52) עונה – יום או לילה. שכבת זרע מטמאה כל זמן שהיא ראויה להיקלט בגוף האשה ולהוליד, ואחר זמן מסוים היא מתקלקלת ואינה "זרע" ואינה מטמאה. ונחלקו תנאים בדבר, כמה זמן יעבור ותתקלקל. ופסק רבינו כרבי אלעזר בן עזריה במשנה, שאמר: "הפולטת זרע ביום שלישי (מהבעילה) טהורה". ובפירושו למשנה הוא מבאר, כגון שנבעלה ביום ראשון, והעונה הראשונה מתחילה בליל שני, ואחריה יום שני וליל שלישי הרי שלוש עונות, ואם תפלוט ביום שלישי היא טהורה. ולמה העדיף דעת רבי אלעזר בן עזריה על דעת רבי עקיבא ורבי ישמעאל שם? מפני שבגמרא שבת (פו, ב) אמר רבי יוחנן, שכך היא דעת חכמים. [ויש ספרים שכתוב בהם שם "שש עונות", אבל רבינו גורס "שלוש"]. 53) אשה שראתה דם בשלושה ימים זה אחר זה בימים הראויים לזיבה, הרי זו זבה וטמאה וצריכה לספור שבעה ימים נקיים מראיית דם וטובלת ונטהרת. ואם ראתה דם באחד מימים אלה, היא סותרת את הימים הנקיים, ועליה לספור שבעה ימים נקיים אחרי יום הראייה האחרונה. ומלמדנו רבינו, שאם לא ראתה דם אלא פלטה זרע בתוך שבעת הימים, אינה סותרת את כל הימים הנקיים אלא אותו היום אינו נחשב במספר הנקיים, וצריכה להוסיף רק יום אחד בלבד, אפילו אם פלטה ביום השביעי (נדה מב, א). 54) כזב הסופר שבעה נקיים וראה קרי (ראה דיני זב וזבה בהל' איסורי ביאה פ"ו). 55) שם. 56) מקום בגוף האשה למעלה מבית החיצון. 57) אם נעקר ממקומו במקור ולא יצא לחוץ.

33 יב. שִׁכְבַת זֶרַע עַצְמָהּ שֶׁנִּפְלְטָה בְּתוֹךְ הַשָּׁלֹשׁ עוֹנוֹת
34 מְטַמְּאָה אֲחֵרִים שֶׁנָּגְעוּ בָהּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁטִּמְּאָה הָאִשָּׁה
35 שֶׁפָּלְטָה אוֹתָהּ. וְאִם פָּלְטָה אַחַר שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת - הֲרֵי
36 הָאִשָּׁה טְהוֹרָה, וְכֵן שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁנִּפְלְטָה טְהוֹרָה,
37 שֶׁכְּבָר נִפְסְדָה צוּרָתָהּ[58].

58) ראה למעלה הערה נ.

38 יג. וְכַמָּה[59] הִיא עוֹנָה? יוֹם אוֹ לַיְלָה. וְאֵין הָעוֹנָה
39 שֶׁנִּבְעֲלָה בָהּ מִן הַמִּנְיָן. כֵּיצַד? נִבְעֲלָה בְּלֵיל הַשַּׁבָּת
40 - שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת שֶׁלָּהּ: יוֹם הַשַּׁבָּת, וְלֵיל אֶחָד בַּשַּׁבָּת,
41 וְאֶחָד בַּשַּׁבָּת. אִם פָּלְטָה בְּתוֹךְ זְמַן זֶה - טְמֵאָה;

פָּלְטָה מִלֵּיל שֵׁנִי וָהָלְאָה - טְהוֹרָה. וְהָאִישׁ שֶׁפִּרְשָׁה מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זֶרַע אֲפִלּוּ לְאַחַר כַּמָּה עוֹנוֹת - הֲרֵי זוֹ טְמֵאָה[60] כָּל זְמַן שֶׁהִיא לַחָה, וְהַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ טָמֵא[61].

59) שבת פו, א. 60) מימרא של רב חסדא, שם. ופירשו רבינו חננאל ורבינו שם, שהכוונה בזכר שנרבע ופלט שכבת הזרע של הרובע. ונראה שגם רבינו מפרש כך. 61) נראה שכוונתו, שהאיש טמא כרואה קרי ולא כנוגע בלבד. ונפקא־מינה, שמטמאה בכל שהיא, ראה למעלה ה"א.

יד. שִׁכְבַת זֶרַע אֵינָהּ מְטַמְּאָה אֶלָּא כְּשֶׁהִיא לַחָה[62]. יָבְשָׁה כְּחֶרֶס - טְהוֹרָה. וְאִם יְכוֹלָה לִשָּׁרוֹת מֵעֵת לְעֵת בְּפוֹשְׁרִין וְלַחֲזֹר לִכְמוֹת שֶׁהָיְתָה - הֲרֵי זוֹ טְמֵאָה.

62) משנה, נדה נד, ב.

טו. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק זֶה, שֶׁהָרוֹאֶה קֶרִי וְהָאִשָּׁה שֶׁשָּׁכַב אִישׁ אוֹתָהּ שִׁכְבַת זֶרַע וְהַנּוֹגֵעַ בְּשִׁכְבַת זֶרַע טְמֵאִים מִן הַתּוֹרָה. וְכֵן[63] הָאִשָּׁה שֶׁפָּלְטָה בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת - הֲרֵי הִיא טְמֵאָה מִן הַתּוֹרָה כְּרוֹאֶה קֶרִי. אֲבָל שְׁאָר הָאֲמוּרִין בְּפֶרֶק זֶה שֶׁהֵן טְמֵאִים, כְּגוֹן מְהַרְהֵר וּמֵטִיל מַיִם - אֵינָן טְמֵאִין אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם, וְלֹא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם טֻמְאָה אֶלָּא לִתְרוּמָה, אֲבָל לְחֻלִּין - טְהוֹרִין[64].

63) ברייתא, שם מא, ב. 64) תוספתא, מקוואות פ"ו ה"ד.

טז. נָכְרִית[65] שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַשָּׁלֹשׁ עוֹנוֹת, וְכֵן הַבְּהֵמָה[66] שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ זְמַן זֶה - הֲרֵי אוֹתָהּ הַנִּפְלֶטֶת טְמֵאָה[67]. פְּלָטַתּוּ[68] לְאַחַר זְמַן זֶה - הֲרֵי הִיא סָפֵק נִסְרָחָה אוֹ עֲדַיִן לֹא נִסְרְחָה[69].

65) משנה, מקוואות פ"ח, ד. 66) שבת פו, ב. 67) רב פפא שואל שם, אם נפלטה אחר שלושה ימים מה דינה. ומשמע שבתוך שלושה ימים ברור שמטמאה. 68) הגויה או הבהמה. 69) בעיה של רב פפא, ונשארה בתיקו. [רב פפא שואל שם, מה דין נכרית שפלטה שכבת זרע של ישראל אחר שלושה ימים, והוא ממשיך ואומר: "אם תימצי לומר, כיון דאכלי שקצים ורמשים חביל גופייהו (גופם חם)" פירוש ודינן כדין ישראלית, "במעי בהמה מה היא?" ומכיון שרבינו פוסק בכל מקום הלכה כ'אם תימצי לומר', יש לתמוה למה פסק כאן הרי היא ספק?]

יז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מְטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב[70], שֶׁשִּׁכְבַת זַרְעוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים טָהוֹר מִכְּלוּם. לְפִיכָךְ, בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת - טְהוֹרָה[71].

70) פ"ב ה"י. 71) מס' מקוואות פ"ח מ"ד.

יח. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהִרְגִּישׁ[72], וְנִתְגַּיֵּר וְיָרַד וְטָבַל[73], וְיָצְאָה מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁהִרְגִּישׁ בָּהּ אַחַר שֶׁטָּבַל[74] - הֲרֵי זֶה סָפֵק טָמֵא[75].

72) בעיה במס' נדה מג, א. 73) לשם גירות. 74) יצאה אחר שטבל. 75) הבעיה לא נפשטה.

יט. גְּדוֹלָה[76] שֶׁשָּׁכַב אוֹתָהּ קָטָן פָּחוֹת מִבֶּן תִּשַׁע [אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ בְּהֵמָה] - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה[77]; שֶׁנֶּאֱמַר: [וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ] - עַד שֶׁיִּהְיֶה הַשּׁוֹכֵב אִישׁ וּמִיּשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[78].

76) למעלה משלוש שנים. 77) 'תורת כהנים' פרשת מצורע פ"ו ה"ח. 78) בהלכה יז.

יום ג' ט"ז שבט ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר שארבע אבות הטומאות יש בעבודה־זרה, וכיצד היא טומאתם, ושקולי אבות הטומאות דנו בה. אב הטומאה שמטמא במגע ואינו מטמא במשא או שמטמא במגע ובמשא. הנוגע באב מאבות הטומאות המושלך בתוך המקווה. זב שדרס על המשכב שהוא מונח במקווה.

א. טֻמְאַת עֲבוֹדָה זָרָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְיֵשׁ לָהּ רֶמֶז בַּתּוֹרָה: הָסִרוּ[2] אֶת אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּתֹכְכֶם וְהִטַּהֲרוּ[3] וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶם. וְאַרְבָּעָה אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת יֵשׁ בָּהּ: עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ, וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ[4], וְתִקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ[5], וְיַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לָהּ. וְטֻמְאַת כֻּלָּן מִדִּבְרֵיהֶן.

~ נקודות משיחות קודש ~

"טומאת עבודה־זרה מדברי סופרים ואף־על־פי־כן יש לה רמז בתורה הסירו את אלקי הנכר אשר בתוככם והטהרו והחליפו שמלותיכם כו'".

ויש להבין מדוע בחר הרמב"ם ראיה מפסוק שלא הובא כלל בגמרא כאסמכתא לטומאה שגזרו חכמים על עבודה־זרה, והלא בגמרא הובאו פסוקים אחרים לגמרי, "תזרם כמו דוה", "שקץ תשקצנו" וכן איתקש למת כמו שנאמר "וישלך את עפרה על קבר בני העם" שכל לימודים אלו הם אסמכתא לגזירת חכמים על טומאת עבודה־זרה, אבל הפסוק שהביא הרמב"ם מאן דכר שמי'.

ויש לומר שבזה רוצה הרמב"ם לבאר הגדר המיוחד של ע"ז שבגללו גזרו עליה טומאה.

כי בפסוקים שהביאה הגמרא מדובר על המיאוס של העבודה־זרה מצד עצמה, היינו איסור על ה"חפצא" של העבודה־זרה ואילו הביא הרמב"ם פסוקים אלו היה משמע שטומאת עבודה־זרה היא מצד החפצא של הע"ז, ולכן הוזקק להביא הפסוק "הסירו את אלקי הנכר" לרמז שהתוכן הכללי של גזירת טומאת עבודה־זרה של חכמים הוא כדי להרחיק ממנה את האדם ה'גברא', ואינו דומה איסור עבודה־זרה שאין בו ממש לשאר איסורים שה"חפצא" שלהם אסור מצד עצמו, כי עבודה־זרה במהותה היא עניין שבדמיונו של אדם ומוזהר שלא ליתן

לה חשיבות, ולכן מדגיש כאן שגם גזירת הטומאה של חכמים היא על ה'גברא', היינו להרחיקו מהעבודה־זרה. ועניין זה מודגש בפסוק "הסירו את אלקי הנכר כו'" המדבר בהיטהרות והסתלקות ה"גברא" מעבודה־זרה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר טהרה סימן י"ט)

2) במשנה עבודה זרה מז, ב הסמיכו על הכתוב (דברים ז, כו): "שקץ תשקצנו" (שקץ ושרץ היינו הך). ורבינו עצמו מביא רמז זה להלן בהלכה ב. 3) משמע שאלוהי הנכר מטמאים. 4) הכלים שמשתמשים בהם לצרכי עבודת אלילים. 5) הקרבנות שהקריבו לה. פרטי דיניהם מבוארים בהלכות הבאות.

1 **ב. עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ מְטַמְּאָה אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע,**
2 **וּכְלֵי חֶרֶס בָּאֲוִיר, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא, כַּשֶּׁרֶץ,**
3 **שֶׁנֶּאֱמַר: שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ[6]. וְשִׁעוּרָהּ כְּזַיִת. לֹא תִּהְיֶה זוֹ**
4 **חֲמוּרָה מִן הַמֵּת[7]. אֲבָל אִם הָיְתָה הַצּוּרָה[8] פְּחוּתָה**
5 **מִכְּזַיִת - טְהוֹרָה.**

6) משמע שדינה כשקץ. 7) שאינו מטמא בפחות מכזית (הלכות טומאת מת פרק ב הלכה ב). 8) גוף הפסל.

6 **ג. קָצַץ אֵיבָר מִמֶּנָּה, אֲפִלּוּ הָיָה כְּמַרְדֵּעַ[9] - הֲרֵי זֶה**
7 **טָהוֹר; שֶׁעֲבוֹדָה זָרָה אֵינָהּ מְטַמְּאָה לְאֵיבָרִים, אֶלָּא**
8 **הַצּוּרָה כֻּלָּהּ כְּשֶׁהִיא שְׁלֵמָה. שֶׁנֶּאֱמַר: תִּזְרֹם כְּמוֹ**
9 **דָוָה[10] - מַה דָּוָה אֵינָהּ מְטַמְּאָה לְאֵיבָרִים[11], אַף**
10 **עֲבוֹדָה זָרָה אֵינָהּ מְטַמְּאָה לְאֵיבָרִים. כְּקָלֵי אֲבוֹת**
11 **הַטֻּמְאוֹת דָּנוּ בָּהּ[12], מִפְּנֵי שֶׁטֻּמְאָתָהּ מִדִּבְרֵיהֶם.**
12 **עֲשָׂאוּהָ כְּשֶׁרֶץ שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא, וּכְמֵת שֶׁאֵינוֹ**
13 **מְטַמֵּא אֶלָּא בִּכְזַיִת[13], וּכְנִדָּה שֶׁאֵינָהּ מְטַמְּאָה**
14 **לְאֵיבָרִים.**

9) איבר גדול כמו העץ שנותנים על צוואר החמור כדי לכוון הילוכו (ויש מפרשים: מחרישה, ולהלכה כאן אין הבדל בין שני הפירושים). 10) נידה. 11) אם נחתך אבר מנידה אינו מטמא כנידה אלא ככל אבר מן החי. ראה פרק ח מהלכות טומאת משכב ומושב הלכה ד. 12) כל ההקלות שישנן באבות הטומאות השונות הקילו חכמים בטומאת עבודה זרה. 13) לא כשרץ שמטמא בכעדשה.

15 **ד. נִתְפָּרְקָה[14] עֲבוֹדָה זָרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהַהֲדִיוֹט[15]**
16 **יָכוֹל לְהַחֲזִירָהּ וַהֲרֵי כָּל אֵיבָרֶיהָ קַיָּמִים[16] - אֵינָהּ**
17 **מְטַמְּאָה[17].**

14) פסל עשוי חוליות ונתפרקו (שם). 15) שאינו אומן. 16) וכל אדם יכול לחבר את החוליות ויחזור הפסל כמו שהיה. 17) בעייא שלא נפשטה. אולם נאמר שם שלפי דעת חכמים שאבר ממנה אינו מטמא אין מקום לבעייא זו, וברור שאינה מטמאה. ומכיוון שרבינו פסק בהלכה הקודמת כחכמים כתב כאן "אינה מטמאה" (ראה משנה למלך).

18 **ה. כָּל מְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה - כְּשֶׁרֶץ. מְטַמְּאִין אָדָם**
19 **וְכֵלִים בְּמַגָּע, וּכְלֵי חֶרֶס בָּאֲוִיר, וְאֵינָן מְטַמְּאִין**
20 **בְּמַשָּׂא. וְשִׁעוּר טֻמְאָתָן בִּכְזַיִת. וַאֲפִלּוּ קָצַץ**
21 **מִמְּשַׁמְּשֶׁיהָ כְּזַיִת מִן הַכְּלִי - מְטַמֵּא כְּשֶׁרֶץ. זוֹ חֹמֶר**
22 **בִּמְשַׁמְּשֶׁיהָ יוֹתֵר מֵעֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ. וּבֵית עֲבוֹדָה**
23 **זָרָה עַצְמוֹ, אֲבָנָיו וְעֵצָיו וַעֲפָרוֹ - מְטַמְּאִין בִּכְזַיִת[18]**
24 **בְּמַגָּע כְּכָל הַמְשַׁמְּשִׁין.**

18) משנה עבודה זרה מז, ב. ומכאן למדנו דין קצץ ממשמשיה.

25 **ו. הַמַּכְנִיס רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה - נִטְמָא**
26 **כְּנוֹגֵעַ. וְכֵן כְּלֵי חֶרֶס שֶׁהִכְנִיס אֲוִירוֹ לְבֵית עֲבוֹדָה**
27 **זָרָה - נִטְמָא. סַפְסָלִים וְקַתֶּדְרָאוֹת[19] שֶׁהִכְנִיס רֻבָּן**
28 **לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה - טְמֵאִים. וְכֻלָּן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[20].**

19) כיסאות. 20) מפני שנגעו באב הטומאה.

29 **ז. תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה[21] מְטַמְּאָה בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא[22]**
30 **כִּנְבֵלָה. וְשִׁעוּרָהּ בִּכְזַיִת. כָּל דָּבָר שֶׁמַּקְרִיבִין לָהּ, בֵּין**
31 **בָּשָׂר בֵּין שְׁאָר אֳכָלִים וּמַשְׁקִין - הַכֹּל כִּנְבֵלָה,**
32 **שֶׁהַכָּתוּב קָרָאן זִבְחֵי מֵתִים[23]. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין**
33 **תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל אֳכָלִין בְּטֵלִין[24] לְעוֹלָם**
34 **לְהַתִּירָהּ בַּהֲנָאָה, אִם בָּטְלָה - הֲרֵי זוֹ סָפֵק לְטֻמְאָה[25].**
35 **אֲבָל כְּלִי שֶׁהוּא תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁבִּטְּלוּ -**
36 **טָהוֹר[26]. וְכֵן עֲבוֹדָה זָרָה וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ שֶׁבִּטְּלָן -**
37 **טְהוֹרִין.**

21) כל דבר שהוגש כקרבן לאליל. 22) אבל אינה מטמאה באוהל. כרבנן בעבודה זרה לב, ב וכלשון אחרון של רבא (חולין יג, ב) בפירוש המשנה. 23) "ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים". והכוונה לתקרובת עבודה זרה (עבודה זרה כט, ב). 24) פסל של גוי שקטע ראש אזנה, ראש חוטמה או מעשים אחרים המוכיחים יחס של ביזוי, הותר הפסל בהנאה. מפני שביטל את איכותו כאליל והוא כגוש פשוט. וכן כלים ומשמשים אם שברם, הותרו בהנאה, אבל אוכלין אינם בטילים ואסורים בהנאה (הלכות עבודת כוכבים פרק ח הלכה ט והלכה י). 25) בעייא של רבי יוחנן (עבודה זרה נב, א) אם מה שאמרו אוכלין ומשקין אינם בטלים נוגע גם לעניין טומאה או לאיסור הנאה בלבד שהוא מן התורה, אבל טומאה שהיא גזירת חכמים - בטלה. הבעייא נשארה בתיקו ולכן אומר רבינו: "הרי זו ספק לטומאה". ואף על פי שספק דרבנן - להקל, החמיר רבינו בטומאת עבודה זרה. 26) גמרא שם. רש"י שם מפרש, שהכוונה למשמשים, ונראה שלדעתו כלים שהם תקרובת אינם בטלים, ורבינו מפרש כתוספות (שם עמוד ב דיבור המתחיל כיוון) שגם תקרובת בכלל (כסף משנה).

38 **ח. יַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לַעֲבוֹדָה זָרָה מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים**
39 **בְּמַגָּע, וּכְלֵי חֶרֶס בָּאֲוִיר, וּמְטַמֵּא אָדָם בְּמַשָּׂא[27]**
40 **כִּנְבֵלָה, וְטֻמְאָתוֹ בִּכְזַיִת. שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ**
41 **יֹאכֵלוּ, יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם. הֲרֵי יֵין נְסִיכָם כְּחֵלֶב**
42 **זְבָחֵימוֹ. וְאֵין מְטַמֵּא טֻמְאָה זוֹ אֶלָּא יַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ**
43 **בַּיָּד[28] לִפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה; אֲבָל סְתָם יֵינָן[29] שֶׁל עוֹבְדֵי**

כּוֹכָבִים - מְטַמֵּא טֻמְאָה קַלָּה כִּשְׁאָר כָּל מַשְׁקִין טְמֵאִין[30].

27) אבל לא באוהל. ורש"י כתב כאן שמטמא גם באוהל. 28) שהושיט ידו ליין ושכשך. 29) שאין אנו יודעים אם נתנסך או לא. 30) ושיעורו ברביעית הלוג שהיא כשלושה זיתים (שם ל, א).

ט. מִכָּל הַדְּבָרִים שֶׁבַּאַרְנוּ מִתְּחִלַּת הַסֵּפֶר[31] עַד כָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁאָבוֹת הַטֻּמְאוֹת - מֵהֶן אָבוֹת שֶׁל תּוֹרָה, וּמֵהֶן אָבוֹת שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים.

31) ספר טהרה.

י. כָּל הַמִּתְטַמֵּא מֵחֲמַת אָב שֶׁל תּוֹרָה - הֲרֵי הוּא וְלַד טֻמְאָה שֶׁל תּוֹרָה[32], וְכָל הַמִּתְטַמֵּא מֵחֲמַת אָב שֶׁל דִּבְרֵיהֶם - הֲרֵי זֶה וָלָד שֶׁל דִּבְרֵיהֶם.

32) בין כלים בין אוכלין ומשקין.

יא. כָּל אַב טֻמְאָה שֶׁמִּטַּמֵּא בְּמַגָּע וְאֵינוֹ מִטַּמֵּא בְּמַשָּׂא[33], בֵּין אָב שֶׁל תּוֹרָה בֵּין אָב שֶׁל דִּבְרֵיהֶם - אָדָם הַנּוֹגֵעַ בּוֹ אֵינוֹ מִטַּמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ[34], וְלֹא אָדָם וְלֹא כְּלֵי חֶרֶס, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא פֵּרֵשׁ מִמִּטַּמְּאָיו. וְהִנּוֹ אַחַר שֶׁפֵּרֵשׁ מִמִּטַּמְּאָיו אוֹ קֹדֶם שֶׁיִּפְרֹשׁ וָלָד, שֶׁהוּא מְטַמֵּא אֳכָלִין וְעוֹשֶׂה אוֹתָן שֵׁנִי לְטֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רִאשׁוֹן.

33) כגון שרץ. 34) פירוש אם נגע בבגדים בשעה שהוא נוגע בשרץ.

יב. וְכָל אַב טֻמְאָה שֶׁמִּטַּמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, בֵּין אָב שֶׁל תּוֹרָה[35] בֵּין אָב שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[36] - אָדָם הַנּוֹגֵעַ בּוֹ אוֹ הַנּוֹשֵׂאוֹ מִטַּמֵּא בְּגָדִים[37] בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ וּבִשְׁעַת נְשִׂיאָתוֹ, וְעוֹשֶׂה אוֹתָן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[38]. וְכֵן אִם נָגַע בָּאֳכָלִין - עֲשָׂאָן רִאשׁוֹן כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ מִמִּטַּמְּאָיו. פֵּרֵשׁ מִמִּטַּמְּאָיו - הֲרֵי הוּא רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה לְכָל דָּבָר, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים[39], וְאִם נָגַע בָּאֳכָלִין - הֲרֵי הֵן שֵׁנִי. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר כָּל הָאָבוֹת חוּץ מִן הַנְּבֵלוֹת וְהַמֶּרְכָּב[40]. אֲבָל הַנְּבֵלָה וְהַמֶּרְכָּב, אַף עַל פִּי שֶׁמִּטַּמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא - הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ[41], וְאִם נָגַע בָּאֳכָלִין - הֲרֵי הֵן שֵׁנִי לְטֻמְאָה[42]; וְהַנּוֹשֵׂא מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתוֹ[43], וְאִם נָגַע בָּאֳכָלִין עַד שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ - הִנֵּם רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ.

35) בכולם כתוב: "וכיבס בגדיו". 36) תיקנו כעין דאורייתא. 37) והוא הדין לכל כלים שהוא נוגע בהם. 38) כאילו נגעו הם עצמם באב. 39) מפני שראשון אינו מטמא אלא אוכלין ומשקין בלבד. 40) דבר שרכב עליו הזב. 41) בנוגע לא כתבה תורה יכבס בגדיו אלא "יטמא עד הערב". 42) אבל אם נגע במשקין, בין בשעת מגעו ובין אחר שפירש נעשו ראשון מדרבנן. 43) בנושא כתבה תורה כיבוס בגדים.

יג. מֵי חַטָּאת[44] שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כְּדֵי הַזָּאָה[45], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן כִּנְבֵלָה וּכְמֶרְכָּב שֶׁאֵין מְטַמְּאִין בְּגָדִים אֶלָּא הַנּוֹשְׂאָן - הֲרֵי הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ מִשּׁוּם נוֹשֵׂא; שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּגַּע בַּמַּיִם שֶׁלֹּא יָסִיט[46] אוֹתָן, וּכְבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁאֶחָד הַנּוֹשֵׂא וְאֶחָד הַמַּסִּיט. וְכֵן הַנּוֹגֵעַ בְּצֶמֶר הַנְּבֵלָה אוֹ שֶׁנָּגַע בְּנִימֵי[47] הַמֶּרְכָּב - מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ מִשּׁוּם נוֹשֵׂא; שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִנְגֹּעַ בִּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁלֹּא יָסִיט אוֹתָן, וּלְפִיכָךְ מְטַמֵּא בְּגָדִים עַד שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ כְּדִין הַנּוֹשֵׂא.

44) מים שנתנו עליהם אפר פרה אדומה כדי להזות על טמאי מת. 45) בכלים פרק א משנה ב שנינו: "למעלה מהם (דרגת טומאה גבוהה יותר משרץ ושכבת זרע וכו') נבילה ומי חטאת שיש בהם כדי הזייה, שהם מטמאים את האדם במשא לטמא בגדים במגע (פירוש, האדם הנושאם מטמא בגדים במגעו בשעת המשא) וחשוכי בגדים במגע". ופירש רבינו שם "חשוכי בגדים במגע": בגדים נמנעים מליטמא כשהאדם נוגע בנבילה או במי חטאת, מלשון חשכת נפשי משחת (ישעיה לח, יז) [ובספרי התנ"ך שלנו כתוב "חשקת" בקוף. ותמוה הדבר, שרבינו דילג על הפסוקים שבתורה ואחשוך גם אני (בראשית כ, ו) ולא חשכת (שם כב, טו)]. ומלמדנו רבינו כאן שאינו מטמא בגדים מדין טומאת מגע אבל מטמאים מדין טומאת משא, מפני שאי אפשר לנגוע ולא להזיז. והרי"י קורקוס מובא בכסף משנה כאן, שואל, מה לי אם הטומאה היא משום נוגע או משום נושא, ומבאר שההבדל הוא במים קרושים בקור, שאפשר לנגוע בהם מבלי להסיטם. 46) יזיז. 47) השערות (חוטים דקיקים) הבולטות מן האריג.

יד. הַבּוֹלֵעַ נִבְלַת עוֹף הַטָּהוֹר - בִּשְׁעַת בְּלִיעָתוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ, וְהֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[48]. וְכֵן אִם נָגַע בָּאֳכָלִין - הֲרֵי הֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. וְאַחַר שֶׁבָּלַע[49] - הֲרֵי זֶה פֵּרֵשׁ מִמִּטַּמְּאָיו.

48) במשנה שם: "מטמא שניים ופוסל אחד", פירוש, הבולע מטמא את הבגדים ונעשים ראשון והם מטמאים אוכלין להיות שני ואוכלין אלה פוסלים אחרים). ויוצא מזה, שהבולע מטמא שניים (את הבגדים ואת האוכלין שנגעו בהם) ונוסף על זה פוסל את התרומה שנגעה באוכלין. 49) במשנה שם: "הקיאה או בלעה מטמא אחד ופוסל אחד". נבלת עוף טהור מטמאה רק בזמן שהיא נמצאת בבית הבליעה של אדם (למעלה פרק ג הלכה א) ולפיכך אחר שבלעה, הרי זה כאילו פירש ממנה ודינו כראשון לטומאה, כמו שנתבאר למעלה בהלכה י"ב.

טו. הַשּׁוֹרֵף פָּרָה אֲדֻמָּה וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים וְהַמְשַׁלֵּחַ אֶת הַשָּׂעִיר, אַף עַל פִּי שֶׁבִּשְׁעַת מַעֲשֵׂיהֶן מְטַמֵּא בְּגָדִים, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ, אִם נָגְעוּ[50] בָּאֳכָלִין אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת מַעֲשֵׂיהֶן - הֲרֵי הֵן שֵׁנִי לְטֻמְאָה[51].

50) השורף והמשלח. 51) וכן כתב רבינו בפירושו למשנה זבים פרק ה משנה ט: "ודע, כי שורף פרה ופרים והמשלח השעיר מטמאים בגדים כאשר ביארנו בפתיחה, אמנם עם

זה אינם מטמאים שניים ופוסלים אחד אלא מטמאים אחד ופוסלים אחד כמו כל ראשון לטומאה (פירוש, האוכלין שנגעו בהם נעשים שני). ואל תחשוב שזה סותר הכלל שאמר רבי יהושע (שכל המטמא בגדים בשעת מגעו מטמא שניים ופוסל אחד), לפי שזה מבואר ואמר "כל המטמא בגדים בשעת מגעו" ולא אמר כל המטמאים בגדים גרידא (בלבד), ואלה (שורף ומשלח) לא במגע יטמאו בגדים אלא בהתעסקם עסק מיוחד, והבן זה". ברור, שרבינו מחלק בין דבר המטמא בגדים תמיד בנגיעה (או במשא) ובין דבר שמטמא בזמן עסק מסויים בלבד. המטמא בנגיעה או במשא עושה אוכלין ראשון, אבל אלה שטומאתם מוגבלת אינם מטמאים את האוכלין להיות כמותם אפילו בחיבורים, והם מיטמאים בנגיעתם בהאדם שהוא ראשון ועושה אותם שני לטומאה, ולמד הבדל זה מדיוק לשונו של רבי יהושע.

1 **טז. הַנּוֹגֵעַ בְּאָב מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת הַמֻּשְׁלָךְ בְּתוֹךְ**
2 **הַמִּקְוֶה, כְּגוֹן נְבֵלָה אוֹ שֶׁרֶץ אוֹ מִשְׁכָּב[52] שֶׁהוּא**
3 **בַּמִּקְוֶה[53] וְנָגַע בּוֹ - הֲרֵי זֶה טָמֵא. שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ מַעְיָן**
4 **וּבוֹר מִקְוֵה מַיִם יִהְיֶה טָהוֹר, וְנֹגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא -**
5 **אֲפִלּוּ כְּשֶׁהֵן בְּתוֹךְ הַמִּקְוֶה מְטַמְּאִין. וּכְשֶׁיַּעֲלֶה מִן**
6 **הַמִּקְוֶה זֶה הַנּוֹגֵעַ יִטְהַר[54]. [וְהַנּוֹשְׂאָן מְטַמֵּא בְּגָדִים**
7 **בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתָם, וְאִם נָגַע בְּאֹכָלִים עַד שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ -**
8 **הֲרֵי הֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ]. וְכֵן זָב**
9 **שֶׁדָּרַס עַל הַמִּשְׁכָּב שֶׁהוּא מֻנָּח בַּמִּקְוֶה - הֲרֵי הַמִּשְׁכָּב**
10 **טָמֵא; וּכְשֶׁיַּעֲלֶה הַמִּשְׁכָּב מִן הַמִּקְוֶה יִטְהַר[55], שֶׁהֲרֵי**
11 **עָלְתָה לוֹ טְבִילָה[56]. וְזֶה הַנּוֹגֵעַ בַּמִּשְׁכָּב כְּשֶׁהוּא**
12 **בַּמִּקְוֶה, אִם פָּשַׁט יָדוֹ וְנָגַע חוּץ לַמִּקְוֶה - הֲרֵי זֶה**
13 **מְטַמֵּא בְּגָדִים. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהוּא מְטַמֵּא אֳכָלִין**
14 **וּמַשְׁקִין.**

52) דבר ששכב עליו הזב והדומה לו. 53) ואפילו שניהם - הטומאה והאדם - בתוך המקווה. 54) אם יפרוש מן הטומאה כשכולו עודנו בתוך המים, אבל אם הוציא חלק מגופו לפני שפירש מן הטומאה לא נטהר. ודרך אגב משמיענו רבינו שהטובל אינו נטהר עד שיעלה מן המקווה וכל זמן שהוא במקווה נשאר בטומאתו. 55) המשכב. 56) אחר פרישתו מן הזב. מובן שאם לא פירש מן הזב לפני שחלק ממנו יצא מן המים - לא נטהר (ראה הלכות מטמאי משכב ומושב פרק ו הלכה ב).

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר שהאוכלין והמשקין מתטמאים, ואם מטמאים אוכלין או משקין, וכל דיניהם.

15 **א. דָּבָר מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, שֶׁהָאֳכָלִין וְהַמַּשְׁקִין**
16 **מִתְטַמְּאִין. שֶׁנֶּאֱמַר: מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר**
17 **יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא, וְכָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל**
18 **כְּלִי יִטְמָא. וְאֵין הָאֹכֶל שֶׁנִּטְמָא מְטַמֵּא אֹכֶל אַחֵר**
19 **מִן הַתּוֹרָה[2], וְלֹא הַמַּשְׁקִין שֶׁנִּטְמְאוּ מְטַמְּאִין דָּבָר**
20 **אַחֵר מִן הַתּוֹרָה[3]. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים גָּזְרוּ עַל**
21 **הָאֹכֶל הַטָּמֵא, שֶׁאִם נָגַע בְּאֹכֶל אַחֵר - טִמְּאָהוּ; וְכֵן**
22 **אִם נָגַע אֹכֶל הַטָּמֵא בְּמַשְׁקִין - טִמְּאִין[4]. וְאֵין אֹכֶל**
23 **מְטַמֵּא כְּלִי שֶׁנָּגַע בּוֹ לְעוֹלָם וַאֲפִלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם[5]. וְכֵן**
24 **גָּזְרוּ[6] עַל הַמַּשְׁקִין הַטְּמֵאִים שֶׁיְּטַמְּאוּ אֳכָלִין אוֹ**
25 **מַשְׁקִין אוֹ כֵּלִים שֶׁנָּגְעוּ בָּהֶן[7].**

2) והוא־הדין שאינו מטמא משקין. 3) לכאורה אפשר ללמוד משינוי הלשון - גבי אוכל כתב: "אינו מטמא אוכל", וכאן כתב: "דבר אחר" - שאוכל טמא מטמא משקין. אולם אין הדבר כן, שהרי ממשיך וכותב: "מדברי סופרים גזרו וכו', וכן אם נגע אוכל הטמא במשקין - טימאן", ברור איפוא, שמטמא משקין מדברי סופרים בלבד. ולקמן בפ"י ה"י כתב: "וכן אם נגעו המשקין בוולד הטומאה, "בין אדם ובין כלים" נטמאו מדברי תורה", מכאן שאם נגעו באוכל ראשון - לא נטמאו מן התורה (ע' ביאורנו שם בענין שלישי ורביעי). [ודעת רש"י פסחים יט, א, שאוכל מטמא משקה מן התורה. ע' שם]. 4) צ"ל: טימאן (כת"י תימן). 5) נדה ז, ב. 6) שם. 7) הנימוק יבואר בהלכה ב.

26 **ב. אֵין לְךָ[8] וְלַד טֻמְאָה[9] שֶׁמְּטַמֵּא כֵּלִים אֶלָּא**
27 **מַשְׁקִין טְמֵאִים בִּלְבַד. וְטֻמְאָה זוֹ מִדִּבְרֵיהֶם[10].**
28 **וְהוּא[11] שֶׁיִּהְיוּ אוֹתָן הַמַּשְׁקִין טְמֵאִין מֵחֲמַת אָב**
29 **מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת[12], בֵּין שֶׁל תּוֹרָה בֵּין שֶׁל**
30 **דִּבְרֵיהֶם. וּמִפְּנֵי מָה גָּזְרוּ עַל הַמַּשְׁקִין טְמֵאִין**
31 **שֶׁיְּטַמְּאוּ כֵּלִים? גְּזֵרָה מִשּׁוּם מַשְׁקֵה הַזָּב[13], שֶׁהוּא**
32 **אָב וּמְטַמֵּא כֵּלִים דִּין תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יָרֹק**
33 **הַזָּב בַּטָּהוֹר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[14].**

8) פרה פ"ח מ"ה. 9) כל דבר שנגע באב הטומאה - בין כלים בין אוכלין ומשקין - נעשה ולד הטומאה. 10) נדה שם. 11) וזה נאמר. 12) פירוש, הטומאה למשקין אלה הגיעה מאב הטומאה שהיה הראשון לשלשלת הטומאות, ואפילו מאה חוליות באותה השלשלת, כגון שנגעו משקין באב הטומאה, ונגעו המשקין בכלים ואחר־כך נגעו משקין אחרים באותם הכלים וכן הלאה, הרי זה בגדר "מחמת אב הטומאה", למעט משקין שנגעו בידיים שחכמים גזרו עליהם טומאה, משקין אלה אינם מטמאים כלים. ובהקדמתו לפירוש המשנה סדר טהרות, כותב רבינו: "אבל בתנאי שיהיו אלו המשקין יתטמאו מחמת השרץ, ר"ל שיהיה נסמך בטומאתו אליו (אל השרץ) כמו שיטמאוהו האב או הראשון או השני, כמו שקדם, לא שיהיה נטמא בידיים טמאות, לפי שידיים טמאות מטמאין את המשקין גם כן כמו שהתבאר . . . וזה ענין אמרם בתלמוד (שבת יד, ב) "דאיטמו מחמת שרץ", כאשר (כאילו) אמרו ז"ל שאלו המשקין טמאים לא יתטמאו בידיים טמאות וכו'". ברור שהתכוון למה שכתבנו למעלה. ורבינו שם מודיע שמקור דין זה בירושלמי חגיגה פ"ג ה"א. [בכסף־משנה מוסר מקור זה בשם עצמו, וכנראה לא הגיעה לידו הקדמה זו בתרגומה העברי]. 13) נוזלים היוצאים מגופו של זב, כגון רוקו ומימי רגליו. 14) בהלכות טומאת משכב ומושב פ"א הי"ד וט"ו.

34 **ג. כְּשֶׁגָּזְרוּ[15] עַל הַמַּשְׁקִין שֶׁיְּטַמְּאוּ אֶת הַכֵּלִים, גָּזְרוּ**
35 **שֶׁיִּהְיוּ מְטַמְּאִין אֶת הַכֵּלִים מִתּוֹכָן[16]. כֵּיצַד? אִם נָפְלוּ**
36 **לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס[17] - נִטְמָא כֻּלּוֹ וַהֲרֵי הוּא שֵׁנִי[18]; וְאִם**

נָגְעוּ[19] בִּשְׁאָר כֵּלִים[20] מִתּוֹכָן - מְטַמֵּא כֻּלָּן וְנַעֲשׂוּ שְׁנַיִּים. אֲבָל אִם נָגְעוּ מַשְׁקִין טְמֵאִים בַּאֲחוֹרֵי הַכְּלִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ תּוֹךְ, בֵּין בִּכְלִי חֶרֶס בֵּין בִּכְלִי שֶׁטֶף וּכְלִי מַתֶּכֶת - נִטְמְאוּ אֲחוֹרָיו בִּלְבַד[21], וְהֲרֵי אֲחוֹרָיו שֵׁנִי, וְלֹא נִטְמָא תּוֹכוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? לְתְרוּמָה; אֲבָל לְקֹדֶשׁ[22], כְּלִי שֶׁנִּטְמְאוּ אֲחוֹרָיו - נִטְמָא כֻּלּוֹ, וַהֲרֵי כֻּלּוֹ שֵׁנִי לְטֻמְאָה.

15) כלים פכ"ה מ"א. ראה פירוש רבינו שם. 16) אם נגעו בצד הפנימי של הכלי - נטמא כולו. 17) אפילו לא נגעו בדופנו. 18) גזרו שמשקין הם ראשון. 19) בדופן הכלי. 20) שאינם מטמאים מאוירם אלא בנגיעה ממש. 21) אף־על־פי שמשקה הזב אינו מטמא כלי חרס בנגיעה מגבו (מאחוריו), וכל עיקרה של טומאת משקין היא גזירה משום משקה הזב, החמירו חכמים גזירתם יותר משל תורה. רבינו למד דין זה, ממה שאמרו (בכורות לח, א): "מה כלי חרס נטמא גבו לא נטמא תוכו, אף כלי שטף נטמא גבו לא נטמא תוכו" (ראה ראב"ד וכסף־משנה). 22) כלים שם מ"ט.

ד. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[23], שֶׁהָאֳכָלִין אֵין מְטַמְּאִין כֵּלִים, וְהַמַּשְׁקִין מְטַמְּאִין. וְלָמָּה עָשׂוּ בְּטֻמְאַת מַשְׁקִין הֶכֵּר זֶה וְאָמְרוּ, שֶׁהַכְּלִי שֶׁנָּגְעוּ מַשְׁקִין טְמֵאִין בַּאֲחוֹרָיו - לֹא נִטְמָא תּוֹכוֹ לְתְרוּמָה? לְהוֹדִיעַ שֶׁטֻּמְאַת כֵּלִים אֵלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם, שֶׁלֹּא יִשְׂרְפוּ עָלֶיהָ תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים[24].

23) בהלכה א. 24) התורה אסרה לשרוף תרומה וקדשים טהורים.

ה. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[25], שֶׁהָאֳכָלִין וְהַמַּשְׁקִין שֶׁנָּגְעוּ בְּאָב מְאָבוֹת הַטֻּמְאוֹת - הֲרֵי הֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. וְכֵן אִם נָגַע אֹכֶל בְּאָדָם אוֹ בִּכְלִי שֶׁנִּטְמָא בְּאָב - הֲרֵי אוֹתוֹ הָאֹכֶל שֵׁנִי לְטֻמְאָה. וְאֹכֶל שֶׁנָּגַע בְּזֶה הַשֵּׁנִי - נִקְרָא שְׁלִישִׁי לְטֻמְאָה. וְאִם נָגַע הַשְּׁלִישִׁי בְּאֹכֶל רְבִיעִי - הֲרֵי זֶה נִקְרָא רְבִיעִי לְטֻמְאָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בָּאֳכָלִין; אֲבָל הַמַּשְׁקִין, אֶחָד מַשְׁקֶה שֶׁנָּגַע בְּאַב הַטֻּמְאָה אוֹ שֶׁנָּגַע בְּרִאשׁוֹן אוֹ שֶׁנָּגַע בְּשֵׁנִי - הֲרֵי אוֹתוֹ הַמַּשְׁקֶה תְּחִלָּה לְטֻמְאָה[26], וּמְטַמֵּא אֶת חֲבֵרוֹ, וַחֲבֵרוֹ אֶת חֲבֵרוֹ, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה[27], שֶׁאֵין מוֹנִין בְּמַשְׁקִין. כֵּיצַד? יַיִן שֶׁנָּגַע בְּאַב הַטֻּמְאָה אוֹ בְּרִאשׁוֹן אוֹ בְּשֵׁנִי - הֲרֵי יַיִן זֶה כְּרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. וְכֵן אִם נָגַע יַיִן זֶה בְּשֶׁמֶן, וְשֶׁמֶן בְּחָלָב, וְחָלָב בִּדְבַשׁ, וּדְבַשׁ בְּמַיִם, וּמַיִם בְּיַיִן אַחֵר, וְכֵן עַד לְעוֹלָם - כֻּלָּן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, וּכְאִלּוּ כָּל אֶחָד מֵהֶן נִטְמָא בְּאָב תְּחִלָּה, וְכֻלָּן מְטַמְּאִין אֶת הַכֵּלִים[28]. וְכֵן כְּלִי שֶׁנִּטְמְאוּ אֲחוֹרָיו בְּמַשְׁקִין[29], וְנָגְעוּ מַשְׁקִין אֲחֵרִים בַּאֲחוֹרֵי הַכְּלִים הַטְּמֵאִין, אֲפִלּוּ הָיוּ מַשְׁקִין חֲלִין[30] - נַעֲשׂוּ הַמַּשְׁקִין הָאֲחֵרִים תְּחִלָּה לְטֻמְאָה, וּמְטַמְּאִין כֵּלִים אֲחֵרִים וְעוֹשִׂין אוֹתָן שְׁנַיִּים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהֵן[31] מְטַמְּאִין אֳכָלִין וּמַשְׁקִין אֲחֵרִים.

25) בהלכות טומאת מת פ"ה ה"ח. 26) משנה פרה פ"ח, ז: "כל הפוסל את התרומה, מטמא משקין להיות תחילה (ראשון)", ושני פוסל את התרומה. 27) תוספתא טבול־יום פ"א ה"ב. 28) בפרה פ"ח מ"ה, שנינו: "כל ולד הטומאות אינו מטמא כלים אלא משקה". כל ולד הטומאות - פירושו, ראשון ושני, ומסיימת המשנה: "נטמא משקה - טימאן", כלומר, אם נטמא משקה באלה - נטמא ומטמא כלים. 29) טהרות פ"ח מ"ז, מחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע באוכלין שנגעו באחורי הכלים, ושניהם מטמאים את המשקין שנגעו באחורי כלים שנטמאו במשקין. 30) ומכל־שכן של תרומה או קודש. 31) המשקין.

ו. אֲחוֹרֵי הַכְּלִי שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמַשְׁקִין, וְנָגְעוּ אֳכָלִין[32] בַּאֲחוֹרֵי הַכְּלִי הַטָּמֵא, אֲפִלּוּ אָכְלֵי תְּרוּמָה - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין. שֶׁהַכְּלִי שֶׁנִּטְמְאוּ אֲחוֹרָיו בִּלְבַד אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶת הָאֳכָלִין אֶלָּא לְקֹדֶשׁ בִּלְבַד; שֶׁהַכְּלִי שֶׁנִּטְמְאוּ אֲחוֹרָיו - הֲרֵי זֶה טָמֵא כֻּלּוֹ לְקֹדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[33], וּלְפִיכָךְ מְטַמֵּא אֹכֶל הַקֹּדֶשׁ.

32) בזה נחלקו ר' אליעזר ור' יהושע, ופסק כר' אליעזר, מפני שבנדה ז, ב אמרו: הלכה כר' אליעזר, ופירשו שם, שר' אליעזר מטמא משקין אפילו של חולין, ומטהר אוכלין אפילו של תרומה. 33) למעלה ה"ג. ומשמע בנדה שם, שגם תוכו מטמא אכלי קודש, אף־על־פי שהכלי נטמא ממשקין שנגעו באחוריו. ראה רש"י שם.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר הנוגע בידיו בראשון לטומאה, ושהידיים שניות מדברי סופרים. ודין הפיגול והנותר וצריך של מנחות ובשר קודש שיצא חוץ למחיצתו. אם יש טומאת ידיים במקדש, ומי שנטמאה ידו אחת ונגעה באחרת. ששלמה המלך ובית דינו גזרו על כל הידיים שיהיו שניות. לט אדם ידיו במפה ואוכל תרומה בלא נטילה. שגזרו על כל אדם שאכל או שתה אוכלין טמאים, שיהיו שני לטומאה. אם כל האוכלין מצטרפים לכחצי פרס וכל המשקין לרביעית.

א. כָּל הַנּוֹגֵעַ[2] בְּיָדָיו בְּרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[3], בֵּין שֶׁהָיָה אוֹתוֹ רִאשׁוֹן אָדָם אוֹ כְּלִי אוֹ אֹכֶל אוֹ מַשְׁקִין טְמֵאִין - נִטְמְאוּ יָדָיו בִּלְבַד עַד הַפֶּרֶק[4]. וְכֵן הַמַּכְנִיס יָדָיו[5] לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטֻּמְאָה, אוֹ שֶׁהִכְנִיס יָדָיו לְבַית מְנֻגָּע[6] - נִטְמְאוּ יָדָיו. וְטֻמְאַת הַיָּדַיִם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

2) זבים פ"ה מי"ב: "אלו פוסלים את התרומה . . . והידים". פירוש, עושים את התרומה שלישי מפני שהידים שניות. ומדובר כשכל הגוף לא נטמא, כגון שנגעו בראשון לטומאה שאינו מטמא אדם וכלים. וטומאה זו היא אחד משמונה־עשר דבר שגזרו ביום שרבו בית שמאי על בית הלל (ראה משנה, שבת יג, ב). 3) אבל אם נגעו בשני לטומאה, לא נטמאו. כחכמים במשנה, ידים פ"ג, א. 4) מקום חיבור כף היד והזרוע. משנה, שם פ"ב, ג. 5) שם פ"ג מ"א. 6) בית שיש בו נגע והוסגר או הוחלט לטומאה על־פי כהן, הוא אב הטומאה ומטמא מן התורה את כל הבא לתוכו

להיות ראשון (ראה הל' טומאת צרעת פט"ז). במה דברים אמורים, כשהכניס ראשו ורובו, אבל בפחות מזה לא נטמא מן התורה, וגזרו חכמים טומאה על הידים שהוכנסו.

ב. הַיָּדַיִם שְׁנִיּוֹת[7] מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים לְעוֹלָם. שֶׁאֵין טֻמְאָתָן אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם, וּכְשֶׁגָּזְרוּ טֻמְאָה עֲלֵיהֶן גָּזְרוּ שֶׁיִּהְיוּ כְּשֵׁנִי לְטֻמְאָה. אֲפִלּוּ הִכְנִיס יָדָיו לַבַּיִת הַמְנֻגָּע[8], אוֹ שֶׁנָּגַע בְּיָדָיו בְּאָדָם שֶׁמְּטַמֵּא בְּגָדִים[9] עַד שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו - חֲרֵי יָדָיו שְׁנִיּוֹת[10].

7) שם. 8) שהוא אב הטומאה, והנכנסים לתוכו נעשו ראשון. 9) כגון הנושא את הנבילה וכדומה, והבגדים נעשים ראשון. 10) אבל גופו לא נטמא, כמו שנתבאר למעלה פ"ו הי"א.

ג. הַפִּגּוּל וְהַנּוֹתָר[11] וְצָרִיד שֶׁל מְנָחוֹת[12] - חֲרֵי הֵן כְּרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, וּמוֹנִין בָּהֶן רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי, לְפִיכָךְ[13] מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם בִּכְבִיצָה[14]. וְאֵין הַפִּגּוּל וְהַנּוֹתָר מִצְטָרְפִין[15], אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁעוּרָן שָׁוֶה בִּכְבִיצָה[16], הוֹאִיל וְטֻמְאַת הַיָּדַיִם מִדִּבְרֵיהֶן[17]. אֲבָל שְׁאָר הָאֲכָלִין מִצְטָרְפִין[18]. שֶׁאֵין[19] אֲכָלִים טְמֵאִין מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם עַד שֶׁיִּהְיוּ כְּבֵיצָה.

11) משנה, פסחים קכ, ב. 12) קרטים דקיקים של קמח שנדבקו יחד לגושים עבים, שאינם סופגים את השמן שבמנחה ולא הוכשרו לקבל טומאה, מפני שלא נרטבו במשקה, אבל חיבת הקודש מכשירה אותם לקבל טומאה כשיגעו בדבר המטמא. ובמנחות (קב, ב) אמרו, שמדרבנן מונים בהם ראשון ושני (ראה השלמות פי"ב הי"ד). 13) מפני שהם ראשון (ראה ה"א). 14) בפסחים שם, נחלקו אמוראים בשיעורם של פיגול ונותר, אם הוא בכזית כשיעור איסור אכילתם או כשיעור טומאת אוכלין בכל מקום – בכביצה. והלכה בכביצה. [לא נתבאר למה כלל רבינו צריד של מנחות עם פיגול ונותר, הלא שני ענינים נפרדים הם, פיגול ונותר טמאים מחמת עצמם, ובצריד של מנחות מדובר כשנגע בטומאה (ראה ראב"ד)]. 15) משנה, מעילה יז, ב. 16) וכלל אמר רבי יהושע (שם עמוד א): כל שטומאתו ושיעורו שווה, מצטרפים. 17) נימוק זה נאמר בגמרא שם בשם שמואל. 18) שם במשנה. 19) נימוק למה צריכים צירוף.

ד. קוּלִית[20] הַפִּגּוּל אוֹ הַנּוֹתָר, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא סְתוּמָה[21] - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ בְּיָדָיו נִטְמָאוּ יָדָיו[22]; שֶׁהָעֲצָמוֹת שֶׁל קָדָשִׁים שֶׁשִּׁמְּשׁוּ נוֹתָר אוֹ פִּגּוּל[23] מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם, הוֹאִיל וְנַעֲשׂוּ בָסִיס לְדָבָר הָאָסוּר[24].

20) עצם הירך, ויש בה הרבה מוח. 21) ואמרנו למעלה (פ"ב הי"א), שקולית הנבילה אינה מטמאה במגע כשלא ניקבה. 22) משנה, חולין קכה, א. שנינו שם: "וקולית המוקדשים - הנוגע בהם, בין סתומים בין נקובים – טמא". ומפרש רבינו שם, שמדובר בנותר (וכן פירש רש"י). 23) שימש כבסיס למוח שהוא נותר או פיגול. 24) גמרא, שם.

ה. בְּשַׂר קֹדֶשׁ[25] שֶׁיָּצָא חוּץ לִמְחִיצָתוֹ[26] - חֲרֵי הוּא סָפֵק אִם מְטַמֵּא אֶת הַיָּדַיִם אוֹ לֹא[27]. לְפִיכָךְ אֵינוֹ מְטַמֵּא, שֶׁסְּפֵק טֻמְאַת הַיָּדַיִם טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[28]. וְאִם בְּשַׂר פֶּסַח שֶׁיָּצָא חוּץ לַבַּיִת הוּא - חֲרֵי הוּא טָהוֹר. בְּנֵי חֲבוּרָה[29] זְרִיזִין הֵן[30].

25) פסחים פה, ב. 26) התורה קבעה מחיצות לבשר קודש, מחיצת עזרת ישראל לקדשי קדשים, ומחיצת חומת ירושלים לקדשים קלים, והבשר שיצא מחוץ למחיצות אלו – נפסל. בגמרא: "נפסל ביוצא". 27) בעיה שם שנשארה בתיקו. 28) לקמן פי"ד ה"א. 29) פסח אינו נאכל ביחיד אלא בחבורה של בני אדם שנמנו עליו, ונקראים "בני חבורה" (הל' קרבן פסח פ"ב ה"א). 30) גמרא, שם: "בפסח לא מיבעיא לן (אין אנו שואלים) דלא גזרו רבנן טומאה, מאי טעמא (מה הוא הנימוק)? בני חבורה זריזין הן". פירוש: הבעיה ביוצא, מנומקת שם בזה שגזרו טומאה על נותר, כדי שיזהרו הכהנים לאכול את הקודש בזמנו ולא יבוא לידי נותר, שהכהנים היו מקפידים מאוד על טומאה. ושאל השואל אם גם ביוצא גזרו. אפשר לומר שבנותר חששו שיתעצלו ולא יאכלו את הבשר בזמן הקבוע, אבל יוצא הוא מעשה בידים ולזה לא חששו. ומאידך אפשר לומר, שלא חילקו חכמים וחששו גם להוצאה בידים, ולא גזרו בפסח הנאכל בחבורה ומזרזים אחד את השני ואין יוצא שכיח, וחכמים לא גזרו בדבר שאינו שכיח. ויוצא מזה שנותר שכיח גם בפסח, כגון בחבורה קטנה שקשה להם לאכול הכול.

ו. אֵין טֻמְאַת יָדַיִם בַּמִּקְדָּשׁ[31]. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁגָּזְרוּ טֻמְאָה עַל הַיָּדַיִם, לֹא גָּזְרוּ בַּמִּקְדָּשׁ. אֶלָּא הַנּוֹגֵעַ בָּאֲכָלִין טְמֵאִים[32] וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, בֵּין שֶׁנָּגַע בַּמִּקְדָּשׁ בֵּין שֶׁנָּגַע חוּץ לַמִּקְדָּשׁ, וְנָגַע בְּקָדָשִׁים בַּמִּקְדָּשׁ - לֹא טִמְּאָן. וְאִם נָגַע חוּץ לַמִּקְדָּשׁ - חֲרֵי זֶה מְטַמֵּא אֶת הַקֹּדֶשׁ וּפוֹסֵל אֶת הַתְּרוּמָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[33].

31) פסחים יט, א: אמר רבי עקיבא, זכינו שאין טומאת ידים במקדש. 32) משמע, שאם נגע במשקין טמאים, ידיו מטמאות גם במקדש. 33) לקמן פי"א ה"ג־ד.

ז. מִי שֶׁנִּטְמֵאת[34] יָדוֹ אַחַת וְנָגְעָה בָּאַחֶרֶת[35] - הָאַחֶרֶת טְהוֹרָה, וְנוֹטֵל[36] אֶת הַטְּמֵאָה וְדַיּוֹ[37]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? לִתְרוּמָה[38]; אֲבָל לְקֹדֶשׁ, אִם נִטְמֵאת יָדוֹ אַחַת וְנָגַע בַּשְּׁנִיָּה - טְמֵאָה[39], וּשְׁתֵּיהֶן צְרִיכוֹת טְבִילָה[40] לְקֹדֶשׁ. אֲבָל לִתְרוּמָה - בִּנְטִילַת יָדַיִם בִּלְבַד[41] יִטְהַרוּ יָדָיו[42].

34) משנה, חגיגה כ, ב. 35) במשנה כתוב: "בתרומה, אם נטמאת אחת מידיו - חברתה טהורה". ופירושה: אם נגעה היד הטמאה ביד השניה, אין השניה מטמאה תרומה. 36) שופך עליה רביעית הלוג מים. 37) לטהר אותה לתרומה. 38) שם. 39) לקמן פי"ב הי"ב כותב רבינו, שלקודש מטמאה גם ידו של אדם אחר. 40) טבילת שתי הידים במקווה שיש בו ארבעים סאה מים. וכשלא נגעה בשנייה, מטביל את הטמאה בלבד. 41) אפילו אם נטמאו

שתיהן. 42) משנה, שם יח, ב: "נוטלים לידים לחולין ולמעשר ולתרומה, ולקודש מטבילים".

1 **ח. שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ[43] וּבֵית דִּינוֹ גָּזְרוּ עַל כָּל הַיָּדַיִם**
2 **שֶׁיִּהְיוּ שְׁנִיּוֹת, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָדַע בְּוַדַּאי שֶׁנִּטְמְאוּ,**
3 **מִפְּנֵי שֶׁהַיָּדַיִם עַסְקָנִיּוֹת[44]. וְלֹא גָּזַר שְׁלֹמֹה עַל הַיָּדַיִם**
4 **טֻמְאָה אֶלָּא לְקֹדֶשׁ[45], וְאַחַר כָּךְ גָּזְרוּ חֲכָמִים שֶׁאַחֲרָיו**
5 **אַף לִתְרוּמָה. וּלְפִיכָךְ צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם לִתְרוּמָה.**
6 **וְאִם נָגַע בִּתְרוּמָה קֹדֶם שֶׁיִּטֹּל יָדָיו - פְּסוּלָה,**
7 **וְנִשְׂרֶפֶת עַל טֻמְאָה זוֹ[46].**

43) שבת יד, ב. 44) רגילות לנגוע ולהתעסק בכל דבר, וחוששים אנו שמא נגעו בדבר המטמא. [רש"י שם דחה פירוש זה, ומפרש שדרכן לנגוע בגוף ובמקומות מלוכלכים, וגנאי הוא לתרומה שתיגע בלכלוך, ומלשונו של רבינו משמע שחששו לנגיעה בטומאה, ואף־על־פי־כן לא גזרו אלא טומאת ידים ולא טומאת כל הגוף]. 45) שם טו, א. 46) נתבאר כבר, שאין שורפים תרומה וקדשים שנטמאו טומאה דרבנן, אבל בטומאת ידים גזרו חכמים בפירוש שריפה (מימרא של אילפא, שם).

8 **ט. לָט[47] אָדָם יָדָיו בְּמַפָּה וְאוֹכֵל תְּרוּמָה בְּלֹא נְטִילַת**
9 **יָדַיִם[48], וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יִגַּע[49]. אֲבָל לֹא יַעֲשֶׂה כֵּן**
10 **בְּחֻלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ אוֹ עַל טָהֳרַת**
11 **תְּרוּמָה[50], גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִגַּע, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד**
12 **עֲלֵיהֶן[51].**

47) כורך. 48) חולין קז, ב: "התירו מפה לאוכלי תרומה, ולא התירו מפה לאוכלי טהרות". 49) בידים עצמם, מפני שכהנים זריזים הם, ונזהרים מלנגוע בתרומה בידים טמאות. 50) פרושים היו נוהגים להזהר בטהרת חולין כמו בטהרת תרומה או קודש. 51) אינו מקפיד על טהרתם כמו על טהרת קודש ממש או תרומה, ולפיכך יש לחשוש שיגע בידים ממש מתוך חוסר זהירות. מלשונו משמע שחולין שלא נעשו על טהרת הקודש או תרומה, מותר לאכול במפה. וכן כתב רבינו בפירוש בהל' ברכות פ"ו הי"ח (ראה ראב"ד וכסף־משנה שם).

13 **י. הוֹאִיל וְהַיָּדַיִם שְׁנִיּוֹת[52], אִם נָגְעוּ בְּמַשְׁקֶה -**
14 **עֲשָׂאוּם תְּחִלָּה. וְאִם נָגְעוּ מַשְׁקִין אֵלּוּ בָּאֳכָלִין -**
15 **עוֹשִׂין אוֹתָן שֵׁנִי, וְאִם נָגְעוּ בְּמַשְׁקִין אֲחֵרִים - עוֹשִׂין**
16 **אוֹתָן תְּחִלָּה; שֶׁהַמַּשְׁקִין תְּחִלָּה לְעוֹלָם, כְּמוֹ**
17 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[53]. אֲבָל אֵין מַשְׁקִין אֵלּוּ שֶׁנִּטְמְאוּ מֵחֲמַת**
18 **הַיָּדַיִם מְטַמְּאִין כֵּלִים[54], שֶׁעִקַּר טֻמְאַת הַיָּדַיִם**
19 **מִדִּבְרֵיהֶם. וְכֵן גָּזְרוּ חֲכָמִים[55] עַל כָּל אָדָם שֶׁיֹּאכַל**
20 **אֳכָלִין טְמֵאִין, בֵּין שֶׁאָכַל אֹכֶל רִאשׁוֹן אוֹ אֹכֶל שֵׁנִי,**
21 **וְעַל כָּל הַשּׁוֹתֶה מַשְׁקִין טְמֵאִים[56], שֶׁיִּהְיֶה שֵׁנִי**
22 **לְטֻמְאָה עַד שֶׁיִּטְבֹּל[57]. וְאִם נָגַע בָּאֳכָלִין - עֲשָׂאָן**
23 **שְׁלִישִׁי[58]; וְאִם נָגַע בְּמַשְׁקִין, אֲפִלּוּ מַשְׁקֶה חֻלִּין -**
24 **עֲשָׂאָן תְּחִלָּה לְטַמֵּא אֳכָלִין וּמַשְׁקִין אֲחֵרִים[59], אֲבָל**
25 **לֹא לְטַמֵּא כֵּלִים, הוֹאִיל וְעִקַּר טֻמְאַת אָדָם זֶה**
26 **מִדִּבְרֵיהֶם[60]. וּמִפְּנֵי מָה גָּזְרוּ[61] טֻמְאָה עַל הָאוֹכֵל**
27 **אֳכָלִין טְמֵאִים? שֶׁמָּא יֹאכַל אֹכֶל רִאשׁוֹן אוֹ שֵׁנִי**
28 **וְיִשְׁתֶּה עָלָיו מַשְׁקֶה תְּרוּמָה, וְנִמְצָא הַמַּשְׁקֶה תְּרוּמָה**
29 **טָמֵא בָּאֹכֶל שֶׁבְּפִיו. וְכֵן הַשּׁוֹתֶה מַשְׁקִין טְמֵאִין -**
30 **שֶׁמָּא יֹאכַל עִמָּהֶן אֹכֶל תְּרוּמָה, וְנִמְצָא טָמֵא בַּמַּשְׁקִין**
31 **שֶׁבְּפִיו. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בִּתְרוּמוֹת[62], שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל**
32 **תְּרוּמָה טְמֵאָה.**

52) ונתבאר למעלה בפ"ז ה"ה, שמשקין הנוגעים בשני, נעשו ראשון. 53) למעלה, שם. 54) דין זה נאמר כבר למעלה (שם ה"ב) בקיצור, וכאן כפל הדבר בתוספת ביאור (ראה הערות שם). 55) טהרות פ"ב מ"ב. 56) זבים פ"ה, יב. 57) ואינו צריך הערב שמש (ראה פ"ט ה"א). 58) מכאן הוכחה שמדובר בתרומה, שהרי בחולין אין שלישי. 59) אף־על־פי שעיקר טומאת גוף האדם הוא מגזירת חכמים. 60) ואפילו אם אכל או שתה דברים שהם טמאים מן התורה. 61) שבת יד, א. 62) פ"ז ה"ג.

33 **יא. אֵינוֹ מִתְטַמֵּא[63] עַד שֶׁיֹּאכַל מַאֲכָלִים טְמֵאִים**
34 **כַּחֲצִי פְּרָס[64], שֶׁהוּא כְּבֵיצָה וּמֶחֱצָה שׁוֹחֶקֶת[65]. וְכֵן**
35 **הַשּׁוֹתֶה אֵינוֹ מִתְטַמֵּא עַד שֶׁיִּשְׁתֶּה מִמַּשְׁקִין טְמֵאִין**
36 **רְבִיעִית[66]. וְכָל הָאֳכָלִין מִצְטָרְפִין[67] לְכַחֲצִי פְּרָס**
37 **לִפְסֹל אֶת הַגּוּיָה[68], וְכָל הַמַּשְׁקִין מִצְטָרְפִין**
38 **לְרְבִיעִית. וְאִם אָכַל אוֹ שָׁתָה פָּחוֹת מִשִּׁעוּר זֶה -**
39 **טָהוֹר. אָכַל מְעַט וְשָׁהָה וְאָכַל מְעַט: אִם יֵשׁ**
40 **מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף כְּדֵי אֲכִילַת פְּרָס[69] - מִצְטָרְפִין,**
41 **וְאִם לָאו - אֵין מִצְטָרְפִין. וְכֵן אִם שָׁתָה מְעַט**
42 **וְשָׁהָה וְשָׁתָה מְעַט: אִם יֵשׁ מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף כְּדֵי**
43 **אֲכִילַת פְּרָס - מִצְטָרְפִין, וְאִם לָאו - אֵין**
44 **מִצְטָרְפִין[70]. אָכַל פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר וְטָבַל[71] וְעָלָה,**
45 **וְאָכַל מְעַט מִיָּד, אִם לֹא שָׁהָה בֵּינֵיהֶן וַהֲרֵי בֵּין**
46 **אֲכִילָה שֶׁלִּפְנֵי טְבִילָה וְשֶׁלְּאַחַר טְבִילָה בִּכְדֵי אֲכִילַת**
47 **פְּרָס - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין[72].**

63) משנה, מעילה יז, ב. 64) דעת רבינו שפרס הוא שלוש ביצים. [ודעת רש"י (כריתות יב, ב) שפרס הוא כארבע ביצים]. 65) יותר קצת, בריווח. 66) רביעית הלוג. לוג = שש ביצים. 67) משנה, שם. 68) לטמא את הגוף ולעשותו שני. 69) זמן אכילה רגילה של שלוש ביצים. 70) כריתות יג, א. 71) שם. 72) ואין אנו אומרים, שהטבילה הועילה לבטל את פעולת חצי השיעור הראשון, ונשאר רק החצי השני ואין בו שיעור לטמא. והטעם, מפני שבחצי זית אינו מטמא כלל, לא עשתה הטבילה כל פעולה.

48 **יב. אִשָּׁה[73] שֶׁהִיא רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה וּמְנִיקָה אֶת בְּנָהּ**
49 **- הֲרֵי הַבֵּן טָהוֹר[74], וְלֹא גָּזְרוּ עָלָיו טֻמְאָה[75]. שֶׁאֲפִלּוּ**
50 **תֹּאמַר שֶׁינֶּק רְבִיעִית, אֶפְשָׁר שֶׁיֵּשׁ מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף**
51 **יָתֵר מִכְּדֵי אֲכִילַת פְּרָס, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יוֹנֵק בְּבַת אַחַת[76].**

73) שם. 74) אינו מיטמא מנגיעת אמו, מפני שראשון אינו מטמא אדם. 75) משום שינק חלב טמא. 76) אלא לאט לאט, ובספק לא גזרו.

יג. הַמְעֻבֶּרֶת[77] הִתִּירוּ לָהּ לֶאֱכֹל אֲכָלִין טְמֵאִין פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת הַרְבֵּה, מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה. וְאֵינָהּ צְרִיכָה טְבִילָה, אֶלָּא הֲרֵי הִיא טְהוֹרָה.

77) ברייתא, שם: "התירו לה לעוברה לאכול פחות מכשיעור מפני הסכנה", ומוסיף רב פפא: אפילו טובא (הרבה). ומפרש רבינו, שהתירו לה לאכול ולא לטבול אחר־כך (כסף משנה). ולמה לא גזרו עליה טומאה? שמא תימנע מאכילה כדי שלא תיטמא – ותסתכן ('אור שמח'). ומה שאמר "פחות מכשיעור ואפילו אוכלת הרבה" נראה לפרש, שלכתחילה מאכילים אותה פחות פחות מכשיעור, אבל גם כשהיא אוכלת הרבה אינה צריכה טבילה. [ואפשר גם לפרש, שמדקדקים להאכילה פחות פחות מכשיעור אף־על־פי שברור לנו שתצטרך לאכול הרבה. ראה השלמות].

יום ד' י"ז שבט ה'תשפ"ב

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר שגזרו על הבא ראשו ורובו במים שאובים או שנפלו עליו שלשת לוגים מים שאובים שהוא טמא. מי שנפלו עליו שלשת לוגים מים משני כלים, או נפלו על ראשו ולא על רובו וכו'. ודין הספרים שמטמאים התרומה והידיים.

א. הַבָּא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ[2] בְּמַיִם שְׁאוּבִין[3], אוֹ שֶׁנָּפְלוּ עַל רֹאשׁוֹ וְעַל רֻבּוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין[4] מַיִם שְׁאוּבִין - הֲרֵי הוּא כְּשֵׁנִי לְטֻמְאָה עַד שֶׁיִּטְבֹּל[5]. וְאִם נָגַע בָּאֳכָלִין[6] - עֲשָׂאָן שְׁלִישִׁי; וְאִם נָגַע בְּמַשְׁקִין טְמֵאִים[7] - עֲשָׂאָן[8] תְּחִלָּה[9] לְטַמֵּא אֳכָלִים וּמַשְׁקִין אֲחֵרִים, אֲבָל לֹא לְטַמֵּא כֵּלִים[10]. וּמִפְּנֵי מָה גָּזְרוּ טֻמְאָה עַל אָדָם זֶה? מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ טְבוּלֵי יוֹם[11] טוֹבְלִין בִּמְעָרוֹת שֶׁמֵּימֵיהֶן רָעִים[12], וְאַחַר כָּךְ הָיוּ רוֹחֲצִין בְּמַיִם שְׁאוּבִים יָפִים דֶּרֶךְ נְקִיּוּת. וּפָשַׁט הַמִּנְהָג כָּךְ, עַד שֶׁהָיוּ רֹב הָעָם מְדַמִּים שֶׁמַּיִם שְׁאוּבִים שֶׁרוֹחֲצִין בָּהֶן בָּאַחֲרוֹנָה הֵן שֶׁמְּטַהֲרִין, לֹא הַטְּבִילָה שֶׁבְּמֵי מִקְוֶה, וְהָיוּ טוֹבְלִין בְּזִלְזוּל בְּלֹא כַּוָּנָה[13]. וּלְפִיכָךְ גָּזְרוּ, שֶׁכֹּל שֶׁבָּא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִים אוֹ שֶׁנָּפְלוּ עַל רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ - נִטְמָא וְנַעֲשָׂה כְּשֵׁנִי לְטֻמְאָה. אֲפִלּוּ טָהוֹר[14] שֶׁאֵינוֹ טְבוּל יוֹם, אִם נָפְלוּ עַל רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ שְׁלֹשֶׁת לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין אוֹ שֶׁבָּא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִין - הֲרֵי זֶה כְּשֵׁנִי לְטֻמְאָה עַד שֶׁיִּטְבֹּל. טָבַל - אֵינוֹ צָרִיךְ הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ, מִפְּנֵי שֶׁעִקַּר טֻמְאָה זוֹ מִדִּבְרֵיהֶן. וְכֵן הָאוֹכֵל אֳכָלִין טְמֵאִים וְהַשּׁוֹתֶה מַשְׁקִין טְמֵאִין וְטָבַל - אֵינוֹ צָרִיךְ הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ. וְכֵן כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמַשְׁקִין - כֵּיוָן שֶׁמַּטְבִּילָן טָהֲרוּ, וְאֵין צְרִיכִין הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ. מִפְּנֵי שֶׁטֻּמְאוֹת אֵלּוּ עִקָּרָן מִדִּבְרֵיהֶן.

2) רוב הגוף בלי הראש. 3) ממים שנשאבו בכלים. פרטי דיניהם ראה בהלכות מקוואות. 4) לא נתברר אם גם בבא ראשו צריך שלושה לוגין. ראה לקמן הלכה ד. 5) אבל אינו צריך הערב שמש, כמו שיתבאר לקמן. 6) של תרומה. 7) יש לתקן את התיבה "טמאים" ולגרוס "טימאם". 8) צריך להיות "ועשאן" וכן הגירסא בדפוס רומא (ר"מ). 9) נתבאר בפרק הקודם, שכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחילה (ראשון לטומאה). 10) הטעם מבואר בסוף הלכה זו. 11) טמאים שטבלו בו ביום וטרם שקעה השמש נקראים "טבולי יום". 12) מזוהמים. בקיץ קשה היה למצוא בארץ ישראל בור שיש בו ארבעים סאה מים נקיים. 13) לא דקדקו לטבול כדין. 14) במשנה זבים שם נאמר: "הבא ראשו ורובו במים שאובים וטהור שנפלו על ראשו שלושה לוגים מים שאובים", משינוי סגנון זה בין רישא לסיפא, הרישא אומרת "הבא" סתם והסיפא אומרת "וטהור שנפלו וכו'" למדו בתוספות שבת שם דיבור המתחיל וטהור, שטהור הבא ראשו ורובו במים שאובים לא נטמא, ודעת רבינו אינה כן ואינו מחלק בין טבול יום ובין טהור.

ב. מִי שֶׁנָּפְלוּ עָלָיו שְׁלֹשָׁה לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין מִשְּׁנֵי כֵּלִים אוֹ מִשְּׁלֹשָׁה: אִם הִתְחִיל הַשֵּׁנִי עַד שֶׁלֹּא פָּסַק הָרִאשׁוֹן - מִצְטָרְפִין, וְאִם לָאו - אֵין מִצְטָרְפִין. נָפְלוּ מֵאַרְבָּעָה כֵּלִים - אֵין מִצְטָרְפִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִתְחִיל זֶה עַד שֶׁלֹּא פָּסַק זֶה - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. נָפְלוּ עַל רֹאשׁוֹ אֲבָל לֹא עַל רֻבּוֹ, אוֹ שֶׁנָּפְלוּ עַל רֻבּוֹ וְלֹא עַל רֹאשׁוֹ, אוֹ שֶׁנָּפְלוּ עַל רֹאשׁוֹ בִּלְבַד מִלְּמַעְלָה וְעַל רֻבּוֹ נָפְלוּ מִן הַצַּד אוֹ מִלְּמַטָּה - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, עַד שֶׁיִּפְּלוּ עַל רֹאשׁוֹ וְעַל רֻבּוֹ הַסָּמוּךְ לְרֹאשׁוֹ כְּדַרְכּוֹ[15]. וְכֵן אִם בָּא רֹאשׁוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִין וְלֹא בָּא רֻבּוֹ, אוֹ בָּא רֻבּוֹ וְלֹא בָּא רֹאשׁוֹ, אוֹ שֶׁבָּא רֹאשׁוֹ בִּלְבַד וּבָא מִשְּׁאָר גּוּפוֹ וְרֻבּוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִין מִלְּמַטָּה אוֹ מִן הַצַּד - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, עַד שֶׁיָּבוֹא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ הַסָּמוּךְ לְרֹאשׁוֹ כְּדַרְכּוֹ.

15) על השכיח בלבד גזרו, ולא גזרו על הבלתי שכיח, ואין הדבר שכיח, שאדם יתרחץ באופן משונה כזה.

ג. הַבָּא מֵרֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ הַחֲצִי[16] בְּמַיִם שְׁאוּבִין וְנָפְלוּ עַל הַחֲצִי הָאַחֵר מַיִם שְׁאוּבִין, הוֹאִיל וְחֶצְיוֹ בִּנְפִילָה וְחֶצְיוֹ בְּבִיאָה - טָהוֹר[17].

16) החצי מראשו ורובו. 17) בעייא שנשארה בתיקו שם, ומפני שטומאה זו גזירת חכמים היא, פסק רבינו לקולא.

ד. הָיוּ שְׁלֹשֶׁת הַלֻּגִּין שֶׁנָּפְלוּ עָלָיו אוֹ שֶׁבָּא בָּהֶן מִקְצָתָן שְׁאוּבִין וּמִקְצָתָן אֵינָן שְׁאוּבִין, אוֹ שֶׁנִּתְעָרֵב בָּהֶן יַיִן דְּבַשׁ וְחָלָב - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, עַד שֶׁיִּהְיוּ הַשְּׁלֹשָׁה כֻּלָּן מַיִם שְׁאוּבִין. שְׁלֹשֶׁת לֻגִּין אֵלּוּ[18] שֶׁנָּפְלוּ עַל הַטָּהוֹר אוֹ שֶׁבָּא בָּהֶן וְטִמְּאוּהוּ, כֵּיוָן שֶׁנַּעֲשָׂה כְּשֵׁנִי לְטֻמְאָה - הֲרֵי הַמַּיִם הָאֵלּוּ טְמֵאִין, שֶׁהֲרֵי נָגְעוּ בְּשֵׁנִי. וַהֲרֵי אֵלּוּ הַמַּיִם אוֹמְרִין לְזֶה הַטָּהוֹר: טִמֵּאנוּ אוֹתוֹ וְטִמְּאָנוּ[19].

18) פירוש, שהם כולם שאובים. התיבה "אלו" אינה נמשכת לשאובים מעורבים שבתחילת הלכה זו. 19) שנינו היינו טהורים ואנחנו טימאנו אותו תחילה ואחר כך הוא טימא אותנו. [בתוספות יום טוב זבים פרק ה משנה י"ב למד מלשונו של רבינו בהלכה זו - "שלושת הלוגין שנפלו עליו או שבא בהן" - ששיעור זה נאמר גם בבא ראשו ורובו].

1 **ה. בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מַנִּיחִין כִּכָּרוֹת שֶׁל תְּרוּמָה בְּצַד**
2 **הַסְּפָרִים, וְאוֹמְרִים: זֶה קֹדֶשׁ וְזֶה קֹדֶשׁ. וּבָאִין**
3 **הָעַכְבָּרִים וְקוֹרְעִין אֶת הַסְּפָרִים. לְפִיכָךְ גָּזְרוּ, שֶׁכָּל**
4 **תְּרוּמָה שֶׁתִּגַּע בְּאֶחָד מִכִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ - נִטְמֵאת, וַהֲרֵי**
5 **הִיא כִּשְׁלִישֵׁי לְטֻמְאָה כְּאִלּוּ נָגְעוּ בְּשֵׁנִי. וְנִמְצְאוּ כָּל**
6 **כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ פּוֹסְלִין אֶת הַתְּרוּמָה כְּשֵׁנִי. וְלֹא עוֹד,**
7 **אֶלָּא מִי שֶׁהָיוּ יָדָיו טְהוֹרוֹת וְנָגַע בְּאֶחָד מִכִּתְבֵי**
8 **הַקֹּדֶשׁ - נַעֲשׂוּ יָדָיו שְׁנִיּוֹת וּמְטַמְּאִין אֶת הַתְּרוּמָה**
9 **וְאֶת הַמַּשְׁקִין. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַיָּדַיִם מִתְטַמְּאוֹת**
10 **אֶלָּא מֵרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ - הֵן מִתְטַמְּאוֹת**
11 **מִן הַסֵּפֶר[20].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"מי שהיו ידיו טהורות ונגע באחד מכתבי הקודש נעשו ידיו שניות ומטמאין את התרומה".

וממשיך בהלכה שלאח"ז וכן "רצועות התפילין עם התפילין... הרי אלו מטמאין את הידים. ובזה ישנו עניין תמוה לכאורה הדורש ביאור. מצינו שהכהנים הניחו תפילין בשעת העבודה, אמנם לא תפילין של יד "שנאמר בבגדי כהונה על בשרו ולבשם מלמד שלא יהיה דבר חוצץ בין בשרו לבגדים ... לפיכך אין הכהן יכול לעבוד בתפילין של יד שהרי חוצצת". אבל של ראש יכול להניח ואם רצה להניחם מניח (רמב"ם הל' כלי המקדש פ"י ה"ו). כמו"כ מצינו שקראו בספר־תורה במקדש גם בכל שבת שני וחמישי, שהרי סדר עבודת הכהנים היה גם תפילה וא"כ בשלמא בנוגע להנחת תפילין וקריאת התורה במקדש כבר כתב הרמב"ם ש"אין טומאת ידים במקדש", אבל בפשטות הניחו תפילין גם מחוץ למקדש ועל־דרך־זה נגעו גם בכתבי הקודש בהיותם מחוץ למקדש וצריכים טבילה לקודש (במ' סאה) ולא רק נטילת ידים בעלמא, ולכאורה לא מצינו שכהן שנכנס למקדש היה חייב לטבול את ידיו (מלבד קידוש ידים ורגלים) מפני שנגע בתפילין חוץ למקדש. ודוחק לומר שהכהנים הניחו תפילין רק במקדש שהרי לא מצינו שהיה להם מקום מיוחד בביהמ"ק עבור התפילין, ובפרט שתירוץ כזה לא יפתור את זה שלפחות פעם אחת הביאו את התפילין למקדש. ויש לברר ולמצוא האם היו צריכים להניח תפילין רק בהיותם בקודש, או שיש לומר שזה שלא גזרו טומאת ידים במקדש מהני גם בנוגע לנגיעה בכתבי הקודש ותפילין מחוץ למקדש.

(על־פי 'יין מלכות' ספר טהרה סימן כ')

20) שהוא עצמו שני.

12 **ו. רְצוּעוֹת תְּפִלִּין עִם הַתְּפִלִּין[21], וְגִלָּיוֹן שֶׁבַּסֵּפֶר[22]**
13 **שֶׁלְּמַעְלָה וְשֶׁלְּמַטָּה[23] שֶׁבַּתְּחִלָּה וְשֶׁבַּסּוֹף[24] כְּשֶׁהֵן**
14 **מְחֻבָּרִין לַסֵּפֶר[25], וְסֵפֶר שֶׁנִּמְחַק וְנִשְׁתַּיֵּר בּוֹ שְׁמֹנִים**
15 **וְחָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, וּמְגִלָּה שֶׁכָּתוּב בָּהּ מִן הַתּוֹרָה שְׁמֹנִים**
16 **וְחָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, כְּפָרָשַׁת 'וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן'[26] - הֲרֵי**
17 **אֵלּוּ מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם. וְלֹא דִּבְרֵי תּוֹרָה בִּלְבַד,**
18 **אֶלָּא כָּל כְּתָבֵי הַקֹּדֶשׁ, אֲפִלּוּ שִׁיר הַשִּׁירִים וְקֹהֶלֶת**
19 **שֶׁהֵן דִּבְרֵי חָכְמָה, מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם.**

21) כשהן מחוברות לתפילין. 22) המקומות שנשארו ללא כתב. 23) וכל שכן הגליון שבין דף לדף. 24) שבתחילת הספר ושבסופו. בבבא בתרא יג, ב אמרו שצריך להשאיר גליון בתחילת הספר ובסופו. 25) למעט הגיליונות שנחתכו (שבת קטז, א). 26) בפרשה זו ישנן שמונים וחמש אותיות והוא ספר שלם בפני עצמו ולפיכך יריעה שכתוב בה 85 אותיות נתקדשה.

20 **ז. תַּרְגּוּם שֶׁבְּעֶזְרָא[27] וְשֶׁבְּדָנִיֵּאל[28] - הֲרֵי הוּא מִכְּלַל**
21 **כְּתָבֵי הַקֹּדֶשׁ. אֲבָל תַּרְגּוּם[29] שֶׁכָּתְבוּ עִבְרִית וְעִבְרִית**
22 **שֶׁכָּתְבוּ תַּרְגּוּם, אוֹ שֶׁכָּתַב כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ בִּכְתָב עִבְרִי[30]**
23 **- אֵינָן מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם, עַד שֶׁיִּהְיוּ כְּתוּבִים**
24 **אַשּׁוּרִית עַל הָעוֹר וּבְדָיו.**

27) פרק ד מפסוק ז ואילך עד סוף הפרק, כל פרק ה וי"ט פסוקים הראשונים מפרק ו כתובים ארמית. 28) פרקים ב עד ז. 29) מה שנכתב בכתבי הקודש בלשון ארמית. 30) כתב עתיק מאוד ואמרו (בסנהדרין כא, ב) שבתחילה ניתנה התורה בכתב זה ובימי עזרא נשתנה ברוח הקודש לכתב אשורי, הוא הכתב שלנו.

25 **ח. הַכּוֹתֵב הַלֵּל[31] וּשְׁמַע[32] לְתִינוֹק לְהִתְלַמֵּד בּוֹ, אַף**
26 **עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי[33] - הֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם.**

31) פרקי הלל שבספר תהלים (קיג־קיח). 32) פרשת שמע ישראל (דברים ו). 33) שאסור לכתוב פרשיות אלא ספרים שלמים (הלכות ספר תורה פרק ז הלכה י"ד).

27 **ט. הַמְּשִׁיחוֹת[34] וְהָרְצוּעוֹת שֶׁתְּפָרָן לְסֵפֶר[35], אַף עַל**
28 **פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לְקַיְּמָן[36] - כָּל זְמַן שֶׁהֵן מְחֻבָּרִין**
29 **לַסֵּפֶר מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם.**

34) חוטים. 35) תפר בהן את יריעות ספרי קודש. 36) שאין תופרים את הספרים אלא בגידים. [ויש מפרשים שתפרם לספר ממש על מנת לקשור בהם את הספר].

30 **י. תִּיק שֶׁל סֵפֶר וּמִטְפָּחוֹת סְפָרִים בִּזְמַן שֶׁהֵן**
31 **תְּפוּרוֹת[37] - מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם. אֲבָל הַבְּרָכוֹת, אַף**
32 **עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מֵאוֹתִיּוֹת שֶׁל שֵׁם וּמֵעִנְיָנִים הַרְבֵּה**
33 **שֶׁל תּוֹרָה - אֵינָן מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם.**

37) לספר.

34 **יא. סִפְרֵי הַמִּינִים[38] - אֵינָן מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם.**

פָּרָשַׁת סוֹטָה[39], הוֹאִיל וְלִמְחִיקָה עוֹמֶדֶת - אֵינָהּ מְטַמְּאָה אֶת הַיָּדַיִם.

38) כנראה הכוונה לכופרים בקדושתם של ספרי התנ"ך ומכל שכן אלה שכותבים לשם אלילים. 39) הפרשה בספר במדבר פרק ה, הנמחקת למים המאררים שמשקים את הסוטה, ויש בה יותר מן 85 אותיות.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר הטעון הערב שמש מן התורה או מדברי סופרים. טבול יום מה פוסל. ומשקין היוצאים מכל המטמאים. אם שלישי שבתרומה ורביעי שבקודש מטמאים משקה או אוכל אחר. מה שהאדם למד מכל מה שהקדמנו למעלה.

א. כָּל הַמִּתְטַמֵּא בְּאָב מֵאָבוֹת הַטֻּמְאוֹת, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים - הֲרֵי הוּא רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ[2], עַד שֶׁיִּטְבֹּל. טָבַל - הֲרֵי הוּא כְּשֵׁנִי לְטֻמְאָה[3] עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהֵר. הַכָּתוּב קָרָא לְטִבּוּל יוֹם טָמֵא[4].

2) בהלכות טומאת מת פ"ה ה"ח. 3) פסחים יד, א: "שמן שנפסל בטבול־יום, מאי הוי? שלישי". ומכאן שטבול־יום דינו כשני. 4) ומכאן שמטמא מדאורייתא (שבת יד, ב).

ב. אֶחָד טְבוּל יוֹם[5] מִטֻּמְאָה חֲמוּרָה, כְּגוֹן שֶׁטָּבַל מִזִּיבוּת מִטֻּמְאַת מֵת וְצָרַעַת[6], וְאֶחָד טְבוּל יוֹם מִטֻּמְאַת שֶׁרֶץ[7] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, כָּל הַטָּעוּן הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים, בֵּין מִדִּבְרֵי תּוֹרָה בֵּין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[8] - הֲרֵי הוּא כְּשֵׁנִי לְטֻמְאָה עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ.

5) תוספתא טהרות פ"א ה"ג. 6) כל אלה טומאה חמורה הם, והאדם הוא אב הטומאה. 7) טומאה קלה, שהאדם הוא ראשון לטומאה. 8) רבינו מגדיר בכמה מקומות במונח "דברי סופרים", דברים שלא נכתבו בתורה שבכתב בפירוש, ואף־על־פי שהם מדאורייתא (ראה פיה"מ כלים פי"ז מי"ב, כסף־משנה הלכות אישות פ"א ה"ד, ויד מלאכי כללי רמב"ם אות ו). ונראה שגם כאן התכוון לטומאות של תורה שאינן כתובות בפירוש, כגון כל הטומאות מהדרשה של "חרב הרי הוא כחלל", [ראה הלכות טומאת מת פ"ה ה"ג. ושם בהלכה ה, כותב רבינו בפירוש: ואף־על־פי שהן דברי קבלה, אינן דברי תורה]. אבל בטומאות שהן מדרבנן ממש, הטבילה לבדה מטהרת בלי הערב שמש, כמו ששנינו (פרה פי"א מ"ה): "כל הטעון ביאת מים (טבילה) מדברי סופרים . . . לאחר ביאתו (לאחר שטבל) מותר בכולן (חולין, תרומה וקודש)". והמשנה מתכוונת לטמאות של דבריהם ממש. [אמנם גם במשנה מצאנו שקראו "דברי סופרים" לדינים שהם מן התורה ולא נכתבו במקרא, כגון: חמורים דברי סופרים מדברי תורה (סנהדרין פח, ב), אבל מקרים נדירים הם].

ג. טְבוּל יוֹם[9] פּוֹסֵל[10] אָכְלֵי תְּרוּמָה וּמַשְׁקֵה תְּרוּמָה, וְאָכְלֵי הַקֹּדֶשׁ וּמַשְׁקֵה הַקֹּדֶשׁ, פּוֹסֵל הַכֹּל[11]. כֵּיצַד? טְבוּל יוֹם שֶׁנָּגַע בָּאֳכָלִין שֶׁל תְּרוּמָה - עֲשָׂאָן שְׁלִישִׁי לְטֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שֵׁנִי. וְכֵן אִם נָגַע בְּמַשְׁקִין שֶׁל תְּרוּמָה - טְמֵאִין, וַהֲרֵי הֵן שְׁלִישִׁי[12] לְטֻמְאָה. נָגַע טְבוּל יוֹם בְּמַשְׁקִין שֶׁל קֹדֶשׁ - טְמֵאָן, וַהֲרֵי הֵן רְבִיעִי לְטֻמְאָה. וְכֵן אִם נָגַע בְּאָכְלֵי הַקֹּדֶשׁ - עֲשָׂאָן רְבִיעִי. אֲבָל אִם נָגַע בְּאָכְלֵי חֻלִּין וּמַשְׁקֵה חֻלִּין - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין. וְדִין מְחֻסַּר כִּפּוּרִים[13] וּטְבוּל יוֹם בִּנְגִיעַת הַקֹּדֶשׁ אֶחָד הוּא. הֲרֵי נִתְבָּאֵר לְךָ מִכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים, שֶׁאֵין שָׁם[14] מַשְׁקִין שְׁנִיּוֹת לְעוֹלָם, אֶלָּא הַמַּשְׁקִין תְּחִלָּה לְעוֹלָם; חוּץ מִמַּשְׁקִין שֶׁנָּגַע בָּהֶן טְבוּל יוֹם, שֶׁהֵן שְׁלִישִׁי אִם הָיוּ תְּרוּמָה, אוֹ רְבִיעִי אִם הָיוּ קֹדֶשׁ.

9) פרה פי"א מ"ה. 10) כל מקום שנאמר "פסול", הכוונה שהדבר עצמו נטמא, אבל אינו מטמא אחרים (לקמן פי"א ה"א). 11) ואינו מטמא, אף־על־פי שטבול־יום הוא כשני (למעלה ה"א), ושני מטמא את הקודש להיות שלישי, ושלישי עושה רביעי בקודש. כחכמים במעילה ח, ב. ונתפרש שם טעמם, מכיוון שטבל - טומאתו קלושה ואין כוחה יפה לטמא אלא לפסול. 12) בניגוד לכלל שבידינו: כל הפוסל את התרומה, מטמא משקין להיות תחילה (שם). [בהלכה זו משתמש רבינו במונחים "טמאים" "טימאם", במקום "פסולים" "פוסלם", אלא שהוא מבאר מיד שאינם פוסלים אחרים]. 13) יולדת, זב וזבה ומצורע מחוייבים להביא קרבנות אחר שטבלו והעריב שמשם, וכל זמן שלא הקריבו קרבנותיהם נקראים "מחוסרי כפרה" (ראה הלכות משכב ומושב פ"ה ה"ד, בהערות והשלמות). והמדובר במחוסרי כיפורים שאינו טבול־יום, אבל לפני הערב שמש דינו כראשון לגבי קודש. [בדפוס רומא (ר"מ) חסרה כל פיסקא זו של דין מחוסר כיפורים. ונראה שמחקוה מפני שהיא נראית סותרת את דברי רבינו בהלכות משכב ומושב שם. אולם פירושינו כאן ושם - מסלקים את הסתירה]. 14) צורה סגנונית ערבית, והכוונה היא חיזוק השלילה, כאילו אמר: לא יימצא לעולם. ראה הלכות יסודי התורה פ"א ה"א.

ד. כָּל הַמְטַמְּאִין[15], בֵּין חֲמוּרִין בֵּין קַלִּין[16], מַשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מֵהֶן, כְּגוֹן רֶקֶן וּמִימֵי רַגְלֵיהֶן - הֲרֵי הֵן כְּמַשְׁקִין שֶׁנָּגְעוּ בָּהֶן. אֵלּוּ וְאֵלּוּ רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ. חוּץ מִזָּב וַחֲבֵרָיו[17], שֶׁמַּשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מֵהֶן - אַב טֻמְאָה, וּמַשְׁקִין שֶׁהַזָּב וַחֲבֵרָיו נוֹגְעִין בָּהֶן - תְּחִלָּה. אֲפִלּוּ אוֹכֵל אֳכָלִין טְמֵאִין אוֹ שׁוֹתֶה מַשְׁקִין טְמֵאִין, הַמַּשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מִמֶּנּוּ קֹדֶם שֶׁיִּטְבֹּל - כְּמוֹ הַמַּשְׁקִין שֶׁנָּגַע בָּהֶן, שֶׁהֵן תְּחִלָּה[18]. וְכֵן טְבוּל יוֹם, מַשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מִמֶּנּוּ - כְּמַשְׁקִין שֶׁהוּא נוֹגֵעַ בָּהֶן, שֶׁאֵין מְטַמְּאִין אֲחֵרִים כְּלָל[19]; אֶלָּא אִם נָגַע[20] בְּמַשְׁקֵה חֻלִּין - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין, וְאִם נָגַע בְּמַשְׁקֵה תְּרוּמָה - הֲרֵי הֵן שְׁלִישִׁי, וְאִם נָגַע בְּמַשְׁקֵה קֹדֶשׁ - הֲרֵי הֵן רְבִיעִי.

15) טבול־יום פ"ב מ"א. 16) בחולין פח, א פירשו: קלין - שרץ; חמורין - זב. 17) זבה, נדה, יולדת ומצורע. 18) אף־על־פי שטומאתם גזירת חכמים. לדעת רבינו, מה

שאמרו שם "קלין - שרץ", הכוונה משרץ ולמטה, למעט מת, שמקומו בין החמורים, אבל גם טמאים מדרבנן בכלל. 19) אבל פוסלים תרומה וקודש, כמבואר לקמן. ואפילו אם נגע במשקין או אוכלין של תרומה ונעשו שלישי, אין אוכלים אלו פוסלים את הקודש, ואף־על־פי ששלישי לטומאה עושה רביעי בקודש. ונראה להסביר טעמו, מפני שאילו נגע טבול יום בקודש, היה עושהו רביעי שאינו פוסל קודש אחר בנגיעתו, אין הדבר מתקבל על הדעת בנגע בתרומה שתפסול את הקודש. ואין לדמות זה לאותם הדברים שהומלץ עליהם במשנה (פרה פ"ח): "מטמאיך לא טימאוני - ואתה טימאתני". 20) טבול־יום.

1 **ה. וְעַתָּה יִתְבָּאֵר לְךָ[21], שֶׁאֵין שְׁלִישֵׁי שֶׁבִּתְרוּמָה וְלֹא**
2 **רְבִיעֵי שֶׁבְּקֹדֶשׁ מְטַמֵּא מַשְׁקֶה אַחֵר[22] אוֹ אֹכֶל אַחֵר,**
3 **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין מְטַמְּאִין כֵּלִים. לְפִיכָךְ, קְדֵרָה**
4 **שֶׁמְּלֵאָה מַשְׁקִין[23] וְנָגַע בָּהּ[24] טְבוּל יוֹם: אִם הָיָה**
5 **מַשְׁקֶה חֵלִין - הַכֹּל טָהוֹר, וְאִם הָיָה מַשְׁקֶה תְּרוּמָה**
6 **- הַמַּשְׁקִין פְּסוּלִין וְהַקְּדֵרָה טְהוֹרָה. וְאִם הָיוּ יָדָיו**
7 **טְמֵאוֹת[25] - הַמַּשְׁקֶה טָמֵא[26], בֵּין מַשְׁקֶה תְּרוּמָה בֵּין**
8 **מַשְׁקֶה חֵלִין. וְזֶה חֹמֶר בַּיָּדַיִם מִבִּטְבוּל יוֹם[27]. וְחֹמֶר**
9 **בִּטְבוּל יוֹם מִבְּיָדַיִם טְמֵאוֹת: שֶׁסְּפֵק טְבוּל יוֹם -**
10 **פּוֹסֵל מִסָּפֵק[28], וּסְפֵק הַיָּדַיִם - טָהוֹר, כְּמוֹ**
11 **שֶׁיִּתְבָּאֵר[29].**

21) טהרות פ"ב מ"ג, ד' וה'. 22) הסגנון אינו מדוייק, שהרי שלישי שבתרומה מטמא משקין של קודש, כמבואר במשנה ו שם, וכן פסק רבינו לקמן פי"א ה"ח. ורבינו התכוון לדומה לה בדרגת הקדושה, כגון תרומה. או הכוונה לנגעו טבול־יום. 23) טבול־יום פ"ב מ"ב. 24) במה שבתוכה. 25) מגזירת ידיים (ראה למעלה פ"ח ה"ח). 26) אבל הקדירה טהורה. [דעת רבינו שמשקין שנגעו בידיים - אינם מטמאים כלים. ומה שאמרו במשנתנו "הכל טמא", מפרש רבינו שם בין חולין ובין תרומה. ודעת הר"ש משנץ שכן מטמאין, ומפרש "הכל טמא" היינו המשקין והקדירה]. 27) שידיים מטמאות משקה חולין, וטבול־יום אינו מטמא. 28) משנה זבים פרק ב, ב. וראה לקמן פי"ג ה"ט. 29) לקמן פי"ד ה"א.

12 **ו. אֶחָד טָהוֹר שֶׁהָיוּ יָדָיו טְמֵאוֹת אוֹ[30] טְבוּל יוֹם**
13 **שֶׁיָּדָיו טְמֵאוֹת[31] - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא מַשְׁקֶה חֵלִין**
14 **וְעוֹשֶׂה אוֹתָן תְּחִלָּה לְטַמֵּא אֳכָלִין וּמַשְׁקִין, כְּמוֹ**
15 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[32]. וּמֵאַחַר שֶׁמַּשְׁקֶה שֶׁיָּצָא מִטְּבוּל יוֹם -**
16 **כְּמַשְׁקִין שֶׁנָּגַע בָּהֶן, טְבוּל יוֹם שֶׁנָּפַל מֵרֵקוֹ אוֹ מִימֵי**
17 **רַגְלָיו עַל כֹּכָר שֶׁל תְּרוּמָה - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[33], מִפְּנֵי**
18 **שֶׁהֵן כְּמַשְׁקִין שֶׁנָּגַע בָּהֶן.**

30) בין . . . ובין. 31) מגזירת ידיים. 32) למעלה פ"ח ה"י. 33) משנה, נדה עא, ב.

19 **ז. מִכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים[34] שֶׁהִקְדַּמְנוּ לְבָאֵר אַתָּה לָמֵד,**
20 **שֶׁהָאָדָם יִהְיֶה אָב לְטֻמְאָה וְיִהְיֶה רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה**
21 **מִדִּבְרֵי תּוֹרָה. וּלְעוֹלָם לֹא יִהְיֶה הָאָדָם שֵׁנִי אֶלָּא**
22 **מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְהוּא הָאוֹכֵל אֳכָלִין טְמֵאִים אוֹ**
23 **הַשּׁוֹתֶה מַשְׁקִין טְמֵאִין אוֹ הַבָּא רִאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּמַיִם**
24 **שְׁאוּבִין, שֶׁכָּל אֵלּוּ כְּשֵׁנִי לְטֻמְאָה מִדִּבְרֵיהֶם. וְכֵן**
25 **שְׁאָר כָּל הַכֵּלִים חוּץ מִכְּלֵי חֶרֶס[35] יִהְיוּ אַב טֻמְאָה**
26 **וְיִהְיוּ רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה. וְלֹא יִהְיֶה הַכְּלִי**
27 **לְעוֹלָם שֵׁנִי לְטֻמְאָה אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. שֶׁאִם**
28 **יִטַּמֵּא בְּמַשְׁקִין טְמֵאִים - יִהְיֶה שֵׁנִי מִדִּבְרֵיהֶן, כְּמוֹ**
29 **שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

34) ראה הלכות טומאת מת פ"ח. 35) שאינו אב הטומאה לעולם, ואפילו אם נגע במת. ראה הלכה ח.

30 **ח. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[36], שֶׁכְּלִי חֶרֶס לֹא יִהְיֶה אַב טֻמְאָה**
31 **לְעוֹלָם, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְיִהְיֶה**
32 **רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, וְשֵׁנִי מִדִּבְרֵיהֶן, אִם**
33 **נִטְמָא בְּמַשְׁקִין, כִּשְׁאָר הַכֵּלִים. וְלֹא יִהְיֶה הָאָדָם וְלֹא**
34 **הַכֵּלִים שְׁלִישִׁי וְלֹא רְבִיעִי לְעוֹלָם, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה**
35 **וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.**

36) שם ה"ח.

36 **ט. הָאֳכָלִים לֹא יִהְיוּ אַב טֻמְאָה לְעוֹלָם, לֹא מִדִּבְרֵי**
37 **תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵיהֶם. וְיִהְיוּ רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי מִדִּבְרֵי**
38 **תּוֹרָה. שֶׁהָאָדָם אוֹ הַכְּלִי שֶׁהוּא רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, אִם**
39 **נָגַע בְּאֹכֶל - עֲשָׂאָהוּ שֵׁנִי[37]. וְהָאֳכָלִין יִהְיוּ שְׁלִישִׁי[38]**
40 **וּרְבִיעִי[39] לְטֻמְאָה מִדִּבְרֵיהֶן בִּלְבַד[40].**

37) מן התורה. ודווקא אדם או כלי, אבל אוכל ראשון שנגע באוכל - לא טימאהו מן התורה אלא מגזירת חכמים, ולפיכך דייק רבינו וכתב: שהאדם או הכלי (ראה למעלה פ"ז ה"א). 38) תרומה וקודש. 39) בקודש. 40) וכן כתב בסוף הפרק גבי טבול־יום שפוסל מדבריהם. ודבריו אלה נראים נוגדים דברי עצמו בפרק יא ה"ג וה"ד, שלמד שלישי מן הכתוב ורביעי מקל־וחומר, ומקור דבריו שם בברייתא פסחים יח, ב: "למדנו שלישי בקודש מן התורה, ורביעי מקל־וחומר" [ראה צל"ח פסחים בסוגיא ר' חנינא סגן הכהנים אות סט, ומנחת־חינוך מצוה קמה, וראה בביאורנו לקמן בפי"א].

41 **י. הַמַּשְׁקִין יִהְיוּ אַב טֻמְאָה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, כְּגוֹן מֵי**
42 **חַטָּאת וְרֹק הַזָּב וּמִימֵי רַגְלָיו. וְיִהְיוּ רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה**
43 **מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, כְּגוֹן שֶׁנָּגְעוּ בְּאָב מֵאָבוֹת הַטֻּמְאוֹת. וְכֵן**
44 **אִם נָגְעוּ הַמַּשְׁקִין בִּוְלַד הַטֻּמְאָה, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים**
45 **- נִטְמְאוּ מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, וַהֲרֵי הֵן כְּרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה**
46 **לְטַמֵּא אֲחֵרִים מִדִּבְרֵיהֶן[41]. וְכֵן אִם נָגְעוּ בְּשֵׁנִי, בֵּין**
47 **אָדָם בֵּין כֵּלִים בֵּין בָּאֳכָלִין - נַעֲשׂוּ רִאשׁוֹן לְטַמֵּא**
48 **אֲחֵרִים מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[42]. וְיִהְיוּ[43] הַמַּשְׁקִין**
49 **שְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי מִדִּבְרֵיהֶם. כֵּיצַד? אִם נָגַע טְבוּל יוֹם**
50 **בְּמַשְׁקֶה תְּרוּמָה - עֲשָׂאָהוּ שְׁלִישִׁי, וְאִם נָגַע בְּמַשְׁקֶה**
51 **קֹדֶשׁ - עֲשָׂאָהוּ רְבִיעִי. וְאֵין אַתָּה מוֹצֵא מַשְׁקִין**
52 **שְׁנִיּוֹת לְעוֹלָם, וְלֹא מַשְׁקֶה שֶׁאֵינוֹ תְּחִלָּה[44], חוּץ**

מִמַּשְׁקֶה טְבוּל יוֹם[45] אוֹ מְחֻסַּר כִּפּוּרִים בְּקֹדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ, שֶׁהוּא[46] פּוֹסֵל מִדִּבְרֵיהֶם[47] וְאֵינוֹ מְטַמֵּא.

41) נתבאר למעלה פ"ז ה"ה. וראה שם ה"א. 42) שם. 43) ויש גם אפשרות שיהיו. 44) שיהיו שלישי או רביעי. 45) הסגנון מסובך קצת, וכוונתו ברורה: שניות לא יהיו לעולם. אבל שלא יהיו תחילה, יש אפשרות - כגון נגיעת טבול־יום. 46) טבול־יום. 47) ראה מה שכתבנו בסוף ה"ט.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר כל מקום שנאמר באוכלין "פסול" – מה דינו. אם שני עושה שלישי בחולין ואם שלישי עושה רביעי בתרומה או רביעי וחמישי בקודש וכו'. ודין בשר תאווה אם מטמא הקודש ופוסל התרומה. וחיבורי אוכלין ע"י משקין אם הם חיבור. שני שבחולין ושלישי שבתרומה ורביעי שבקודש מה פוסלים. האוכל שלישי שבתרומה עצמה או חולין שנעשו על טהרת תרומה. כל קודש האמור בענין אוכלין ומשקין. כל דבר שוודאי מטמא את החולין מן התורה.

א. כָּל מָקוֹם[2] שֶׁנֶּאֱמַר בָּאֳכָלִין פָּסוּל - הוּא שֶׁיִּהְיֶה הָאֹכֶל עַצְמוֹ טָמֵא, וְלֹא יְטַמֵּא אֹכֶל אַחֵר; אֶלָּא אִם נָגַע בְּאֹכֶל אַחֵר - הֲרֵי הוּא טָהוֹר.

2) טהרות פ"ב מ"ג־ו.

ב. הָרִאשׁוֹן שֶׁבְּחֻלִּין[3] - טָמֵא וּמְטַמֵּא. הַשֵּׁנִי - פָּסוּל וְלֹא מְטַמֵּא. וְאֵין שֵׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחֻלִּין[4]. מִנַּיִן לְאֹכֶל שֵׁנִי שֶׁהוּא פּוֹסֵל בְּחֻלִּין? שֶׁנֶּאֱמַר: וּכְלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל תּוֹכוֹ, כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא[5]. נִמְצָא הַשֶּׁרֶץ אָב, וּכְלִי חֶרֶס שֶׁנָּפַל הַשֶּׁרֶץ לַאֲוִירוֹ רִאשׁוֹן, וְהָאֹכֶל שֶׁבַּכְּלִי שֵׁנִי, וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר יִטְמָא. וְכֵן שֶׁרֶץ[6] שֶׁנָּפַל לַאֲוִיר הַתַּנּוּר[7] - הַפַּת שְׁנִיָּה, שֶׁהַתַּנּוּר רִאשׁוֹן.

3) שם. 4) שם. 5) במה דברים אמורים, ששני בחולין פסול מן התורה? כשנגע בכלי או באדם שהוא ראשון או אב, אבל אוכל ראשון אינו פוסל את השני מן התורה אלא מדרבנן (למעלה פ"ז ה"א). 6) לא נתבאר מה זה מוסיף על האמור למעלה. 7) התנורים בתקופת המשנה היו של חרס.

ג. הָרִאשׁוֹן[8] וְהַשֵּׁנִי שֶׁבִּתְרוּמָה - טְמֵאִים וּמְטַמְּאִים[9]. הַשְּׁלִישִׁי - פָּסוּל וְלֹא מְטַמֵּא. וְאֵין שְׁלִישִׁי עוֹשֶׂה רְבִיעִי בִּתְרוּמָה. מִנַּיִן לְאֹכֶל שְׁלִישִׁי שֶׁהוּא פּוֹסֵל[10] בִּתְרוּמָה? שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר וְאַחַר יֹאכַל מִן הַקֳּדָשִׁים. נִמְצָא טְבוּל יוֹם אָסוּר בִּתְרוּמָה עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ[11], וְאִם נָגַע בָּהּ - פְּסָלָהּ, וּטְבוּל יוֹם כְּשֵׁנִי לְטֻמְאָה הוּא. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהַשֵּׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בִּתְרוּמָה.

8) טהרות, שם. 9) השני פוסל אוכלין ואינו מטמא, ונקט לשון "מטמא" מפני שהוא מטמא משקין. 10) צ"ל פסול. 11) יבמות עד, ב.

ד. הָרִאשׁוֹן[12] וְהַשֵּׁנִי וְהַשְּׁלִישִׁי בְּקֹדֶשׁ - טְמֵאִין וּמְטַמְּאִין[13]. הָרְבִיעִי - פָּסוּל וְאֵינוֹ מְטַמֵּא. וְאֵין רְבִיעִי עוֹשֶׂה חֲמִישִׁי לְעוֹלָם. וּמִנַּיִן לִשְׁלִישִׁי בְּקֹדֶשׁ שֶׁהוּא טָמֵא? שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל; וּכְבָר קָרָא הַכָּתוּב לַשֵּׁנִי טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁבְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ שֶׁנָּגַע בְּשֵׁנִי - נִטְמָא וְיִשָּׂרֵף. וּמִנַּיִן לִרְבִיעִי בְּקֹדֶשׁ שֶׁהוּא פָּסוּל? מִקַּל וָחֹמֶר[14]: וּמַה מְחֻסַּר כִּפּוּרִים, שֶׁהוּא מֻתָּר בִּתְרוּמָה, אָסוּר בְּקֹדֶשׁ עַד שֶׁיָּבִיא כַּפָּרָתוֹ; הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁהוּא פָּסוּל בִּתְרוּמָה, אֵינוֹ דִּין שֶׁיַּעֲשֶׂה רְבִיעִי בְּקֹדֶשׁ?! אֲבָל הַחֲמִישִׁי טָהוֹר.

12) טהרות, שם. 13) ראה הערה ח. 14) פסחים יח, ב.

ה. בְּשַׂר תַּאֲוָה[15], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָהוֹר, גָּזְרוּ עָלָיו[16] שֶׁיִּהְיֶה כִּשְׁלִישִׁי לְטֻמְאָה: מְטַמֵּא אֶת הַקֹּדֶשׁ[17], וְאֵינוֹ פּוֹסֵל אֶת הַתְּרוּמָה. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁלֹּא גָזְרוּ עָלָיו אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יְעָרְבוּהוּ עִם בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ וְיָבוֹאוּ לִטְעוֹת וְלִשְׁגוֹג בּוֹ, וִידַמּוּ שֶׁהַבָּשָׂר זֶה[18] הוּא חֹל וְהוּא קֹדֶשׁ[19] וְיֹאכְלֻנוּ בְּטֻמְאָה.

15) בשר חולין נקרא "בשר תאוה", מלשון הכתוב (דברים יב, כ): כי תאוה נפשך לאכול בשר. 16) תוספתא, נדה פ"ט ה"י. 17) פירוש – פוסל (כסף־משנה בשם הר"י קורקוס). 18) בשר הקודש. 19) והרי הוא קודש.

ו. חִבּוּרֵי אֳכָלִין[20] עַל יְדֵי מַשְׁקִין[21] - הֲרֵי הֵן חִבּוּר לְטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין[22]. וְהַדָּבָר סָפֵק, אִם חֲשׁוּבִים כְּגוּף אֶחָד לִמְנוֹת בָּהֶן רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי[23], אוֹ חוֹשְׁבִים זֶה הָאֹכֶל שֶׁנָּגְעָה בּוֹ הַטֻּמְאָה רִאשׁוֹן, וְהָאֹכֶל הַמְחֻבָּר לוֹ שֵׁנִי.

20) איבעיא בזבחים קה, ב. 21) שתי חתיכות אוכלין, וביניהם משקה הנוגע בשניהם. 22) אם נגעה טומאה באחד מהם – נטמא גם השני (כך מפרש רבינו האיבעיא שם, ולא כפירוש רש"י). 23) פירוש, הדבר ספק אם שניהם כגוף אחד ממש גם לענין מנין דרגות הטומאה, ואם נגעה נבילה בחתיכה אחת נעשתה גם השניה ראשון לטומאה ועושה שני.

ז. הַשֵּׁנִי שֶׁבְּחֻלִּין[24] פּוֹסֵל אָכְלֵי תְרוּמָה וְעוֹשֶׂה אוֹתָן שְׁלִישִׁי. וְאִם נָגַע בְּמַשְׁקֶה חֻלִּין - טִמְּאָן[25]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם נָגַע בְּמַשְׁקֶה תְּרוּמָה אוֹ בְּמַשְׁקֶה קֹדֶשׁ, שֶׁהוּא מְטַמֵּא אֶת הַכֹּל.

24) טהרות פ"ב מ"ו. 25) נעשו ראשון. נתבאר כבר כמה פעמים, שכל הפוסל את התרומה - מטמא משקין להיות תחילה.

ח. הַשְּׁלִישִׁי שֶׁבִּתְרוּמָה[26] שֶׁנָּגַע בְּאָכְלֵי קֹדֶשׁ - פְּסָלָן וְנַעֲשׂוּ רְבִיעִי. וְאִם נָגַע בְּמַשְׁקֶה הַקֹּדֶשׁ - טִמְּאָן וְנַעֲשׂוּ תְּחִלָּה[27]. אֲבָל אִם נָגַע שְׁלִישִׁי שֶׁבִּתְרוּמָה

בְּמַשְׁקֶה תְּרוּמָה - הֲרֵי הוּא טָהוֹר[28]. וְכֵן רְבִיעִי שֶׁבְּקֹדֶשׁ, אִם נָגַע בְּמַשְׁקֶה קֹדֶשׁ - הֲרֵי זֶה טָהוֹר.

26) שם. 27) שכל משקה שנטמא הוא ראשון (ראה למעלה פ"י ה"י). 28) שאין רביעי בתרומה.

ט. חֻלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֲרַת תְּרוּמָה[29] - הַשְּׁלִישִׁי שֶׁבָּהֶן פָּסוּל כִּתְרוּמָה[30], וְאִם נָגַע[31] בְּקֹדֶשׁ - אֵינוֹ עוֹשֶׂהוּ רְבִיעִי[32], וַאֲפִלּוּ מַשְׁקֶה קֹדֶשׁ אֵינוֹ פּוֹסֵל. וְחֻלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֲרַת הַקֹּדֶשׁ - הַשְּׁלִישִׁי שֶׁבָּהֶן טָהוֹר כְּחֻלִּין[33].

29) נזהרו לעשותן בטהרה כמו בעשיית תרומה. 30) הלכה פסוקה היא בחולין דף לג ולד, שחולין שנעשו על טהרת תרומה דינם כתרומה. 31) המשקה. 32) טהרות פ"ב מ"ו, ראה פירוש המשנה שם. 33) חולין לג, ב - לפי דעת רבי יהושע. בטהרות שם קובע רבינו, שכל מקום שנאמר בו חולין שנעשו על טהרת הקודש הם כקודש, הכוונה לפי שיטת משנה ראשונה בנדה עא, ב - שטבול יום אסור לנגוע במים שהוכנו לשטוף בהם את הפסח, אבל משנה אחרונה מתירה לנגוע מפני שטבול יום הוא כשני, ואינו פוסל את המים שהם חולין, ואף־על־פי שנעשו על טהרת הקודש. וכן כתב גם בפירושו לחגיגה יח, ב. ופסק כאן כמשנה אחרונה. ולמה החמירו בחולין שנעשו על טהרת תרומה יותר משנעשו על טהרת הקודש? מפני שכהנים רגילים לאכול גם חולין בטהרת תרומה, ולפיכך חלה על חולין אלה קדושת תרומה, מה־שאין־כן בטהרת הקודש, שרק יחידים נוהגים שמירה קפדנית זו, בטלה דעתם ולא חלה כל קדושה על אותם החולין (רש"י חולין, שם).

י. הָאוֹכֵל רְבִיעִי שֶׁבְּקֹדֶשׁ - אָסוּר לוֹ לֶאֱכֹל אֶת הַקֹּדֶשׁ[34], וּמֻתָּר לִגַּע בְּקֹדֶשׁ וְאֵינוֹ פּוֹסְלוֹ[35]. אֲפִלּוּ תַּבְשִׁיל[36] שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ הַקֹּדֶשׁ וְאֵין בּוֹ[37] כְּזַיִת בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס[38] - הֲרֵי זֶה לֹא יֵאָכֵל[39] בִּרְבִיעִי שֶׁל קֹדֶשׁ[40], אֶלָּא בַּחֲמִישִׁי[41], שֶׁהוּא טָהוֹר כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[42].

34) גזרו חכמים שאדם האוכל יהיה טמא כטומאת המאכל, ואע"פ שהמאכל אינו מטמא אוכלין בנגיעה (חולין לד, א) ואסור לו לאכול קודש. [שם מדובר בשלישי לענין תרומה (ראה הלכה הבאה) ורבינו למד מתרומה לקודש, כשם ששלישי בתרומה פוסל את האוכלו לאכול בתרומה, אע"פ שאינו פוסל תרומה בנגיעה, כך גם ברביעי בקודש]. 35) שרביעי אינו עושה חמישי. 36) של חולין או תרומה. 37) בקודש. 38) פרס הוא חצי ככר לחם ששיעורו שש ביצים. וכזית בכדי אכילת פרס - פירושו, שנתערב כזית (כחצי ביצה) קודש בחמשה כזיתים של התבשיל, וביחד הם ששה (ויש אומרים: כזית בששה כזיתים). 39) אף־על־פי שבדינים אחרים אינו נידון כאילו הוא בעין. 40) פירוש, אדם שאכל רביעי של קודש, לא יאכל תערובת זו. 41) הוא־הדין שמותר לאוכלו בלי כל תערובת. רבינו מפרש מה ששנינו: "והחמישי נאכל בנזיד הקודש", הכוונה למעט רביעי שאינו נאכל אפילו בתערובת, אבל אינו ממעט חמישי בלי תערובת. וכאן נקט – כדרכו – לשון המשנה. 42) למעלה ה"ד.

יא. הָאוֹכֵל שְׁלִישִׁי שֶׁבַּתְּרוּמָה עַצְמָהּ אוֹ שֶׁל חֻלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֲרַת תְּרוּמָה - הֲרֵי זֶה אָסוּר לֶאֱכֹל אֶת הַתְּרוּמָה[43] עַד שֶׁיִּטְבֹּל[44], וּמֻתָּר לִגַּע בִּתְרוּמָה[45] וַהֲרֵי הִיא טְהוֹרָה. בַּאֲכִילָה עָשׂוּ מַעֲלָה, בִּנְגִיעָה לֹא עָשׂוּ מַעֲלָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּתְרוּמָה עַצְמָהּ; אֲבָל תַּבְשִׁיל שֶׁנִּתְעָרְבָה בּוֹ תְּרוּמָה, אִם אֵין שָׁם כְּזַיִת בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל מֵאוֹתוֹ תַּבְשִׁיל[46] כְּדֶרֶךְ שֶׁמֻּתָּר לִגַּע בִּתְרוּמָה.

43) מימרא של עולא, חולין לד, ב. 44) ואינו צריך הערב שמש. 45) זבחים צט, ב: "באכילה עביד (עשו) רבנן מעלה (טהרה מסוג גבוה), בנגיעה לא עביר רבנן מעלה". 46) טהרות פ"ב מ"ג: "והשלישי נאכל בנזיד הדמע", פירוש, בתבשיל שנתערבה בו תרומה. ובחולין שם אמרו, שמדובר כשאין בתבשיל כזית תרומה בכדי אכילת פרס, ומכאן המקור להלכה זו.

יב. הָאוֹכֵל[47] שְׁלִישִׁי שֶׁבַּתְּרוּמָה אוֹ שֶׁל חֻלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֲרַת הַתְּרוּמָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָהוֹר לִנְגִיעַת תְּרוּמָה - הֲרֵי הוּא כְּשֵׁנִי לְעִנְיַן קֹדֶשׁ[48]; שֶׁטָּהֲרַת תְּרוּמָה טֻמְאָה הִיא אֵצֶל הַקֹּדֶשׁ[49]. אֲבָל הָאוֹכֵל שְׁלִישִׁי שֶׁבְּחֻלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֲרַת הַקֹּדֶשׁ - הֲרֵי הוּא טָהוֹר[50]; שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁעוֹשֶׂה רְבִיעִי בְּקֹדֶשׁ אֶלָּא קֹדֶשׁ מִקֹּדֶשׁ[51] בִּלְבַד.

47) שם מ"ב כרבי יהושע. כדי להסביר הלכה זו, עלינו לבאר מתחילה את דברי רבי יהושע במשנה שם על־פי פירושו של רבינו. שנינו שם: "רבי יהושע אומר, אוכל אוכל ראשון ואוכל שני – שני, שלישי – שני לקודש ולא שני לתרומה, בחולין שנעשו על טהרת תרומה". פירוש, אדם שאכל דבר מאכל שהוא ראשון לטומאה או שני לטומאה, נעשה גופו שני לטומאה ואסור לאכול תרומה וקודש, ואם נגע בתרומה – נפסלה, ואם נגע בקודש – נטמאה. אם אכל דבר שהוא שלישי לטומאה, נעשה גופו שני לענין קודש, ואם נגע בקודש עשהו שלישי, אבל לענין תרומה אינו שני אלא שלישי ואסור לאכול תרומה, כמו שנתבאר בהלכה הקודמת, ומותר לנגוע בה. ומסיים רבי יהושע, שכל זה אמור בחולין שנעשו על טהרת תרומה. ומבאר רבינו שם, שהוא־הדין בתרומה ממש. ולתוספת ביאור ייאמר, שרבי יהושע משמיענו ריבותא, שאפילו בשלישי שבחולין שנעשו על טהרת תרומה גם־כן עושים שני לקודש. ורבינו מוסיף כאן ריבותא, שאפילו אם אכל שלישי של תרומה, שהיא פסולה מן הדין, אף־על־פי־כן מותר בנגיעת תרומה. מתוך ביאור זה מוסברים דברי רבינו מאליהם. ראה בהערה הבאה. 48) משמע שהוא עושה שלישי וזה עושה רביעי, ואין כל הבדל בזה בין תרומה ממש ובין חולין על טהרת תרומה. [בפירושו למ"ו שם בדין נגיעה, מחלק רבינו בין שני אלה ואומר, שחולין על טהרת

תרומה אינם עושים רביעי בקודש (וכן פסק למעלה ה"ט). ואילו כאן באוכל לא חילק. ונראה טעמו, שבאוכל החמירו חכמים ונתנו עליו טומאה חמורה יותר מטומאת הדבר שאכל, הרחיבו גזירתם גם על חולין בטהרת תרומה, מה־שאין־כן בנגיעה]. 49) בחולין לה, א - אמר רבי יצחק בר שמואל בר מרתא, האוכל שלישי של חולין שנעשו על טהרת הקודש, טהור לאכול בקודש, שאין לך דבר שעושה רביעי בקודש אלא קודש מקודש (פירוש, קדושת גופו ממש) בלבד. והקשו עליו מהמשנה שהבאנו למעלה: "שלישי שני לקודש ולא שני לתרומה, בחולין שנעשו על טהרת תרומה" והרי חולין אלה אינם קודש מקודש, ועושים שני בקודש? והשיב רבי יצחק: "הנח לתרומה, שטהרתה טומאה אצל הקודש", כלומר לא נעשה שני מפני שהחולין היו שלישי, אלא מפני שלא נעשו על טהרת הקודש. פירוש, לא נזהרו לשמרם שמירה מעולה מפני הטומאה כמו ששומרים על קודש, אלא שמירה פחות קפדנית כעין שמירת תרומה. ומפני שרבינו פסק למעלה (ה"ט), שחולין שנעשו על טהרת הקודש, השלישי שבהן טהור (ראה שם בביאורנו טעמו של דבר), וכן בסוף הלכה זו הוא מביא להלכה את דברי רבי יצחק, הוכרח לקבל גם נימוקו למה נעשה שני. 50) ומותר לו לאכול קודש. למעלה בהלכה ט, כתב רבינו דין זה לענין נגיעה, וכאן מלמדנו שגם לענין אכילה הדין כן, שלא תטעה לומר שדינם כרביעי שאינם פוסלים את הקודש בנגיעה, והאוכלם נפסל גופו מלאכול קודש (ראה ה"י). 51) מקודש קדושה מליאה (ראה הי"א) ולא חולין שנעשו על טהרת הקודש. [ומדובר במעלות היתירות שגזרו בקודש, אבל טומאות שהם מעיקר הדין, כגון שלישי שבתרומה – עושה רביעי, כמו שנתבאר למעלה בה"ח].

1 **יג. כָּל קֹדֶשׁ[52] הָאָמוּר בְּעִנְיַן טֻמְאַת אֳכָלִין וּמַשְׁקִין**
2 **הוּא קָדְשֵׁי מִקְדָּשׁ הַמְקֻדָּשִׁין, כְּגוֹן בְּשַׂר קָדְשֵׁי**
3 **קָדָשִׁים[53] וּבְשַׂר קָדָשִׁים קַלִּים[54], וְחַלּוֹת תּוֹדָה[55]**
4 **וּרְקִיקֵי נָזִיר[56] שֶׁנִּשְׁחַט עֲלֵיהֶן הַזֶּבַח[57], וְהַמְּנָחוֹת[58]**
5 **שֶׁקֻּדְּשׁוּ בִּכְלִי[59], וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם[60] וְלֶחֶם הַפָּנִים[61]**
6 **מִשֶּׁקֻּרְּמוּ בַּתַּנּוּר[62]; אֲבָל חַלּוֹת תּוֹדָה וּרְקִיקֵי נָזִיר**
7 **שֶׁלֹּא נִשְׁחַט עֲלֵיהֶן הַזֶּבַח, וְהַמְּנָחוֹת שֶׁלֹּא קֻדְּשׁוּ**
8 **בִּכְלִי - אֵינָן לֹא כְּקֹדֶשׁ וְלֹא כְּחֻלִּין אֶלָּא כִּתְרוּמָה[63].**

52) תוספתא, טהרות פ"א ה"ד (ראה שם גירסת הגר"א). 53) עולות, חטאות ואשמות ושלמי ציבור, שמקריבים בחג השבועות. 54) תודה ושלמים. 55) המביא קרבן תודה, צריך להביא עמו ארבעים לחם אפוי מארבעה מינים (ויקרא ז, יב). 56) נזיר שהשלים ימי נזירותו, מביא שלושה קרבנות, ועמהם עשרים לחם מצה משני מינים (במדבר ו, טו). דיניהם מפורשים בהל' מעשה הקרבנות ס"ט. [לא נתבאר לי למה קורא רבינו ללחמי תודה "חלות" וללחמי נזיר "רקיקים", בעוד שהמקריב תודה, וכן גם הנזיר מביאים חלק חלות וחלק רקיקים, וההבדל בין חלות ורקיקים הוא, שהחלות נילושות בשמן והרקיקים במים, ומושחים אותם בשמן אחר אפייתם והלחם סופגו]. 57) שחיטת הקרבנות מקדשת את הלחמים בקדושה מלאה. 58) הבאות בפני עצמן, לא כתוספת לקרבן. 59) שנתנו אותן בכלי שרת שבמקדש. 60) שהציבור מקריב בחג השבועות. 61) שנים עשר לחמים שמניחים בכל שבת על השולחן שבהיכל, ומחלקים אותם לכהנים בשבת שלאחריה (ויקרא כד, ה). 62) שעלה עליהם קרום מחום התנור. שתי הלחם ולחם הפנים מתקדשים קדושה מלאה עם תחילת אפייתם שהיא העלאת הקרום. 63) שם.

9 **יד. הַחַלָּה[64] וְהַבִּכּוּרִים[65] וְתַשְׁלוּמֵי תְּרוּמָה[66]**
10 **[וְחֲמִשָּׁה] - חֲרֵי הֵן כִּתְרוּמָה[67].**

64) שמפרישים מן העיסה (במדבר טו, כ). 65) פירות העץ והאדמה הראשונים (דברים כו, ב). 66) זר (לא כהן) שאכל תרומה, מחוייב לשלם לכהן את מחירה עם תוספת חומש המחיר. 67) חלה עליהם קדושת תרומה לכל דבר. תוספתא שם ה"ה.

11 **טו. הַטֶּבֶל[68] וְהַמְּדֻמָּע[69] וְגִדּוּלֵי תְּרוּמָה[70], וּמַעֲשֵׂר**
12 **שֵׁנִי וְרִאשׁוֹן[71], וְעִסָּה הַטְּבוּלָה לְחַלָּה[72] - חֲרֵי הֵן**
13 **כְּחֻלִּין[73], וְהָרִאשׁוֹן טָמֵא בָּהֶן, וְהַשֵּׁנִי פָּסוּל, וְאֵין**
14 **בָּהֶן שְׁלִישִׁי.**

68) תבואה ופירות ארץ ישראל לפני הפרשת תרומות ומעשרות. 69) תרומה שנתערבה בחולין ואין בחולין פי מאה. מן התורה בטלה התרומה ברוב חולין, וחכמים גזרו שלא תיבטל אלא במאה. 70) תרומה שנזרעה והצמיחה תבואה, התבואה החדשה אסורה מגזירת חכמים (שבת יז, ב). 71) מצוה מן התורה להפריש שתי מעשרות מגידולי קרקע האמורים למעלה, מעשר ראשון ניתן ללויים, ומעשר שני מעלים לירושלים ונאכל שם בטהרה לכל אדם מישראל. 72) לפני הפרשת חלתה. 73) טבל, גידולין ומעשרות, נשנו בתוספתא שם. וטבול לחלה, נאמר בסוטה ל, ב בלשון שני.

15 **טז. כָּל דָּבָר[74] שֶׁנִּדָּאוּ[75] מְטַמֵּא אֶת הַחֻלִּין מִן הַתּוֹרָה**
16 **- גָּזְרוּ עַל סְפֵקוֹ בְּחֻלִּין הַטְּבוּלִין לְחַלָּה שֶׁתֵּעָשֶׂה**
17 **אוֹתָהּ הָעִסָּה בְּטָהֳרָה. וּמַפְרִישִׁים מִמֶּנָּה חַלָּה,**
18 **וְחַלָּתָהּ תְּלוּיָה, לֹא נֶאֱכֶלֶת[76] וְלֹא נִשְׂרֶפֶת[77].**

74) נדה ז, א. מסקנת אביי. 75) אם טומאתו וגם נגיעתו ודאי. 76) שאסור לאכול חלה טמאה כמו תרומה טמאה. 77) שמא היא טהורה, ואסור לאבד בידים תרומה וחלה טהורה.

יום ה' י"ח שבט ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) יבאר שאחת עשרה מעלות עשו חכמים לקודש על התרומה.

19 **א. אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת[2] עָשׂוּ חֲכָמִים לְקֹדֶשׁ עַל**
20 **הַתְּרוּמָה, וְאֵלּוּ הֵן: יֵשׁ לְאָדָם לְהַטְבִּיל כֵּלִים בְּתוֹךְ**
21 **כֵּלִים[3] לִתְרוּמָה, אֲבָל לֹא לְקֹדֶשׁ. גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִהְיֶה**
22 **פִּי הַכְּלִי[4] צַר וְלֹא יִהְיֶה בּוֹ כִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד[5], וְנִמְצָאוּ**

1 **הַכֵּלִים שֶׁבְּתוֹכוֹ כְּאִלּוּ טְבָלוּם בַּמַּיִם שֶׁבַּכְּלִי, לֹא**
2 **בַּמִּקְוֶה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַכְּלִי הַגָּדוֹל**
3 **שֶׁיֵּשׁ בְּתוֹכוֹ הַכֵּלִים הַטְּמֵאִין טָהוֹר; אֲבָל אִם הָיָה**
4 **טָמֵא - מִתּוֹךְ שֶׁעָלְתָה לוֹ טְבִילָה, עָלְתָה טְבִילָה**
5 **לַכֵּלִים שֶׁבְּתוֹכוֹ אֲפִלּוּ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בְּקֹדֶשׁ.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"אחת עשרה מעלות עשו חכמים לקודש על התרומה.. כו'".

ובסיום הפרק חילק: "שש מעלות ראשונות עשאום בין לקודש בין לחולין שנעשו על טהרת הקודש, וחמש אחרונות עשאום בקודש בלבד.. כו'". המספר עשר מורה על סדר השתלשלות, ואילו י"א ("אחת עשרה מעלות") על למעלה מסדר השתלשלות, כידוע בעניין עבודת הקטורת שעל ידי י"א סממנים שבה היו מבררים בחינת הי"א דלעומת־זה.

ובעבודת האדם: חולין שנעשו על טהרת הקודש היא העבודה עם עצמו ובה עשו רק שש מעלות כי לא כל אחד ראוי לעבודה נעלית זו, על־דרך שמצינו בהלכה ד"מחזי כיוהרא". אבל גם כאשר יהודי נמצא בדרגא זו שע"פ דין יכול להקריב קרבנות ולאכול קדשים, הוסיפו "חמש אחרונות" כדי שיהיו "אחת עשרה מעלות לקודש כו'" כי ענייני הקודש הם ההתעסקות עם הזולת וכדי להדר ולהוסיף בזה באופן של "לפנים משורת הדין" שזהו עניין החסידות והפצתה, צריך להגיע לעבודה הקשורה עם בחינת י"א - למעלה מסדר השתלשלות, ובעבודה זו יש להדר בכל ההידורים מבלי לחשוש ל"מחזי כיוהרא" או שלא להלך בגדולות.

(על פי 'יין מלכות' ספר טהרה סימן כא)

2) בחגיגה כ, א נשנו החומרות שהטילו חכמים בטהרת הקודש יותר מבתרומה מבלי לקבוע מספרן. ובגמרא שם כא, ב נחלקו רבי אילא ורבא במספרן - רבי אילא קובע שהן עשר ורבא אומר שהן אחת עשרה - ויש במחלוקתם זו עניין לדין (יבואר לקמן), ופסק רבינו כרבא מפני שגם רב נחמן סובר כמותו. 3) מותר להניח כלים טמאים קטנים בתוך כלי גדול טהור ולהטבילם במקווה וייטהרו. 4) החיצון. 5) כעובי השפופרת שנותנים בפי הנוד. במקוואות פרק ו משנה ז שנינו: "עירוב מקוואות כשפופרת הנוד". פירוש אם יש שני מקוואות זה בצד זה, באחד יש שיעור מקווה (ארבעים סאה מים) ובשני פחות מכשיעור זה וצינור מחברם, דינם כמקווה אחד כשרוחב הצינור הוא כשפופרת הנוד ומותר לטבול במקווה החסר, ואם הצינור פחות משיעור זה אינו מערב את שני המקוואות. ושם מבואר ששפופרת הנוד רוחב חללה "כשתי אצבעות חוזרות למקומן", פירוש, שאפשר לגלגל שתי אצבעות בחללו של הצינור. ובכלי בתוך כלי יש לחשוש, שמא יטביל כלים זעירים, כגון מחטים וכדומה, בכלי שפיו צר ואם כן המים שבתוכו אינם כמחוברים למקווה ומתוך כך לא עלתה טבילה למחטים שבתוכו, ובתרומה לא גזרו. נימוק זה אמרו שם בשם רבא.

ב. כְּלִי[6] שֶׁנִּטְמְאוּ אַחוֹרָיו בְּמַשְׁקִין - לֹא נִטְמָא תּוֹכוֹ, 6
וְלֹא בֵּית אֶצְבַּע[7] שֶׁבָּעֲבִי שְׂפָתוֹ. וְהַמַּשְׁקִין שֶׁבְּתוֹכוֹ אוֹ 7
שֶׁבְּבֵית צְבִיעָתוֹ טְהוֹרִין. וְשׁוֹתֶה בּוֹ, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ 8
שֶׁמָּא יִגְּעוּ מַשְׁקִין שֶׁבְּפִיו בַּאֲחוֹרֵי הַכְּלִי וְיַחְזְרוּ 9
וְיִטַּמְּאוּ תּוֹכוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? לִתְרוּמָה; אֲבָל 10
לְקֹדֶשׁ, נִטְמְאוּ אַחוֹרָיו - נִטְמְאוּ כֻּלָּן[8]. 11

6) מעלה שנייה ששנו חכמי המשנה שם. 7) במשנה שלפנינו כתוב "בית הצביטה" וגם רבינו בפירושו שם גורס כך ומפרש שם שהיה שקע בעובי שפת הכלי, כדי להשים שם אצבע להחזיק את הכלי ולא יכניס את האצבע לתוך הכלי עצמו. [כנראה קיבל פירושו של רבי יוחנן (שם כב, ב) "מקום שנקיי הדעת צובעין בו" ומפרש כהערוך, שצובעין הוא מלשון "הצביעו" במשנה יומא כב, א שפירושו הוציאו אצבע]. 8) אחוריים, תוך ובית אצבע.

ג. הַנּוֹשֵׂא אֶת הַמִּדְרָס[9] - מֵתָּר לוֹ לִשָּׂא עִמּוֹ תְּרוּמָה 12
כְּאֶחָד, וְהוֹאִיל וְאֵין הַנּוֹשֵׂא נוֹגֵעַ בַּתְּרוּמָה[10] וְלֹא 13
תְּרוּמָה נוֹגַעַת בַּמִּדְרָס - הֲרֵי הִיא טְהוֹרָה. אֲבָל לֹא 14
הַקֹּדֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בּוֹ. מַעֲשֶׂה הָיָה[11] 15
בְּאֶחָד, שֶׁנָּשָׂא חָבִית שֶׁל קֹדֶשׁ [12]טְמֵאָה בַּמִּדְרָס 16
שֶׁנָּשָׂא עִמָּהּ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה גָּזְרוּ, שֶׁהַנּוֹשֵׂא אֶת 17
הַמִּדְרָס לֹא יִשָּׂא אֶת הַקֹּדֶשׁ. וְלֹא גָּזְרוּ אֶלָּא בְּמִדְרָס 18
עִם הַקֹּדֶשׁ[13], כַּמַּעֲשֶׂה שֶׁהָיָה. וְאִם עָבַר וְנָשָׂא, הוֹאִיל 19
וְלֹא נָגַע בַּקֹּדֶשׁ - הֲרֵי הַקֹּדֶשׁ טָהוֹר[14]. 20

9) דבר שהזב עמד, ישב או שכב עליו נקרא בלשון חכמים "מדרס הזב" או מקוצר: "מדרס", והוא אב הטומאה ומטמא אדם וכלים ואוכלין ומשקין. 10) רבינו במשנה מפרש, כגון שהמדרס והתרומה מונחים על לוח עץ שאינו מקבל טומאה והאדם מרים את הלוח, אבל אם האדם נוגע בשניהם, הוא נטמא מפני שנשא את המדרס ומטמא את התרומה. [ורש"י פירש, שהתרומה מונחת בכלי חרס שאינו מקבל טומאה אלא מתוכו והאדם אינו נוגע באווירו, ולפיכך לא נטמאה התרומה על ידי נגיעתו של נושא המדרס]. 11) שם כב, ב. נימוק הגזירה. 12) צריך להיות: "וטימאה" או "ונטמאה". 13) אבל לא בטומאה אחרת, כגון שרץ ונבילה ורק בקודש ולא בתרומה. במקום שגזרו טומאה מפני מעשה שהיה, גזרו כעין המעשה בלבד ולא במקרים שאינם דומים לו מכל הבחינות. 14) מחלוקת אמוראים (שם כג, א) ופסק להקל כמו בכל ספק דרבנן.

ד. בִּגְדֵי אוֹכְלֵי תְּרוּמָה[15], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן טְהוֹרִין 21
וְנִזְהָרִין מִן הַטֻּמְאוֹת - הֲרֵי בִּגְדֵיהֶן מִדְרָס לְקֹדֶשׁ[16]. 22

15) שנשמרו בטהרת תרומה. 16) מטמאים אדם וכלים כמדרס הזב. זאת היא מעלה רביעית.

ה. כְּלִי שֶׁהוּא מְפֻצָּל[17] וְלוּחוֹתָיו וְקוֹרוֹתָיו מְקֻשָּׁרוֹת, 23
כְּגוֹן מִטָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ: אִם נִטְמָא וְצָרִיךְ לְהַטְבִּילוֹ 24

לִתְרוּמָה - יֵשׁ לוֹ לְהַטְבִּילוֹ כֻּלּוֹ כְּאֶחָד כְּשֶׁהוּא מְקֻשָּׁר; אֲבָל לְקֹדֶשׁ - מַתִּיר[18] וּמְנַגֵּב[19], שֶׁמָּא יֵשׁ שָׁם דָּבָר הַחוֹצֵץ[20], וּמַטְבִּיל וְאַחַר כָּךְ קוֹשֵׁר.

17) מחובר מחלקים שונים שאפשר לפרקם. 18) את החבלים הקושרים את חלקי הכלי זה לזה. 19) מנקה במטלית כל חלק בפני עצמו. 20) מפריע את מי המקווה מלהגיע למקום שהוא דבוק בו (מעלה חמישית).

ו. כֵּלִים הַנִּגְמָרִין בְּטָהֳרָה[21], אֲפִלּוּ הָיָה הָעוֹשֶׂה אוֹתָן תַּלְמִיד חָכָם וְנִזְהָר בָּהֶן - הֲרֵי אֵלּוּ צְרִיכִין טְבִילָה לְקֹדֶשׁ, וְאֵינָן צְרִיכִין הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ; אֲבָל לִתְרוּמָה - מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בְּלֹא טְבִילָה, שֶׁהֲרֵי נַעֲשׂוּ בְּטָהֳרָה. וּמִפְּנֵי מָה הִצְרִיכוּם טְבִילָה לְקֹדֶשׁ? גְּזֵרָה מִשּׁוּם רֹק עַם הָאָרֶץ שֶׁיִּגַּע בָּהֶן[22] בִּשְׁעַת מְלָאכָה וַעֲדַיִן [23]הוּא לַח[24].

21) גמר מלאכה שלהם היה בטהרה, והמלאכה עד סמוך לגמר עשה עם הארץ. 22) שמא נפל הרוק על הכלי בשעת עשייתו, ורוקו של עם הארץ מטמא (ראה הלכות משכב ומושב פרק י). 23) אחרי גמר מלאכה. 24) ומטמא את הכלי, אבל לפני שנגמרה מלאכתו אין עליו דין כלי ואינו מקבל טומאה (מעלה שישית).

ז. אַחַר שֶׁנִּגְמַר הַכְּלִי - מְצָרֵף[25] מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ לְקֹדֶשׁ, אֲבָל לֹא לִתְרוּמָה. כֵּיצַד? כְּלִי שֶׁהוּא מָלֵא פֵּרוֹת פְּרוּדִין זֶה מִזֶּה, כְּגוֹן צִמּוּקִין וּגְרוֹגָרוֹת, וְנָגְעָה טֻמְאָה בְּאֶחָד מֵהֶן - נִטְמָא כָּל מַה שֶּׁבַּכְּלִי לְקֹדֶשׁ, אֲבָל לֹא לִתְרוּמָה. וְכָל הַמַּעֲלוֹת[26] שֶׁל דִּבְרֵיהֶם הֵם[27]. וְרֶמֶז יֵשׁ לְמַעֲלָה זוֹ בַּתּוֹרָה: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת. אָמְרוּ חֲכָמִים: כָּל מַה שֶּׁבַּכַּף - הֲרֵי הוּא כְּגוּף אֶחָד. אֲפִלּוּ שֶׁאֵין לוֹ תּוֹף[28] מְצָרֵף מַה שֶּׁעָלָיו לְקֹדֶשׁ. כְּגוֹן שֶׁהָיוּ צְבוּרִין עַל גַּבֵּי הַלּוּחַ אוֹ עַל גַּבֵּי הָעוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַפֵּרוֹת נוֹגְעִין זֶה בָּזֶה.

25) עושה את כל הגושים שבו כגוש אחד לעניין טומאה. 26) לרבות זו. 27) כרבי יוחנן שם כד, א, שאמר: "מעדותו (עדויות פרק ח משנה א) של רבי עקיבא נשנית משנה זו" פירוש, שנינו שם: "העיד רבי שמעון בן בתירא על אפר חטאת שנגע טמא במקצתו נטמא כולו. הוסיף רבי עקיבא על הסולת ועל הקטורת וכו' שנגע טבול יום במקצתם שפסל את כולם". ומפני שטומאת אפר פרה היא מדרבנן, שהרי אין עליו כל קדושה, למדו בגמרא (שם כג, ב) שגם הסולת והדומה לו - מדרבנן. 28) זו היא מעלה שביעית.

ח. הָיוּ שְׁנֵי הַצְּבוּרִין[29] בְּתוֹךְ הַכְּלִי וְדָבָר אַחֵר[30] בֵּינֵיהֶן וְנִטְמָא אֶחָד מִשְׁנֵיהֶן: אִם הָיָה הַדָּבָר שֶׁבֵּינֵיהֶן צָרִיךְ לַכְּלִי[31] - הַכְּלִי מְצָרְפָן וְנִטְמָא הַכֹּל; וְאִם אֵינוֹ צָרִיךְ לַכְּלִי[32] - לֹא נִטְמָא אֶלָּא זֶה שֶׁנָּגְעָה בּוֹ הַטֻּמְאָה בִּלְבַד.

29) כגון עישרון סולת למנחה והניח חצי עישרון בצד זה של הכלי וחציו השני בצד אחר. 30) לא סולת של מנחה העומדת להקטרה (כסף משנה). 31) כגון לבונה. 32) כגון בשר או שיירי מנחה הנאכלים לכהנים. [הכסף משנה מבאר, שאם האמצעי שביניהם הוא גם כן סולת היה מצטרף עם אותו חצי העישרון שנגעה בו הטומאה שהרי ביניהם אין הפסק. וזה לא כפירוש רש"י, ראה ראב"ד].

ט. הָיוּ שְׁנֵי צְבוּרִין בְּכְלִי, וְהַצִּבּוּר הָאֶחָד מְחֻבָּר לַמַּיִם שֶׁאַחוֹרֵי הַכְּלִי, וְנָגַע טָמֵא בַּצִּבּוּר הַשֵּׁנִי[33] - נִטְמְאוּ שְׁנֵיהֶן[34] בְּצֵרוּף הַכְּלִי, וְנִטְמְאוּ הַמַּיִם שֶׁאַחוֹרֵי הַכְּלִי[35] מֵחֲמַת זֶה הָאֹכֶל הַמְחֻבָּר לָהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אַחוֹרֵי הַכְּלִי. נָגַע הַטָּמֵא בַּמַּיִם שֶׁאַחוֹרֵי הַכְּלִי - נִטְמָא הָאֹכֶל הַמְחֻבָּר לָהֶן, וְהַדָּבָר סָפֵק אִם נִטְמָא הָאֹכֶל הַשֵּׁנִי בְּצֵרוּף הַכְּלִי אוֹ לֹא נִטְמָא מֵחֲמַת הַצֵּרוּף[36].

33) שאינו נוגע לא במים ולא בציבור המחובר להם. 34) שני הציבורים. 35) רבי ירמיה שואל שם אם הצירוף מועיל לטמא גם מה שמחוץ לכלי כשהוא מחובר למה שבתוך הכלי, והוסיף ושאל: "אם תימצי לומר כיוון דמחבר מחבר (ונטמאו שני הציבורים), חיבור מים וצירוף כלי מהו"? ודרכו של רבינו לפסוק כאם תמצי לומר. 36) בעייא שנייה של רבי ירמיה, אם צירוף הכלי מוגבל לנגיעת טומאה בפנים הכלי ולא בנגיעה מבחוץ או בין כך ובין כך מצרף. בעיא זו לא נפשטה. מובן שהאוכל הנוגע במים נטמא מפני הנגיעה הישירה במים הטמאים.

י. אֹכֶל קֹדֶשׁ שֶׁנִּטְמָא וְהִנִּיחוֹ בְּכְלִי, וּבְתוֹךְ הַכְּלִי אֹכֶל קֹדֶשׁ אַחֵר טָהוֹר, וְאֵין נוֹגְעִין זֶה בָּזֶה - הַטָּהוֹר בְּטָהֳרָתוֹ[37] וְהַטָּמֵא בְּטֻמְאָתוֹ. בָּא טְבוּל יוֹם וְנָגַע בָּאֹכֶל הַטָּמֵא - יֵשׁ בְּדָבָר זֶה סָפֵק, אִם נִפְסַל הַטָּהוֹר מֵחֲמַת מַגַּע טְבוּל יוֹם מִפְּנֵי צֵרוּף הַכְּלִי אוֹ לֹא נִפְסַל; שֶׁלֹּא נָגַע טְבוּל יוֹם אֶלָּא בְּאֹכֶל שֶׁשָּׁבַע מִן הַטֻּמְאָה[38] וְלֹא הוֹסִיף לוֹ כְּלוּם[39].

37) לא אמרו הכלי מצרף, אלא כששניהם מונחים בכלי בשעה שנגעה טומאה באחד מהם. 38) כאדם השבע שאינו מקבל אוכל, כך הוא אינו בולע טומאה. 39) ומתוך כך לא נטמא הציבור השני. והטומאה הראשונה גם כן אינה מטמאה, כמו שאמרנו בבבא הקודמת. ולמה נקט טבול יום ולא טומאה סתם? מפני שקודש הנוגע בטבול יום אינו מטמא ולא פוסל קודש אחר בנגיעה, ואם כן לעולם אינו מוסיף טומאה. אבל שרץ או נבילה מוסיף טומאה, במקרה שהחלק הטמא היה שני או שלישי או רביעי (ראה רש"י שם בראש העמוד).

יא. הָרְבִיעִי בְּקֹדֶשׁ - פָּסוּל; אֲבָל בִּתְרוּמָה - טָהוֹר. וְכֵן שְׁלִישִׁי בִּתְרוּמָה, אִם נָגַע בְּמַשְׁקֵה קֹדֶשׁ - הֲרֵי זֶה נִטְמָא[40], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; וְהַשְּׁלִישִׁי שֶׁבִּתְרוּמָה אוֹ שֶׁבְּקֹדֶשׁ אִם נָגַע בְּמַשְׁקֵה תְּרוּמָה - לֹא פְּסָלוֹ.

40) עשה ראשון.

יב. מִי שֶׁנִּטְמָאת יָדוֹ אַחַת וְנָגַע בָּהּ בְּיָדוֹ שְׁנִיָּה אוֹ בְּיַד חֲבֵרוֹ - פָּסַל[41] אֶת הַשְּׁנִיָּה וַהֲרֵי הִיא כִּשְׁלִישִׁי. וְאִם הָיְתָה יָדוֹ בְּלוּלָה[42] בְּמַשְׁקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע - נִטְמָאת חֲבֵרְתָּהּ[43]. וְצָרִיךְ לְהַטְבִּיל אֶת שְׁתֵּיהֶן[44] וְאַחַר כָּךְ יִגַּע בְּקֹדֶשׁ. אֲבָל בִּתְרוּמָה, אִם נִטְמָאת יָדוֹ הָאַחַת - לֹא נִטְמָאת חֲבֵרְתָּהּ, וַאֲפִלּוּ נָגַע בָּהּ כְּשֶׁהִיא נְגוּבָה[45]. וְאֵין צָרִיךְ לְהַטְבִּיל יָדוֹ שֶׁנִּטְמָאת, אֶלָּא נוֹטְלָהּ וְנוֹגֵעַ בִּתְרוּמָה.

41) אם תיגע בקודש תפסול אותו, אבל לא תטמאהו. כרבי יוסי בן יהודה שם. 42) רטובה, ונטמאה היד בנגיעתה במשקה ונעשית שנייה מגזירת טומאת משקין ולא משום המעלה שבקודש. 43) נעשית שנייה כמותה. ונראה טעמו, שמא נגעה היד השנייה במשקין שעל יד הטמאה ונעשתה שני. [רבינו למד חשש זה ממה שאמרו שם: "היינו רבותיה דנגובה". ראה רש"י שם]. 44) נתבאר למעלה פרק ח הלכה ז שלקודש לא די בנטילת ידיים אלא צריכות טבילה במקווה כשירה כמו ששנינו (שם יח, ב): "נוטלים לידים לחולין למעשר ולתרומה, ולקודש מטבילין". מובן, שאם היא נגובה וגם לא נגע בידו האחרת מטביל את היד הטמאה בלבד. 45) כלומר, אם היא נגובה, אבל אם היא לחה נטמאת השנייה מפני נגיעתה במשקה (מעלה תשיעית). [למה לא מנו כאן שתי מעלות, א. יד מטמאה חבירתה לקודש ולא לתרומה; ב. לקודש צריכה טבילה ולתרומה מספיקה נטילה? בתוספות שם כ, ב דיבור המתחיל חומר פירשו, שנמנו רק המעלות שהן חומרות לעניין טומאה (בלשון הגמרא: "דררא דטומאה", ראה תוספות נדה ו, א דיבור המתחיל אבל), ולפיכך, לא מנו את הטבילה].

יג. אֲכָלִין נְגוּבִין שֶׁלֹּא הֻכְשְׁרוּ[46] - אוֹכְלִין אוֹתָם בְּיָדַיִם מְסֹאָבוֹת[47]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּתְרוּמָה; אֲבָל בְּקֹדֶשׁ - חִבַּת הַקֹּדֶשׁ מַכְשַׁרְתָּן[48], וְאָסוּר לְמִי שֶׁיָּדָיו טְמֵאוֹת לֶאֱכֹל קֹדֶשׁ שֶׁלֹּא הֻכְשַׁר. וַאֲפִלּוּ לֹא נָגַע בּוֹ אֶלָּא בְּכוּשׁ[49] אוֹ שֶׁתָּחַב לוֹ חֲבֵרוֹ[50] לְתוֹךְ פִּיו - הֲרֵי זֶה אָסוּר[51]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם נָגְעָה טֻמְאָה בָּאֲכָלִין שֶׁל קֹדֶשׁ שֶׁלֹּא הֻכְשְׁרוּ - שֶׁנִּטְמְאוּ, מִפְּנֵי שֶׁחִבַּת הַקֹּדֶשׁ מַכְשַׁרְתָּן.

46) שלא נרטבו באחד משבעת המשקין (ראה פרק א מהלכות טומאת אוכלין הלכה א והלכה ב). 47) סתם ידיים שגזרו עליהם להיות שניות (ראה למעלה פרק ה הלכה ח, או אם נגעו בראשון לטומאה ולא נטמא האדם). 48) את אוכלי הקודש ומקבלים טומאה בלי הכשר משקין (שם כד, ב). 49) פלך של עץ שאינו מקבל טומאה. 50) שידיו טהורות. 51) בגמרא שם מנמק רבי חנינא בן אנטיגנוס שמא יקח צנון או בצל לח ויאכל ביחד עם הקודש ויטמאוהו, שהרי המשקין שעל הצנון או הבצל שנגעו בידיו נעשו ראשון. (זאת היא מעלה עשירית).

יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? לִפְסֹל הָאֹכֶל עַצְמוֹ וּלְאָסְרוֹ בַּאֲכִילָה; אֲבָל לִמְנוֹת בּוֹ רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי - הֲרֵי זֶה סָפֵק[52]. כֵּיצַד? נָגַע אֹכֶל שֶׁנִּטְמָא בְּלֹא הֻכְשַׁר בְּאֹכֶל שֵׁנִי שֶׁהֻכְשַׁר - הֲרֵי זֶה הַשֵּׁנִי סָפֵק, מִפְּנֵי שֶׁהָרִאשׁוֹן לֹא הֻכְשַׁר.

52) בעייא שלא נפשטה בחולין לו, א בצריד של מנחות שלא הוכשר אם חיבת הקודש מועילה גם למנות ראשון ושני או לפסול בלבד. [הכסף משנה שואל, הלא למעלה פרק ח הלכה ג פסק רבינו בצריד של מנחות שמונים בו ראשון ושני ונתבאר שם שהסתמך על מה שאמרו במנחות קב, שמדרבנן אין כל ספק שמונים ראשון ושני, והשואל שאל מהו דין תורה, ולמה כתב כאן "הרי זה ספק" ומשמע אפילו מדרבנן? והוא מבאר: שם המדובר בטומאה דאורייתא גזרו חכמים למנות ראשון ושני בלי הכשר מים, אבל כאן בטומאת ידיים, שכל עיקרה מגזירת חכמים אפשר שלא החמירו אלא לפסול בלבד, ולא למנות ראשון ושני. ומזה יוצא שכל דברי רבינו בהלכה זו נמשכים לדין ראשון שבהלכה הקודמת ובדילוג על בבא שנייה שם המדברת בנגעה טומאה באוכלין].

טו. הָאוֹנֵן[53] אַחַר שֶׁתַּם זְמַן אֲנִינוּתוֹ, וּמְחֻסַּר כִּפּוּרִים אַחַר שֶׁהֵבִיא כַּפָּרָתוֹ - צְרִיכִין טְבִילָה לַאֲכִילַת הַקֹּדֶשׁ, אֲבָל לֹא לִתְרוּמָה; שֶׁהָאוֹנֵן וּמְחֻסַּר כִּפּוּרִים מֻתָּרִין לֶאֱכֹל אֶת הַתְּרוּמָה. וּמִפְּנֵי מָה הִצְרִיכוּם טְבִילָה לְקֹדֶשׁ? שֶׁהֲרֵי עַד עַתָּה הָיוּ אֲסוּרִין לֶאֱכֹל אֶת הַקֹּדֶשׁ וְהִסִּיחוּ דַּעְתָּן[54], וְשֶׁמָּא נִטְמְאוּ וְהֵם לֹא יָדְעוּ. וְלֹא עָשׂוּ מַעֲלָה זוֹ אֶלָּא לַאֲכִילָה; אֲבָל לִנְגִיעָה - נוֹגְעִים בַּקֳּדָשִׁים קֹדֶם טְבִילָה[55].

53) אבל לפני קבורת המת. 54) מלשמור על טהרת הקודש. 55) זבחים צט, ב: באכילה עביד (עשו) חכמים מעלה, בנגיעה לא עביד חכמים מעלה.

טז. שֵׁשׁ מַעֲלוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת עֲשָׂאוּם בֵּין לְקֹדֶשׁ בֵּין לְחֻלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ; וְחָמֵשׁ אַחֲרוֹנוֹת, שֶׁהֵן מִן הַכְּלִי מְצָרֵף מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ וָהָלְאָה - עֲשָׂאוּם בְּקֹדֶשׁ בִּלְבַד, אֲבָל לֹא בְּחֻלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ, אֶלָּא הֲרֵי הֵן בְּחָמֵשׁ אֵלּוּ כְּחֻלִּין. לְפִיכָךְ, חֻלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ - הָרִאשׁוֹן טָמֵא בָּהֶן, וְהַשֵּׁנִי פָּסוּל, וְהַשְּׁלִישִׁי טָהוֹר בְּחֻלִּין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר שחמש מעלות עשו חכמים בבגדים. ואם צריך טבילה לתרומה ולקודש מחמת היסח הדעת. ואם צריך כוונה לטבילה ולנטילה. כל הכלים שגזרו שיהיו בחזקת טומאה. תרומה וקדשים שנטמאו בספק אב מאבות הטומאות של תורה. על כמה ספיקות שורפים את התרומה, ואם שורפים על שני ספיקות.

א. חָמֵשׁ מַעֲלוֹת[2] עָשׂוּ חֲכָמִים בִּבְגָדִים, וְאֵלּוּ הֵן: בִּגְדֵי עַמֵּי הָאָרֶץ - מִדְּרָס[3] לְאוֹכְלֵי חֻלִּיהֶן בְּטָהֳרָה. וְכֵן עַמֵּי הָאָרֶץ עַצְמָן - כִּזְבִין[4] לִטְהָרוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[5]. וּבִגְדֵי אוֹכְלֵי חֻלִּיהֶן בְּטָהֳרָה - מִדְּרָס לְאוֹכְלֵי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[6]. אֲבָל אוֹכְלֵי חֻלִּיהֶן בְּטָהֳרָה,

וְהֵן הַנִּקְרָאִים פְּרוּשִׁים - אֵינָם כְּזָבִים[7]. אֲפִלּוּ לִתְרוּמָה הֲרֵי זֶה הַפָּרוּשׁ טָהוֹר, אֲפִלּוּ אִם נָגַע בָּהּ בְּגוּפוֹ. וּבִגְדֵי אוֹכְלֵי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - מִדְּרָס לְאוֹכְלֵי תְּרוּמָה. וּבִגְדֵי אוֹכְלֵי תְּרוּמָה - מִדְּרָס לְקֹדֶשׁ. אֲבָל אוֹכְלֵי תְּרוּמָה עַצְמָן - אֵינָן כְּזָבִין לְקֹדֶשׁ. וּבִגְדֵי אוֹכְלֵי קֹדֶשׁ - מִדְּרָס לְחַטָּאת[8], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת פָּרָה אֲדֻמָּה[9]. אֲבָל הַטָּהוֹר לְקֹדֶשׁ - אֵינוֹ כְּזָב לְחַטָּאת.

~ נקודות משיחות קודש ~

"..בגדי עם הארץ מדרס.. כו'"

לשיטת הרמב"ם, גזירת חכמים על טומאת עם הארץ אינה רק מצד חשש טומאה (טומאת ספק) אלא שהטילו על עמי הארץ **"חזקת טומאה"** כיון שאינם "בקיאין בדקדוקי טהרות וטומאות" ולכן סבר הרמב"ם שהטעם שברגל הם "בחזקת טהרה" אינו משום החשש ד"הוה לאינצויי והי' כל אחד ואחד עושה במה לעצמו כו'" (כשיטת רש"י) כי אין זה טעם מספיק להוציאם מ"חזקת טומאה" אלא מפני ש"הכל מטהרין עצמם ברגל", וכן בטהרת פרת חטאת מפני חומרתה אין מזלזלין בה, ומשום כך נאמנים גם על טהרת יין ושמן של נסכים ועל התרומה בשעת הגתות שבכולם נזהרים גם עמי הארץ, ולכן במקרים אלו לא החילו עליהם חכמים חזקת טומאה.

(על פי לקו"ש חלק לז ע' 23 והערה 31)

2) משנה, חגיגה יח, ב. 3) הטילו עליהם טומאה כטומאת הכלים שדרס עליהם זב. 4) מטמאים את הטהרות במגע. 5) בפ"י מהלכות מטמאי משכב ומושב. 6) כרב אחא בר אדא (שם יט, ב). 7) ירושלמי שם פ"ב ה"ז. 8) לפרה אדומה שנקראה חטאת, וחכמים החמירו בטהרתה. 9) פי"ג ה"א.

ב. וְכֵן[10] עָשׂוּ חֲכָמִים מַעֲלוֹת בִּטְבִילָה. כֵּיצַד? מִי שֶׁטָּבַל בְּלֹא כַּוָּנָה - הֲרֵי זֶה טָהוֹר לְחֻלִּין[11], וְאָסוּר בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי עַד שֶׁיִּתְכַּוֵּן לִטְבֹּל לְמַעֲשֵׂר. טָבַל לְמַעֲשֵׂר - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת טָהֳרָה לְמַעֲשֵׂר, וְאָסוּר בִּתְרוּמָה. טָבַל לִתְרוּמָה - הֶחְזַק[12] לִתְרוּמָה, וְאָסוּר בְּקֹדֶשׁ. טָבַל לְקֹדֶשׁ - הֶחְזַק לְקֹדֶשׁ, וְאָסוּר לְחַטָּאת. טָבַל לְחַטָּאת - הֶחְזַק לַכֹּל; שֶׁהַטּוֹבֵל לֶחָמוּר - הֶחְזַק לַקַּל. טָבַל סְתָם וְלֹא נִתְכַּוֵּן לְאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ - הֲרֵי זֶה טָהוֹר לְחֻלִּין בִּלְבַד, וְטָמֵא כְּשֶׁהָיָה אֲפִלּוּ לְמַעֲשֵׂר[13]. וְכֵן הַטּוֹבֵל יָדָיו אוֹ הִטְבִּילָן - צָרִיךְ כַּוָּנָה אֲפִלּוּ לְמַעֲשֵׂר. וּמִן הַמַּעֲשֵׂר וָמַעְלָה צָרִיךְ כַּוָּנָה, אֲבָל לְחֻלִּין אֵינוֹ צָרִיךְ כַּוָּנָה. וְכָל הַמַּעֲלוֹת הָאֵלּוּ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[14]; אֲבָל דִּין תּוֹרָה, הוֹאִיל וְטָבַל מִכָּל מָקוֹם - הֲרֵי הוּא טָהוֹר לַכֹּל.

10) משנה שם יח, ב. 11) במשנה שם כתוב: "טבל ולא הוחזק (פירוש, לא התכוון) כאילו לא טבל", אבל בגמרא שם יט, א פירשו, כאילו לא טבל למעשר, אבל לחולין הטבילה מטהרתו. 12) הרי הוא בחזקת טהרה. 13) שני, ומכל־שכן לחמורים ממעשר. 14) בגמרא שם משמע, שמעלות דרבנן הן.

ג. מִי שֶׁהָיָה[15] טָהוֹר לִתְרוּמָה וְהִסִּיחַ אֶת לִבּוֹ מִלֶּאֱכֹל - נִטְמָא בְּהֶסַּח הַדַּעַת, וְאָסוּר לֶאֱכֹל תְּרוּמָה עַד שֶׁיִּטְבֹּל פַּעַם שְׁנִיָּה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ[16]. הָיוּ יָדָיו טְהוֹרוֹת לִתְרוּמָה וְהִסִּיחַ לִבּוֹ מִלֶּאֱכֹל, אַף עַל פִּי שֶׁאוֹמֵר: יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁלֹּא נִטְמְאוּ יָדַי - הֲרֵי יָדָיו טְמֵאוֹת בְּהֶסַּח הַדַּעַת, שֶׁהַיָּדַיִם עַסְקָנִיּוֹת[17]. אִם לִתְרוּמָה כֵּן, קַל וָחֹמֶר לְקֹדֶשׁ שֶׁכָּל הַמַּסִּיחַ דַּעְתּוֹ צָרִיךְ טְבִילָה. וְאִם לֹא שָׁמַר עַצְמוֹ מִטֻּמְאַת מֵת וְלֹא יָדַע בְּוַדַּאי שֶׁלֹּא נִטְמָא - הֲרֵי זֶה צָרִיךְ הַזָּאָה שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי[18], מִפְּנֵי הֶסַּח הַדַּעַת. וְאִם יָדַע שֶׁלֹּא נִטְמָא בְּמֵת וְהִסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִשְּׁאָר טֻמְאוֹת - הֲרֵי זֶה צָרִיךְ טְבִילָה וְהֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ[19] אַף לִתְרוּמָה. וְדָבָר בָּרוּר הוּא, שֶׁכָּל אֵלּוּ הַטְּבִילוֹת מִדִּבְרֵיהֶן.

15) טהרות פרק ז מ"ח. כחכמים. 16) מותר לאכול תרומה אפילו לפני שקיעת החמה. זבחים צט, א. 17) רגילות להתעסק ולנגוע בכל דבר (טהרות שם). 18) צריך להזות עליו מי אפר פרה אדומה ביום השלישי וביום השביעי כמו על טמא מת ממש. 19) למעלה המדובר כשהסיח דעתו מלאכול תרומה אבל יודע הוא שלא נטמא, הטילו עליו חובת טבילה בלבד ואינו צריך הערב שמש, וכאן המדובר כשהסיח דעתו מלהשמר מטומאה, ולפיכך צריך הערב שמש, שמא נגע בטומאה.

ד. וְכֵן גָּזְרוּ חֲכָמִים[20] עַל הַכֵּלִים הַנִּמְצָאִים בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחוֹבוֹת, אֲפִלּוּ בַּמִּדְבָּרוֹת[21], שֶׁיִּהְיוּ בְּחֶזְקַת טֻמְאָה, שֶׁמָּא בְּזָב אוֹ בְּמֵת נִטְמְאוּ. וְכֵן הָרֵקִין הַנִּמְצָאִין שָׁם - בְּחֶזְקַת טֻמְאָה, שֶׁמָּא רֹק זָב וְכַיּוֹצֵא בּוֹ הוּא הָרֹק הַזֶּה.

20) שבת טו, ב. 21) שאין אנשים מצויים שם.

ה. כָּל הַכֵּלִים[22] הַנִּמְצָאִין בִּירוּשָׁלַיִם - טְהוֹרִין, אֲפִלּוּ נִמְצְאוּ דֶּרֶךְ יְרִידָה לְבֵית הַטְּבִילָה[23]. שֶׁלֹּא גָּזְרוּ טֻמְאָה עַל הַכֵּלִים הַנִּמְצָאִים בִּירוּשָׁלַיִם[24], חוּץ מִן הַסַּכִּינִים לִשְׁחִיטַת הַקֳּדָשִׁים[25], מִפְּנֵי חֵמֶרַת הַקֳּדָשִׁים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּסַכִּין הַנִּמְצֵאת בִּירוּשָׁלַיִם בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה; אֲבָל אִם מָצָא סַכִּין בִּירוּשָׁלַיִם בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן - שׁוֹחֵט בָּהּ הַקֳּדָשִׁים מִיָּד[26], וַאֲפִלּוּ חָל אַרְבָּעָה עָשָׂר לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת[27]; שֶׁלֹּא גָּזְרוּ עַל הַסַּכִּינִין הַנִּמְצָאִים בַּיּוֹם הַזֶּה[28]. וְכֵן אִם מְצָאָהּ בְּיוֹם טוֹב[29] - שׁוֹחֵט בָּהּ מִיָּד; שֶׁחֶזְקַת כָּל הַכֵּלִים בְּיוֹם טוֹב טְהוֹרִין.

22) שקלים פ"ח מ"א. 23) ויש להניח, שנאבדו כשהוליכו אותם לטבילה מטומאתם. פסק כר' יוסי שם. [בעירובין מו,

ב אמרו: הלכה כר' יוסי מחבריו]. 24) פסחים יט, ב. 25) בשקלים שם שנינו, שאם מצא סכין בשלושה עשר בניסן, צריך להטבילה לשחיטת הפסח בארבעה עשר. ומפרש רבינו, שהכוונה לנמצאה בירושלים, ומשמיעה המשנה שאף־על־פי שכל ישראל מטהרים סכיניהם לשחיטת הפסח, חוששים שמא נאבדה לפני טבילתה. ומובן שמכל־שכן בכל ימות השנה. 26) מטבילים היו סכיניהם בשלושה עשר בניסן, כדי שיעריב שמשם לפני ארבעה עשר. ואין אנו חוששים, שמא נאבדה בשלושה עשר לפני הטבילה, ונמצא בי"ד, מפני שמכבדים היו את שווקי ירושלים בכל יום. רש"י בפסחים ע, א מפרש מפני שעולי רגל מרובים, אין לחשוש שאיש לא ראה את הסכין זמן רב. ולפלא בעיני, למה נטה רש"י מהנימוק שלמעלה? והלא גמרא ערוכה היא (בפסחים ז, א) שוקי ירושלים עשויים להתכבד בכל יום? 27) לא חששו שמא הסכין טמאה ותטמא את הקדשים, ונמצא שהשוחט חילל את השבת שהיא עבירה חמורה (רבינו בפירושו למשנתנו). 28) כל אדם מטביל את סכינו לשחיטת הפסח. 29) שם.

ו. מָצָא[30] הַסַּכִּין בִּשְׁלִשָׁה עָשָׂר - מַזֶּה עָלֶיהָ[31] וּמַטְבִּילָהּ, וְשׁוֹחֵט בָּהּ לְמָחָר; מִפְּנֵי שֶׁעֲשָׂאוּהָ בְּיוֹם זֶה כְּאִלּוּ יוֹם שְׁלִשָׁה עָשָׂר שְׁבִיעִי שֶׁלָּהּ[32].

30) שם. 31) במשנה כתוב: "שונה ומטביל". ומפרש רבינו "שונה" היינו הזאה שניה שמזים ביום השביעי לטומאה. ראה למעלה ה"ג. 32) שכל אחד מטהר סכינו לשחיטת פסח, ומפני שהם יודעים שצריך לטהר מטומאת מת, יש לתלות שהזה הזאה ראשונה ארבעה ימים לפני י"ג בניסן. ולא חששו שמא לא הגיע עדיין יום שביעי לטומאה. ולזה התכוון רבינו באמרו: עשאוה כאילו יום י"ג שביעי שלה.

ז. מָצָא סַכִּין קְשׁוּרָה לְסַכִּין הַיְדוּעָה אֶצְלוֹ[33], בֵּין בְּיוֹם טוֹב בֵּין בִּשְׁאָר הַיָּמִים - הֲרֵי הִיא כָּמוֹהָ[34]: אִם טְהוֹרָה - טְהוֹרָה, וְאִם טְמֵאָה - טְמֵאָה.

33) הוא יודע אם טהורה היא או טמאה. 34) רבינו למד זה, מדין קופיץ הקשור לסכין - שנשנה במשנתנו, שהרי אין כל טעם לחלק בין קופיץ לבין סכין לענין זה. [בכסף־משנה מתפלא למה השמיט רבינו דיני קופיץ שנאמרו במשנתנו. ותירץ, מפני שלרבנן דין קופיץ כדין סכין, ורק במקרה בלתי שכיח, כשנשיא גוסס בשלושה עשר ומת בי"ד, שונה דין קופיץ מדין סכין, לפיכך לא הקפיד להודיע דין זה].

ח. כָּל הָרֶקִיקִין[35] הַנִּמְצָאִים בִּירוּשָׁלַיִם בְּאֶמְצַע הַדֶּרֶךְ[36] - גָּזְרוּ עֲלֵיהֶן טֻמְאָה[37] כִּשְׁאָר הָרֶקִיקִין הַנִּמְצָאִים בְּכָל מָקוֹם. וְכָל הָרֶקִיקִין הַנִּמְצָאִים בַּצְּדָדִין[38] בִּירוּשָׁלַיִם - טְהוֹרִים; שֶׁהַפְּרוּשִׁים הֵן שֶׁמְּהַלְּכִין בַּצְּדָדִין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְטַמְּאוּ בְּמַגַּע עַמֵּי הָאָרֶץ. וּבִשְׁעַת הָרֶגֶל[39]: שֶׁבְּאֶמְצַע הַדֶּרֶךְ - טְהוֹרִים, שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל טְהוֹרִים בָּרֶגֶל; וְשֶׁבַּצְּדָדִין - טְמֵאִים[40], שֶׁהַטְּמֵאִים בָּרֶגֶל מְעַטִּים וְהֵן פּוֹרְשִׁים לְצִדֵּי הַדְּרָכִים.

35) שם. 36) באמצע רחובות העיר. 37) שמא הוא של עם הארץ, שרוקו מטמא מדרבנן כרוק הזב. 38) בצידי הרחובות. 39) ב"ימים טובים". 40) כר' יוסי שם.

ט. כְּשֵׁם[41] שֶׁהָרְאשׁוֹן עוֹשֶׂה שֵׁנִי וְהַשֵּׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי[42], כֵּן סְפֵק רִאשׁוֹן עוֹשֶׂה סְפֵק שֵׁנִי וּסְפֵק שֵׁנִי עוֹשֶׂה סְפֵק שְׁלִישִׁי.

41) תוספתא טהרות פ"ה ה"ה. 42) בתרומה.

י. תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים[43] שֶׁנִּטְמְאוּ בִּסְפֵק אָב מְאַבּוֹת הַטֻּמְאוֹת שֶׁל תּוֹרָה - הֲרֵי אֵלּוּ נִשְׂרָפִין בְּטֻמְאָה זוֹ. כְּגוֹן שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ[44] אִם נָגַע בְּאָב זֶה אוֹ לֹא נָגַע.

43) כל הדינים מכאן עד סוף הפרק, מקורם במשניות טהרות פ"ד, ממשנה ד ואילך. 44) פירוש, מה שאמרנו "בספק אב", המדובר בספק אם נגע או לא, והטומאה היא ודאית, ולפיכך רק בטומאה של תורה שורפים תרומה וקדשים, ולא בטומאה דרבנן, אבל כשהספק הוא בטומאה עצמה והנגיעה ודאית, שנינו (שם מי"א): דבר שהוא אב הטומאה והוא מדברי סופרים - ספיקו טמא. [ולא נתברר לי, למה כתב רבינו "בספק אב", הלא גם כשנגעו באדם או בכלים שהם ראשון דאורייתא, הדין כן? ואולי נקט לשון המשנה שהבאנו "אב הטומאה, והוא מדברי סופרים", ושם לא טימאו אלא אב הטומאה בלבד, ואפילו בנגיעה ודאית, ומלמדנו רבינו שבדאורייתא אפילו ספק נגיעה טמא].

יא. וְיֵשׁ שָׁם[45] סְפֵקוֹת שֶׁאֵין שׂוֹרְפִין עֲלֵיהֶן וְאֵין אוֹכְלִין אוֹתָן אֲכָלִין שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ בָּהֶן, אֶלָּא תּוֹלִין, לֹא אוֹכְלִין וְלֹא שׂוֹרְפִין[46]. וְיֵשׁ שָׁם סְפֵקוֹת שֶׁשּׂוֹרְפִין עֲלֵיהֶן אֶת הַתְּרוּמָה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר קָדָשִׁים[47].

45) ויש במציאות. ניב סכיח בסגנונו של רבינו. 46) מניחים אותם עד שירקבו. 47) שהחמירו חכמים בטהרתם, ולפיכך טומאה שגורמת לשריפת תרומה, על־אחת־כמה־וכמה שתגרום שריפה לקדשים.

יב. אֲבָל עַל סְפֵק סְפֵק הַטֻּמְאָה[48] - אֵין שׂוֹרְפִין עָלָיו תְּרוּמָה לְעוֹלָם, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר קָדָשִׁים[49]; אֶלָּא תּוֹלִין, לֹא אוֹכְלִין וְלֹא שׂוֹרְפִין.

48) כשיש שני ספיקות לצד טהרה, כגון ספק נגע בבית הפרס (מקום שנחרש בו קבר) שטימאו חכמים מספק את הנוגע בו, שמא נגע בעצם כשעורה, ובספק נגע יש שני ספיקות (רבינו בפירושו למשנה יא שם. 49) ["אין צריך לומר" זה, לכאורה סותר ל"אין צריך לומר" שבהלכה יא, שנאמר גבי שורפים. ובכסף־משנה מבאר, שיש פנים לכאן ולכאן. "אין צריך לומר" בדין שורפים, מנומק בסוף ההלכה הקודמת. וה"אין צריך לומר" כאן, בדין אין שורפים, מוסבר מפני שהאיסור לשרוף קדשים טהורים חמור יותר משריפת תרומה. והדברים אינם מניחים את הדעת, שהרי במקרה שיש פנים לכאן ולכאן, צריך לומר בפירוש דין שניהם].

יג. עַל שִׁשָּׁה סְפֵקוֹת[50] שׂוֹרְפִין אֶת הַתְּרוּמָה, וְכֻלָּם גְּזֵרָה מִדִּבְרֵיהֶם[51]. וְאֵלּוּ הֵן: עַל בֵּית הַפְּרָס[52]. וְעַל עָפָר הַבָּא מֵאֶרֶץ הָעַמִּים[53]. וְעַל בִּגְדֵי עַם הָאָרֶץ[54].

וְעַל הַכֵּלִים הַנִּמְצָאִים[55]. וְעַל הָרֵקִים הַנִּמְצָאִים. וְעַל מֵי רַגְלֵי אָדָם טָמֵא[56] שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמֵי רַגְלֵי בְּהֵמָה מֻחֶצָּה לְמֻחֶצָּה וְאֵין יָדוּעַ אִם בָּטְלוּ מַרְאִיתָן[57] אִם לֹא. כֵּיצַד? אִם נִטְמֵאת תְּרוּמָה מֻחֲמֶת אֶחָד מִשִּׁשָּׁה אֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁעִקַּר טֻמְאָתָן בְּסָפֵק - הֲרֵי זוֹ תִּשָּׂרֵף, הוֹאִיל וּוַדַּאי סְפֵקוֹת אֵלּוּ טֻמְאָתָן מִן הַתּוֹרָה, שֶׁהַמֵּת וְהַזָּב טְמֵאִין מִן הַתּוֹרָה. וְאַחַת תְּרוּמָה שֶׁנָּגְעָה בְּאַחַת מִשֵּׁשׁ טֻמְאוֹת הָאֵלּוּ אוֹ שֶׁנִּטְמֵאת מֻחֲמֶת אַחַת מֵהֶן וַהֲרֵי הִיא שְׁלִישִׁי לְאַחַת מֵהֶן[58] - הֲרֵי זוֹ תִּשָּׂרֵף. אֲבָל אִם נִסְתַּפֵּק לוֹ בְּכָל מָקוֹם אִם נָגַע בְּבֵית הַפְּרָס וּבְאֶרֶץ הָעַמִּים אוֹ לֹא נָגַע, אִם נָגַע בִּבְגָדִים וְרֵקִין וְכֵלִים וּמֵי רַגְלַיִם אוֹ לֹא נָגַע - הֲרֵי אֵלּוּ תּוֹלִין. מִפְּנֵי שֶׁעִקַּר טֻמְאָתָן מִפְּנֵי הַסָּפֵק, שֶׁמָּא טְמֵאִין הֵן אוֹ טְהוֹרִים; וְאִם תֹּאמַר טְמֵאִין, שֶׁמָּא נָגַע שֶׁמָּא לֹא נָגַע. וְנִמְצְאוּ שְׁנֵי סְפֵקוֹת, וְאֵין שׁוֹרְפִין עַל שְׁנֵי סְפֵקוֹת אֶלָּא תּוֹלִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[59].

50) שם מ"ה. 51) מה־שאין־כן בשאר טומאות דרבנן, שאין שורפים אלא תולים. 52) ביארנו בהלכה הקודמת, ראה הלכות טומאת מת פ"י וי"א. 53) תרומה וקדשים שנגעו באפר חוץ־לארץ שהובא לארץ ישראל. ראה הלכות טומאת מת שם. 54) שהם טמאים כמדרס הזב מספק, שמא ישבה עליהם אשתו נדה (חולין לח, ב). 55) שהם טמאים מספק, כאמור למעלה בהלכה ד. 56) טהרות פ"ד מ"ה. במשנה כתוב "אדם" סתם, ורבינו הוסיף מסברת עצמו את המלה "טמא", פירוש שידוע לנו שהם מאדם טמא, שאם לא ברור לנו, הרי יש כאן שני ספיקות: שמא מאדם טהור הם, ואפילו אם מאדם טמא - שמא בטלו. ראה בהערה הבאה. [ודעת הר"ש שם, שהחמירו אפילו בשני ספיקות]. 57) רבינו מפרש משנתנו ע"פ התוספתא שם פ"ה ה"ב. שנינו שם: "נתערבו (מי רגלים טמאים) במי רגלים אחרים (טהורים), רואין אותן כאילו הן יין במים, אם בטלו מראיהן - טהורין, ואם לאו - טמאים". פירוש, אם כמות יין ככמותם של מי הרגלים הטמאים, נתערבה בכמות מים ככמות הטמאים, היה מראה היין בטל, וכל התערובת היתה מקבלת מראה מים - טהורים, ואם לאו - טמאים. ומלשונו של רבינו משמע, שהמדובר במחצה על מחצה, ולמד זה מלשון המשנה "שהם כנגד מי רגלי בהמה". [אולם כיצד אפשר לקיים יחד את השיעור שבתוספתא ואת הדיוק מלשון המשנה?]. 58) כגון אם נגעה התרומה בדבר שנגע בדבר שנטמא מאב הטומאה. 59) למעלה הי"ב. חומרות יתירות גזרו חכמים בששה ספיקות אלה, עשו הספק כוודאי, ואת שני הספיקות כספק אחד.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) יבארו ששנים עשר ספיקות טיהרו חכמים ומה דינם לכל דבר.

א. שְׁנֵים עָשָׂר סְפֵקוֹת[2] טִהֲרוּ חֲכָמִים, וְאֵלּוּ הֵן: סְפֵק מַיִם שְׁאוּבִים לְמִקְוֶה. סְפֵק טֻמְאָה צָפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם. סְפֵק מַשְׁקִין לְטַמֵּא אֲחֵרִים. אֲבָל לְטַמֵּאת עַצְמָן - טְמֵאִים מִסָּפֵק. סְפֵק הַיָּדַיִם, בֵּין לְטֻמְאַת עַצְמָן בֵּין לְטַמֵּא אֲחֵרִים בֵּין לְטָהֳרַת יָדַיִם מִטֻּמְאָתָן. סְפֵק דִּבְרֵי סוֹפְרִים. סְפֵק הַחֵלִין. סְפֵק קָרְבָּנוֹת. סְפֵק נְגָעִים. סְפֵק עוֹבֵר וְעוֹמֵד. סְפֵק שְׂרָצִים. סְפֵק רְשׁוּת הָרַבִּים. סְפֵק שְׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת.

2) טהרות פ"ד מ"ז. רבינו השמיט שני ספקות שנאמרו במשנה: ספק נזירות וספק בכורות, מפני שאין להם שייכות לדיני טומאה שבהם הוא עוסק כאן, ובמקומם הוסיף: ספק עובר ועומד, וספק שתי רשויות. וכל השנים־עשר יבוארו בהלכות הבאות.

ב. סְפֵק מַיִם שְׁאוּבִין לַמִּקְוֶה כֵּיצַד? שְׁלֹשָׁה לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין שֶׁנָּפְלוּ לְמִקְוֶה - פְּסָלוּהוּ. סָפֵק נָפְלוּ סָפֵק לֹא נָפְלוּ; וַאֲפִלּוּ נָפְלוּ[3], סָפֵק יֵשׁ בָּהֶן שִׁעוּר אוֹ אֵין בָּהֶן - סְפֵקוֹ טָהוֹר, וַהֲרֵי הַמִּקְוֶה בְּכַשְׁרוּתוֹ. וְאֵין מוֹרִין לוֹ[4] לִטְבֹּל בְּמִקְוֶה זֶה וְלַעֲשׂוֹת טְהָרוֹת לְכַתְּחִלָּה; וְאִם טָבַל וְעָשָׂה - טָהֳרוֹתָיו טְהוֹרוֹת.

3) פירוש, או אפילו ידוע לנו שנפלו, אלא שאין אנו יודעים אם היו בהם שלושה לוגין. והרי כאן שני דינים: א. ספק נפלו, ספק לא נפלו; ב. ודאי נפלו מים שאובים, אלא שאין הדבר ידוע אם היה בהם כשיעור הזה (רבינו בפירושו למשנתינו). 4) כרבי יוסי, בתוספתא מקוואות פ"ב ה"ג, בשני מקוואות.

ג. סְפֵק טֻמְאָה צָפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם כֵּיצַד? שֶׁרֶץ[5] שֶׁהָיָה צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם, בֵּין שֶׁהָיוּ הַמַּיִם בְּכֵלִים[6] אוֹ בְּקַרְקָעוֹת, וְיָרַד לַמַּיִם[7], אֲפִלּוּ אֵין שָׁם אֶלָּא מְלֹא אָדָם וְטֻמְאָה[8] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[9], עַד שֶׁיֵּדַע וַדַּאי שֶׁנָּגַע. וְלֹא אָמְרוּ סְפֵק טֻמְאָה צָפָה טָהוֹר אֶלָּא לְשֶׁרֶץ בִּלְבַד[10]. וְכָל הַנִּתָּלִים[11] וְהַנִּגְרָרִין[12] - הֲרֵי הֵן כְּמֻנָּחִין[13].

5) במשנתינו (טהרות פ"ד, ז־ח) כתוב טומאה צפה סתם, ואפשר לפרש כל טומאה שהיא. אולם בגמרא נזיר (סג, ב) אמרו: "צפה אינה מטמאה לענין שרץ" ולמדו זה מהכתוב, ומשמע שמת מטמא, וכן שנינו שם (סד, א) בפירוש. 6) כתנא־קמא במשנתינו. 7) וכל־שכן אם לא היתה הטומאה במים כשירד, ונפלה שם לפני שעלה. 8) שהמקום צר מאוד, והדעת נותנת שנגע. 9) כרבי יוסי, שם. 10) מפני שזה נלמד מהכתוב (ויקרא יא, כט): בשרץ השורץ על הארץ. 11) הטומאה תלויה בחבל וכדומה. 12) אם מישהוא גורר שרץ על פני המים, ואדם אחר נכנס לתוכם. 13) נזיר, שם. ופירשו ב'תוספות' שם ד"ה כל, מפני שאדם אוחז בשרץ אין דינו כצף.

ד. שֶׁרֶץ[14] שֶׁהָיָה מֻנָּח בִּכְלִי וּכְלִי צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם, אוֹ שֶׁהָיָה מֻנָּח עַל הַמֵּת[15] אוֹ עַל הַנְּבֵלָה, וַאֲפִלּוּ נִמּוֹחַ הַנְּבֵלָה[16] אוֹ בְּשַׂר מֵת שֶׁתַּחְתָּיו, אוֹ שֶׁהָיָה מֻנָּח עַל שִׁכְבַת זֶרַע הַצָּפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם - הֲרֵי זֶה כְּמֻנָּח עַל הָאָרֶץ, שֶׁסְּפֵקוֹ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד טָמֵא, כְּמוֹ

שֶׁיִּתְבָּאֵר. הָיָה שֶׁרֶץ עַל גַּבֵּי שֶׁרֶץ צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם - חֲרֵי זֶה כְּטֻמְאָה עָבָה שֶׁצָּפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם, וּסְפֵקוֹ טָהוֹר. הָיָה מֻנָּח עַל גַּבֵּי מֵי חַטָּאת[17] וּמֵי חַטָּאת צָפִין עַל פְּנֵי הַמַּיִם - חֲרֵי זֶה סָפֵק אִם הוּא כְּמֻנָּח אוֹ אֵינוֹ כְּמֻנָּח. לְפִיכָךְ יֵרָאֶה לִי, שֶׁסְּפֵקוֹ טָהוֹר.

14) הדינים שבהלכה זו, הם בעיות בנזיר שם. וכל בעיא אחוזה בזו שקדמה לה, כחוליה בשרשרת של "אם תמצי לומר". ורבינו פוסק בכל מקום כ"אם תימצי לומר". 15) על כזית מן המת וברור לו שלא נגע במת, שאם לא כן הרי נטמא - לדעת רבינו, שטומאה צפה אינה טהורה אלא בשרץ בלבד. 16) ונעשתה כמשקה סמיך (עבה). 17) שהם סמיכים מפני האפר שבהם. דין זה הוא האחרון בשרשרת הבעיות, ונשאר בתיקו.

ה. כְּדֶרֶךְ שֶׁטְּהָרוּ[18] סְפֵק טֻמְאָה צָפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם בֵּין בְּכֵלִים בֵּין בְּקַרְקָעוֹת, כָּךְ טְהָרוּ סְפֵק טָהֳרָה הַצָּפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם[19] בֵּין בְּכֵלִים בֵּין בְּקַרְקָעוֹת. כֵּיצַד? עֲרֵבָה שֶׁהִיא טְמֵא מֵת וְכִכַּר תְּרוּמָה כָּרוּךְ בְּסִיב[20] אוֹ בְּגֵיר וְנָתוּן בְּתוֹכָהּ, וְיָרְדוּ לְתוֹכָהּ מֵי גְּשָׁמִים וְנִתְמַלֵּאת, וְנִפְשַׁט הַגֵּיר וַחֲרֵי הַכִּכָּר צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם[21] וְהַגֵּיר מַבְדִּיל בֵּינוֹ לְבֵין הַמַּיִם, וְסָפֵק נָגַע צִדּוֹ[22] בָּעֲרֵבָה סָפֵק לֹא נָגַע - חֲרֵי הוּא בְּטָהֳרָתוֹ[23], מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָף.

18) תוספתא, טהרות פ"ה ה"ד. 19) פירוש, הטומאה נחה והטהרה צפה, וספק אם נגעה בטומאה שהיא נחה. 20) גידולים דומים לחוטים שעל גזעי אילנות ואינם מקבלים טומאה. וכן נייר אינו מקבל טומאה. 21) ולא טימאו המים את הכיכר. 22) של הכיכר. 23) שם.

ו. שֶׁרֶץ[24] שֶׁנִּמְצָא צָף עַל גַּבֵּי בּוֹר בְּתוֹךְ הַגַּת[25]: לִתְרוּמָה - סְפֵקוֹ טָמֵא[26], וּלְפוּעֲלִין[27] - סְפֵקָן טָהוֹר[28], מִפְּנֵי שֶׁהִיא טֻמְאָה צָפָה.

24) שם פי"א ה"ט. 25) שדורכים בו יין, והשרץ צף על גבי היין. 26) במים טיהרו חכמים אף לתרומה (ראה הלכה ה), אבל לא ביין. 27) אוכלי חולין בטהרה. 28) בתרומה ממש לא טיהרו אלא במים, אבל לאוכלי חולין בטהרה לא חילקו בין מים ליין (כסף־משנה).

ז. סְפֵק מַשְׁקִין[29] לְטַמֵּא אֲחֵרִים - טָהוֹר[30], לְטַמֵּאת עַצְמָן - טָמֵא, כֵּיצַד? הָיָה מַקֵּל בְּיָדוֹ וּבְרֹאשׁוֹ מַשְׁקִין טְמֵאִים וּזְרָקָן לְתוֹךְ כִּכָּרוֹת טְהוֹרוֹת, סָפֵק נָגְעוּ הַמַּשְׁקִין בַּכִּכָּרוֹת סָפֵק לֹא נָגְעוּ - טְהוֹרוֹת. וְכֵן אִם נִסְתַּפֵּק לוֹ אִם נָגְעוּ מַשְׁקִין טְמֵאִין בִּכְלִי זֶה אוֹ לֹא נָגְעוּ - חֲרֵי הַכְּלִי טָהוֹר. וְכֵן אִם נִסְתַּפֵּק לוֹ אִם נָגְעוּ מַשְׁקִין אֵלּוּ הַטְּמֵאִין בְּמַשְׁקִין אֲחֵרִים אוֹ לֹא נָגְעוּ - חֲרֵי הַמַּשְׁקִין הָאֲחֵרִים טְהוֹרִין. אֲבָל טָמֵא שֶׁפָּשַׁט יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ לְבֵין מַשְׁקִין טְהוֹרִין, אוֹ שֶׁזָּרַק כִּכָּר טָמֵא[31] לְבֵין מַשְׁקִין טְהוֹרִין, סָפֵק נָגַע בַּמַּשְׁקִין סָפֵק לֹא נָגַע - חֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין בְּסָפֵק. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

29) טהרות פ"ד מ"ט. 30) שמשקין אינם מטמאים אחרים מן התורה אלא מדרבנן, וספק דרבנן לקולא. פסק כתנא־קמא. [לקמן (ה"ח) מבאר ה'כסף משנה' דעת רבינו, שלא אמרו ספק ליטמא — טמא, אלא במשקין לבד, אבל ספק אוכלין טהור אפילו לטומאת עצמם. ונראה טעמו, מפני שחכמים החמירו בטומאת משקין יותר מבטומאת אוכלין. ודבריו תמוהים מאוד, שהרי לקמן בהלכה יוד, בהניח הכיכר עד שיינגבו משקין ספק טמאים שנפלו עליה, כתב רבינו שהיא טמאה, ומנמק: "והרי אין כאן משקין אלא כיכר" וצע"ג]. 31) ראה לקמן פט"ו ה"ו.

ח. חָבִית[32] שֶׁהִיא מְלֵאָה מַשְׁקִין וּפָשַׁט הַטָּמֵא אֶת יָדוֹ לַאֲוִירָהּ[33], סָפֵק נָגַע בַּמַּשְׁקִין סָפֵק לֹא נָגַע בָּהֶן - הַמַּשְׁקִין טְמֵאִין[34], וְהֶחָבִית טְהוֹרָה[35]; שֶׁאֵין סְפֵק הַמַּשְׁקִין מְטַמֵּא. וְכֵן אִם נִכְנְסוּ מַשְׁקִין שֶׁהֵן טְמֵאִין מִסָּפֵק לַאֲוִיר הֶחָבִית[36] - חֲרֵי הֶחָבִית טְהוֹרָה[37], וְהַמַּשְׁקִין שֶׁבְּתוֹכָהּ טְהוֹרִין[38], שֶׁאֵינָן מִתְטַמְּאִין אֶלָּא מִן הֶחָבִית[39]. וְאִם נִתְעָרְבוּ מַשְׁקִין אֵלּוּ הַסָּפֵק בַּמַּשְׁקִין שֶׁבֶּחָבִית - חֲרֵי כָּל הַמַּשְׁקִין טְמֵאִין בְּסָפֵק[40], וְהֶחָבִית טְהוֹרָה[41]. וְכֵן אִם נָפְלוּ מַשְׁקִין אֵלּוּ לְתוֹךְ הַתַּנּוּר[42] - חֲרֵי הַפַּת וְהַתַּנּוּר טְהוֹרִין[43].

32) תוספתא, שם פ"ה ה"ו וה"ז. 33) סתם חבית של חרס היא שמטמאה מאוירה בלי נגיעה. 34) נתבאר בהלכה הקודמת, שספק משקין לטומאת עצמם — טמא. 35) אף־על־פי שמשקין מטמאים כלים. בתוספתא שם ה"ו, הגירסא "טבול יום". ונראה, שגם בדברי רבינו יש להגיה ולכתוב "טבול יום" במקום "טמא", שהרי טמא מטמא את החבית כשהושיט ידו לאוירה. ובדוחק אפשר ליישב את הגירסא שלפנינו ולפרש באדם שהוא ראשון לטומאה, שאינו מטמא כלים. 36) ולא נגעו לא בחבית ולא במשקין שבה. 37) כמו בדין הקודם. 38) אף־על־פי שספק משקין להיטמא — טמא. 39) אם נפל שרץ לאויר כלי חרס, ואוכלין או משקין בתוכו, נטמא הכלי כאילו נגע בו השרץ ונעשה ראשון, אבל האוכלין והמשקין אינם מתטמאים ישר מן השרץ אלא מאויר הכלי, ולפיכך נעשו שניים, ובנידון שלפנינו - מכיוון שהחבית טהורה לא נטמאו המשקין כלל. 40) מפני תערובת משקין שהם טמאים מספק. 41) כמו בדינים הקודמים. 42) של חרס. 43) שם.

ט. הַמְרַבֵּץ[44] בֵּיתוֹ בְּמַיִם טְמֵאִים אוֹ שֶׁזִּלְּפָן[45] וְהָיוּ שָׁם טְהָרוֹת, סָפֵק נִתְּזוּ עֲלֵיהֶן סָפֵק לֹא נִתְּזוּ - סְפֵקוֹ טָהוֹר[46].

44) שם ה"ח. 45) שפך טיפות טיפות. 46) כדין ספק משקין לטמא אחרים.

י. זִלֵּף[47] מַשְׁקִין טְהוֹרִין וּטְמֵאִים בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְנִמְצְאוּ אַחַר כָּךְ מַשְׁקִין[48] עַל כִּכָּר שֶׁל תְּרוּמָה: נִטְלָהּ[49] וְנִשְׁאַל עָלֶיהָ[50] - חֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה; שֶׁסְּפֵק

1 הַמַּשְׁקִין לְטַמֵּא - טָהוֹר. הִנִּיחַ הַכִּכָּר עַד שֶׁיִּנָּגְבוּ
2 הַמַּיִם שֶׁעָלֶיהָ - הֲרֵי זוֹ טְמֵאָה בְּסָפֵק; שֶׁסְּפֵק טֻמְאָה
3 בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - טָמֵא, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[51], וַהֲרֵי אֵין
4 כָּאן מַשְׁקִין, אֶלָּא כִּכָּר[52] שֶׁהִיא סָפֵק טְמֵאָה סָפֵק
5 טְהוֹרָה.

47) שם. 48) ספק טהורים ספק טמאים. 49) בעוד המשקין על הכיכר. 50) שאל לחכם מה דינה. 51) לקמן פט"ז וי"ח. 52) ואם נטהרה יטעו הרואים, שאינם יודעים שספק משקין לפנינו, ויחשבו שספק ברשות היחיד אפילו לטומאת עצמו טהור. [ראב"ד כאן. ונראה שאינו משיג אלא מפרש סברתו של רבינו, שכל זמן שהמשקין קיימים, אנו דנים את השאלה מבחינת המשקין, והרי קבלה בידינו, שספק משקין לטמא אחרים – טהור, אבל כשנתנגבו המשקין, יצא הענין מדין טומאת משקין, ולפיכך דנים את הכיכר ככל ספק טומאה ברה"ר].

6 יא. סְפֵק[53] יָדַיִם[54], בֵּין לְהִתְטַמֵּא בֵּין לְטַמֵּא אֲחֵרִים
7 בֵּין לְטָהֲרָתָן[55] - טָהוֹר, כֵּיצַד? הָיוּ יָדָיו טְהוֹרוֹת
8 וּלְפָנָיו שְׁנֵי כִּכָּרִים טְמֵאִין[56], סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע;
9 אוֹ שֶׁהָיוּ יָדָיו טְמֵאוֹת וּלְפָנָיו שְׁנֵי כִּכָּרִים טְהוֹרִים,
10 סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע; אוֹ שֶׁהָיוּ יָדָיו אַחַת טְהוֹרָה
11 וְאַחַת טְמֵאָה וּלְפָנָיו שְׁנֵי כִּכָּרִים טְהוֹרִים וְנָגַע בְּאֶחָד
12 מֵהֶן, וְסָפֵק בַּטְּמֵאָה נָגַע סָפֵק בַּטְּהוֹרָה; אוֹ שֶׁהָיוּ
13 יָדָיו טְהוֹרוֹת וּלְפָנָיו שְׁנֵי כִּכָּרִים, אֶחָד טָהוֹר וְאֶחָד
14 טָמֵא, וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶם, סָפֵק בַּטָּמֵא נָגַע סָפֵק
15 בַּטָּהוֹר נָגַע; אוֹ שֶׁהָיוּ יָדָיו אַחַת טְהוֹרָה וְאַחַת
16 טְמֵאָה וּלְפָנָיו כִּכָּר טָמֵא וְכִכָּר טָהוֹר וְנָגַע בִּשְׁנֵיהֶן,
17 סָפֵק טְמֵאָה בַּטָּמֵא וְהַטְּהוֹרָה בַּטָּהוֹר אוֹ טְמֵאָה
18 בַּטָּהוֹר וְהַטְּהוֹרָה בַּטָּמֵא - הַיָּדַיִם כְּמוֹת שֶׁהָיוּ,
19 וְהַכִּכָּרִים כְּמוֹת שֶׁהָיוּ[57]. וְכֵן אִם הָיוּ יָדָיו טְמֵאוֹת
20 וְהִטְבִּילָן[58] אוֹ נִטְלָן[59], סָפֵק שֶׁהַמַּיִם שֶׁטָּהֲרוּ בָּהֶן
21 כְּשֵׁרִים לַיָּדַיִם סָפֵק שֶׁהֵן פְּסוּלִין[60], סָפֵק יֵשׁ בָּהֶן
22 כַּשָּׁעוּר[61] סָפֵק אֵין בָּהֶן, סָפֵק שֶׁהָיָה דָבָר חוֹצֵץ עַל
23 יָדוֹ סָפֵק שֶׁלֹּא הָיָה - הֲרֵי יָדָיו טְהוֹרוֹת.

53) ידים פ"ב מ"ד. 54) דיני טומאת ידים, נתבארו למעלה בפ"ח. 55) אם הטומאה היא וודאית, אלא שנסתפק אם טיהר אותן כדין. 56) שהם ראשונים לטומאה, נתבאר למעלה (פ"ח ה"א), שידיים אינם מתטמאים אלא מראשון לטומאה. זאת דוגמא להתטמא. 57) עד כאן דוגמאות לטמא, ומכאן ואילך דוגמאות "לטהרתן". 58) לקודש (ראה למעלה פי"ב הי"ב). 59) לתרומה. 60) כגון מים שנעשתה בהם מלאכה. [רבינו בפ"ו מהל' ברכות ה"ז מונה ארבעה דברים הפוסלים את המים]. 61) שיעור לנטילה – רביעית הלוג, לטבילה – ארבעים סאה, כמו לטבילת הגוף.

24 יב. הָיְתָה יָדוֹ אַחַת טְמֵאָה וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵי זוֹ הִיא -
25 אוֹמְרִין לוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה טְהָרוֹת[62] עַד שֶׁיִּטֹּל שְׁתֵּי
26 יָדָיו; וְאִם נָגַע בְּאַחַת מֵהֶן בִּטְהָרוֹת קֹדֶם שֶׁיִּטֹּל יָדָיו
27 - טָהֲרוֹתָיו טְהוֹרוֹת.

62) רבינו מדמה דין זה לדין שני מקוואות, בתוספתא מקוואות פ"ב ה"ג, שהובאה למעלה ה"ב.

יום ו' י"ט שבט ה'תשפ"ב

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר ששנים עשר ספיקות טיהרו חכמים ומה דינם לכל דבר.

28 א. סְפֵק דִּבְרֵי סוֹפְרִים כֵּיצַד? סָפֵק אָכַל אֲכָלִין
29 טְמֵאִין וְשָׁתָה מַשְׁקִין טְמֵאִין[2] סָפֵק שֶׁלֹּא אָכַל וְשֶׁלֹּא
30 שָׁתָה, סָפֵק שֶׁבָּא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִין אוֹ שֶׁנָּפְלוּ
31 עָלָיו שְׁלֹשָׁה לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין סָפֵק שֶׁלֹּא בָּא וְשֶׁלֹּא
32 נָפְלוּ - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. וְכֵן אִם אָכַל אֲכָלִין טְמֵאִין אוֹ
33 שָׁתָה מַשְׁקִין טְמֵאִין אוֹ בָּא בְּמַיִם שְׁאוּבִין אוֹ נָפְלוּ
34 עָלָיו שְׁלֹשָׁה לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין, וְסָפֵק נָגַע בִּטְהָרוֹת
35 אֵלּוּ סָפֵק לֹא נָגַע - הֲרֵי טְהָרוֹת אֵלּוּ טְהוֹרוֹת. וְכֵן
36 הָאוֹכֵל סְפֵק אֲכָלִין טְמֵאִים וְהַשּׁוֹתֶה מַשְׁקִין שֶׁהֵן
37 טְמֵאִים בְּסָפֵק - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. וְכֵן הָאוֹכֵל תְּרוּמָה
38 תְּלוּיָה[3] - טָהוֹר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ מִוֹלְדֵי טֻמְאוֹת[4]
39 שֶׁהֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[5] - סְפֵקָן טָהוֹר. אֲבָל אַב
40 [הַטֻּמְאָה] שֶׁהוּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - סְפֵקוֹ טָמֵא; אֶלָּא
41 אִם כֵּן הָיָה הָאָב עַצְמוֹ טָמֵא בְּסָפֵק, כְּגוֹן בֵּית הַפְּרָס
42 וְאֶרֶץ הָעַמִּים, שֶׁאֵין שׁוֹרְפִין עַל סְפֵק מַגָּעָן, כְּמוֹ
43 שֶׁבֵּאַרְנוּ.

2) נתבאר למעלה (פרק ח הלכה י) שחכמים גזרו עליו שיהיה כשני לטומאה. 3) תרומה שהיא טמאה מדרבנן אסורה באכילה ואסור לשרוף אותה, שהתורה אסרה לשרוף תרומה טהורה והרי תרומה זו טהורה מן התורה, ולפיכך נקראת "תלוייה", לא נאכלת ולא נשרפת. 4) כל הטומאות מראשון ולמטה נקראים "וולד הטומאה". 5) כגון גויים, עבודה זרה, יין נסך וכדומה, שהם גזירת חכמים.

44 ב. סְפֵק הַחֲלִין הִיא טָהֲרַת אוֹכְלֵי חֻלִּיהֶן בְּטָהֲרָה,
45 וְהֵן הַנִּקְרָאִים פְּרוּשִׁים. כֵּיצַד? אוֹכְלֵי חֻלִּיהֶן בְּטָהֲרָה
46 שֶׁנּוֹלַד לָהֶן סְפֵק טֻמְאָה בְּטָהֲרוֹתֵיהֶן - הֲרֵי אֵלּוּ
47 טְהוֹרִים, כְּכָל[6] הַסְּפֵקוֹת כֻּלָּן. וְאֵין לָהֶן טֻמְאָה אֶלָּא
48 טֻמְאָה וַדָּאִית.

6) צריך להיות: "בכל" (דפוס רומא ר"מ).

49 ג. סְפֵק הַקָּרְבָּנוֹת כֵּיצַד? מְחֻסַּר כִּפּוּרִים שֶׁיֵּשׁ עָלָיו
50 סְפֵק חֲמִשָּׁה קָרְבָּנוֹת, כְּגוֹן הָאִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ סְפֵק
51 חָמֵשׁ זִיבוֹת אוֹ סְפֵק חָמֵשׁ לֵדוֹת[7] - מֵבִיאָה קָרְבָּן
52 אֶחָד וְטָהוֹר לֶאֱכֹל בַּקֳּדָשִׁים, וְאֵין הַשְּׁאָר עָלָיו
53 חוֹבָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה.

7) כגון שהפילה וספק אם נגמרה צורת הוולד או לא. יולדת וזבה מחוייבת להביא קרבנות וכל זמן שלא הביאה אסורה לאכול קודש.

54 ד. סְפֵק נְגָעִים כֵּיצַד? עַד שֶׁלֹּא נִזְקַק לְטֻמְאָה[8] -

סְפֵקוֹ טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ בְּפֶרֶק שִׁשִּׁי מֵהִלְכוֹת נְגָעִים[9].

8) אם נולד הספק לפני שטימאו הכהן. מצורע אינו נטמא כל זמן שלא אמר הכהן שהוא טמא. 9) הלכה ה. [במקומן נקראו: "הלכות טומאת צרעת"].

ה. סְפֵק עוֹמֵד וְעוֹבֵר כֵּיצַד? מְצֹרָע שֶׁיּוֹשֵׁב תַּחַת הָאֵילָן וְהַטָּהוֹר עוֹבֵר, סָפֵק הֶאֱהִיל עָלָיו הָאֵילָן וְטָמֵא סָפֵק לֹא הֶאֱהִיל עָלָיו; וְכֵן אִם הָיָה הַטָּהוֹר יוֹשֵׁב תַּחַת הָאֵילָן[10] וְהַמְּצוֹרָע עוֹבֵר תַּחְתָּיו, סָפֵק עָמַד הַמְּצוֹרָע וְנִטְמָא הַטָּהוֹר סָפֵק לֹא עָמַד - סְפֵקוֹ טָהוֹר.

10) בתורת כהנים פרשת תזריע הלכה י"ב סימן יד למדו מן הכתוב (ויקרא יג, מו): "הטמא עומד תחת האילן והטהור עובר - טמא (מפני שהאילן מאהיל עליו ועל המצורע שמקומו כאן), הטהור עומד תחת האילן והטמא עובר - טהור (מפני שאין זה מקום מושבו של המצורע, שהרי הוא רק עובר), אם עמד - טמא".

ו. סְפֵק שְׁרָצִים[11] זֶה סְפֵק הַנִּזְרָקִין. כֵּיצַד? זָרַק שֶׁרֶץ אוֹ דָּבָר טָמֵא לְבֵין הַכִּכָּרוֹת, אוֹ שֶׁזָּרַק כִּכָּר לְבֵין הַטְּמֵאוֹת, וְסָפֵק נָגַע[12] סָפֵק לֹא נָגַע - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, הוֹאִיל וּמָצָא הַכִּכָּר הַטָּהוֹר שֶׁאֵינוֹ נוֹגֵעַ בְּטַמְּאָה. שֶׁכָּל הַטְּמֵאוֹת - כִּשְׁעַת מְציאָתָן, וְאֵין אוֹמְרִין שֶׁמָּא נָגַע בּוֹ וְאַחַר כָּךְ נָפַל בְּצִדּוֹ, אֶלָּא הֲרֵי הֵן כִּשְׁעַת מְציאָתָן.

11) שם פרק ד הלכה י"ב: "ספק שרצים כשעת מציאתן". ובתוספתא שם (פר ה הלכה ה) אמרו: "ואיזהו ספק שרצים שטיהרו חכמים? זה ספק הנזרקין". 12) בשעה שעבר עליהן, אבל אחר שנח אינו נוגע בכיכרות.

ז. הַשֶּׁרֶץ בְּפִי הַחֵלְדָּה וּמְהַלֶּכֶת עַל גַּבֵּי כִּכָּרוֹת שֶׁל תְּרוּמָה, סָפֵק נָגַע[13] סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָהוֹר[14], מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נָחָה הַטֻּמְאָה[15]. הָיְתָה מְהַלֶּכֶת בּוֹ וְנוֹגֵעַ[16] בַּכִּכָּרוֹת, סָפֵק חַי סָפֵק מֵת - הֲרֵי הֵן טְהוֹרוֹת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁנִּטְלַתּוּ וְהָלְכָה לָהּ; אֲבָל אִם נִמְצָא מֵת בְּפִיהָ[17] - הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאוֹת[18]. רָאוּהוּ חַי בְּפִיהָ, אַף עַל פִּי שֶׁמְּצָאוּהוּ[19] מֵת בְּפִיהָ - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת[20]. וְכֵן הַשֶּׁרֶץ בְּפִי הַחֵלְדָּה וְהַנְּבֵלָה בְּפִי הַכֶּלֶב וְעָבְרוּ בֵּין הַטְּהוֹרִים אוֹ שֶׁעָבְרוּ טְהוֹרִים בֵּינֵיהֶן - סְפֵקוֹ טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לַטֻּמְאָה מָקוֹם קָבוּעַ[21]. הָיוּ מְנַקְּרִין בָּהֶן עַל הָאָרֶץ - הֲרֵי הֵן כְּמַנְּחִין[22], וּמְטַמְּאִין לְמַפְרֵעַ מִסָּפֵק אִם הָיוּ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[23].

13) השרץ המת. 14) אפילו ברשות היחיד. 15) טומאה שהיא בתנועה נכללה בגדר "הנזרקים", שספקם טהור. 16) פירוש ראינו שהשרץ נגע בכיכרות. 17) אחר שירדה מן הכיכרות. 18) שכל הטומאות כשעת מציאתן. 19) אחר כן. 20) מפני שהייתה לו (לשרץ זה) חזקת טהרה. 21) פי בעלי חיים אינו מקום קבוע, ולפיכך הוא בכלל "נזרקים". 22) אף על פי שבשעת הניקור השרץ מתנועע. 23) בהלכה ח, שברשות הרבים אפילו טומאה מונחת אינה מטמאה מספק.

ח. סְפֵק רְשׁוּת הָרַבִּים כֵּיצַד? טֻמְאָה שֶׁמְּנַחַת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, סָפֵק נָגַע בָּהּ סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָהוֹר. הָיְתָה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְסָפֵק נָגַע בָּהּ סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא. וְכָל אֵלּוּ הַסְּפֵקוֹת[24] שֶׁטִּהֲרוּ חֲכָמִים אֲפִלּוּ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן דַּעַת לְהִשָּׁאֵל[25], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[26].

24) עשרת הספיקות שנמנו בהלכות הקודמות לזו. 25) דעת רבינו, שכל אלו הספיקות טיהרו חכמים מנימוק זה (כסף משנה). 26) לקמן פרק ט"ז הלכה ב, שמי שאין בו דעת להישאל ספיקו טהור אפילו ברשות היחיד. והטעם, מפני שספק טומאה ברשות היחיד ספיקו טמא למדנו מסוטה, ואשה יש בה דעת להישאל ולענות על השאלה ואפשר ללמוד ממנה את הדומה לה בלבד.

ט. סְפֵק שְׁתֵּי רְשֻׁיּוֹת כֵּיצַד? הָיָה דָּבָר טָמֵא בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְדָבָר טָהוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ שֶׁהָיָה הַדָּבָר לְהֵכָּף, וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶם וְאֵין יָדוּעַ בְּאֵי זֶה מֵהֶן נָגַע, אוֹ שֶׁהֵסִיט[27] אֶת אֶחָד מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ אֵי זֶה הֵסִיט, אִם הָיָה הַדָּבָר הַטָּמֵא מְטַמֵּא בְּמַשָּׁא[28], אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן מְטַמֵּא בְּאֹהֶל וְהֶאֱהִיל עַל אֶחָד מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ אֵי זֶה מֵהֶן הֶאֱהִיל - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. אַף עַל פִּי שֶׁסְּפֵק רְשׁוּת הָרַבִּים טָהוֹר, כְּשֶׁיָּבוֹא לִשְׁאֹל אוֹמְרִין לוֹ: אִם טָבַלְתָּ, אֵין בְּכָךְ הֶפְסֵד[29]. אִם טָבַל - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח; וְאִם לֹא טָבַל וְעָשָׂה טְהָרוֹת - הֲרֵי הֵן טְהוֹרוֹת, שֶׁסְּפֵק רְשׁוּת הָרַבִּים - טָהוֹר.

27) הזיז ממקומו. 28) דעת רבינו שהיסט כמשא. 29) ולפיכך תטבול.

י. שֶׁרֶץ שֶׁנִּמְצָא שָׁרוּף[30] וּמֻנָּח עַל גַּבֵּי אֳכָלִין, וְכֵן טַלִּית שֶׁנִּמְצֵאת בְּלוּיָה[31] וּמַחַט שֶׁנִּמְצֵאת שְׁבוּרָה אוֹ חֲלוּדָה[32] בֵּין הַכֵּלִים - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין בֵּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד; וְאֵין אוֹמְרִין: שֶׁמָּא אַחַר שֶׁנִּגַּע בָּאֳכָלִין נִשְׂרַף וְאַחַר שֶׁנִּטְמְאוּ הַכֵּלִים בְּמַגַּע הַטַּלִּית וְהַמַּחַט נִשְׁבְּרָה אוֹ הֶחֱלִידָה וּבָלְתָה הַטַּלִּית עַד שֶׁטָּהֲרָה[33], שֶׁכָּל הַטְּמֵאוֹת כִּשְׁעַת מְציאָתָן.

30) ואינו מטמא. 31) וידוע שנטמאה לפני שבלתה. 32) ויצאה מטומאתה מפני שאינה ראוייה להשתמש בה. 33) בגד טמא שבלה - נטהר.

יא. שְׁנֵי עֵדִים אוֹמְרִין לוֹ נִטְמָא, וְהוּא אוֹמֵר טָהוֹר אֲנִי - הוּא נֶאֱמָן עַל יְדֵי עַצְמוֹ[34]. וְאַף עַל פִּי כֵן, אֵין אוֹמְרִין לוֹ עֲסֹק בִּטְהָרוֹת; אֶלָּא אִם עָשָׂה טְהָרוֹת - הֲרֵי הֵן טְהוֹרוֹת, וְיָחוּשׁ לְעַצְמוֹ[35]. עֵד אוֹמֵר נִטְמָא,

וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא נִטְמָא, בֵּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - טָהוֹר. שְׁנַיִם אוֹמְרִים נִטְמָא, וְעֵד אֶחָד אוֹמֵר לֹא נִטְמָא, בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד בֵּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי זֶה נִטְמָא. עֵד אוֹמֵר נִטְמָא, וְעֵד אוֹמֵר לֹא נִטְמָא; אִשָּׁה אוֹמֶרֶת נִטְמָא, וְאִשָּׁה אוֹמֶרֶת לֹא נִטְמָא: בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - טָמֵא, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - טָהוֹר[36].

34) כחכמים שם ונימוקם אמרו בכריתות יב, א: "שאדם נאמן על עצמו יותר ממאה עדים" 35) פירוש, הוא עצמו גם כן ייזהר ולא יעסוק לכתחילה בטהרות עד שיטבול (כסף משנה). 36) ככל ספק טומאה רגיל. [רבינו אינו מבאר דין שניים אומרים נטמאת ושניים אומרים לא נטמאת וגם במשנה אינו, אולם בתוספתא שם הלכה י שנינו שדינו כמו בעד אחד].

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר מפני מה טיהרו ספק טומאה ברשות הרבים והחמירו בה ברשות היחיד. ודין מה שספיקו בר"ה, טהור או טמא. על אי זו חזקה שורפים ברשות היחיד. ודין בגדי התינוק אם הם מידרס כבגדי עם הארץ ואם עושים על גבם טהרות.

א. מִפְּנֵי מָה[2] טִהֲרוּ חֲכָמִים סְפֵק טֻמְאָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים? שֶׁהֲרֵי הַצִּבּוּר עוֹשִׂין פֶּסַח בְּטֻמְאָה בִּזְמַן שֶׁהַטְּמֵאִים מְרֻבִּין[3]. אִם טֻמְאָה וַדָּאִית נִדְחֵית מִפְּנֵיהֶן, קַל וָחֹמֶר לִסְפֵק טֻמְאָה; שֶׁאִסּוּר כָּל הַסְּפֵקוֹת מִדִּבְרֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת בִּיאוֹת אֲסוּרוֹת[4]. וּמִפְּנֵי מָה הֶחְמִירוּ בִּסְפֵק רְשׁוּת הַיָּחִיד? שֶׁהֲרֵי סוֹטָה שֶׁנִּסְתְּרָה[5], אַף עַל פִּי שֶׁהַדָּבָר סָפֵק - הֲרֵי הִיא טְמֵאָה לְבַעְלָהּ[6] עַד שֶׁתִּשְׁתֶּה[7].

2) תוספתא טהרות פ"ו ה"י. 3) שרוב ישראל טמאים טומאת מת, אבל טמאים מועטים - נדחים לפסח שני בארבעה עשר באייר, והטהורים מקריבים בטהרה. [בסוטה כח, ב ובחולין ט, ב אמרו נימוק אחר: מסוטה למדו, שספק טומאה ברשות היחיד — טמא, וסוטה היא ברשות היחיד ואין ללמוד ממנה לרה"ר]. 4) פי"ח הי"ז. 5) אשה שקינא לה בעלה, ואמר לה אל תסתרי עם איש פלוני ונסתרה עמו - נקראת סוטה. 6) אשת איש שזינתה - אסורה לבעלה, והתורה קראה לזנות "טומאה". 7) מים המאררים ככתוב בתורה (במדבר ה, ו ואילך).

ב. וּכְשֵׁם שֶׁהַסּוֹטָה וּבוֹעֲלָהּ שְׁנַיִם[8], כָּךְ סְפֵק טֻמְאָה בִּשְׁנַיִם; אֲבָל אִם הָיוּ שְׁלֹשָׁה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - הֲרֵי סְפֵק טֻמְאָתָם שָׁם טָהוֹר כִּרְשׁוּת הָרַבִּים. מַה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה זֶה שֶׁנִּטְמָא בְּסָפֵק יֵשׁ בּוֹ דַּעַת לְהִשָּׁאֵל וְלִדְרֹשׁ מִמֶּנּוּ מָה אֵרַע לוֹ, כְּסוֹטָה[9]; אֲבָל אִם הָיָה חֵרֵשׁ אוֹ שׁוֹטֶה אוֹ קָטָן שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהָשִׁיב עַל הָעִנְיָן כְּשֶׁשּׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ - הֲרֵי סְפֵקוֹ טָהוֹר. כֵּיצַד?[10] חֵרֵשׁ אוֹ שׁוֹטֶה אוֹ קָטָן שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לְהִשָּׁאֵל שֶׁנִּמְצְאוּ בְּחָצֵר אוֹ בְּמָבוֹי[11] שֶׁיֵּשׁ שָׁם טֻמְאָה, וְסָפֵק נָגְעוּ וְסָפֵק לֹא נָגְעוּ - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין. וְכֵן כֹּל שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לְהִשָּׁאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹלַד לוֹ הַסָּפֵק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - סְפֵקוֹ טָהוֹר.

8) נזיר נז, א. 9) שהיא גדולה ויש בה דעת לענות על שאלות. 10) טהרות פ"ג מ"ו. 11) בתקופת חכמי התלמוד לא היו הבתים פתוחים ישר לרחוב אלא בתים אחדים היו פתוחים לחצר, ופתחי החצרות פתוחות למבואות, והיציאה לרשות הרבים היתה דרך החצר והמבוי.

ג. הַסּוּמָא[12] וְהַיָּשֵׁן וְהַמְּהַלֵּךְ בַּלַּיְלָה - סְפֵקָן בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לְהִשָּׁאֵל[13]. מַה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁכֹּל שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לִשָּׁאֵל סְפֵקוֹ טָהוֹר? בְּשֶׁהָיָה הַדָּבָר שָׁקוּל[14] וְאֵין שָׁם חֲזָקָה; אֲבָל אִם הָיָה הַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁחֲזָקָתוֹ שֶׁנִּטְמָא[15] - הֲרֵי זֶה טָמֵא. כֵּיצַד? תִּינוֹק[16] טָמֵא[17] שֶׁנִּמְצָא בְּצַד הָעִסָּה וְהַבָּצֵק בְּיָדוֹ - הֲרֵי הָעִסָּה טְמֵאָה[18], שֶׁדֶּרֶךְ הַתִּינוֹק לְטַפֵּחַ[19] וּבְכָךְ הִיא חֲזָקָתוֹ. וְאֵין שׁוֹרְפִין[20] עַל חֲזָקָה זוֹ[21].

12) תוספתא טהרות פ"ג ה"ו. 13) ואף־על־פי שבענין הנידון אין לו אפשרות לענות על שאלות. 14) שתי האפשרויות שקולות, ואין הדעת נוטה לאחת יותר מלחברתה. 15) מצב הדברים מחזק את אפשרות הטומאה. 16) טהרות פ"ג מ"ח. 17) במשנה כתוב "תינוק" סתם, ורבינו הוסיף "טמא", שאם אין יודעים אם הוא טהור או טמא, הרי יש כאן שני ספיקות: שמא הוא טהור, ושמא לא נגע אלא אדם טהור נתן הבצק לידו. [אמנם בתוספתא שם ה"ה אמרו, שהתינוק טמא מפני שנשים נדות מגפפות ומנשקות אותו, אולם התנו ואמרו שזה רק בילד נקי בלבד אבל מלוכלך טהור, מפני שאין דרכן לנשק את המלוכלך, ולפיכך העדיף רבינו לכתוב תינוק טמא, זאת־אומרת כשיודעים בו שהוא טמא מאיזה טעם שהוא]. 18) כחכמים. 19) בעיסה (רבינו בפירושו למשנה). [רש"י בקידושין פ, א. וכן בחולין פו, א מפרש, שדרכו של תינוק לטפח באשפה, ושרצים מתים מצויים שם, והנגיעה בבצק היא ודאית. ורבינו תם (בחולין שם) מפרש כרבינו]. ראה לקמן ה"י. 20) אם הבצק היה תרומה או חלה. 21) כר' יוחנן, קידושין פ, א.

ד. הָיוּ מַשְׁקִין[22] טְמֵאִין וּבָצֵק טָהוֹר, וּבְהֵמָה אוֹ חַיָּה אוֹ עוֹפוֹת בַּבַּיִת, וְנִמְצָא בַּבָּצֵק מְקוֹם נְשִׁיכָתָן - חֲזָקָה[23] שֶׁשָּׁתוּ מַשְׁקִין וְנָשְׁכוּ בַּבָּצֵק וְטִמְּאוּהוּ[24]. הָיְתָה שָׁם פָּרָה, וּבֵין הַמַּשְׁקִין וְהַבָּצֵק כְּדֵי שֶׁתְּלַחֵךְ אֶת לְשׁוֹנָהּ - הֲרֵי הַבָּצֵק טָהוֹר[25]. וּבִשְׁאָר כָּל הַבְּהֵמָה - כְּדֵי שֶׁתְּנַגֵּב אֶת פִּיהָ[26]. פָּחוֹת מִזֶּה - הַבָּצֵק טָמֵא. וְאִם הָיָה כֶּלֶב, אֲפִלּוּ הָיוּ מַשְׁקִין בְּצַד הַבָּצֵק - הֲרֵי זֶה טָהוֹר; שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ שֶׁל כֶּלֶב לְהַנִּיחַ הַמָּזוֹן וְלֵילֵךְ לוֹ אֶל הַמַּיִם[27]. נִמְצָא בַּבָּצֵק נְקִירַת הַתַּרְנְגוֹלִין[28]: אִם יֵשׁ בֵּין הַמַּשְׁקִין וְהַבָּצֵק כְּדֵי שֶׁיְּנַגְּבוּ אֶת פִּיהֶן בָּאָרֶץ[29] - הַבָּצֵק טָהוֹר; וְאִם לָאו - טָמֵא, שֶׁחֲזָקָתָן

1 שֶׁשָּׁתוּ וְנִקְּרוּ בַּבָּצֵק בַּמַּשְׁקִין שֶׁבְּפִיהֶם. בַּמֶּה דְּבָרִים
2 אֲמוּרִים?[30] בְּשֶׁהָיוּ הַמַּשְׁקִין צְלוּלִין, שֶׁבָּבוּאָה שֶׁל
3 תְּינוֹק נִכֶּרֶת בָּהֶן; אֲבָל עֲכוּרִים[31] - הַבָּצֵק טָהוֹר,
4 שֶׁאִלּוּ נִקְּרוּ בַּמַּשְׁקִין - הָיָה מְקוֹם הַמַּשְׁקִין נָכָר
5 בַּבָּצֵק. אִם הָיוּ צְלוּלִין, אַף עַל פִּי שֶׁהַבָּצֵק בְּחֶזְקַת
6 טֻמְאָה - אֵין שׁוֹרְפִין עַל חֲזָקָה זוֹ, אֶלָּא תּוֹלִין[32].

22) שם. 23) הנחה מכריעה יש כאן. 24) ואף־על־פי שאין בהם דעת להישאל, הבצק טמא מפני החזקה. 25) אנו תולים שליחכה לשונה לפני שהגיעה לבצק, והעבירה את המשקין הטמאים, שכן דרכן של פרות ללחך את לשונן אחר השתייה. 26) במשנה הגירסא "כדי שיתנגב", פירוש שיתנגב מאליו, מפני שאין דרכן של שאר הבהמות לנגב את הפה בלשונן. 27) כר' אליעזר בן יעקב שם. 28) שם. 29) כך דרכם של תרנגולים, ולפיכך אנו תולים שבשעת הנקירה לא היו מים טמאים על מקוריהם. 30) קידושין פ, ב. 31) כפירושו של ר' יוחנן בדברי ר' יהושע בן לוי שם. ומשמע, שאין כל הבדל בין מים לבנים או אדומים, ומכריעה צלילותם בלבד. 32) כר' יוחנן שם, שברייתא מסייעת לו.

7 ה. אֵיזוֹ הִיא[33] חֲזָקָה שֶׁשּׁוֹרְפִין עָלֶיהָ בִּרְשׁוּת
8 הַיָּחִיד? עִסָּה בַּבַּיִת וּשְׁרָצִים וּצְפַרְדְּעִים[34] מְטַפְּלִין
9 שָׁם, וְנִמְצְאוּ חֲתִיכוֹת מִבְּשָׂרָן בָּעִסָּה: אִם רֹב
10 הַמְטַפְּלִים שְׁרָצִים[35] - הָעִסָּה טְמֵאָה וְתִשָּׂרֵף, וְאִם
11 הָרֹב צְפַרְדְּעִים - טְהוֹרָה.

33) שם, כר' יוחנן. 34) צפרדעים אינם מטמאים. בתורה (ויקרא יא, כט־ל) נמנו שמונה שרצים המטמאים, ושרצים אחרים אינם מטמאים. [סתם "שרצים" האמור בכל מקום, הכוונה לשמונה אלה]. 35) לשונו של ר' יוחנן, ורש"י מפרש שם: "אם הבית מוחזק להיות שרצים מצויים שם יותר מצפרדעים". התכוון לבאר למה קורא ר' יוחנן לזה "חזקה", והלא רוב כאן ורוב עדיף מחזקה. ולפיכך הוא מפרש, שהרוב אינו רוב ממש, שהרי אין אנו יודעים אם בשעה שנפלו החתיכות היה רוב שרצים בבית אלא שהבית מוחזק בכך. ויוצא מזה, שסמכנו על חזקה.

12 ו. הָיוּ[36] טֻמְאוֹת וּטְהָרוֹת[37] בְּצִדּוֹ[38] אוֹ לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ,
13 וְנִתְעַטֵּף בְּטַלִּיתוֹ וְסָפֵק נָגְעוּ[39] סָפֵק לֹא נָגְעוּ בָּעֵת
14 שֶׁנִּתְעַטֵּף: אִם הָיוּ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - סְפֵקוֹ טָמֵא[40];
15 שֶׁסְּפֵק טֻמְאָה הַבָּאָה בִּידֵי אָדָם - נִשְׁאָלִין עָלֶיהָ[41].
16 אֲכָלוּ בִּכְלֵי הַמֶּנַח עַל גַּבֵּי קַרְקַע - הֲרֵי הוּא כְּמִי
17 שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לִשָּׁאֵל. וְאִם הָיוּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - סְפֵקוֹ
18 טָהוֹר. וְאִם אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִגַּע[42] - סְפֵקוֹ טָמֵא.

36) תוספתא טהרות פ"ד ה"א, מובאה בנדה ה, ב. 37) בגמרא שם הגירסא "וטהרות וטומאות". פירוש, כגון שרץ. 38) והוא טהור. 39) בתוספתא ובגמרא, הגירסא "נגע". ונראה לגרוס כך גם בדברי רבינו. ופירוש הדברים: הספק הוא אם נגע השרץ בטלית ונטמאה, והמדובר כשהטלית ודאי נגעה בטהרות, והוא־הדין אם הטלית טמאה וספק נגעה בטהרות בשעה שפשט ידיו ונתעטף בה ולא הרגיש. ראה רש"י ותוספות שם, שביארו עוד כמה אופנים של ספיקות. 40) ואף־על־פי שהטלית אין בה דעת להישאל, ואמרנו למעלה שדבר שאין בו דעת להישאל אפילו ברשות היחיד ספיקו טהור, כאן טמא מפני שהספק בא על־ידי האדם שפשט ידיו (נדה שם). 41) האנשים נשאלים עליה, ולפיכך הדין כמי שיש בו דעת להישאל. 42) קרוב לוודאי שנגע. אם אי־אפשר ממש, מובן מאליו שהוא טמא ולא צריך להשמיענו (כסף־משנה).

19 ז. כִּכָּר שֶׁל תְּרוּמָה[43] שֶׁנָּתוּן עַל גַּבֵּי הַדַּף וּמִדְרָס[44]
20 נָתוּן תַּחְתָּיו, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ כְּשֶׁיִּפֹּל שֶׁלֹּא יִגַּע בַּמִּדְרָס,
21 אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בִּמְקוֹם מִדְרוֹן[45], וּבָא וּמָצָא הַכִּכָּר
22 בִּמְקוֹם אַחֵר[46] - הֲרֵי הוּא בְּטָהֳרָתוֹ[47]; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר:
23 אָדָם בָּא וּנְטָלוֹ וּנְתָנוֹ בְּמָקוֹם זֶה[48]. וְאִם אָמַר: בָּרִי
24 לִי שֶׁלֹּא בָּא אָדָם לְכָאן - טָמֵא; שֶׁוַּדַּאי נָפַל וְנָגַע
25 בַּמִּדְרָס כְּשֶׁנָּפַל.

43) ברייתא, נדה ד, א. 44) דבר שדרס עליו הזב ונטמא. 45) מקום משופע, והכיכר הנופלת עליו מתגלגלת למקום טהור. 46) במקום הטהור. 47) ואין אנו אומרים הכיכר נפלה על המדרס, ומפני השיפוע נתגלגלה והגיעה למקום הטהור. 48) כדי שלא תיפול ותיטמא.

26 ח. תִּינוֹק[49] שֶׁנִּמְצָא בְּצַד בֵּית הַקְּבָרוֹת וְהַשּׁוֹשַׁנִּים
27 בְּיָדוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם שׁוֹשַׁנִּים אֶלָּא בִּמְקוֹם
28 הַטֻּמְאָה - סְפֵקוֹ טָהוֹר[50], שֶׁמָּא אַחֵר לִקְּטָן וּנְתָנָם
29 לוֹ[51]. וְכֵן חֲמוֹר הָעוֹמֵד בְּבֵית הַקְּבָרוֹת - כֵּלָיו[52]
30 טְהוֹרִין, וְאֵין אוֹמְרִין שֶׁמָּא נִתְמַעֵךְ בָּהֶן[53] וְנָגְעוּ
31 בְּקֶבֶר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לִשָּׁאֵל, וּכְשֶׁנִּמְצְאוּ לֹא
32 נִמְצְאוּ נוֹגְעִין[54], וְכָל הַטֻּמְאוֹת כִּשְׁעַת מְצִיאָתָן.

49) טהרות פ"ג מ"ז. 50) התינוק טהור, ואין אנו אומרים שנכנס לבית הקברות וקטפן ונטמא. 51) נתבאר בהלכה ב, שקטן שאין בו דעת להישאל, ספיקו אף ברשות היחיד טהור. 52) הכלים שעליו. 53) כדרך החמורים ששוכבים על הארץ ומתגלגלים לכאן ולכאן. 54) במקום טומאה.

33 ט. תִּינוֹק[55] שֶׁהָיָה תּוֹפֵשׂ בְּיָדוֹ שֶׁל אָבִיו אוֹ שֶׁהָיָה
34 רוֹכֵב עַל גַּבֵּי כְּתֵפוֹ שֶׁל אָבִיו - סְפֵקוֹ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד
35 טָמֵא[56], מִפְּנֵי שֶׁאָבִיו נִשְׁאָל עָלָיו[57].

55) תוספתא טהרות פ"ג ה"ד. 56) אע"פ שאין בו דעת להישאל. 57) בכל הנוגע לתינוק, שואלים את אביו.

36 י. וְאַרְבָּעָה סְפֵקוֹת[58] אָמְרוּ חֲכָמִים בְּתִינוֹק: תִּינוֹק
37 שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַלֵּךְ שֶׁהִנִּיחָתוּ אִמּוֹ וּבָאָה וּמְצָאַתּוּ כְּמוֹ
38 שֶׁהוּא בִּמְקוֹמוֹ - טָהוֹר, וְאֵין אוֹמְרִין שֶׁמָּא טְמֵאָה[59]
39 בָּאָה וְנִשְׁקַתּוּ וְגִפְּפָתוּ[60]. הִתְחִיל הַתִּינוֹק לָצֵאת
40 וּלְהִכָּנֵס[61] - בְּגָדָיו טְהוֹרִין, וְאֵין מִדְרָס כִּשְׁאָר בִּגְדֵי עַם
41 הָאָרֶץ[62]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן טְהוֹרִין - אֵין עוֹשִׂין עַל
42 גַּבֵּיהֶן טְהָרוֹת[63]. הִגְדִּיל עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ דַּעַת לִשָּׁאֵל -

36) תוספתא טהרות פ"ד ה"א, מובאה בנדה ה, ב. 37) בגמרא שם הגירסא "וטהרות וטומאות". פירוש, כגון שרץ. 38) והוא טהור. 39) בתוספתא ובגמרא, הגירסא "נגע". ונראה לגרוס כך גם בדברי רבינו. ופירוש הדברים: הספק הוא אם נגע השרץ בטלית ונטמאה, והמדובר כשהטלית ודאי נגעה בטהרות, והוא־הדין אם הטלית טמאה

1 **סְפֵקוֹ טָמֵא בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד. הִגְדִּיל עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ דַּעַת**
2 **לִשְׁמֹר אֶת גּוּפוֹ[64] - אוֹכְלִין עַל גַּב גּוּפוֹ טְהָרוֹת[65]; יוֹדֵעַ**
3 **לִשְׁמֹר אֶת יָדָיו[66] - אוֹכְלִין עַל גַּבָּן[67] טְהָרוֹת. כֵּיצַד**
4 **בּוֹדְקִין אוֹתוֹ?[68] מַטְבִּילִין אוֹתוֹ וְנוֹתְנִין לוֹ חֵלִין לְשֵׁם**
5 **תְּרוּמָה[69]. אִם יוֹדֵעַ[70] לִשְׁמֹר אֶת גּוּפוֹ - אוֹכְלִין אַגַּב**
6 **גּוּפוֹ טְהָרוֹת; וְאִם יוֹדֵעַ לִשְׁמֹר אֶת יָדָיו - אוֹכְלִים אַגַּב**
7 **יָדָיו טְהָרוֹת.**

58) תוספתא שם ה"ה. 59) בתוספתא: "אשה נדה". 60) וטימאה אותו. [בתוספתא שם מחלק ר' יהודה בין נקי למלוכלך, ופליאה היא למה כתב רבינו סתם: תינוק?]. 61) בדפוס רומא: ולהיכנס. 62) שחכמים גזרו עליהם טומאת מדרס (ראה למעלה פי"ג ה"א). 63) לכתחילה, ואם עשו לא נטמאו. 64) מטומאה. 65) טהרות שנגעו בגופו ולא נגעו בידיו - טהורות. 66) נתבאר למעלה (פ"ט ה"ח) שגזרו טומאה על סתם ידיים שלא נשמרו שמירה מעולה לשם טהרת תרומה, ויש קטן שיודע להישמר מלנגוע בטומאה אבל לא לשמור שמירה מעולה את ידיו עד כדי שלא תהיינה כסתם ידיים (רש"י סוכה מב, א). 67) אם נגעו בידיו. 68) אם הוא יודע לשמור את גופו ואת ידיו. 69) אומרים לו שצריך לשמור אותם בטהרת תרומה, אבל אין מוסרים לו תרומה ממש, שמא לא ישמור אותם כראוי ותיטמא. 70) מתבוננים ומסתכלים כיצד הוא שומר.

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר כזית מן המת בפי העורב ספק האהיל על האדם או לא ברשות היחיד. הממלא בכלי שיש לו אזניים ונתן בעשרה כלים או המערה מכלי לכלי ונמצא השרץ בתחתון. הזולף את הבור וממלא ממנו חביות וכו'. הקורץ מיקרצת מן העיסה ונמצא שרץ במיקרצת או אוכל טמא שנמצאה גרעינה שלה בתוך הכיכר או על גבי תבשיל רותח וכו'. היו בבית אוכלין טמאים וטהורים ונמצאה גרעינה בבית וכו'.

8 **א. כְּזַיִת[2] מִן הַמֵּת בְּפִי הָעוֹרֵב, סָפֵק הֶאֱהִיל[3] עַל**
9 **הָאָדָם וְעַל הַכֵּלִים בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד סָפֵק שֶׁלֹּא הֶאֱהִיל**
10 **- הֲרֵי הָאָדָם טָמֵא מִסָּפֵק, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ דַּעַת**
11 **לִשְׁאֹל[4], וְהַכֵּלִים טְהוֹרִים, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶן דַּעַת**
12 **לִשְׁאֹל. וְכֵן הַמְמַלֵּא[5] בִּכְלִי וְנָתַן בַּעֲשָׂרָה כֵּלִים[6]**
13 **וְנִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בְּאֶחָד מֵהֶן[7] - הוּא טָמֵא[8] וְהַכֵּלִים[9]**
14 **טְהוֹרִין, אַף עַל פִּי שֶׁכֻּלָּן סָפֵק שֶׁמָּא הַשֶּׁרֶץ בַּכְּלִי**
15 **שֶׁמִּלֵּא בּוֹ הָיָה תְּחִלָּה[10], מִפְּנֵי שֶׁהֵן כֵּלִים וְאֵין בָּהֶן**
16 **דַּעַת לִשְׁאֹל. וְאִם הָיָה לַכְּלִי שֶׁמִּלֵּא בּוֹ אָזְנַיִם[11],**
17 **הוֹאִיל וְאֶפְשָׁר שֶׁיֵּצְאוּ הַמַּיִם וְיִתְאַחֵר בּוֹ הַשֶּׁרֶץ[12] -**
18 **כֻּלָּן טְמֵאִים[13]. וְכֵן הַמְמַלֵּא בַּעֲשָׂרָה דְלָיִים[14] זֶה אַחַר**
19 **זֶה וְנָתַן בַּעֲשָׂרָה כֵּלִים, מִדְּלִי אֶחָד[15] לִכְלִי אַחֵר, וְאֵין**
20 **יָדוּעַ הָרִאשׁוֹן מִן הָאַחֲרוֹן[16], וְנִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בִּכְלִי**
21 **אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הַתִּשְׁעָה כֵּלִים עִם עֲשֶׂרֶת הַדְּלָיִים**
22 **טְהוֹרִין[17]; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: שֶׁמָּא בִּכְלִי זֶה[18] הָיָה הַשֶּׁרֶץ**
23 **מִתְּחִלָּתוֹ. וְאִם יֵשׁ לַדְּלָיִים אָזְנַיִם[19] - הֲרֵי כָּל הַדְּלָיִים**
24 **עִם כָּל הַכֵּלִים טְמֵאִין[20]. הַמְמַעֲרֶה מִכְּלִי לִכְלִי[21]**
25 **וְנִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בַּתַּחְתּוֹן - הָעֶלְיוֹן טָהוֹר, וְאֵין אוֹמְרִין**
26 **מֵהָעֶלְיוֹן נָפַל, אֶלָּא שֶׁמָּא בַּתַּחְתּוֹן הָיָה. מִפְּנֵי שֶׁהֵן**
27 **כֵּלִים וְאֵין לָהֶן דַּעַת לִשְׁאֹל. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

2) טהרות פ"ד מ"ד. 3) כזית מן המת המאהיל על אדם או כלים – נטמאו (הל' טומאת מת פ"א ה"י). 4) ולא חרש, שוטה או קטן. [הר"ש משאנץ שואל, הלא טומאה בפי עורב פורח היא טומאה נזרקת שאינה מטמאה מספק? (ראה למעלה פט"ו ה"ו). ותירץ שטומאת אוהל חמורה, ולא טיהרו בה ספק טומאה נזרקת]. 5) שם. 6) במשנה כתוב: "הממלא בעשרה דליים", ומפרש רבינו שמילא אותו הדלי עצמו עשר פעמים (וכן פירש בנדה ג, ב) ואחרי כל מילוי שפך כל המים שבדלי לכלי אחר. 7) באחד הכלים ששפך לתוכם. 8) הכלי שנמצא בו השרץ. 9) תשעת הכלים האחרים שנתמלאו והמים שבהם. 10) וזה מתקבל על הדעת, מפני ששרצים מתים מצויים יותר בבור מאשר בכלים ריקנים, ואף־על־פי־כן טהורים תשעת הכלים מפני שהשרץ שבדלי נופל לכלי ששפך לתוכו בראשונה. וסברא זו שקולה נגד הסברא ששרצים מצויים בבור ולא בכלים, ולפיכך אפילו אם נמצא השרץ בכלי האחרון, טהורים שאר הכלים מפני שספק זה נידון כספק השקול שהוא טהור באין בו דעת לישאל. [לא נתבאר דינו של הכלי שמילא בו. ומסתבר, שאם נמצא השרץ בכלי ששפך לתוכו בראשונה, נטמא הכלי שמילא בו, שהרי כאן מכריעה הסברא ששרצים מצויים בבור ואין כל סברא נגדית, כמובן, אבל אם נמצא באחד משאר הכלים גם כלי זה טהור מאותו הטעם עצמו שמטהרים את תשעת הכלים]. 11) נדה ג, ב. ושם כתוב "אוגנים", ופירש רש"י שפה כפופה כלפי פנים. שם אמר ריש לקיש זאת על הברייתא, ורבינו למד ממנו גם לדין שבמשנתינו. 12) ואפשר שנפל בשפיכה אחרונה. 13) מפני שאין כאן סברא נוגדת את הסברא המתקבלת על הדעת, שהשרץ היה בבור ונשאב בכלי שמילא בו. [לפי פירוש זה, מתיישבות שתי התמיהות של ה'כסף משנה' על בבא זו. ראה שם]. 14) ברייתא, נדה שם. 15) כן צ"ל. פירוש, לא נתן לשני כלים מדלי אחד. בדפוסים: אחר. 16) אינו יודע איזה כלי מילא ראשון, ואיזה מילא אחרון. 17) תשעת הכלים ברור שהם טהורים, שהרי לא הגיעו אליהם המים מדלי שהשרץ בתוכו. והדליים טהורים, שאפילו אם היה בבור ונשאב בדלי, לא נטמא מפני שזה ספק טומאה צפה (ראה למעלה פי"ד ה"ו) ושמא לא נגע השרץ בדלי אלא יצא עם המים אגב שפיכה, ולפיכך גם האפשרות שהשרץ היה בבור אינה מכריעה לטומאה ודאית של הדלי. [ולא נטמא ממשקין הטמאים שבתוכו, מפני שספק משקין לטמא אחרים – טהור, לא החמירו חכמים כל־כך ותולים שבכלי היה]. 18) ולא בדלי. 19) מתקבל על הדעת, שהאזנים עיכבו את השרץ ונגעו בו ונטמא הדלי, ואין אנו תולים שהיה בכלי, מהטעם שאמרנו למעלה, שיותר מתקבל על הדעת שבבור היה השרץ. ויוצא מזה, שדלי אחד ודאי טמא ואין אנו יודעים איזהו, ולפיכך מטמאים את כולם. וכל זאת כשלא ידוע מאיזה דלי שפך לכלי שנמצא בו השרץ, אבל כשאנו יודעים זאת - הרי אין

טעם לטמא את תשעת הדליים האחרים. 20) אינני יודע לפרש למה כל הכלים טמאים. הרי לתשעת הכלים לא הגיעה הטומאה? (תמיהה זו השמיע כבר ה'כסף משנה' ולא מצא לה יישוב). 21) כאן – בשני כלים – ספק השקול הוא, אם היה השרץ בכלי העליון או בתחתון, ואין כל סברא מכריעה לכאן או לכאן.

1 **ב. קֻפָּה[22] שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ בִּטְהָרוֹת וְנִמְצָא בָּהּ שֶׁרֶץ[23],**
2 **אִם יֵשׁ לָהּ שׁוּלַיִם, אוֹ אָזְנַיִם[24] אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ**
3 **שׁוּלַיִם[25] - הֲרֵי כָּל הַטְּהָרוֹת שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהּ**
4 **טְמֵאוֹת[26]. אֲפִלּוּ הָיְתָה בְּדוּקָה[27] וּמְכֻסָּה, שֶׁמָּא עִם**
5 **הַגְּבָהַת יָדוֹ מִן הַבְּדִיקָה נָפַל הַשֶּׁרֶץ[28]. וַאֲפִלּוּ**
6 **נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ בִּטְהָרוֹת בְּזָוִית זוֹ וְטִלְטְלָהּ לְזָוִית אַחֶרֶת**
7 **וְנִמְצָא בָּהּ הַשֶּׁרֶץ - כֻּלָּן טְמֵאוֹת[29]; לְפִי שֶׁמַּחֲזִיקִין**
8 **טֻמְאָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם[30] לִתְלוֹת, אֲבָל לֹא לִשְׁרֹף.**

22) חבית שנותנים בה פירות. 23) אחר שהוציא את הטהרות. 24) ראשי קרשי החבית כפופים כלפי תוכה, ראה למעלה הערה ט. 25) וכשהיא מונחת לארכה אפשר להניח בה פירות. 26) כרבי יוחנן, בנדה ג, ב. והטעם, שאנו אומרים: השרץ היה שם לפני שהוציא את הפירות, וכשהיטה את החבית, כדי להוריק את הפירות, עיכבו האוגנים את השרץ ונשאר בחבית. 27) לפני ששמו בה את הפירות, בדקוה ולא היה שם שרץ. 28) לתוך החבית ולא הרגיש בו. 29) אסורות באכילה אם הן של תרומה, אבל אסור לשורפם, כמו שמסיים רבינו. 30) כשהעבירו טהרות ממקום למקום ונמצאה טומאה בכלי אחר העברתו, אנו מניחים שהיתה בכלי עוד לפני העברתו. ראה למעלה פט"ו ה"ו, שאין מחזיקים טומאה מזמן לזמן.

9 **ג. הַזּוֹלֵף[31] אֶת הַבּוֹר[32] וּמְמַלֵּא מִמֶּנּוּ חָבִיּוֹת: אִם**
10 **הָיָה מַשְׁקִיעַ כָּל חָבִית וְחָבִית בַּבּוֹר וּמְמַלֵּא אוֹתָן,**
11 **וְנִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בָּרִאשׁוֹנָה[33] - כֻּלָּן טְמֵאוֹת[34]. נִמְצָא**
12 **בָּאַחֲרוֹנָה - הִיא טְמֵאָה וְכֻלָּן טְהוֹרוֹת; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר:**
13 **אַחַר שֶׁמִּלֵּא אֶת הָרִאשׁוֹנוֹת נָפַל שֶׁרֶץ לַבּוֹר[35]. הָיָה**
14 **זוֹלֵף בִּכְלִי וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הֶחָבִיּוֹת עַד שֶׁמִּלְּאָן, וְנִמְצָא**
15 **הַשֶּׁרֶץ בְּאַחַת מֵהֶן - הִיא בִּלְבַד טְמֵאָה, וְכֻלָּן**
16 **טְהוֹרוֹת; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: בָּזוֹ בִּלְבַד נָפַל הַשֶּׁרֶץ[36] אוֹ**
17 **הָיָה בָּהּ עַד שֶׁלֹּא זָלַף לְתוֹכָהּ. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה בּוֹדֵק**
18 **כָּל חָבִית מֵהֶן וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן בָּהּ הַיַּיִן וּמְכַסֶּה אוֹתָהּ**
19 **אַחַר שֶׁזּוֹלֵף לְתוֹכָהּ, וְנִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בְּאַחַת מֵהֶן - כֻּלָּן**
20 **טְמֵאוֹת[37]. וְכֵן אִם נִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בַּבּוֹר אוֹ בַּכְּלִי**
21 **שֶׁזּוֹלֵף בּוֹ - הַכֹּל טָמֵא[38].**

31) טהרות פ"י מ"ז. 32) הבור מלא יין או שמן, והוא מעביר את המשקה קימעא קימעא לחביות. 33) אחר שמילא את כולן. 34) בין אם השרץ היה בבור או אם היה בחבית הראשונה לפני ששאב בה – נטמא כל היין שבבור, ואין אנו אומרים שנפל לחבית אחר השאיבה, מפני שמחזיקים טומאה מזמן לזמן, ואפילו אם בדק את החביות לפני השאיבה ולא מצא שרץ – תולים שלא בדק יפה, וכששאב טימא השרץ את כל היין שבבור. 35) או היה בחבית זו. מובן שאם נמצא באמצעית, טמאות כל החביות שנתמלאו אחריה. 36) נתבאר בהלכה א. 37) ברור הדבר, שהשרץ היה בבור. 38) מחזיקים טומאה מזמן לזמן, ואומרים שהשרץ היה בכלי מתחילת השאיבה.

22 **ד. הָיָה[39] קוֹצֶה[40] זֵיתִים מִן הַמַּעֲטָן[41] וּמַעֲלֶה אוֹתָן**
23 **לַגַּג[42], וְנִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בַּגַּג - זֵיתִים שֶׁבַּמַּעֲטָן**
24 **טְהוֹרִים[43]. נִמְצָא בַּמַּעֲטָן - הַמַּעֲטָן טָמֵא[44]. נִמְצָא**
25 **בֵּין כֹּתֶל לְזֵיתִים[45] - הַזֵּיתִים טְהוֹרִים[46]. נִמְצָא הַשֶּׁרֶץ**
26 **בְּתוֹךְ גּוּשׁ שֶׁל זֵיתִים[47] וְהַגּוּשׁ בַּגַּג: אִם בְּתוֹךְ שְׁלֹשֶׁת**
27 **יָמִים[48] - אַף הַמַּעֲטָן טָמֵא, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: גּוּשׁ זֶה מִן**
28 **הַמַּעֲטָן עָלָה וְהַשֶּׁרֶץ בְּתוֹכוֹ[49]; וְאִם נִמְצָא אַחַר**
29 **שְׁלֹשָׁה יָמִים מִשֶּׁהֶעֱלָה הַזֵּיתִים לַגַּג - הֲרֵי הַמַּעֲטָן**
30 **טָהוֹר, שֶׁמָּא בַּגַּג נִתְקַבְּצוּ וְנַעֲשׂוּ גּוּשׁ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשָׁה**
31 **יָמִים[50].**

39) תוספתא, טהרות פי"א ה"א. 40) מלקט. 41) "כשמוסקים (קוטפים) את הזיתים נותנים אותם בחפירה שהוכנה לכך, כדי שיתרככו ויוציאו הרבה שמן בשעת סחיטתם. וחפירה זו נקראת מעטן" [רבינו בפירושו לטהרות פ"ט מ"א. והר"ש שם מפרש, כלי שנותנים בו הזיתים]. 42) כדי שתתייבש הזיעה שעליהם. 43) אנו אומרים שהשרץ לא היה במעטן אלא נפל על הזיתים שבגג. [ואין זה דומה לדין קופה שנשתמש בה בטהרות שבהלכה ב, שמחזיקים ממקום למקום, מפני שהקופה עצמה אמנם זזה ממקומה, אבל הטהרות והשרץ לא עזבו את מקומם שבתוך הקופה, ולפיכך זה כעין מזמן לזמן שמחזיקים טומאה. אבל כאן הזיתים עזבו מקומם שבמעטן, וכגון זה אין מחזיקים טומאה. ראה 'תפארת ישראל' טהרות פ"ט 'יכין' אות סד]. 44) והזיתים שבגג טהורים, מפני שאנו תולים שהשרץ נפל למעטן אחר שהעלה הזיתים לגג. כחכמים בתוספתא, שם. ואף־על־פי שמחזיקים מזמן לזמן, זה רק כשלא טילטל ממקומו את הדבר שנולד בו הספק, אבל אם טילטל אותו הרי זה כעין ממקום למקום. [ב'כסף משנה' מתפלא, למה פסק רבינו כחכמים בתוספתא שם נגד ה'סתם משנה' בטהרות (פ"ט, מ"ט)? והלא כלל בידינו (יבמות מב, ב) שסתם במשנה ומחלוקת בברייתא, הלכה כסתם? ואולי מפני שבתוספתא - רבי הוא היחיד החולק על חכמים בדין זה, סובר רבינו שיש לראות את המשנה כדעת רבי לבדו שסידר את ה'סתם']. (אינני יודע לפרש, מה בין זה לדין נמצא בבור בהלכה ג). 45) ואינו נוגע בזיתים. 46) ואין חוששים שמא נגע בהם השרץ (טהרות, שם). 47) זיתים אחדים מדובקים יחד, והשרץ לחוץ ביניהם. 48) משעת הוצאתם מהמעטן. 49) מפני שאין דרכם של זיתים להתדבק לגוש בזמן קצר שכזה. 50) פירוש, במשך שלושת הימים.

32 **ה. הַקּוֹרֵץ[51] מִקְרֶצֶת[52] מִן הָעִסָּה וְנִמְצָא שֶׁרֶץ**
33 **בַּמִּקְרֶצֶת[53] - הַמִּקְרֶצֶת לְבַדָּהּ טְמֵאָה[54]. נִמְצָא בָּעִסָּה**
34 **- הָעִסָּה לְבַדָּהּ טְמֵאָה[55]. נִמְצָא בְּתוֹךְ הַמִּקְרֶצֶת - אַף**
35 **הָעִסָּה טְמֵאָה[56].**

51) חותך או תולש. תוספתא, שם. 52) חתיכת עיסה. 53) על גבה, במקום הנראה לעין. 54) שאנו אומרים על המקרצת נפל. 55) והמקרצת טהורה. אנו תולים, שהשרץ נפל לעיסה אחר שנטל את המקרצת. כחכמים, שם. 56) מתקבל על הדעת שלעיסה נפלה, שאם נפלה על המקרצת לא היתה שוקעת כל־כך במקרצת (ביאור הגר"א בתוספתא).

1 **ו. אֹכֶל טָמֵא[57] שֶׁנִּמְצָא גַּרְעִינָה שֶׁלּוֹ[58] בְּתוֹךְ הַכִּכָּר אוֹ**
2 **עַל גַּבֵּי תַּבְשִׁיל רוֹתֵחַ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עָלֶיהָ מַשְׁקֶה**
3 **טוֹפֵחַ[59] - הֲרֵי הֵן[60] טְמֵאִים[61]; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: הָאֹכֶל**
4 **כֻּלּוֹ נָפַל שָׁם וְנִמּוֹחַ בְּתוֹךְ הַכִּכָּר אוֹ מֻחֲמַת הָרְתִּיחָה**
5 **וְנִשְׁאֲרָה גַּרְעִינָתוֹ. נִמְצֵאת הַגַּרְעִינָה עַל גַּבֵּי הַכִּכָּר אוֹ**
6 **בְּתוֹךְ תַּבְשִׁיל צוֹנֵן - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין, אַף עַל פִּי**
7 **שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ מַשְׁקֶה[62]; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: גַּרְעִינָה זוֹ לְבַדָּהּ**
8 **נָפְלָה אַחַר שֶׁאָבַד הָאֹכֶל מֵעָלֶיהָ, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ**
9 **מְטַמְּאָה.**

57) תוספתא, שם פ"ד ה"ו. 58) גרעין של תמרה או של זית וכדומה. [מצאנו כמה פעמים בתלמוד "גרעינה" במקום "גרעין" (משנה יומא – כמוה וכגרעינתה: עוקצין פ"ב מ"ב – גלעינה של רוטב, ובתוספתא כאן – גרעינה של גפת]. 59) משקה שיש בה כדי להרטיב את הנוגע בה. 60) הכיכר והתבשיל. 61) אף־על־פי שגרעינה יבישה אינה טמאה. 62) אין אנו אומרים שמשקה זה בא מן האוכל הטמא. [בתוספתא שם, שנינו: "גרעינה של גפת טמאה (גפת = פסולת של זיתים אחר סחיטתם) שנמצאת בתוך הכיכר או על גבי תבשיל רותח, אף־על־פי שאין עליה משקה טופח – טימאתה. נמצאת בתוך כיכר צונן או על גבי תבשיל צונן אע"פ שיש עליה משקה טופח – טהורה". ופירשה רבינו כמבואר למעלה. והגר"א בביאורו לתוספתא מפרש, שמכוח הלחץ בשעת סחיטת הזיתים, נבלע קצת שמן בגרעין וכשהוא נתון על גבי דבר רותח הוא פולט את הבלוע בו ומטמא את הנוגע בו, אבל בצונן אינו פולט. ולפירושו, רצוי לגרוס בתוספתא: "על גבי כיכר או על גבי התבשיל"].

10 **ז. הָיוּ[63] בַּבַּיִת אֲכָלִין טְמֵאִין וַאֲכָלִין טְהוֹרִים**
11 **וְנִמְצֵאת גַּרְעִינָה בַּבַּיִת[64] - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב[65]. וְכֵן**
12 **אִם הָיוּ[66] דָּמִים טְהוֹרִים וְדָמִים טְמֵאִים בְּתוֹךְ הַבַּיִת**
13 **וְנִמְצָא דָּם עַל הָאֹכֶל - הוֹלְכִים אַחַר הָרֹב. מַעֲשֶׂה**
14 **הָיָה בְּכִכָּר שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּמְצָא עָלָיו דָּם, וּבָא מַעֲשֶׂה**
15 **לִפְנֵי חֲכָמִים וְטִהֲרוּהוּ. שֶׁאֲפִלּוּ נֹאמַר: דַּם שֶׁרֶץ**
16 **הוּא, הֲרֵינִי אוֹמֵר: דַּם שֶׁרֶץ חַי הוּא, שֶׁהוּא טָהוֹר.**

63) תוספתא, שם. 64) בכיכר או על תבשיל רותח, ואין אנו יודעים אם הגרעינה מאוכל טמא או טהור. 65) אם רוב האוכלין שבבית טמאים נטמאו הכיכר והתבשיל, ואם הרוב טהורים – הם טהורים (ראה ביאור הגר"א ו'זר זהב' שם). 66) תוספתא, שם פ"ו ה"א.

17 **ח. עִיר[67] שֶׁיֵּשׁ בָּהּ נְבֵלוֹת וּשְׁחוּטוֹת - בָּשָׂר הַנִּמְצָא**
18 **בָּהּ[68] הוֹלְכִים אַחַר הָרֹב[69]. וְכֵן אִם הָיָה הַנִּמְצָא בָּהּ**
19 **סְפֵק שֶׁרֶץ סְפֵק צְפַרְדֵּעַ - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב שֶׁיֵּשׁ**
20 **בְּאוֹתָהּ הָעִיר בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן. זֶה הַכְּלָל: בִּנְמְצָא[70] הַלֵּךְ**
21 **אַחַר הָרֹב.**

67) שם. 68) מושלך בחוץ. 69) בין לקולא ובין לחומרא. פסק כחכמים נגד דעת רבי שמעון בן גמליאל האומר שאפילו רוב שחוטות – טמא, מפני שנבילות מושלכות שכיחות יותר משחוטות מושלכות. 70) להוציא בשר שהוא במקומו המיוחד לו, כגון במחסן או בחנות, שדנים בו דין מחצה על מחצה (ראה הל' מאכלות אסורות פ"ח הי"א).

22 **ט. הָאִשָּׁה[71] שֶׁמְּגַבֶּבֶת גְּבָבָא[72] בֶּחָצֵר, וְנִמְצָא שֶׁרֶץ**
23 **בְּתוֹךְ גְּבָבָא - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה, שֶׁאֵין הַשֶּׁרֶץ מְטַמֵּא**
24 **בְּמַשָּׂא[73]. נִמְצָא עַל גַּבֵּי גְּבָבָא - הֲרֵי זוֹ טְמֵאָה, שֶׁמָּא**
25 **נָגְעָה בּוֹ. הָיְתָה כּוֹבֶרֶת[74] בִּכְבָרָה וְנִמְצָא שֶׁרֶץ בְּתוֹךְ**
26 **הַפִּרּוֹת שֶׁבַּכְּבָרָה - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה[75]. נִמְצָא עַל גַּבֵּי**
27 **הַכְּבָרָה - הֲרֵי זוֹ סְפֵק טְמֵאָה, שֶׁמָּא נָגְעָה בּוֹ, וְכָל**
28 **סָפֵק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - טָמֵא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[76].**

71) שם פ"ג ה"ג. 72) בפירושו למשנה, שבת פ"ג, מפרש רבינו: גבבא – זבל השדות. ונראה שהתכוון לחלק השיבולת שנשאר בקרקע אחר הקצירה והוא משמש זבל לשדה. 73) אלא במגע, ואנו אומרים שלא נגעה בו. 74) מנקה גרעינים. 75) אין דרכה של אשה לנגוע בפירות שבכברה. 76) למעלה פט"ז.

יום ש"ק כ' שבט ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) יבאר שכל מה שאתה יכול לרבות ספיקות וספק ספיקות ברשות היחיד – טמא, ברשות הרבים – טהור וכיצד.

29 **א. כֹּל שֶׁאַתָּה יָכוֹל לְרַבּוֹת סְפֵקוֹת וּסְפֵקֵי סְפֵקוֹת,**
30 **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - טָהוֹר, בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - טָמֵא. כֵּיצַד?**
31 **נִכְנַס לְמָבוֹי[2] וְהַטֻּמְאָה בְּחָצֵר, סָפֵק נִכְנַס לֶחָצֵר סָפֵק**
32 **לֹא נִכְנַס; טֻמְאָה בַּבַּיִת, סָפֵק נִכְנַס לַבַּיִת סָפֵק לֹא**
33 **נִכְנַס; וַאֲפִלּוּ נִכְנַס, סָפֵק שֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם סָפֵק הָיְתָה**
34 **שָׁם; וְאִם תֹּאמַר הָיְתָה שָׁם בְּעֵת שֶׁנִּכְנַס, סָפֵק יֵשׁ בָּהּ**
35 **כַּשְׁעוּר סָפֵק אֵין בָּהּ; וְאִם תֹּאמַר יֵשׁ בָּהּ, סָפֵק שֶׁהִיא**
36 **טֻמְאָה סָפֵק אֵינָהּ טֻמְאָה; וַאֲפִלּוּ הִיא טֻמְאָה, סָפֵק**
37 **נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא[3], שֶׁהַמָּבוֹי רְשׁוּת**
38 **הַיָּחִיד.**

2) שחצרות הבתים פתוחות לתוכו. 3) התוספות בבא בתרא נה, ב דיבור המתחיל רבי (הראשון) בשם רבינו תם נימקו: מפני שדין ספק טומאה ברשות היחיד למדו מסוטה ושם אפילו ספק אחד היה מספיק, כדי לטהר את האשה מפני חזקת כשרות, אלא שהתורה אוסרת אותה ולפיכך אין הבדל בין ספק אחד להרבה ספיקות. ונתבאר כבר למעלה בפרק ט"ז, שכל דיני ספק טומאה למדנו מסוטה, שהתורה קראה לזנות - טומאה.

ב. תִּשְׁעָה צְפַרְדְּעִים וְשֶׁרֶץ אֶחָד בֵּינֵיהֶן בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵי זֶהוּ - סְפֵקוֹ טָמֵא. תִּשְׁעָה שְׁרָצִים וּצְפַרְדֵּעַ בֵּינֵיהֶן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶן - סְפֵקוֹ טָהוֹר. זֶה הַכְּלָל: כָּל סָפֵק בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - טָהוֹר, עַד שֶׁיֹּאמַר נִטְמֵאתִי בְּוַדַּאי[4]; וְכָל סָפֵק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - טָמֵא, עַד שֶׁיֹּאמַר וַדַּאי שֶׁלֹּא נִטְמֵאתִי. לְפִיכָךְ, עַצְמוֹת הַמֵּת[5] וְעֶצֶם נִבֵּלָה[6] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ גּוּשׁ מֵאֶרֶץ טְהוֹרָה וְגוּשִׁים מִבֵּית הַפִּרְסָ[7] אוֹ מֵאֶרֶץ הָעַמִּים[8], וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶן אוֹ הֶסִיטוֹ[9], וְאֵין יָדוּעַ בַּמֶּה נָגַע מֵהֶן[10] וּבַמָּה[11] הֵסִיט; כְּזַיִת מִן הַמֵּת וּכְזַיִת מִן הַנְּבֵלָה, וְהֶאֱהִיל עַל אֶחָד מֵהֶן, וְאֵין יָדוּעַ עַל אֵי זֶה מֵהֶן הֶאֱהִיל; שְׁנֵי שְׁבִילִין, אֶחָד טָהוֹר וְאֶחָד טָמֵא[12], הָלַךְ בְּאֶחָד מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ בְּאֵי זֶה הָלַךְ; אוֹ שֶׁנָּגַע בְּאָדָם זֶה בַּדֶּרֶךְ, וְאֵין יָדוּעַ אִם הוּא טָמֵא אוֹ טָהוֹר; אוֹ שֶׁהָיוּ שְׁנֵי אֲנָשִׁים, אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ בְּאֵי זֶה מֵהֶן נָגַע - בְּכָל אֵלּוּ הַסְּפֵקוֹת טָהוֹר.

4) ואפילו רוב לטומאה - טהור. 5) שמטמאים במגע ובמשא בשיעור כשעורה (הלכות טומאת מת פרק ב הלכה ט). 6) שאינה מטמאה כלל. 7) שדה שנחרש בה קבר וחכמים גזרו עליו טומאה. 8) גוש אדמת חוץ לארץ, שהובא לארץ ישראל, היא מטמאה מדרבנן. 9) הזיזו. דין היסט כדין משא, וגושים אלה מטמאים במשא. 10) אם בגוש הטמא או בטהור. 11) פירוש, או במה. 12) כגון שביל העובר בבית הקברות (רבינו בפירושו למשנה).

ג. הַמּוֹצֵא מֵת מֻשְׁכָּב[13] לְרָחְבּוֹ שֶׁל דֶּרֶךְ אִם הָיָה שָׁלֵם וְהוּא מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה - הֲרֵי זֶה טָמֵא לִתְרוּמָה, שֶׁחֶזְקָתוֹ שֶׁנָּגַע[14]; הָיָה לוֹ מָקוֹם לַעֲבֹר, אוֹ שֶׁהָיָה מְשֻׁבָּר וּמְפֹרָק שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁעָבַר בֵּין שׁוֹקָיו וּפְרָקָיו - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. וְאִם הָיָה קֶבֶר לְכָל רֹחַב הַדֶּרֶךְ - הַקֶּבֶר מְצָרְפוֹ[15], וְהָעוֹבֵר שָׁם[16] טָמֵא. שֶׁאֵין זֶה כִּשְׁאָר סְפֵקוֹת, אֶלָּא חֶזְקָתוֹ שֶׁנָּגַע.

13) אחר שעבר עליו הרגיש בו. 14) מתקבל על הדעת שנגע. [דייק רבינו וכתב "שחזקתו שנגע" ולא כתב "וודאי נגע", מפני שהמדובר כשיש אפשרות שהיא שלא נגע, כגון שנטה לצידי דרכים, אבל אין הדבר מתקבל על הדעת, ולפיכך טמא אף על פי שספק טומאה ברשות הרבים טהור. וכל זה לתרומה, ולנזיר ועושה פסח נתבארו הדינים בהלכות קרבן פסח פרק ו הלכה י"א ובהלכות נזירות פרק ט הלכה י"ח והלכה י"ט. ואין לפרש חזקה זו כמו סתם חזקה בכל מקום, שהרי רוב עדיף מחזקה ואינו מכריע לטמא, כמבואר בהלכה קודמת ומכל שכן חזקה]. 15) מצרף את כל החלקים וכאילו הקבר מלא טומאה. 16) ואפילו הוא יודע שלא נגע במת ושעבר במקום, שאין שם כלום מן המת.

ד. שֶׁרֶץ שֶׁנִּמְצָא בְּמָבוֹי - מְטַמֵּא לְמַפְרֵעַ עַד הָעֵת שֶׁיֹּאמַר: בָּדַקְתִּי אֶת הַמָּבוֹי הַזֶּה בְּיוֹם פְּלוֹנִי וְלֹא הָיָה בּוֹ שֶׁרֶץ[17]. אֲפִלּוּ כִּבְּדוּהוּ[18] וְלֹא בְּדָקוּהוּ - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא לְמַפְרֵעַ מִקִּדָּם הַכִּבּוּד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁמְּצָאוּהוּ יָבֵשׁ; אֲבָל אִם מְצָאוּהוּ לַח - אֵינוֹ מְטַמֵּא לְמַפְרֵעַ אֶלָּא עַד שָׁעָה שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיָּמוּת בָּהּ וְיִהְיֶה עַתָּה לַח בְּעֵת שֶׁנִּמְצָא[19].

17) ואינו מטמא אלא משעת הבדיקה ואילך, שהרי שרץ זה הגיע לכאן אחר הבדיקה. 18) אין אנו אומרים, הכיבוד היה מעביר את השרץ אילמלי היה כאן. 19) כרבי שמעון שם. [בפירושו למשנה מסיים רבינו: "ואין הלכה כרבי שמעון" וכאן חזר בו ופסק כמותו, מפני שרבי אלעזר (שם עמוד ב) מבאר את דבריו].

ה. שְׁנֵי רֵקִין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, אֶחָד טָהוֹר וְאֶחָד מִן הָרֵקִין הַנִּמְצָאִים שֶׁגָּזְרוּ עֲלֵיהֶן טֻמְאָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶן אוֹ הֶסִיטוֹ וְאֵין יָדוּעַ אֵי זֶהוּ - תּוֹלִין[20] עָלָיו אֶת הַתְּרוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁנֵי סְפֵקוֹת[21]: סָפֵק בַּטָּהוֹר נָגַע סָפֵק בַּנִּמְצָא; וְאִם תֹּאמַר בַּנִּמְצָא, סָפֵק שֶׁהוּא טָמֵא סָפֵק שֶׁהוּא טָהוֹר. הָיוּ שְׁנֵי הָרֵקִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים: אִם הָיוּ נְגוּבִין וּמֻנָּחִין שָׁם וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶן - סְפֵקוֹ טָהוֹר; נָשָׁא אֶחָד מֵהֶן - תּוֹלִין עָלָיו, שֶׁהֲרֵי מִשֶּׁנִּשָּׂאוּ אֵינוֹ מֻנָּח בִּרְשׁוּת הָרַבִּים; וְכֵן אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן לַח וְנִתְלָה בּוֹ הָרֹק הַלַּח - תּוֹלִין עָלָיו, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מֻנָּח בִּרְשׁוּת הָרַבִּים כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה סְפֵקוֹ טָהוֹר, אֶלָּא הֲרֵי הוּא עַל בִּגְדוֹ. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁאִם נָגַע בְּרֹק הַנִּמְצָא אוֹ נְשָׂאוֹ אוֹ הֶסִיטוֹ בְּכָל מָקוֹם[22] - שׁוֹרְפִין עָלָיו אֶת הַתְּרוּמָה, כְּבֵית הַפְּרָס וְכַיּוֹצֵא בָהּ שֶׁשּׁוֹרְפִין עַל וַדַּאי מַגָּעָן[23] בְּכָל מָקוֹם.

20) לא אוכלים ולא שורפים. 21) לא ביאר רבינו אם גם באותם הספיקות שנמנו למעלה בהלכה א תולין ולא שורפין, או לא אמרו תולין אלא בטומאות שעיקרן מדרבנן, כגון רוקים ובית הפרס. 22) בין ברשות היחיד ובין ברשות הרבים. 23) אלה הם מששת הספיקות שגזרו חכמים לשרוף עליהם תרומה וקדשים שנמנו שם.

ו. מִי שֶׁיָּשַׁב בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּבָא אֶחָד[24] וְדָרַס עַל בְּגָדָיו אוֹ שֶׁרָקַק וְנָגַע בּוֹ[25] הֶרֹק - עַל רֵקוֹ שׁוֹרְפִין אֶת הַתְּרוּמָה[26], וְעַל בְּגָדָיו הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב: אִם רֹב הָעִיר טְמֵאִין[27] - בְּגָדָיו מִדְּרָס, וְאִם רֹב הָעִיר טְהוֹרִים - הֲרֵי הוּא טָהוֹר.

24) ואין אנו יודעים אם הוא טהור או טמא. 25) ביושב. 26) כדין ספק רוקים. 27) זבים. [אמנם זה כמעט מן הנמנעות שרוב תושבי העיר יהיו זבים, אבל אי אפשר לפרש אחרת, שהרי עם הארץ אין גופו מטמא מדרס, ומה שגזרו טומאת מדרס על בגדיהם הוא מפני שאשתו נידה יושבת עליהם, ואין לפרש שהכוונה לרוב גויים שדינם כזבים, שהרי טומאת גויים היא מדרבנן ואין שורפים עליה. וכן פירשו הברטנורה ובעל תוספות יום טוב].

ז. מִי שֶׁאָבַד לוֹ כְּלִי וּמְצָאוֹ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - הֲרֵי זֶה

טָמֵא מִדְּרָס וְטָמֵא טְמֵא מֵת. אָבַד לוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים
וּמְצָאוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים: אִם אִבְּדוֹ בַּיּוֹם וּמְצָאוֹ לְבוֹ
בַּיּוֹם - טָהוֹר; אָבַד בַּיּוֹם וּמְצָאוֹ בַּלַּיְלָה, בַּלַּיְלָה
וּמְצָאוֹ בַּיּוֹם, אוֹ שֶׁאָבַד בַּיּוֹם וּמְצָאוֹ בַּיּוֹם שֶׁל אַחֲרָיו
- הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת טָמֵא. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁעָבַר עָלָיו
הַלַּיְלָה אוֹ מִקְצָתוֹ - טָמֵא.

ח. הִנִּיחַ כְּלִי אוֹ שִׁכְחוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אַף עַל פִּי
שֶׁעָבַר עָלָיו הַלַּיְלָה - טָהוֹר. הִנִּיחוֹ אוֹ שִׁכְחוֹ בִּרְשׁוּת
הַיָּחִיד - הֲרֵי זֶה טְמֵא מִדְּרָס וְטָהוֹר מִטְּמֵא מֵת.
וּמִפְּנֵי מָה לֹא הֶחְמִירוּ בְּשׁוֹכֵחַ וּמַנִּיחַ כְּמְאַבֵּד? מִפְּנֵי
שֶׁאֵינוֹ דָּבָר מָצוּי תָּמִיד, לֹא גָּזְרוּ עָלָיו.

ט. הַמְאַבֵּד וּמָצָא בְּתוֹךְ הַבַּיִת - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, מִפְּנֵי
שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת שְׁמוּר.

י. הַשּׁוֹטֵחַ כֵּלִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין;
וּבִרְשׁוּת הַיָּחִיד - טְמֵאִים, שֶׁמָּא נָגְעוּ בָּהֶן טְמֵאִים.
וְאִם הָיָה מְשַׁמְּרָן - טְהוֹרִים. נָפְלוּ וְהָלַךְ לַהֲבִיאָם -
טְמֵאִים, מִפְּנֵי שֶׁנֶּעְלְמוּ מֵעֵינָיו. וְכֵן מִי שֶׁאָבְדוּ כֵּלָיו
בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּמְצָאָן אֲפִלּוּ בּוֹ בַּיּוֹם - הֲרֵי הֵן מִדְּרָס
וּטְמֵא מֵת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יא. שׁוֹטָה אַחַת בָּעִיר אוֹ נָכְרִית - כָּל הָרֵקִין שֶׁבָּעִיר
בְּחֶזְקַת טֻמְאָה לְעוֹלָם בְּכָל מָקוֹם.

יב. מִי שֶׁדָּרְסָה אִשָּׁה עַל בְּגָדָיו אוֹ שֶׁיָּשְׁבָה עִמּוֹ
בִּסְפִינָה: אִם מַכִּירָתוּ שֶׁהוּא אוֹכֵל בִּתְרוּמָה - כֵּלָיו
טְהוֹרִין, וְאִם לָאו - יִשְׁאָלֶנָּה.

יג. מִי שֶׁיָּשַׁן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְעָמַד - כֵּלָיו טְהוֹרִים.

יד. נָגַע בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בְּאֶחָד בַּלַּיְלָה וְאֵין יָדוּעַ אִם
חַי אִם מֵת, וּבַשַּׁחַר עָמַד וּמְצָאוֹ מֵת - הֲרֵי זֶה טָמֵא,
שֶׁכָּל הַטֻּמְאוֹת כִּשְׁעַת מְצִיאָתָן. וְאִם רָאוּהוּ חַי
בָּעֶרֶב, וּבַשַּׁחַר מְצָאוֹ מֵת - הֲרֵי זֶה סָפֵק בִּרְשׁוּת
הָרַבִּים וְטָהוֹר.

טו. הַמְסֻכָּן בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְנִתְעַלֵּף, וְאֵין יָדוּעַ אִם
מֵת אוֹ עֲדַיִן הוּא חַי, וְהוֹצִיאוּהוּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים
וְחָזְרוּ וְהִכְנִיסוּהוּ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד: כְּשֶׁהוּא בִּרְשׁוּת
הַיָּחִיד - סְפֵקוֹ טָמֵא, וּכְשֶׁהוּא בִּרְשׁוּת הָרַבִּים -
סְפֵקוֹ טָהוֹר. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהָיָה מְסֻכָּן וְהוֹלִיכוּהוּ
מֵעִיר לְעִיר בְּמִטָּה, וְהָיוּ כִּתּוֹת מִתְחַלְּפוֹת תַּחְתָּיו,
וּבָאַחֲרוֹנָה נִמְצָא מֵת, וְלֹא טִמְּאוּ חֲכָמִים אֶלָּא כַּת
אַחֲרוֹנָה בִּלְבַד.

טז. טָמֵא שֶׁהָיָה עוֹמֵד וּמְדַבֵּר עַל הַבּוֹר וְנִתְּזָה צִנּוֹרָא
מִפִּיו, סָפֵק הִגִּיעַ לַבּוֹר סָפֵק לֹא הִגִּיעַ: אִם הָיָה בּוֹר
שֶׁל שֶׁמֶן - סְפֵקוֹ טָמֵא בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד; וְאִם הָיָה בּוֹר
שֶׁל יַיִן - סְפֵקוֹ טָהוֹר בְּכָל מָקוֹם, מִפְּנֵי שֶׁשִּׁפַּת הַבּוֹר
קוֹלֶטֶת.

פֶּרֶק תְּשִׁעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר שני שבילים, אחד טהור ואחד טמא, והלך באחד מהם ואינו יודע באי זה הלך וכו'. ודין שני שבילים, אחד טהור ואחד טמא, והלך באחד מהם ועשה טהרות וחבירו הלך בשני ועשה טהרות וכו'. כיכר טמאה שנתערבה בתשע כיכרות טהורות ובאו חמישה בני אדם ואכלו חמש כיכרות מהן וכו'. ודין שני שבילים, אחד טהור ואחד טמא, והלכו בהם שני אנשים, אחד טהור ואחד טמא וכו'.

א. שְׁנֵי שְׁבִילִין[2], אֶחָד טָמֵא[3] וְאֶחָד טָהוֹר[4], הָלַךְ
בְּאֶחָד מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ בְּאֵי זֶה מֵהֶן הָלַךְ[5], וְעָשָׂה
טְהָרוֹת וְנֶאֱכְלוּ[6], וְהִזָּה שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי[7] וְטָבַל וְטָהֵר[8],
וְהָלַךְ בַּשֵּׁנִי וְעָשָׂה טְהָרוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת[9]. אִם
קַיְּמוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת[10] - אֵלּוּ וָאֵלּוּ תְּלוּיוֹת[11], שֶׁבְּוַדַּאי
שֶׁאֶחָד מִן הַטְּהָרוֹת טָמֵא[12]. וְאִם לֹא טָהַר בֵּינָתַיִם[13]
- הָרִאשׁוֹנוֹת תְּלוּיוֹת[14], וְהַשְּׁנִיּוֹת יִשָּׂרְפוּ, שֶׁהֲרֵי הֵן
טְמֵאוֹת בְּוַדַּאי, שֶׁזֶּה טָמֵא הוּא, מִפְּנֵי שֶׁהָלַךְ בִּשְׁנֵי
הַשְּׁבִילִין. וְכֵן הַשֶּׁרֶץ[15] וְהַצְּפַרְדֵּעַ[16] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[17]
וְאֵין צוּרָתָן נִכֶּרֶת וְאֵין יָדוּעַ אֵי זֶהוּ הַשֶּׁרֶץ, וְנָגַע
בְּאֶחָד מֵהֶן, וְעָשָׂה טְהָרוֹת וְנֶאֱכְלוּ, וְטָבַל, וְנָגַע בַּשֵּׁנִי
וְעָשָׂה טְהָרוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת. וְאִם קַיְּמוֹת
הָרִאשׁוֹנוֹת - אֵלּוּ וָאֵלּוּ תְּלוּיוֹת. וְאִם לֹא טָבַל בֵּינָתַיִם
- הָרִאשׁוֹנוֹת תְּלוּיוֹת, וְהַשְּׁנִיּוֹת יִשָּׂרְפוּ.

2) טהרות פ"ה מ"ג. 3) טומאת מת. 4) ושניהם ברשות הרבים. 5) פירוש, אם השביל שהלך בו הוא הטהור או הטמא, אבל יודע הוא באיזה שביל הלך. ואין לפרש הדברים כפשוטם, שאינו יודע באיזה שביל הלך, שהרי כתב לקמן "והלך בשני", ואם הוא אינו יודע באיזה שביל הלך בראשונה - מניין לו שעכשיו הלך בשני. 6) כדין, שספק טומאה ברשות הרבים - ספיקו טהור. 7) אע"פ שמן הדין הוא טהור - אומרים לו שלכתחילה יטהר עצמו (למעלה פט"ו ה"ט). 8) ששקעה החמה, ויצא מכלל טבול־יום שמטמא תרומה וקדשים ('תוספות יום טוב'). 9) מפני שאנו דנים עכשיו על טהרות השניות בלבד. 10) ואחת מהן טמאה ודאי, אלא שאין אנו יודעים איזו. 11) אף־על־פי שהוא אינו שואל על שתיהן בבת אחת, ואפילו אם שאל כבר על הטהרות הראשונות, והחכם טיהר אותן. 12) ואי־אפשר לטהר טמא וודאי. 13) והראשונות קיימות. 14) גירסת אליהו רבא במשנתנו - טהורות, וכן שנינו בתוספתא שם פ"ו ה"ג. ורבינו מקיים את הגירסא שלפנינו במשנה. וכן גורס הרא"ש, ומבאר שכל זמן ששתיהן קיימות, אין לטהר אף אחת מהן, אף־על־פי שהשניות טמאות ודאי (ראה השלמות). 15) שם מ"ד. 16) שאינו מטמא. 17) גם בשני שבילין - המדובר ברשות הרבים, כמו שנתבאר למעלה בהערה ג. אבל ברשות היחיד - כל

הספיקות טמאים, ורבינו לא מצא לנחוץ להודיע זה בפירוש, מפני שסתם שבילים רשות הרבים הם.

ב. שְׁנֵי שְׁבִילִין[18], אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, הָלַךְ בְּאֶחָד מֵהֶן וְעָשָׂה טְהָרוֹת, וּבָא חֲבֵרוֹ וְהָלַךְ בַּשֵּׁנִי וְעָשָׂה טְהָרוֹת: אִם בָּאוּ וְנִשְׁאֲלוּ זֶה אַחַר זֶה - מוֹרִין לְכָל אֶחָד מֵהֶן בִּפְנֵי עַצְמוֹ שֶׁהוּא טָהוֹר; בָּאוּ שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד, אוֹ שֶׁבָּא הָאֶחָד וְשָׁאַל עָלָיו וְעַל חֲבֵרוֹ[19] וְאָמַר: שְׁנַיִם הָיִינוּ וּבִשְׁנֵי הַשְּׁבִילִים הָלַכְנוּ וּשְׁתֵּי טְהָרוֹת עָשִׂינוּ - הֲרֵי שְׁנֵיהֶם טְמֵאִין, וּטְהָרוֹת שֶׁעָשׂוּ נִשְׂרָפוֹת[20]. וְכֵן[21] אִם נִטְמְאוּ בְּטֻמְאָה קַלָּה. כֵּיצַד? שְׁנֵי כִּכָּרִים[22], אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, אָכַל אֶת אֶחָד מֵהֶם[23] וְעָשָׂה טְהָרוֹת, וּבָא חֲבֵרוֹ וְאָכַל אֶת הַשֵּׁנִי וְעָשָׂה טְהָרוֹת: אִם נִשְׁאֲלוּ זֶה אַחַר זֶה - שְׁנֵיהֶן טְהוֹרִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן סְפֵק דִּבְרֵי סוֹפְרִים[24], שֶׁהוּא מִכְּלַל הַסְּפֵקוֹת שֶׁטְּהָרוּ חֲכָמִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[25]; נִשְׁאֲלוּ שְׁנֵיהֶן כְּאַחַת אוֹ שֶׁנִּשְׁאַל עָלָיו וְעַל חֲבֵרוֹ - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִין מִסָּפֵק, וְטָהֳרוֹתָם נִשְׂרָפוֹת, שֶׁהֲרֵי יַדַּאי אַחַת מֵהֶן טְמֵאָה. וַאֲפִלּוּ כִּכָּר אֶחָד[26] טָמֵא שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמֵאָה כִּכָּרוֹת טְהוֹרִין - כֻּלָּן טְמֵאִין[27] וְיִשָּׂרְפוּ.

18) שם מ"ה. 19) רבא, בפסחים י, א מפרש את מחלוקתם של ר' יהודה ור' יוסי במשנתנו, בשאל על עצמו ועל חבירו, ופסק רבינו כר' יוסי שאמר - טמאים. 20) באדם אחד, שנינו במ"ג "תלויות", ובשני בני אדם שנינו "טמאים". ומשינוי לשון זה, למד רבינו שדינן כטמאות ממש. ולא נתבאר טעמו של הבדל זה, וההגיון מחייב להחמיר יותר באדם אחד, כשם שהחמרנו בשאל בזה אחר זה, שכולן תלויות. [ב'תוספות חדשים' שבגליון המשניות, מפרש מה שאמרו במשנה "טמאים" הכוונה לשני האנשים, אבל הטהרות תלויות. אולם רבינו כותב "וטהרות שעשו נשרפות"]. 21) שם מ"ו. 22) לשון המשנה. 23) ונתבאר למעלה (פי"א הי"א), שהאוכל אוכלין טמאים, פסול לאכילת תרומה מדרבנן. 24) לכאורה נימוק זה מיותר, שהרי גם בטומאה דאורייתא פסק כן. הרגיש בזה המשנה־למלך, ופירש שרבינו התכוון לרמז בזה שגם ברשות היחיד טהור. 25) למעלה פט"ו ה"א. 26) זה המשך הנימוק למה נשרפות. ובתוספתא שם הלכה ד, הגירסא: "שאפילו" ככר אחד וכו'. 27) דברי ר' יוסי בתוספתא שם ה"ד.

ג. כִּכָּר טָמֵא שֶׁנִּתְעָרֵב בְּתִשְׁעָה כִּכָּרוֹת טְהוֹרִין, וּבָאוּ חֲמִשָּׁה בְּנֵי אָדָם[28] וְאָכְלוּ חֲמִשָּׁה כִּכָּרוֹת מֵהֶן, וּבָאוּ חֲמִשָּׁה בְּנֵי אָדָם אֲחֵרִים וְאָכְלוּ הַחֲמִשָּׁה הַנִּשְׁאָרִים - הָרִאשׁוֹנִים טְמֵאִים, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶן אֲנָשִׁים אֲחֵרִים שֶׁיִּתְּלוּ בָּהֶן[29]; וְהַחֲמִשָּׁה הָאֲנָשִׁים הָאַחֲרוֹנִים טְהוֹרִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן תּוֹלִין בָּרִאשׁוֹנִים[30].

28) תוספתא שם ה"ה. 29) ומפני שכל התערובת טמאה, כלמעלה בסוף ההלכה הקודמת - נטמאו, שהרי אכלו אוכלין טמאים. 30) אנו אומרים שהראשונים שטימאנו אותם - אכלו את הכיכרות הטמאות, והם אכלו את הטהורות.

ד. שְׁנֵי שְׁבִילִין[31], אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, וְהָלְכוּ בָּהֶן שְׁנֵי אֲנָשִׁים, אִישׁ אֶחָד טָהוֹר וְאִישׁ אֶחָד טָמֵא, אֲפִלּוּ הָיָה הָאֶחָד תָּלוּי - הֲרֵי זֶה הַטָּהוֹר תּוֹלֶה בַּתָּלוּי, וְאוֹמְרִין: זֶה הַטָּהוֹר הָלַךְ בַּשְּׁבִיל הַטָּהוֹר וַהֲרֵי הוּא בְּטָהֳרָתוֹ, וְזֶה הַתָּלוּי הָלַךְ בַּשְּׁבִיל הַטָּמֵא. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאֲלוּ שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד.

31) מימרא של ר' יוסי בר חנינא, נדה ס, א. המדובר ברשות הרבים.

פֶּרֶק עֶשְׂרִים[1]

1) יבאר המקומות שהם רשות הרבים לענין טומאה. דברים שהם ברשות הרבים אם דינם כרשות הרבים. וחמור ברשות הרבים גבוה עשרה טפחים וטומאה עליו. ודין היה זה רוכב על חמורו וזה רוכב על חמורו ומהלכים בדרך וכו'.

א. כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא רְשׁוּת הָרַבִּים לְעִנְיַן שַׁבָּת[2], כָּךְ הוּא רְשׁוּת הָרַבִּים לְעִנְיַן טֻמְאָה[3].

2) שאסרה תורה להוציא בשבת מרשות היחיד לרשות הרבים, וכן להיפך. 3) שיהיה ספיקו טהור. אבל יש דברים, שהם רשות הרבים לטומאה ואינם רשות הרבים לשבת, כמו שיתבאר בהלכות הבאות.

ב. אַרְבַּע אַמּוֹת[4] הַסְּמוּכוֹת לִרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי הֵן כִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה[5]. וְכֵן הַכַּרְמְלִית[6], כְּגוֹן הַיָּם וְהָאַצְטְוָנִית[7] - הֲרֵי הֵן כִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה[8].

4) בבא־בתרא יב, א. 5) מסוטה שנסתרה למדנו, שספק טומאה ברשות הרבים (שאינה מקום סתירה) טהור, ולפיכך כל מקום שאין בו סתירה - ספיקו טהור. 6) מקום שאינו לא רשות הרבים ולא רשות היחיד, נקרא "כרמלית". [מקורה של תיבה זו נתבאר ב'רמב"ם לעם' בהערות ספר זמנים הל' שבת פי"ד ה"א]. 7) טהרות פ"ו מ"ו. פירוש, אולם גדול, שהוא רכוש ציבורי וראשי הציבור רגילים להתאסף בו לשם התייעצות, ופתחיו מכוונים זה כנגד זה. 8) מפני שאי־אפשר להיסתר בה.

ג. יֵשׁ שָׁם[9] מְקוֹמוֹת[10], שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֵן רְשׁוּת הַיָּחִיד לְשַׁבָּת - הֲרֵי הֵן כִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְעִנְיַן טֻמְאָה[11]. וְאֵלּוּ הֵן: הַשְּׁבִילִין הַמְפֻלָּשִׁין לַשִּׂיחִין וְלְבוֹרוֹת וְלַגּוֹתוֹת[12]; וְהַבִּקְעָה[13] הַמֻּקֶּפֶת גָּדֵר בִּימוֹת הַחַמָּה[14]; וּבְסִילְקֵי[15] מְלָכִים, שֶׁהוּא בִּנְיָן רָחָב הַרְבֵּה לַעֲמֹד בּוֹ אַנְשֵׁי הַמֶּרְכָּבָה[16] וְיֵשׁ לוֹ פְּתָחִים הַרְבֵּה פְּתוּחִים לִרְשׁוּת הָרַבִּים; וְהַפּוֹרָן, וְהוּא הַבִּנְיָן הַגָּדוֹל שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי פְּתָחִים זֶה כְּנֶגֶד זֶה וְחָצֵר, שֶׁהָרַבִּים נִכְנָסִין בְּפֶתַח זֶה וְיוֹצְאִין בְּפֶתַח אַחֵר. וְכֵן מְבוֹאוֹת[17] הַיּוֹרְדִים לַיָּם אוֹ לַנָּהָר, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן גְּדוּרִין[18] מִכָּאן וּמִכָּאן, וְרַבִּים[19] מְטַפְּסִין וְעוֹלִין בָּהֶן, וְהַבִּימוֹסוֹת[20] וְהַמֶּרְחֲצָאוֹת[21] - הֲרֵי הֵן כִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה. וְכֵן כָּל הָעֲזָרָה[22] - כִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה.

9) יש במציאות (סיגנון ערבי). 10) שם מ"ו־ט. 11) לא בכרמלית בלבד, שאינה רשות היחיד לשבת, אמרו שהיא כרשות הרבים לטומאה, אלא ישנם גם מקומות שהם רשות היחיד ממש לענין שבת ואעפ"כ הם רשות הרבים לענין טומאה. 12) שם מ"ו. פירוש, מבוי מפולש (פתוח משני צדדים) ובסופו בור או גת החוסמת את היציאה, ושביל עובר באותו מבוי שהולכים בו בני אדם לשאוב מן הבורות (רבינו בפירושו למשנה). 13) שטח גדול במישור שיש בו הרבה שדות. 14) ובאים לשם פועלים לקצור את התבואה, לאסוף ולדוש. בקעה כזו דינה כרשות היחיד לשבת, אבל אין שם מקום להיסתר מעיני הפועלים. 15) מלה יוונית. "מלך" ביוונית "בסיליאוס". 16) הממונים על מרכבות המלך. 17) תוספתא פ"ז ה"ד. 18) גדירות משני צידיהם המכבידות את הכניסה. 19) פירוש, אם רבים. 20) צ"ל: והדימוסות. פירוש, מרחצאות של מי מעיינות חמים, כגון חמי טבריה. 21) תוספתא, שם פ"ז ה"ה. 22) שבבית המקדש (פסחים יח, ב).

1 **ד. גַּנּוֹת הָעִיר[23] שֶׁדֶּרֶךְ הָעִיר עוֹבֶרֶת עֲלֵיהֶן - רְשׁוּת**
2 **הָרַבִּים לְטֻמְאָה.**

23) תוספתא, שם.

3 **ה. הַגִּנָּה[24], בִּזְמַן שֶׁהִיא מִשְׁתַּמֶּרֶת[25] - רְשׁוּת הַיָּחִיד,**
4 **וּבִזְמַן שֶׁאֵינָהּ מִשְׁתַּמֶּרֶת - רְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה. וְכֵן**
5 **בָּסִילְקֵי גְדוֹלָה[26], בִּזְמַן שֶׁפּוֹתְחִין אוֹתָהּ - רְשׁוּת**
6 **הָרַבִּים לְטֻמְאָה, וּבִזְמַן שֶׁנּוֹעֲלִין אוֹתָהּ - רְשׁוּת**
7 **הַיָּחִיד לַכֹּל.**

24) שם. 25) בשעות מסוימות, שומרים עליה שלא ייכנסו לה בני אדם. 26) שנגעלת בלילה ונפתחת ביום.

8 **ו. הַבִּקְעָה[27] הַמֻּקֶּפֶת גָּדֵר בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים - רְשׁוּת**
9 **הַיָּחִיד לְשַׁבָּת וּלְטֻמְאָה[28]; וְאִם לֹא הָיְתָה מֻקֶּפֶת -**
10 **הֲרֵי הִיא רְשׁוּת הַיָּחִיד לְטֻמְאָה בִּלְבַד[29]. וּבִקְעָה**
11 **שֶׁעָבְרוּ[30] עָלֶיהָ בִּימוֹת[31] הַגְּשָׁמִים[32] - הֲרֵי הִיא רְשׁוּת**
12 **הַיָּחִיד לְטֻמְאָה אֲפִלּוּ בִּימוֹת הַחַמָּה[33]. וְאֵלּוּ הֵן[34]**
13 **יְמוֹת הַחַמָּה? מִשֶּׁתֵּעָקֵר הַתְּבוּאָה מִתּוֹכָהּ. וְאֵלּוּ הֵן**
14 **יְמוֹת הַגְּשָׁמִים? מִשֶּׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה[35]. בֵּין**
15 **הָעִגּוּלִים[36] שֶׁל עֲנָבִים לַזּוּגִין[37] - רְשׁוּת הָרַבִּים**
16 **לְטֻמְאָה[38].**

27) משנה טהרות פ"ו־ז, על פי פירושו של רב אשי (שבת ז, א). 28) בימות הגשמים אין בני אדם נכנסים לשדות, כדי שלא לדרוס את התבואה. 29) אבל לשבת אינה לא כרשות היחיד ולא כרשות הרבים אלא ככרמלית, שדינה נתבאר בהל' שבת. גם בימות החמה אין תבואה מצויה בשדות, ובני אדם נכנסים לתוכם לקצור את התבואה וגם לטייל, ולפיכך אינם מקום סתירה, ודינם כרשות הרבים אפילו לטומאה. 30) רבא בבבא־בתרא קנג, ב. 31) בבבא־בתרא שם, הגירסא "ימות". ונראה לגרוס כך גם בדברי רבינו. 32) אחר הקמת הגדר, וחל עליה דין רשות היחיד. 33) מכיוון שנעשתה רשות היחיד, אינה חוזרת להיות רשות הרבים. ראה לקמן ה"י. [ביאור זה הוא על־פי פירושו של הרשב"ם שם. ב'תוספות' ד"ה אמר, הביאו שני פירושים אחרים לדברי רבא, ואי אפשר ליישב על פיהם את דברי רבינו כאן]. 34) תוספתא, טהרות פ"ז ה"ד. 35) הגשם השני שזמנו מתחיל בעשרים ושלושה במר־חשון (רבינו בהל' נדרים פ"ו הי"א). 36) משנה, שם פ"י, מ"ח. ופירש רבינו: כלים גדולים עגולים שמונחים בהם הענבים המוכנים לדריכה בגת. 37) הפסולת של הענבים אחר הדריכה שמתקבץ לערימה גדולה (רבינו, שם). 38) מפני שמקום זה גלוי לעיני הדורכים.

17 **ז. כֶּרֶם[39] שֶׁלִּפְנֵי הַבּוֹצְרִים[40] - רְשׁוּת הַיָּחִיד[41], וּלְאַחַר**
18 **הַבּוֹצְרִים[42] - רְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה. אֵימָתַי?[43] בִּזְמַן**
19 **שֶׁהָרַבִּים נִכְנָסִים בְּרוּחַ זוֹ וְיוֹצְאִים בָּרוּחַ שֶׁכְּנֶגְדָּהּ[44].**
20 **שְׁאָר כָּל הַמְּקוֹמוֹת חוּץ מֵאֵלּוּ שֶׁבֵּאַרְנוּ דִינָם - כְּשֵׁם**
21 **שֶׁהֵן רְשׁוּת הַיָּחִיד לְשַׁבָּת, כָּךְ הֵם רְשׁוּת הַיָּחִיד**
22 **לְטֻמְאָה.**

39) שם. 40) המקומות שלא נבצרו עדיין. 41) מפני שבני אדם נמנעים מלהיכנס שמה, כדי שלא יחשדו בהם בגניבת ענבים, והמקום אינו גלוי לעיני הבוצרים, שהגפנים חוצצים. 42) השטח שנבצר. 43) לאחר הבוצרים דינו כרשות הרבים? 44) ואם כן רבים נכנסים שם כדי לקצר את הדרך, אבל פתח אחד אינו עושה רשות הרבים ('תפארת ישראל'). לא ביארו מפרשי המשנה למה אין המקום רשות הרבים מפני הבוצרים. ואולי מדובר כשאין שם בוצרים.

23 **ח. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁאֵינָן רְשׁוּת הַיָּחִיד לְשַׁבָּת, וְאַף**
24 **עַל פִּי כֵן הֵן רְשׁוּת הַיָּחִיד לְטֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הָעָם**
25 **מִשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶן[45]. וְאֵלּוּ הֵן: הָאִילָנוֹת, וְחוֹרֵי רְשׁוּת**
26 **הָרַבִּים אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה[46].**
27 **כֵּיצַד? אִילָן שֶׁהוּא עוֹמֵד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְטֻמְאָה**
28 **בְּתוֹכוֹ[47], עָלָה לְרֹאשׁוֹ, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע -**
29 **סְפֵקוֹ טָמֵא[48]. הִכְנִיס יָדוֹ[49] לְחוֹר[50] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טֻמְאָה,**
30 **סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא[51].**

45) לענין טומאה מכריעה העובדה, אם רבים עוברים במקום או לא. 46) מקום שאין בו ארבעה טפחים אורך על ארבעה רוחב, אינו רשות היחיד לשבת. 47) בתוך הענפים. 48) אף־על־פי שאין שם כשיעור האמור למעלה. 49) האדם העומד ברשות הרבים. 50) שאין בו כשיעור, ואינו רשות היחיד לשבת. 51) שאין רבים מצויים שם.

31 **ט. חֲנוּת[52] שֶׁהִיא טְמֵאָה[53] וּפִתּוּחָהּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים,**
32 **סָפֵק נִכְנַס סָפֵק לֹא נִכְנַס - סְפֵקוֹ טָהוֹר[54]; שֶׁכָּל**
33 **הַחֲנוּת כְּמוֹ שֶׁרֵץ הַמֻּנָּח בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, שֶׁסְּפֵק מַגָּעוֹ**
34 **טָהוֹר. הָיוּ שְׁתֵּי חֲנֻיּוֹת, אַחַת טְהוֹרָה וְאַחַת טְמֵאָה,**
35 **וְנִכְנַס לְאַחַת מֵהֶן, סָפֵק לַטָּמֵא נִכְנַס סָפֵק לַטָּהוֹר -**
36 **סְפֵקוֹ טָמֵא; שֶׁזֶּה סָפֵק רְשׁוּת הַיָּחִיד[55], שֶׁהַחֲנוּת**
37 **רְשׁוּת הַיָּחִיד. וְכֵן בִּקְעָה[56] בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים שֶׁיֵּשׁ בָּהּ**
38 **שָׂדוֹת הַרְבֵּה, וּבָהּ שָׂדֶה אַחַת טְמֵאָה וְאַחַת טְהוֹרָה,**

וְאָמַר: נִכְנַסְתִּי לְבִקְעָה זוֹ וְאֵינִי יוֹדֵעַ אִם נִכְנַסְתִּי לְאוֹתָהּ שָׂדֶה אוֹ לֹא נִכְנַסְתִּי - סְפֵקוֹ טָמֵא; שֶׁסְּפֵק טֻמְאָה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, אֲפִלּוּ סְפֵק בִּיאָה - טָמֵא[57].

52) שם פ"ו מ"ג. 53) מת מונח בה, והנכנס נטמא באוהל. 54) פירוש, הכניסה לחנות הפתוחה לרשות הרבים דומה למגע השרץ המונח ברשות הרבים, שהרי האדם ודאי עמד ברשות הרבים, וספק אם נכנס למקום הטומאה, ולפיכך נידונית כל החנות הטמאה כטומאה המונחת ברשות הרבים (רבינו בפירושו). 55) מפני שוודאי נכנס לרשות היחיד, אלא שאין אנו יודעים אם למקום טמא נכנס, ואם־כן הספק הוא ברשות היחיד, שהרי שתי החנויות רשות היחיד הן (ראה ראב"ד וכסף־משנה). 56) שם מ"ה. 57) נחלקו רבי אליעזר וחכמים בדין ספק טומאה ברשות היחיד, לדעת רבי אליעזר - ספק נגע בטומאה המונחת בה, ספק לא נגע – טמא, אבל ספק אם נכנס למקום שהטומאה בו (ספק ביאה) – טהור, וחכמים מטמאים גם בספק ביאה, ופסק רבינו כחכמים.

י. מָקוֹם[58] שֶׁהָיָה רְשׁוּת הַיָּחִיד וְנַעֲשָׂה רְשׁוּת הָרַבִּים[59] וְחָזַר וְנַעֲשָׂה רְשׁוּת הַיָּחִיד[60] - כְּשֶׁהוּא רְשׁוּת הַיָּחִיד סְפֵקוֹ טָמֵא, וּכְשֶׁהוּא רְשׁוּת הָרַבִּים סְפֵקוֹ טָהוֹר.

58) שם מ"א. 59) כגון שמכרו לרבים. 60) חזר וקנאו מהרבים ('תפארת ישראל'). ואין זה דומה לדין בקעה שעברו עליה בימות הגשמים (ראה למעלה ה"ו).

יא. דְּבָרִים[61] שֶׁהֵן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי הֵן כִּרְשׁוּת הָרַבִּים. כֵּיצַד? קֻפָּה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים[62] וְהַטֻּמְאָה בְּתוֹכָהּ, סָפֵק נָגַע[63] סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָהוֹר[64]. הִכְנִיס יָדוֹ לְתוֹכָהּ, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא[65]. הָיְתָה כְּפִישָׁה[66] נְתוּנָה עַל כְּתֵפוֹ, וְכֵר תְּרוּמָה כָּרוּךְ בְּסִיב[67] אוֹ בִּנְיָר וְנָתוּן לְתוֹכָהּ, סָפֵק נָגַע בָּהּ אַחֵר[68] סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא[69].

61) תוספתא, שם פ"ז ה"ב. 62) שיעור רשות היחיד. 63) פירוש, ספק אם הכניס ידו לתוך הקופה. 64) ואין זה דומה לספק ביאה, מפני שהקופה עצמה מונחת ברשות הרבים, והרי זה דומה לדין ראשון שבהלכה ט. 65) מכיוון שידו ברשות היחיד והטומאה שם, הרי זה ספק טומאה ברשות היחיד - וספיקו טמא. 66) כלי אבן וכדומה, שאינו מקבל טומאה. 67) חוטים המטפסים על גזעי האילנות ואינם מקבלים טומאה, וכן נייר אינו מקבל טומאה, ובכן נעשתה שמירה מעולה לכיכר של תרומה שלא תיטמא. 68) ואין ידוע אם טהור לתרומה. 69) כמו בהכניס ידו לתוך הקופה. ואע"פ שהכפישה אינה רשות היחיד, ספיקו טמא מפני שהיא על כתיפו של אדם (כסף־משנה). ומה שאמרו "כרוך בסיב או בנייר" הכוונה להשמיענו רבותא, שאף־על־פי־כן חוששים אנו שמא נגע בכיכר עצמה.

יב. חֲמוֹר[70] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים וְטֻמְאָה נְתוּנָה עָלָיו, סָפֵק נָגַע[71] סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָהוֹר. פָּשַׁט יָדוֹ עַל גַּבָּיו, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא[72]. וְכֵן סֶלַע הַמֻּנָּח בִּרְשׁוּת הָרַבִּים גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים וְטֻמְאָה נְתוּנָה עָלָיו, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָהוֹר. עָלָה בְּרֹאשׁ הַסֶּלַע[73], סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא.

70) שם. 71) אדם. 72) מכיוון שהושיט ידו לאויר רשות היחיד. 73) לא נתבאר, למה בחמור כתוב "פשט ידו", וכאן כתב "עלה". ומשמע שפשט ידו אינו טמא.

יג. הָיָה[74] זָב רוֹכֵב עַל חֲמוֹרוֹ וְזֶה[75] רוֹכֵב עַל חֲמוֹרוֹ וּמְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ, סָפֵק נָגַע בַּזָּב סָפֵק לֹא נָגַע; תִּינוֹק טָמֵא מֻרְכָּב עַל כְּתֵפוֹ שֶׁל אָבִיו וְתִינוֹק טָהוֹר מֻרְכָּב עַל כְּתֵפוֹ שֶׁל אָבִיו וְהָלְכוּ זֶה בְּצַד זֶה, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע; חֲבִילָה עַל כְּתֵפוֹ וְהָרֹק מֻדְבָּק בַּכֹּתֶל[76], סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע; כֵּלִים שְׁטוּחִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה[77] וְהַטֻּמְא עוֹבֵר, סָפֵק הֵסִיט סָפֵק לֹא הֵסִיט[78] - הַכֹּל טָהוֹר[79].

74) שם ה"ג. 75) אדם טהור. 76) וספק רוקין טמא. 77) ומקום זה נידון כרשות היחיד. 78) הזיז. 79) ואפילו אם הוא זב שמטמא בהיסט. מחלוקת רבי יעקב ורבי יוסי שם, ופסק כרבי יוסי, האומר "שכל שהוא דרך הילוכו – טהור".

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעָן

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – י"ד־כ' שבט ה'תשפ"ב

יום ראשון י"ד שבט ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת בְּכוֹרוֹת

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

א. הַמַּכְנִיס צֹאן לַדִּיר[2] וְהִתְחִילוּ לָצֵאת אַחַת אַחַת וְהוּא מוֹנֶה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְטָעָה בַּמִּנְיָן וְקָרָא לַשְּׁמִינִי אוֹ לְשֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ[3] עֲשִׂירִי, אוֹ שֶׁקָּרָא לַשְּׁנַיִם עָשָׂר אוֹ שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ[4] עֲשִׂירִי - לֹא נִתְקַדְּשׁוּ[5]. אֲבָל אִם קָרָא לַתְּשִׁיעִי אוֹ לָאַחַד עָשָׂר[6] עֲשִׂירִי - נִתְקַדְּשׁוּ. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה נִשְׁמָע[7], שֶׁהַטָּעוּת

1) יבאר המונה וטעה במנין, אם נתקדש, והעושה שליח וטעה.

מִתְקַדְּשׁוֹת לְמַעֲשֵׂר שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ וְשֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ, אֲבָל לֹא שֶׁלְּפָנֶיהָם וְשֶׁלְּאַחֲרֵיהֶם. אֲפִלּוּ קָרָא לַתְּשִׁיעִי עֲשִׂירִי וְלָעֲשִׂירִי תְּשִׁיעִי וְלָאַחַד עָשָׂר עֲשִׂירִי[8], בֵּין בְּטָעוּת בֵּין בְּכַוָּנָה - שְׁלָשְׁתָּן מֻקְדָּשִׁים.

2) כדי להפריש מעשר בהמה. 3) כלומר, השביעי והשישי וכו'. 4) כלומר, השלושה־עשר והארבעה־עשר וכו'. 5) בקדושת מעשר בהמה. 6) שהם סמוכים לעשירי. וראה להלן הלכה ג שלפעמים אם קרא לי"א עשירי - שאינו קדוש. 7) בבכורות ס: "תנו רבנן מנין שאם קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד־עשר עשירי ששלשתן מקודשים? תלמוד לומר (ויקרא כז, לב) וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט, העשירי יהיה קודש לה' (משמע בין שקראו הוא עשירי, בין שהיה עשירי למנין ולא קראו עשירי - רש"י), יכול שאני מרבה אף שמיני וי"ב שקראם עשירי, אמרת הואיל והוא קדוש וטעותו מתקדשת מה הוא אינו מקודש אלא בסמוך לו (כלומר, הוא עצמו, שאין לך סמוך יותר מגופו), אף טעות אינה מתקדשת אלא בסמוך (כגון תשיעי ואחד עשר שהם סמוכים לעשירי, מלפניו ומלאחריו). 8) כלומר, לא רק אם קרא "עשירי" לתשיעי לבדו, שהוא קדוש, אלא אפילו אם קרא גם לאחד עשר "עשירי" - כיוון שקרא לעשירי "תשיעי", ולא עשירי - קדושים גם התשיעי וגם האחד־עשר, מפני שקראם עשירי, והעשירי מאיליו קדוש, אף שקראו תשיעי.

ב. וְהֵיאַךְ דִּינָם? הַתְּשִׁיעִי אֵינוֹ קָרֵב, אֶלָּא נֶאֱכָל בְּמוּמוֹ, וְהָעֲשִׂירִי מַעֲשֵׂר[9], וְהָאַחַד עָשָׂר יִקְרַב שְׁלָמִים[10]. וְטָעוּן נְסָכִים כִּשְׁלָמִים[11], וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה תְּמוּרָה[12], מִפְּנֵי שֶׁהוּא עַצְמוֹ כִּתְמוּרָה[13]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה הַמּוּם הוּא בַּעַל הַבְּהֵמוֹת; אֲבָל הָעוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְעַשֵּׂר לוֹ וְטָעָה, בֵּין בַּתְּשִׁיעִי בֵּין בְּאַחַד עָשָׂר, אֵין מְקַדֵּשׁ אֶלָּא הָעֲשִׂירִי הַוַּדַּאי בִּלְבַד; שֶׁלֹּא עֲשָׂאָהוּ שָׁלִיחַ לִטְעוֹת וּלְהַפְסִיד[14], אֶלָּא לְקַדֵּשׁ כָּרָאוּי[15].

9) ראה למעלה פרק שישי הלכה ד, מה דינו של מעשר. 10) למדו כן ממה שנאמר (ויקרא ג, א) "ואם זבח שלמים קרבנו אם מן הבקר הוא וגו'" - "לרבות אחד עשר לשלמים". וכן הוא בתורת כהנים (ויקרא פרק טז הלכה ד). ושם: "מן הבקר להוציא את התשיעי" (שאינו קרב שלמים אלא יאכל במומו). 11) נלמד ממה שנאמר (במדבר טו, ה) "ויין לנסך רביעית ההין תעשה על העולה או לזבח לכבש האחד", ו"האחד" זה אחד עשר של מעשר שקרב שלמים. 12) כלומר, אם אמר על בהמה אחרת שתהא תמורת זו - אינו כלום. 13) ואין תמורה עושה תמורה. 14) בהאחד־עשר, שמקריב שלמים, מפסיד הוא את החזה והשוק, שצריך ליתנם לכהן, ובתשיעי הוא מפסיד בזה שצריך להמתין עד שיפול בו מום, ועוד שאסור לגזזו ולעבוד בו כפירוש רש"י שם. 15) את העשירי. כן הוא בגמרא שם סא. "לתיקוני שדרתיך ולא לעוותי" (=לתקן שלחתיך ולא לקלקל).

ג. זֶה שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁאִם קָרָא לָאַחַד עָשָׂר עֲשִׂירִי נִתְקַדֵּשׁ - כְּשֶׁקָּרָא לָעֲשִׂירִי עֲשִׂירִי וְקָרָא אַחֲרָיו לָאַחַד עָשָׂר עֲשִׂירִי - לֹא נִתְקַדֵּשׁ אַחַד עָשָׂר, שֶׁהֲרֵי הָעֲשִׂירִי הַוַּדַּאי לֹא עָקַר שֵׁם עֲשִׂירִי מֵעָלָיו[16]. וַאֲפִלּוּ יָצָא הָעֲשִׂירִי וְלֹא קְרָאָהוּ לֹא עֲשִׂירִי וְלֹא אַחַד עָשָׂר אֶלָּא שָׁתַק, וְאַחַר כָּךְ יָצָא אַחַד עָשָׂר וּקְרָאָהוּ עֲשִׂירִי - לֹא נִתְקַדֵּשׁ, שֶׁהָעֲשִׂירִי מֵעַצְמוֹ נִתְקַדֵּשׁ; וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קְרָאָהוּ עֲשִׂירִי, הוֹאִיל וְלֹא עָקַר שֵׁם עֲשִׂירִי מֵעָלָיו - אֵין אַחַד עָשָׂר מְקֻדָּשׁ[17].

16) משנה שם "זה הכלל כל שלא נעקר שם עשירי ממנו, אין אחד עשר מקודש". 17) בגמרא (שם ס:) "זה הכלל (=הנאמר במשנה: "זה הכלל כל שלא נעקר שם עשירי ממנו אין אחד עשר מקודש") לאתויי מאי, לאתויי יצא עשירי ולא דיבר, ויצא י"א ואמר עשירי, אין י"א מקודש".

ד. יָצְאוּ תְּשִׁיעִי וַעֲשִׂירִי כְּאֶחָד, בֵּין שֶׁקָּרָא שְׁנֵיהֶם עֲשִׂירִי[18] בֵּין שֶׁקָּרָאָם תְּשִׁיעִי - שְׁנֵיהֶם מֻקְדָּשִׁין[19], וְיֵאָכְלוּ בְּמוּמָן וְאֵינָן קְרֵבִין[20]. וְכֵן אִם יָצָא עֲשִׂירִי וְאַחַד עָשָׂר כְּאֶחָד: אִם קְרָאָן עֲשִׂירִי - הֲרֵי עֲשִׂירִי וְאַחַד עָשָׂר מְעֹרָבִים זֶה בָּזֶה[21], וְהֵם כְּמוֹ מַעֲשֵׂר שֶׁנִּתְעָרֵב בִּשְׁלָמִים[22] שֶׁיֵּאָכְלוּ בְּמוּמָן[23], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין; וְאִם קְרָאָן[24] אַחַד עָשָׂר - הֲרֵי הָעֲשִׂירִי וְהַחֵלִין מְעֹרָבִין זֶה בָּזֶה[25], וְיֵאָכְלוּ בְּמוּמָן[26].

18) דברי רבא שם ס: שתשיעי ועשירי מעורבים זה בזה ושניהם קדושים שהרי קרא לשניהם עשירי, וראה למעלה הלכה א שאם קרא לתשיעי: "עשירי" - הוא קדוש. 19) בגמרא שם: "אמר רבא - קראן תשיעי, עשירי וחולין מעורבין זה בזה - קראן עשירי, עשירי ותשיעי מעורבים זה בזה". ואם כן מה שכתב רבינו "שניהם מוקדשין", וזה מוסב על שתי הבבות הנ"ל, - על כרחנו שאין הכל שווה, שהרי קראם עשירי שניהם מוקדשים וודאי (העשירי מעשר והתשיעי קודש ואינו קרב), אבל קראם תשיעי אינם קדושים אלא מספק, שהרי התשיעי שלא קראו עשירי, לא נתקדש כלל. 20) שהרי התשיעי גם אם הוא קדוש (כשקראו עשירי), אינו קרב אלא נאכל במומו (למעלה הלכה ב), ומשום שלא ידוע איזהו התשיעי לכן שניהם אינם קרבים, ונאכלים במומם. 21) ושניהם קדושים בוודאי והגוזז והעובד אף באחד משניהם לוקה ארבעים (רש"י שם). 22) שהרי האחד־עשר (שקראו עשירי) קרב שלמים. 23) וצריך פדיון, כדין פסולי המוקדשין. ואינם קרבים, אף כי גם העשירי וגם האחד־עשר ראויים להקרבה כשלא נתערבו - אם נתערבו אסור להקריבם, שהרי מעשר בהמה אינו טעון הרמת חזה ושוק וכולו נאכל לבעלים, אבל שלמים טעונים הרמת חזה ושוק ואינם נאכלים אלא לכהנים ומכיוון שהכהנים מועטים הן שמא לא יהיו כהנים מצויים ויבוא לידי נותר, וקיימא לן אין מביאים קדשים לבית הפסול. 24) לעשירי ולאחד־עשר שיצאו כאחד. 25) שהרי העשירי קדוש מאיליו והאחד עשר הוא חולין

גמור שהרי לא קראו עשירי. 26) וכאן אין צריך פדיון, כדין מעשר בהמה שנפל בו מום, ולפיכך לא כלל רבינו שתי ההלכות האחרונות ביחד, כשם שכלל את שתי ההלכות הראשונות - "שאלה האחרונות אינן שוות" לעניין פדיון.

ה. הִתְחִיל לִמְנוֹת וְיָצְאוּ תְּחִלָּה שְׁנַיִם שֶׁהֵן רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי - הֲרֵי זֶה מוֹנֶה הַכֹּל זוּג זוּג וּמְקַדֵּשׁ זוּג עֲשִׂירִי[27]. וְכֵן אִם מְנָאָן שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה בְּכָל פַּעַם וָפַעַם אוֹ חֲמִשָּׁה חֲמִשָּׁה - מְקַדֵּשׁ הַכַּת הָעֲשִׂירִית[28].

27) ושניהם מעשר. משנה שם ס. "יצאו שניים כאחת מונה אותם שניים שניים", וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם. אבל יש גורסים שם מונה אותם "שניים" ולא "שניים שניים", ולפי זה פירושו להיפך, שאינו מונה זוג זה כיחידה אחת אלא כשניים. 28) כלומר, הכת העשירית של שלושה או של חמישה וכו'.

ו. יָצְאוּ בַּתְּחִלָּה שְׁנַיִם וּמְנָאָן אֶחָד[29], וְקָרָא הַשְּׁלִישִׁי שֶׁיָּצָא אַחֲרֵיהֶן שֵׁנִי, וּמָנָה כְּדַרְכּוֹ אֶחָד אֶחָד - הֲרֵי הַתְּשִׁיעִי וְהָעֲשִׂירִי מֻקְדָּשִׁין, וְיֵאָכְלוּ בְּמוּמָן[30]. הַתְּשִׁיעִי - מִפְּנֵי שֶׁהוּא הָעֲשִׂירִי הַוַּדַּאי, שֶׁהֲרֵי שְׁנַיִם יָצְאוּ בַּתְּחִלָּה; וְזֶה שֶׁקְּרָאוֹ עֲשִׂירִי הוּא אַחַד עָשָׂר, וְהַקּוֹרֵא לְאַחַד עָשָׂר עֲשִׂירִי - נִתְקַדֵּשׁ[31], כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ[32].

29) כלומר, מנה אותם בתור יחידה אחת. 30) שם במשנה "מנאן אחד, תשיעי ועשירי מקולקלין" ומפרש רבינו (וכן פירש בפירוש המשניות) מקולקלין שאינם קריבים ואינם נאכלים אלא עומדים עד שיפול בהם מום ויאכלו במומן לבעלים. 31) באופן שקרא לעשירי תשיעי, ועקר על ידי כך שם עשירי ממנו. 32) למעלה הלכות ב־ג, ואף על פי שאם קרא לעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי, העשירי קרב מעשר והאחד עשר קרב שלמים - אין זה אלא אם שינה מתשיעי ואילך, אבל בדין שלנו ששינה את כל המניין מהתחלה ועד הסוף, שניהם אינם קרבים, אלא נאכלים במומם.

ז. מְנָאָן לְמַפְרֵעַ, כְּגוֹן שֶׁיָּצָא רִאשׁוֹן וְאָמַר עֲשִׂירִי, וְיָצָא שֵׁנִי וְאָמַר תְּשִׁיעִי, עַד שֶׁיָּצָא הָעֲשִׂירִי וּמָנָה אַחַת - הֲרֵי זֶה קֹדֶשׁ, שֶׁהָעֲשִׂירִי מֵאֵלָּיו נִתְקַדֵּשׁ.

ח. קָרָא לַתְּשִׁיעִי עֲשִׂירִי וְנִשְׁאַר הָעֲשִׂירִי בַּדִּיר - הַתְּשִׁיעִי יֵאָכֵל בְּמוּמוֹ[33], וְזֶה שֶׁנִּשְׁאַר בַּדִּיר מַעֲשֵׂר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָצָא וְלֹא בֵּרְרוֹ[34], שֶׁהָעֲשִׂירִי מֵאֵלָּיו נִתְקַדֵּשׁ. מֵת הָעֲשִׂירִי בַּדִּיר - הַתְּשִׁיעִי יֵאָכֵל בְּמוּמוֹ, וְכָל הַשְּׁמוֹנָה שֶׁיָּצְאוּ וְנִמְנוּ פְּטוּרִין, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְקַדֵּשׁ עֲשִׂירִי שֶׁלָּהֶן לְקָרֵב אֶלָּא מֵת קֹדֶם שֶׁיָּצָא, שֶׁהַמְּנָיָן הָרָאוּי פּוֹטֵר.

33) שהתשיעי נתקדש בטעות. אף אם לא נעקר שם עשירי מהבהמה העשירית. ומשום כך ייאכל במומו. 34) פירוש לא יצא עם המניין וגם לא קבעו בעליו לעשירי.

ט. הִכְנִיס עֲשָׂרָה טְלָאִים לַדִּיר וְהָיָה מוֹנֶה וְהוֹלֵךְ, מֵת אֶחָד מִן הַמְּנוּיִין[35] - מוֹנֶה וּמַשְׁלִים כְּדַרְכּוֹ וּמְקַדֵּשׁ עֲשִׂירִי, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם עַתָּה חַיִּים אֶלָּא תִּשְׁעָה[36].

35) כלומר, אלה שיצאו מן הדיר להימנות. 36) כיוון שמקודם היו בתוך הדיר עשרה חיים.

י. מֵת אֶחָד מֵאֵלּוּ שֶׁבְּתוֹךְ הַדִּיר[37] - אֵלּוּ שֶׁנִּמְנוּ[38] פְּטוּרִין, מִפְּנֵי שֶׁהַמְּנָיָן הָרָאוּי לְמַעֲשֵׂר פּוֹטֵר אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִפְרִישׁ עֲלֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְאֵלּוּ שֶׁבְּתוֹךְ הַדִּיר[39] מַנִּיחָן לְגֹרֶן אַחֵר עַד שֶׁיִּצְטָרְפוּ לַאֲחֵרִים[40]. וְכֵן מִי שֶׁהָיוּ לוֹ אַרְבָּעָה עָשָׂר טְלָאִים וְהִכְנִיסָן לַדִּיר, וְיָצְאוּ אַרְבָּעָה[41] וּמְנָאָן בְּפֶתַח זֶה, וְיָצְאוּ שִׁשָּׁה[42] וּמְנָאָן בְּפֶתַח אַחֵר, וְנִשְׁאֲרוּ שָׁם אַרְבָּעָה בְּתוֹךְ הַדִּיר: אִם יָצְאוּ הָאַרְבָּעָה הַנִּשְׁאָרִים מִן הַפֶּתַח שֶׁיָּצְאוּ בּוֹ הַשִּׁשָּׁה - נוֹטֵל מֵהֶן אֶחָד[43] וְכֻלָּן פְּטוּרִין[44]; שֶׁאוֹתָן הָאַרְבָּעָה שֶׁיָּצְאוּ תְּחִלָּה מִפֶּתַח רִאשׁוֹן מִנְיָן הָרָאוּי פְּטָרָן[45]. וְאִם יָצְאוּ אֵלּוּ הָאַרְבָּעָה הַנִּשְׁאָרִים מִן הַפֶּתַח שֶׁיָּצְאוּ בּוֹ הָאַרְבָּעָה תְּחִלָּה - הֲרֵי אוֹתָם הָאַרְבָּעָה שֶׁיָּצְאוּ בַּתְּחִלָּה וְאוֹתָן הַשִּׁשָּׁה שֶׁיָּצְאוּ אַחֲרֵיהֶן בְּפֶתַח שֵׁנִי פְּטוּרִין, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן נִמְנָה מִנְיָן הָרָאוּי לְמַעֲשֵׂר, שֶׁהֲרֵי נִשְׁאֲרוּ שָׁם בַּדִּיר אֲחֵרִים לְהַשְׁלִים הַמִּנְיָן וּלְעַשֵּׂר; אֲבָל אֵלּוּ הָאַרְבָּעָה שֶׁנִּשְׁאֲרוּ, אַף עַל פִּי שֶׁיָּצְאוּ וְנִמְנוּ מִפֶּתַח הָרִאשׁוֹן - אֵינוֹ מִנְיָן הָרָאוּי[46], לְפִיכָךְ מִצְטָרְפִין לְגֹרֶן אַחֵר. יָצְאוּ אַרְבָּעָה מִפֶּתַח זֶה וְאַרְבָּעָה מִפֶּתַח שֵׁנִי וְנִשְׁאֲרוּ שָׁם שִׁשָּׁה: אִם יָצְאוּ הַשִּׁשָּׁה מֵאֶחָד מִשְּׁנֵי הַפְּתָחִים - נוֹטֵל מֵהֶן אֶחָד מַעֲשֵׂר וְכֻלָּן פְּטוּרִין[47]; וְאִם יָצְאוּ הַשִּׁשָּׁה בִּשְׁנֵי הַפְּתָחִים[48] - הֲרֵי הַשִּׁשָּׁה מִצְטָרְפִין לְגֹרֶן אַחֵר, וְהַשְּׁמוֹנָה שֶׁיָּצְאוּ תְּחִלָּה מִכָּאן וּמִכָּאן פְּטוּרִין; שֶׁכָּל אַרְבָּעָה מֵהֶן נִמְנוּ מִנְיָן הָרָאוּי לְהַשְׁלִים עָלָיו עֲשָׂרָה וּלְעַשֵּׂר, שֶׁהֲרֵי שִׁשָּׁה הָיוּ שָׁם נִשְׁאָרִים בְּתוֹךְ הַדִּיר.

37) כלומר, אלה שטרם יצאו מהדיר להימנות. 38) שיצאו במניין. 39) שעדיין לא יצאו. 40) שעדיין לא נפטרו מן המעשר ויהיו ביחד עשרה. 41) בראשונה. 42) בשנייה, אבל אם יצאו השישה בראשונה ואחריהם הארבעה בפתח השני, ונשארו ארבעה בדיר, אם יצאו אלו שנשארו דרך הפתח שיצאו בהם השישה, הם והשישה פטורים, והארבעה הראשונים מצטרפים לגורן אחר, אבל אם נשארו בדיר או יצאו דרך פתח אחר, הרי השישה פטורים והארבעה הראשונים וכן הארבעה האחרונים מצטרפים לגורן אחר. 43) למעשר. 44) כל הארבעה־עשר. 45) שהרי אחר שיצאו הארבעה הראשונים נשארו בדיר מספר מספיק למניין, ושאר הארבעה וכן השישה הרי הם יצאו בפתח אחד והם מניין כדין. 46) שלא היו שם עשרה, שהרי השישה יצאו לפני זה מפתח שני. 47) שהרי מהעשרה שבפתח אחד הופרש אחד למעשר, והארבעה שיצאו

מהפתח השני פטורין משום מניין הראוי, שבעת שיצאו נשארו עוד בדיר מספר מספיק כדי שיוכל לעשר מהן. 48) שנחלקו השישה לשניים ויצאו שני הראשונים מהששה, בבת אחת זה מפתח אחד והשני מפתח השני.

יא. הָיוּ לוֹ תִּשְׁעָה עָשָׂר טְלָאִים בְּתוֹךְ הַדִּיר, וְיָצְאוּ תִּשְׁעָה בְּפֶתַח זֶה וְתִשְׁעָה בְּפֶתַח שֵׁנִי - נוֹטֵל הָאַחֲרוֹן לְשֵׁם מַעֲשֵׂר[49] וְכֻלָּן פְּטוּרִין; שֶׁאוֹתָן הַתִּשְׁעָה[50] נִמְנוּ מִנְיַן הָרָאוּי[51].

49) כלומר, מוציאו מאיזה פתח שהוא, והוא מעשר. 50) כלומר, אותן שהעשירי לא יצא מפתחם. 51) שכשיצאו התשעה נשארו בדיר לצרף לעשרה.

יב. הָיָה מוֹנֶה וְהוֹצִיא הַטָּלֶה רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ מִן הַדִּיר וְחָזַר - הֲרֵי הוּא כְּמָנוּי לְכָל דָּבָר.

יג. הָיָה מוֹנֶה וְהִפְסִיק הַמִּנְיָן מִפְּנֵי חֲבֵרוֹ שֶׁדִּבֵּר עִמּוֹ אוֹ שֶׁחָשְׁכָה לֵיל שַׁבָּת[52] - הֲרֵי זֶה חוֹזֵר וּמַשְׁלִים מִנְיָנוֹ אַחַר כָּךְ.

52) שאסור לעשר מעשר בהמה בשבת ויום טוב משום הסקרא (=הצבע) שסוקרין אותו בעת המניין.

יד. הָיָה מוֹנֶה הַיּוֹצְאִין אֶחָד אֶחָד וּמְקַדֵּשׁ עֲשִׂירִי, וְקָפַץ אֶחָד מִן הַמְּנוּיִין[53] לְתוֹךְ הַדִּיר, לְתוֹךְ אֵלּוּ שֶׁעֲדַיִן לֹא נִמְנוּ וְלֹא נִתְעַשְּׂרוּ - נִפְטְרוּ הַכֹּל; שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן סָפֵק אִם הוּא הַמָּנוּי שֶׁקָּפַץ[54] אוֹ אַחֵר, וּכְבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁכָּל הַמְּנוּיִין פְּטוּרִין.

53) משנה שם נח: "קפץ אחד מן המנויין לתוכן הרי אלו פטורים". ומפרש רבינו שהמדובר הוא שמנה כבר עשרה וקידש העשירי ואחר כך קפץ אחד מן התשעה לתוך הדיר. אבל ברש"י שלפנינו מפורש שהמדובר גם כשקפץ אחד מן המנויין לפני שקדש עשירי שנפטרו במניין הראוי. 54) שכבר נפטר במניין הקודם ונמצא מפריש מן הפטור על החיוב. ואפילו אם יקרה שהעשירי יהיה אחד מן החייבים - שמא זה המנוי הוא בין התשעה, והעשירי אינו עשירי ומכיוון שיש ספק בדבר לא חייבתו התורה, שהרי נאמר (ויקרא כז, לב) "העשירי יהיה קודש" - "עשירי וודאי ולא עשירי ספק".

טו. קָפַץ אֶחָד מִן הָעַשִּׂירִיִּים[55] לְתוֹךְ הַדִּיר - כֻּלָּן יִרְעוּ עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶן מוּם[56] וְיֵאָכְלוּ בְּמוּמָן[57].

55) אחד מאלו שנתקדשו בקדושת מעשר בהמה. 56) שעל כל אחד ואחד יש ספק שמא הוא המעשר. 57) לבעלים כדין מעשר בהמה שאין לכהן בו כלום.

סְלִיקוּ לְהוּ הִלְכוֹת בְּכוֹרוֹת בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

יום שני ט"ו שבט ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת שְׁגָגוֹת

יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) שֶׁיַּקְרִיב הַיָּחִיד קָרְבַּן חַטָּאת קְבוּעָה עַל שִׁגְגָתוֹ. ב) שֶׁיַּקְרִיב אָשָׁם מִי שֶׁלֹּא נוֹדַע לוֹ אִם חָטָא אִם לֹא חָטָא, עַד שֶׁיִּוָּדַע לוֹ וְיָבִיא חַטָּאתוֹ. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא אָשָׁם תָּלוּי. ג) שֶׁיַּקְרִיב הַחוֹטֵא אָשָׁם עַל עֲבֵרוֹת יְדוּעוֹת. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא אָשָׁם וַדַּאי. ד) שֶׁיַּקְרִיב הַחוֹטֵא קָרְבָּן עַל עֲבֵרוֹת יְדוּעוֹת. אִם הָיָה עָשִׁיר - בְּהֵמָה, וְאִם הָיָה עָנִי - עוֹף אוֹ עֲשִׂירִית הָאֵיפָה. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד. ה) שֶׁיַּקְרִיבוּ הַסַּנְהֶדְרִין קָרְבָּן אִם טָעוּ וְהוֹרוּ שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה בְּאַחַת מִן הַחֲמוּרוֹת.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר העובר בשגגה על מצוה שחייבין עליה כרת, ומה היא חטאת קבועה וקרבן עולה ויורד.

א. כָּל הָעוֹבֵר בִּשְׁגָגָה[2] עַל אַחַת מִמִּצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה[3] שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַעֲשֶׂה[4] שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ כָּרֵת[5] - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְהַקְרִיב קָרְבַּן חַטָּאת[6]. וּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁיַּקְרִיב חַטָּאתוֹ עַל שִׁגְגָתוֹ[7].

2) שנעלם ממנו שדבר זה אסור לו, וזה אפשר בשני אופנים: א) שחשב על איסור מן האיסורים המפורטים להלן בהלכה ד - שהוא מותר, או שידע שהוא אסור אבל לא ידע שחייבים עליו כרת (להלן פ"ב הלכה ב). ב) שלא נודע לו שזוהי עבירה, כגון: הבא על אשה ולא ידע שהיא אמו או אחותו, וכן העושה מלאכה ולא ידע שהיום שבת. 3) למעט מצוות־עשה שיש בהן כרת, ראה להלן. 4) למעט מגדף (להלן הלכה ב). 5) אם עבר עליה בזדון. ובמצות לא־תעשה שחייבין עליה מיתת בית־דין, אם עבר עליה בעדים והתראה - כשעבר עליה שלא בעדים והתראה, שאז חייבים עליה כרת. 6) שנאמר (ויקרא ד, כז־כח): "ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשותה אחת ממצות ה' אשר לא תעשינה ואשם וגו' והביא קרבנו שעירת עזים תמימה נקבה על חטאתו אשר חטא", ונאמר (במדבר טו, כט): "תורה אחת יהי' לכם לעושה בשגגה", הרי שאינו חייב חטאת אלא אם עבר בשגגה על לאו שיש בו מעשה (כריתות ב. במשנה, וראה להלן בהלכה ב). ובספרא (ויקרא תחילת דבורא דחובה הלכה ז) "אשר לא תעשינה, יכול דברים שזדונן כרת ודברים שאין זדונן כרת, ת"ל תורת אחת יהיה לכם לעושה בשגגה, הרי כל העושה בשגגה בעבודה־זרה: מה עבודה־זרה מיוחדת מעשה שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת, אף כל מעשה שחייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת". 7) לא מובן מה נתחדש כאן, הרי כבר כתב: "חייב להביא קרבן חטאת".

ב. וְכָל עֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ כָּרֵת - חַיָּבִין עַל שִׁגְגָתָהּ חַטָּאת[8], חוּץ מִשָּׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת: מְגַדֵּף[9] וּמְבַטֵּל מִילָה[10] וְקָרְבַּן פֶּסַח[11]. הַפֶּסַח וְהַמִּילָה[12] - מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְחַטָּאת אֵין מְבִיאִין אֶלָּא עַל שִׁגְגַת לֹא תַעֲשֶׂה[13], שֶׁנֶּאֱמַר: אַחַת מִכָּל מִצְוֹת[14] יְיָ אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה[15]; וְהַמְגַדֵּף - מִפְּנֵי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה[16],

וְנֶאֱמַר: לָעֹשֶׂה בִּשְׁגָגָה[17] - יָצָא מְגַדֵּף שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה[18]. לְפִיכָךְ, הַמְקַבֵּל עֲבוֹדָה זָרָה בְּאֱלוֹהַּ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּב כָּרֵת, וְאִם הָיָה מֵזִיד - נִסְקָל[19], אִם קִבֵּל בִּשְׁגָגָה - פָּטוּר מִן הַקָּרְבָּן[20], לְפִי שֶׁלֹּא עָשָׂה מַעֲשֶׂה, וְנֶאֱמַר: בַּעֲשׂתָה אַחַת[21].

8) משנה בכריתות שם, וספרא שם. 9) הוא מברך את השם, ראה בפ"ב מהלכות עבודה זרה הלכה ז. 10) תינוק שלא נימול, מוטל עליו חיוב למול את עצמו לכשיגדל, ואם לא מל עצמו במזיד - ביטל מצות־עשה, שחייב כרת, כמו שנאמר (בראשית יז, יד) "וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה", ואף־על־פי־כן אינו חייב חטאת, אם לא מל עצמו בשגגה (כגון שלא ידע שיש עליו חיוב למול עצמו). 11) שביטל מצות הקרבת קרבן פסח. ואף־על־פי שחייב כרת אם ביטל במזיד, כמו שנאמר (במדבר ט, יג) "והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה, וחדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש ההיא מעמיה", - אינו חייב חטאת אם ביטלה בשוגג, כשלא ידע שהוא מחויב להקריב קרבן פסח או שלא ידע שערב פסח היום. 12) אף אם בטלו את המצוה ע"י מעשה, וכגון שטמא את עצמו בערב פסח בשגגה (ראה אור־שמח כאן). 13) כריתות ג. וספרא פ' ויקרא (תחילת דיבורא דחובה הלכה ה). 14) כן נכון, וכ"ה בדפוס רומי ובכ"י תימן. והוא בויקרא שם לענין נפש כי תחטא, ובדפוסים חדשים "אחת מכל מצות" והיא טעות סופר. 15) ספרא שם. 16) כחכמים במשנה כריתות ב., ולא כר' עקיבא (שם ז. וראה בלחם־משנה). 17) שיעבור על הלאו על־ידי מעשה. 18) שם במשנה, ובספרא שם פרק א הלכה ג. 19) כן צריך להיות. והיינו אם התרו בו. ולמדו כן (סנהדרין שם) ממה שנאמר (שמות לב, ח) "וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך וכו'". הוקשה אמירה להשתחוואה. 20) סנהדרין סג. לפי דעת חכמים, ולא כר' עקיבא. 21) למעלה כתב רבינו "לעשות בשגגה", ושני כתובים למה? (הגהות עמק המלך).

ג. כָּל כְּרֵתוֹת[22] שֶׁבַּתּוֹרָה חוּץ מִשָּׁלֹשׁ כְּרֵתוֹת שֶׁבֵּאַרְנוּ[23], אִם עָבַר הַיָּחִיד עַל אַחַת מֵהֶן בִּשְׁגָגָה - מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה[24]. חוּץ מִטָּמֵא שֶׁאָכַל קֹדֶשׁ[25] וְטָמֵא שֶׁנִּכְנַס לַמִּקְדָּשׁ[26], שֶׁשְּׁנֵיהֶם אֵין מְבִיאִין חַטָּאת קְבוּעָה אֶלָּא קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד[27], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[28].

22) איסורים שחייבים עליהם כרת. 23) למעלה הלכה ב: מגדף, מבטל מילה ומבטל קרבן פסח. 24) ראה להלן הלכה ד, מה היא חטאת קבועה. 25) אכל בשר קדשים וחשב שהוא בשר חולין, ואילו אכל במזיד - חייב כרת, שנאמר (ויקרא ז, כ): "והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' וטומאתו עליו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה" (מכות יד: וראה להלן פ"י הלכה ה). ורש"י במשנה כריתות ב. מביא ממה שנאמר (ויקרא כב, ג) "אמור אליהם לדורותיכם כל איש אשר יקרב וגו' אל הקדשים וגו' וטומאתו עליו ונכרתה הנפש ההיא". וראה בשבועות ז. 26) היינו מפתח עזרת ישראל ולפנים, שאילו עשה כן במזיד - חייב כרת (פ"ג מהלכות ביאת מקדש הלכה יב), כמו שכתוב (במדבר יט, כ) "ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל, כי את מקדש ה' טמא" (להלן פ"י הלכה ה), וכתוב עוד (שם יט, יג) "כל הנוגע במת בנפש האדם וגו' ולא יתחטא את משכן ה' טמא ונכרתה הנפש ההיא מישראל" (מכות שם, וברש"י במשנה כריתות ב). 27) משנה בכריתות שם. וראה להלן הלכה ד, מה הוא קרבן עולה ויורד. 28) להלן פ"י הלכה ה. שמה שכתוב (ויקרא ה, ב־ג, ו־ז, יא) שאם נטמא ונעלמה ממנו טומאתו שחייב קרבן עולה ויורד - המדובר כשטמא זה נכנס למקדש או אכל קדשים ולא ידע, וראה שבועות ו:

ד. חַטָּאת קְבוּעָה הִיא הַבָּאָה מִן הַבְּהֵמָה[29] בִּלְבַד[30], וְקָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד הוּא קָרְבָּן שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ, אֶלָּא אִם הָיָה עָשִׁיר - מֵבִיא חַטָּאת בְּהֵמָה, וְאִם הָיָה עָנִי - מֵבִיא עוֹף[31] אוֹ עֲשִׂירִית הָאֵיפָה[32], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[33]. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁכָּל הָעֲבֵרוֹת שֶׁהַיָּחִיד מֵבִיא עַל שִׁגְגָתָן חַטָּאת קְבוּעָה אַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ[34]. וְאֵלּוּ הֵן: א) הַבָּא עַל אִמּוֹ[35]. ב) הַבָּא עַל אֵם אִשְׁתּוֹ[36]. ג) הַבָּא עַל אֵם אִמָּהּ[37]. ד) הַבָּא עַל אֵם אָבִיהָ[38]. ה) הַבָּא עַל בִּתּוֹ[39]. ו) הַבָּא עַל בַּת בִּתּוֹ. ז) הַבָּא עַל בַּת בְּנוֹ[40]. ח) הַבָּא עַל בַּת אִשְׁתּוֹ[41]. ט) הַבָּא עַל בַּת בִּתָּהּ. י) הַבָּא עַל בַּת בְּנָהּ[42]. יא) הַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ[43]. יב) הַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ שֶׁהִיא בַת אֵשֶׁת אָבִיו[44]. יג) הַבָּא עַל אֲחוֹת אָבִיו. יד) הַבָּא עַל אֲחוֹת אִמּוֹ[45]. טו) הַבָּא עַל אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ[46]. טז) הַבָּא עַל אֵשֶׁת אָבִיו[47]. יז) הַבָּא עַל אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו[48]. יח) הַבָּא עַל אֵשֶׁת בְּנוֹ[49]. יט) הַבָּא עַל אֵשֶׁת אָחִיו[50]. כ) הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ[51]. כא) הַבָּא עַל הַנִּדָּה[52]. כב) הַשּׁוֹכֵב עִם זָכָר[53]. כג) הַבָּא עַל אָבִיו[54]. כד) הַבָּא עַל אֲחִי אָבִיו[55]. כה) הַשּׁוֹכֵב עִם בְּהֵמָה[56]. כו) הָאִשָּׁה שֶׁמְּבִיאָה עָלֶיהָ אֶת הַבְּהֵמָה[57].

29) ראה להלן בסוף ההלכה, שמפרט איזו בהמה מביא בעבודה־זרה, ואיזו בשאר חייבי כריתות. וכן ההבדל בין הדיוט למלך וכהן משוח, לענין שאר חייבי כריתות. 30) ולא מן העוף ולא מן הסולת כקרבן עולה ויורד. 31) שתי תורים, או שני בני יונה. 32) סולת, כשאין ידו משגת גם לעוף. 33) להלן פ"י הלכה ד. 34) במשנה (שם) אמרו: "שלשים ושש כריתות", משום שהמשנה מונה "אשה ובתה" לאחת, ואילו רבינו מפרט בכלל "אשה ובתה": חמותו, אם חמותו, אם חמיו, בת אשתו, בת בתה, בת בנה (לחם־משנה). 35) במשנה שם. ובין אם היתה נשואת אביו (שחייב שתים: משום אמו ומשום אשת אב, ראה הלכות איסורי ביאה פ"ב ה"ב) ובין אם היתה אנוסת אביו, שאינו חייב אלא אחת, משום בא על אמו, שנאמר (ויקרא יח, ז) "וערות אמך לא תגלה אמך היא", וחייב כרת אם היה במזיד בלא עדים והתראה, שנאמר בסוף פרשת העריות (שם יח, כט): "כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם", ובשוגג - חייב חטאת קבועה, שכל שבמזיד חייב כרת, בשוגג חייב חטאת קבועה (למעלה הלכה ב). 36) חמותו, במשנה שם "הבא

על אשה ובתה", וכתוב (ויקרא יח, יז) "ערות אשה ובתה לא תגלה", וחייב כרת במזיד בלא התראה ככל העריות (שם, כט), וחטאת בשגגה ככל חייבי הכריתות. 37) של אשתו, שנאמר (שם, יז): "ערות אשה ובתה לא תגלה וגו' ואת בת בתה לא תקח לגלות ערותה" וגו' ואין הבדל בין אם נשא אותה קודם שבא על בת בתה, לבין אם נשא בת בתה ואח"כ בא עליה, אבל אם אמו היא שני' מדברי סופרים, ראה בפ"א מהלכות אישות הלכה ו. 38) שנאמר (שם): "אשה ובתה לא תגלה, את בת בנה וגו' לא תקח לגלות ערותה" וגו' ואין נפק"מ מי קדם למי. 39) בין שהיא בתו מנשואתו (=מאשתו) שהיא גם בכלל "אשה ובתה" וחייב שתים, ובין שהיא מאנוסתו (ואינה אשתו מן הנישואין, שאינה בכלל אשה ובתה), אף שאין זה מפורש בתורה - אסורה היא עליו מן התורה בקל־וחומר: אם בת הבת אסורה, בתו לא כל־שכן (פ"ב מה' איסורי ביאה הלכה ו, עיין שם). ובגמרא (יבמות ג. וכריתות ה. ועוד) למדו אותה גם מגזירה־שוה. 40) ובתו ובנו שנולדו לו, בין מנשואתו (וחייב שתים, גם משום בת בתה ובת בנה, ראה להלן) בין מאנוסתו, שנאמר (שם, י): "ערות בת בנך או בת בתך לא תגלה ערותן", וחייב כרת במזיד כמפורש (שם, כט), ואם שגג חייב חטאת קבועה, כנ"ל. 41) אף אם היא אינה בתו, שנאמר (שם, יז): "ערות אשה ובתה לא תגלה", ואם היא בתו חייב שתים, אחת משום בתו ואחת משום אשה ובתה (הלכות איסורי ביאה שם). וחייב כרת במזיד וחטאת בשוגג כנ"ל. 42) של אשתו. אף אם הבת והבן אינם שלו, שנאמר (שם): ערות אשה ובתה לא תגלה, את בת בנה ואת בת בתה לא תקח לגלות ערותה" וגו', ואם היא גם בתו חייב שתים: אחת משום בת בתה, ואחת משום בת בתו. 43) בין אחותו מאביו ובין אחותו מאמו. וכמו כן בין מן הנישואין, שהיא נולדה לאביו או לאמו בדרך הנישואין, ובין מזנות שזנתה אמו או אביו עם אחרים והיתה לו אחות מזנות הרי זו ערוה עליו, כמו שנאמר (שם, ט): "ערות אחותך בת אביך או בת אמך, מולדת בית או מולדת חוץ, לא תגלה ערותן". וכשנולדה לאביו דרך הנישואין הוא חייב שתים, גם משום ערות אחותו בת אשת אביו שבסמוך. וראה בהלכות איסורי ביאה שם הלכות ב־ד). 44) כלומר, בת אשת נשואת אביו, שנאמר (שם, יא): "ערות בת אשת אביך מולדת אביך אחותך היא, לא תגלה ערותה", וחייב גם משום ערות אחותו שלמעלה (ראה בהלכות איסורי ביאה שם). אבל על אחותו מאנוסת אביו, אינו חייב אלא משום ערות אחותו, ולא משום ערות אחותו בת אשת אביו, שאנוסתו אינה כאשתו. 45) כריתות ב. במשנה. ובין שהיא אחותה מן הנישואין, בין מזנות, הרי זו ערוה עליו (הלכות איסורי ביאה שם הלכה ה), שנאמר (שם, יב־יג): "ערות אחות אביך לא תגלה, שאר אביך היא. ערות אחות אמך לא תגלה, כי שאר אמך היא". 46) במשנה שם. והיינו דווקא בחיי אשתו. ובין כשהיא אחותה מאמה בין אחותה מאביה, בין מן הנשואין ובין מזנות, אבל לאחר מות אשתו מותר באחותה (הלכות איסורי ביאה שם הלכה ט), שנאמר (שם, יח): "ואשה אל אחותה לא תקח, לצרור לגלות ערותה עליה בחייה". 47) אפילו אינה אמו, בין בחיי אביו (שהוא חייב שתים, גם משום אשת אביו, וגם משום אשת איש), בין לאחר מותו, בין מן האירוסין בין מן הנישואין, בין שנתגרשו בין שלא נתגרשו (הלכות איסורי ביאה שם הלכה א), שנאמר (שם, ח): "ערות אשת אביך לא תגלה, ערות אביך היא". ואם אשת אביו זו, היתה גם אמו, חייב גם משום בא על אמו. 48) משנה שם, שנאמר (שם, יד): "ערות אחי אביך לא תגלה, אל אשתו לא תקרב דודתך היא". ודוקא אשת אחי אביו, מן האב, אבל אשת אחי אביו מן האם בלבד, וכמו כן אשת אחי אמו, בין שהוא אח אמו מהאב, ובין שהוא אח אמו מן האם, אינן אסורות כי־אם מדרבנן, ראה בפ"א מהלכות אישות הלכה ו. 49) שם, שנאמר (שם, טו): "ערות כלתך לא תגלה אשת בנך היא לא תגלה ערותה". 50) שם, שנאמר (שם, טז) אשת אחיך לא תגלה, ערות אחיך היא", וכגון שמת אחיו והניח אחריו בנים, או כגון שגרשה שאין כאן מצות יבום. וכל אלו: אשת אחיו, אשת בנו ואשת אחי אביו, הם עליו ערוה בין מן האירוסין בין מן הנישואין, בין שנתגרשו בין שלא נתגרשו, בין בחיי בעליהן בין לאחר מותן (חוץ מאשת אחיו שלא הניח בן), ואם בא על אחת מהן בחיי בעלה, חייב שתים. גם משום שאר בשר, וגם משום אשת איש, ראה בהלכות איסורי ביאה שם הלכה א. 51) שם, שנאמר (שם, כ): "ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע לטמאה בה". 52) שם, שנאמר (שם, יט) "ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב לגלות ערותה". 53) שם, שנאמר (שם, כב) "ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא". ואחד הבא על הזכר, ואחד המביא זכר עליו (פ"א מהלכות איסורי ביאה הלכה יד). וחייב כרת במזיד בלא התראה ככל העריות (שם, כט). ואם היה שוגג, מביא חטאת קבועה ככל חייבי כריתות. 54) מלבד מה שעבר על הלאו של "ואת זכר לא תשכב משכבי אשה" (שלמעלה), חייב גם משום "ערות אביך וגו' לא תגלה" (שם, ז), ובסנהדרין נד. מבואר שהכוונה לאביו ממש, לחייבו שתי חטאות אם עבר בשוגג, ראה גם להלן פ"ד הלכה א. 55) גם זה, מלבד מה שעבר על הלאו של "ואת זכר לא תשכב משכבי אשה", חייב גם משום "ערות אחי אביך לא תגלה" (שם, יד). ואם שגג חייב שתי חטאות, שם, וראה גם להלן פ"ד שם. 56) כריתות שם. ובין שבא על הבהמה (בין זכר ובין נקבה), ובין שהביא את הבהמה עליו, שנאמר (שם, כג): "ובכל בהמה לא תתן שכבתך לטמאה בה". ואחד בהמה ואחד חיה ועוף (פ"א מה' איסורי ביאה הלכה טז). וחייב כרת במזיד בלא עדים והתראה, ככל חייבי העריות (שם, כט). ובשוגג חייב חטאת ככל חייבי הכריתות. 57) כריתות שם, שנאמר (שם, כג): "ואשה לא תעמוד לפני בהמה לרבעה תבל הוא". והיא חייבת כרת במזיד בלא עדים והתראה ככל העריות (שם, כט), וחטאת בשוגגת ככל חייבי הכריתות. ולולא שאסרה תורה מפורש באשה, לא היתה האשה נאסרת מהפסוק של הזכרים שלמעלה (=ובכל בהמה לא תתן שכבתך וגו'). ראה בספר המצוות ל"ת שמט.

נִמְצְאוּ כָּל כְּרִיתוֹת שֶׁבָּעֲרָיוֹת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ[58]. וּבִשְׁאָר הָעֲבֵרוֹת שְׁבַע עֶשְׂרֵה, וְאֵלּוּ הֵן: א) הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה[59] בְּמַעֲשֶׂה[60]. ב) הַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ[61]. ג) בַּעַל אוֹב[62]. ד) בַּעַל יִדְּעוֹנִי בְּמַעֲשֶׂה[63]. ה)

1 **הַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת[64]. ו) הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם**
2 **הַכִּפּוּרִים[65]. ז) הָאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[66]. ח)**
3 **הָאוֹכֵל נוֹתָר[67]. ט) הָאוֹכֵל חָמֵץ בְּפֶסַח[68]. י) הָאוֹכֵל**
4 **חֵלֶב[69]. יא) הָאוֹכֵל דָּם[70]. יב) הָאוֹכֵל פִּגּוּל[71]. יג)**
5 **הַשּׁוֹחֵט קָדָשִׁים חוּץ לָעֲזָרָה[72]. יד) הַמַּעֲלֶה קָרְבָּן**
6 **חוּץ לָעֲזָרָה[73]. טו) הַמְּפַטֵּם אֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה[74]. טז)**
7 **הַמְּפַטֵּם אֶת הַקְּטֹרֶת[75]. יז) הַסָּךְ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה[76].**

58) בכ"י תימן: "ששה ועשרים", וכ"ה בדפוס רומי ובמגדל עוז. ואמנם כן אתה מוצא בפרטן, ולפי הגירסא שלנו נתמעטו שלשה שחייב בהם כרת גם מצד אחר, והם: הבא על אביו ועל אחי אביו, שיש בהם כרת משום השוכב עם הזכר. והבא על אחותו, שהיא בת אשת אביו, שיש בו כרת משום הבא על אחותו. ובאותם הדברים לא באה אזהרה מיוחדת כי־אם לחייבם שתי חטאות בשגגה, נמצא שלחשבון החטאות הם עשרים וששה, ולמנין הכריתות אינם אלא עשרים ושלוש (משנה־למלך). 59) כריתות שם. שכתוב (שמות כ, ה): "לא תשתחוה להם ולא תעבדם" (ראה בספר המצוות ל"ת ה־ו). וחייב כרת במזיד בלא עדים והתראה, שנאמר (במדבר טו, לא): "כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר, הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה". ובסנהדרין צט. אמרו שפסוק זה מדבר לענין עבודה־זרה, דתנא דבי ר' ישמעאל "כי דבר ה' בזה", זה המבזה דיבור שנאמר לו למשה מסיני "אנכי ה' אלהיך, לא יהי' לך אלהים אחרים" (שמות כ, ג), ואם עבד עבודה־זרה בשגגה, כגון שחשב שהתורה אסרה רק זיבוח וקיטור לע"ז, אבל לא אסרה השתחוואה וניסוך (רש"י כריתות ב.) מביא חטאת קבועה, כמו שנאמר (במדבר טו, כב): "וכי תשגו ולא תעשו את כל המצוות האלה", ואמרו בהוריות ח. "איזו היא מצוה שהיא שקולה ככל המצוות, הוי אומר זו עבודת כוכבים", ונאמר (שם כז): "ואם נפש אחת תחטא בשגגה והקריבה עז בת שנתה לחטאת". 60) וכגון שהשתחווה, או הקריב או ניסך או הקטיר לע"ז, אפילו אין דרך עבודת עבודה־זרה זו בכך, וכן אם עבד ע"ז במעשה בכל אופן שהוא דרך שעובדים ע"ז זו (ראה פ"ג מהלכות ע"ז, הלכות ב־ג), אבל המקבל בשוגג את הע"ז לאלוה, אע"פ שהוא חייב כרת במזיד, אינו מביא קרבן, לפי שלא עשה מעשה, ונאמר שם (טו, כט): "תורה אחת יהי' לכם לעושה בשגגה", ראה למעלה הלכה ב. 61) כריתות שם. ובהלכות ע"ז פ"ו הלכה ג, כתב רבינו: "כיצד היו עושים, מדליק אש גדולה ולוקח מקצת זרעו ומוסרו לכהניהם עובדי האש, ואותן הכהנים נותנים הבן לאביו, אחר שנמסר בידם, להעבירו באש ברשותו, ואבי הבן הוא שמעביר בנו על האש ברשות הכהנים ומעבירו ברגליו מצד זה לצד אחר בתוך השלהבת, לא שורפו למולך כדרך ששורפין בניהם ובנותיהם לעבודה־זרה אחרת, אלא בהעברה בלבד היתה עבודה זו". ואסרה התורה דבר זה, שכתוב (ויקרא יח, כ): "ומזרעך לא תתן להעביר למולך; "לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש" (דברים יח, י), וחייב סקילה בעדים ובהתראה. ואם לא נסקל או שלא התרו בו, דינו בכרת, שכתוב (ויקרא כ, ב־ג): "ואל בני ישראל תאמר, איש איש מבני ישראל וכו' אשר יתן מזרעו למולך מות יומת, עם הארץ ירגמוהו באבן, ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אותו מקרב עמו כי מזרעו נתן למולך", ואם העביר את בנו למולך בשגגה, שחשב שהתורה לא אסרה זאת, חייב להביא קרבן חטאת קבועה, שהרי כל חייבי כריתות לְמִדִּים מע"ז (שבת סט.) שהשוגג חייב חטאת. 62) כריתות שם. "כיצד הוא מעשה האוב? זה שהוא עומד ומקטיר קטורת ידועה, ואוחז שרביט של הדס בידו ומניפו, והוא מדבר בלאט בדברים ידועים אצלם, עד שישמע השואל כאילו אחד מדבר עמו ומשיבו על מה שהוא שואל, בדברים מתחת הארץ, בקול נמוך עד מאד, וכאילו אינו ניכר לאוזן אלא במחשבה מרגיש בו, וכן הלוקח גולגולת המת ומקטיר לה ומנחש בה עד ששמע כאילו קול יוצא מתחת שחיו, שפל עד מאד, ומשיבו" (הלכות ע"ז הלכה א). וכתוב (ויקרא יט, לא): "אל תפנו אל האובות ואל הידעונים", וחייב כרת במזיד בלא עדים והתראה, שכתוב שם (כ, ו): "והנפש אשר תפנה אל האובות ואל הידעונים לזנות אחריהם ונתתי את פני בנפש ההיא והכרתי אותו מקרב עמו", ואם היה בשוגג חייב חטאת קבועה. ולא כתב רבינו כאן "בעל אוב במעשה", כמו שכתב להלן בבעל ידעוני, לפי שסתמו של אוב הוא במעשה, ואין סתמו של ידעוני במעשה, ראה להלן. 63) "מניח עצם עוף ששמו: "ידוע" בפיו, ומקטיר ועושה מעשים אחרים עד שיפול כנכפה (=חולי נפל) וידבר בפיו דברים שעתידים להיות" (הלכות ע"ז שם ה"ב) והוזהר על זה בתורה, וחייב כרת במזיד כמו שנאמר (שם): "והנפש אשר תפנה אל האובות ואל הידעונים וגו' והכרתי אותו מקרב עמו". וחייב חטאת בשוגג ככל יתר חייבי הכריתות. ומה שכתב רבינו בעל ידעוני במעשה, שפסק כריש לקיש (כריתות ג: וסנהדרין סה.), שלפיכך נאמר במשנה (כריתות ב.) "בעל אוב" ולא "בעל ידעוני", משום שבעל ידעוני אין בו מעשה. שמשים עצם בפיו ואינו מדבר בשעת שימת העצם אלא לאחר כך (כפירש"י סנהדרין שם). ואינו מקטיר ועושה מעשים (מרכבת־המשנה הלכות עבודה־זרה שם ה"א) ואינו חייב קרבן בלא מעשה. לפיכך כתב רבינו "בעל ידעוני במעשה", אבל בעל אוב סתמו יש בו מעשה (לחם־משנה כאן, ומשנה־למלך להלן פ"ד הלכה א). 64) משנה כריתות שם, ובגמ' ג. שעבר ועשה אחת מל"ט המלאכות או תולדותיהן (ראה פ"ז מהלכות שבת הלכה א), נאמר (שמות כ, י): "ויום השביעי שבת לה' וגו' לא תעשה כל מלאכה", וחייב כרת במעשה במזיד בלא עדים והתראה, כמו שנאמר (שם לא, יד): "ושמרתם את השבת וגו' כי כל העושה בה מלאכה ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמיה", ואם עבר ושגג חייב קרבן חטאת ככל חייבי הכריתות. 65) במשנה שם. וכגון שעבר ועשה אחת מל"ט המלאכות או תולדותיהן שחייבין עליהן בשבת (ראה פ"א מה' שביתת עשור הלכה ב), "שאין בין שבת ליוהכ"פ אלא שזה (=שבת) זדונו בידי אדם (=מיתת ב"ד, אם היה בעדים והתראה), וזה (=יוהכ"פ) זדונו כרת" (משנה מגילה ז:), ונאמר (ויקרא כג, כח): "וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה, כי יום כיפורים הוא לכפר עליכם" וגו' וחייב כרת במזיד כמו שנאמר (שם, ל): "וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה והאבדתי את הנפש ההיא מקרב

עמה", ובשוגג חייב חטאת. 66) כריתות שם. וחייב כרת אם אכל או שתה במזיד, כמו שנאמר (שם, כט): "כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה מעמיה", ועינוי זה הוא אכילה ושתיה שלְמֶדִים גזירה־שוה "עינוי עינוי", שכתוב כאן עינוי, וכתוב (דברים ח, יג) "ויענך וירעיבך". מה שם עינוי רעבון, אף כאן עינוי רעבון (יומא עד:), והאוכל ושותה בשגגה חייב חטאת, כיתר חייבי הכריתות, כנ"ל (וראה בספר המצוות ל"ת קצו). ושיעור אכילה ביוהכ"פ הוא ככותבת הגסה שהיא פחות מכביצה. ושיעור השתיה, הוא כמלוא לוגמיו של כל אחד ואחד, והוא כדי שיסלקם לצד אחד בפיו ויראה מלא לוגמיו (ראה פ"ב מה' שביתת עשור הלכה א). 67) כריתות שם. והוא מה שנשאר מבשר קדשים אחרי הזמן שקבעה התורה לאכילתם, שעליו נאמר (שמות כט, לד): "ושרפת את הנותר באש, לא יאכל כי קודש הוא", והאוכלו במזיד חייב כרת, כמו שנאמר (ויקרא יט, ח): "ואוכליו עונו ישא, כי את קודש ה' חלל ונכרתה הנפש ההיא מעמיה", ואם אכל בשוגג חייב חטאת קבועה, ככל חייבי הכריתות (וראה בספר המצוות ל"ת קלא). 68) שם, והיינו כזית חמץ (פ"א מהלכות חמץ ומצה הלכה ז). שנאמר (שמות יג, ג): "ולא יאכל חמץ", והאוכלו במזיד חייב כרת, שנאמר (שם יב, טו): "כי כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש ההיא מישראל", והאוכלו בשוגג חייב חטאת קבועה ככל חייבי הכריתות (ראה בהלכות חמץ ומצה שם הלכה א, ובספר המצוות ל"ת קצו). 69) במשנה שם. וכגון שאכל כזית (פ"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה א) חלב שעל הקרב ושעל שתי הכליות ושעל הכסלים (שם הלכה ה) של שור או כשב או עז (שם הלכה א), שנאמר (ויקרא ז, כג): "כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו", והאוכלו במזיד חייב כרת, שנאמר (שם ז, כה): "כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה אשה לה', ונכרתה הנפש האוכלת מעמיה, ובשוגג חייב קרבן חטאת קבועה. 70) "היוצא בשעת שחיטה ונחירה או בשעת התזת הראש, כל זמן שיש בו אדמומית, וכן דם הכנוס בתוך הלב וכו'" (פ"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה ג) ושיהיה כזית, מבהמה חיה ועוף (שם הלכה א). ונאמר (שם, כז): "כל נפש אשר תאכל כל דם, ונכרתה הנפש ההיא מעמיה", ובשוגג חייב חטאת קבועה. 71) הם קדשים שחשב בעת שעשה אחד מד' עבודות (שחיטה, קבלה, הולכה וזריקת הדם) על־מנת לאכול (הבשר) או להקריב (האימורים) לאחר הזמן הראוי לכך (פי"ח מהלכות פסולי המוקדשין הלכה ו), והאוכלו במזיד חייב כרת, שנאמר (שם, יח) "ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי וגו' לא יחשב לו פיגול יהי' והנפש האוכלת ממנה עונה תשא", ואמר רבי אליעזר (זבחים כט.) שהכתוב הנ"ל מדבר במחשב על זבחו לאכלו ביום השלישי, ולמדו (בכריתות ה.) בגזירה־שוה "עון עון" מנותר: נאמר כאן "והנפש האוכלת ממנו עונה תשא", ונאמר בנותר (שם יט, ח) "ואוכליו עונו ישא כי את קודש ה' חלל ונכרתה הנפש ההיא מעמיה", כשם שנותר חייב עליו כרת, אף פיגול חייב עליו כרת. והאוכלו בשוגג חייב חטאת קבועה. 72) כריתות שם. שנאמר (שם יז, ג־ד): "איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כבש וגו' מחוץ למחנה, ואל פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן לה' לפני משכן ה' וגו' ונכרת האיש ההוא מקרב עמו", והשוחטם בשוגג חייב חטאת קבועה. 73) כריתות שם. כלומר הקטירו על האש מחוץ לעזרה. שנאמר (דברים יב, יג): "השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה", והמעלהו במזיד חייב כרת, שנאמר (ויקרא שם, ח־ט): "ואליהם תאמר, איש איש וגו' אשר יעלה עולה או זבח, ואל פתח אהל מועד לא יביאנו לעשות אותו לה' ונכרת האיש ההוא מעמיו", והמעלה בשוגג חייב חטאת קבועה. 74) כריתות שם. פירוש שעשה שמן המשחה, וכגון שלקח שמן זית, הין, ויערב בתוך השמן מר דרור וקנמון, וקנה בשם וקדה באותו משקל ומדה כמו שעשה משה למשוח את הכהנים וכלי המקדש (ראה שמות ל, כג־ל), ונאסר לעשותו כמו שנאמר (שם, לב): "ובמתכונתו לא תעשו כמוהו", והעושהו במזיד חייב כרת, שנאמר (שם, לג): "איש אשר ירקח כמוהו וגו' ונכרת מעמיו" (ודוקא אם עשה כדי להמשח בו, אבל אם עשהו להתלמד או ליתנו לאחרים פטור, פ"א מהלכות כלי המקדש הלכה ד) והעושה בשגגה חייב חטאת קבועה כיתר חייבי הכריתות כנ"ל. ו"המפטם" היינו "המשמין", כלומר שמשמין את השמן עם ריח טוב, על־ידי־זה שהוא מערב בו סממנים (תפארת ישראל כריתות פ"א משנה א). 75) שם. ראה בפ"ב מה' כלי המקדש, מעשה הקטורת. ואם עשה קטורת במזיד, כדי להריח בה, אע"פ שלא הריח בה - חייב כרת על עשייתה (הלכות כלי המקדש שם הלכה ט), אבל עשה כדי להתלמד בה או למסרה לציבור - פטור (שם). שנאמר (שמות ל, לז־לח): "והקטורת אשר תעשה במתכונתה לא תעשו לכם, קודש תהי' לך לה', איש אשר יעשה כמוה להריח בה ונכרת מעמיו", והעושה כן בשוגג חייב חטאת קבועה. 76) כריתות שם. כלומר סך כזית משמן המשחה שעשה משה, על זר שאינו כהן ולא מלך ממלכי בית דוד (ראה פ"א מהלכות כלי המקדש הלכה ה־ז), חייב כרת במזיד, שנאמר (שם, לב־לג): "ואשר יתן ממנו על זר ונכרת מעמיו", והסך בשוגג חייב חטאת קבועה.

הֲרֵי אֵלּוּ אַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ[77] עֲבֵרוֹת שֶׁמְּבִיאִין עַל שִׁגְגָתָן חַטָּאת קְבוּעָה. וּמַה הוּא הַקָּרְבָּן שֶׁמֵּבִיא הַשּׁוֹגֵג בְּאַחַת מֵאֵלּוּ? אִם שָׁגַג בַּעֲבוֹדָה זָרָה - מֵבִיא עֵז בַּת שְׁנָתָהּ לְחַטָּאת, וְהִיא הָאֲמוּרָה בְּפָרָשַׁת שְׁלַח לְךָ[78]. בֵּין שֶׁהָיָה הַחוֹטֵא הֶדְיוֹט[79] אוֹ מֶלֶךְ אוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל אוֹ מְשׁוּחַ מִלְחָמָה[80] - הַכֹּל שָׁוִין בִּשְׁגָגַת עֲבוֹדָה זָרָה[81]. אֲבָל אִם שָׁגַג בְּאַחַת מִשְּׁאָר אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם: אִם הָיָה הֶדְיוֹט - מֵבִיא שְׂעִירַת עִזִּים אוֹ נְקֵבָה מִן הַכְּבָשִׂים[82], וְזוֹ הִיא חַטָּאת שֶׁל אֶחָד מֵעַם הָאָרֶץ הָאֲמוּרָה בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא[83]; וְאִם הַמֶּלֶךְ הוּא שֶׁשָּׁגַג בְּאַחַת מֵהֶן - מֵבִיא שְׂעִירַת[84] עִזִּים לְחַטָּאת; וְאִם כֹּהֵן מָשׁוּחַ הוּא[85] - מֵבִיא פַּר בֶּן בָּקָר לְחַטָּאת[86], וְהוּא נִשְׂרָף[87], כְּמוֹ שֶׁנִּתְפָּרֵשׁ שָׁם[88].

77) ראה למעלה הערה נז. 78) במדבר טו, כז: "ואם נפש אחת תחטא בשגגה, והקריבה עז בת שנתה לחטאת". 79) שאינו לא מלך ולא כהן גדול. 80) בעת מלחמה היו

ממנין כהן לדבר אל העם, ומושחין אותו בשמן המשחה (פ"ז מהלכות מלכים הלכה א). ובכת"י תימן: "או מלך או כהן משיח". וכן נכון, שהרי לפי גירסתנו נשמע שרק בעבודה־זרה אין הבדל בין הדיוט לבין משוח מלחמה, ואילו בברייתא (הוריות יב:) מפורש שאף בשאר חייבי חטאות אין הבדל ביניהם. 81) משנה הוריות ט. שנאמר (שם): "ואם נפש אחת תחטא", אחד יחיד ואחד נשיא ואחד משיח - כולן בכלל "נפש אחת" הן (שם ח.). 82) משנה בהוריות ט. 83) ד, כז־כח, לב: "ואם נפש אחת תחטא מעם הארץ וגו' והביא קרבנו שעירת עזים תמימה וגו' ואם כבש יביא קרבנו לחטאת נקבה תמימה יביאנה". 84) כן צריך להיות, וכן הוא בכ"י תימן, שנאמר (שם, כב־כג): "אשר נשיא יחטא ועשה אחת מכל מצות ה' וגו' בשגגה וגו' והביא את קרבנו שעיר עזים זכר תמים", בהוריות י: "איזהו נשיא, זה מלך" וכו'. 85) כהן גדול שנמשח בשמן המשחה. אבל מימות יאשיהו ואילך שנגנז שמן המשחה (שם יב.), והיו ממנים כהן גדול בלבישת שמונה בגדים בלבד, אינו מביא פר בן בקר (פ"ד מהלכות כלי המקדש הלכה יד). 86) במשנה שם. שנאמר (שם, ג): "אם הכהן המשיח יחטא וגו' והקריב פר בן בקר לחטאת". 87) ראה בפ"א מהלכות מעשה הקרבנות הלכה טו, ובפ"ז שם, שיש חטאות הנאכלות ויש חטאות הנשרפות. 88) שם, יב: "והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה וגו' ושרף אותו על עצים באש".

1 **ה. אֶחָד יָחִיד שֶׁשָּׁגַג בְּאַחַת מֵאֵלּוּ אוֹ מְרֻבִּין[89],**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר: תּוֹרָה אַחַת תִּהְיֶה[90] לָכֶם לָעֹשֶׂה בִּשְׁגָגָה.**
3 **כֵּיצַד? אַנְשֵׁי מְדִינָה שֶׁשָּׁגְגוּ וְדִמּוּ שֶׁהַיּוֹם חֹל וַהֲרֵי**
4 **הוּא יוֹם הַכִּפּוּרִים, וְכֻלָּן אָכְלוּ וְעָשׂוּ מְלָאכָה - כָּל**
5 **אֶחָד מֵהֶן מֵבִיא שְׁתֵּי חַטָּאוֹת[91], כְּבָשׂוֹת אוֹ שְׂעִירוֹת.**
6 **וְכֵן אִם שָׁגְגוּ כֻּלָּן וְהִקְטִירוּ לַעֲבוֹדָה זָרָה - כָּל אֶחָד**
7 **וְאֶחָד מִן הָעוֹבְדִים מֵבִיא עֵז בַּת שְׁנָתָהּ לְחַטָּאת[92].**

89) ברייתא ביבמות ט. ואינם כציבור להביא פר (שם, יד). אלא הרי הם כיחידים, משום שלא עשו על פי הוראת בית־דין. 90) לפנינו (שם): "יהיה". 91) אחת על עשיית מלאכה ביום הכיפורים, ואחת על אכילה באותו יום. 92) אבל אם שגגו הציבור על־פי הוראת טעות של בית־דין, אם שגגו בעבודה־זרה - מביא כל שבט ושבט פר לעולה ושעיר לחטאת, ובשאר חייבי כריתות מביא כל שבט ושבט פר חטאת (להלן פי"ב הלכה א).

יום שלישי ט"ז שבט ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר שאין אדם חייב חטאת עד שיהא שוגג מתחילה ועד סוף, ומי שלא נודע לו עצמו של חטא שחטא בו ואם נודע לו וחזר ושכחו.

8 **א. אֵין אָדָם חַיָּב חַטָּאת עַל שִׁגְגָתוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה שׁוֹגֵג**
9 **מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף; אֲבָל אִם שָׁגַג בַּתְּחִלָּה וְהֵזִיד בַּסּוֹף**
10 **אוֹ הֵזִיד בַּתְּחִלָּה וְשָׁגַג בַּסּוֹף - פָּטוּר מִקָּרְבַּן חַטָּאת[2].**
11 **כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהוֹצִיא חֵפֶץ מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת[3] בְּשַׁבָּת[4],**
12 **עָקַר בְּזָדוֹן וְהִנִּיחַ בִּשְׁגָגָה[5] אוֹ שֶׁעָקַר בִּשְׁגָגָה וְהִנִּיחַ**
13 **בְּזָדוֹן[6] - פָּטוּר, עַד שֶׁיַּעֲקֹר בִּשְׁגָגָה וְיַנִּיחַ בִּשְׁגָגָה.**
14 **וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[7].**

2) משנה, שבת קב, א. וראה גם פ"א מהל' שבת הי"ט. 3) מרשות היחיד לרשות הרבים או להיפך, ראה פי"ב שם ה"ט. 4) וראה שם ה"ח, כי הוצאה מרשות לרשות היא אחת מל"ט מלאכות שנאסרו בשבת. 5) עקר את החפץ והוציאו מרשות אחת בזדון והניחו ברשות השניה בשוגג, שחשב בלבו שכל האיסור הוא רק העקירה, ולא ההנחה. וראה בהל' שבת שם ה"ט. כי איסור ההוצאה בשבת הוא שיעקור מרשות זו ויניח ברשות האחרת, אבל אם עקר ולא הניח ברשות אחרת או הניח ולא עקר מרשות אחרת - אינו חייב. 6) שחשב בלבו שכל האיסור של הוצאה בשבת היא ההנחה ברשות האחרת, ולא העקירה. 7) בכל חיובי החטאות.

15 **ב. עָבַר עֲבֵרָה וְיוֹדֵעַ שֶׁהִיא בְּלֹא תַעֲשֶׂה אֲבָל אֵינוֹ**
16 **יוֹדֵעַ שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ כָּרֵת - הֲרֵי זוֹ שְׁגָגָה וּמֵבִיא**
17 **חַטָּאת[8]. אֲבָל אִם יָדַע שֶׁהִיא בְּכָרֵת וְשָׁגַג בַּקָּרְבָּן וְלֹא**
18 **יָדַע אִם חַיָּבִין עָלֶיהָ קָרְבָּן אִם לָאו - הֲרֵי זֶה מֵזִיד;**
19 **שֶׁשִּׁגְגַת קָרְבָּן אֵינָהּ שְׁגָגָה[9] בַּעֲבֵרוֹת אֵלּוּ שֶׁחַיָּבִין**
20 **עֲלֵיהֶן כָּרֵת[10].**

8) כרבי יוחנן, אליבא דרבנן של מונבז (שבת סט.) ולא כריש לקיש שם שאינו חייב אלא אם שגג גם בלא־תעשה. 9) כרבנן, ולא כמונבז - הסובר ששגגת קרבן הרי היא שגגה לחייבו קרבן חטאת (שבת, שם). 10) אבל בעבירה שאין חייבין עליה כרת במזיד, ובשוגג חייבים עליה חטאת, כמו שבועת ביטוי לשעבר (= שנשבע שלא אכל ואכל, שחייבין על שבועה זו בשוגג קרבן חטאת) ובאופן שנשבע שלא אכל והוא יודע שאכל ויודע גם כי שבועה זו אסורה, אבל אינו יודע אם חייבין עליה קרבן, נחשב זה לשגגה וחייב חטאת (פ"ג מהל' שבועות ה"ז), וכרב נחמן בשבועות כה, ב - ולא כאביי (שבת, שם) שאמר שאף בשבועה אין שגגת קרבן שמה שגגה (לחם־משנה).

21 **ג. מִי שֶׁלֹּא נוֹדַע לוֹ עַצְמוֹ שֶׁל חֵטְא שֶׁחָטָא, אַף עַל**
22 **פִּי שֶׁיָּדַע בְּוַדַּאי שֶׁעָבַר[11] עַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּרֵת**
23 **- הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִקָּרְבַּן חַטָּאת[12]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר חָטָא**
24 **בָּהּ[13] - עַד שֶׁיֵּדַע הַחֵטְא שֶׁחָטָא בּוֹ[14]. כֵּיצַד? חֵלֶב**
25 **וְנוֹתָר[15] לְפָנָיו, וְאָכַל אֶת אֶחָד מֵהֶם[16] וְאֵין יָדוּעַ אִי**
26 **זֶה אָכַל; אִשְׁתּוֹ נִדָּה[17] וַאֲחוֹתוֹ[18] בַּבַּיִת[19], וְשָׁגַג וּבָא**
27 **עַל אַחַת מֵהֶן[20] וְאֵין יָדוּעַ אִי זוֹ מֵהֶן בָּעַל; שַׁבָּת**
28 **וְיוֹם הַכִּפּוּרִים לְפָנָיו, וְעָשָׂה מְלָאכָה בְּאֶחָד מֵהֶן וְאֵין**
29 **יָדוּעַ בְּאֵי זֶה מֵהֶן עָשָׂה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִקָּרְבַּן**
30 **חַטָּאת[21].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"מי שלא נודע לו עצמו של חטא שחטא, אע"פ שידע בוודאי שעבר על לא־תעשה שיש בו כרת, הרי זה פטור מקרבן".

וממשיך "חטא ונודעה לו חטאתו וחזר ושכחו, הרי זה

מביא חטאת לשם מה שהוא, ותאכל כשאר חטאות הנאכלות". ומקורו בתוספתא "חטא ונודעה לו חטאתו ושכח באיזה חטא חטא, הרי זה מביא חטאת ותישחט לשם מה שהיא ותאכל". והקשה בראב"ד על הסיפא של התוספתא "וחוזר ומביא חטאת על הידיעה ותישחט לשם מה שהיא ותאכל", ומשמע שאף שכבר הביא חטאת חוזר ומביא חטאת אחרת. וקשה, כיון שכבר הביא החטאת, היאך יביא שוב חטאת, והלא הוא מביא חולין בעזרה.

ותירץ ה'כסף משנה' שהחטאת הראשונה שהביא מכפרת קצת, ולכשיודע לו חטאו ויביא חטאת אחרת תיגמר הכפרה", אבל לרמב"ם לא היתה גירסת התוספתא הזו, ולכן לא פסק הדין ד"יביא חטאת אחרת" כלל.

והנה בדין זה מודגשת מעלתו של יהודי, שהגם שמדובר ביהודי שעבר עבירה שחייב על זדונה "כרת", ש"נכרת ונפסק חבל ההמשכה משם הוי' ב"ה", מכל־מקום הידיעה שלו נוגעת לחיוב הקרבן ואם לא ידע אינו חייב.

יתירה מכך, ידיעתו של יהודי חשובה כל־כך להצריכו קרבן, גם אם כבר הביא חטאת לשם מה שחטא ונודע לו מה שחטא, שידיעתו זו חשובה עד כדי כך שגורמת להבאת קרבן נוסף.

(על־פי 'יין מלכות' ספר קרבנות סימן ח)

11) בשוגג. 12) כרבי יהושע במשנה, כריתות יט, א. 13) "או הודע אליו חטאתו אשר חטא בה והביא את קרבנו". 14) בגמרא שם, לפי דברי רבי יהושע. 15) במשנה, שם. וראה למעלה (פ"א ה"ד) כי האוכל חלב או נותר במזיד חייב כרת, ובשוגג חייב חטאת. 16) בשוגג. 17) וראה למעלה (שם) כי הבא על הנדה במזיד חייב כרת, ובשוגג חייב חטאת. 18) וראה למעלה (שם) כי הבא עליה במזיד חייב כרת, ובשוגג חייב חטאת. 19) במשנה, שם. 20) בשוגג. וראה למעלה (שם), כי העושה מלאכה בשבת או ביוהכ"פ במזיד חייב כרת, ובשוגג חייב חטאת. 21) שם. וראה להלן פ"ח ה"ה שגם אשם תלוי אינו מביא, שאין אשם תלוי בא בספק חטא, וכאן הרי יודע בוודאי שחטא.

1 **ד. חָטָא[22] וְנוֹדַע לוֹ חַטָּאתוֹ וְחָזַר וּשְׁכָחוֹ[23] - הֲרֵי זֶה**
2 **מֵבִיא חַטָּאת לְשֵׁם מַה שֶּׁהוּא[24], וְתֵאָכֵל כִּשְׁאָר**
3 **חַטָּאוֹת הַנֶּאֱכָלוֹת[25].**

22) בשוגג. 23) כלומר, שכח איזה חטא עשה. 24) "כלומר, ישחטנה ויאמר הרי זה לשם חטאת שאני חייב, אע"פ שאיני זוכר מה הוא. יהיה לשם מה שאני חייב" (כסף־משנה). וזה בתוספתא כריתות פ"ב (הוצאת צוקרמנדל עמ' 25, 565). והלכה זו היא אפילו לרבי יהושע (השגות הראב"ד כאן) הסובר שצריך שידע עצמו של החטא (ורבינו פוסק כמותו למעלה ה"ג, ולהלן פ"ח ה"ה) שהרי נודע לו עצמו של החטא, אלא ששכחו אחר־כך. 25) שם בתוספתא.

4 **ה. שָׁגַג בְּשֵׁם אֶחָד וְהֵם שְׁנֵי גּוּפִין - חַיָּב. כֵּיצַד?**
5 **שְׁתֵּי נִדּוֹת[26] וְשָׁגַג בְּאַחַת מֵהֶן[27] וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ**
6 **הִיא[28], שְׁתֵּי אֲחָיוֹת וְשָׁגַג בְּאַחַת מֵהֶן[29] וְאֵין יָדוּעַ אֵי**
7 **זוֹ הִיא[30] - חַיָּב חַטָּאת[31], שֶׁהֲרֵי יָדַע עַצְמוֹ שֶׁל חֵטְא.**
8 **לְמָה זֶה דּוֹמֶה[32]? לִשְׁתֵּי נֵרוֹת דּוֹלְקוֹת שֶׁכִּבָּה אַחַת**
9 **מֵהֶן[33] וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ נֵר הִיא, אוֹ לִשְׁנֵי תַּמְחוּיִין[34]**
10 **שֶׁל חֵלֶב שֶׁאָכַל מֵאֶחָד מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ מֵאֵי זֶה**
11 **תַּמְחוּי מֵהֶן אָכַל - שֶׁהוּא חַיָּב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

26) שתי נשים נדות שהיו עמו בבית. 27) בא על אחת מהן בשגגה, כגון שחשב שהן טהורות. 28) שנודע לו אחר־כך שהיו טמאות נדה, ולא נודע לו אי זו מהן בעל. 29) כלומר, לא ידע שהן אחיותיו. 30) שנודע לו אחר־כך שהן אחיותיו, ולא נודע לו אי זו מהן בעל. 31) במשנה, כריתות יט, א: "ר"ש ור"ש בן שזורי אומרים לא נחלקו (רבי יהושע ורבי אליעזר) על דבר שהוא משם אחד (= מלאו אחד) שהוא חייב". 32) (בשתי נדות אין הדבר פשוט כל כך, שהרי אם בא על שתיהן, חייב על כל אחת ואחת, הואיל והן גופים מוחלקים (להלן פ"ה ה"ג) והיה מקום לומר, שידיעת ספק על אחת משתיהן, אינה ידיעה לחייבו קרבן, אבל בשתי נרות שגם אם כיבה שתיהן, ובשני תמחויין של חלב אם אכל שתיהן, שהגופים אינם מחלקים, ואינו חייב אלא אחת (להלן פ"ו ה"א־ב), פשוט הדבר, שידיעת ספק על אחת משתיהן היא ידיעה לחייבו קרבן). 33) בשבת. וראה פי"ב מהל' שבת ה"ב, כי המכבה בשוגג — חייב חטאת. 34) שתי קערות.

12 **ו. כָּל הַמְחַיֵּב חַטָּאת קְבוּעָה עַל שְׁגִגָתוֹ וְעָשָׂה**
13 **בִּשְׁגָגָה וְנוֹדַע לוֹ אַחַר שֶׁחָטָא, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיְתָה**
14 **לוֹ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה שֶׁזֶּה חֵטְא הוּא - הֲרֵי זֶה חַיָּב**
15 **חַטָּאת[35]. כֵּיצַד? תִּינוֹק שֶׁנִּשְׁבָּה לְבֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים**
16 **וְגָדַל וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ מָה הֵם יִשְׂרָאֵל וְלֹא דָתָם,**
17 **וְעָשָׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת וְאָכַל חֵלֶב וָדָם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן,**
18 **כְּשֶׁיְּוַדַּע לוֹ שֶׁהוּא יִשְׂרָאֵל וּמְצֻוֶּה עַל כָּל אֵלּוּ - חַיָּב**
19 **לְהָבִיא חַטָּאת עַל כָּל עֲבֵרָה וַעֲבֵרָה[36]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
20 **בָּזֶה[37].**

35) כרב ושמואל, ולא כרבי יוחנן וריש לקיש (שבת סח:) האומרים שפטור הוא מקרבן, מאחר שלא ידע מעולם, והרי הוא כאנוס. ואף־על־פי שכלל בידינו, הלכה כרבי יוחנן במקום רב ושמואל — פסק רבינו כאן כרב ושמואל לפי שדבריהם כדברי חכמים, ואילו דברי רבי יוחנן וריש לקיש כמונבז, והלכה כרבים נגד יחיד, ראה כסף־משנה, לחם־משנה ומעשה־רוקח. 36) ברייתא שם, כרבנן ולא כמונבז, כלומר: מביא חטאת אחת על כל חילולי השבת שחילל במשך הזמן, וכן על כל אכילות חלב ודם שאכל במשך הזמן. 37) חטאת אחת על כל איסור, אף כי עבר עליו כמה וכמה פעמים.

21 **ז. הַשּׁוֹגֵג בְּלֹא כַּוָּנָה[38] בַּעֲרָיוֹת אוֹ בְּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת**
22 **- חַיָּב חַטָּאת[39]; בְּשַׁבָּת[40] - פָּטוּר מֵחַטָּאת[41]. כֵּיצַד?**
23 **הָיָה מִתְעַסֵּק עִם אִשָּׁה וּבְעָלָהּ בְּלֹא כַּוָּנָה לִבְעִילָה[42],**
24 **וַהֲרֵי הִיא עֲרָוָה עָלָיו; דְּמָה שֶׁזֶּה שֶׁבְּפִיו רֹק הוּא**

וּבְלָעוֹ בְּלֹא כַּוָּנָה לְשֵׁם אֲכִילָה בָּעוֹלָם, וַהֲרֵי הוּא חֵלֶב - הֲרֵי זֶה חַיָּב חַטָּאת. נִתְכַּוֵּן לְהַגְּבִיהַּ אֶת הַתְּלוּשׁ וְחָתַךְ אֶת הַמְּחֻבָּר בְּלֹא כַּוָּנָה לַחֲתִיכָתוֹ[43] - פָּטוּר; מְלֶאכֶת מַחֲשֶׁבֶת אָסְרָה תּוֹרָה[44], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּמְקוֹמוֹ[45].

38) זהו "מתעסק" שבתלמוד. ואינו דומה לשוגג סתם, כי שוגג סתם, הוא שמכוון לעשות את הדבר שעשה, אלא ששגג וחשב כי הוא מותר. אבל מתעסק, הוא שלא חשב כלל לעשות דבר זה שעשה, וראה רש"י כריתות יט, ב. 39) משום שנהנה מן האיסור (דברי רב נחמן, בכריתות שם). 40) ששגג בלא כוונה לעשות מלאכה זו, כנ"ל. 41) המשך דברי רב נחמן, שם. 42) 'רבינו גרשום' פירש שם, שנפל מן הגג ונתקע בתוך האשה, ורש"י פירש, שהיו אשתו ואחותו בבית ונתכוון לבוא על אשתו, ונשמטה אשתו ולא ידע ובא על אחותו. 43) שהתכוון להגביה דבר־מאכל תלוש מן הקרקע, וחתך את המאכל המחובר לקרקע, והרי לא התכוון כלל לחתוך. והזכיר כאן רבינו אופן זה משום שהוא לדברי הכל (שבת עב:), אבל הוא־הדין אם מתכוון לחתוך את התלוש, וחתך את המחובר – שהוא פטור, שאף כי מתכוון לעצם החיתוך, הרי לא התכוון אלא לחיתוך של היתר ולא לחיתוך של איסור, ואין זה מלאכת מחשבת, וכדעת רבא (שבת, שם). וכן כתב רבינו להלן פ"ז הי"א (כסף־משנה). 44) בשבת, כלומר, שיעשה את המלאכה במחשבה תחילה לכך. וטעם זה הוא לפי דברי רבי יהושע (כריתות, שם) הלומד ממה שכתוב (ויקרא ד, כג) "אשר חטא בה" עד שיוודע לו במה חטא (ראה למעלה ה"ג), לכן דורש כמו רב נחמן שמתעסק בשבת פטור, משום שמלאכת מחשבת אסרה תורה, אבל רבי אליעזר לומד (שם) דין מתעסק בשבת שפטור, מהפסוק "אשר חטא בה". וראה 'קרית ספר' כאן. 45) פ"א מהל' שבת ה"ח, ולהלן פ"ז הי"א.

ח. כָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה מִן הַמִּצְוֹת וּבִכְלַל עֲשִׂיָּתָהּ נַעֲשֵׂית עֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ כָּרֵת[46] בִּשְׁגָגָה[47] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מֵחַטָּאת, מִפְּנֵי שֶׁעָשָׂה בִּרְשׁוּת[48]. כֵּיצַד? הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ[49] וַהֲרֵי הִיא נִדָּה וְהוּא לֹא יָדַע - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מֵחַטָּאת, שֶׁהֲרֵי עֲשָׂאָהּ בִּרְשׁוּת[50]. אֲבָל אִם בָּא עַל אִשְׁתּוֹ[51] וַהֲרֵי הִיא נִדָּה - חַיָּב חַטָּאת[52], מִפְּנֵי שֶׁלֹּא שְׁאָלָהּ[53] וְאַחַר כָּךְ יִבְעַל. אֲבָל יְבִמְתּוֹ - אֵינוֹ רָגִיל בָּהּ כְּדֵי שֶׁיִּשְׁאַל לָהּ[54]. וְכֵן מִי שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי תִּינוֹקוֹת, אֶחָד לָמוּל בְּשַׁבָּת וְאֶחָד לָמוּל בְּעֶרֶב שַׁבָּת אוֹ בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת, וְשָׁכַח[55] וּמָל שְׁנֵיהֶן בְּשַׁבָּת[56] - פָּטוּר מֵחַטָּאת; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לָמוּל אֶחָד מֵהֶן בְּשַׁבָּת, וְשַׁבָּת דְּחוּיָה הִיא אֶצְלוֹ, וּמִצְוָה עֲשָׂאָהּ[57]; אַף עַל פִּי שֶׁהֵם שְׁנֵי גּוּפִין[58], הוֹאִיל וּזְמַנּוֹ בָּהוּל[59] אֵינוֹ מְדַקְדֵּק[60]. אֲבָל אִם לֹא הָיָה אֶחָד מֵהֶן רָאוּי לָמוּל בְּשַׁבָּת[61], וְשָׁכַח וּמָל בְּשַׁבָּת מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לָמוּל בְּשַׁבָּת - חַיָּב חַטָּאת[62].

46) אם היה עושה אותה במזיד, וכל שחייבים עליה כרת במזיד, חייבים עליה קרבן חטאת בשוגג (למעלה פ"א, ה"א). 47) כלומר, זה לא עשה במזיד כי־אם בשגגה, וכגון שעשה גם את המצוה וגם את העבירה, ופסק כרבי יהושע לפי דעת רבי שמעון בן אלעזר, שבת קלז, א - שטעה בדבר מצוה ועשה מצוה - פטור מחטאת (לחם־משנה). 48) כי הרי היה צריך לעשות המצוה. 49) כדי לקיים מצות ייבום, להקים שם לאחיו שמת בלא זרע (דברים כה, ה־ ז). 50) דברי רבי יוחנן, פסחים עב, ב: "יבמתו נדה בעל פטור". 51) אפילו בשעת עונתה, שמקיים מצות עונה. 52) אף כי טעה בדבר מצוה ועשה מצוה (כי גם בהיותה נדה, אם בא עליה שוגג יש לו מצות שמחת עונה יחד עם איסור נדה, ולא כדעת ה'תוספות' – לחם־משנה) – אינו פטור אף לרבי יהושע (דברי רבי יוחנן, בפסחים שם). 53) שאדם רגיל באשתו ואינו מתבייש ממנה לשאול אותה אם היא טהורה (שם). וסובר, שלפי טעם זה, אף אם קיים מצוה בביאה זו, וכגון שבא עליה בשעת עונתה – חייב חטאת (כסף־משנה). 54) כי הוא מתבייש ממנה (פסחים, שם). 55) שאחד מהם אינו עומד למול בשבת, אלא חשב שזמנם של שניהם למול בשבת. 56) זה מוסב על האופן השני, שהיה לו למול אחד בשבת, ואחד באחד בשבת, לכן כתב "ומל שניהם בשבת", שאם לא מל אלא התינוק של אחד בשבת, חייב חטאת, שהרי לא עשה מצוה. אבל באופן הראשון שהיה לו למול אחד בשבת ואחד בערב שבת, אף אם טעה והחליף ומל את של שבת בערב שבת, ובשבת מל רק את של ערב שבת, אף כי מילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת, כיון שסוף סוף עשה מצוה - פטור מחטאת (לחם־משנה). 57) כלומר, כיון שצריך למול את של שבת, שהיא מילה בזמנה ודוחה שבת ועושה ברשות, הוא פטור גם על מה ששגג ומל את של האחד בשבת, שהוא טועה בדבר מצוה, וגם עשה מצוה בזה שמל את של שבת. 58) והוא עשה מצוה בשל שבת, ולא עשה מצוה בשל אחד בשבת. 59) כלומר, הוא טרוד וממהר לקיים המצוה. 60) ומל גם את של האחד בשבת, ולפיכך הוא פטור. 61) שלא ניתנה שבת להידחות אצלו כלל. 62) שהרי הוא טועה בדבר מצוה ולא עשה מצוה, גם רבי יהושע מודה בזה שחייב.

ט. אֲמָן[63] שֶׁבָּא לָמוּל לִפְנוֹת הַיּוֹם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת[64], וְאָמְרוּ לוֹ: לֹא נִשְׁאַר פְּנַאי בְּיוֹם כְּדֵי שֶׁתָּמוּל, וְאִם תַּתְחִיל לָמוּל - לֹא תַּשְׁלִים עַד יְצִיאַת הַשַּׁבָּת, וְנִמְצֵאתָ חוֹבֵל בְּשַׁבָּת וְלֹא עוֹשֶׂה מִצְוָה[65], וְאָמַר: רָגִיל אֲנִי וְזָרִיז וּבִמְהֵרָה אָמוּל, אִם לֹא הִשְׁלִים אֶלָּא עַד יְצִיאַת הַשַּׁבָּת - הֲרֵי זֶה חַיָּב חַטָּאת[66], שֶׁהֲרֵי הִתְרוּ בּוֹ[67].

63) מוהל מומחה. 64) לתינוק בן שמונה ימים, שזמנו למול בשבת. 65) ואין השבת נדחית. והחובל בשבת, שלא במקום מצוה, חייב חטאת (פ"ח מהל' שבת ה"ז), ואע"פ שלא גמר המצוה אין זה מקלקל, שהרי המעשה שעשה מצטרף עם מה שיעשה אח"כ, לעשותו מהול, ועי' 'מאירי' שם. 66) בשבת קלג, ב - אמרו שהוא חייב כרת, וצריך עיון. וראה בהגהות הגרע"א. 67) כלומר, משום כך

אינו אנוס וחייב חטאת, ואינו כמזיד, כיון שלא נתכוין לעבור (כסף־משנה).

י. הַמּוֹצִיא[68] אֶת הַלּוּלָב[69] בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חָג שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת[70] כְּדֵי לָצֵאת בּוֹ[71] וְהֶעֱבִירוֹ[72] אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בְּשׁוֹגֵג[73] - פָּטוּר[74], שֶׁהֲרֵי בִּרְשׁוּת הוֹצִיא[75]. וְכֵן הַשּׁוֹחֵט אֶת הַפֶּסַח בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת[76], וְנוֹדַע לוֹ אַחַר כֵּן שֶׁמָּשְׁכוּ הַבְּעָלִים אֶת יְדֵיהֶם[77] אוֹ שֶׁמֵּתוּ אוֹ נִטְמְאוּ[78] קֹדֶם שְׁחִיטָה, אוֹ שֶׁנִּמְצָא[79] טְרֵפָה בַּסֵּתֶר[80], כְּגוֹן נְקוּב מְעַיִם אוֹ רֵאָה[81] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁשָּׁחַט בִּרְשׁוּת[82]. אֲבָל נִמְצָא בַּעַל מוּם אוֹ שֶׁהָיְתָה טְרֵפָה גְּלוּיָה[83] - הֲרֵי זֶה חַיָּב חַטָּאת, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ לִבְדֹּק וְאַחַר כָּךְ יִשְׁחוֹט[84]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

68) סוכה מא, ב - במשנה. 69) מביתו לרשות הרבים. 70) שבזמן שבית המקדש קיים, היה לולב ניטל ביום הראשון שחל להיות בשבת (פ"ז מהל' לולב הט"ו), ורק לאחר שחרב בית המקדש, אמרו חכמים ליטול את הלולב בשבת (שם הי"ז). 71) ידי חובת מצות נטילת לולב. ועתה בהוצאתו זו לא קיים המצוה, כגון שנטלו שלא כדרך גדילתו (סוכה מב. ופ"ז מהל' לולב ה"ט). ולפי דעת הסוברים "מצוות צריכות כוונה", לא יצא משום שלא כיוון לצאת. וראה בפ"ב מהל' שופר ה"ד ('הר המוריה'). 72) כלומר: או העבירו. וכן פירש ה'מאירי' (פסחים עב:) מה שאמרו במשנה (סוכה, שם) "יום־טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת, ושכח והוציא את הלולב לרשות הרבים", דהיינו: או שהוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, או שהעביר ארבע אמות ברשות הרבים. 73) ששכח כי שבת היום. 74) מקרבן חטאת. 75) דברי רבי יוסי, במשנה שם. כלומר: היה טרוד במצוה ומחשב ועסוק וממהר לעשותה, ומתוך כך טעה ושכח שהוא שבת, וטעה בדבר מצוה ושגג בדבר כרת פטור מקרבן, כיון שסוף סוף עשה מצוה, שנטל הלולב בהוצאה זו (רש"י שם, ושם מב. וראה למעלה ה"ח). 76) שהרי אם "חל י"ד להיות בשבת – כמעשהו בחול, כך מעשהו בשבת" (פ"א מהל' קרבן פסח הט"ז). 77) כלומר, אלו שנמנו על פסח התחרטו ונמנו על פסח אחר לפני שחיטתו של זה, ופסח זה שנשחט בלי מנויים פסול הוא (פ"ד מהל' קרבן פסח ה"ג) ואינו דוחה את השבת. 78) המנויים, שלא ניתנה השבת להידחות בשחיטת כבש זה. 79) הכבש, אחר שחיטתו. 80) במקום מוסתר בגוף שאין לראותו לפני הפשטתו. 81) ראה פ"י מהל' שחיטה ה"ח. והובהר שלא עשה מצוה בשחיטה זו ששחט בשבת. 82) משנה, פסחים עא, ב. ואע"פ שהוא טועה בדבר מצוה ולא עשה מצוה – פטור משום שהוא אנוס, עי' ברע"ב שם, ב'לחם משנה' וב'הר המוריה'. 83) ראה בהל' שחיטת שם, פירוט כל הטריפות הנסתרות והגלויות. 84) משנה, פסחים שם.

יא. שָׁחַט אֶת הַפֶּסַח בְּשַׁבָּת[85] שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ[86] בְּטָעוּת[87] - פָּטוּר[88], מִפְּנֵי שֶׁהַזֶּבַח כָּשֵׁר[89]; שֶׁעֲקִירַת שְׁמוֹ בְּטָעוּת - אֵינָהּ עֲקִירָה[90], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[91].

85) כשחל יום י"ד בניסן להיות בשבת. 86) אלא לשם זבח אחר. 87) שחשב על הפסח כי הוא שלמים. 88) מקרבן חטאת. 89) ועלו לבעלים לשם חובת הפסח (פט"ו מהל' פסולי המוקדשין ה"א) ולא חילל שבת. 90) אבל אם שחט את הפסח שלא לשמו בזדון (וכגון שחשב כשם שמותר לשוחטו לשם פסח בשבת, כן מותר לשחוט את הפסח בשבת לשם זבח אחר. רש"י פסחים עא:) חייב חטאת שעקר שם פסח מהקרבן, ואינו מותר לשחוט כי־אם לשם פסח ולא לשם קרבן אחר, וזה ששחט לשם קרבן אחר חילל את השבת וחייב חטאת, שלא שחט ברשות ולא עשה מצוה, שהרי הוא פסול (הל' פסולי המוקדשין שם), והוא במשנה, פסחים שם: "הפסח ששחטו שלא לשמו בשבת, חייב עליו חטאת". ואמרו בגמרא (שם עב.) כי כוונת המשנה לעוקר שם הפסח בזדון, אבל אם עקרו בטעות, אינו חייב חטאת, שעקירה בטעות אינה עקירה, ולא חילל את השבת. 91) שם.

יב. שָׁחַט זְבָחִים אֲחֵרִים[92] לְשֵׁם פֶּסַח בְּטָעוּת[93]: אִם רְאוּיִין הֵם לְקָרְבַּן פֶּסַח[94] - פָּטוּר מִקָּרְבַּן חַטָּאת[95], מִפְּנֵי שֶׁשָּׁחַט בִּרְשׁוּת[96]; אִם אֵינָן רְאוּיִין, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה נְקֵבָה אוֹ בֶּן שְׁתַּיִם[97] - חַיָּב חַטָּאת, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ רָאוּי לְקָרְבַּן פֶּסַח[98]. וְכֵן אִם שָׁגַג וּשְׁחָטוֹ בְּשַׁבָּת שֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו[99] אוֹ שֶׁלֹּא לִמְנוּיָיו[100] אוֹ לַעֲרֵלִים[101] אוֹ לִטְמֵאִים[102] - חַיָּב חַטָּאת[103]. שְׁחָטוֹ לְאוֹכְלָיו וְשֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו[104], לִמְנוּיָיו וְשֶׁלֹּא לִמְנוּיָיו[105], לְמוּלִים וְלַעֲרֵלִים[106], לִטְמֵאִים וְלִטְהוֹרִים[107] - פָּטוּר[108], שֶׁהֲרֵי הַפֶּסַח כָּשֵׁר[109]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

92) כגון שלמים. 93) שחשב שהקדישו לשם פסח. 94) כגון שהיה זכר בן שנה (ראה פ"א מהל' קרבן פסח ה"א). וזה גרם לו לטעות שזהו קרבן הפסח. 95) אף שאסור להקריב זבחים אחרים בשבת, פטור מקרבן חטאת, כפי שיתבאר להלן. 96) שהרי יש עליו מצוה לשחוט פסח, והוא חשב שזהו הפסח, ואף כי אינו עולה לו לשם פסח, וצריך להביא פסח אחר – כיון שטעה בדבר מצוה ועשה מצוה, שהרי הקריב קרבן, פטור מן החטאת, כרבי יהושע במשנה, פסחים עא, ב. וסובר רבי יהושע (שם סב:) כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים, ואף הנשחט לשם הפסח (רש"י שם). וראה בפט"ו מהל' פסולי המוקדשין הי"ב, וב'מאירי' פסחים שם. 97) וחשב שמותר לשחוט אחרים לשם פסח בשבת, או שנתעלמה ממנו שהיום שבת (רש"י ו'מאירי' שם). 98) ואין זה טועה בדבר מצוה, שהרי כולם יודעים שאין הפסח בא מאלו, ואין זה נחשב לשוחט ברשות (רש"י, שם). 99) כגון שכל המנויים על פסח זה היו חולים או זקנים, שאין כל אחד ואחד מהם יכול לאכול כזית מן הפסח (ראב פ"א מהל' קרבן פסח ה"ה) שאם נשחט להם, הקרבן פסול, ולא ניתנה שבת להידחות לקרבן זה. 100) ששחט את הפסח לשם חבורה אחרת, ולא לשם חבורת האנשים שנמנו על קרבן זה, שהקרבן

פסול (שם). 101) שכל המנויים על פסח זה היו ישראלים שלא נימולו, שגם זה אם נשחט פסול (שם). 102) שכל המנויים על פסח זה נטמאו, וראה בהל' קרבן פסח שם, שאם נשחט הוא פסול. וזה שגג וחשב שהקרבן כשר ומותר לשוחטו בשבת, או שנעלם ממנו כי שבת היום. 103) משנה, פסחים עא, ב. משום שלא עשה מצוה, שהפסח הוא פסול. 104) שחלק מהאנשים שלשמם שחט את הפסח היו חולים או זקנים, וחלק מהם היו בריאים שיכולים לאכול כזית ממנו, שהקרבן כשר בדיעבד, ראה להלן. 105) ששחט גם לשם אנשי החבורה שנמנו על פסח זה, וגם על אנשי חבורה אחרת שנמנו על פסח אחר, שהקרבן כשר בדיעבד, ראה להלן. 106) שנמנו על פסח זה גם ישראלים שנימולו וגם ישראלים שלא נימולו, שאף הוא כשר, ראה להלן. 107) שחלק מן המנויים היו טהורים וחלק טמאים, שגם זה כשר, ראה להלן. 108) מקרבן חטאת, במשנה שם. 109) בכל אלו שמנה רבינו למעלה, ראה בהל' קרבן פסח שם, ואם כן הרי הוא טעה בדבר מצוה ועשה מצוה.

יג. הַשּׁוֹחֵט בְּשַׁבָּת קָרְבַּן צִבּוּר[110] שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ[111] - הֲרֵי זֶה חַיָּב חַטָּאת[112], וְיַקְטִיר אֵמוּרִים לָעֶרֶב[113]. וְכֵן אִם שָׁחַט יָתֵר עַל חוֹבַת הַיּוֹם[114] - חַיָּב חַטָּאת עַל הַתּוֹסֶפֶת[115].

110) כגון התמיד או המוסף של שבת, שצריך להקריבן בשבת לשמם. 111) לשם קרבן אחר, שלא עלה לציבור לשם חובה (פט"ו מהל' פסולי המוקדשין ה"א). ואינו אלא כנדבה שאינה דוחה את השבת. 112) שחילל את השבת, והוא בתוספתא פסחים פ"ה: "השוחט את התמיד בשבת שלא לשמו - חייב". 113) במוצאי שבת. אם עבר וזרק את הדם בשבת, ראה להלן הי"ד. 114) ששחט שלשה תמידים ומוספים במקום שנים. 115) במשנה, פסחים עא, ב - נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע על רבי מאיר, כששחט זבחים אחרים לשם תמידין ומוספין בשבת, אם חייב חטאת או לא, וסובר רבי יהושע (שרבינו פוסק כמותו) שמכיון שקרבנות הציבור האמורים בשבת יש להם קצבה (= מספר מוגבל, שהם שני תמידין ושני מוספין), אף־על־פי שעשה מצוה, שהרי כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים, אין זה טועה בדבר מצוה, שהרי אינו רואה הרבה אחרים עסוקים בשחיטתן, וכיון שנשחטו התמידים או המוספים, יודע הוא שאין צורך לשחוט יותר, אלא נחשב לשוגג (שחשב שאף שאין צורך יותר, מותר לשחוט עוד) וחייב חטאת (רש"י, שם). ואין הבדל בין אם הקרבנות שמוסיף נקבעו לשם זבח אחר או שנקבעו לכתחילה לשם תמידין ומוספין, ורק שחטן אחר שקיים כבר חובת היום. ובתוספתא פסחים פ"ה מפורש "השוחט שתי חטאות לציבור, ואין צריכין אלא אחת - חייב על האחרונה, שתי עולות לציבור ואין צריכין אלא אחת - חייב על האחרונה". ומסתבר כי הדברים אמורים בשוחט בשבת.

יד. שָׁחַט קָרְבְּנוֹת יָחִיד[116] שֶׁאֵין דּוֹחִים אֶת הַשַּׁבָּת[117] בְּשַׁבָּת בִּשְׁגָגָה - חַיָּב חַטָּאת[118], וְהַבָּשָׂר מֻתָּר בַּהֲנָאָה[119], וְאֵין זוֹרְקִין אֶת הַדָּם[120]. וְאִם עָבַר וְזָרַק דָּמָם לִשְׁמָן[121], בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד - עָלוּ לַבְּעָלִים לְשֵׁם חוֹבָה, וַיַּקְטִיר אֵמוּרִין לָעֶרֶב, וְהַבָּשָׂר יֵאָכֵל[122], וְיָבִיא הַשּׁוֹחֵט חַטָּאת עַל שִׁגְגָתוֹ[123].

116) כגון נדרים ונדבות, וגם עולת ראיה ושלמי שמחה ושלמי חגיגה. ראה פ"א מהל' חגיגה ה"ח. 117) כלומר, קרבנות יחיד אינם דוחים השבת, לפי שאין להם זמן קבוע בקרבנות ציבור, ואפשר להקריבם אחר השבת, ראה הל' חגיגה שם. 118) תוספתא שם "חטאת יחיד ועולת יחיד ששחטן בשבת לשמן, וזרק דמן (שלא) לשמן, הרי זה חייב והורצו הבעלים". וכ"ה בתוספתא מנחות פ"ה. 119) תוספתא, מנחות שם. שאף־על־פי שאינו נאכל, שהרי לא נזרק הדם (ר"י קורקוס מובא בכסף־משנה) — מותר ליהנות ממנו אחר שתעובר צורתו ויוצא לבית השריפה, שאין דין אלו, כדין קדשים שמתו שנקברים ואסורים (ראה פי"ט מהל' פסולי המוקדשין הי"א). כי בקדשים קלים אין מועלין לפני זריקת הדם ('מרכבת המשנה'). 120) אף שאין זו מלאכה, אסרו חכמים לזרוק הדם, שהרי הוא מתיר הבשר באכילה (ראה פי"א מהל' מעשה הקרבנות ה"ד, כי אסור לאכול הבשר לפני הזריקה) לצורך מוצאי שבת, שהרי בשבת אסור לבשל ולצלות. ראה ביצה כ, ב - שרבא חולק על רבה בר רב הונא, וסובר שאם עבר ושחט נדרים ונדבות ביום־טוב, זורק את הדם רק ע"מ להתיר בשר באכילה (שמותר לצלות ולבשל ביו"ט) ולא התיר את האימורין להקטיר בערב, שאם נטמא או נאבד הבשר לא יזרוק, וגם ראה ברייתא שם כי כבשי עצרת ששחטן שלא לשמן בשבת, לא יזרוק הדם. 121) בתוספתא שם לפנינו: וזרק דמן "שלא" לשמן, וצ"ל: "וזרק דמן לשמן" ('חסדי דוד'). וכעין זה בתוספתא מנחות פ"ה. 122) תוספתא, שם: "בשבת לא יזרוק ומותר בהנאה, ואם זרק את הדם בין בשוגג בין במזיד, הבשר יאכל ויקטיר אימורים למוצאי שבת". 123) אף־על־פי שעלו לבעלים לשם חובה (תוספתא, שם).

טו. הָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי בְּהֵמוֹת שֶׁל צִבּוּר[124], אַחַת כְּחוּשָׁה וְאַחַת שְׁמֵנָה, וְהָיְתָה חוֹבַת הַיּוֹם בְּאַחַת, בֵּין חַטָּאת[125] בֵּין עוֹלָה[126], וְשָׁגַג וְשָׁחַט הַשְּׁתַּיִם[127]: אִם שָׁחַט כְּחוּשָׁה בַּתְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ שָׁחַט הַשְּׁמֵנָה - פָּטוּר מִקָּרְבַּן חַטָּאת[128]. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁאוֹמְרִים לוֹ[129]: הָבֵא שְׁמֵנָה וּשְׁחוֹט לְכַתְּחִלָּה[130]. אֲבָל אִם שָׁחַט הַשְּׁמֵנָה תְּחִלָּה[131] וְאַחַר כָּךְ הַכְּחוּשָׁה - חַיָּב חַטָּאת עַל הַתּוֹסֶפֶת[132]. נִמְצֵאת הָרִאשׁוֹנָה הַשְּׁמֵנָה טְרֵפָה בִּבְנֵי מֵעַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָדַע שֶׁהִיא טְרֵפָה בְּעֵת שֶׁשָּׁחַט הַכְּחוּשָׁה[133] וְלֹא לָזֶה נִתְכַּוֵּן, הוֹאִיל וְנִשְׁחֲטָה הָאַחֲרוֹנָה כְּמִצְוָתָהּ[134] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מֵחַטָּאת[135]. וְכֵן הַפּוֹרֵס מְצוּדָה לְהַעֲלוֹת דָּגִים מִן הַיָּם[136] בִּשְׁגָגָה[137], וְהֶעֱלָה תִּינוֹק[138] עִם הַדָּגִים, בֵּין שֶׁשָּׁמַע שֶׁטָּבַע תִּינוֹק בֵּין שֶׁלֹּא שָׁמַע[139], הוֹאִיל וְהֶעֱלָה תִּינוֹק - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מֵחַטָּאת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ אֶלָּא לָצוּד[140], מִפְּנֵי שֶׁהָיָה שׁוֹגֵג[141]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

124) דברי רבה, מנחות סד, א. ומדובר כאן בשבת.

125) כגון ר"ח שחל בשבת או שבת חוה"מ, שמקריבין שעיר לחטאת. 126) שמקריבין בשבת כמה עולות תמידין ומוספין (ראה ב'תוספות' שם ד"ה שחט). וכגון שגמר להקריב את העולות חוץ מאחת שלא הקריב עדיין. 127) שחשב שמותר לשחוט את הקרבן השני, אף־על־פי שאחרי ששחט את קרבן הציבור, אין הקרבן השני ראוי לציבור. 128) שכתוב (מלאכי א, ח) "הקריבהו נא לפחתך, הירצך? או הישא פניך? אמר ה' צבאות". הרי שצריך להקריב לה' מן המובחר, והמקריב מן הפחות במקום שיש לו מובחר, הקרבן פסול, ראה רש"י מנחות שם. 129) אחר ששחט את הכחושה. 130) שם, דברי רבה, ומטעם הנ"ל, שלא הקריב בראשונה מן המובחר ולא יצא די חובתו, והותרה שבת אצל עבודה, אפילו למצוה מן המובחר ('אור שמח'). 131) שיצאו ידי חובתם. 132) שם, דברי רבה. וראה למעלה הי"ג. 133) ולפי רצונו התכוון בעת ששחט את הכחושה, לשחיטה אסורה. 134) כיון שהתברר שהקרבן הראשון פסול. 135) במנחות שם: "א"ל רבינא לרב אשי, נמצאת הראשונה כחושה בבני מעיים מהו, בתר מחשבתו אזלינן וגברא לאיסורא קא מכוון, או דילמא בתר מעשיו אזלינן. א"ל לאו היינו דרבה ורבא כו', ואיכא דאמרי א"ל היינו פלוגתייהו דרבה ורבא וכו' רבה אמר פטור, זיל בתר מעשיו". ומפרש רבינו "נמצאת הראשונה כחושה" – שהיתה טריפה (ולא כפירוש רש"י שם). ופסק כרבה, לפי הלשון השני שבגמרא (וראה כסף־משנה, לחם־משנה ו'קרית ספר' כאן). 136) ראה פ"ז מהל' שבת ה"א, שצידה היא אחת משלשים ותשע אבות מלאכות. 137) שחשב שמותר לצוד בשבת, או שנעלם ממנו ששבת היום. 138) שטבע בים, ומצד הצלת התינוק מותר לפרוס מצודה. 139) שלא היתה כוונתו אלא לצוד דגים. 140) שהולכים אחר מעשיו, ונתברר שמעשיו נעשו בהיתר שהרי הציל את התינוק. שם, מחלוקת רבה ורבא, ופסק כרבה לפי הלשון השני שבגמרא. 141) כלומר, לא נתכוין להציל את התינוק, אלא עשה כן מחמת שוגג שלא ידע ששבת היום או שאין איסור בצידה.

טז. מִי שֶׁהָיָה לְפָנָיו בְּלֵילֵי הַפֶּסַח צָלִי שֶׁל פֶּסַח[142] וְנוֹתָר מִן הַקָּדָשִׁים[143], וְנִתְכַּוֵּן לֶאֱכֹל צָלִי שֶׁהוּא מִצְוָה[144] וְשָׁגַג וְאָכַל הַנּוֹתָר - הֲרֵי זֶה חַיָּב חַטָּאת[145], שֶׁהֲרֵי לֹא עָשָׂה מִצְוָה בַּאֲכִילָה זוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

142) בפסחים עב, ב: "נתחלף לו שפוד של נותר בשפוד של צלי ואכלו - חייב". ושם לפי לשון אחד אין בזה שום פלוגתא (כסף־משנה). ואע"פ ששם לא מפורש שמדובר בפסח, סובר רבינו שכיון שאמרו "שפוד של צלי", בוודאי בפסח איירי, שדרכו בכך, כמפורש במשנה שם עד. (צל"ח, שם). 143) והאוכל נותר בשוגג חייב חטאת (למעלה פ"א ה"ד). 144) שנאמר (שמות ב, ח) "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש וגו'". 145) (ואין זה דומה לאוכל תרומת חמץ בערב הפסח, שפטור מלשלם מפני שזמנה בהול (פ"י מהל' תרומות הי"ב) – שחמץ בערב הפסח אינו מותר אלא עד ארבע שעות, אבל אכילת פסח היא עד חצות הלילה (וראה צל"ח שם, ותוספת הגרע"א בתרומות פ"ח מ"א).

יום רביעי י"ז שבט ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר מי שהעידו עליו עדים שחטא חטא שחייבין עליו חטאת קבועה ולא התרו בו.

א. מִי שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו עֵדִים[2] שֶׁחָטָא[3] חֵטְא שֶׁחַיָּבִין עָלָיו חַטָּאת קְבוּעָה, וְלֹא הִתְרוּ בּוֹ[4] אֶלָּא אָמְרוּ: רְאִינוּךָ שֶׁעָשִׂיתָ מְלָאכָה בְּשַׁבָּת אוֹ שֶׁאָכַלְתָּ חֵלֶב, וְהוּא אוֹמֵר: אֲנִי יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁלֹּא עָשִׂיתִי דָּבָר זֶה - אֵינוֹ חַיָּב חַטָּאת. הוֹאִיל וְאִם יֹאמַר מֵזִיד הָיִיתִי - יִפָּטֵר מִן הַקָּרְבָּן, כְּשֶׁאָמַר לָהֶן לֹא אָכַלְתִּי וְלֹא עָשִׂיתִי - נַעֲשָׂה כְּאוֹמֵר לֹא אָכַלְתִּי בִּשְׁגָגָה אֶלָּא בְּזָדוֹן[5], שֶׁהוּא פָּטוּר מִן הַקָּרְבָּן, וְלֹא הִכְחִישׁ אֶת הָעֵדִים[6].

2) שני עדים או יותר. 3) בשוגג. 4) שאילו התרו בו הרי הוא מזיד, ואינו מביא חטאת. 5) במשנה שם: "אמרו לו [חכמים לרבי מאיר]: מה אם ירצה לומר מזיד הייתי פטור", ופירשו בגמרא שם יב. שהוא נאמן משום "מיגו", ופירשו בתוספות (דיבור המתחיל או) שהכוונה בזה, שמתרץ דיבורו, שמה שאמר לא אכלתי, היינו לא אכלתי שוגג אלא מזיד, שאם לא כן הרי הוא "מיגו במקום עדים" ואינו נאמן וכן דברי רבינו. 6) אבל אם מכחיש את העדים ואומר לא אכלתי לא שוגג ולא מזיד אינו נאמן, וחייב חטאת.

ב. שָׁתַק וְלֹא הִפְלִיג[7] אֶת הָעֵדִים[8], (אֶלָּא) אֲפִלּוּ אָמְרָה לוֹ אִשָּׁה[9]: אָכַלְתָּ חֵלֶב אוֹ עָשִׂיתָ מְלָאכָה בְּשַׁבָּת, וְשָׁתַק - חַיָּב לְהָבִיא חַטָּאת[10]. אָמַר לוֹ עֵד אֶחָד: חֵלֶב הוּא זֶה, וְשָׁתַק[11], וְחָזַר וַאֲכָלוֹ בִּשְׁגָגָה - מֵבִיא חַטָּאת. וְאִם הִתְרוּ בּוֹ[12] - לוֹקֶה עָלָיו[13], אַף עַל פִּי שֶׁעִקַּר הָעֵדוּת בְּעֵד אֶחָד[14].

7) כלומר, לא חלק על העדים = לא הכחישם. 8) בין עד אחד בין שני עדים. 9) ואף שנשים פסולות לעדות נתרבו כאן נשים, בתורת כהנים (פרק ז) ממה שנאמר (ויקרא ד, כח): "או הודע אליו חטאתו" - אפילו אמרה לו אשה אפילו אמרה לו שפחה. 10) שם בגמרא: "עד אומר אכל והוא אומר לא אכלתי פטור - טעמא דמכחיש ליה, אבל שתיק מיחייב". 11) שאם מכחישו אין העד נאמן. 12) בשני עדים. 13) כדין אוכל חלב בהתראה, שחייב מלקות, נוסף על עונש כרת. 14) כן הוא בירושלמי (סוטה פרק ו הלכה ב ונזיר פרק ח הלכה א): "אמר לו עד אחד: חלב הוא, והתרו בו שניים - לוקה. ועיקר עדותו לא בעד אחד?" (משנה למלך). ואף על פי שעד אחד אינו נאמן אלא להתיר ולא לאסור - זה אינו אלא בדבר שיש לו חזקת היתר, אבל חתיכה זו מעולם לא הייתה בחזקת היתר, ולכן נאמן הוא להעיד עליה שהיא חלב.

ג. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת פְּסוּלֵי הַמִּקְדָּשִׁין, שֶׁהַמַּפְרִישׁ

חַטָּאתוֹ עַל הַחֵלֶב שֶׁאָכַל - לֹא יְבִיאֶנָּה עַל הַשַּׁבָּת שֶׁחִלֵּל אוֹ עַל הַדָּם שֶׁאָכַל; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֵבִיא קָרְבָּנוֹ שְׂעִירַת עִזִּים וְגוֹמֵר עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא - עַד שֶׁיִּהְיֶה קָרְבָּנוֹ לְשֵׁם חֶטְאוֹ, לֹא שֶׁיַּקְרִיבֶנָּה מֵחֵטְא עַל חֵטְא. וְאִם הִקְרִיב - פְּסָלָהּ[15]. יָתֵר עַל זֶה אָמְרוּ: הִפְרִישׁ חַטָּאתוֹ עַל חֵלֶב שֶׁאָכַל אֶמֶשׁ - לֹא יְבִיאֶנָּה עַל חֵלֶב שֶׁאָכַל הַיּוֹם; וְאִם הֵבִיא - כִּפֵּר. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם הִפְרִישָׁהּ אָבִיו וָמֵת, וְהָיָה הַבֵּן מְחֻיָּב בְּאוֹתוֹ הַחֵטְא[16] - שֶׁלֹּא יְבִיאֶנָּה הַבֵּן עַל חֶטְאוֹ[17], כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר שָׁם[18].

15) כן הוא בכריתות כז: "הפריש בהמה על החלב והביאה על הדם, על הדם והביאה על החלב הרי לא מעל ולא כיפר וכו' קרבנו על חטאתו עד שיהא קרבנו לשם חטאו". ובזבחים ט: אמרו: "רב אחא בריה דרבא מתני כולהו (=חטאת חלב ששחטה לשם חטאת דם, לשם חטאת עבודה זרה, לשם חטאת נזיר) לפסולא, מאי טעמא (ויקרא ד, לב) ושחט אותה לחטאת, לשם אותה חטאת". 16) לפי נוסחה אחת בדברי רבינו אם הפריש חטאת על חלב שאכל אמש והביאה על חלב שאכל היום - אם הביא כיפר, ולפי זה משמיענו כאן שחטאת של אב אינה מכפרת על הבן אפילו באותו החטא (לחם משנה שם). [ולפי הנוסחא השנייה שם ש"אם הביא לא כיפר", צריך לומר, שבחטאת של אב היה מקום לטעות, כי הבן עומד במקום האב, ומשמיענו כי אין הדבר כן]. 17) דקדק לכתוב על חטאו (=על חטאו שלו) שעל חטאו של אביו בוודאי שאין להביא, שהרי חטאת שמתו בעליה תמות. ונלמד בברייתא שם ממה שנאמר (ויקרא ד, כח) "קרבנו" - "בקרבנו הוא יוצא ואינו יוצא בקרבן אביו". 18) [פרק ד הלכה א, שחטאת שמתו בעליה - תמות. הרי שאין היורשים מקריבים אותה לעצמם].

ד. הַמֵּבִיא חַטָּאת[19] עַל שְׁנֵי חֲטָאִים[20] - תִּרְעֶה עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהּ מוּם וְתִמָּכֵר[21], וְיָבִיא בִּדְמֵי חֶצְיָהּ לְחֵטְא זֶה וּבִדְמֵי חֶצְיָהּ לַחֵטְא הַשֵּׁנִי. וְכֵן שְׁנַיִם שֶׁהֵבִיאוּ חַטָּאת אַחַת עַל שְׁנֵי חֲטָאֵיהֶם[22] - תִּרְעֶה עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהּ מוּם וְתִמָּכֵר, וְיָבִיא זֶה חַטָּאתוֹ בִּדְמֵי חֶצְיָהּ וְיָבִיא זֶה חַטָּאתוֹ בִּדְמֵי חֶצְיָהּ.

19) כלומר, הפריש חטאת אחת. 20) וכיוון שפירש כי חטאת זו על שני החטאים הללו, אי אפשר להקריבה, שהרי נאמר "קרבנו על חטאתו" ולא קרבנו על שני חטאים, ולהקריבו על חטא אחד גם כן אי אפשר, שהרי הפריש אותו על שני חטאים ואין זה קרבנו על חטאתו. 21) שהרי אסור לפדות קדשים הראויים למזבח עד שיפול בם מום. 22) שאי אפשר להקריבו בשותפות על שני חטאיהם, שהרי כתוב "קרבנו על חטאתו" ואם אחד אינו יכול להביא קרבן אחד על שני חטאיו - כל שכן שני אנשים על שני חטאיהם, ולהקריבו לשם אחד בלבד גם כן אי אפשר, שהרי גם השני הפרישו לחטאת שלו ואין אדם יוצא בקרבנו של חבירו.

ה. הֵבִיא שְׁתֵּי חַטָּאוֹת עַל חֵטְא אֶחָד - יַקְרִיב אֵי זוֹ שֶׁיִּרְצֶה, וְהַשְּׁנִיָּה תִּרְעֶה עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהּ מוּם, וְיִפְּלוּ דָּמֶיהָ לִנְדָבָה[23].

23) והרי זה כמפריש שתי חטאות לאחריות (שאם תאבד האחת יביא את השנייה), שמתכפר באיזו שירצה, והשנייה תרעה עד שיפול בה מום, ויפלו דמיה לנדבה (=שנותן המעות בתיבה מיוחדת שהייתה לשם כך במקדש, ובית דין מקריבים באותם המעות שבתיבה עולות נדבה).

ו. הֵבִיא שְׁתֵּי חַטָּאוֹת עַל שְׁנֵי חֲטָאִים[24] - זוֹ תִּשָּׁחֵט לְשֵׁם חֵטְא הָאֶחָד, וְהַשְּׁנִיָּה לְשֵׁם הַחֵטְא הַשֵּׁנִי.

24) הפריש סתם ולא פירש איזו מהן על חטא זה ואיזו מהן על חטא זה.

ז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁהַמּוּמָר לַעֲבוֹדָה זָרָה[25] אוֹ לְחַלֵּל שַׁבָּתוֹת בְּפַרְהֶסְיָא[26] - אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ קָרְבָּן כְּלָל[27], וְהַמּוּמָר לַעֲבֵרָה[28] מִשְּׁאָר עֲבֵרוֹת[29] - אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ חַטָּאת עַל אוֹתוֹ הַחֵטְא[30]. כֵּיצַד? מוּמָר לֶאֱכֹל חֵלֶב שֶׁאָכַל חֵלֶב בִּשְׁגָגָה וְהֵבִיא חַטָּאתוֹ - אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיַּחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה[31]. אֲפִלּוּ הָיָה מוּמָר לֶאֱכֹל חֵלֶב לְתֵאָבוֹן[32], וְנִתְחַלֵּף לוֹ חֵלֶב בְּשֶׁמֶן וַאֲכָלוֹ, וְהֵבִיא קָרְבָּן - אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ. שֶׁמִּשֶּׁאָכַל בְּזָדוֹן, בֵּין לְהַכְעִיס בֵּין לְתֵאָבוֹן, הֲרֵי הוּא מוּמָר. הָיָה מוּמָר לֶאֱכֹל חֵלֶב וְשָׁגַג וְאָכַל דָּם - מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

25) שכל המודה בה הרי הוא ככופר בכל התורה כולה. 26) שהוא ככופר במעשיו של הקדוש־ברוך־הוא ומעיד עדות שקר, שח"ו לא ברא את עולמו ולא שבת במעשה בראשית. 27) אף על עבירה אחרת. ודינו כמומר לכל התורה כולה, שנתמעט מן הקרבן ממה שנאמר (ויקרא א, ב) "אדם כי יקריב מכם קרבן", מכם, ולא כולכם, להוציא המומר (גמרא חולין שם). 28) עבירה אחת לעבור עליה בזדון. 29) "והוא מפורסם וידוע לעשותה והורגל בה". 30) שם ה: "רבי שמעון בן יוסי אומר משום רבי שמעון, אשר לא תעשינה בשגגה ואשם (ויקרא ד, כב), השב מידיעתו מביא קרבן על שגגתו, אינו שב מידיעתו, אינו מביא קרבן על שגגתו" (=כלומר שוגג כזה, שאם היה יודע שדבר זה אסור היה נזהר ונבדל מלעבור - מקבלים ממנו קרבן על שגגתו. אבל שוגג כזה, שאם היה יודע כי דבר זה אסור גם כן היה עובר, אין מביא קרבן על שגגתו) ודווקא על אותו החטא אינו מביא קרבן, אבל על חטא אחר מביא. 31) מה שכתב רבינו "עד שיחזור בתשובה", היינו שאחרי שיחזור בתשובה וייכשל בשוגג יביא אז חטאת, אבל על החטאים שחטא בהיותו מומר אינו מביא קרבן, שהרי אינו שב מידיעתו. 32) לא מצד שהוא רוצה לעבור על האיסור בזדון, כדי להכעיס, אלא בגלל שהוא מתאווה לאכול בשר, וכיוון שאין לו בשר של היתר - אוכל של איסור.

ח. מִי שֶׁשָּׁגַג[33] וְהִפְרִישׁ חַטָּאתוֹ וְאַחַר כָּךְ[34] נַעֲשָׂה מוּמָר[35] וְחָזַר בִּתְשׁוּבָה, אוֹ נִשְׁתַּטָּה[36] וְחָזַר וְנִשְׁתַּפֶּה[37],

אַף עַל פִּי שֶׁנִּדְחָה הַקָּרְבָּן בֵּינְתַּיִם[38] - הֲרֵי זֶה חָזַר וְנִרְאָה[39]; שֶׁאֵין בַּעֲלֵי חַיִּים נִדְחִין[40], כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין. לְפִיכָךְ יַקְרִיבֶנָּה עַצְמָהּ. וּכְשֵׁם שֶׁאִם נוֹלַד בּוֹ מוּם עוֹבֵר[41] וְנִתְרַפֵּא - יַחֲזֹר לְכַשְׁרוּתוֹ[42], כָּךְ אִם נִדְּחוּ הַבְּעָלִים וְחָזְרוּ וְנִרְאוּ - יִקְרַב.

33) ועשה אחד מן הדברים האסורים ועונשם בשוגג חטאת. 34) אחר שהפריש ולפני שהקריב. 35) לכל התורה, או לעבודה זרה וחילול שבת בפרהסיא, שאין מקריבין קרבנו. 36) אחר שהפריש את החטאת ואז אין מקריבין קרבנו, מפני שצריך שיהיה בשעת הכפרה בדעה צלולה. 37) נתרפא וחזר לאיתנו. 38) שאין להקריב את הקרבן לא בשעת היותו מומר, ולא בשעה שהיה שוטה. 39) הקרבן חוזר להיות ראוי להקרבה אחרי חזרו בתשובה, ואחרי שנשתפה. 40) כלומר, אין אומרים שמכיוון שנדחה פעם מהקרבה, שוב לא יוכלו להקריבו לעולם - אלא מיד שמסתלקת הסיבה לדיחויו שוב ראוי הוא להקרבה, וכרב ביומא סד. הסובר שבעלי חיים אינם נדחים, ולא כר' יוחנן שאמר (בזבחים שם) שאם אכל חלב והפריש קרבן והמיר את דתו וחזר בתשובה, או נשתטה וחזר ונשתפה, שאין הקרבן חוזר ונראה. 41) כלומר, מום העובר במשך הזמן, אבל כל זמן שלא עבר - אין להקריבו. 42) שנאמר (ויקרא כב, כה): "כי משחתם בהם מום בם לא יירצו לכם", ולמדו מזה: "מום בם הוא דלא יירצו (=כל זמן שמום בהם לא יירצו) הא עבר מומן יירצו".

ט. חַיָּבֵי חַטָּאוֹת[43] וַאֲשָׁמוֹת וַדָּאִים שֶׁעָבַר עֲלֵיהֶן יוֹם הַכִּפּוּרִים - חַיָּבִין לְהָבִיא לְאַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים[44], וְחַיָּבֵי אֲשָׁמוֹת תְּלוּיִין - פְּטוּרִים[45]. שֶׁנֶּאֱמַר: מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ. כָּךְ לָמְדוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[46], שֶׁכָּל חֵטְא שֶׁאֵין מַכִּיר בּוֹ אֶלָּא ה' נִתְכַּפֵּר לוֹ. לְפִיכָךְ[47], מִי שֶׁבָּא עַל יָדוֹ סְפֵק עֲבֵרָה[48] בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, אֲפִלּוּ עִם חֲשָׁשָׁה[49] - פָּטוּר מֵאָשָׁם תָּלוּי, שֶׁכָּל הַיּוֹם מְכַפֵּר[50]. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁאֵין מְבִיאִין עַל לֹא הוֹדַע שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים אָשָׁם תָּלוּי, אֶלָּא אִם לֹא כִּפֶּר לוֹ יוֹם הַכִּפּוּרִים כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

43) שעברו בשוגג על דבר שחייבין על זדונו כרת. 44) ואף על פי שכתב רבינו בהלכות תשובה, כי יום הכיפורים מכפר לשבים על כל העבירות (שם פרק א, הלכה ג) - אם נתחייב קרבן או מלקות, אין יום הכיפורים מכפר אלא אם מביא קרבנו, או ילקה. 45) להביא אשם תלוי אחר שעבר עליהם יום הכיפורים וגם זה במשנה שם. ואם נודע לו אחר יום הכיפורים, שבוודאי חטא בשוגג, חייב להביא חטאת. 46) שם כה: בשם ר' אלעזר. ורב תחליפא משמו של רבא למד מדקדוק פסוק זה על חייבי קרבנות שמכירים בהם, כגון חטאות ואשמות וודאים - שחייבים. 47) כיוון שחייבי אשמות תלויין, שעבר עליהם יום הכיפורים, פטורים מקרבן. 48) שנסתפק אם עבר בשוגג על אחת מחייבי כריתות. 49) קודם שתחשך (ראה שבת לד. ופרק ה מהלכות שבת הלכה ג). כשאחר מעשה העבירה יש עוד שהות מן היום. אבל אם חטא סמוך לשקיעת החמה שאין עוד שהות מן היום, אין יום הכיפורים מכפר (שבועות יג:). 50) ואין צריך ליום שלם, אלא כל שעה ושעה שלו מכפרת.

י. אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים וְלֹא הַחַטָּאת וְלֹא הָאָשָׁם מְכַפְּרִין אֶלָּא עַל הַשָּׁבִים[51] הַמַּאֲמִינִים בְּכַפָּרָתָן; אֲבָל הַמְבַעֵט בָּהֶן - אֵינָן מְכַפְּרִין בּוֹ. כֵּיצַד? הָיָה מְבַעֵט וְהֵבִיא חַטָּאתוֹ אוֹ אֲשָׁמוֹ וְהוּא אוֹמֵר אוֹ מְחַשֵּׁב בְּלִבּוֹ שֶׁאֵין אֵלּוּ מְכַפְּרִין, אַף עַל פִּי שֶׁקָּרְבוּ כְּמִצְוָתָן - לֹא נִתְכַּפֵּר לוֹ, וּכְשֶׁיַּחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה מִבְּעִיטָתוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא חַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ[52]. וְכֵן הַמְבַעֵט בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[53] - אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר עָלָיו. לְפִיכָךְ, אִם נִתְחַיֵּב בְּאָשָׁם תָּלוּי וְעָבַר עָלָיו יוֹם הַכִּפּוּרִים וְהוּא מְבַעֵט בּוֹ - הֲרֵי זֶה לֹא נִתְכַּפֵּר לוֹ, וּכְשֶׁיַּחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה אַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים חַיָּב לְהָבִיא כָּל אָשָׁם תָּלוּי שֶׁהָיָה חַיָּב בּוֹ[54].

51) שגמרו לשוב אל ה' מדרכם הרעה. [וראה שם הלכה ב שעל מצוות קלות, כגון לא תעשה ועשה שאין בהן כרת, שעיר המשתלח מכפר בלי תשובה]. 52) שהרי לא נתכפר בקרבן שבעט בו. 53) שאמר או חשב בליבו, שאין יום הכיפורים, מכפר. 54) כיוון שיום הכיפורים לא כיפר עליו.

יא. כָּל אֲשָׁמוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה מְעַכְּבִין אֶת הַכַּפָּרָה[55], חוּץ מֵאֲשַׁם נָזִיר[56]. סְפֵק נָזִיר[57] וּסְפֵק מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה[58] וּסְפֵק סוֹטָה[59] - כֻּלָּם מְבִיאִין קָרְבְּנוֹתֵיהֶן אַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים[60].

55) כלומר, כל חייבי אשמות שבתורה אינם מתכפרים עד שיביאו את קרבנם [ובריתא היא בנזיר יח: "לפי שמצינו שכל אשמות שבתורה שהן מעכבין"]. 56) הנזיר מביא אשם אם נטמא, ואין האשם הזה מעכב את כפרתו, אלא מיד לאחר שמביא את חטאתו מתחיל למנות ימי נזירות חדשים (שהאשם הזה אינו אלא לדורון בלבד), ולמדו כן (נזיר יט.) ממה שנאמר (במדבר ו, יב): "והזיר לה' את ימי נזרו והביא כבש בן שנתו לאשם", הרי הקדים הפסוק "והזיר" ל"והביא האשם" ללמד שאף על פי שלא הביא אשמו נתכפר. 57) כריתות כו. כלומר, שמסתפק אם נטמא אם לא (רש"י שם). 58) כגון זב, זבה, יולדת ומצורע. זב שנסתפק אם ראה שתי ראיות או שלוש ראיות, שמביא חטאת העוף הבאה על הספק; וזבה שנסתפקה אם היא זבה גדולה או זבה קטנה, שמביאה חטאת העוף הבאה על הספק, ואף ספק יולדת חייבת חטאת העוף מספק. 59) כלומר, סתם סוטה, שקינא לה בעלה ונסתרה, וספק אם נטמאה אם לא נטמאה, שחייבת להביא מנחת קנאות. 60) כריתות כו. אף שיום הכיפורים מכפר על חטא שאין מכיר בו אלא ה' - אלו צריכים להביא קרבנותיהם אפילו אחר שעבר יום הכיפורים, משום שנאמר ביום הכיפורים (ויקרא טז, טז־כא) "וכיפר על הקודש וגו' לכל חטאתם -

והתוודה וכו' לכל חטאתם", ודרש ר' אושעיא (שם) "לכל חטאתם ולא לכל טומאתם". וכל אלו (=ספק נזיר, ספק מחוסרי כפרה וספק סוטה) אין קרבנותיהם אלא לטהרם, או להתירם באכילת קדשים, ולא לכפר על החטא (גמרא שם).

יב. מִי שֶׁהוּא מְחֻיָּב חַטָּאת אוֹ אָשָׁם וַהֲרֵי הוּא יוֹצֵא מִבֵּית דִּין לֵהָרֵג[61]: אִם הָיָה זִבְחוֹ זָבוּחַ[62] - מַשְׁהִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּזָּרֵק הַדָּם וְאַחַר כָּךְ יֵהָרֵג; וְאִם עֲדַיִן לֹא נִשְׁחַט הַזֶּבַח - אֵין מַשְׁהִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיַּקְרִיבוּ עָלָיו[63].

61) שחוץ ממה שעבר עבירה בשוגג, עשה גם אחד מהדברים שחייבים עליהם מיתת בית דין. והמדובר בכל עבירות שבתורה חוץ מעבודה זרה וחילול שבת בפרהסיא, שאף אם עבד עבודה־זרה וחילל שבת פעם אחת נעשה מומר ואין מקבלין ממנו קרבן. 62) כלומר, שנגמר דינו אחר שנשחט קרבנו. 63) ברייתא בערכין ז. ומפרש ר' יוסף (שם) שלכך אין משהין אותו עד שישחטו ויזרק הדם - משום שאסור לענות את הדין, אלא משנגמר דינו הורגין אותו מיד, אבל אם זבחו זבוח כבר, שהשהייה היא קצרה, משהין אותו עד שייזרק הדם כדי שיתכפר על החטא.

יום חמישי י"ח שבט ה'תשפ"ב

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר דין העושה עבירות הרבה בהעלם אחד, ואם עשה מעשה שחייב עליו משום שמות הרבה אם חייב על כל שם.

א. הָעוֹשֶׂה עֲבֵרוֹת[2] הַרְבֵּה בְּהֶעְלֵם אַחַת[3] - חַיָּב חַטָּאת עַל כָּל אַחַת וְאַחַת[4]. אֲפִלּוּ עָשָׂה הָאַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ אֵלּוּ שֶׁמָּנִינוּ[5] בְּהֶעְלֵם אַחַת - חַיָּב אַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ חַטָּאוֹת[6]. וְכֵן אִם עָשָׂה מַעֲשֶׂה אֶחָד שֶׁהוּא חַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם שֵׁמוֹת הַרְבֵּה[7] - חַיָּב עַל כָּל שֵׁם וָשֵׁם[8]. וְהוּא שֶׁהָיוּ הָאִסּוּרִין כֻּלָּן בָּאִין כְּאַחַת[9] אוֹ אִסּוּר מוֹסִיף[10] אוֹ אִסּוּר כּוֹלֵל[11]. כֵּיצַד? הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמַת קָדָשִׁים חוּץ לָעֲזָרָה בְּשַׁבָּת לַעֲבוֹדָה זָרָה - חַיָּב שָׁלֹשׁ חַטָּאוֹת[12]: מִשּׁוּם שׁוֹחֵט קָדָשִׁים בַּחוּץ, וּמִשּׁוּם מְחַלֵּל שַׁבָּת, וּמִשּׁוּם עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה; שֶׁהֲרֵי שְׁלֹשֶׁת הָאִסּוּרִין בָּאִין כְּאַחַת[13]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[14] בְּאוֹמֵר בִּגְמַר זְבִיחָה הוּא עוֹבֵד אוֹתָהּ[15]; אֲבָל אִם לֹא הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ לְכָךְ[16] - מְשֻׁיְּשָׁחֵט בָּהּ מְעַט לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה תֵּאָסֵר[17], וְאֵינוֹ חַיָּב מִשּׁוּם שְׁחוּטֵי חוּץ עַד שֶׁיִּשְׁחוֹט שְׁנַיִם[18] אוֹ רֹב שְׁנַיִם[19], וְנִמְצָא כְּשֶׁגָּמַר הַשְּׁחִיטָה שָׁחַט בְּהֵמָה הָאֲסוּרָה לְקָרְבָּן, שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם שׁוֹחֵט בַּחוּץ[20], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[21]. הָיְתָה[22] חַטָּאת הָעוֹף[23], וְהָיָה חֲצִי קָנֶה שֶׁלָּהּ פָּגוּם[24], וְהוֹסִיף בּוֹ[25] כָּל שֶׁהוּא[26] בַּשַּׁבָּת לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה - חַיָּב שָׁלֹשׁ חַטָּאוֹת[27], שֶׁהֲרֵי שְׁלֹשֶׁת הָאִסּוּרִין בָּאִים כְּאַחַת[28]. וְכֵן הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה[29] בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - חַיָּב שְׁתֵּי חַטָּאוֹת[30], מִפְּנֵי שֶׁשְּׁנֵי הָאִסּוּרִין בָּאִין כְּאַחַת[31]. הַבָּא עַל אֵשֶׁת אָחִיו הַקַּיָּם[32] כְּשֶׁהִיא נִדָּה - מֵבִיא שָׁלֹשׁ חַטָּאוֹת[33]: מִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ, וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אָח, וְהֵן שְׁנֵי אִסּוּרִין הַבָּאִין כְּאַחַת, וּמִשּׁוּם נִדָּה, שֶׁהוּא אִסּוּר מוֹסִיף[34]; שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁנִּתּוֹסֵף בָּהּ אִסּוּר זֶה לְבַעְלָהּ - נוֹסַף לִיבָמָה[35]. וְכֵן כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. הַבָּא עַל אָבִיו - חַיָּב שְׁתַּיִם[36]: אַחַת מִשּׁוּם עֶרְוַת אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה, וּמִשּׁוּם וְאֶת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב. וְכֵן הַבָּא עַל אֲחִי אָבִיו - חַיָּב שְׁתַּיִם[37], שֶׁנֶּאֱמַר: עֶרְוַת אֲחִי אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה[38]. הַבָּא עַל הַזְּכוּר וְהֵבִיא זְכוּר עָלָיו[39] בְּהֶעְלֵם אַחַת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שְׁנֵי גּוּפִין[40] - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת[41]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב - הַשּׁוֹכֵב וְהַנִּשְׁכָּב שֵׁם אֶחָד[42] הוּא. וְכֵן הַבָּא עַל הַבְּהֵמָה וְהֵבִיא בְּהֵמָה עָלָיו[43] בְּהֶעְלֵם אַחַת - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת[44]. עָשׂוּ הַשּׁוֹכֵב וְהַנִּשְׁכָּב בִּבְהֵמָה וּזְכוּר כִּבְעִילָה אַחַת.

2) שהעושה אותן בשוגג, חייב עליהן חטאת. 3) כן בכתב־יד תימן. ובדפוס רומי כאן ולהלן בסמוך, ובדפוסים חדשים, בטעות: "אחת". ורוצה לומר, אפילו בהעלם אחד (וכל־שכן אם עשה בכמה העלמות). והיינו, שנעלמו ממנו כל האיסורים האלו, וחשב שהם מותרים, ורק אחר שעשה כל אותן העבירות, נודע לו שהם אסורים. 4) דברי ר' יוחנן בכריתות ב: ולמד זאת ממה שכתבה התורה בבא על אחותו חיוב כרת באופן מיוחד בפרשת קדושים (ויקרא כ, יז), אף כי אחותו נכללה בין שאר עריות החייבים כרת (שם יח, כט), וזה בא ללמד, שכשם שאחותו חייב עליה אפילו אם עשאה ביחד עם עבירות אחרות, כמו כן כל יתר העריות כולן - חייב הוא על כל אחת ואחת מהן. ורבי יצחק וכן רבנן (כריתות שם) למדו זאת ממה שנאמר (שם יט): "ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב לגלות ערותה", ולא נאמר "ואל נדה בטומאתה לא תקרב" - ללמדך שהוא חייב על כל אשה ואשה, אפילו בהעלם אחד. 5) למעלה פ"א הלכה ד. 6) ארבעים ושלש לאו דוקא, שהרי באשה לא שייך "השוכב עם זכר", ו"הבא על אביו", ו"הבא על אחי אביו" ו"שוכב עם בהמה". ובגבר לא שייך "האשה שמביאה עליה את הבהמה" (לחם־משנה). 7) כלומר, משום מקראות רבים = אזהרות הרבה. 8) משנה בכריתות יג: וראה בפ"ג מהלכות איסורי ביאה הלכה יב. 9) שאם לא כן "אין איסור חל איסור" (פי"ד מהלכות איסורי ביאה הלכה ח). 10) כשבא על אשת אחיו הקיים, כשהיא נדה, כמבואר להלן. וראה בהלכות איסורי ביאה שם. 11) כאן לא נתן לנו רבינו דוגמא מ"איסור כולל". אבל כבר פירשה בפרק יד מהלכות מאכלות אסורות הלכות יח־יט, והדגימה באחד שאכל חלב ביום הכיפורים, שכיון שאיסור יוכ"פ חל גם על דברים המותרים, חל הוא גם על חלב, ובניגוד ל"איסור מוסיף" שלמעלה, שחל איסור נוסף על האיסור גופו, ואנו אומרים: מתוך שהגרושה אסורה לכהן הדיוט, אסורה היא גם לכהן גדול, אע"פ שבלא זה היא אסורה עליו - כאן ב"איסור כולל" לא נוסף איסור על האיסור גופו, אלא אנו אומרים: מתוך שאסור הוא לאכול ביום הכיפורים דברים המותרים, נאסר הוא גם בחלב. 12) ברייתא בחולין

מ. 13) שהרי כל האיסורים הללו אינם על ה"חפצא", אלא על ה"גברא" ומוזהר על כולם כאחד - בשעת שחיטה. 14) שהוא חייב שלש חטאות. 15) לעבודה־זרה, גמרא שם: 16) שיעבוד אותה בגמר זביחה, אלא עובד אותה מיד עם התחלת השחיטה. 17) דברי עולא שם. כי במעשה כל שהוא בבהמה לשם ע"ז נאסרה הבהמה (פ"ח מהלכות ע"ז הלכה א). ואף־על־פי שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו (ראה שם), וקדשים שלו אף הם ממון גבוה - כיון שהוא מתכפר בהם הם נחשבים שלו והוא יכול לאוסרם (גמרא שם, וראה גם רש"י - לח"מ). ולפי מה שכתב רבינו בפ"ב מהלכות שחיטה הלכה כא, שמה שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו הוא משום שאין כוונתו אלא לצערו, אין צריך לטעם הנ"ל, לאסור את הקדשים, שהרי בקדשים לא שייך לומר שהוא מתכוון לצערו (מרכבת המשנה בהלכות ע"ז שם). 18) שני הסימנים = הקנה והווושט. 19) רוב שני הסימנים. ראה משנה חולין כז. "שחט רוב שנים בבהמה, שחיטתו כשרה". וראה שם מ. שאינו חייב משום שחוטי חוץ אם לא שחט אלא סימן אחד. 20) דברי הגמרא שם, שהוא כמחתך בעפר. 21) בפי"ח מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ו ואילך, שאינו חייב על שחיטת קדשים בחוץ אלא על הראויים ליקרב על המזבח. 22) זו ששחט בחוץ, בשבת לע"ז. 23) שהעוף מותר בשחיטת רוב סימן אחד (חולין כז.) ואף־על־פי שהכשירו בפנים (=בעזרה) במליקה - לענין "שחוטי חוץ", אינו חייב אלא אם שחטו (זבחים קיא: במשנה). 24) חתוך. 25) שחט אותה. 26) וע"י הכל־שהו נגמרת השחיטה בעוף, ואם היה העוף חולין, מותר הוא באכילה (פ"א מהלכות שחיטה הלכה יא). 27) חולין מ: 28) שבשחיטת הכל־שהו עובר הוא על שחוטי חוץ, על שחיטה לע"ז והוא מחלל את השבת. 29) בשוגג. 30) גם משום שבת וגם משום יוהכ"פ. והיא מחלוקת בברייתא חולין קא: ודין זה הביא רבינו גם להלן פ"ו הלכה ו. 31) בברייתא שם למדו ממה שנאמר (ויקרא כג, ג־כז) "שבת היא", "יום הכיפורים הוא", לחייב על שניהם. אבל לפי מה שפסק רבינו, שאיסור חל על איסור בבת אחת, אין צורך ללימוד זה, ועיין רש"י שם ד"ה שלח. 32) החי, ואם כן היא גם אשת אח וגם אשת איש. 33) משנה ביבמות לג: 34) שהרי היא נאסרת גם על בעלה בזמן נדתה. 35) לאחיו של בעלה, זה שבא עליה באיסור. 36) סנהדרין נד. 37) שם. 38) וגם משום "ואת זכר לא תשכב". 39) כלומר, אותו הזכור שלפני זה בא הוא עליו, אבל אם הביא עליו זכר אחר חייב שתים, ראה להלן פ"ה הלכה ג. 40) ראה להלן שם, כי גופין מחלקין לחייבו שתים. 41) מחלוקת בין ר' ישמעאל ור"ע בכריתות ג., ופסק כר"ע (כסף־משנה). 42) שר"ע דורש שם "לא תשכב", קרי ביה גם "לא תשכיב", ונחשב כאילו בא הוא פעמיים על הזכר הזה בהעלם אחד. 43) אותה הבהמה שבא עליו לפני זה. ראה להלן פ"ה שם. 44) כריתות שם. ולדברי אביי, גם ר' ישמעאל שמחייב שתים אצל הבא על הזכור והביא זכר עליו, מחייב רק אחת אצל הבא על הבהמה והביא בהמה עליו, וראה להלן שם.

ב. יֵשׁ בּוֹעֵל[45] בְּעִילָה אַחַת[46] וְחַיָּב עָלֶיהָ שְׁמוֹנֶה חַטָּאוֹת[47]. כֵּיצַד? יַעֲקֹב[48] שֶׁהָיְתָה לוֹ בַּת מִזִּלְפָּה[49] וּשְׁמָהּ תִּמְנַע, נָשָׂא לָבָן[50] תִּמְנַע[51] וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בַּת וּשְׁמָהּ סֶרַח, וְאֵין לְלָבָן בַּת[52] אֶלָּא רָחֵל לְבַדָּהּ[53], נִמְצָאת סֶרַח בַּת בַּת יַעֲקֹב[54] וַאֲחוֹת אִשְׁתּוֹ[55] מֵאָבִיהָ[56] הֵן שְׁנֵי אִסּוּרִין הַבָּאִין כְּאַחַת[57]. נִשֵּׂאת סֶרַח לִרְאוּבֵן[58] וְנֶאֱסְרָה[59] עַל שְׁאָר בְּנֵי יַעֲקֹב[60], נוֹסַף בָּהּ[61] אִסּוּר לְיַעֲקֹב וַהֲרֵי הִיא כַּלָּתוֹ[62]. מֵת רְאוּבֵן אוֹ גֵרַשׁ וְנִשֵּׂאת סֶרַח זוֹ לַאֲחִי יַעֲקֹב מֵאִמּוֹ[63] - מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱסְרָה עַל שְׁאָר אֲחֵי יַעֲקֹב[64], נוֹסַף לְיַעֲקֹב בָּהּ[65] אִסּוּר אִשֶּׁת אָחִיו[66]. מֵת אוֹ גֵרַשׁ[67] וְנִשֵּׂאת סֶרַח זוֹ לְיִשְׁמָעֵאל[68] - מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱסְרָה עַל שְׁאָר אֲחֵי יִשְׁמָעֵאל[69], נוֹסַף לְיַעֲקֹב בָּהּ[70] אִסּוּר אִשֶּׁת אֲחִי אָבִיו. מֵת יִשְׁמָעֵאל וְנָפְלָה לְיִבּוּם לִפְנֵי יִצְחָק[71], וְעָבַר יִצְחָק וְיִבְּמָהּ אַף עַל פִּי שֶׁהִיא שְׁנִיָּה לוֹ[72] - מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱסְרָה עַל שְׁאָר אֶחָיו[73], נוֹסַף בָּהּ אִסּוּר לְיַעֲקֹב מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָבִיו וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ, שֶׁשְּׁנֵי הָאִסּוּרִין בָּאִין כְּאַחַת[74]. אִם שָׁגַג יַעֲקֹב וּבָא עַל סֶרַח זוֹ כְּשֶׁהִיא נִדָּה[75] בְּחַיֵּי יִצְחָק בַּעְלָהּ[76] וּבְחַיֵּי רָחֵל אֵשֶׁת יַעֲקֹב[77] - הֲרֵי זֶה חַיָּב עָלֶיהָ שְׁמוֹנֶה חַטָּאוֹת: מִשּׁוּם בַּת בִּתּוֹ[78], וּמִשּׁוּם אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ[79], וּמִשּׁוּם כַּלָּתוֹ[80], וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אָחִיו[81], וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו[82], וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אָבִיו, וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ, וּמִשּׁוּם נִדָּה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

45) בשוגג. ומקור הלכה זו בכריתות יד: במשנה ובגמרא. 46) אסורה. 47) משום שמונה שמות. משנה שם. 48) שהוא בעלה של רחל, בתו של לבן. 49) שהיא אשתו השניה, ואינה בתו של לבן. 50) שהוא חותנו של יעקב. 51) שהיא מותרת לו, שהרי זלפה אינה קרובתו. 52) אחרת חוץ מסרח. 53) שעדיין אין על יעקב שום איסור "אחות אשתו", וכשנולדה סרח חלים על יעקב שני האיסורים: "בת בתו" ו"אחות אשתו" בבת אחת, ואילו היתה ללבן עוד בת, לא היתה סרח נאסרת משום בת בתו, כיון שיעקב כבר נאסר באיסור "אחות אשתו" באחותה של רחל, אין איסור "בת בתו" חל עליו, אף כי לגבי סרח באים שני האיסורים כאחד (מרכבת המשנה, וראה לחם־משנה). 54) נכדתו, שהיא בת תמנע, שהיא בתו של יעקב. 55) רחל. 56) לבן. ולא מאמה. 57) שמיד עם לידתה של סרח, חלים על יעקב שני האיסורים כאחד, וכבר אמרנו למעלה, שבבת אחת חל איסור על איסור. 58) בן יעקב, שהיא בת אחותו, ומותרת לו. 59) בנישואין אלו. 60) משום "אשת אחיו". 61) בנישואין אלו. 62) שמתוך שנאסרה על בני יעקב, נאסרה גם על יעקב עצמו, שהרי באיסור מוסיף - חל איסור על איסור, כנ"ל. 63) נקט אחי יעקב מאמו, משום דלהלן, שנשאת לישמעאל ונפלה לייבום לפני יצחק, שאם היתה נשואה לפני זה לאחי יעקב מאביו, הרי היא כלתו של יצחק, ואינה נופלת לפניו לייבום, כמפורש בפ"ו מהלכות יבום וחליצה שערוה פטורה מן החליצה ומן היבום (כסף־משנה), ואפילו אם עבר ויבמה

אינה "אשת אב", שהרי אין קידושין תופסין בכלתו. ועוד, שהרי היא אסורה עליהם משום אשת אח, ולא חל עליהם שום איסור אחר. לכן כתב שנישאה לאחי יעקב מאמו, ואם כן אינה אסורה לא על יצחק ולא על אחי יעקב מאביו. 64) משום אשת אח. 65) בנישואין אלו, על האיסורים הקודמים. 66) שאיסור חל על איסור באיסור מוסיף. 67) בעלה, שהוא אח של יעקב. 68) דוד יעקב, שהוא אחי יצחק אביו. 69) באיסור אשת אח. 70) בנישואין אלו. 71) שהוא אביו של יעקב. שמן התורה יש חיוב על יצחק לייבמה, ורק מדרבנן אסרו לייבם בת נכדתו, משום איסור שניות, ראה יבמות כא. כי בת נכדתו היא איסור שניות מדרבנן (פ"א מהלכות אישות הלכה ו, אות יא). ובמשנה שם כ. "איסור מצוה = שניות מדברי סופרים, חולצת ולא מתייבמת". 72) ותופסין קידושין באיסור דרבנן. 73) של יעקב מאביו, משום אשת אב. 74) וחלים שניהם בבת אחת על האיסורים הקודמים, ששניהם מוסיפים עליהם, ובאיסור מוסיף אמרינן איסור חל על איסור. 75) ומתוך שנאסרה על בעלה יצחק, נאסרה גם על יעקב, כמבואר למעלה הלכה א. 76) אבל לאחר מיתתו, אינו חייב משום אשת איש. 77) שהיא אחות סרח, אבל לאחר מותה של רחל אינו חייב משום איסור אחות אשתו, שאיסור אחות אשתו אינו אלא בחיי אשתו (ויקרא יח, יח). 78) סרח בת תמנע בת יעקב. 79) שהיא בתו של לבן, והיא אחות רחל אשת יעקב. 80) אשת בנו ראובן, שאסורה עליו גם לאחר מות בנו או לאחר שגירשה (פ"ב מהלכות איסורי ביאה הלכה א). 81) שהרי נישאה לאחיו מאמו, ועיין שם הלכה ב. 82) שהרי נישאה לישמעאל.

ג. כָּל אֵלּוּ שֶׁתִּתְאָסֵר זוֹ הָעֲרָוָה עֲלֵיהֶן בְּאִסּוּר מוֹסִיף, צָרִיךְ שֶׁיִּהוּ הָאֲנָשִׁים הָאֲחֵרִים מְצוּיִין בָּעוֹלָם[83] כְּדֵי שֶׁתִּתְאָסֵר עֲלֵיהֶן, וּמִתּוֹךְ שֶׁתִּתְאָסֵר עֲלֵיהֶן יִתּוֹסֵף אִסּוּר אַחֵר לָזֶה; אֲבָל אִם אֵינָן מְצוּיִין - אֵין אוֹמְרִין: הוֹאִיל וְאִלּוּ הָיָה לָזֶה בָּנִים אוֹ אַחִים הָיְתָה נֶאֱסֶרֶת עֲלֵיהֶן - יִתּוֹסֵף אִסּוּר לַזָּקֵן[84], שֶׁהֲרֵי אֵין שָׁם עַתָּה לֹא בֵּן וְלֹא אָח. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.

83) כך נלמד מהגמרא בכריתות שם, שאמרו "מודה ר' יוסי באיסור מוסיף, מאי איסור מוסיף איכא הכא? דאיכא ברא לסבא, מיגו דאיתוסף איסורא לגבי בריה, איתוסף איסורא לגבי דידיה". הרי שדווקא אם יש לו לאביו בן, הרי זה איסור מוסיף (כסף־משנה). 84) לזה שהיא אסורה עליו מקודם באיסור אחר.

ד. מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי שָׁלֹשׁ נָשִׁים, וּבָא עַל אִמָּהּ שֶׁל אַחַת מֵהֶן, שֶׁהִיא אֵם אִמָּהּ שֶׁל שְׁנָיָה, שֶׁהִיא אֵם אָבִיהָ שֶׁל שְׁלִישִׁית[85], אַף עַל פִּי שֶׁזְּקֵנָה זוֹ הִיא חֲמוֹתוֹ וְאֵם חֲמוֹתוֹ וְאֵם חָמִיו וּשְׁלִשָׁה שֵׁמוֹת הֵן[86] וְאִסּוּר בַּת־ אַחַת הִיא[87] - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת[88]. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּאִשָּׁה וּבִתָּהּ: וּבַת בְּנָהּ וּבַת בִּתָּהּ שַׁאֲרָה הֵנָּה זִמָּה הִיא - הַכָּתוּב עָשָׂה שְׁלֹשָׁה גּוּפִין כְּגוּף אֶחָד[89], לְפִיכָךְ יֵחָשְׁבוּ הַשְּׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת כְּשֵׁם אֶחָד[90].

85) כגון שנשא את לאה ונשא גם את בתה של רחל אחותה של לאה, וגם את בת בנו של לבן, שהוא אחיהן של לאה ורחל, ושגג ובא על אשת לבן (אחר מותו) שהיא אמם של לאה ורחל אחיהן. 86) ג' איסורים הם. 87) כגון שקידש את שלשתן בבת אחת על־ידי שליח. 88) משנה בכריתות יד: "ר' יוחנן בן נורי אומר, הבא על חמותו, חייב עליה משום חמותו ואם חמותו ואם חמיו. אמרו לו, שלשתן שם אחד הן". 89) כלומר, התחיל בשלש נשים, וסיים בלשון יחיד "זימה היא", להורות כי לפעמים אינו חייב על שלש אלו אלא חטאת אחת, כגון שבא על אשה אחת שישנם עליה שלשה לאווין אלו (שם טו. דברי ר' אבהו בשם ר' יוחנן). 90) וזהו מה שאמרו (שם) במשנה "אמרו לו, שלשתן שם אחד הן".

ה. אֲבָל הַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ, שֶׁהִיא אֲחוֹת אָבִיו וְהִיא אֲחוֹת אִמּוֹ - חַיָּב שָׁלֹשׁ חַטָּאוֹת[91]; שֶׁנֶּאֱמַר: עֶרְוַת אֲחוֹתוֹ גִּלָּה - חַיָּב עַל אֲחוֹתוֹ בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא אֲחוֹת אִמּוֹ וַאֲחוֹת אָבִיו[92]. וְהֵיאַךְ תִּהְיֶה זֹאת? כְּגוֹן שֶׁבָּא עַל אִמּוֹ וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה שְׁתֵּי בָּנוֹת, וּבָעַל אַחַת מִבְּנוֹתָיו וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בֵּן; כְּשֶׁיָּבוֹא הַמַּמְזֵר הַזֶּה עַל הַבַּת הַשֵּׁנִית, שֶׁהִיא אֲחוֹת אִמּוֹ הַמַּמְזֶרֶת, שֶׁהִיא אֲחוֹתוֹ מֵאָבִיו, שֶׁהִיא אֲחוֹת אָבִיו מֵאִמּוֹ - חַיָּב שָׁלֹשׁ חַטָּאוֹת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[93].

91) משנה וגמרא שם טו. 92) שהענין הזה של "ערות אחותו גילה" נכפל בפסוק (שם) כדי להורות שהוא חייב על כל שם ושם. 93) אם עשה מעשה אחד שחייב עליו משום שמות הרבה, שחייב על כל שם ושם, ראה למעלה הלכה א.

יום שישי י"ט שבט ה'תשפ"ב

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר דין הבא על ערוה אחת בביאות הרבה בהעלם אחד או על עריות הרבה.

א. הַבָּא עַל עֶרְוָה[2] בִּיאוֹת הַרְבֵּה[3] בְּהֶעְלֵם אַחַת[4], אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה בֵּין בְּעִילָה וּבְעִילָה יָמִים הַרְבֵּה[5], הוֹאִיל וְלֹא נוֹדַע לוֹ בֵּינְתַּיִם[6] וַהֲרֵי הִיא גּוּף אֶחָד[7] - הֲרֵי הַכֹּל שְׁגָגָה אַחַת וְאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת[8]. אֲבָל אִם שָׁגַג בָּהּ וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע לוֹ, וְחָזַר וְשָׁגַג בָּהּ עַצְמָהּ וּבְעָלָהּ וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע לוֹ, וְחָזַר וְשָׁגַג בָּהּ עַצְמָהּ וּבְעָלָהּ - חַיָּב עַל כָּל בְּעִילָה וּבְעִילָה[9]; שֶׁהַיְדִיעוֹת מְחַלְּקוֹת הַשְּׁגָגוֹת[10].

2) אחת הנשים האסורות עליו באיסור עריות המנויות בפרשת אחרי מות, ופורטו למעלה (פ"א ה"ד). 3) בא עליה וחזר ובא עליה על אותה הערוה עצמה כמה פעמים. 4) כן הוא "אחד", בכת"י תימן ובדפוס רומי (וכן צריך להיות להלן בכל הפרק). והיינו שנעלם ממנו כל הזמן כי אשה זו אסורה עליו. 5) להלן פ"ז ה"ב לענין שבת (אם ידע עיקר דין שבת, ושכח בכמה שבתות, שהם שבת

בהעלם אחת) ולהלן ה"ה לענין נדה (אם שגג ובא על נדה אחת כמה פעמים בזמנים שונים של נדות, כגון שבא עליה וטהרה מנדתה וטבלה, וחזרה וראתה ובא עליה פעם שניה באותה שגגה עצמה, בהעלם אחד) כתב רבינו כי ימים מחלקים את השגגה האחת לחייבו כמה חטאות. והיינו מפני שיש ימי היתר בין פעולה אחת של איסור לבין פעולה שניה, אבל כאן שאין ימי היתר מפסיקים בין ביאה לביאה – הכל שגגה אחת, וראה להלן פ"ו ה"א, ובכריתות יז, א. 6) בין ביאה אחת לשניה, וכל הבעילות האסורות נעשו בהעלם אחד. 7) וראה להלן ה"ג, כי גופים מחלקים את ההעלמה האחת לחייבו בכמה חטאות. 8) כריתות טו, א. מחלוקת רבי אליעזר וחכמים, ופסק רבינו כחכמים. 9) קרבן חטאת. 10) כלומר, הידיעות שבין בעילה אחת לשניה מחלקות השגגות, שלא יחשבו כשגגה אחת, וחייב על כל ידיעה וידיעה. ראה להלן פ"ו ה"א וה"ט, ומקור דבר זה בשבת עא, ב - ובכריתות יז, ב - במשנה: "אם אכל חלב וחלב וכו' אם היתה ידיעה בינתיים וכו' מביא חטאת על כל אחת ואחת וכו'".

1 **ב. הַבָּא עַל הָעֶרְוָה בִּיאוֹת הַרְבֵּה בְּהֶעְלֵם אַחַת, וְזוֹ**
2 **הַנִּבְעֶלֶת הָיְתָה לָהּ יְדִיעָה בֵּין כָּל בִּיאָה וּבִיאָה[11],**
3 **שֶׁנִּמְצְאוּ הַבִּיאוֹת אֶצְלָהּ בְּהַעְלָמוֹת הַרְבֵּה - הוּא**
4 **מֵבִיא חַטָּאת אַחַת, וְהִיא מְבִיאָה חַטָּאת עַל כָּל בִּיאָה**
5 **וּבִיאָה[12]. הוּא הָיוּ לוֹ יְדִיעוֹת בֵּינְתַּיִם[13], וְהִיא בְּהֶעְלֵם**
6 **אַחַת - הוּא מֵבִיא חַטָּאוֹת הַרְבֵּה[14], וְהִיא מְבִיאָה**
7 **חַטָּאת אַחַת[15].**

11) כגון שבשעת ביאה נעלם ממנה שזה אסור, ואחר הביאה נודע לה, ושוב שכחה, ושוב נודע לה, וחזר הדבר כמה וכמה פעמים, ולו לא נודע עד לאחר כל הביאות. 12) תוספתא, כריתות פ"א (הובאה בכריתות, שם). 13) שנודע לו בין ביאה לביאה כי בעל באיסור, ובשעת הביאות שכח שדבר זה אסור. 14) על כל ביאה וביאה. 15) תוספתא, שם.

8 **ג. הַבָּא עַל עֲרָיוֹת הַרְבֵּה[16] בְּהֶעְלֵם אַחַת[17], אַף עַל פִּי**
9 **שֶׁכֻּלָּן מִשֵּׁם אֶחָד[18], הוֹאִיל וְהֵן גּוּפִים מֻחְלָקִים[19] - חַיָּב**
10 **עַל כָּל אַחַת וְאַחַת[20]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁבָּעַל חָמֵשׁ נָשִׁים**
11 **נִדּוֹת אוֹ שֶׁבָּא עַל חָמֵשׁ אַחְיוֹתָיו אוֹ עַל חָמֵשׁ בְּנוֹתָיו**
12 **בְּהֶעְלֵם אַחַת - חַיָּב עַל כָּל גּוּף וָגוּף. מִכָּאן[21] אַתָּה**
13 **לָמֵד, שֶׁזֶּה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים[22]: הַבָּא עַל הַזְּכוּר וְהֵבִיא**
14 **זְכוּר עָלָיו בְּהֶעְלֵם אַחַת - חַיָּב חַטָּאת אַחַת[23], בַּמֶּה**
15 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה אוֹתוֹ הַזְּכוּר עַצְמוֹ[24]; אֲבָל**
16 **אִם הָיָה זְכוּר אַחֵר, בֵּין שֶׁבָּא עַל שְׁנֵיהֶם[25] בֵּין שֶׁבָּא עַל**
17 **זֶה[26] וְהֵבִיא זֶה עָלָיו[27] - חַיָּב עַל כָּל גּוּף וָגוּף[28]. וְהוּא**
18 **הַדִּין בְּבָא עַל הַבְּהֵמָה וְהֵבִיא בְּהֵמָה עָלָיו[29].**

16) בא בשוגג על כמה נשים האסורות עליו. 17) שנעלם ממנו שדבר זה אסור במשך כל זמן הביאות האלו, ולא נודע לו בין ביאה לביאה. 18) כלומר, משום איסור אחד. 19) מכיון שהביאות הללו לא היו בגוף אחד אלא בכמה גופים. 20) על כל גוף וגוף חייב קרבן חטאת מיוחד, משנה כריתות טו, א: "הבא על חמש נשיו נדות בהעלם אחת, שהוא חייב על כל אחת ואחת", ובגמרא שם, נאמר הטעם: "הואיל והן גופים מוחלקים". וכ"ש אם היו הנשים הללו אסורות כל אחת משום איסור אחר, שהרי אפילו במעשה אחד אם יש בו כמה שמות, חייב כמה חטאות על כל שם ושם, ראה למעלה פ"ד ה"א. 21) שאנו מחלקים באיסור אחד בין כמה גופים, שחייב כמה חטאות, לבין גוף אחד שחייב חטאת אחת על כמה ביאות, ראה למעלה ה"א. 22) כריתות ג, א. וסנהדרין נד, ב. דברי רבי עקיבא. 23) ראה למעלה פ"ד ה"א. 24) כלומר, הזכר שבא עליו מקודם, אותו הזכר עצמו הביא אחר־כך עליו. 25) שני זכרים. 26) על זכר אחד. 27) זכר אחר. 28) כן הוא ב'ירושלמי' סנהדרין פ"ז ה"ט, ובבלי כריתות שם, אבל מהבבלי סנהדרין שם נשמע לכאורה לרבי ישמעאל כי אף בשני גופים חייב אחת, וראה ב'אור שמח' כאן, וב'מעשה רוקח' פ"ד ה"א, מה שכתבו בזה. 29) שמה שאנו אומרים כי הבא על בהמה והביא בהמה עליו בהעלם אחד שאינו חייב אלא חטאת אחת (ראה למעלה פ"ד שם), שאין זה אלא אותה הבהמה שבא עליה לפני זה, אותה הבהמה עצמה הביא עליו לאחר מכן, אבל בבהמה אחרת – חייב שתי חטאות, משום שהם שני גופים.

19 **ד. הָאִשָּׁה שֶׁהֵבִיאָה עָלֶיהָ בְּהֵמוֹת הַרְבֵּה בְּהֶעְלֵם**
20 **אַחַת - חַיֶּבֶת חַטָּאת עַל כָּל בְּהֵמָה וּבְהֵמָה[30], שֶׁהֲרֵי**
21 **גּוּפִין מֻחְלָקִין; וַהֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁנִּבְעֲלָה לַאֲנָשִׁים הַרְבֵּה**
22 **בְּהֶעְלֵם אֶחָד, שֶׁהִיא חַיֶּבֶת חַטָּאת עַל כָּל אִישׁ**
23 **וָאִישׁ[31].**

30) נלמד ממה שכתב קודם ה"ג (כסף־משנה), ואף אם הביאה את הבהמה הזאת עליה כמה פעמים, אינה חייב על בהמה אחת כי־אם חטאת אחת, ועל עוד אחרת חטאת שניה. 31) ראה להלן ה"ה.

24 **ה. הָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וְשָׁמְעָה[32]**
25 **שֶׁמֵּת אוֹ שֶׁבָּאוּ עֵדִים שֶׁמֵּת, וְנִשֵּׂאת, בֵּין עַל פִּי**
26 **עַצְמָהּ[33] בֵּין עַל פִּי בֵּית דִּין[34], וְנוֹדַע שֶׁבַּעְלָהּ קַיָּם -**
27 **חַיֶּבֶת קָרְבָּן[35] אֶחָד[36]. וְאִם נִשֵּׂאת לַאֲנָשִׁים הַרְבֵּה[37] אוֹ**
28 **שֶׁזִּנְּתָה עִם אֲנָשִׁים הַרְבֵּה[38] - חַיֶּבֶת חַטָּאת עַל כָּל**
29 **אִישׁ וָאִישׁ, מִפְּנֵי שֶׁהֵן גּוּפִים מֻחְלָקִין, וְאַף עַל פִּי**
30 **שֶׁהַכֹּל בִּשְׁגָגָה[39] אַחַת. הַבָּא עַל הַנִּדָּה בִּשְׁגָגָה,**
31 **וְטָהֲרָה מִנִּדָּתָהּ וְטָבְלָה, וְחָזְרָה וְרָאֲתָה נִדָּה, וּבָא**
32 **עָלֶיהָ פַּעַם שְׁנִיָּה בְּאוֹתָהּ שְׁגָגָה עַצְמָהּ[40] - חַיָּב עַל**
33 **כָּל פַּעַם וָפַעַם[41], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּהֶעְלֵם אַחַת[42]**
34 **וְהוּא גּוּף אֶחָד[43]; שֶׁזְּמַן נִדּוּת זֶה חוּץ מִזְּמַן נִדּוּת**
35 **הַשֵּׁנִית[44], וַהֲרֵי הֵן כִּשְׁתֵּי נָשִׁים נִדּוֹת[45].**

32) מעד אחד, או מעבד ושפחה וגוי המסיח לפי תומו, ואע"פ שאין דבר שבערוה פחות משנים – הקילו רבנן בדבר זה להאמין לכל אלו, משום שדבר העשוי להתגלות הוא ואינם חשודים לשקר בו, ועוד שלא תשארנה בנות ישראל עגונות (פי"ב מהל' גירושין הט"ו, ופי"ג הכ"ט). 33) זה מוסב על "באו עדים שמת ונישאת", שאפשר לה

1 **ו. הַבָּא עַל אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת וֶסְתָּהּ[46] וְרָאֲתָה דָּם**
2 **בִּשְׁעַת הַתַּשְׁמִישׁ[47] - הֲרֵי אֵלּוּ[48] פְּטוּרִין מִקָּרְבָּן**
3 **חַטָּאת, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה כְּאָנוּס הוּא וְלֹא שׁוֹגֵג[49]. שֶׁהַשּׁוֹגֵג[50]**
4 **הָיָה לוֹ לִבְדֹּק וּלְדַקְדֵּק, וְאֵלּוּ בָּדַק יָפֶה יָפֶה וְדִקְדֵּק**
5 **בִּשְׁאֵלוֹת - לֹא הָיָה בָּא לִידֵי שְׁגָגָה, וּלְפִי שֶׁלֹּא טָרַח**
6 **בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה וְאַחַר כָּךְ יַעֲשֶׂה צָרִיךְ כַּפָּרָה; אֲבָל**
7 **זֶה - מַה לּוֹ לַעֲשׂוֹת? הֲרֵי טְהוֹרָה הָיְתָה וְשֶׁלֹּא בִּשְׁעַת**
8 **וֶסְתָּהּ בָּעַל. אֵין זֶה אֶלָּא אֹנֶס. וּלְפִיכָךְ[51], בֵּין שֶׁנִּמְצָא**
9 **דָּם עַל עֵד שֶׁלָּהּ[52] בֵּין שֶׁנִּמְצָא עַל עֵד שֶׁלּוֹ[53] -**
10 **פְּטוּרִין[54]. אֲבָל אִם עָבַר וּבָא עָלֶיהָ סָמוּךְ לַוֶּסֶת[55],**
11 **וְדָמָה שֶׁיִּבְעַל וְיִפְרֹשׁ קֹדֶם שֶׁתִּרְאֶה דָּם, וְרָאֲתָה בִּשְׁעַת**
12 **הַתַּשְׁמִישׁ - חַיָּבִין בְּקָרְבָּן, שֶׁזּוֹ הִיא שְׁגָגָה[56]. לְפִיכָךְ[57],**
13 **אִם נִמְצָא דָּם עַל עֵד שֶׁלּוֹ[58] - שְׁנֵיהֶם טְמֵאִים[59] וְחַיָּבִין**
14 **בְּקָרְבָּן[60]. נִמְצָא[61] עַל עֵד שֶׁלָּהּ: אִם קִנְּחָה עַצְמָהּ מִיָּד**
15 **כְּשֶׁפֵּרֵשׁ הַבַּעַל וְלֹא שָׁהֲתָה[62] - שְׁנֵיהֶם טְמֵאִים וְחַיָּבִין**
16 **בְּקָרְבָּן[63]; וְאִם שָׁהֲתָה[64] כְּדֵי שֶׁתּוֹשִׁיט יָדָהּ לְתַחַת הַכַּר**
17 **אוֹ לְתַחַת הַכֶּסֶת וְתִטֹּל עֵד לִבְדֹּק בּוֹ וְאַחַר כָּךְ קִנְּחָה**
18 **עַצְמָהּ - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִים בְּסָפֵק[65] וּפְטוּרִין מִקָּרְבָּן[66];**
19 **וְאִם שָׁהֲתָה כְּדֵי שֶׁתֵּרֵד מִן הַמִּטָּה וְתָדִיחַ אֶת פָּנֶיהָ[67]**
20 **וְאַחַר כָּךְ קִנְּחָה עַצְמָהּ[68] וְנִמְצָא דָּם[69] - בַּעְלָהּ טָהוֹר[70].**

46) קביעותה לראות דם. 47) והרי נכשל ובא על נדה. 48) שניהם הבעל ואשתו. 49) שבועות יח, א. 50) שמחויב קרבן. וכגון שבא על אשתו נדה וחשבה שהיא טהורה, ראה למעלה פ"ב ה"ח. 51) כלומר, כיון שזה אונס. 52) המטלית שהיא מקנחת עצמה אחר התשמיש. 53) המטלית שהוא מקנח עצמו אחר התשמיש. כי דרך איש ואשה לבדוק עצמם אחר התשמיש: הוא קינח עצמו במטלית שלו, והיא במטלית שלה (פ"ד מהל' איסורי ביאה הי"ד-טו). וראה להלן בהמשך ההלכה, לענין בא עליה סמוך לוסת, שלפעמים יש הבדל בין אם נמצא הדם על שלה, לבין אם נמצא הדם על שלו. 54) אף כי ודאי בעל נדה, פטורים מטעם הנ"ל שזה אונס גמור, ואין חיוב חטאת אלא על השוגג. 55) שאסור לבוא עליה בעונה הסמוכה לוסתה, שמא תראה דם בשעת תשמיש (הל' איסורי ביאה שם הי"ב, ועיי"ש כמה הוא זמן עונה). 56) כלומר, אין זה מזיד, שהרי לא התכוון לבעול בעת שהיא נדה. וגם אין זה אונס, כי לא היה לו לבעול סמוך לוסת, אלא שוגג הוא, וראה למעלה פ"ב ה"ט בדין אומן. 57) כיון שזהו שוגג, וחייבים חטאת. 58) שהוא קינח בו אחר התשמיש. 59) שבעת ימים, היא משום טומאת נדתה, והוא משום שהבועל נדה כנדה, כמו שנאמר (ויקרא טו, כד) "ותהי נדתה עליו וטמא שבעת ימים". 60) חטאת כל אחד מהם, משנה נדה יד, א. לפי מה שביארו בשבועות יח, א - שמשנה זו עוסקת בבא עליה סמוך לווסתה. ואף-על-פי שקינח זמן רב אחרי התשמיש – כיון שנמצא על שלו, בוודאי ממנה הוא שראתה בשעת תשמיש. ועי' רש"י שם. 61) הדם. 62) כלום, אלא קינחה עצמה מיד סמוך לפרישתו. 63) משנה, שם: "נמצא על שלה אותיום (=תיכף) טמאין וחייבין קרבן", שגם כאן ברור הדבר שראתה דם בשעת התשמיש. 64) מזמן פרישתו של הבעל, ועד שקינחה את עמצה. 65) טומאת שבעה. שיתכן כי הדם בא לאחר התשמיש, ברייתא שם, ב. ומפרש רב חסדא (שם) כי גם במשנה הביאור כך. 66) מן החטאת (שם). ומשום שאין חטאת בהמה באה על הספק (ראה פ"ז מהל' פסולי המוקדשין ה"י), אבל הם חייבים בקרבן אשם תלוי (גמרא, שם טו.). 67) "כוונת פניה, הוא לשון נקיה" (רבינו בפיה"מ, נדה שם). כלומר, פניה של מטה, אותו המקום (ראה רש"י, שם). 68) כלומר, ששהתה זמן שאפשר בו לרדת מן המיטה וכן לקנח את עצמה. ורק לאחר

להנשא אפילו בלא הוראת בית-דין (ראה רש"י יבמות פז: ד"ה ניסת שלא ברשות ב"ד). 34) זה מוסב על "שמעה שמת", וכגון שהעיד לפניהם עד אחד או עבד ושפחה וגוי המסיח לפי תומו, שכל ההיתר הוא על-פי בית-דין. 35) משנה, יבמות פז, ב: "האשה שהלך בעלה למדינת הים, ובאו ואמרו לה מת בעלך וכו', ניסת שלא ע"פ ב"ד, תצא וחייבת בקרבן". ומה שאמרו שם במשנה: "ניסת על-פי בית-דין תצא ופטורה מן הקרבן" – נדחה מן ההלכה, שכן אמרו זעירי ורבא (שם צב.) שאין זו הוראה כלל, אלא טעות היא, וראה להלן פי"ד ה"ג, ובמה שכתבנו שם. 36) מחלוקת רבי אליעזר וחכמים (שם צב. לענין הורוה בית-דין להנשא והלכה וקלקלה, כגון אלמנה לכהן גדול וכו', והוא-הדין, לפי ההלכה, בנישאת על-פי בית-דין שחייבת בקרבן) ופסק כחכמים, שחייבת קרבן אחד על כל הביאות שבא עליה בעלה השני, הואיל ולא נודע לה בינתיים שבעלה הראשון חי, וראה רש"י שם. 37) שם: "מודים חכמים לרבי אליעזר, שאם נשאת לחמשה בני אדם שחייבת קרבן על כל איש ואיש, הואיל והם גופים מוחלקים". 38) משנה, שם פז, ב: "הורוה ב"ד לינשא, והלכה וקלקלה - חייבת בקרבן", ובגמרא שם צב, א - "מאי קלקלה, ר"א אומר זינתה (= כלומר בלי קידושין), ורבי יוחנן אומר אלמנה לכ"ג, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט", אבל זינתה פטורה מן הקרבן, שטוענת לב"ד: אתם עשיתם אותי לפנויה. וכל זה אינו לפי דעת המשנה שנישאת על-פי ב"ד פטורה מן הקרבן, אבל לפי ההלכה שגם נישאת חייבת קרבן, כל-שכן שזינתה, חייבת בקרבן (ועי' 'מאירי' שם פז:). 39) כגון שחשב שהיא טהורה, או ששכח שהנדה אסורה. 40) בהעלם אחד, שלא נודע לו כל הזמן שהיא נדה, וכגון שהיא לא סיפרה לו כל הדבר שהיא נדה וטבלה ושוב פרסה נדה, או שלא נודע לו כל הזמן שהנדה אסורה. 41) חטאת אחת על כל עת נדתה (דברי רבא, כריתות יז.). 42) כלומר, שהוא בעל את הנדה בכל הפעמים בהעלם אחד. 43) כלומר, האיסור הוא גוף אחד, שהרי בעל אותה אשה כמה פעמים ולא בעל כמה נדות, ובהעלם אחד וגוף אחד, היה מן הדין שלא לחייב אלא חטאת אחת בלבד. 44) כלומר, שעת נדתה הראשונה אינו בעת נדתה השניה. וזה כאילו שכח בכמה שבתות שהן שבת ועשה בהן מלאכה בהעלם אחד, שהימים שבין שתי השבתות מחלקים לחייבו בכמה חטאות (ראה להלן פ"ז ה"ב) – כמו כן גם הטבילות שבין עת נדתה האחת לבין עת נדתה השניה, נחשבות כמו הימים שבין השבתות. 45) שהבא עליהן בהעלם אחד, חייב שתי חטאות, ראה למעלה ה"ג וה"א.

משך זמן זה קינחה עצמה. 69) על המטלית שקינחה בה. 70) שאנו תולין כי הדם הזה בא לאחר גמר התשמיש, ואילו בשעת התשמיש לא היתה נדה כלל (משנה, נדה שם, מחלוקת רבי עקיבא וחכמים, ופסק כחכמים).

ז. מִי שֶׁעָבַר וּבָעַל סָמוּךְ לַוֶּסֶת[71] עַל דַּעַת שֶׁתִּקְדַּם בִּיאָתוֹ לִרְאִיַּת הַדָּם, וְהִרְגִּישָׁה הָאִשָּׁה שֶׁנִּטְמֵאת בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ וְאָמְרָה לוֹ נִטְמֵאתִי - חֲרֵי זֶה לֹא יִפְרֹשׁ כְּשֶׁהוּא מִתְקַשֶּׁה[72], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה[73]. וְאִם לֹא יָדַע שֶׁאָסוּר לִפְרֹשׁ מִיָּד וּפֵרַשׁ כְּשֶׁהוּא מִתְקַשֶּׁה - חַיָּב שְׁתֵּי חַטָּאוֹת[74]: אַחַת עַל כְּנִיסָתוֹ, שֶׁהֲרֵי בָּעַל נִדָּה[75], וְאַחַת עַל יְצִיאָתוֹ[76], שֶׁיְּצִיאָתוֹ הֲנָאָה לוֹ כְּבִיאָתוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[77] כְּשֶׁיָּדַע שֶׁאָסוּר לִבְעֹל בִּשְׁעַת הַוֶּסֶת וְדִמָּה שֶׁתִּקְדַּם בְּעִילָתוֹ לִרְאִיָּתָהּ, וְלֹא יָדַע שֶׁאָסוּר לִפְרֹשׁ מִיָּד, שֶׁנִּמְצְאוּ לוֹ שְׁתֵּי הֶעְלֵמוֹת[78] בִּשְׁתֵּי הַבְּעִילוֹת[79]; אֲבָל אִם לֹא יָדַע שֶׁאָסוּר לִבְעֹל בִּשְׁעַת הַוֶּסֶת[80], וְלֹא יָדַע שֶׁאָסוּר לִפְרֹשׁ מִן הַטֻּמְאָה מִיָּד, אַף עַל פִּי שֶׁפֵּרַשׁ מִיָּד וְהוּא מִתְקַשֶּׁה - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת[81]; מִפְּנֵי שֶׁכְּנִיסָתוֹ וִיצִיאָתוֹ, שֶׁהֵן כִּשְׁתֵּי בְּעִילוֹת, בִּשְׁגֶגָה אַחַת הֵן, וּבְהֶעְלֵם אַחַת עָשָׂה הַכֹּל[82]. וְהוּא הַדִּין בִּשְׁאָר הָעֲרָיוֹת[83], שֶׁאִם שָׁגַג וּבָא עַל הָעֲרָוָה עַל דַּעַת שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת, וְנוֹדַע לוֹ שֶׁהִיא עֲרָוָה וְהוּא בְּתוֹךְ הַתַּשְׁמִישׁ - לֹא יִפְרֹשׁ מִיָּד, שֶׁיְּצִיאָתוֹ הֲנָאָה לוֹ כְּבִיאָתוֹ. וְאִם לֹא יָדַע שֶׁאָסוּר לִפְרֹשׁ מִיָּד וּפֵרַשׁ וְהוּא מִתְקַשֶּׁה - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת[84], שֶׁהַכֹּל שְׁגֶגָה אַחַת הִיא.

71) נקט כן כדי לחייבו גם על הכניסה כדלהלן, ואילו שלא בשעת וסתה פטור על הכניסה (למעלה ה"ו). 72) כשהאבר עדיין חי. 73) פ"ד הי"א. 74) משנה, שבועות יד, ב: "היה משמש עם הטהורה, ואמרה לו נטמאתי ופירש מיד - חייב, מפני שיציאתו הנאה לו כביאתו", ובגמרא שם יז, ב: "איתמר, אביי וכו' חייב שתיים". 75) בשוגג. 76) שפירש באבר חי, ופרישה זו נחשבת לו כביאה בפני עצמה. 77) שם יח, א - בגמרא. 78) לפי שענין שגגת הכניסה אינו מענין שגגת הפרישה. שהרי שגגת הכניסה, לאו במותר ואסור היתה השגגה, כמו שהיתה שגגת הפרישה, אלא ביכול לבעול לפני זיבת הדם ובאינו יכול, ולעולם יודע הוא שהוא מוזהר שלא לבעול סמוך לוסתה, וכיון שענין שגגת הכניסה אינו מענין שגגת הפרישה, אינו שייך לדין של אכל שני זיתי חלב בהעלם אחד שהוא חייב חטאת אחת (ר"י מיגש, שבועות שם). ורש"י פירש שם, שהן שתי העלמות לפי שישנה ידיעה באמצע. 79) בכניסה וביציאה, שהן כשתי בעילות נפרדות. 80) ואמרה לו באמצע התשמיש: נטמאתי. 81) (שבועות, שם). 82) ששתי השגגות בענין אחד הם, שהוא במותר ואסור שבבעילת הנדה (ר"י מיגש, שם), ולפירוש רש"י שם הטעם, משום שאין כאן ידיעת החטא, כי הוא סבור שהוא אנוס ולא עשה חטא, מכיון שאינו יודע שאסור לבעול סמוך לווסת, ונחשב הכל להעלמה אחת. 83) פשוט הוא (כסף־משנה). 84) בהיתר ואיסור הביאה, ואע"פ שיש כאן ידיעה בינתיים, בין הכניסה לבין היציאה (וראה למעלה ה"א, כי הידיעות מחלקות השגגות) וצריך להתחייב שתי חטאות, גם על הכניסה וגם על היציאה – מכיון ששגגת הכניסה גרמה לשגגת היציאה, אין הידיעה מחלקת ואינו חייב אלא חטאת אחת ('אור שמח'. וראה ב'הר המוריה' ובהגהות הגרע"א בשם סדרי טהרה).

יום ש"ק כ' שבט ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר שדין שגגת המאכלות כדין שגגת הבעילות, ואם האיסורין מצטרפין לקרבן.

א. דִּין שִׁגְגַת הַמַּאֲכָלוֹת[2] כְּדִין שִׁגְגַת הַבְּעִילוֹת[3]. לְפִיכָךְ, אִם אָכַל אֲכִילוֹת הַרְבֵּה מִשֵּׁם אֶחָד בְּהֶעְלֵם אַחַת[4], אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶן יָמִים רַבִּים - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת[5]. כֵּיצַד? אָכַל חֵלֶב הַיּוֹם וְאָכַל חֵלֶב לְמָחָר וְחֵלֶב לְמָחָר[6] בְּהֶעְלֵם אַחַת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בִּשְׁלֹשָׁה תַּמְחוּיִין[7] - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. אֲבָל אִם אָכַל כְּזַיִת חֵלֶב וְנוֹדַע לוֹ, וְחָזַר וְאָכַל כְּזַיִת חֵלֶב וְנוֹדַע לוֹ - חַיָּב עַל כָּל אֲכִילָה וַאֲכִילָה; שֶׁהַיְדִיעוֹת מְחַלְּקוֹת הַשְּׁגָגוֹת[8]. אָכַל כַּחֲצִי זַיִת חֵלֶב[9] וְחָזַר וְאָכַל כַּחֲצִי זַיִת חֵלֶב בְּהֶעְלֵם אַחַת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שְׁנֵי תַּמְחוּיִין[10] וְאַף עַל פִּי שֶׁהִכְפִּיסִיק בֵּינֵיהֶן[11] - חֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין וּמֵבִיא חַטָּאת; שֶׁאֵין הַתַּמְחוּיִין מְחַלְּקִין[12]. וְהוּא שֶׁלֹּא יִשְׁהֶה בֵּינֵיהֶן[13] יוֹתֵר מִכְּדֵי אֲכִילַת שָׁלֹשׁ בֵּיצִים[14], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת. שֶׁכְּשֵׁם שֶׁמִּצְטָרֵף הַשִּׁעוּר[15] לְמֵזִיד לְמַלְקוּת, כָּךְ מִצְטָרֵף הַשִּׁעוּר לְשׁוֹגֵג לְקָרְבָּן[16].

2) האסורים. 3) ברור הוא, מדברי המשנה כריתות יא: 4) כלומר, אם אכל דבר איסור כמה פעמים, ונעלם ממנו במשך כל הזמן (מהתחלת האכילה הראשונה עד סוף האכילה האחרונה) כי דבר זה אסור באכילה. 5) על כל האכילות, כי לעניין האכילות אין הימים מחלקים, כי אם הידיעות מחלקות וכל זמן שלא נודע לו ביניהם אינו חייב אלא אחת. 6) כלומר, למחר של המחר, שהוא יומיים אחרי האכילה הראשונה. 7) נתבשלו בשלוש קערות, בשינוי מלאכת בישולם. וראה להלן פרק ט הלכה ט כי התמחויין מחלקים במעילה, אבל לעניין חיוב כריתות פסק כרבי עקיבא (כריתות טו:) כי אין התמחויין מחלקים את ההעלם בין להקל ובין להחמיר, שאינו חייב חטאת על כל תמחוי ותמחוי, אף כי רבי יהושע שהוא רבו של רבי עקיבא סובר כי התמחויין מחלקין, פסק כרבי עקיבא שהשיב לרבי יהושע במשנה (שם), ובגמרא נסתפקו אם קיבל רבי יהושע תשובת רבי עקיבא או לא קיבל, וכיוון שרבי עקיבא הוא וודאי ורבי יהושע הוא ספק - אין ספק מוציא מידי וודאי. 8) במשנה: "אם אכל חלב וחלב וכו' אם הייתה ידיעה בינתיים וכו' מביא חטאת על כל אחת ואחת". 9) כי

שיעור אכילת חלב לעניין כרת ומלקות במזיד, וחטאת בשוגג - הוא בכזית. 10) בשתי קערות ושנתבשל חצי זית זה בשינוי מלאכת הבישול מאשר חצי הזית השני - אין אומרים התמחויין מחלקים, אלא שני החצאי זיתים מצטרפים. 11) שאכלם בנפרד ובהפסקה ביניהם. 12) בין להקל ובין להחמיר וכרבי עקיבא. 13) אין הכוונה שלא ישהה מסוף אכילת חצי זית ראשון להתחלת אכילת חצי זית שני, אלא מתחילת אכילת החצי זית הראשון עד סוף אכילת החצי זית השני. וכן מצאנו בגמרא ברכות יב: "כל השנה כולה אדם מתפלל וכו' חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים", הרי ש"בין", הוא מתחילת ראש השנה עד סוף יום הכיפורים, שהרי בלעדי ראש השנה ויום הכיפורים אין עשרה ימים. 14) כחכמים במשנה כריתות יב: האומרים עד שישהה מתחילה ועד סוף כדי אכילת פרס ופסק גם כר' יוחנן בן ברוקא עירובין פג. כי שיעור אכילת פרס הוא כדי אכילת שלוש בצים. 15) לכזית שלם. 16) לא מבורר למה פשוט לו לרבינו שמצטרף למלקות יותר ממה שמצטרף לקרבן.

1 **ב. אָכַל נוֹתָר[17] מֵחֲמִשָּׁה זְבָחִים, כְּזַיִת[18] מִכָּל זֶבַח,**
2 **בְּהֶעְלֵם אַחַת, אַף עַל פִּי שֶׁאֲכָלָן בַּחֲמִשָּׁה תַּמְחוּיִין[19]**
3 **- אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת; שֶׁכֻּלָּן שֵׁם אֶחָד הֵן[20],**
4 **וְהַתַּמְחוּיִין אֵינָן מְחַלְּקִין[21]. וְגוּפֵי הַזְּבָחִים אֵינָן**
5 **מְחֻלָּקִין[22], שֶׁאֶחָד הָאוֹכֵל בָּשָׂר מִזְּבָחִים רַבִּים אוֹ**
6 **מִזֶּבַח אֶחָד[23]. וְכֵן הַשּׁוֹחֵט חֲמִשָּׁה זְבָחִים בַּחוּץ[24]**
7 **בְּהֶעְלֵם אַחַת - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת[25]. הָא**
8 **לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְמִשְׁתַּחֲוֶה לְחָמֵשׁ צוּרוֹת[26] בְּהֶעְלֵם**
9 **אַחַת[27].**

17) בשר זבח שנותר לאחר זמן אכילתו, שאם אכלו במזיד חייב כרת ובשוגג מביא חטאת. 18) כי שיעור אכילת נותר להתחייב בה, הוא כזית. 19) נתבשלו כל זבח וזבח בקערה אחרת. 20) כלומר, אינם אלא איסור אחד והוא איסור נותר. 21) את השגגות שיתחייב בהן כמה חטאות. 22) לחייבו כמה חטאות ואף על פי שבעריות אמרנו למעלה (פרק ה הלכה ג) שגופים מחלקים - שם בעריות אי אפשר לבעול כולן בבת אחת, ולפיכך הגופים מחלקים, אבל אכילת נותר יכולה להיות מכל הזבחים בבת אחת, ולכן אין הגופים מחלקים. 23) שווים הם, שאינו חייב אלא חטאת אחת, שאין הדין משתנה על ידי היותם כמה גופין, וכרבי עקיבא במשנה שם. 24) בחוץ לעזרה. 25) במשנה שם: שאל ר' עקיבא לר' יהושע על השוחט ה' זבחים בחוץ בהעלם אחד, אם חייב חמש חטאות או חטאת אחת, ואמר ר' יהושע שהוא חייב חמש בקל־וחומר ממעילה, ודחה ר' שמעון דבריו, עיין שם, וכשם שאין גופים מחלקים לגבי אכילת נותר, כך אין מחלקים לעניין שחיטת קדשים בחוץ, שאפשר לשחוט את כולם בבת אחת. 26) של עבודה זרה. 27) בהשתחוואה פשוט הדבר בהעלם אחד, שהרי בהשתחוואה אחת יכול לעבוד לחמש צורות, ואילו באכילה ושחיטה - לכל אחד אכילה מיוחדת ושחיטה מיוחדת.

10 **ג. הִקִּיז דָּם[28] לְבָהֶמְתּוֹ[29] וְקִבְּלוֹ[30] בִּשְׁנֵי כּוֹסוֹת וּשְׁתָאָן**
11 **בְּהֶעְלֵם אַחַת - אֵינוֹ מֵבִיא אֶלָּא חַטָּאת אַחַת[31].**

28) חיבל בבהמה והוציא דם שהנפש יוצאה עימו, והוא דם הקילוח (=היוצא בזרם חזק), שהשותה דם זה במזיד - חייב כרת, ובשוגג מביא חטאת. 29) בהמתו לאו דווקא אלא הוא הדין לחיה ועוף, ולא בא אלא למעט דם דגים, חגבים, שקצים, רמשים, ודם האדם. 30) לדם. 31) ומפרש רבינו שהמדובר בהעלם אחד, אבל בשתי העלמות הכל מודים שחייב שתיים.

12 **ד. הָאוֹכֵל מַאֲכָלוֹת הַרְבֵּה מִשְּׁמוֹת הַרְבֵּה בְּהֶעְלֵם**
13 **אַחַת - חַיָּב עַל כָּל שֵׁם וָשֵׁם[32]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁאָכַל**
14 **חֵלֶב וְדָם וְנוֹתָר וּפִגּוּל[33], כְּזַיִת מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד,**
15 **בְּהֶעְלֵם אַחַת - מֵבִיא אַרְבַּע חַטָּאוֹת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
16 **בָּאֵלּוּ. וְכָל הָאוֹכֵל כְּזַיִת אֶחָד שֶׁנִּתְקַבְּצוּ בוֹ שֵׁמוֹת**
17 **הַרְבֵּה[34] בְּהֶעְלֵם אַחַת[35], אִם נִתְקַבְּצוּ בְּאִסּוּר מוֹסִיף**
18 **אוֹ בְּאִסּוּר כּוֹלֵל אוֹ בְּאִסּוּר בַּת אַחַת[36] - חַיָּב עַל**
19 **כָּל שֵׁם וָשֵׁם[37]. לְפִיכָךְ, הַטָּמֵא שֶׁאָכַל כְּזַיִת חֵלֶב[38]**
20 **וְנוֹתָר[39] בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים - מֵבִיא אַרְבַּע חַטָּאוֹת**
21 **וְאָשָׁם[40]: חַטָּאת אַחַת מִשּׁוּם טָמֵא שֶׁאָכַל קֹדֶשׁ,**
22 **וְאַחַת מִשּׁוּם אוֹכֵל חֵלֶב, וְאַחַת מִשּׁוּם אוֹכֵל נוֹתָר,**
23 **וְאַחַת מִשּׁוּם יוֹם הַכִּפּוּרִים. וְהוּא שֶׁיִּצְטָרֵף אֹכֶל**
24 **אַחֵר עִם כְּזַיִת זֶה עַד שֶׁיִּשְׁלִימוּ לְכַפּוֹתֶבֶת[41]. וּמֵבִיא**
25 **אָשָׁם וַדַּאי לִמְעִילָה, שֶׁהֲרֵי נֶהֱנָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ**
26 **בִּשְׁגָגָה[42].**

32) חטאת מיוחדת. 33) שעל כל אלו חייב חטאת בשוגג. 34) כלומר, שחלו על כזית זה כמה איסורים. 35) שנעלמו ממנו כל האיסורים האלו. 36) אבל חוץ מהאופנים הנ"ל - אין איסור חל על איסור. 37) משנה בכריתות יג: "יש אוכל אכילה אחת וחייב עליה ד' חטאות ואשם", ובגמרא יד. אמרו כי באיסור מוסיף ובאיסור כולל לא אמרו "אין איסור חל על איסור". 38) מבהמת קדשים. 39) שנותר לאחר זמן הקרבתו, שאסור גם משום נותר. 40) "אמרו שאמתת הדין הזה הוא שיהא האוכל נטמא קודם שיביא שתי שערות בשנים המסויימות, לכשיגיע לפרקו נאסר עליו אכילת חלב ואכילת קדשים בטומאה בשעה אחת, הרי אלו שני איסורין באים כאחת וחייב גם כן במעילה על האכילה הזאת, לפי שקודם שהייתה הבהמה קודש היה אסור לאכול חלבה ומותר ליהנות בו ולפי שהקדש נאסר בהנאה, מיגו דאיתוסף ביה איסור הנאה איתוסף נמי איסור לעניין אכילה דחייב על אכילתו אשם מעילה וזהו איסור מוסיף, וגם כן החלב הזה שאכל קודם שיהא נותר היה מותר לגבוה ואסור להדיוט וכשיהיה נותר נאסר לגבוה, איתוסף נמי בה איסור לעניין אכילה, ולפיכך חייב על אכילתו משום נותר, ואם אכלו ביום הכיפורים איתוסף עליו איסורי אכילת היום שהוא איסור כולל כל האוכלים וכל המשקים והואיל ואסור ביום הזה לאכול דבר המותר הרי הוא גם כן מוסיף איסור בדבר האסור באכילתו, לפי שהוא כולל החלב הזה בכלל מה שאסור לאכול". 41) ששיעור אכילה שחייבים עליה ביום הכיפורים הוא ככותבת הגסה (=תמרה גדולה). 42) כי המועל בהקדש בשוגג משלם מה שנהנה בתוספת חומש ומביא איל לאשם.

ה. הָאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים בְּהֶעְלֵם אַחַת - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת. אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה אַחַת הִיא[43].

43) כלומר, שתייה בכלל אכילה היא, ושתיהן נלמדו מפסוק אחד. וראה למעלה הלכה א כי האוכל אכילות הרבה משם אחד בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת.

ו. הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - חַיָּב שְׁתֵּי חַטָּאוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁנֵי אִסּוּרִין הַבָּאִין כְּאֶחָד[44].

44) דין זה מובא גם למעלה פרק ד הלכה א (ופורש שם) וחזר רבינו ושנאו כאן לחלק בינו לבין אוכל ושותה שקדם (כסף משנה).

ז. אָכַל כַּחֲצִי זַיִת חֵלֶב וְכַחֲצִי זַיִת דָּם בְּהֶעְלֵם אַחַת - אֵינוֹ חַיָּב קָרְבָּן. כְּשֵׁם שֶׁאֵין הָאִסּוּרִין מִצְטָרְפִין לְמַלְקוּת[45], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת[46], כָּךְ אֵין מִצְטָרְפִין לְקָרְבָּן.

45) ראה בפרק יט מהלכות סנהדרין הלכה א כי האוכל כזית חלב או כזית דם וכו' במזיד - חייב מלקות, נוסף לחיוב הכרת. 46) פרק ד הלכה יז ופרק יד הלכה ה, שאם אכל כחצי זית מאיסור אחד ועוד חצי זית מאיסור אחר אין מצטרפין לכזית שלם לחייב מלקות.

ח. אָכַל כַּחֲצִי זַיִת[47] וְנוֹדַע לוֹ[48] וְחָזַר וְשָׁכַח[49], וְאָכַל כַּחֲצִי זַיִת אַחֵר[50] בְּהֶעְלֵם שְׁנִי - פָּטוּר[51]; שֶׁהֲרֵי נוֹדַע לוֹ בֵּינְתַּיִם, וְיֵשׁ יְדִיעָה לַחֲצִי שִׁעוּר[52]. וְכֵן אִם כָּתַב אוֹת אַחַת [בְּשַׁבָּת][53] בִּשְׁגָגָה וְנוֹדַע לוֹ וְחָזַר וְשָׁכַח, וְכָתַב אוֹת שְׁנִיָּה סְמוּכָה לָהּ[54] בְּהֶעְלֵם שֵׁנִי - פָּטוּר מִקָּרְבַּן חַטָּאת[55]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן אִם הוֹצִיא שְׁתֵּי אַמּוֹת בְּשׁוֹגֵג[56] וּשְׁתֵּי אַמּוֹת בְּמֵזִיד וּשְׁתֵּי אַמּוֹת בְּשׁוֹגֵג[57]: אִם בִּזְרִיקָה[58] - חַיָּב. לֹא מִפְּנֵי שֶׁאֵין יְדִיעָה לַחֲצִי שִׁעוּר, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאֵין בְּיָדוֹ לְהַחֲזִירָהּ[59], לְפִיכָךְ לֹא הוֹעִילָה לוֹ הַיְדִיעָה שֶׁבֵּינְתַּיִם[60]. וְאִם בְּהַעֲבָרָה[61] - פָּטוּר; שֶׁיֵּשׁ יְדִיעָה לַחֲצִי שִׁעוּר[62], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

47) מדבר איסור, בשוגג. 48) שאכל דבר איסור. 49) כי דבר זה אסור באכילה. 50) מאותו איסור. 51) מחיוב חטאת, אף כי אכל כזית שלם בפחות מכדי אכילת שלוש ביצים. 52) כלומר, הידיעה בין אכילת החצי שיעור הראשון לאכילת החצי השני מועילה לחלק בין שני חצאי השיעורים שלא יצטרפו זה עם זה להוות ביחד שיעור שלם לחייבו. 53) ראה בפרק יא מהלכות שבת הלכה ט כי אין חייבים על כתיבה בשבת אלא אם כתב שתי אותיות לפחות. 54) לאות הראשונה. ראה שם הלכה יא כי אין חייב על כתיבת שתי אותיות בשבת אלא אם נהגות (=נקראות) זו עם זו. 55) שיש ידיעה לחצי שיעור. 56) כלומר, הוציא ברשות הרבים בשבת, כי המעביר ארבע אמות ברשות הרבים בשבת בשוגג חייב חטאת. 57) שיש לו בזה ידיעה, בין שתי האמות הראשונות שהעביר, לבין שתי האמות האחרונות. 58) כלומר, אם הוצאה זו הייתה דרך זריקה שזרק חפץ ובשעה שהחפץ עבר את שתי האמות הראשונות היה שוגג, ובשתי האמות האמצעיות נודע לו, ושוב שכח בשעה שהחפץ עבר את שתי האמות האחרונות. 59) כרבא בשבת קב. שאף לחכמים הסוברים יש ידיעה לחצי שיעור, בזריקה מצטרפות, כיוון שאין בידו להחזירה. 60) והרי זה כאילו לא הייתה לו ידיעה כלל. 61) שהעבירו ברגליו. 62) בשבת שם אמר רבה שאפילו לרבן גמליאל האומר "אין ידיעה לחצי שיעור", אין זה אלא באופן ששיעור המלאכה נגמר כשהוא שוגג, אבל כאן ששיעור ארבע אמות (עם כלות שתי האמות השניות) נגמר בהיותו מזיד, מודה רבן גמליאל שהוא פטור. [ולפי מה שרבינו פוסק כרבנן, שיש ידיעה לחצי שיעור - אפילו אם לא היה מזיד אלא באמצע ולא במשך שתי אמות שניות, באופן ששיעור המלאכה נגמר בהיותו שוגג, גם כן פטור].

ט. הָאוֹכֵל כְּזַיִת חֵלֶב וּכְזַיִת חֵלֶב בְּהֶעְלֵם אַחַת, וְנוֹדַע לוֹ עַל הָרִאשׁוֹן וְחָזַר וְנוֹדַע לוֹ עַל הַשֵּׁנִי - מֵבִיא שְׁתֵּי חַטָּאוֹת; שֶׁהַיְדִיעוֹת מְחַלְּקוֹת[63] וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִפְרִישׁ הַקָּרְבָּן[64]. אֲבָל אִם נוֹדַע לוֹ עַל שְׁנֵיהֶן כְּאַחַת - מֵבִיא חַטָּאת אַחַת. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁהוּא הַדִּין בַּבְּעִילוֹת[65].

63) בין הכזית הראשון לשני, להתחייב שתי חטאות, אף אם הידיעה לא הייתה בין אכילה לאכילה. 64) על הכזית הראשון שנודע לו לראשונה. כן אמר רב אשי (שם) שדברי רבי יוחנן הם בין לפני שהפריש הקרבן ובין לאחר שהפריש הקרבן. 65) שאף על פי שלעניין "גופים מחלקים" יש הבדל בין אכילת איסור שאין הגופים מתחלקים, לבין ביאות אסורות שהגופים מחלקים לפי שאי אפשר לבעול כולן בבת אחת, - כאן לעניין "ידיעות מחלקות" אין הבדל בין אכילות אסורות לבין ביאות אסורות שבשתיהן אמרו ידיעות מחלקות.

י. אָכַל כְּזַיִת וּמֶחֱצָה[66] בְּהֶעְלֵם אַחַת, וְנוֹדַע לוֹ עַל כְּזַיִת[67], וְחָזַר וְאָכַל חֲצִי זַיִת בְּהֶעְלֵמוֹ שֶׁל שֵׁנִי[68] - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת[69]; שֶׁאֵין חֲצִי זַיִת הָאַחֲרוֹן מִצְטָרֵף לָרִאשׁוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּהֶעְלֵמוֹ, שֶׁהֲרֵי נוֹדַע לוֹ עַל מִקְצָת הַעְלָמָה רִאשׁוֹנָה[70].

66) חלב. 67) ועל מחצית הכזית לא נודע לו. 68) כלומר, בהעלם אחד עם מחצית הכזית הקודמת, שעדיין לא נודע לו עליה עד שגמר לאכול גם המחצית השנייה. 69) על אכילת הכזית הראשון. 70) והרי זה כאילו נודע לו על כל ההעלמה, וגם על מחצית הכזית, שהרי אם היה מביא קרבן על הכזית הראשון והיה מתכפר גם על מחצית הכזית הראשון שלא נודע לו, אף על פי שכזית שלם אינו מתכפר אלא אם כן נודע לו, ואף ר' יוחנן האומר: ידיעות מחלקות גם לאחר אכילה - בכזית, מודה בחצי זית.

יא. אָכַל שְׁנֵי זֵיתֵי חֵלֶב בְּהֶעְלֵם אַחַת[71] וְנוֹדַע לוֹ עַל

מתוך מהדורת חזק

אֶחָד מֵהֶן, וְחָזַר וְאָכַל כְּזַיִת אַחֵר בְּהֶעְלֵמוֹ שֶׁל שֵׁנִי, וְהֵבִיא חַטָּאת עַל הָרִאשׁוֹן[72] - רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי מִתְכַּפְּרִין[73], אֲבָל שְׁלִישִׁי לֹא נִתְכַּפֵּר[74]; אֶלָּא כְּשֶׁיּוֹדֵעַ לוֹ עָלָיו - יָבִיא חַטָּאת אַחֶרֶת. הֵבִיא חַטָּאת עַל הַשְּׁלִישִׁי[75] - שְׁלִישִׁי וְשֵׁנִי מִתְכַּפְּרִין, שֶׁשְּׁנֵיהֶם בְּהֶעְלֵם אַחַת, וְרִאשׁוֹן לֹא נִתְכַּפֵּר בְּחַטָּאת זוֹ. הֵבִיא חַטָּאת עַל הָאֶמְצָעִי[76] - שְׁלָשְׁתָּן מִתְכַּפְּרִין, מִפְּנֵי שֶׁהָרִאשׁוֹן וְהַשְּׁלִישִׁי בְּהֶעְלֵמוֹ שֶׁל אֶמְצָעִי; וּכְשֶׁיּוֹדֵעַ לוֹ עַל הָרִאשׁוֹן וְעַל הַשְּׁלִישִׁי - אֵין צָרִיךְ לְהָבִיא חַטָּאת אַחֶרֶת.

71) שאינו חייב אלא חטאת אחת. 72) ועל השני והשלישי לא נודע לו עוד. 73) ששניהם בהעלם אחד, ואף על פי שידיעות מחלקות (למעלה הלכה ט) - אין זה אלא אם נודע לו על השני לפני שהקריב החטאת, אבל אם הקריב החטאת לפני שנודע לו על השני, כיוון שעדיין לא נתחייב עליה קרבן, כל זמן שלא נודע לו, נגררת היא אחרי הראשונה ומתכפרת איתה. 74) אף על פי שבגמרא שם אמרו שרבא חזר בו ופסק שהשלישי נגרר אחרי השני ומתכפר איתו - אין זה אלא לריש לקיש שסובר ידיעות אינן מחלקות (שם עא:) והשני מתכפר ביחד עם הראשון (בלי גרירה) ולפיכך גורר הוא את השלישי, אבל לדעת רבינו שידיעות מחלקות והשני אינו מתכפר אלא משום שנגרר אחרי הראשון, מאחר שלא נודע עליו בעת הקרבת הקרבן כנ"ל, אינו יכול לגרור את השלישי, כי הכל מודים שאין גרירה אחר גרירה. 75) כלומר, נודע לו עליו ועדיין לא נודע לו לא על השני ולא על הראשון, והביא קרבן על השלישי. 76) וכגון שנודע לו על זה, ועל הראשון ועל השלישי לא נודע לו לפני ההקרבה, שאם נודע לו חייב חטאת על כל אחד ואחד שהרי ידיעות מחלקות.

יב. מִי שֶׁאָכַל חֲתִיכָה מִשְּׁתֵּי חֲתִיכוֹת[77] וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם אָכַל חֵלֶב אוֹ שֻׁמָּן, וְאָכַל חֲתִיכָה אַחֶרֶת מִשְּׁתֵּי חֲתִיכוֹת[78] וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם אָכַל חֵלֶב אוֹ שֻׁמָּן, וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע לוֹ בְּוַדַּאי שֶׁחֵלֶב אָכַל בָּרִאשׁוֹנָה וּבַשְּׁנִיָּה - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת[79]; שֶׁיְּדִיעַת סָפֵק שֶׁהָיְתָה לוֹ בֵּינְתַּיִם, אַף עַל פִּי שֶׁמְּחַלֶּקֶת לַאֲשָׁמוֹת[80], אֵינָהּ מְחַלֶּקֶת לְחַטָּאוֹת[81].

77) ואחת מהחתיכות הייתה חלב ואחת הייתה שומן. 78) שגם בהן אחת של שומן ואחת של חלב. 79) שהייתה כאן ידיעה אחת וודאית על שניהם בסופה. וראה למעלה הלכה ט שאם נודע לו על שניהם כאחת מביא חטאת אחת. 80) לחייבו שני אשם תלוי על כל אחת ואחת. 81) פשוט הוא לדברי כולם בכריתות יח:

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י"ד־כ' שבט ה'תשפ"ב

יום ראשון י"ד שבט ה'תשפ"ב

מצות עשה קד. צו.

הַמִּצְוָה הַק"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַזָּב מְטַמֵּא, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי הַדְּבָרִים שֶׁבָּהֶם הוּא נַעֲשֶׂה זָב, וּבְאֵיזֶה אֹפֶן הוּא מְטַמֵּא לְזוּלָתוֹ.

הַמִּצְוָה הַצ"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַנִּבְלָה מְטַמְּאָה, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת טֻמְאַת נְבֵלָה וְכָל־דִּינֶיהָ. וְהִנְנִי מַזְכִּיר לְךָ עַתָּה הַקְּדָמָה, אֲשֶׁר רָאוּי שֶׁתִּזְכְּרֶנָּה בְּכֹל מַה־שֶּׁיִּזָּכֵר לְקַמָּן מִמִּינֵי הַטֻּמְאוֹת, וְהוּא: זֶה שֶׁאָנוּ מוֹנִים כָּל־מִין וָמִין מִן־הַטֻּמְאוֹת כְּמִצְוֹת עֲשֵׂה, אֵין עִנְיָנוֹ שֶׁאָנוּ חַיָּבִים לְהִטַּמֵּא בְּטֻמְאָה זוֹ, וְגַם לֹא שֶׁאָנוּ מֻזְהָרִים מִלְּהִטַּמֵּא בָּהּ, עַד שֶׁיִּהְיוּ (אז בכלל) מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, אֶלָּא זֶה שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה כִּי הַנּוֹגֵעַ בְּמִין זֶה נִטְמָא, אוֹ שֶׁדָּבָר זֶה מְטַמֵּא בְּאֹפֶן כָּזֶה, לְמִי שֶׁנָּגַע בּוֹ — מִצְוַת עֲשֵׂה, כְּלוֹמַר: דִּין זֶה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בּוֹ הוּא מִצְוָה, הֵינוּ שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים שֶׁהַנּוֹגֵעַ בְּדָבָר פְּלוֹנִי בְּאֹפֶן כָּזֶה נִטְמָא; וְאִם הוּא בְּמַצָּב אַחֵר, אֵינוֹ נִטְמָא. אַךְ עֶצֶם הַהִטַּמְּאוּת הוּא דָּבָר שֶׁל רְשׁוּת: אִם רוֹצֶה מִטַּמֵּא וְאִם לָאו אֵינוֹ מִטַּמֵּא. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת שמיני): "וּבִנְבֵלָתָם לֹא תִגָּעוּ" (ויקרא יא, ח) — "יָכוֹל אִם נָגַע אָדָם בַּנְּבֵלָה יִלְקֶה אַרְבָּעִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּלְאֵלֶּה תִּטַּמְּאוּ" (שם יא, כד); יָכוֹל אִם רָאָה אָדָם נְבֵלָה יֵלֵךְ וְיִטַּמָּא לָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּבִנְבֵלָתָם לֹא תִגָּעוּ", הָא כֵּיצַד? הֲרֵי אוֹמֵר: רְשׁוּת". אִם כֵּן הַמִּצְוָה הִיא — הַדִּין אֲשֶׁר נִצְטַוִּינוּ בְּדִינִים אֵלּוּ וְנֶאֱמַר לָנוּ שֶׁהַנּוֹגֵעַ בָּזֶה נִטְמָא וְנַעֲשָׂה טָמֵא וְחַיָּב בְּכָל־חִיּוּבֵי הַטְּמֵאִים: לָצֵאת חוּץ לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה (מ"עזרת ישראל' שבמקדש ופנימה) וְשֶׁלֹּא לֶאֱכֹל קֹדֶשׁ וְלֹא לִגְּעַ בּוֹ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה — וְזֶהוּ הַצִּוּוּי, כְּלוֹמַר: שֶׁנַּעֲשָׂה טָמֵא אִם נָגַע בְּדָבָר זֶה, אוֹ אִם הָיָה בְּקִרְבָתוֹ בְּאֹפֶן כָּךְ. וּזְכוֹר עִנְיָן זֶה בְּכָל־מִין מִמִּינֵי הַטֻּמְאָה.

יום שני ט"ו שבט ה'תשפ"ב

מצות עשה צו.

הַמִּצְוָה הַצ"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַנִּבְלָה מְטַמְּאָה, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת טֻמְאַת נְבֵלָה וְכָל־דִּינֶיהָ. וְהִנְנִי מַזְכִּיר לְךָ עַתָּה הַקְּדָמָה, אֲשֶׁר רָאוּי שֶׁתִּזְכְּרֶנָּה בְּכֹל מַה־שֶּׁיִּזָּכֵר לְקַמָּן מִמִּינֵי הַטֻּמְאוֹת, וְהוּא: זֶה שֶׁאָנוּ מוֹנִים כָּל־מִין וָמִין מִן־הַטֻּמְאוֹת כְּמִצְוֹת עֲשֵׂה, אֵין עִנְיָנוֹ שֶׁאָנוּ

חַיָּבִים לְהִטַּמֵּא בְּטֻמְאָה זוֹ, וְגַם לֹא שֶׁאָנוּ מֻזְהָרִים מִלְּהִטַּמֵּא בָּהּ, עַד שֶׁיִּהְיוּ (אז בכלל) מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, אֶלָּא זֶה שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה כִּי הַנּוֹגֵעַ בְּמִין זֶה נִטְמָא, אוֹ שֶׁדָּבָר זֶה מְטַמֵּא בְּאֹפֶן כָּזֶה, לְמִי שֶׁנָּגַע בּוֹ — מִצְוַת עֲשֵׂה, כְּלוֹמַר: דִּין זֶה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בּוֹ הוּא מִצְוָה, הֵינוּ שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים שֶׁהַנּוֹגֵעַ בְּדָבָר פְּלוֹנִי בְּאֹפֶן כָּזֶה נִטְמָא; וְאִם הוּא בְּמַצָּב אַחֵר, אֵינוֹ נִטְמָא. אַךְ עֶצֶם הַהִטַּמְּאוּת הוּא דָּבָר שֶׁל רְשׁוּת: אִם רוֹצֶה מִטַּמֵּא וְאִם לָאו אֵינוֹ מִטַּמֵּא. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת שמיני): "וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ" (ויקרא יא, ח) — "יָכוֹל אִם נָגַע אָדָם בַּנְּבֵלָה יִלָּקֶה אֲרַבָּעִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּלְאֵלֶּה תִּטַּמְּאוּ" (שם יא, כד); יָכוֹל אִם רָאָה אָדָם נְבֵלָה יֵלֵךְ וְיִטַּמָּא לָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ", הָא כֵּיצַד? הֲֵרֵי אוֹמֵר: רְשׁוּת". אִם כֵּן הַמִּצְוָה הִיא — הַדִּין אֲשֶׁר נִצְטַוִּינוּ בְּדִינִים אֵלּוּ וְנֶאֱמַר לָנוּ שֶׁהַנּוֹגֵעַ בָּזֶה נִטְמָא וְנַעֲשָׂה טָמֵא וְחַיָּב בְּכָל־חִיּוּבֵי הַטְּמֵאִים: לָצֵאת חוּץ לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה (מ"עזרת ישראל' שבמקדש ופנימה) וְשֶׁלֹּא לֶאֱכֹל קֹדֶשׁ וְלֹא לִנְגֹּעַ בּוֹ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה — וְזֶהוּ הַצִּוּוּי, כְּלוֹמַר: שֶׁנַּעֲשָׂה טָמֵא אִם נָגַע בְּדָבָר זֶה, אוֹ אִם הָיָה בְּקִרְבָתוֹ בְּאֹפֶן כָּךְ. וּזְכוֹר עִנְיָן זֶה בְּכָל־מִין מִמִּינֵי הַטֻּמְאָה.

יום שלישי ט"ז שבט ה'תשפ"ב

מצות עשה צז.

הַמִּצְוָה הצ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת שְׁמוֹנָה מִינִים מִן הַשְּׁרָצִים מְטַמְּאִין. וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת טֻמְאַת שֶׁרֶץ וְדִינֶיהָ.

יום רביעי י"ז שבט ה'תשפ"ב

מצות עשה צז.

הַמִּצְוָה הצ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת שְׁמוֹנָה מִינִים מִן הַשְּׁרָצִים מְטַמְּאִין. וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת טֻמְאַת שֶׁרֶץ וְדִינֶיהָ.

יום חמישי י"ח שבט ה'תשפ"ב

מצות עשה קה.

הַמִּצְוָה הַק"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת שִׁכְבַת זֶרַע מְטַמְּאָה, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי שִׁכְבַת זֶרַע.

יום שישי י"ט שבט ה'תשפ"ב

מצות עשה קה.

הַמִּצְוָה הַק"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת שִׁכְבַת זֶרַע מְטַמְּאָה, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי שִׁכְבַת זֶרַע.

יום ש"ק כ' שבט ה'תשפ"ב

מצות עשה צח.

הַמִּצְוָה הַצ"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָדוּן בְּטֻמְאַת אֳכָלִין וּמַשְׁקִין כַּדִּינִים הָאֲמוּרִים בָּהֶם, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־תּוֹרַת טֻמְאַת אֳכָלִין וּמַשְׁקִין כֻּלָּם.

אגרות קודש

ב"ה, א' שבט, תשי"ב
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו, בו מודיע אשר לומד בהישיבה בספריא זה שנתיים וב' חדשים, ויש רופא מייעץ לעשות נתוח בהשקדים בגרון ומיעצו לעשות עתה וכן מבקש ברכה בעד אביו מוה"ר... שי'

הנה א) בנוגע להנתוח, ישאל עוד רופא אחד מומחה במקצוע זה, ואם גם הוא יסכים לעשות הנתוח ועתה, הרי יהי רצון שיהי' הנתוח כשורה ובשעה טובה ומוצלחת, ובהש"ק שלפני הנתוח יאמר את כל התהלים - ואם באפשר בלי הפסק, היינו גם בלא אמירת יהי רצון כ"א אחר כל הספרים - וכשידע ברור יום הנתוח יודיע לכאן.

ב) את אביו שי' אזכירו בהיותי על הציון של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, וימסור לאביו שי' שישמור את שלשת השיעורים השוים לכל נפש כתקנת כ"ק מו"ח אדמו"ר, והם בחומש תהלים ותניא.

בטח במכתבו השני יודיע בפרטיות ע"ד למודו והנהגתו הטובה ביראת שמים.

בברכה לתלמוד תורה ביראת שמים.

יחזקאל פרק־טז יט־כז

יט וְלַחְמִי֙ אֲשֶׁר־נָתַ֣תִּי לָ֔ךְ סֹ֖לֶת וָשֶׁ֑מֶן וּדְבַ֣שׁ הֶאֱכַלְתִּ֗יךְ וּנְתַתִּיהוּ֙ לִפְנֵיהֶ֔ם לְרֵ֥יחַ נִיחֹ֖חַ וַיְהִ֑י נְאֻ֥ם אֲדֹנָ֖י
יְהוִֽה׃ כ וַתִּקְחִ֨י אֶת־בָּנַ֜יִךְ וְאֶת־בְּנוֹתַ֗יִךְ אֲשֶׁ֤ר יָלַ֙דְתְּ֙ לִ֔י וַתִּזְבְּחִ֥ים לָהֶ֖ם לֶאֱכֹ֑ל הַמְּעַ֣ט (מתזנתך)
מִתַּזְנוּתָֽיִךְ׃ כא וַתִּשְׁחָטִ֖י אֶת־בָּנָ֑י וַתִּתְּנִ֥ים בְּהַעֲבִ֖יר אוֹתָ֥ם לָהֶֽם׃ כב וְאֵ֣ת כָּל־תּוֹעֵבֹתַ֗יִךְ וְתַזְנֻתַ֙יִךְ֙ לֹ֣א
(זכרתי) זָכַ֔רְתְּ אֶת־יְמֵ֥י נְעוּרַ֖יִךְ בִּֽהְיוֹתֵ֑ךְ עֵר֥ם וְעֶרְיָ֖ה מִתְבּוֹסֶ֥סֶת בְּדָמֵ֖ךְ הָיִֽית׃ כג וַיְהִ֨י אַחֲרֵ֜י כָּל־רָעָתֵ֗ךְ
אוֹי֙ אַו֣י לָ֔ךְ נְאֻ֥ם אֲדֹנָ֖י יְהוִֽה׃ כד וַתִּבְנִי־לָ֣ךְ גֵּ֔ב וַתַּעֲשִׂי־לָ֥ךְ רָמָ֖ה בְּכָל־רְחוֹֽב׃ כה אֶל־כָּל־רֹ֣אשׁ דֶּ֔רֶךְ בָּנִ֥ית
רֶמְתֵּ֖ךְ וַתְּתַעֲבִ֑י אֶת־יָפְיֵ֔ךְ וַתְּפַשְּׂקִ֥י אֶת־רַגְלַ֖יִךְ לְכָל־עוֹבֵ֑ר וַתַּרְבִּ֥י אֶת־(תזנתך) תַּזְנוּתָֽיִךְ׃ כו וַתִּזְנִ֣י
אֶל־בְּנֵי־מִצְרַ֗יִם שְׁכֵנַ֙יִךְ֙ גְּדֹלֵ֣י בָשָׂ֔ר וַתַּרְבִּ֥י אֶת־תַּזְנֻתֵ֖ךְ לְהַכְעִיסֵֽנִי׃ כז וְהִנֵּ֣ה נָטִ֔יתִי יָדִ֖י עָלַ֑יִךְ וָאֶגְרַ֣ע חֻקֵּ֔ךְ
וָאֶתֵּנֵ֖ךְ בְּנֶ֣פֶשׁ שֹׂנְאוֹתַ֑יִךְ בְּנ֣וֹת פְּלִשְׁתִּ֔ים הַנִּכְלָמ֥וֹת מִדַּרְכֵּ֖ךְ זִמָּֽה׃

רש"י

(יט) ולחמי אשר נתתי לך וגו'. יום שעשו את העגל ירד להם המן ונתנו ממנו לפני העגל ואעפ"כ ויהי ביום מחר ולא פסק ואף כן מפורש בספר עזרא (נחמיה ט) אף כי עשו להם עגל מסכה וגו' ואתה ברחמיך הרבי' לא עזבת' וגו' ומנך לא מנעת מפיהם כדי הוא למנוע מהם ולא מנעת אף כאן ויהי נאם ה' אלהים היה הלחם ולא פסק מלירד ליום מחר כך דרש רבי תנחומא: **(כ)** אשר ילדת לי. היו לו חמשה בנים ד' מהם לעבוד עכו"ם ואחד מוקצה לבית הספר ובא להקריב אחד מבניו למולך מקרי' לו את זה שהקצה ללמוד תורה במדרש רבי תנחומא, ואני אומ' אשר ילדת לי אלו הבכורו' וכן הוא אומר בספר הזה (לקמן כ') ואטמא אותם במתנותם בהעבי' כל פטר רחם: **(כב)** את ימי נעוריך. את חסדי אשר עשיתי עמך במצרים: **(כג)** אוי אוי לך. וי ליך על דחבת ווי ליך על דלא תבת: **(כד)** ותבני לך גב. גובה כעין בימוס ומזבח, ותבני לשון בנין: **(כה)** ותפשקי את רגליך. לפי שדימה אותה לזונה דיבר בלשון תשמיש שיש פיסוק הרגלים איאקיישמ"ש בלע"ז: **(כו)** גדלי בשר. בעלי אבר תשמיש: **(כז)** חוקך. מזונותיך בימי שפוט השופטי': ואתנך בנפש שנאותיך. בימי שמשון: הנכלמות מדרכך זמה. תרגם יונתן דאילו שלחית לוותהון נביי איתכנעו, ולא היו הולכים בדרך זמתך:

מצודת דוד

(יט) האכלתיך. אשר נתתי לך למאכל: ונתתיהו. אתה נתת את כל אחד מהם לפני הזונים להיות להם לריח טוב ולנחת רוח ר"ל מה שנתתי לך הבאת לקרבן לפני העכו"ם: ויהי. ר"ל כן היה באמת לא תוכלי להכחישו כי אני היודע ועד: **(כ)** ילדת לי. ילדת ממני: להם לאכול. להזונים להיות להם למאכל: המעט. וכי מעט בעיניך ממה שהלכת אחר הזנות עד שגם עשית את זאת: **(כא)** ותתנים. נתת אותם להם במה שהיית מוליך אותם להם למאכל, רצה לומר בניך המיוחדים לי ללמוד בבית הספר אותם שחטת לעכו"ם: **(כב)** ואת כל וגו'. עם כל התועבות והזנות שעשית לא זכרת בעת ההיא הטובה שעשיתי עמך בימי נעוריך כשהיית ערומה מבלי לבוש והיית מתגלגלת ורמוסה בטנוף הדם שיצא עמך בעת הלידה

מצודת ציון

(יט) ניחוח. מל' נחת רוח: **(כא)** בהעביר. מל' העברה והולכה: **(כד)** גב. מל' גובה: רמה. מל' רם וגובה: **(כה)** אל כל. בכל ובא מלת אל במקום בי"ת וכן ואל הארון (שמות כה) ור"ל ובהארון: ותתעבי. מל' תיעוב ומיאוס: ותפשקי. ענין פתיחה והרחבה כמו פושק שפתיו (משלי יג): **(כו)** אל בני מצרים. את בני מצרים: שכניך. מלשון שכן: בשר. כן יקרא אבר התשמיש וכן רר בשרו (ויקרא טו): **(כז)** ואגרע. מל' גרעון וחסרון: הקיך. ר"ל מזון קבוע וכן ואכלו את חוקם (בראשית מז): בנפש. ענין רצון כמו אם יש את נפשכם (שם כג): הנכלמות. מל' כלימה ובושה: זמה. ענינו גנות ורשע כמו כי זמה עשו (הושע י):

ר"ל לא זכרת הטובה שעשיתי עמך בהוציאך ממצרים מעבודת פרך: **(כג)** ויהי. ר"ל ומה א"כ יהיה אחר כל רעתך מהו הגמול שתקבל הנה אוי אוי יהיה לך רבת פעמים לפי מרבית הרעה: **(כד)** ותבני. כי הנה בנית לך מקום גבוה להיות נראה לכל הזונים לבוא שמה: רמה. בנין רם עשית בכל רחוב להיות מקום מוכן לזנות בכל מקום: **(כה)** אל כל ראש דרך. בכל ראש דרך מהדרכים בנית בנין רם ונשא לזנות למען יהיה נמצא לכל עובר ושב: ותתעבי. את היית מתעב וממאס יפייך להראות לכל מי שירצה ולא היית מסתיר אותה כדרך שמסתירים דבר נחמד ויקר: ותפשקי. הרחבת רגליך זה מזה לכל עובר להיות מוכן לו לזנות ומאד הרבית בזנות ר"ל עשית מזבחות לעכו"ם בכל מקום ובפרסום רב ואת בעצמך תעבת הצלחתך כי ע"י מעשיך תהיה נלקחת ממך כי כל העכו"ם שראית עבדת: **(כו)** ותזני. זנית עם בני מצרים הקרובים לארצך על כי המה גדלי בשר גדלי אברי המשגל וכן נאמר בהם אשר בשר חמורים בשרם (לקמן כג) כי כן דרך אשה זונה התאוות להבעל לגדלי בשר ר"ל עבדתם פסילי מצרים: להכעיסני. ר"ל מרבה היית בזנות עד שא"א שתהיה הכל לתאבון כ"א הכוונה היתה להכעיסני ויאמר כן על כל העכו"ם: **(כז)** נטיתי ידי. להכות בך: ואגרע. חסרתי ממך חוק המזון שקבעתי לך ומסרתי אותך ברצון שונאיך לעשות בך רצונם והשונאים היו בנות פלשתים אשר המה נכלמות ומתביישו' מדרכך דרך זמה כי כן דרך נשים צנועות שהנה מתביישות כשרואות הפלגת הפקר הזונות וכאומר והנה בנות פלשתים הנם טובות וכשרות ממך ר"ל חסרתי מישראל רוב הטובה שהשפעתי להם מאז ומסרתיך ביד פלשתים הטובים ממך במעשיהם:

נחמיה פרק־י לו־מ

לו וּלְהָבִֽיא אֶת־בִּכּוּרֵי אַדְמָתֵנוּ וּבִכּוּרֵי כָּל־פְּרִי כָל־עֵץ שָׁנָה בְשָׁנָה לְבֵית יְהוָֽה׃ לז וְאֶת־בְּכֹרוֹת בָּנֵינוּ
וּבְהֶמְתֵּינוּ כַּכָּתוּב בַּתּוֹרָה וְאֶת־בְּכוֹרֵי בְקָרֵינוּ וְצֹאנֵינוּ לְהָבִיא לְבֵית אֱלֹהֵינוּ לַכֹּהֲנִים הַמְשָׁרְתִים בְּבֵית
אֱלֹהֵינוּ׃ לח וְאֶת־רֵאשִׁית עֲרִיסֹתֵינוּ וּתְרוּמֹתֵינוּ וּפְרִי כָל־עֵץ תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר נָבִיא לַכֹּהֲנִים אֶל־לִשְׁכוֹת
בֵּית־אֱלֹהֵינוּ וּמַעֲשַׂר אַדְמָתֵנוּ לַלְוִיִּם וְהֵם הַלְוִיִּם הַמְעַשְּׂרִים בְּכֹל עָרֵי עֲבֹדָתֵנוּ׃ לט וְהָיָה הַכֹּהֵן בֶּן־אַהֲרֹן
עִם־הַלְוִיִּם בַּעֲשֵׂר הַלְוִיִּם וְהַלְוִיִּם יַעֲלוּ אֶת־מַעֲשַׂר הַמַּעֲשֵׂר לְבֵית אֱלֹהֵינוּ אֶל־הַלְּשָׁכוֹת לְבֵית הָאוֹצָר׃
מ כִּי אֶל־הַלְּשָׁכוֹת יָבִיאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי הַלֵּוִי אֶת־תְּרוּמַת הַדָּגָן הַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וְשָׁם כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ
וְהַכֹּהֲנִים הַמְשָׁרְתִים וְהַשּׁוֹעֲרִים וְהַמְשֹׁרְרִים וְלֹא נַעֲזֹב אֶת־בֵּית אֱלֹהֵינוּ׃

נחמיה פרק־יא א־ה

א וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי־הָעָם בִּירוּשָׁלִָם וּשְׁאָר הָעָם הִפִּילוּ גוֹרָלוֹת לְהָבִיא | אֶחָד מִן־הָעֲשָׂרָה לָשֶׁבֶת בִּירוּשָׁלִַם
עִיר הַקֹּדֶשׁ וְתֵשַׁע הַיָּדוֹת בֶּעָרִים׃ ב וַיְבָרְכוּ הָעָם לְכֹל הָאֲנָשִׁים הַמִּתְנַדְּבִים לָשֶׁבֶת בִּירוּשָׁלִָם׃ (פ)
ג וְאֵלֶּה רָאשֵׁי הַמְּדִינָה אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בִּירוּשָׁלִַם וּבְעָרֵי יְהוּדָה יָשְׁבוּ אִישׁ בַּאֲחֻזָּתוֹ בְּעָרֵיהֶם יִשְׂרָאֵל הַכֹּהֲנִים
וְהַלְוִיִּם וְהַנְּתִינִים וּבְנֵי עַבְדֵי שְׁלֹמֹה׃ ד וּבִירוּשָׁלִַם יָשְׁבוּ מִבְּנֵי יְהוּדָה וּמִבְּנֵי בִנְיָמִן מִבְּנֵי יְהוּדָה עֲתָיָה
בֶּן־עֻזִּיָּה בֶּן־זְכַרְיָה בֶּן־אֲמַרְיָה בֶּן־שְׁפַטְיָה בֶּן־מַהֲלַלְאֵל מִבְּנֵי־פָרֶץ׃ ה וּמַעֲשֵׂיָה בֶן־בָּרוּךְ בֶּן־כָּל־חֹזֶה
בֶּן־חֲזָיָה בֶן־עֲדָיָה בֶן־יוֹיָרִיב בֶּן־זְכַרְיָה בֶּן־הַשִּׁלֹנִי׃

רש"י

(לו) ובכורי כל פרי כל עץ. בכורי של כל פרי האילן הם מדברי חכמים: **(לח)** נביא לכהנים אל לשכות. כי שם היו רגילים: המעשרים בכל ערי עבודתנו. שנוטלים מעשרותיה׳ בכל ערי ישראל: **(לט)** בעשר. ל׳ בעשור: את מעשר המעשר. שהיו הלוים מעשרים מעשר מן המעשר ומביאים אותו לכהנים שלא היו עוזבים את בית המקדש:

(א) אחד מן העשרה. שבישראל למען ישבו בירושלים לשמור העיר: ותשע הידות. תשעה חלקים שבישראל: **(ב)** המתנדבים. אשר נדבה רוחם אותם להיות יושבים בירושלים לשמור העיר מן האויבים: **(ג)** ואלה ראשי המדינה אשר ישבו בירושלים. הוא שנאמר בסמוך ובירושלים ישבו בני יהודה וגו׳: **(ד)** מבני יהודה עתיה וגו׳. חוזר ומפרש מבני יהודה מי ומי היו, וכל הפרשה אינה מונה כי־אם הגדולים והחשובים שבהם:

מצודת דוד

(לו) את בכורי. אלו הבכורים מראשית כל פרי האדמה: **כל פרי כל עץ.** להביא מכל פרי העץ עם שהתורה לא חייבה אלא מחמשת המינין: **(לז) בכורות בנינו.** ליתן פדיונו חמשת שקלים: **ובהמתנו.** זה פטר חמור לפדותו בשה: **לכהנים.** לתת לכהנים המשרתים חלף עבודתם: **(לח) ראשית עריסותינו.** זה החלה מן העיסה: **ותרומותינו.** זה תרומת דגן: **ופרי וגו׳.** תרומות פרי תירוש ויצהר: **אל לשכות.** לשומם בהלשכות והכהני׳ יחלקו ביניהם: **המעשרים.** הלוקחים המעשרות בכל הערים אשר אנחנו עובדים את האדמה בחרישה וקצירה וכאומר עם שאנחנו עובדים את האדמה מ״מ נותן למי אשר לא עמל בה: **(לט) בעשר הלוים.** בעת יקחו הלוים את מעשרם יהיה עמו כהן כי גם חלק הכהן נבלע בה והיא תרומת המעשר: **מעשר המעשר.** מעשר מן המעשר שלקחו להם: **לבית האוצר.** למקום אוצר התרומה: **(מ) ושם.** בהלשכות ההם היו מונחים כלי המקדש: **והכהנים וגו׳.** ישבו שם לשמרם ולזה יביאו לשם את התרומה: **ולא נעזב.** למען לא נעזוב את בית ה׳ כי אם היו הכהנים רדופים לשוטט אחר התרומה היה א״כ הבית נעזב מהם ולזה גזרו להביא אליהם:

מצודת ציון

(לח) עריסותינו. ענין עיסה כמו ראשית עריסותיכם (במדבר ט״ו): **תירוש.** יין: **ויצהר.** שמן:

(א) הידות. החלקים כמו וארבע הידות (בראשית מ״ז):

(א) להביא. מערי יהודה: **לשבת בירושלים.** לשמרם מן העובדי כוכבים: **בערים.** ישארו בעריהם: **(ב) המתנדבים.** אשר התנדבו מעצמם מרצונם שלא ע״פ הגורל ולפי שישיבת הכרכים קשה כי היוקר היה במקום רבת עם, לזה תחשב לנדבה: **(ג) ואלה וגו׳.** הם הנאמרים במקרא שאח״ז ובירושלים ישבו וכו׳: **איש.** כל אחד ישב במקום אחוזתו בעריהם שהיה להם מאז עד שלא גלו ישראל וכו׳ ר״ל הם היו היושבים באחוזתם: **(ד) מבני יהודה וגו׳.** ולפי שלא ישבו בה מבני עשרת השבטים כי־אם מתי מספר, לזה לא זכרם פה עם שנזכרו בדברי הימים: **(ה) בן השלוני.** מבני שלה בן יהודה:

פרק שמיני

א אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁבֵּין בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל בַּסְּעוּדָה. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם.

ב בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: נוֹטְלִין לַיָּדַיִם, וְאַחַר כָּךְ מוֹזְגִין אֶת הַכּוֹס. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מוֹזְגִין אֶת הַכּוֹס, וְאַחַר כָּךְ נוֹטְלִין לַיָּדַיִם.

פירוש ברטנורא

ח א אלו דברים. מברך על היום. בתחלה קדוש היום ואח"כ מברך על היין בורא פרי הגפן, שתחלה קדש היום ואחר כך בא היין על השלחן בשביל היום, וכשם שקדם לכניסה כך קודם לברכה: **מברך על היין.** תחלה, וה"ה למקדש על הפת, שהיין או הפת גורמים לקדוש היום שאם אין לו יין או פת לא יקדש:

ב בש"א נוטלין לידים ואחר כך מוזגין את הכוס. שאם אתה אומר מוזגין את הכוס תחלה, גזרה שמא יטמאו משקים שנפלו באחורי הכוס מחמת הידים, שהידים קודם נטילה תורת שני לטומאה יש להן ומטמאים את המשקים להיות תחלה, ויחזרו המשקים ויטמאו את אחורי הכוס, שהמשקים שנטמאו מטמאים כלים מדרבנן, אלא שהקילו בטומאה זו שכלי שנטמאו אחוריו במשקים טמאים לא נטמא תוכו ולא ידיו ולא אוזנו, וסברי בית שמאי אסור להשתמש בכוס שאחוריו טמאות אע"פ שלא נטמא תוכו, גזרה שמא ינתזו נצוצות מתוכו על אחורי הכוס ויקבלו המשקין טומאה מחמת אחוריו ויטמאו את הידים. וכיון דאסור להשתמש בכלי שאחוריו טמאות נוטלין לידים תחלה ואח"כ מוזגין את הכוס, כדי שלא יקבלו המשקים שאחורי הכלי טומאה מחמת ידים ונמצאו אחורי הכלי טמאים מחמת אותן משקים ומשתמש בו באיסור. ובית הלל סברי אין אסור להשתמש בכלי שאחוריו טמאות, הלכך מוזגים את הכוס תחלה ושותים אותו ואח"כ נוטלין לידים, שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה ואח"כ מוזגים את הכוס גזירה שמא יהיו אחורי הכוס

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה א

פרק זה מונה דברים השנויים במחלוקת בין בית שמאי ובין בית הלל בעניינים השייכים לסעודה. משנתנו דנה בברכות ה"קידוש" שאומרים בליל שבת ובליל החג. ושתי ברכות הן: א) ברכת היין, ב) ברכת קידוש היום, שפתיחתה בשבת היא: "ברוך אתה ה' א־להינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו ורצה בנו ושבת קדשו באהבה וברצון הנחילנו" וגו', וחתימתה: "ברוך אתה ה' מקדש השבת"; ובחג – פתיחתה: ברוך...אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון וקדשנו במצוותיו, ותתן לנו ה' א־להינו באהבה מועדים לשמחה" וגו', וחתימתה: "ברוך...מקדש ישראל והזמנים". ונחלקו בית שמאי ובית הלל איזו ברכה מברכים תחילה.

אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁבֵּין בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל בַּסְּעוּדָה – בפרק זה נישנים דברים בהלכות סעודה שנחלקו בהם בית שמאי ובית הלל. **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם** – בתחילה מברך ברכת "קידוש היום" בשבתות ובימים טובים, **וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן** – "בורא פרי הגפן". טעמם מבואר בגמרא, לפי "שהיום גורם ליין שיבוא". כלומר שלא בא היין אלא משום קידושו של יום השבת או החג, ועוד, שקדושת היום מתחילה לפני שמקדשים. הלכך אומרים תחילה ברכת קידוש היום ואחר כך ברכת היין. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן** – "בורא פרי הגפן" תחילה, **וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם** – ברכת "קידוש היום" (והוא הדין למקדש על הפת, שמברך על הפת תחילה), לפי שהיין (או הפת) גורם לברכת הקידוש שתיאמר, שאם אין לו יין (או פת) אינו מקדש. ועוד, שברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה, וכלל הוא שתדיר ואינו תדיר – תדיר קודם. הלכה כדברי בית הלל **(גמרא ברכות נא, ב).**

באור משנה ב

מצוות חכמים היא, שיהא אדם רוחץ ידיו לפני אכילת פת שמברכים עליה "המוציא". רחיצה זו נקראת בלשון המשנה "נטילת ידיים". כלומר נטילת (לקיחת) מים בכלי לרחוץ הידיים ("תוספות יום טוב"; "מלאכת שלמה"). ויש סוברים שלשון זו נגזרה מן "נטלא". היינו שם הכלי – בארמית – שמשתמשים בו לרחיצת הידיים (ביוונית – אנטליון). טעם המצוה, לפי שהידיים עסקניות הן ונוגעות הן מבלי משים במקומות מזוהמים, הילכך גזרו חכמים על סתם ידיים שהן שניות לטומאה. לביאור הענין יש להוסיף: יש דרגות בטומאה. טומאת המת נקראת "אבי אבות הטומאה", וכל המיטמא מחמת המת, כגון על ידי נגיעה, בין אדם ובין כלים, נקרא "אב הטומאה"; וכן שרץ מת, נבלה, זב ומצורע – אבות הטומאה הם; הנוגע באב הטומאה נעשה "ראשון לטומאה". ואין ראשון לטומאה מטמא אלא אוכלים ומשקים, ואם נגע אוכל בראשון לטומאה הרי זה נעשה "שני לטומאה". ואין שני לטומאה מטמא חולין אלא תרומה וקודש, שאם תרומה נגעה בשני לטומאה הרי היא נעשית "שלישי לטומאה", ומכל שכן קדשים; ושלישי לטומאה עושה "רביעי לטומאה" בקודש בלבד. מכאן – שסתם ידיים, שגזרו עליהן להיות שניות לטומאה, כמו שהזכרנו למעלה, פוסלות את התרומה, כלומר שאם אדם נגע בתרומה, ולא נטל ידיו תחילה, התרומה נפסלת וטעונה שריפה. ומשום סרך תרומה (כדי להרגיל את אוכלי תרומה שיטלו ידיהם) הצריכו חכמים נטילת ידיים גם לאכילת חולין ומעשר, כמו ששנינו (חגיגה ב, ה): "נוטלין לידיים לחולין ולמעשר ולתרומה". ומבואר שם בגמרא: לחולין – היינו דווקא לאכילת פת, אבל לאכילת פירות אין צריך נטילת ידיים. יתר על כן אמרו: "כל הנוטל ידיים לפירות, הרי זה מגסי הרוח". והוא הדין לכל מיני דגן שמברכים עליהם "בורא מיני מזונות", שאינם צריכים נטילת ידיים. ברם, כל דבר שטיבולו במשקים, כגון פירות ששטפום במים או ירק שטובלים בחומץ, או תפוח בדבש וכדומה, צריך נטילת ידיים תחילה; הטעם הוא, לפי שגזרו חכמים על המשקים, שאפילו אם נוגעים בשני לטומאה, הרי הם נעשים "ראשון לטומאה". כמו ששנינו (פרה ח, ז): "כל הפוסל את התרומה מטמא משקים להיות תחילה" (היינו ראשון לטומאה); לפיכך אם לא יטול ידיו, הרי המשקים ייטמאו מחמת הידיים ויהיו ראשון לטומאה ויטמאו את הפרי או את הירק וכדומה. ועוד גזרה גזרו חכמים על המשקים, שאף על פי שהם ראשון לטומאה, והרי אמרנו שראשון לטומאה אינו מטמא אלא אוכלים ומשקים בלבד, מכל מקום גזרו חכמים שיהיו המשקים מטמאים כלי, גזרה משום משקים זב וזבה שהם אבות הטומאה, כגון זובו ורוקו וכדומה. – מכאן באנו למחלוקת בית שמאי ובית הלל במשנתנו אם נוטלים ידיים לפני מזיגת הכוס או לאחריה כפי שנבאר להלן במשנה.

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: נוֹטְלִין לַיָּדַיִם – נוטלים מים לידיים, כלומר רוחצים את הידיים לסעודה, **וְאַחַר כָּךְ מוֹזְגִין אֶת הַכּוֹס** – לפי רש"י מדובר כאן בכלל ביין הבא לפני המזון, כמו ששנינו למעלה (ו, ה), וסוברים בית שמאי שתחילה נוטלים ידיים לסעודה ואחר כך מוזגים את כוס היין ושותים. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מוֹזְגִין אֶת הַכּוֹס** – תחילה ושותים אותו, **וְאַחַר כָּךְ נוֹטְלִין לַיָּדַיִם** – רוחצים את הידיים לסעודה. ויש מפרשים שמשנתנו עוסקת בכוס של קידוש בשבתות ובימים טובים **(הרי"ף).** וסוברים בית שמאי שנוטל אדם תחילה ידיו לסעודה וקודם שמברך "המוציא" הוא מוזג את הכוס ומקדש עליו וטועם מן היין, ואחר כך מברך "המוציא" על הפת. ובית הלל סוברים שתחילה מקדש על היין ואחר כך נוטל ידיו ובוצע על הפת ומברך "המוציא". טעם המחלוקת מבואר בברייתא בגמרא, שלדעת בית שמאי אם ימזגו את הכוס תחילה יש חשש שמא מחמת המזיגה יישפכו משקים על אחורי הכוס, וכשיגע בהם לפני נטילת הידיים, הרי ייטמאו מחמת ידיו ויחזרו ויטמאו את הכוס, כמו שביארנו למעלה שהמשקים נעשים ראשונים לטומאה ומטמאים כלי מגזירת חכמים. ואמנם חכמים הקלו בטומאה זו ואמרו: "כלי שניטמאו אחוריו במשקים — אחוריו טמאים (מטעם גזירת חכמים כמו שהזכרנו), תוכו ואוגנו (שפתו) ואזנו וידיו טהורים". ברם, בית שמאי סוברים: אסור להשתמש בכוס שנטמאו אחוריו במשקים, גזירה שמא יינתזו טיפות מן היין על אחורי הכוס וייטמאו המשקים מחמת אחוריו ויטמאו את

ג בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מְקַנֵּחַ יָדָיו בַּמַּפָּה, וּמַנִּיחָהּ עַל הַשֻּׁלְחָן. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: עַל הַכֶּסֶת.
ד בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מְכַבְּדִין אֶת הַבַּיִת, וְאַחַר כָּךְ נוֹטְלִין לַיָּדַיִם. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: נוֹטְלִין לַיָּדַיִם, וְאַחַר כָּךְ מְכַבְּדִין אֶת הַבַּיִת.

פירוש ברטנורא

טמאים, שמותר להשתמש בכלי שאחוריו טמאים, ולא יהיו ידיו נגובות יפה ויטמאו אחורי הכלי המשקין שבידיו, ואותן משקין שנעשו תחלה יחזרו ויטמאו את הידים ונמצא אוכל בידים מסואבות:

ג מקנח ידיו במפה. מנטילת מים ראשונים, ומניחה על השלחן ומקנח בה ידיו תמיד מזוהמת התבשיל, ולא יניחנה על הכסת שהוא יושב בה גזירה שמא יהיה הכסת ראשון לטומאה ויהיה משקה טופח במפה מחמת נגוב הידים ואותו משקה כשנוגע בכסת נעשה ראשון דלעולם המשקים נעשות תחלה וחוזר וממטא את הידים כשמקנח בה תמיד בתוך הסעודה. אבל בשלחן ליכא למגזר הכי שאסור להשתמש בשלחן שהוא שני לטומאה. ובית הלל סברי מותר להשתמש בשלחן שהוא שני לטומאה, הלכך לא יניח המפה על השלחן שמא יטמאו המשקים שבמפה מחמת השלחן ויחזרו ויטמאו את האוכלים, ואם יניחנה על הכסת אין לחוש כי אם שמא יטמאו ידיו, מוטב שיטמאו ידים שאין להם עיקר מן התורה, דאין נטילת ידים לחולין מן התורה, ולא יטמאו אוכלים שיש להם עיקר מן התורה דראשון עושה שני בחולין מן התורה:

ד בית שמאי אומרים מכבדין את הבית. מקום שאכלו שם מכבדים אותו משיורי אוכלים שנתפררו עליו ואח"כ נוטלים לידים מים אחרונים. דפעמים שהשמש עם הארץ ומניח הפירורים שיש בהם כזית, ואם אתה אומר נוטלים לידים תחלה נמצא אתה מפסיד את האוכלים שמים אחרונים נתזים עליהם ונמאסים. ובית הלל סברי אסור להשתמש בשמש עם הארץ, ושמש תלמיד חכם אינו מניח פירורים שיש בהן כזית אלא מסיר אותם, ואם נתזים המים על גבי פירורים שאין בהם כזית אין בכך כלום דפירורים שאין בהם כזית מותר לאבדן ביד. והלכה כבית שמאי בזה שמותר להשתמש בשמש עם הארץ:

משניות מבוארות – קהתי

הידיים. הילכך נוטלים ידיים תחילה ואחר כך מוזגים את הכוס, שלא לטמא את אחורי הכוס. ובית הלל סוברים: מותר להשתמש בכוס שאחוריו טמאים, ולכן אם יטול ידיו תחילה יש חשש שמא ידיו לא יהיו נגובות יפה ממי הנטילה, וייטמאו המשקים שבידיו מחמת אחורי הכוס, ויחזרו ויטמאו את הידיים ונמצא אוכל בידיים מסואבות. הילכך מוזגים את הכוס תחילה ואחר כך נוטלים ידיים לסעודה, כדי שיאכל בידיים טהורות. ועוד טעם מובא בברייתא לדברי בית הלל, לפי ש"תיכף לנטילת ידיים סעודה". כלומר שאין להפסיק בין נטילת ידיים לסעודה.

יום שני

באור משנה ג

נוהגים היו להשתמש ב"מפה", היינו במגבת, מלבד לניגוב הידיים לאחר נטילתם לסעודה, גם לקינוח הידיים בתוך הסעודה. ונחלקו בית שמאי ובית הלל במשנתנו, היכן מותר להניחה, אם על השולחן שהוא אוכל עליו, או על הכסת שהוא מיסב עליה. וטעם המחלוקת כמו במשנה הקודמת, משום חשש טומאה, כפי שנבאר להלן במשנה.

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מְקַנֵּחַ יָדָיו בַּמַּפָּה – מנגב אדם את ידיו במגבת, לאחר נטילת ידיים, **וּמַנִּיחָהּ עַל הַשֻּׁלְחָן** – לקנח בה את ידיו בתוך הסעודה, אבל אינו מניחה על הכסת שהוא מיסב עליה, שמא הכסת טמאה (כגון שהיא "שני" או "ראשון" לטומאה, שמותר להשתמש בה, הואיל ואינה מטמאה לא אדם ולא כלים) והמים שנשארו במפה מחמת ניגוב הידיים ייטמאו מחמת הכסת, ויחזרו ויטמאו את הידיים בשעה שיקנחן במפה בתוך הסעודה, שהרי המשקים לעולם נעשים ראשון לטומאה, כמו שביארנו במשנה הקודמת. ברם, לגבי השולחן אין חשש שמא הוא טמא, שסוברים בית שמאי: אסור להשתמש בשולחן שהוא שני לטומאה, מחשש שמא יאכלו עליו תרומה, והרי שני לטומאה פוסל את התרומה. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: עַל הַכֶּסֶת** – מניח את המפה על הכסת ולא על השולחן, שסוברים בית הלל: מותר להשתמש בשולחן שהוא שני לטומאה ואין חשש שמא יאכלו עליו תרומה, מפני שהכהנים זריזים הם ולא יבואו לאכול תרומה על שולחן שאינו ודאי טהור, הילכך לא יניח את המפה על השולחן, שמא השולחן טמא, וייטמאו המים שבמפה מחמתו ויחזרו ויטמאו את האוכלים. ברם, אם מניחה על הכסת, אין חשש אלא שמא ייטמאו ידיו, ומוטב שייטמאו ידיים שאין להם עיקר מן התורה, שהרי אין נטילת ידיים לחולין מן התורה אלא מתקנת חכמים, כמו שהזכרנו (בהקדמה למשנה הקודמת), ולא ייטמאו אוכלים שיש להם עיקר מן התורה, שראשון לטומאה עושה שני לטומאה בחולין מן התורה **(גמרא).**

באור משנה ד

משנתנו עוסקת בנטילת ידיים שלפני ברכת המזון, הנקראת "מים אחרונים". ואמרו חכמים (חולין קה, א) "מים אחרונים חובה". במסכת עירובין מובא: "מפני מה אמרו: "מים אחרונים חובה?" "מפני שמלח סדומית יש שמסמא את העינים" (עירובין יז, ב); ומפרש רש"י: שכן אמרו חכמים (ברכות מ, א): "אחר כל אכילתך אכול מלח", ומשום מלח שטובל בו אצבעו תיקנו "מים אחרונים". – ברם, בעלי התוספות כותבים: "עכשיו לא נהגו במים אחרונים, שאין מלח סדומית מצוי בינינו; ועוד, לפי שאין אנו רגילים לטבול אצבעותינו במלח אחר אכילה". מכל מקום דעת הפוסקים היא, שגם בזמן הזה ראוי ונכון ליטול ידיים לפני ברכת המזון, כדי להעביר את הזוהמה שעליהן ולברך ברכת המזון בנקיות ידיים, וכן אמרו (ברכות נג, ב): "כשם שמזוהם פסול לעבודה (במקדש), כך ידיים מזוהמות פסולות לברכה (לברכת המזון), וסמכו על הכתוב (ויקרא יא, מד): "והתקדשתם והייתם קדושים" – אלו מים אחרונים... "אני ה' אלהיכם" – זו ברכה", כלומר שיש להתקדש ולהיטהר לברכת המזון.

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מְכַבְּדִין אֶת הַבַּיִת – מטאטאים את פירורי האוכלים מן המקום שאכלו שם, **וְאַחַר כָּךְ נוֹטְלִין לַיָּדַיִם** – מים אחרונים לפני ברכת המזון; שאם יטלו ידיים בעוד שהפירורים נמצאים שמא יינתנו עליהם מן המים ויימאסו, והואיל ולפעמים מונחים גם פירורים שיש בהם כזית, הרי מפסידים בזה את האוכלים. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: נוֹטְלִין לַיָּדַיִם, וְאַחַר כָּךְ מְכַבְּדִין אֶת הַבַּיִת** – שסוברים בית הלל: אין לחשוש להפסד אוכלים, לפי שפירורים שיש בהם כזית השמש מלקטם לפני הנטילה, ופירורים שאין בהם כזית, אף אם יימאסו מחמת המים האחרונים אין בכך כלום, שכן מותר לאבדם בידיים. בברייתא בגמרא מבואר, שעיקר מחלוקתם של בית שמאי ובית הלל במשנתנו, אם מותר להשתמש בשמש עם הארץ, שבית הלל סוברים: אסור להשתמש בשמש עם הארץ, ושמש תלמיד חכם אינו משאיר פירורים שיש בהם כזית אלא מלקטם לפני הנטילה, ולכן אין חשש להפסד אוכלים. אבל בית שמאי סוברים: מותר להשתמש בשמש עם הארץ, ויש איפוא חשש, שמא יניח פירורים שיש בהם כזית ויימאסו מחמת המים האחרונים, הילכך צריך לטאטא תחילה את הפירורים ואחר כך ליטול מים אחרונים. ואמרו בגמרא: בכל פרקנו הלכה כבית הלל, חוץ ממשנה זו שההלכה בה כבית שמאי.

יום שלישי

באור משנה ה

כתוב בתורה (שמות כ, ח): "זכור את יום השבת לקדשו", ודרשו חכמים: "לקדשו" בברכה. מכאן אמרו מקדשים על היין בכניסתו ומבדילים על היין ביציאתו (מכילתא; פסחים קו, א; רמב"ם הל' שבת כט, א). מלבד ברכת "המבדיל" תיקנו חכמים לברך במוצאי שבת עוד שתי ברכות: א) על הבשמים – "בורא עצי בשמים" או

ה בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: נֵר, וּמָזוֹן, וּבְשָׂמִים, וְהַבְדָּלָה. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: נֵר, וּבְשָׂמִים, וּמָזוֹן, וְהַבְדָּלָה. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: "שֶׁבָּרָא מְאוֹר הָאֵשׁ". וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: "בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ".

ו אֵין מְבָרְכִין לֹא עַל הַנֵּר, וְלֹא עַל הַבְּשָׂמִים שֶׁל גּוֹיִם; וְלֹא עַל הַנֵּר, וְלֹא עַל הַבְּשָׂמִים שֶׁל מֵתִים; וְלֹא עַל הַנֵּר, וְלֹא עַל הַבְּשָׂמִים שֶׁלִּפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה. אֵין מְבָרְכִין עַל הַנֵּר עַד שֶׁיֵּאוֹתוּ לְאוֹרוֹ.

פירוש ברטנורא

ה נר ומזון. מי שאכל בשבת במנחה וחשכה לו ועדיין לא גמר סעודתו ואין לו יין אלא שיעור [כוס] אחד. בית שמאי אומרים נר ומזון בשמים והבדלה. דכולי עלמא הבדלה בסוף, דאפוקי יומא מאחרינן ליה כי היכי דלא ליהוי עליה כמשאוי. לא נחלקו אלא על הנר ועל הבשמים, דבית שמאי אומרים נר ומזון ואח"כ בשמים, ובית הלל אומרים נר ובשמים כי הדדי, דברכות שאנו יכולים לעשותם דלא מיחוי כמשאוי כגון נר ובשמים מקדמינן להו לברכת המזון: **בית שמאי אומרים שברא מאור האש.** שברא דמשמע לשעבר ולא בורא דמשמע להבא. מאור האש ולא מאורי האש, דחדא נהורא איכא בנורא: **ובית הלל אומרים בורא.** נמי משמע לשעבר: **מאורי האש.** שהרבה גוונים יש בשלהבת, אדומה לבנה וירקרוקת:

ו לא על הנר ולא על הבשמים של עובדי כוכבים. נר משום דלא שבת, שהעובד כוכבים עשה מלאכה לאורו וקיימא לן אור שלא שבת אין מברכין עליו הואיל ונעבד בו עבירה. ובשמים של עובדי כוכבים, בבשמים שהם במסבה שעובדי כוכבים מסובים בה לסעודה מיירי. והא דתנן בסיפא ולא על הנר ולא על הבשמים של עבודת כוכבים, מה טעם קאמר, מה טעם אין מברכין על בשמים של עובדי כוכבים, לפי שסתם מסבת עובדי כוכבים לעבודת כוכבים ואין מברכין על בשמים של עבודת כוכבים: **ולא על הנר של מתים.** דלא אתעביד לאורה אלא לכבוד בעלמא: **ולא על בשמים של מתים.** דלעבורי ריחא עבידי: **ולא על נר ובשמים.** דעבודת כוכבים, לפי שאסורין בהנאה: **עד שיאותו לאורו.** שיהנו מאורו, ולא שיהנו ממש אלא שקרוב לו כל כך שיוכל ליהנות אם ירצה:

משניות מבוארות – קהתי

"בורא עשבי בשמים". ומפני שאין הכל בקיאים בברכות, נהגו העולם לברך "בורא מיני בשמים", שבברכה זו יוצאים בדיעבד על כל המינים. טעם ברכה זו – "שמפני שהנפש דואבת על יציאת השבת, משמחים אותה ומיישבים אותה בריח טוב" (רמב"ם הל' שבת כט, כט); ויש מסבירים, מפני שבשבת יש לאדם נשמה יתירה, ובמוצאי שבת נחלשת דעתו של אדם מחמת איבוד הנשמה היתירה, ומריח הבשמים מתיישבת דעתו של אדם עליו (תוספות פסחים קב, ב; ביצה לג, ב). **ב)** על אור הנר, כפי שיבואר במשנה, לפי שתחילת ברייתו של אור האש היתה במוצאי שבת, שבמוצאי שבת נתן הקב"ה דעה באדם הראשון והביא שתי אבנים וטחנן זו בזו ויצא מהן אור (פסחים נד, א). ויש סוברים שברכת הנר היא על ההנאה לאורו, שבכל השבת נאסרה הבערת אש, ועכשיו הותרה (עיין אנציקל' תלמודית). – משנתנו דנה בסדר הברכות של ה"הבדלה", אלא שהיא עוסקת במי שאכל בשבת סעודה שלישית עד שחשכה, והוא רוצה לברך ברכת המזון על כוס של יין, ואין לו אלא כוס יין אחד, והריהו צריך גם להבדיל על אותו הכוס.

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: נֵר, וּמָזוֹן, וּבְשָׂמִים, וְהַבְדָּלָה – תחילה מברך על הנר, שנהנה ממנו עכשיו, ואחר כך מברך ברכת המזון שאכל בסעודה שלישית, ולאחר ברכת המזון מברך על הבשמים, כמו שביארנו למעלה, ובסוף מברך ברכת "המבדיל בין קודש לחול". **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: נֵר, וּבְשָׂמִים, וּמָזוֹן, וְהַבְדָּלָה** – כלומר שאף בית הלל מודים, שברכת הנר היא בתחילה וברכת המבדיל היא בסוף, אלא שלדעתם יש להסמיך את ברכת הבשמים לברכת הנר, ששתיהן קשורות בענין יציאת השבת, כמו שביארנו למעלה בטעם הברכה על הבשמים. ברם, בענין ברכת היין אין משנתנו עוסקת, אבל מסתבר שמברך את ברכת היין לאחר גמר המזון (**עיין "תוספות אנשי שם"**). בגמרא מובא, שמשנתנו נשנתה על ידי רבי מאיר, אבל "רבי יהודה אומר: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על המזון (ברכת המזון) שהוא בתחילה ועל ההבדלה (ברכת "המבדיל") שהיא בסוף. על מה נחלקו? על המאור ועל הבשמים, שבית שמאי אומרים: על המאור ואחר כך בשמים, ובית הלל אומרים: בשמים ואחר כך מאור. ואמר רבי יוחנן: נהגו העם כבית הלל אליבא דרבי יהודה", מכאן מברכים את ברכות ההבדלה לפי הסדר: יין, בשמים, נר, והבדלה (ראשי תבות יבנ"ה). יש מבארים טעם הסדר, שיש בזה הדרגת החושים, מן הגס אל הדק: חוש הטעם, חוש הריח, חוש הראייה והשכל. ועוד נחלקו בית שמאי ובית הלל, בענין הנוסח של ברכת הנר: **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: "שֶׁבָּרָא מְאוֹר הָאֵשׁ"** – נוסח הברכה על הנר במוצאי שבת הוא "שברא מאור האש", כלומר שמברכים את ה' על שברא את אור האש בששת ימי בראשית. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: "בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ"** – "בורא", שכך הוא לשון המקרא: "יוצר אור ובורא חושך" (**ישעי' מה, ז**), "יוצר הרים ובורא רוח" (**עמוס ד, יג**); "מאורי" – לשון רבים, שהרבה מאורות יש באור (**גמרא**), כלומר שהרבה גוונים הם בשלהבת.

גמרא. ב"ברא" ו"בורא" כולי עלמא לא פליגי דברא משמע (**כל העולם אינם חלוקים שברא משמעו**) – כלומר שלדברי הכל אף "בורא" משמעו: שברא (לשעבר), כמו שכתוב (ישעיה מב, ה): "בורא השמים ונוטיהם" (וכן בפסוקים שהבאנו לעיל בבאור המשנה), לא נחלקו בית שמאי ובית הלל אלא ב"מאור" ו"מאורי", שבית שמאי סוברים: חדא נהורא איכא בנורא – **מאור אחד יש באש**, ובית הלל סוברים: טובא נהורי איכא בנורא – **הרבה מאורות יש באש, כמו שבארנו לעיל.** (ברכות נב, ב)

ומקשה הגר"א (**הגאון מווילנא**): הרי שנינו במשנתנו, שבית שמאי אומרים: "שברא"..., ובית הלל אומרים: "בורא"..., והיאך אמרו בגמרא שלא נחלקו ב"ברא" ו"בורא". ועוד, היאך אפשר שיהיו חלוקים אם הרבה מאורות יש באש אם מאור אחד, והרי עינינו רואות שהרבה מאורות יש באש? אלא נראה, ש"ברא" הוא לשון עבר, ו"בורא" – לשון עבר והווה, וזה שאמרו בגמרא שלא נחלקו ב"ברא" ו"בורא", היינו משום שבאש יש מקום לשני הלשונות הללו, לפי שהקב"ה ברא יסוד האש, וגם אנו מוציאים בכל יום אש מחדש, והכל בא מיסוד האש. אך החילוק שביניהם, שביסוד האש גוון אחד, ובאש שלנו יש הרבה גוונים. וזהו שאמרו בגמרא: לא נחלקו אלא ב"מאור" ו"מאורי", כלומר שבית שמאי ובית הלל נחלקו אם מברכים על "מאור" אחד, דהיינו על יסוד האש, או על "מאורי" האש שלנו שיש בה הרבה גוונים. בית שמאי סוברים, שמברכים על יסוד האש, ולכן צריך לומר "שברא מאור האש", שלגבי יסוד האש לא שייך אלא לשון עבר; ובית הלל סוברים, שאנחנו מברכים גם על אש שלנו, שהרבה גוונים יש בה, וגם על יסוד האש שהוא גוון אחד, על כן צריך לומר "בורא", שהוא לשון עבר והווה כדי לכלול בזה גם את האש שאנו מוציאים תמיד מחדש ("שנות אליהו").

באור משנה ו

אגב המשנה הקודמת העוסקת בברכות הנר והבשמים שמברכים במוצאי שבת, הובאה כאן משנה זו, והיא באה ללמדנו שיש נר ובשמים שאסור לברך עליהם.

אֵין מְבָרְכִין – במוצאי שבת, **לֹא עַל הַנֵּר, וְלֹא עַל הַבְּשָׂמִים שֶׁל גּוֹיִם** – לא על הנר של גויים, **מפני שהנר לא שבת (גמרא)**, כלומר שלא שבת ממלאכת עבירה, שהגוי עשה מלאכה בשבת לאורו (**רש"י**). ויש מפרשים הטעם "שהנר לא שבת" — **שהדליק הגוי את נרו בשבת (רבנו יונה)**; ולא על הבשמים של גויים — **בגמרא מבואר, שהמדובר כאן בבשמים שהיו במסיבת גויים** (שהשתמשו בהם בשעת סעודתם), וסתם מסיבתם של גויים היא לשם עבודה זרה; הלכך אין מברכים על הבשמים הללו, לפי שאסור להריח בהם, כמבואר להלן במשנתנו. לפי הרמב"ם גם בנר הטעם הוא כמו בבשמים, לפי שסתם מסיבתם של גויים לעבודה זרה, והרי זה נר של עבודה זרה. **וְלֹא עַל הַנֵּר, וְלֹא עַל הַבְּשָׂמִים שֶׁל מֵתִים** – אין מברכים במוצאי שבת על הנר של מתים, לפי שלא הודלק להאיר אלא לכבוד המת, ואין מברכים

ז מִי שֶׁאָכַל וְשָׁכַח וְלֹא בֵּרֵךְ — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: יַחֲזֹר לִמְקוֹמוֹ וִיבָרֵךְ. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: יְבָרֵךְ בִּמְקוֹם שֶׁנִּזְכַּר. עַד אֵימָתַי הוּא מְבָרֵךְ? עַד כְּדֵי שֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו.

ח בָּא לָהֶם יַיִן לְאַחַר הַמָּזוֹן, וְאֵין שָׁם אֶלָּא אוֹתוֹ הַכּוֹס — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַמָּזוֹן. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְבָרֵךְ עַל הַמָּזוֹן, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן. עוֹנִין אָמֵן אַחַר יִשְׂרָאֵל הַמְבָרֵךְ; וְאֵין עוֹנִין אָמֵן אַחַר הַכּוּתִי הַמְבָרֵךְ, עַד שֶׁיִּשְׁמַע כָּל הַבְּרָכָה.

פרק תשיעי

א הָרוֹאֶה מָקוֹם שֶׁנַּעֲשׂוּ בּוֹ נִסִּים לְיִשְׂרָאֵל, אוֹמֵר "בָּרוּךְ שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה". מָקוֹם שֶׁנֶּעֱקְרָה

פירוש ברטנורא

ז שיתעכל המזון שבמעיו. כל זמן שאינו רעב מחמת אותה האכילה הוא סימן שלא נתעכל המזון. ודוקא בשכח אמרי בית הלל דאינו חוזר, אבל במזיד דברי הכל יחזור למקומו ויברך:

ח מברך על היין ואחר כך מברך על המזון. שאין ברכת המזון טעונה כוס. וב"ה סברי ברכת המזון טעונה כוס: **עונין אמן אחר ישראל המברך.** ואף על פי שלא שמע הזכרת השם אלא סוף הברכה דמסתמא לשמים ברך: **אלא אם כן שמע כל הברכה.** שמא ברך להר גריזים:

ט א הרואה מקום שנעשו בו נסים. כגון מעברות ים סוף ונחלי ארנון ומעברות הירדן ואבן שישב עליה משה ע"ה כשעשה מלחמה בעמלק ודומיהן. ואניסא דרבים כגון הני דאמרינן מחייבי כ"ע לברוכי, אבל אניסא דיחיד כגון הרואה מקום שנעשה לו בו נס איהו חייב לברוכי ברוך שעשה לי נס במקום

משניות מבוארות – קהתי

"בורא מאורי האש" אלא על הנר שבא להאיר ולא שנעשה לשם דבר אחר; ולא על הבשמים של מתים — לפי שאינם באים אלא להעביר את הריח הרע ולא בשביל להריח בהם. **וְלֹא עַל הַנֵּר, וְלֹא עַל הַבְּשָׂמִים שֶׁלְּפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה** — לפי שאסורים בהנאה. **אֵין מְבָרְכִין עַל הַנֵּר** — ברכת "בורא מאורי האש", **עַד שֶׁיֵּאוֹתוּ לְאוֹרוֹ** — עד שייהנו מאורו, כלומר שיעמוד סמוך לנר כדי שיוכל ליהנות ממנו; ובגמרא נתנו שיעור, כדי שיהא מכיר בין מטבע של מדינה זו למטבע של מדינה אחרת. ונוהגים להשתמש ממש לאור הנר על ידי שמסתכלים בצפרניים בשעה שמברכים, וטעמים שונים נאמרו בענין ההסתכלות בצפרניים: רבנו יונה כותב, מפני שהן בגופו ומזומנות אליו יותר, או מפני שהן גדלות והגידול הוא סימן ברכה, ולכן מסתכלים בהן לסימן טוב בהתחלת השבוע, ויש מבארים, שכשמכיר בין צפורן לבשר, הרי זה כמו שמכיר בין מטבע למטבע (**הרא"ש**). בירושלמי סמכו דין זה — "אין מברכין על הנר עד שייאותו לאורו" — על מה שכתוב (**בראשית א, ד**): "וירא א־להים את האור כי טוב" ואחר כך: "ויבדל א־להים".

יום רביעי

באור משנה ז

ברכת המזון (ולפי הרמב"ם גם ברכה אחת מעין שלש) צריך אדם לברך במקום שאכל, קודם שיעקור ממקומו. משנתנו דנה במי ששכח לברך אחרי סעודתו, ונחלקו בזה בית שמאי ובית הלל.

מִי שֶׁאָכַל – ונתחייב בברכת המזון, **וְשָׁכַח וְלֹא בֵּרֵךְ** – במקום שאכל, ואחר כך בהיותו במקום אחר נזכר בדבר, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: יַחֲזֹר לִמְקוֹמוֹ** – למקום שאכל, **וִיבָרֵךְ** – שם ברכת המזון. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: יְבָרֵךְ בִּמְקוֹם שֶׁנִּזְכַּר** – כלומר שאינו צריך לחזור למקום שאכל, אלא מותר לו לברך במקום שנזכר. בגמרא אמרו: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל אלא בשכח, דהיינו שהיה שוגג, אבל אם היה מזיד, דברי הכל יחזור למקומו ויברך. בגמרא מובאת ברייתא: "אמרו להם בית הלל לבית שמאי: לדבריכם, מי שאכל בראש הבירה (בניין גדול) ושכח וירד ולא בירך, יחזור לראש הבירה ויברך?! אמרו להם בית שמאי לבית הלל: לדבריכם, מי ששכח ארנקו בראש הבירה, לא יעלה ויטלנה?! לכבוד עצמו הוא עולה, לכבוד שמיים לא כל שכן" (**ברכות נג, ב**). **עַד אֵימָתַי הוּא מְבָרֵךְ** – מי שאכל ושכח ולא בירך ברכת המזון, עד אימתי יברך כשנזכר? **עַד כְּדֵי שֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו** – אם נזכר קודם שהתעכל המזון, מברך; ואם לא נזכר אלא לאחר שהתעכל המזון, שוב אינו מברך. בענין שיעור העיכול אמרו בגמרא: "כל זמן שאינו רעב" מחמת אותה אכילה, הרי זה סימן שעדיין לא התעכל המזון. אבל משעה שמתחיל להיות רעב, אף על פי שלא התעכל עדיין לגמרי, כיון שמתחיל להתעכל, הרי זה כמו שהתעכל לגמרי, ושוב אינו מברך עליו (**רבנו יונה**).

באור משנה ח

משנה זו באה להשמיענו מחלוקת בית שמאי ובית הלל, אם ברכת המזון טעונה כוס. ואמנם בגמרא (ברכות נב, א) מוכיחים מברייתא שלדעת בית שמאי ברכת המזון טעונה כוס, ואילו לפי משנתנו יוצא שבית שמאי סוברים שאינה טעונה כוס. על כך משיבים (שם), שמחלוקת של תנאים היא אליבא דבית שמאי; תנא אחד סובר שלדעת בית שמאי ברכת המזון טעונה כוס, ואילו התנא של משנתנו סובר שלדעת בית שמאי אין ברכת המזון טעונה כוס.

בָּא לָהֶם יַיִן לְאַחַר הַמָּזוֹן – אם הובא כוס יין לשולחן לאחר שגמרו את הסעודה, לפני ברכת המזון, **וְאֵין שָׁם אֶלָּא אוֹתוֹ הַכּוֹס** – שמלבד הכוס שהובא לשולחן אין שם יותר יין, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן** – אם רוצה מברך על היין ושותהו, **וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַמָּזוֹן** – מברך ברכת המזון בלא כוס, שאין ברכת המזון טעונה כוס. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְבָרֵךְ עַל הַמָּזוֹן** – תחילה, **וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן** – שלדעת בית הלל ברכת המזון טענוה כוס, ולפיכך מברך תחילה ברכת המזון על הכוס, ולאחר ברכת המזון מברך על היין ושותהו. יש מפרשים, שגם בית שמאי סוברים שברכת המזון טעונה כוס, אלא שלדעת בית שמאי, כשמברכים על הכוס צריך לברך תחילה על היין "בורא פרי הגפן", ואחר כך ברכת המזון; ובית הלל סוברים, שמברכים על המזון ואחר כך מברכים על היין (**הגר"א לפי הירושלמי**). ופירוש הדברים, שאם בא יין בתוך המזון ובירך עליו ברכת היין, או שיש שם כוס אחר שישתה לאחר המזון ויברך עליו ברכת היין, אינו צריך לברך ברכת היין על הכוס של ברכת המזון. אבל אם לא שתה יין בסעודה ומברך ברכת המזון על הכוס, צריך לברך עליו גם ברכת היין; וסוברים בית שמאי, שמברך תחילה "בורא פרי הגפן", ואחר כך ברכת המזון על אותו כוס, ובית הלל סוברים שמברך תחילה ברכת המזון ואחר כך "בורא פרי הגפן" (**ר"ח אלבק**). **עוֹנִין אָמֵן אַחַר יִשְׂרָאֵל הַמְבָרֵךְ** – השומע ברכה מישראל, אף שלא שמע אלא סוף הברכה, הריהו עונה אמן. **וְאֵין עוֹנִין אָמֵן אַחַר הַכּוּתִי הַמְבָרֵךְ, עַד שֶׁיִּשְׁמַע כָּל הַבְּרָכָה** – מפיו. כבר ביארנו שהכותים הם השומרונים שהיו גרי אריות. ונאמר עליהם: "את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים", ואף שמצוות שהחזיקו בהן היו מדקדקים בהן, מכל מקום אין עונים אמן אחר כותי המברך, עד ששומעים מפיו את כל הברכה, שמא לא בירך לה' אלא להר גריזים שהיה מקודש בעיניהם.

מִמֶּנּוּ עֲבוֹדָה זָרָה, אוֹמֵר "בָּרוּךְ שֶׁעָקַר עֲבוֹדָה זָרָה מֵאַרְצֵנוּ".
ב עַל הַזִּיקִין, וְעַל הַזִּוָּעוֹת, וְעַל הַבְּרָקִים, וְעַל הָרְעָמִים, וְעַל הָרוּחוֹת — אוֹמֵר "בָּרוּךְ שֶׁכֹּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ מָלֵא עוֹלָם". עַל הֶהָרִים, וְעַל הַגְּבָעוֹת, וְעַל הַיַּמִּים, וְעַל הַנְּהָרוֹת, וְעַל הַמִּדְבָּרוֹת — אוֹמֵר "בָּרוּךְ עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית". רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הָרוֹאֶה אֶת הַיָּם הַגָּדוֹל אוֹמֵר "בָּרוּךְ שֶׁעָשָׂה אֶת הַיָּם הַגָּדוֹל" — בִּזְמַן שֶׁרוֹאֶה אוֹתוֹ לִפְרָקִים. עַל הַגְּשָׁמִים, וְעַל הַבְּשׂוֹרוֹת הַטּוֹבוֹת — אוֹמֵר "בָּרוּךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב"; וְעַל שְׁמוּעוֹת רָעוֹת אוֹמֵר "בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת".

פירוש ברטנורא

הזה ובנו ובן בנו חייבים לברך ברוך שעשה נס לאבותי במקום הזה. וכל הני ברכות דמתניתין בעו הזכרת שם ומלכות דכל ברכה שאין בה הזכרת השם ומלכות אינה ברכה:

ב זיקים. כוכב הנראה כמו שפותח הרקיע ויורה כחץ ממקום למקום. אי נמי כוכב שנראה כמו שיש לו זנב ארוך: **זועות.** שהארץ מזדעזעת ורועשת: **רעמים.** קול הנשמע ברקיע מעננים ששופכים מים מזה לזה, כמה דתימא (ירמיה נא) לקול תתו המון מים בשמים: **ועל הרוחות.** שבאים בסערה וזעף, ואינם מצויות אלא לפרקים: **ברוך שכחו מלא עולם.** ואי בעי מברך ברוך עושה מעשה בראשית שכל אלו מעשה בראשית הם דכתיב (תהלים קלה) ברקים למטר עשה, אבל על ההרים ועל הגבעות וכו' אומר עושה מעשה בראשית דוקא דלא מצי לברוכי עלייהו שכחו מלא עולם שאינן נראים ברוב העולם אלא כל אחד ואחד במקומו: **הים הגדול.** ים אוקינוס שמקיף העולם: **ברוך שעשה את הים הגדול.** שמתוך גדלו וחשיבותו קובע ברכה לעצמו: **לפרקים.** משלשים יום לשלשים יום: **על הגשמים וכו'.** מברך הטוב והמטיב, והוא דאית ליה ארעא בשותפות עם אחריני דהכי משמע הטוב והמטיב הטוב לדידיה והמטיב לאחרינו, אבל כי לית ליה ארעא כלל אומר מודים אנחנו לך ה' אלהינו על כל טיפה וטיפה שהורדת לנו וכו'. ואם יש לו קרקע לבדו מברך שהחיינו:

משניות מבוארות – קהתי

יום חמישי

באור משנה א

משנתנו עוסקת בברכות הראייה.

הָרוֹאֶה מָקוֹם שֶׁנַּעֲשׂוּ בּוֹ נִסִּים לְיִשְׂרָאֵל – לעם ישראל, כגון "הרואה מעברות הים (מקום שעברו ישראל בים סוף ביבשה), מעברות הירדן (שעברו בם ישראל בחרבה בימי יהושע), וכיוצא בהן" (**כמפורש בברייתא ברכות נז, א**), **אוֹמֵר "בָּרוּךְ שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה"** – היינו שמברך בשם ומלכות: "ברוך אתה ה' א־להינו מלך העולם שעשה ניסים לאבותינו במקום הזה". וכן בברכות המפורטות להלן. בגמרא למדים ברכת הניסים ממה שכתוב (**שמות יח, י**): "ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה". **מָקוֹם שֶׁנַּעֲקָרָה מִמֶּנּוּ עֲבוֹדָה זָרָה** – הרואה בארץ ישראל מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה, **אוֹמֵר "בָּרוּךְ** אתה ה' א־להינו מלך העולם **שֶׁעָקַר עֲבוֹדָה זָרָה מֵאַרְצֵנוּ"** – ומוסיף (**לפי הברייתא, ברכות נז, ב**): "כשם שנעקרה ממקום זה, כן תיעקר מכל מקומות ישראל והשב לב עובדיהם לעבדך". הרואה בחוץ לארץ מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה אומר: "ברוך שעקר עבודה זרה ממקום הזה", ומסיים גם כן כדלעיל: "כשם שנעקרה ממקום זה כן תיעקר מכל מקומות ישראל והשב לב עובדיהם לעבדך".

באור משנה ב

משנתנו ממשיכה בברכות הראייה, וכן מוסיפה ללמד בברכות אחרות.

עַל הַזִּיקִין – הרואה כוכב שביט (כוכב בעל זנב מאיר, קומט), **וְעַל הַזִּוָּעוֹת** – רעידת האדמה, **וְעַל הַבְּרָקִים, וְעַל הָרְעָמִים, וְעַל הָרוּחוֹת** – על הרוחות שבאים בסערה וזעף, **אוֹמֵר "בָּרוּךְ שֶׁכֹּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ מָלֵא עוֹלָם"** – בשם ומלכות. בגמרא מבואר, שאפשר לברך על כל אחת מתופעות הטבע הללו גם "ברוך עושה מעשה בראשית". ונוהגים לברך על הרעמים "שכוחו וגבורתו מלא עולם", ועל הברקים – "עושה מעשה בראשית". **עַל הֶהָרִים, וְעַל הַגְּבָעוֹת, וְעַל הַיַּמִּים, וְעַל הַנְּהָרוֹת, וְעַל הַמִּדְבָּרוֹת** – הרואה אחד ממראי הטבע הללו (אחד לשלושים יום – **רמב"ם**), **אוֹמֵר "בָּרוּךְ עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית"** – ודווקא ברכה זו, שאינו יכול לברך על הדברים הללו "שכוחו וגבורתו מלא עולם", לפי שאינם נראים ברוב העולם אלא כל אחד ואחד מהם הוא רק במקומו (**רש"י; ברטנורא**). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הָרוֹאֶה אֶת הַיָּם הַגָּדוֹל** – יש מפרשים שכוונת משנתנו לים התיכון שהוא הגבול המערבי של ארצנו, ומפני חשיבותה של ארץ ישראל נקרא "ים הגדול", ויש סוברים שאין כוונת רבי יהודה אלא לים האוקינוס, **אוֹמֵר "בָּרוּךְ שֶׁעָשָׂה אֶת הַיָּם הַגָּדוֹל"** – שמפני חשיבותו קבעו לו ברכה לעצמו (**רש"י**), **בִּזְמַן שֶׁרוֹאֶה אוֹתוֹ לִפְרָקִים** – היינו פעם לשלושים יום (**גמרא**). **עַל הַגְּשָׁמִים, וְעַל הַבְּשׂוֹרוֹת הַטּוֹבוֹת אוֹמֵר "בָּרוּךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב"** – ירדו גשמי ברכה, מברך "ברוך אתה ה' א־להינו מלך העולם הטוב והמטיב". בגמרא מבואר (לפי הברייתא), שאין אדם מברך "הטוב והמטיב" אלא כשיש לו שדה בשותפות עם אחרים, שכל טובה שהגיעה לו לאדם ויש אחר שותף עמו בטובה זו, מברך עליה "הטוב והמטיב"; אבל אם יש לו שדה לעצמו, ללא כל שותף, מברך "שהחיינו" על הגשמים. ויש סוברים שאפילו כשאין לו שותף בשדה מברך "הטוב והמטיב", שכל מי שיש לו קרקע הריהו שותף עמו בטובת הגשמים (**רא"ש**). אבל אם אין לו שדה כלל, מברך "מודים אנחנו לך ה' א־להינו על כל טיפה וטיפה שהורדת לנו, ואילו פינו מלא שירה כים" וכו' עד "הן הם יודו וישבחו ויברכו את שמך מלכנו" וחותם: "ברוך אתה ה' א־ל רוב ההודאות והתשבחות" (**רמב"ם**). יש אומרים, שאין מברכים ברכת הגשמים אלא אם כן היו בצער מחמת עצירת הגשמים, ואחר כך ירדו גשמים. ברם, בארץ ישראל, שמצוי יובש גדול וכשמגיע זמן הגשמים והגשם יורד בזמנו כל אחד שמח בו, יש מצדדים לומר שמברכים ברכת הגשמים אף אם לא היתה עצירת גשמים קודם לכן (**משנה ברורה**). וכן על בשורות טובות – שהן טובות לו ולאחרים, מברך "הטוב והמטיב". בירושלמי וכן במדרש רבה מובא שסמך התנא "בשורות טובות" ל"גשמים" על שם הכתוב (**משלי כה, כה**): "מים קרים על נפש עיפה, שמועה טובה מארץ מרחק". **וְעַל שְׁמוּעוֹת רָעוֹת אוֹמֵר "בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת"** – יש מעירים, שהתנא נקט "בשורות טובות" ו"שמועות רעות", מפני שרעות אין מספרים לאדם עד שיישמעו לו, ולכן אומר "שמועות רעות", ואילו טובות מצוה לבשר לאדם, לכן אומר "בשורות טובות" (**הגר"א**).

יום ששי

באור משנה ג

כבר הזכרנו במשנה הקודמת, שאם הגיעה טובה לאדם ויש אחר שותף עמו בטובה זו, הריהו מברך "הטוב והמטיב", ואם הטובה היא לו לבדו, שאין אחר שותף עמו בטובה זו, מברך "שהחיינו" (ברכות נט, ב; רמב"ם ברכות י, ז).

בָּנָה בַּיִת חָדָשׁ – והוא הדין קנה בית חדש, **וְקָנָה כֵּלִים חֲדָשִׁים**

ג בָּנָה בַּיִת חָדָשׁ, וְקָנָה כֵּלִים חֲדָשִׁים — אוֹמֵר "בָּרוּךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ". מְבָרֵךְ עַל הָרָעָה מֵעֵין הַטּוֹבָה, וְעַל הַטּוֹבָה מֵעֵין הָרָעָה. הַצּוֹעֵק לְשֶׁעָבָר, הֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא. כֵּיצַד? הָיְתָה אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת, וְאָמַר "יְהִי רָצוֹן שֶׁתֵּלֵד אִשְׁתִּי זָכָר" — הֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא. הָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ, וְשָׁמַע קוֹל צְוָחָה בָּעִיר, וְאָמַר "יְהִי רָצוֹן שֶׁלֹּא יִהְיוּ אֵלּוּ בְּנֵי בֵיתִי" — הֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא.

ד הַנִּכְנָס לַכְּרַךְ מִתְפַּלֵּל שְׁתַּיִם, אַחַת בִּכְנִיסָתוֹ וְאַחַת בִּיצִיאָתוֹ. כֵּן עַזַּאי אוֹמֵר: אַרְבַּע, שְׁתַּיִם בִּכְנִיסָתוֹ וּשְׁתַּיִם בִּיצִיאָתוֹ. וְנוֹתֵן הוֹדָאָה לְשֶׁעָבָר, וְצוֹעֵק לֶעָתִיד לָבֹא.

ה חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ עַל הָרָעָה, כְּשֵׁם שֶׁהוּא מְבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ו, ה): "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ". "בְּכָל־לְבָבְךָ" — בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ, בְּיֵצֶר טוֹב וּבְיֵצֶר רָע; "וּבְכָל־נַפְשְׁךָ" — אֲפִלּוּ

פירוש ברטנורא

ג בנה בית חדש וקנה כלים חדשים. כין יש לו כיוצא בהן כין אין לו כיוצא בהן מברך שהחיינו: **על הרעה מעין הטובה.** מפרש בגמרא כגון שצפו מים על ארצו ושטפו תבואתו של שנה זו, אע"פ שרוו המים פני האדמה ונעשית שדהו משובחת לשנים הבאות השתא מיהא רעה היא ומברך דיין האמת: **ועל הטובה מעין הרעה.** כגון דאשכח מציאה, אע"ג דרעה היא דאי שמע בה מלכא חובטו במכות ויסורין ושקיל לה מיניה השתא מיהא טובה היא ומברך הטוב והמטיב: **הצועק לשעבר.** המתפלל על מה שכבר היה הרי זו תפלת שוא, דמאי דהוה הוה:

ד שתים בכניסתו ושתים ביציאתו. בכניסתו אומר שתכניסני לכרך זה לשלום, נכנס אומר מודה אני לפניך שהכנסתני לכרך זה לשלום הרי (זה) שתים בכניסתו. בקש לצאת אומר שתוציאני מכרך זה לשלום, לאחר שיצא אומר מודה אני לפניך שהוצאתני מכרך זה לשלום וכל כך למה מפני שצריך שיתן אדם הודאה לבוראו על מה שעבר עליו מן הטוב ויתפלל על העתיד שתבא לו טובה:

ה חייב אדם לברך על הרעה. כשמברך דיין האמת על הרעה, חייב לברך בשמחה ובלב טוב כשם שמברך בשמחה הטוב והמטיב על הטובה: **דבר אחר בכל מאדך.** בכל מדות המדודות לך בין מדה טובה בין מדת פורענות: **לא יקל אדם ראשו.** לא ינהג קלות ראש: **כנגד שער המזרח.** חוץ להר הבית

משניות מבוארות – קהתי

– אף שיש לו כיוצא בהם, **אוֹמֵר "בָּרוּךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ"** – "ברוך אתה ה' א־להינו מלך העולם שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה". יש דעות שצריך לברך בשעת הקנייה, אף על פי שעדיין לא השתמש בהם, שאין הברכה אלא על ידי שמחת הלב שהוא שמח בקנייתם (**רא"ש; רשב"א**). **מְבָרֵךְ עַל הָרָעָה מֵעֵין הַטּוֹבָה** – על דבר שעכשיו רעה היא לו מברך "דיין האמת" אף על פי שתצמח לו לאחר זמן טובה מדבר זה, כגון שבא לו שטף מים בשדהו, שכשיעבור השטף טובה תהא לו, שהשקה והרווה שדהו, מכל מקום עכשיו רעה היא לו שמפסיד התבואה של שנה זו; **וְעַל הַטּוֹבָה מֵעֵין הָרָעָה** – על דבר שעכשיו טובה היא לו מברך "הטוב והמטיב" אף על פי שתבוא לו אחר כך רעה ממנו, כגון שמצא מציאה, שכשיישמע הדבר למלכות יקחו אותה ממנו ואף יענישוהו קשות על שלא מסרה בעצמו, מכל מקום עכשיו טובה היא לו, ואין מברכים על העתיד להיות אלא על מה שאירע עתה, כי העתידות אפשר שיהיו ואפשר שלא יהיו (**רמב"ם**).

הַצּוֹעֵק לְשֶׁעָבָר – המתפלל על דבר שעבר זמנו, שכבר נעשה ואין להשיב, **הֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא** – וכותב הגר"א: אף על דבר שיכול להיות אלא שלא על פי דרך הטבע כי אם בדרך נס, הרי זו תפילת שוא (**עיין גמרא ברכות ס, א**). **כֵּיצַד? הָיְתָה אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת, וְאָמַר "יְהִי רָצוֹן שֶׁתֵּלֵד אִשְׁתִּי זָכָר", הֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא** – שצורת העובר מושלמת היא מבחינת המין. **הָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ** – היה אדם הולך בדרך, **וְשָׁמַע קוֹל צְוָחָה בָּעִיר** – צעקה של בני אדם על צרה שבאה עליהם, **וְאָמַר "יְהִי רָצוֹן שֶׁלֹּא יִהְיוּ אֵלּוּ בְּנֵי בֵיתִי"** – שהצועקים הללו לא יהיו בני ביתי, **הֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא** – שהרי כבר אירע הדבר.

באור משנה ד

לאחר שלמדנו במשנה הקודמת, שהצועק לשעבר הרי זו תפילת שוא, באה משנתנו ללמד, שלעולם יצעק אדם ויבקש רחמים על העתיד לבוא ויתן הודאה על מה שעבר.

הַנִּכְנָס לַכְּרַךְ – עיר גדולה מוקפת חומה, שעלילות ופגעים רעים מצויים שם, **מִתְפַּלֵּל שְׁתַּיִם** – שתי תפילות: **אַחַת בִּכְנִיסָתוֹ** – תפילה אחת בשעת כניסתו לכרך: "יהי רצון מלפניך ה' א־להי שתכניסני לכרך זה לשלום"; **וְאַחַת בִּיצִיאָתוֹ** – ותפילה אחת בשעה שיוצא מהכרך: "מודה אני לפניך ה' א־להי שהוצאתני מכרך זה לשלום" (**רמב"ם**). **בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: אַרְבַּע** – תפילות הוא מתפלל, **שְׁתַּיִם בִּכְנִיסָתוֹ** – לפני כניסתו לכרך אומר: "יהי רצון... שתכניסני לכרך זה לשלום"; ולאחר שנכנס אומר: "מודה אני... שהכנסתני לכרך זה לשלום", **וּשְׁתַּיִם בִּיצִיאָתוֹ** – בשעה שמתכונן לצאת אומר: "יהי רצון... שתוציאני מכרך זה לשלום"; ולאחר שיצא אומר: "מודה אני לפניך ה' א־להי שהוצאתני מכרך זה לשלום, וכשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני לשלום ותסמכני לשלום ותצעידני לשלום ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך" (**ברייתא, ברכות ס, א**); **וְנוֹתֵן הוֹדָאָה לְשֶׁעָבָר, וְצוֹעֵק לֶעָתִיד לָבֹא** – פיסקה זו באה לפרש את טיבן של התפילות הנזכרות למעלה, שצריך אדם לתת הודאה לבוראו על מה שעבר עליו, ולצעוק ולהתפלל על העתיד לבוא שיהא לשלום ולברכה. יש מעירים, שהתנא נוקט תחילה "ונותן הודאה לשעבר" ואחר כך "וצועק לעתיד לבוא", לפי שמדברי בן עזאי הם, והוא מציין בזה את שתי התפילות שמוסיף על דברי תנא קמא, שלדעת תנא קמא בכניסתו לכרך מתפלל אחת, שצועק לעתיד, ובא בן עזאי ומוסיף, שכשנכנס מודה על שעבר; וכן ביציאתו מתפלל – לדעת תנא קמא – תפילה אחת, שמודה בה על שעבר, כפי שבארנו (לפי הרמב"ם), ובא בן עזאי ומוסיף, שגם לפני יציאתו מהכרך מתפלל וצועק לעתיד (**תוספות חדשים; חידושי מהרי"ח**).

שבת קודש

באור משנה ה

משנה זו המסיימת את מסכתנו כוללת עניינים אחדים: א) קבלת דין שמים באהבה (צידוק הדין), שכל מה שעושה הקב"ה הכל לטובה (עיין ברכות ס, ב). ב) מצוות היראה מן המקדש, שנאמר (ויקרא יט, ל): "ומקדשי תיראו". וכותב בעל "תוספות יום טוב": "נראה לי שהואיל והזכיר אהבת השם יתברך, עד היכן תגיע (כמפורש ברישא של משנתנו), בא (התנא) להזכיר כמו כן עד היכן תגיע יראתו, שזה ששנינו כאן "לא יקל אדם את ראשו" וכו' היינו ליראה את השם יתברך השוכן בבית הזה, כמו שדרשו (יבמות ו, ב): "את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו" – מה שמירה האמורה בשבת לא משבת אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על השבת, אף מורא האמור במקדש, לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שהזהיר על המקדש" (ממי שצווה על יראתו – רמב"ם). ג) תקנות שתיקנו חכמים בברכות שבמקדש ובשאילת שלום, כמבואר במשנה.

חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ עַל הָרָעָה – בלב שלם ובנפש חפצה ברכת "דיין האמת", **כְּשֵׁם שֶׁהוּא מְבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה** – בשמחה ברכת "הטוב והמטיב", **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ". "בְּכָל־לְבָבְךָ"** – בא הכתוב ללמד:

הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשֶׁךָ; "וּבְכָל־מְאֹדֶךָ" — בְּכָל מָמוֹנְךָ. דָּבָר אַחֵר: "בְּכָל־מְאֹדֶךָ" — בְּכָל מִדָּה וּמִדָּה שֶׁהוּא מוֹדֵד לְךָ, הֱוֵי מוֹדֶה לוֹ בִּמְאֹד מְאֹד. לֹא יָכֵל אָדָם אֶת רֹאשׁוֹ כְּנֶגֶד שַׁעַר הַמִּזְרָח, שֶׁהוּא מְכֻוָּן כְּנֶגֶד בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים. לֹא יִכָּנֵס לְהַר הַבַּיִת בְּמַקְלוֹ, וּבְמִנְעָלוֹ, וּבְפַנְדָּתוֹ, וּבְאָבָק שֶׁעַל רַגְלָיו, וְלֹא יַעֲשֶׂנּוּ קַפְּנְדַּרְיָא, וּרְקִיקָה מִקַּל וָחֹמֶר. כָּל חוֹתְמֵי בְרָכוֹת שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ, הָיוּ אוֹמְרִים "מִן הָעוֹלָם". מִשֶּׁקִּלְקְלוּ הַמִּינִין, וְאָמְרוּ: אֵין עוֹלָם אֶלָּא אֶחָד, הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ אוֹמְרִים: "מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם". וְהִתְקִינוּ, שֶׁיְּהֵא אָדָם שׁוֹאֵל אֶת שְׁלוֹם חֲבֵרוֹ בַּשֵּׁם,

פירוש ברטנורא

אשר בחומה הנמוכה אשר לרגלי הבית למזרח, לפי שהוא מכוון, שכל השערים מכוונים זה כנגד זה, שער מזרח שער עזרת נשים ושער עזרת ישראל ופתח האולם וההיכל ובית קדש הקדשים בימי בית ראשון: **באפונדתו.** אזור חלול שנותנים בו מעות. פירוש אחר בגד שלובש על בשרו לקבל הזיעה שלא לטנף שאר בגדים, וגנאי לאדם לצאת באותו בגד לבדו: **קפנדריא.** ליכנס בפתח זה ולצאת בפתח שכנגדו כדי לקצר הלוכו דרך שם. ולשון קפנדריא אדמקיפנא דרי אעול בהא, כלומר בעוד שאני צריך להקיף שורות של בתים אקצר מהלכי ואכנס דרך כאן: **ורקיקה.** אסורה בהר הבית: **מקל וחומר.** ממנעל, ומה מנעל שאינו דרך בזיון אסור, רקיקה שהיא דרך בזיון לא כל שכן: **כל חותמי ברכות שבמקדש.** המברך אומר בסוף כל ברכה ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם חונן הדעת וכן בכולם, והעונין אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. שאין עונין אמן אחר כל ברכה שבמקדש, דכתיב בעזרא (נחמיה ט) קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם, ואומר אח"כ ויברכו שם כבודך, כלומר שעונים ברוך שם כבוד מלכותו לע"ו. ואשמעינן הכא דבמקדש ראשון לא היו אומרים אלא ברוך אלהי ישראל מן העולם ולא יותר ולא היו אומרים ועד העולם: **משקלקלו המינים.** שאין מאמינים בתחיית המתים ואמרו אין עולם אלא זה, התקינו עזרא ובית דינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם לומר ששני עולמות יש, העולם הזה והעולם הבא, להוציא מלב המינים שכופרים בתחיית המתים: **שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם.** בשמו של הקדוש ברוך הוא, ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו, ולמדו מבועז שאמר לקוצרים ה' עמכם, וכי תימא בעז מדעתיה דנפשיה קעבד ולא גמרינן מיניה, תא שמע מן המלאך שאמר לגדעון ה' עמך גבור החיל, וכי תימא לא שאל המלאך בשלום גדעון, ולא ברכו, אלא בשליחותו של מקום הודיעו שהשכינה עמו, ולא גמרינן מיניה, תא שמע ואומר אל תבוז כי זקנה אמך, אל תבוז את בעז לומר שמדעתו עשה אלא למוד מזקני אומתך כי יש לו על מי להסמך שנאמר

משניות מבוארות – קהתי

בְּשֶׁנֵּי יְצָרֶיךָ, בְּיֵצֶר טוֹב וּבְיֵצֶר רָע – כלומר שאף בשעה שאתה עוסק בדברים הבאים מצד היצר הרע שבלבך, כגון באכילה ובשתיה ובתענוגים גופניים אחרים, תהא כוונתך לשם שמים, לקיים ולחזק את גופך לעבודת ה' ולקיום מצוותיו; **"וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ"** – היינו: **אֲפִלּוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשֶׁךָ** – כמסופר על רבי עקיבא, שבשעה שהוציאוהו להריגה זמן קריאת שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים. אמרו לו תלמידיו: רבנו, עד כאן?! אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה "בכל נפשך" אפילו נוטל את נשמתך, אמרתי: מתי יבוא לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו?! היה מאריך ב"אחד" עד שיצאה נשמתו ב"אחד"...; **"וּבְכָל־מְאֹדֶךָ"** – היינו: **בְּכָל מָמוֹנְךָ** – שתמסור כל ממונך למען קידוש שם שמים. בברייתא שנו (**ברכות סא, ב**): "אם נאמר "בכל נפשך", למה נאמר "בכל מאדך"? ואם נאמר "בכל מאדך", למה נאמר "בכל נפשך"? אלא, אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו – לכך נאמר: "בכל נפשך", ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו (**עיין חולין צא א**) – לכך נאמר "בכל מאדך". **דָּבָר אַחֵר: "בְּכָל־מְאֹדֶךָ"** – דרש אחר דרשו מהכתוב "בכל מאדך": **בְּכָל מִדָּה וּמִדָּה שֶׁהוּא מוֹדֵד לָךְ** – בין שהוא מודד לך (נוהג עמך) במידת הטוב ובין שהוא מודד לך במידת הפורענות, **הֱוֵי מוֹדֶה לוֹ בִּמְאֹד מְאֹד** – והרי מכאן, שחייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, כמו שבארנו. הרמב"ם (בפירושו למשנתנו) נותן טעם לדבר: "לפי שהרבה דברים נחשבים לרע בתחילתם, וסופם מביאים טובה גדולה... ולכן אין ראוי לנבון להצטער בבוא צרה גדולה... לפי שאינו יודע התכלית". ויש מבארים, שהרעות שמביא הקב"ה על האדם לטובתו הן, כי הכל כפרת עוונותיו (**הערוך; רבנו יונה**). בגמרא אמרו: "לעולם יהא אדם רגיל לומר: "כל דעבד רחמנא לטב עבד" – "כל מה שעושה הקב"ה הכל לטובה". **לֹא יָקֵל אָדָם אֶת רֹאשׁוֹ כְּנֶגֶד שַׁעַר הַמִּזְרָח** – כבר הזכרנו בהקדמה למשנתנו, שמצוה מן התורה היא לירא מן המקדש, שנאמר (**ויקרא יט, ל**): "ומקדשי תיראו", ואמרו חכמים: "לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שהזהיר על המקדש"; מכאן באה המשנה ללמדנו ש"לא יקל אדם את ראשו"..., כלומר שלא ינהג קלות ראש נוכח שער המזרח שבהר הבית, **שֶׁהוּא מְכֻוָּן כְּנֶגֶד בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים** – ששער המזרח מכוון כנגד שער עזרת נשים ושער עזרת ישראל ופתח האולם וההיכל של בית המקדש. וכותב הרמב"ם (**הל' בית הבחירה ז, ז**): "אף על פי שהמקדש היום חרב בעוונותינו, חייב אדם במוראו כמו שהיה נוהג בו בבניינו... שנאמר (**שם**): "את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו" – מה שמירת שבת לעולם, אף מורא מקדש לעולם, שאף על פי שחרב, בקדושתו עומד". **לֹא יִכָּנֵס** – אדם, **לְהַר הַבַּיִת בְּמַקְלוֹ** – במקל שבידו, **וּבְמִנְעָלוֹ** – בנעלים שברגליו, **וּבְפַנְדָּתוֹ** – באפונדה האזורה במתניו, והיא חגורה רחבה ובה כיס לכסף, **וּבְאָבָק שֶׁעַל רַגְלָיו** – שאין להיכנס להר הבית אלא ברגליים נקיות, **וְלֹא יַעֲשֶׂנּוּ קַפְּנְדַּרְיָא** – ולא יעשה הר הבית דרך קצרה, כלומר שלא יעבור דרך הר הבית כדי לקצר את דרכו; **וּרְקִיקָה** – שאסור לירוק בהר הבית, **מִקַּל וָחֹמֶר** – בברייתא בגמרא מבואר: "קל וחומר ממנעל: ומה מנעל שאין בו דרך בזיון (שנעשה לשמירת הרגלים— **רמב"ם**), אסור להיכנס בו בהר הבית, רקיקה שהיא דרך בזיון לא כל שכן שאסורה בהר הבית" (**ברכות סב, ב**). **כָּל חוֹתְמֵי בְרָכוֹת שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ, הָיוּ אוֹמְרִים "מִן הָעוֹלָם"** – כלומר, נוהגים היו תחילה במקדש, שבנוסח החתימה של כל ברכה היו אומרים "מן העולם", כגון "ברוך אתה ה' א־להי ישראל מן העולם מגן אברהם". ולא היו עונים "אמן" במקדש אלא "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" (**גמרא ברכות סג, א**). **מִשֶּׁקִּלְקְלוּ הַמִּינִין, וְאָמְרוּ: אֵין עוֹלָם אֶלָּא אֶחָד** – העולם הזה בלבד, **הִתְקִינוּ** – חכמים, **שֶׁיְּהוּ אוֹמְרִים** – במקדש, בנוסח החתימה של כל ברכה, **"מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם"** – לומר שיש שני עולמות, העולם הזה והעולם הבא. וכן לשון המקרא (**תהלים מא, יד; קו, מח**): "ברוך ה' א־להי ישראל מהעולם ועד העולם", וכן (**נחמיה ט, ה**): "קומו ברכו את ה' א־להיכם מן העולם עד העולם". **וְהִתְקִינוּ** – עוד, **שֶׁיְּהֵא אָדָם שׁוֹאֵל אֶת שְׁלוֹם חֲבֵרוֹ בַּשֵּׁם** – בשם ה', ואין בזה חשש של זלזול בכבוד שמים בשביל כבוד הבריות או של הזכרת שם שמים לבטלה, שכן למדו מבועז, **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִנֵּה־בֹעַז בָּא מִבֵּית לֶחֶם, וַיֹּאמֶר לַקּוֹצְרִים, ה' עִמָּכֶם, וַיֹּאמְרוּ לוֹ, יְבָרֶכְךָ ה'"** – ומכאן שראוי לברך בשם. **וְאוֹמֵר: "ה' עִמְּךָ גִּבּוֹר הֶחָיִל"** – המלאך שנראה לגדעון אף הוא בירך את גדעון בשם ה' ואמר לו: "ה' עמך". **וְאוֹמֵר** – הכתוב (**במשלי כג, כב**): **"אַל־תָּבוּז כִּי־זָקְנָה אִמֶּךָ"** – כלומר אל תאמר שאין ללמוד מבועז, שכן כתוב: "אל תבוז כי זקנה אמך", כלומר אל תבוז לזקני האומה, למנהגיהם ולתקנותיהם. **וְאוֹמֵר** – הכתוב (**בתהילים קיט, קכו**): **"עֵת לַעֲשׂוֹת**

שֶׁנֶּאֱמַר (רות ב, ד): "וְהִנֵּה־בֹעַז בָּא מִבֵּית לֶחֶם, וַיֹּאמֶר לַקֹּצְרִים, ה' עִמָּכֶם, וַיֹּאמְרוּ לוֹ, יְבָרֶכְךָ ה'". וְאוֹמֵר (שופטים ו, יב): "ה' עִמְּךָ גִּבּוֹר הֶחָיִל". וְאוֹמֵר (משלי כג, כב): "אַל־תָּבוּז כִּי־זָקְנָה אִמֶּךָ". וְאוֹמֵר (תהלים קיט, קכו): "עֵת לַעֲשׂוֹת לַה' הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ". רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ, עֵת לַעֲשׂוֹת לַה'.

מסכת פאה

פרק ראשון

א אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר: הַפֵּאָה, וְהַבִּכּוּרִים, וְהָרֵאָיוֹן, וּגְמִילוּת חֲסָדִים, וְתַלְמוּד תּוֹרָה. אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאָדָם

פירוש ברטנורא

עת לעשות לה' הפרו תורתך: **רבי נתן אומר הפרו תורתך.** פעמים שמבטלים דברי תורה כדי לעשות לה', אף זה המתכוין לשאול בשלום חברו, וזהו רצונו של מקום שנאמר (תהלים לד) בקש שלום ורדפהו, מותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה אסור:

מסכת פאה

א א אלו דברים שאין להם שיעור. מדאורייתא, אבל מדרבנן יש להם שיעור, דהא תנן בסיפא אין פוחתין לפאה מששים: **הפאה.** שאדם חייב להניח בסוף שדהו לעניים, כדכתיב (ויקרא כג) לא תכלה פאת שדך בקצרך: **והבכורים.** דכתיב (שמות כג) ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך, ולא נתנה תורה בהם שיעור: **והראיון.** שחייב אדם להראות בעזרה בשלש רגלים, דכתיב (שם) שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך, וזאת הראיה אין לה שיעור דכל אימת דבעי עייל ומתחזי ונפיק. פירוש אחר עולת ראיה ושלמי חגיגה שחייב להביא כדכתיב (שם) ולא יראו פני ריקם, אין לה שיעור מדאורייתא דכתיב (דברים טז) איש כמתנת ידו, אלא שחכמים נתנו בה שיעור, העולה מעה כסף וחגיגה שתי כסף: **וגמילות חסדים.** דבגופו, כגון ביקור חולים ולקבור מתים וכיוצא בהן, אבל גמילות חסדים דבממונו, כגון פדיון שבוים ולהלביש ערומים ולהאכיל את הרעבים וכיוצא בהן יש להן שיעור, שיתן בכל פעם שתבא מצוה כזו לידו חמישית מן הריוח שבנכסיו, ותו לא מחייב, דהכי אמרינן המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. הלכך מבעי ליה לאינש לאפרושי חמישית הריוח בכל עת כדי שיהא מצוי כל זמן שיבא גמילות חסד לידו שקיימנו, ובהכי נפיק ידי חובתו: **ותלמוד תורה.** אין לה שיעור דכתיב (יהושע א) והגית בו יומם ולילה: **ות"ת כנגד כולם.** שקול כנגד כולם:

משניות מבוארות – קהתי

לַה' הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ" – פעמים שמפירים דברי תורה כדי לעשות לה', כמו שעשה אליהו בהר הכרמל, שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות, כדי לקדש שם שמים, אף כאן משום "עת לעשות לה'", שיהא שם שמים שגור בפיהם של אנשים, לא חששו חכמים לזלזול בכבוד שמים או להזכרת שם שמים לבטלה, ותיקנו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם ה'. **רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ, עֵת לַעֲשׂוֹת לַה'** – לפי רש"י לא בא כאן רבי נתן לחלוק על תנא קמא, אלא לפרש את הכתוב כמו שביארנוהו קודם, כלומר שלשם הבנת הכתוב יש לסרסו ולדרשו: "הפרו תורתך" משום "עת לעשות לה'". ויש מפרשים שכוונת רבי נתן היא, שאם רואים בני אדם מפירים את התורה, אז "עת לעשות לה'", כלומר שעל חכמים לתקן אז תקנות ולעשות למען קיומה וחיזוקה של תורה בתוך ציבור שומרי התורה והמאמינים בה.

מסכת פאה

באור משנה א

משנה זו, הפותחת את מסכתנו, באה בעיקר ללמד, שאין לפאה שיעור קצוב מן התורה; ואגב ענין פאה מונה המשנה עוד דברים שאין להם שיעור.

אֵלּוּ דְבָרִים – המפורטים להלן במשנתנו, **שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר** – מן התורה, כלומר שהתורה לא קבעה להם שיעור, ויוצא אדם ידי חובתו בהם מן התורה בכל שהוא; ברם, כל המרבה בהם הרי זה משובח, שמצוותו יתירה, ויש לו תוספת שכר (**רמב"ם; "שנות אליהו"**): **הַפֵּאָה** – של השדה, שציוותה התורה להניח בשעת הקצירה לעניים (**ויקרא יט, ט; כג, כב**), כמו שהבאנו בהקדמה למסכתנו, ולא נתנה בה שיעור. ברם, חכמים קבעו לה שיעור, כמבואר להלן במשנה ב; **וְהַבִּכּוּרִים** – ביכורי פרי האדמה, שציוותה התורה להביאם למקדש וליתנם לכהנים (**שמות כג, יט; דברים כו, א-יא**), ולא קבעה להם שיעור; **וְהָרֵאָיוֹן** – שנאמר (**דברים טז, טז**): "שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' א-להיך במקום אשר יבחר... ולא יראה את פני ה' ריקם", ומכאן שמצוה על כל זכר לעלות בשלושת הרגלים לירושלים, להיראות במקדש ולהביא קרבן עולה הנקרא "עולת ראייה", וכן קרבן שלמים הנקרא "שלמי חגיגה". ואין שיעור למצוה זו מן התורה, כלומר שלא אמרה תורה כמה זמן וכמה פעמים ייראה העולה לרגל במקדש, ויכול אדם לצאת ידי חובתו בראיון של רגע, ואם הוא מרבה להיראות, הריהו משובח; וכן אין שיעור לדמי עולות הראייה ושלמי החגיגה שחייב העולה לרגל להביא, שנאמר (**שם שם, יז**): "איש כמתנת ידו". ברם, חכמים קבעו להם שיעור (**עיין חגיגה א, ב; ה**). **וּגְמִילוּת חֲסָדִים** – שני סוגי גמילות חסדים הם: א) גמילות חסדים בממון, כגון להלוות לנצרכים, להאכיל רעבים, להלביש ערומים, לפדות שבויים וכיוצא בזה; ב) גמילות חסדים בגוף, כגון לבקר חולים, לקבור מתים, לנחם אבלים, לשמח חתן וכלה וכדומה. ונחלקו המפרשים בפירוש משנתנו. יש מפרשים שכל גמילות חסדים, בין בממון ובין בגוף, אין לה שיעור (**"שנות אליהו"**). ברם, בענין גמילות חסדים שבממון אמרו (**כתובות נ, א**): "באושא התקינו: המבזבז אל יבזבז יותר מחומש" (בירושלמי מפורש, שפעם ראשונה יכול לבזבז חומש מהונו, ומכאן ואילך יתן בכל שנה חומש הריווח). ברם, רוב מפרשי המשנה מבארים (לפי הירושלמי), שמשנתנו אינה עוסקת אלא בגמילות חסדים שבגוף, אבל גמילות חסדים שבממון יש לה שיעור, שהלכה למשה מסיני היא, שהמבזבז אל יבזבז יותר מחומש. ומה שאמרו: "באושא התקינו", היינו ששכחו את ההלכה וחזרו והתקינו כהלכה ראשונה (**"שנות אליהו"**); **וְתַלְמוּד תּוֹרָה** – אין לו שיעור, שנאמר (**יהושע א, ח**): "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה"; ואמרו (**מנחות צט, א**): אפילו לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית קיים מצוות "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך", ויש אומרים: אפילו לא קרא אדם אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים "לא ימוש". ברם, כל המרבה בלימוד תורה, הרי זה משובח ונותנים לו שכר הרבה. **אֵלּוּ דְבָרִים** – המפורטים להלן, **שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה** – ויש גורסים: מפירותיהן; מכל מקום פירוש הדברים, שאדם נהנה מפרי מעשיו אלו בעולם הזה, כמו שכתוב (**ישעיה ג, י**): "אמרו צדיק כי טוב, כי פרי מעלליהם יאכלו", **וְהַקֶּרֶן** – ושכר המצוה, **קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא** – כמו שאמרו: "כל הכבוד שראה משה בעולם הזה אינו אלא מן הפירות, אבל הקרן קיימת לו לעולם הבא" (**שמות רבה מז, ד**): **כִּבּוּד אָב וָאֵם** – שנאמר (**דברים ה, טז**): "כבד

אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא: כִּבּוּד אָב וָאֵם, וּגְמִילוּת חֲסָדִים, וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ; וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם.

משניות מבוארות – קהתי

את אביך ואת אמך... למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך", ופירש רש"י: "למען יאריכון ימיך" – לעולם הבא, "ולמען ייטב לך" – בחייך (**קידושין מ, א**); **וּגְמִילוּת חֲסָדִים** – שנאמר (**משלי כא, כא**): "רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד", ופירש רש"י: "חיים" – לעולם הבא, "צדקה וכבוד" – בעולם הזה (**בגמרא שם**); **וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ** – שנאמר (**תהלים לד, טו**): "בקש שלום ורדפהו", וכשם שרודף צדקה... ימצא חיים... וכבוד", כך גם הרודף שלום ימצא חיים וכבוד (**שם**); **וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם** – לימוד תורה שקול כנגד כל המצוות, ומבאר הרמב"ם, שעל ידי תלמוד תורה זוכה אדם בכולן, כמו שאמרו (**קידושין מ, ב**): "לימוד גדול, שהלימוד מביא לידי מעשה". ועוד כותב הרמב"ם: "...כשיעשה אדם המצוות התלויות בתועלת בני אדם זה עם זה (כאותן המצוות שנימנו במשנתנו), תיחשב לו לצדקה לעולם הבא (כמו בקיום מצוות שבין אדם למקום), לפי שעשה המצוות, וימצא טובה בעולם הזה, בעבור שנהג מנהג הטוב בין בני אדם, כי כשינהג מנהג הזה, ינהגו אחרים כמנהגו, ויקבל כמו כן שכר מהעניין ההוא (וזהו "שאוכל פירותיהם בעולם הזה"). וכל המצוות שבין אדם לחבירו נכללות בגמילות חסדים". – בברייתא הוסיפו עוד דברים, כפי הנוסח המצוי בסידורי התפילה.

אגרות קודש

ב"ה, ב' שבט, תשי"ב
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"מ וכו' מוה"ר יואל שי'

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מיום הילולא של רבינו הזקן ושמחתי לקרות בו אשר שבע רצון הוא ות"ל הכל שלום.

בטח ידוע לו המאמר מרבינו הזקן (הועתק בקונטרס לימוד החסידות פ"ג) וז"ל:

"משכיל לאיתן האזרחי, איתן הוא עצם הנשמה שדבוקה בהעצמות חלק אלקה ממעל, דהנה נשמה שנתת בי טהורה, בראתה, יצרתה, נפחתה, כנגד ד' עולמות, במדרש חשיב ה' מדרי': נר"ן, חי' יחידה, ובזהר כללם בד' מדריגות נר"ן ונשמה לנשמה, נגד ד' אותיות שם הוי', ואיתן הוא התוקף דנשמה הבא בגילוי בהכח דמס"נ, ואיתן לשון יושן בלתי מחודש, והוא שם ע"ב שאינו מחודש, וס"ג ומ"ה הם תהו ותקון, דשניהם מחודשים, ושם ע"ב הוא למעלה מתהו ותקון, והוא בלתי מחודש, וידוע דשם ע"ב בחכמה, והיינו פנימי' החכמה, וכמאמר פנימית אבא פנימי' עתיק, ועתיק הוא לשון ישן, שזהו המשכת העצמות, וזהו נשמה שנתתי בי טהורה היא, שזהו שרש הנשמה כמו שהיא באצי', ואצי' הוא הפרשת הארה מאוא"ס המאציל ב"ה שאינו בבחי' התחדשות כ"א בבחי' גילוי ההעלם, וזהו משכיל, שהוא מקור הממציא ומגלה את השכל, הנה משכיל זה הוא רק לאיתן, דאיתן יש לו משכיל, מה שע"י כח המשכיל הוא האזרחי, מזריח לכל הכחות והחושים".

וע"פ המובא בכ"מ בדא"ח עה"פ יראת ה' לחיים, אשר כפי שתגדל מדת היראה כך נתוסף החיים ובריאות גם בגוף הגשמי של איש הישראלי, הנה בפרט הוא בנוגע להאיתן שבנפש הוא התוקף דנשמה, אשר כשבא בהתגלות, וכידוע אשר ענין מס"נ, נפש פירושו רצון, היינו שמוסר רצונו לתומ"צ נתוסף ג"כ חיות ובריאות כפשוטו, ממ"ש והשי"ת יאריך ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים ויאיר את חלקו בעולם בנר מצוה ותורה אור ומאור שבתורה זוהי תורת החסידות.

ומ"ש שאין במחנו עם מי לדבר, הנה ידוע מענה הצמח צדק להרה"ח הרה"צ וכו' מוה"ר הלל מפאריטש, "אז די נשמות הערען" ובפרט שעתה גילו לנו נשיאינו רבוה"ק ענינ[ם] העמוקים ביותר

המשך בעמוד קצה

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף לח ע"א: שנינו במשנה: **תָּנוּ רַבָּנָן, בֵּית אַבְטִינָס הָיוּ בְּקִיאִין** בְּאומנות **מַעֲשֵׂה הַקְּטוֹרֶת, וְלֹא רָצוּ לְלַמֵּד** לאחרים. לפיכך **שָׁלְחוּ חֲכָמִים וְהֵבִיאוּ אוּמָנִין** אחרים **מֵאָלֶכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם, וְהָיוּ יוֹדְעִין לְפַטֵּם** [-לכתוש הסמנים ולערבם יפה] **כְּמוֹתָם** - כבית אבטינס, **וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִין לְהַעֲלוֹת עָשָׁן** יפה **כְּמוֹתָן. שֶׁל הַלָּלוּ** [-בית אבטינס] היה העשן **מִתַּמֵּר וְעוֹלֶה** זקוף **כְּמַקֵּל, וְשֶׁל הַלָּלוּ** [-אומני אלכסנדריא] **מַפְּצִיעַ** - מתפזר העשן **לְכָאן וּלְכָאן,** שלא ידעו מהו העשב המעלה את העשן שיהיה זקוף כמקל. **וּכְשֶׁשָּׁמְעוּ חֲכָמִים כַּדָּבָר, אָמְרוּ, כָּל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לִכְבוֹדוֹ בְּרָאוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (משלי טז ד) 'כָּל פָּעַל ה' לְמַעֲנֵהוּ', וכיון שבית אבטינס יותר מומחים בכך, **(וחזרו) [יַחְזְרוּ] בֵּית אַבְטִינָס לִמְקוֹמָן. שָׁלְחוּ לָהֶם חֲכָמִים** שליחים להחזירם, **וְלֹא בָּאוּ. כְּפָלוּ לָהֶם שְׂכָרָן וּבָאוּ.** וכך כפלו להם, **שבְּכָל יוֹם הָיוּ נוֹטְלִין שְׁנַיִם עָשָׂר מָנֶה** לשנה, **וְהַיּוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּכָל יוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה, וְהַיּוֹם אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה.**

אָמְרוּ לָהֶם חֲכָמִים לבית אבטינס, **מָה רְאִיתֶם שֶׁלֹּא לְלַמֵּד** מהו העשב מעלה עשן. **אָמְרוּ** בית אבטינס לחכמים, **יוֹדְעִין הָיוּ** משפחתו **שֶׁל בֵּית אַבָּא שֶׁבַּיִת זֶה** [-בית המקדש] **עָתִיד לֵיחָרֵב, אָמְרוּ,** יש חשש **שֶׁמָּא יִלְמוֹד אָדָם שֶׁאֵינוֹ מְהוּגָן, וְיֵלֵךְ וְיַעֲבוֹד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בְּכָךְ,** ולכן לא רצו לגלותה.

מסיימת הברייתא: **וְעַל דָּבָר זֶה מַזְהִירִין אוֹתָן לְשֶׁבַח,** שֶׁמֵּעוֹלָם **לֹא יָצְאַת כַּלָּה מְבוּשֶׁמֶת מִבָּתֵּיהֶן** של בית אבטינס. **וּכְשֶׁנּוֹשְׂאִין אִשָּׁה מִמָּקוֹם אַחֵר, מַתְנִין עִמָּהּ שֶׁלֹּא תִתְבַּסֵּם,** כדי **שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ** הבריות **מִמַּעֲשֵׂה הַקְּטוֹרֶת מִתְבַּסְּמִין** אלו, **לְקַיֵּים מַה שֶּׁנֶּאֱמַר 'וְהְיִיתֶם נְקִיִּים מֵה' וּמִיִּשְׂרָאֵל'.**

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וּמָצָאתִי אֶחָד מִבְּנֵי בְנֵיהֶם של אחד ממשפחות אלו. **אָמַרְתִּי לוֹ, אֲבוֹתֶיךָ** שלא גילו אומנותם, **בִּקְּשׁוּ לְהַרְבּוֹת כְּבוֹדָן, וְרָצוּ לְמַעֵט כְּבוֹד הַמָּקוֹם,** אולם **עַכְשָׁיו** שנחרב המקדש, **כְּבוֹד מָקוֹם בִּמְקוֹמוֹ, וּמִיעֵט כְּבוֹדָם,** שהיום אין צורך בהם.

אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, (פַּעַם אַחַת) סָח **לִי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן לוֹנָא, פַּעַם אַחַת יָצָאתִי אֲנִי וְאֶחָד מִבְּנֵי בְנֵיהֶם** של משפחת בית אבטינס **לְשָׂדֶה לְלַקֵּט עֲשָׂבִים, וְרָאִיתִי (ששחק וככה) [שֶׁבָּכָה וְשָׂחַק]. אָמַרְתִּי לוֹ, מִפְּנֵי מַה בָּכִיתָ. אָמַר לִי, כְּבוֹד אֲבוֹתַי נִזְכַּרְתִּי.** אמרתי לו, **וּמִפְּנֵי מַה שָׂחַקְתָּ. אָמַר לִי, שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִירָהּ לָנוּ** כשיבנה המקדש. אמרתי לו, **וּמִפְּנֵי מַה נִּזְכַּרְתָּ** בכך. **אָמַר לִי,** העשב **מַעֲלֶה עָשָׁן** נראה לי **כְּנֶגְדִּי.** אמרתי לו **הַרְאֵהוּ לִי, אָמַר לִי, שְׁבוּעָה הִיא בְּיָדֵינוּ שֶׁאֵין מַרְאִין אוֹתוֹ לְכָל אָדָם.**

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, פַּעַם אַחַת מָצָאתִי זָקֵן אֶחָד וּמְגִילַת סַמְמָנִין [-שכתוב בה שמות סימני הקטורת] **בְּיָדוֹ. אָמַרְתִּי לוֹ מֵאַיִן** [-מאיזה משפחה] **אַתָּה. אָמַר לִי, מִבֵּית אַבְטִינָס אֲנִי.** אמרתי לו **וּמַה בְּיָדְךָ, אָמַר לִי מְגִילַת סַמְמָנִין.** אמרתי לו **הַרְאֵהוּ לִי, אָמַר לִי כָּל זְמַן שֶׁבֵּית אַבָּא הָיוּ קַיָּמִין לֹא הָיוּ מוֹסְרִין אוֹתוֹ לְכָל אָדָם, וְעַכְשָׁיו** שכבר אינם קיימים **הֲרֵי הוּא לְךָ וְהִזָּהֵר בָּהּ. וּכְשֶׁבָּאתִי וְסַחְתִּי דְּבָרַי לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא, אָמַר לִי, מֵעַתָּה** הוברר שכוונתם היתה לשם שמים, **וְאָסוּר לְסַפֵּר בִּגְנוּתָן שֶׁל אֵלּוּ.**

מִכָּאן [-ממה שהחזירו את בית גרמו ובית אבטינס לאומנותם] **אָמַר בֶּן עַזַּאי,** אל ידאג אדם לומר פלוני יקפח פרנסתי, כי על כרחך **בְּשִׁמְךָ יִקְרָאוּךָ, וּבִמְקוֹמְךָ יוֹשִׁיבוּךָ** - יקראוך לשוב למקומך,

רש"י

להעלות עשן — שלא היו מכירין בעשב שהוא מעלה את העשן זוקף ומתמר כמקל. **מיעט כבודם** — בחורבן ביתו. **מעלה עשן** — עשב שהוא מעלה עשן ראיתי כנגדי. **מגילת סמנין** — שכתובין בה שמות סמני הקטורת. **מכאן אמר בן עזאי** — ממעשה בית גרמו ובית אבטינס שבקשו חכמים לדחותם ממקומם ולא יכלו. **בשמך יקראוך** — לא ידאג אדם לומר: פלוני יקפח פרנסתי. כי על כרחך, בשם יקראוך לבא ולשוב במקומך.

רש"י

ומשלך יתנו לך — כלומר: לא משלהם הוא מתנה, אלא מזונות קצובים לך מן השמים. **ואין מלכות נוגעת בחברתה** — משהגיע זמן המלכות ליפול ותעמוד אחרת — לא יאחר זמן כמלא נימא, אלא מי שזמנה ליפול בלילה נופלת בלילה, שנאמר (דניאל ה) "ביה בליליא איתקטל בלשצר" ושזמנה ביום נופלת ביום שנאמר (יחזקאל ל) "ובתחפנחס חשך היום".

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

וּמִשֶּׁלְּךָ [-ממזונות הקצובים לך] **יִתְּנוּ לְךָ** - פרנסתך קצובה לך משמים ולא הם נותנים לך מתנה, **שאֵין אָדָם נוֹגֵעַ בַּמּוּכָן לַחֲבֵירוֹ, וְכן אֵין מַלְכוּת נוֹגַעַת בְּמלכות חֲבֶרְתָּהּ,** ומשהגיע זמן מלכות ליפול והשניה לעמוד, לא יתאחר נפילת הראשונה **אֲפִילוּ כְּמְלֹא נִימָא.**

המשך מעמוד קצג

בתורת החסידות וגם אויף מאמע לשון באופן שיש להבינם, ובפרט הבכן והבפועל - יוצא מזה לכל איש הישראלי אפילו הפשוט שבפשוטים ואין הדבר דורש אלא שימת לב הראוי'.

החותם מעין הפתיחה בברכת אריכות ימים ושנים כפשוטו ממש וגם כמשמעו היינו ממולאים בטוב האמיתי הוא תורה ומצות חדורים ומוארים בפנימית התורה.

נ"ב: מ"ש במכתבו על הנמצא בדא"ח בפי' מרז"ל נתאוה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים, דאין אנו יודעים למה נתאוה, והוקשה לו, דהרי בזה נח"ר גדול הוא, וכמו שמבשרי אחזה באדם חכם כשיש בידו לגלות חכמתו ה"ז נחת רוח, ויותר משהעגל רוצה כו'.

הנה מובן הדבר שאין לדמות כלל ענין זה למעלה, וכמבואר בכ"מ שהנ"ר דחכם הוא כשמגלה הדבר לזולתו, ואין ענין זה שייך למעלה, כיון שאין זולתו, ונוסף ע"ז הנה הענין דדוקא בבי"ע הנהו רק ע"פ רצון העליון, כי מה שהנ"ר הוא בדירה בתחתונים דוקא אינו מובן, וכמ"ש בביאור בד"ה יו"ט של ר"ה רס"ו בתחילתו.

ונקודה העיקרית והכללית בכל זה הוא, דאי אפשר להבין למה נתאוה קודם כל סדר ההשתלשלות, כיון שאז לא הי' עדיין מציאות השכל והטעם ודעת שכל אלו נבראים הם, וקודם שנאצלו העולמות לא הי' אלא הוא ושמו בלבד, ושם הוא שנתעורר הרצון להיות לו ית' דירה בתחתונים וא"כ אין שייך למצוא ע"ז טעם ושכל, כיון שעדיין לא הי' ענין השכל, וד"ל.

ב"ה, ג' שבט תשי"ב
ברוקלין.

הוו"ח אי"א נו"נ וכו' מוה"ר מאיר שי'

שלום וברכה!

מקרב ולב עמוק הנני בזה להביע ת"ח ת"ח על תשורתו הכי יקרה והוא מכתב גוף כתב יד קדשו של כ"ק אדמו"ר האמצעי בענין הבית עולם דהאדיטש הוא מקום מנוחת כ"ק רבינו הזקן, אשר מתנה זו יקרה אצלי במאד מאד, ובאמת אני מכיר תודה לו על שלוח זה...

בקשר עם יום ההילולא יו"ד שבט של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, מוסג"פ הצעות הנהגות, וכן מוסג"פ סקריפ על חבילת מזון.

בברכה ות"ח מעין הפתיחה.

שֶׁנִּכְנָס לִשְׁבִיעִית – שמועיל לצמיחת השדה בשביעית, שאסור אף שנעשה קודם לה, וְקָצִיר שֶׁל תבואה שגדלה שליש בִּשְׁבִיעִית, שֶׁיָּצָא לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית – שנעשה לאחר השביעית, שאסור לצורך סחורה כפירות שביעית. ומכאן למדים שיש תוספת לשביעית לפניה ולאחריה[א].

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, אף 'בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר' (שמות לד כא) נאמר בשבת כתחילת הפסוק, ונאמרו דווקא הם ללמד, מָה חָרִישׁ רְשׁוּת – כשם ש'חריש' הוא רשות, שהרי לא מצינו מצות חרישה, אַף קָצִיר רְשׁוּת – אף 'קציר' הוא רשות, ודווקא זה נאסר בשבת, וְיָצָא מהאיסור קְצִיר הָעוֹמֶר, שֶׁהִיא – הקצירה מִצְוָה ומותרת בשבת. מבואר שלרבי עקיבא למדים תוספת שביעית מפסוקים, וקשה לרבי יוחנן שאמר שהיא הלכה למשה מסיני. מתרצת הגמרא: אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, כִּי גְּמִירֵי הֲלָכְתָא לְמִישְׁרֵי יַלְּדָה – ההלכה באה ללמד שמותר לחרוש עד ראש השנה נטיעות חדשות, ולא באה לאסור משום תוספת שביעית כלל, וּקְרָאֵי לְמִיסַּר זְקִינָה – הפסוקים באו לאסור חרישה לאילנות זקנים משום תוספת שביעית.

מקשה הגמרא: וְכֵיוָן דְּהִלְכְתָא לְמִשְׁרֵי יַלְּדָה – שלמדנו מהלכה להתיר חרישה לנטיעות חדשות בערב שביעית, לָאו מִמֵּילָא זְקִינָה אֲסִירָה – וכי אין ללמוד מכך ממילא שלאילנות זקנים אסור, ואין צריך פסוק לכך.

הגמרא מתרצת תירוץ אחר: אֶלָּא הֲלָכְתָא נאמרה לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, שלמד מ'בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת' (שם) להתיר קציר של מצוה בשבת, ולדבריו אכן האיסור תוספת באילנות זקינות נלמד מההלכה, וּקְרָאֵי – ומפסוקים למדים איסור תוספת שביעית לְרַבִּי עֲקִיבָא שלמד זאת כמבואר בברייתא לעיל בסמוך[ב].

נמצא למסקנת הגמרא כרבי יצחק, שמהלכה למשה מסיני נלמד שאסור לעבוד בקרקע שלשים יום קודם שביעית, ובית שמאי ובית הלל הוסיפו מפסח ומעצרת, וזאת התיר רבן גמליאל. הגמרא מביאה שיטה אחרת: וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, רַבָּן גַּמְלִיאֵל וּבֵית דִּינוֹ מְרַאוֹרַיְיתָא בָּטֵיל לְהוּ – מצאו סמך מן התורה לבטל ימי תוספת שביעית, ובטלו אף את אלו שנאסרו מההלכה. וביאר מַאי טַעְמָא – מהיכן למד זאת, גְּמַר – למד בגזירה שוה 'שַׁבָּת' 'שַׁבָּת' משבת רגילה הנקראת שַׁבָּת בְּרֵאשִׁית, שבשביעית נאמר (ויקרא כה ה) 'שְׁנַת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ', ובשבת נאמר (שמות כ י) 'וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹהֶיךָ', מָה לְהַלָּן בשבת בראשית הִיא אֲסוּרָה במלאכה אך לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ מוּתָּרִין[ג], אַף כָּאן הִיא אֲסוּרָה וּלְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ מוּתָּרִין.

מקשה הגמרא: מַתְקִיף לָהּ רַב אַשִׁי, לְמַאן דְּאָמַר הֲלָכְתָא – שהתוספת היא מהלכה למשה מסיני, וכי אָתְיָא [–באה] גְּזֵרָה שָׁוָה שאינה מקובלת מסיני אלא דנוה מעצמם, וְעָקְרָה לְהֲלָכְתָא שניתנה בסיני. וְכן קשה לְמַאן דְּאָמַר קְרָא – שנלמדת מפסוק, וכי אָתְיָא גְּזֵרָה שָׁוָה וְעָקְרָה לִקְרָא.

רב אשי מבאר טעמו של רבן גמליאל באופן אחר: אֶלָּא אָמַר רַב אַשִׁי, רַבָּן גַּמְלִיאֵל וּבֵית דִּינוֹ אכן ביטלוה לתוספת שביעית מן התורה, אך טעמם דְּסָבְרֵי לָהּ כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל דְּאָמַר הֲלָכְתָא גְּמִירֵי לָהּ – שקיבלוה הלכה למשה מסיני, וְכִי גְּמִירֵי הֲלָכְתָא – וסברו שההלכה נאמרה בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, דּוּמְיָא – בדומה להלכה דְּנִיסּוּךְ הַמַּיִם על המזבח, שנאמרה יחד עמה, ושייכת רק בזמן המקדש[ד], אֲבָל בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים לֹא נאמרה ולכן ביטלוה.

שנינו במשנה: אֲבָל לֹא מִמֵּי הַגְּשָׁמִים וּמִמֵּי הַקִּילּוֹן.

מקשה הגמרא: בְּשִׁלְמָא אסור להשקות מִמֵּי קִילּוֹן שהוא בור עמוק, דְּאִיכָּא [–יש] טִירְחָא יְתֵירָא לדלות מבור זה ואסור אף במקום הפסד, אֶלָּא מֵי גְּשָׁמִים מַאי טִירְחָא אִיכָּא – איזו טרחה יש להשקות מהם, הרי די שיפתח דרכם לבוא לשדהו, ומדוע נאסרו. מתרצת הגמרא: אֲמַר רַבִּי אִילְעָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, חכמים גזרו גְּזֵירָה שלא ישקו מִמֵּי גְּשָׁמִים, אָטוּ – שמא יבואו להשקות מִמֵּי קִילּוֹן. רַב אַשִׁי אָמַר, מֵי גְּשָׁמִים גּוּפֵיהוּ [–עצמם] מתוך שמשקה מהם לִידֵי מֵי קִילּוֹן אָתוּ – יתמעטו ויעמיקו כמי קילון, ויבוא לדלות מהם גם אז.

מבארת הגמרא: וְקָמִיפַּלְגִי – ונחלקו רבי יוחנן ורב אשי בְּדִינוֹ דְּרַבִּי זֵירָא, דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַבָּה בַּר יִרְמְיָה אָמַר שְׁמוּאֵל, נְהָרוֹת הַמּוֹשְׁכִין מַיִם מִן הָאֲגַמִּים מוּתָּר לְהַשְׁקוֹת מֵהֶן בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד. מַר – רב אשי הסובר שחוששים שיתמעטו וישקה מנהר אחר. אִית לֵיהּ – סובר את דינו דְּרַבִּי זֵירָא, שהרי אין שייך שנהרות אלו יתמעטו, וּמַר – רבי יוחנן הסובר שגוזרים שמא ישקה במי קילון, לֵית לֵיהּ – אינו סובר את דינו דְּרַבִּי זֵירָא, ואף בנהרות אלו שייכת גזירה זו.

הגמרא דנה בדברי רבי זירא: גּוּפָא, אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַבָּה בַּר יִרְמְיָה אָמַר שְׁמוּאֵל, נְהָרוֹת הַמּוֹשְׁכִין מַיִם מִן הָאֲגַמִּים מוּתָּר לְהַשְׁקוֹת מֵהֶן בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד. אֵיתִיבֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי זֵירָא, שנינו במשנתנו, אֲבָל אין משקים במועד לֹא מִמֵּי גְּשָׁמִים וְלֹא מִמֵּי קִילּוֹן, ומבואר שחוששים שמא יפסקו הגשמים ויתמעטו המים, ויבוא לדלות מעומקם, ואף בנהרות הנמשכים מהם נחשוש שיתמעטו. אֲמַר לֵיהּ, יִרְמְיָה בְּרֵי [–בני], הָנֵי אֲגַמִּים דְּבָבֶל כְּמַיָּא דִּלְא פָּסְקֵי דְּמוּ – האגמים שבבבל שונים שגדולים הם ואין מימיהם פוסקים, ואין לחשוש שיתמעטו.

ברייתא בענין השקיה במועד ממקומות נוספים: תָּנוּ רַבָּנָן, הַפְּסִיקוֹת וְהַכְּרֵיכוֹת – חפירות מים, שֶׁנִּתְמַלְּאוּ מַיִם מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, אָסוּר לְהַשְׁקוֹת מֵהֶן שדה בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, משום שאין מימיהם רבים ונחסרים בהשקייתה, וישקה ממקום אחר, ויטרח במועד. וְאִם הָיְתָה אַמַּת הַמַּיִם – תעלה המוליכה מים ממעין ואינה פוסקת עוֹבֶרֶת בֵּינֵיהֶן, מוּתָּר להשקות מהן, שאף אם יחסרו ימשוך מן האמה.

נחלקו החכמים בהיתר זה: אָמַר רַב פָּפָּא, וְהוּא שֶׁרוּבָהּ שֶׁל אוֹתָהּ שָׂדֶה שמשקה שׁוֹתָה מֵאוֹתָהּ אַמַּת הַמַּיִם בפעם אחת, שאז אינו חושש שיחסרו המים, אך אם אינה שותה ממנה, חושש שיחסרו המים ואסור להשקות מהן. וְרַב אַשִׁי אָמַר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רוּבָהּ שֶׁל אוֹתָהּ שָׂדֶה שׁוֹתָה ממנה בפעם אחת, כֵּיוָן דְּקָא מָשְׁכָא וְאָתְיָא – שהאמה מושכת מים תדיר בפעם אחר, אינו חושש שיחסרו, וּמִימַר אָמַר, אִי לֹא שַׁתְיָא לְחַד יוֹמָא – אף אם אין השדה שותה ביום אחד תִּשְׁתֵּי לִתְרֵי וּתְלָתָא יוֹמֵי – תשתה ביומיים או שלושה.

ברייתא נוספת בענין השקיה במועד: תָּנוּ רַבָּנָן, בְּרֵיכָה שֶׁנּוֹטֶפֶת – מקבלת טפטוף מַיִם מִשָּׂדֶה בֵּית הַשְּׁלָחִין זוֹ הגבוהה וסמוכה אליה, כשמשקים אותה ממעין שבצידה, מוּתָּר לְהַשְׁקוֹת מִמֶּנָּה – מן הבריכה שֶׁדֶּה בֵּית הַשְּׁלָחִין אַחֶרֶת נמוכה הסמוכה אליה.

מקשה הגמרא: וְהָא בריכה זו עֲבִידָא דְּפַסְקָא – עלולה להיפסק, ויטרח להשקות ממקום אחר. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, וַעֲדַיִין הִיא – השדה הגבוהה מְטַפְטֶפֶת לבריכה, ואין לחשוש שתתרוקן ואז מותר.

אביי מוסיף תנאי להיתר: אָמַר אַבָּיֵי, וְהוּא שֶׁלֹּא פָּסַק מַעְיָין רִאשׁוֹן להשקות את השדה הגבוהה, אך אם כבר פסק אסור.

ברייתא כעין הקודמת: תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר, שְׁתֵּי עֲרוּגוֹת סמוכות זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ, ומעין נובע סמוך לתחתונה, לֹא יַדְלֶה מִן הַתַּחְתּוֹנָה וְיַשְׁקֶה אֶת הָעֶלְיוֹנָה משום טרחה יתירה[ו]. יוֹתֵר עַל כֵּן אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר שִׁמְעוֹן, שמטעם זה אֲפִילּוּ עֲרוּגָה אַחַת חֲצָיָהּ נָמוּךְ וְחֲצָיָהּ גָּבוֹהַּ, והמעין בחציה הנמוך, אף שסמוכים ביותר לֹא יַדְלֶה מִמָּקוֹם נָמוּךְ וְיַשְׁקֶה לְמָקוֹם גָּבוֹהַּ.

ברייתא בענין ההשקיה לצורך המועד: תָּנוּ רַבָּנָן, מַדְלִין [–דולים] מים להשקות לִירָקוֹת, כְּדֵי שיהיו ראויים לְאוֹכְלָן במועד. וְאִם כִּשְׁבִיל לְיַיפּוֹתָן אָסוּר, שאין זה לצורך המועד אלא להרווחה.

מעשה בענין זה: רָבִינָא וְרַבָּה תּוֹסְפָאָה חֲווּ קָא אָזְלִי כְּאוֹרְחָא – הלכו בדרך, וְחָזוּ [–ראו] לְהַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה דָּלֵי דְּוּוֹלָא – הדולה מים בדליים בשביל להשקות ירקות בְּחוּלָּא דְּמוֹעֲדָא. אָמַר לֵיהּ רַבָּה תּוֹסְפָאָה לְרָבִינָא, לֵיתֵי מַר לְשַׁמְּתֵיהּ – ינדהו הרב על חילול המועד. אָמַר לֵיהּ, וְהָתַנְיָא בברייתא שמַדְלִין לִירָקוֹת כְּדֵי לְאוֹכְלָן במועד, ויתכן שמשקה לצורך כך.

אָמַר לֵיהּ, מִי סָבְרַתְּ – וכי סבור אתה מַאי פירוש 'מַדְלִין' מַדְלִין מַיָּא – ששואבים מים, אין זה כך, אלא מַאי

רש"י

שנכנס לשביעית – כל שיש לו ליכנס לשביעית, שאסור לחרוש לפני ראש השנה. **מה חריש רשות** – בכל מקום. **קציר העומר** – מותר לקצור בשבת. **שהיא** של מצוה – אף על פי שמצא קצור – קוצר, דבעינן קצירה לשמה. אבל אם מצא חרוש – אינו חורש. **הלכתא למישרא ילדה** – עשר נטיעות עד ראש השנה. **קראי למיסר זקינה** – שלשים יום קודם ראש השנה. ואתו בית שנאי והלל וגזרו מפסח ועד עצרת. **ממילא שמעת מינה** – דזקינה אסור לחרוש. **אלא הלכתא לרבי ישמעאל** – דלא נפיק ליה מקראי, דדריש לקרא לדרשה אחרינא: להוציא קציר העומר. **מדאורייתא בטלו** – כלומר, אשכחו סמך מן התורה, להכי בטלו הלכתא. **מאן דאמר הלכתא** – דלפני ראש השנה אסור. **אתא גזירה שוה עקרה להלכתא** – כלומר, משום גזרה שוה דאינהו גמירו מנפשייהו משבת – בטלו הלכתא? הא אין אדם דן גזרה שוה מעצמו! **כי גמירו הלכתא בזמן שבית המקדש קיים** – וכי שרו רבן גמליאל ובית דינו – בזמן שאין בית המקדש קיים. **גזירה מי נשמים** – דלמא אתי למעבד מי קילון. **מי נשמים נמי אתי לידי מי קילון** – כלומר, כי מדלו מינה דלא הויא מליאה – נעשית ממילא מי קילון, שאינו מלא, וטריחא מלתא. **נהרות המושכין מן האגמים** – השתא משמע ליה מי אגמים, עבידא דפסקי. **מותר להשקות מהן בחולו של מועד** – ולא גזרי דלמא פסיקא מי אגמים, ואזל וטרח ואייתי מן נהר אחר. **רבי אילעא אמר רבי יוחנן** – דאמר גזרינן מי גשמים אפילו היכא דלא פסקי אטו מי קילון מדקאמר רב אשי מי גשמים לידי קילון אתי מכלל דרבי יוחנן אסר אפילו דלא אתיא לידי מי קילון לית ליה דרבי זירא דלא גזר. **מיתיבי אבל לא מי קילון** – דלמא מפסקי, וטרח להוציא מן העמוק. הכא נמי: אמאי לא ניחוש דלמא מפסקי מי אגמים? **אמר ליה כמיא דלא פסקי דמו** – וליכא למיחש. **פסיקות וכריכות** – חדא מילתא היא. **אם אמת המים עוברת ביניהן** – בין הבריכות הללו – מותר להשקות ממי גשמים, דאי פסקי מי גשמים – משקה מאמת המים. **והוא שרוכה של אותה שדה שותה מאותה אמת המים כו'** – שיכול להשקות רוב השדה בפעם אחת מאותה אמת המים. אבל אם אינו יכול להשקות בפעם אחת מאותה אמת המים רוב של שדה – אינו משקה מפסיקות וכריכות, דלמא מפסיק ואזיל. **תישתי לתרי או תלתא יומי** – מההיא אמת המים, ולא טרח ומייתי מאמת המים אחרינא. **בריכה שנטפה משדה בית השלחין זו מותר להשקות ממנה בית השלחין אחר** – בית השלחין שהיה גבוה, והיה מעיין נובע מצדו, ובצד אחד היה בית השלחין נמוך. ובין אלו בית השלחין היה בצד השלחין הנמוך בריכה קטנה, וכשמשקים בית השלחין הגבוה מן המעיין נוטף טיפין מן בית השלחין הגבוה לבריכה הנמוכה – מותר להשקות אותו בית השלחין הנמוך מאותה בריכה, אף על גב דבריכה עבידא דפסקא. הואיל ומטפטף בו מבית השלחין הגבוה מים שבאו לו מחמת המעיין. **והא עבידא דפסקא** – בריכה, ואזיל ומייתי. עדיין **היא מטפטפת** – מבית השלחין גבוה לתוך הבריכה, דודאי לא פסקא. **אמר אביי והוא שלא פסק** מעיין – המטפטף מבית השלחין גבוה לבריכה – מותר להשקות מבריכה לבית השלחין נמוך. אבל אי פסיק מעיין, אף על גב דעדיין מטפטף מבית השלחין גבוה לתוך הבריכה – אין משקין מן הבריכה לבית השלחין נמוך, דלמא פסיק, ואזיל וטרח ומייתי ממעיין אחר. **לא** ידלה מן התחתון וישקה לעליון – דאיכא טירחא יתירא. מדלין לירקות – משמע שהוא דולה מים ומשקה לירקות, כדי לאוכלן בחולו של מועד. **ואם בשביל ליפותן** – שיגדלו הירקות – אסור, דהרווחה היא. דהוה דלי דוולא – דולה דליות מים לירקות. וחכמים לא התירו כי אם לבית השלחין בלבד.

תוספות

אלא אמר רב נחמן בר יצחק — האי "אלא" קאי אהאי דרבי יצחק לעיל: כי גמירי הלכתא לשלשים יום לפני ראש השנה, דהיינו באילנות זקנים. לא תימא דלהכי אתיא הלכתא, אלא סבר רב נחמן דאיסור שלשים לפי אומד חכמים, ואף החמירו בהם בדבריהם. ויש דמשבשי ליה להאי 'אלא' דרב נחמן, ואין להאריך בדבריהם.

מה להלן היא אסורה לפניה ולאחריה מותרין — ואי קשיא: והא מפקינן מקרא במסכת יומא פרק בתרא (פא,ב) דצריך לעשות תוספת גבי שבת, בין בבניסתה בין ביציאתה, להוסיפה מחול על הקודש! איכא למימר: ההוא פורתא לא קא חשיב, כיון דלא הוי אלא כל שהוא. וכי ההוא שיעורא נמי יהא מודה רבן גמליאל דצריך להוסיף. **אלא** אמר רב אשי רבן גמליאל כו' — כלומר, ודאי מדאורייתא בטיל. ולאו היינו טעמא בדקאמר, אלא סבירא ליה כרבי ישמעאל. וקא דייק רבן גמליאל מה שייכא תוספת שביעית גבי ניסוך, שניתנו למשה גבי הדדי, דבכל מקום שונה הני שלשה ביחד, דכך ניתנו. אלא ודאי — למילף סמכינהו רחמנא.

בשלמא מי קילון כו' אלא מי גשמים — מיירי בכי האי גוונא דקים לן דלא פסקי, ולית בהו איסור אלא מהאי טעמא דמפרש אבל אי פסקי — אית להו איסורא, כדלקמן. דבכל מידי דפסיק — איכא איסורא משום דאזיל ומייתי ממקום רחוק כיון שהתחיל להשקות, שלא יפסיד שדהו. הלכך, איכא לאוקמי הכא דלא פסקי.

מדלין

שֶׁנִּכְנַס לַשְּׁבִיעִית, וְקָצִיר שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁיָּצָא לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: מַה חָרִישׁ רְשׁוּת - אַף קָצִיר רְשׁוּת, יָצָא קְצִיר הָעוֹמֶר שֶׁהִיא מִצְוָה. אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: כִּי גְּמִירִי הִלְכְתָא - לְמִישְׁרֵי יַלְדָּה, קְרָאֵי - לְמֵיסַר זְקִינָה. וְכֵיוָן דְּהִלְכְתָא לְמִשְׁרֵי יַלְדָּה לָאו מִמֵּילָא זְקִינָה אֲסִירָה? אֶלָּא: הִלְכְתָא לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, קְרָאֵי לְרַבִּי עֲקִיבָא. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: רַבָּן גַּמְלִיאֵל וּבֵית דִּינוֹ מִדְּאוֹרַיְיתָא בְּטֵיל לְהוּ. מַאי טַעְמָא? גְּמַר "שַׁבָּת" "שַׁבָּת" מִשַּׁבַּת בְּרֵאשִׁית, מַה לְּהַלָּן הִיא אֲסוּרָה, לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ - מוּתָּרִין, אַף כָּאן, הִיא אֲסוּרָה, לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ - מוּתָּרִין. מַתְקִיף לָהּ רַב אַשִׁי: מַאן דְּאָמַר הִלְכְתָא - אָתְיָא גְּזֵרָה שָׁוָה עָקְרָה הִלְכְתָא? וּמַאן דְּאָמַר קְרָא - אָתְיָא גְּזֵרָה שָׁוָה עָקְרָה קְרָא?! אֶלָּא אָמַר רַב אַשִׁי: רַבָּן גַּמְלִיאֵל וּבֵית דִּינוֹ סָבְרִי לָהּ כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל דְּאָמַר הִלְכְתָא גְּמִירִי לָהּ, וְכִי גְּמִירִי הִלְכְתָא - בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, דּוּמְיָא דְּנִיסּוּךְ הַמַּיִם. אֲבָל בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים - לֹא. "אֲבָל לֹא מִמֵּי הַגְּשָׁמִים וּמִמֵּי הַקִּילּוֹן".

בִּשְׁלָמָא מֵי קִילּוֹן - אֵיפָא טִירְחָא יְתִירָא, אֶלָּא מֵי גְּשָׁמִים מַאי טִירְחָא אִיפָא? אָמַר רַבִּי אֵילְעָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: גְּזֵרָה מֵי גְּשָׁמִים אַטּוּ מֵי קִילּוֹן. רַב אַשִׁי אָמַר: מֵי גְּשָׁמִים גּוּפַיְיהוּ לִידֵי מֵי קִילּוֹן אָתוּ. וְקָמִיפַּלְגִּי בִּדְרַבִּי זֵירָא. דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַבָּה בַּר יִרְמְיָה אָמַר שְׁמוּאֵל: נְהָרוֹת הַמּוֹשְׁכִין מַיִם מִן הָאֲגַמִּים - מוּתָּר לְהַשְׁקוֹת מֵהֶן בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד. מָר אִית לֵיהּ דְּרַבִּי זֵירָא, וּמַר לֵית לֵיהּ דְּרַבִּי זֵירָא. גּוּפָא, אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַבָּה בַּר יִרְמְיָה אָמַר שְׁמוּאֵל: נְהָרוֹת הַמּוֹשְׁכִין מַיִם מִן הָאֲגַמִּים - מוּתָּר לְהַשְׁקוֹת מֵהֶן בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד. אִיתִיבֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי זֵירָא: אֲבָל לֹא מִמֵּי גְּשָׁמִים וְלֹא מִמֵּי קִילּוֹן! אֲמַר לֵיהּ: יִרְמְיָה בְּרִי, הָנֵי אֲגַמִּים דְּבָבֶל - כְּמַיָּא דְּלָא פְּסְקִי דְּמוּ. תָּנוּ רַבָּנַן: הַפְּסִיקוֹת וְהַבְּרֵיכוֹת שֶׁנִּתְמַלְּאוּ מַיִם מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב - אָסוּר לְהַשְׁקוֹת מֵהֶן בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, וְאִם הָיְתָה אַמַּת הַמַּיִם עוֹבֶרֶת בֵּינֵיהֶן - מוּתָּר. אָמַר רַב פַּפָּא: וְהוּא שֶׁרוּבָּהּ שֶׁל אוֹתָהּ שָׂדֶה שׁוֹתָה מֵאוֹתָהּ אַמַּת הַמַּיִם. רַב אַשִׁי אָמַר: אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רוּבָּהּ שֶׁל אוֹתָהּ שָׂדֶה שׁוֹתָה, כֵּיוָן דְּקָא מָשְׁכָא וְאָתְיָא - מֵימַר אָמַר: אִי לָא שָׁתְיָא לְחַד יוֹמָא - תִּשְׁתֵּי לְתַרֵי וּתְלָתָא יוֹמֵי. תָּנוּ רַבָּנַן: בְּרֵיכָה שֶׁנִּטְּפָה מַיִם מִשָּׂדֶה בֵּית הַשְּׁלָחִין זוֹ - מוּתָּר לְהַשְׁקוֹת מִמֶּנָּה שְׂדֵה בֵּית הַשְּׁלָחִין אַחֶרֶת. וְהָא עֲבִידָא דְּפָסְקָא! אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: וַעֲדַיִין הִיא מְטַפְטֶפֶת. אָמַר אַבַּיֵי: וְהוּא שֶׁלֹּא פָּסַק מַעְיָן רִאשׁוֹן. תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר: שְׁתֵּי עֲרוּגוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ - לֹא יַדְלֶה מִן הַתַּחְתּוֹנָה וַיַּשְׁקֶה אֶת הָעֶלְיוֹנָה. יוֹתֵר עַל כֵּן אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר שִׁמְעוֹן: אֲפִילּוּ עֲרוּגָה אַחַת, חֶצְיָהּ נָמוּךְ וְחֶצְיָהּ גָּבוֹהַּ - לֹא יַדְלֶה מִמָּקוֹם נָמוּךְ וַיַּשְׁקֶה לְמָקוֹם גָּבוֹהַּ. תָּנוּ רַבָּנַן: מַדְלִין לִירָקוֹת כְּדֵי לְאוֹכְלָן, וְאִם בִּשְׁבִיל לְיַפּוֹתָן - אָסוּר. רְבִינָא וְרַבָּה תּוֹסְפָאָה הָווּ קָא אָזְלִי בְּאוֹרְחָא, חָזוּ לְהַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה דָּלֵי דַּוּוּלָא בְּחוּלָּא דְּמוֹעֲדָא. אֲמַר לֵיהּ רַבָּה תּוֹסְפָאָה לְרָבִינָא: לֵיתֵי מָר לְשַׁמְּתֵיהּ! אֲמַר לֵיהּ: וְהָתַנְיָא: מַדְלִין לִירָקוֹת כְּדֵי לְאוֹכְלָן! אֲמַר לֵיהּ: מִי סָבְרַתְּ מַאי מַדְלִין - מַדְלִין מַיָּא? מַאי

מדלין

תוספות

מדלין לירקות — ממקום עמוק קרי דילוי, ואף על גב דאיכא טירחא יתירא, בשביל לאבול — התירו. אבל לייפות, אפילו ליכא טירחא — לא התירו. **כך** מידל בשל עניים — דכי אסר רחמנא ליקח עוללות — הני מילי בשעת בצירה, כדכתיב (דברים כד): "כי תבצור כרמך לא תעולל" — איסור עוללות עלייהו.

מפני שמכשיר אגפיה לזריעה — ונראית חרישה ממש, שסבורין הרואין שלבך מתכוין. אי נמי: חשיב ליה עבודת קרקע ממש. ואף על גב שאינו מתכוין לכך — מיהו מלאכה היא. ואף על גב דאמר רבי שמעון דבר שאין מתכוין מותר — הא אמרינן: מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות. ורבנן סברי: כיון דעל ידי שינוי עביד ליה — לאו מלאכה היא, ומותר, דלא שמיה חרישה.

זבלו מוכיח עליו — דליכא למיחש להא, דמאן דחזי החפירה חזי ליה לזבל שבחפירה.

לאתויי

מַדְלִין - שֶׁלּוּפֵי. כְּדְתְנַן: הַמֵּידֵל בַּגְּפָנִים, כְּשֵׁם שֶׁהוּא מֵידֵל בְּשֶׁלּוֹ - כָּךְ הוּא מֵידֵל בְּשֶׁל עֲנִיִּים, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: בְּשֶׁלּוֹ - רַשַּׁאי, וְאֵינוֹ רַשַּׁאי בְּשֶׁל עֲנִיִּים. אֲמַר לֵיהּ: וְהָתַנְיָא: מַדְלִין מַיִם לִירָקוֹת כְּדֵי לְאוֹכְלָן! אֲמַר לֵיהּ: אִי תְּנֵיָא - תְּנֵיָא. "וְאֵין עוֹשִׂין עוּגִיּוֹת לַגְּפָנִים". מַאי עוּגִיּוֹת? אָמַר רַב יְהוּדָה: בְּנִבֵּי. תְּנֵיָא נַמִי הָכִי: אֵלּוּ הֵן עוּגִיּוֹת - בְּדִידִין שֶׁבְּעִיקְּרֵי זֵיתִים וְשֶׁבְּעִיקְּרֵי גְּפָנִים. אִינִי? וְהָא רַב יְהוּדָה שְׁרָא לְבְנֵי בַר צִיתַאי לְמֶעֱבַד בְּנִבֵּי לְכַרְמֵיהוֹן! לָא קַשְׁיָא, הָא - בַּחֲדַתֵּי, הָא - בְּעַתִּיקֵי. "רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר אֵין עוֹשִׂין אֶת הָאַמָּה". בְּשִׁלְמָא מוֹעֵד - מִשּׁוּם דְּקָא טָרַח, אֶלָּא שְׁבִיעִית - מַאי טַעְמָא? פְּלִיגוּ בָּהּ רַבִּי זֵירָא וְרַבִּי אַבָּא בַּר מֶמֶל. חַד אָמַר: מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּעוֹדֵר, וְחַד אָמַר: מִפְּנֵי שֶׁמַּכְשִׁיר אֲגַפֶּיהָ לִזְרִיעָה. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּקָא אָתוּ מַיָּא בַּתְרֵיהּ. מַאן דְּאָמַר מִפְּנֵי שֶׁמַּכְשִׁיר אֲגַפֶּיהָ לִזְרִיעָה - אִיכָּא, וּמַאן דְּאָמַר מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּעוֹדֵר - לֵיכָּא. וּלְמַאן דְּאָמַר מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּעוֹדֵר - לֵיחוּשׁ מִפְּנֵי שֶׁמַּכְשִׁיר אֲגַפֶּיהָ לִזְרִיעָה? אֶלָּא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּקָא שָׁקֵיל מִינַּיהּ וְשָׁדֵי לְבָרְאִי. לְמַאן דְּאָמַר מִפְּנֵי שֶׁמַּכְשִׁיר אֲגַפֶּיהָ לִזְרִיעָה - לֵיכָּא, לְמַאן דְּאָמַר מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּעוֹדֵר - אִיכָּא. וּלְמַאן דְּאָמַר מִפְּנֵי שֶׁמַּכְשִׁיר אֲגַפֶּיהָ לִזְרִיעָה, לֵיחוּשׁ מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּעוֹדֵר? עוֹדֵר נַמִי, כִּי קָא שָׁקֵיל - בְּרוּכְתֵּיהּ מַנַּח לֵיהּ. אַמֵּימָר מַתְנֵי לָהּ מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּעוֹדֵר, וְקַשְׁיָא לֵיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אַדְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: וּמִי אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה כָּל שֶׁנִּרְאֶה כְּעוֹדֵר אָסוּר? וּרְמִינְהִי: עוֹשֶׂה אָדָם אֶת זִבְלוֹ אוֹצָר. רַבִּי מֵאִיר אוֹסֵר עַד שֶׁיַּעֲמִיק שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, אוֹ עַד שֶׁיַּגְבִּיהַּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים. הָיָה לוֹ דָּבָר מוּעָט - מוֹסִיף עָלָיו וְהוֹלֵךְ. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹסֵר עַד שֶׁיַּעֲמִיק שְׁלֹשָׁה, אוֹ עַד שֶׁיַּגְבִּיהַּ שְׁלֹשָׁה, אוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן עַל הַסֶּלַע. רַבִּי זֵירָא וְרַבִּי אַבָּא בַּר מֶמֶל, חַד אָמַר: כְּגוֹן שֶׁהֶעֱמִיק, וְחַד אָמַר: זִבְלוֹ מוֹכִיחַ עָלָיו. "וּמִתַּקְּנִין אֶת הַמִּקְוְלְקֶלֶת בַּמּוֹעֵד". מַאי מִקְוְלְקֶלֶת? אָמַר רַבִּי אַבָּא: שֶׁאִם הָיְתָה עֲמוּקָה טֶפַח - מַעֲמִידָהּ עַל שִׁשָּׁה טְפָחִים. פְּשִׁיטָא, חֲצִי טֶפַח עַל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, כֵּיוָן דְּלָא עָבַר מַיָּא - לָא כְּלוּם הוּא. טְפָחַיִם עַל שְׁנַיִם עָשָׂר, דְּקָא טָרַח טִירְחָא יְתִירָא - לֹא. טְפָחַיִם עַל שִׁבְעָה מַהוּ? הָכָא חֲמִשָּׁה קָא מַעֲמִיק וְהָכָא חֲמִשָּׁה קָא מַעֲמִיק, אוֹ דִּלְמָא, כֵּיוָן דְּאִיכָּא טֶפַח יְתֵירָא - אִיכָּא טִירְחָא טְפֵי? תִּיקוּ. אַבָּיֵי שָׁרָא לִבְנֵי בַר הַמְדָּךְ לְשַׁחוּפֵי נַהֲרָא. רַבִּי יִרְמְיָה שָׁרָא לְהוּ לִבְנֵי סַכְוָתָא לְמִיכְרָא נַהֲרָא טְמִימָא. רַב אַשִׁי שָׁרָא לְהוּ לִבְנֵי מָתָא מְחַסְיָא לְאַקְדּוּחֵי נְהַר בּוּרְנִיץ. אֲמַר: כֵּיוָן דְּשָׁתוּ מִינֵּיהּ רַבִּים - כְּרַבִּים דָּמִי, וּתְנַן: עוֹשִׂין כָּל צוֹרְכֵי רַבִּים. "וּמִתַּקְּנִין אֶת

קילקולי

רש"י

שלופי – כשהירקות רצופין נוטל מהן מבינתיים לאוכלן – מותר, ליפותן – אסור, בשביל ליפותן אותם שנשארים. **המידל** – תולש בגפנים שישנן ביחד יותר מדאי. **בשל עניים** – בפאה. אי נמי, עוללות – שאין לו לא כתף ולא נטף. **בנבי** – בורות תחת הגפנים וזיתים ונותן בהם מים. **עוגיות** – עגול סביב, כמו "עג עוגה ועמד בתוכה" (תענית יט,א) ובדידין נמי הן גומות. **ציתאי** – מקום. **למעבד בנבי** – עוגיות. והיכי שרי? והא תנן: אין עושין עוגיות! **הא בחדתי** – שמעולם לא היו שם עוגיות – אסור לעשות בחולו של מועד, דאיכא טירחא יתירא. אבל עתיקי, שכבר היו לו שם עוגיות ונסתמו – מותר לחזור ולחופרן בחולו של מועד. **מפני שנראה כעודר** – לצורך שביעית, שהרי חופר כעודר. **שמכשיר אגפיה לזריעה** – כשחופר האמה ומניח העפר שבאמה על שפת האמה – מתקן אגפיה לזריעה, דעביד לה ארעא רכיכא. **דקא אתו מיא בתריה** – דכי חפר באמה אתו לאלתר מים בהדי חפירה. **מאן דאמר מפני שמכשיר אגפיה לזריעה איכא** – אף על גב דאתי מיא בתריה, דהא שדא ארעא רכיכא. אגפי האמה. **ומאן דאמר מפני שנראה כעודר ליכא** – דהא אתי מיא, ובעודר ליכא מים, ולכך לא דמי לעודר. **אלא** – לעולם דלא אתו מיא בתריה. ואיכא בינייהו דשקיל ושדי לבראי. דחפיר באמה ושדי עפר לבראי, רחוק מאגפי אמה, דלא מכשיר אגפיה לזריעה. **מאן דאמר מפני שנראה כעודר איכא** – דהא חפיר ולא אתו מיא בתריה. **בדוכתיה מנח ליה** – דלא שדי ארעא לבראי, דלא עביד אלא מרכך ארעא. אבל הכא – שדי לבראי, לכך לא דמי לעודר. **אמימר מתני** – בהדיא, הא דאמר רבי אלעזר אין עושין את האמה בשביעית מפני שנראה כעודר. **עושה אדם זבלו אוצר** – שמכניס כל זבלו בשביעית בשדה, ולא אמרינן דנראה כמזבל שדהו בשביעית. **עד שיעמיק שלשה טפחים** – ומכניס הזבל לשם, דמוכחא מלתא דלא עביד כדי לזבל שדהו בשביעית. **היה לו מעט זבל** – באותה שדה קודם שביעית, מוסיף עליו זבל והולך בשביעית, ואין צריך להעמיק. **רבי אלעזר אוסר** – אפילו אם היה שם מעט זבל קודם שביעית, להוסיף עליו בשביעית. **עד שיעמיק שלשה** – או שיתן הזובל על הסלע שבשדה, דלא נראה כמזבל והיכי שרי רבי אלעזר לחפור ולהעמיק בשביעית ולא חייש לנראה כעודר? **כגון שהעמיק** – קודם לכן. כלומר, הא דאמר רבי אלעזר עד שיעמיק – לא אמר עד שיעמיק בשביעית, אלא שהיה עמוק קודם שביעית. **זבלו מוכיח עליו** – כלומר, אף על גב דמעמיק בשביעית הוא נראה כעודר ואסור – הבא מותר, שהרי זבלו שמניח לשם מוכיח עליו דלא עביד משום עודר. **שאם היתה עמוקה טפח** – כלומר, שלכתחילה היה שם אמת המים בת ששה טפחים, ונסתמה עד טפח – מעמידה עד ששה טפחים, כלומר: חוזר ומעמיק אותן חמשה טפחים שנסתמה. **חצי טפח על שלשה** – אם היתה בתחלה בת שלשה טפחים, ונסתמה עד חצי טפח, דודאי אינו חוזר וחופר אותן שני טפחים ומחצה. אף על גב דהוי דומיא דהיתה עמוקה טפח ומעמידה על ששה טפחים. **כיון דמעיקרא לא עברי בה מיא** – כלומר, ודאי באמה בת שלשה טפחים לא עברי בה מיא שפיר, לא קודם לכן ולא עכשיו – הוי טירחא דלא צריך. **טפחים על שנים עשר** – דלכתחילה היתה של שנים עשר, ונסתמה עד שני טפחים – אסור להעמיק עוד עד עשרה טפחים על אותן שנים הראשונים, משום דהוי טירחא יתירא, דקא מעמיק כל כך ולהגביה קרקעית הגומא למעלה מששה טפחים. **טפחים על שבעה טפחים** – ונסתמה עד שני טפחים. **מהו** – להעמיק אותן חמשה שנשתיירו. **הכא חמשה קא מעמיק** – דהיתה עמוקה טפח ומעמידה על ששה ולא הוי טירחא יתירא להעמיק כל כך בקרקע. **והכא** – נמי לא מעמיק במועד אלא חמשה טפחים. **כיון דאיכא טפח יתירא** – דלא צריך כל הטפח [דסגי בארבעה]. **איכא טירחא טפי** – ששוחה עצמו בשביעיל אותו טפח יותר מדאי. **לשחופי נהרא** – לעקור ענפי אילנות הגדלים בנהר. **למיכרא נהרא טמימא** – לפנות מקור המעיין שנסתם. **לאקדוחי נהרא** – לפנות שירטון שבאמצע הנהר. **בורניץ** – שם הנהר.

קילקולי

לחזק איש את רעהו בעבודתם הקדושה גמילות חסדים, שהיא היא מידתו של בורא עולם ומנהיגו.

ממכתב כ"ה שבט, תש"כ

מַדְלִין, שַׁלּוּפֵי – לשלוף חלק מירקות הגדלים בצפיפות בערוגה, וּבְדִתְנַן במשנה (פאה פ״ז מ״ה) לענין כרם, הַמִּידַּל – המלקט אשכולות ענבים הגדלים בצפיפות בַּגַּפָּנִים להשביח את האשכולות הנותרים, כְּשֵׁם שֶׁהוּא מִידַּל בְּשֶׁלּוֹ, כָּךְ הוּא מִידַּל בְּשֶׁל עֲנִיִּים – יכול ללקט אף מאשכולות של מתנות עניים, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, בְּשֶׁלּוֹ רַשַּׁאי, וְאֵינוֹ רַשַּׁאי בְּשֶׁל עֲנִיִּים, אף שבכך משביח גם את חלקם הנותר בגפנים. ומבואר ש׳מידל׳ פירושו מלקט חלק מדבר. ולפי זה גם פירוש הברייתא ׳מדלין לירקות׳ הוא כמבואר, שמלקטים חלק מירקות צפופים לאוכלם במועד אף שבכך משתבחים האחרים, אך אם כוונתו רק ליפות השאר אסור.

רבינא מביא ברייתא מפורשת בענין זה: אָמַר לֵיהּ לרבה תוספאה, וְהָתַנְיָא, מַדְלִין מַיִם לִירָקוֹת כְּדֵי לְאוֹכְלָן, ומפורש שמדובר בדליית מים להשקייתם. אָמַר לֵיהּ, אִי תַּנְיָא – אם אכן יש ברייתא כזו, תַּנְיָא – שנינו כדבריך[א].

שנינו במשנה: וְאֵין עוֹשִׂין עוּגִיּוֹת לַגַּפָּנִים.

מבארת הגמרא: מַאי עוּגִיּוֹת, אָמַר רַב יְהוּדָה, בְּנִבֵּי – בורות מים שסביב הגפנים לשתייתם. תַּנְיָא נַמִי הָכִי, אֵלּוּ הֵן עוּגִיּוֹת, בְּדִידִין – גומות שֶׁבְּעִיקְּרֵי זֵיתִים וְשֶׁבְּעִיקְּרֵי גְּפָנִים.

מקשה הגמרא: אִינִי – האם כך הוא ש׳עוגיות׳ הן בורות שסביב הגפנים, וְהָא רַב יְהוּדָה שָׁרָא [–התיר] לִבְנֵי אדם ששמו ׳בַּר צִיתָאי׳ לְמֶעְבַּד בִּנְבֵי לְכַרְמֵיהוֹן – לחפור בורות בכרמיהם במועד, ואם כוונת המשנה לבורות אלו, מדוע נאסרו. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא בְּחַדְתֵּי – המשנה דיברה בבורות חדשים ואסרה לחופרם משום טרחה יתירה, וְהָא בְּעַתִּיקֵי – רב יהודה דיבר בבורות ישנים שנסתמו, והתיר לחזור ולחופרם משום שאין בכך טרחה יתירה.

שנינו במשנה: רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, אֵין עוֹשִׂין אֶת הָאַמָּה בתחילה במועד ובשביעית.

הגמרא מבררת את טעמו: בִּשְׁלָמָא במוֹעֵד אסור מִשּׁוּם דְּקָא טָרַח ואסור במועד, אֶלָּא בִּשְׁבִיעִית שטרחה מותרת מַאי טַעְמָא – מה הטעם לאסור חפירת האמה, הרי אינה עבודת קרקע.

מבארת הגמרא: פְּלִינוּ בָּהּ – נחלקו בטעם הדבר רַבִּי זֵירָא וְרַבִּי אַבָּא בַּר מָמָל. חַד אָמַר, מִפְּנֵי שֶׁחופר אמת המים נִרְאֶה כְּעוֹדֵר את הקרקע לרכבה ואסור בשביעית. וְחַד אָמַר, מִפְּנֵי שֶׁבחפירה משליך עפר לצידי האמה וּמַכְשִׁיר אֲנַפֶּיהָ [–גדותיה] לְזְרִיעָה שהרי מניח שם קרקע רכה הראויה לכך, ואסור בשביעית[ג].

הגמרא מבארת מחלוקתם: מַאי בֵּינֵיהוּ – מה החילוק בין הטעמים, אִיכָּא בֵּינֵיהוּ – החילוק באופן דְּקָא אָתוּ מַיָּא בַּתְרֵיהּ – שבעודו חופר את האמה נכנסים אליה מים, שניכר שחופר עבורם. לְמַאן דְּאָמַר שהטעם מִפְּנֵי שֶׁמַּכְשִׁיר אֲנַפֶּיהָ לְזְרִיעָה, אִיכָּא – גם כשנכנסים מים יש טעם זה ואסור. וּמַאן דְּאָמַר מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּעוֹדֵר, לֵיכָּא – כאן אין טעם זה, שהרי בביאת המים ניכר שחופר עבורם, ואנו נראה כעודר שאין דרכו להביא מים למקום עידורו.

מקשה הגמרא: וּלְמַאן דְּאָמַר מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּעוֹדֵר, קשה לֵיחוּשׁ – שיחשוש לטעם השני מִפְּנֵי שֶׁמַּכְשִׁיר אֲנַפֶּיהָ לְזְרִיעָה ויאסור אף כשמים באים בעודו חופר.

הגמרא מבארת מחלוקתם באופן אחר: אכן לא נחלקו באופן שבאים מים, אֶלָּא אִיכָּא בֵּינֵיהוּ מחלוקת באופן דְּקָא שָׁקֵיל מִינֵיהּ וְשָׁדֵי לְבָרֵאי – שנוטל מעפר החפירה ומשליך לחוץ הרחק מגדות האמה, לְמַאן דְּאָמַר מִפְּנֵי שֶׁמַּכְשִׁיר אֲנַפֶּיהָ לְזְרִיעָה, לֵיכָּא, שהרי העפר רחוק מגדותיה ואינו משביחן, אבל לְמַאן דְּאָמַר מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּעוֹדֵר, אִיכָּא, שהרי חופר בקרקע ונראה כעודר.

מקשה הגמרא: וּלְמַאן דְּאָמַר מִפְּנֵי שֶׁמַּכְשִׁיר אֲנַפֶּיהָ לְזְרִיעָה, אף שטעם זה אינו שייך כשמשליך העפר למרחוק, מכל מקום לֵיחוּשׁ מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּעוֹדֵר ואסור. מתרצת הגמרא: לדעה זו אין חשש באופן זה שנראה כעודר, כיון שעוֹדֵר נַמִּי כיון שרוצה לרכך הקרקע כִּי קָא שָׁקֵיל בְּדוּכְתֵּיהּ מַנַּח לֵיהּ – כשנוטל העפר מניחו במקומו, והמשליכו למרחוק ניכר שעוסק בחפירה ולא בעידור.

הגמרא מביאה ברייתא שרבי אלעזר בן עזריה אמר כאחד הטעמים, ודנה בזה: אַמֵּימַר מַתְנִי לָהּ – שנה ברייתא שרבי אלעזר בן עזריה עצמו ביאר טעמו מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּעוֹדֵר. וְקַשְׁיָא לֵיהּ לאמימר לפי טעם זה סתירה מִדְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אַדְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, שדבריו נראים כסותרים זה את זה, וּמִי [–וכי] אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה שכָּל שֶׁנִּרְאֶה כְּעוֹדֵר אָסוּר בשביעית, וּרְמִינְהִי, שנינו במשנה (שביעית פ״ג מ״ג) עוֹשֶׂה אָדָם בשביעית אֶת זִבְלוֹ מפרותיו אוֹצָר, שמכניס כולו לשדהו, ואין חוששים שיאמרו שמזבלה. רַבִּי מֵאִיר אוֹסֵר, עַד שֶׁיַּעֲמִיק לחפור שְׁלֹשָׁה טְפָחִים להכניס שם זבלו, אוֹ עַד שֶׁיַּגְבִּיהַּ תל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים ויניח עליו זבלו, שאז מותר כיון שניכר שאינו מזבל שדהו. ואף לדעתו אם הָיָה לוֹ זבל בתוכה אפילו דָּבָר מוּעָט קודם שביעית, מוֹסִיף עָלָיו וְהוֹלֵךְ בשביעית אף בלא חפירת או הגבהת קרקע, שאז ניכר שאינו מזבל. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹסֵר אף באופן זה, עַד שֶׁיַּעֲמִיק שְׁלֹשָׁה אוֹ עַד שֶׁיַּגְבִּיהַּ שְׁלֹשָׁה, אוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן הזבל עַל הַסֶּלַע, שרק באופנים אלו ניכר שאינו מזבל. וכיון שאסר לחפור אמה בשביעית, כיצד התיר לחפור בשביעית שלושה טפחים[ד].

מיישבת הגמרא: רַבִּי זֵירָא וְרַבִּי אַבָּא בַּר מָמָל יישבו קושיא זו. חַד אָמַר, מה שאמר רבי אלעזר בן עזריה ׳עד שיעמיק׳ אין כוונתו בשביעית, אלא כְּגוֹן שֶׁהֶעֱמִיק כבר קודם השביעית, ורק אז התיר. וְחַד אָמַר, רבי אלעזר בן עזריה אכן התיר למכניס זבלו להעמיק בשביעית, אף שחפירת האמה אסר, משום שזִיבְלוֹ שמניח מיד לאחר החפירה מוֹכִיחַ עָלָיו שחופר עבור הזבל ולא לעדור.

שנינו במשנה: וּמִתַּקְּנִין אֶת הַמִּקְוֶאוֹת בַּמּוֹעֵד.

והיינו באמת המים. מבררת הגמרא: מַאי מִקְוֶאוֹת – מהו הקלקול שהתירו לתקנו במועד. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי אַבָּא, שֶׁאִם הָיְתָה האמה עֲמוּקָה טֶפַח לאחר שנסתמה, כלומר שהיתה עמוקה ששה טפחים ונסתמה בחמשה, חופר בה וּמַעֲמִידָהּ עַל שִׁשָּׁה טְפָחִים כשיעור עומקה הראשון, כיון שאין חפירה זו טירחה יתירה ומותרת במועד.

הגמרא דנה באופנים דומים: פְּשִׁיטָא – פשוט הדבר שאם נסתמה האמה עד עומק חֲצִי טֶפַח, ועומקה עמד בתחילה עַל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, אף שדומה לאופן הקודם שנסתמה ממה שהיתה עמוקה ששה פעמים נגד מה שעמוקה עתה, כֵּיוָן דְּלֵא עָבַר מַיָּא – שאין עוברים המים בראוי באמה קטנה זו אף כשעמוקה במלואה, לֵא כְּלוּם הוּא – אין צורך בחפירה כזו ואסור לטרוח בה במועד. ואם נסתמה עד עומק טְפָחַיִם, ועומקה עמד עַל שְׁנֵים עָשָׂר טפחים, כיון דְּקָא טָרַח טִירְחָא יְתֵירָא לחפור בעומק רב ולהגביה העפר שמוציא לגובה רב, דהיינו יותר מששה טפחים, לֵא הותר לו.

אך יש להסתפק, אם נסתמה האמה עד עומק טְפָחַיִם, ועומקה עמד עַל שִׁבְעָה טפחים, מַהוּ לתקנה במועד, האם דומה לאופן הראשון, שכן הָכָא – לעיל כשחופר מטפח לששה חֲמִשָּׁה קָא מַעֲמִיק, וְהָכָא – כאן כשחופר מטפחיים לשבעה חֲמִשָּׁה קָא מַעֲמִיק, ויש להתיר, אוֹ דִּלְמָא – שמא יש לחלק, דכֵּיוָן דְּאִיכָּא טֶפַח יְתֵירָא – יש טפח מיותר, אִיכָּא טִירְחָא טְפֵי שהרי צריך הוא לכופף עצמו יותר מדאי בשביל אותו טפח, על כן יש לאסור. מסיקה הגמרא: תֵּיקוּ – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

אופנים שונים שהתירו לתקן קלקולי מים במועד: אַבָּיֵי שָׁרָא [–התיר] לִבְנֵי אדם ששמו בַּר הַמְדָדִי, לְשַׁחוּפֵי נַהֲרָא – לעקור במועד ענפי אילנות שצמחו בשפת הנהר. וְרַבִּי יִרְמְיָה שָׁרָא לְהוּ יותר מזה לִבְנֵי מקום ששמו סַכְוָתָא, לְמִיכְרָא נַהֲרָא טְמִימָא – לפנות פסולת ממקור המעין שלהם שנסתם. וְרַב אַשִׁי שָׁרָא לְהוּ לִבְנֵי מָתָא [–העיר] מְחַסְיָא לְאַקְדּוּחֵי נְהַר בּוּרְנִין – לפנות שרטון שבאמצע הנהר ששמו בורניץ, וְאָמַר – ביאר טעמו, כֵּיוָן דְּשָׁתוּ מִינֵיהּ – ממי נהר זה רַבִּים, אם כן כְּנהר העומד לצורך רַבִּים דָּמֵי – נחשב, וּתְנַן במשנתנו, עוֹשִׂין כָּל צוֹרְכֵי רַבִּים במועד, ולכן מותר אף מעשה זה שיש בו טירחה יתירה.

שנינו במשנה: וּמִתַּקְּנִין אֶת

קִילְקוּלֵי הַמַּיִם שֶׁבְּרִשּׁוּת הָרַבִּים וְכוּ' וחוטטין אותן.

מדייקת הגמרא: דווקא חֲטִיטָה – סילוק עפר מבורות המים אין – אבן הותר במועד, אך חֲפִירָה של בורות חדשים לֹא.

מבארת הגמרא: אֲמַר רַבִּי יַעֲקֹב אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא שָׁנוּ לאסור חפירת בורות חדשים במועד, אֶלָּא כְּשֶׁאֵין רַבִּים צְרִיכִין לָהֶם לשתיה, אֲבָל כְּשֶׁרַבִּים צְרִיכִין לָהֶם, אֲפִילּוּ חֲפִירָה מוּתָּר.

מקשה הגמרא: וְכִי כְּשֶׁרַבִּים צְרִיכִין לָהֶם מִי שָׁרֵי – האם מותר לחפור, וְהָתַנְיָא בברייתא, חוֹטְטִין בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת[א] שֶׁל יָחִיד וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שחוטטים שֶׁל רַבִּים, וְאֵין חוֹפְרִין בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת שֶׁל רַבִּים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁל יָחִיד. ומבואר שחפירה אסורה וחטיטה מותרת, מַאי לָאו – האם לא מדובר אף בְּשֶׁרַבִּים צְרִיכִין לָהֶם, ואף על פי כן רק חטיטה מותרת ולא חפירה, ושלא כרבי יוחנן.

דוחה הגמרא: לֹא, מדובר בְּשֶׁאֵין רַבִּים צְרִיכִין לָהֶם, אך אם רבים צריכים להם מותר. מקשה הגמרא על הדחיה: הרי יש לדייק, דִּכְוָותָהּ – כאופן זה נהיה צריכים להעמיד אף היתר החטיטה לְגַבֵּי יָחִיד שבברייתא בְּשֶׁאֵין יָחִיד צָרִיךְ לָהֶם, וקשה, וכי באופן זה חֲטִיטָה מִי שָׁרֵי – האם הותרה, וְהָתַנְיָא בברייתא, בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת שֶׁל יָחִיד, כּוֹנְסִין מַיִם של גשמים שאספום מן הגגות לְתוֹכָן, כיון שאין טורח מרובה, אֲבָל לֹא חוֹטְטִין וְלֹא שָׁפִין [–סותמים] אֶת סִדְקֵיהֶן בסיד שיכילו מימיהם ולא תאבד אף טיפה, וְשֶׁל רַבִּים חוֹטְטִין אוֹתָן וְשָׁפִין אֶת סִדְקֵיהֶן, ומבואר שחטיטה אסורה בבורות יחיד. ובהכרח לחלק, שהברייתא השניה דיברה כשאינו צריך למים, והברייתא הראשונה דיברה כשצריך, ואף על פי כן אסרה בסיפא חפירה, וקשה לרבי יוחנן שהתיר.

דוחה הגמרא: וְאֶלָּא מַאי, הברייתא הראשונה דיברה בְּשֶׁיָּחִיד צָרִיךְ לָהֶם, אם כן דִּכְוָותָהּ – כך תבאר בסיפא לְגַבֵּי רַבִּים בחפירה, שאסור אף בְּשֶׁרַבִּים צְרִיכִין לָהֶם, וכי אז חֲפִירָה מִי אָסִיר, וְהָתַנְיָא בברייתא, בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת שֶׁל יָחִיד כּוֹנְסִין מַיִם לְתוֹכָן וְחוֹטְטִין אוֹתָן, אֲבָל לֹא שָׁפִין אֶת סִדְקֵיהֶן, וְלֹא חוֹטְטִין לְתוֹכָן, וְלֹא סָדְרִין אוֹתָן בכתלים בְּסִיד. וְשֶׁל רַבִּים חוֹפְרִין אוֹתָן וְסָדְרִין אוֹתָן בְּסִיד. ומבואר שיש אופן שמותר אף לחפור לרבים ושלא כמשנתנו, ובהכרח לתרץ שהברייתא התירה כשרבים צריכים להם וכרבי יוחנן.

מקשה הגמרא: אֶלָּא קַשְׁיָא לפי הַדְּ קַמַּיְיתָא – הברייתא הראשונה שאינה מחלקת בין יחיד לרבים לאיסור, שהרי כשרבים צריכים מותר. מתרצת הגמרא: תְּרֵיץ הָכִי, חוֹטְטִין בּוֹרוֹת שֶׁל יָחִיד בְּשֶׁיָּחִיד צָרִיךְ לָהֶם, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּשֶׁל רַבִּים כְּשֶׁרַבִּים צְרִיכִין לָהֶם, דְּבוּדָה אֲפִילּוּ חֲפִירָה מוּתָּר, וְאֵין חוֹפְרִין בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת שֶׁל רַבִּים בְּשֶׁאֵין רַבִּים צְרִיכִין לָהֶם, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁל יָחִיד, דְּכִי אֵין יָחִיד צָרִיךְ לָהֶם, לא רק חפירה, אלא אֲפִילּוּ חֲטִיטָה נַמִּי אָסוּר.

ראיה לרבי יוחנן: אָמַר רַב אַשִּׁי, מַתְנִיתִין נַמִּי דַּיְקָא – אף ממשנתנו מדויק שחפירה מותרת לצורך רבים במועד, דִּקְתָנֵי עוֹשִׂין כָּל צוֹרְכֵי רַבִּים, 'כָּל' לְאָתוּיֵי מַאי – מה באה לרבות בדין זה, האם לָאו לְאָתוּיֵי שאף חֲפִירָה מותרת לצורך רבים.

דוחה הגמרא: לֹא, לְאָתוּיֵי – המשנה באה לרבות הָא דְּתַנְיָא בברייתא, יוֹצְאִין במועד לְקַוֵּוץ אֶת הַדְּרָכִים – לפנות קוצים שבדרכים, וּלְתַקֵּן אֶת הָרְחוֹבוֹת שבעיר וְאֶת הָאִסְטְרָטָאוֹת – השווקים המיועדים לסחורה, מגומות שבהם, וְלָמוֹד אֶת הַמְּקָוָאוֹת אם יש בהן מים כשיעור טבילה, וְכָל מְקָוֶה שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה, מְרַגְּילִין [–ממשיכים] לְתוֹכוֹ עד אַרְבָּעִים סְאָה מאמת המים. וּמִנַּיִן שֶׁאִם לֹא יָצְאוּ בית דין וְעָשׂוּ כָּל אֵלּוּ, שֶׁכָּל דָּמִים שֶׁנִּשְׁפְּכוּ שָׁם כגון שנתקלו בקוצים שבדרכים, מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב כְּאִילּוּ הֵם שְׁפָכוּם, תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יט י) 'וְלֹא יִשָּׁפֵךְ דָּם נָקִי וגו' וְהָיָה עָלֶיךָ דָּמִים', ומבואר שהיכול למנוע שפיכות דמים ואינו מונע, נחשב כאילו הוא שפך. וצרכי רבים אלו מרבה המשנה להיתר.

מקשה הגמרא: הָא בְּהֶדְיָא קָתָנֵי לָהּ – הרי נשנו במפורש במשנה, וּמְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים וְאֶת הָרְחוֹבוֹת וְאֶת הַמְּקָוָאוֹת[ב]. אלא ודאי שדבריה 'וְעוֹשִׂין כָּל צוֹרְכֵי רַבִּים' לְאָתוּיֵי מַאי, לָאו לְאָתוּיֵי חֲפִירָה שאינה מפורשת. מסיקה הגמרא, אכן שְׁמַע מִינָּהּ – מוכח מן הברייתא שחפירה מותרת.

שנינו במשנה: מְצַיְּינִין אֶת הַקְּבָרוֹת.

הגמרא מביאה מקור הדבר: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי, רֶמֶז לְציּוּן קְבָרוֹת מִן הַתּוֹרָה מִנַּיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר בנבואה שהתנבא יחזקאל על העתיד לבוא (יחזקאל לט טו), 'וְרָאָה עֶצֶם אָדָם וּבָנָה אֶצְלוֹ ציּוּן', ורמז הוא שיעשו ציון במקום שיש עצם אדם[ג].

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי, קשה על דרשה זו, הָא – דבר זה מִקַּמֵּי דְּלֵיתֵי – קודם שבא יְחֶזְקֵאל מַאן אָמַר, הרי מן התורה הוא והיה לקב"ה להשמיעו קודם. דחה רב אשי: וְלִיטַעְמַיְיךְ – ולשיטתך קשה גם בהָא דְּאָמַר רַב חִסְדָּא, דָּבָר זֶה שלהלן מִתּוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לֹא לְמָדְנוּ אלא מִדִּבְרֵי יְחֶזְקֵאל בֶּן בּוּזִי לָמְדָנוּ, שאמר (יחזקאל מד ט) 'כֹּל בֶּן נֵכָר עֲרֵל לֵב וְעֲרֵל בָּשָׂר לֹא יָבוֹא אֶל מִקְדָּשִׁי' (לשרתני), והיינו שערל לב שנתנכרו מעשיו לה', וערל בשר שמתו אחיו מחמת מילה ולא נימול, לא יעבדו במקדש, מִקַּמֵּי דְּלֵיתֵי יְחֶזְקֵאל מַאן אָמַר. אֶלָּא ודאי גְּמָרָא גְּמִירֵי לָהּ – למדוהו בהלכה מסיני, וְאָתָא יְחֶזְקֵאל וְאַסְמְכָהּ אַקְּרָא – וכתבו בפסוק, וְהָכָא נַמִּי בציון קברות, יש לומר דגְּמָרָא גְּמִירֵי לָהּ וְאָתָא יְחֶזְקֵאל וְאַסְמְכָהּ אַקְּרָא.

מקור אחר לציון הקברות: רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר, למדים זאת מֵהָכָא (ויקרא יג מה) 'וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא' שנאמר במצורע, ומוסיפים לדרוש שהטּוּמְאָה קוֹרְאָה לוֹ וְאוֹמֶרֶת לוֹ פְּרוֹשׁ ממני, ולמדים שעושים סימנים לטומאה שירגיש בה אדם ויפרוש. וְכֵן אָמַר רַבִּי עוּזִּיאֵל בַּר בְּרֵיהּ דְּרַבִּי עוּזִּיאֵל רַבָּה, טוּמְאָה קוֹרְאָה לוֹ וְאוֹמֶרֶת לוֹ פְּרוֹשׁ.

מקשה הגמרא: וְהַאי לְהָכִי הוּא דְּאָתָא – וכי פסוק זה לדרשה זו הוא בא, הרי הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא – נצרך לדרשה אחרת שבברייתא, 'וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא', מכאן שהטמא צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ צַעֲרוֹ לָרַבִּים, וְרַבִּים מְבַקְּשִׁין עָלָיו רַחֲמִים שיטהר. מתרצת הגמרא: אִם כֵּן די לִיכְתּוֹב 'וְטָמֵא יִקְרָא', מַאי – מדוע נכתב 'וְטָמֵא טָמֵא' בכפילות, אלא ודאי שְׁמַעְתָּ מִינָּהּ תַּרְתֵּי – נלמד מזה שתי הדרשות.

מקורות אחרים לציון הקברות: אַבָּיֵי אָמַר מֵהָכָא, נאמר (ויקרא יט יד) 'וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל', ודורשים שיש לעשות ציון לטומאה שלא יכשלו בה נושאי תרומה וטהרות רַב פַּפָּא אָמַר, שנאמר (ישעיה נז יד) 'וְאָמַר סֹלּוּ סֹלּוּ פַּנּוּ דָרֶךְ', ובעשיית ציון לטומאה מפנה הדרך להולכים. רַב חִינָּנָא אָמַר, שנאמר (שם) 'הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי', ודורשים שיש לציין המכשול בדרך הרבים. רַב יְהוֹשֻׁעַ בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי אָמַר, שנאמר (שמות יח כ) 'וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ (אשר) יֵלְכוּ בָהּ', ודורשים שיש לעשות ציון להודיע לעוברי דרכים הדרך שלא יטמאו בה.

מַר זוּטְרָא אָמַר, שנאמר (ויקרא טו לא) 'וְהִזַּרְתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם', 'והזרתם' היינו הפרישו מן הטומאה, ומפריש על ידי ציון מקומה. רַב אַשִׁי אָמַר, שנאמר (ויקרא יח ל) 'וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְתִּי', ודורשים, עֲשׂוּ מִשְׁמֶרֶת [–שמירה] לְמִשְׁמַרְתִּי – לאוכלי תרומה שנאמר בה (במדבר יח ח) 'מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתָי' שישמרו מטומאה, ובציון הקברות יש שמירה לכך.

רָבִינָא אָמַר, שנאמר (תהלים נ כג) 'וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים', שהעושה סימן באיזו דרך ילכו יראה בישועת ה'.

דרשה נוספת מפסוק זה: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל הַשָּׂם אוֹרְחוֹתָיו – המחשב דרכיו ושוקל הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה (אבות פ"ב מ"א), זוֹכֶה וְרוֹאֶה בִּישׁוּעָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְשָׂם דֶּרֶךְ', אַל תִּקְרֵי 'וְשָׂם' בשי"ן שמאלית אֶלָּא בשי"ן ימנית 'וְשָׂם דֶּרֶךְ', שמחשב דרכיו, אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים.

מעשה בענין פסוק זה: רַבִּי יַנַּאי הָיָה לֵיהּ הַהוּא תַּלְמִידָא, דְּכָל יוֹמָא הָיָה מַקְשֵׁי לֵיהּ – שבכל יום הקשה לו בלימודם, אך בְּשַׁבְּתָא דְּרִיגְלָא – בשבתות שקודם הרגל לֹא הָיָה מַקְשֵׁי לֵיהּ, משום שאז הכל באים לשמוע הדרשה, וחשש שמא יתבייש אם לא ידע להשיב,

רש"י

קילקולי המים – כגון אבנים שנפלו מחמת הבור. חוטטין – נפלו צרורות בקרקעית הבור מעלה אותן במועד. אבל לא חוטטין אותן – אי אמרת בשלמא הא דקתני הדהיא בר״ייתא שלמעלה של יחיד – היינו בשיחיד צריך לו, איכא לאוקמי האי דקתני האי בר״ייתא אבל לא חוטטין – בשאין יחיד צריך לו. אלא אי אוקמת לה הא דחוטטין בשאין יחיד צריך לו, אם כן האי דקתני אבל לא חוטטין במאי מוקמת לה? אלא מאי בשיחיד צריך לו כו׳ – כלומר, במאי מוקמת האי דקתני חוטטין – בשרבים צריכים להן, והתניא כו׳ של רבים חופרין אותן. אלא קשיא קמ״ייתא – דקתני: אין חופרין בורות של רבים – בשרבים צריכין לו, קשיא להא בר״ייתא דקתני הכא: של רבים – חופרין אותן. אלא תר״ץ הכי – ואין צריך לומר בשל רבים, דאפילו חפירה מותר. ולא קשיא לרבי יוחנן דאמר לא שנו כו׳. מתניתין נמי דיקא – דבשרבים צריכין לו, דחפירה נמי מותר. לקוין את הדרכים – לפנות קוצים שבדרכים. מרגילין לחיות בתוכו ארבעים סאה – שמרגילין שיהא נוגע במקוה אמת המים, כדי שיהא בו ארבעים סאה. כל דמים שנשפכו שם – כגון בקוצים שבדרכים. הא – דקאמרת דלאתויי הני נמי בהדיא קתני במתניתין מתקנין כו׳. אלא ודאי הא דקתני ועושין כל צורכי רבים – לאתויי חפירה קא אתו. מציינין את הקברות – שעושין סימנים על הקברות בסיד. כדאמר ב״מרובה״ (בבא קמא סט,א): של קברות בסיד, דחוור כעצמות, כדי שלא ילכו אוכלי תרומה לשם. דכתיב וראה עצם וכו׳ – יחזקאל מתנבא על העתיד לבא, שיעשו ישראל ציונים על עצמות הפגרים המושלכין. ורמז הוא, שלא בא הכתוב אלא להזהיר וללמד שיהא אדם עושה ציון. כל בן נכר וערל בשר – שמתו אחיו מחמת מילה ולא רצו למולו, שיראים פן ימות גם הוא כאחיו – לא יבא אל מקדשי לשרתני, שאסורין בעבודה. גמירי – מסיני. טומאה קוראה לו פרוש – כלומר, עושים סימנים על הטומאה, כדי שיהא מרגיש ופורש. לפני עור לא תתן מכשול – כלומר, עשו דבר על הטומאה שלא יהו נכשלים בה נושאי תרומה וטהרות. והזורתם – ומתרגמינן: ותפרשון. עשו משמרת למשמרתי – עשו משמרת לאוכלי תרומה, דכתיב בה ״משמרת״ דכתיב (במדבר יח): ״ואני נתתי לך את משמרת תרומותי״ שלא יהו מטמאים. ושם דרך – שעושין סימן באיזה דרך ילכו. אראנו בישע אלהים – זה השם אורחותיו, המחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה. ושם – כמו שמין. בשבתא דריגלא לא הוה מקשי ליה – משום דאתו כולי עלמא לפירקא, ואי מקשי ליה ולא הוה מצי לפרוקי – הוה מכסיף.

קרי

תוספות

לאתויי הך דתניא — קא סלקא דעתיה: דהאי דקפריך הכא דבכלל מתקנין הדרכים לא הוי קורץ דרכים — דתיקון משמע שמתקן הגבשושיות והגומות, הלכך פריך הכי. ומתרץ: כל אלו בהדיא קתני להו דהוו בכלל מתקנין כו׳. אי נמי: האי דמקשה הך קושיא — לא היתה מתניתא שגורה בפיו, ולא הוי ידע דגרס בה ״ומתקנין את הדרכים״. **והיה** עליך דמים — פירש רבינו חננאל: נקיט ליה להאי הכי מפרשת מעקה דדמי להאי דהוי מכשול. ממתני׳ עם הגמרא יש ללמד שאסור להשקות קרקעות אלא אותן דהוו דבר האבד, שיתקלקלו התבואה והאילנות הנטועים בה. והוא הדין לשאר עבודת קרקע — אסור בחולו של מועד. והא דאמרינן דמותר להשקות — הני מילי כגון מאמת המים העוברת בשדה עצמו, דליכא טירחא יתירא. ומותר לתקן בורות שיחין ומערות של יחיד, ושל רבים מותר לחפור לכתחילה, כיון דצריכי למים. דהכי תניא לעיל בדפרישית. **רמז** לציון — דהאי קרא לא כתיב אלא לעתיד, אבל לא בזמן הזה. ומיהו, משני דאיכא למילף מהתם **הא** מקמי דליתי יחזקאל — כלומר: לדידך דאמרת דבזמן הזה הוי מדאורייתא, אם כן מקמי דליתי יחזקאל הוה ליה להקדוש ברוך הוא לאשמועינן דצריך ציון! ומתרץ: הרבה דברים דקים לן דאסורין מן התורה, דלא כתיב בקרא אלא בהלכה, עד דאתא יחזקאל. והאי הכי נמי. **רב** פפא אמר סלו סלו — כל חד וחד נקיט מאי דהוה מסיק אדעתיה, ולא פליגי, אלא אורחיה דמלתא דכל חד מסיק אדעתיה מאי דלא מסיק חבריה אדעתיה.

בשבתא דריגלא — שבת של יום הרגל, שהיו דורשין, והיו מתקבצין כל בני העיר לשמוע הלכות של רגל.

אין

קִילְקוּלֵי הַמַּיִם שֶׁבִּרְשׁוּת הָרַבִּים וכו׳". חֲטִיטָה - אֵין, חֲפִירָה - לָא. אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁאֵין רַבִּים צְרִיכִין לָהֶם, אֲבָל רַבִּים צְרִיכִין לָהֶם - אֲפִילּוּ חֲפִירָה מוּתָּר. וְכִי רַבִּים צְרִיכִין לָהֶם מִי שָׁרֵי? וְהָתַנְיָא: חוֹטְטִין בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת שֶׁל יָחִיד, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁל רַבִּים, וְאֵין חוֹפְרִין בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת שֶׁל רַבִּים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁל יָחִיד. מַאי לָאו - בְּשֶׁרַבִּים צְרִיכִין לָהֶם! לֹא, בְּשֶׁאֵין רַבִּים צְרִיכִין לָהֶם. דִּכְוָותָהּ גַּבֵּי יָחִיד - שֶׁאֵין יָחִיד צָרִיךְ לָהֶם, חֲטִיטָה מִי שָׁרֵי? וְהָתַנְיָא: בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת שֶׁל יָחִיד - כּוֹנְסִין מַיִם לְתוֹכָן, אֲבָל לֹא חוֹטְטִין, וְלֹא שָׁפִין אֶת סִדְקֵיהֶן. וְשֶׁל רַבִּים - חוֹטְטִין אוֹתָן וְשָׁפִין אֶת סִדְקֵיהֶן. וְאֶלָּא מַאי - בְּשֶׁיָּחִיד צָרִיךְ לָהֶם, דִּכְוָותָהּ גַּבֵּי רַבִּים - בְּשֶׁרַבִּים צְרִיכִין לָהֶם, חֲפִירָה מִי אֲסִיר? וְהָתַנְיָא: בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת שֶׁל יָחִיד כּוֹנְסִין מַיִם לְתוֹכָן, וְחוֹטְטִין אוֹתָן, אֲבָל לֹא שָׁפִין אֶת סִדְקֵיהֶן, וְלֹא חוֹטְטִין לְתוֹכָן, וְלֹא סָדִין אוֹתָן בְּסִיד. וְשֶׁל רַבִּים - חוֹפְרִין אוֹתָן, וְסָדִין אוֹתָן בְּסִיד. אֶלָּא קַשְׁיָא הַךְ קָמַיְיתָא! תְּרֵיץ הָכִי: חוֹטְטִין בּוֹרוֹת שֶׁל יָחִיד - בְּשֶׁיָּחִיד צָרִיךְ לָהֶם, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּשֶׁל רַבִּים כְּשֶׁרַבִּים צְרִיכִין לָהֶם, דַּאֲפִילּוּ חֲפִירָה מוּתָּר, וְאֵין חוֹפְרִין בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת שֶׁל רַבִּים בְּשֶׁאֵין רַבִּים צְרִיכִין לָהֶם, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁל יָחִיד, דְּכִי אֵין יָחִיד צָרִיךְ לָהֶם - אֲפִילּוּ חֲטִיטָה נַמִּי אָסוּר. אָמַר רַב אַשִׁי: מַתְנִיתִין נַמִּי דַּיְקָא, דְּקָתָנֵי: עוֹשִׂין כָּל צוֹרְכֵי רַבִּים. "כָּל" לְאַתּוּיֵי מַאי - לָאו לְאַתּוּיֵי חֲפִירָה? לָא, לְאַתּוּיֵי הָא דְּתַנְיָא: יוֹצְאִין לְקַוֵּוץ אֶת הַדְּרָכִים, וּלְתַקֵּן אֶת הָרְחוֹבוֹת וְאֶת הָאִסְטְרַטָּאוֹת, וְלָמוֹד אֶת הַמִּקְוָאוֹת. וְכָל מִקְוֶה שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה מַרְגִּילִין לְתוֹכוֹ אַרְבָּעִים סְאָה. וּמַנַּיִן שֶׁאִם לֹא יָצְאוּ וְעָשׂוּ כָּל אֵלּוּ, שֶׁכָּל דָּמִים שֶׁנִּשְׁפְּכוּ שָׁם מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב כְּאִילּוּ הֵם שֶׁפָּכוּם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְהָיָה עָלֶיךָ דָּמִים". הָא - בְּהַדְיָא קָתָנֵי לָהּ: וּמִתְקַנִּין אֶת הַדְּרָכִים, וְאֶת הָרְחוֹבוֹת, וְאֶת הַמִּקְוָאוֹת, וְעוֹשִׂין כָּל צוֹרְכֵי רַבִּים. לְאַתּוּיֵי מַאי, לָאו לְאַתּוּיֵי חֲפִירָה? שְׁמַע מִינָּהּ. "מְצַיְּינִין אֶת הַקְּבָרוֹת". אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי: רָמֵז לְצִיּוּן קְבָרוֹת מִן הַתּוֹרָה מְנַיָּן - תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְרָאָה עֶצֶם אָדָם וּבָנָה אֶצְלוֹ צִיּוּן". אֲמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי: הָא מְקַמֵּי דְּלִיתֵי יְחֶזְקֵאל מַאן אֲמַר? וְלִימַעֲמִיךְ, הָא דְּאָמַר רַב חִסְדָּא: דָּבָר זֶה מְתוּרַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לֹא לָמְדָנוּ, מִדִּבְרֵי יְחֶזְקֵאל בֶּן בּוּזִי לָמְדָנוּ: "כָּל בֶּן נֵכָר עֶרֶל לֵב וְעֶרֶל בָּשָׂר לֹא יָבֹא אֶל מִקְדָּשִׁי לְשָׁרְתֵנִי", מִקַּמֵּי דְּלִיתֵי יְחֶזְקֵאל מַאן אֲמַר? אֶלָּא: גְּמָרָא גְּמִירִי לַהּ, וַאֲתָא יְחֶזְקֵאל וְאַסְמְכָהּ אַקְרָא. הָכָא נַמִּי: גְּמָרָא גְּמִירִי לַהּ וַאֲתָא יְחֶזְקֵאל וְאַסְמְכָהּ אַקְרָא. רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר מֵהָכָא: "וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא" - טוּמְאָה קוֹרְאָה לוֹ, וְאוֹמֶרֶת לוֹ: פְּרוֹשׁ. וְכֵן אָמַר רַבִּי עוּיְיאֵל בַּר בְּרִיהּ דְּרַבִּי עוּיְיאֵל רַבָּה: טוּמְאָה קוֹרְאָה לוֹ וְאוֹמֶרֶת לוֹ: פְּרוֹשׁ. וְהַאי לְהָכִי הוּא דַּאֲתָא? הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא: "וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא" - צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ צַעֲרוֹ לְרַבִּים, וְרַבִּים מְבַקְּשִׁין עָלָיו רַחֲמִים! אִם כֵּן לִיכְתּוֹב "וְטָמֵא יִקְרָא" מַאי "וְטָמֵא טָמֵא" - שְׁמַעְתָּ מִינָּהּ תַּרְתֵּי. אַבַּיֵי אָמַר מֵהָכָא: "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל". רַב פַּפָּא אָמַר: "וְאָמַר סְלוּ סְלוּ פַּנּוּ דָּרֶךְ". רַב חִינְּנָא אָמַר: "הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי". רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי אָמַר: "וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר יֵלְכוּ בָהּ". מָר זוּטְרָא אָמַר: "וְהִזַּרְתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטּוּמְאָתָם". רַב אַשִׁי אָמַר: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְתִּי" - עֲשׂוּ מִשְׁמֶרֶת לְמִשְׁמַרְתִּי. רְבִינָא אָמַר: "וְיָשַׁם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בִּישֻׁעַ אֱלֹהִים". אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל הַשָּׁם אוֹרְחוֹתָיו - זוֹכֶה וְרוֹאֶה בִּישׁוּעָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר "וְשָׁם דֶּרֶךְ", אַל תִּקְרֵי "וְיָשָׁם" אֶלָּא "וְשָׁם דֶּרֶךְ" - אַרְאֶנּוּ בִּישֻׁעַ אֱלֹהִים. רַבִּי יַנַּאי הָוָה לֵיהּ הַהוּא תַּלְמִידָא דְּכָל יוֹמָא הָוָה מַקְשֵׁי לֵיהּ, בְּשַׁבְּתָא דְּרִיגְלָא לָא הָוָה מַקְשֵׁי לֵיהּ.

קרי

אין מציינין — אין צריך ציון. ואי גבי יום טוב מיירי הברייתא — איכא לפרש: אסור לציין(ג) ואסור לטרוח ביום טוב.

עצם כשעורה — והוא הדין יותר מכשעורה כדמוכח בסמוך, אינו מטמא באהל. והאי דנקט כשעורה — משום דבהאי שיעורא מטמא במגע, דהכי הלכה למשה מסיני כדאמרינן בשחיטת חולין (חולין קכו,ב).

שאינו מטמא באהל — כגון תרוד רקב, כדאיתא ב"דעור והרוטב" (חולין קכו,ב), ושדה שנחרש בה קבר כדלקמן בשמעתין. ואפילו איכא ספק טומאה, שמטמא בהיסט בלא נגיעה — לא הצריכום ציון, דהיסט לאו מילתא דשכיחא היא שידרוס על קנה שטומאה עליו, ולכך לא החמירו חכמים לציין משום היסט.

אילן המיסך על הארץ — סמוך לבית הקברות. דמסופקא לן אי איכא טומאה תחתיו אי לא, מסתמא אמרינן דמת תחתיו, כיון דדרך מקום צנוע הוא, ולכך בעי ציון. עניין אחר: דידענין ודאי דאיכא טומאה תחת נוף אחד של אילן, ויש הפרש בין נוף לחבירו, ואין ידוע באיזה מקום ישנה. והכי נמי איכא לפרש גבי אבנים: שיש אבנים זו אצל זו הבולטות מן הגדר.

מנפח אדם בין הפרס והולך — דמסתמא ליכא למימר שהגיעה המחרישה עד המת, וליכא לאחזוקי מקום טהור בטמא מספק. אלא חכמים החמירו משום חומרא דטהרות. ומשום הכי הקילו, דליכא ספיקא דאורייתא, הם אמרו והם אמרו. ולא היו רגילים לקבור מתים בעומק כי השתא בזמן הזה, הילכך לא חיישינן שמא המת בעומק תחת המחרישה. ומן הדין אפילו נפוח לא צריך, כי אם חומרא בטהרות שהחמירו חכמים בדבר. ואמאי לא חיישׁ שיהא מת בקרקע, ואין נוגע בו ומטמא באהל? אי נמי: בלא המאהילים מן הצדדים הוו מטמאין לאדם באהל. אלא שמע מינה דלא מטמא באהל.

יש בה אילנות בידוע שנחרש בה קבר אין בה אילנות בידוע שאבד בה קבר — דתניא התם (תוספתא דאהלות פרק יז): שדה שאבד בה קבר — אינה ניטעת כל נטע. וכגון שראויה לאילנות, ויש לנו לומר דמסתמא אם לא שאבד בה קבר היו נוטעים בתוכה. אי נמי: בידוע לאו דוקא, ואגב דנקט רישא בידוע — נקט סיפא בידוע. וכן צריך לומר לפירוש הקונטרס.

אם

קָרֵי עֲלֵיהּ: "וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בְּיֶשַׁע אֱלֹהִים". תָּנוּ רַבָּנַן: אֵין מְצַיְּינִין לֹא עַל כַּזַּיִת מִן הַמֵּת, וְלֹא עַל עֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה, וְלֹא עַל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל. אֲבָל מְצַיְּינִין עַל הַשִּׁדְרָה, וְעַל הַגּוּלְגֹּלֶת, עַל רוֹב בִּנְיָן וְעַל רוֹב מִנְיַן הַמֵּת. וְאֵין מְצַיְּינִין עַל הַוֹּדָאוֹת, אֲבָל מְצַיְּינִין עַל הַפְּפִיקוֹת. וְאֵלּוּ הֵן הַפְּפִיקוֹת: סְכָכוֹת, וּפְרָעוֹת, וּבֵית הַפְּרָס. וְאֵין מַעֲמִידִין צִיּוּן בְּמָקוֹם טוּמְאָה - שֶׁלֹּא לְהַפְסִיד אֶת הַטְּהָרוֹת, וְאֵין מַרְחִיקִין צִיּוּן מִמְּקוֹם טוּמְאָה - שֶׁלֹּא לְהַפְסִיד אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְכַזַּיִת מִן הַמֵּת אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל? וְהָא תַּנְיָא: אֵלּוּ שֶׁמְּטַמְּאִין בְּאֹהֶל - כַּזַּיִת מִן הַמֵּת! אָמַר רַב פַּפָּא: הָכָא בְּכַזַּיִת מְצוּמְצָם עָסְקִינַן, דְּסוֹף סוֹף מִיחַסַּר חָסַר, מוּטָב יִשְׂרְפוּ עָלָיו תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים לְפִי שָׁעָה, וְאַל יִשְׂרְפוּ עָלָיו לְעוֹלָם. וְאֵלּוּ הֵן הַפְּפִיקוֹת: סְכָכוֹת וּפְרָעוֹת; סְכָכוֹת - אִילָן הַמִּיסֵּךְ עַל הָאָרֶץ, פְּרָעוֹת - אֲבָנִים פְּרוּעוֹת הַיּוֹצְאוֹת מִן הַגֶּדֶר. בֵּית הַפְּרָס - כְּדְתַנָּן: הַחוֹרֵשׁ אֶת הַקֶּבֶר הֲרֵי הוּא עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרָס, וְכַמָּה הוּא עוֹשֶׂה - מְלֹא מַעֲנָה מֵאָה אַמָּה. וּבֵית הַפְּרָס מִי מְטַמֵּא בְּאֹהֶל? וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: מְנַפֵּחַ אָדָם בֵּית הַפְּרָס וְהוֹלֵךְ. וְרַב יְהוּדָה בַּר אַמִּי מִשְּׁמֵיהּ דְּעוּלָּא אָמַר: בֵּית הַפְּרָס שֶׁנִּידַּשׁ טָהוֹר! אָמַר רַב פַּפָּא: לָא קַשְׁיָא; כָּאן - בְּשָׂדֶה שֶׁאָבַד בָּהּ קֶבֶר, כָּאן - בְּשָׂדֶה שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ קֶבֶר. וְשָׂדֶה שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ קֶבֶר "בֵּית הַפְּרָס" קָרֵי לֵיהּ? אִין, וְהָתְנַן: שְׁלֹשָׁה בֵּית הַפְּרָס הֵן: שָׂדֶה שֶׁנֶּאֱבַד בָּהּ קֶבֶר, וְשָׂדֶה שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ קֶבֶר, וּשְׂדֵה בוֹכִין. מַאי שְׂדֵה בוֹכִין? רַב יְהוֹשֻׁעַ בַּר אַבָּא מִשְּׁמֵיהּ דְּעוּלָּא אָמַר: שָׂדֶה שֶׁמַּפְטִירִין בָּהּ מֵתִים. וְטַעֲמָא מַאי? אָמַר אֲבִימִי: מִשּׁוּם יֵאוּשׁ בְּעָלִים נָגְעוּ בָּהּ. וְשָׂדֶה שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ קֶבֶר לָא בָּעֵי צִיּוּן? וְהָא תַּנְיָא: מָצָא שָׂדֶה מְצוּיֶּנֶת, וְאֵין יָדוּעַ מַה טִּיבָהּ. יֵשׁ בָּהּ אִילָנוֹת - בְּיָדוּעַ שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ קֶבֶר, אֵין בָּהּ אִילָנוֹת - בְּיָדוּעַ שֶׁאָבַד בָּהּ קֶבֶר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁיְּהֵא שָׁם זָקֵן אוֹ תַּלְמִיד, לְפִי שֶׁאֵין הַכֹּל בְּקִיאִין בַּדָּבָר. אָמַר רַב פַּפָּא: כִּי תַּנְיָא הַהִיא - בְּשָׂדֶה שֶׁאָבַד בָּהּ קֶבֶר, דְּצִיְּינוּהָ. יֵשׁ בָּהּ אִילָנוֹת - בְּיָדוּעַ שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ קֶבֶר. אֵין בָּהּ אִילָנוֹת - בְּיָדוּעַ שֶׁאָבַד בָּהּ קֶבֶר. וְלֵיחוּשׁ דִּלְמָא אִילָנוֹת מִגַּוָּאי וְקֶבֶר מִבָּרָאי! כִּדְאָמַר עוּלָּא: בְּעוֹמְדִין עַל הַגְּבוּלִין, הָכָא נַמִּי: בְּעוֹמְדִין עַל הַגְּבוּלִין.

ודלמא

קרי עליה ושם דרך – שמחשב בשעות, אי זה מהן להקשות אי זה מהן שלא להקשות. **אבל מציינין על השדרה** – שאף על פי שאינה אלא עצם אחד – מטמא טומאה באהל. **רוב בנינו** – כגון עצמות גדולות, כגון קוליות, אף על פי שאין בו רוב מנינו. **רוב מנינו** – רוב העצמות, ואף על פי שאין בו רוב בנינו. **אין מציינין על הוודאות** – הואיל דברור לבולי עלמא דאית ביה טומאה ודאית – לא מטלטלי באותו מקום טהרות. **אבל מציינין על הספיקות** – שיש עליהן אהל, כגון סככות ופרעות הסמוכות לרשות הרבים הסמוך לבית הקברות, דמספקא לן בהו טומאה. דכיון דיש עליהן אהל – רגילים לקבור שם במקום צנוע. **סככות ופרעות ובית הפרס** – מפרש לקמן. **אין מעמידין הציון על הטומאה שלא להפסיד טהרות** – שאם הטומאה ממש תחת הציון – אינו מרגיש עד שבא על הציון פתאום, ויטמאו הטהרות, שהרי הטומאה תחת הציון. אלא עושין הציון סמוך לטומאה ברחוק כל שהוא, וכשבא על הציון – מרגיש מן הטומאה, ואינו הולך עליה. **אין מרחיקין את הציון ממקום טומאה** – יותר מכל שהוא. **שלא להפסיד ארץ ישראל** – שכשרואה הסימן מיד פורש, ונמצא ארץ ישראל בטומאה שלא לצורך. **וכזית מן המת אינו מטמא באהל** – דקתני: אין מציינין על כזית מן המת, ולא על כל דבר שאינו מטמא באהל. **אמר רב פפא** – לעולם כזית מטמא באהל, והא דקתני אין מציינין – בכזית מצומצם עסקינן, דמחסר חסר בקרקע, ולהכי אין מציינין. **ישרפו עליו [תרומות] וטהרות שעה אחת** – דכל העובר על אותו כזית כשנקבר מחדש – שורפין טהרותיו, דעדיין לא חסר. **ואל ישרפו עליו לעולם** – שאם מציינין אותו – שורפין עליו (על) כל תרומה שעוברין על אותו ציון לעולם, שלא לצורך, שהרי חסר. וזימנין דלא חזי ליה, כגון בלילה, וכי הדר חזי ליה ואמר: נטמאת תרומתי, ושרף לה, והיא לא נטמאת – דההיא כזית כבר חסר. וכשאין מציינין אותו אין שורפין עליו אלא מחדש, שלא חסר. **אילן המיסך על הארץ** – וטומאה תחת נוף אחד, ואינו יודע תחת איזה נוף – עושה ציון. **בית הפרס** – חצי מענה = תלם אחד של מאה אמה. **מנפח אדם** – ההולך לשחוט פסחו. דאם יש עצם כשעורה המטמא בהיסט – מתפזר ברוח, ועושה פסח בבית הפרס אזיל לו. ואי מטמא באהל – היכי אזיל עליה? **בשדה שאבד בה קבר** – קתני דמציינין, דמטמא באהל. אבל בשדה שנחרש בה קבר – אין צריך לציין, ולא מטמא באהל, דנימא מחרישה סלקיה לטומאה. **שלשה בית הפרס הן** – שאין הולכין בו אוכלי תרומה. **שמפטירין בה את המתים** – שכשמביאין מתים ממקום למקום לקבור, כשבאין בשדה סמוך לעיר נפטרין אלו שהביאום ממקומן והולכין להם, ובאין אנשי המקום ומקבלין אותן ורוחצין אותן שם, וקוברין אותן. **וטעמא מאי** – חוששין ביה משום טומאה. **משום יאוש בעלים** – לפי שהביאום ממקום רחוק נדלדל אבר ונפל שם, ונתייאשו אלו על אלו, והניחוהו שם. **ושדה שנחרש בה קבר לא בעי ציון** – דקא מתרצת הא דקתני מנפח אדם בית הפרס כשנחרש. **ואינו יודע מה טיבה** – אם הוא שדה שנחרש בה קבר ויכול לילך בניפוח, ואם מפני שנאבד בה קבר ואינו יכול להכנס בה בנפיחה, דמטמא באהל. **יש בה אילנות בידוע שנחרש** – השדה לצורך האילנות, ויכול להלך, שאינו מטמא באהל. אלמא: מדקתני בה מצא שדה מצויינת – דמציינין בית הפרס שנחרש. **אין בה אילנות בידוע שאבד בה קבר** – ולא נחרש, ומטמא באהל. **רבי יהודה אומר** – לעולם לא הוי בחזקת שנחרש, עד שיהא שם זקן או תלמיד חכם שיהא יודע שנחרש. **אמר רב פפא** – לעולם בית הפרס שנחרש לא בעי ציון. והאי דקתני בידוע שנחרש בה קבר – בשדה שאבד בה קבר, וציינה לאלתר. **יש בה אילנות בידוע שנחרש** – לאחר שציינוה. ולעולם בית הפרס שנחרש לא בעי ציון. **אין בה אילנות בידוע שאבד בה קבר** – ולא נחרש. **וליחוש דלמא אילנות מגואי וטומאה מאבראי** – ולא נחרש במקום טומאה מבחוץ לאילנות, אלא בין האילנות, והוי שדה שאבד בה קבר ולא נחרש. ואמאי קאמר בידוע שנחרש בה קבר? **בעומדין האילנות על הגבולין** – של רשות הרבים, דודאי ליכא טומאה מבראי, דלא קברי אינשי ברשות הרבים. אלא בין האילנות הויא טומאה ונחרש בשביל האילנות.

ודלמא

קָרֵי עָלֵיהּ רבי ינאי את הפסוק 'וְשָׁם דֶּרֶךְ אֵרֶאנוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים', משום שחישב דרכיו באיזו שעה להקשות.

הגמרא מביאה ברייתא בדיני ציון הקברים: תָּנוּ רַבָּנַן, אֵין מְצַיְּינִין – אין צריך לציין, לא עַל מקום שיש חשש שקברו בו רק כְּזֵית מִן הַמֵּת, וְלֹא עַל עֵצֶם שגודלה כִּשְׁעוֹרָה, וְלֹא עַל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל, שהצריכו ציון רק בחשש טומאת אוהל, אך בחשש טומאת מגע או היסט לא הצריכו ציון. אֲבָל מְצַיְּינִין עַל הַשַּׁדְרָה וְעַל הַגּוּלְגֹּלֶת של מת שמטמאים באהל אף שאינם אלא עצם אחת, וְעַל רוֹב בְּנָיָן עצמות אף שאינן רוב מנין, וְעַל רוֹב מִנְיָן עצמות הַמֵּת אף שאינן רוב בנין גופו. וְאֵין מְצַיְּינִין עַל הַוּדְאוֹת – אין צריכים לציין מקום שודאי יש בו טומאה וידוע לאנשים, שאינם עוברים שם עם טהרות, אֲבָל מְצַיְּינִין עַל הַסְּפֵיקוֹת – מקומות שיש ספק שמא יש שם טומאה, שאין להם קול על כך, ובלא ציון לא יפרשו מהן. וְאֵלּוּ הֵן הַסְּפֵיקוֹת, סְכָכוֹת, וּפְרָעוֹת, וּבֵית הַפְּרָס, ויבוארו להלן בסמוך.

הברייתא מבארת את אופן הציון: וְאֵין מַעֲמִידִין ציון בִּמְקוֹם טוּמְאָה ממש, אלא מרחיקים הציון ממנה מעט, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיד אֶת הַטְּהָרוֹת, שאם הציון ממש על הטומאה יתכן שלא ירגיש בו עד שיאהיל על הטומאה, אך אם הוא רחוק מעט מרגיש בו קודם שעובר על הטומאה. וּמכל מקום אֵין מַרְחִיקִין הציון מִמְּקוֹם טוּמְאָה יותר מדאי, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיד אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שהרי יפרוש מיד בראיית הציון, ונמצא שמחזיקים מקומות בארץ ישראל בטומאה שלא לצורך.

הגמרא דנה בדברי הברייתא. מקשה הגמרא: וְכי כְּזֵית מִן הַמֵּת אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל כמבואר בברייתא, וְהָא (תניא) [תָּנֵן] במשנה, אֵלּוּ שֶׁמְּטַמְּאִין בְּאֹהֶל, כְּזֵית מִן הַמֵּת. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פָּפָא, לעולם מטמא באוהל, וְהָכָא בברייתא בִּכְזֵית מבשר המת מְצוּמְצָם עַסְקִינָן, שאף שמטמא באהל אין מציינים עליו דְּסוֹף סוֹף מִיחַסַּר חָסַר משיעור כזית, שהרי דרכו להרקב בקרקע, ואז לא יטמא באהל, ולכן טוב יותר שלא לציין המקום אף שלא ידעו להזהר מלהוליך תרומה וקדשים וישרפום, שכן מוּטָב יִשָּׂרְפוּ עָלָיו תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים לְפִי שָׁעָה – זמן מועט כשלא נחסר מכזית, ואחר כך יחדלו מלשרוף, וְאַל יִשָּׂרְפוּ עָלָיו לְעוֹלָם, שאם יציינו מקומו, יחזיקוהו לעולם בטומאה, ואם יעבור שם אדם עם תרומה ולא יראה הציון כגון בלילה, ואחר כך יראהו, יסבור שנטמאת תרומתו וישרפנה אף שבאמת לא נטמאת[א].

המשך ביאור דברי הברייתא: שנינו, וְאֵלּוּ הֵן הַסְּפֵיקוֹת סְכָכוֹת וּפְרָעוֹת. מבארת הגמרא: סְכָכוֹת היינו אִילָן הַמֵּיסֵךְ [–מיצל] עַל הָאָרֶץ – על רשות הרבים הסמוכה לבית הקברות, ולכן חוששים שמא יש קבר גם תחתיו, ויש לציינו. וּפְרָעוֹת הן אֲבָנִים פְּרוּעוֹת – גדולות הַיּוֹצְאוֹת מִן הַגָּדֵר זו אצל זו ומאהילות. וּבֵית הַפְּרָס הוא כְּדִתְנַן במשנה (אהלות פי"ז מ"א), הַחוֹרֵשׁ אֶת הַשדה שיש בה קֶבֶר, חוששים שמא פיזר בה עצמות המת, הֲרֵי הוּא עוֹשֶׂה אותה בֵּית הַפְּרָס – מקום שהטומאה פרוסה ומתפשטת בו, שמטמא מספק ואין אוכלי תרומה הולכים בו, וְכַמָּה המרחק שבו הוּא עוֹשֶׂה בית הפרס זה, מְלֹא מַעֲנָה – כמלוא תלם המחרישה באורך מֵאָה אַמָּה, שעד למרחק זה חוששים שהגיעה הטומאה בחרישתו.

מקשה הגמרא: וּבֵית הַפְּרָס מִי מְטַמֵּא בְּאֹהֶל, וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, מְנַפֵּחַ אָדָם בֵּית הַפְּרָס – נופח בפיו לפניו, שאם יש שם עצם כשעורה המטמאת במשא (אהלות פ"ב מ"ג) תתפזר ברוח פיו ולא יסיטנה, וְהוֹלֵךְ להקריב פסחו. וְרַב יְהוּדָה בַּר אַמִּי מִשְּׁמֵיהּ דְּעוּלָּא אָמַר, בֵּית הַפְּרָס שֶׁנִּיכַּר בהליכת אנשים רבים טָהוֹר, ויכול לעבור בו כשהולך להקריב את פסחו, שאף אם היתה בו עצם כשעורה במקום זה כבר נכתתה לגמרי ואין בה חשיבות. ואם מטמא באהל כיצד הולך עליו לנפחו, וכן מדוע מועיל שדשו בו רבים, הרי אף שמועיל לטהר מטומאת מגע והיסט, עדיין טמא בטומאת אהל, אלא ודאי אינו מטמא באהל ושלא כדברי הברייתא לעיל.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פָּפָא, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן – בברייתא מדובר בְּשָׂדֶה שֶׁאָבַד בָּהּ קֶבֶר, שודאי יש בה קבר אך אין מקומו ידוע, ומספק טמאו חכמים את כל השדה ואף בטומאת אהל, ואמרו שמציינים אותה, וכָאן – מה שמותר למקריב פסחו לעבור בבית הפרס על ידי ניפוח, או דישה בהילוך רבים, מדובר בְּשָׂדֶה שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ קֶבֶר, שמחמת החרישה נשברו העצמות ואין בהן שיעור כדי לטמא באהל ואכן אין מציינים את השדה.

מקשה הגמרא: וְכי שָׂדֶה שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ קֶבֶר בֵּית הַפְּרָס קָרֵי לֵיהּ, האם גם היא נקראת 'בית הפרס'. מתרצת הגמרא: אִין, אכן כך, וְהָתְנַן – וכן מצינו במשנה (אהלות פי"ח מ"ב–ד), שְׁלֹשָׁה בֵּית הַפְּרָס הֵן שאסורים אוכלי תרומה ללכת בהם, שָׂדֶה שֶׁנֶּאֱבַד בָּהּ קֶבֶר, וְשָׂדֶה שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ קֶבֶר, וּשְׂדֵה בּוֹכִין.

מבררת הגמרא: מַאי שְׂדֵה בּוֹכִין. משיבה הגמרא: רַב יְהוֹשֻׁעַ בַּר אַבָּא מִשְּׁמֵיהּ דְּעוּלָּא אָמַר, שָׂדֶה שֶׁמְּפַטְּירִין בָּהּ מֵתִים – שנפטרים בה מן המתים. מבררת הגמרא: וְטַעְמָא מַאי חששו חכמים לטומאה שם. אָמַר אַבִּימִי, מִשּׁוּם יֵאוּשׁ בְּעָלִים נָגְעוּ בָּהּ, שלעתים מביאים אליה מת ממקום רחוק, וחוששים שאבר ממנו נתדלדל ונפל שם, והתייאשו ממנו ולא קברוהו כיון שסמכו אלו על אלו ונשאר האבר בשדה.

הגמרא דנה בתירוץ שבנחרש בה קבר אין צריך לציין. מקשה הגמרא: וְשָׂדֶה שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ קֶבֶר לֹא בְּעֵי ציון, וְהָא תַּנְיָא בברייתא, מָצָא שָׂדֶה מְצוּיֶּינֶת בציון לקברות, וְאֵין יָדוּעַ מַה טִּיבָהּ – מה ענינה, האם נחרש בה קבר ואין בה טומאת אהל ויכול לילך לשחוט פסחו בניפוח, או שאבד בה קבר ומטמאה באהל ואין מועיל ניפוח לילך בה, יתבונן, אם יֵשׁ בָּהּ אִילָנוֹת, בְּיָדוּעַ שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ קֶבֶר, שהרי ודאי נחרשה לצורך האילנות, ויכול לילך, ואם אֵין בָּהּ אִילָנוֹת, בְּיָדוּעַ שֶׁאָבַד בָּהּ קֶבֶר ולא נחרש, ומטמאה באהל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אין להקל בה עַד שֶׁיְּהֵא שָׁם זָקֵן אוֹ תַּלְמִיד חכם שיודע שנחרשה, לְפִי שֶׁאֵין הַכֹּל בְּקִיאִין בַּדָּבָר – אם נחרשה השדה, ואין לסמוך על כל אחד. ומבואר בברייתא שגם שדה שנחרש בה קבר מציינים אותה, ושלא כדברי רב פפא.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פָּפָא, באמת אין מציינים כדברי, וכִי תַּנְיָא הַהִיא – וברייתא זו דיברה בְּשָׂדֶה שֶׁאָבַד בָּהּ קֶבֶר, דְּאז צְרִיכוּהָ משום אבידת הקבר, ויתכן שאחר כך נחרשה, ואינה מטמאה באוהל, ולכך נתנה הברייתא סימן, שאם יֵשׁ בָּהּ אִילָנוֹת, בְּיָדוּעַ שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ קֶבֶר אחר שציינוה, ואם אֵין בָּהּ אִילָנוֹת, בְּיָדוּעַ שֶׁרַק אָבַד בָּהּ קֶבֶר ולא נחרשה, ונשארה בטומאת אהל.

מקשה הגמרא: אם קודם נאבד בה קבר, הרי גם אם יש בה אילנות שודאי חרשוה, קשה, וְלֵיחוּשׁ דִּלְמָא אִילָנוֹת מִנְּוָאֵי וְקֶבֶר מִבְּרָאֵי – נחשוש שמא האילנות בפנים השדה, ושם באמת חרשו לצורכם, אך הקבר שבשדה נוטה לחוץ, ושם לא חרשו, ואם כן עדיין יש להחמיר בשדה שלא במקום האילנות שתטמא באהל, משום שאבדת הקבר שם לא נחרשה.

מתרצת הגמרא: יש לתרץ כְּפִי דְּאָמַר עוּלָּא לתרץ במקום אחר שמדובר בְּאילנות הָעוֹמְדִין עַל הַגְּבוּלִין של רשות הרבים, הָכָא נַמִּי נפרש שמדובר בְּעוֹמְדִין עַל הַגְּבוּלִין, שבאופן זה ודאי לא נקבר המת מחוץ למקום האילנות, שהרי זה רשות הרבים, ואין אדם קובר מתו ברשות הרבים, אלא ודאי במקום האילנות נקבר, ושם בידוע שנחרש עבור האילנות.

כל אחד ואחד, בתוككי כלל ישראל, יעשה כל המצווה עליו בקו הגמילות חסדים וכן בקו התורה והעבודה, ואתכפיא סטרא-אחרא (נחש הקדמוני) ואתהפכא.

ממכתב כ"ה שבט, תש"כ

מקשה הגמרא: אף באופן שהאילנות על גבול השדה, מנין שהקבר נחרש, וְדִלְמָא טוּמְאָה מְנַיְּאֵי – הרי יתכן שהקבר בפנים השדה, וְאִילָנוֹת מִבָּרְאֵי – והאילנות רק על גבול השדה מבחוץ כמבואר, ולא נחרש מקום הקבר.

מתרצת הגמרא: הברייתא דיברה בְּמִסּוּבָּכִין – באילנות שאינם עומדים רק בגבול השדה, אלא מעורבים בכל השדה, ובאופן זה ודאי נחרש גם מקום הקבר.

תירוץ נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, אף אם האילנות עומדים רק על גבולי השדה אין לחשוש שמא הקבר בתוכה, דְּהָא אֲמָרָן – בברייתא לעיל (ה:) שאין מַרְחִיקִין צִיּוּן מִמְּקוֹם טוּמְאָה אלא מציינים בסמוך לה, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיד אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, ואם היה באמצע היו מציינים בסמוך לו, וכיון שציינו בסמוך לאילנות, ודאי שם ממש היה גם הקבר, וודאי שנחרש מקומו בחרישת האילנות.

שנינו בברייתא (לעיל ה:): רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁיְּהֵא שָׁם זָקֵן אוֹ תַּלְמִיד, לְפִי שֶׁאֵין הַכֹּל בְּקִיאִין בַּדָּבָר.

מוכיחה הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, שְׁמַע מִינָּהּ – מוכח מדברי רבי יהודה, צוּרְבָּא מִרַּבָּנַן דְּאִיכָּא בְּמָתָא – תלמיד חכם הנמצא בעיר, כָּל מִילֵּי דְּמָתָא עֲלֵיהּ רַמְיָא – כל ענייני העיר מוטלים עליו, כיון שבקי הוא בהם, ולכן אף ציוני טומאה תלויים בו.

דיני המוצא ציוני קברות: אָמַר רַב יְהוּדָה, מָצָא אֶבֶן מְצוּיֶּנֶת – ששפוך עליה סיד לציון, תַּחְתֶּיהָ טָמֵא, שהקבר נמצא תחתיה, וסביבות האבן טהורים. אך אם מצא שְׁתַּיִם – שתי אבנים שעליהם יש ציון, אזי דין המקום שביניהם שאם יֵשׁ סִיד בֵּינֵיהֶן על הארץ, אף בֵּינֵיהֶן טָמֵא, וְאִם אֵין סִיד בֵּינֵיהֶן, בֵּינֵיהֶן טָהוֹר, שכיון שאין מצוין שם לטומאה תולים שאיננה שם.

מקשה הגמרא: וְאַף עַל גַּב דְּלֵיכָּא חוֹרֵשׁ – וכי ביניהן טהור כשאין שם סיד אף בלא שנחרש ביניהן, וְהָתַנְיָא בברייתא, מָצָא אֶבֶן אַחַת מְצוּיֶּנֶת, תַּחְתֶּיהָ טָמֵא. מצא שְׁתַּיִם, אִם יֵשׁ חוֹרֵשׁ בֵּינֵיהֶן, בֵּינֵיהֶן טָהוֹר, שנטהרה בחרישה, וְאִם לָאו, בֵּינֵיהֶן טָמֵא, ואף שאין שם סיד, שתולים שאף הקרקע שבין שתי האבנים המצוינות טמאה, ולא חשש לציינה כיון שציין האבנים שבצדדיה. ואילו מדברי רב יהודה לעיל משמע שמטהר ביניהן אף בלא חרישה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פָּפָא, לעולם אם אין סיד ביניהן טהור כדברי רבי יהודה, וְהָכָא בברייתא מדובר כְּשֶׁהַסִּיד שָׁפוּךְ עַל רָאשֵׁיהֶן של האבנים וּמְרוּדֶה [–נסרח] לְכָאן וּלְכָאן, וניכרים שברי סיד ביניהן, ויש להסתפק אם הם שברי ציון שהיה שם, או שנפלו מן האבנים, ולכן אִי אִיכָּא חוֹרֵשׁ בֵּינֵיהֶן, בֵּינֵיהֶן טָהוֹר, דְּאִימּוּר – שיש לתלות ולומר שמֶּחֱמַת חוֹרֵשׁ הוּא (דאיקפל) [דְּאִיקְלַף] – שעל ידי החרישה נקלף הסיד מן האבנים ונפל ביניהן, ולא היה שם ציון לטומאה, וטהור, וְאִי לָא נחרש ביניהן, ודאי סִיד זה דְּבֵינֵי בֵּינֵי הוּא – נעשה לציון בין האבנים, וְטָמֵא.

הגמרא מביאה דין נוסף בציון הקברים: אָמַר רַבִּי אַסִּי, אם מֵצַר אֶחָד – צד אחד של גדר שבגבול השדה מְצוּיָּן בציון קבר, הוּא – תחת אותו מצר טָמֵא, וְכָל הַשָּׂדֶה כּוּלָּהּ טְהוֹרָה, כיון שלא צוינה מארבע רוחותיה. וכן אם שְׁנַיִם – ממצרי השדה מצוינים, הֵם טְמֵאִין, וְכָל הַשָּׂדֶה כּוּלָּהּ טְהוֹרָה, מן הטעם שנתבאר. וכן אם שְׁלֹשָׁה מהם מצוינים, הֵם טְמֵאִין, וְכָל הַשָּׂדֶה כּוּלָּהּ טְהוֹרָה. אמנם אם כל אַרְבָּעָה מצרי השדה מצוינים, יש לומר שהציון בא לטמא כל השדה, ולכן הֵן – המצרים עצמם טְהוֹרִין, כיון שאין מעמידים את הציון במקום הטומאה אלא בסמוך לו כמבואר לעיל (ה:), וְכָל שאר הַשָּׂדֶה כּוּלָּהּ טְמֵאָה, דְּאָמַר מַר (שם), אֵין מַרְחִיקִין צִיּוּן מִמְּקוֹם טוּמְאָה, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיד אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וכיון שהציון עומד בגבול השדה, נמצא שכל השדה מסופקת אם יש בה קבר, ולכן ציינוה.

שנינו במשנה: וְיוֹצְאִין אַף עַל הַכְּלָאִים.

משמע מדברי המשנה שרק בחול המועד יוצאים לעקירת הכלאים, ולא לפניו. מקשה הגמרא: וְכִי אַכְּלָאִים דווקא בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד נַפְקִינָן, וּרְמִינְהוּ – והקשו על כך ממשנה (שקלים פ"א מ"א), בְּאֶחָד בַּאֲדָר מַשְׁמִיעִין בית דין לעם עַל הַשְּׁקָלִים – שיתנו מחצית השקל להקרבת קרבנות ציבור, וְעַל הַכְּלָאִים – שיעקרו בעלי השדות גידולי כלאי זרעים הניכרים בין התבואה. וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ, קוֹרִין אֶת הַמְּגִילָּה בַּכְּרַכִּים – ערים המוקפות חומה מימות יהושע בן נון (מגילה ב:), וְיוֹצְאִין לְקַוְּוִין אֶת הַדְּרָכִים – לסלק קוצים שבדרכים, וּלְתַקֵּן הָרְחוֹבוֹת מקלקולי הגשמים, וְלָמוֹד הַמְּקָוְאוֹת – לנקות המקואות מזבל שנכנס לתוכן בימות הגשמים וממעטן משיעורן, וְעוֹשִׂין כָּל צֹרְכֵי רַבִּים, וּמְצַיְּינִין אֶת מקום הַקְּבָרוֹת בסיד, וְיוֹצְאִין בית דין עַל הַכְּלָאִים – לבדוק שבעלי השדות עקרו הכלאים משדותיהם כפי שהורו להם, ואף עוקרים את הכלאים שנותרו בשדות. ומבואר שיצאו לעקירת הכלאים כבר בט"ו באדר, ואילו במשנתנו מבואר שיוצאים רק בחול המועד[כ].

מביאה הגמרא בתירוץ הקושיא: רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא נחלקו בזה. חַד אָמַר, כָּאן – במשנה שיוצאים בט"ו באדר, מדובר בְּבָכִיר – בתבואה שביכרה והקדימה לצמוח, וּכָאן – במשנתנו, מדובר בְּאָפִיל – בתבואה שאיחרה לצמוח, שבט"ו באדר עדיין לא רואים אם צמחו בה כלאים, ולכן יוצאים שוב בחול המועד פסח. וְחַד אָמַר, כָּאן – במשנה שיוצאים בט"ו באדר, מדובר בִּזְרָעִים של תבואה שמקדימות לצאת כבר אז, וּכָאן – במשנתנו, מדובר בִּירָקוֹת שדרכם להתאחר, ובט"ו באדר עדיין לא ניתן לראות אם יש בהם כלאים, ולכן יוצאים לכך רק בחול המועד פסח.

הגמרא מבארת אימתי יוצאים על הכלאים דווקא בזמנים הללו: אָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא שָׁנוּ שדווקא בזמנים אלו יוצאים על הכלאים, אֶלָּא שֶׁאֵין נִיצָּן נִיכָּר – שהצמח היה עדיין עשב ואין הכל מכירים מאיזה מין הוא, אלא רק הבקיאים, ולכן ממתינים שיהא ניכר ולא יטעו בו, אֲבָל אם נִיצָּן נִיכָּר – שיצא כבר פרח, והוא תחילת תולדת הפרי, יוֹצְאִין עֲלֵיהֶן מיד, ואין ממתינים לזמנים אלו, כיון שלא תקנו זמנים אלו בדווקא, אלא אמרו את המציאות, שאין הדרך לצמוח בשיעור שיהא הפרח ניכר עד זמנים אלו, אך באמת אם ניכר קודם להם יוצאים מיד לראות אם צמחו בהם כלאים.

הגמרא מבררת הטעם שיצאו דווקא בחול המועד: מַאי שְׁנָא דווקא בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד דְּנַפְקִינָן – שבית דין יוצאים לבדוק הכלאים, ולא יום או יומיים לפניו לאחר שניכר ניצן התבואה. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִשּׁוּם שְׁכַר פְּעוּלָּה דְּמוֹזְלֵי נַפְקָן – שהפועלים שלוחי בית דין נוטלים פחות מעות בשכר פעולתם בבדיקת וביטול הכלאים בימי חול המועד, כיון שאסורים במלאכות אחרות, ולכן מתרצים לעבוד בזול. מוסיפה הגמרא: אָמַר רַב זְבִיד, וְאִיתֵימָא – ויש אומרים שרַב מְשַׁרְשְׁיָא אמר, שְׁמַע מִינָּהּ – מוכח מכך שצריך ששכר הפועלים יהא בזול, כִּי יָהֲבִינָן לְהוּ – שכשנותנים להם שָׂכָר, מִכספי תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה – ממה שתרמו ישראל יָהֲבִינָן לְהוּ, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ מִדִּידְהוּ יָהֲבִינָן לְהוּ – שאם תעלה בדעתך שנותנים שכרם מבעלי השדות שפשעו וקיימו כלאים בשדותיהם, אם כן מַאי נָפְקָא לָן מִינַּיְיהוּ – מה יצא לנו מכך שנוזיל השכר עבורם, הרי כָּל כַּמָּה דְּיָעוּ לִיתֵּן לְהוּ – כל שכר שירצו הפועלים על בעלי השדות לתת להם כעונש על קיום הכלאים. אלא ודאי נותנים שכר מכספי הקדש, ויש לצמצם בהוצאותיהם ככל האפשר, ולכן תיקנו לצאת בחול המועד שאז שכר הפעולה זול.

הגמרא מבררת מה שיעור הכלאים שיש לעוקרם: וְעַד כַּמָּה – מהו שיעור הזרע המתערב במין אחר שיהיה כלאים וחייב לבטלו. משיבה הגמרא: אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר יִצְחָק, כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ במשנה (כלאים פ"ב מ"א), כָּל סְאָה תבואה שֶׁיֵּשׁ [–מעורב] בָּהּ

זה שהנפש הבהמית מכסה על הנפש האלוקית, והיינו ה'רוח שטות', שמכסה ומעלים כו', הוא רק על המידות דנפש האלוקית, אבל לא על העצמות דנפש האלוקית.

ממאמר מוצאי שבת-קודש, יו"ד שבט ה'תשל"ד

רש"י

ודלמא טומאה מגואי – ולא בין האילנות, ולא נחרש במקום טומאה. **מסובכין** – שאינן עומדין בשורה אחת סביב הגבולין, אלא מעורבין בכל השדה, דודאי נחרש כל השדה בשביל האילנות. **הא אמרן אין מרחיקין ציון ממקום טומאה** – וכיון שסמוך לאילנות הציון – ודאי טומאה בין האילנות היא, ונחרש בשביל האילנות. **כל מילי דמתא עליה רמיא** – דתלמיד בקי הוא. **מצא אבן אחת מצויינת** – בסיד, תחתיה טמא. ומפי מורי הזקן: אבן אחת מצויינת – שיש סיד על גבה, דאינו צריך להרחיק הציון מן האבן, לפי שהאבן גבוה על גבי קרקע ורואה את הציון מיד קודם שיהא נוגע בו. אבל בשדה – מרחיקין לה ציון בסמוך, דומנין לא חזי ציון עד דאתי ונגע ומאהיל. **שתים** – מצויינות תחתיהן טמא. אבל ביניהן, אם יש סיד ביניהם על הארץ – טמא, דמשום ציון הוא. **אף על גב דליכא חורש** – שלא חרש ביניהם מעולם – טהור כי ליכא סיד. **אם אין חורש ביניהן טמא** – ואף על גב דליכא סיד. לפי שציין את האבנים שמכאן ומכאן – לא חשש לציין בינתים. **הכא** – דקתני כי ליכא חורש טמא – כגון סיד שפוך על ראשי אבנים ומרודה לכאן ולכאן ביניהן. דאי איכא חורש – מחמת חורש הוא דאיקלף, שנקלף מן האבנים ונפלו שם ביניהם, וטהור. ואי לא – סיד דביני ביני הוא, ומחמת ציון נעשה שם, להודיע שיש גם ביניהם טומאה. **אין מרחיקין ציון ממקום טומאה** – ולהכי ציין כל ארבעה מצריו, דתהא כל השדה נטמאה. ובציון דמצר אחד לא סגי לבולה, דאין מרחיקין ציון ממקום טומאה. **ואכלאים בחולו של מועד נפקינן ורמינהו באחד באדר משמיעין על השקלים** – שיהו ישראל מביאין תרומת שקלים בניסן, דכתיב: "בחדשו לחדשי השנה" – חדש והבא לי קרבן מתרומה חדשה. **כברכים** – המוקפין חומה מימות יהושע בן נון. **ואת מקואות המים** – מקואות המים של ארבעים סאה, שחוטטין אותן מן הזבל שנכנס לתוכן כל ימות הגשמים. והאי דלא פריך נמי בגמרא אשאר מתניתין, דתני ומתקנים הדרכים והרחובות בחולו של מועד, והכא תנא בחמשה עשר באדר – משום דלאו פירכא הוא, דבדין הוא דמתקנין להו תרי זימני. דכי מתקן בחמשה עשר באדר – אתו גשמים ומקלקלי להו, והדרי ומתקני להו, בחולו של מועד. אבל אכלאים, כיון דעקרו להו לגמרי בחמשה עשר באדר למה לי – למיפק בו בחולו של מועדי? ולהכי קא מיבעיא. **כאן בכביר כאן באפיל** – על הבכירות יוצאים בחמשה עשר באדר, על האפילות בחולו של מועד דפסח. **בזרעים** – על התבואה יוצאין בחמשה עשר באדר, שקודמין לירקות. **לא שנו** – דאין יוצאין עליהן קודם אדר וקודם חולו של מועד. **משום שכר פעולה דמוזלי גבן** – כלומר, שיכול לשכור פועלין בזול, לפי שאינן עוסקין במלאכה בחולו של מועד. **שמע מינה** – מדעסקינן לשכור פועלים בזול. **כי יחבינן להו** – שכירות לפועלים דבטלי כלאים. **דאי סלקא דעתך מדידהו** – דבעל הבית יהיב להו, אמאי יוצאין להכי בחולו של מועד משום שכר פעולה? לבטלו בכל זמן, אף על גב דליכא שכר פעולה בזול, וכל מה דבעי – ליתב להו. אלא מתרומת הלשכה יהבינן להו, וכל כמה דמצינן לצמצם מעות דהקדש – עבדינן. **ועד כמה** – הוי כלאים דחייב לבטלו.

רובע

וְדִלְמָא טוּמְאָה מִגַּוָּאי וְאִילָנוֹת מְבָרְאִי! בְּמְסוּבָּכִין. וְאִיבָּעֵיתָ אֵימָא: הָא אָמְרַן אֵין מַרְחִיקִין צִיּוּן מִמְּקוֹם טוּמְאָה, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיד אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁיְּהֵא שָׁם זָקָן אוֹ תַּלְמִיד, לְפִי שֶׁאֵין הַכֹּל בְּקִיאִין בַּדָּבָר. אָמַר אַבָּיֵי: שְׁמַע מִינָּהּ: צוּרְבָא מֵרַבָּנַן דְּאִיכָּא בְּמָתָא - כָּל מִילֵּי דְּמָתָא עֲלֵיהּ רַמְיָא. אָמַר רַב יְהוּדָה: מָצָא אֶבֶן מְצוּיֶּיֶנֶת - תַּחְתֶּיהָ טָמֵא. שְׁתַּיִם, אִם יֵשׁ סִיד בֵּינֵיהֶן - בֵּינֵיהֶן טָמֵא, וְאִם אֵין סִיד בֵּינֵיהֶן - בֵּינֵיהֶן טָהוֹר. וְאַף עַל גַּב דְּלֵיכָּא חוֹרֵשׁ? וְהָתַנְיָא: מָצָא אֶבֶן אַחַת מְצוּיֶּיֶנֶת - תַּחְתֶּיהָ טָמֵא. שְׁתַּיִם, אִם יֵשׁ חוֹרֵשׁ בֵּינֵיהֶן - בֵּינֵיהֶן טָהוֹר, וְאִם לָאו - בֵּינֵיהֶן טָמֵא! אָמַר רַב פַּפָּא: הָכָא כְּשֶׁהַסִּיד שָׁפוּךְ עַל רָאשֵׁיהֶן וּמְרוּדֶה לְכָאן וּלְכָאן. אִי אִיכָּא חוֹרֵשׁ בֵּינֵיהֶן - בֵּינֵיהֶן טָהוֹר, דְּאֵימוּר מֵחֲמַת חוֹרֵשׁ הוּא דְּאִיקְּפַל. וְאִי לָא - סִיד דְּבֵינֵי בֵּינֵי הוּא, וְטָמֵא. אָמַר רַבִּי אַסִי: מְצַר אֶחָד מְצוּנָּן - הוּא טָמֵא, וְכָל הַשָּׂדֶה כּוּלָּהּ טְהוֹרָה. שְׁנַיִם - הֵם טְמֵאִין, וְכָל הַשָּׂדֶה כּוּלָּהּ טְהוֹרָה. שְׁלֹשָׁה - הֵם טְמֵאִין, וְכָל הַשָּׂדֶה כּוּלָּהּ טְהוֹרָה. אַרְבָּעָה - הֵן טְהוֹרִין, וְכָל הַשָּׂדֶה כּוּלָּהּ טְמֵאָה. דְּאָמַר מָר: אֵין מַרְחִיקִין צִיּוּן מִמְּקוֹם טוּמְאָה, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיד אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. "וְיוֹצְאִין אַף עַל הַכִּלְאַיִם". וְאַכְלָאַיִם בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד נָפְקִינַן? וּרְמִינְהוּ: בְּאֶחָד בַּאֲדָר מַשְׁמִיעִין עַל הַשְּׁקָלִים וְעַל הַכִּלְאַיִם, בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ קוֹרִין אֶת הַמְּגִילָּה בַּכְּרַכִּים, וְיוֹצְאִין לְקַוֵּוץ אֶת הַדְּרָכִים, וּלְתַקֵּן הָרְחוֹבוֹת, וְלָמוֹד הַמִּקְוָאוֹת, וְעוֹשִׂין כָּל צוֹרְכֵי רַבִּים, וּמְצַיְּינִין אֶת הַקְּבָרוֹת, וְיוֹצְאִין עַל הַכִּלְאַיִם! רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא; חַד אָמַר: כָּאן - בְּבַכִּיר, כָּאן - בְּאָפִיל. וְחַד אָמַר: כָּאן - בִּזְרָעִים, כָּאן - בִּירָקוֹת. אָמַר רַבִּי אַסִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁאֵין נִיצָּן נִיכָּר, אֲבָל נִיצָּן נִיכָּר - יוֹצְאִין עֲלֵיהֶן. מַאי שְׁנָא בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד דְּנָפְקִינַן? אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִשּׁוּם שְׂכַר פְּעוּלָּה, דְּמוּזְלִי גַּבָּן. אָמַר רַב זְבִיד וְאִיתֵימָא רַב מְשַׁרְשְׁיָא: שְׁמַע מִינָּהּ כִּי יַהֲבִינַן לְהוּ: דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ מִדִּידְהוּ יַהֲבִינַן לְהוּ - מַאי נַפְקָא לָן מִינַּיְיהוּ, כָּל כַּמָּה דְּבָעוּ לִיתֵּן לְהוּ! וְעַד כַּמָּה? אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר יִצְחָק: כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ: כָּל סְאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ

רובע

תוספות

אם יש סיד ביניהם — הציון הוא מסיד, כדתנן פרק ה' דמעשר שני (משנה א), ומייתי לה פרק "מרובה" (בבא קמא סט,א). אם יש סיד ביניהם — לא ידענא כמה. **אף על גב** דליכא חרס — גרסינן. ומצאתי מפרש: חרס — דומה הוא לחרסית, ואין לבן כמו סיד. ונראה לי פירושו: אם יש חרסית ביניהם — דומה שמציינין להודיע שהוא טהור, שעד שם אין בית הקברות שאינה לבן בינתים.

אמר רב פפא בשהסיד שפוך — פירוש: ודאי כי ליכא סיד וחרסית — טהורין, אבל בשהוא מרובה ושפוך על ראשו — אז צריך חרסית. שאם יש חרסית — יש לתלות שנתן לצידי האבן חרסית, והסיד נתחבר בו וצרפו הסיד שעל ראשו עמה, ואם אין חרסית — אם כן סיד הוא של ציון בינתים. ולפירוש הקונטרס גרסינן: אף על גב דליכא חורש. ומפרש: ביניהם טהור — דאינתקא לה טומאה, דהוי לה קבר שנחרש, ותימה לי: נהי דטהור מטומאת אהל — טהור לא הוי! דהוי כמו שדה שנחרש בה קבר! ושמא טהור מאהל קאמר. אי נמי: לגמרי, על ידי דישה וניפוח. אי נמי: ביניהם איכא טובא ספיקות, ושרי. ספק אי איכא ציון הטומאה שביניהם אי לא, ואפילו איכא ציון — הרי נחרש. ומצאתי מפרש: דהשתא סלקא דעתיה דהכי פירושה: אם יש ביניהם חורש טהור, דודאי לא היה שם טומאה, דאם היה ביניהם — לא היה חורשו אדם. תימה לי: אמאי לא פריך דקתני בקמייתא: אם יש סיד ביניהם — בינתים טמא, אף על גב דאיכא חורש. והכא קתני: אם יש חורש ביניהם — טהור, ואף על גב דאיכא סיד! ונראה לי: דסלקא דעתיה דהך בתרייתא איירי בדליכא סיד, דכי איכא סיד — לא היה טהור לעולם, דהא אין מציינין אם לאו על הטומאה. וכי חורשו — לא יהא טהור. ולהכי לא מקשה כי אם מסיפא דברייתא קמייתא, דאיירי בדליכא סיד. **דאמר** מר אין מרחיקים — כך פירש בתוספתא, ובקונטרס. ובספרים מצאתי: דאמר מר אין מעמידין ציון כו'. ולפי זה אינו נותן טעם למה כל השדה טמא, אלא נותן טעם למה תחתיהן טהורין — דאין מעמידין ציון במקום הטומאה. ונהי דברוח אחד או שנים או שלשה יש לנו לומר דכל תחתיה טמא כי אין הטומאה בפחות מן הציון, אבל בארבעה — יש לתלות הטומאה בכל השדה, לפיכך תחתיהן טהורים. **ואכלאים** בחולו של מועד נפקינן — במשנה פירשתי מאי טעמא לא מקשה על איגר. ובירושלמי מקשה: מציינין על הקברות ולא כבר ציינו? ומתרץ: כגון שירד שטף מים של גשמים ושטפו.

בחמשה עשר קורין את המגילה — הוי מצי למתני בארבעה עשר בו (בכפרים), אלא משום דחמשה עשר זמן דדברים אחרים הוא, כגון ומתקנין את הדרכים וכו'.

דמוזלי גבן — למאן דאמר לקמן (יג,א) שכר פעולה שאין לו מה יאכל שרי — ניחא שיכולין ליטול שכרן. אלא למאן דאמר אסור, לא ידעינן היכן ישכרו פועלים במועד? ושמא יש לומר: דהני דמצות התירו.

מתרומת הלשכה — אין להקשות: הא אית בהן מעילה! דלב בית דין מתנה עליהו. ובפרק בתרא דכתובות (קו,א ושם) איכא מילי טובא שנוטלין שכרן מתרומת הלשכה.

שיש בה רובע — פירוש: בשרוצה לזורע. דהא קתני סיפא, רבי יוסי אומר: יבור. והא לא שייך בנזרע בבר. ובפרק "המוכר פירות" (בבא בתרא צד,א ושם) מייתי לה. מיהו, בשמעתין דאיירי בנזרע בבר — יש לומר דלא פליגי.

ואין

תוספות

ואין משקין שדה גריד — פירוש: בית הבעל, לפי שהוא רגיל להיות יבש. וגריד בדל"ת, וכן פירש בערוך. ובתוספות הרב — ברי"ש, כמו "חמורא מיגרר גרי" (פסחים קז,ב): **וחכמים** מתירין בזה ובזה — והני תרי פלוגתא דבהך ברייתא, היינו כעין פלוגתא במתניתין, ותנא קמא דהכא הוא רבי אליעזר בן יעקב. **שרי** לתרבוצי — וקשה: הא קיימא לן משנת [רבי אליעזר בן יעקב] קב ונקי! ועוד הקשה בתוספות: דרבינא גופיה, דאמר לעיל (ד,א): מדלין ירקות כדי לאוכלן, אבל לייפותן — אסור, אלמא: הרווחה אסור! ותירץ: דתרביצא אינה כי אם השקאה פורתא. ולפי זה נראה דהכי פירושו: דהאי תרביצא שרי לתרבוצי אפילו לרבי אליעזר בן יעקב, דכי היכי דשרו רבנן אפלא לשוויי חרפא — גם לרבי אליעזר בן יעקב, יתיר גם כן השקאה פורתא. או שמא סבר כרבי אליעזר בהשקאה, ופליג בהרבצה. ויש מפרשים: דפלוגתא דשדה גריד לאו היינו פלוגתא דמתניתין דמיירי בה רבי אליעזר בן יעקב וחכמים. ופליגי באפלא לשוויי חרפא, תנא קמא חשיב ליה הרווחא ואסור, ורבנן סברי דלאו היינו הרווחא, דיש אוהב יותר אפלא ויזהיו נגמרים יותר ומבושלים בטוב. ורבינו חננאל פירש: אמר רבינא שמע מינה האי תרביצא, פירוש: שדה שאין זרוע עדיין, שכבר השקוהו קודם — מותר להשקותו במועד לזורעו אחר המועד. דסבר לה כרבי אליעזר בן יעקב, דאמר: זרעים ששתו לפני המועד, וקסבר: תרביצא הוי כמו זרעים ששתו לפני המועד. דהיינו שם תרביצא — שהרביצוהו קודם המועד. ומקשינן עלה: שדה גריד אסור משום דאי משקי ליה האידנא יבביר קודם, אבל לא פסיד, תרביצא נמי אי משקה האידנא — קדים ובביר ולא פסיד. וזה השיטה הולכת דסבירא לן כרבי אליעזר בן יעקב — כך פירש רבינו חננאל. **מרביצין** שדה לבן בשביעית — לגבי שביעית פירש הקונטרס השקאה פורתא. ונראה שחזר בו ממה שפירש במשנה משקין בית השלחין במועדו, ולגבי שביעית שרי אפילו בית הבעל. ואני פירשתי במשנה דשביעית נמי לא שרי אלא בבית השלחין, כדפירש בקונטרס כאן. אבל קשה לי: שמא הכא איירי בהשקאה גמורה, דפליגי לגבי מועד רבי אליעזר בן יעקב ורבנן, ופלוגתייהו הוי בהשקאה מרובה. ואדרבה, נראה לי דמיירי בהשקאה גמורה. אלא, לגבי שלחין שצריך השקאה נקט משקין, וגבי בית הבעל קרוי הרבצה. לכן נראה יותר פירוש הקונטרס שבמשנה. ולפירוש דהכא צריך לומר דהשקאה גמורה אסורה בבית הבעל, והרבצה מועטת שרי בשביעית. ובמועד אסור אפילו הרבצה מועטת לרבי אליעזר בן יעקב, ולרבנן שרי אפילו השקאה גמורה.

צדין את האישות במועד ובשביעית — תימה: מאי קא משמע לן בשביעית? והלא אין זו עבודת קרקע, ורבי יהודה מאי טעמא דאסר כדרכו? ויש לומר: דודאי צריך למיסקל אבנים מתוך שדהו כשמפנה האישות. ותנן פרק שלישי דשביעית: המסקל שדהו — נוטל העליונות ומניח התחתונות הנוגעות בארץ, וכן גרגיר של צרורות וכו'. אישות, מפורש בירושלמי: חולדה.

עד

רש"י

רובע – הקב, אחד מעשרים וארבעה בסאה. הכי גרס **ימעט** – שאם זרע רובע הקב – ימעטנו ויעקרנו. **והתניא כל השדה כולה** – ואת אמרת: ימעט. **שמנכשין שדותיהן** – שלוחי בית דין משלחן, דכשנוטלין הכלאים – מאליו מתנבט.

משנה מושכין המים מאילן לאילן – דהוי כשדה בית השלחין, דפסידא יתירא איכא. אבל לא ישקה את השדה כולה, שדה בית הבעל. **זרעים שלא שתו לפני המועד** – שלא היו מלומדין לשתות תמיד לפני המועד. **לא ישקם במועד** – דהואיל ולא משקה להו תדיר לפני המועד – לא הוי ליה פסידא אי לא משקה להו במועד. **וחכמים מתירים בזה ובזה** – להשקות את כל השדה כולה, ולהשקות במועד זרעים שלא שתו לפני המועד. והאי חכמים – היינו רבי מאיר, דאמר לעיל (ב,א): משקין ממנו אפילו שדה בית הבעל.

גמרא **אמר רב יהודה** – הא דאמר רבי אליעזר אבל לא ישקה את השדה כולה, אבל אם היתה שדה מטוננת – לחה ויבשה – מותר להשקותה אף על גב דהוה שדה בית הבעל. דכיון דהויא לחה עד השתא, אי לא משקה לה – הוי פסידא יתירא. **שדה גריד** – יבשה מעולם, שאין צריך להשקותה. **בזה ובזה** – בשדה גריד, ובזרעים שלא שתו לפני המועד. **תרביצא** – גינה. **שרי לתרבוצי** – לזלף עליה מים, אף על גב דליכא פסידא **לתרבוצי** – להשקות, לשון "אין מכבדין ואין מרביצין" – היינו השקאה פורתא, כדי שיצאו הירקות, וכדמפרש באידך ברייתא לקמיה. ומשקין – היינו השקאה גמורה של בית השלחין. **אפלא לשוויי חרפא** – דליכא פסידא, ואפילו הכי שרי להשקותה כך ולהשביחה – הכא נמי בגינה מרביצין. **שדה לבן** – בית הבעל. **הא** – דקתני אבל לא ישקם במועד – היינו רבי אליעזר בן יעקב, דאמר: אבל לא ישקה את כל השדה כולה. והא דתני בין במועד בין בשביעית – היינו חכמים, דמתירין להשקות אפילו כל השדה. **כדי שיצאו בשביעית** – אבל לא ישקה בשביעית כדי שיצאו בשביעית. **משנה** **צדין האישות** – בשדה האילן במועד, מפני שמפסידין בו. **כדרכו** – שאין צריך לשנות בצידה. **ובשביעית** – אף על גב דמתקן השדה. **בשדה האילן** – צד כדרכו, מפני שהפסד מרובה הוא. **ובשדה לבן שלא כדרכו** – ואינו יכול לצוד כדרכו בשדה לבן, משום דלא מפסיד כולי האי בשדה לבן. **ומקרין את הפירצה** – שאם נפלה מקצתה – חוזר ומתקנה במועד. **ובשביעית בונה כדרכו** – מתחילה, אף על גב דמיחזי דעביד נטירותא לפירי. **גמרא** **בריה שאין לה עינים** – וחופר בקרקע. **מאי קרא** – דאישות בריה שאין לה עינים. **דכתיב כמו שבלול תמס יהלך** – שבלול שקורין *לימצו"ן, תמס יהלך – כלומר כשיוצא חוץ מנרתיקו רירות נופלות ממנו, עד שהוא נימוח ומת. תמס – כמו "ונמס". **נפל אשת בל חזו שמש** – כלומר: כך אישות נופלות פתאום לארץ ומתים, דלא חזו. **וחונקין זו את זו** – מפני שמריחין את הטעם, ואין מכירין באותו עפר. **והוא דקאי בתרי עברי נהרא** – דכיון דאיכא הפסק מים בין הני תרתי חורי נמלים – אין מכירים הני בעפר דהני. **נישרא** – גשר. **נמלא** – שאין לו גשר אלא מנסר אחד. **ומצרא** – עדיין קטן מגמלא, אין יכול להלך עליו אלא כשקושרים חבל אחד משני עברי הנהר בשתי יתידות, ואוחזין בו, והולכין על אותו גשר צר. אבל אי איכא חד מהן – מכירין הני בחורי דהני.

רוֹבַע זֶרַע מִמִּין אַחֵר - יְמַעֵט. וְהָתַנְיָא: הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ מַפְקִירִין כָּל הַשָּׂדֶה כּוּלָּהּ! לָא קַשְׁיָא: כָּאן - קוֹדֶם תַּקָּנָה, כָּאן - לְאַחַר תַּקָּנָה. דְּתַנְיָא: בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ עוֹקְרִין וּמַשְׁלִיכִין לִפְנֵי בְּהֶמְתָּן, וְהָיוּ בַּעֲלֵי בָּתִּים שֶׁמֵּחֵין שְׁתֵּי שְׁמָחוֹת: אַחַת - שֶׁמְּנַכְּשִׁין לָהֶם שְׂדוֹתֵיהֶן, וְאַחַת - שֶׁמַּשְׁלִיכִין לִפְנֵי בְּהֶמְתָּם, הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ עוֹקְרִין וּמַשְׁלִיכִין עַל הַדְּרָכִים. וַעֲדַיִין הָיוּ שְׁמֵחִין שִׂמְחָה גְּדוֹלָה שֶׁמְּנַכְּשִׁין שְׂדוֹתֵיהֶן, הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ מַפְקִירִין כָּל הַשָּׂדֶה כּוּלָּהּ. **מִשְׁנָה** רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: מוֹשְׁכִין אֶת הַמַּיִם מֵאִילָן לְאִילָן, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַשְׁקֶה אֶת כָּל הַשָּׂדֶה. זְרָעִים שֶׁלֹּא שָׁתוּ לִפְנֵי הַמּוֹעֵד - לֹא יַשְׁקֵם בַּמּוֹעֵד. וַחֲכָמִים מַתִּירִין בְּזֶה וּבְזֶה. **גְּמָרָא** אָמַר רַב יְהוּדָה: אִם הָיְתָה שָׂדֶה מְטוּנֶּנֶת - מוּתָּר. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: כְּשֶׁאָמְרוּ אָסוּר לְהַשְׁקוֹתָן בַּמּוֹעֵד - לֹא אָמְרוּ אֶלָּא בִּזְרָעִים שֶׁלֹּא שָׁתוּ מִלִּפְנֵי הַמּוֹעֵד, אֲבָל זְרָעִים שֶׁשָּׁתוּ לִפְנֵי הַמּוֹעֵד - מוּתָּר לְהַשְׁקוֹתָן בַּמּוֹעֵד. וְאִם הָיְתָה שָׂדֶה מְטוּנֶּנֶת - מוּתָּר. וְאֵין מַשְׁקִין שָׂדֶה גָּרִיד בַּמּוֹעֵד, וַחֲכָמִים מַתִּירִין בְּזֶה וּבְזֶה. אָמַר רָבִינָא: שְׁמַע מִינָּהּ, הַאי תַּרְבִּיצָא שָׁרֵי לְתַרְבּוּצֵי בְּחוּלָּא דְּמוֹעֲדָא. שָׂדֶה גָּרִיד מַאי טַעְמָא - דְּאִפְּלָא מְשַׁוֵּי לַהּ חָרְפָּא, הָכָא נַמִּי - אִפְּלָא מְשַׁוֵּי לַהּ חָרְפָּא. תָּנוּ רַבָּנַן: מַרְבִּיצִין שָׂדֶה לָבָן בַּשְּׁבִיעִית, אֲבָל לֹא בַּמּוֹעֵד. וְהָא תַּנְיָא: מַרְבִּיצִין בֵּין בַּמּוֹעֵד בֵּין בַּשְּׁבִיעִית! אָמַר רַב הוּנָא: לָא קַשְׁיָא: הָא - רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, הָא - רַבָּנַן. תַּנְיָא אִידָךְ: מַרְבִּיצִין שָׂדֶה לָבָן עֶרֶב שְׁבִיעִית כְּדֵי שֶׁיֵּצְאוּ יְרָקוֹת בַּשְּׁבִיעִית, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמַּרְבִּיצִין שָׂדֶה לָבָן בַּשְּׁבִיעִית כְּדֵי שֶׁיֵּצְאוּ יְרָקוֹת לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית. **מִשְׁנָה** צָדִין אֶת הָאִישׁוּת וְאֶת הָעַכְבָּרִים מִשָּׂדֶה הָאִילָן וּמִשָּׂדֶה הַלָּבָן כְּדַרְכּוֹ, בַּמּוֹעֵד וּבַשְּׁבִיעִית. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מִשָּׂדֶה הָאִילָן - כְּדַרְכּוֹ, וּמִשָּׂדֶה הַלָּבָן - שֶׁלֹּא כְּדַרְכּוֹ. וּמְקָרְיִן אֶת הַפִּרְצָה בַּמּוֹעֵד, וּבַשְּׁבִיעִית בּוֹנֶה כְּדַרְכּוֹ. **גְּמָרָא** מַאי אִישׁוּת? אָמַר רַב יְהוּדָה: בְּרִיָּה שֶׁאֵין לָהּ עֵינַיִם. אָמַר רָבָא בַּר יִשְׁמָעֵאל, וְאִיתֵימָא רַב יֵימַר בַּר שֶׁלֶמְיָא: מַאי קְרָא? "כְּמוֹ שַׁבְּלוּל תֶּמֶס יַהֲלֹךְ נֵפֶל אֵשֶׁת בַּל חָזוּ שָׁמֶשׁ". תָּנוּ רַבָּנַן: צָדִין אֶת הָאִישׁוּת וְאֶת הָעַכְבָּרִים מִשָּׂדֶה הַלָּבָן וּמִשָּׂדֶה הָאִילָן כְּדַרְכּוֹ, וּמִשָּׂדֶה הָאִילָן כְּדַרְכּוֹ, וַחוֹנְקִין זֶה אֶת זֶה. אָמַר רַב יֵימַר בַּר שֶׁלֶמְיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּאַבָּיֵי: וְהוּא דְּקָאֵי בִּתְרֵי עֲבֵרֵי נַהֲרָא, וְהוּא דְּלֵיכָא גִּשְׁרָא, וְהוּא דְּלֵיכָא גַּמְלָא, וְהוּא דְּלֵיכָא מִצְּרָא.

עד

רוֹבַע – רביעית קב של **זֶרַע** מִמִּין אַחֵר, יְמַעֵט ויעקור ממה שזרע כשיעור זה[א]. וכן היו עושים שלוחי בית דין בעקירת הכלאים.

מקשה הגמרא: **וְהָתַנְיָא** בברייתא, **הִתְקִינוּ** חכמים שֶׁיְּהוּ שלוחי בית דין **מַפְקִירִין כָּל הַשָּׂדֶה כּוּלָּהּ** שלא עקרו בעליה את הכלאים ממנה, משום קיום הכלאים. ומבואר שכל השדה אסורה, ולא רק ימעט בשיעור המין המעורב כדברי המשנה בכלאים.

מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** – המשנה שאמרה ימעט, נשנתה **קוֹדֶם תַּקָּנָה** להפקיר כל השדה, **וְכָאן** – הברייתא נשנתה **לְאַחַר תַּקָּנָה** להפקיר הכל.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את סדר הדברים: **דְּתַנְיָא, בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ** שלוחי בית דין **עוֹקְרִין** הכלאים שבשדות, **וּמַשְׁלִיכִין לִפְנֵי בְהֶמְתָּן** של בעלי השדות, **וְהָיוּ בַעֲלֵי בָּתִּים שְׁמֵחִין** בכך **שְׁתֵּי שְׂמָחוֹת, אַחַת, שֶׁמְּנַכְּשִׁין לָהֶם שְׂדוֹתֵיהֶן,** שכשעקרו מהן הכלאים ממילא התנכשו השדות, **וְאַחַת, שֶׁמַּשְׁלִיכִין לִפְנֵי בְהֶמְתָּם** את הזרעים שנעקרו ומאכילים אותם, ומתוך כך לא נזהרו מלזרוע עוד כלאים. ואז **הִתְקִינוּ** שֶׁיְּהוּ השלוחים **עוֹקְרִין** את הכלאים **וּמַשְׁלִיכִין עַל הַדְּרָכִים** כדי שלא יתנום לבהמותיהם. **וַעֲדַיִן הָיוּ שְׂמֵחִין שְׂמְחָה גְּדוֹלָה** על **שֶׁמְּנַכְּשִׁין שְׂדוֹתֵיהֶן,** ועדיין לא נזהרו מכלאים, ולכך **הִתְקִינוּ** שֶׁיְּהוּ **מַפְקִירִין כָּל הַשָּׂדֶה כּוּלָּהּ** שנמצא בה כלאים.

משנה

המשנה מבארת דיני השקיית אילנות ושדות במועד: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, מוֹשְׁכִין** במועד **אֶת הַמַּיִם** שתחת אילן **מֵאִילָן לְאִילָן** על ידי עשיית דרך קטן ביניהם, כיון שאילן הוא כבית השלחין שאם לא ישקהו יפסיד הרבה, **וּבְלֶבַד שֶׁלֹּא יַשְׁקֶה** בדרך זו **אֶת כָּל הַשָּׂדֶה** כשהיא שדה בית הבעל המסתפקת במי הגשמים, ולא תפסד אם לא ישקוה, ויש בהשקיית כולה טירחה יתירה. וכן **זְרָעִים שֶׁלֹּא שָׁתוּ** – שלא היו רגילים להשקותם תמיד **לִפְנֵי הַמּוֹעֵד, לֹא יַשְׁקֵם בַּמּוֹעֵד,** שכיון שלא הורגלו בהשקיה לא יגרם להם הפסד אם לא ישקם. **וַחֲכָמִים מַתִּירִין בָּזֶה וּבָזֶה** – בין להשקות שדה בית הבעל, ובין להשקות זרעים שלא שתו לפני המועד.

גמרא

אָמַר רַב יְהוּדָה, אף שאמר רבי אליעזר בן יעקב במשנה שאין להשקות שדה בית הבעל, מכל מקום **אִם הָיְתָה שָׂדֶה מְטוּנֶּנֶת** – שהיתה לחה ונתייבשה, מודה שמוּתָּר להשקותה, שבאופן זה אם לא ישקנה תיפסד הרבה.

ראיה לדברי רב יהודה מברייתא: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, כְּשֶׁאָמְרוּ אָסוּר לְהַשְׁקוֹתָן** לזרעי שדה בית הבעל **בַּמּוֹעֵד, לֹא אָמְרוּ** זאת **אֶלָּא בְּזֶרָעִים שֶׁלֹּא שָׁתוּ מִלִּפְנֵי הַמּוֹעֵד, אֲבָל זְרָעִים שֶׁשָּׁתוּ לִפְנֵי הַמּוֹעֵד, מוּתָּר לְהַשְׁקוֹתָן בַּמּוֹעֵד,** שאם לא ישקם יפסדו. **וְאִם הָיְתָה שָׂדֶה מְטוּנֶּנֶת, מוּתָּר** להשקותה. ומוכח כדברי רב יהודה שמותר להשקות שדה מטוננת. **וְאֵין מַשְׁקִין שָׂדֶה גָּרִיד** – שדה יבשה שאין צריך להשקותה **בַּמּוֹעֵד,** שלא תיפסד בכך. **וַחֲכָמִים מַתִּירִין בָּזֶה וּבָזֶה** – בין בזרעים שלא שתו לפני המועד, ובין בשדה גריד.

דין היוצא מדברי חכמים בברייתא: **אָמַר רָבִינָא, שְׁמַע מִינַּהּ** – מוכח מכך שלחכמים התירו השקיית שדה גריד במועד, **דְּהַאי תְּרֵבִּיצָא** – גינה שגדלים בה ירקות **שֶׁרֵי לְתַרְבּוּצֵי** – מותר לזלף עליה מים מועטים **בְּחוּלָּא דְּמוֹעֲדָא,** ואף שאין בכך הפסד. והטעם, שהרי שָׂדֶה **גָּרִיד מַאי טַעְמָא** התירו חכמים להשקותה, משום **דְּאַפְלָא מְשַׁוֵּי לַהּ חָרְפָּא** – שמועיל להקדים צמיחת הזרעים המאחרות, **הָכָא נַמִּי** מותר לזלף מים על הגינה, שגם בזה **אַפְלָא מְשַׁוֵּי לַהּ חָרְפָּא,** וימהרו הפירות לצאת.

ברייתא בענין הרבצה: **תָּנוּ רַבָּנָן, מַרְבִּיצִין** – משקים השקיה מועטת **בִּשְׂדֵה לָבָן** – בית הבעל **בַּשְּׁבִיעִית אֲבָל לֹא בַּמּוֹעֵד.** מקשה הגמרא: **וְהָא תַּנְיָא** בברייתא, **מַרְבִּיצִין בֵּין בַּמּוֹעֵד בֵּין בַּשְּׁבִיעִית. אָמַר רַב הוּנָא, לֹא קַשְׁיָא, הָא** – הברייתא הראשונה סברה כרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב שאסר במשנתנו להשקות כל השדה במועד, **וְהָא** – הברייתא השניה סברה כרַבָּנָן שהתירו במשנתנו להשקות כל השדה בכל אופן.

ברייתא נוספת בענין זה: **תַּנְיָא אִידָּךְ, מַרְבִּיצִין שְׂדֵה לָבָן** של ירקות **עֶרֶב שְׁבִיעִית, כְּדֵי שֶׁיֵּצְאוּ הַיְרָקוֹת בַּשְּׁבִיעִית, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמַּרְבִּיצִין שְׂדֵה לָבָן** אף **בַּשְּׁבִיעִית** עצמה, **כְּדֵי שֶׁיֵּצְאוּ יְרָקוֹת לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית,** אך לא כדי שיצאו בשביעית.

משנה

המשנה ממשיכה לדון במלאכות שהותרו בשדה במועד ובשביעית: **צָרִין אֶת הָאִישׁוּת** – בריה בלא עינים **וְאֶת הָעֲכָבָרִים, מִשְּׂדֵה הָאִילָן וּמִשְּׂדֵה הַלָּבָן** של תבואה **כְּדַרְכּוֹ** בהנחת מצודה, ואינו צריך לשנות בצידה, **בַּמּוֹעֵד וּבַשְּׁבִיעִית**[ג], אף שמתקן את השדה בכך, מפני שמפסידים אותה. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מִשְּׂדֵה הָאִילָן** צד **כְּדַרְכּוֹ,** כיון שיש בה הפסד מרובה אם לא יצודם, **וּמִשְּׂדֵה הַלָּבָן** צד רק **שֶׁלֹּא כְּדַרְכּוֹ,** שצריך לשנות בצידה, משום שאין בה הפסד מרובה.

דין נוסף במלאכת דבר האבד: **וּמְקָרְרִין** – עושים קיר לתקן **אֶת הַפִּירְצָה** בגדר השדה **בַּמּוֹעֵד. וּבַשְּׁבִיעִית בּוֹנֶה** כותל מתחילה **כְּדַרְכּוֹ,** אף שנראה שעושה שמירה לפירות, כיון שאינו מתכוין לכך אלא לשמור גוף הקרקע שלא ידרס.

גמרא

שנינו במשנה שצדים את האישות. מבררת הגמרא: **מַאי אִישׁוּת.** משיבה הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה, בְּרִיָּה שֶׁאֵין לָהּ עֵינַיִם. אָמַר רָבָא בַּר יִשְׁמָעֵאל, וְאִיתֵימָא** – ויש אומרים שאמר זאת **רַב יֵימַר בַּר שִׁלְמְיָא, מַאי קְרָא** – מה המקור לכך בפסוק, שנאמר (תהלים נח ט), **'כְּמוֹ שַׁבְּלוּל תָּמֵס יַהֲלֹךְ נֹפֶל אֵשֶׁת בַּל חָזוּ שָׁמֶשׁ',** כלומר, כמו שבלול [מין שרץ] שכשיוצא מנרתיקו נופלים ממנו רירים [–ליחות] ומתמוסס והולך עד שנימוח ונמס לגמרי, כך נופלים ומתים האישות, משום שאינם רואים את השמש. ומוכח שהבריה שאינה רואה את השמש שמה 'אשת'.

הגמרא מביאה ברייתא המוסיפה על דיני המשנה: **תָּנוּ רַבָּנָן, צָרִין אֶת הָאִישׁוּת וְאֶת הָעֲכָבָרִים מִשְּׂדֵה הַלָּבָן וּמִשְּׂדֵה הָאִילָן כְּדַרְכּוֹ, וּמַחֲרִיבִין חוֹרֵי נְמָלִים** הואיל ומזיקים את השדה. מבררת הברייתא: **כֵּיצַד מַחֲרִיבִין** את חורי הנמלים. משיבה הברייתא: **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מֵבִיא עָפָר מֵחוֹר זֶה** של נמלים אחרים, **וְנוֹתֵן לְתוֹךְ חוֹר זֶה, וְהֵן חוֹנְקִין זֶה אֶת זֶה,** מפני שנמלים אינן מתערבות בין נמלים אחרות, ומכירות את האחרות על ידי שמריחות העפר הסמוך אליהן, וכשמריחות העפר ואינן מכירות בריחו, אינן מכירות הנמלים האחרות, ואז חונקות זו את זו.

הוספה על דברי הברייתא: **אָמַר רַב יֵימַר בַּר שִׁלְמְיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּאַבָּיֵי,** אימתי הנמלים אינן מכירות בריח עפר האחר, **וְהוּא דְּקָאֵי** – שעומדים העפר האחר וחור הנמלים **בִּתְרֵי עֲבָרֵי נַהֲרָא** – בשני צידי נהר, **וְהוּא דְּלֵיכָא גִּשְׁרָא** – וגם אין גשר המחבר בין שני הצדדים, **וְהוּא דְּלֵיכָא נַמְלָא** – וגם אין אפילו גשר העשוי מנסר אחד, **וְהוּא דְּלֵיכָא מִצְרָא** – ואף לא גשר צר שעוברים עליו על ידי חבל שקושרים משני צדי הנהר להחזיק בו בהליכה בגשר. אך אם יש אף גשר צר כזה, מכירות הנמלים בעפר האחר, ואינן חונקות זו את זו.

לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כל מוצא פי הוי' יחיה האדם, שאף-על-פי שגם באדם ישנו מוצא פי הוי', מכל-מקום צריך האדם למוצא פי הוי' שבלחם דווקא.

ממאמר מוצאי שבת-קודש, יו"ד שבט ה'תשל"ד

וְעַד כַּמָּה יהיו מרוחקים חורים אלו זה מזה כדי שלא יכירו הנמלים אלו את אלו, **עַד פַּרְסָה**, אך אם המרחק פחות מפרסה אף שיש נהר שמפריד ואין גשר ביניהם מכירים הם בחור האחד.

שנינו במשנה: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשֵּׁדֶה הָאֵילָן כְּדַרְכּוֹ וּמִשֵּׁדֶה הַלְּבָן שֶׁלֹּא כְּדַרְכּוֹ.**

ברייתא המבארת אופן הצידה: **תָּנוּ רַבָּנָן, כֵּיצַד צַד כְּדַרְכּוֹ, חוֹפֵר גּוּמָא וְתוֹלֶה** [–מניח] **בָּהּ מְצוּדָה. וּכֵיצַד צַד שֶׁלֹּא כְּדַרְכּוֹ, נוֹעֵץ שַׁפּוּד** באדמה, **וּמַכֶּה** עליו **בְּקוּרְדּוֹם, וּמְרַדֶּה** [–מנענע] **הָאֲדָמָה מִתַּחְתֶּיהָ** של האישות, ובכך מתמעכת ומתה.

ברייתא המבארת אימתי אסור לצוד כדרכו בשדה לבן: **תַּנְיָא** (**רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר**) **אוֹמֵר, כְּשֶׁאָמְרוּ** חכמים שצדים **מִשֵּׁדֶה לָבָן שֶׁלֹּא כְּדַרְכּוֹ, לֹא אָמְרוּ כֵן אֶלָּא בְּשֵׁדֶה לָבָן הַסְּמוּכָה לָעִיר** ורחוקה משדה אילן, ואין חשש שיגיעו עוברים משדה הלבן לשדה האילן, **אֲבָל בְּשֵׁדֶה לָבָן הַסְּמוּכָה לְשֵׁדֶה הָאֵילָן, הַתִּירוּ הַצִּידָה אֲפִילּוּ כְּדַרְכּוֹ, שֶׁמָּא יֵצְאוּ מִשֵּׁדֶה הַלָּבָן וְיַחֲרִיבוּ אֶת הָאִילָנוֹת[א].**

שנינו במשנה: **וּמְקָרְעִין אֶת הַפִּירְצָה בַּמּוֹעֵד.**

מבררת הגמרא: **כֵּיצַד מְקָרְעִין** הפירצה במועד. משיבה הגמרא: **רַב יוֹסֵף אָמַר, בְּהוּצָא** – ענפי דקל של תמרים, **וְדִפְנָא** – מין אילן, שעושה גדר מענפיו, וקולע בה ענפי הדקל. **וּבְמַתְנִיתָא תָּנָא** – בברייתא מבואר אופן הקירורי, **שְׂרַר בִּצְרוֹר** – מניח אבנים זו על זו, **וְאֵינוֹ טָח** אותן **בְּטִיט** לחברן, שזו מלאכת אומן שלא הותרה במועד כלל.

ביאור דברי המשנה: **אָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא שָׁנוּ** שאינו בונה כדרכו במועד **אֶלָּא כּוֹתֶל הַנִּינָה**, שאין הפסד גדול אם יכנסו בה אנשים, **אֲבָל כּוֹתֶל הֶחָצֵר בּוֹנֶה כְּדַרְכּוֹ**, משום שיש הפסד גדול אם לא יתקן הפירצה, שיכנסו גנבים ויגנבו ממונו.

ראיה לדברי רב חסדא: **לֵימָא מְסַיַּע לֵיהּ** – נאמר שהברייתא דלהלן היא ראיה לרב חסדא, ששנינו, **כּוֹתֶל הַנּוֹחֶה** – נוטה ליפול **לִרְשׁוּת הָרַבִּים, סוֹתֵר** בעל החצר את הכותל הרעוע **וּבוֹנֶה** כותל מתחילה **כְּדַרְכּוֹ** במועד, **מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה**, שיש חשש שיפול על הולכי רשות הרבים. וממה שאמרה הברייתא 'כדרכו', משמע שכל כותל חצר מותר לבנותו כדרכו במועד בכדי שלא יכנסו גנבים, וכרב חסדא.

דוחה הגמרא: **הָתָם** בברייתא לא התירו לבנות כל כותל חצר כדרכו במועד, אלא **כִּדְקָתָנֵי טַעֲמָא מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה**, שרק מפני הסכנה שיש בנטיית הכותל לרשות הרבים התירו לסותרו.

דרך אחרת בהבאת דברי הברייתא בענין זה: **וְאִיבָּא דְּאָמְרֵי** – ויש אומרים, **תָּא שְׁמַע** קושיא על רב חסדא ממה ששנינו בברייתא, **כּוֹתֶל הַנּוֹחֶה לִרְשׁוּת הָרַבִּים, סוֹתֵר וּבוֹנֶה כְּדַרְכּוֹ, מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה.** ויש לדייק, **מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה אִין** – אכן התירו זאת, **אֲבָל שֶׁלֹּא מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה לֹא**, ואם כן **לֵימָא תֵּיקְוֵי תִּיוּבְתֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא** – נאמר שתהא ברייתא זו פירכא לדברי רב חסדא, שהתיר אף בלא חשש סכנה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לָךְ רַב חִסְדָּא**, באמת מותר אף בלא חשש סכנה, **וְהָתָם** שהוצרכו ליתן טעם מפני הסכנה, משום שאמרו **שסּוֹתֵר וּבוֹנֶה**, כלומר שהתירו גם לסתור, וזה רק מחשש סכנה, וכיון שסתר מותר לבנות, אך **הָכָא** רב חסדא התיר אף בלא חשש סכנה, כיון **שבּוֹנֶה וְלֹא סוֹתֵר**, כלומר שהתיר רק לבנות ולא לסתור, שהפירצה היתה קודם.

מקשה הגמרא: **הָתָם** בכותל הנוטה, **נַמִּי** יהיה מותר רק **לִיסְתּוֹר וְלֹא לִיבְנֵי**, שהרי הסכנה רק שמא יפול הכותל[ב]. מתרצת הגמרא: **אִם כֵּן מִימְּנַע וְלֹא סוֹתֵר** – ימנע מלסתור את הכותל כיון שאינו רוצה שתישאר חצירו פרוצה, ותישאר הסכנה, ולכן התירו אף לבנות.

ראיה ממשנתנו לרב חסדא: **אָמַר רַב אַשִׁי, מַתְנִיתִין נַמִּי דַּיְקָא** – גם ממשנתנו ניתן לדייק כרב חסדא שרק בגינה אינו בונה במועד כדרכו, **דְּקָתָנֵי וּכְשֶׁבִּיעִית בּוֹנֶה כְּדַרְכּוֹ.** ויש לדייק **דְּהֵיכָא** – באיזה כותל מדובר, **אִילֵימָא דְּחֵצֵר, וכי צְרִיכָא לְמֵימַר** – הוצרך התנא להשמיענו שמותר, הרי אינו נראה כמשמר שדהו כיון שאין בחצר אילנות וזרעים, ומדוע נאסור זאת, **אֶלָּא לָאו** המשנה מדברת בכותל **דְּגִינָּה** שגדלים בו ירקות, והחידוש שמותר לבנותו כדי שלא יוזקו, **וְאַף עַל גַּב דְּמֵיחֲזֵי כְּמַאן דְּעָבִיד נְטִירוּתָא לְפֵרֵי** – שנראה כעושה שמירה לפירות, והתורה אמרה להפקירם. ומוכח שהדין שבשביעית מותר לבנות כותל כדרכו ובמועד אסור, נאמר בכותל גינה דווקא ולא בכותל חצר וכרב חסדא. מסיקה הגמרא: **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן מוכח כן.

משנה

נאמר בתורה (ויקרא יג ב–ג) 'אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ וגו' לְנֶגַע צָרַעַת וְהוּבָא אֶל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל אַחַד מִבָּנָיו הַכֹּהֲנִים. וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת הַנֶּגַע' וגו'. אדם שרואה מראה נגע צרעת כגון כתם לבן בבשרו, צריך להראותו לכהן, שטומאת וטהרת הנגעים היא רק על פי הכהן, כפי שיבואר בגמרא (להלן ע"ב). והכהן בודק אם יש בנגע סימני טומאה. ואם יש בו סימני טומאה מטמאו ויוצא מחוץ למחנה, ואם אינם מסגירו לשבעה ימים, ואז רואה שוב את הנגע, אם צמחו בו סימני טומאה או שגדל מכפי שהיה מטמאו. ואם הוכהה ממראהו הקודם טהור, ואם נשאר כמו שהיה מסגירו לשבעה ימים נוספים, ואז אם יש בו סימני טומאה או שגדל טמא, ואם הוכהה טהור. אם לאחר שהוחלט לטומאה ויצא מחוץ למחנה, נרפא מנגע הצרעת, הכהן רואה את הנגע, ואם נטהר, מגלח שערו ומונה שבעה ימים, שבהם יכול להכנס למחנה ישראל, ואינו מטמא באהל, אלא אדם וכלים במגע, ואסור בתשמיש המטה. ולאחר שבעה ימים מגלח שנית ומביא קרבנות מצורע טהור.

המשנה דנה באדם שראה נגע במועד: **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, רוֹאִין הַכֹּהֲנִים אֶת הַנְּגָעִים** (**בַּתְּחִילָּה**) במועד רק **לְהָקֵל**, כלומר שאם יראה שהנגע טהור יאמר לו, מפני ששמח בזה, **אֲבָל לֹא לְהַחֲמִיר**, כלומר שאם רואה שטמא ישתוק, שאם יאמר לו שטמא יצטער במועד שצריך לצאת חוץ למחנה, והתורה אמרה (דברים טז יד) 'וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ'. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים,** אין רואים נגעים במועד **לֹא לְהָקֵל וְלֹא לְהַחֲמִיר**, מן הטעם שיתבאר בגמרא.

גמרא

תַּנְיָא, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, רוֹאִין אֶת הַנְּגָעִים במועד **לְהָקֵל, אֲבָל לֹא לְהַחֲמִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר,** אין רואים **לֹא לְהָקֵל וְלֹא לְהַחֲמִיר,** כיון **שֶׁאִם אַתָּה נוֹקֵק לוֹ** לבעל הנגע לראותו **לְהָקֵל,** הרי אתה **נוֹקֵק לוֹ אַף לְהַחֲמִיר** כשטמא, שמכיון שרואהו הכהן אומר לו בין אם הוא טמא ובין טהור.

ומביאה הברייתא: **אָמַר רַבִּי, נִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** שרואים במועד להקל **בְּמִצְוֹרַע מוּסְגָּר,** שכבר הסגירו הכהן לשבעה ימים, **וְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי** שאין רואים כלל הנגעים **בְּמִצְוֹרַע מוּחְלָט,** שכבר הוחלט לטומאה ועתה נרפא הנגע, שבזה אין רואים במועד אם נטהר מטומאתו.

ביאור מחלוקת רבי מאיר ורבי יוסי: **אָמַר רָבָא, בְּטָהוֹר** שנראה בו עתה הנגע בפעם הראשונה, **כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּלֹא חָזוּ לֵיהּ** – אין חולקים שאין רואים אותו בכלל, שגם אם יטהרנו אין לו שמחה בכך שהרי אף קודם היה טהור, והכהן טורח בראייתו לחינם. **וּבְהֶסְגֵּר רִאשׁוֹן** – שהסגירו הכהן כבר שבעה ימים, ובא לראות אם כהה נגעו, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּחָזוּ לֵיהּ** – אין חולקים שרואהו במועד, שהרי בכל אופן לא יהיה דינו חמור יותר מעד עתה, שאם כהה הנגע ויטהרו שמחה היא לו, ואם עמד בעיניו ומסגירו שבוע נוסף אין לו צער, שהרי היה מוסגר גם קודם. **וכִי פְּלִיגֵי רבי מאיר ורבי יוסי,**

זה שהנפש הבהמית מכסה על הנפש האלוקית, והיינו ה'רוח שטות' שמכסה ומעלים כו', הוא רק על המידות דנפש האלוקית, אבל לא על העצמות דנפש האלוקית.

ממאמר מוצאי שבת-קודש, יו"ד שבט ה'תשל"ד

רש"ל

עד כמה – מרוחקין הני תרי חורי נמלים, דכי איכא נהרא ביניידהו וליכא גישרא דאין מכירין הני בחורי דהני. **עד פרסה** – אי ליכא פרסה ביניידהו, אף על גב דאיכא נהרא וליכא מעבר – מכירין הני בחורי דהני. **נועץ שפוד** – במקום שהן מצוין, ומרדה האדמה, וממעך אותן. **הוצא** – ענפי דקל דתמרים. **דפנא** – בייר, וקעבד גדר מדפנא, ומגדל אותה מהורצי הדקל. **צר בצרור** – מניח אבנים זה על גב זה. **אמר רב חסדא לא שנו** – דאמר: מתניתין מקרין, אבל אינו בונה כדרכו. **בכותל גינה** – דליכא פסידא יתירא אי עיילי בה אינשי. **אבל בכותל חצר בונה כדרכו** – דאיכא פסידא יתירא אי עיילי בה גנבי וגנבי ממוניה. **נוחה** – שוחה ונטוי. **סותר ובונה כדרכו** – דהיינו כותל חצר, מסייע ליה לרב חסדא. **מפני הסכנה** – שלא תפול על הולכי ברשות הרבים. **שלא מפני הסכנה לא** – קשיא לרב חסדא, דאמר בכותל חצר בונה כדרכו, אף על פי דליכא סכנה. **תריץ** – לא קשיא לרב חסדא, דהא דקתני במקום סכנה – היינו דסתר לה כשגוחה, ובונה לה שפיר. **הכא** – דקאמר רב חסדא שלא במקום סכנה בונה כדרכה – כשהיא סתורה קודם לכן, אבל לא סתר לה במועד. **התם** – במקום סכנה, לסתור משום דאיכא סכנה, ולא ליבני – דבבנין ליכא סכנה. **אם כן** – דלא בני. **ממנעי ולא סתרי** – והוי סכנה. **מתניתין נמי דיקא** – כרב חסדא, דגינה אינו בונה במועד כדרכו. **אלא לאו בגינה** – ובשביעית בונה כדרכו, אבל במועד אינו בונה כדרכו. **משנה** **רואין את הנגעים** להקל – כלומר, רואה הכהן נגע צרעת במועד לטהר. **לא להחמיר** – שאם רואה הכהן שהוא טמא – אינו אומר כלום. שאם מטמאו – נמצא מצערו במועד, ורחמנא אמר (דברים טז): "ושמחת בחגך". **גמרא** **שאם אתה נזקק לו להקל אתה נזקק לו להחמיר** – כלומר: מאחר שרואהו הכהן – אומר, בין הוא טמא בין הוא טהור. **אמר רבי נראין לי דברי רבי מאיר במוסגר** – שרואין, ודברי רבי יוסי במוחלט. **בהסגר ראשון** – שאם מטהר ליה משמח ליה, אי לא מטהר ליה – לא מטמא ליה יותר מדמעיקרא, אלא מסגר ליה פעם שניה.

בהסגר

תוספות

עד כמה עד פרסה — דאין מכירין זה את זה ביותר מפרסה, אפילו בלא נהר. אי נמי, הכי פירושו: כשיש נהר, מתי קרויין מכירין — עד פרסה, אבל ביותר — מיקרי אין מכירין, ודוקא דאיכא נהר.

תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר — לא ידענא מה הוא, אם הוא תנא שלישי, או שמא מילתיה דתנא קמא מפרש, או שמא יש לומר דרבי יהודה מודה בשדה לבן הסמוכה לשדה האילן, וחכמים מיירי בשדה הסמוכה לבית השלחין לא בשדה הסמוכה לבית האילן. ונראה לי דגרסינן הכי: באיזה שדה לבן מתירין חכמים. ויש ספרים שכתוב בהן: כשאמרו בשדה לבן שלא בדרכו לא אמרו אלא בשדה לבן הסמוכה לעיר, וקאי על דברי רבי יהודה כו'.

אמר רב אשי מתניתין נמי דיקא — פסק בתוספות דהרב רבנו פרץ דהלכתא הכי, דכותל חצר מותר לבנותו. ופירש: דהיינו דוקא במקום סמוך לרשות הרבים, שיש לו לחוש לגנבים. אבל בין חצר לחצר, ומשום בני חצר — אסור לבנותו כדרכו.

אמר רבי נראין דברי רבי מאיר במוסגר — מה שפירש בקונטרס דמוסגר אסור בתשמיש המטה — לא נדע מנין לו. דהא תנן בפרק קמא דמגילה (ח,ב) אין בין מוסגר למוחלט אלא פריעה ופרימה, משמע דלענין תשמיש המטה — שוין, דלמאן דאמר מוחלט מותר — כל שכן דמוסגר מותר. ולמאן דאמר דמוחלט אסור — הוא הדין מוסגר אסור. דהא מוחלט מאי טעמא דאסור — משום דאיכא קל וחומר לימי חלוטו, כדאמרינן בשמעתין. והכי נמי קל וחומר לימי הסגירו, ומגרינן ימי הסגר מימי ספרו. ואי משום דאין טעון פריעה ופרימה — בימי ספרו נמי אין טעון פריעה ופרימה. והא דקאמר התם בגמרא הא לענין שילוח טומאה זה וזה שוין — הוא הדין לענין תשמיש המטה הן שוין, אלא לא פסיק ליה לאיסור או להיתר. וגם מה שפירש בקונטרס דמוסגר אינו משתלח חוץ לשלשה מחנות — מזה חזר בו, דהא בפרק קמא דמגילה (ח,ב) קאמר: הא לענין שילוח — זה וזה שוין. ולפי זה קשה: מאי שייך צוותא דאשתו וצוותא דעלמא במוסגר ובמוחלט? בשלמא צוותא דעלמא — יש ליישב שהוא צריך פריעה ופרימה כשהוא מוחלט, וטמא טמא יקרא, ופורש מבני אדם בימי חלוטו יותר מבימי הסגירו. אבל לתשמיש שניהן שוין. על כן נראה דהא דקאמר: מר סבר: צוותא דעלמא ניחא ליה, ומר סבר: צוותא דאשתו עדיף — אמוחלט קאי. והכי פירושו: נראין דברי רבי מאיר במוחלט, דרואין. דאי מטמא ליה — תחילה נמי טמא הוה.

1 עַד כַּמָּה - עַד פַּרְסָה. "רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשְּׂדֵה
2 הָאִילָן כְּדַרְכּוֹ וּמִשְּׂדֵה הַלָּבָן שֶׁלֹּא כְּדַרְכּוֹ". תָּנוּ רַבָּנַן:
3 כֵּיצַד כְּדַרְכּוֹ - חוֹפֵר גּוּמָּא, וְתוֹלֶה בָּהּ מְצוּדָה. כֵּיצַד
4 שֶׁלֹּא כְּדַרְכּוֹ - נוֹעֵץ שַׁפּוּד, וּמַכֶּה בְּקוּרְדּוֹם, וּמְרַדֶּה
5 הָאֲדָמָה מִתַּחְתֶּיהָ. תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר:
6 כְּשֶׁאָמְרוּ "מִשְּׂדֵה לָבָן שֶׁלֹּא כְּדַרְכּוֹ" - לֹא אָמְרוּ אֶלָּא
7 בִּשְׂדֵה לָבָן הַסְּמוּכָה לָעִיר, אֲבָל בִּשְׂדֵה לָבָן הַסְּמוּכָה
8 לִשְׂדֵה הָאִילָן - אֲפִילּוּ כְּדַרְכּוֹ, שֶׁמָּא יֵצְאוּ מִשְּׂדֵה
9 הַלָּבָן וְיַחֲרִיבוּ אֶת הָאִילָנוֹת. "וּמְקָרִין אֶת הַפִּירְצָה
10 בַּמּוֹעֵד". כֵּיצַד מְקָרִין? רַב יוֹסֵף אָמַר: בְּהוּצָא וְדַפְנָא.
11 בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: צָר בְּצְרוֹר וְאֵינוֹ טָח בְּטִיט. אָמַר
12 רַב חִסְדָּא: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא כּוֹתֶל הַגִּינָּה, אֲבָל כּוֹתֶל
13 הֶחָצֵר - בּוֹנֶה כְּדַרְכּוֹ. לֵימָא מְסַיֵּיעַ לֵיהּ: כּוֹתֶל הַגּוֹחֶה
14 לִרְשׁוּת הָרַבִּים - סוֹתֵר וּבוֹנֶה כְּדַרְכּוֹ מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה.
15 הָתָם כִּדְקָתָנֵי טַעְמָא: מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה. וְאִיבָּא דְּאָמְרֵי,
16 תָּא שְׁמַע: כּוֹתֶל הַגּוֹחֶה לִרְשׁוּת הָרַבִּים - סוֹתֵר וּבוֹנֶה
17 כְּדַרְכּוֹ מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה. מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה - אִין, שֶׁלֹּא מִפְּנֵי
18 הַסַּכָּנָה - לֹא. לֵימָא תֵּיהֲוֵי תְּיוּבְתֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא! אָמַר
19 לָךְ רַב חִסְדָּא: הָתָם - סוֹתֵר וּבוֹנֶה, הָכָא - בּוֹנֶה וְלֹא
20 סוֹתֵר. הָתָם נַמִּי לִיסְתּוֹר וְלָא לִיבְנֵי! אִם כֵּן מִימְנַע
21 וְלֹא סוֹתֵר. אָמַר רַב אַשִׁי: מַתְנִיתִין נַמִּי דַּיְקָא, דְּקָתָנֵי:
22 וּבַשְּׁבִיעִית בּוֹנֶה כְּדַרְכּוֹ. דְּהֵיכָא? אִילֵימָא דְּחָצֵר -
23 צְרִיכָא לְמֵימַר? אֶלָּא לָאו - דְּגִינָּה, וְאַף עַל גַּב דְּמֵיחֲזֵי
24 כְּמַאן דְּעָבֵיד נְטִירוּתָא לְפֵירֵי - שְׁמַע מִינַּהּ. **מִשְׁנָה**
25 רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: רוֹאִין אֶת הַנְּגָעִים (בַּתְּחִילָּה) לְהָקֵל,
26 אֲבָל לֹא לְהַחְמִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: לֹא לְהָקֵל וְלֹא
27 לְהַחְמִיר. **גְּמָרָא** תַּנְיָא, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: רוֹאִין אֶת
28 הַנְּגָעִים לְהָקֵל, אֲבָל לֹא לְהַחְמִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר:
29 לֹא לְהָקֵל וְלֹא לְהַחְמִיר. שֶׁאִם אַתָּה נִזְקָק לוֹ לְהָקֵל - נִזְקָק לוֹ אַף לְהַחְמִיר. אָמַר רַבִּי:
30 נִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר בְּמוּסְגָּר, וְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּמוּחְלָט. אָמַר רָבָא: בְּטָהוֹר - כּוּלֵּי עָלְמָא
31 לָא פְּלִיגִי דְּלָא חָזוּ לֵיהּ, בְּהֶסְגֵּר רִאשׁוֹן - דְּכּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּחָזֵי לֵיהּ, כִּי פְּלִיגִי -

בהסגר

ואי מטהר ליה — מאי אפסדיה? דצוותא דאשתו אינו חושש, דצוותא דעלמא עדיפא ליה. ונראין דברי רבי יוסי במוסגר, דמטמא ליה ופסיד צוותא דעלמא, שיהיה טעון פריעה ופרימה וטמא טמא יקרא וצריך לפרוש מבני אדם. וגם יפסיד, שיצטער שעד עתה היה מצפה להיות טהור ואין מצפה עתה ליטהר. ותנא אחרינא סבר: צוותא דאשתו ניחא ליה. והכי פירושו: נראין דברי רבי מאיר דרואין במוסגר, דאי מטמא ליה — לא יפסיד, דשניהן, מוסגר ומוחלט, דינם שוה חוץ מפריעה ופרימה, ובהך הפסד אינו חושש, אפי' קרינא ליה הפסד צוותא דעלמא כדפרישית אינו חושש אלא אצוותא דאשתו. אבל מוחלט אין רואין, דאי מטהר ליה — יפסיד צוותא דאשתו, דקסבר: צוותא דאשתו עדיפא ליה מצוותא דעלמא. וקצת קשה לי: מהו נראין דברי רבי מאיר? הא לית ליה לרבי מאיר כלל דהכהן מחויב לומר, ואי בעי שתיק. ורבי קסבר דלעולם כהן אינו רשאי לשתוק כלל. ולדברי רבי לא תמצא בשום אחד רואין להקל ולא להחמיר, דאינו רשאי לשתוק כלל. והכי הוה ליה למימר: נראין דברי רבי יוסי כו' ואין נראין דברי יוסי כו'. והכי איתא בשמעתין דטיפת חלב (חולין קט,א). **בהסגר** ראשון כולי עלמא לא פליגי — מה שפירש בקונטרס בסוף הסגר ראשון, ומשום הכי רואין, אי טהור — שפיר, ואי עומד בעיניו — תחילה נמי בבית הכלא היה עומד, וקשה: דלמא פשה הנגע ויהיה טמא מוחלט? והכי משמע בנגעים פרק ראשון: דארבע מראות הללו מצטרפין זה עם זה לפטור את העומד סוף שבוע שני, להחליט את שנולד בו מחיה או שער לבן בתחילה בסוף שבוע ראשון או בסוף שני לאחר הפטור, להחליט את שנולד בו פיסיון בסוף שבוע ראשון או בסוף שבוע שני! ויש לפרש: בהסגר ראשון כולי עלמא לא פליגי דחזי ליה, הוי הטעם משום ד"לטהרו או לטמאו" לא שייך למדרש עד שעה שצריך לטמאותו, דהיינו בסוף הסגר שני. אבל בסוף הסגר ראשון — ראוי הוא להסגיר עוד, ולא יטמאנו. וכל זה דוחק, לכך נראה דברי רבינו יצחק: בהסגר ראשון — היינו תחילת הסגר ראשון, שיכול לשמח בהן דהא לא שייך לטהרו או לטמאו. בהסגר שני והוא בתחילת הסגר שני — שמא אינו יכול לשתוק, והוא הדין בסוף הסגר שני.

לטהרו

כשנוטל אדם פרי או דבר מאכל ומברך עליו בכוונה ואומר ברוך אתה ה', כשמזכיר את השם, מתעוררת אותה החיות שעל-ידה נברא הפרי ההוא כו', וזו החיות היא מזון הנשמה.

ממאמר מוצאי שבת-קודש, יו"ד שבט ה'תשל"ד

לטהרו או לטמאו כתיב — בפרק בתרא דנזיר (סה,ב ושם) דריש מיניה: פתח הכתוב בטהרה תחילה גבי ספק שער לבן קודם לבהרת, והתם דריש מדכתיב "לטהרו" ברישא, והכא דריש מגופיה דקרא. **הכי** גרסינן בתורת כהנים: שבעת ימים ימי ספירו וכו' — ואגב שנכתב בפסוק בתר "ואחרי טהרתו" וגו' כתבוהו כאן.

יותם לא היה לו לעוזיהו אלא בימי חלוטו — פירש הרב רבינו קלונימוס: דכתיב (ישעיה ז) "ובעוד ששים וחמש שנה יחת אפרים מעם" — והיינו מנבואת עמוס, אף על פי שישעיה אמרה. וישעיה נתנבא בשעה שנתנגע עוזיהו, כדמוכח קראי שהיה רעש על ידי שרעשו עליונים לשורפו ותחתונים לבלעו, הוא מונה לנבואת עמוס שנתנבא שנתים לפני הרעש, "וישראל גלה יגלה מעל אדמתו" (עמוס ז) שאז נגזרה גזירה. וכמה יש עד גלות הושע בן אלה, שהיה בשנת שש לחזקיהו — חשבונו ששים וחמש שנים. שתי שנים קודם נִגְעו. ועשרים וחמש דְנִגְעו, דעוזיהו נתנגע עשרים וחמש שנים לפני מותו, ושש עשרה דיותם, ושש עשרה דאחז, ושש לחזקיה היה הגלות — הרי ששים וחמש שנים. ויותם בן עשרים וחמש שנים כשמלך, ואם כן היה עיבורו בימי חלוטו. מכל מקום אין רבי יוסי ברבי יהודה מוקשה, דיש לומר: דנתנגע בסוף השנה, ועיבורו היתה בתחילת השנה. ובפירוש נביאים פירש רש"י חשבון זה, וכן מוכיח בסדר עולם. ומאחר שזה אמת — נמצא שצריך ליישב: והלא עוזיהו וירבעם מלכו כאחת! דהא ירבעם מלך ארבעים ואחת שנה, ואם כן כשמת היה ארבעים ואחת למלכות עוזיהו, והכתוב אומר בשנת שלשים ושמנה לעוריה מלך יהודה מלך זכריה בן ירבעם ואם כן חסר שלש שנים! ויש לומר: דמָלך שלש שנים בחיי אביו, וכן הגיה במקצת פירושים דהכי הוה מעשה, דזכריה מלך בחיי ירבעם אביו שלש שנים.

מאי דלא גלי לא גלי — יש מקשין: למה אין רבי דורש קל וחומר! הא אדם דן קל וחומר מעצמו! ושמא יש שם פירכא, או שמא מצורע חידוש הוא. אי נמי: שבעה ימים משמע מיעוט, לאפוקי ימי חלוטו, ואידך דמצטריך לגופיה. מיהו מדכתיב ביה "לו" שמע מינה למעוטי. **יש** יום שאי אתה רואה בו — תימה: לרבי מאיר למה אינו רואה להקל? ועוד: למאי דפירש רבינו יצחק דלכולי עלמא בתחילת הסגר רואין להקל — לעולם יכול לראות! ועוד: "ופינו את הבית" עד שיראו — למה טורח לפנות? שמא ימצא טהור.

משמעות דורשין איכא בינייהו — רבי דורש מ"ופינו", "וביום" אצטריך למידרש ביום ולא בלילה כדלקמן. וי"ו לא משמע ליה. ורבי יהודה דורש מ"וביום", אבל "ופינו את הבית" — שמא אצטריך לרבי יהודה, אפילו חבילי קש וחבילי עצים, כדתנן בנגעים (פרק יב משנה ה) לרבי יהודה.

דבר הרשות איכא בינייהו — דרבי יהודה סבר: חידוש הוא, ואין ללמוד הימנה שאר המתנות. ומ"ביום הראות בו" לא משמע אלא המתנה דמצוה, דמשמע דתלוי הדבר בקביעת היום, כגון רגל, והוא הדין לחתן. ורבי סבר: לרבות נמי המתנה שאינה מצוה, וגמרינן שפיר להמתנה מ"ופינו". כל דבר הרשות בבית לא פליגי — דהא בהדיא כתיב "ופינו את הבית", אלא דבר הרשות דגופיה איכא בינייהו. ואין נראה לפרש שאר דברי רשות, כגון חבילי קש, ופליגי בבתים, דלרבי יהודה דאמר חידוש הוא — לא ילפינן.

דהא

בְּהֶסְגֵּר שֵׁנִי. מָר סָבַר: בְּכֹהֵן תַּלְיָא מִילְּתָא, אִי טָהוֹר - אָמַר לֵיהּ טָהוֹר, וְאִי טָמֵא - שָׁתֵיק. וּמָר סָבַר: "לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ" כְּתִיב. אָמַר מָר, אָמַר רַבִּי: נִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּמוּחְלָט וְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר בְּמוּסְגָּר. וְהָתַנְיָא אִיפְּכָא! הַנָּאֵי הִיא אַלִּיבָּא דְּרַבִּי, מָר סָבַר צַוּוֹתָא דְּעָלְמָא עָדִיף לֵיהּ, וּמָר סָבַר צַוּוֹתָא דְּאִשְׁתּוֹ עָדִיפָא לֵיהּ. לְמֵימְרָא דְּמוּחְלָט מוּתָּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה? אִין, וְהָתַנְיָא: "וְיָשַׁב מִחוּץ לְאָהֳלוֹ שִׁבְעַת יָמִים" - שֶׁיְּהֵא אָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, וְאֵין אָהֳלוֹ אֶלָּא אִשְׁתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֵךְ אֱמוֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם". רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: "שִׁבְעַת יָמִים יִסְפְּרוּ לוֹ" - יְמֵי סְפִירוֹ, וְלֹא יְמֵי חִלּוּטוֹ. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שִׁבְעָה יְמֵי סְפִירוֹ, קַל וָחוֹמֶר לִימֵי חִלּוּטוֹ. וְאָמַר רַבִּי חִיָּיא: דַּנְתִּי לִפְנֵי רַבִּי: לִימַּדְתָּנוּ רַבֵּינוּ, יוֹתָם לֹא הָיָה לוֹ לְעוּזִיָּהוּ אֶלָּא בִּימֵי חִלּוּטוֹ, אָמַר לוֹ: אַף אֲנִי כָּךְ אָמַרְתִּי. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִּי? רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: גַּלִּי רַחֲמָנָא בִּימֵי סְפִירוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן בִּימֵי חִלּוּטוֹ. וּמָר סָבַר: מַאי דְּגַלִּי - גַּלִּי, וּמַאי דְּלָא גַּלִּי - לָא גַּלִּי. לְמֵימְרָא דִּבְכֹהֵן תַּלְיָא מִילְּתָא? אִין, וְהָתַנְיָא: "וּבְיוֹם הֵרָאוֹת בּוֹ" - יֵשׁ יוֹם שֶׁאַתָּה רוֹאֶה בּוֹ, וְיֵשׁ יוֹם שֶׁאֵי אַתָּה רוֹאֶה בּוֹ. מִכָּאן אָמְרוּ: חָתָן שֶׁנּוֹלַד בּוֹ נֶגֶע - נוֹתְנִין לוֹ שִׁבְעָה יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, לוֹ וּלְבִיתוֹ וְלִכְסוּתוֹ. וְכֵן בָּרֶגֶל, נוֹתְנִין לוֹ שִׁבְעַת יְמֵי הָרֶגֶל, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וְצִוָּה הַכֹּהֵן וּפִנּוּ אֶת הַבַּיִת", אִם מַמְתִּינִים לוֹ לִדְבַר הָרְשׁוּת - כָּל שֶׁכֵּן לִדְבַר מִצְוָה. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אָמַר אַבָּיֵי: מַשְׁמָעוּת דּוֹרְשִׁין אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. וְרָבָא אָמַר: דְּבַר הָרְשׁוּת אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. וְרַבִּי יְהוּדָה: מֵהָתָם לָא גְּמִרִינַן, דְּחִידּוּשׁ הוּא

דהא

בהסגר שני – דאי מטמא ליה מחליט ליה בטומאה חמורה, ומצער ליה. **מר** – רבי מאיר, דאמר רואה להקל, לטהר אבל לא לטמא. **סבר בכהן תלא רחמנא** – דאי מטמא ליה הוי טמא, ואי לא בעי מטמא ליה – לא הוי טמא ולהכי חזי ליה להקל אבל לא להחמיר. דאי חזי ליה דהוי טמא – לא לימא ליה בלום, ולא הוי טמא. **ומר** – רבי יוסי, דאמר לא להקל. **סבר לטהרו ולטמאו כתיב** – דכי חזי ליה כהן דטמא – לא מצי למשתק, ודלמא הוי טמא, ונמצא מצערו שמטמאו במועד. **והא תניא איפכא** – דברי רבי מאיר במוחלט, דברי רבי יוסי במוסגר. **מר סבר צוותא דאשתו עדיף ליה** – ולהכי חזי ליה במועד בהסגר שני. דאי מטהרו – משמחו, ואפילו מטמא ליה ומחליט ליה ומשדר ליה חוץ משלש מחנות, ולית ליה צוותא דאינשי דעלמא – אפילו הכי לית ליה צערא, דהא אית ליה צוותא דאשתו ומותר הוא באשתו להתיחד עמה בימי חלוטו. ודברי רבי יוסי במוחלט, דאפילו מטהר ליה, דאף על גב דשרי ליה למחנה ישראל – אית ליה צערא, דלית ליה צוותא דאשתו, דאסור הוא. דכיון דמטהר ליה מחלוטו – מיבעי ליה למימני שבע ימי ספירו, ובימי ספירו אסור בתשמיש המטה, דכתיב: "וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים" ואהלו זו אשתו, דכתיב: "שובו לכם לאהליכם". **ומר סבר צוותא דעלמא עדיף ליה** – דאי תנא דאמר אמר רבי נראין דברי רבי מאיר במוחלט ודברי רבי יוסי במוסגר, סבר: צוותא דעלמא עדיף ליה, ולהכי חזי בימי חלוטו. דאי מטמאו – לא מטמא יותר מדמעיקרא, ואי מטהרו – משמחו, דאית ליה צוותא דעלמא. אף על גב דאסור בתשמיש המטה – צוותא דעלמא עדיף ליה. ודברי רבי יוסי במוסגר דלא חזי ליה – דלמא מטמא ליה חוץ לשלש מחנות, ולית ליה צוותא דעלמא, ומצער ליה. **ימי ספירו** – אסור בתשמיש המטה, ולא ימי חלוטו. **יותם לא היה לעוזיהו אלא בימי חלוטו** – כלומר, לא נתעברה אמו דיותם אלא בימי חלוטו דעוזיהו. דעוזיהו היה מצורע, ולא נזקק לאשתו בימי ספירו אלא בימי חלוטו. **אף אני כך אמרתי** – דמצורע מותר בתשמיש המטה, ד"וישב מחוץ לאהלו" – בימי ספירו כתיב. **ורבי סבר מאי דגלי גלי** – להכי אמרינן: ימי ספירו ולא ימי חלוטו. **למימרא דבכהן תליא מילתא** – פריך בין לרבי מאיר בין לרבי יוסי. דדבי מאיר אומר בהדיא: אי טמא – שתיק, ורבי יוסי קאמר אין רואין – כלל מכלל דרבי יוסי סבר: אי לא בעי – לא חזי ליה, ולא הוי טמא. **נותנין לו שבעה ימי המשתה** – דלא חזי ליה, דלמא מטמא ליה. **ולכסותו** – אם נראה הנגע בכסותו. **אם ממתינין לדבר הרשות** – הרי ממתינין לו, שאין מטמאין עד שמפנה כל הכלים שבבית. וילפינן מינה דבטומאה דבגופיה נמי ממתין לדבר הרשות, דומיא דהכא. כיון דאשכחן דבטומאה דגופיה ממתינין לו לדבר הרשות – כל שכן דממתינין לו לדבר מצוה, כגון חתן וברגל. **משמעות דורשין** – דמר דריש מהאי קרא, ומר דריש מהאי קרא. **דבר הרשות איכא בינייהו** – רבי יהודה דמפיק מ"ביום הראות בו" ומכאן אמרו: חתן ורגל, דהיינו מצוה – ממתינין לו. אבל לדבר הרשות – אין ממתינין לו בטומאה דגופיה. ורבי סבר: דבדבר רשות נמי ממתינין לו, כדאמרינן לעיל: דרבי יליף טומאה דגופיה להמתין לו מטומאה דביתו. **לא גמרינן** – דהוי חידוש, ומחידוש לא ילפינן. דכל היכא דאיכא חידוש – אין לך דבר בו אלא חידושו.

דהא

תקוותי חזקה שיש לו קביעות עיתים בתורת החסידות וכן בהנוגע להדרכותיה ולהנהגותיה, שהרי על כל חלק מתורתנו הקדושה תורת חיים, נאמר, שהלימוד צריך להיות מביא לידי מעשה, כי המעשה הוא העיקר.

ממכתב ט' שבט, תש"כ

בְּסוֹף הֶסְגֵּר שֵׁנִי, שאז אם יטמאנו ויחליטנו, טומאתו חמורה מן המוסגר, שיוצא מחוץ למחנה ישראל, ומצערו בזה, שמַר – רבי מאיר סָבַר, בִּרצון הכֹּהֵן תַּלְיָא מִילְּתָא – תלוי הדבר אם לטהרו או לטמאו, וְאִי רואה שטָהוֹר, אָמַר לֵיהּ שהוא טָהוֹר, וְאִי רואה שטָמֵא, שָׁתִיק – ישתוק הכהן, והמצורע ישאר בהסגרו, ולכן רואה הכהן להקל ולטהרו שמשמחו בכך, ואינו רואה להחמיר, שאם יראה שטמא ישתוק. וּמַר – רבי יוסי סָבַר, שלא ניתן לראות שהנגע טמא ולשתוק, כיון ש'לְטַהֵרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ' כְּתִיב (ויקרא יג נט), שבראיית הנגעים יש לכהן לטהר או לטמא לפי ראייתו, ולא לשתוק, וכיון שאם יראה שהנגע טמא יהיה צריך לטמאותו ולהחליטו ובכך מצערו, אין לראותו כלל במועד.

הגמרא מבארת את דברי רבי שהוזכרו בברייתא: אָמַר מַר – שנינו בברייתא, אָמַר רַבִּי, נְרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּמוּחְלָט וְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר בְּמוּסְגָּר.

הגמרא דנה בדבריו. מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא בברייתא אחרת בדברי רבי אִיפְּכָא, שנראים דברי רבי יוסי במוסגר ודברי רבי מאיר במוחלט. מתרצת הגמרא: תַּנָּאֵי הִיא אַלִּיבָּא דְּרַבִּי – נחלקו תנאים בברייתות בשיטת רבי. ומבארת הגמרא טעמיהם: מַר – התנא של הברייתא השניה סָבַר, צַוּוּתָא דְּעָלְמָא – ההיתר להתחבר עם אנשים בעולם, עָדִיף לֵיהּ לאדם מלהיות מוותר לאשתו, ולכן במוחלט יכול לראות אם נטהר, כרבי מאיר, שאם יטמאנו ישאר טמא, ואם יטהרנו ישמח שהותר לו להתחבר עם אנשים, ועדיף לו מן האיסור עם אשתו בימי טהרתו. אך מוסגר אין לראות, כרבי יוסי שסבר שאין לו לשתוק אם רואה שטמא, ויש לו צער שיטמאו וישלחו מחוץ למחנה, ועדיף לו להתחבר עם אנשים מלהיות מותר לאשתו בימי חלוטו.

וּמַר – התנא של הברייתא הראשונה סָבַר, צַוּוּתָא דְּאִשְׁתּוֹ – החיבור עם אשתו שמותר בה, עָדִיפָא לֵיהּ לאדם מהתחברותו עם אנשים, ולכן במוחלט נראים דברי רבי יוסי שאין רואים במועד כלל, שאם ימצא טהור יהיה צריך לטהרו ולא לשתוק, ובימי טהרתו אסור באשתו, ועדיף לו ההיתר לאשתו מההיתר להתחבר עם אנשים. ובמוסגר נראים דברי רבי מאיר שרואהו במועד, שאף אם יטמאו ויחליטו אין לו צער, שמעדיף להיות רחוק מאנשים ומותר באשתו, מלהיות מוסגר ומותר להתקרב לאנשים ואסור באשתו.

משמע מתירוץ זה שמוחלט מותר בתשמיש המטה. מבררת הגמרא: לְמֵימְרָא – האם בא הדבר לומר דְּמוּחְלָט מוּתָּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה. משיבה הגמרא: אִין – אכן מותר, וְהָתַנְיָא – וכן שנינו בברייתא, שנאמר במצורע שנטהר (ויקרא יד ח) 'וְיָשַׁב מִחוּץ לְאָהֳלוֹ שִׁבְעַת יָמִים', ודורשים שבא ללמדנו שֶׁיְּהֵא אָסוּר בהם בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, שנאמר 'מחוץ לאהלו', וְאֵין 'אָהֳלוֹ' אֶלָּא אִשְׁתּוֹ שנאסר בה, שֶׁנֶּאֱמַר לאחר מתן תורה (דברים ה כז) 'לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם', ו'אהליכם' היינו נשותיהם שנאסרו להם קודם מתן תורה.

ומבארת הברייתא שנחלקו בכך תנאים: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, נאמר במצורע (יחזקאל מד כו) 'וְאַחֲרֵי טָהֳרָתוֹ שִׁבְעַת יָמִים יִסְפְּרוּ לוֹ', ומתיבת 'לו' דורשים שדווקא בִּימֵי סְפִירוֹ כשנטהר מהנגע אסור באשתו, ולמדים זאת מן הפסוק 'וישב מחוץ לאהלו' במובא לעיל בסמוך, וְלֹא בִּימֵי חִלּוּטוֹ. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אמנם הפסוק נאמר בשִׁבְעַת יְמֵי סְפִירוֹ שאסור בהם באשתו, אך לומדים מהם קַל וָחוֹמֶר לִימֵי חִלּוּטוֹ שחמורים יותר שיוצא מחוץ למחנה, וכל שכן שיאסר בהם באשתו.

מביאה הברייתא: וְאָמַר רַבִּי חִיָּא, דַּנְתִּי – הוכחתי לִפְנֵי רַבִּי שמוחלט מותר באשתו, לִימַּדְתָּנוּ רַבֵּינוּ, שיוֹתָם המלך לֹא הָיָה [–נולד] לוֹ לְעוּזִּיָּהוּ אֶלָּא בִּימֵי חִלּוּטוֹ של עוזיהו, שבהם נתעברה אשתו ביותם. ואם היה אסור בה בימים אלו, נמצא שנתעברה באיסור, ולא היו ממליכים את יותם אחרי עוזיהו. אָמַר לוֹ רבו, אַף אֲנִי כָּךְ אָמַרְתִּי במפורש, שהפסוק 'וישב מחוץ לאהלו' נאמר בימי ספירו, אך מוחלט מותר באשתו.

הגמרא מבארת המחלוקת בזה: בְּמַאי קָמִיפַּלְגֵי, רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה סָבַר, גַּלֵּי רַחֲמָנָא שבִימֵי סְפִירוֹ אסור באשתו, וְיֵשׁ ללמוד שכָּל שֶׁכֵּן שאסור בִּימֵי חִלּוּטוֹ שהיא עיקר צרעתו. וּמַר – רבי יהודה סָבַר, מַאי דְּגַלֵּי – במה שגילתה התורה שאסור באשתו, דהיינו בימי ספירו, גַּלֵּי, וּמַאי דְּלֹא גַּלֵּי – בימי חלוטו שלא גילתה שאסור, לֹא גַּלֵּי ומותר[ב].

מדברי התנאים מתבאר שטומאת וטהרת המצורע תלויות באמירת הכהן. מבררת הגמרא: לְמֵימְרָא – האם אכן כך הדבר הַכֹּהֵן תַּלְיָא מִילְּתָא, ואם לא אמר שטמא אינו טמא[ג]. משיבה הגמרא: אִין – אכן הדבר תלוי בכהן, וְהָתַנְיָא – וכן שנינו בברייתא, נאמר במצורע (ויקרא יג יד) 'וּבְיוֹם הֵרָאוֹת בּוֹ בָּשָׂר חַי יִטְמָא', ודורשים מ'וביום' שאינו רואה בכל הימים, אלא יֵשׁ יוֹם שֶׁאַתָּה הכהן רוֹאֶה בּוֹ את הנגעים, וְיֵשׁ יוֹם שֶׁאִי אַתָּה רוֹאֶה בּוֹ, וּמִכָּאן אָמְרוּ חכמים, שֶׁחָתָן שֶׁנּוֹלַד בּוֹ נֶגַע, נוֹתְנִין לוֹ שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה שבהם אינו מראה נגעו לכהן שלא יצטער, והיינו בנגעים שבאו לוֹ וּלְבִיתוֹ וְלִכְסוּתוֹ [–בגדו], וְכֵן אם נולד נגע לאדם בְּרֶגֶל, נוֹתְנִין לוֹ שִׁבְעַת יְמֵי הָרֶגֶל שבהם אינו מראה נגעו לכהן שלא יצטער במועד, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה[ד]. רַבִּי אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ ללמוד זאת מפסוק זה, שהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בנגעי בית (ויקרא יד לו) 'וְצִוָּה הַכֹּהֵן וּפִנּוּ אֶת הַבַּיִת בְּטֶרֶם יָבֹא הַכֹּהֵן לִרְאוֹת אֶת הַנֶּגַע', כדי שאם יטמא את הבית, לא יטמא מה שבתוכו, ולמדים שאִם מַמְתִּינִים לוֹ מלראות הנגע לִדְבַר הָרְשׁוּת שלא יפסיד ממונו שבבית, כָּל שֶׁכֵּן שממתינים לִדְבַר מִצְוָה כגון ברגל שיש בו מצות 'ושמחת בחגך' או בחתן בשבעת ימי המשתה, שלא יתבטל משמחתו בהם. ומבואר שטומאת הנגע תלויה באמירת הכהן, ואם לא אמר שטמא אינו טמא.

הגמרא מבארת מחלוקת רבי יהודה ורבי. מבררת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ – מה החילוק בין התנאים מהיכן למדים שאין רואים נגעים במועד. אָמַר אַבָּיֵי, מַשְׁמָעוּת דּוֹרְשִׁין אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – יש חילוק ביניהם רק מהיכן למדים זאת, ולא נחלקו בדין. וְרָבָא אָמַר, דְּבַר הָרְשׁוּת אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – נחלקו אם ממתינים בנגעי גופו לדבר שאינו צורך מצוה, שלרבי יהודה למדים מ'וביום' להמתין רק לצורך מצוה כשמחת חתן או רגל, ולא לדבר הרשות, ולרבי למדים לנגעי גופו מנגעי בתים שממתינים גם לדבר הרשות.

מבאר רבא טעם מחלוקתם לשיטתו: וְרַבִּי יְהוּדָה סבר, דְּמֵהָתָם – מנגעי בתים לֹא נָפְקִינָן – אין למדים שממתינים לדבר הרשות אף בנגעי גופו, משום דְּעצם הדבר שנגעי בתים מטמאים את הבית וכל מה שיש בו חִידּוּשׁ הוּא,

---

כל הגבוה גבוה יותר, יורד למטה מטה יותר, ולכן כאשר ישנו עניין שלמטה ממדריגת מדבר – חי בלבד, או למטה מזה – צומח, או למטה מזה – דומם, הרי זה גופא הוכחה שיש בו ניצוץ קדושה שנמשך מגבוה גבוה יותר, וזהו מוצא פי הוי', שכאשר מגלים אותו, הרי הוא מחייה את ה'מוצא פי הוי'' שבאדם.

ממאמר מוצאי שבת-קודש, יו"ד שבט ה'תשל"ד

ככל שיהיה המצב בענייני קדושה, תמיד יש מקום להוסיף עוד, כיוון שקשורים בהקדוש-ברוך-הוא שהוא אין סופי.

ממכתב ט' שבט, תש"כ

דְּהָא עֲצִים וַאֲבָנִים בְּעָלְמָא לֹא מְטַמְּאוּ – אינם מקבלים טומאה בשאר הטומאות, **וְהָכָא** בבית נגוע אף הם **מְטַמְּאוּ**, וציותה התורה לפנות את הבית כדי שלא יטמאו, ולכן אין ללמוד מהם. **וְרַבִּי אָמַר,** אף שחידוש הם ניתן ללמוד מהם לנגעי גופו שממתינים אפילו לדבר הרשות, ומכל מקום **אַצְטְרִיךְ** הכתוב לומר גם את הפסוק 'וביום הראות בו' שממתינים לצורך מצוה, **דְּאִי כְּתַב רַחֲמָנָא 'וּבְיוֹם הֵרָאוֹת בּוֹ'** בלבד, **הָוָה אֲמִינָא שֶׁלְּדָבָר מִצְוָה אֵין** – אכן ממתינים, אך **לְדָבָר הָרְשׁוּת לֹא,** לכך **כְּתַב רַחֲמָנָא** בנגעי בתים 'וְצִוָּה הַכֹּהֵן וּפִנּוּ אֶת הַבַּיִת', ללמד שאף לדבר הרשות ממתינים. **וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא 'וְצִוָּה הַכֹּהֵן'** בלבד, ללמד שממתינים לדבר הרשות, **הָוָה אֲמִינָא** שרק **בְּהֵנֵי** – נגעי בתים **אֵין** – אכן ממתינים, משום שקלים הם **דְּלָאו טוּמְאָה דְּגוּפֵיהּ** – שאין זו טומאה בגופו אלא בביתו, **אֲבָל בְּטוּמְאָה דְּגוּפֵיהּ** דהיינו בנגעי גופו, **אֵימָא מֶחֱזָא חַזְיָא לֵיהּ** – נאמר שיראה אותו מיד ולא ימתין אף לצורך מצוה, לכן **צְרִיכָא** את הפסוק של 'וביום הראות', שאף בטומאה שבגופו ממתינים לצורך מצוה[א], וכיון שבטומאת גופו ממתינים לצורך מצוה, לומדים מנגעי בתים שימתינו בה אף לדבר הרשות.

הגמרא דנה בלימוד של רבי יהודה מ'וביום הראות בו': **אָמַר מַר** – רבי יהודה בברייתא, נאמר 'וּבְיוֹם הֵרָאוֹת בּוֹ', **יֵשׁ יוֹם שֶׁאַתָּה רוֹאֶה בּוֹ וְיֵשׁ יוֹם שֶׁאֵי אַתָּה רוֹאֶה בּוֹ.** מבררת הגמרא: **מַאי מַשְׁמַע** – מאיזו משמעות בפסוק למדים ענין זה. משיבה הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, אִם כֵּן** שכוונתו לומר כפשוטו שאם יראה בו בשר חי יטמא, **לִיכְתּוֹב רַחֲמָנָא 'בְּיוֹם הֵרָאוֹת בּוֹ'**, בלא ו', **מַאי 'וּבְיוֹם'** בתוספת ו', **שְׁמַע מִינָּהּ,** שיש למעט ממנו שֵׁשׁ **יוֹם שֶׁאַתָּה רוֹאֶה בּוֹ** הנגעים, **וְיֵשׁ יוֹם שֶׁאֵי אַתָּה רוֹאֶה בּוֹ.**

ביאור אחר: **רָבָא אָמַר, כּוּלְּהּ קְרָא יְתֵירָא הוּא** – כל תיבת 'וביום' מיותרת, **דְּאִם כֵּן** שכוונת הפסוק כפשוטו, **לִכְתּוֹב רַחֲמָנָא 'וּבַהֲרָאוֹת בּוֹ'**, **מַאי** – ומדוע אמר **'וּבְיוֹם** הראות בו', **שְׁמַע מִינָּהּ** למעט שֵׁשׁ **יוֹם שֶׁאַתָּה רוֹאֶה בּוֹ, וְיֵשׁ יוֹם שֶׁאֵי אַתָּה רוֹאֶה בּוֹ.**

מבארת הגמרא: **וּלְפִי אַבָּיֵי, הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ** – יתור תיבת 'וביום' נצרך לדעתו ללמד, שדווקא **בַּיּוֹם** רואים הנגעים, **וְלֹא בַּלַּיְלָה.**

מבררת הגמרא: **וְרָבָא** הסובר שלמדים מיתור תיבת 'וביום' למעט יום שאין רואים בו, דרשה זו שדווקא **בַּיּוֹם** רואים הנגעים **וְלֹא בַּלַּיְלָה, מְנָא לֵיהּ** – מהיכן דורש אותה. משיבה הגמרא: **נַפְקָא לֵיהּ** – לומד זאת מִמה שנאמר על אדם שנראה בו נגע ובא אל הכהן (ויקרא יג יב), 'וְכִסְּתָה הַצָּרַעַת אֵת כָּל עוֹר הַנֶּגַע וגו' **לְכָל מַרְאֵה עֵינֵי הַכֹּהֵן',** שמשמע שהכהן צריך לראות את הנגע, ובלילה שאין אור אינו רואהו.

מבארת הגמרא: **וּלְפִי אַבָּיֵי** שאינו לומד זאת משם, **הַהוּא** – הפסוק 'לכל מראה עיני הכהן' **מִיבָּעֵי לֵיהּ לְמַעוּטֵי כֹּהֵן סוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו,** שאינו רואה את הנגעים.

מקשה הגמרא: **וְהָרִי רָבָא נַמִּי מִיבָּעֵי לֵיהּ לְהָכִי** – צריך ללמוד מ'לכל מראה עיני הכהן' שכהן סומא באחת מעיניו אינו רואה נגעים, ומדוע למד משם למעט ראיית הנגעים בלילה. מתרצת הגמרא: **אִין הָכִי נַמִּי** – אכן למד משם למעט סומא באחת מעיניו, ולא למעט ראיית הנגעים בלילה. מקשה הגמרא: **וְאֶלָּא** שרואה נגעים **בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה, מְנָא לֵיהּ,** הרי למד מ'וביום' למעט יום שאין רואים בו. מתרצת הגמרא: **נַפְקָא לֵיהּ** מִמה שנאמר בנגעי בתים (ויקרא יד לה) 'וּבָא אֲשֶׁר לוֹ הַבַּיִת וְהִגִּיד לַכֹּהֵן לֵאמֹר כְּנֶגַע נִרְאָה לִי בַּבָּיִת', ויש לדרוש מתיבת 'לי', שהנגע נראה לִי – לכהן בעיניו **וְלֹא לְאוֹרִי** – ואינו צריך להאירו באור הנר, והיינו שרואים נגעים דווקא ביום שאין צריך בו אור הנר, ולא בלילה שצריך בו אור הנר כדי לראותם[ב].

מבארת הגמרא: **וְאַבָּיֵי** שלמד שרואים נגעים דווקא ביום ולא בלילה מ'וביום', סבר שאין ללמוד זאת מ'בנגע נראה לי', שכן **אִי מֵהָתָם הָוָה אָמִינָא** לחלק, **הָנֵי מִילֵּי** שאין רואים נגעים בלילה, **בְּטוּמְאָה דְּלָאו דְּגוּפֵיהּ** – שאינה בגופו, כגון נגעי בתים, **אֲבָל טוּמְאָה דְּגוּפֵיהּ** שהיא חמורה יותר מנגעי בתים, הייתי אומר **שֶׁאֲפִילּוּ לְאוֹרוֹ נַמִּי, קָא מַשְׁמַע לָן** הכתוב בנגעי גופו 'וביום הראות בו', שאף בהם אין רואים את הנגעים בלילה.

משנה

המשנה מביאה דין נוסף בעשיית דברים המצערים במועד: **וְעוֹד אָמַר רַבִּי מֵאִיר** קולא נוספת על מה שהקל במשנה הקודמת בראיית הנגעים במועד, **מְלַקֵּט אָדָם עֲצָמוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ** לקוברם בקברות אבותם במועד, **מִפְּנֵי שֶׁשִּׂמְחָה הִיא לוֹ** שקוברם בקברי אבותיו, ואינו מצטער במועד.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אין ללקט עצמות במועד משום **שֶׁאֲבֶל הוּא לוֹ,** שמצטער הוא בכך, ואף שהאבילות אינה חלה עליו עד לאחר המועד.

דין נוסף בענין המת במועד: **לֹא יְעוֹרֵר אָדָם עַל מֵתוֹ** – אדם שמת קרובו, לא ישכור ספדן לעורר את קרובי המת לבכי, **וְכֵן לֹא יְסַפְּדֶנּוּ** – לא ישכור ספדן להספיד המת, **קוֹדֶם לְרֶגֶל שְׁלֹשִׁים יוֹם.**

גמרא

מדברי רבי מאיר במשנה עולה, שאין אדם אבל בליקוט עצמות אבותיו, ולכן הותר במועד. מקשה הגמרא: **וּרְמִינְהוּ,** ששנינו בברייתא, **הַמְלַקֵּט עַצְמוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ, הֲרֵי זֶה מִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶם כָּל הַיּוֹם, וְלָעֶרֶב אֵין מִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן,** שנוהג באבילות רק יום אחד. **וְאָמַר רַב חִסְדָּא** על דברי הברייתא, **שֶׁאֲפִילּוּ** אם אינו לוקט העצמות ואינו רואה אותן אלא **צְרוּרִין לוֹ בְּסִדִינוֹ,** מתאבל עליהם כל זמן שלא נקברו. ומבואר שמתאבל אף בליקוט עצמות אביו ואמו ואין לו בזה שמחה, ומדוע הותר במועד.

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, אֵימָא** – אמור פירוש דברי רבי מאיר 'מפני ששמחה היא לו', שהוא **מִפְּנֵי שֶׁשִּׂמְחַת הֶרֶגֶל עָלָיו,** ומתוך שעוסק בה הרבה, אינו מצטער בליקוט עצמות אביו ואמו. אך בלא שמחת הרגל אכן אין בליקוט עצמותיהם שמחה אלא אבילות, ובשאר ימות השנה המלקט נוהג דיני אבילות.

שנינו במשנה: **וְלֹא יְעָרֵעַר עַל מֵתוֹ.**

מבררת הגמרא: **מַאי 'לֹא יְעָרֵעַר עַל מֵתוֹ',** כלומר מהו ערעור על המת שעליו דיברה המשנה. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב, כַּד הָדַר סַפְּדְנָא בְּמַעֲרְבָא** – כשהיו מחזרים הספדנים אחר קרובי המת בארץ ישראל, **וְאָמְרֵי, יְכִבּוּן עֵינֵיהּ כָּל מְרִירֵי לִיבָּא** – יבכו עם האבל כל מי שיש בו מרירות בלבו על מות המת.

שנינו במשנה: ולא יספידנו **קוֹדֶם הֶרֶגֶל שְׁלֹשִׁים יוֹם.**

מבררת הגמרא: **מַאי שְׁנָא שְׁלֹשִׁים יוֹם** – מדוע נאסר לעורר על המת ולהספידו כבר שלשים יום קודם הרגל, ולא רק ממש ברגל או סמוך לו. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב כַּהֲנָא אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב,** טעם האיסור הוא, שהיה **מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד, שֶׁכִּינֵּס מָעוֹת לַעֲלוֹת לְרֶגֶל** – שקיבץ מעות לצורך העליה לרגל, והיו מזומנים לו בביתו, **וּבָא סַפְּדָן וְעָמַד עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ** והספיד המת, **וּנְטָלָתַן אִשְׁתּוֹ** לאותן מעות **וּנְתָנָתַן לוֹ** – לספדן בשכר הספדו, **וּמִשּׁוּם כָּךְ נִמְנַע** בעל הבית **וְלֹא עָלָה** באותה שנה לרגל, שלא היו בידיו מעות לכך. **בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ חֲכָמִים, לֹא יְעוֹרֵר עַל מֵתוֹ וְלֹא יְסַפְּדֶנּוּ קוֹדֶם לְרֶגֶל שְׁלֹשִׁים יוֹם,** שכבר מזמן זה היו מכינים מעות לצורך העליה לרגל.

טעם אחר לאיסור זה: **וּשְׁמוּאֵל אָמַר,**

כיוון שלא רק נצטווינו על הלימוד אלא גם נצטווינו להעלות בקודש בטח מוסיף בלימוד הוא ובמילא מיתווסף גם בהנוגע לפועל.

ממכתב ט' שבט, תש"כ

רש"ל

דהא עצים – פשוטי כלי עץ לא מקבלי טומאה. **ורבי אמר אצטריך** – כלומר אף על גב דיליף טומאה דגופיה מטומאה דלאו גופיה לדבר הרשות, מ"רצוה הכהן", איצטריך "ביום הראות בו". **אבל טומאה דגופיה אימא לא.** דלא יליף טומאה דגופיה מטומאה דלאו גופיה לדבר הרשות מ"רצוה הכהן". דהוה אמינא חידוש הוא, קא משמע לן "וביום הראות" דהיינו טומאה דגופיה, דממתינין לו לדבר מצוה. והואיל ואשכחן דממתינין לו לטומאה דגופיה מיהא לדבר מצוה – אית ליה נמי כח למילף מ"רצוה הכהן" דממתינין לטומאה דגופיה לדבר הרשות נמי, אף על גב דחידוש הוא. **כולה קרא יתירא** – כלומר, כולה תיבה ד"ביום הראות" קרא יתירא. **מראה עיני הכהן** – משמע: ביום שיכול לראות. **לי ולא לאורי** – שאין צריך לאור הנר, דהיינו ביום ובהוהא שעתא נמי "ובא הכהן" – אלמא: דאין רואין אלא ביום. **קא משמע לן** – "וביום הראות בו" ד"בו" היינו טומאה דגופיה. **משנה** מלקט **אדם עצמות אביו ואמו** – ומוליכן למקום אחר לקוברן בקברות אבותם. **מפני ששמחה היא לו** – שקוברן בקברי אבותיו, ולא מצטער במודעה. **רבי יוסי אומר** – לא ילקט, מפני שאבל הוא לו. **לא יערער על מתו** – אם מת לו מת חדש או חדשים קודם המועד – לא יערער. מפרש בגמרא: כד הדר ספדנא במערבא. כלומר, שלא ישכור ספדן לחזור על קרוביו לומר: בכו עמי כל מרי נפש. **לא יספידנו** – שאם מת לו מת בתוך שלשים יום לפני הרגל – לא ישכור ספדן להספידו. ושלשים יום אתרוייהו קאי וטעמא דשלשים יום מפרש בגמרא. **גמרא הרי הוא מתאבל** עליהן – וקשיא לרבי מאיר, דאמר: מפני ששמחה היא לו. **אפילו צרורין בסדינו** – שאינו מלקטן, ואינו רואה אותן – הרי זה מתאבל כל זמן שלא נקברו. **מפני ששמחת הרגל עליו** – כלומר, הרבה הוא עוסק בשמחת הרגל ואינו מצטער במלקט עצמות אביו ואמו. **יכבון עמיה** – (אפילו) הכי אסור למימר במועד, דהיינו לא יעורר על מתו. **אמר רב (נחמן) מעשה כו'** – כלומר, שהיו לו מעות מזומנין לצורך לעלות לרגל, ונתנתן אשתו להספדנים, ונמנע מלעלות לרגל.

לפי

דהא עצים ואבנים לא מטמאו — ואפילו הכי מטמאו כאן. עצים ואבנים לאו דוקא, דהא תנן במסכת נגעים (פרק יב משנה ה): לרבי יהודה אפילו חבילי קש וחבילי תבן. ואם כן צריך לומר דרבי נמי מודה לרבי יהודה. וכן משמע, מדלא מסיק דרבי סבר לה כרבי שמעון דפליג התם.

מאי וביום יש יום שאתה רואה — משמע לאביי דרבי יהודה דריש וי"ו. וכן פרק קמא דסנהדרין (יד,א) גבי "ושופטיך" ופרק "אלו מציאות" (בבא מציעא כז,א) גבי "ומצאת". וקשה: איהו גופיה לא דריש וי"ו ד"ואם המר ימיר" בפרק קמא דתמורה (ב,ב), ובסוף פרק "טרף בקלפי" (יומא מה,א) גבי "והאש"! ושמא דריש ליה לדרשה אחרינא. מיהו הכא קשה טפי: כיון דרבי יהודה דריש וי"ו — מאי טעמא לא אמר רבא דהכא נמי דריש וי"ו? למה חולק על אביי, היה לו להזכירה! ושמא רבא קאמר: אפילו לא דריש רבי יהודה וי"ו הכא להאי דרשה — יש ליישבה.

נפקא ליה מכנגע נראה לי ולא לאורי — תימה: דהא לעיל אמר רבא לרבי יהודה חידוש הוא, ולא גמרינן מינה. ולפירוש שפירש דרבי יהודה לטעמיה, דמצריך ופינו בעצים ובאבנים — ניחא, דלענין פינו דוקא חידוש. ועוד יש לומר: כיון דלאורו אינו יכול לראות בלא נר — אם כן פוסל מטעם ראיה, יש לנו ללמוד הימנו, כיון דחזינן דבעלמא נמי אשכחנא קפידא בראיה טפי מעולי רגלים, דבעינן שתי עינים, ובעינן נמי שלא יהא יום המעונן. ותימה: דהכא משמע דרבא ממעט לילה מהאי קרא, ובפרק "אחד דיני ממונות" (סנהדרין לד,ב ושם) מייתי קרא "וביום הראות בו" והיינו כאביי! ויש לומר: דאורחיה דהתלמוד לאתויי דרשות הפשוטים יותר. ושמא אי לא כתב "כנגע נראה לי" הוה מוקמינן "וביום הראות" — למעוטי לילה, וכן בפרק שני דמגילה (ב,א) ולא מוהלין אלא ביום, דריש התם מ"ביום השמיני" — ביום ולא בלילה. ובפרק "רבי אליעזר דמילה" (שבת קלב,א), דריש מיניה "ביום" — אפילו בשבת, ומ"בן שמונת ימים" דרשינן ימים ולא לילות, ובפרק "החובל" (בבא קמא פז,א) מייתי שבח נעורים לאביה מ"בנעוריה בית אביה" ובריש פרק קמא דקדושין (ג,ב) מוקי לה בהפרת נדרים דוקא, ושבח נעורים נפקי מ"וכי ימכור" וגו'. וכן בפרק קמא דקדושין (ג,ב, יד,א) מייתי: ספר כורתה ואין דבר אחר כורתה מ"ספר כריתות", ובפרק ["המביא גט"] (גיטין כא,ב) מפקי לה רבנן מ"וכתב לה", ו"ספר כריתות" אצטריך לדרשה אחרינא. ומידו, תימה: היאך נוכל ליישב הסוגיא דפרק "אחד דיני ממונות" (סנהדרין לד,ב) אליבא דרבא, דמייתי לה התם למיגמר דין ביום מנגעים? ובשלמא אי מייתי מ"וביום הראות בו" — מצינו לאוקמי בגמר דין. אלא "כנגע נראה לי" — היינו תחילת דין. ואביי דאמר אי מהתם הני מילי דטומאה לאו דגופיה וקיימא פירכא דלעיל, דמגופיה דאית ליה לאביי משמעות דורשין איכא בינייהו, דמשמע דרבי יהודה לא דריש מ"ופינו" הוה דריש ליה נמי שפיר, ואצטריך "וביום הראות". על כן נראה לי דהכי פירושו לעיל: משמעות דורשין איכא בינייהו, רבי סבר: ד"ביום הראות" אצטריך לדרשה אחרינא, דביום ולא בלילה, כדפרישית נמי לעיל. ורבי יהודה סבר: דתרוייהו דרשינן, ואיצטריך לתרי קראי. כי היכי דאית ליה לרבי דמ"ופינו" הוה אמינא טומאה דלאו גופיה — קא משמע לן "וביום", ו"מביום" לא שמעינן אלא לדבר מצוה, קא משמע לן "ופינו". ולפי זה לכולי עלמא ממתינין לדבר הרשות, דהא תרוייהו דרשי ופינו, כדפרישית. ומלתא דאתיא מקל וחומר — טרח וכתב לה קרא, דהיינו דבר מצוה. וקשה קצת אליבא דרבי יהודה: שמה שיש בחומרא חידוש אין ללמוד הימנו קולא, דקאמר משום דחידוש הוא דהא עצים ואבנים לא מטמאו — אין ללמוד ממנה, אלא דכוותיה אמרינן פרק "כל הבשר" (חולין קח,א ושם): בשר בחלב חידוש הוא, ופירש רבינו יעקב: דאי תרי ליה כולי יומא בחלבא — שרי, וכי מבשל ליה — אסור. והחידוש אינו מן האיסור, דבהדי הדדי אסור והאי לחודיה והאי לחודיה שרי. דהא כלאים נמי, כל חדא שרי ובהצטרפות אסירי, כדמסיק בפרק "אלו עוברין" (פסחים מד,ב) משמע כשהאיסור חידוש — אין ללמוד ממנו קולא. מהאי טעמא היה מיישב רבינו יצחק בר אברהם ההיא דעדים זוממין, דחידוש הוא. **ורמינהו** המלקט כו' — במסכת שמחות (פרק יב). והוה מצי לשנויי: הא מני — רבי יוסי היא, דאמר במשנה: אבל הוא לו. **ולערב** אינו מתאבל ואמר רב חסדא — בלא דרב חסדא הקשה היטב, אלא כך רגילות התלמוד אגב גררא להביא פירוש הברייתא, דאפילו צרורין לו בסדינו אינו מתאבל לערב. ויש מפרשים דאריש קא: אפילו צרורין לו בסדינו כמה ימים צריך להתאבל כל זמן שרואה אותן. ופירוש קמא ניחא טפי, אבל לא שייך הכא כל כך לפירוש ראשון, דהא מסיפא אינו מתאבל לערב לא מצי להקשות על המשנה כי אם מרישא! וצריך לומר: דמייתי סיפא אגב גררא, והא דרב חסדא אגב גררא לגררא.

תוספות

דְּהָא עֵצִים וַאֲבָנִים בְּעָלְמָא לָא מְטַמְּאוּ, וְהָכָא מְטַמְּאוּ. וְרַבִּי אָמַר: אִצְטְרִיךְ, דְּאִי כְּתַב רַחֲמָנָא "וּבְיוֹם הָרָאוֹת בּוֹ" - הֲוָה אָמְינָא: לִדְבַר מִצְוָה - אִין, לִדְבַר הָרְשׁוּת - לָא. כְּתַב רַחֲמָנָא "רְצוֹת הַכֹּהֵן". וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא "רְצוֹת הַכֹּהֵן" - הֲוָה אָמְינָא: הָנֵי - אִין, דְּלָאו טוּמְאָה דְּגוּפֵיהּ. אֲבָל טוּמְאָה דְּגוּפֵיהּ - אֵימָא מֵיחֲזָא חָזְיָא לֵיהּ, צְרִיכָא. אָמַר מָר: יֵשׁ יוֹם שֶׁאַתָּה רוֹאֶה בּוֹ וְיֵשׁ יוֹם שֶׁאִי אַתָּה רוֹאֶה בּוֹ. מַאי מַשְׁמַע? אָמַר אַבָּיֵי: אִם כֵּן לִיכְתּוֹב רַחֲמָנָא "בְּיוֹם", מַאי "וּבְיוֹם" - שְׁמַע מִינָּהּ: יֵשׁ יוֹם שֶׁאַתָּה רוֹאֶה בּוֹ וְיֵשׁ יוֹם שֶׁאִי אַתָּה רוֹאֶה בּוֹ. רָבָא אָמַר: כּוּלָּהּ קְרָא יְתִירָא הוּא. דְּאִם כֵּן לִכְתּוֹב רַחֲמָנָא "וּבְהֵרָאוֹת" מַאי "וּבְיוֹם" - שְׁמַע מִינָּהּ: יֵשׁ יוֹם שֶׁאַתָּה רוֹאֶה בּוֹ, וְיֵשׁ יוֹם שֶׁאִי אַתָּה רוֹאֶה בּוֹ. וְאַבָּיֵי: הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ: בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה. וְרָבָא, בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה מְנָא לֵיהּ? נָפְקָא לֵיהּ מִ"לְכָל מַרְאֵה עֵינֵי הַכֹּהֵן". וְאַבָּיֵי: הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ לְמַעוּטֵי סוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו. וְרָבָא נַמִּי מִיבָּעֵי לֵיהּ לְהָכִי! אִין, הָכִי נַמִּי. וְאֶלָּא בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה מְנָא לֵיהּ? נָפְקָא לֵיהּ מִ"כְּנֶגַע נִרְאָה לִי בַּבַּיִת", לִי - וְלֹא לְאוֹרוֹ, - וְאַבָּיֵי: אִי מֵהָתָם הֲוָה אָמְינָא: הָנֵי מִילֵּי - טוּמְאָה דְּלָאו דְּגוּפֵיהּ, אֲבָל טוּמְאָה דְּגוּפֵיהּ - אֲפִילּוּ לְאוֹרוֹ נַמִּי, קָא מַשְׁמַע לָן.

משנה וְעוֹד אָמַר רַבִּי מֵאִיר: מְלַקֵּט אָדָם עַצְמוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁשִּׂמְחָה הִיא לוֹ. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אֲבָל הוּא לוֹ. לֹא יְעוֹרֵר אָדָם עַל מֵתוֹ וְלֹא יְסַפְּדֶנּוּ קוֹדֶם לְרֶגֶל שְׁלֹשִׁים יוֹם.

גמרא וּרְמִינְהוּ: הַמְלַקֵּט עַצְמוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ - הֲרֵי זֶה מִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶם כָּל הַיּוֹם, וְלָעֶרֶב אֵין מִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן. וְאָמַר רַב חִסְדָּא: אֲפִילּוּ צְרוּרִין לוֹ בְּסִדִינוֹ. אָמַר אַבָּיֵי: אֵימָא, מִפְּנֵי שֶׁשִּׂמְחַת הָרֶגֶל עָלָיו. "וְלֹא יְעוֹרֵר עַל מֵתוֹ". מַאי לֹא יְעוֹרֵר עַל מֵתוֹ? אָמַר רַב: כַּד הָדַר סַפְּדָנָא בְּמַעֲרָבָא אָמְרִי: יִכְּבוּן עִמֵּיהּ כָּל מָרֵירֵי לִיבָּא. "קוֹדֶם הָרֶגֶל שְׁלֹשִׁים יוֹם". מַאי שְׁנָא שְׁלֹשִׁים יוֹם? אָמַר רַב כַּהֲנָא אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁכִּינֵּס מָעוֹת לַעֲלוֹת לָרֶגֶל, וּבָא סַפְּדָן וְעָמַד עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ, וּנְטָלָתָן אִשְׁתּוֹ וּנְתָנָתָן לוֹ, וְנִמְנַע וְלֹא עָלָה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ: לֹא יְעוֹרֵר עַל מֵתוֹ, וְלֹא יְסַפְּדֶנּוּ קוֹדֶם לְרֶגֶל שְׁלֹשִׁים יוֹם. וּשְׁמוּאֵל אָמַר:

לפי

תוספות

דקא עביד בחנם — ונראה דהלכה כרב באיסורי. ואפילו לשמואל יש לומר דלא אסירי אלא על ידי ספדנא, אבל הוא עצמו — שרי, יותר מתאפק מצערו על ידי צעקה וישמח לאחר זמן. **אין** חופרין כוכין וקברות במועד — פירש בקונטרס: לצורך מתים הוא עושה, אפילו כשאין צריך עתה. כדתנן ב"המוכר פירות" (בבא בתרא ק,ב): המוכר מקום לחבירו לעשות לו קבר — עושה רחבה של מערה. אבל לצורך המת שמת כבר — מותר אפילו ביום טוב שני למיגז ליה גלימא ולמיגז ליה אסא, כדאמר בפרק קמא דביצה (ו,א ושם), כל שכן — חול המועד. ואף על פי שיש לחלק, דחול המועד דאורייתא ויום טוב שני דרבנן, כמו יום טוב שני דעצרת ויום טוב שני דשביעי של פסח ושמיני עצרת — אין נראה, דבכל יום שני קאמר בביצה. ועוד: כל ענין מלאכה חמיר טפי יום טוב שני מחול המועד. וכמו שפירש בקונטרס דאיירי בחופר מחיים כך פירש רבנו חננאל, אבל לאחר מיתה — שרי. והא דתנינן כוכין וקברות — אפילו בלא מת, וארון — דוקא עם המת? שמא כשחופר הוא רגיל לחפור בבית, והוי הכירא דצריך למת. נראה לי. והא דלא שרי הכא לרבי יהודה אלא מנסרים המנוסרים מערב יום טוב, והתם שרי למיגז ליה גלימא ואסא — שמא נסרים יכולים למצוא מנוסרים הרבה, אבל גלימא ואסא לא ימצא עשויים. או, שמא, בנסירת נסרים יש קול ופירסום גדול. ויש מפרשים: דאין חופרין — מיירי אפילו לאחר מיתה, דומיא דמדחנבין, דמשמע לאחר מיתה. דמפרש בגמרא: שאם היה ארוך — מקצרו. ומחיים אין רגילות לשנותו, כי אינו יודע מי ישים בו. ויש לפרש: שעושה לצורכו או לצורך אחר, וכמו שפירש שהיו עושין. והא דשרינן בפרק קמא דביצה (ו,א ושם) למיגז ליה גלימא ואסא — היינו דוקא כדפרישית, שלא ימצא גלימא ואסא עשוי מערב יום טוב. אבל כוכין וקברות — ימצא הרבה, שהיו רגילים לחפור מחיים. ומהאי טעמא יכול להיות מותר בזמן הזה, לפי שאין עושין כוכין וקברות מחיים.

ועושין נברכת במועד — תימה: ואמאי צריך במועד? והלא אין מכבסין במועד! ויש לומר: לצורך כל אותם שהתירו חכמים לכבס, לקמן בפרק בתרא (יג,ב) ויש מפרשים: לרחוץ את המת ותכריכין.

וארון עם המת בחצר — אמרינן בירושלמי, אמר רבי מנא: הדא דאמר — במת שאינו מפורסם, אבל במת שמפורסם — עושין לו ארון אפילו בשוק — כהדא דרבי חנינא חברייהו דרבנן דמך בחול המועד, עבדי ליה ארון בשוקא. ונראה, דלדידן שיש קהלות מועטין — חשבינן להו מפורסם לכולהו מתים. **גיהא** ובר גיהא — פירש רבנו חננאל: מחמצן ונדיין דפרק "לא יחפור" (בבא בתרא יט,א). וליתא, דהתם: מרחיקין את הנברכת שלשה טפחים, וקאמרינן בגמרא: לא שנו אלא מן החמצן אבל מן הנדיין ארבע אמות. ובתוספתא תני: מרחיקין את הנברכת ואת הבקיעה שלשה טפחים. **ומנסרן** בצנעא — ואסור בפרהסיא. ויש ליתן טעם דלא דמי לההיא (שבת קמו,ב) דכל שאסרו חכמים משום מראית העין כו'. ודמי טפי לההיא דפ' "אף על פי" (כתובות ס,א): צינור שעלו בו קשקשים כו'. **אבל** מחזיר גרושתו — בירושלמי: הדא דתימא מהנישואין, פירוש: גרשה אחר נישואין והחזיר, אבל לא מן האירוסין.

לפי שאין מערבין שמחה בשמחה — גזירת הכתוב, כדדריש לקמן מקרא דשלמה. ובירושלמי דריש מדכתיב: "מלא שבוע זאת". וטעם נראה קצת דכמו שאין עושין מצות חבילות דבעינן שיהא לבו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו הימנה, וכן שמחה בשמחה — יהיה לבו פנוי בשמחה. **בחגך** ולא באשתך — עיקר דרשה הוא, ולא אסמכתא. כדאמרינן פרק קמא דחגיגה (ח,ב): ורב אשי — האי "בחגך" מאי דריש ביה? **מפני** הטורח — ומתניתין הכי פירושו: מפני ששמחה היא לו — וטורח בה יותר מדאי. **מפני** ביטול פריה ורביה — ומתניתין הכי פירושו: מפני ששמחה היא לו. ומשהה אותה ברצון עד הרגל שיהא שמח, או שיהיה פנוי. והא דקתני אבל מחזיר גרושתו — שאין שמחה לו, ולא שייך עירוב בשמחה. ולא מניח שמחת הרגל, וגם אין טורח בה, וגם ביטול פריה ורביה אין כאן, שהיה לו אשה כבר, וסתמא דמילתא יש לו בנים. וגם אין רגיל לשהות דבר זה עד הרגל. וסעודת ברית מילה מותר לעשות בחול המועד — דליכא שמחה, כדאמרינן פרק קמא דכתובות (ח,א) דלא מברכין "שהשמחה במעונו" משום דאית ליה צערא לינוקא. אי נמי, ביון שזמנו קבוע — אין לבטל זה מפני זה. אבל סעודת פדיון הבן — צריך עיון אם מותר לעשות במועד, ואין לומר הא זמנה קבוע! תינח — בזמנה, שלא בזמנה — היאך יהא מותר? ונראה לי: דקיימא לן כרב אשי דדריש בחגיגה בפרק קמא (ח,ב ושם) "בחגך" ולא באשתך, ואינו אסור לערב שמחה בשמחה. ועוד יש לומר: דלא חשיבי שמחה בשמחה כי אם סעודת נישואין לבד.

רש"י

לפי שאין המת משתכח מן הלב שלשים יום – כלומר, כיון דמת אין משתכח מן הלב שלשים יום, אם מספידו פחות משלשים יום לפני הרגל – אתי למספד ברגל, דעדיין לא שכחו. **דעביד בחנם** – מאן דאמר משום מעות שזימן לרגל, כיון דספדן עביד בחנם – שפיר דמי, ומאן דאמר לפי שאין המת משתכח מן הלב שלשים יום – בחנם נמי אסור.

משנה אין חופרין כוכין וקברות – לצורך מתים. שדרכן לחפור כוכין וקברות לזמנן לצורך מתים שימותו, דטירדא יתירא הוא. **מחנכין** – מפרש בגמרא. **נברכת** – בריכה של כובסין, ולית ביה טירדא כולי האי. **וארון עם המת בחצר** – שהמת שם, מותר לעשות ארון ולנסר הנסרים מתחילה לצורך הארון ולעשותו כולו. אבל לא בחצר אחרת, שלא יאמרו מלאכה אחרת היא. **רבי יהודה אוסר** – להביא עצים ולעשותן נסרים לצורך הארון, אלא אם כן היו מנוסרים בתחילה קודם יום טוב. **גמרא גיהא ובר גיהא** – בריכה גדולה שעושין בחצר שיכנסו בו כל השופכים. בקיע – בר גיהא, בריכה קטנה שעושין סמוך לגדולה כדי שיכנסו המים היוצאין מן הגדולה לקטנה, שהיא מליאה ונכנסין לקטנה. **וארון עם המת בחצר** – כלומר: בשמת בחצר (שפיר דמי), דמוכחא מילתא דלצורך המת עבידא – מצי למיעבד ארון, ובאותה חצר. **מנסרין המנוסרין** – יש עמו נסרין מתוקנין מערב המועד, דטורח גדול לעשותן במועד. **משנה מפני ששמחה היא לו** – מפרש בגמרא. **מחזיר גרושתו** – דאינה שמחה כל כך. **ועושה אשה תכשיטיה** – הני תכשיטין דקא מפרש בגמרא. **לא תסוד** – בסיד, מפני שניוול הוא אצלה עכשיו במועד שהיא תסוד בסיד, ומצטערת. **ומסרגין את המטות** – בגמרא מפרש. **גמרא מאי הוי** – וכי שמחה אסורה ביום טוב. **דאין מערבין שמחה בשמחה** – כלומר: בענין דלישמח בשמחת מועד לחודיה. **מפני הטורח** – ליטרח לצורך נישואין, וטירחא במועד אסור. **משום ביטול פריה ורביה** – דאי שרי נשואין ביום טוב – אין אדם נושא אשה כל השנה כולה, אלא ממתין עד המועד, שיהא עושה סעודה אחת למועד ולנשואין.

מותרין

לְפִי שֶׁאֵין הַמֵּת מִשְׁתַּכֵּחַ מִן הַלֵּב שְׁלֹשִׁים יוֹם. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּקָעֲבִיד בְּחִנָּם. **משנה** אֵין חוֹפְרִין כּוּכִין וּקְבָרוֹת בַּמּוֹעֵד, אֲבָל מְחַנְּכִין אֶת הַכּוּכִין בַּמּוֹעֵד. וְעוֹשִׂין נִבְרֶכֶת בַּמּוֹעֵד, וְאָרוֹן עִם הַמֵּת בֶּחָצֵר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹסֵר, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ עִמּוֹ נְסָרִים. **גמרא** מַאי כּוּכִין וּמַאי קְבָרוֹת? אָמַר רַב יְהוּדָה: כּוּכִין - בַּחֲפִירָה, וּקְבָרוֹת - בְּבִנְיָן. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: אֵלּוּ הֵן כּוּכִין וְאֵלּוּ הֵן קְבָרוֹת, כּוּכִין - בַּחֲפִירָה, וּקְבָרוֹת - בְּבִנְיָן. "אֲבָל מְחַנְּכִין אֶת הַכּוּכִין". כֵּיצַד מְחַנְּכִין? אָמַר רַב יְהוּדָה: שֶׁאִם הָיָה אָרוּךְ - מְקַצְּרוֹ. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: מַאֲרִיךְ בּוֹ וּמַרְחִיב בּוֹ. "וְעוֹשִׂין נִבְרֶכֶת" כּוּ'. מַאי נִבְרֶכֶת? אָמַר רַב יְהוּדָה: זוֹ בְּקִיעַ. וְהָתַנְיָא: הַנִּבְרֶכֶת וְהַבְּקִיעַ! אָמַר אַבָּיֵי וְאִיתֵימָא רַב כַּהֲנָא: גִּיהָא וּבַר גִּיהָא. "וְאָרוֹן עִם הַמֵּת בֶּחָצֵר". תָּנְיָא לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנַן: עוֹשִׂין כָּל צוֹרְכֵי הַמֵּת: גּוֹזְזִין לוֹ שְׂעָרוֹ, וּמְכַבְּסִין לוֹ כְּסוּתוֹ, וְעוֹשִׂין לוֹ אָרוֹן מִנְּסָרִין הַמְנוּסָּרִין מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אַף מְבִיאִין עֵצִים, וּמְנַסְּרָן בְּצִינְעָא בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. **משנה** אֵין נוֹשְׂאִין נָשִׁים בַּמּוֹעֵד, לֹא בְּתוּלוֹת וְלֹא אַלְמָנוֹת, וְלֹא מְיַיבְּמִין, מִפְּנֵי שֶׁשִּׂמְחָה הִיא לוֹ, אֲבָל מַחֲזִיר הוּא אֶת גְּרוּשָׁתוֹ. וְעוֹשָׂה אִשָּׁה תַּכְשִׁיטֶיהָ בַּמּוֹעֵד, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא תָּסוּד, מִפְּנֵי שֶׁנִּיווּל הוּא לָהּ. הַהֶדְיוֹט תּוֹפֵר כְּדַרְכּוֹ, וְהָאוּמָּן מַכְלִיב. וּמְסָרְגִין אֶת הַמִּטּוֹת, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מְמַתְּחִין. **גמרא** וְכִי שִׂמְחָה הִיא לוֹ מַאי? הָוֵי? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, וְכֵן אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, וְאָמְרִי לַהּ אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: לְפִי שֶׁאֵין מְעָרְבִין שִׂמְחָה בְּשִׂמְחָה. רַבָּה בַּר [רַב] הוּנָא אָמַר: מִפְּנֵי שֶׁמַּנִּיחַ שִׂמְחַת הָרֶגֶל וְעוֹסֵק בְּשִׂמְחַת אִשְׁתּוֹ. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף: הָא דְּרַבָּה בַּר [רַב] הוּנָא - דְּרַב הוּא, דְּאָמַר רַב דָּנִיאֵל בַּר קְטִינָא אָמַר רַב: מִנַּיִן שֶׁאֵין נוֹשְׂאִין נָשִׁים בַּמּוֹעֵד - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ", בְּחַגְּךָ - וְלֹא בְּאִשְׁתְּךָ. עוּלָּא אָמַר: מִפְּנֵי הַטּוֹרַח. רַבִּי יִצְחָק נַפְּחָא אָמַר: מִפְּנֵי בִּיטּוּל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה. מֵיתִיבִי: כָּל אֵלּוּ שֶׁאָמְרוּ אֲסוּרִין לִישָׂא בַּמּוֹעֵד

מותרין

לְפִי שֶׁאֵין הַמֵּת מִשְׁתַּכֵּחַ מִן הַלֵּב שְׁלֹשִׁים יוֹם, ואם יספידוהו בתוך שלשים יום לפני הרגל, יבוא להצטער עליו אף בתוך הרגל, שכיון שלא עברו שלשים יום מן ההספד עדיין לא שכחו.

מבררת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ – מהו החילוק להלכה בין הטעמים.

משיבה הגמרא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּקָעָבִיד בְּחִנָּם – יש חילוק ביניהם כשהספדן מספיד בחינם, שלרב שטעם האיסור שמא יתנו כספו לספדן ולא יעלה לרגל, בהספד בחינם אין חשש זה ומותר, ולשמואל שהטעם שגורם צער ברגל, אף בחינם אסור.

משנה

המשנה מבארת דיני טירחה לצורך קבורת מת במועד: אֵין חוֹפְרִין כּוּכִין וּקְבָרוֹת בַּמּוֹעֵד להכינם לצורך מתים שימותו, משום שיש בחפירה זו טרחה יתירה. אֲבָל מְחַנְּכִין – מתקנים אֶת הַכּוּכִין בַּמּוֹעֵד. וְעוֹשִׂין נִבְרֶכֶת – בריכה לקיבוץ המים שבחצר לצורך כיבוס בגדים בַּמּוֹעֵד, מפני שאין בזה טירחה כל כך. וְכֵן עושים במועד אָרוֹן לקבור בו המת, עִם הַמֵּת בֶּחָצֵר – בזמן שהמת מצוי בחצר שבה הוא עושה את הארון, והיינו אף לנסר עצים לעשייתו. וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹסֵר לנסר עצים כדי לעשות ארון למת, כיון שזו טירחה מרובה, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ עִמּוֹ נְסָרִים מוכנים, שאז מותר לבנות בנסרים אלו את הארון.

גמרא

מבררת הגמרא: מַאי כּוּכִין וּמַאי קְבָרוֹת, כלומר מה החילוק ביניהם ששנו כל אחד בפני עצמו. משיבה הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה, כּוּכִין הם קברים בַּחֲפִירָה באדמה, וּקְבָרוֹת הם בְּבִנְיָן קבר על הקרקע. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי בברייתא, אֵלּוּ הֵן כּוּכִין וְאֵלּוּ הֵן קְבָרוֹת, כּוּכִין בַּחֲפִירָה וּקְבָרוֹת בְּבִנְיָן.

שנינו במשנה: אֲבָל מְחַנְּכִין אֶת הַכּוּכִין.

מבררת הגמרא: כֵּיצַד מְחַנְּכִין – כיצד הותר לתקן הכוכים. משיבה הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה, שֶׁאִם הָיָה אָרוֹךְ מְקַצְּרוֹ, שאין בכך טירחה יתירה. וּבְמַתְנִיתָא תָּנָא – בברייתא שנינו, מַאֲרִיךְ בּוֹ וּמַרְחִיב בּוֹ, ואף שיש בכך טירחה יותר מלקצר.

שנינו במשנה, וְעוֹשִׂין נִבְרֶכֶת כו'.

מבררת הגמרא: מַאי נִבְרֶכֶת. משיבה הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה, זוֹ בָּקִיעַ – בריכה גדולה לאסיפת המים שבחצר, ומכבסים בה הבגדים.

מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא בברייתא הַנִּבְרֶכֶת וְהַבָּקִיעַ, ומבואר ששני דברים הם. מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, וְאִיתֵימָא – ויש אומרים שאמר רַב כַּהֲנָא, שתיהן בריכות, אלא שנברכת היא גִּיהָא – בריכה גדולה שעושים בחצר, ובקיע הוא כַּר גִּיהָא – בריכה קטנה הסמוכה לגדולה, שאם תתמלא הגדולה יצאו המים לקטנה.

שנינו במשנה: וְעושים אָרוֹן עִם הַמֵּת בֶּחָצֵר.

מביאה הגמרא: תָּנְיָא לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנַן – שנינו במשנה את דברי הברייתא דלהלן, עוֹשִׂין כָּל צוֹרְכֵי הַמֵּת במועד, גּוֹזְזִין לוֹ שְׂעָרוֹ, וּמְכַבְּסִין לוֹ כְּסוּתוֹ, וְעוֹשִׂין לוֹ אָרוֹן לקבורה, אך דווקא מְנֻסָּרִין הַמְנוּסָּרִין מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, ואסור לנסר במועד משום טירחה [וכרבי יהודה במשנה]. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף מְכִיאִין עֵצִים וּמְנַסְּרָן לצורך עשיית הארון [כתנא קמא], אך יעשה זאת בְּצִינְעָא בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ[כ].

משנה

המשנה מבארת דין נישואין במועד: אֵין נוֹשְׂאִין נָשִׁים בַּמּוֹעֵד, לֹא בְּתוּלוֹת וְלֹא אַלְמָנוֹת, וְכן לֹא מְיַבְּמִין אשת אח שמת בלא בנים, מִפְּנֵי שֶׁשִּׂמְחָה הִיא לוֹ. אֲבָל מַחֲזִיר הוּא אֶת גְּרוּשָׁתוֹ שגירשה לאחר הנישואין, משום שבאשה שכבר היתה נשואה לו אין לו שמחה גדולה להחזירה.

דינים נוספים משום שמחת יום טוב במועד: וְעוֹשֶׂה אִשָּׁה תַּכְשִׁיטֶיהָ – מקשטת אשה עצמה בתכשיטים בַּמּוֹעֵד, שבכך מתחבבת על בעלה ומקיימים מצות פריה ורביה וענה, ויש לה שמחת יום טוב בכך. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא תָּסוּד האשה בסיד להשיר השיער ולעדן הבשר, מִפְּנֵי שֶׁעתה במועד נִיוּול [–צער] הוּא לָהּ, ושאר התכשיטים מותרים.

אופנים שמותר לעשות מלאכה במועד מטעמים שונים: הַהֲדָיוֹט – אדם שאינו אומן בתפירה, תּוֹפֵר כְּדַרְכּוֹ במועד, שאין תפירתו נחשבת מלאכה אסורה, וְהָאוּמָּן בתפירה דהיינו חייט, אינו תופר כדרכו, אלא משנה מדרך תפירתו וּמַכְלִיב, ואף בשינוי לא הותר אלא לצורך המועד. וְכן מְסָרְגִין אֶת החבלים שמהם עשויות הַמִּטּוֹת לצורך המועד. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אין מסרגים את חבלי המיטות שנחשב למלאכה, אלא רק מְמַתְּחִין אותם.

גמרא

שנינו במשנה: אין נושאין נשים במועד וכו', מפני ששמחה היא לו. מקשה הגמרא: וְכִי אם נישואין שִׂמְחָה הִיא לוֹ, מַאי הָוֵי – מה החיסרון בכך, וכי נאסרה השמחה במועד.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, וְכֵן אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, וְאָמְרֵי לָהּ – ויש אומרים שאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, ביאור הטעם ששמחה היא לו הוא, לְפִי שֶׁאֵין מְעָרְבִין שִׂמְחָה שאינה משום המועד בְּשִׂמְחָה של המועד, שצריך שישמח בשמחת המועד לבדה, שכשיש לאדם שמחה נוספת שאינה מענין המועד, היא תופסת את לבו ואינו פנוי לשמוח בשמחת הרגל.

ביאור אחר לטעם המשנה: רַבָּה בַּר [רַב] הוּנָא אָמַר, מִפְּנֵי שֶׁבעוסקו בשמחת נישואין מַנִּיחַ שִׂמְחַת הָרֶגֶל וְעוֹסֵק בְּשִׂמְחַת אִשְׁתּוֹ.

אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף, הָא – מאמר זה דְּרַבָּה בַּר [רַב] הוּנָא, דְּרַב הוּא, שהוא אמרו, דְּאָמַר רַב דָּנִיאֵל בַּר קְטִינָא אָמַר רַב, מִנַּיִן שֶׁאֵין נוֹשְׂאִין נָשִׁים בַּמּוֹעֵד, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים טז יד) 'וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ', ויש לדרוש שתשמח דווקא בְּחַגֶּךָ, וְלֹא בְּאִשְׁתְּךָ, והשמח באשתו אינו שמח בחגו.

ביאור אחר: עוּלָּא אָמַר, כוונת המשנה לאסור נישואין במועד מִפְּנֵי הַטּוּרַח, ששמחה הם לו וטורח בהם יותר מדאי, ומתבטל משמחת הרגל.

ביאור אחר: רַבִּי יִצְחָק נַפְּחָא אָמַר, כוונת המשנה לאסור נישואין מִפְּנֵי בִּיטּוּל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, שאם יותרו במועד ימתינו מלישא אשה כל השנה עד המועד, כדי לעשות סעודות המועד והנישואין בסעודה אחת ולהפחית בהוצאות סעודה.

הגמרא מקשה על כל הטעמים שנאמרו לדין שאין נושאין נשים במועד: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא, כָּל אֵלּוּ שֶׁאָמְרוּ חכמים שאֲסוּרִין לִישָּׂא בַּמּוֹעֵד, אסורים רק ברגל עצמו,

---

בטח שמע משלושת השיעורים דחומש תהלים ותניא הידועים, ועל-כל-פנים ישמור עליהם מכאן ולהבא . . אשר שווים הם לכל נפש וסגולה לכמה עניינים.

ממכתב ט' שבט, תש"כ

הדפסת ספרי תניא בכל מקום שבו דרים בני ישראל, תוכנה – הפצת המעיינות חוצה: מעיינותיו של הבעל-שם-טוב, תורת החסידות הכללית, כפי שנמשכים ומתגלים באופן ד"יתפרנסון מיניה" בתורת חסידות חב"ד, ולכל לראש – בספר התניא, היסוד ותורה-שבכתב דחסידות חב"ד.

משיחת ג' שבט ה'תשד"מ.

אך מוּתָּרִין לכתחילה לִישָׁא בְּעֶרֶב הָרֶגֶל, ואף שכל שבעת ימי הנישואין יהיו ברגל. והברייתא קַשְׁיָא לְכוּלְּהוּ – לכל הביאורים שנאמרו בטעם המשנה באיסור לישא במועד, שהרי כל הטעמים שייכים אף אם ישא בערב הרגל, שאף במועד עוסק בשמחת אשתו, ומשום כך יטרח ברגל, ואף ישהה מלישא עד הרגל.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, לְמַאן דְּאָמַר שהטעם מִשּׁוּם שִׂמְחָה – שאין מערבים שמחה בשמחה, או משום שיש לשמוח ברגל ולא באשתו, כשנושא בערב הרגל אין איסור זה, כיון שעִיקַּר שִׂמְחָה חַד יוֹמָא הוּא ביום הנישואין, אך בשאר הימים אין שמחה המגרעת משמחת המועד. ולְמַאן דְּאָמַר מִשּׁוּם טִירְחָא, כשנושא בערב הרגל אין לו טרחה ברגל, מפני שעִיקַּר טִירְחָא של נישואין חַד יוֹמָא הוּא. ולְמַאן דְּאָמַר מִשּׁוּם בִּיטּוּל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, אין לחשוש לכך אלא אם היה מותר ברגל לישא כל הרגל, אך כיון שלא הותר לו ברגל אלא בערב הרגל, לְחַד יוֹמָא לֹא מַשְׁחֵי אִינִישׁ נַפְשֵׁיהּ – אין אדם משהה עצמו כל השנה מלישא כדי לישא דווקא ביום אחד של ערב הרגל, שמא יארע אונס שלא יוכל לישא בו ויהיה צריך להמתין עד אחר הרגל.

מבררת הגמרא את מקור האיסור לערב שמחה בשמחה: וּדְאִין מְעָרְבִין שִׂמְחָה בְּשִׂמְחָה, מְנָלָן. משיבה הגמרא: מִדִּכְתִיב (מלכים א׳ ח סה) בחנוכת בית המקדש הראשון 'וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה בָּעֵת הַהִיא אֶת הֶחָג וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ קָהָל גָּדוֹל מִלְּבוֹא חֲמָת עַד נַחַל מִצְרַיִם [לִפְנֵי ה׳ אֱלֹהֵינוּ] שִׁבְעַת יָמִים וְשִׁבְעַת יָמִים אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם', ושבעת הימים הראשונים הם לחנוכת המקדש, ושבעה ימים לחג הסוכות. מוכיחה הגמרא, וְאִם אִיתָא – ואם הדין הוא דִּמְעָרְבִין שִׂמְחָה בְּשִׂמְחָה, מדוע חגג ימים נוספים לחנוכת המקדש, אִיבְּעֵי לֵיהּ לְמִינְטַר – היה ממתין עַד הֶחָג, וּמֶעֱבַד שִׁבְעָה לְהָכָא וּלְהָכָא – ועושה בשבעת ימי החג משתה ושמחה שיעלו גם לחג וגם לחנוכת המקדש, ולא יתבטלו ישראל ממלאכתם כל כך. ומכך שלא עשה כן מוכח שאין מערבים שמחה בשמחה.

דוחה הגמרא את ההוכחה: וְדִלְמָא מִינְטַר לֹא נַטְרִינָן – הרי יתכן שלכתחילה אין ממתינים, וְהֵיכָא דְּאִתְרַמֵּי עֲבִדִינָן – אך אם עלתה לו שמחתו ברגל עושה ואינו דוחה.

מיישבת הגמרא: אף אם אין להמתין, מכל מקום אִיבְּעֵי לֵיהּ לְשַׁיּוּרֵי פּוּרְתָּא – היה לו לשייר סיום בנין הבית עד ערב הרגל, כדי שתעלה לו שמחתו ברגל ויוכל לעשות שמחה אחת לשניהם, אלא ודאי מוכח שאף אם עלתה שמחתו ברגל אינו מערב בה שמחתו.

דוחה הגמרא: הרי יתכן ששלמה לא שייר בבנין המקדש כדי שתעלה לו שמחת חנוכתו ברגל, משום דשַׁיּוּרֵי בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לֹא מְשַׁיְּרִינָן – אין משיירים בבנין המקדש, כיון שגנאי הוא שאין המקדש מושלם, ולא כדי לא לערב השמחות.

מיישבת הגמרא: אין לומר כך, שאם כן אִיבְּעֵי לֵיהּ לְשַׁיּוּרֵי בְּאַמָּה כַּלְּיָא עוֹרֵב – היה לו לשייר עד ערב הרגל רק האמה האחרונה שבגובה גג המקדש [שצר והולך בגובה עד שנהיה רוחבו אמה] המכוסה במסמרים וברזל שלא ישבו שם עורבים, שאינה נחשבת כחלק מבנין המקדש, ומכך שלא שיירה בכדי לסיים הבנין בערב הרגל, מוכח שאף אם היה ממתין עד הרגל היה אסור לו לעשות השמחה ברגל.

דוחה הגמרא: גם הָאַמָּה כַּלְּיָא עוֹרֵב צוֹרְךְ בִּנְיַן הַבַּיִת הוּא כיון שמשלימה גובהו, ואין לשייר בנייתה, ולכן לא המתין לערב הרגל, ולא משום שלא רצה לערב שמחת חנוכת הבית בשמחת הרגל.

לכן מבארת הגמרא מקור שונה לאיסור לערב שמחה בשמחה: אֶלָּא למדים זאת מִדְּמַיְּתֵר קְרָא – מייתור הפסוק, מִכְּדֵי [–הרי] כְּתִיב בו מיד לאחר מכן שחגגו 'אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם', ואם כן 'שִׁבְעַת יָמִים וְשִׁבְעַת יָמִים' שנאמר בו קודם לָמָּה לִי, שֶׁמַּע מִינַּהּ שבא לומר דְּהָנֵי – שבעת ימי חנוכת המקדש שמחו בהם לְחוּד, וְהָנֵי – שבעת ימי חג הסוכות שמחו בהם לְחוּד, ואין לערב שמחתם יחד.

דבר נוסף שהיה בחנוכת מקדש ראשון: אָמַר רַבִּי פְּדָנָךְ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, באוֹתָהּ שָׁנָה לֹא עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת יוֹם הַכִּפּוּרִים, ששבעה ימים קודם חג הסוכות עשו משתה. וְהָיוּ דּוֹאֲגִים וְאוֹמְרִים, שֶׁמָּא נִתְחַיְּבוּ שׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל [–ישראל בלשון סגי נהור] כְּלָיָה – עונש מיתה לכל העם על כך, שהרי מי שלא התענה ביום הכפורים חייב כרת. יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לָהֶם, כּוּלְּכֶם מְזוּמָּנִין לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, כיון שהתכוונתם למצוה.

מבארת הגמרא: מַאי דָּרוּשׁ מתחילה שלא התענו, אָמְרוּ קַל וָחוֹמֶר, וּמַה בחנוכת הַמִּשְׁכָּן הקל שֶׁאֵין קְדוּשָּׁתוֹ קְדוּשַּׁת עוֹלָם אלא ארבעים שנה שהיו במדבר, ואחריו מאוחר יותר נבנה המקדש, וְאף על פי כן קָרְבַּן יָחִיד של נשיאים שהקריבו אז (במדבר ז יא) דּוֹחֶה שַׁבָּת דְּהִיא אִיסּוּר כְּסֵילָה החמורה מכרת, מִקְּדֶשׁ דִּקְדוּשָּׁתוֹ חמורה שקְדוּשַּׁת עוֹלָם היא ואין אחריו מקום קדוש אחר, וְקָרְבַּן צִבּוּר הקריבו כל ישראל בחנוכת המקדש, וְיוֹם הַכִּפּוּרִים היה, שהוא קל משבת דְּעָנוּשׁ כָּרֵת העושה מלאכה והאוכל בו, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שידחה אותו קרבן הציבור.

מקשה הגמרא: אֶלָּא לפי זה אַמַּאי הָיוּ דּוֹאֲגִים. מתרצת הגמרא: כיון שיש להפריך טעם זה, שכן הָתָם בחנוכת המשכן צוֹרְךְ גָּבוֹהַּ דהיינו הקרבת קרבן דחה השבת, אולם הָכָא בחנוכת המקדש עשו צוֹרְךְ הֶדְיוֹט שהוא משתה ביום הכפורים, ולכן דאגו.

שואלת הגמרא: הָכָא נַמִּי במקדש מדוע באמת אכלו ביום הכפורים, מֶעֱבַד לִיעֲבַד – שיקריבו הקרבנות – וּמֵיכַל לֹא נֵיכְלוּ וְלֹא לִישְׁתּוּ. משיבה הגמרא: הקרבת הקרבנות עשתה אותו זמן שמחה, וְאֵין שִׂמְחָה בְּלֹא אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה.

מבררת הגמרא: וּמִשְּׁכָן דְּדָחֵי שַׁבָּת בקרבנות הנשיאים מְנָלָן, אִילֵימָא מִדִּכְתִיב (שם ז יב) 'וְיָהִי הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן' וגו׳, ועוד נאמר (שם ז מח) 'וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי', ושביעי היינו שבת, יש לדחות דִּלְמָא 'שְׁבִיעִי' היינו לְהקרבת הַקָּרְבָּנוֹת, אך בשבת יתכן שלא הקריבו.

משיבה הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מוכח כן ממה דְּאָמַר קְרָא (שם ז עב) 'בְּיוֹם עַשְׂתֵּי עָשָׂר יוֹם', ותיבת 'יום' השניה מיותרת, ובאה ללמד, מַה יּוֹם כּוּלּוֹ רָצוּף שאין הפסק בשעותיו, אַף עַשְׂתֵּי עָשָׂר יוֹם של הקרבת הקרבנות כּוּלָּן רְצוּפִין בקרבנות יום אחר יום, וודאי שהמקריב ביום השביעי הקריב בשבת.

דוחה הגמרא: וְדִלְמָא הקריבום רצופים רק בְּיָמִים הֲרָאוּיִין לקרבן יחיד ולא בשבת שאינה ראויה לכך.

מביאה הגמרא דרשה נוספת: כְּתִיב קְרָא אַחֲרִינָא (שם ז עח) 'בְּיוֹם שְׁנֵים עָשָׂר יוֹם' וגו׳, ויש לדרוש מיתור 'יום', מַה יּוֹם כּוּלּוֹ רָצוּף, אַף שְׁנֵים עָשָׂר יוֹם כּוּלָּן רְצוּפִין. מקשה הגמרא: וְדִלְמָא הָכָא נַמִּי הקריבום בְּיָמִים הֲרָאוּיִין להקרבת קרבן יחיד ולא בשבת. מתרצת הגמרא: אם כֵּן תְּרֵי קְרָאֵי לרצופים לָמָּה לִי, אלא ודאי ללמד שהקריבום רצופים ממש, ואף בשבת.

הגמרא חוזרת לאכילה ביום הכפורים בחנוכת המקדש. מבררת הגמרא: וּמִקְּדֶשׁ דִּדְחֵה יוֹם הַכִּפּוּרִים – שאכלו בו בחנוכת המקדש מְנָלָן, אִילֵימָא מִדִּכְתִיב בזה (מלכים א׳ ח סה) 'אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם', והיינו רצופים, יש לדחות וְדִלְמָא רק יָמִים הֲרָאוּיִין למשתה היו רצופים, ולא יום הכפורים. משיבה הגמרא: גְּמַר – למדים זאת בגזירה שוה 'יוֹם יוֹם' מֵהָתָם – מחנוכת המשכן, ששם נאמר 'בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן' ו'בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי', וכאן נאמר 'אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם', ובחנוכת המשכן הקריבו בלא הפסק ואף בשבת כמבואר לעיל, ולמדים מזה אף לחנוכת המקדש.

הגמרא דנה בהמשך המאמר לעיל: יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לָהֶם כּוּלְּכֶם מְזוּמָּנִין לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. מבררת הגמרא: וּמְנָלָן דְּאָחִיל לְהוּ – שאכן נמחל להם על האכילה ביום הכפורים. משיבה הגמרא: דִּתְנֵי תַּחֲלִיפָא, נאמר לאחר חנוכת המקדש (שם ח סו) 'בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁלַּח אֶת הָעָם וַיְבָרְכוּ אֶת הַמֶּלֶךְ וַיֵּלְכוּ לְאָהֳלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה׳ לְדָוִד עַבְדּוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ'. ודורשים ש'לְאָהֳלֵיהֶם' דהיינו נשיהם, ומלמד שֶׁהָלְכוּ וּמְצָאוּ נְשֵׁיהֶם בְּטַהֲרָה שאינן נדות. ו'שְׂמֵחִים' היינו שֶׁבָּאֲנוּ מִזִּו הַשְּׁכִינָה כשירדה האש על המזבח. ו'וְטוֹבֵי לֵב' היינו שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד נִתְעַבֵּרָה אִשְׁתּוֹ בְּבֶן זָכָר. ו'עַל כָּל הַטּוֹבָה' מלמד שֶׁיָּצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לָהֶם כּוּלְּכֶם מְזוּמָּנִין

המשך בעמוד יב

מותרין לישא ערב הרגל – כלומר, מותר לכתחלה. ואף על גב דשבעת ימים של סעודה יהיו ברגל. **עיקר שמחה** – דנישואין חד יומא. ובשאר יומי לא חשיב מערב שמחה בשמחה. **עיקר טירחא** – דנישואין ביום ראשון דנישואין. **לחד יומא לא משהו אינשי** – כלומר, כיון שאינו יכול להתחיל אלא בערב הרגל – אין ממתינין עד הרגל. דדלמא מתרמי מלתא דלא מצי מתחיל בערב הרגל, ולא מתחיל כל הרגל. **ועביד שבעה** – יומי שמחה להכא ולהכא, לחנוכת הבית ולרגל. **ודלמא מינטר לא נטרינן** – נישואין עד הרגל, כי היכי דלא נטר שלמה, אבל אי מתרמי ליה – עביד. **אי הכי** – דהיכא דאי איקרי ליה עביד – איבעי ליה לשיורי בבנין עד הרגל, כי היכי דליתרמי ליה חנוכת הבית ברגל. **אמה כליא עורב** – הגג כלה ומקצר למעלה עד כאמה, ומחפין אותו שם בברזל ובמסמרים כדי שלא ישבו העורבים עליו, זהו לא חשיב כבנין. **ודלמא אמה כליא עורב נמי צורך בנין הוא** – להכי לא שייריה, אלא כל היכא דאיתרמי ליה לנישואין ברגל – לא ידעינן מנלן דלא עבדינן. **שמע מינה הני לחוד** – דלא מצי למיעבד ליה ביחד, אפילו מתרמי. **לא עשו ישראל יום כפורים** – לפי ששבעה ימים שלפני סוכות כל יום עשו שמחה ומשתה, דכתיב: "ויעש שלמה בעת ההיא את החג שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום". **וקרבן יחיד** – של נשיאים. **דאיסור סקילה** – דחמור מכרת. **וקרבן צבור** – דמה שהיו מקריבין בימי חנוכת הבית – קרבן צבור הוא. **התם** – במשכן דגבוה – הוו קרבנות. **הכא** – בחנוכת הבית דהדיוט – משתה. **הכא נמי לעבדו** – קרבנות, מיכל לא ליכלו. **ביום השביעי** – ומשמע לן: יום שביעי היינו שבת. **דלמא שביעי לקרבנות** – שאם הקריב נשיא ששי בערב שבת – מקריב נשיא שביעי באחד בשבת, ומאי שביעי – שביעי לקרבן נשיא. **ביום עשתי עשר יום** – האי יום יתירא משמע: מה יום רצוף, שאין בו הפסק – אף בולהו אחד עשר יום רצוף, דליכא הפסק בינתיים, אפילו בשבת. **דלמא ימים הראויין** – למשתה, עביד משתה, לאפוקי יום הכפורים. **נמר יום יום מהתם** – מנשיאים דמשכן, דגמרינן מתרי קראי דהוו רצופים אפילו בשבת. אף משתה דחנוכת הבית – הוו ארבעה עשר רצופים, ואפילו [ביום הכפורים]. **עשרים וארבע רננות** – כתיבי בפרשה, בין רנה ותחנה ותפלה ובקשה. **פרשת נדרים** – מסכת נדרים. **ביום השמיני** – של חג, היינו בעשרים ושתים. **וכתיב וביום עשרים ושלשה** – אלמא דבעשרים ושתים, ובעשרים ושלשה איפטרו מיניה. **של צורה** – כלומר: חכמים. **פלס מעגל רגלך** – כלומר: שקול מצות ועיין בהן. איזו מצוה גדולה, ועשה הגדולה. **וכתיב ארח חיים פן תפלס** – דמשמע: כל מצוה שתבא לידך – עשה אותה, בין גדולה בין קטנה, ואל תניח קטנה מפני הגדולה. **מצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים** – תפלס. פלס מעגל רגלך, שתעשה אתה הגדולה, וחבריך יעשו קטנה. ובמצוה

מוּתָּרִין לִישָׂא עֶרֶב הָרֶגֶל. קַשְׁיָא לְכוּלְּהוּ! לָא קַשְׁיָא; לְמַאן דְּאָמַר מִשּׁוּם שִׂמְחָה - עִיקַּר שִׂמְחָה חַד יוֹמָא הוּא. לְמַאן דְּאָמַר מִשּׁוּם טִירְחָא - עִיקַּר טִירְחָא חַד יוֹמָא הוּא. לְמַאן דְּאָמַר מִשּׁוּם בִּיטּוּל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה - לְחַד יוֹמָא לָא מַשְׁהֵי אִינִישׁ נַפְשֵׁיהּ. וּדְאִין מְעָרְבִין שִׂמְחָה בְּשִׂמְחָה מְנָלַן? דִּכְתִיב: "וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה בָּעֵת הַהִיא אֶת הֶחָג וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ קָהָל גָּדוֹל מִלְּבוֹא חֲמָת עַד נַחַל מִצְרַיִם [לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ] שִׁבְעַת יָמִים וְשִׁבְעַת יָמִים אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם". וְאִם אִיתָא דִּמְעָרְבִין שִׂמְחָה בְּשִׂמְחָה - אִיבְּעֵי לֵיהּ לְמִינְטַר עַד הֶחָג, וּמֶעֱבַד שִׁבְעָה לְהָכָא וּלְהָכָא. וְדִלְמָא: מִינְטַר - לָא נָטְרִינַן, וְהֵיכָא דְּאִתְרַמֵּי - עָבְדִינַן! אִיבְּעֵי לֵיהּ לְשַׁיּוּרֵי פּוּרְתָּא. שַׁיּוּרֵי בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לָא מְשַׁיְּירִינַן! אִיבְּעֵי לֵיהּ לְשַׁיּוּרֵי בְּאַמָּא כַּלְיָא עוֹרֵב. אַמָּה כַּלְיָא עוֹרֵב צוֹרֶךְ בִּנְיַן הַבַּיִת הוּא! אֶלָּא, מִדְּמִיַּיתַר קְרָא; מִכְּדֵי כְּתִיב: "אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם", "שִׁבְעַת יָמִים וְשִׁבְעַת יָמִים" לָמָּה לִי? שְׁמַע מִינָּהּ: הָנֵי לְחוּד, וְהָנֵי לְחוּד. אָמַר רַבִּי פְּדָנָךְ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אוֹתָהּ שָׁנָה לֹא עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת יוֹם הַכִּפּוּרִים, וְהָיוּ דּוֹאֲגִים וְאוֹמְרִים: שֶׁמָּא נִתְחַיְּבוּ שׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּלָיָה, יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לָהֶם: כּוּלְּכֶם מְזוּמָּנִין לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. מַאי דְּרוּשׁ? אָמְרוּ: קַל וָחוֹמֶר; וּמַה מִּשְׁכָּן שֶׁאֵין קְדֻשָּׁתוֹ קְדֻשַּׁת עוֹלָם, וְקָרְבַּן יָחִיד - דּוֹחֶה שַׁבָּת, דְּאִיסּוּר סְקִילָה, מִקְּדֻשָּׁתוֹ קְדֻשַּׁת עוֹלָם, וְקָרְבַּן צִבּוּר, וְיוֹם הַכִּפּוּרִים דַּעֲנוּשׁ כָּרֵת - לֹא כָּל שֶׁכֵּן?! אֶלָּא אַמַּאי הָיוּ דּוֹאֲגִים? הָתָם - צוֹרֶךְ גְּבוֹהַּ, הָכָא - צוֹרֶךְ הֶדְיוֹט. הָכָא נַמִּי, מִיעֲבַד - לִיעַבְדוּ, מֵיכַל לָא נֵיכְלוּ וְלָא לִישְׁתּוּ! אֵין שִׂמְחָה בְּלֹא אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. וּמִשֶּׁכָּן דְּדָרֵי שַׁבָּת מְנָלַן? אֵילִימָא מִדִּכְתִיב: "בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן... וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי" - דִּלְמָא שְׁבִיעִי לְקָרְבָּנוֹת! אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: אָמַר קְרָא: "בַּיּוֹם עַשְׂתֵּי עָשָׂר יוֹם", מַה יּוֹם כּוּלּוֹ רָצוּף - אַף עַשְׂתֵּי עָשָׂר כּוּלָּן רְצוּפִין. וְדִלְמָא יָמִים הָרְאוּיִין! כְּתִיב קְרָא אַחֲרִינָא: "בְּיוֹם שְׁנֵים עָשָׂר יוֹם", מַה יּוֹם כּוּלּוֹ רָצוּף - אַף שְׁנֵים עָשָׂר יוֹם כּוּלָּן רְצוּפִין. וְדִלְמָא הָכָא נַמִּי: יָמִים הָרְאוּיִין! אִם כֵּן, תְּרֵי קְרָאֵי לָמָּה לִי? וּמִקְּדֵשׁ שֶׁל יָרוּשָׁלַיִם מְנָלַן? אֵילִימָא מִדִּכְתִיב: "אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם" - וְדִלְמָא יָמִים הָרְאוּיִין? גְּמַר "יוֹם" "יוֹם" מֵהָתָם. יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לָהֶם: כּוּלְּכֶם מְזוּמָּנִין לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וּמְנָלַן דְּאַהֵיל לְהוּ - דִּתְנֵי תַּחְלִיפָא: "בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁלַּח אֶת הָעָם וַיְבָרְכוּ אֶת הַמֶּלֶךְ וַיֵּלְכוּ לְאָהֳלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְדָוִד עַבְדּוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ". "לְאָהֳלֵיהֶם" - שֶׁהָלְכוּ וּמְצָאוּ נְשֵׁיהֶם בְּטָהֳרָה, "שְׂמֵחִים" - שֶׁנֶּהֱנוּ מִזִּיו הַשְּׁכִינָה, "וְטוֹבֵי לֵב" - שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד נִתְעַבְּרָה אִשְׁתּוֹ בְּבֵן זָכָר, "עַל כָּל הַטּוֹבָה" - שֶׁיָּצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לָהֶם: כּוּלְּכֶם מְזוּמָּנִין לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. "לְדָוִד עַבְדּוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ" בִּשְׁלָמָא לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ - דְּאַהֵיל לְהוּ עֹון יוֹם הַכִּפּוּרִים, אֶלָּא לְדָוִד עַבְדּוֹ מַאי הִיא? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: בְּשָׁעָה שֶׁבִּיקֵּשׁ שְׁלֹמֹה לְהַכְנִיס אָרוֹן לַמִּקְדָּשׁ דָּבְקוּ שְׁעָרִים זֶה לָזֶה, אָמַר שְׁלֹמֹה עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע רְנָנוֹת וְלֹא נַעֲנָה. פָּתַח וְאָמַר: "שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם" וגו' וְלֹא נַעֲנָה. כֵּיוָן שֶׁאָמַר: "ה' אֱלֹהִים אַל תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ זְכָרָה לְחַסְדֵּי דָוִד עַבְדֶּךָ" - מִיָּד נַעֲנָה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נֶהֱפְכוּ פְּנֵי שׂוֹנְאֵי דָוִד כְּשׁוּלֵי קְדֵירָה וְיָדְעוּ הַכֹּל שֶׁמָּחַל לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אוֹתוֹ עָוֹן. רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן עַסְמַיי וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן גֵּרִים תָּנוּ פָּרָשַׁת נְדָרִים בֵּי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, אִיפְּטוּר מִינֵּיהּ בְּאוֹרְתָא. לְצַפְּרָא הֲדוּר וְקָא מִפַּטְּרֵי מִינֵּיהּ, אָמַר לְהוּ: וְלָאו אִיפְּטְרִיתוּ מִינֵּי בְּאוֹרְתָא? אֲמַרוּ לֵיהּ: לְמַדְרְתָּנוּ רַבֵּינוּ, תַּלְמִיד שֶׁנִּפְטַר מֵרַבּוֹ וְלָן בְּאוֹתָהּ הָעִיר - צָרִיךְ לִיפָּטֵר מִמֶּנּוּ פַּעַם אַחֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁלַּח אֶת הָעָם וַיְבָרְכוּ אֶת הַמֶּלֶךְ" וּכְתִיב: "וּבְיוֹם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי שִׁלַּח אֶת הָעָם"! אֶלָּא מִכָּאן לְתַלְמִיד הַנִּפְטָר מֵרַבּוֹ וְלָן בְּאוֹתָהּ הָעִיר - צָרִיךְ לִיפָּטֵר מִמֶּנּוּ פַּעַם אַחֶרֶת. אָמַר לֵיהּ לִבְרֵיהּ: בְּנֵי אָדָם הַלָּלוּ אֲנָשִׁים שֶׁל צוּרָה הֵם, זִיל נַבֵּיהוֹן דְּלִיבְרְכוּךְ. אֲזַל, אַשְׁכַּחֵינְהוּ דְּקָא רָמוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי; כְּתִיב: "פַּלֵּס מַעְגַּל רַגְלֶךָ וְכָל דְּרָכֶיךָ יִכּוֹנוּ" וּכְתִיב: "אוֹרַח חַיִּים פֶּן תְּפַלֵּס"! - לָא קַשְׁיָא: כָּאן - בְּמִצְוָה שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ עַל יְדֵי אֲחֵרִים, כָּאן

איבעי ליה למינטר עד החג — כדי שלא יתבטלו ישראל ממלאכתן כל כך. **איבעיה** ליה לשיורי באמה כליא עורב — שלא היה צורך הבנין כל כך, ואף על פי שהוא מהבנין, כדי שלא יביאו הטומאה — אין זה צורך כל כך. וגם בשעת הבנין, בזמן שלא היה השכינה שורה בו — לא היה צורך.

כאן

הלימוד בספר התניא יביא שהלומדים יתנהגו בהתאם למה שכתוב בפנים הספר, נוסף לזה – שהלימוד בספר התניא יביא להוספה בלימוד התורה בכלל.

כאן במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים — עשיית מצוה עדיף, שהרי מפסיקין אפילו לרבי שמעון בן יוחי לעושה סוכה ולולב, דראיתא בירושלמי. אבל בהפסקה דתפלה וקריאת שמע אין מפסיקין לרבי שמעון בן יוחי. ובירושלמי: זה שננו וזה שננו, ואין מפסיקין שננו מפני שננו.

פוקסת פירש בקונטרס: מתקנת שער שלא יתפזר. וקשה: דבפרק "המצניע" (שבת צד,ב) אמר דמתחייב בשבת משום טוה. ועוד, דסורקת הוה ליה למיתני, כמו גבי נזיר (נזיר מב,א). ובפרק קמא דכתובות (ד,ב ושם) פירש בקונטרס: קליעת שער. וקשיא: דבפרק "המצניע" שונה גודלת ופוקסת. ואין לפרש מעברת סרק על פניה — דהכא תני תרוייהו, וגם בפ' קמא דכתובות. ויש לפרש: דמתקנת שערה בידיה חוץ לצעיף. ורבינו יצחק בן אשר מפרש: שנותנת חוטין של בצק [דקין] על פניה להאדים הבשר, והיינו טרייה. והאי דקורא ליה בירושלמי צובע — שהוא מאדים הבשר. ובנין נמי שייך בתיקון האשה, למאי דמפורש סוף "המצניע" (שבת צה,א) משום בונה, ומייתי קרא ד"ויבן את הצלע".

סטכת בפרק "כל הקרבנות" (מנחות פו,א) מפרש דשמן המור הוא סטכת. ובפרק קמא דמגילה (יג,א): מאי שמן המור? רב הונא אמר רבי חייא: סטכת.

ההדיוט

כָּאן - בְּמִצְוָה שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ עַל יְדֵי אֲחֵרִים. הֲדַר יָתְבִי וְקָא מִבָּעֵי לְהוּ: כְּתִיב: "יְקָרָה הִיא מִפְּנִינִים וְכָל חֲפָצֶיךָ לֹא יִשְׁוּוּ בָהּ", הָא חֲפָצֵי שָׁמַיִם - יִשְׁוּוּ בָהּ, וּכְתִיב: "כָּל חֲפָצַיִם לֹא יִשְׁוּוּ בָהּ" - דְּאֲפִילּוּ חֲפָצֵי שָׁמַיִם לֹא יִשְׁוּוּ בָהּ! כָּאן בְּמִצְוָה שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ עַל יְדֵי אֲחֵרִים, כָּאן - בְּמִצְוָה שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ עַל יְדֵי אֲחֵרִים. אֲמַרוּ לֵיהּ: מַאי בָּעֵית הָכָא? אֲמַר לְהוּ: דַּאֲמַר לִי אַבָּא: זִיל גַּבֵּייהוּ דְּלִיבְרְכוּךְ. אֲמַרוּ לֵיהּ: יֵהָא רַעֲוָא דְּתִזְרַע וְלָא תֶּחֱצַד, תְּעַיֵּיל וְלֹא תֵּיפּוֹק, תֵּיפּוֹק וְלָא תְּעַיֵּיל, לֵיהַרוּב בֵּיתְךָ וְלֵיתוּב אוֹשְׁפִּיזְךָ, לְבַלְבֵּל פִּתּוֹרְךָ, וְלָא תֶּחֱזֵי שַׁתָּא חַדְתָּא. כִּי אֲתָא לְגַבֵּי אֲבוּהּ, אֲמַר לֵיהּ: לָא מִבָּעְיָא דְּבְרוּכֵי לָא בֵּירְכָן - אֲבָל צַעוּרֵי צַעוּרָן. אֲמַר לֵיהּ: מַאי אֲמַרוּ לָךְ? הָכִי וְהָכִי אֲמַרוּ לִי. אֲמַר לֵיהּ: הָנָךְ כּוּלְּהוּ בִּרְכָתָא נִינְהוּ; תִּזְרַע וְלָא תֶּחֱצַד - תּוֹלִיד בָּנִים וְלֹא יְמוּתוּ. תְּעַיֵּיל וְלָא תֵּיפּוֹק - תְּעַיֵּיל כַּלָּתָא וְלָא לֵימוּתוּ בָּנָךְ דְּלֵיפְקוּן. תֵּיפּוֹק וְלָא תְּעַיֵּיל - תּוֹלִיד בְּנָתָא וְלָא יְמוּתוּ גּוּבְרֵייהוּ וְלִיהַדְּרוּ לְזָתִיךְ. לֵיהַרוּב בֵּיתְךָ וְלֵיתוּב אוֹשְׁפִּיזְךָ - דְּהַאי עָלְמָא אוֹשְׁפִּיזְךָ וְהַהִיא עָלְמָא בֵּיתָא, דִּכְתִיב: "קִרְבָּם בָּתֵּימוֹ לְעוֹלָם" אַל תִּקְרֵי "קִרְבָּם" אֶלָּא "קִבְרָם". לְבַלְבֵּל פִּתּוֹרְךָ - בִּבְנֵי וּבְנָתָא, וְלָא תֶּחֱזֵי שַׁתָּא חַדְתָּא - דְּלָא תְּמוּת אִנְתְּךָ וְלָא תִּנְסַב אִינְתְּתָא אַחֲרִיתִי. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא אִפְּטַר מִינֵּיהּ דְּרַב, אֲמַר לֵיהּ אֲבוּהּ: זִיל לְגַבֵּיהּ דְּלִיבְרְכָךְ. אֲמַר לֵיהּ: יֵהָא רַעֲוָא דְּלָא תְּבַיֵּיש וְלָא תִּתְבַּיֵּיש. אֲתָא גַּבֵּי אֲבוּהּ. אֲמַר לֵיהּ: מַאי אֲמַר לָךְ? אֲמַר לֵיהּ: מִילִּין בְּעָלְמָא הוּא דַּאֲמַר לִי. אֲמַר לֵיהּ: בֵּרְכָךְ בִּרְכָתָא דְּבִרְכָן קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל וּתְנָא בָּהּ, דִּכְתִיב: "וַאֲכוֹל תֹּאכֵל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם" וְגוֹ' וְלֹא יֵבוֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם וִידַעְתֶּם כִּי בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וְגוֹ' וְלֹא יֵבוֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם". "וְעוֹשָׂה אִשָּׁה תַּכְשִׁיטֶיהָ". תָּנוּ רַבָּנַן: אֵלּוּ הֵן תַּכְשִׁיטֵי נָשִׁים: כּוֹחֶלֶת, וּפוֹקֶסֶת, וּמַעֲבֶרֶת סָרָק עַל פָּנֶיהָ, וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: מַעֲבֶרֶת סָרָק עַל פָּנֶיהָ שֶׁל מִטָּה. דְּכִיתְהוּ דְּרַב חִסְדָּא מִקַּשְׁטָא בְּאַנְפֵּי כַּלָּתָהּ. יְתֵיב רַב הוּנָא בַּר חִינְנָא קַמֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא, וְיָתֵיב וְקָאָמַר: לָא שָׁנוּ אֶלָּא יַלְדָּה, אֲבָל זְקֵנָה - לֹא. אֲמַר לֵיהּ: הָאֱלֹהִים! אֲפִילּוּ אִמְּךָ, וַאֲפִילּוּ אִימָּא דְּאִימְּךָ, וַאֲפִילּוּ עוֹמֶדֶת עַל קִבְרָהּ. דְּאָמְרִי אֲנָשֵׁי: בַּת שִׁיתִּין כְּבַת שִׁית, לְקַל טַבְלָא דְּהָטָא. "רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר לֹא תָּסוּד". תַּנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִשָּׁה לֹא תָּסוּד, מִפְּנֵי שֶׁנִּיווּל הוּא לָהּ. וּמוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה בְּסִיד שֶׁיְּכוֹלָה לְקַפְּלוֹ בַּמּוֹעֵד שֶׁטּוֹפַלְתּוֹ בַּמּוֹעֵד, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמְּצִיָּרָה הִיא עַכְשָׁיו - שְׂמֵחָה הִיא לְאַחַר זְמַן. וּמִי אִית לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה הַאי סְבָרָא? וְהָתְנַן, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: נִפְרָעִין מֵהֶן מִפְּנֵי שֶׁמְּצַר. אָמְרוּ לוֹ: אַף עַל פִּי שֶׁמְּצַר עַכְשָׁיו - שְׂמֵחַ הוּא לְאַחַר זְמַן! אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: הַנַּח לְהִלְכוֹת מוֹעֵד, דְּכוּלְּהוּ מְצַר עַכְשָׁיו וְשָׂמֵחַ לְאַחַר זְמַן נִינְהוּ. רָבִינָא אָמַר: גּוֹי לְעִנְיַן פֵּרָעוֹן לְעוֹלָם מֵצַר. אָמַר רַב יְהוּדָה: בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁהִגִּיעוּ לְפִירְקָן וְלֹא הִגִּיעוּ לַשָּׁנִים, עֲנִיּוֹת - טוֹפְלוֹת אוֹתָן בְּסִיד, עֲשִׁירוֹת - טוֹפְלוֹת אוֹתָן בְּסוֹלֶת, בְּנוֹת מְלָכִים - בְּשֶׁמֶן הַמּוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בְּשֶׁמֶן הַמּוֹר". מַאי שֶׁמֶן הַמּוֹר? רַב הוּנָא בַּר חִיָּיא אָמַר: סְטַכְּתָא. רַב יִרְמְיָה בַּר אַמִּי אָמַר: שֶׁמֶן זַיִת שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁלִישׁ. תַּנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַנְפִּיקִינוֹן - שֶׁמֶן זַיִת שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁלִישׁ. וְלָמָּה סָכִין אוֹתוֹ - שֶׁמַּשִּׁיר אֶת הַשֵּׂעָר וּמְעַדֵּן אֶת הַבָּשָׂר. רַב בֵּיבִי הֲוָה לֵיהּ בְּרֵתָא, טְפַלָּהּ אֵבֶר אֵבֶר, שְׁקַל בָּהּ ד' מֵאָה זוּזֵי. הֲוָה הַהוּא גּוֹי בִּשְׁבָבוּתֵיהּ דַּהֲוָה לֵיהּ בְּרֵתָא, טְפַלָּהּ בְּחַד זִמְנָא - וּמֵתָה. אֲמַר: קְטַלָּא בֵּיבִי לְבְרָתִי. אָמַר רַב נַחְמָן: רַב בֵּיבִי דְּשָׁתֵי שִׁיכְרָא - בָּעֵיין בְּנָתֵיהּ טַפְלָא, אֲנַן דְּלָא שָׁתֵינַן שִׁיכְרָא. לָא בָּעֵיין בְּנָתִין טַפְלָא.

"ההדיוט

וכמצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים – אל תפלס. אלא מצוה שבא לידך, בין גדולה בין קטנה – עשה. **וכל חפציך לא ישוו בה** – שתבטל כל חפציך בשביל שתעסוק בתורה. **חפצי שמים ישוו בה** – כלומר, שאם יש לך לעסוק במצוה – תבטל תלמוד תורה, ועסוק במצוה. **דאפילו חפצי שמים לא** – דמבטל מצוה ועוסק בתלמוד תורה. **תעייל ולא תיפוק תיפוק ולא תעייל** – משמע ליה בסחורה; תעייל ולא תיפוק – שתביא סחורה ולא תמכרנה, תיפוק ולא תעייל – שתוציא בסחורה במקום אחר ולא תביאנה. **תעייל כלתא** – שדרך כלתא הולכת אצל הבעל. **ולא תיפוק** – דלא לימות בנך, דהדרי נפקי מינך והדרי לבי נשייהו. **שתא חדתא** – זו שנה ראשונה של נישואין, דכתיב: "כי יקח איש אשה חדשה לא יצא" וגו' (דברים כד). **ליהרב ביתך** – בית קברתך. דלא תמות, אלא תחיה לאורך ימים. **לא תבוש ולא תתבייש** – לא תיבוש אחריני, כדי שלא תתבייש, שלא תבא לידי כך פן תתבייש. **ותנא בה** – ושנה בה: "לא יבושו עמי לעולם" והיינו: לא תבייש ולא תתבייש. **כוחלת** – נותנת כחול בין עיניה, כדי שדומות נאים. **פוקסת** – מחלקת שערה לבאן ולכאן – **ומעברת סרק על פניה** – סם אחד, כדי שתראה אדומה. **סכין על פניה של מטה** – כדי להעביר שער של מטה. **היתה מיקשטא** – כי הני קשוטין, כדאמר הכא. **באנפי כלתה** – שהיתה כל כך זקינה שהיתה לה כלה, שהיא אשת בנה. **לא שנו** – הא דאמר עושה אשה תכשיטיה. **אלא ילדה** – בחורה, שדרכה בכך, ולהכי הוי לה שמחה במועד. **אבל זקינה לא** – והיכי עבדא אשתך הכי, דמיקשטא? הא הויא זקינה! **ואפילו עומדת על פתח קברה** – שריא להתקשט. לקל **טבלא דהטא** – פירוש: קשקוש הזוג. רוצה לומר: מיני זמר בהילולא. וכי היכי דרהטא ילדה בת שית לקל הילולא – הכי עבדא בת שיתין, והכי נמי מיקשטא. **שניווול הוא לה** – שגנאי הוא לה וניוול בסיד, ומצטערת בסיד. **שיכולה לקפלו במועד** – אף על פי שהיא מנוולת בסיד. **שמחה היא לאחר זמן** – במועד. לסוף המועד, לאחר שקפלתו את הסיד שטפלה. לפי שמשיר את השער ומעדן את הבשר. והואיל דהאי סיד משמחתה לאחר זמן – להכי שרי לה לטופלו במועד, אף על פי שהיא מצירה עכשיו. **ומי אית ליה לרבי יהודה האי סברא** – אף על גב שהיא מצירה עכשיו שמחה וכו'. **נפרעים מהם** – מהגוים ביום חגם, מפני שהוא מצער. דכל אדם שפורע מיצר. אבל לא משלמים להם ממון ביום חגם – לפי שמשמחם ביום חגם, ומודה לעבודה זרה, כדפירש במסכת עבודה זרה. **שמח הוא לאחר זמן** – שפרע לו. ואמאי נפרע מהן? אבל לרבי יהודה לא אית ליה האי סברא דמשום שמיצר עכשיו שרי, והיכי אית ליה האי סברא גבי טפול, אף על גב שהיא מצירה עכשיו שמחה היא לאחר זמן? **הנח להלכות מועד** – להכי אמר רבי יהודה הכא דשרי אף על פי שהיא מצירה כו'. **דכולהו הלכות מועד** – דשרי, משום האי טעמא נמי שרו כגון אפיה ובישול, דמצער השתא כשהוא אופה ומבשל. ולהכי שרי, דשמח הוא כשהוא אוכל אפייתו ובישולו ביום טוב. **גוי לעולם מיצר** – שפורע. ולהכי לא אית ליה לרבי יהודה התם אף על פי שמיצר שמח וכו'. אבל לעיל, גבי טפול – אית ליה לרבי יהודה אף על פי שמצירה עכשיו שמחה לאחר זמן. **שהגיעו לפירקן** – לשיער. **ולא הגיעו לשנים** – שאינן בנות שתים עשרה שנה ויום אחד, שעדיין אינו דין שיהא להן שער ובושות על כך. **עניות טופלות** – השיער בסיד ומשירות אותן. **אנפיקינון** – היינו אנפיקינון דקתני התם במנחות (פה,ב): אנפיקינון לא יביא, והיינו אותו שמן שעושין מזיתים. **שלא הביאו שליש** – שלא בישלו שליש. **ולמה סכין אותו** – אכל הני קא מהדר, דקאמר טופלין כו'. **ושקל בה ארבע מאה זוזי** – שנתייפת, ונטל מבעלה כך. **טפלה כולה בחד זימנא** – דסבר למיעבד כרב ביבי, ומתה. **בעיין בנתין טפלא** – דשכר מגדל השער ומעבה את הבשר.

כָּאן בְּמִצְוָה שנקרתה לידו שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ עַל יְדֵי אֲחֵרִים, שאין להניחה כדי לעשות מצוה גדולה יותר, שאין מעבירים על המצוות.

ממשיכה הגמרא במעשה: הָדַר יָתְבֵי וְקָא מִבְּעֵי לְהוּ – שוב ישבו והקשו עוד. כְּתִיב (משלי ג טו) 'יְקָרָה הִיא מִפְּנִינִים וְכָל חֲפָצֶיךָ לֹא יִשְׁוּוּ בָהּ', ומשמע שרק 'חפציך' אינם שוים לתורה ולא יבטלה לעסוק בהם, הָא חֶפְצֵי שָׁמַיִם דהיינו שאר מצוות יִשְׁוּ בָהּ, ויתבטל מן התורה לעסוק במצוה הבאה לידו, וּכְתִיב (שם ח יא) 'כָּל חֲפָצַיִם לֹא יִשְׁוּ בָהּ', ומשמע דַּאֲפִילּוּ חֶפְצֵי שָׁמַיִם לֹא יִשְׁוּ בָהּ – בתורה, ואין לבטלה מחמת מצוה אחרת.

ואף בזה יישבו: כָּאן – בפסוק השני מדובר בְּמִצְוָה שנקרתה לידו שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ עַל יְדֵי אֲחֵרִים, שאם לא יעשנה לא תתבטל, שיעסוק בתורה, כָּאן – בפסוק הראשון מדובר בְּמִצְוָה שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ עַל יְדֵי אֲחֵרִים, שיתבטל מתורה ויעשה המצוה[א].

לאחר מכן אָמְרוּ לֵיהּ מַאי בָּעֵית הָכָא – שאלוהו מה רצונך כאן. אָמַר לְהוּ, דְּאָמַר לִי אַבָּא, זִיל נַבֵּיהוּ דְּלִיבָרְכוּךְ – לך אליהם שיברכוך.

ברכוהו בלשון משל: אָמְרוּ לֵיהּ, יְהֵא רַעְוָא – יהי רצון, דְּתִזְרַע וְלֹא תֶחְצַד – שתזרע ולא תקצור, תְּעַיֵּיל וְלֹא תֵּיפּוּק – תביא סחורה ולא תצליח למכרה, תֵּיפּוּק וְלֹא תְּעַיֵּיל – תוציא כסף על סחורה במקום אחר ולא תצליח להביאה למקומך למכרה, לִיחְרוּב בֵּיתָךְ וְלִיתּוּב אוּשְׁפִּיזָךְ – יחרב ביתך ואורחך יגור בו במקומך, לְבַלְבֵל פְּתוֹרָךְ – שולחנך יהיה מבולבל, וְלֹא תֶּחֱוֵי שַׁתָּא חַדְתָּא – ולא תראה שנה חדשה.

רבי אלעזר הבין שקיללוהו, ולכן כִּי אָתָא – כששב לְגַבֵּי אֲבוּהּ אָמַר לֵיהּ, לֹא מַבְּעֵיָא דְּבָרוּכֵי לֹא בֵּירְכָן אֲבָל צַעֲווּרֵי צַעֲווּרָן – לא רק שלא ברכוני אלא אף צערוני. אָמַר לֵיהּ אביו, מַאי אָמְרוּ לָךְ. אמר לו, הָכִי וְהָכִי אָמְרוּ לִי כמובא לעיל. אָמַר לֵיהּ, הָנָךְ כּוּלְּהוּ בִּרְכָתָא נִינְהוּ – כל אלו ברכות הם.

ופירט לו אביו: מה שאמרו תִּזְרַע וְלֹא תֶחְצַד, כוונתם שתוליד בָּנִים וְלֹא יָמוּתוּ בחייך. ומה שאמרו תְּעַיֵּיל וְלֹא תֵּיפּוּק, כוונתם דתְּעַיֵּיל כַּלָּתָא – תכניס כלותיך אחר בעליהן לביתך, וְלֹא לִימוּתוּ בְּנָךְ דְּלֵיפְּקוּן – ולא ימותו בניך שבכך יצאו כלותיך מביתך[ב]. ומה שאמרו תֵּיפּוּק וְלֹא תְּעַיֵּיל, היינו תּוֹלִיד בְּנָתָא [–בנות] ותוציאן מביתך ותשיאן לבעליהן, וְלֹא יָמוּתוּ גּוּבְרֵיהוּ וְלִיהְדְּרוּ לְוָתֵיךְ – ולא ימותו בעליהן שיחזורו לביתך. ומה שאמרו לִיחְרוּב בֵּיתָךְ וְלִיתּוּב אוּשְׁפִּיזָךְ, כוונתם דְּהַאי עָלְמָא אוּשְׁפִּיזָךְ – העולם הזה נחשב אכסניה, וְהַהִיא עָלְמָא בֵּיתָא – והקבר נחשב בית קבוע, דִּכְתִיב (תהלים מט יב) 'קִרְבָּם בָּתֵּימוֹ לְעוֹלָם', ודורשים אַל תִּקְרֵי 'קִרְבָּם' אֶלָּא 'קְבָרָם' שהוא בית הרשעים לעולם, ובירכוך שלא תמות, ויהיה ביתך הקבוע שהוא קברך חרב [–שומם], ותשב באכסנייתך שהיא העולם הזה. ומה שאמרו לְבַלְבֵל פְּתוֹרָךְ, כוונתם בְּבָנֵי וּבְנָתָא – בבנים ובנות, שיבלבלו השולחן. ומה שאמרו וְלֹא תֶּחֱוֵי שַׁתָּא חַדְתָּא, כוונתם דְּלֹא תָּמוּת אִנְתָּךְ [–אשתך], וְלֹא תִּנְסַב אִינְתָּא אַחֲרִיתִי – ולא תשא אשה אחרת שנקראת בתורה (דברים כד ה) 'חדשה'.

מעשה נוסף כעין המעשה הקודם: רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֶלַפְתָּא אִפְּטַר מִינֵּיהּ דְּרַב – נפטר לשלום מרב, ולאחר מכן אָמַר לֵיהּ רב (אבוה) [לְבַרֵיהּ] – לבנו, זִיל לְגַבֵּיהּ דְּלִיבְרְכָךְ – לך אליו שיברכך. אָמַר לֵיהּ – בירכו, יְהֵא רַעְוָא – יהי רצון דְּלֹא תְּבַיֵּיש אחרים וְלֹא תִּתְבַּיֵּיש על ידי אחרים. אֲתָא בנו של רב לְגַבֵּי אֲבוּהּ, אָמַר לֵיהּ אביו, מַאי אָמַר לָךְ. אָמַר לֵיהּ, מִילִּין בְּעָלְמָא – סתם דברי ברכה הוּא דְּאָמַר לִי, ולא ברכה מיוחדת, ושח לו הברכה. אָמַר לֵיהּ רב לבנו, בָּרְכָךְ בִּרְכָתָא דְּבָרְכָן קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל וְתָנֵא בָּהּ – ברכה מיוחדת שבירך הקדוש ברוך הוא לישראל ושנה בה, דִּכְתִיב (יואל ב כו) 'וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם וגו' וְלֹא יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם', ובפסוק אחריו (שם ב כז) נאמר 'וִידַעְתֶּם כִּי בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וגו' וְלֹא יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם', וכוונת ברכה זו, שבתחילה אמר 'ולא יבושו' שלא יביישו אחרים, ועל ידי זה יתקיים בהם הנאמר בפסוק השני 'ולא יבושו', שלא יתביישו מאחרים.

שנינו במשנה: וְעוֹשֶׂה אִשָּׁה תַּכְשִׁיטֶיהָ במועד.

תָּנוּ רַבָּנַן, אֵלּוּ הֵן תַּכְשִׁיטֵי נָשִׁים המותרים במועד, כּוֹחֶלֶת – צובעת בכחול סביב עיניה ליפותן, וּפוֹקֶסֶת – מחלקת שערה לכאן ולכאן, וּמַעֲבִירָה (סרק) [שָׁרָק] – סם אדום עַל פָּנֶיהָ שתראה אדומה. וְאִיבָּא דְּאָמְרִי, מַעֲבֶרֶת (סרק) [סַכִּין] עַל פָּנֶיהָ שֶׁל מַטָּה להעביר השיער.

מביאה הגמרא מעשה: דִּבְיַתְהוּ [–אשתו] דְּרַב חִסְדָּא מְקַשְּׁטָא במועד בתכשיטים המותרים בְּאַנְפֵּי [–בפני] כַּלְתָּהּ, כלומר שבבר לא היתה צעירה. יָתֵיב רַב הוּנָא בַּר חִינְּנָא קַמֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא, וְיָתֵיב רב הונא וְקָאָמַר, לֹא שָׁנוּ שמותר להתקשט במועד אֶלָּא לְיַלְדָּה [–צעירה], שדרכה בכך ושמחה הוא לה, אֲבָל לְזִקְנָה לֹא, ומדוע התרת זאת לאשתך.

אָמַר לֵיהּ רב חסדא, הָאֱלֹהִים [–לשון שבועה] שאֲפִילּוּ אִמָּךְ הזקנה וַאֲפִילּוּ אִימָּא דְּאִימָּךְ הזקנה יותר, וַאֲפִילּוּ זקנה מופלגת הָעוֹמֶדֶת עַל פתח קִבְרָהּ, מותרות להתקשט במועד, שמשמח אף אותן, דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי בדרך משל, בַּת שִׁיתִּין [–שישים] נחשבת כְּבַת שִׁית [–שש] לכך דלְקַל מַבְלָא רַהֲטָא – שרצות לשמוע קול קשקוש זוג, כלומר קול כלי הזמר. וכך גם בקישוט בתכשיטים, בת שישים מתקשטת ושמחה בכך כבת שש.

שנינו במשנה: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא תָּסוּד בסיד מפני שניוול הוא לה.

הגמרא מביאה ברייתא המוסיפה בדברי רבי יהודה: תַּנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִשָּׁה לֹא תָּסוּד במועד, אף שלאחר שתקלוף הסיד יבהיק בשרה ותשמח, מִפְּנֵי שֶׁעתה נִיוּוּל [–גנאי] הוּא לָהּ ומצטערת בכך. וּמוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה בְּסִיד שֶׁיְּכוֹלָה לְקַפְּלוֹ [–לקלפו] בְּמוֹעֵד, שֶׁטּוּפְּלָתוֹ [–מושחתו] בְּמוֹעֵד, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמְּצִיעָרָה [–מצטערת] הִיא עַכְשָׁיו, שֶׁמֵּחָה הִיא במועד לְאַחַר זְמַן כשמקלפת הסיד, ששערה נושר ובשרה מתעדן.

מקשה הגמרא: וּמִי אִית לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה הַאי סְבָרָא שהולכים אחר השמחה שלאחר זמן, וְהָתְנַן במשנה (ע"ז ב), רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, נִפְרָעִין מֵהֶן חוב שלשה ימים קודם יום חגם, מִפְּנֵי שֶׁמְּצַר [–מצטער] בפרעון חובו, ולא יודה לעבודה זרה. אָמְרוּ לוֹ חכמים לרבי יהודה, אַף עַל פִּי שֶׁמְּצַר עַכְשָׁיו בשעת הפרעון, שֶׁמֵּחַ הוּא לְאַחַר זְמַן כלומר לאחר הפרעון שנפטר מהחוב, ויודה על כך לעבודה זרה. ומוכח שרבי יהודה סבר שהדין הוא לפי המציאות עתה שמצטער, ולא לפי השמחה שלאחר זמן, ושלא כדבריו בברייתא.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, הַנַּח לְהִלְכוֹת מוֹעֵד שלא לדמות להן הלכה אחרת, דְּכוּלְּהוּ מְצַר עַכְשָׁיו וְשָׁמֵחַ לְאַחַר זְמַן נִינְהוּ – שדרך כל הדברים המותרים במועד כגון אפייה ובישול, שבתחילה מצטער בעשייתם, ומותר כיון שאחר כך שמח בהם במועד.

תירוץ אחר: רָבִינָא אָמַר, ההיתר בנברי הוא משום שכּוּתִי לְעָנְיַן פֵּרְעוֹן לְעוֹלָם מְצַר ולא רק עתה אלא אף לאחר זמן, שתמיד נזכר שהוציאו ממנו ממון ולא הצליח להשתמט, אך אם יש שמחה לאחר זמן מותר.

הגמרא מבארת לאיזה צורך היו טופלות בשרן בסיד: אָמַר רַב יְהוּדָה, בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁהִגִּיעוּ לְפִירְקָן – שצמחו להן שערות למטה, וְלֹא הִגִּיעוּ לְי"ב שָׁנִים, ומתביישות בכך, הָעֲנִיּוֹת טוֹפְלוֹת [–מושחות] אוֹתָן בְּסִיד להסירן, וְהָעֲשִׁירוֹת טוֹפְלוֹת אוֹתָן בְּסוֹלֶת, וּבְנוֹת מְלָכִים בְּשֶׁמֶן הַמּוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (אסתר ב יב) 'שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בְּשֶׁמֶן הַמּר'. מבארת הגמרא: מַאי שֶׁמֶן הַמּוֹר. רַב הוּנָא בַּר חִיָּא אָמַר, סְטַכַּת – שמן אפרסמון. רַב יִרְמְיָה בַּר אַבִּי אָמַר, שֶׁמֶן זַיִת שֶׁלֹּא הֵבִיא [–בישל] שְׁלִישׁ, שהוא בוסר ויש בו כח להשיר השיער.

ברייתא בענין שמן שלא הביא שליש: תַּנְיָא רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שמן אַנְפִּיקִינוֹן שאין להביאו למנחות (מנחות פה:) הוא שֶׁמֶן זַיִת שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁלִישׁ. וְלָמָּה סָכִין אוֹתוֹ, שֶׁמְּשַׁיֵּר אֶת הַשֵּׂעָר וּמְעַדֵּן – מצהיב [–מאיר] אֶת הַבָּשָׂר.

המשך בעמוד יב

שנינו במשנה: הַחֲרִיּוֹט תּוֹפֵר כִּדְרָכוֹ.

מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי חֲרִיּוֹט שרשאי לתפור כדרכו במועד. משיבה הגמרא: אָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי, כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא מִלֹּא מַחַט בְּבַת אֶחָת – לתחוב הרבה תפירות בשיעור כמלא אורך מחט ולמושכן בבת אחת, שנמצאו הרבה תפירות במשיכה אחת, שהיודע לעשות כך אומן הוא. וְרַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא אָמַר, כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּין אִימְרָא בְּחֻפֶּת חֲלוּקוֹ – לחתוך במדויק בד עבה ליתנו בשפת בגדו שלא יתבלה שם, אלא במקום אחד חותך רחב ובמקום אחר חותך צר.

שנינו במשנה: וְהָאוּמָּן מַכְלִיב.

מבואר במשנה שהאומן צריך לשנות בתפירתו. מבררת הגמרא: מַאי – מה הכוונה 'מַכְלִיב'. משיבה הגמרא: נחלקו בזה אמוראים, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, מַפְסִיעַ – מפזר ומרחיק התפירות זו מזו כשיני הכלב הרחוקות זו מזו. רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל אָמַר, תוחב המחט כשִׁינֵי כַּלְבָּתָא [–כלב] שאחת גבוהה מחבירתה, והיינו תחיבה למעלה ותחיבה למטה, ולא כדרכו בשורה ישרה.

שנינו במשנה: מְסָרְגִין אֶת הַמִּטּוֹת, רבי יוסי אומר, ממתחין.

מבררת הגמרא: מַאי מְסָרְגִין וּמַאי מְמַתְּחִין. כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר, פְּלִיגֵי בָּהּ רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא וְרַבִּי אַסִּי, וְתַרְוַיְיהוּ מִשְּׁמֵיהּ דְּחִזְקִיָּה וְרַבִּי יוֹחָנָן. חַד אָמַר, שִׁמְסָרְגִין הַיְינוּ מתיחת חבלים בצורת שְׁתֵּי וְעֵרֶב לאורך ורוחב המטה, וכמלאכת אריגה[א], וּמְמַתְּחִין הַיְינוּ מתיחתם שְׁתֵּי בְּלֹא עֵרֶב. וְחַד אָמַר, מְסָרְגִין הַיְינוּ רק שְׁתֵּי בְּלֹא עֵרֶב, אך שתי וערב אסור אף לתנא קמא. וּמְמַתְּחִין הַיְינוּ שֶׁאִם הָיָה החבל המתוח כבר במטה רָפוּי מְמַתְּחוֹ, אך אין למתוח חבלים לכתחילה.

מקשה הגמרא: אֵינִי – וכי כך נחלקו, וְהָא תָּנֵי רַב תַּחֲלִיפָא בַּר שָׁאוּל, וְשָׁוִין תנא קמא ורבי יוסי שֶׁאֵין מַפְשִׁילִין [–קולעים] חֲבָלִים לְכַתְּחִלָּה. וקשה, כִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר שִׁמְסָרְגִין הַיְינוּ שְׁתֵּי וְעֵרֶב, וּמְמַתְּחִין הַיְינוּ שְׁתֵּי בְּלֹא עֵרֶב, הַיְינוּ דְּקָתָנֵי – זה מה שחידש רַב תַּחֲלִיפָא בַּר שָׁאוּל שאמר וְשָׁוִין שֶׁאֵין מַפְשִׁילִין חֲבָלִים לְכַתְּחִלָּה, שאף תנא קמא שהתיר למותחם שתי וערב, לא התיר לקולעם מתחילה. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שִׁמְסָרְגִין הַיְינוּ שְׁתֵּי בְּלֹא עֵרֶב, וּמְמַתְּחִין הַיְינוּ שֶׁאִם הָיָה רָפוּי מְמַתְּחוֹ, וארִיגת השתי השתי וערב אסורה לדברי הכל, אם כן מדוע הוצרך רב תחליפא לחדש ששוים לאסור קליעת חבלים, הרי הַשְׁתָּא אף אריגת שְׁתֵּי וְעֵרֶב אָמְרִתְּ שלדברי הכל לֹא הותר, קליעת חֲבָלִים לְכַתְּחִלָּה מִיבַּעְיָא – וכי צריך לאסור. מסיקה הגמרא: קַשְׁיָא – אכן קשה לדעה שתנא קמא אסר שתי וערב[ב].

קושיא נוספת לדעה השניה: אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרַבִּי חִיָּא בַּר אָבִין, מִי אִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר – וכי יש מי שסובר ש'מְסָרְגִין' הַיְינוּ שְׁתֵּי בְּלֹא עֵרֶב, וְהָתְנַן במשנה (כלים פט"ז מ"א), רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, הַמִּטָּה נחשבת לכלי לקבל טומאה מִשֶּׁיִּסְרוֹג בָּהּ שְׁלֹשָׁה בָּתִּים – בתי נירים, והיינו שחבלי השתי מתוחים וארג בהם שלשה חבלים ערב. ומוכח שלשון 'סריגה' נאמר על אריגת חבלי ערב בחבלי שתי.

לכן דוחה הגמרא את דברי רב דימי ומביאה ביאור אחר: אֶלָּא, כִּי אָתָא רָבִין מבבל לארץ ישראל אָמַר, בִּ'מְסָרְגִין' כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגֵי – שני האמוראים לא נחלקו דְּהַיְינוּ אריגת שְׁתֵּי וְעֵרֶב, אֶלָּא כִּי פְּלִיגֵי בִּ'מְמַתְּחִין' מה ביאורו, מַר סָבַר ש'מְמַתְּחִין' הַיְינוּ שְׁתֵּי בְּלֹא עֵרֶב, וּמַר סָבַר שרבי יוסי אוסר אף שתי בלא ערב, אלא רק שֶׁאִם הָיָה רָפוּי מְמַתְּחוֹ.

מקשה הגמרא לדעה השניה לפי ביאור זה: מֵיתִיבֵי, שנינו בברייתא, מְסָרְגִין אֶת הַמִּטָּה וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁמְּמַתְּחִין, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, רק מְמַתְּחִין אֲבָל לֹא מְסָרְגִין[ג]. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אֵין מְמַתְּחִין כָּל עִיקָּר. מבארת הגמרא את הקושיא: כְּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר שמְמַתְּחִין הַיְינוּ שְׁתֵּי בְּלֹא עֵרֶב, הַיְינוּ דְּאָתוּ – לכן באו היֵשׁ אוֹמְרִים לְאִיפְּלוּגֵי ולומר שאין ממתחין כלל אף שתי בלא ערב שהתיר רבי יוסי, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שאף רבי יוסי לא התיר למתוח בתחילה אלא שֶׁאִם הָיָה רָפוּי מְמַתְּחוֹ, קשה, וכי לְיֵשׁ אוֹמְרִים מְמַתְּחוֹ נַמִּי לֹא – אין להתיר אף מתיחת חבלים קיימים רפויים, הרי אינה מלאכה, וכיון שבלא זה אינו יכול לשבב על המטה במועד, מדוע נאסר.

מתרצת הגמרא: אִין – אכן ליש אומרים אסור אף למתוח הרפוי, שכֵּיוָן דְּאֶפְשָׁר לְמִמְלֵיהּ בְּמָאנֵי – שניתן להניח תחת המטה כלים עד גובה המטה, ועליהם יכול להניח כרים וכסתות לשבב עליהם, לכן לֹא טָרְחִינָן למתוח החבלים.

משנה

המשנה מבארת מלאכות בנייה המותרות במועד: מַעֲמִידִין – בונים מתחילה תַּנּוּר לאפייה וְכִירַיִם לבישול וְרֵיחַיִם לטחינת תבואה, ואף מכבשים הריחיים שבנה, בְּמוֹעֵד, שכל אלו צורך אוכל נפש שמותר לעשות לצורכו בחול המועד. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין מְכַבְּשִׁין אֶת הָרֵיחַיִם בַּתְּחִילָּה דהיינו כשהן חדשות, אלא רק בישנות.

גמרא

מבררת הגמרא: מַאי 'מְכַבְּשִׁין את הריחיים' שנחלקו בו רבי יהודה ותנא קמא. משיבה הגמרא: נחלקו בזה אמוראים, רַב יְהוּדָה אָמַר, מְנַקֵּר רֵיחַיָּא – ניקור הריחיים. שעושים באבן חלקה כמין חריצים כדי שיפרכו החטים היטב, ורבי יהודה התיר רק בריחיים ישנות שהיו בהן חריצים ונשחקו. רַב יְחִיאֵל אָמַר, בַּת עֵינָא – בת עין, שהיא נקב שעושים באמצע הריחיים שבו נופלת התבואה, ועשייתו מותרת במועד.

מקשה הגמרא: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא, מַעֲמִידִין תַּנּוּר וְכִירַיִם [וְרֵיחַיִם] בְּמוֹעֵד, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִגְמוֹר מְלַאכְתָּן, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אַף יִגְמוֹר מלאכתם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ של רבי אליעזר, מַעֲמִידִין אֶת הַחֲדָשָׁה – הריחיים החדשות וּמְכַבְּשִׁין אֶת הַיְשָׁנָה – הריחיים הישנות, אבל אין מכבשים ריחים חדשות. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אֵין מְכַבְּשִׁין ריחים כָּל עִיקָּר, ואף ישנות. ומבואר בברייתא ששייך כיבוש אף בריחים ישנות. מבארת הגמרא את הקושיא: כְּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר שמְכַבְּשִׁין היינו מְנַקֵּר רֵיחַיָּא, הַיְינוּ דְּמִשְׁכַּחַת לָהּ בִּישְׁנָה – זה שייך בריחים ישנות, שכיון שטוחנים בהן הרבה הן מחליקות ויש לנקרן, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שמכבשין היינו בַּת עֵינָא, יְשָׁנָה בַּת עֵינָא לָמָּה לָהּ – מדוע ישנה צריכה עשיית נקב, הלא כבר יש בה נקב, שהרי כבר טחנו בה תבואה, ובלא נקב לא ניתן היה לטחון בה.

מתרצת הגמרא: מצינו זאת בישנה כְּגוֹן דְּקָא בָעֵי לְאַרְווֹחֵי טְפֵי פּוּרְתָּא – שרוצה להרחיב הנקב הקיים מעט יותר.

מביאה הגמרא מעשה: רַב הוּנָא שַׁמְעֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא – שמע אדם אחד, דְּקָא מְנַקֵּר רֵיחַיָּא בְּחוּלָּא דְּמוֹעֲדָא – שמנקר ריחים ישנות בחול המועד. אָמַר רב הונא, מַאן הַאי – מי הוא אותו אדם, אִיתַּחִיל גּוּפֵיהּ דְּקָא מַחִיל חוּלָּא דְּמוֹעֲדָא – יתחלל גופו על שהוא מחלל את חול המועד. מבארת הגמרא: רב הונא הקפיד משום שסָבַר לָהּ כְּיֵשׁ אוֹמְרִים שבברייתא שאין מכבשים כל עיקר ואף בריחים ישנות. הגמרא מביאה כמה מאמרים בענין עשיית מלאכות שונות בחול המועד לצורך המועד: דָּרַשׁ רַב חָמָא, נוֹקְרִין רֵיחַיִם בין חדשות בין ישנות בְּמוֹעֵד. וּמִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר אָמַר, אֲפִילּוּ סוּס שֶׁרּוֹכֵב עָלָיו וְחֲמוֹר שֶׁרּוֹכֵב עָלָיו (ו)מוּתָּר לִיטּוֹל צִפָּרְנַיִם שלהם בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, שאם לא יטלן יהיה להם צער ואינם יכולים לילך.

כאשר "עמדו הכן כולכם", אזי זוכים לקבלת כל הברכות – בעניינים הכלליים ובעניינים הפרטיים – ברכותיו של הקדוש-ברוך-הוא על-ידי "עבדיו הנביאים", רבותינו נשיאינו – חכם עדיף מנביא – שבכל דור ודור, אתפשטותא דמשה שבכל דרא ודרא.

משיחת ג' שבט ה'תשד"מ

רש"י

תופר כדרכו – בחולו של מועד. **היכי דמי הדיוט** – שאינו אומן, שתופר כדרכו. **מלא מחט בבת אחת** – שאינו יכול ללקוט נימי התפירה של חלוק כדי לתפור. כשהוא תופר תוחב תחיבות הרבה כמלא אורך המחט, ואחר כך מושכה מן הבגד, ונמצאו תפירות הרבה במשיכה אחת. והידודע לעשות כן – אומן הוא. **שאינו יכול לכוין אימרא בחפת חלוקו** – שאינו יודע לתחוב אותו בגד עב שעושין ממנו אימרא בחפת חלוקו, אלא שבמקום אחד מקצרו ובמקום אחד מרחיבו. **האומן** – החייט מכליב. **מפסיע** – שאינו תופר ביושר, אלא מפזר התפירה. ולהכי קרי מכליב – שדומין תחובי המחט לשיני הכלב, רחוקות זו מזו כשיני הכלב. **כלבתא** – שאינו תופר כדרכו, תוחב זה בסמוך זה, אלא שתוחב המחט פעם אחת למעלה ופעם אחת למטה. ולהכי קרי ליה כלבתא, דהכי קיימי שיני הכלב – שן אחד גבוה מחבירו. **מסרגין שתי וערב** – שאורגין מטה של חבלים בשתי וערב. **שתי בלא ערב** – שמותח השתי, ואינו אורג בה הערב. **שאם היה רפוי** – זה שנארג ימים רבים, והיו החבלים רפויין ותלוין למטה, שאינן מתוחין – ממתחן. ושון – רבי מאיר ורבי יוסי. **שאין מפשילין חבלים לכתחלה** – שאין גודלים חבלים לכתחלה. **המטה** – לעולם אינה מקבלת טומאה עד שיסרג בה שלשה בתי נירין. שהשתי כבר מתוח, ואורג בה שלשה בתי נירין דערב. אלמא, דמסרגין קרי שתי וערב. **היינו דאתו יש אומרים לאפלוגי** – דאפילו שתי בלא ערב לא מצי. **ממתח נמי לא** – בתמיה: אתו יש אומרים למיסר נמי מתוחין? ואמאי הא לא קעביד מלאכה! ואי לא עביד הכי – לא מצי למיזגא עלה. **אין** – ודאי אתו יש אומרים למיסר נמי מתוחין, משום דהואיל ואפשר למלייה למטה במאני עד לעיל, והדר מצי למירמא עלייהו כרים וכסתות למיזגא עלייהו. **לא טרחינן** – דהוי טורח דלא צריך. **משנה** מעמידין תנור וכירים – שעושין אותם לכתחלה, כדאמרינן לקמן. תנור – תוכו חלול, מקום שפיתת שתי קדירות. כירה – מקום שפיתת קדירה אחת. **מכבשין** – בגמרא מפרש. **גמרא** מנקר ריחיא – שכשהיא ישנה וחלקה ואין החטין יכולין לפרך – מנקרין אותה, חותכין אותה כדי שלא יהא שוה, כדי שיפרכו החטין תחתיה. **בת עינא** – נקב שעושין באמצע הריחים, שהתבואה נופלת לתוכה. היינו **דמשכחת לה בישנה** – לפי שהישנה צריכה לכך, שכבר היא חלקה, לפי שתדיר היא טוחנת. **אלא למאן דאמר** – דמכבשין היינו בת עינא, ישנה בת עינא למה? והלא כבר אית לה בת עינא, שכבר היא ישנה מלטחון, ואי לא הוי לה בת עינא – לא מצי למיטחן. כגון **דבעי לארווחי** – האי בת עינא טפי, וכי האי גוונא משכחת לה בישנה. **מנקר ריחיא** – בישנה. **איתחיל גופיה** – יתחלל גופו. **מותר ליטול** – להן צפרנים כדרך העושין עבשיו לסוסים שלנו, דאי לא עביד ליה הכי – הוה ליה צערא, ולא מצי אזיל.

אבל

ההדיוט תופר כדרכו — נראה, דוקא לצורך המועד, אבל בחנם — למה יתירו אפילו על ידי שינוי? מיהו, לא איירי בדבר האבד. דהיכא דאיכא דבר האבד — קיימא לן כרבי יוסי, דאין מצריך שינוי בדבר האבד. והיכא דבגדיו או מנעליו מקורעין, ואם יניח אותן עד לאחר מועד יתקלקלו — ראיתי רבותי שאין מקילין בלל להתיר, אפילו על ידי נברי, כדאמרינן לקמן (יב,א): כל שאינו עושה — אינו אומר לנברי ועושה. ושמא לא היו חושבים אותו דבר האבד, או שמא אין כל דבר האבד מותר בלא שינוי, דבפרק "מקום שנהגו" (פסחים נה,ב) משמע: דוקא עולי רגלים מתקנין מנעלים במועד. **במסרגין** כולי עלמא לא פליגי דשתי וערב — תימה: היאך מותר לעשות מלאכה כי האי בלא שינוי? **ממתוחי** נמי לא — בלאו הכי נמי נראה דמצי לאקשויי: היכי קאמר רבי יוסי שאם היה רפוי ממתחו, אבל לא מסרגין שתי וערב? הא אפילו בשתי בלא ערב אסור!

כיון דאפשר למלויי במאני — משמע דאין מותר אלא לצורך המועד.

הכי גרסינן: **רבי** יהודה אומר אין מכבשין את הריחים בתחילה — ובחדשה קאמר. דהא בגמרא מתיר ישנה. ואין נראה לומר דבגמרא דמתיר ישנה משום רבי אליעזר קאמר, והא משמיה דידיה. כי למה נדחוק לעשות מחלוקת חנם? ועוד: דלכתחילה משמע חדשה. ואם תאמר: כבוש מאן דכר שמיה? יש לומר: תנא קמא אמר מעמידין, ובחדשה קאמר, ומשמע אפילו כבוש. ורבי יהודה אוסר בכבוש. ואית דגריס: רבי יהודה אומר מכבשין את הריחים, ולא גרס לכתחילה, והיא היא, אבל עתה קשיא יותר כבוש מאן דכר שמיה. תנא קמא נמי שרי? יש לומר: דתנא קמא שרי העמדה בעלמא, שאין זה בנין גמור, והוא הדין דאסר כבוש בין בחדשה בין בישנה. ורבי יהודה שרי כבוש בישנה. וגירסא ראשונה נראה לרבי. ומעמידין — נראה דוקא העמדה דתנור אין זה בנין בתחילה, אלא הוא עשוי כבר, אבל אינו מחובר בקרקע וצריך לחברו ולטפלו בארץ, כדמפרש בפרק "כל הכלים" (שבת קכה,א). אי נמי: כי ההוא דפרק "המביא כדי ייך" (ביצה לד,א) גבי תנור, דביום טוב אין סכין אותו ואין טשין אותו במטלית וכו' — הכא במועד שרי. ולקמן בשמעתין נמי קאמר: ושוין שאין גודלים תנור בתחילה, ובירושלמי תני רבי חלפתא: ובלבד שלא יגלחנו בתחילה. ופירש בתוספת דלא ידע מאי גילוח. ולכן נראה: דגרסינן שלא יגדלנו. **סוס** שרוכב עליו — פירש בתוספת: לצורך המועד. משמע שאסור לרכוב בחנם.

למישקל

"הַהֶדְיוֹט תּוֹפֵר כְּדַרְכּוֹ". הֵיכִי דָּמֵי הֶדְיוֹט? אָמְרִי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי: כָּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא מְלֹא מַחַט בְּבַת אַחַת. רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא אָמַר: כָּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּין אֵימְרָא בְּחֵפֶת חֲלוּקוֹ. "וְהָאוּמָּן מַכְלִיב". מַאי מַכְלִיב? רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: מַפְסִיעַ, רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל אָמַר: שִׁינֵּי כַּלְבְּתָא. "מְסָרְגִין אֶת הַמִּטּוֹת". מַאי מְסָרְגִין וּמַאי מְמַתְּחִין? כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אֲמַר: פְּלִיגִי בָּהּ רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא וְרַבִּי אַסִּי, וְתַרְוַיְיהוּ מִשְּׁמֵיהּ דְּחִזְקִיָּה וְרַבִּי יוֹחָנָן; חַד אָמַר: מְסָרְגִין - שְׁתִי וָעֵרֶב, וּמְמַתְּחִין - שְׁתִי בְּלֹא עֵרֶב. וְחַד אָמַר: מְסָרְגִין שְׁתִי בְּלֹא עֵרֶב, וּמְמַתְּחִין - שֶׁאִם הָיָה רָפוּי מְמַתְּחוֹ. אִינִי? וְהָא תָּנֵי רַב תַּחְלִיפָא בַּר שָׁאוּל: וְשָׁוִין שֶׁאֵין מַפְשִׁילִין חֲבָלִים לְכַתְּחִלָּה. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר מְסָרְגִין שְׁתִי וָעֵרֶב, וּמְמַתְּחִין שְׁתִי בְּלֹא עֵרֶב - הַיְינוּ דְּקָתָנֵי רַב תַּחְלִיפָא בַּר שָׁאוּל: וְשָׁוִין שֶׁאֵין מַפְשִׁילִין חֲבָלִים לְכַתְּחִלָּה. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר: מְסָרְגִין - שְׁתִי בְּלֹא עֵרֶב, מְמַתְּחִין - שֶׁאִם הָיָה רָפוּי מְמַתְּחוֹ. הָשְׁתָּא שְׁתִי וָעֵרֶב אָמְרַתְּ לָא, חֲבָלִים לְכַתְּחִלָּה מִיבַּעְיָא! קַשְׁיָא. אֲמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין: מִי אִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר מְסָרְגִין שְׁתִי בְּלֹא עֵרֶב? וְהָתְנַן, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: הַמִּטָּה - מְשַׁיְּסְרוֹג בָּהּ שְׁלֹשָׁה בָּתִּים! אֶלָּא, כִּי אֲתָא רָבִין אֲמַר: בִּמְסָרְגִין - כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דִּשְׁתִי וָעֵרֶב. אֶלָּא כִּי פְּלִיגִי - בִּמְמַתְּחִין, מָר סָבַר: מְמַתְּחִין שְׁתִי בְּלֹא עֵרֶב, וּמָר סָבַר: שֶׁאִם הָיָה רָפוּי - מְמַתְּחוֹ. מֵיתִיבִי: מְסָרְגִין אֶת הַמִּטָּה וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁמְּמַתְּחִין, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מְמַתְּחִין, אֲבָל לֹא מְסָרְגִין. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אֵין מְמַתְּחִין כָּל עִיקָּר. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר מְמַתְּחִין שְׁתִי בְּלֹא עֵרֶב - הַיְינוּ דְּאָתוּ יֵשׁ אוֹמְרִים לְאִיפְלוּגֵי. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שֶׁאִם הָיָה רָפוּי מְמַתְּחוֹ, לֵיֵשׁ אוֹמְרִים מְמַתְּחוֹ נַמִּי לָא? אִין, כֵּיוָן דְּאֶפְשָׁר לְמִמְלֵייהּ בְּמָאנֵי - לָא טָרְחִינַן. **משנה** מַעֲמִידִין תַּנּוּר וְכִירַיִם בַּתְּחִילָּה.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין מְכַבְּשִׁין אֶת הָרֵיחַיִם בַּתְּחִילָּה. **גמרא** מַאי מְכַבְּשִׁין? רַב יְהוּדָה אָמַר: מְנַקֵּר רֵיחַיָּא, רַב יְחִיאֵל אָמַר: בַּת עֵינָא. מֵיתִיבִי: מַעֲמִידִין תַּנּוּר וְכִירַיִם בַּמּוֹעֵד, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְגַמֵּר מְלַאכְתָּן, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אַף יְגַמֵּר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ: מַעֲמִידִין אֶת הַחֲדָשָׁה, וּמְכַבְּשִׁין אֶת הַיְּשָׁנָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אֵין מְכַבְּשִׁין כָּל עִיקָּר. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר מְכַבְּשִׁין מְנַקֵּר רֵיחַיָּא - הַיְינוּ דְּמִשַּׁכַּחְתְּ לָהּ בִּישָׁנָה. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר בַּת עֵינָא - יְשָׁנָה, בַּת עֵינָא לָמָּה לָהּ? כְּגוֹן דְּקָא בָּעֵי לְאַרְווֹחֵי טְפֵי פּוּרְתָּא. רַב הוּנָא שְׁמָעֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא דְּקָא מְנַקֵּר רֵיחַיָּא בְּחוּלָּא דְּמוֹעֲדָא, אֲמַר: מַאן הַאי? אִיתְחֵיל גּוּפֵיהּ דְּקָא מֵחֵיל חוּלָּא דְּמוֹעֲדָא. סָבַר לֵהּ כְּיֵשׁ אוֹמְרִים. דָּרַשׁ רַב חָמָא: נוֹקְרִין רֵיחַיִם בַּמּוֹעֵד. מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר אָמַר: אֲפִילּוּ סוּס שֶׁרּוֹכֵב עָלָיו וַחֲמוֹר שֶׁרּוֹכֵב עָלָיו (וּמוּתָּר) לִיטּוֹל צִפָּרְנַיִם בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד

אבל

אשרי כל אחד המשתדל בהפצת ענייני תורתנו הקדושה תורת חיים בכל מקום שידו מגעת, ובפרט שזכה ונשמעים דבריו.

ממכתב ב' שבט, תש"כ

אֲבָל חֲמָרָא דְּרִיחַיָּא - לֹא. רַב יְהוּדָה שָׁרֵי לְמִישְׁקַל טוּפְרֵיהּ לְחַמָּרָא דְּרִיחַיָּא, וּלְאוֹקוֹמֵי רֵיחַיָּא, וּלְמִיבְנֵי רֵיחַיָּא, וּלְמִיבְנֵי אַמַּת רֵיחַיָּא, וּלְמִיבְנֵי אוּרְיָא. רָבָא שְׁרָא לְסָרוּקֵי סוּסְיָא, וּלְמִיבְנֵי אַקְרְפִּיטָא, וּלְמִיבְנֵי אִיצְטַבָּא. רָבָא שְׁרָא לְמִישְׁקַל דְּמָא לִבְהֵמָה בְּחוּלָּא דְּמוֹעֲדָא. אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: תַּנְיָא דְּמִסַּיֵּיע לָךְ: מַקִּזִּין דָּם לִבְהֵמָה, וְאֵין מוֹנְעִין רְפוּאָה לִבְהֵמָה בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד. רָבָא שְׁרָא לְכַסְכּוּסֵי קִירְמֵי. מַאי טַעְמָא - מַעֲשֵׂה חֲדָיוֹט הוּא. אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אַמִּי אָמַר רַב חִסְדָּא: קִיטּוּרֵי בִּירִי - אֲסִיר, מַאי טַעְמָא - מַעֲשֵׂה אוּמָּן הוּא. אָמַר רָבָא: מַאן דְּמַתְקִיל אַרְעָא, אַדַּעְתָּא דְּבֵי דָּרֵי - שָׁרֵי, אַדַּעְתָּא דְּאַרְעָא - אֲסִיר. הֵיכִי דָּמֵי? מוּלְיָא בְּמוּלְיָא וְנָצָא בְּנָצָא - אַדַּעְתָּא דְּבֵי דָּרֵי, שָׁקֵל מוּלְיָא וּשְׁדָא בְּנָצָא - אַדַּעְתָּא דְּאַרְעָא. וְאָמַר רָבָא: הַאי מַאן דְּזָקֵי זִיכֵי אַדַּעְתָּא דְּצִיבֵי - שָׁרֵי, אַדַּעְתָּא דְּאַרְעָא - אֲסִיר. הֵיכִי דָּמֵי? שָׁקֵיל רַבְרְבֵי וְשָׁבֵיק זוּטְרֵי - אַדַּעְתָּא דְּצִיבֵי, שָׁקֵל רַבְרְבֵי וְזוּטְרֵי - אַדַּעְתָּא דְּאַרְעָא. וְאָמַר רָבָא: הַאי מַאן דְּפָתַח מַיָּא לְאַרְעֵיהּ, אַדַּעְתָּא דְּכִוּוֹרֵי - שָׁרֵי, אַדַּעְתָּא דְּאַרְעָא - אֲסִיר. הֵיכִי דָּמֵי? פְּתַח תְּרֵי בְּבֵי, חַד מֵעִילָּאי וְחַד מִתַּתָּאי - אַדַּעְתָּא דְּכִוּוֹרֵי, פְּתַח חַד בָּבָא - אַדַּעְתָּא דְּאַרְעָא. וְאָמַר רָבָא: הַאי מַאן דְּפָשַׁח דִּיקְלָא אַדַּעְתָּא דְּחִיוָּתָא - שָׁרֵי, אַדַּעְתָּא דְּדִיקְלָא - אֲסִיר. הֵיכִי דָּמֵי? שָׁקֵיל כּוּלֵּיהּ מֵחַד גִּיסָא - אַדַּעְתָּא דְּחִיוָּתָא, מֵהַאי גִּיסָא וּמֵהַאי גִּיסָא - אַדַּעְתָּא דְּדִיקְלָא, וַאֲסִיר. וְאָמַר רָבָא: הָנֵי תָּמְרֵי תּוֹחֲלָנֵי, מִינְזְרִינְהוּ - שָׁרֵי, מְיַיצִינְהוּ - אֲסִיר. רַב פַּפָּא אָמַר: כֵּיוָן דְּמִתְלְעֵי - כִּפְרָקְמַטְיָא הָאֲבֵד דָּמֵי, וְשָׁרֵי. וְאָמַר רָבָא: פִּרְקְמַטְיָא כָּל שֶׁהוּא אָסוּר. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר אָבִין: וּבְדָבָר הָאָבֵד - מוּתָּר. רַבִינָא הֲוָה לֵיהּ הַהוּא עִיסְקָא דַּהֲוָה מְזַדְּבֵן בְּשִׁיתָּא אַלְפֵי, שָׁהֲיֵיהּ לְזַבּוּנֵיהּ בָּתַר חוּלָּא דְּמוֹעֲדָא וְזַבְּנֵיהּ בִּתְרֵיסַר אַלְפֵי. רַבִינָא הֲוָה מַסִּיק זוּזֵי בִּבְנֵי אַקְרָא דְּשַׁנְוָאתָא, אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב אָשֵׁי, אֲמַר לֵיהּ: מַהוּ לְמֵיזַל הָאִידָּנָא עֲלֵיהוּ? אֲמַר לֵיהּ: כֵּיוָן דְּהָאִידָּנָא הוּא דְּמִשְׁכַּחְתְּ לְהוּ, בְּיוֹמֵי אַחֲרִינֵי לָא מַשְׁכַּחְתְּ לְהוּ - כִּפְרָקְמַטְיָא הָאֲבֵד דָּמֵי, וְשָׁרֵי. תַּנְיָא נַמִּי גַּבֵּי עֲבוֹדָה זָרָה כִּי הַאי גַּוְונָא: הוֹלְכִין

לירידו

אבל חמרא דריחיא – שכך עושין, שהיו טוחנים אגב חמורים – לא מצי למישקל לההוא חמרא צפרניו. דלא מצי למטחן במועד אלא לצורך מועד, כדמפרש לקמן פרק "מי שהפך" (יב,ב). הלכך טחינה מועטת יכול לטחון בחמור ולא מרעי ליה גידול צפרניו. **לאוקומי ריחיא** – להעמיד, להשים הם הריחיים זו על גב זו. **אמת ריחיא** – העץ שהריחיים בנוי עליו. **ולמיבני אוריא** – רפת בקר. **לסרוקי סוסיא** – להסריק סוסים במסרק של ברזל. **למיבני אקורפיטא** – מה שמשימין התבואה לתוכו לפני הסוסים, שקורין *מנייטור"ה בלע"ז. **איצטבא** – בנין אבנים. **למישקל דמא** – להקיז. **לכסכוסי** – גידורא, שקורין **קובילו"ר. קרמין** – בגדים. **מעשה הדיוט** – דמותר לעשותו בחולו של מועד, דלאו מעשה אומן הוא. **קיטורי בירי אסיר** – למיעבד במועד. שכך היו עושין, שהיו נוטלין כלים חלוקין והיו מחליקין עליהן בית יד של חלוקיהם – מעשה אומן הוא ואסור. לשון אחר: לכויץ קמטין שאדם עושה בבית יד, שממלאים אותה בקנה של שבלים חלקים ומקמטין, ***פרוונצי"א בלע"ז. **דמתקיל תיקלא** – שחופר משם האדמה לצורך הגורן לחבוט שם חטין לצורך המועד. היינו אדעתא דבי דרי, ושרי. **אדעתא דארעא** – שחופר שדהו לצורך זריעה – אסור, משום דדמי כחורש ביום טוב. **מוליא במוליא** – שנוטל הקרקע ממקום גבוה, ומניחו שם על גבי מקום גבוה – היינו מליא במוליא. **או נצא בנצא** – שחופר במקום נמוך ומניחו במקום נמוך, דהיינו אדעתא דארעא – ואסור. דזה דרכו של חורש שדהו שאינו משגיח באיזה מקום שירד המחרישה בקרקע, אפילו במקום נמוך – חורש, והיינו דומיא דחרישה ואסור. **אבל שקל מוליא** – שנוטל הקרקע ממקום גבוה. **ושדא בנצא** – במקום נמוך, היינו אדעתא דבי דרי, אדעתא דגורן. שכך דרכו של גורן, שמשוה הגרנות – וזה מותר. **דזקי זיכיא** – שמכבד את הקרקע מעצים קטנים שעליה, שנוטלם. **אדעתא דציבי** – אם ליקטן אדעתא דעצים להסיקן, דנקט רברבי ושבק זוטרי. **אדעתא דארעא** – דלהכי ליקטן, שרוצה לזרוע הקרקע, שלוקט גדולים וקטנים – אסור. **אדעתא דכווריי** – שעושין המים שיוצאין מן הגומא של ביבר לחוץ, אם לצורך שיצאו המים וישתיירו הדגים – מותר. **כגון דפתח תרי בבי** – חד שבו נכנסין המים לגומא ונכנסין אף הדגים לגומא, וחד שהמים יוצאין חוץ לגומא, והדגים משתיירים בתוכה ולוקחים אותם – שרי, דהיינו אדעתא דכווריי. **דארעא** – דפתח חד בבא שבו נכנסים המים לגומא, ואידך פתח שבו יוצאין המים לחוץ לא פתח. **אדעתא דארעא** – שכשהגומא מליאה מים יוצאין המים למעלה ומשקין כל השדה, וכי האי גוונא אסור. **דפשח דיקלא** – שזומר הדקל מן הענפים שבו. **אדעתא דחיותא** – דראויין למאכל בהמה, דנקט מן הענפים דמחד גיסא בין לחין בין יבשין, לצורך מאכל בהמה, היינו דחיותא – ושרי. **דנקיט מהאי גיסא** – דדיקלא. ומהאי גיסא ענפים יבישין שבו, היינו אדעתא דדיקלא – ואסור. **הני תמרי תוחלני** – תמרים שלא נתבשלו כל צרכן. **מינזרינהו** – לחותכן לשנים ולאוכלן הכי ביום טוב – שרי, דלצורך יום טוב קעביד. **מייצינהו אסור** – לכובשן במשוי, ומוציא ליחה שבהן לחוץ – היינו אסור. שעבשיו אינן נתלעים, אלא לעשות מהן צימוקים לאכלן בחול הוא מכוין – ואסור לתקן ביום טוב מאכל דחול. **כיון דמתלעי** – אי לאו דמייצינהו. **כדבר האבד** – כלומר: בסחורה שאדם יכול לעשותה במועד כדי שלא יפסיד בה אם לא עשאה, הכי נמי מצי למייצינהו. דאי לא עביד הכי – מיתלעי, ושרי. **פרקמטיא כל שהוא** – לעשות סחורה בחולו של מועד. **וכדבר האבד מותר** – שאם יש לו הפסד אם לא יעשנה לאותה סחורה – מותר לעשותה, אבל בחנם שלא להרויח – אסור. **הוה מסיק זוזי** – שהיו חייבין לו מעות באותו מקום.

יריד

תוספות

למישקל טופרי — פירש בתוספתא: דהוא הדין לדידן, שמותר לתקן ברזלים, דקרקע קשה ומתקלקל. ומשום שאין ברזלים בימי חכמים, שאין צריך רק למשקל טופריה, שהיה הקרקע מטוננת כמו ברוסי"א — היה אסור. **איצטבא** ואקרופיטא — עניני ספסל, וקצת הם חלוקים. כדאמרינן בריש פרק "עשרה יוחסין" (קדושין ע,א) ליתיב מר אקרופיטא. אמר ליה: מי סני ספסל כדאמרי רבנן, או איצטבא כדאמרי אינשי.

ואין מונעין רפואה מבהמה — דברפואה דבהמה שיש בה מלאכה איירי. אבל רפואה שאין בה איסור מלאכה, רק גזירה משום שחיקת סממנין — אפילו בשבת איכא מאן דשרי. והלכה כמאן דשרי, כדאיתא בפרק "במה בהמה" (שבת נג,ב): דרש רבא: הלכה כרבי יאשיה, דלית ליה גזירה משום שחיקת סממנין ברפואה דבהמה. פירוש דלסרוקי סוסיא, שפירש בקונטרס *אושטלי"ר בלעז — אין נראה לי. דהא קיימא לן דבין קירוד ובין קירצוף שרי, כדאיתא סוף פרק שני דביצה (כג,א), לרבי שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר, וקיימא לן כוותיה. אלא ענין אחר הוא.

כסכוסי פירש בקונטרס: **אנפשיי"ר בלע"ז. ויש מפרשים: ליקיי"ר. ולשון כסכוס משמע כן, כדאיתא פרק "תולין" (שבת קמא,א ושם): מכסכסו מבפנים ואין מכסכסו מבחוץ, גבי טיט. **קיטורי** בירי — גרסינן ברי"ש ולא בידי בדלי"ת. והוי מענין בירית טהורה בפרק "במה אשה יוצאה" (סג,א) (ובפרק "חזקת הבתים") (בבא בתרא נד).

מוליא במוליא ונצא בנצא אדעתא דבי דרי שקל מוליא ושדי בנצא אדעתא דארעא — וכן גרס רבינו גרשון. ורב אלפס גרס בהפך: מוליא במוליא ונצא בנצא — אדעתא דארעא, מוליא בנצא — אדעתא דבי דרי. משמע שיותר קרקע שוה צריך לחרוש מלידושו. ואיפכא מסתברא טפי, דלדידן צריך קרקע שוה לידוש יותר מלחרוש. ושמא לפי שהיו דשין במוריגין אין צריך קרקע שוה. ויש מפרשים כדי לעשות דיר של בהמה.

פרקמטיא כל שהוא — פירש רבינו יצחק בתשובתו: כי רבינו יעקב לא היה חושב הלואת רבית פרקמטיא. והא דאמר: רבינא הוה מסיק זוזי בבני אקרא דשנואתא משמע דחשיב פרקמטיא, ולא שרי אלא משום דבר האבד! היה אומר רבינו יעקב דסחורת יין היתה, כדאמרינן ב"איזהו נשך" (בבא מציעא עג,ב): רבינא הוה יהיב זוזי לבני אקרא דשנואתא, ושפכי ליה טפי כופייתא. אבל הלואה דשולחנות בקביעות וחילוף — נראה דחשיב פרקמטיא.

ובדבר האבד מותר — פירוש: בדבר שאם לא ימכרנה עתה — שמא לא ימכרנה יפה פעם אחרת, ויפסיד מן הקרן. אבל אם לא יפסיד מן הקרן, אלא שלא ירויח כל כך — אין זה חשוב דבר האבד. וכל שכן לקנות סחורה שמא תהיה יותר ביוקר אחר המועד, אבל לקנות יין כשר בתוך המועד — מותר. והרב רבינו יוסף פירש: דיש לאסור, דאף על פי שלא ימצא בזול — הרי ימצא ביוקר, ואין זה דבר האבד.

כווראה

אֲבָל חֲמָרָא דְּרֵיחַיָּא – חמור הטוחן בריחים, שקושרים חמור לריחים, ובהילוכו מסבבן וטוחנות, לֹא, שכיון שהתירו לטחון במועד רק לצורך המועד, יכול לטחון טחינה מועטת כזו עם צפרניו בלא שיזיקו לו.

הגמרא מביאה דעת רב יהודה החולק ואף מתיר היתרים נוספים: רַב יְהוּדָה שָׁרֵי – התיר לְמִישְׁקַל טוּפְרֵיהּ – ליטול הציפורניים אף לַחֲמָרָא דְּרֵיחַיָּא. וְכֵן התיר לְאוֹקוּמֵי רֵיחַיָּא – להעמיד ריחים אבן אחת על השניה, וּלְמִיבְנֵי רֵיחַיָּא – ואף לבנות ריחים, וּלְמִיבְנֵי אַמַּת רֵיחַיָּא – ולבנות עץ שריחים בנויות עליו, וּלְמִיבְנֵי אוּרְיָא – לבנות רפת בקר לבהמותיו.

היתרים נוספים: (רבא) [רַב] שָׁרָא – התיר לְסַרּוּקֵי סוּסְיָא – לסרוק שערות סוס במועד במסרק של ברזל, וּלְמִיבְנֵי אַקְרְפִּיטָא – לבנות אבוס שממנו אוכלים הסוסים, וּלְמִיבְנֵי אִיצְטַבָּא – לבנות בנין אבנים לצורך המועד.

היתר נוסף: רָבָא שָׁרָא לְמִישְׁקַל דְּמָא לִבְהֵמָה בְּחוּלָּא דְּמוֹעֲדָא – להקיז דם לבהמה בחול המועד, מפני שהוא דבר האבד. ראיה להיתר זה: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבא, תַּנְיָא ברייתא דִּמְסַיַּע לָךְ, מַקִּיזִין דָּם לִבְהֵמָה, וְאֵין מוֹנְעִין מלעשות רְפוּאָה לִבְהֵמָה אף שיש בה מלאכה בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד.

היתר נוסף: רָבָא שָׁרָא לְכַסְּכוּסֵי קִירְמֵי – לגהץ בגדי פשתן דקים כקרום שנתקמטו. מַאי טַעְמָא, משום שמַעֲשֶׂה הֶדְיוֹט הוּא ומותר לצורך המועד.

איסור מלאכת אומן בבגד במועד: אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אַמִּי אָמַר רַב חִסְדָּא, קִיטּוּרֵי כִּירֵי – קישורי בתי ידים, כלומר לעשות בהם קמטים ליפותם, אֲסִיר במועד, מַאי טַעְמָא, משום שמַעֲשֶׂה אוּמָּן הוּא, ולא התירו זאת במועד אף לצורך המועד.

דברים שהותרו במועד רק אם מעשיו מוכיחים שעושה לצורך המועד: אָמַר רָבָא, מַאן דְּמִתְקַיֵּל אַרְעָא – מי שחופר אדמה ומסיר מכשולותיה, אם עושה כן אַדַּעְתָּא דְּבֵי דָּרֵי – להכשירה לעשות שם גורן לדוש תבואה לצורך המועד, שָׁרֵי [–מותר], אך אם עושה זאת אַדַּעְתָּא דְּאַרְעָא – שיקל עליו לחרוש אחר כך הקרקע לזריעה, אֲסִיר, שזה כחרישה האסורה בחול המועד.

מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי – כיצד מוכח במעשיו לאיזה צורך חופר. משיבה הגמרא: אם נותן מוּלְיָא בְּמוּלְיָא – תל בתל, שמעביר עפר מתל לתל, וּנְצָא בְּנִצָּא – וגומא בגומא, שחופר בגומא ומעביר העפר לגומא אחרת, מוכח שעושה אַדַּעְתָּא (דבי דרי) [דְּאַרְעָא], שזה דרך החורש לרפות הקרקע, וחורש בכל מקום בין גבוה ובין נמוך, ומעשהו דומה לחרישה ואסור. ואם שָׁקַל מוּלְיָא וְשָׁדָא בְּנִצָּא – לקח עפר מתל והשליכה לגומא, כיון שמשוה הקרקע מוכח שעושה אַדַּעְתָּא (דארעא) [דְּבֵי דָּרֵי], שדרך עושי גרנות להשוות הקרקע לצורך הגורן, וזה מותר.

מאמר נוסף: וְאָמַר רָבָא, הַאי מַאן דְּזָקֵי זִיבֵי – המכבד הקרקע מעצים שעליה ונוטלם, אם לקיטם אַדַּעְתָּא דְּצִיבֵי – להסיק העצים, שָׁרֵי, ואם אַדַּעְתָּא דְּאַרְעָא – לייפות הקרקע לצורך זריעה, אֲסִיר, שעבודת הקרקע אסורה בחול המועד.

מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי – כיצד מוכח במעשיו לאיזה צורך מלקט העצים. משיבה הגמרא: אם שָׁקִיל רַבְרְבֵי וְשָׁבִיק זוּטְרֵי – נוטל הגדולים ומניח הקטנים, מוכח שמלקטן אַדַּעְתָּא דְּצִיבֵי, שבוחר הגדולים הראויים להסקה ומניח הקטנים שאין מסיקים בהם, אך אם שָׁקַל רַבְרְבֵי וְזוּטְרֵי – נוטל את כל העצים בין הגדולים ובין הקטנים, מוכח שליקטן אַדַּעְתָּא דְּאַרְעָא, ונוטל את כולם לפנות הקרקע לזריעה.

מאמר נוסף: וְאָמַר רָבָא, הַאי מַאן דְּפָתַח מַיָּא לְאַרְעֵיהּ – הפותח פתח בגומא של ביבר [–בריכת דגים] לחוץ ויוצאים המים לשדהו, אם עושה כן אַדַּעְתָּא דְּכַוְּרֵי – כדי להוציא המים מן הביבר ולהשאיר בו הדגים כדי ליטלם לאוכלם, שָׁרֵי לצורך המועד. אך אַדַּעְתָּא דְּאַרְעָא – כדי להשקות שדהו, אֲסִיר, שאין להשקות השדה במועד.

מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי – כיצד מוכח במעשהו לאיזה צורך פותח. משיבה הגמרא: אם פָּתַח תְּרֵי בָּבֵי – שתי פתחים לגומא שבה הדגים, חַד מֵעֵילָאי וְחַד מִתַּתָּאי – אחד מלמעלה שדרכו נכנסים המים והדגים מן הנהר לגומא, ואחד מלמטה שדרכו יוצאים המים מן הגומא לשדה והדגים נשארים בגומא, מוכח שעושה כן אַדַּעְתָּא דְּכַוְּרֵי – להשאיר הדגים בגומא וליטלם לאוכלם במועד, ומותר. אך אם פָּתַח חַד בָּבָא – רק פתח אחד למעלה שדרכו נכנסים המים והדגים לגומא, ולא פתח הפתח השני, מוכח שכוונתו אַדַּעְתָּא דְּאַרְעָא – שתתמלא הגומא ויצאו המים מלמעלה ויישפכו לשדה וישקוה, ואסור.

מאמר נוסף: וְאָמַר רָבָא, הַאי מַאן דְּפָשַׁח דִּיקְלָא – הזומר דקל מענפיו, אם אַדַּעְתָּא דְּחֵיוָתָא – כדי ליתנם לבהמתו לאכול, שָׁרֵי, אך אַדַּעְתָּא דְּדִיקְלָא – כדי שיצמח יותר טוב, אֲסִיר.

מבארת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי – כיצד מוכחת דעתו במעשיו. אם שָׁקִיל כּוּלֵּיהּ מֵחַד גִּיסָא – לוקח כל הענפים מצד אחד של הדקל בין לחים ובין יבשים, מוכח שדעתו אַדַּעְתָּא דְּחֵיוָתָא, שכל מיני הענפים ראויים למאכל בהמה. אך אם נוטל רק ענפים יבשים מֵהַאי גִּיסָא וּמֵהַאי גִּיסָא – שבשני הצדדים, מוכח שזומר אַדַּעְתָּא דְּדִיקְלָא, ולכן זומר רק את היבשים המונעים מן הדקל לגדול יפה, וַאֲסִיר.

מאמר נוסף: וְאָמַר רָבָא, הָנֵי תַּמְרֵי תּוֹחְלָנֵי – תמרים שלא נתבשלו כל צרכם, מִיגְזַרִינְהוּ – לחותכם לשנים לאוכלם כך ביום טוב, שָׁרֵי, שהרי חותך לצורך המועד. אמנם מַיְיצִינְהוּ – לבובשם במכבש שתצא הליחה שבהם שלא יתליעו, אֲסִיר, ששוב אינם ראויים לאכילה במועד, אלא רוצה להניחם להתייבש ולעשותם צימוקים לאוכלם בחול, ואסור לתקן מאכלים במועד לצורך חול.

מביאה הגמרא חולק בזה: רַב פָּפָּא אָמַר, כֵּיוָן דְּמִתְלְעֵי – כיון שאם לא יוציא הליחה במועד יתליעו ויפסידם, כִּפְרַקְמַטְיָא הָאָבֵד דָּמֵי – הרי זה כסחורה שאם לא יעשנה במועד יפסיד שמותרת, וְשָׁרֵי[א].

מאמר נוסף: וְאָמַר רָבָא, פְּרַקְמַטְיָא – לקנות ולמכור סחורה במועד, אפילו כָּל שֶׁהוּא אָסוּר משום טירחה. הגבלת דין זה: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר אָבִין, וּבְדָבָר הָאָבֵד, שאם לא יעשה הסחורה במועד יפסיד, מוּתָּר לעשותה במועד.

מביאה הגמרא מעשה בענין שכר לנוהג איסור בסחורה במועד: רָבִינָא הֲוָה לֵיהּ הַהוּא עֵיסָקָא דַּהֲוָה מִזְדַּבֵּן בְּשִׁיתָּא אַלְפֵי – לרבינא היתה סחורה הנמכרת בששת אלפים זוז, ומפני איסור סחורה במועד שַׁהֲיֵיהּ לְזִבּוּנֵיהּ בָּתַר חוּלָּא דְּמוֹעֲדָא – המתין מלמוכרה עד לאחר חול המועד, וְזַבְּנֵיהּ בִּתְרֵיסַר אַלְפֵי – ואז מכרה בשנים עשר אלף זוז.

מעשה נוסף שאירע לרבינא: רָבִינָא הֲוָה מַפִּיק זוּזֵי בְּבָנֵי אַקְרָא דְּשַׁנְוָאתָא – בני מקום היושבים על שפת נהר ששמו 'שנואתא', היו חייבים לרבינא מעות. אָתָא לְקָמֵיהּ דְּרַב אַשִׁי – בא לפני רב אשי במועד, וְאָמַר לֵיהּ, מַהוּ לְמֵיזַל לְמֵיגַבָּא עֲלֵיהוּ – האם מותר לי ללכת ולגבות חובי מהם עתה במועד כשהם בביתם[ב]. אָמַר לֵיהּ רב אשי, כֵּיוָן דְּהָאִידְּנָא הוּא דְּמַשְׁכַּחַת לְהוּ, כְּיוֹמֵי אַחֲרִינֵי לֹא מַשְׁכַּחַת לְהוּ – כיון שרק במועד תמצאם בביתם ובימים אחרים לא תמצאם, כִּפְרַקְמַטְיָא הָאָבֵד דָּמֵי וְשָׁרֵי – הרי זה כעשיית סחורה בדבר האבד, ומותר.

מביאה הגמרא: תַּנְיָא נַמִּי גַּבֵּי עֲבוֹדָה זָרָה כִּי הַאי גַּוְונָא – שנינו בברייתא לענין הקניה מעובדי עבודה זרה שהתירו משום הפסד כעין מה שנתבאר לעיל, הוֹלְכִין

כשיהודי נתקל ב'מיצר' – בדברים המונעים אותו מעבודת הבורא, יתן אל ליבו שמקור המניעות הוא למעשה הקדוש-ברוך-הוא עצמו, המבקש לנסותו, כדי שיגלה את כוחות נשמתו.

משיחת מוצאי-שבת-קודש וארא תשל"ח

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

כו וְאִם אֵין הַשְּׁבָרִים רְאוּיִים לְשׁוּם מְלָאכָה רנו־רנח] - הֲרֵי הֵם מֻקְצֶה גָּמוּר רנט], לְפִי שֶׁאֵין תּוֹרַת כְּלִי עֲלֵיהֶם כְּלָל, וְאָסוּר לְטַלְטְלָם בְּשַׁבָּת, בֵּין שֶׁנִּשְׁבְּרוּ בְּשַׁבָּת בֵּין שֶׁנִּשְׁבְּרוּ בְּחֹל. אֲבָל בְּיוֹם־טוֹב אִם נִשְׁבְּרוּ מִבְּעוֹד יוֹם - מֻתָּר לְטַלְטְלָם לְהַסָּקָה רס] אִם הֵם רְאוּיִים לְכָךְ רסא], כְּמוֹ שֶׁמֻּתָּר לְטַלְטֵל בְּיוֹם־טוֹב שְׁאָר עֵצִים הָעוֹמְדִים לְהֶסֵּק אַף שֶׁאֵין תּוֹרַת כְּלִי עֲלֵיהֶם:

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף כו

ביאורי הלכה

רנו] לשום מלאכה – או אפילו ראויים לאיזה מלאכה אך אין דרך לעשות בהם מלאכה זו כגון בזמננו שלא רגילים לעשות שום מלאכה בשברי כלים – אסורים בטלטול[256].

רנז] לשום מלאכה – אפילו לא לכיסוי כלים[257].

רנח] לשום מלאכה – כלי שנשבר והדרך לתקנו, לא בטלה ממנו תורת כלי ומותר בטלטול[258]; ולכן, מכשיר חשמלי[259] או שעון שהתקלקל [וכל־שכן מכשיר חשמלי בשעה שהוא כבוי או שאינו מחובר לזרם חשמלי] לא בטלה ממנו תורת כלי אם הדרך לתקנו, ודינו ככלי שמלאכתו לאיסור[260].

רנט] מוקצה גמור – ואסור לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו[261].

רס] להסקה – לצורך בישול או חימום[262].

רסא] ראויים לכך – כגון כלי עץ.

ציונים והוספות

256) כמדויק מסעיף כט דלהלן וראה לעיל הערה רמד, אלא שאם ראויים לעשות מלאכה שהיא כעין המלאכה הראשונה [ובפרט אם ייחדם לכך] - מותרים בטלטול כדלעיל הערה רנא.

257) ובזה שראויים לקינוח או לסמוך בהם כלי לא חלה עליהם תורת כלי כדלעיל הערה רמח מ'קצות השולחן'.

258) כדין הסנדל דלהלן סעיף מג, ולא הצריך כאן שיהיה ראוי לכסות בו כלי אלא כשלא עומד לתקנו, אלא שצריך שתהיה הדרך לתקנו ולא די בכך שבדעתו לתקנו אפילו שלאחר התיקון ימשיך לשמש לאותה המלאכה.

259) אם אינו מוקצה מחמת חסרון כיס.

260) ואם אין הדרך לתקנו אסור בטלטול אפילו בדעתו לתקנו והרי הוא מוקצה מחמת גופו כשבר כלי שלא ראוי לשום מלאכה.

261) כדין כל דבר שאין עליו תורת כלי, דלעיל סעיף ח.

262) ראה ציונים מסימן תקב ס"ח שכשנצרך מאוד רשאי לטלטל גם לצורך אחר.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת לפי לוח "רב יומי"

חלק ב סימן שמז על איזה הוצאה חייב מן התורה:

ד וכן אסור להשאיל כלי מלאכה בשבת לישראל החשוד לעשות מלאכה בשבת אפילו הוא כלי המצוי לו לשאול במקום אחר ואם יש לתלות שיעשה בו מלאכת היתר מותר להשאילו אם הוא כלי המצוי אבל אם אינו מצוי אסור להשאילו לו אלא אם כן יש בו משום דרכי שלום אבל אם אין לתלות שיעשה בו מלאכת היתר אסור להשאילו לו אפילו במקום שיש בו משום דרכי שלום.

וכן מי שעוסק במלאכת איסור אסור לומר לו תצלח מלאכתך אף על פי שדרך ארץ לומר כן לכל עוסק במלאכה ואפילו לעכו"ם משום דרכי שלום מכל־מקום לישראל אסור משום שמחזיק ידי עוברי עבירה:

ה כשפשט ידו לרשות שניה וחפץ בידו והניח ביד חבירו העומד שם הוא חייב שעשה עקירה והנחה וחבירו פטור ומותר משום איסור שבת ואסור מדברי סופרים אפילו בכרמלית משום שמסייע לעוברי עבירה:

ו ואם הוא עומד ברה"י וחבירו ברשות הרבים והניח החפץ ביד חבירו והיא גבוהה למעלה מעשרה שהוא מקום פטור שניהם פטורים שאף שלגבי חבירו עצמו אין יד שלו נחשבת לו מקום פטור לפי שנגררת אחר גופו העומד על קרקע רשות הרבים כמו שנתבאר מכל־מקום לגבי אדם אחר גם גופו הוא מקום פטור למעלה מעשרה.

אבל מכל־מקום אסורים לעשות כן מדברי סופרים אלא אם כן חבירו מוליך החפץ דרך מעלה מעשרה ומניחו במקום

פטור הגבוה למעלה מעשרה אבל אם מניחו בארץ הרי נעשית על ידי שניהם הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים דרך מקום פטור ויש בזה איסור מדברי סופרים אפילו בכרמלית כמ"ש בסי' שמ"ו.

ואפילו אם מניחו במקום פטור שהוא למטה מעשרה הרי נעשה ע"י שניהם טלטול מרשות היחיד למקום פטור דרך אויר רשות הרבים ואפשר שיש בזה ג"כ איסור של דבריהם כמו במטלטל מרשות היחיד לרשות היחיד דרך אויר רשות הרבים כמו שיתבאר.

* * *

ואם מוליכים דרך מעלה מעשרה לאיזו רשות היחיד הרי זה חייב מן התורה שהרי לגבי עצמו אין ידו נחשבת לו מקום פטור שהיא נגררת אחר גופו וכשעקר גופו ללכת הרי עקר החפץ מרשות הרבים והניחו אח"כ ברשות היחיד.

ויש אומרים שגם לגבי אחרים אין ידו או שאר גופו נחשבים מקום פטור כמו שאין נחשבים לגבי עצמו וכן שאר בעלי חיים אינם מקום פטור אפילו הם גבוהים מעשרה אלא הרי הם כקרקע רשות הרבים שהם עומדים עליה וכן אם עומדים על גבי דבר שהוא כרמלית ברשות הרבים או בכרמלית ממש הרי הם כרמלית אפילו הם גבוהים הרבה אבל אם עומדים על גבי דבר שהוא מקום פטור הם מקום פטור לדברי הכל:

ז העומד בפנים ופשט ידיו או אחד משאר איבריו לחוץ אפילו הן למטה מעשרה הן מקום פטור לדברי הכל אפילו לגבי אותו האדם עצמו לענין שמותר לו להכניס לתוך ידו חפץ המונח ברשות הרבים שאין ידו נגררת אחר גופו להיות רשות היחיד כמוהו הואיל והן ברשויות מוחלקות וגם אינו כרשות הרבים שהיא בתוכה הואיל ואגודה בגופו העומד ברשות היחיד לפיכך הוא מקום פטור.

(ומה שאסור לו ואפילו לאחר ליתן חפץ לידו מרשות הרבים שיכניסנו לרשות היחיד אף על פי שמכניס ממקום פטור לרשות היחיד איסור זה הוא משום גזירה שמא יבא לעשות בעצמו עקירה מרשות הרבים והנחה ברשות היחיד שאסור מדברי סופרים לגרום הכנסה מרשות הרבים לרשות היחיד אפילו דרך מקום פטור כמו שנתבאר בסי' שמ"ו).

* * *

אבל אם הוציא חפץ בידו מרשות היחיד אפילו אם נחה ידו תחלה באויר רשות הרבים אין זו חשובה הנחה במקום פטור ואם אח"כ הניח החפץ ברשות הרבים חייב לפי שהנחה על היד אינה חשובה הנחה אלא לחפץ שהונח עליה ממקום אחר אבל חפץ שהיה עליה בתחלה ברשות זו והושיטה לרשות ב' כיון שאין הושטה זו חשובה כאן הנחה ליד עצמה שהרי היא תלויה כאן באויר הוא הדין שאינה חשובה הנחה להחפץ שבה שהושטת היד אינה דומה לעמידת גופו שכשעומד לפוש עמידה זו חשובה הנחה גם להחפץ שעל גופו או שעל ידו לפי שהגוף עצמו עומד ונח על גבי קרקע משא"כ בהושטת ידו לבדה שהיא תלויה ונחה באויר.

ויש אומרים שידו הפשוטה לרשות אחרת הרי היא לגמרי כאותה רשות אם רשות היחיד רשות היחיד אם רשות הרבים רשות הרבים והוא הדין לאחד משאר אבריו אע"פ שאגודים בגוף העומד ברשות אחרת.

[הגה"ה: ומה שהפושט ידו מרשות לרשות וחפץ בידו אינו חייב עד שיניח הוא החפץ על גבי קרקע או ליד חבירו העומד שם אבל אם חבירו נטלו ממנו אף הוא פטור אף על פי שהחפץ מונח בידו שהיא חשובה כאותה רשות לגמרי והרי הוציא מרשות לרשות זהו לפי שלא היתה עדיין הנחה לחפץ זה באותה רשות שהנחת החפץ ביד אינה חשובה הנחה הואיל והיה בה מתחלה כמו שנתבאר].

לפיכך אם שלשל ידו למטה מג' טפחים סמוך לארץ באותה רשות שהכניסה לשם בין שהיא רשות היחיד בין שהיא רשות הרבים חייב אע"פ שלא הניח החפץ בארץ שכל פחות מג' סמוך לארץ הוא כארץ וכאילו נחה ידו בארץ עצמה וידו היא כאותה רשות לגמרי.

* * *

(ולדברי הכל אם ידו פשוטה מרשות היחיד לרשות הרבים למעלה מעשרה היא מקום פטור).

ולכן יש להתיר במילה בשבת להוציא התינוק מרשות היחיד לכרמלית על ידי שיעמדו שתי נשים בפנים ואחת מהן תושיט ידיה לחוץ למעלה מעשרה שהן מקום פטור לד"ה והשניה תטול התינוק מבפנים ותושיטנו לחוץ ותניחנו על ידי האשה הפשוטות לחוץ למעלה מעשרה והרי זו הנחה במקום פטור כיון שהתינוק הונח על ידיה ממקום אחר ואח"כ תניח אפילו היא עצמה את התינוק על ידי אשה אחרת העומדת בחוץ שהן ג"כ למעלה מעשרה שיש אומרים שהן מקום פטור לגבי אדם אחר כמו שנתבאר למעלה ויש לסמוך על דבריהם להקל בענין זה בכרמלית שאיסורו מדברי סופרים שבדברי סופרים הלך אחר המיקל ועוד כיון שיש מתירין לגמרי לטלטל מרשות היחיד לכרמלית דרך מקום פטור כמו שנתבאר בסי' שמ"ו.

(אבל העומדת בחוץ לא תטול מעל ידי העומדת בפנים שהרי לגבי עצמה אין ידיה חשובות מקום פטור וכשנוטלת התינוק בידיה הרי זה כאילו הניחתו בארץ כמו שנתבאר למעלה והרי נעשית כאן ע"י שלשתן הוצאה מרשות היחיד לכרמלית דרך מקום פטור ויש אוסרים בזה ויש להחמיר כדבריהם כמו שנתבאר שם ומשום צורך מצוה אין מתירין שום איסור קל ע"י ישראל כמו שנתבאר בסי' של"א).

ואח"כ תחזור העומדת בחוץ ותניחנו על ידי חבירתה וחבירתה על ידי חבירתה בפחות פחות מד' אמות והכל למעלה מעשרה ואין לגזור שמא תעמוד אחת לפוש בעוד התינוק על ידיה והרי זה כאלו הניחתו בארץ כמו שנתבאר למעלה לפי שאף אם תעשה כן לא נעשית כאן אלא הוצאה מרשות היחיד לכרמלית דרך מקום פטור ואין לנו לגזור כל כך בהוצאה זו כיון שיש מתירים אותה לגמרי.

* * *

וכשיגיעו לפני חצר בית הכנסת שהיא רשות היחיד תחזור אשה אחת ותעמוד בפנים ותושיט ידיה לחוץ למעלה מעשרה והעומדת בחוץ תניחנו על ידיה שהן מקום פטור לדברי הכל ונמצא שהעבירו התינוק מרשות היחיד לרשות היחיד דרך מקום פטור למעלה מעשרה שהוא מותר אפילו לדבר הרשות אם שתי הרשויות הם של אדם אחד שאין צריך עירוב כלל.

אבל אם הן של שנים ואי אפשר לערב אסור כמ"ש בסי' שנ"ג ולכן אף כאן אם אין שום אדם דר בחצר בית הכנסת מותר על דרך שנתבאר אבל אם אדם דר שם הרי אסור להביא לשם שום דבר מחצר אחר שאינה מעורבת והעירוב שבבית הכנסת אינו מועיל כלום כשאסור לטלטל במבוי כמו שיתבאר בסי' שס"ו לפיכך אין שום היתר בעולם להביא התינוק לבית הכנסת ע"י ישראל ואפילו בזה עוקר וזה מניח כמ"ש בסי' של"א ועל איסור זה של חצר שאינה מעורבת אמרו שהעמידו חכמים דבריהם במקום כרת לדחות המילה למחר אם אי אפשר להביא הסכין ע"י הנכרי לפי שאין שום תקנה להביאו על ידי ישראל בלי עירוב במקום שצריך לערב ולא כיש מי שמתיר בזה משום צורך מצוה:

ח הזורק מרשות היחיד לרשות היחיד ורשות הרבים באמצע פטור כיון שלא היתה הנחה ברשות הרבים אבל אסור מדברי סופרים גזרה שמא יבא לעשות הנחה ברשות הרבים ואפילו דרך כרמלית אסור במה דברים אמורים בזורק דרך מטה מעשרה אבל דרך מעלה מעשרה שהוא מקום פטור מותר לכתחלה ע"ד שיתבאר בסי' שנ"ג:

* * *

ט במה דברים אמורים בזורק אבל המעביר מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים אפילו למעלה מעשרה טפחים אסור מדברי סופרים שמא יעמוד לפוש ברשות הרבים ויתחייב אף על פי שהמשוי למעלה מי' טפחים כמו שנתבאר למעלה ואפילו דרך כרמלית אסור וכן אסור מדברי סופרים להעביר או לזרוק מכרמלית לכרמלית דרך רשות היחיד:

י וכל זה בזורק (ומעביר ברגליו) אבל העומד ברשות היחיד ומושיט מרשות היחיד זו לרשות היחיד אחרת שבצדה ואורך רשות הרבים מפסיק ביניהן כגון זיז הבולט מהכותל לרשות הרבים גבוה עשרה ורחב ד' שהוא רשות היחיד וזיז אחר כמוהו בולט בצדו ואורך רשות הרבים מפסיק ביניהם אף על פי שהוא למעלה מעשרה ומקום פטור הוא אעפ"כ אסור להושיט מזה לזה ואם הושיט חייב שכך היתה עבודת הלוים במשכן שתי עגלות זו אחר זו ברשות הרבים ואורך רשות הרבים מפסיק ביניהם והיו מושיטים הקרשים מזו לזו אבל לא היו זורקין אותן מפני כובדן והעגלות היו רשות היחיד שהיו גבוהות עשרה ורחבות ד' אבל אם רוחב רשות הרבים מפסיק ביניהם כגון שאינם זה בצד זה בדיוטא אחת אלא זה כנגד זה שאחד יוצא מכותל שבצד זה של רשות הרבים והשני מכותל שבצד שכנגדו ורוחב רשות הרבים ביניהם המושיט מזה לזה פטור שהושטה זו לא היתה במשכן ואפילו לכתחלה מותר ע"ד שיתבאר בסי' שנ"ג כיון שמושיט דרך מעלה מעשרה שהוא מקום פטור:

* * *

חלק ב סימן שמח דין המושיט כלי מרשות לרשות:

א היה עומד ברשות היחיד והוציא ידו מליאה פירות לרשות הרבים בתוך עשרה (או אפילו לכרמלית) אסור להחזירה אפילו דרך מעלה מעשרה עד למוצאי שבת שקנסוהו חכמים להיות ידו תלויה כך עד למוצאי שבת על שעבר על דבריהם ועשה עקירה מרשות היחיד לרשות הרבים או לכרמלית:

ב במה דברים אמורים כשעשה כן במזיד אבל בשוגג לא קנסוהו חכמים ומותר להחזירה לאותה חצר שהוא עומד בה אבל אסור להושיטה לחצר אחרת אפילו שתיהן שלו שאין צריך עירוב ואפילו הוא בענין שאין בו משום מושיט מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים כגון שחצרות אלו הן זו כנגד זו ורוחב רשות הרבים מפסיק ביניהן או אפילו הן בדיוטא אחת אלא שאין אורך רשות הרבים מפסיק ביניהן כלל שרשות הרבים מהלכת לפניהן ולא ביניהן והמושיט מרשות היחיד לרשות היחיד אינו חייב אלא כשרשות הרבים באמצע כמו שהיה במשכן אף על פי כן אסרו חכמים כאן כדי שלא תתקיים מחשבתו שנתכוין לפנות הפירות מחצר זו שאם נתיר לו להושיטן לחצר אחרת הרי נתקיימה מחשבתו ויש לגזור שמא פעם אחרת ישליכן לרשות הרבים אבל כשמחזירה לאותה חצר כיון שלא נתקיימה מחשבתו אין לגזור כלום בזה:

ג במה דברים אמורים כשהוציאה לרשות הרבים אבל אם הוציאה לכרמלית מותר להושיטה אפילו לחצר אחרת שבכרמלית לא גזרו גזרה זו משום שהיא גזרה לגזרה:

'תורה אור' פרשת יתרו – הפרשה החסידית

זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת [א][1]

"**זָכוֹר** אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" (פָּרָשָׁתֵנוּ כ, ז):

לְהָבִין מַהוּ עִנְיַן **הַצִּוּוּי לְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת**[2], וַהֲלֹא "שַׁבָּת[3] מִיַּקְדְּשָׁא וְקַיְּימָא"[4]

דְּבִשְׁלָמָא קְדוּשַׁת יוֹם־טוֹב תָּלוּי בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁלְּכָךְ אוֹמְרִים[5]: "מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים" – מִתְּחִלָּה "יִשְׂרָאֵל" וְאַחַר כָּךְ "הַזְּמַנִּים", מִשּׁוּם "דְּיִשְׂרָאֵל אִינְהוּ דְּקַדְּשִׁינְהוּ לִזְמַנִּים"[6]. אֲבָל בְּשַׁבָּת אָנוּ מְבָרְכִים: "מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת" וְאֵין אוֹמְרִים "מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַשַּׁבָּת". וּכְמַאֲמַר רַז"ל[7]: "אָטוּ שַׁבָּת – יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי לֵיהּ? וַהֲלֹא שַׁבָּת מִיַּקְדְּשָׁא וְקַיְּימָא מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית כו'"[8], וְנִקְרָא כָּל שַׁבָּת "שַׁבָּת בְּרֵאשִׁית"[9] – שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת יִשְׂרָאֵל.

(כִּי שַׁבָּת הוּא בְּחִינַת הִתְגַּלּוּת חָכְמָה־עִילָּאָה, וְנִקְרָא "גִּילּוּי מוֹחִין דְּאַבָּא", שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הַמּוּשְׁרָשִׁים בְּזָ"א. וּכְמוֹ שֶׁמְּבוֹאָר בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת אֱמוֹר (רֵישׁ דַּף צ"ד): "דַּאֲחִידָן בֵּיהּ בְּמַלְכָּא"[10]. וּפֵירֵשׁ הָרַמַ"ז: "הֵם יִשְׂרָאֵל הַמּוּשְׁרָשִׁים בַּזְּעִיר – זֶה בְּחֶסֶד, וְזֶה בִּגְבוּרָה, וְזֶה בְּתִפְאֶרֶת כו'". וְ"שַׁבָּת" מְבוֹאָר שָׁם דְּהוּא "גִּלּוּי מוֹחִין דְּאַבָּא בְּזָ"א".

וּמְבוֹאָר שָׁם גַּם כֵּן אֵיךְ שֶׁגִּילּוּי וְהַמְשָׁכָה זוֹ הוּא מֵעַצְמוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לְמַעֲשֵׂינוּ כו'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּיוֹם־טוֹב, גִּילּוּי קְצָת הַהֶאָרָה מִמּוֹחִין דְּאַבָּא שֶׁמֵּאִיר בְּיוֹם־טוֹב – הוּא עַל יְדֵי מַעֲשֵׂנוּ וּתְפִלּוֹתֵינוּ כו').

וְהִנֵּה בְּדִבְּרוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת נֶאֱמַר (וְאֶתְחַנַּן ה, יא): "**שָׁמוֹר** אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ", וְאָמְרוּ רַז"ל[11]: "זָכוֹר וְשָׁמוֹר בְּדִבּוּר אֶחָד נֶאֱמְרוּ".

וְהָעִנְיָן, דְּ"שָׁמוֹר" הוּא מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[12]: "כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'הִשָּׁמֶר', 'פֶּן' וְ'אַל', אֵינוֹ אֶלָּא לֹא־תַעֲשֶׂה". וְ"**זָכוֹר**" הוּא רְמַ"ח מִצְוֹת־עֲשֵׂה, כִּי **זָכוֹר** עִם **י"ה** גִּימַטְרִיָּא **רְמַ"ח** מִצְוֹת־עֲשֵׂה[13].

וְהִנֵּה "**זִכְרִי**" עִם **ו"ה** גִּימַטְרִיָּא **רְמַ"ח**. וְצָרִיךְ לְהָבִין הַהֶפְרֵשׁ בֵּין **זָכוֹר** לְ**זִכְרִי**[14]; וּמַה שֶּׁ**זָכוֹר** הוּא עִם **י"ה**, **וְזִכְרִי** עִם **ו"ה**.

וְהִנֵּה לְהָבִין כָּל זֶה, צָרִיךְ לְהָבִין תְּחִלָּה כְּלָלוּת עִנְיַן הַשַּׁבָּת מַהוּ[15].

---

1) (דִּבּוּר הַמַּתְחִיל זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת: **תּוֹרַת חַיִּים דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת"** [שְׁמוֹת חֵלֶק ב רסד, א]. **אוֹר הַתּוֹרָה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "תּוֹסֶפֶת וְהֶעָרוֹת עַל הַדְּרוּשׁ"** [שְׁמוֹת כֶּרֶךְ ג עַמּוּד תתקמה]. – צִיּוּן בְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר.

נֶאֱמַר כַּנִּרְאֶה בִּסְמִיכוּת לְפָרָשַׁת יִתְרוֹ תקס"ט. נוֹסַח הַמַּאֲמָר שֶׁלְּפָנֵינוּ הוּא מֵרִשִׁימַת הַצֶּמַח צֶדֶק בְּחוֹרֶף תקפ"ט. הַנָּחַת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי – נִדְפְּסָה בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ט עַמּוּד מו. מְיוּסָּד עַל מַאֲמָר זֶה – דִּבּוּר הַמַּתְחִיל זֶה מִשְּׁנַת תקפ"ו – נִדְפַּס בְּתוֹרַת חַיִּים הַנַּ"ל.

הֶעָרוֹת וְקִיצּוּרִים נִדְפְּסוּ בְּאוֹר הַתּוֹרָה הַנַּ"ל, וּבְאֲרִיכוּת עִם הוֹסָפוֹת – שָׁם כֶּרֶךְ ז עַמּוּד ב'תשג. תּוֹסָפוֹת וְהֶעָרוֹת עַל הַדְּרוּשׁ, קִיצּוּר וְ"קִיצּוּר מֵהַקִּיצּוּר" מֵהַדְּרוּשׁ שֶׁלְּפָנֵינוּ – שָׁם עַמּוּד ב'תרצט. וּרְאֵה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל זֶה תר"ו – שָׁם כֶּרֶךְ ג עַמּוּד תתקכה. כֶּרֶךְ ז עַמּוּד ב'תרצ. ב'תשטו.

מְיוּסָּדִים עַל מַאֲמָר זֶה: דִּבּוּר הַמַּתְחִיל זֶה בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרכ"ז עַמּוּד קכה. תרמ"ב עַמּוּד מט. תרס"ח עַמּוּד צח. תר"פ עַמּוּד רנז וְאֵילֶךְ).

2) ("שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן צִיּוּוּי וְאַזְהָרָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם דַּוְוָקָא יְקַדְּשׁוּ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת". תקס"ט).

3) (הַשַּׁבָּת קְדוּשָׁה וְעוֹמֶדֶת מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית. בֵּיצָה יז, א).

4) (כֵּן הִקְשָׁה בַּאלְשֵׁיךְ, וְהוּבָא בִּשְׁמוֹ בְּאוֹר הַתּוֹרָה כָּאן עַמּוּד תתקכה עַיֵּן שָׁם וּבְכֶרֶךְ ז עַמּוּד ב'תרצ).

5) (בְּרֵכַת הַיּוֹם דְּיוֹם טוֹב. בְּרָכוֹת מט, א).

6) (שֶׁיִּשְׂרָאֵל הֵם הַמְקַדְּשִׁים אֶת הַזְּמַנִּים (הַמּוֹעֲדִים) בְּקִידּוּשׁ הַחֹדֶשׁ. בְּרָכוֹת שָׁם וּבְפֵירוּשׁ רַשִׁ"י).

7) (בְּרָכוֹת שָׁם וּבְפֵירוּשׁ רַשִׁ"י).

8) (הַאִם אֶת הַשַּׁבָּת מְקַדְּשִׁים יִשְׂרָאֵל? וַהֲרֵי הַשַּׁבָּת קְדוּשָׁה וְעוֹמֶדֶת מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית).

9) (יוֹמָא פא, א. וְעוֹד).

10) (שֶׁאֲחוּזִים בּוֹ, בְּמֶלֶךְ).

11) (רֹאשׁ הַשָּׁנָה כז, א).

12) (עֵרוּבִין צו, א. וְעוֹד).

13) (זֹהַר חֵלֶק א כד, א וְעוֹד. בַּחַיֵּי יִתְרוֹ עַל הַפָּסוּק "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת". נִתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה פִּקּוּדֵי ג, ב.

בְּאוֹר הַתּוֹרָה יִתְרוֹ ז עַמּוּד ב'תשג: כִּי י"ה הֵם אַבָּא וְאִימָא, שֶׁהֵם הַמּוֹחִין, שֶׁמִּשָּׁם נִמְשָׁךְ הַטִּפָּה דֶּרֶךְ כָּל הָרְמַ"ח אֵבָרִים, שֶׁהֵם רְמַ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְנִמְשָׁךְ עַל יְדֵי הַיְסוֹד הַנִּקְרָא זָכוֹר. וְשָׁם בְּנוֹסְחָא אַחֲרִינָא: שֶׁמִּשָּׁם נִמְשְׁכָה הַהַמְשָׁכָה דִּבְחִינַת חָכְמָה וּבְחִינַת בִּיטּוּל דֶּרֶךְ כָּל הָרְמַ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה וְנִמְשָׁךְ עַל יְדֵי צַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם הַנִּקְרָא זָכוֹר".

בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ט עַמּוּד מו מְבֹאָר: "וְאִם כֵּן גַּם פֵּירוּשׁ זָכוֹר הוּא בִּבְחִינַת מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשָׁמוֹר הוּא בִּבְחִינַת לֹא תַעֲשֶׂה (וְלֹא יִקְשֶׁה מִזֶּה שֶׁאָמְרוּ דְּ"אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ" בְּדִיבּוּר אֶחָד נֶאֱמְרוּ, דְּמִפֵּי הַגְּבוּרָה שָׁמַעְנוּ)".

14) ("שֶׁהֲרֵי כְּמוֹ שֶׁתֵּיבַת זִכְרִי עִם ו"ה עוֹלֶה גִּימַטְרִיָּא רְמַ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה, כָּךְ גַּם זָכוֹר עִם ו"ה עוֹלֶה גִּימַטְרִיָּא רְמַ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאִם כֵּן לְכַאוֹרָה מִצְוַת הַשַּׁבָּת לְפָעֲמִים בְּו"ה שֶׁהֵן שֹׁרֶשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה וְלִפְעָמִים בְּי"ה שֶׁהֵן שֹׁרֶשׁ הַלֹּא תַעֲשֶׂה כְּמוֹ שֶׁאָמַר "זֶה שְׁמִי כו'", וּשְׁמִי עִם י"ה גִּימַטְרִיָּא שֵׁס"ה, וְיָדוּעַ דְּאוֹתִיּוֹת י"ה גְּבוֹהִים מֵאוֹתִיּוֹת ו"ה גַּם, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר זָכוֹר וְשָׁמוֹר בְּשַׁבָּת מֵאַחַר דְּגַם זָכוֹר שָׁרְשׁוֹ בְּלֹא תַעֲשֶׂה שֶׁהֵן בְּי"ה". – תקס"ט).

15) (וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר מֵעִנְיַן הַשַּׁבָּת לְקַמָּן סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת" דְּרוּשׁ הַשֵּׁנִי, וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "עִנְיַן הָאָבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה", וּבְפָרָשָׁה תְּרוּמָה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "מִי יִתֵּנֶךָ כְּאָח לִי" בְּעִנְיַן "קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ", וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיִּקְהַל מֹשֶׁה" וּלְעֵיל סוֹף פָּרָשַׁת בְּשַׁלַּח סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "אַכְלֵהוּ

דְּהִנֵּה כְּתִיב (בְּרֵאשִׁית א, לא): "וַיַּרְא אֱלֹקִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד". שֶׁבְּשִׁשָּׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית הוּא בְּחִינַת "אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה", וְהַיְינוּ עַל יְדֵי צֵירוּפֵי אוֹתִיּוֹת דַּ"עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת" – כְּמוֹ מַאֲמַר "יְהִי אוֹר" (בְּרֵאשִׁית א, ג); "יְהִי רָקִיעַ" (שָׁם, ו); "יִקָּווּ הַמַּיִם כו'" (שָׁם, ט); "תַּדְשֵׁא כו'" (שָׁם, יא) – הוּא בְּבְחִינַת יְרִידָה. כְּמוֹ בְּאָדָם – גִּילּוּי הַשֵּׂכֶל בְּדִבּוּר, שֶׁהוּא בְּחִינַת יְרִידָה.

וְהִנֵּה כְּתִיב (יְשַׁעְיָה נה, ח): "כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם כו'", שֶׁיֵּשׁ לְמַעְלָה כִּבְיָכוֹל בְּחִינַת מַחֲשָׁבָה וּבְחִינַת דִּבּוּר. דְּהַיְינוּ, שֶׁבְּחִינַת מַחֲשָׁבָה נִקְרָא "עָלְמִין סְתִימִין" (רוֹצֶה לוֹמַר, הָאוֹר וְהַחִיּוּת הַמְּחַיֶּה אֶת "עָלְמִין סְתִימִין" נִקְרָא "מַחֲשָׁבָה עֶלְיוֹנָה"), וּבְחִינַת דִּבּוּר נִקְרָא "עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא".

וְנִקְרָא "אוֹתִיּוֹת" – לְשׁוֹן הִתְגַּלּוּת, מִלְּשׁוֹן תַּרְגּוּם: "וְאָתָא"[16]. כִּי הִנֵּה הַדִּבּוּר מְקַבֵּל מִבְּחִינַת הַמִּדּוֹת עֶלְיוֹנוֹת, שֶׁבְּחִינַת "שִׁיתָּא יוֹמִין דִּבְרֵאשִׁית" הֵם שִׁשָּׁה מִדּוֹת עֶלְיוֹנוֹת[17].

וְהִנֵּה יָדוּעַ הַמַּאֲמָר: "לַאו דְּאִית לְךָ צַדָּק יְדִיעָא כו', כּוֹלָא לְאַחֲזָאָה כו'"[18]. שֶׁבְּאָדָם, בְּחִינַת חֶסֶד וְרַחֲמִים מְעוֹרֵר הִתְפַּעֲלוּת בְּנַפְשׁוֹ לְהִשְׁפִּיעַ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן מִדּוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ הַמְיוּחָדוֹת בּוֹ יִתְבָּרֵךְ – שֶׁהוּא אַחְדוּת פָּשׁוּט בְּלִי שׁוּם שִׁינּוּי הִתְפַּעֲלוּת חַס וְשָׁלוֹם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מַלְאָכִי ג, ו): "אֲנִי הֲוָיָ"ה לֹא שָׁנִיתִי", וְזֶהוּ "לַאו דְּאִית לְךָ צַדָּק יְדִיעָא כו'".

וּבְהִיּוֹת כֵּן, שֶׁהַשִּׁשָּׁה מִדּוֹת עֶלְיוֹנוֹת הֵם לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הִתְפַּעֲלוּת וְשִׁינּוּי, עַל כֵּן כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת הַמִּדּוֹת לְבְחִינַת הַדִּבּוּר, לִהְיוֹת "עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא", הוּא רַק בִּבְחִינַת "אֲחוֹרַיִים", לְשׁוֹן תַּרְגּוּם[19] כו'_:

וְזֶהוּ שֶׁבְּכָל מַעֲשֵׂה שִׁשָּׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית עַד אַחַר "וַיְכֻלּוּ" לֹא נֶאֱמַר רַק שֵׁם "אֱלֹקִים"[20], כִּי אִם אַחַר שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית ב, א־ג): "וַיְכֻלּוּ כו' כִּי בוֹ שָׁבַת כו'", אַחַר כָּךְ נֶאֱמַר (שָׁם, ד): "בְּיוֹם עֲשׂוֹת הֲוָיָ"ה אֱלֹקִים" – נִזְכָּר אַחַר כָּךְ דַּוְקָא שֵׁם הֲוָיָ"ה.

וְהָעִנְיָן: כִּי יָדוּעַ מַה שֶּׁכָּתוּב (תְּהִלִּים פד, יב): "שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן הֲוָיָ"ה אֱלֹקִים". כִּי שֵׁם הֲוָיָ"ה כִּתִיב בֵּיהּ: "אֲנִי הֲוָיָ"ה לֹא שָׁנִיתִי" (כַּנַּ"ל: "לַאו דְּאִית לְךָ צַדָּק יְדִיעָא כו'"), וּבְחִינַת אֱלֹקִים הוּא הַנִּרְתָּק לְשֵׁם הֲוָיָ"ה הַנִּקְרָא גַּם כֵּן "שֶׁמֶשׁ" (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן ה' כו'"), כְּדֵי לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת הַבְּרִיאָה יֵשׁ מֵאַיִן, שֶׁזֶּהוּ עַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר כַּנַּ"ל.

(וְהוּא בְּחִינַת שֵׁם אֱלֹקִים – שֶׁהוּא שֹׁרֶשׁ בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת וְכֵלִים. וְשֵׁם הֲוָיָ"ה הוּא שֹׁרֶשׁ בְּחִינַת הָאוֹר[21] שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת כֵּלִים וְאוֹתִיּוֹת. לָכֵן הַהַמְשָׁכָה מִשֵּׁם הֲוָיָ"ה הוּא דַּוְקָא עַל יְדֵי הַ"מָּגֵן" דְּשֵׁם אֱלֹקִים, שֶׁהֵם הָאוֹתִיּוֹת הַמַּעֲלִימִים כַּנַּ"ל.

וְלָכֵן בְּשִׁשָּׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית לֹא נִזְכַּר – רַק שֵׁם אֱלֹקִים, כִּי בְּשִׁשָּׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית הָיָה הַהַמְשָׁכָה מִבְּחִינַת שֵׁם הֲוָיָ"ה לְהִתְלַבֵּשׁ בְּשֵׁם אֱלֹקִים, שֶׁהוּא בְּחִינַת הַדִּבּוּר לוֹמַר "יְהִי אוֹר", "יְהִי רָקִיעַ" כו')

וְאַחַר כָּךְ בְּסוֹף שִׁשָּׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית נֶאֱמַר (בְּרֵאשִׁית א, לא – ב, א): "וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד – וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם". פֵּירוּשׁ: "טוֹב מְאֹד" הִיא בְּחִינַת בַּעַל־תְּשׁוּבָה, כַּיָּדוּעַ[22] דְּ"טוֹב זֶה יֵצֶר־טוֹב; וּמְאֹד זֶה יֵצֶר־הָרָע" כְּשֶׁנֶּהֱפַךְ לְטוֹב עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה.

וְהָעִנְיָן: כִּי "בְּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְשׁוּבָה עוֹמְדִים כו'"[23]. כִּי אִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא דִּבְחִינַת בַּעַל־תְּשׁוּבָה הוּא בְּתִגְבּוֹרֶת הָאַהֲבָה מִמַּטָּה־לְמַעְלָה, "מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת כו'" (שִׁיר הַשִּׁירִים ח, ז).

הַיּוֹם" וְסוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל עִנְיָן "לֶחֶם מִשְׁנֶה". – אוֹר הַתּוֹרָה יִתְרוֹ (שְׁמוֹת בֶּרֶךְ ז) עַמּוּד ב'תרצט).

16) (בְּרָכָה לג, ב: "וְאָתָה מֵרִבְבוֹת קֹדֶשׁ". רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּרָכָה צג, ד וּבִנְסָמָן שָׁם.

רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה סִידּוּר דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "אַל בָּרוּךְ": פֵּירוּשׁ, כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל כַּאֲשֶׁר הָאָדָם יַשְׂכִּיל הַשִּׂכְלָה בִּפְנִי עַצְמוֹ עֲדַיִין אֵין בּוֹ אוֹתִיּוֹת מַמָּשׁ, אַךְ כַּאֲשֶׁר יִצְטָרֵךְ לְהַשְׁפִּיעַ הַהַשְׂכָּלָה לְהַתַּלְמִיד הוּא בָּא בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת מַחֲשָׁבָה וְדִבּוּר. וְזֶהוּ לְשׁוֹן אִתָּא, כְּלוֹמַר כְּשֶׁבָּא לִידֵי הַמְשָׁכָה לְזוּלָתוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת עַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת. וּמְיוּסָּד עַל סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ד עַמּוּד קכב וְזֶה לְשׁוֹנוֹ שָׁם: "מֵאַחַר שֶׁבָּא הַשֵּׂכֶל בְּהֶעְלֵמוֹ לִידֵי גִּילּוּי אוֹתִיּוֹת, לְחַשּׁוֹב בְּחֵיבוֹת וְצֵירוּפִים שׁוֹנִים כו', יֵחָשֵׁב זֶה לְבִיאָה מַמָּשׁ, וְנִקְרָא אוֹתִיּוֹת הַשֵּׂכֶל, כְּלוֹמַר שֶׁבָּא וְאִתָּא הַשֵּׂכֶל" עַיֵּן שָׁם.

וּבְאוֹר הַתּוֹרָה יִתְרוֹ בֶּרֶךְ ז ב'תרצט מְבָאֵר, שֶׁכָּאן מְדַבֵּר עַל אוֹתִיּוֹת בְּרִיאַת הָעוֹלָם בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁמַּתְחִילִין בְּבֵי"ת, "בְּרֵאשִׁית בָּרָא כו'", "בְּהִבָּרְאָם" – בֵּה' בְּרָאָם, ה' זְעֵירָא. וּבְלִקּוּטֵי תּוֹרָה וְזֹאת הַבְּרָכָה צג, ד דְּשָׁם קָאֵי עַל אוֹתִיּוֹת

הַתּוֹרָה, שֶׁהַתּוֹרָה מִתְחַלֶּת בְּאָלֶ"ף אָנֹכִי, וּמִשָּׁם נִמְשָׁכִים אַתְוָון רַבְרְבִין עַיֵּין שָׁם).

17) (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א בְּרֵאשִׁית ל, א. וְיִחִי רמז, א. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת).

18) ("אֵיךְ מִתְנַהֵג עָלְמָא". לא שֶׁיֵּשׁ לְךָ צַדָּק הַיְדוּעַ כו', הַכֹּל לְהַרְאוֹת אֵיךְ מִתְנַהֵג הָעוֹלָם. תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה, "פְּתַח אֵלִיָּהוּ" יז, ב).

19) (רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּרָכָה צג, ד).

20) (רְאֵה הַגָּדָה בְּאוֹר הַתּוֹרָה יִתְרוֹ בֶּרֶךְ ו עַמּוּד ב'תשיא).

21) (נִתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל וְיָדַעְתָּ תרנ"ז עַמּוּד מו. וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל רְאֵה קָרָאתִי תרס"ה עַמּוּד קפא וְאֵילָךְ).

22) (קֹהֶלֶת רַבָּה פָּרָשָׁה ג, טז. וּרְאֵה בְּרֵאשִׁית רַבָּה ט, ט. זֹהַר חֵלֶק א יד, א. יט, ב. רְאֵה לְקַמָּן פו, ב).

23) ("צַדִּיקִים גְּמוּרִים אֵין יְכוֹלִים לַעֲמוֹד". רְאֵה בְּרָכוֹת לד, ב וְהֶעָרַת כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוּ"ר בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תש"ט עַמּוּד 183. לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק יד עַמּוּד 361).

כְּמוֹ כֵן לְמַעְלָה: עֲלִיַּית הַחַיּוּת שֶׁיָּרַד בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית בִּבְחִינַת יְרִידָה, הִיא עוֹלָה בִּבְחִינַת עֲלִיַּית הָעוֹלָמוֹת לְמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב אַחַר כָּךְ "וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם [..] כִּי בוֹ **שָׁבַת**": כְּאָדָם שֶׁשּׁוֹבֵת מִמְּלַאכְתּוֹ, שֶׁהַשֵּׂכֶל וּמִדּוֹת שֶׁנִּשְׁפְּלוּ לְהִתְלַבֵּשׁ בְּדִבּוּר וּבְמַעֲשֶׂה עוֹלִים לְמָהוּתָן וְעַצְמוּתָן, כְּמוֹ כֵן הוּא לְמַעְלָה – עֲלִיָּיה לְמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְזֶהוּ בְּחִינַת וּמַדְרֵגַת שַׁבָּת, דְּ"**מַעֲלֵי** שַׁבַּתָּא"[24] – שֶׁהוּא בְּחִינַת עֲלִיּוֹת. וְזֶהוּ "שַׁבָּת בְּרֵאשִׁית – דְּמִיקַּדְּשָׁא וְקַיְּימָא", שֶׁהֲעֲלִיָּיה הִיא מִמֵּילָא, "כִּי בוֹ שָׁבַת כו'".

(וְצָרִיךְ עִיּוּן, דְּמַשְׁמָע שֶׁעַל יְדֵי "טוֹב מְאֹד" – בַּעַל־תְּשׁוּבָה[25] – אָז "כִּי בוֹ שָׁבַת", וְהָרֵי אָמַר דְּ"שַׁבָּת מִיקַּדְּשָׁא וְקַיְּימָא" – שֶׁהֲעֲלִיָּיה מִמֵּילָא.

לָכֵן צָרִיךְ לוֹמַר, דְּלַאו עַל יְדֵי בַּעַל־תְּשׁוּבָה הוּא הַהַעֲלָאָה, כִּי עֲלִיּוֹת הָעוֹלָמוֹת הוּא מִמֵּילָא, רַק עִנְיַן תְּשׁוּבָה־עִלָּאָה הִיא **דּוּגְמָא** לִבְחִינָה זוֹ. כִּי **שַׁבָּת** אוֹתִיּוֹת **תָּשֵׁב**[26], לִהְיוֹת שֶׁשַּׁבָּת – עֲלִיּוֹת הָעוֹלָמוֹת וּכְמוֹ כֵן הַבַּעַל־תְּשׁוּבָה. וְעִיקַּר פְּעוּלַּת הָאִתְעָרוּתָא־דְּלְתַתָּא לִבְחִינַת שַׁבָּת יִתְבָּאֵר לְקַמָּן אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם).

אַךְ הִנֵּה כְּתִיב (בְּרֵאשִׁית ב, ג): "אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים **לַעֲשׂוֹת**" וְאָמְרוּ רַז"ל[27]: "לַעֲשׂוֹת – **לְתַקֵּן**". וּכְתִיב (תִּשְׁא לא, טז): "וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת **לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת**", דְּמִזֶּה מַשְׁמָע שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים אֶת הַשַּׁבָּת עַל יְדֵי מַעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת בּוֹ' יוֹמִין דְּחוֹל – דְּהַיְינוּ פֵּירוּשׁ "לַעֲשׂוֹת – לְתַקֵּן". אוֹ עַל יְדֵי תְּשׁוּבָה.

דְּהִנֵּה כְּתִיב (מִשְׁלֵי א, כ): "חָכְמוֹת בַּחוּץ תָּרוֹנָּה". וּפֵירַשׁ בַּזֹּהַר[28]: "חָכְמוֹת", תְּרֵי – חָכְמָה־עִלָּאָה וְחָכְמָה־תַּתָּאָה. פֵּירוּשׁ: חָכְמָה־עִילָּאָה הוּא בְּחִינַת "חַכִּים וְלָא בְחָכְמָה יְדִיעָא"[29]. וְחָכְמָה־תַּתָּאָה הוּא כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[30] "נוֹבְלוֹת חָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה – תּוֹרָה". פֵּירוּשׁ: בְּחִינַת הַ"נוֹבְלוֹת" הוּא בְּחִינַת אוֹר וְשֶׁפַע מִבְּחִינַת אוֹר הַחָכְמָה הַנִּמְשָׁךְ לְמַטָּה בְּדֵי לְבָרֵר בֵּירוּרִים.

וְהַיְינוּ בְּחִינַת חָכְמָה שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, לְהַבְדִּיל[31] בֵּין טָמֵא לְטָהוֹר[32] וְכֵיוָצֵא בָזֶה בְּכָל מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, וּכְמוֹ כֵן גַּם בְּמַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת־עֲשֵׂה הֲרֵי נִתְלַבְּשָׁה הַחָכְמָה בְּמִצְוֹת גַּשְׁמִיִּים, כְּמוֹ בְּמִצְוַת צִיצִית בְּצֶמֶר גַּשְׁמִי דְּטַלִּית כו'. וּלְמַעְלָה: **הַטַּלִּית** הוּא בְּחִינַת אוֹר מַקִּיף[33], וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דָּנִיאֵל ז, ט): "לְבוּשֵׁיהּ כִּתְלַג חִיוָּר"[34], שֶׁהוּא בְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין"; **וְהַחוּטִין** הֵם "ל"ב נְתִיבוֹת הַחָכְמָה"[35].

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בִּשְׁאָר הַמִּצְוֹת, כְּמוֹ אַבְנֵי הָאֵפוֹד וְהַחוֹשֶׁן, "תַּרְשִׁישׁ וְשֹׁהַם" (תְּצַוֶּה כח, כ) – אֲבָנִים גַּשְׁמִיִּים, וְנָחֲקַק בָּהֶם שְׁמוֹת י"ב הַשְּׁבָטִים[36], וּכְתִיב: "וְנָשָׂא אוֹתָם אַהֲרֹן לִפְנֵי ה' לְזִכָּרוֹן"[37].

וּלְמַעְלָה רוֹמְזִים לִבְחִינַת אוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים שֶׁיִּמָּשִׁיךְ אַהֲרֹן "כַּהֲנָא רַבָּא"[38], בְּחִינַת חֲסָדִים עֶלְיוֹנִים דְּלִפְנֵי הָאֲצִילוּת כו'. וּלְמַטָּה נִתְלַבְּשָׁה חָכְמָה זוֹ בַּאֲבָנִים גַּשְׁמִיִּים וּבְמַעֲשֶׂה גַּשְׁמִית דְּחוֹשֶׁן וְאֵפוֹד, וּכְהַאי גַּוְונָא יוּבָן בְּכָל מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת.

וְעַל כֵּן נִקְרֵאת בְּחִינַת חָכְמָה זוֹ שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה לְמַטָּה בְּמַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת בְּשֵׁם **חָכְמָה תַּתָּאָה** – שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בַּעֲשִׂיָּיה גַּשְׁמִית "לְאַהֲדַפָּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא כו'"[39].

וְזֶהוּ "חָכְמוֹת **בַּחוּץ** תָּרוֹנָּה": "בַּחוּץ" דַּוְקָא, כְּשֶׁנִּתְלַבְּשָׁה חָכְמָה־תַּתָּאָה (הַנִּמְשֶׁכֶת מֵחָכְמָה־עִילָּאָה. וְזֶהוּ "חָכְמוֹת **בַּחוּץ** כו'", שֶׁהֲאָרַת חָכְמָה־עִילָּאָה נִמְשֶׁכֶת בְּחָכְמָה־תַּתָּאָה, וּמִתְלַבְּשִׁים "בַּחוּץ" דְּהַיְינוּ בְּבֵי"עַ, עַד שֶׁנִּמְשָׁכִים בַּעֲשִׂיָּיה גַּשְׁמִית מַמָּשׁ, כַּנַּ"ל) בַּעֲשִׂיָּה גַּשְׁמִית, בְּמַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת שֶׁלְּפָנֵינוּ, אָז דַּוְקָא "תָּרוֹנָּה" – פֵּירוּשׁ: שֶׁיִּהְיֶה עַל יְדֵי זֶה תּוֹסֶפֶת וְגִלּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁלְּמַעְלָה מַעְלָה אֲפִילּוּ מִבְּחִינַת חָכְמָה עִילָּאָה, וְעַל יְדֵי מַעֲשֵׂה

---

24) (שֶׁל עֶרֶב שַׁבָּת).

25) (בַּהַגָּהוֹת הַנַּ"ל: דִּבְחִינַת בַּעַל תְּשׁוּבָה).

26) (תּוֹרַת נָתָן לְמוֹרֵנוּ הָרַב נָתָן שִׁפִּירָא בְּסוֹפוֹ. יָפֶה תוֹאַר לִבְרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה כב בְּסוֹפוֹ. הוּבָא בְּתַנְיָא, אַגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה פָּרָק י. וּרְאֵה גַּם לְקַמָּן פח, ב. לִקּוּטֵי תּוֹרָה הֶאֱזִינוּ עב, ג.

וּרְאֵה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל" סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תשכ"ט עַמּוּד יב: "דְּלִכְאוֹרָה עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה שֶׁיֵּשׁ יוֹתֵר בִּימֵי הַחוֹל, שֶׁאָז יֶשְׁנָם הָעִנְיָנִים שֶׁל עוֹבְדִין דְּחוֹל, וְלָכֵן שֶׁיֵּשׁ יוֹתֵר עִנְיָן שֶׁל פְּגָם כו', וּמִדּוּעַ מִתְיַיחֵס עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה לְשַׁבָּת דַּוְקָא").

27) (רְאֵה פֵּירוּשׁ רַשׁ"י לִבְרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה יא, ז. רְאֵה לְעֵיל ג, ב).

28) (זֹהַר חֵלֶק א קמא, ב. חֵלֶק ג רסב, א. רְאֵה גַּם תּוֹרַת חַיִּים בְּרֵאשִׁית עַמּוּד עח וְאֵילָךְ. קל).

29) (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה, "פְּתַח אֵלִיָּהוּ" יז, ב).

30) (בְּרֵאשִׁית רַבָּה יז, ז. וּרְאֵה הַנִּסְמָן לְעֵיל יא, ג).

31) (לְהַבְדִּיל בֵּין טָמֵא לְטָהוֹר: עַל פִּי שִׁמְיָנִי י, א. שָׁם יא, מז).

32) ("שֶׁזֶּהוּ בֵּירוּר כְּלָלִי בֵּין טוֹב לְרַע, שֶׁזֶּה אֶפְשָׁר לְהִתְעַלּוֹת וְזֶה אִי אֶפְשָׁר לְהִתְעַלּוֹת". סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרנ"ד עַמּוּד עו עַיֵּין שָׁם).

33) (פְּרִי עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַצִּיצִית פֶּרֶק ג. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת).

34) (לְבוּשׁוֹ כִּשֶׁלֶג לְבָן).

35) (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג (תּוֹסֶפֶת) שא, א. הַנִּסְמָן בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תר"ם עַמּוּד קסב הָעָרָה 673).

36) (תְּצַוֶּה שָׁם, ט וְאֵילָךְ).

37) (תְּצַוֶּה כח, יב: "וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת שְׁמוֹתָם לִפְנֵי ה' עַל שְׁתֵּי כְתֵפָיו לְזִכָּרוֹן". שָׁם, כט: "וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט . . לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי ה'").

38) (הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל).

39) (לְהַפּוֹךְ הַחוֹשֶׁךְ לְאוֹר. רְאֵה זֹהַר ח"א בְּהַקְדָּמָה ד, א).

הַמִּצְוֹת יוּמְשַׁךְ וְיִתְגַּלֶּה בְּחָכְמָה־עִילָּאָה. נִמְצָא, דִּוְקָא עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת הַחָכְמוֹת "**בַּחוּץ**" אָז "תְּרוּנָה"._:

וּבִיאוּר הַדָּבָר הוּא:

דְּהִנֵּה כְּתִיב (תְּהִלִּים קִיא, י. מִשְׁלֵי ד, ז): "רֵאשִׁית חָכְמָה". וְהַיְינוּ בְּחִינַת חָכְמָה־עִלָּאָה שֶׁנִּקְרֵאת "רֵאשִׁית"[40]. כִּי חָכְמָה־תַּתָּאָה נִקְרֵאת "סוֹפָא דְּכָל דַּרְגִּין"[41] כַּנּוֹדָע[42] שֶׁהִיא בְּחִינַת מַלְכוּת, וְחָכְמָה עִילָּאָה נִקְרֵאת "רֵאשִׁית".

וְהִנֵּה "רֵאשִׁית" בְּתִי"ו מוֹרֶה עַל לְשׁוֹן נְקֵבָה, כִּי "רֹאשׁ" הוּא לְשׁוֹן דְּכַר, וְ"רֵאשִׁית" הוּא לְשׁוֹן נוּקְבָא. וְהַיְינוּ כִּי הַחָכְמָה הִיא בְּחִינַת מְקַבֵּל, שֶׁמְּקַבֶּלֶת מִבְּחִינַת **רֹאשׁ**. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (אִיּוֹב כח, יב): "וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא", שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִבְּחִינַת אַיִן. דְּהַיְינוּ שֶׁלֹּא בְּדֶרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת עִילָּה וְעָלוּל, רַק כְּמוֹ בְּחִינַת יֵשׁ מֵאַיִן, כִּי בְּחִינַת הָאַיִן שֶׁמִּמֶּנּוּ תִּמָּצֵא הַחָכְמָה הוּא לְמַעְלָה מִמַּדְרֵגַת הַחָכְמָה.

וְהוּא כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בְּאָדָם, כְּשֶׁנּוֹפֵל לוֹ אֵיזֶה הַמְצָאָה וּסְבָרָא חֲדָשָׁה אֲזַי מִתְמַלֵּא תַּעֲנוּג, מִזֶּה אָנוּ רוֹאִים שֶׁבְּחִינַת תַּעֲנוּג הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת חָכְמָה, דְּהַיְינוּ שֶׁהוּא מְקוֹר הַחָכְמָה. וְלָכֵן בִּתְחִלַּת הִתְחַדְּשׁוּת הַסִּבְרָא יִהְיֶה הָעֹנֶג גָּדוֹל, לִהְיוֹת כִּי רֶגַע זוֹ יָצְאָה וְנִמְשְׁכָה הַחָכְמָה מִמְּקוֹרָהּ – הַתַּעֲנוּג, לָכֵן מֵאִיר בָּהּ אוֹר הַתַּעֲנוּג. מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁמִּתְיַיֵּשׁן אַחַר כָּךְ, אֵינוֹ מִתְעַנֵּג כָּל כָּךְ מֵהַסִּבְרָא – שֶׁכְּבָר נִתְרַחֲקָה מִמְּקוֹרָהּ שֶׁהוּא הַתַּעֲנוּג.

וּכְמוֹ כֵן לְמַעְלָה בְּחִינַת תַּעֲנוּג־הָעֶלְיוֹן הוּא מְקוֹר הַחָכְמָה, וְזֶהוּ בְּחִינַת "מֵאַיִן תִּמָּצֵא", "מֵאַיִן" הוּא בְּחִינַת עוֹנֶג. וְזֶהוּ שֶׁנִּקְרֵאת חָכְמָה – "רֵאשִׁית", שֶׁהִיא בְּחִינַת מְקַבֵּל מִבְּחִינַת "רֹאשׁ", הוּא הַתַּעֲנוּג־עֶלְיוֹן שֶׁנִּקְרָא **רֹאשׁ אשר**[43], שֶׁהוּא לְשׁוֹן **אוֹשֶׁר** וְתַעֲנוּג, וּכְמוֹ (וַיֵּצֵא ל, יג) "בְּאָשְׁרִי כִּי אִשְּׁרוּנִי בָּנוֹת"[44]; "אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי כו'" (תְּהִלִּים פד, ה)._:

וְהִנֵּה בִּבְרִכַּת הַמִּצְוֹת אָנוּ מְבָרְכִין: "**אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו** כו'":

שֶׁעַל יְדֵי הַמִּצְוֹת אָנוּ מַמְשִׁיכִים מִבְּחִינַת "אֲשֶׁר"[45] שֶׁהוּא בְּחִינַת עֹנֶג־הָעֶלְיוֹן. וְהַהַמְשָׁכָה הִיא בִּבְחִינַת חָכְמָה־עִילָּאָה וְחָכְמָה־תַּתָּאָה, שֶׁהֵן בְּחִינַת יִחוּדָא־עִילָּאָה וְיִחוּדָא־תַּתָּאָה, שֶׁנִּמְשָׁךְ בָּהֶן מִבְּחִינַת עֹנֶג־הָעֶלְיוֹן.

וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ הַבְּרָכָה: "**בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹקֵינוּ**" הוּא בְּחִינַת יִחוּדָא־עִילָּאָה דְּחָכְמָה וּבִינָה – אֲצִילוּת[46]. וְאַחַר כָּךְ "**מֶלֶךְ הָעוֹלָם**" הוּא בְּחִינַת יִחוּדָא־תַּתָּאָה, וּמַמְשִׁיכִים לָהֶם מִבְּחִינַת "**אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ** כו'" – בְּחִינַת עֹנֶג־הָעֶלְיוֹן.

וְהַיְינוּ דִּוְקָא עַל יְדֵי קִיּוּם מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת הַגַּשְׁמִיִּים בִּבְחִינַת אִתְכַּפְיָיא וְאִתְהַפְּכָא, לְבָרֵר בֵּירוּרֵי נוֹגַהּ, שֶׁעַל יְדֵי זֶה דַּיְיקָא מַמְשִׁיכִים גִּלּוּי הַתַּעֲנוּג הָעֶלְיוֹן. וְזֶהוּ "**חָכְמוֹת**" כְּשֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ "**בַּחוּץ**" אֲזַי דִּוְקָא "**תְּרוּנָה**" מֵחֲמַת גִּלּוּי הַתַּעֲנוּג הָעֶלְיוֹן בַּחָכְמָה._:

וּמֵעַתָּה יוּבָן גַּם כֵּן עִנְיַן "**לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת**":

כִּי שַׁבָּת הוּא בְּחִינַת חָכְמָה[47], וּ"בְּחָכְמָה אִתְבְּרִירוּ"[48]. וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל[49]: "בְּשַׁבָּת דִּבּוּר אָסוּר", כִּי "סְיָיג לַחָכְמָה שְׁתִיקָה"[50], וְהוּא בְּחִינַת עֲלִיַּית חָכְמָה־תַּתָּאָה בְּחָכְמָה־עִילָּאָה.

(לָכֵן בְּשַׁבָּת **בּוֹרֵר** אָסוּר: כִּי "בְּחָכְמָה אִתְבְּרִירוּ" הוּא עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת חָכְמָה־עִילָּאָה בְּחָכְמָה־תַּתָּאָה לְבָרֵר בֵּירוּרִים, וְהַיְינוּ בְּיוֹמִין דְּחוֹל. אֲבָל בְּשַׁבָּת, שֶׁהוּא עֲלִיַּית חָכְמָה־תַּתָּאָה בְּחָכְמָה־עִילָּאָה, לָכֵן דִּבּוּר אָסוּר).

וְהִנֵּה עַל יְדֵי הַבֵּירוּרִים מִמַּעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּיוֹמִין דְּחוֹל נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת עֹנֶג־עֶלְיוֹן לִבְחִינַת חָכְמָה. דְּהִנֵּה הַחָכְמָה נִקְרֵאת "עֵדֶן"[51] – שֶׁמְּקַבֵּל מִבְּחִינַת הַתַּעֲנוּג. וּמִבְּחִינַת עֵדֶן נִמְשָׁךְ לַ"גָּן"[52]. וְזֶהוּ עִנְיַן גַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן וְגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן, שֶׁשָּׁם "נָהֲנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה"[53].

אֲבָל "פָּה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם־הַזֶּה מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם־הַבָּא"[54], כִּי עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת מַמְשִׁיכִים עַצְמוּת עֹנֶג־הָעֶלְיוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת חָכְמָה. וְזֶהוּ הַכֹּל עַל יְדֵי ו' יוֹמִין דְּחוֹל – "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד" (יִתְרוֹ ב, ח)._:

---

40) (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א לא, א־ב).

41) (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב נו, א. רכו, א).

42) (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה ו, א).

43) (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א טו, א. וּרְאֵה הֶמְשֵׁךְ תער"ב חֵלֶק ג עַמּוּד א'תז: "תַּעֲנוּג הָעַצְמִי").

44) ("וְזֶהוּ "אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה" (שְׁמוֹת ג, יד), כִּי שֵׁם אֶהְיֶה – בְּכֶתֶר, שֶׁהוּא בְּחִינַת עוֹנֶג הָעֶלְיוֹן, שֶׁנִּקְרָא עַתִּיקָא כְּיָדוּעַ". תקס"ט עַמּוּד נא).

45) (רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ל (עד, ב)).

46) (בְּהַגָּהוֹת הַנַּ"ל: **דַּאֲצִילוּת**).

47) ("מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר בְּשַׁבָּת "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הוּא כו'" (תִּשָּׂא לא, יד), וְכָל "קֹדֶשׁ" הוּא בְּחִינַת חָכְמָה, שֶׁבָּהּ מְלוּבָּשׁ אוֹר אֵין סוֹף עַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר "הֲוָיָ" בְּחָכְמָה" (מִשְׁלֵי ג, יט). תקס"ט).

48) (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב (הֵיכָלוֹת) רנד, ב. עֵץ חַיִּים שַׁעַר יח. וְעוֹד).

49) (שַׁבָּת קיג, ב).

50) (אָבוֹת ג, יז).

51) (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א רמז, ב. וְעוֹד).

52) (בְּרֵאשִׁית ב, י: "וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן").

53) (בְּרָכוֹת יז, א).

54) (אָבוֹת ד, יז).

וְזֶהוּ עִנְיַן "זָכוֹר" עִם י"ה, וְ"זִכְרִי" עִם ו"ה – הַיְינוּ מִלְּמַטָּה־לְמַעְלָה וּמִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה.

דְּהִנֵּה פֵּירוּשׁ "שֵׁשֶׁת יָמִים **תַּעֲבוֹד**" הַיְינוּ בְּחִינַת אַהֲבָה, כִּי "לֵית פּוּלְחָנָא כְּפוּלְחָנָא דִּרְחִימוּתָא"[55]. שֶׁכָּל מַעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת, אוֹ הַחוֹל הוּא בְּחִינַת בֵּירוּרִים. שֶׁכָּל מַעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת, אוֹ הַדִּבּוּר, אוֹ מַה שֶּׁעוֹשֶׂה מַשָּׂא־וּמַתָּן בְּהֶיתֵּר לְהִתְפַּרְנֵס כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לַעֲבוֹד אֶת ה' – נִתְבָּרֵר עַל יְדֵי זֶה בֵּירוּרֵי נִצוֹצוֹת קְדוּשׁוֹת מִבְּחִינַת קְלִיפַּת־נוֹגַהּ, וְעוֹלִים לַה' עַל יְדֵי הַתְּפִלָּה. וְכָל הַתְּפִלּוֹת שֶׁל יְמוֹת הַחוֹל נִכְלָלִים וְעוֹלִים עַל יְדֵי תְּפִלַּת הַשַּׁבָּת. וְזֶהוּ הַכֹּל עַל יְדֵי בְּחִינַת אַהֲבָה מִלְּמַטָּה־לְמַעְלָה.

וְזֶהוּ "**זָכוֹר עִם י"ה** – **רְמַ"ח**": שֶׁהָאַהֲבָה נִקְרֵאת "זָכוֹר" – כִּי יִרְאָה הִיא בְּחִינַת נֶקֵבָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי לא, ל): "אִשָּׁה יִרְאַת ה'"; וְאַהֲבָה הִיא בְּחִינַת דְּכַר – "זָכַר חַסְדּוֹ" (תְּהִלִּים צח, ג). וְהָאַהֲבָה הִיא שֹׁרֶשׁ לְרִמַ"ח מִצְוֹת־עֲשֵׂה. וְהַיְינוּ שֶׁעַל יְדֵי רִמַ"ח מִצְוֹת־עֲשֵׂה וּבְחִינַת "פּוּלְחָנָא דִּרְחִימוּתָא" – הִיא הַעֲלָאָה מִמַּטָּה־לְמַעְלָה לִבְחִינַת י"ה (וְגַם "הָאִישׁ דַּרְכּוֹ לְכִבֹּשׁ"[56], לָכֵן בֵּירוּר קְלִיפַּת־נוֹגַהּ וְהַהַעֲלָאָה הוּא עַל יְדֵי אַהֲבָה).

וְהִנֵּה תַּכְלִית הַהַעֲלָאָה הוּא כְּדֵי לִהְיוֹת אַחַר כָּךְ הַמִּשְׁכָּה מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל[57] עַל פָּסוּק (עֵקֶב י, יב) "מָה ה' אֱלֹקֶיךָ שׁוֹאֵל מֵעִמָּךְ" – "אַל תִּקְרֵי **מָה**, אֶלָּא **מֵאָה** בְּרָכוֹת שֶׁחַיָּיב אָדָם לְבָרֵךְ בְּכָל יוֹם".

וְהָעִנְיָן הוּא: כִּי בְּחִינַת הַהַמְשָׁכָה שֶׁנִּמְשָׁךְ מִבְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" לִבְחִינַת "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין" נִקְרָא בְּשֵׁם **בְּרָכָה**, כִּי הוּא בְּחִינַת הַגִּילּוּי מִן הַהֶעְלֵם.

וְזֶהוּ "אַל תִּקְרֵי **מָה**", שֶׁהוּא בְּחִינַת "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין", כַּמְּבוֹאָר בַּזֹּהַר בְּרֵאשִׁית בִּתְחִלָּתוֹ בַּהַקְדָּמָה (דַּף א', עַמּוּד ב') עַל פָּסוּק (תְּהִלִּים ח, ב) "**מָה** אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ", דִּבְחִינַת מַ"ה הוּא בִּבְחִינַת "בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ" (תְּהִלִּים לג, ו). וְזֶהוּ "**מָה** אַדִּיר שִׁמְךָ **בְּכָל הָאָרֶץ**" – שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ בָּעוֹלָמוֹת לִהְיוֹת "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין".

וְכֵן הוּא גַּם כֵּן בַּזֹּהַר חֵלֶק ב' (דַּף קכ"ז) עַל פָּסוּק (תְּרוּמָה כה, ב) "וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה": "דַּרְגָּא תַּתָּאָה, דְּאִיהוּ רָזָא דְּעָלְמָא תַּתָּאָה אִקְרֵי מַ"ה"[58].

(וְזֶהוּ עִנְיַן **תְּרוּמָה**– "אַל תִּקְרֵי מָ"ה אֶלָּא מֵאָה", דְּהַיְינוּ לְהַמְשִׁיךְ מִבְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" לִבְחִינַת "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין" הַנִּקְרָא מַ"ה – תְּרוּמָה.

כִּי הַנֵּה תְּרוּמַת־מַעֲשֵׂר הוּא "מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר" (קֹרַח יח, כו). כִּי הַדִּבּוּר עֶלְיוֹן שֶׁהוּא בְּחִינַת "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין" נִקְרָא בְּחִינַת מַעֲשֵׂר לְגִבֵּי הַמִּדּוֹת עֶלְיוֹנוֹת. דְּהַיְינוּ מִשּׁוּם כִּי רַק חֵלֶק עֲשִׂירִי מֵהַמִּדָּה נִמְשָׁךְ לִהְיוֹת הַגִּילּוּי בְּדִבּוּר.

וְגַם הַמִּדּוֹת לְגִבֵּי חָכְמָה וּבִינָה הֵם גַּם כֵּן רַק כְּמוֹ בְּחִינַת חֵלֶק עֲשִׂירִי – שֶׁבְּחִינָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁבְּחָכְמָה וּבִינָה נִמְשָׁךְ לִהְיוֹת מָקוֹר לַמִּדּוֹת. וְהַתְּרוּמָה הִיא הַעֲלָאָה מִמַּטָּה־לְמַעְלָה. וְצָרִיךְ עִיּוּן[59].

וְעִנְיַן **מֵאָה בְּרָכוֹת** הוּא לְהַמְשִׁיךְ מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה הַהֶאָרָה מִבְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" לְ"מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין".

וְהִנֵּה עִיקַּר עִנְיַן זוֹ הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה הוּא בְּשַׁבָּת. (דְּהֵגֶם שֶׁבְּכָל יוֹם מְבָרְכִים מֵאָה בְּרָכוֹת, מִכָּל מָקוֹם עִיקַּר גִּילּוּי וְיִחוּד סוֹבֵב בִּמְמַלֵּא הוּא בְּשַׁבָּת). וְזֶהוּ "**זִכְרִי עִם ו"ה** – **רְמַ"ח**", הַיְינוּ בְּשַׁבָּת הִיא הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה אֶל בְּחִינַת ו', שֶׁהַוָּא"ו הוּא הַמְשָׁכָה.

וְהַיְינוּ גַּם כֵּן עִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא בְּחִינַת הַמְשָׁכָה, "קוֹל"[60] בְּוָי"ו. דְּ"אוֹרַיְיתָא מֵהַחְכְמָה עִילָּאָה נָפְקַת"[61], וְהוּא יוֹ"ד דְּ"זִכְרִי", וְנִמְשָׁךְ לְמַטָּה בְּקוֹל וְדִבּוּר. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה נט, כא): "**וּדְבָרַי** אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּפִיךָ". וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ עַל שַׁמַּאי וְהִלֵּל דְּ"אִלּוּ וְאִלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים"[62]. וְהַיְינוּ ו"ה – קוֹל וְדִבּוּר בַּתּוֹרָה.

וְזֶהוּ גַּם כֵּן שֹׁרֶשׁ עִנְיַן הַשַּׁבָּת, שֶׁהוּא בְּחִינַת הַחָכְמָה – יוֹ"ד דְּ"זִכְרִי", וְנִמְשָׁךְ לְמַטָּה בִּבְחִינַת ו"ה.

(וְהָעִנְיָן: **זָכוֹר** הוּא הָאַהֲבָה, וְעַל יְדֵי זֶה עוֹלֶה הַמַּ"ן לִבְחִינַת **י"ה**. **וְזִכְרִי** הוּא יְסוֹד־אַבָּא, שֶׁמִּתְגַּלֶּה בְּשַׁבָּת בִּבְחִינַת זוֹ"נ, כַּיָּדוּעַ בְּכַוָּונַת "זָכָר לְמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית" בְּמוּסָף, וְזֶהוּ שֶׁנִּמְשָׁךְ בִּבְחִינַת ו"ה).

וְזֶהוּ הַצִּוּוּי "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ", וּמְבוֹאָר לְעֵיל הַקּוּשְׁיָא – דְּ"הָא שַׁבָּת מִיקַּדְּשָׁא וְקַיְּימָא".

וְהָעִנְיָן מוּבָן עַל פִּי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר, כִּי בֶּאֱמֶת בְּחִינַת שַׁבָּת מִצַּד עַצְמוֹ "מִיקַּדְּשָׁא וְקַיְּימָא", שֶׁהוּא בְּחִינַת קֹדֶשׁ, בְּחִינַת חָכְמָה (דְּהַיְינוּ בְּחִינַת מוֹחִין־דְּאַבָּא. וְיוֹם־טוֹב נִקְרָא (אֱמוֹר כג, ב) "מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ", בְּחִינַת נָהֶ"י־דְּאַבָּא מִתְלַבְּשִׁין בְּמוֹחִין־דְּאִימָּא).

אַךְ כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת גִּילּוּי עֹנֶג־הָעֶלְיוֹן שֶׁיּוּמְשַׁךְ וְיִתְגַּלֶּה בְּחָכְמָה (דְּהַיְינוּ הִתְגַּלּוּת עַתִּיק בְּחָכְמָה), הוּא עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל, עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת שֶׁעוֹשִׂין כָּל יְמוֹת הַחוֹל, שֶׁאוֹמְרִים: "**אֲשֶׁר** קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ", שֶׁמַּמְשִׁיכִים

(55) (אֵין עֲבוֹדָה כַּעֲבוֹדַת הָאַהֲבָה. זֹהַר חֵלֶק ג רסז, א).

(56) (יְבָמוֹת סה, ב).

(57) (רְאֵה מְנֻחוֹת מג, ב וּבְפֵירוּשׁ רַשׁ"י).

(58) (דַּרְגָּה תַּחְתּוֹנָה שֶׁהִיא סוֹד הָעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן נִקְרֵאת מַ"ה).

(59) (רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה וַיַּקְהֵל עַמּוּד ב'קפא וְאֵילָךְ).

(60) (יִתְרוֹ יט, יט: מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹקִים יַעֲנֶנּוּ בְּקוֹל").

(61) (זֹהַר חֵלֶק ב סב, א. וְעוֹד).

(62) (עֵרוּבִין יג, ב. וְעוֹד).

מִבְּחִינַת "אֲשֶׁר", עֹנֶג־הָעֶלְיוֹן – בִּבְחִינַת "רֵאשִׁית חָכְמָה" כַּנַּ"ל.

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב אַחַר כָּךְ: "שִׁשֶּׁת יָמִים **תַּעֲבוֹד**", דִּלְכְאוֹרָה זֶה אֵינוֹ מִצְוַת־עֲשֵׂה רַק רְשׁוּת; וּמָה עִנְיָן זֶה לְ"זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" שֶׁהִיא מִצְוַת־עֲשֵׂה.

אֶלָּא דִּלְהִיוֹת דְּפֵירוּשׁ "לְקַדְּשׁוֹ" – לְהַמְשִׁיךְ גִּילוּי עוֹנֶג־הָעֶלְיוֹן בְּחָכְמָה בְּשַׁבָּת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה נח, יג): "וְקָרָאתָ **לַשַּׁבָּת עוֹנֶג**" – וְהַמְשָׁכָה זוֹ הִיא עַל יְדֵי הַעֲלָאַת הַבֵּירוּרִים שֶׁעַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת בַּחוֹל, וְהַיְינוּ עַל יְדֵי בְּחִינַת **זָכוֹר** עִם **י"ה** וְ"שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבוֹד" – "פּוֹלְחָנָא דִּרְחִימוּתָא", וְעַל יְדֵי זֶה יוּמְשַׁךְ בְּשַׁבָּת בְּחִינַת "לְקַדְּשׁוֹ".

וְזֶהוּ "**זָכוֹר** כו'": כִּי שַׁבָּת נִקְרֵאת "שַׁבָּת **בְּרֵאשִׁית**". וְהִנֵּה "בְּרֵאשִׁית" הִיא בְּחִינַת נוּקְבָא שֶׁמְּקַבֵּל מִבְּחִינַת "רֹאשׁ", שֶׁהוּא תַּעֲנוּג־הָעֶלְיוֹן כַּנַּ"ל. וְלָכֵן אָמַר: "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת כו'" – לְהַמְשִׁיךְ בּוֹ מִבְּחִינַת תַּעֲנוּג־הָעֶלְיוֹן שֶׁנִּקְרָא בְּחִינַת **זָכָר** וּמַשְׁפִּיעַ – לִבְחִינַת "רֵאשִׁית חָכְמָה כו'". וְזֶהוּ **יִשְׂרָאֵל** – **לִי רֹאשׁ**[63] שֶׁהֵם הַמַּמְשִׁיכִים מִבְּחִינַת **רֹאשׁ**[64].

וּבְחִינַת "**שָׁמוֹר** אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת" (וְאֶתְחַנַּן ה, יא), הִנֵּה אָמְרוּ רַז"ל[65]: "שְׁמוֹר זוֹ מִשְׁנָה".

וְהָעִנְיָן: כִּי הַשְּׁמִירָה עִנְיָנָהּ לְהַפְרִיד הַקְּלִיפּוֹת שֶׁלֹּא יִהְיֶה יְנִיקָה לְהַחִיצוֹנִים. וְזֶהוּ עִנְיָן "**זָכוֹר** לִדְכוּרָא, **וְשָׁמוֹר** לְנוּקְבָא"[66]: כִּי הַשְּׁמִירָה שֶׁלֹּא יִינָקוּ הַחִיצוֹנִים מִטִּפַּת דְּכוּרָא הִיא עַל יְדֵי שֶׁנִּמְשֶׁכֶת בַּמְּעֵי דְּנוּקְבָא. וְלָכֵן "הַנִּפְלִים הָיוּ" (בְּרֵאשִׁית ו, ד), מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִקְלְטָה הַטִּפָּה כו'.

וְזֶהוּ גַּם כֵּן עִנְיָן "שְׁמוֹר זוֹ **מִשְׁנָה**": שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה הִיא נִקְרֵאת "תּוֹרַת **אִמֶּךָ**" (מִשְׁלֵי א, ח) לְגַבֵּי תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב שֶׁנִּקְרֵאת (מִשְׁלֵי א, ח) "מוּסַר **אָבִיךָ**", וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.

אַךְ לֶעָתִיד יִהְיֶה "זָכוֹר וְשָׁמוֹר **בְּדִבּוּר אֶחָד** נֶאֱמָרוּ" (רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁאָז יִתְגַּלֶּה בְּחִינָה זוֹ לְמַטָּה), שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּל חָד – יִחוּדָא־עִילָּאָה וְיִחוּדָא־תַּתָּאָה (שֶׁהֵן בְּחִינַת זָכוֹר וּבְחִינַת שָׁמוֹר, דְּהַיְינוּ שֶׁגַּם יִחוּדָא־תַּתָּאָה יִהְיֶה בְּמַדְרֵגַת הַגִּלּוּי שֶׁבְּיִחוּדָא־עִילָּאָה. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי גִּלּוּי עַצְמוּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַ"סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין" דְּ"קַמֵּיהּ" שָׁוֶה הַכֹּל כו').

וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר[67] "אוֹת **הִוא** בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (רוֹצֶה לוֹמַר, "אוֹת הִיא" קָאֵי עַל בְּחִינַת מַלְכוּת – "שָׁמוֹר לְנוּקְבָא"[68]).

וְזֶהוּ "יוֹם שֶׁ**כּוּלּוֹ אָרוֹךְ**" (רוֹצֶה לוֹמַר, שָׁמוֹר וְזָכוֹר הֵם בְּחִינַת שַׁבָּת דְּ"מַעֲלֵי שַׁבַּתָּא" וְ"שַׁבַּתָּא דְּיוֹמָא". וּלְעָתִיד־לָבֹא שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם בְּמַדְרֵגָה אַחַת, שַׁבָּת דְּ"מַעֲלֵי שַׁבַּתָּא" יִהְיֶה גַּם כֵּן בְּמַדְרֵגַת "שַׁבַּתָּא דְּיוֹמָא הַז"[69] – "יוֹם שֶׁכּוּלּוֹ אָרוֹךְ"[70]).

כִּי **עַתָּה** – זֶה הַיּוֹ< אֲשֶׁר "**קְוִינוּ** לוֹ" (יְשַׁעְיָה כה, ט). **פֵּירוּשׁ** "**קְוִינוּ**" – בְּחִינַת **קַו אָרוֹךְ**[71], **וּלְעָתִיד** יִהְיֶה בְּחִינַת שַׁבָּת – מַעֲלָה וּמַטָּה שָׁוִין.

63) (שֵׁעַר הַפְּסוּקִים לְהָאַרִיז"ל וַיִּשְׁלַח לב, כט. סֵפֶר הַלִּקּוּטִים לְהָאַרִיז"ל וַיְחִי מז, כח. שָׁם מח, ב. פְּרִי עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַלּוּלָב פֶּרֶק א. לִקּוּטֵי תּוֹרָה שְׁלַח מח, ב וְאֵילָךְ. סֵפֶר הַמִּצְוֹת לְהַצְּמַח צֶדֶק טו, ב בְּשֵׁם הַזֹּהַר).

64) (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת צִיצִית מֵעִנְיָן "לִי **רֹא"ש**" (לִקּוּטֵי תּוֹרָה שְׁלַח מח, ג)).

65) (תּוֹרַת כֹּהֲנִים אֱמוֹר ט, ב. (הוּבָא בְּרַשִׁ"י אֱמוֹר כד, לא. וְאֶתְחַנַּן ד, ו). סִפְרֵי פָּרָשַׁת רְאֵה פֶּרֶק נט).

66) (זֹהַר חֶלֶק ב פָּרָשָׁתְנוּ רַעְיָא מְהֵימְנָא צב, א).

67) (תִּשָּׂא לא, יז בְּשִׁינּוּי הַסֵּדֶר).

68) וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר בֵּאוּר עִנְיָן זֶה עַל פִּי הַזֹּהַר וַיִּקְהֵל (דף ר"ד): "הַאי רוּחָא – אִתְפַּשְׁטוּתָא דְּהַהִיא נְקוּדָה **כו'**" (מַאֲמְרֵי אַדְמו"ר הַזָּקֵן תקס"ה עַמּוּד שנב וּבַאוּרֵי הַזֹּהַר לְהַצְּמַח צֶדֶק בֶּרֶךְ ב עַמּוּד תתמא).

69) (הז: בְּהַגָּדוֹת הַנַּ"ל: הָרֵי זֶה).

70) וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר כְּהַאי גַּוְונָא עַל פִּי הַהַפְטָרָה דְּפָרָשַׁת בַּמִּדְבָּר: "כִּי גָדוֹל יוֹם כו'" (לִקּוּטֵי תּוֹרָה בַּמִּדְבָּר ח, א).

71) (קַו אָרוֹךְ: רֹאֵה אוֹר הַתּוֹרָה וַיִּקְרָא עַמּוּד תשיא).

72) (וְעַיֵּין לְקַמָּן (עב, ד וְאֵילָךְ) בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין בֵּאוּר עִנְיָן הָאָבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה", מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר שָׁם מֵעִנְיָן זֶה).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(מה) **אבל** שרש עצם מציאות האותיות הן קבועים בנפש עצמה ואין להם שייכות עם מהות שכל כלל. ורא״יה חזקה לזה הוא ממה שאנו רואים שיש מדות בשכל וחכמה עצמה והן חו״ג כמו שיש שכל המטה כלפי חסד ויש שכל המטה כלפי דין שהן ב׳ הפכים ומנגדים ממש. וידוע שא״א שיבא בהתגלות איזה שכל וסברא בהשגה גמורה כ״א ע״י צירופי אותיות המגבילו ומכילו בכל פרטי חלקיו ואופניו. ואם

היו האותיות שייכים לשכל כחומר לצורה ודאי היה מוכרח שיהיו צירופי אותיות לשכל של חסד מיוחדים אליו לפי אופניו דוקא ולשכל של דין צריך שיבא בצירופי אותיות אחרים שהן מורים על שכל של דין בכל פרטי אופניו וא"כ היה מהראוי שיהיה אותיות מיוחדים ומחולקים לשכל של חו"ג לזה בפ"ע ולזה בפ"ע ואם שבודאי יש חילוק בין צירופי אותיות של חכמה ושכל של חסד לצירופי אותיות של שכל של דין אבל הרי אין זה שינוי רק באופן הצירופים לבד דהיינו רק בסדר הצירופים מכ"ב אותיות דה' מוצאות במוקדם ומאוחר אבל האותיות עצמן אחת הן ממש שאותיות הללו שהן כלים להכיל אור שכל של חסד הן עצמם כלים וצירופי' לאור שכל של דין רק שהשנוי הוא באופן סדר הצירופים לבד כמו אף בתיבה אחת ישונה מצד הצירוף כמוקדם ומאוחר מאות זה לאות שני גוף השכל מחסד לדין ומדין לחסד אבל לא מצד גופי האותיות עצמן כמו תיבת נגע בשינוי הסדר בהקדמת העי"ן לנו"ן יהיה תיבת ענג וכן מתיבת פשע שפע שהכל הוא באותיות וא"כ שהאותיות מצד עצמן יכולים להכיל ב' הפכים דחו"ג דחכ' מזה יש הוראה גמורה שאין האותיות שייכים למהות השכל כחומר לצורה עד שיחוייב מזה לומר שמשכל זה יתהוו אותיות אלו ומשכל אחר יתהוו אותיות אחרים אלא אותיות שהן כלים לזה הן עצמן כלים לזה שכנגדו רק שהשינוי הוא בצרופיהן כידוע (ואמנם שינוי צירופי האותיות תלוי בכח המשכיל שבנפש שנק' נפש השכלית נפש המדברת רוח ממללא גם בכ"ב אותיות הרוחניים הקבועי' בנפש וגם זה לשנות הצירופים בלבד. אבל גופי האותיות הן בבחי' העצמות דנפש שלמעלה גם מבחי' חכ' שבנפש. וכמ"ש במ"א שהאותיות עצמם בבחי' פנימיות הכתר כו'):

וייצר ה' אלקים

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

וְעִנְיַן הָאָרָה זוֹ, הוּא מַה שֶּׁכָּתַב בַּעֵץ חַיִּים[54]:

שֶׁבְּחִינַת קוֹצָא דְשַׁעֲרֵי[55] מִשַּׁעֲרוֹת דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין, הוּא נִמְשָׁךְ בְּזָ"א, וְהוּא מַכֶּה בַּאֲחוֹרֵי עוֹרֶף דְּזָ"א. וְיוֹרֵד גַּם כֵּן עַד הַדַּעַת דְּבֵין כַּתְפֵּין וּמַכֶּה שָׁם. וְעַל יְדֵי הַכָּאָה זוֹ נוֹתֵן כֹּחַ לִהְיוֹת הִתְחַלְּקוּת מוֹחַ הַדַּעַת לִשְׁנֵי מוֹחִין, חָסֶד וּגְבוּרָה.

פֵּירוּשׁ:

כִּי עִנְיַן הִתְחַלְּקוּת מוֹחַ הַדַּעַת לִשְׁנֵי מוֹחִין, חֶסֶד וּגְבוּרָה, כְּבָר נִתְבָּאֵר פֶּרֶק ג' שֶׁהוּא עִנְיַן שִׂכְלִיִּים הַנּוֹטִים לְחֶסֶד וּגְבוּרָה, וְנִקְרָאִים מוֹחִין לְחֶסֶד וּגְבוּרָה דְּמִדּוֹת, כְּמוֹ הָאַהֲבָה, שֶׁהִיא פְּנִימִיּוּת הַחֶסֶד וְסִיבָּתוֹ כַּנַּ"ל;

וְלָזֹאת, כְּדֵי שֶׁיִּתְפָּעֲלוּ הַמִּדּוֹת מִן הַשֵּׂכֶל, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן "מוֹחַ **שַׁלִּיט** עַל הַלֵּב", בְּחִינַת שְׁלִיטָה וּמֶמְשָׁלָה, הֲגַם שֶׁמִּצַּד הַמִּדּוֹת עַצְמָן לֹא הָיוּ מַסְכִּימִים – וּבַמֶּה אַיפּוֹא יֵשׁ לְהַמּוֹחַ שְׁלִיטָה עַל הַלֵּב? זֶהוּ מִצַּד "קוֹצָא דְשַׁעֲרֵי שֶׁנִּמְשָׁךְ מֵאֲרִיךְ־אַנְפִּין", שֶׁהוּא בְּחִינַת **הָרָצוֹן** שֶׁלְּמַעְלָה מַעְלָה מֵהַחָכְמָה וְהַשֵּׂכֶל, וּמִמֶּנּוּ בָּא כֹּחַ הַשְּׁלִיטָה הַזֹּאת בַּמּוֹחִין, שֶׁהַמִּדּוֹת יִהְיוּ נִכְנָעִים לִשְׁמוֹעַ לְהַסְכָּמָתָם.

וְזֶהוּ גַּם כֵּן מְנַגֵּד לִבְחִינַת עֲמָלֵק, שֶׁעִנְיָנוֹ לְהָעִיז נֶגֶד הַדַּעַת בְּחוּצְפָּא, מַה שֶּׁאֵין כֵּן נֶגֶד בְּחִינָה זוֹ דְּרָצוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַחָכְמָה, אֵין חוּצְפָּא שֶׁלּוֹ מוֹעֶלֶת. וְכַנַּ"ל בְּעִנְיַן "וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי" כוּ'.

וּבָזֶה יוּבָן מַה שֶּׁאָמַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם[56]: "כִּי עַם קְשֵׁה עוֹרֶף הוּא וְסָלַחְתָּ" – שֶׁזֶּהוּ פֶּלְאִי לִכְאוֹרָה, מַה זוֹ מַעֲלָה טוֹבָה שֶׁמָּצָא מֹשֶׁה לְהַצִּיל אֶת יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי שֶׁהֵם "קְשֵׁה עוֹרֶף"?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא – לְפִי שֶׁיָּדַע מֹשֶׁה, שֶׁעַל פִּי הַהַנְהָגָה שֶׁבְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת מֵהַחָכְמָה וָאֵילָךְ לֹא הָיוּ רְאוּיִם לִסְלִיחָה עַל חֵטְא הַגְּדוֹל בְּחֵטְא הָעֵגֶל, אַךְ וְרַק מִלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְהוּא מִכֶּתֶר עֶלְיוֹן, יָכוֹל לִהְיוֹת לָהֶם מְחִילָה וּסְלִיחָה גַּם לְחֵטְא הָעֵגֶל. כִּי כֶּתֶר עֶלְיוֹן כּוּלּוֹ רַחֲמִים פְּשׁוּטִים. וְכַיָּדוּעַ שֶׁי"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים, "נוֹשֵׂא עָוֹן כּוּ'"[57], נִמְשָׁכִים מִמֶּנּוּ, לְפִי שֶׁהוּא מְרוֹמָם מְאֹד נַעֲלֶה, עַל דֶּרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר "אִם צָדַקְתָּ מַה תִּתֶּן לוֹ וְרַבּוֹ פָּשְׁעֶיךָ מַה תַּעֲשֶׂה לּוֹ"[58].

---

54) שער הכללים פי"ב. וראה לעיל מצות תפילין. רְאֵה סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים אִתְהַלֵּךְ לְאָזְנִיאָ עַמּוּד כז בְּשֵׁם הַפְּרִי עֵץ חַיִּים. נִתְבָּאֵר בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ה עַמּוּד שפז, שֶׁנּוֹתֵן כֹּחַ בְּזָ"א לְהַמְשָׁכַת מוֹחִין, וְגַם הַכֹּחַ לְחַלֵּק עַל יְדֵי הַדַּעַת לְחֶסֶד וּגְבוּרָה עַיֵּין שָׁם.

55) קְצוֹוֹת הַשְּׁעָרוֹת.

56) תִּשָּׂא לד, י.

57) תִּשָּׂא לד, ז.

58) אִיּוֹב לה ד-ו.

אַךְ הַאֵיךְ הָיָה בִּיכוֹלֶת לְהַמְשִׁיךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִכֶּתֶר עֶלְיוֹן[59]?

לָזֶה מָצָא מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם בָּהֶם מַעֲלָה יְתֵירָה בְּמַה שֶׁהֵם "קְשֵׁה עוֹרֶף", וְעַל יְדֵי זֶה הִמְשִׁיךְ עֲלֵיהֶם מִכֶּתֶר עֶלְיוֹן[60]. וְהָעִנְיָן הוּא – בְּחִינַת הַחוֹזֶק וְהַקּוֹשִׁי שֶׁיֵּשׁ בָּעוֹרֶף שֶׁלָּהֶם לְקַיֵּים בְּחִינַת "אִתְכַּפְיָא" וּבְחִינַת "כּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ", עַל דֶּרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל פֶּרֶק ב', שֶׁהוּא עִנְיָן "מוֹחַ שַׁלִּיט עַל הַלֵּב".

וְזֶהוּ עַל יְדֵי **הַקּוֹשִׁי** שֶׁבָּעוֹרֶף, שֶׁהָעוֹרֶף הוּא הַמְמוּצָע שֶׁבּוֹ וְעַל יָדוֹ נִמְשָׁךְ שֶׁפַע הַמּוֹחִין לַמִּדּוֹת שֶׁבַּלֵּב. וְעִנְיָן הַקּוֹשִׁי שֶׁבּוֹ הוּא לְנַצֵּחַ אֶת הַמִּדּוֹת, שֶׁיִּשְׁמְעוּ לְהַמּוֹחִין גַּם אִם הֵם בִּלְתִּי מַסְכִּימִים לָזֶה מִצַּד טִבְעָם וְעִצְמִיּוּתָם.

וְשֹׁרֶשׁ הַקּוֹשִׁי וְהַשְּׁלִיטָה הַזֹּאת, הִיא מִצַּד "קוֹצָא דְשַׂעֲרֵי דַּאֲרִיךְ־אַנְפִּין הַמַּכֶּה שָׁם", שֶׁהוּא הַנּוֹתֵן כֹּחַ זֶה בָּעוֹרֶף. וְאִם כֵּן, מָצָא מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם בְּיִשְׂרָאֵל הֶאָרַת אֲרִיךְ־אַנְפִּין, וְעַל כֵּן רְאוּיִין לִסְלִיחָה עַל חֵטְא הָעֵגֶל בְּהַמְשָׁכַת אוֹר אֲרִיךְ־אַנְפִּין מִצַּד מַעֲלָה זוֹ שֶׁבָּהֶם, שֶׁשָּׁרְשָׁם מִשָּׁם. וְלָכֵן אָמַר: "כִּי עַם קְשֵׁה עוֹרֶף הוּא" **עַל כֵּן** "וְסָלַחְתָּ".

וְזֶהוּ שֶׁפַּעַם כְּתִיב[61] "מָחֹה **אֶמְחֶה**", וּבְפָרָשַׁת תֵּצֵא כְּתִיב[62] "**תִּמְחֶה**"

וְהָעִנְיָן: כִּי בֶּאֱמֶת כִּהַיּוֹם אֵין בְּכֹחֵינוּ לִמְחוֹת אֶת זֶכֶר עֲמָלֵק. כִּי הֲרֵי כָּל כֹּחַ הָאָדָם הוּא לְהִתְבּוֹנֵן בְּגִדּוּלַת ה', וּמַה מּוֹעִיל זֶה נֶגֶד עֲמָלֵק שֶׁהוּא הַחוּצְפָּא נֶגֶד הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּלֹא טַעַם? אֶלָּא שֶׁה' יִתְבָּרֵךְ אוֹמֵר: "מָחֹה אֶמְחֶה" – עַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁנֶּאֱמַר[63] "ה' יִלָּחֵם לָכֶם".

וַהֲגַם שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל הַפְּעוּלָּה לְהַעֲבִיר אֶת עֲמָלֵק עַל יְדֵי "זָכוֹר" – עַל דֶּרֶךְ "אִם זְכַרְתִּיךָ עַל יְצוּעָי", מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁהַזְּכִירָה הִיא עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, אֵין זֶה כָּל כָּךְ בְּכֹחַ הָאָדָם, אֶלָּא שֶׁה' יִתְבָּרֵךְ הוּא עוֹזְרוֹ בִּזְכִירָה זוֹ, וְהוּא יִתְבָּרֵךְ הַמּוֹחֶה אֶת זֶכֶר עֲמָלֵק.

אֲבָל לָעָתִיד לָבֹא כְּתִיב[64]: "בְּהָנִיחַ ה' אֱלֹקֶיךָ לְךָ מִכָּל אוֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נוֹתֵן לְךָ", שֶׁהוּא עִנְיָן "אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ", בִּבְחִינַת אִתְהַפְּכָא, אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים וְיִחוּד פָּנִים בְּפָנִים, אֲזַי "תִּמְחֶה – **אַתָּה** – אֶת זֶכֶר עֲמָלֵק", כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל פֶּרֶק ב', שֶׁנֶּגֶד הַפְּנִימִיּוּת אֵין לוֹ מָקוֹם לְהִלָּחֵם כְּלָל.

וּפֵירוּשׁ "לֹא תִּשְׁכָּח": שֶׁלֹּא תִּהְיֶה בִּבְחִינַת שִׁכְחָה, שֶׁהִיא הַהִיפּוּךְ מִבְּחִינַת זְכִירָה הַנַּ"ל, כִּי אַדְּרַבָּה "זָכוֹר כּוּ'". וְלָעָתִיד לָבֹא יִהְיֶה כָּל זֶה מִמֵּילָא, לְפִי שֶׁיִּהְיוּ בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת לֹא יִהְיֶה בָּהֶם בְּחִינַת הַשִּׁכְחָה, שֶׁהִיא מִבְּחִינַת אֲחוֹרַיִּים דְּחָכְמָה, לְשׁוֹן "תָּשׁ כֹּחַ"[65], אֶלָּא מִמֵּילָא יִהְיוּ בִּבְחִינַת "זָכוֹר". אֲבָל כְּהַיּוֹם הוּא צִיווּי כַּנַּ"ל.

וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[66]: "אֵין הַשֵּׁם שָׁלֵם וְאֵין הַכִּסֵּא שָׁלֵם עַד שֶׁיִּמָּחֶה זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק". רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁאֵין הִתְחַבְּרוּת י"ה בְּו"ה, שֶׁהוּא עִנְיָן מוֹחִין בַּמִּדּוֹת; וְכֵן בִּבְחִינַת "כִּסֵּא", שֶׁהִיא הַמַּלְכוּת, שֶׁנָּהּ"י דְּז"א נַעֲשׂוּ לָהּ מוֹחִין וַעֲמָלֵק מְעַכֵּב כָּל זֶה. וְלָכֵן אֵין שְׁלֵימוּת הַחִיבּוּר "עַד שֶׁיִּמָּחֶה **זַרְעוֹ** שֶׁל עֲמָלֵק", בְּחִינַת הַזְּרִיעָה שֶׁנִּזְרַע מִמֶּנּוּ בְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בְּחִינַת הַחוּצְפָּא. כְּמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים, שֶׁפְּעָמִים שֶׁיִּתְבּוֹנֵן הָאָדָם בִּגְדוּלַּת ה' וְלֹא יִתְפָּעֵל, וְהוּא מִצַּד בְּחִינַת חוּצְפָּא שֶׁנִּזְרַע בּוֹ מֵעֲמָלֵק. וְלָכֵן צָרִיךְ לִמְחוֹת זְרִיעָה זוֹ עַל יְדֵי עֵצוֹת הַנַּ"ל – "זָכוֹר" וְ"לֹא תִּשְׁכָּח" וּ"מָחֹה כּוּ'".

וְלָעָתִיד לָבֹא כְּשֶׁיִּמָּחֶה כָּל זַרְעוֹ יִהְיֶה שְׁלֵימוּת הִתְחַבְּרוּת בְּשֵׁם הַוָי', שֶׁלֹּא יִתְפָּרְדוּ הַמּוֹחִין מֵהַמִּדּוֹת, וְכֵן מִמִּדּוֹת בַּמַּלְכוּת, וְאָז כְּתִיב[67]: "בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד". כִּי כְּהַיּוֹם יֵשׁ עֲלִיּוֹת וּירִידוֹת, שֶׁפְּעָמִים נִמְשָׁכִים הַמּוֹחִין וּפְעָמִים מִסְתַּלְּקִים, אֲבָל לָעָתִיד לָבֹא יִהְיֶה שְׁלֵימוּת הַהִתְחַבְּרוּת, וְדַי לַמֵּבִין :

מִצְוַת זְכִירַת וּמְחִיַּית עֲמָלֵק [פָּרָשַׁת תֵּצֵא]

---

59) "מֵאַחַר שֶׁשֹּׁרֶשׁ נִשְׁמָתָם רַק מִבְּחִינַת זָ"א דַּאֲצִילוּת, שֶׁנִּקְרָא 'יִשְׂרָאֵל דִּלְעֵילָא'". – סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ה עַמּוּד שצג.

60) רְאֵה סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ה עַמּוּד שצג הַטַּעַם עַל זֶה.

61) בְּשַׁלַּח יז, יד.

62) תֵּצֵא כה, יט.

63) בְּשַׁלַּח יד, יד.

64) תֵּצֵא כה, יט.

65) רְאֵה שַׁעַר הַפְּסוּקִים פָּרָשַׁת שֶׁלַּח סִימָן יד.

66) עַיֵּן תַּנְחוּמָא תֵּצֵא.

67) זְכַרְיָה יד, ט.

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

ונק' זה היום להיות כי שני יו"ט דר"ה הוא כיומא אריכתא דמיא, והיינו כמ"ש הרמ"ז ר"פ בא ע"פ ויהי היום ויבאו בני האלקי' כו' שיומא דר"ה הוא בדוגמא איך שבבריאת העולם לא הי' לילה ביום השבת שהוא יום הז', כי כתי' ערב ובקר רק ביום הששי, והערב הי' קודם כמארז"ל כבריאתו של עולם ברישא חשוכא, וביום השבת לא נא' ערב ובקר, כי האיר אור היום ל"ו שעות י"ב דיום וא"ו בריאת אדה"ר וך"ד דיום השביעי, וע' ג"כ במד"ר בפ' בראשית, וכל ר"ה הוא התחדשות החיות לכן ב' ימי' דר"ה הם כיומא אריכתא שהלילה שביניהם כיום יאיר, כמו שהי' בתחלת הבריאה, ולכן נק' היום, והוא תחלת מעשיך כנ"ל.

והטעם הוא כי חוק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב, פי' יעקב וישראל הם תומ"צ, יעקב הוא יעקב עבדי המקיים המצות כעבד שעושה רצון רבו, וישראל הוא בחי' תורה, וכדכתי' ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל, עדות הוא בחי' המצות, ותורה כמשמעו. וע"ז הוא הדין ומשפט בר"ה על קיום התומ"צ משנה העברה, שלפי ערך זה יומשך גילוי אלקות בהשפעות רוחניות וגשמיות על שנה הבאה בכלליות השנה, וגם לא על קיום התומ"צ והעדר קיומם לבד הוא המשפט בר"ה, כ"א על איכות קיומם, שזהו שארז"ל במד"ר ע"פ כי עמך הסליחה למען תורא שהסליחה מופקדת אצלך מר"ה עד יוהכ"פ למען תורא היינו למען אשר יבואו בנ"י לבחי' היראה בשלימות, כי אהוי"ר הם שורש מ"ע ומל"ת, אהבה שורש לרמ"ח מ"ע ויראה שורש שס"ה מל"ת, וכתי' ותהי יראתם אותי מצות אנשי' מלומדה שהוא רק ענין ההרגל כמ"ש במ"א, וכ"ש ענין האהבה יכול להיות מדומה כו', ולזאת גם מי שלא חטא בפו"מ בעשותו אחת ממצות ה' אשר לא תעשינה ואשם, או בהעדר עשיית מ"ע, כ"א שעשה בקרירות, גם ע"ז צ"ל תשו' מעומקא דליבא, וגם ע"ז יועיל התשו' להיות זדונות נעשו לו כזכיות שיומשך למלאות כל הפגמי' כו'. ונמצא כי מ"ש כי חוק כו' הוא נתינת טעם על זה היום תחלת כו' והיינו כי להיות ניתן התומ"צ לישראל ויעקב, וזה היום דר"ה שבו הדין והמשפט על ענין התומ"צ משנה העברה, להיותו תחלת מעשיך עיקר מכוון העשי', וכמו שהי' בתחלת הבריאה, רק שמתחלת הבריאה נמשך על שנה ראשונה מצד כי חפץ חסד, ואח"כ בר"ה תלוי זה בעבודת האדם כו'.

מן המיצר (ב)

בס"ד. (ר"ה רל"ג).

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – המשך תער"ב

צג) **וטעם** הדבר מה שהכלים ממשיכים את האור היפך טבעו הוא לפי ששרש הכלים הוא למעלה מהאור ושרשם מהאור מקיף, לכך כמו שהאור חושק לעלות אל המקיף כך חושק לירד ולהתאחז בהכלי כו', ולגבי האור ה"ז מאיר בגילוי, דהנה בהכלים גופא כח שרשם ומקורם הוא בהם בהעלם מפני שהכלים בעצם הם בחי' העלם, אבל האור הוא בחי' גילוי ע"כ בחי' שרש ומקור הכלי מאיר בהאור בגילוי, ומשו"ז יש חשק בהאור לירד ולהאיר את הכלי, כי כל השפעה צ"ל בתשוקה דוקא לא בהכרח, ומשום מה שנתוסף בהאור ע"י הכלי ההמשכה היא ברצון וחשק כו', וזהו שהכלי ממשיך את האור בכח שרשה ומקורה והוא בבחי' רצון בהאור כו'. וזהו הטעם מה שהוסד בסדר השתל' להיות נעוץ תחלתן בסופן דוקא, בכדי שיהי' משפיע ומקבל, דהרי המשפיע לא הי' רוצה להשפיע מפני שזהו ירידה לגבי', רק משום שע"י ההשפעה נתוסף אור במשפיע עי"ז יש רצון בהמשפיע להשפיע אל המקבל כו', וכמ"ש בסדור בהדרוש שאחר עלינו. וכן הוא באורות וכלים דנעוץ תחלתן בסופן דוקא, והיינו שבהכלים שהן למטה במדרי' מהאורות יש בהם דוקא כח התחלה, דהיינו דהכח דאוא"ס שלמעלה מן האורות הוא בהכלים דוקא, בכדי שיהי' ירידת והמשכת האור להאיר את הכלי, וההמשכה היא ברצון וחשק, מפני

שעי"ז נתוסף בו אור כו' וכמ"ש במ"א. ונמצא דלולא הכלים הי' האור בבחי' הסתלקות למעלה והכלים ממשיכים את האור להיות למטה כו'. וכמו"כ ע"י הכלים הוא התגלות האור והיינו שנעשה בבחי' אור המאיר, דלולא הכלים לא הי' בבחי' אור המאיר כלל כו'. וכמו עד"מ באור האש מה שהוא מאיר זהו ע"י דבר הנאחז דוקא, שהרי כשהאש מסתלק מהפתילה אינו מאיר כלל כו', דהדבר הנאחז ממשיך את הארת האש מהאש היסודי וע"י נעשה בבחי' אור להאיר כו'. והענין הוא דהנה האש היסודי ידוע שהוא עצם חשוך ר"ל שאינו אור, שאם הי' כאש שלנו המאיר לא הי' חשך כלל בלילה כו', אלא שאין יסוד האש כאש שלנו כי הוא רוחני מאד ולא ממהות אש שלנו ולמע' מבחי' אור עדיין, ולכך גם הארת האש הנמשך ממנו ג"כ אינו מאיר אא"כ יש לו כלי כו', לפי שהמשכתו ממקורו הוא בבחי' קירוב ע"כ הוא כמו מקורו העצמי שאינו בבחי' אור עדיין, כ"א ע"י הכלי שנאחז בו והוא הפתילה להיותה מציאות אחר מהאש ה"ז מסתיר קצת על האור ועי"ז נעשה בבחי' אור המאיר כו'. וכמו"כ יובן למע' דבחי' עצמות המאציל הרי אינו בגדר אור כלל וכמ"ש ישת חשך סתרו שהוא בבחי' חשך והעלם שאינו בגדר אור כלל כו', וכמו"כ בחי' הגילוי מן העצמות להיות שהגילוי הוא בבחי' קירוב ודביקות במקורו ה"ה ג"כ אינו בבחי' אור להאיר עדיין כו', דלבד בחי' הדביקות וההסתלקות שלו לגבי מקורו, דמשו"ז אינו בבחי' גילוי עדיין וע"ד איידי דטריד למיבלע כו' וכנ"ל שבהאור הוא טבע העלי' כו', הנה מצד עצם מהותו להיותו בבחי' גילוי הדבוק במקורו אינו בבחי' אור עדיין כו', כ"א ע"י הכלים דוקא יהי' בבחי' אור המאיר לפי שהכלים הן בבחי' לבוש שמעלים קצת על האור, ועי"ז הוא בבחי' אור להאיר כו'. וכמו עד"מ אותיות המח' והדיבור שע"י הוא גילוי אור השכל שהרי א"א להיות שום גילוי אור שכל לעצמו בלי אותיות המח', והגילוי אל הזולת ע"י אותיות הדבור, והיינו ע"י שהאותיות מלבישים את האור שמתעלם בהאותיות, שהרי האותיות בעצם הם בחי' העלם, שהרי מי שאינו בר שכל בעצם אינו מבין מהאותיות מאומה, הרי שהן העלם בעצם, ובהתלבשות השכל בהם ה"ה מתעלם בהאותיות ועי"ז הוא הגילוי כו' (ומ"מ ההעלם אינו כמו ע"י המסך וכמו אותיות בלתי מסודרים שמעלימים לגמרי כו', משא"כ אותיות מסודרים הרי האור מתלבש בהם, היינו שמתגלה בהם, ובהתלבשות זאת ה"ה מלבישים ומכסים שמעלימים על האור ועי"ז הוא הגילוי כו', דבכ"מ שאינו בבחי' התלבשות אין זה גילוי לגבי האותיות אבל אין האותיות מעלימים כו', וההתלבשות הוא התגלות האור בהאותיות, אך בההתלבשות ה"ה מעלימים כו'. וכמו"כ הוא בהנמשל ענין התלבשות אור בכלי הוא שהאור מתגלה בהכלי, ולהיות שהוא בבחי' התלבשות ה"ה מעלים על האור שיהי' בבחי' אור וגילוי כו', וה"ז כענין שע"י הכלי נעשה האור כמהות הכלי להיות בבחי' מציאות אור שזהו ע"י ההתלבשות שהאור מתלבש ונתפס בהכלי כו' וכמשנת"ל. ובד"פ י"ל דהתגלות האור בהכלים הוא בבחי' פנימיות הכלים, דפנימית הכלי אינה מסתיר על האור להיות שאין זה מהות אחר עדיין כו', ומה שמעלים ומגלה זהו בחי' חיצוניות הכלים כו', ולהיות דגם פנימיות הכלים הוא בבחי' התלבשות ע"כ ביכולת חיצוניות הכלים להעלים שיהי' בבחי' גילוי כו' (ובענין ים וארץ מבו' שבחי' הפנימית מעלים ומכסה כו', ומבו' במ"א שזהו ע"י הרוממות דמל' שהו"ע הבדלה כו', א"כ ההעלם הוא באופן אחר ממה שנת' כאן שההעלם הוא בבחי' כיסוי והסתר כו'). ומ"מ צ"ל דבד"כ המשכת האור הוא באופן כזה שיתלבש בהכלי ויתגלה על ידה כו', והיינו מה שהמשכת האור הוא במדה ומשקל כו', וזהו ע"י הקדמת הצמצום שהוא ג"כ כדוגמת הכלי כו' וכמשי"ת). והדוגמא מזה למעלה דלולא הכלים לא הי' בבחי' אור וגילוי וע"י הכלים דוקא הוא בבחי' אור להאיר כו', והגם שהכוונה בהמשכת והתגלות האור מן העצמות הוא להאיר כו' (ונת"ל דהאו"פ אינו בבחי' גילוי העצם כ"א להאיר כו'), ומפני מה האור מצ"ע אינו בבחי' אור המאיר כו'. הענין הוא דעם היות שהכוונה היא להאיר, מ"מ הרי הכוונה היא שיהי' בבחי' אור דוקא שזהו ע"י שיהי' בבחי' דביקות בהעצם כו', לכן גם בבחי' ההמשכה והתגלות לא הי' בבחי' אור להאיר כ"א ע"י הכלים דוקא כו'.

קיצור. והטעם הוא משום דשרש הכלים למעלה משרש האור, ובהאור להיותו גילוי נרגש שרש הכלים, וע"כ הוא נמשך ברצון וחשק להאיר הכלים. ומשו"ז הוסד להיות נתב"ס דוקא, וזהו שהכלים ממשיכים את האור, ועוד שע"י הוא בבחי' אור המאיר, כי העצמות אינו בבחי' אור, וכמו"כ האור הנמשך מן העצמות, מצד מעלתו ומצד דביקותו בהעצם, אינו בבחי' אור, וע"י הכלים שמעלימים על האור ה"ה בבחי' אור המאיר, וכמו אותיות מחו"ד שמלבישים השכל ומעלימים עליו, ועי"ז הוא ההתגלות (והתלבשות הוא התגלות בהמלביש וכמו"כ האור מתגלה בהכלים ומתעלם ע"י וי"ל שההתגלות בפנימיות הכלים וההתעלמות בחיצוניות הכלים), וכמו"כ האור ע"י שמתעלם בהכלים ה"ה בבחי' אור המאיר.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

"מעין גנים באר מים חיים ונוזלים מן לבנון"[1].

ר' יוחנן אומר במדרש[2]: "באר מים חיים" הכוונה לתורה, כי ארבעים ושמונה פעמים נזכרו המילים "באר" ו"בארות"[3] בתורה, כנגד ארבעים ושמונה המעלות של התורה, כפי שהן מנויות בפרק האחרון[4] של מסכת אבות.

בפסוק זה מדובר אודות שלושה נוזלים: מעין, באר והנוזל מהלבנון.

במבט ראשון נראה שהכוונה לשלושה דברים שונים, אבל באמת זהו דבר אחד אלא שהוא מחולק לשלושה חלקים.

בנוזלים יש סוגים שונים בעלי תכונות שונות שה' יתברך שם בהם.

לכל נוזל יש מעלה מיוחדת משלו שאינה בנוזלים האחרים.

יש נוזלים שהם מאוד נחשבים ויקרים מאוד. למשל, שמן מזוכך ביותר, או יינות ישנים בעלי טעם טוב, ומחזקים את הבריאות. אך יש נוזלים פשוטים שיש להם מעלה שליינות ולשמנים הטובים אין.

מים הם נוזל פשוט. אבל יש בהם כאלו מעלות, שאין גם בשמנים וביינות הטובים ביותר. במים נתן הקב"ה את הכוח להצמיח ולרענן את כל הנבראים הנחלקים לארבעת הסוגים דומם, צומח, חי, מדבר.

כל הברואים, מהקטן ביותר עד הגדול ביותר, צריכים מים לצמיחה ורענון. המים נחוצים יותר מלחם.

מלבד זאת שהמים משביעים, שלכן יש לשתות לאחר האוכל, כי זה משביע, כפי שחז"ל[5] אומרים על הפסוק "ואכלת ושבעת וברכת"[6], "ואכלת, זו אכילה; ושבעת, זו שתיה". מים נחוצים יותר מלחם.

קשה יותר לסבול צמא מאשר רעב.

לכן ה' יתברך, שהוא הזן ומפרנס לכל הברואים, ברא כך שהמים יהיו דבר מצוי ויוכלו להשיג אותם בחינם בכל מקומות הישוב[7].

זהו "מעין גנים באר מים חיים ונוזלים מן לבנון" – כל שלוש הדרגות השונות, מעין, באר ונוזלים, כולן מבטאות את המעלה האלקית הנפלאה שיש במים, ולכל אחת משלשתן, מעין, באר ונוזלים, יש משמעות שונה.

קיצור. מבאר שמעין, באר ונוזלים הם שלושה סוגים של 'מים־נוזלים'. לכל נוזל, מהטוב ביותר כמו שמן ויין, ועד הפשוט ביותר כמו מים, יש תכונה מיוחדת ונחיצות לברואים. במים הטביע ה' יתברך את כוח הצמיחה והרענון.

ב.

להבין ענין וכוונת "מעין גנים באר מים חיים ונוזלים מן לבנון", בעבודה, בחיי האדם[8]:

---

1) שיר השירים ד, טו.
2) שיר השירים רבה על הפסוק.
3) פירוש 'מתנות כהונה'.
4) משנה ו.
5) ברכות מו, ע"ב.
6) עקב ח, י.
7) ספר המאמרים תרל"ו, ע' 3.
8) לקוטי תורה, חוקת סב, ע"ב. ספר המאמרים תש"ב, ע' 133.

"גנים" – הכוונה גן־עדן.

אף שבגן־עדן, שם הוא השכר הטוב על המצוות והנהגות במידות טובות שהאדם עושה בעולם הזה, קיימות דרגות רבות מאוד, שונות זו מזו.

על כל פנים, כל הדרגות השונות של גן־עדן נחלקות לשתי דרגות – גן־עדן התחתון וגן־עדן העליון.

זו כוונת המילה "גנים", גן־עדן התחתון וגן־עדן העליון.

"מעין" הכוונה לנשמה, כי זהו מעין החיים בו הכניס ה' יתברך כוח־חיים רוחני־אלקי להחיות את הגוף.

"מעין גנים", מקומו של מעין הנשמה בגנים העליונים, גן־עדן התחתון וגן־עדן העליון.

ממעין הנשמה הנמצא בגנים העליונים של גן־עדן התחתון וגן־עדן העליון, יורד גילוי אור גדול המאיר את הנפש המתלבשת בגוף האדם.

כידוע[9] שבכל נשמה קיימות חמש דרגות, שלכל דרגה יש תוכן והשפעה שונים לגמרי על האדם.

חמש הדרגות בנשמה נקראות נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה.

ארבע הדרגות של נפש, רוח, נשמה, חיה – נחלקות באדם לסוגים שונים, הן בחיות הגוף והן בחיות הרוחניות.

נפש, שהיא הדרגה הנחותה ביותר בדרגות הנשמה, הטביע בה ה' יתברך את הכוח להחיות את הגוף.

רוח, היא הכוח האלקי־רוחני המחיה את מידות האדם.

נשמה[10], היא הכוח האלקי שמחיה את ההבנה, כמו שכתוב[11] "ונשמת שדי תבינם", הנשמה האלקית גורמת להם להבין.

חיה, הוא חלק הנשמה המחיה את כוחות התענוג והרצון.

יחידה, החלק הנעלה ביותר בנשמה, וקשור לבורא היחיד ברוך־הוא, וחלק זה של הנשמה מעניק השפעה בכל ארבעת חלקי הנשמה.

על־ידי השפעה זו מתחזקים כוחותיהם, וכל אחד מהם מוציא אל הפועל את כוחותיו האלקיים בדייקנות ובעוצמה הטובים ביותר, שיכול להגיע לשלימות הגדולה ביותר, הן בהנהגה האמיתית של מידות טובות על־פי התורה והן בקיום המצוות בחיות, שהמצוות חיות אצלו, לא "מצות אנשים מלומדה"[12], והן בלימוד התורה.

אמנם לשלימות זו ניתן להגיע רק כאשר מתייגעים על כך ביגיעה גדולה.

זו הכוונה ב"באר מים חיים". מההשפעה שבאה מ"מעין גנים" הנשמתי, יעשה האדם, על־ידי עבודתו ויראת שמים שלו, "באר מים חיים".

קיצור. מבאר "מעין גנים באר מים חיים" בעבודה. "גנים" הם גן־עדן התחתון והעליון. בנשמה

---

9) ראה קונטרס 'ענינה של תורת החסידות' ע' ד (מהדורת תשס"ב ע' כח) הערה 37. וש"נ.

10) ראה מאמר ד"ה "משכני אחריך נרוצה" (לקמן ע' 186), אות ב.

11) איוב לב, ח.

12) ישעיהו כט, יג. תורה אור, וירא נה, ע"ב.

קיימות חמש דרגות. מבין ארבע הדרגות נפש, רוח, נשמה, חיה, הנפש מחיה את הגוף, הרוח, הנשמה והחיה מחיות מידות, שכל, ורצון ותענוג. יחידה היא הקשר של הנשמה עם הבורא ברוך־הוא ומשפיעה בארבע הדרגות נפש, רוח, נשמה, חיה, שעל־ידי העבודה של "באר" האדם מגיע לשלימות.

מעין גנים באר מים חיים [שבט ה'תש"ג]

ספר השיחות – ה'תש"ד בלה"ק

א. ישנה שמחת התורה, וישנה שמחת בני תורה. שמחת התורה היא ב'שמחת תורה', ושמחת בני תורה היא בחג השבועות. תורה ובני־תורה הם בלתי נפרדים, התורה והנשמות, גם בשרשן וגם בהתגלותן הן בלתי נפרדות. בשרשן הן מושרשות בעצמותו יתברך, וכן בהתגלותן אי אפשר להפריד בין התורה לנשמות.

כך גם בנשמות גופא, אי אפשר לחלק בין נשמה של בן־תורה לבין שאר הנשמות. כפי שהנשמות עומדות למעלה, אין שום הבדל בין נשמה של בן־תורה לבין נשמה של איש פשוט, וכן בהתגלותן אין שום הבדל בין נשמה לנשמה. הוד כ"ק רבינו הזקן גילה[1] שנשמות מתאימות, אפילו בהתגלותן.

ב. הוד כ"ק רבינו הזקן אומר, שכל הנשמות מתאימות גם בהתגלותן. לכאורה כיצד הן דומות? יהודי שכאשר מתעורר משינתו בשעה שלוש לפנות בוקר והמחשבה הראשונה שלו היא תוספות, רמב"ם, רא"ש – כפי שסיפר לי 'גדול' מסויים, שמלבישת הבגדים התחתונים עד לנטילת ידים, תורצו לו שתי 'תוספות' – עד ליהודי בעל־עגלה שמתעורר משינתו, נוטל ידיו, ומצווה לאשתו להשקות את הסוסים ולתת להם מספוא, והוא רץ בינתיים לבית הכנסת לצאת ידי חובת תפילה [אפדאוונען] – זו מילה קשה ["אפדאוונען"], אך בעל־העגלה מבטא זאת מבלי להתבונן במה שהוא אומר – אם ישאלו את אשתו עליו, שתאמר שהוא כעת בבית הכנסת, ולמרות שהוא מתפלל במניין, מכל־מקום כיצד יכולים לומר ששתי הנשמות שוות?

אלא, העניין הוא, שלכל נשמה ישנה השליחות שלה, ומצד כוח המשלח – כל הנשמות שוות. כל נשמה נשלחת לבצע את השליחות שלה.

ג. חסידים הם חכמים. כתוב "תן לחכם ויחכם עוד", וביחוד 'עובדים', 'עובדים' חסידיים. 'משכיל' הוא זה שלומד הרבה, הוא בקי גדול, במילא ביכולתו להציע את העניין באותיות מתאימות. ל'עובד' יש בקיאות מועטה, ואין הוא יכול להעלות את העניין, אך העיקר אצלו הוא ההרגש. בלשון העולם, הרי הרגש הוא העניין של מורגש, מה שמרגישים, אך בלשון החסידות המשמעות של הרגש היא, מה שהעניין הוא אצלו בהרגש. בלשון עמא דבר, ההרגש הוא גסות הרוח, כלומר, שהרוחניות אצלו היא בגסות. באופן כזה הוא כיום לימוד החסידות ועבודת החסידות, בהרגש זה. אך זה מאמר המוסגר, אלא שיש להדגיש זאת.

'משכיל עובד' סובר שיש לו את האותיות להעלות את ההרגש שלו.

ד. כאשר נשמה יורדת מלמעלה להתלבש בגוף – יש לה את השליחות שלה, אלא שיש להשתדל שלא להיות מן הנשמות הטועות.

כפי שמספרים בשם הוד כ"ק רבינו הזקן סיפור מגביר ובעל־העגלה שלו. גבירים, בעלי עסקים בזמנים עברו, היו נוסעים להשיג סחורה רק בזמן מסויים בשנה, ובשאר הזמנים היו עוסקים בתורה. אירע שגביר ובעל־העגלה שלו הגיעו לעיר ביום שישי אחרי הצהרים. הגביר הלך לטבול לכבוד שבת, לבש בגדי שבת והלך לבית הכנסת. בלכתו ברחוב נתקל בעגלה גדולה ששקעה בבוץ, הרי שעליו לקיים "עזוב תעזוב"[2], ניגש לעזור – וכיון שלא היתה לו שייכות לעבודה כזו, התלכלך כולו, ניזק ונעשה לבעל־מום, וכך הגיע לבית הכנסת מלוכלך וניזוק.

ואילו בעל־העגלה הלך אחרי המרחץ לבית הכנסת, הגיע לשם בשעה מוקדמת ואמר בינתיים תהלים. בפגשו בהרבה אורחים שהגיעו ממרחקים, הזמין אותם אליו לשבת, עד שהגיעו למספר של עשרה. אחרי 'קבלת שבת', כשרצה הגבאי לחלק את האורחים בין הבעלי־בתים שבעיר, אמרו כל האורחים שיש להם כבר היכן לאכול.

אחרי התפילה, חוזר הגביר לאכסנייתו מלוכלך

---

1) תניא פל"ב, וצע"ק.

2) שמות כג, ה.

וניזוק, ואילו בעל־העגלה מוביל אתו עשרה אורחים לאכול סעודת שבת. הגביר קיים מצוות "עזוב תעזוב", ובעל־העגלה - מצוות הכנסת אורחים.

לאחרי מאה ועשרים שנה, כשדינם בא לפני בית־דין של מעלה, פסקו שעל בעל־העגלה לרדת למטה לקיים מצוות "עזוב תעזוב", ועל הגביר לרדת למטה לקיים מצוות "הכנסת אורחים".

לכל אחד יש את השליחות שלו, אלא שיש לדעת מהי השליחות, שלא להחליף בשליחותו של השני. כפי שהוד כ"ק רבינו הזקן מסביר את מאמר רז"ל[3] "אבוך במאי הוי זהיר טפי"; "זהיר" - להאיר, מלשון זהירות, כלומר על־ידי איזו מצוה האירו יותר.

אך מצד כוח המשלח - כולם שווים.

ה. שמחת התורה היא ביום 'שמחת תורה', הבא אחרי ראש השנה, יום כיפור, הושענא רבה ושמיני עצרת. שמחת בית־התורה שבחג השבועות באה אחרי ספירת העומר. ידוע לכל, ההבדל בין העבודה של ראש־השנה ויום־כיפור לבין העבודה של ספירת העומר.

ו. היו צריכים לשוחח על כך בארוכה, אלא שנדבר בזה בקיצור דקיצור, ממה שצריכים לומר.

בשמחת בני תורה, ישנם הבדלים רבים, שמחה מלימוד בתורה, מהשגה והבנה, ושמחה מהצלת התורה. ההבדל בין שמחת התורה מהשגה והבנה לבין שמחת התורה מהצלה - הצלת התורה - הוא על־דרך ההבדל בין ההמשכה של 'ממלא' להמשכה של 'סובב', חיוב ושלילה.

ז. ישנם נסים המלובשים בדרכי הטבע, וכאלה שהם למעלה מן הטבע. יש גם הזמן והמקום מתי והיכן אירע הנס. מתקרב הזמן שיוכלו לגלות כל פרטי העניינים שמאז.

שמחת היום היא שמחה של הצלת התורה, ומה שיש ללמוד מכך הוא שכאן באמריקה צריך להיות לימוד התורה בלי פשרות. מן ההכרח שאמריקה תהיה ל"מקום תורה", כמו שהיה בליטא ובפולין. צריכה להיות מסירות־נפש על תורה ועל עבודה, ואפילו על מנהג של כבוד התורה והידור מצוה. כבר דובר רבות[4], שגם מנהג שנשים הנהיגו אותו - הוא גם־כן תורה, העניין של כבוד התורה והידור מצוה, זאת צריכים כולם לדעת.

ח. בעשרים וארבע השעות הראשונות לבואי לאמריקה, שאלתי את עצמי: ריבונו של עולם, לשם מה הבאת אותי למדינה זו, אך בזכות אבותי הקדושים פעלו ב"ה רבות. כעת הוא הזמן שצריכה להיות באמריקה מסירות־נפש על תורה, ותורה בלי פשרות, תורה עם יראת שמים.

בשנת תרפ"ח, כשבאתי לריגא, מצאתי שם ישיבת 'תורה ודרך ארץ', ואמרתי להם: לא זו הכוונה, צריכה להיות תורה עם יראת שמים. עם ילד צריכים ללמוד קמץ אלף א, פתח בית ב, שלא כמו ב'ראשית דעת', שזה באמת בלי דעת של קלי הדעת.

ביונה הנביא מוצאים אנו, שאמר[5] "עברי אנכי, ואת ד' אלקי השמים אני ירא". לקרוא לעצמו "עברי" בלבד - אין בכך שום דבר. "עברי" הוא כשהוא ירא את ד' אלקי השמים. צריכה אמנם להיות תורה ודרך־ארץ, אך העיקר צריך להיות תורה, ולאחר מכן דרך־ארץ, ולא כמו שעושים בתלמודי־התורה שלהם את הדרך־ארץ לעיקר ואת התורה לטפל.

ט. קיים הבדל בין מסירות־נפש של אברהם אבינו עליו־השלום לבין מסירות־נפש של רבי עקיבא. רבי עקיבא רצה מסירות־נפש, כפי שאמר[6] "מתי תבוא לידי ואקיימנה". לכן כאשר נתפס רבי עקיבא לאחר מכן, שאלוהו הלכה באמצעות רמז, למרות שהכוונה מה שדיברו את ההלכה ברמז הייתה לשמור על התלמידים, אף על פי כן, עצם העובדה להתחשב אפילו באחרים - הוא ענין של מורגש.

אברהם אבינו עליו־השלום לא חיפש מסירות־נפש. אצל אברהם אבינו עליו־השלום היה העניין של לפרסם אלקותו יתברך בעולם, ואם היו זקוקים לשם כך למסירות הנפש - הרי היא הייתה, ולכן גם בהיותו במאסר, פרסם גם שם אלקותו יתברך.

י. "כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת"[7]. צריכה להיות יראת־חטא לפני חכמה, אחרת הרי למרות שהוא ירא־חטא, אך אין היא קודמת לחכמתו - אין חכמתו מתקיימת.

3) שבת קיח, ב.
4) ראה שיחת חה"פ תש"ג אות נח.
5) יונה א, ט.
6) יומא יט, ב.
7) אבות ג, ט. זח"ג רעח, ב.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק צ"ב – נצחונו של המהר"ל

כאשר נבחר ר' משה – אב סבו של מייסד חסידות חב"ד – בשנת תנ"ב כראש הקהל של העיירה היהודית המפורסמת פוזנא, היה זה – כאמור – בדיוק מאה שנה לאחר שסבו המהר"ל שהה בעיר זו במשך שנה שלמה. המהר"ל הגיע לפוזנא היות והיה נאלץ לעזוב למשך זמן את פראג, שם כיהן כרב והיה נערץ הן על ידי יהודים והן על־ידי אינם יהודים.

הסיבות שהביאו לידי כך, שהמהר"ל יהיה נאלץ לעזוב את פראג היו כדלקמן:

היה זה כאשר על כסא המלכות בפראג ישב רודולף השני. רודולף היה אדם בעל דעות חופשיות, ולכן הרשה לעצמו אך במעט להיות מושפע מהכמרים. הוא הראה חביבות מיוחדת כלפי היהודים, והיה ממעריציו הנלהבים של המהר"ל מפראג, אשר היה נכנס ויוצא למלך באופן קבוע.

המלך היה מבלה שעות רבות עם המהר"ל ונהנה מאוד מחכמתו וידיעותיו. המלך והגאון הצדיק היו מעלים ביניהם את כל הנושאים החשובים העומדים ברומו של עולם, ענייני דת ומדע.

אדישותו של המלך, ואולי אפילו התנגדותו לאמונה הנוצרית, יוחסו לכך שהתחבר עם המהר"ל. ולכן פנו הכמרים לאפיפיור, שיעשה משהו כדי שהמלך יהפוך להיות דתי יותר ויתעניין יותר בכנסייה הקתולית.

בשנת ש"ז שלח האפיפיור לפראג שלושה קרדינלים. עבור שליחות זו בחר את הקרדינלים החשובים ביותר. תפקידם היה להוכיח את המלך רודולף על "אפיקורסותו" ולעורר בו יותר חמימות כלפי הדת הקתולית. הם היו אמורים גם למצוא דרך איך להרחיק את המלך מהמהר"ל, אשר השפעתו על המלך כפי שנמסרה לאפיפיור "מזיקה".

כמו כן נצטוו הקרדינלים לארגן בחצר המלך בפראג ויכוח פומבי עם המהר"ל, כדי להעמידו ל"עמוד הקלון" בפני המלך, וכך להראות למלך את "בורותו" של רב העיר פראג.

זו לא הייתה הפעם הראשונה שאנשי דת קתוליים חשובים ניהלו ויכוחים עם מנהיגים יהודים. האפיפיור היה בטוח, אשר בויכוח זה עם המהר"ל מפראג, ינחלו הקרדינלים הנבחרים ניצחון.

המלך רודולף שמע את שלוחי האפיפיור עם חיוך על פניו. הוא היה בטוח שהמהר"ל יסתור את כל טענותיהם. ומשום כך הסכים תיכף ומיד לדרישתם לערוך את הויכוח. הוא חפץ מאוד שויכוח זה אכן יתקיים, בציפייה להשפלת הקרדינלים לעיני כל.

המלך רודולף היה מעוניין, אפוא, לגרום לכך שבויכוח פומבי זה יהיו נוכחים מספר גדול ככל האפשר של צופים, ודווקא מהמכובדים ביותר במדינה. לכן שלח רצים לכל רחבי המדינה והזמין אל הויכוח את האישים החשובים ביותר בכנסייה ובאצולה. באמרו לעצמו: אם כבר ויכוח פומבי – שיהא זה בעל תהודה כזו שתיזכר לזמן רב.

בהסכם שנעשה בין הצדדים, מונו סופרים ומזכירים על מנת שירשמו כל מלה משני הצדדים, כדי שאף צד לא יוכל לטעון לאחר מכן שהיה משהו בויכוח זה שלא נוהל כפי שצריך.

עשרה ימים נמשך הויכוח. הקרדינלים הציפו את המהר"ל בשאלות. אך המהר"ל ענה על כל שאלה את המענה הנכון. וכאשר חלפו עשרת הימים בהם נוהל הויכוח, נוכחו הכול לדעת באופן ברור, שהמהר"ל ניצח את מנגדיו.

הקרדינלים כבר היו מוכנים לבלוע את העלבון בשקט רק שכשלונם זה לא יתפרסם. אך המלך רודולף עמד על כך שהפרטיכל שנוהל על ידי סופרים ומזכירים משני הצדדים בדייקנות מרובה, יאושר על ידי שני הצדדים וייחתם על ידם.

ובכן, לא הייתה לקרדינלים כל ברירה, הרי בפרטיכל זה רשומה כל מלה שהם אמרו בדיוק כפי שרשומה כל מלה שאמר המהר"ל. לא היה להם שום דבר מה להכחיש.

לאחר שהקרדינלים מצידם והמהר"ל מצידו הטביעו את חותמם על הפרטיכל, הטביע המלך את חותמו על המסמך וכל העניין סוכם סופית.

הידיעה על ניצחונו הגדול של המהר"ל וכישלונם של הקרדינלים פשטה בכל רחבי המדינה, ואף הגיעה לידיעתו של האפיפיור ברומא.

הבכיר שבין שלושת הקרדינלים, בו תלה האפיפיור את כל יהבו, שהוא הוא שינצח את מנהיג היהודים, לקח את הכישלון באופן קשה ביותר לליבו. הכישלון היה עבורו הן בפן האישי והן עבור אמונתו. הוא לא יכול היה להראות את פניו לפני האפיפיור.

לכן, הסתגר באחד החדרים בכנסיית פראג, ולא איפשר לאף אחד לבקרו וכן לא רצה לצאת החוצה לעולם הגדול. ולאחר זמן קצר מצאוהו תלוי בחדרו. עקב החרפה ועגמת הנפש לקח את חייו בידיו.

מאורע זה העניק לויכוח יתר חשיבות. הכמרים התהלכו מדוכאים ביותר, המלך רודולף חייך בדומייה. אך המהר"ל חש עגום במקצת.

אמנם, היה לו ניצחון, אך ניצחון זה יכול היה להביא לפעולות לא טובות כנגד היהודים.

גורלו שלו עצמו לא היה חשוב כל כך עבורו. הוא ידע היטב שהכמרים יהיו כעת מאוד ממורמרים נגדו. הם לא יוותרו לו על כך שהביס את הקרדינלים. ובוודאי הם יחפשו אמצעים במה לנקום בו.

לכן החליט לעזוב את פראג עד שה"מאורע" שקרה יישכח. שלוש שנים נדד המהר"ל בנכר. ומתוך שלוש שנים אלו שהה שנה אחת – שנת שנ"ב – בפוזנא.

לתקופה זו – בה שהה המהר"ל מחוץ לפראג – מינה את בנו ר' בצלאל כממלא מקומו. הוא גם התרה בו, אשר באם תתעורר בפניו שאלה קשה, שיפנה לאמו הלמדנית פערל, דבר זה מהווה הוכחה עד כמה הייתה גדולה למדנותה של פערל, ועד כמה החשיבה בעלה המהר"ל.

בתקופת שהותו של המהר"ל בפוזנא ייסד שם חברה ללימוד משניות יום יום. כמו כן הנהיג את רישום פנקס הקהילות בו צוינו תקנות מסוימות, כמו גם שמות חברי חברת משניות. מאז קיים המנהג ללמוד משניות בחבורות מיוחדות למטרה זו ואף התפשט בכל קהילות ישראל.

ודווקא בגלל כך, כאשר מלאו בדיוק מאה שנה מאז שהה המהר"ל בפוזנא, נחגג מאורע זה על ידי הקהילה כאשר נוטלים בו חלק כל הרבנים, ראשי ישיבות, בעלי בתים ובראשם – הגאון ר' משה – אשר מונה בשנה זו לעמוד בראש הקהילה.

ר' שניאור זלמן – בנו של ר' משה – הצטיין משחר ילדותו בכישרונות גדולים. זקנו ר' יהודה לייב היה מדריכו ובמשך שנים רבות לימד אותו תורה, ובמיוחד לימד אותו את תורת המוסר. ר' יהודה לייב נפטר בשנת תס"ד, בהגיעו לגיל תשעים ושלוש שנים.

כאשר הגיע ר' שניאור זלמן לגיל שש עשרה שנה, הוא נסע להורדנא, ליטא, כדי ללמוד שם בישיבה המקומית, שם שהה חמש שנים. משם נסע ללמוד בישיבה שהייתה קיימת בפראג, ושהה שם שנתיים ימים. ובשנת תע"ב נשא את המלומדת רחל, בתו של ר' ברוך בטלן.

כל עוד ישב ר' שניאור זלמן בביתו של אביו העשיר ר' משה, לא חסר לו מאומה. מאוחר יותר כאשר היו צריכים כולם לנטוש את פוזנא ולנדוד לפולין, החל לסבול מדוחק.

כיוון שדעתו הייתה שאין ללמוד תורה עם נשים, השאיר את בתו דבורה לאה, ללא כל ידע, למרות שאשתו רחל הייתה למדנית גדולה.

רחל עצמה, למרות שלא סברה כשיטת בעלה, כיבדה את רצונו שהבת שלה לא תלמד מאומה – בהסבירה לבתה:

ועתה בתי – אמרה הרבנית רחל – כשאת יודעת את אופן חינוכו של אביך בסביבה של גאוני עולם ויראי אלוקים, אבל מנגדים בכל תוקף ללמד את בנותיהם תורה, ואנוכי חונכתי בסביבה של גאונים בעלי הקבלה ובעלי מוסר המחבבים גם אנשים פשוטים ודעתם מוחלטת אשר גם הנשים רשאות ללמוד תורה.

ובכן הנה שני אופני חינוך המה הבאים משתי שיטות מיוחדות שהן שתי דעות בגמרא, האחת מחייבת את האדם ללמד תורה גם את בתו והשנייה חולקת, וגם הדעה השנייה אינה אוסרת את הלימוד לנשים אלא סוברת שלא לבד שאינו חייב ללמד את בתו תורה אלא שעוד עלול להזיק.

במה עלול לימוד התורה לנשים להזיק – שאלה דבורה לאה את אמה – מפני מה הנערים חייבים בלימוד וכל המתמיד בלימוד הרי זה משובח, ולנערות הלימוד עלול להזיק.

טבעי בני אדם – אמרה הרבנית רחל – שונים המה, וכך שנו רבותינו במשנה מפורשת במסכת סנהדרין שבני אדם חלוקים זה מזה בפרצופיהם תוארם ומראיהם.

כל הנבראים שברא הקב"ה בעולמו נחלקים לארבעה מינים כוללים, דומם כמו אבנים ועפר ומתכות וכדומה. צומח כמו אילנות דשאים ועשבים וכדומה. חי כמו בהמות חיות ועופות שקצים ורמשים. ומדבר הוא מין האדם אשר לו יתרון בהיצירה על כל השלושה סוגים שקדמו לו.

ארבעה סוגים הללו, דומם צומח חי ומדבר, הנה כולם בעלי נפש הם, כי כל אשר ברא אלוקים בארץ בין ברואים שביבשה בין ברואים שבמים ובין ברואים שבשמים כמו השמש הירח וכוכבים ומלאכים, בראם הקב"ה בגוף ונפש. הנפש מחיה את הגוף וכל נברא ונברא הנה נפשו לפי גופו ואין לדמות נפש הצומח לנפש הדומם ואין לדמות נפש המדבר לנפש החי, וכן נבדלים הם נפשות המלאכים מנפשות צבא הרקיע כשמש ירח וכוכבים.

נבדלים המה צבא הרקיע שמש ירח וכוכבים מצבא הארץ ומצבא השמים המלאכים בזה כי צבא הרקיע הוא מחומר דק יותר מכמו חומרם של צבא הארץ, והצד השווה שבהם – בין ברואי הארץ וברואי הרקיע – הוא מה ששניהם מורכבים מארבעה יסודות אש רוח מים עפר, אבל צבא

השמים שהם המלאכים הנה חומרם הוא רק משני יסודות היותר דקים והם רוח ואש, כאמור עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט.

כאמור אשר ארבעה סוגי הנבראים דומם צומח חי ומדבר, כולם בעלי נפש המה ובכל נברא הנה מעלת נפשו היא לפי אופן חומרו, אם כן הרי בהכרח שיהיו ארבעה סוגי נפשות, נפש הדוממת, נפש הצומחת, נפש החיונית ונפש המדברת, ועם היות שבהכרח לומר שאינו דומה הבדל הנפשי – כלומר בין הארבע נפשות – להבדל הגופני – שבין הארבעה סוגים דדומם צומח חי ומדבר – אבל עם זה הנה מוכרח הדבר שיש הבדל ביניהם.

והנה כל אחד מהשלשה סוגים דומם צומח חי, הנה כל אחד מהם יש בו כל השלש נפשות של דומם צומח וחי, אלא שעיקרו הוא הנפש שהוא לפי עניינו כמו האבן הוא דומם, הנה יש בו גם נפש הצומחת שצומח מקטנות לגדלות וכן יש בו נפש החיונית שהוא חי אלא ששתי נפשות אלו הן בו בהעלם ובלתי ניכרים כל כך כי הצמיחה שבאבן הוא במשך שנים רבות וכן חיותו היא בלתי תנועה ועיקרו הוא נפש הדוממת, ובצומח הנה גופו הוא דומם ויש בו גם נפש החיונית ועיקרו נפש הצומחת וזה ניכר בנברא זה ביותר מכמו נפשות הדוממת והחיונית. והחי הנה גופו דומם וצומח מקטנות לגדלות, ועיקרו הוא נפש החיונית הבאה בתנועת האברים כהכלל הידוע דכל חי מתנענע.

האדם הוא בחיר הנבראים ולא זו בלבד אשר קבע בו הקב"ה נפש השכלית נוסף על שלושת הנפשות הדוממת והצומחת והחיונית, הנה יתרונו הוא בנפש השכלית שתוצאותיה להשכיל ולהבין ולהעמיק בכל דבר מדע וחכמה ולגלותה ברבים בדבור בשפה ברורה. ועוד יותר בעצם מהות נפשו הוא מסוג גבוה יותר אפילו ממלאכי השרת.

האדם הוא בריאה התיכונית בכל היצירה כולה, וחכמי הגמרא אמרו ששה דברים יש באדם, שלשה מהם כבעלי חיים ושלשה כמלאכים. וכלל ידוע הוא אשר חיבור שני דברים שונים זה מזה והרכבתם הוא על ידי כוח עליון משניהם והיא הנשמה העליונה אשר היא היתרון האמיתי בעם הנבחר על כל העמים אשר על פני האדמה המתגלה רק על־ידי לימוד התורה וקיום מצוות הָאֵ־ל ב"ה.

האדם עם היותו בעל כישרון בחכמה ומדע, הנה עם זה הרי אין דעותיהם שוות. יש שכישרונותיו מתעלמים ויש שכישרונותיו מתפתחים. ושניהם – התעלמות הכישרונות והתפתחותם – באים על ידי סיבות שונות בתולדה הדרכה וחינוך.

מין המדבר, המחונך בחסד אלוקים להיות בריאה התיכונית בכל היצירה כולה – נחלק לשני מינים, אנשים ונשים, והחלוקה הלזו איננה רק חילוק גופני שגוף האיש חלוק מגוף האשה אלא שהיא גם חילוק רוחני ונפשי, בטבעם מידותיהם שכלם ומהלך נפשם.

האיש בראו הקב"ה טבעו קשה, והאשה בראה הקב"ה טבעה רך. הקשיות והרכות שתי מידות הן בטבעי בני אדם, וכמובן אשר בכל אחד מהם יש מעלה וחיסרון, אבל בהנוגע אל רכישת המדע וידיעתה וההנהגה המסודרת, הנה הקשיות יש לה יתרון על הרכות העלולה להשתנות, נוסף על חלישות הדעת לעומת טבע הקשה העומד חזק על דעתו.

האלוקים כשנתן לנו את התורה הכוללת מצוות המתייחסות אל האנשים והנשים, אמר למשה רבינו כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל. הנשים שהם רכי הטבע ציווה האלוקים

לדבר אליהם בלשון רכה שהיא האמירה, והאנשים שהם קשי הטבע ציווה האלוקים לדבר אליהם בדיבור הקשה כגידים.

ולהיות הנשים בטבע הרך, וטבע הרך עלול להשתנות, לכן הנה ישנם מן החכמים בחכמת הגמרא החושבים אשר לימוד התורה שעיקרה היא הוראה בהלכה במצוות־עשה ומצוות לא־תעשה אין ראוי ללמדה לנשים אשר מצד טבע הרך לא יוכלו להתעמק בעמקי ההלכות ועלולות לטעות, נוסף על מה שאין להם אותו התוקף בהנהגה מסודרת כמו לאנשים שהם בטבע הקשה.

דבורה לאה הנה מבלי התחשב עם שנותיה הצעירות הבינה בטוב את דברי אמה, ובגודל שמחתה נשקה את ידי אמה על גודל חסדה עמה להסביר לה את יסודי טעמי מנגדי לימוד התורה לנשים. ותבקש את אמה שתואיל לספר לה על אודות חינוכה והדרכתה ואיך התנהגה בילדותה ובימי נערותה, ואז הנה גם היא תתאמץ בכל כוחה להתנהג ככה ותוסיף לנשק ידי אמה.

הרבנית רחל בראותה את תשוקת בתה דבורה לאה ללמוד תורה, והרושם העז שעשו עליה הסיפורים שסיפרה לה בכל לילה במשך השבוע וטיב הבנתה בכל מה שהסבירה לה בטבעי בני אדם, הבטיחה לבתה אשר בכל יום כשתהיינה לבדן בבית תקבע לה זמן לספר לה מחינוכה הדרכתה והנהגתה בימי ילדותה ונערותה ומבואה בברית האירוסין ונישואין עם אביה. רק איש לא ידע מזה, וגם לאחיה ברוך לא תספר.

דבורה לאה, שבטבעה הייתה מתונה ביותר והצנע לכת גם מאמה שלא ידעה כי כבר התלמדה את מעשה הכתב, כשראתה שבן שכנתה שמשון – נער כבן חמש עשרה, מעיין בספר וכותב, חקרה ונודע לה שהוא ספר דקדוק ומורה דרך להתלמד לכתוב בלשון עבר צח, ותשיג גם היא ספר כזה ובמשך כשנה התלמדה לכתוב לשון עבר צח ובכתב נאה – הנה כל אשר שמעה מאמה בכל לילה במשך השבוע – הסיפורים האמורים – כתבה על ספר ותחזור עליהם פעמים רבות ורוחה טובה עליה במאוד בתקווה טובה על עתיד מזהיר שאמה תתרצה לקבוע עמה שיעור בלימוד התורה.

אגרות קודש

ב"ה כ"ט שבט, פ"ב

כבוד ידידי הנכבד וו"ח אי"א
מוהר"ר [. . .] גובערמאן

שלום וברכה

הנני בזה לבקש את כבודו אשר יואיל נא להוסיף אומץ בעבודת הקדש, בתמכין דאורייתא, אשר עזרה נכונה נחוצה היא, וברית כרותה להעושה כי עזרת אלקים תשגבהו.

ברוכים יהיו עם אלקי אברהם, אשר לבם פתוחה לכל דורש ומעורר לצדקה וחסד בכלל, ועל החזקת תורה בפרט. וזכות התורה תגן על העושי' והמעשים שי' להתברך בברכה כפולה ומכופלת בזמני ונצחי.

והי' ברכה ושלום כאו"נ והדו"ש מברכו בכט"ס.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

פרשת יתרו

יח א וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹהֵן מִדְיָן חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת
כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ
כִּי־הוֹצִיא יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם: ב וַיִּקַּח
יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת־צִפֹּרָה אֵשֶׁת מֹשֶׁה אַחַר
שִׁלּוּחֶיהָ: ג וְאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ אֲשֶׁר שֵׁם הָאֶחָד
גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה: ד וְשֵׁם
הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי־אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצִּלֵנִי
מֶחֶרֶב פַּרְעֹה: (לוי) ה וַיָּבֹא יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו
וְאִשְׁתּוֹ אֶל־מֹשֶׁה אֶל־הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר־הוּא חֹנֶה
שָׁם הַר הָאֱלֹהִים: ו וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה אֲנִי חֹתְנְךָ
יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיהָ עִמָּהּ: ז וַיֵּצֵא
מֹשֶׁה לִקְרַאת חֹתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיִּשְׁאֲלוּ
אִישׁ־לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ הָאֹהֱלָה: ח וַיְסַפֵּר
מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְפַרְעֹה
וּלְמִצְרַיִם עַל אודֹת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַתְּלָאָה
אֲשֶׁר מְצָאָתַם בַּדֶּרֶךְ וַיַּצִּלֵם יְהוָה: (ישראל) ט וַיִּחַד
יִתְרוֹ עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרָיִם: י וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בָּרוּךְ
יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד
פַּרְעֹה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת־הָעָם מִתַּחַת יַד־מִצְרָיִם:
יא עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְהוָה מִכָּל־הָאֱלֹהִים כִּי
בַּדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם: יב וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן
מֹשֶׁה עֹלָה וּזְבָחִים לֵאלֹהִים וַיָּבֹא אַהֲרֹן וְכָל |
זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכָל־לֶחֶם עִם־חֹתֵן מֹשֶׁה לִפְנֵי
הָאֱלֹהִים:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם כב עמ' 61)

עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל ה' מִכָּל הָאֱלֹקִים (יח, יא)

נֶאֱמַר בַּזֹּהַר, שֶׁהוֹדָאָתוֹ שֶׁל יִתְרוֹ הָיְתָה הֲכָנָה לְמַתַּן תּוֹרָה. וְהִנֵּה יְדוּעִים דִּבְרֵי הַחִידֶ"א בְּדִיּוּק הַלָּשׁוֹן 'גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר', וְלֹא 'גּוֹי שֶׁנִּתְגַּיֵּר', כִּי גּוֹי לֹא יִתְגַּיֵּר לְעוֹלָם, וְגוֹי שֶׁמִּתְגַּיֵּר יֵשׁ בּוֹ נִיצוֹץ קְדֻשָּׁה שֶׁנָּפַל שָׁלֹא בִּמְקוֹמוֹ, וּכְשֶׁמִּתְגַּיֵּר יוֹצֵא נִיצוֹץ זֶה לְחֵרוּת. וּמִכָּאן, שֶׁכַּאֲשֶׁר יְהוּדִי הוֹלֵךְ לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה, עָלָיו לָקַחַת אִתּוֹ גַּם אֶת 'יִתְרוֹ', קְרִי: כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נִיצוֹץ שֶׁל קְדֻשָּׁה הַשַּׁיָּךְ אֵלָיו.

שני יג וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לִשְׁפֹּט אֶת־הָעָם
וַיַּעֲמֹד הָעָם עַל־מֹשֶׁה מִן־הַבֹּקֶר עַד־הָעָרֶב:
יד וַיַּרְא חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה לָעָם
וַיֹּאמֶר מָה־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם
מַדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ וְכָל־הָעָם נִצָּב עָלֶיךָ
מִן־בֹּקֶר עַד־עָרֶב: טו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ כִּי־יָבֹא
אֵלַי הָעָם לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים: טז כִּי־יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר
בָּא אֵלַי וְשָׁפַטְתִּי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי
אֶת־חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֶת־תּוֹרֹתָיו: יז וַיֹּאמֶר חֹתֵן
מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא־טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה:
יח נָבֹל תִּבֹּל גַּם־אַתָּה גַּם־הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ
כִּי־כָבֵד מִמְּךָ הַדָּבָר לֹא־תוּכַל עֲשֹׂתוֹ לְבַדֶּךָ:
יט עַתָּה שְׁמַע בְּקֹלִי אִיעָצְךָ וִיהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הֱיֵה
אַתָּה לָעָם מוּל הָאֱלֹהִים וְהֵבֵאתָ אַתָּה אֶת־
הַדְּבָרִים אֶל־הָאֱלֹהִים: כ וְהִזְהַרְתָּה אֶתְהֶם אֶת־
הַחֻקִּים וְאֶת־הַתּוֹרֹת וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ
יֵלְכוּ בָהּ וְאֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן: כא וְאַתָּה
תֶחֱזֶה מִכָּל־הָעָם אַנְשֵׁי־חַיִל יִרְאֵי אֱלֹהִים אַנְשֵׁי
אֱמֶת שֹׂנְאֵי בָצַע וְשַׂמְתָּ עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי
מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת: כב וְשָׁפְטוּ אֶת־
הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ
וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ־הֵם וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ
וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ: כג אִם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוְּךָ
אֱלֹהִים וְיָכָלְתָּ עָמֹד וְגַם כָּל־הָעָם הַזֶּה עַל־מְקֹמוֹ
יָבֹא בְשָׁלוֹם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ט"ו בשבט תשמ"ב)

וַיְהִי מִמָּחֳרָת, מוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים הָיָה (רש"י יח, יג)

פַּעַם נִכְנַס כ"ק מו"ח אַדְמו"ר אֶל אָבִיו, הָרַבִּי הָרַשַּׁ"ב, בְּמוֹצָאֵי יוֹם כִּפּוּר, וּשְׁאָלוֹ: וּמַה עִנְתָּה? הֵשִׁיב לוֹ אָבִיו: 'אִיצְטֶעֶר דַּארְף מֶען עֶרְשְׁט תְּשׁוּבָה טָאן' (= בְּמֵיָחֵד עַכְשָׁו יֵשׁ לַחְזוֹר בִּתְשׁוּבָה). וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם מִי שֶׁהִגִּיעַ לְמַצָּב נַעֲלֶה בַּעֲבוֹדַת ה' צָרִיךְ לְהוֹסִיף כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה. הַדָּבָר נִרְמָז בְּרַשַּׁ"י: גַּם לְמָחֳרַת עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁל יוֹם כִּפּוּר, יֵשׁ 'לִשְׁפֹּט אֶת הָעָם', הַיְנוּ לְהוֹסִיף בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹות, בִּבְחִינַת "אֶת הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ וְאֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן".

שלישי כד וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֹתְנוֹ וַיַּעַשׂ כֹּל אֲשֶׁר
אָמָר: כה וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי־חַיִל מִכָּל־יִשְׂרָאֵל
וַיִּתֵּן אֹתָם רָאשִׁים עַל־הָעָם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי
מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת: כו וְשָׁפְטוּ
אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת אֶת־הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן
אֶל־מֹשֶׁה וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפּוּטוּ הֵם:
כז וַיְשַׁלַּח מֹשֶׁה אֶת־חֹתְנוֹ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל־אַרְצוֹ: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם ז עמ' 186)

כָּל דַּיָּן שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ (רש"י יח, יג)

כָּל סְבָרָא וְדַעָה בַּתּוֹרָה הִיא אֱמֶת, "אֵלּוּ וָאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים"; אֲבָל הֲלָכָה הִיא אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, כִּי הִיא שַׁיֶּכֶת לְשֵׁם הַוָיָ', כְּמַאֲמָר "וַהַוָיָ' עִמּוֹ, שֶׁהֲלָכָה כְּמוֹתוֹ". דְּהִנּה, אָדָם שָׁנוּן יָכוֹל לוֹמַר סְבָרָא טוֹבָה, דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים, אֲבָל יִתָּכֵן שֶׁלְּאַחַר מִכֵּן תִּתְעוֹרֵר סְבָרָא שְׁנִיָּה, טוֹבָה יוֹתֵר, שֶׁתַּפְרִיךְ אוֹתָהּ; מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן פְּסַק הֲלָכָה הוּא נִצְחִי.

רביעי **יט** א בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינָי:
ב וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינַי וַיַּחֲנוּ
בַּמִּדְבָּר וַיִּחַן־שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר: ג וּמֹשֶׁה
עָלָה אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן־הָהָר
לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגִּיד לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל: ד אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרָיִם
וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים וָאָבִא אֶתְכֶם
אֵלָי: ה וְעַתָּה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקֹלִי
וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־בְּרִיתִי וְהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה מִכָּל־
הָעַמִּים כִּי־לִי כָּל־הָאָרֶץ: ו וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי
מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
תְּדַבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת י)

אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרָיִם (יט, ד)

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִכְנְסוּ לַבְּרִית בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים. מִילָה – הַיְצִיאָה מִן הַטֻּמְאָה, הֲסָרַת הַמָּסָךְ הַמַּסְתִּיר עַל הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית. טְבִילָה – הַכְּנִיסָה לַקְּדֻשָּׁה, טְבִילָה אוֹתִיּוֹת הַבִּיטֵל. קָרְבָּן – עֲלִיָּה וְהִתְכַּלְּלוּת בָּאֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה, שֶׁהֲרֵי זֶה כְּאִלּוּ מַקְרִיב חֶלְבּוֹ וְדָמוֹ. לְפִי זֶה יֵשׁ לִרְמֹז אַף כָּאן: אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרָיִם – הַכְנָעַת הַקְּלִפָּה. וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם – הַכְּנִיסָה לַקְּדֻשָּׁה. וָאָבִיא אֶתְכֶם אֵלָי – יִחוּד בְּאוֹר אֵין־סוֹף.

חמישי ז וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם וַיָּשֶׂם
לִפְנֵיהֶם אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ
יְהוָה: ח וַיַּעֲנוּ כָל־הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר־
דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת־דִּבְרֵי הָעָם
אֶל־יְהוָה: ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי
בָא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי
עִמָּךְ וְגַם־בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם וַיַּגֵּד מֹשֶׁה אֶת־
דִּבְרֵי הָעָם אֶל־יְהוָה: י וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵךְ אֶל־הָעָם וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר וְכִבְּסוּ
שִׂמְלֹתָם: יא וְהָיוּ נְכֹנִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי | בַּיּוֹם
הַשְּׁלִשִׁי יֵרֵד יְהוָה לְעֵינֵי כָל־הָעָם עַל־הַר סִינָי:
יב וְהִגְבַּלְתָּ אֶת־הָעָם סָבִיב לֵאמֹר הִשָּׁמְרוּ לָכֶם
עֲלוֹת בָּהָר וּנְגֹעַ בְּקְצֵהוּ כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהָר מוֹת
יוּמָת: יג לֹא־תִגַּע בּוֹ יָד כִּי־סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ־יָרֹה
יְיֹרֶה אִם־בְּהֵמָה אִם־אִישׁ לֹא יִחְיֶה בִּמְשֹׁךְ
הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר: יד וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן־הָהָר
אֶל־הָעָם וַיְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם וַיְכַבְּסוּ שִׂמְלֹתָם:
טו וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם הֱיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים
אַל־תִּגְּשׁוּ אֶל־אִשָּׁה: טו וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
בִּהְיֹת הַבֹּקֶר וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד
עַל־הָהָר וְקֹל שֹׁפָר חָזָק מְאֹד וַיֶּחֱרַד כָּל־הָעָם
אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה: יז וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם לִקְרַאת
הָאֱלֹהִים מִן־הַמַּחֲנֶה וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר:
יח וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָה
בָּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׁנוֹ כְּעֵשֶׁן הַכִּבְשָׁן וַיֶּחֱרַד כָּל־הָהָר
מְאֹד: יט וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד מֹשֶׁה
יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם יח עמ' 59)

כִּי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יֵרֵד ה' לְעֵינֵי כָּל הָעָם (יט, יא)

אִלּוּ הָיוּ יִשְׂרָאֵל חֲסֵרִים אֲפִלּוּ אָדָם אֶחָד, לֹא הָיְתָה הַשְּׁכִינָה נִגְלֵית עֲלֵיהֶן, דִּכְתִיב . . לְעֵינֵי כָּל הָעָם (דברים רבה ז, ח)

הֲוֵי אוֹמֵר: אִם הַפָּחוּת שֶׁבַּפְּחוּתִים שֶׁבְּעַם יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה אוֹמֵר 'נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע', אוֹ שֶׁהָיָה חָסֵר לְמִנְיַן שִׁשִּׁים רִבּוֹא – לֹא הָיָה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ יָכוֹל לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה! שֶׁכֵּן, כָּל יִשְׂרָאֵל

הֵם ׳קוֹמָה אַחַת שְׁלֵימָה׳, גּוּף אֶחָד, וּבְרִיאוּתוֹ שֶׁל אֵבֶר אֶחָד נוֹגַעַת לְכָל הָאֵבָרִים.

ששי כ וַיֵּרֶד יְהוָה עַל־הַר סִינַי אֶל־רֹאשׁ הָהָר
וַיִּקְרָא יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה:
כא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רֵד הָעֵד בָּעָם פֶּן־
יֶהֶרְסוּ אֶל־יְהוָה לִרְאוֹת וְנָפַל מִמֶּנּוּ רָב: כב וְגַם
הַכֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים אֶל־יְהוָה יִתְקַדָּשׁוּ פֶּן־יִפְרֹץ
בָּהֶם יְהוָה: כג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֹא־יוּכַל
הָעָם לַעֲלֹת אֶל־הַר סִינָי כִּי־אַתָּה הַעֵדֹתָה בָּנוּ
לֵאמֹר הַגְבֵּל אֶת־הָהָר וְקִדַּשְׁתּוֹ: כד וַיֹּאמֶר אֵלָיו
יְהוָה לֶךְ־רֵד וְעָלִיתָ אַתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים
וְהָעָם אַל־יֶהֶרְסוּ לַעֲלֹת אֶל־יְהוָה פֶּן־יִפְרָץ־בָּם:
כה וַיֵּרֶד מֹשֶׁה אֶל־הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: ס
כ א וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
לֵאמֹר:* ס ב אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: ג לֹא יִהְיֶה־לְּךָ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי: ד לֹא תַעֲשֶׂה־לְּךָ פֶסֶל
| וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם | מִמַּעַל וַאֲשֶׁר
בָּאָרֶץ מִתַּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם | מִתַּחַת לָאָרֶץ:
ה לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל־בָּנִים
עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי: ו וְעֹשֶׂה חֶסֶד
לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי: ס ז לֹא תִשָּׂא
אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה
אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא: פ ח זָכוֹר
אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ: ט שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד
וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ: י וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת |
לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה |
וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ: יא כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־
הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם

וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ יְהוָה אֶת־יוֹם
הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ: ס יב כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־
אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכֻן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: ס יג לֹא תִרְצָח: ס לֹא
תִּנְאָף: ס לֹא תִגְנֹב: ס לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד
שָׁקֶר: ס יד לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ ס לֹא־תַחְמֹד
אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל
אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך א עמ' 148 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת וַעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת

וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר: (כ, א)

וְיָדוּעַ הַתְּמִיָּה, הֲרֵי "לֵאמֹר" פֵּרוּשׁוֹ לוֹמַר לַאֲחֵרִים, וּמִכֵּיוָן שֶׁכָּל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הָיוּ בְּמַתַּן תּוֹרָה, וַאֲפִילּוּ הַנְּשָׁמוֹת שֶׁל דּוֹרוֹת הַבָּאִים הָיוּ שָׁם (כִּדְאִיתָא בשמו"ר כח, ו) מַה שַּׁיָּךְ כָּאן "לֵאמֹר" "לֵאמֹר לַאֲחֵרִים"?

וְתִירֵץ הָרַב הַמַּגִּיד מִמֶּעזְרִיטְשׁ:

"לֵאמֹר" כָּאן מְרַמֵּז עַל הָ"עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבָּהֶן נִבְרָא הָעוֹלָם" (אבות פ"ה מ"א), וּפֵרוּשׁ "וַיְדַבֵּר גו' לֵאמֹר" הוּא, לְקַשֵּׁר אֶת הַ"וַיְדַבֵּר" - עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת עִם הַ"לֵאמֹר" - הָ"עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת".

פֵּרוּשׁ הַדְּבָרִים:

בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם יֵשׁ שְׁנֵי מַצָּבִים. יֵשׁ זְמַן שֶׁבּוֹ הוּא עָסוּק כֻּלּוֹ בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה – עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וְיֵשׁ זְמַן שֶׁבּוֹ עָסוּק הוּא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּדִבְרֵי הָרְשׁוּת (הַמַּתְּרִים עַל פִּי תּוֹרָה) – עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבָּהֶן נִבְרָא הָעוֹלָם.

וְיָכוֹלָה לִהְיוֹת הֲוָה־אָמִינָא אֵצֶל הָאָדָם, שֶׁבְּעֵת עָסְקוֹ בְּדִבְרֵי הָרְשׁוּת, ׳מְנַתֵּק׳ הוּא מִלִּמּוּד הַתּוֹרָה, וְיָכוֹל הוּא לְסַדֵּר דֶּרֶךְ חַיָּיו שֶׁלֹּא עַל־פִּי הַשְׁקָפַת הַתּוֹרָה.

וְזֶה פֵּרוּשׁ "וַיְדַבֵּר גו' לֵאמֹר" שֶׁגַּם בְּעֵת עָסְקוֹ בְּדִבְרֵי הָרְשׁוּת – עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה קָשׁוּר לַעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, בָּזֶה שֶׁגַּם אָז דֶּרֶךְ חַיָּיו יִהְיֶה עַל־פִּי הַשְׁקָפַת הַתּוֹרָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לד עמ' 192)

אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ (כ, ב)

מַעֲמַד הַר סִינַי הָיָה לְכָל יִשְׂרָאֵל כְּאֶחָד, ו"אִלּוּ הָיוּ יִשְׂרָאֵלִים חֲסֵרִים אֲפִלּוּ אָדָם אֶחָד" לֹא הָיוּ זוֹכִים לְמַתַּן תּוֹרָה. לְאִידָךְ, אַחַד הַטְּעָמִים שֶׁעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת נֶאֱמְרוּ בִּלְשׁוֹן יָחִיד הוּא מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמְרוּ לְכָל יָחִיד וְיָחִיד בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְיֵשׁ

*) בטעם עליון

לוֹמַר, שֶׁשְּׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ בְּאֹפֶן נְתִינַת הַתּוֹרָה הֵם בְּהֶתְאֵם לִשְׁנֵי הַדְּבָרִים שֶׁנִּתְּנוּ בְּמַתַּן תּוֹרָה. הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת - נִתְּנוּ לְכָל יִשְׂרָאֵל כְּמְצִיאוּת אַחַת, בְּאֹפֶן הַשָּׁוֶה לַכֹּל. לְמוּד הַתּוֹרָה – נִתַּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי עֶרְכּוֹ.

שביעי טז וְכָל־הָעָם רֹאִים אֶת־הַקּוֹלֹת וְאֶת־הַלַּפִּידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת־הָהָר עָשֵׁן וַיַּרְא הָעָם וַיָּנֻעוּ וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק: טז וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר־אַתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאַל־יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן־נָמוּת: יז וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ כִּי לְבַעֲבוּר נַסּוֹת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים וּבַעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל־פְּנֵיכֶם לְבִלְתִּי תֶחֱטָאוּ: יח וַיַּעֲמֹד הָעָם מֵרָחֹק וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל־הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר־שָׁם הָאֱלֹהִים: ס יט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן־הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם: כ לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם: כא מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה־לִּי וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת־עֹלֹתֶיךָ וְאֶת־שְׁלָמֶיךָ אֶת־צֹאנְךָ וְאֶת־בְּקָרֶךָ בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת־שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ: כב וְאִם־מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה־לִּי לֹא־תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ וַתְּחַלְּלֶהָ: כג וְלֹא־תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל־מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא־תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ עָלָיו: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ב עמ' 565)

וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת עוֹלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלָמֶיךָ (כ, כא)

פֵּרֵשׁ אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן: מִזְבַּח אֲדָמָה – מִזְבֵּחַ שֶׁל בִּטּוּל, כַּאֲדָמָה זוֹ שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין עָלֶיהָ. וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת עוֹלֹתֶיךָ – אֶת הָעֲלִיּוֹת שֶׁלְּךָ. וְאֶת שְׁלָמֶיךָ – הַשְּׁלֵמוּת שֶׁלְּךָ. וְהִנֵּה, אֵין הַכַּוָּנָה לְ"יֵשׁוּת", אֶלָּא לְמַה שֶׁהַתּוֹרָה מַגְדִּירָה כַּעֲלִיָּה וְכִשְׁלֵימוּת, וְאַף אֶת זֶה יֵשׁ 'לְזַבֵּחַ'. וּבְדֶרֶךְ מְמֵשׁ תּוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב: שִׁוִּיתִי - הַכֹּל שָׁוֶה אֶצְלִי, גַּם דְּבָרִים שֶׁהֵם בְּרוּם הַמַּעֲלָה, שֶׁכֵּן ה' לְנֶגְדִּי - אֵינֶנִּי חָפֵץ אֶלָּא בְּקִיּוּם רָצוֹן הָעֶלְיוֹן וְלֹא בְּשׁוּם דָּבָר אַחֵר.

מפטיר יט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן־הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם: כ לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם: כא מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה־לִּי וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת־עֹלֹתֶיךָ וְאֶת־שְׁלָמֶיךָ אֶת־צֹאנְךָ וְאֶת־בְּקָרֶךָ בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת־שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ: כב וְאִם־מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה־לִּי לֹא־תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ וַתְּחַלְּלֶהָ: כג וְלֹא־תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל־מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא־תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ עָלָיו: פפפ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת קז)

שֶׁהָיָה מְמַלֵּא אֶת חֲלַל מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲדָמָה (רש"י כ, כא)

יֵשׁ כָּאן רֶמֶז בַּעֲבוֹדַת ה': כְּלַפֵּי חוּץ – צָרִיךְ הָאָדָם לְגַלּוֹת עֹז וּנְחִישׁוּת, וְלֹא יֵבוֹשׁ מִפְּנֵי הַמַּלְעִיגִים, בִּבְחִינַת "קָשֶׁה עֹרֶף" לְמַעֲלִיּוּתָא. אֲבָל בְּתוֹכוֹ וּבִפְנִימִיּוּתוֹ – עָלָיו לִהְיוֹת 'מְלֵא אֲדָמָה', בְּבִטּוּל וּבְהַכְנָעָה, בִּבְחִינַת "וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה".

ע"ב פסוקים, יונד"ב סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה

(= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

שי למורא

א) בִּשְׁנַת מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ, כְּשֶׁנִּצְטָרַע הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ, כְּשֶׁנִּכְנַס לְהַיְכָל לְהַקְטִיר קְטֹרֶת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְהַצָּרַעַת זָרְחָה בְמִצְחוֹ" (דברי הימים־ב כו,יט). וְאָמַר "בִּשְׁנַת מוֹת", כִּי הַמְּצֹרָע נֶחֱשָׁב כְּמֵת. **וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת הַהֵיכָל,** כְּלוֹמַר, כְּבוֹדוֹ מִתְנַגְּלָה לְמַטָּה בְּהֵיכַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **ב) שְׂרָפִים,** קְרָאָם שְׂרָפִים, לְפִי שֶׁרָאָם בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה בְּדִמּוּת אֵשׁ שׂוֹרֵף. **עוֹמְדִים מִמַּעַל,** עוֹמְדִים בַּשָּׁמַיִם. וְהֵם הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים שֶׁהֵם קַיָּמִים לָעַד. **לוֹ,** לְפָנָיו, לְשַׁמְּשׁוֹ לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוּתוֹ. **יְכַסֶּה פָּנָיו,** שֶׁלֹּא יַבִּיט לְצַד הַשְּׁכִינָה. **יְכַסֶּה רַגְלָיו,** לְצִנְיעוּת, שֶׁלֹּא יֵרָאֶה כָּל גּוּפוֹ לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ. וּבְמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא אָמְרוּ, לְפִי שֶׁרַגְלֵיהֶם כְּכַף רֶגֶל עֵגֶל, לְכָךְ מְכַסֶּה אוֹתָם, שֶׁלֹּא לְהַזְכִּיר עַל יִשְׂרָאֵל עֲוֹן הָעֵגֶל. **יָעוּפֵף,** לֵילֵךְ בִּשְׁלִיחוּת הקב"ה. **ג) וְקָרָא זֶה אֶל זֶה,** הַשְּׂרָפִים קוֹרְאִים אֶחָד לְחֲבֵרוֹ לוֹמַר קְדֻשָּׁה כֻּלָּם כְּאֶחָד וְלֹא יַקְדִּים אֶחָד לַחֲבֵרוֹ. **וְאָמַר,** הַקּוֹל יוֹצֵא מִבֵּין כֻּלָּם כְּאֶחָד כְּאִלּוּ הוּא קוֹל אֶחָד. **קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ,** קָדוֹשׁ הוּא בְּשָׁמֵי מָרוֹם עֶלְיוֹן, מְקוֹם שְׁכִינָתוֹ. קָדוֹשׁ הוּא עַל הָאָרֶץ מַעֲשֵׂה גְּבוּרָתוֹ. קָדוֹשׁ לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים. (עפ"י תרגום יונתן בן עוזיאל.

עטרת מרים

א בִּשְׁנַת־מוֹת כְּשֶׁנִּצְטָרַע הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ וְהַמְּצוֹרָע חָשׁוּב כְּמֵת וֶאֱרְאֶה בִּרְאִית הַשֵּׂכֶל **אֶת־אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא** רָם **וְנִשָּׂא** וְשׁוּלָיו שׁוּלֵי הַמְּעִיל **מְלֵאִים** מְמַלְּאִים **אֶת־הַהֵיכָל** אֶת הַשָּׁמַיִם: **ב שְׂרָפִים עֹמְדִים** | **מִמַּעַל לוֹ** בַּשָּׁמַיִם לְשַׁמְּשׁוֹ, **שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד** לְכָל אֶחָד וְאֶחָד **בִּשְׁתַּיִם** | **יְכַסֶּה פָּנָיו** לְבַל יַבִּיט כְּלַפֵּי הַשְּׁכִינָה **וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו** שֶׁלֹּא לְהַזְכִּיר מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל כִּי כַּף רַגְלֵיהֶם כְּכַף רֶגֶל עֵגֶל **וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף** יָעוּף בִּשְׁלִיחוּת הַמָּקוֹם: **ג וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה** נוֹטְלִין רְשׁוּת זֶה מִזֶּה לוֹמַר קָדוֹשׁ כְּאֶחָד **וְאָמַר** הַקּוֹל יוֹצֵא מִבֵּין כֻּלָּם כְּאֶחָד **קָדוֹשׁ** | **קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת** בְּעֵנֶן מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים **מְלֹא כָל־הָאָרֶץ**

הפטרה לפרשת יתרו לקריאה בציבור

ולשמו"ת בישעיה פרק ו

ו א בִּשְׁנַת־מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ וָאֶרְאֶה אֶת־אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת־הַהֵיכָל: ב שְׂרָפִים עֹמְדִים | מִמַּעַל לוֹ שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד בִּשְׁתַּיִם | יְכַסֶּה פָּנָיו וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף: ג וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ | קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ

יהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:
ד וַיָּנֻעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים מִקּוֹל הַקּוֹרֵא
וְהַבַּיִת יִמָּלֵא עָשָׁן: ה וָאֹמַר אוֹי־לִי
כִּי־נִדְמֵיתִי כִּי אִישׁ טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי
וּבְתוֹךְ עַם־טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי יֹשֵׁב כִּי
אֶת־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת רָאוּ עֵינָי:
ו וַיָּעָף אֵלַי אֶחָד מִן־הַשְּׂרָפִים וּבְיָדוֹ
רִצְפָּה בְּמֶלְקָחַיִם לָקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ:
ז וַיִּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָגַע זֶה
עַל־שְׂפָתֶיךָ וְסָר עֲוֹנֶךָ וְחַטָּאתְךָ תְּכֻפָּר:
ח וָאֶשְׁמַע אֶת־קוֹל אֲדֹנָי אֹמֵר אֶת־מִי
אֶשְׁלַח וּמִי יֵלֵךְ־לָנוּ וָאֹמַר הִנֵּנִי שְׁלָחֵנִי:
ט וַיֹּאמֶר לֵךְ וְאָמַרְתָּ לָעָם הַזֶּה שִׁמְעוּ
שָׁמוֹעַ וְאַל־תָּבִינוּ וּרְאוּ רָאוֹ וְאַל־
תֵּדְעוּ: י הַשְׁמֵן לֵב־הָעָם הַזֶּה וְאָזְנָיו
הַכְבֵּד וְעֵינָיו הָשַׁע פֶּן־יִרְאֶה בְעֵינָיו
וּבְאָזְנָיו יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יָבִין וָשָׁב וְרָפָא
לוֹ: יא וָאֹמַר עַד־מָתַי אֲדֹנָי וַיֹּאמֶר עַד
אֲשֶׁר אִם־שָׁאוּ עָרִים מֵאֵין יוֹשֵׁב
וּבָתִּים מֵאֵין אָדָם וְהָאֲדָמָה תִּשָּׁאֶה
שְׁמָמָה: יב וְרִחַק יְהוָה אֶת־הָאָדָם
וְרַבָּה הָעֲזוּבָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: יג וְעוֹד
בָּהּ עֲשִׂירִיָּה וְשָׁבָה וְהָיְתָה לְבָעֵר

עטרת מרים

כְּבוֹדוֹ: ד וַיָּנֻעוּ הָיוּ נָעִים אַמּוֹת הַסִּפִּים מְזוּזוֹת הַפֶּתַח מִקּוֹל הַקּוֹרֵא מֵזִיק קוֹל הַקְּרִיאָה הָיוּ סָרִים מִמְּקוֹמָם וְהַבַּיִת הַהֵיכָל יִמָּלֵא עָשָׁן הָיָה מִתְמַלֵּא עָשָׁן: ה וָאֹמַר אוֹי־לִי כִּי־נִדְמֵיתִי אֶהְיֶה כְּדוֹמֵם. כְּלוֹמַר, אָמוּת עַל שֶׁרָאָה מַרְאֶה כְּבוֹד ה׳ כִּי אִישׁ טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי וְאֵינִי כְּדַאי לֹא מִצַּד מַעֲשַׂי וּבְתוֹךְ עַם־טְמֵא שְׂפָתַיִם וְלֹא מִצַּד מַעֲשֵׂה הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי יֹשֵׁב כִּי אֶת שְׁכִינַת הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת רָאוּ עֵינָי: ו וַיָּעָף אֵלַי אֶחָד מִן־הַשְּׂרָפִים וּבְיָדוֹ רִצְפָּה גַּחֶלֶת בְּמֶלְקָחַיִם בִּצְבָת לָקַח הַגַּחֶלֶת מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ: ז וַיִּגַּע הַשָּׂרָף נָגַע הַגַּחֶלֶת עַל־פִּי וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָגַע זֶה עַל־שְׂפָתֶיךָ וּבִכְוִיַּת הַגַּחֶלֶת קִבַּלְתָּ הָעוֹנֶשׁ וְסָר עֲוֹנֶךָ בְּמַה שֶׁאֲמַרְתָּ ׳וּבְתוֹךְ עַם טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי יֹשֵׁב׳ וְחַטָּאתְךָ תְּכֻפָּר: ח וָאֶשְׁמַע אֶת־קוֹל אֲדֹנָי אֹמֵר אֶת־מִי אֶשְׁלַח לְדַבֵּר דְּבָרַי לְיִשְׂרָאֵל וּמִי יֵלֵךְ־לָנוּ כְּאִלּוּ נִמְלָךְ עִם הַשְּׂרָפִים וָאֹמַר הִנֵּנִי אֲנִי מוּכָן לְלֶכֶת שְׁלָחֵנִי אִם רְצוֹנְךָ בְּכָךְ: ט וַיֹּאמֶר לֵךְ וְאָמַרְתָּ לָעָם הַזֶּה שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ הֲלֹא אַתֶּם שׁוֹמְעִים דִּבְרֵי מִפִּי הַנְּבִיאִים וְאַל־תָּבִינוּ וְאֵינָם נוֹתְנִים לֵב לְהָבִין וּרְאוּ רָאוֹ רוֹאִים נִפְלְאוֹתַי וְאַל־תֵּדְעוּ וְאֵינְכֶם שָׂמִים עַל לֵב לָדַעַת וּלְהַכִּיר בָּהֶם: י הַיְצֵר הַנָּטוּעַ בְּלִבּוֹ הוּא הַגּוֹרֵם כִּי הַשְׁמֵן לֵב־הָעָם הַזֶּה הָאֲטוּם הַלֵּב לְבַל הָבִין וְאָזְנָיו הַכְבֵּד לִבְלִי שְׁמוֹעַ וְעֵינָיו הָשַׁע שָׂם עֲלֵיהֶם טִיחַ פֶּן־יִרְאֶה בְעֵינָיו וּבְאָזְנָיו יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יָבִין שֶׁלֹּא עָשָׂה אֶת הַטּוֹב, אֲבָל אִם וָשָׁב וְיַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וְרָפָא לוֹ יָבוֹא לוֹ בָּזֶה רְפוּאַת הַנֶּפֶשׁ וְהִיא הַסְּלִיחָה, וְאֵין דַּעַת הַיְצֵר נוֹחָה מִזֶּה: יא וָאֹמַר עַד־מָתַי אֲדֹנָי יִהְיֶה לִבָּם אָטוּם מִלְּהָבִין וַיֹּאמֶר עַד שֶׁיָּבוֹא הַפּוּרְעָנוּת עֲלֵיהֶם וְיֵלְכוּ בַּגּוֹלָה עַד אֲשֶׁר אִם־שָׁאוּ יִשָּׁאֲרוּ עָרִים מֵאֵין יוֹשֵׁב וּבָתִּים מֵאֵין אָדָם וְהָאֲדָמָה תִּשָּׁאֶה שְׁמָמָה: יב וְרִחַק יְהוָה אֶת־הָאָדָם אֶת יִשְׂרָאֵל הַקְּרוּיִים אָדָם יִהְיֶה גּוֹלֶה לְמָקוֹם רָחוֹק וְרַבָּה זְמַן מְרוּבֶּה תִּהְיֶה הָאָרֶץ הָעֲזוּבָה מֵהֶם בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: יג וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂירִיָּה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה מֵעַם עֲשִׂירִיָּה, וְעוֹד יִמְלְכוּ בָּהּ עֲשָׂרָה מְלָכִים עַד הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ. פְּרוּשׁ אַחֵר, אוֹתָהּ

שי למורא

וככה הוא מתורגם בתפילה ב״ובא לציון גואל״ שנקרא ״קדושה דסדרא״). ד) אַמּוֹת הַסִּפִּים, מְזוּזוֹת הַפֶּתַח. וְהֵם מְזוּזוֹת פֶּתַח הַהֵיכָל, שֶׁנִּמְדְּדִים בְּאַמּוֹת לַגֹּבַהּ וְלְרֹחַב. מִקּוֹל הַקּוֹרֵא, מִקּוֹל הַמַּלְאָכִים הַקּוֹרְאִים. וְהַבַּיִת, הַהֵיכָל. יִמָּלֵא, הָיָה מִתְמַלֵּא. ה) כִּי נִדְמֵיתִי, הֲרֵינִי מֵת. שֶׁלֹּא הָיִיתִי כְּדַאי לִרְאוֹת בַּכָּבוֹד. ״נִדְמֵיתִי״, עִנְיָן שְׁתִיקָה, כְּמוֹ ״וַיִּדֹּם אַהֲרֹן״ (ויקרא י,ג). אִישׁ טְמֵא שְׂפָתַיִם וגו׳, כְּלוֹמַר, אֵיךְ אַעֲרִיךְ עַצְמִי וְעַמִּי נֶגֶד קְדֻשַּׁת הַמַּלְאָכִים הַשְּׂרָפִים. אֶת הַמֶּלֶךְ, כְּלוֹמַר, אֶת כְּבוֹדוֹ. ו) רִצְפָּה, גַּחֶלֶת. בְּמֶלְקָחַיִם, בִּצְבָת. ז) וַיִּגַּע עַל פִּי, הִגִּיעַ אֶת הַגַּחֶלֶת עַל פִּיו. וְסָר עֲוֹנֶךָ, בִּכְוִיַּת נְגִיעַת הַגַּחֶלֶת קִבַּלְתָּ הָעֹנֶשׁ, וּבָזֶה סָר עֲוֹנְךָ. וְאָמְרוּ רז״ל, שֶׁהָעָוֹן הָיָה בָּזֶה שֶׁאָמַר ״וּבְתוֹךְ עַם טְמֵא שְׂפָתַיִם וגו׳״ וְלֹא הָיָה רָאוּי לוֹמַר כֵּן עַל יִשְׂרָאֵל. ח) אֶת מִי אֶשְׁלַח, אֶת מִי אֶשְׁלַח לְהוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל. וּמִי יֵלֵךְ לָנוּ, אָמַר ״לָנוּ״ בְּלִשּׁוֹן רַבִּים, כְּאִלּוּ הָיָה מְדַבֵּר עִם הַשְּׂרָפִים וְנִמְלָךְ עִמָּהֶם. (ראה פירוש רש״י בראשית א,כו). ט) שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ וְאַל תָּבִינוּ, אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ, וְאֵינְכֶם נוֹתְנִים לֵב לְהָבִין. וּרְאוּ רָאוֹ וְאַל תֵּדָעוּ, וּרְאוּ נִסִּים שֶׁעָשִׂיתִי לָכֶם, וְאֵינְכֶם נוֹתְנִים לֵב לָדַעַת אוֹתִי. י) הַשְׁמֵן לֵב הָעָם הַזֶּה וגו׳, אַתֶּם מַשְׁמִינִים בְּכַוָּנָה אֶת לְבַבְכֶם, וּמְכַבְּדִים אֶת אָזְנֵיכֶם, וּמֹשִׁיעִים (= מְכַסִּים וּמַחֲלִיקִים כְּמוֹ בְּטִיחַ) אֶת עֵינֵיכֶם. פֶּן יִרְאֶה בְעֵינָיו וגו׳, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּרְאוּ וְלֹא תִּשְׁמְעוּ וְלֹא תָּבִינוּ בַּלֵּב. וָשָׁב וְרָפָא לוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תָּשׁוּבוּ בִּתְשׁוּבָה וְשֶׁעַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה תִּהְיֶה לָכֶם הִרְפּוּאָה שֶׁהִיא הַסְּלִיחָה אַחַר הַתְּשׁוּבָה. יא) עַד מָתַי, עַד מָתַי יַכְבִּידוּ אֶת לִבָּם וְלֹא יִשְׁמְעוּ. עַד אֲשֶׁר וגו׳, כְּלוֹמַר, יָדַעְתִּי שֶׁלֹּא יָשׁוּבוּ עַד שֶׁתָּבוֹא הַפֻּרְעָנוּת. שָׁאוּ עָרִים, הֶעָרִים תִּהְיֶינָה שוֹמֵמוֹת. תִּשָּׁאֶה שְׁמָמָה, תִּתְרוֹקֵן וְתִהְיֶה שוֹמֵמָה. יב) וְרִחַק ה׳ אֶת הָאָדָם, וְיִגְלוּ יִשְׂרָאֵל לִמְקוֹמוֹת רְחוֹקִים. וְרַבָּה הָעֲזוּבָה, כְּלוֹמַר, לְזְמַן רַב תֵּעָזֵב הָאָרֶץ. יג) וְעוֹד בָּהּ

שי למורא

הַשְּׁאֵרִית שֶׁתִּשָּׁאֵר תִּהְיֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה שֶׁיִּהְיוּ צַדִּיקִים, וְגַם בָּהֶם יִהְיֶה בְּעוֹר עַד שֶׁיִּשָּׁאֲרוּ רַק צַדִּיקִים גְּמוּרִים שֶׁיָּשׁוּבוּ בְּכָל לִבָּם. וְשָׁבָה וְהָיְתָה לְבָעֵר, וּבִימֵי צִדְקִיָּהוּ תָּשׁוּב הָאָרֶץ לִהְיוֹת "לְבָעֵר", כְּלוֹמַר, לְבָעֵר וּלְכַלּוֹת אֶת יוֹשְׁבֶיהָ. כָּאֵלָה וְכָאַלּוֹן, מִינֵי עֲצֵי פְּרִק. אֲשֶׁר בְּשַׁלֶּכֶת מַצֶּבֶת בָּם, כְּמוֹ הָאֵלָה וְהָאַלּוֹן שֶׁנּוֹשְׁרִים מֵהֶם הָעֲלִים בִּזְמַן הַחֹרֶף וְנִרְאִים כִּיבֵשִׁים, וְעַם כָּל זֶה נִשְׁאֶרֶת בָּם הַמַּצֶּבֶת שֶׁהִיא גֶּזַע הָעֵץ וַעֲנָפָיו שֶׁיּוֹנְקִים לַחוּת מֵהַקַּרְקַע, וּבִימֵי נִיסָן יָשׁוּבוּ וְיִפְרְחוּ. זֶרַע קֹדֶשׁ מַצַּבְתָּהּ, כָּכָה זֶרַע קֹדֶשׁ שֶׁבְּעַם יִשְׂרָאֵל יַעַמְדוּ בִּקְדֻשָּׁתָם וְהֵם יִהְיוּ לְמַצַּבְתָּם, כְּלוֹמַר, אַף עַל פִּי שֶׁיָּגְלוּ כֻּלָּם, עוֹד יִפְרְחוּ וְיִצְמְחוּ וְיָשׁוּבוּ לְאַרְצָם.

עטרת מרים

יִשְׂרָאֵל וְשָׁבָה וְהָיְתָה תָּשׁוּב לִהְיוֹת לְבָעֵר לְכִלָּיוֹן כָּאֵלָה וְכָאַלּוֹן בִּימֵי הַפִּתְיוּ אֲשֶׁר בְּשַׁלֶּכֶת עֵת שֶׁמַּשְׁלִיכִין הָעֲלִין מְעַט מְעַט, כֵּן הָרְשָׁעִים שֶׁהֵם הַקְּלִיפּוֹת וְהָעֲלִים, אֲבָל מַצֶּבֶת הַגֶּזַע וְהַשָּׁרָשִׁים הַנִּשְׁאָר בָּם יִהְיֶה זֶרַע קֹדֶשׁ מַצַּבְתָּהּ:

כָּאֵלָה וְכָאַלּוֹן אֲשֶׁר בְּשַׁלֶּכֶת מַצֶּבֶת בָּם זֶרַע קֹדֶשׁ מַצַּבְתָּהּ:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

כא א וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם: ב כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם: ג אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ: ד אִם־אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה־לּוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וְיַלְדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְגַפּוֹ: ה וְאִם־אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי אֶת־אֲדֹנִי אֶת־אִשְׁתִּי וְאֶת־בָּנָי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי: ו וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע

אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם: ס (לוי) ז וְכִי־יִמְכֹּר אִישׁ אֶת־בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא תֵצֵא כְּצֵאֵת הָעֲבָדִים: ח אִם־רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ כתיב אשר־לא קרי אֲשֶׁר־לוֹ יְעָדָהּ וְהֶפְדָּהּ לְעַם נָכְרִי לֹא־יִמְשֹׁל לְמָכְרָהּ בְּבִגְדוֹ־בָהּ: ט וְאִם־לִבְנוֹ יְיַעֲדֶנָּה כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ: י אִם־אַחֶרֶת יִקַּח־לוֹ שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע: יא וְאִם־שְׁלֹשׁ־אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף: ס (ישראל) יב מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת: יג וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה: ס יד וְכִי־יָזִד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְּעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת: ס טו וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: ס טז וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת: ס יז וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: ס יח וְכִי־יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפֹל לְמִשְׁכָּב: יט אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא: ס

אגרות קודש

ב״ה, ג׳ שבט, ה׳תשי״ב
ברוקלין, נ.י..

הוו״ח אי״א נו״נ עסקן רב פעלים וכו׳

הנדיב מו״ה שמואל שי׳ טולדנא,

שלום וברכה!

נעם לי לקבל הרצאת בא-כוחי, מנהל הלשכה האירופית לעזרת פליטים וסידורם אשר בפאריס, הרה״ג והרה״ח וו״ח אי״א נו״מ עוסק בצרכי ציבור באמונה וכו׳ מוהר״ר בנימין שי׳ גורודצקי, על דבר ביקורו במחנם.

וביחוד שמחתי לשמוע שמעו הטוב של מעלת כבודו ופעולותיו הטובות להחזקת התורה והיהדות בקהלתם, ובפרט בעניני החינוך הכשר, וקביעות עתים לתורה ברבים.

גם הוסיפה שמחה בלבי הידיעה על דבר התעוררות לבנות ישיבה ותלמוד תורה ברוח התורה והמסורה.

והנה למותר להאריך לדכוותי׳ בגודל הזכות והמצוה להיות ממזכי הרבים, אשר זכות הרבים תלוי בו, ונאמן הוא בעל מלאכתו לשלם שכרו בזה ובבא.

ותקותי חזקה, אשר ככל דבר חי הניכר בגידולו והתפתחותו, הנה גם עבודתו הטובה תלך הלוך וגדול מחיל אל חיל, על ידי תוספת כח ועוז בהשתדלותו הוא ובהשפעתו על אחרים. והשם יתברך ויתעלה ישפיע עליו ועל כל המשתתפים בעבודת הקדש שפעת ברכה והצלחה הן בעבודתם הציבורית והן בעניניהם הפרטיים בטוב הנראה והנגלה מנפש ועד בשר.

אשמח לקבל בשורות טובות מהגדלת והרחבת פעולותיהם הטובות, בהוספת שיעורי לימוד ברבים הן בתורת הנגלה והן בתורת החסידות המאור שבתורה, ובהשתדלותם הטובה לקרב לבות בני ובנות ישראל לאביהם שבשמים.

בפ״ש וברכה לכל החבורה.

לוח זמנים לשבוע פרשת יתרו - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	06:40	06:38	08:38	08:38	09:13	09:13	10:07	10:08	12:21	12:22	17:01	17:07	17:29	17:34	16:46	17:45
חיפה (ח)	06:42	06:41	08:38	08:38	09:14	09:14	10:07	10:08	12:20	12:22	17:00	17:06	17:26	17:31	16:32	17:42
ירושלים (ח)	06:39	06:38	08:36	08:37	09:12	09:12	10:06	10:06	12:19	12:21	17:04	17:09	17:27	17:32	16:28	17:42
תל אביב (ח)	06:42	06:40	08:38	08:38	09:14	09:14	10:08	10:08	12:21	12:22	17:00	17:05	17:28	17:33	16:42	17:44
אוסטריה, וינה (ח)	07:40	07:35	09:03	09:02	09:50	09:48	10:36	10:36	12:34	12:36	16:29	16:38	17:07	17:15	16:19	17:29
אוסטרליה, מלבורן (ק)	06:16	06:22	09:05	09:10	09:51	09:55	11:05	11:08	14:06	14:07	20:45	20:42	21:16	21:12	20:23	21:25
אוקראינה, אודסה (ח)	07:36	07:32	09:04	09:03	09:50	09:48	10:37	10:36	12:37	12:39	16:38	16:46	17:14	17:21	16:27	17:35
אוקראינה, דונייצק (ח)	07:13	07:08	08:37	08:36	09:24	09:22	10:10	10:10	12:09	12:10	16:04	16:13	16:41	16:49	15:53	17:03
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	07:26	07:21	08:48	08:47	09:36	09:34	10:22	10:21	12:20	12:21	16:14	16:22	16:51	16:59	16:03	17:13
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	07:58	07:53	09:15	09:14	10:05	10:03	10:50	10:49	12:45	12:47	16:32	16:42	17:12	17:20	16:22	17:35
אוקראינה, קייב (ח)	07:52	07:46	09:08	09:06	09:58	09:56	10:42	10:42	12:38	12:39	16:24	16:33	17:04	17:12	16:14	17:27
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	07:08	07:08	09:15	09:16	09:48	09:49	10:44	10:45	13:02	13:04	17:56	18:01	18:22	18:26	17:40	18:37
איטליה, מילאנו (ח)	07:59	07:55	09:29	09:29	10:14	10:13	11:02	11:02	13:03	13:05	17:10	17:18	17:43	17:50	16:56	18:03
אקוואדור, קיטו (ח)	06:20	06:22	08:49	08:51	09:20	09:22	10:23	10:24	12:54	12:56	18:28	18:30	18:51	18:53	18:11	19:02
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	05:58	06:04	08:47	08:51	09:29	09:32	10:42	10:45	13:39	13:40	20:10	20:07	20:39	20:36	19:49	20:48
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	06:32	06:39	09:22	09:28	10:11	10:16	11:27	11:31	14:32	14:33	21:18	21:14	21:52	21:48	20:57	22:02
ארה"ב, בולטימור (ח)	07:24	07:21	09:08	09:08	09:48	09:48	10:39	10:39	12:46	12:48	17:09	17:15	17:40	17:46	16:56	17:58
ארה"ב, ברוקלין (ח)	07:17	07:14	08:58	08:58	09:39	09:39	10:30	10:30	12:36	12:37	16:54	17:01	17:26	17:33	16:42	17:45
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	07:18	07:14	08:59	08:59	09:40	09:39	10:30	10:30	12:36	12:38	16:55	17:02	17:27	17:33	16:43	17:45
ארה"ב, דטרויט (ח)	07:58	07:54	09:36	09:36	10:18	10:17	11:08	11:08	13:12	13:14	17:26	17:34	17:59	18:06	17:14	18:18
ארה"ב, האוסטון (ח)	07:18	07:16	09:17	09:18	09:52	09:53	10:47	10:47	13:01	13:03	17:46	17:51	18:13	18:17	17:31	18:28
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	06:57	06:54	08:50	08:51	09:27	09:27	10:20	10:21	12:32	12:34	17:07	17:13	17:36	17:42	16:54	17:53
ארה"ב, מיאמי (ח)	07:09	07:08	09:14	09:15	09:48	09:48	10:44	10:44	13:01	13:02	17:53	17:57	18:19	18:23	17:38	18:33
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	07:15	07:11	08:55	08:54	09:36	09:35	10:26	10:26	12:31	12:33	16:49	16:56	17:21	17:28	16:36	17:40
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	07:41	07:37	09:23	09:22	10:03	10:03	10:54	10:54	13:00	13:02	17:19	17:26	17:51	17:58	17:07	18:10
ארה"ב, שיקגו (ח)	07:15	07:12	08:54	08:54	09:36	09:35	10:25	10:25	12:30	12:32	16:46	16:53	17:18	17:25	16:34	17:38
בוליביה, לה-פס (ח)	06:13	06:16	08:53	08:56	09:25	09:28	10:32	10:35	13:15	13:17	19:12	19:12	19:37	19:37	18:54	19:47
בלגיה, אנטוורפן (ח)	08:39	08:33	09:53	09:51	10:44	10:42	11:28	11:27	13:22	13:24	17:05	17:15	17:46	17:55	16:55	18:10
בלגיה, בריסל (ח)	08:38	08:32	09:53	09:51	10:43	10:41	11:28	11:27	13:22	13:24	17:07	17:17	17:47	17:56	16:57	18:11
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:34	05:38	08:18	08:21	08:53	08:56	10:02	10:05	12:50	12:52	19:03	19:03	19:25	19:24	18:40	19:34
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:23	05:28	08:07	08:10	08:42	08:45	09:51	09:53	12:38	12:40	18:45	18:45	19:12	19:11	18:27	19:21
בריטניה, לונדון (ח)	07:59	07:52	09:11	09:10	10:02	10:00	10:46	10:46	12:40	12:42	16:24	16:34	17:03	17:12	16:15	17:27
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	08:16	08:09	09:21	09:19	10:15	10:13	10:58	10:57	12:49	12:50	16:22	16:32	17:05	17:15	16:16	17:31
גרמניה, ברלין (ח)	08:09	08:03	09:18	09:16	10:11	10:08	10:54	10:53	12:46	12:48	16:25	16:36	17:06	17:15	16:14	17:31
גרמניה, פרנקפורט (ח)	08:18	08:12	09:35	09:34	10:25	10:23	11:09	11:09	13:05	13:07	16:53	17:02	17:32	17:41	16:43	17:55
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:29	05:34	08:14	08:18	08:51	08:54	10:01	10:04	12:51	12:53	19:12	19:10	19:32	19:30	18:46	19:41
הודו, מומבאי (ח)	07:15	07:15	09:27	09:29	10:00	10:00	10:57	10:58	13:18	13:20	18:22	18:26	18:47	18:50	18:07	19:00
הודו, פונה (ח)	07:10	07:10	09:23	09:24	09:55	09:56	10:53	10:54	13:14	13:16	18:19	18:22	18:44	18:47	18:04	18:57
הונגריה, בודפשט (ח)	07:26	07:21	08:51	08:50	09:38	09:36	10:24	10:24	12:23	12:25	16:21	16:30	16:58	17:06	16:10	17:19
טורקיה, איסטנבול (ח)	07:23	07:19	09:03	09:03	09:45	09:44	10:34	10:35	12:40	12:42	16:58	17:05	17:30	17:36	16:46	17:49
יוון, אתונה (ח)	07:40	07:37	09:26	09:26	10:05	10:05	10:57	10:57	13:05	13:07	17:30	17:37	18:01	18:07	17:18	18:19

לוח זמנים לשבוע פרשת יתרו - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ח)	07:46	07:41	09:12	09:11	09:58	09:57	10:45	10:45	12:44	12:46	16:44	16:52	17:20	17:28	16:33	17:41
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	07:13	07:13	09:25	09:26	09:57	09:58	10:55	10:56	13:16	13:17	18:19	18:23	18:44	18:47	18:04	18:57
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	05:01	05:09	07:50	07:57	08:48	08:53	10:06	10:10	13:17	13:18	20:16	20:12	20:55	20:49	19:55	21:05
נפאל, קטמנדו (ח)	06:56	06:54	08:58	08:59	09:33	09:33	10:28	10:28	12:43	12:45	17:31	17:36	17:58	18:03	17:17	18:13
סין, בייג'ין (ח)	07:34	07:31	09:16	09:16	09:57	09:56	10:47	10:48	12:54	12:56	17:14	17:21	17:46	17:52	17:00	18:04
סינגפור, סינגפור (ח)	07:13	07:14	09:41	09:43	10:11	10:13	11:14	11:16	13:44	13:46	19:16	19:18	19:40	19:41	19:00	19:50
פולין, ורשא (ח)	07:37	07:31	08:47	08:46	09:40	09:37	10:23	10:22	12:16	12:18	15:54	16:05	16:36	16:45	15:45	17:01
פרו, לימה (ח)	05:56	05:59	08:33	08:36	09:05	09:07	10:11	10:13	12:50	12:52	18:40	18:41	19:05	19:05	18:23	19:15
צרפת, ליאון (ח)	08:17	08:13	09:47	09:46	10:32	10:31	11:20	11:19	13:20	13:22	17:24	17:32	17:59	18:07	17:13	18:20
צרפת, פריז (ח)	08:38	08:33	09:59	09:58	10:47	10:46	11:33	11:33	13:30	13:32	17:25	17:34	18:01	18:09	17:12	18:23
קולומביה, בוגוטה (ח)	06:10	06:11	08:35	08:37	09:06	09:08	10:07	10:09	12:36	12:38	18:03	18:05	18:26	18:28	17:46	18:37
קנדה, טורונטו (ח)	07:47	07:43	09:22	09:22	10:05	10:04	10:54	10:54	12:57	12:59	17:11	17:18	17:41	17:49	16:56	18:01
קנדה, מונטריאול (ח)	07:30	07:26	09:00	09:00	09:45	09:44	10:33	10:33	12:34	12:36	16:40	16:48	17:14	17:21	16:27	17:34
קפריסין, לרנקה (ח)	06:53	06:50	08:44	08:45	09:22	09:22	10:14	10:15	12:25	12:27	16:58	17:04	17:27	17:33	16:45	17:44
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	09:10	09:03	10:09	10:08	11:06	11:03	11:47	11:46	13:36	13:38	17:02	17:13	17:47	17:58	16:53	18:14
רוסיה, מוסקבה (ח)	08:48	08:41	09:44	09:42	10:42	10:39	11:22	11:21	13:09	13:11	16:35	16:46	17:17	17:28	16:22	17:45
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	08:03	07:58	09:28	09:28	10:15	10:13	11:02	11:01	13:01	13:03	16:59	17:08	17:36	17:44	16:48	17:57
שוויץ, ציריך (ח)	08:08	08:03	09:33	09:32	10:20	10:18	11:06	11:06	13:06	13:07	17:08	17:17	17:40	17:48	16:53	18:02
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:46	06:46	09:04	09:05	09:35	09:36	10:34	10:35	12:58	13:00	18:10	18:13	18:34	18:37	17:55	18:47

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל־אחת־כמה־וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא – גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים – אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – *P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel*

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00820
16/01/2022

2304-3377

P.P.
שולם
1949
תל אביב

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים